

F

(Folytatás)

fémlik 1. csillog, fénylik; a luci/strálcuci; glänzen, schimmern. 1634: latam azt hogy uizza tekintek, hogy femlik uala Peter kouaczy kezében az szerkerce [Mv MvLt 291. 28].

2. villog; a licári; blitzen. 1745: az Szócs András leánya Katalin ijeszteni kezdte, hogy talám sárkány lakik ott, és annak femlik a szeme [Ditró Cs; LLt Litt. D].

fene. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion *fogat* ~ *vkire* fenekedik vkire; a avea pică pe cineva; einen Zahn auf jn haben. 1582: Cathalin Somogy Palne vallia hogy megh erte Igiarto Georg az Rengeo Anna Zowat, Monda Igiarto Georgy, leozte Neste kwrwa vgianys kellez vala, sok wdeoteól fentem fogat read, Azonkeozben vonny es verny kezdé [Kv; Tjk IV/1. 53].

fendrik zászlótartó; stegar; Fähnrich. 1595: Kert Zöcz Mihaly Wramis 2 Tyúkot Wendeginek az fő Szalas oszto Nemet Nemeseknek ... küldet Rosas Ianos Tarsom Wram az Nemet külön külön hadj tisztuiseleknek, ugy mint Fendrichnek és Leutenantoknak, melyek kesebben érkeztek az többinel [Kv; Szám 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével] 1726: ebédre az szamosújvari fendrik jöven hozzám [VasNapl. 532].

fene I. fn 1. ? vmilyen fekélyes betegség; un fel de abces; Art geschwürige Krankheit, Brand; rák; Cancer; Krebs. 1689: azzal is diffamalt hogj az Fiamot is megh ötte á Fene magamot is egjen megh [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1765: gr. Bethlen Imre ... Vadászni járván a csizma egy kisség a lábát feltörte ..., a fene beleesvén, .. a lábát térdén felül elvágták a borbélyok, de meg nem gyógyult, hanem végit érte [RettE 180]. 1844: (Meghalt) Jákótelki 'Sebe Máténé Vas Kata . Főró nyavaja után, a Fene abrázatjába esvén, — e miatt halt meg [Damos K; RAK 119]. 1846: (Meghalt) Kalo Ersébet, Csoka Mártonné 24 éves a fene ette a szemit [Nagykapus K; RAK 12]. — L. még RettE 286.

2. ~ módjára ráfeneként; repede, iute; schnell, stürmisch. 1702: Látván azon Malom nagy Gáttjának el szakadasat, hanem ha idejen koran megh Orvosoltattyy, azon szakadasnak fene modgyara valo terjedeset [Dés; Jk 321a].

3. ~ természetű féktelen, veszekedett; desfrinat, zväpäiat; zügello. 1703: Ardal Sárát ..., hogy olyan hallatlan fene természetű infidelis férfinak, szánt szándékkal való veszedelmére köztöleségéb(en) mégis tovább tarcsuk, ... jo lelkiismerettel nem cselekedhettyük ..., hanem kegyetlen hohér természetű Férjétől divortállyuk [Szjk 345–6].

? ◇ **Hn.** 1834: a Fene hegy allyán (k) [Korond U; EHA].

II. mn 1. vad, szilaj; buiac, neastimpărat; wild, unbändig. 1737: azon két kánczát kifogattam ..., és az Szűrket estve ketszer derekasint meg hagattám, az pejt pediglen reggel asztis kétszer, mindeniket az vak menlotol meg mutattam az Bíronak kertesznek és az Menes Pasztornak hogy ... ha csak 40 kancza volna mind meghágná olyan fene [Nsz; Ap. 4 Székely Elek Apor Péterhez].

2. becsm kb. veszett; blestemat, afurisit; heillos, verdammt. 1809: az 1662dik Esztendő táján, a midőn Nemes Hazánk á fene Pogányság markában kegyetlenül hányattatván szintén elviselhetetlen Adozással terheltetnék, á Vármegyékből és Szász Natiokból (!) állokat, bizonyos Summa pénzekkel segítették [Asz; Borb. II].

fenék 1. fund; Boden. 1558 k.: Mikor az közönseges aranyat be tezik az kellaban awagy az tegelben, Minek elotte Megnem p(ro)baltak volna az touel ... Jol fel keueriek az fenekerol es wgy agion p(ro)bat [Nsz; MKsz 1896. 300]. 1588: Az Nagy Pince Palazknak chinalt Lakatos Benedek Egy zart, keet fogantott, es az fenekere egy pantott [Kv; Szám. 4/I. 64]. 1593: Amelj lada-ban a' marha vagion Az feneket fel teortek volt lopastis cheleketek benne, Az fenek zegezesere lecz zegot vettünk p(ro) f — d 1 [Kv; i.h. 5/XX. 172]. 1628: Legh alol az lada fenekjn [Bodola Hsz; BLt]. 1672: a Fejeruari lakatosnak az Bőrös láda feneké csináltatására, és az Aszszonyunk cyprus ládája s annak Tokja vasazására Zarosztatására haro(m) darab rud vasat 3 [Uti]. 1699: edgj fenék nélkül valo hitván kas [Andrásfa U; LLt Inv. 115–6]. 1736: Minekellötte tehát megindultak, az hintót így rakták meg: az tála-kat tették az hintó fenekin az táltartó helyre [MetTr 368]. 1762: Korsot is láttam kettőt, melyi is igen szép volt, á fedele és feneké on volt, á Ládája fenekin dugatta [Oltzem Hsz; Mk RN IX. 109]. 1816: Egy tsupor fenekén, egy kis el savanyodott méz [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1843: Egy otska bötső fenék nélkül [Kv; EMLt]. 1862: Az also Tonál lévő malom ... a zugo cserefa oszlopfái és gerendái 's fenyő deszka oldalai és feneké (mellyből egy néhány darab deszka hiányzik) használhatok [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. vminek a földje (alja); pämint, fund; Grund. 1587: Az Kemence feneket hogy wyolan megh wertek, es az zayat megh chynaltattam attam teole f 1 d. 75 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7]. 1600: Az kiraly Vchabely kemenche feneké chinaltatasa kett keo soot Attam [Kv; i.h. 9/XIII. 1]. 1700: Verettem meg az kemencze fenekit fizettem Flor 5 [Kv; i.h. 40/I. 25–6]. 1750: Bölöni Istvánnak Sütő kemencze feneké boritásaért HFlor 1 d 14 [Kv; i.h. 70. VIII. 19].

3. vminek alsó része/alja/vége; partea/capătul de jos; Unterteil, das untere Ende. 1595: Mikor

az sok loat haitottak vala az közép kapúj kö kertben: Ot az nagy lakatnak vaített ki az feneket: Attzellyat, feneket, czjnalt Lakatos Benedek rea ... d. 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1714: Viola szín barsonnjall borított Tegéz, ... melljb(en) vagjon 25 Nyil ... Nyilak(na)k való futralj melljnek a' feneke aranj fonallal ki varott, szerte széllel penig aranj Skofium virágokkal [Sz/b/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 51].

4. *asztag ~ e* asztagalj; fundul stogului; Feimenboden. 1595: eöt kalongia tized búzat monda hogj vagio(n) az asztagh fenekebe [UszT 10/59]. 1818: Asztagok fenekére, és fedelére avadékok és régik lévén 1 1/2 kazal [Déva; Ks 103]. 1840: Görgény Marhassai Asztag fenekire ágat hoztak [Born. G. XXIVb]. — L. még RettE 73.

5. *egy ~ kb.* egy kalangyaaljnyi; de o claié; ein Mandelboden viel. 1840: Még széna van három kalongyácska 's egy fenék [Ailosva SzD; Kf].

6. *fenéklap*; placă de fund; Bodenblatt, Dauenboden. 1578: Az Idege(n) bornak be hozassa felöl eő kegmek Azt wegeztek warasul hogj bíro vram mingiart egy zanon be hozassa a pelenger ala es az feneket ky wagattassa megis kialtassa hogj ky idege(n) bort be hozna, így lenne dolga [Kv; TanJk V/3. 157b]. 1596: Harom Apro chebert, es egi rako chebernek az fenekiteol, es egi kadat Bernard Jacob hogi megh keoteot, fizettem f — d 40 [Kv; i.h. 6/XXIX ~ 71 Bachi Tamas sp kezével]. 1606: Czinaltattam megh az Kiraly vczaí Swtő hazban az vedernek az feneket vyolan, attam tolle f — d 12 [Kv; i.h. 12a/I. 29]. 1679: Viznek valo fa csoboljo, eggyik feneke ki esett, nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt. 80]. 1726: harang félre veréssel a Falut öszve gjújték, hogj a hordo fenekit ki vágják [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3]. 1742: 2 Öreg Kád öszve omolag fenék nélkül [Bh; Told. 25]. 1797: ött száz Hordótskáknak készítettéséhez meg kévántató dongákat, és fenekeket Lipovára egyenessen le szállítottak [Déva; Ks 78. 20/20]. 1818: most közelebbről 12. Vállye Brádi kádár, és a' Dévai Bindér a' Vultsesdi Erdőn Hüttö kádáknak, Lajtereknek, Töltsérnek, csebreknek, fenekeknek ... készítettek: négy száz nyoltzvan darab donga fákot [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1851: Két kád öszve omolva, fenekestől meg vagynak dongái [Erdősztyörgy MT; TSB 34].

Szk: *feneke* von (hordó)feneket beilleszt. 1797: A Kadarokra itt Nagy szükség lett volna itt egy ember van tsak aki, valamit tud, de ezis egyebet nem tud hanem egy egy Abrontsot tiltul fel ragaszt ha mellette al az ember de hogj feneket vonnyon beleje s jo modal meg kösse nem tud [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

7. (agy)fenékdesházát; scinduri de pat/pen-tru fundul patului; Bodenbretterwerk. 1701: az Commendans Suppóllás agya fenekére vöttünk két szel apro deszkát [Kv; Szám. 41/II. 44]. 1774: az Urasag Deszkájából Csináltam Tisztarto Csutak Uramnak egy Ágyat három Szál Deszká-

bol, annak fenekire más fel Szál Deszka [Keszü K; KS Conscr]. 1849: Egy rostélyos oltska fenyő gyermek ágy — fenék nélkül [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

Szk: *agy fenekébe szegsz* betegágyba dönt. 1766/— 1800: az Istennek ő Felségének súlyos, és latogato keze engemet az ágy fenekében szegezett [Harasztkerék MT; Told. 30].

8. *dobfenék*; fund de tobá; Trommelboden. 1591: Chynaltottam az Dobra keett feneket fizettem ... d 75 [Kv Szám. 5/I. 26]. 1596: Az dob chinalonak attam hogj az Varos dobjanak ket feneket chinalt, es sinort f — d 90 [Kv; i.h. XXIX/6. 83]. 1621: kezittetnenk egy Gialogoknak valo Dobot, el kezittetue(n) Tot Martho(n) adot hozzaia a fenekeke valo pergeot d 16 [Kv; i.h. 15b/XI. 283].

9. *kenyérnek a feneke* a kenyér alja/aljrésze; partea de jos a püinii; der untere Teil des Brots. 1842: az oláhok Husvéttya második napján kenyeret sütven ... a cseléd kenyeret is az Urakéval egyszerre kellett sütnöm, a' kementze bé fűttését el nem találva jól, egyik kenyérnek a' feneke kissé lágyan sületlen maradt midőn a' többit ki szedtem [Dés; DLt 1452a].

10. *gyertyatartónak a feneke* a gyertyatartó talpa; talpa sfesnicului; Untersatz des Leuchters. 1634: Egy srofos gyertyatartonak az feneke es hoszsza srofia f — ./. 25 [Kv; RDL I. 105].

11. *puskatus*; patul pustii; Kolben, Anschlag. 1759: a' Mehes Kertnel lévő hazunkhoz jöve Borgai Pipa György nevű ember és egy kevés Viaszszat kért azért, hogj ... a' Puskájának sutuja vagy feneke* ki szakadván abrazattyába nagyon meg rontotta, és a' viaszszal annak Vérit akarja meg állítani [Felsőújfalú BN; BK. — *PPB: Schwanzschräube].

12. *mederalj*; fundul albiei; Bettsohle, Grundbett. 1573: Beke gergel ... vallia hogi ... Eo zeokellet Be az thoba Es vgi vonta ky felesaget es az vyz fenekereol vonta fely egi leankayat Inmár chiak aleg tatog volt [Kv; Tjk III/3. 270]. 1653: Azt mondja az a rab, hogj mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tajték kő a víz színén, nem mégyen fenékre [ETA I, 154 NSz]. 1772: a' Küköllő fenekében valami nagj kövek száraz időben jól láztattak [Adámos KK; JHb LXVII. 287—8]. 1791: a Kozma Árkánál le folyó Arók fenekéig [Szentlászló TA; EHA].

Hn. 1678: az Too feneken hatul [Fiátíva U]. 1696: az Csörgő fenekében [Alfalu Cs; GyHn 15]. 1736: A Patak fenekében [Rigmány MT]. 1830: hatarpatak nevezetű patak feneke. a meggyes pataka fenekébe [Hídvég Hsz].

13. *holt meder* (kiszáradt mederrész); porțiune uscată a albiei; ausgetrockneter Teil des Flußbetts. 1736: edgy flinta lövésnyire ... a tó fenekében erigálták a' 14dik határ Dombot [K; BfN Zsuki csomó]. 1740: ezen Controversiában forgó Rét, Szamos hely, fenék, és erdős berek volt, mellyet nagy kölcséggel, fárattással irtogattam, tisztítottam ki [Dés; Jk 324a]. 1764

a' mikor arattatott a To fenekit is koszaltatta [Ne; EHA]. 1781: szároz Lábbol lehet járnai a fenekín* [Burjánosóbuda^b; BHN 43. — *Ti. egy tónak.

*Később: Bodonkút K]. 1786: A' sok haszon-talan fűzfais elronta a Sántz gyönyörű fenekét; mind kivágatom ő Kegyemeket (így!) és a Gátra hordatom; így nem azik el a' Sántz feneké, nem terem tsak gurdalyt mint ez esztendő(en) is [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz-i pap gr. Teleki Józsefhez].

Hn. 1761: egy Csegelj a To Fenekén alol [Komjászeg TA]. 1805: most pedig a' miolta a' viz ki száradott nyilak(na)k osztatta fel a' Város ezen Meg nevezett Ergét, mivel ennek előtte Szamos Fenék volt [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]. 1807: Köblös felől vallo Fordulójában az ugy nevezet Gombásné Gódre fenekében egy darabatska iratvanyak [Páncélcseh SzD].

14. vminek legbelső része/mélye; adinc, fund; Sohle, Tiefe. 1757: Virágos nevezetű Bányász Czimborák .. Banyajok tórkátol fogva fenékig tilolomb(an) legyen [Torockó; Bosla]. 1761: A Pintze fenékéb(en) két Ferslogban bé petsételve Buteliák(ban) holmi Tokai Borokis vagynak [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 28]. 1823 láttam a Sir fenekébe a közepén őszve sorvadott bé esett koporsót [Dés; DLt].

Sz: a pokolnak a fenékéb(e) amandál a pokol mélyére/mélyesége fenekére küld. 1752: Ngdnakis jobb vólna azon fertelmes asz(szon)t pokolnak a fenékéb(e), avagy a Tatárok hermeszsjijára(!) amandálni, hogy sem maga ki mondhatatlan nagy kárára bestelenségére, veszedelmére ... manuteneálni [Torja Hsz; Ap. 5 Apor István Apor Józsefhez].

15. vminek hátsó része/vége; partea din dos, capătul din spate; das hintere Ende. 1783: Nanya ... a Földes Ura Gabonássát meg Furta volt a Fenekín, és onnat buzát lopott volt [Faragó K; GyL]. 1803: a ház fenekében edjutt discurltanak, ... Lármáztanak [Tyéj H; Ks Vegyes ir.]. 1817: Ezen kertnek fenekében találtunk egy puszta Száraz kutatis [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6]. 1842: a' Kert fenekében lévő Kert fedél nélkül valo, régi, avatóg [Felfalu MT; DE 2].

Hn. 1607: Nagj szech fenekében (sz) [Makfva MT]. 1657: Az Telek fenekben (sz) [Fejérd K]. 1676: az Murkos ay fenekín [Gyalu K]. 1754: A Szénas aly Fenikben [Vízszilvás SzD]. 1768: A Szigetbe a sziget fenekibe (sz) [Somkerék SzD]. 1780: A Cseh pataka fenekében (e) [Aranyosrákos TA]. 1783: A' Kert fenekibe (sz) [Ádamos KK]. 1788: A Hoszsú-áj fenekében (sz) [Páncélcseh SzD]. 1795/1807: A' Nyires fenékbe (sz) [Kispetri K]. 1802: a' Sugo fenékben (sz) [Mezőbánd MT; Hr 3/14]. 1807: Kúpús fenekibe a patak ... vi(cini)t(ásában) (sz) [Kászonaltíz]. 1849: Száraz völgy fenekibe (k) [Bözödújfalú U].

16. a föld ~éből a világ végéről; (si) din fundul pământului; aus dem Erdengrund. 1800: Vennék magam mellé elegendő Segítségét, s a föld fenékéből keresnök fel a kérdett Aszszonyt [Décse SzD; Ks Vegyes ir. 92].

17. ülep, far; szécut; Hintere. 1592: Egikor eiel mikor hazamban volnek, es zep hoduillagh jeoue be ablakomon, Egi darab agiagot hirtelenséggel az fenekemhez wtenek [Kv; Tjk V/1. 201a]. 1653: oly nagy deszka lapoczkát csinálának, hogy égtelen volt az, de annak élet és fokot faragtak; avall kilenczet ütöttek rajta* a laposával de az utolsót az élével vágták oda a fenekére a lapátnak, melyet láttam hogy oly súlyosan esett, hogy a fara csontja mind aprora törött miatta [ETA I, 47 NSz. — *Ti. az elfogott 1596-i székelj jé elégedetlenkedőn]. 1687: valaki pasztor eleiben nem agya marhaját, első megh intés az lapatt lészen a fenékén [KCy]. 1753: (A tisztartót) levonataaz hajánál fogva a földre es meg vereté két Emberivel . ugj verték a mentét fel fordították a fenekéről ugj el verette hogj az Nadragis le szakadazat az fenekéről [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1779: (A jobbágyot) vitték el Csesztvére az hol miképpen bántak véle a feneké meg bizonyítja, mert mostis olyan mint a fekete vagy a szederjes poszto [M.lapád AF Mk 5/3 Bolha Anniska cons. Tzigány alias Kovács Peti (19) jé vall.]. 1783: Tisztarto Uram meg tév a' törvényt 's elis olvastatá fenekében* oly formán, hogy égygyik égy hétig fekütt belé [EMLT. — *Ti. a jé-okén]. 1806: egy ítést kaptam a kefeseprével a fenekemre mert ki téptem belőlle egy tsmot [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 178].

Szk: ~kel fordul vkire (csúfságból) az ülepet/farát mutatja vkinek. 1592: azt mongia vala az felesegenek, Esse kuruaneo, vgi kelle vradat tiztelned, hogi az leant arra tanitod, hogi fenekkel fordullion ream, hallam hogi Niarineis ezt monda az Vranak ha ketelkedel abba, ezennel en magam read fordulok fenekkel [Kv; Tjk V/1. 294].

Sz. 1793: a panaszkodó jobbágyoknak az instantiat a fenekekre tették, a' mint mondják s ott irtak resolutiot, de Mogyorofa pennával Káprár módjára [MNY XXXVI, 270; SzE 386].

18. a dolgokat ~kel felforgató a dolgot feje tetejére állító; care întoarce toate cu susu-n jos; die Sachen auf den Kopf stellend. 1764: hallám ..., hogy amaz nagy hírfü-nevű, minden dolgokat fenékkal felforgató Bukkow generális megholt Szebenben [RettE 166].

19. 1643: fordítok elmenket az zent ezközöknek* Ujolagh való építésenek go(n)dolkodasara, azonba(n) fordulva(n) előnkben sok akadaliok insig es nyomorusagos ideo, fogiatkozott állapot, es fenekig valo értékelensigh ... boczatottunk Ngodhoz mint kgl Vrunkhaz hiteles bizonyos embereket, hogy ez szent Vsusra Nagod ha amit akarna conferralni [Dés; DLt 408. — *A villám-sújtotta templomnak].

◇ Hn. 1658: Az fenekben (k) [A.csernátón Hsz]. 1670: az Nagj szilas alat az fenékben [Nagy-lak AF]. 1684/XVIII. sz. eleje: Az toh fenékében [Komjászeg TA]. 1716: A Fenékben (st) [Csekelaka AF]. 1725: A Fenék oldalán [Dányán KK]. 1740: Fenék völgyben (sz) [Csekelaka AF]. 1754: A' Fenékben (sz) [Sáromberke MT]. 1758: a'

Too fenekiben. Az Ör Domb fenekin (sz) [Sztána K]. 1761: A Fenékben egy darab Erdő cseplesz [Náznánfva MT]. 1773: A Fenékben (k) [Ditró Cs]. A Fenékre menő földek között (sz) [Remete Cs]. 1779: A Bese Fenékbe (k). a Fenékben (sz) [Marossztkirály MT]. 1785: fenék Rétben (r) [Nagyfalu Sz]. 1795/1807: A' Csepegő fenékbe (sz) [Kispetri K]. 1801: Az Almás Bükibe a Liget feneke alatt (A.üvegcsúr Hsz). 1805: A' Komjátza fenékbe (sz) [Fiátfva U]. 1807: a' Bere szurduk fenékén [Fejérd K]. 1821: Az Almás fenékiben (sz) [Mikóújfalú Hsz]. 1826/1827: A' Csikos fenékiben (k) [Szamosfva K].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. L. még BHn 43, 117 GyHn 46; KHn 228.

fenékbeli kb. völgyfenékbeli; din fundul väii; aus dem Talgrund. Hn. 1691/1824: A Fenékbeli Kender föld [Albis Hsz; EHA]. 1718: Az fenékbeli Erdő [Náznánfva MT; EHA].

fenékeirkalom rudaskörző; compas pentru raze mari; Stangenzirkel. 1778 adtam által Fenék Cirkolmot egyet Abrants vono kapcsol egyet [Agárd MT; Told. 8]. 1786: A Farago színben Fenék Czikalom nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

A jel-re nézve l. Frecskay 551.

? **fenék-csapvályú** 1674: Szegődtem megh Orosz Vaszillyal hogy . az mezőben az Czukas nevű el szokot* Tot megh tölcse Malomra valo Valukat, es fenek Czap valukat maga jo modgyával emberül úgy be Czínallya hogy az víz az valuk mellet mindenüt se alol az czap valuk se az molomra szolgáló valuk mellet el ne furja magát a víz [A.szovát K; Törzs. — *Olv. elszőkött].

fenékesinálás (kád)fenékkészítés; facere/confecționare de fund pentru putină; (Bottich) Bodenmachen. 1595: Kadar Jakabnak az feredőhazhoz valo mueltetese ... vetettem zámot Kadar Jakabai, töt az feredős rouassa és az őnmaga rouassa szerent, melyet Karaczo(n)tol fogúan oda müelt: feredő kad, kötes, fenek czynalas es Czöber köttes ... f l d 77 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 252 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

fenékdarab fenékdonga; doagă de fund; Bodendauben. 1598: hordot mastol keolchen kertűn Eottet Azokba chináltak tizen nioz wy darabot dongat es fenek darabot f — /22 [Kv; Szám. 7/XVI. 65].

fenékdieszka 1. ágyfenékdieszka; scindură de pat; Bodenbrett. 1671: Csínaltam egy karikas niuzoliat d 80 egy fenek dezkatiss attam bele [Kv; AszCjk 54a]. 1737: Fenyő deszkából valo paraszt ágy hozzá valo fenék deszkaival edgjűt tno 8 [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 7].

2. padlódeszka; scindură de duşumea; Dielenbrett. 1830: Ezen kis Szobából ... ajtó nyílik ki a gangra, melynek oldal, és fenék deszkái kopottak és viseltések, de hijánosság nélkül valok [Kv; Somb. II].

3. ' ? ' 1592: Keowetkezik az Waros Towahoz az Siliphez walo fak hordattasa az Meraj Erdőreől Chiapo Balas fodor Janossal eozwe fogwan 16 Eökeörrel az eöregbik fenek dezkat el hoztak d 80 [Kv; Szám. 5/XIV 168, 171 Eppel Péter sp kezével].

fenékdieszkHzat kb. fenék/mederpadolás; podirea fundului/albiei; Boden/Flußbettbeschulung. 1852: a' zsilipek, és zugo alatt lévő tölgy párna fák, s czövekek rothadtak lévén ez okból nem állják az oldal és fenék deszkázattott; következőleg a' zsilipek és közben lévő zugó, zapor, tartókkal együtt ujjitást kíván [Km; KmUlev 2 malomleírás]. — Vö. a *fenékpaddás* címszóval.

fenেকেske kb. boglyaaljnyi; de un polog; eine Feimensohle groß. 1810: egy feneketske széna [K; KLev].

fenekedés agyarkodás; pică, ranchiune (pe cineva) Groll, Grimm. 1593: ertiwk Jstennunknek reank fel geriedet haragiat es Jdegen pogan ellensegwunknek megh indulasat, reank valo fenekedezet [Kv; TanJk I/1. 218].

fenekedik 1. acsarkodik/agyarkodik vkire; a purta pică, avea pică pe cineva; jn anfeinden. 1652: fenekedek Benedek Janosra Keóncze Istvan [F.vólal Hsz; HSzJP Mihaj Molnar (30) vall.]. 1699: én bujdosó voltam Török országban, meg peníg oljkor, mikor az idegen Nemzett, nagj erőtt vett és igen elhatalmazott ebben az mi boldogtalan Erdélyi hazánkban(an) es mikor azon idegenek közzül sokak(na)k elméjek ellenem meg kemenjültek, fenekedtenek és utólsó romlásomra valo tanátsokat forraltak [Mk Macskásy Boldizsár végr.]. 1728: Kozma rám fenekedet, de Bőjte Istok engem oltalmazott [Szemerja Hsz; HSzJP Franciscus Serester de Szemerja (38) pp vall.]. 1780: egy udvari tselegyére is fenekedett volna [Buza SzD; LLt Csáki-per 113. L. 20]. 1794: ezen két Bátor émberek az Exp(onens)re rég fenekednek [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

Szk: *uki élete ellen* ~ vkinek életére tör. 1843: ujra életem ellen fenekedik, — vágy törni [Dés; DLt 947].

2. fenyegetőzik; a amenința; (be)drohen. 1740: nehaj Bernad János Uramis fenekedik vala, hogy az ide valo Joszágból reszit Törvény szerént ki venné [A.csernáton Hsz; HSzJP Joannes Barrabas de Markosfalva (68) vall.].

fenekedő acsarkodó, agyarkodó; care poartă pică; (gegen jn) feindselig. 1793: én addig szóllottam a ... fenyekedő személyeknek, hogy megcsendesitém [Feltorja Hsz; HSzJP Gabriel Köntzei de Karatna (57) vall.]. 1819: Kretsun Josziv

.. hásártos, ditsekedő és fenekedő ember is volt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

fenekel. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion *a teher vkin* ~ a teher vkire hárul/nehezedik; a greva/apása cuiva; lasten, jm zúfallen. 1840: a fennebbi hat pontok alatti fizetés és praestatiók betöltésére a fenn irt kezesek ezen Contractusnak ehhez hasonló párja vételével élő szóval magokat kötelezvé, úgy a felhőzött fennebbi pontokbeli akármely hijjány vagy az edgyezés nem tellyesítésebeli minden terüh egészben a kezesekenn fenekelvén edgyütt is, külön különns [Torockó; Bosla].

fenekelés (hordó)fenéktétel/tevés; punerea fundului (unui butoi); Bodenmachen. 172 Hunyadi Imrénék 4 hordó kötésiért és fenekelésiért fizettem d. 68 [Bh; Told. 25].

fenekelhet kb. nehezedhetik; a putea greva (asupra); lasten können. 1846: A tegnapi napon velem közlett irományokat megolvassván .. mulhatatlanul szükségesnek látom azt is belé tenni, hogy .. a Zárgondnok B. Bornemisza János Jovain jóságain semmi felelet és tereh, cautio, vagy jot állás nem fenekelhet [Born. F. Br. Bornemisza Pál kezével].

fenekes 1. fenékkal ellátott; cu fund; mit Boden versehen, (ver)bodmet. 1679: Fenyő Tonna (:csak egy felől fenekes:) nro 1 vagy(n) ... ket felől fenekes, új fenyő vanna nro 32. Ejj felől fenekes, új fenyő vanna nro 12 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 65, 101]. 1761: Masocska alkalmas fenekes Hordok külön külön 3 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 21]. 1802: hat fenekes Berbente bé fenekelve háromba Etzet [Dés; DLt 4].

2. fenékben/mélyedésben fekvő; care se întinde în adîncitură; im Grund liegend. 1728: A Nagj uton egy fenekes föld, fecske farku [Uzon Hsz; SVJk]. 1807: egy fenekes bokros keskeny helyjestske [Szentenedek MT; Told. 37]. 1826: a Szele pataka régi árkától fogva a Küküllőig a part magossabb, mint azon kívül ..., a' hol a hely fenekesebb, 's a' kiütéskor a' víz ott elszokott terülni [Msz; GyL].

feneketlen 1. fenék nélküli; fără fund; bodenlos. 1594: Az Somlioy maior hazban. Az felső Majorhaz pituaraban vagio(n) . feneketlen altalagh vagjon No. 1 . Altalagh vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 17]. 1628: Egy feier feneketlen Ezwzt Czicze (!) [Gyalu/Kv; JHbK XII/4. 4]. 1646: két feneketlen Altalagh [M.bükös AF; KcsL 2]. 1656: öt üres feneketlen hordo [Doboka; Mk Inv. 7]. 1736: Jó Szúszék 5 feneketlen Szúszék 1 [Földvár TA; CU XIII/1. 288]. 1761: Kapasztas feneketlen Kad, melyeknek Fenekék mellették vagyon külön külön 4 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 21]. 1783: Székely Szekrény feneketlen [Náznánfa MT; Berz. 13.

VII/24]. 1788: egy feneketlen Lán [Mv; TSb 47]. 1846: hat rosz feneketlen hordó ... egy feneketlen viz merő vasas veder [Szászkerked K; LLt].

2. ~sár térdig érő sár; noroi pină la genunchi; grundloser Kot. 1855: Két sovány székely fajú lovát egész ut alatt egy szem abrakban sem részeltette, de a feneketlen sarokban mégis soha fenn nem akadtak [Ujfe 153].

3. fără fund (foarte adînc); sehr tief, bodenlos. 1864: Hordoskut .. az ottan lévő feneketlen kutba el, bele süllyedt egy bivalos szekér Hordoal együt [Vista K; KHN 273].

Hn. 1652: Az Falu alatt Colosvar feleől egy Czikos Tho ... ezt feneketlen Lapos Thonak hijjak [Kajántó K; GyU 126]. 1737: Feneketlen to alatt (k) [Bh; KHN 13]. 1737: A feneketlen tonál (sz) [Dámos K; KHN 43] | A Feneketlen tón innet [Zentelke K; KHN 139] | A feneketlen Tonal (sz) [Csicsókeresztúr SzD; EHA]. 1740: in Loco a feneketlen kutnal (k) [Boroskrakkó AF; EHA]. 1744: A Feneketlen Tó nevű helyben (berek) [Aranyospolyán TA; EHA]. 1758: a Feneketlen Tonak a folyamja [Bh; BfN]. — L. még KHN Mut.

fenékgátacska kb. csapógátacska (vízterelő-gátacska); prag de fund; kleine Buhne. 1687: Veteményes kert .. az egregi* vizinek sokszori ki áradása ighen el vesztegette se a földét is ighen le szaggatta; eszt eddighis könnyű lőt volna megh orvosolni, ha ellenező fenék gátaczkát bár csak ket helyen vetettek volna [Vh; VhU 372. — *Később: Cserna. Már Arany is így írja a *Both bajnok özvegyében*: Cserna vizén zúg a malom].

fenékhúzó-sról fenékhúzó, húzóvas; fier cu cîrlig de așezat/montat fundul; Auszieher. 1749: Az Korodi kádárnál Merk Iuonnál lévő Kádár miv Szerszámok Egyenes kéz vono nu: 2 Horgas kéz vono nu: 2. Kupás szalu nu: 1 Ontora metztő nu: 1 Fenik húzo Soroff nu: 1 [Kóród KK; Ks 18. XCII. 20]. — A jel-re l. Freckay 35, 452.

fenékkert hátsó kerítésrész; gardul de dîndărit; hintever Zaunteil. 1680: fellyebb vagyon egy öreg halas To is, melynek körös körül az mellyeke, nagj ob reszént tölgy fa karocskakra rakottya veszővel vagjon fel fonva, alol penig a vagy az fenék kert felől Sűrűn ültetett fűsz fakkalis vagyon meg erősítve [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33-4]. 1817: Az Orbány Ur Istálojától fogva a köz kert végig jo, fedeles Támaszos ... a fenék kert használható. A Velnicztől fogva valo fenék kert mint egy 12 öl hosszúságra jo fedeles, támaszos, a többi része avatæg rosz állapotban vagyon [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 4].

fenékpadiás fenékdeszkázat/padolás; dușumeaua de fund; Bodenbeschulung. 1732: (A malom) Viz szerszámi, a Silipje a zápor tarto orráig padlott, mely(ne)k mind oldal mind fenék padlása kötő-

seivel, gerendáival edgyütt igen el sorvadtak [Nagyiklódd/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. — Vö. a *fenékdesház*at címszóval.

fenékpadmaly padmalyfával bélelt sírgödör-rész; cavitata lateralá a mormintului căptușită cu lemne; Grundhöhlung, mit Höhlungs Brett beschalter Grabteil. 1823: ha kihányhották* hánnyák ki, ha nem pedig tegyék fenék padmollyba | ásonak néki egy fenék padmollyt és tegyék abba [Dés; DLt. — *Ti. a koporsót].

A régi erdélyi temetkezéskor a sírgödör fenékét v. a verem oldalán vágott gödör-részt keményfából (rendszerint tölgyfából) faragott gerendával (padmalyfa) bélelték ki, majd a koporsó behelyezése után — hogy a föld ne kerüljön rá közvetlenül a koporsóra — fölüli is padmalyfával fedték be a rekeszt. E temetésmód késői életére jellemzőül megemlíthető, hogy még 1919-ben is Désen, tehát városi környezetben, a szerk. anyai nagypapját kipadmalyozott sírba temették. Ugyanígy temetkeztek még 1940-ben Héjjasfván (NK) is [Cseh Zoltán közlése].

fenékrekesz hátsó hambár/rekesz; hambar/ladă de cereale de din dindărăt; hinterer Kornkasten. 1697: Ott lévén egy sendelyes gabonás ház is ... ott az Utza felől való első rekeszb(en) vagjon buza — // Az második rekeszb(en) köles Cub 2// Az fenék rekeszb(en) is köles Cub 7// [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5].

fenékszéna 1. ? (boglya)aljszéna; fin in polog; (Feimen)Bodenheu | ? vápában (vizenyős mélyedésben) termett széna; fin crescut într-un loc apos; in wässerigem Grund gewachsenes Heu. 1752: A Commendans Retirol rosz iszopos Fenek szénát el hoztam ..., Marha sem ötte meg [Kv; Szám. 69/XXVII. 11].

2. boglyaaljnyi széna; fin de un polog; ein Feimenboden großes Heu. 1810: réá akatt a' ház meget lévő kis kerítésben is egy fenek széna mellett Lovai nyomára [K; KLev.].

fenekű 1. vmilyen fenekes; cu un fund oarecare; mit irgendeinem Boden. 1627: Jstoknak Fa szerszambol Jutott Egi Eoregh lapis fenekw Izkabalt medenche d. 3 [Kv; RDL I. 134]. 1671: Hal tarto. Az Kerlecz vize mellet kettő vago(u) ... mind a' kettőnél hasznosabb volna, ha az malom alatt sövényből font oldalú, deszka fenekű s fedelű nagj barkat tartananak [Hátszeg; VhU 605]. 1735: Veres, és Aranyos Fenekű szegeletre metztett virágos borotválkozni való tálotska 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 157]. 1738: jo oldalú és fenekű gabonának való üres Szűszék [Szászvevsszód NK; Born. XX/12]. 1761: On Fedelű fél ejteles szegedi kancso 1 Megint más kék Fenekű Cristály kancso [Kéménd H. JHb XXXV/39. 28]. 1849: Egy fenyő fábol való fél fenekű tonna [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

2. vmilyen aljú; cu partea de jos; mit irgendeinem Unterteil. 1847: Édes Anyám lóg ide tova mint az ónozott fenekű buba, bajoskodik Rozával [Kv; Pk 7 Pékei Krisztina lev.].

3. vmilyen farú/ülepű; cu un șezut oarecare; mit irgendeinem Hinteren. 1593: Borbara, zabo

Jstuan deak zolgaloia vallia: Hallottam hogi Niari Martonne azt mondotta az vranak Niari Martonnak, az te aniad vgimond, az az nagj faru, nagj fenekw bwueos bauos bozorkani kurua az ki az eordeogeokek vendegge hitta [Kv; TJK V/1. 332].

fenekülhet hárulhat vkire, terhelhet vkit; a i se putea imputa cuiva, a greva asupra cuiva; jm zufallen können. 1846: a' jo záros meszárszékéből el oroztatott pénz meg fizetése senki másan nem fenekülhet, mint azon örökön, kik éjjelre a' ns Város piattzán és uttzáin ki rendeltetve valának [Dés; DLt 810].

fenékvás ' 1780: ha valamely Gazda a' kohokban és Verőkben mivelőknék többet, vagy fizetése mellett discretiot, durumbat, fenék vasat rendelne, vagy adna, elsőben flor. 3. másodsor flor. 6 büntetessék [Torockó; TLev. 9a]. 1783: három agas vasból, a' mellyet neki három napok alatt szabad volt fel mivelni a' fenék vassal égjutt készített 33 számbol álló vasakat [uo.; Thor. XX/5. 42—3].

Jankó János — Péch Antal bányászati szótárára utalva — torockói bányászszótárában a címszóbeli szót így értelmezi: az izzón tüzes vaskenyérré hintett s azon megolvadt vasnak a pest fenékére szálló kis lepényforma része [Jankó, TAszT 199].

Szk: ~ csindlás ' ? 1780: ugyan csak különös reflexioból a' harmincz vas csinálás után, három, a' kevesebb Vas csinálás után, a' proportione, kevesebb, fenék Vas csinálást, meg enged a' Mlgs Familia [uo.; TLev. 3a].

fenékvonó fenékhúzó; fier cu cîrlig de așezat/montat fundul; Auszieher. 1627: Egi sroff fenek vono, Kadarnak valo f. d. 5 [Kv; RDL I. 134]. — A jel-re 1. *fenékhúzó-sróf* al.

fenékvonó fűró ? fenék/köldökfűró; burgiu pentru găuri de cep; Dippelbohrer. 1659: Egi fenek vono furu [Szu; Pf]. — A jel-re 1. *Frecskay* 34, 452.

fenékvonó sróf fenékhúzó, húzóvas; fier cu cîrlig de așezat/montat fundul; Auszieher. 1765: Ontora Metző Nro 1 Fenékvono sroff Nro 1 [Kóród KK; Ks 19/I. 6hoz.]. — A jel-re 1. *fenékhúzó-sróf* al.

fenérál vkinek/vmely testületnek jár, vkit illet; a-i reveni/cuveni unei persoane/comunități; einer Person/Körperschaft zukommen. 1727: Ezen földet ki váltotta Botos Miklos mint vér es az Eccl(esi)anak foenerál a 6 forint [Oltszem Hsz; SVJk]. 1728: Szanto Föld ... vagjon egy fel all, Conferalta Angjalosi Kovacs Györgj Eccl(esi)a szamara, tali conditione hogj mig a verek ki váltjak birja a Praedicator ha ki váltjak a penzt adjak ki hadd faenerallyon Eccla szamara, vagj ha el költik, forditsak templom epittesire [i.h.].

fenés fene okozta; provocat de bube.; vom Brand verursacht. 1829: Surányi Kata czombján is ki ütött fenés fekélyek miatt lassu járásu [DLt 883 nyomt. kl].

fenesség 1819: a gyakor pálinka ivás Siettette halálát, mivel hogy Bora nem volt gyakrabban itta a pálinkát, 's e miatt közelített a Fenéséghez [Kv; Pk 2].

Valamilyen betegségre, talán a népi *fené*-re vonatkozhatik az utalás.

fenesi a Szászfenes (K) tn -i képzős szárm.; din Fenes/Floresti; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON (Szász)fenes: Fenescher. 1603: talalok Palfy Palt az fenessj tere(n), tehát rezegh [Kv; TjK VI/1. 692]. 1625: Az Gubernator eő naga be érkezve(n) attam Ebedre az konihara .. Wrmeős Bort Eytt: 6 .. Fenessj Bort Eytt: 6 .. Abrak bort Eytt: 16 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 124].

fenesztra ablak (utólagos bejegyzésre beíratlanul hagyott iratrész); fereastră (loc. lăsat într-un act pentru note ulterioare); Fenster (für nachträgliche Einschreibung freigelassener Schriftteil). 1759: azon detentioiban lévő jezsuiták dolgáról írtak valami pasquillus formát előkerülvén idefom, melyre fenestrát is hagytam [RettE 83].

fenevad 1. vadállat; animal sălbatic; wildes Tier. 1849: Bentze Lajosnak egy fenevad elpusztításáért Koltza András fungens bíró a régi usus szerént fizessen őt rénens forintokat [Zalán Hsz; RSzF 224].

2. szik bestia, vadállat; bestie; Bestie, Biest. 1573: Istwan nehaj vaida Imre fia, Azt vallia, hogi Nem hallotta soha hogi sem Agoston, sem Kato sem Eyel sem Nappal egimast Zydalmaztak volna, sem zeorferget sem fene vadat nem hallot [Kv TjK III/3. 86].

fenkő kaszakő; cute (piatră de ascuțit coasă); Sensenstein. 1587: veottem egj fén Keoñett p(ro) d.6 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66]. 1657: Veottem, Egy fen künet a' Bereseknek, per f — //05 [Borberek AP Wass Perc. 26]. 1810: Híram fénkő xr 7 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 17]. 1848: 2 font vas és 1 kasza vas. fénkő [Szu; Pf]. 1865: Egy kasza verő kalapács és üllő két fen kövel [Szárhegy Cs; LLt].

Hn. 1765: Fénkő (e) [Türe K; KHn 261]. 1768: Fénkő (e) [uo.; EHA]. 1781: A Fénykő völgyibe (sz) [Szucság K; KHn 254].

Hn. 1772: Fénkő [Backamadaras MT; LLt 336. Litt. 5].

Talán a címszó -s képzős származékával alakultnak tekintetű a köv. két lin-i adalék: 1740: Fénköves nevű Erdőd (Ród K; EHA). 1815: Fénköves (Lisznyó Hsz; EHA).

fenkőtok kaszakőtok; toc de cute; Sensenstein-behälter. 1797: egy fénkő Tok benne lévő fénkövel [Náznánfa MT; Berz. 4. Fasc. 22 Lit. N. 22].

fenn 1. fent; sus; oben. 1569: Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony kód kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elkölth es tovab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 350—1]. 1572: hywa ... engometh walkay Myklos oda hogy Enys ott lennek Azhol az hatarth feoll wettnek, Es azonban ott feon Megh zaydula az Nep wgj kezdenek hagigalny Az Monostorhoz tartozo keossegh, kewekel, Es Egeb hagito zeorzamokalys [Jákótelke K; KP]. 1580: Az mely tarbonczak, assuk, es az tarazk az Colostromba vagion fen, aztis hozatna ky eo Kegmek Biro vra(m) [Kv; TanJk V/3. 227a]. 1589: oth fen az bak Anna agiaban fezkik Matias deak rizegh wala oth aluzik vala [Dés; DLt 226]. 1590: ott fen az Jrtasban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 [Uzst]. 1629: Lattam akkor szerdara virradolagh hogy egi legeny al vala ot az mi kertünk vegene, fen az lesza(n), latta(m) aztis hogi ki hantak volt ot az mi kertünkett [Mv; MvLt 290. 186b]. 1650: migh mjkos ferencz dugatnj nem kezde bojtokal s ganeval fön az vyz zörte terült az Dam(okos) petor kertjbe [Gagy; U Uzst 8/64. 58a]. 1723: Szénás Völgyben vagyon két darab Széna fű fen az hegy alat [Kissolyos U; EHA]. 1789: ez alább specificált Portekák fen a Poltzon találtattak [Mv; ConscrAp. 20]. 1800: ezen Parou Hidsuluj el fogy fenn a tetön [Benedekfva Sz; BfR 58/21].

2. magasan; sus; hoch. 1723: az Ádamosi gat miat hogi igen fen vagyon, az ár viz mingy(ár)t fel tolyul s ott a Dombai határra ... ki vét [Királyfva KK; MbK 162]. 1736: Az övit fen, éppen az cseccinél viselte* [MetTr 337. — *A fej.]. 1769/1802: A mutatott keresztés fák ... határt distingváló jegyeknek nem tartathatnak: mind azért hogy azok nem régiek? mind pedig azért hogy azok tsak olyanak, hogy privatus Emberektől vágottanak fenn egy Ember magassagnyira, nem pedig az fa tövében [Torda; TjK III. 38].

3. talpon; in picioare; auf den Beinen. 1740: a' Leanyom meg I(ste)nnek hala fen csikorog de bizony csak gyenge éegességgel vagyon eszik is de eppen nem fog rajta [Hadad Sz; WLt Árva Gálfi Susanna aláírásával]. 1773: Bánffi Dénesnek fájosok lévén a lábai leültette, maga* fenn sétált [RettE 303. — *Ti. a kihallgatáson fogadó császár]. 1847: Trézsi még fenn logász*, de nem tudjuk pillanatját, melyben lebetegülendő [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev. — *Terhessége utóját járó asszonyról]. 1851: a' Lelkem Anyám fekszik, már 3-ad napja fen huzot valami lopo hideget és nagy kőhögést [Kv; Pk 6 ua.].

Szk: ~ húzva visel betegséget talpon hordja a betegséget. 1765: Tiszteletes tudós, nagy hírnévű kolozsvári püspök s professor Verestói Görgy uram is meghala szegény fennhuzva viselte nyavalyáját [RettE 182].

4. ~ áll ki van tűzve; a fi arborat; ausgesteckt sein. 1580: Az my az vasarbiraknak Instructioiat nezy, szereda nap es chiöterteke(n) mig az zazo fen al*, idegen embert ... a Buza keozybe^b

ne hagon be menny hane(m) ki kwlgie onnet [Kv; TanJk V/3. 223b. — *A vásárázsló/jelvény.
^bTi. a búzapiacra/sorba].

5. ~ van a. fenn áll; a sta; oben stehen. 1590: az mely kerted fen vagion az ország vta feleol az en vtamban, azt mo(n)dom hogy hatalmassul kertelted oda az en utamat ... az foglalasert az Decretum szerint valo poenat keowetem rajtok [UszT]. 1627: ott a mint állánk a vezér sátoránál — a külső kerítését leszédtek vala; de árboczfái — vagy oszlopainak mondjam — ott fenn valának [Mv; ETA I, 131 NSz]. — b. megvan (ép); a exista; existieren, vorhanden sein. 1760: Láttam a sanctuariumban (melynek boltozása most is fenn van) valami festésen ilyen írást* [RettE 107. — *Köv. a latin felirat]. — c. kb. vmi vhol van; a fi/ exista ceva undeva; etw. ist irgendwo. 1728: Dombora Simon az Eccla(na)k to fark nevű helljib(en) epitven egj vinjet es egj kutat a maga kapuja eleib(en) ... ket ket poltra taxat ad az Eccla(na)k mind addig, mig ott(an) azon epületi es kuttja fenn leszen [Illyefva Hsz; SVJk]. — d. fel/ki van függesztve/tűzve; a fi pus la vedere; ausgehängt sein. 1654: az Thoroczkai Sigmond Ur(am) tisztartaia Mosa andras eröuel ki tetette az Ura Boranak Cigeret az Thoroczkai Lazlone Azzonio(m) Boranak Czigerere Lattamis az Czigereket fen [Torockó; Thor. X/11 „Geöndöly Mihály középepeő” (32) vall.]. 1799: Páldi Györgynél a' közelebb mult Karátsoni Szt Innepi napokbanis volt bor 's a' mint látom mostis a' Czégér fenn vagyon [Makfva MT; DLev. 5]. — e. átv (változatlanul) fennáll; a exista (in continuare); (unverändert) bestehen. 1679: az quartálásban az reghi difficultasok fen vadnak az Asztagok fedeseben is [Dés; Jk 39a].

Tagadó formában: vmi nincsen fenn vmi nem áll, nincsen; a nu mai exista; nicht vorhanden sein. 1801: ezen Nagy Nyulási Határon vagyon egy Máneszteria vagy Szarándok (!) valo hely a' hol volt egy Templom is mellet is a Falu hogy Iskolát építsen el bontotta, tsak elis vesztegették, ma nincsen legisebb nyoma se fala fenn (Nagynyulas K; DLev. 5).

6. előbb; mai sus/finainte; vorher/hin. 1605: megh kenala ez eörekseggel Molnar Janosne hogy uegie(m) megh az el mult eözen Zab aratasakor üeom en megh, az en meg üetelem alat ozton mlkor penzem rajta üolt úgy zallita Jobbagiot rah az 'fen megh irtam wdeöbe [UszT 19/1]. 1767: a feñn leírt földnek alsó vagy Dél felől való Borozdáján [Koronka MT; Toold. 26]. 1794: Ezen ... Bóltnak eddig practizált, és az gyakort fenn tisztelt Uradalom által megh határozott Esztendeji Taxáját, Censussát az mostani Exarendatorix Aszszony Boznyák Kata eö Kelme tartozzék Accurate be fizetni [Déva; Ks 73. III. 27]. 1805: D. Nagy Sándor libertinus 55. Esztendős ... felel Varga Joseff azt beszélette, hogy északának idején, hogy a' fen meg mondott Lovakot ellopták, azután kiment az Esztenára Északának idején [Szárzajta Hsz; HSzJP]. 1865: azokra nézve kik ezen életkort* el nem érték a' fenn rendelt kezelés maradván meg [Kv; Végr. 4. — *A 24 évét].

Szk: ~ citált az előbb idézett. 1805: (A bányák) Köveit visgaljak meg s a kik roz meg tisztítatlan Kovet el adni batorkodnak külön külön az fen Citalt Articulus szerint büntessek [Torockó; TLev. 9/38] * ~ deklarált az előbb/előzőkben megnevezett. 1674: Banffi Sigmond vr(am) ö kglme maga szokot pecseti es keze irasaval roboralt Testimonialissát küldvén, hogy a fen declaralt szemellyekkel ezen megh irt dologrol valo Contractust mindenekb(en) ... megh allya [Havadtő MT; BLt 11 Isák György kezével]. 1700: fen declaralt Nehai Burulliai Andras Uram edes Fia ... Nemes Burulliai György Uram eo kglme [Ne; DobLev. I/49]. 1735: ammonaltatvan és az lket Ö Kiket a fen declaralt haz 's annak minden appertinentiai dualitassanak szamomra valo remissioja iránt [Torda; TjK I. 76] * ~ említett/emlegetett. 1719: noha nem pestisben halt meg a fen említett gyermek, megis ma az hurubaját ... fel égeték [Ks 95 Apór Péter Kornis Istvánhoz]. 1739: a' fenn említett immobile bonumokhoz senki ne nyulhassan [Ne; Incz. IX. 5a]. 1801: ha pedig a fenn említett Contractust elő nem tudom vagy elő nem akarnám mutatni, abban a történetben a most megfizetett 200 vforinttal én Contentá-lodgyam [Havad MT; Told. 21]. — L. még RSzF 115 * ~ érdekelt/érdekelt az előzőkben említett/értétt. 1825: elég modgya volt azt* a fenn érdekelt keze alatt lévő ket rendbeli Fundusakból substrahálni [Dés; DLt 1078. — *Az adósságot] egy Darab alold(ialis) Kaszálo vagyon a' Fenn érdekelt Fogadon egyszeriben alól [Szentdemeter U; Told. Conscr. 48]. 1844: ezen kaput az Uradalomis használja az fen érdekelt deszka raktárhoz [Km; KmUlev. 2] * ~ érintett 'ua'. 1849: a fenn érintett vagyont, kedves nőmmel kettőztetett iparral 's fáradsággal együtt szereztem [Km; Végr.] * ~ irt. 1782: Procurátor Pápai Uram .. tudta a' fenn irt vásár dolgát [Torda; KW Vall. 10]. 1847: általadtuk ... a Bük erdőn-kön lévő hammunak való veszendő fákat ... azon fenn irt materiáért mostantól fogva karácsonyig igyérének haszonbért 4 személyre Rft 20 azaz húsz Rforintokat váltóba [Tapolca Cs; RSzF 126] * ~ kitett előbb feltüntetett. 1878: miis ... adjuk ezen Contractualis levelünket igaz hitünk szerént ... a fen ki tett időben [Borb. I] * ~ megirt. 1608: ez fen megh irt haznak kezhez ualo ueteleben sok akadaliok uoltanak [Mezőbánd MT; MbK]. 1626: egi Jobagiomnak két taujal baraniat tartota meg az Jnek fen meg Jrt fya, hatalmasúl [UszT 84]. 1650: Rákosi Pal kiis mostan Kolosvaratt fenn megh irt kolegiomban lakik [Martonfva Hsz; HSzJP]. 1684: Ezek Kglmes Urunk az fen megh irt bizonyoknak, es Valloknak hüt szerint valo vallasok [Szentmiklós Cs; Borb. II]. 1790: Mely fen meg irt Punktumokrais magamot obligálok . En Csérnátoni Péter mp. [Mátisfva Hsz; IB]. 1812: Ezen meg edgvezésis eset meg a fen meg irt Birákok előtt [Görgény-sztimre MT; Born. G. XVI/3] * ~ megnevezett. 1623: En soha nem tudom sem nem hallottam hogy az vduarhely zekiek(ne)k az fen megh neuezet

helieken akljos heliek leott uolna [Kibéd MT; JHb]. 1729: mindeneket valamelyeket a fen meg nevezett helyekb(en) az eő kigyelme jussán más valaki bir azakatis az ur ő kigyelme, vagy Succesor magak(na)k kiválthassák és appropriálhassák [Császári SzD; Wass]. 1841: evictiot is vállalok magamra és Törvényes maradémomra hogy fenn meg nevezett Unoka Atyámfiat azon joknak békeséges birtokába minden legitimus impetitorok ellen meg oltalmazom és oltalmaztatom [Migen AF; BLev] * ~ nevezett. 1748: azon fen nevezet Gál, alias Lakatos János testvér volt mind az atyámmal, mind pedig az mostan Somlyon életben lévő Lakatosék attyokkal [Hadađ Sz; TKI Martinus Lakatos (31) jb vall.]. 1776: Nem tudván az Atyafiságot az Etsém B. Henter Antal Urffi maga, és fen nevezett Kornis Anna Kis Aszszony között deducálni, töllem meg kérdezé, magam deducálám egészen [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1825/1826: Instálunk alázatosan a Tekintetes Nemes Tisztségnek, méltoztassanak ezen fenn már nevezett Csulokáj völgyből lefolyó víz veszedelmeit, kártételeit oculáltatni [Msz; GyL] * ~ *specifikált* az előbb megnevezett. 1640: kívánván ... mi tollunk a fenn specificált személyek mindenik részről, hogy ezt az controverziát igazítanak és szállítanak ki közzüllök [Berekeresztúr MT; DLev. 2. XII. B. 1.]. 1677: Salanki János Ur(am) vagi Felesege, sem semminemű posteritassi ne Jmpediálnak ezen fen specificált házakban eo kglmekett [Ne; DobLev. I/25]. 1775: az fen specificált portékákat én loptam el [H; Ks 114 Vegyes ir.].

fennakad 1. elakad; a se ímpotmoli, a rámine in drum; stecken bleiben. 1855: Két székely fajú lovát egész ut alatt egy szem abrakban sem részeltette, de a feneketlen sarakban mégis soha fenn nem akadtak, sőt rebencességből néha meg is ragadtak [ÚjFE 153].

2. megakad; a se opri/intrurpe; aufhören, unterbrechen. 1737: a Nms Városnak kortsomája ... úg mint kellett volna nem is folyt, hanem fenn akadt [Dés; Jk 247a]. 1747: félő hogy legközelebbi árvíz alkalmával a szakadás annyira fog nevedkedni miként a hidon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124].

3. elmarad; a fi lását deoparte/omis; aus/wegbleiben. 1807: valaki megfogta a kezét, és in circa hat hét betűig alkalmasint vitte a Tractusokat u.m. Gyarma de mikor a végít ti kellett volna ki-pingálni, ... az i fen akadt [Dés; DLt 81].

4. megmarad; a rámine (din ceva); sich erhalten, zurückbleiben. 1786: az Varos is arulatat és az Nép az maga számára Sz Mihály naptól fogva Ujj Esztendőig, ez alatt az üdö alatt pedig az Uraság se szokat vala arulni ha tsak az kortsomán bora nem akadt fén, ha pedig fen akadt a Bora aszt el árultatta [Torockó; TLev. 4/13. 45].

5. felakasztatik/köttetik; a fi spínzurat; aufgehängt werden. 1675/1688 u.: Egy szoval minde-
nekre oly gondo<d> legyen s, ugi vigiaz hofi kár engemet ne erjen (...va)lamiben talaltatol,

vagi gondot nem viselsz, fejeddel fizecz, ... bizony a hey<a>val fen akacz. Mivel job egi jobbagy(na)k peldaul meg halni, mint sem sok kárt. vallanom [Borb. I. — Petki Janos instr-ja csfkcsicsai jb-bírájához].

fennakadás megakadás; intrerupere; Steckenbleiben. 1876: a munka fennakadásának kikerülése tekintetéből az építés alatt ugy a gyalog, mint a marhas erő család szerint vetessék ki [M.bikal K; RAK 326].

fennakadt megmaradt; rámas; erhalten/zurückgeblieben. 1783 k.: (A torockóiak) meg semis engedték Szt Mihály-nap után hogy kortsomáikan fen akadt borainkat el árulják, fenyegetődvén azzal, hogy borainkat ki öntözik [Torockó; TLev.].

fennáll 1. talpon áll; a sta in picioare; auf den Beinen stehen/sein. 1570: Kertes Jmreh, ezt vallya hogy mykor ew az korchoma hazhoz jwto volna, Latta hogy az Kayantay legen az aztalnal fen al wolt es zekerche volt kezebe fely huzwa, chyuka Lazlo penigh az Tharsaywal al volt az azthal eleot [Kv; T]k III/2. 54]. 1652/1653: annak előt-tejs annyit hanytak vala be az Tömleczebe hogy fen alvajs aligh tertenek el csak nem meg fulladtak [Dálnok Hsz; BLt]. 1711: az 4 szegeletire lapos küre kel az oszlopokat tenni, s arra az 4 oszlopra kel eppitteni annak az oszlopnak olyan hosz(sz)uk-nak kell lenni hogy eppen az felső padlás az fejjük felet fen rajta allyon; az deszkázat, s ugy szarvazza 4 szegüleg ... az ember fen álva az kezivel el ne érje az felső padlását [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1772: láttam s tudom hogy a' silipnek vége alá bé álván; az alatt fenn állva el fértem; s a Víz a' Csitsemmél fennebb nem ért [Ádamos KK; JHb XX/27. 32]. 1827: az Erdöken fenn álva imádkozván [DLt 1261 nyomt. kl].

2. (eklezsiát követve) a gyülekezet előtt áll; a sta in fața comunității (cerind iertare de la parohie) [Kirschenbuße tuend] vor der Gemeinde stehen. 1748: Szathmári György nevű ifju ember Balás Ilona nevű Leánnyal ... megestek, követte-(ne)k Ecclát in Templo, Szombaton fen allot(ana)k, vasárnap absolváltatta(na)k [Gyalu K; RAK 171].

3. (fa) levágtatlanul, lábán/lábon áll; a sta nățiat/in picioare; ungefällt stehen. 1639: Senkinek ennek utánna búkkfiát aszalni szabad ne legyen ha penig levágja, hordgya el onnan; de hogy ugy aszallya meg hogy az fa fennállyon, ne legyen szabad [Szentmihály Cs; SzO VI, 69].

4. áll, fenn van; a sta/fi/persista; bestehen. 1604: Az Zeoch Caspar Vram Mayora el bontasa feleol amint Ultima nouembris vegeztek volt varosul mostannis kwleombet nem vegeznek seot eddigis nehez neuen vezyk hogy az vegezés ellen fenn áll annakokaert mostis az vegezés obszertassek [Kv; TanJk I/1. 492]. 1616: Az Udvarház egy Dombon volt az Maros mellet, kinek az romlozot kwfalaj mostannis fen allanak [Náznán-fva MT; EHA]. 1687: Lugas kert ... Ezen kert közepib(en) volt, nyolcz kü lábón álló, 8 szegre

valo filegoria; mostan csak a kú lábak allanak fenn [Vh; VhU 573]. 1718: az említet major ház éjféltájban éget el éppen az közepi táján gyúlt meg az két vége fen állot s az közepi eget, mint ha késsel meczzették volna két felé [Branyicska H; JHb Kászonyi Ferenc (19) ns vall.]. 1744: A Három bóttnak Secessussa fen áll; Bótt hajtási régen be szakadoztanak ruinában valok (Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12). 1782: a' Konjhának csak a' Kémennje állat fen, fedele oldalai el hullolag [Dombó K; JHb XIX/22. 19].

5. (per) folyik, folyamatban van; a fi in curs; (Prozeß) im Gange sein. 1646: immar sok ideje hofi ez az ca(us)am fen al, Azert hofi engemet illessen az a Peres szeöleö [Kv; Tjk VIII/4. 167]. 1806: a' Ngod Perei, Jussai háborítás nélkül fenn állanak, és bátorságban jöttek [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

6. a bíróság ~ a bíró tisztében van; a fi in funcția de judecător; in seinem Richteramt existieren. 1840: Én személyem szerént akarom, hogy az Erdő szoros örízett alá tétessék; tsak anyi ki fejezéssel, hogy egész Esztendőbe a mig a Biroság fen ál. — seml szükségre senkiis Biro hire nélkül egy szál fátis nyers fát le ne vágjon [Tarcasfva U; Pf].

7. a bűn vkin ~ a bűn (elkövetésének ténye) vkin rajta marad; comiterea păcatului/păcatul rămîne asupra cuiva; (die Begehung) der Sünde auf jm haften. 1593: Rotweos Andras wadolatik hogy Criminalis caussakat Zarwas bwneokert Jnditottak volna ellene, de eo az vetkeket compositio Altal sopialta volna fedte volna be, de az bwn vgia(n) fen Allana az eo zemelien [Kv; TanJk I/1. 211].

8. fennmarad; a continua să existe; weiterbestehen. 1608: Adossagok mellicet hattanak Volt hogj az Tutor megh Vegie, de fen allanak [Kv RDL I. 83].

9. ereje ~ érvényben van; a fi in vigoare; gültig sein. 1796: a' Jobbágy név el töröltetett ... Földös Urok ellen valo rugoldozásoknak, 's következés képpen ellennek akár mi modon lehetö perlekedéstöl valo le mondásnak még mais ereje fenn áll [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.].

10. a funkcion; funktionieren, wirksam sein. 1762: expresse parancsol öfelsége a collegium judicium felöl, mely is szüntelen fennálljon mint a Királyi Tábla [RettE 141]. 1772 (A románoknak) balázsfalvi gymnasiumuk fennáll [i.h. 263–4]. 1773: Apor István torjai falusi procatorbol szörnyű gazdagságra ment ember testált volt 80 ezer forintot azon kolozsvári juzsuitáknak, hogy mig azon szerzet fennáll, az interesséből tanulógyermekeket tartsanak [i.h. 312–3].

fennállás 1. fennléte; stat (faptul că stă in picioare); Obensein. 1732: A bé-járo nagj-kapura nyillik edj fekünni készülő sóvény Majorságot mely 'a régi állást meg únta [Erdőszengyel MT Told. 11/67].

2. meglét; existență; Dasein, Vorhandensein. 1765/1770: Simén András Uram Malma fenn állásakor, Gáttya miatt az Viz fel tojulásával ...

a' nem meszsze lévő Rév meg romlott [Széplak KK; SLt évr. Transm. 171–2].

3. feje ~ áig holtáig, haláláig; pină la moartea sa; bis zu seinem/ihrem Tod. 1597: Mikoron az polgarok az Teolcheres Leorincz hazához ieottek wala az foliam latasara ackoron hallam azt hogy Teolcheres Leorincz monda az polgaroknak kegmtet it ne igazgasson mert en azt feie(m) fen allasaigh soha megh nem engede(m) hofi erre viz follion altal hane(m) ha teorweny mütatta [Kv; Tjk VI/1. 74]. 1609: Eztendei(n)el teob i(m)mar hogy birom*, nemis engedem feiem fenn allasaigh [Dés; DLt 312. — *A házat]. 1634: az mely haz maradat cziak ebben kerestem modot, hogy bele szalhassak, es ha modot talalok benne fejem fen allasigh (!) megh otalmazom [Mv; MvLt 291. 13b]. 1741: Lakatos Mihály, András, és János ... fenyegetnek Protestatiojokban, hogy ... fejek fenn állásáig tisztességeket, és betsületeket meg keresik annak rendes uttyán [TKI gr. Teleki Ádám tiltakozása Kr előtt]. — L. még ETA I, 55.

fennállású vmilyen növész; de structură; von irgendeinem Wuchs. 1769: Iffiab Rácz Ferencz ... magos fen állásu furcsa termetű gesztenye színű hátra kötöt hajú száraz hoszsú abrázatu [UszLt XIII/97].

fennállata. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: feje Lig holtáig, haláláig; pină la moartea lui/ei; bis zu seinem/ihrem Tode. 1588: eo kgmek eghez varosul feyek fen Allattaigh megh Akariak eo kgmet otalmazuj abban [Kv; TanJk I/1. 71]. 1597: Biro Mihalne Magdolna wallia Teolcheres Leorincz azt monda hofi soha nem engedy hofi arra menye(n) az viz feye fen allattaigh hanem ha az teorweny mongia [Kv; Tjk VI/1. 79]. 1600: Azon küülis pedig valamire minket az Vristen segith minden üdeoben oltalmazni akariuk eo kegyelmeket* tehetsegünk zerint; minden zükseges dolgokban feiwk fen allottaigh [SzO IV, 141. — * A felkelö nemesség az asz-i székeleyeket]. 1666/1681: (Opra Proplan) feje fen allattaigh húségét tökéletesen megh mutatta, halalat is kész lévén Vériyel megh peczetelni [Vh; VhU 331 Zólyomi Miklós ad. lev.].

fennállhat 1. a putea subzista/dăinui; bestehen/-wirksam sein können. 1829: Tsak ilj meg egyezett jo akarattal el tökélet Igyekezettel érhetjük el, a' mire buzgon törekedünk; hogy a' tavul jövendőben, akkor is fenn állhassan ezen Institutum a' kert Jövedelméből, midőn azt semmi Egyesület nem fogja segitni [BLt 12 a kv-i dologház nyomt. szám.].

2. fenn/megmaradhat; a putea dăinui; sich erhalten bleiben können. 1786: Oly rosz volt ezen Malom ... hogy az ahaz p(rae)tendáló Attyafiak tűznek a' fált fel akarták osztani egy más közt, melyet azottátul fogva az Exponenns Vr Conservált ... meg támogatván kül felöl három tá-

maszakkal Noha mind ezeket Véghez Vítte tellyességgel tovább fen nem álhat, Valamint az Embernek a Vénség miat meg kell halni, ugy ennek is desolalodni kellett régisége miatt [Apahida K; RLt O. 2].

fennálló 1. felfelé álló; care stă ridicat; nach oben stehend, aufragend. 1657: Vagion mas egy fen allo fatiol galler [Mihályfa NK; JHb XXII/42]. 1767: Agyok. Egy Hárs fábol Csinált, a' két véginél, hasonlo Deszkából fenn álló Czirádák [Branyicska H; JHb XXXV/39. 8]. 1803: Egy ... Aradi Bokáj, melynek feneke széllye onba foglaltatott, füléhez p(e)d(i)g On gombos fedele fen álló on soroknál fogva foglaltatott [Dicső-sztrmárton; UnVjk 111].

Szk: ~ orrú pisze (orrú). 1808: Roth Anna .. fenn-álló gödrös Orru [DLt 794 nyomt. kl] * ~ szarvú. 1647: az Buzai hatarról lopua uestet vala el két fiatalj eökreö, egyik sarga es az masik kek szurke, fen allo szarvuak [Kv; Tjk VIII/4. 237]. 1692: Majorságh Tehén Barmok Száma 1. Öregh, Tehén szöke fenn-álló szaruu. bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21]. 1711: Az Utrum-ban fel tett marhákb(an) tartottam en is két kék fenn álló szarvu ökrököt [Ditró Cs; WLt]. En vettem volt ujfalvi Kozma Thamástól 2 Sárka Szöke, fenn álló Szarvu ökrököt 25 forinton [Kilyén Hsz; WLt]. 1805: Egy kék szörü üő Tinó hegyes fenn álló Szarvú [DLt nyomt. kl].

2. lábán/lábon álló; care stă în picioare; auf dem Halme/Stamme. 1633: ennekem oth io fen allo nem le deolt buszam vagion | olj io busza uala nagj feiü fenn allo hogj en Istenteol iob buszat en (így) annal nem keuannek [Mv; MvLt 290. 133b/2]. 1641: az vizek annyira megaradtanak die 30., hogy öreg emberek is hasonló árvizekre nem emlékeznek; károkat felettébb sokat tött ..., fen álló gabonákban is sokat el vesztett [ETA IV, 71 Haller Gábor naplója]. 1748: egy fenn álló ki száradott és meg égett Tölgyfa törsök vagyis töke találtatott [Esztény SzD; Told. 29]. 1783: helyen helyen imit, amat, vagynak fen álló szálós Nagy Tsere Fák [Hosszútélke AF; EHA]. 1824: Köteles a' még fen allo darab erdőben négy száz darab mag fákat ... az aprobb jövevényeken 's cseplesezeken kívül meg hagyni [Körtvélyfája MT; LLt 10/4].

3. létesülő; care ia ființă; enstehend. 1767: (Barcsai János) Annak utána minden jószágából kipusztítá magát s végtére valami akkor felálló nationalis militiában kapitányságot kapott volt [RettE 118].

4. kb. művelés alatt álló/lévő; care este în exploatare; unter Anbau stehend, in Anbau befindlich. 1780/1804: Belső részei valamely Bányá-(na)k önként vagy töltögetés által bé omladozván, ha másként torkok fen álló, és mások más Torokrol az ilyen Bányákba találnának vetődni, mely állapot közönsögesen Törésnek szokott nevezetni ... ha régi ős Gazdái vagy Czimborái a magok fenn álló Torkokról bé tisztíthatnák egy-

zersmind arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányájokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé; az ilyen helyekről más torkon bé ment Occupások excludáltassanak [Torockó; TLev. 2/4bis 5. — A szöveg, ilyen zavaros!].

5. fenn említett; sus-pomenit/amintit; oben erwähnt. 1635: Így azért az fen allo igazitando dolgok vighben menven eleöttünk, attúk mi felüül megh irt Divisorok az mi petsietes leuelwnket keszwkn Irasauul megh ereösitven [Kv; RDL I. 23].

6. meglévő; existent; vorhanden. 1771: (A) Réti ... határoztatik Délfelől mostanis fenálló és meg tecző föld Gátlással, vagy is töl-téssel [Burjánosóbuda]; JHbK XLIX. — *Később: Bodonkút K]. 1806: a' Béles nevezetü vizen régen fen álló Fűrész Malmán alol [M. valkó K; EHA]. 1823: Báro Dioszegi Ferentznek az úgy nevezett Rév úttzában lévő Telke hosszába fenn álló kő kertye tövében [Dés; Dlt].

7. fennforgó; existent; bestehend. 1629: latuán, az fellyül specificalt rend es mod szerint, ha mi oly derekas fen álló controversia volna az varga es Czizmazia mesterek között, azt mox et de facto az igasságnac uttya szerint complanlván, priuilegiumoknak, és réghi szokásoknak tartasa szerint, tarcza az egy Cehbeli unio alatt eökeöt [KvLt Céhir. I fejj.]. 1638: Azert keuának azt, hogy városunknak teoruinie szerint, az keozteok fenn álló dolgot el igazitanok [Kv; RDL I. 114]. 1725: Midőn még mind(en) fenn allo gramennyit el igazittana az B. Chae (!) [Kv; AsztCjk 130].

8. kb. előálló, jelenvaló; existent; vorhanden. 1607: uőt volt Gergeli Keleme(n) egy földet ..., melirol' rellatoriank uagion ha az eleg ne(m) lenne fen allo bizonynalis meg bizonyittuk [Uszt 17/7]. 1775: fenn álló hiteles bizonyysága is egy személyből álló extál [Tapolca Cs; RSzF 247]. 1805: az actor hiteles fennálló bizonyysággal megbizonyította, annyival is inkább hitekel bizonyítottak, hogy Gáspár József tiltotta el azon lónak becsülését, és magának megtartotta 41 forinttal [Szarhegy Cs; i.h. 283]. 1832: A' Felséges K: I: Tanáts által kirendelt Comisarius Urakkal ... és ... a' Föld mérő urakkal edgyütt Bögőznek Zetelakával per alatt lévő Havasbéli Differentialis helyen kilentz napig ültünk az holottis a' már meg nevezett Comisarius urak a' két felek fen álló bizonyyságai előtt az ennek előtte mint egy hat esztendővel Zetelaka által halmoknak praetendált kő hányások fel hányattak [Bögőz U; IB. Nagy Márton ub kezével].

9. érvényben lévő; în vigoare; geltend. 1815: (A tordai főhadnagy) Konrád Gyorgynek, és Biro Sámulenek, azért hogy Thordán az Uttzán pipáztak, az Ezüst Zsebbeli orajokat Zállogul el vétette .. erre nézve az Urnak kívántam meg hagyni, hogy az el vétetett orait a meg irt Legényeknek oly fenyítették mellett adassa vissza, hogy ha ezen tul a fenn álló Rendeléseket pontosan meg tartani el mulattyák, annál nagyobb bün-

tetésre fognak vonatni [TVLrt rtlen. gub-i rend.]. 1845: (Az) illetén kemény meg kínzások, nem tsak a' mai ki pallérozott világ szellemével, sőt a fenn álló hazai törvényekkel is merőben ellenkeznek [Dés; DLt 586. 27]. — L. még RSzF 282; ZFaz. *kállan alá gyűjt* al.

10. ülésező; care își tine adunarea; tagend, Sitzung abhaltend. 1847: Tapasztalván Hazánkban a' Vadaszatnak minden helységben Uri, Nemesi, Papi, Civilis rend, és parasztnak is oly közönséges szabadságot, hogy már nevezetes Erdőben, Havasokon is öreg, és kisebb vadak nyomát sem láthatni; arra nevezve a' mostoni fenn álló Dieta alkalmatosságával, több Hazánk közönséges jóvát nező Publicumok között ezen vadaszat állapotais Consideratioban Vetetődvén, Végzetetett* [TLev. 11/1 ogy-i végzés. — *Köv. a végzés].

11. '2' 1637/1639: Vagjon az első nagy szobában az agy feoteol nagj fenn allo abroz tarto aitos almariuma vagyon [Kv; RDL I. 111]. 1805: Egy zöld négy Lábu Almárium Fiokjával edgyütt Egy Sárga három Fiokos Almarium Egy Nagy Fenn allo Almarium [A.jára TA; BLt 9].

fennállólag felfelé állóan; stind in sus/ridicat; nach oben stehend. 1736: Viseltek kalapot is nyárbán* annak az elein csukrosan fennállólag egybenkötött fekete strucztoil állott [MetTr 462. — *Ti. a kiváltságos renden levők].

fennállott 1. felállított; asezat in picioare; aufgestellt. 1764: Ha tsak helyheztes okáért tette volna eleb a' flintát, s ex casu sült volna el a fenn állott puska a padlásan ment volna ki, és nem találta volna Hints Ersokat [Torda; TJK V. 246].

2. kb. közlekedő, közlekedést lebonyolító; care circulă; verkehrend. 1837: meg vettem azon sötétebb szürke kanczáját, mely a mult esztendőbe fenn állott négyes posta czugjába az ostorhegyes volt [Born. F. If br. Bornemisza Ignác lev.].

fennebb 1. magasabban, feljebb; mai sus; höher. 1597: Simo Andras Keresztwrfalwy Palfj Andras vram Jobagya hyty zerynth Azt mongya hogy eo feonneb volt: teoleok Az mely fan Az Beor volt es az riazkodast hallja es vgy megyen oda [UszT 12/67]. 1733: Vagjon ott fennebb az Ér mellett égj darabocska egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; Sár.]. 1772: a' silipnek vége alá bé álván; az alatt fenn állva el fértem; s a' Víz a Csitsennél fennebb nem ért [Ádamos KK; JHb XX/27. 32 Andonia Gligor (50) jb vall.]. 1794: Vagyan még fennebbis egy Szőlőtske [Mezőbánd MT; MbK XII. 102]. 1801: Az Egetviz felső Sorkának hajlásában fennebb a Bértz ut mellett [Szováta MT; EHA]. — L. még ETA I. 63.

2. magasabbra; mai sus; (nach) höher. 1596: Kokasne Azzoniom hazanal . vagatot Biro vira(m) ablakot a gradichnal es az teob ablakokatis fellieb veottek [Kv; Szám. XXIX/6. 71 Bachi

Tamás sp kezével]. 1772: (A) Molnár a' silip Farkát fennebb veté [Ádamos KK; JHb XX/27. 13, 36] | ha a' Kerekék meg kisebbítvén a' silip fennebb emeltetnék, jobban forganának [Dombó KK; i.h. 28].

3. magasabb fórumra; la un for superior; zu höherem Stellen/Behörden. 1823: mostis tartok tőlle, hogy ha még fennebbis visszűk az ezutáni költségetis meg itilik [Mv Pk 2].

4. az előbb/előzőkben; mai sus/inainte; in den obigen/vorherigen. 1761: a fennebb meg mondott Ménes Akoly, és Veteményes kert [Spring AF; JHbK LVIII/1. 497]. 1780/1797: minden fennebb elé számlált Conditionak meg állására, s azoknak tellesítésére magamat . . . köteleztem [Vargyas U; MbK X. 5–6]. 1801: A' Dobaianus Successorok Ezeket* is a' fennebb elé számlált 26 Antiquakan kívül, magok részekre antiqualtatni kérték [Dob.; RLt. — *Ti. a felsorolt (nova sessio)kat]. 1842: Ezen Kinyomozás rendén Szükségesnek látván a' Biztosság a' bé panaszoltottra nézve, a' fennebb elő Sorolt Tanuk vallomásaiából ki indultan terhelő pontokat készíteni [Dés; DLt 1452a. 8].

Szk: ~ említett. 1763: a' Maros fennebb említett Ágának nem lévén árka mély [Udvarfva MT; EHA]. 1796: az All Peres Báro Thorotzkai Josef Ur ha nyughatatlankodni meg nem szűn*, reservalja magának azt a' Just, hogy ellenek a' fennebb említett Itéletek, és magok le kötelezések szerent procedalhasson [Mv; TLev. 5/16 Transm. 15–6. — *A torockói jb-ok]. 1845: a Czéh . . . az idei julius 19-ikén a kérelmeseknek kiadott, 's fennebb is említett engedvényes válassza mellett most is megmarad [Kv; AsztCSzám. 161]. — L. még RSzF 274 * ~ irt. 1782. a Kút utzában a fennebb irt mod (így!) hat felé Nyilazvan osszszák a szerint [Zoltán Hsz; Borb. II]. 1806: a' Pásztorokis . . . a' fennebb irt modon kötelezék magokat [F. rákos U; Falujk 15 Sebe János pap-not. kezével]. 1841: a vásárt egyenlővitve által adák egyik a másiknak örökösön fiurol fiura maradvánrol maradvánra Nulumjus (!) mellett a fenneb irt bonifikátziot előttünk leolvassa Kezéhez vevé Illyés András [Bözd U; Borb. II]. — L. még RSzF 164, 197 * ~ megirt. 1669: mely dologban minkett fenneb megh yrt szemleoket megh Biráluan kezeket be adak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 160]. 1700: Egyeb fennebb meg irt mind(en) bonumokot mi assignaltunk es atunk az eo kglme biraja Szabo Mihaly keziben [Csicsó Cs; Bál. 71]. 1843: Mely örökös vásár. hogy mindenekben a' fennebb megirt mod szerent ment légyen véghez azt müis jo lelki ismerettel irtuk meg [Bözd U; Borb. II] * ~ specifikált az előzőkben megirt. 1756: a' fennebb Specificált dologtévő heteken, két nap magok kenyerek mellett, négy nap az Udvarból vagy krájnkatusból czipajok Sub ministráltatik [Mihalyesd H/Déva; Ks 101]. 1830: Ezen fennebb specifikált, és Conscribált Vagyonokat, a' tiszteit Rendelés következésiben, nem tsak Conscribáltuk, hanem egyszersmind az irt Commeta-

néusok Személyes jelenlétekben Sequestráltak is [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1748] * ~ való megelőző. 1763: Az Kenderes Kertek végiben az fennebb valo esztendőkbén fogtanak fel némelly ide valo M.Régeni Emberek egy darab heljet és Szöllővel bé ültették [TKhf 50/I. 372].

fennebbeeske feljebbeeske, fentebbeeske, vmicskével feljebb; cu ceva mai sus; ein wenig höher. 1814: Váltó szántok Ugyantsak ot fennebbetske [Borberek AF/Mv; RLt O. 3]. 1775: ezen Jóságokban lakó, már fennebbetskeis meg nevezett Jobbágyok [EMLt].

fennebbi 1. fennebb megnevezett; sus-numit; oben genannt/erwähnt. 1791: Ez előtt mint egy husz esztendőekkel a M Sákodi erdő olj tilalmas volte mint most, vagj pedig akinek tettet belé mehetett, s azon okból járt oda Tordai Mihálj de a fennebbi jóság ki váltása után ebéli jussától egészen el esett a Leány ág? [Usz; Borb. vk. — *Ti. az erdőlésbéli részesedéstől]. 1807: a' fennebbi Jóságakat a leg rövidebb után s közelebről a Mlgs Tutar, es Curátor Báro Ur ő Nsga reha-béálhattya [Mv; Ks 73. 55]. 1840: Igyire nemes falunk a fenn írt esztendőre a fennebbi személyeknek mint sertéspásztoroknak a következő 1841-dik esztendőre egy-egy sertésre négy krajcárt váltóba és kupa gabonát [Taploca Cs; RSzF 200—1].

2. fennebb megírt/írásba foglalt; scris mai sus; oben geschrieben. 1825: A fennebbi feladások meg bizonyítására nézve az irt Hajtoktul a' Rovást bé is kértük [Dés; DLt 288]. 1840: Tisztán lehet látni Tektes Generalis Szék ezekből, hogy az alperesi kívánságnak helye nintsen, — mint olyan-nak, melyel a' Felperes semmi tekintetben a' fennebbi meg mutatók szerint ... nem tartozik [Dob.; Somb. II]. 1860: halálom után azon-nal a' fennebbi hagyományozott Hét ezer conventio ezüst forintrol Szollo kötelező Levelet ... általános örökösöm Péchy László öcsém adja ki [Kv; Végr.].

3. fn-i haszn-ban tbsz-ban; la plural in funcție de substantiv; in substantivischem Gebrauch in Mz.: fennebb írtak; cele scrise mai sus; die Obigen. 1812: Ezen tizen négy számból álló Tanuk mindnyájon ... rész szerint requiráltattak nagyobb részint pedig Törvényesen ideztetvén és meg eskettetvén Hűtők után tett vallomásaikat a fennebbiek szerint írtuk meg [Héderfája KK; IB]. 1825: megjelenvén előttem ... Udvari Conventionatus Kováts, Ádám ..., kitis minekutánna ki kérdeztem volna, ugy nyilatkoztatta ki magát, hogy ... Hűtőről a fennebbiek szerint bona fide attestálok ... Rátz Joseff mp. Fogaras vidéke Hűtösse [IB. — *Köv. a nyil.]. 1844: Mely fennebbieket az robotális jegyző könyvből és Számtartai számadásból ki írva tisztelettel be adjuk [Görgény MT; Born. F. VIb] Melly ki nyomozást hogy mindennekben a' fennebbiek szerint vittünk véghez arról Bona Fide Bizonytságot Tészünk Tulajdon neveink felírásával meg erősítve ki adtuk [Sófva U; DLt 1441].

fennen 1. fennnyen

fennforgó 1. szóban forgó; in chestiune; vorliegend, genannt. 1667: Abrugbaniai Nehai Szeoreos Peter Ur(am) Arvai keozconsegesse(n), talalván megh bennünket, alazatos keonieorgesek által, jelentek, hogy az edes Anyok az fen forgo üdeokbe(n), hűsegedhez menven férhez, az el mult nyáron decedálva(n) edes Atioktol, es Anioktol marat jovokat, boczatotta volna kezekben [Törzs. fej.]. 1678: ezekben az el mult fen forgho változo zenebonas időkben az mi Kgl's Urunk Meltosagos személye ellen valami illetlen szot mondot volt az szek gyuléséb(en) [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1684: Vekony Janos mostani fen forgo Lopasaert Diaval változzék megh, vagy pedig az fűle az ország illyenekről írott Articulusa szerent masok peldajara vagatassek ell [Dés; Jk]. 1718: az fen forgo major ház éfel tájb(an) eget él [Branyicska H; JHb Tot András (16) j b vall.]. 1737: a mikor a fen forgo Barázdát csinálták, akkor semmi eskűvés és igaz Hit szerent valo examen nem volt [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15]. 1781: a' Gutí Kristina Aszszony által a' fenn forgo helyre építettnei szándékozott Háznak meg maradása az ott lévő szőlős Gazdák-na)k Nyilvánságos nagy Kárára lett volna [Perecsen Sz; IB]. 1849: A Kolozsári tekintetes Rendőrigazgatóság által, Krizsán Máriának Kelemen Bénivel fennforgó egymás elleni követelésök tárgyában, ... a jelen ügyet tisztába hozni nem lehet [Kv; Végr. Vall. 1].

2. fennálló, meglevő; existent; bestehend. 1664: Kegmed es nehái Vas Laszlo özvegye között fen forgo villongasoknak, haboruságoknak el igazítása felől ennekeltői (!) parantsoltunk vala, de kegden múlt, hogy végbe nem ment [Wass. fej.]. 1680: ez ott lévő akkori beczületlen Divisorok investigálva(n) az dolgot akkor az fen forgo alkotosságh szerent reszt iteltenek volt az defunctá-na)k az Zöld familiából [Kv; RDL I. 158]. 1709: Doctor Kolosvari Pal és a Város között az adosság iránt fenn forgho Controversia ... revidualtatván, es pro et Contra disputaltatvan, determinaltatott* [Nsz; KvLt I/197 gub. — *Köv. a hat.]. 1793: Specificatioja A Vallyebrádi és Pattingányi Két Közönségek Között fen forgo Határbéli Differentiálnak ell Látására meg jelent Tkts Arbitrativum Forumra tett Költségek(ne)k [H; Ks LVII/53]. 1804: A Nehái Kováts Sigmund Joszági iránt fen forgo differentiajaban ma a Hajdu Sándor Ur kérésére terminusul tettem a folyo Honapnak 10ik napját Nagy Daniel mp VK Biró [Mv; MbK 118]. 1846: egy szopornyczás lo miatt fenforgo egyenetlenség [Dés; DLt 361].

3. folyamatban lévő; (care este) in curs; im Gange/Zuge befindlich. 1761: az Ó Tordaj Reformata ecclesiab(an) Papot nem marasztat Ecclesia Tagjai kepekben(en) Constitualyak* Plenipotentiariusaknak Ifiab Blenyesi Csapo Istv(án) Ur(ama)t a Pappal Tiszt. Abats Márton Urammal fen forgo Causanak akár holotis folytatásáb(an) az nem

marasztás dolga iránt [Torda; TjK V. 32. — *Előbb felsorolva a 19. név].

4. existent; vorhanden, existierend. 1687: Becski András uram ā mostani fenforgo Táborozo és villongo üdökhöz kepest egi jo Táborra valo erőss paripára levén Szüksége, szeretete megh Iosika Imre Uram(na)k egy Deres paripáját, ada ötven magjari forintigh Zalogb(an) egi darab Kaszáló Rétet [Pókafva AF; JHb 37]. 1699: már sok üdöktől fogva fen forgo hallatlan és példa nélkül való szűk üdőknek miatta ... kért volt feles adosságot [Csikfva MT; Bál. 50]. 1727: Régen az Néhai Rákóczi György Fejedelem Lengyel országban valo menetele és hadának oda valo veszése alkalmatosságával, és akkor az országban fenn forgo sok egyéb változásokbannis Korod nevű falu*, igen megh fogyott, és megh pusztult, hogy tsak három vagy négy Gazda emberek ha maradtak benne [Ks 12/III. — *KK].

fennforgott 1. kb. felhozott; invocat; angeführt. 1681: akkor most fen forgot Exceptiojavalis semmit ne elhessen, hanem ad meritum felellyen es maga artatlansagat forgassa [Dés; Jk].

2. említett; amintit; erwähnt. 1717: tartozzek az meg irt kezes Sokszor fen forgatt Várad Márton intra quindenam. — Sistolni, es Dominiuma alá reducalni [Kv; Ks 89].

fennforog 1. szóban forog; in chestiune; genannt, erwähnt. 1763: Azis accedat, hogj Boros Miska mikor fen forgat ezen dolog, mindenkor tsak feleig agnoscalta magát bünesnek, s' fele refusiót igért [Torda; TjK V. 154–5]. 1772: semmit sem ujított a' Novizans a Grofne Aszszonj eő Excellenciaja, mert hoszszos iratasiban és ujjabb Leveleiben éppen csak azok az okok allegattnak s találatnak mellyek ezen Novum előtti fárttig fenn forgattanak [Kük.; JHb LXVII/267]. 1817 k.: minden hibát Nagyságos Groff Ur könyebben ellehet szenvedni, hanem a' hol az Udvar Méltósága meg bántása forog fenn, ott terhesebb, és kétzeres a' büntetés [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.].

2. szóba jön/kerül, tekintetbe vevődik; a veni in discutię, a fi luat in consideratę; in Betracht genommen werden. 1735: eo KeglmeK Instantiajak ... meritumi in Considerationem jővén ... kivalt ... fáradhatatlan szolgálattak, s az az edgyik Instansnak remelhető hí kedves szolgálattais fenn forogván kivansagokat a Nemes Tanács meg adta [Ne; DobLev. I/161].

3. folyamatosan van; a fi in curs; im Gange/Zuge sein. 1677: Nem Egyei (!)* Eles György Nagy Sofitol, feleségetol^b, kinek causaja hogy fen forog el mult het esztendeje [SzJk 130. — *Nemegyei (BN) lakos. ^bTollban maradt: valóni kiván].

4. érvényben van; a fi in vigoare; gültig sein. 1777: magok között őkegyelmek nem tagadják, hogy a falunak nevezetes helyeken aszalási, orotási és pusztás marhelegeltető helyek nem volnának, nem is lettek volna ezelőtt 30–40 esztendőekkel

is; sőt a tilalomtétel is azon üdők alatt fennforgott [Jenőfva Cs; RSzF 135–6].

5. becsülete forog fenn becsülete forog kockán; a fi in joc onoarea/cinstea; die Ehre auf dem Spiele stehen. 1817 k.: mint hogy betsülettem forog fenn ennek meg oltalmazásában, még az utolso pontra is ki merek álloni [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.].

6. vmi vki előtt ~ vmi vki elé kerül; a ajunge ceva în fața cuiva; etwas vor jn kommen/geraten. 1830: köteleztetik a felperes mind azon Leveleket, mellyek az ... osztály alkalmatosságával az osztotato Itélő Mester előtt fen forgattak, a perbe hit szerént elő adni [Somb. II].

Szk: panasz ~. 1801: Az ezen Nemes Vármegye* Gyrás Községes Gyűlése előtt tett Jelentések szerént sok rendbéli panaszok forogván fenn a' némely Helységek béli fordulo HatároKban, egy s más Birtokosoknak fel fogások es föld Mivelesek által a' Községeknek okoztatni szokott nevezetes Károk iránt, az illetén rendtelenségeknek az utánra valo meg Gátoltatására nézve a' Nemes Vármegye Rendei ... szorosz meg tartásul, és Sinor Mertekül azt végezték* [TLev. 12/1. — *T. ^bKöv. a hat.].

fennforoghat szóba jöhet/kerülhet; a putea veni în vorbă; die Rede daraufkommen können. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tőkéletes leírását és rajzolasát annak Geometria scálájával edgyütt adgya bé a melly azután ezen kérdések el dőjtésére szolgáljon, a mellyek ezen Találmánynak Ujságáról, vagy annak ezen Nagy Fejedelemségbe vagy a Partiumba valaki által a kegyelmesen engedet tiz Esztendei privilegialis idő alatt ne talán próbálandó követéséről fenn foroghatnának [Kv DLt 456].

fennfüggő felfüggesztett; agățat, atârnat; aufgehängt 1635: Egy fen fwggeő wst [Kv; RSL I. 107].

fennhagy 1. épségben meghagy; a lăsa neatins; unversehrt belassen. 1589 k.: Tudom hogj az Zabo Thamas fw kertire ki az varos vegin ki ment vala mind az egész Varas hogj le vonniak de az varas nepi addigh bezellenek hogj vegin ugj haza Jeouenek es fen hagiak az kertett [Szu; Uzt].

2. függőben hagy/tart; a ține în suspensie; in Schwebe lassen. 1632: az mely difficultás egy más kezőt az osztás dologb(an) fen uolt, aszt ő Nagok mű elottunk vegsökeppen el igazitanak attyafi keppe(n) minde(n) fen álló dolgokat azert fen ne(m) hagyv(á)n [T; BLt I]. 1798: 12 véka ősz gabona férőjü földeket fen hagytnak két szántó földek mindenik külön három véka férő föld [Uraly MT; CU]. 1832: lévén ... fenn hagyva két Nova Sessio; akőkből bonificáltathassék [M.-köblös SzD; RLt]. 1820 u.: ugy egyztünk volt

hogy az Sükösd Gaborne Joszágátt minden kün valójával edgyütt fen hadgyák az ben valot

fen hadták az kun valott fel bontaták az két Lejan [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

3. megtart; a pástra; behalten. 1752: hagyta fen magának ... három öll szelességű fundust . hogy .. kertel tartsa és hasznát vehesse [Harcó MT; SLt 19. E. 11]. 1817: az előre ellicitált havasok közül Bélbor havassára szükségek lévén, azt licitációra nem bocsátják, hanem magok szükségekre fennhagyák [Szárhegy Cs; RSzF 130-1].

4. jog fenntart; a mentíne; aufrechterhalten. 1771 el nem jöven. Procurátor Dobolyi Joseff Ur(am), ha mi kárt vall Mlgs Dániel Thérésia Aszszony Condivisionálisának neglectussa miá, magának via Juris kérni, s keresni fen hadgya [Fejér m.; DobLev. II/428. 20b-1a]. 1799: Fenn hagygyák, hogy annak vtyján Itéletet a' Méltóságos Királyi Tablának bővebben explanaltat-hassák [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 26]. 1840: minthogy ezen egyezmény^a már ki is volt ezelőtt próbálva, és jónak tanáltatott lenni, azért ezután leendő folytatását kívánta közönségünk fennhagyni megerősítve [Jenőva Cs; RSzF 105. — *Ti. a marhakárosodottak megsegéllésére vonatkozó]. I. még RettE 321.

Szk: az apellációt ~ja a fellebbezés jogát magának fenntartja. 1758: Minnyájan mi nékünk kezét adának Sub Vinculo flr.: hg: 20. hogy minden itéletünk(ne)k, általunk Celebrando Divisionak meg állói lesznek, félben nem hadgyák, fell nem rugják, hanem edgyező akarathol az egy Apellatiót fen hagyák, hogy ha valamellyik félnek itéletünk nem fogna tetzeni az említet Szék(ne)k irt Törvényes Also Szekire Apellálhassa [Asz; Borb. I]. * igazat ~ jogot magának fenntart. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát utánna járandoival ... a hoz semmi igazat, és növetelést, a' fenn irt Venditor Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradvánnya vagy Posteritása részéről [Bözödűjfalu U; i.h. II]. * jusst ~ vmihez való jogot fenntart. 1674: azon Tohati telleyes egezs portiot ... adák vallák, es hagjak Banffi Sigmond Vr(amna)k, ó kglme két agon lévő maradékinak es Legatariussinak, jure perpetuo et irrevocabili, semmi just es Tulajdonasagot, se magok(na)k se semminemű Successorinak abb(an) fen ne(m) hagyván [Havadtó MT; BLt 11 Isák György kezével]. 1710: Mind ezek felett penig Csontos Bálint Ur(am) hagyá fenn azt az just. Hogj mind ezek(en) az determinalt bonumokb(an); és az mellyeket nem specificaltakís valami resz azokból eo kglmet concernálhatná szabados dispoziitója lehessen azokbol disponalni [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. 1792: Vagjon egj fertálj szőlő melj is ollj kitsinj lévén hogj három részre nem birhatnák, tehát Joseff és Sára a magok részeket Cedálak Annanak fiurol fiura Posteritárol Posteritasra örökösön meg hihatatlanul tovább magoknak Sem Posterittasoknak Semmi just fenn nem hagyván, Sub Evictione pro Flr. hung 8 [Aranyosrákos TA; Borb. I]. * jusst hagy fenn magának fenntartja magának azt a jogot ... 1796: meg kívánnya

az All Peres hogy az All Peres a' Fel Peresnek ezen méltatlan keresetéről menté tétessék, Just hagyván fenn magának arra, hogy a praetendenseket, a' kik álmadott régi szabadságokat ilyl Törvénytelen uton akarják vindicalni meg büntethesse [Mv TLev. 5/16. 31]. * követelést ~ → igazat ~ * pretenciót ~ követelést fenntart. 1792: Ezek felett a több mobiliakat és Supellectiliakat amik oszlora valok voltanak az osztozo Felek magok között két egyenlő részekre meg osztatták és kezekhez vették, és ami fordítás-sal egjk a másnak tartoztanak azakatis egj másnak ki fordították, Semmi egj máshoz valo praetensiot fenn nem hagyván [Aranyosrákos TA; Borb. I].

5. kiköt; a conditiona; bedingen. 1795: fen hattuk asztott hogy ha Jozzagokrol valo Levelek találatnának azokat tartozunk ki adni [Monostorszeg SzD; Bet. 5]. 1804: a' Falu Székin Törvényes kereset indított F. Rákosi Pál István egy el károsodott sertése iránt, a' Makkos sertés Pásztorok ellen. Itélet. Mint-hogy "ál Istvánnak a' maga Vallomása, ugy a' Pásztorok vallomása szeréntis három féle jegye volt annál is inkább mikor a' Sertéseket ki hajtották, azt fenn hadták magoknak a' Pásztorok hogy senki is jegyzetlen Marhát ne hajtson [F-rákos U; Falujk II-III].

6. figyelmen kívül hagy; a trece cu vederea; außer acht lassen. 1756: Kováts Ágnes minden maradék nélkül decedalt, ... minden Mobile Bonumi és Paraphernumi (a Dossát most fen hagyván) marattanak az Kegyed^a Keziben [T; MbK VIII. 21. — *A férj, „Beretztelki Nzetes Budai Mihály uram"]].

fennhagyatlik függőben hagyatik/tartatik; a fi lásat in suspensie; in Schwebe gelassen/gehalten werden. 1746: fen hagyatvan az meg tiltatott és el betsültetett lo dolga hogy az denominalt Executorok ó kgl(me)k eleibe intra 8vum raportallya hitelesen az Debitor hogy az meg tiltatott lova az meg tiltaskor mit ért volna [Torda; TjK III. 59].

fennhagyattatik hagyattatik; a fi lásat; gelassen werden. 1773: közre fenn hagyatatt^a [Mezőkerked K; LLt. — *Ti. az osztozásokor vmely vagyon tárgy osztatlan, közös tulajdonban hagyatott].

fennhagyott 1. elhagyott; pársít; verlassen. 1774: adtam Titt. Praefectus Botskor Elek Uramnak két Bárány Bört azért hogy Keszűben egy fen hagyot Zsellér házát adgyan [Mocs K; KS Consr. 85]. 1834: A fenn hagyot (!) Ország után fejul (sz) [Doboka; DHn 18].

2. hátrahagyott; a läsa in urmă; hinterlassen. 1673: Mivel penigh Drusianna in capillis van ehez kepest mindennemű res mobiliseket, az ezüst marhán kívűl fen hadtuk, ugj hogy aequiparal-tassék, mindenekben ezen fen hagjot jokbol [Maros-sztkirály AF IB].

3. fenntartott; mentínut; aufrechterhalten. 1787: Hogy ha azon üdő alatt semmit sem mozdittana,

az fenn hagyott remedium beneficiumával ne élhessen [Kv; Ks 73. 55].

fennhéjáz 1. dölyfösen/kevélyen viselkedik; a fi trufaş, a se purta mindru; hochmütig/fahrend sein. 1763: igen fenyen Valának azak a kiket Natsád Urá tet látván énis hogj olyany fen hijjaznak, enis meg mandám hogj a Rabakat vigjek szabadasan be [Kóród KK; Ks CII. 18].

2. ~va dölyfösen, kevélyen, (in mod) trufaş; hochmütig. 1793: Kedvetlénül értettem azt a' Bé panaszást, hogy ... Udvarhely Városnak Magistratussa most említett határozás iránt illetlenülül szollott, s mint egy fenn héjjazva Függelenségekkel kérkedezni nem átalott [Kv UszLt VIII. 8/68 gub.]. 1840: fenn héjözva motskosan felelt [Dés; DLt].

fenni fenti; fent említett; de sus-amintit; obig, oben erwähnt. 1854: a' két Barabás atyafiaknak tizennég nemet öl szélesség méretvén, a' két Barthos atyafiaknak, és Czirjék Antal Urnak két felé mérve kilencz német öl juta szélességre, miben mindenik fél tökéletesen megnyugodva és megegyezve miis a' fenni három kijelölt helyeken belé vert Czövekekkel három (így!) * ezen mérésünket kijegyeztük [Albis Hsz; BLev. *Tollban maradhatott a *részre* szó].

fennírt I. *mn* 1. az előzőekben megnevezett/említett; mai inainte amintit; vorher/oben erwähnt. 1679: Eöreg Kancza Szürke, Boer Sig(mon)d urtol vött Török Kancza Szürke, faja az fen irt Török kancza(na)k [Fog.; UtI]. 1709: A fen irt nyoltz Izlotok(na)k leválasab(an) edgyikünk úgy mint kercsedí Istva(n) jelen volt [Kisenyed/-Ne; DobLev. I/64/]. 1757: a' fenn irt öreg Ember-től hallottam, hogy az utrizált бүкöt Lázár Ferencz úrtól vásárolották meg Nestel, hallal, mak termés idején [Gysz; DE 3]. 1783: Mellj fenn irt osztajt ... a Praet(itulált) Atyafiak elö-tünk ... a fen irt mod szerint vitték és vitették végb(e) [Zoltán Hsz; Borb. II]. 1804: Köteles Mihály ... a' fenn irt epitendo Uj Házat ... Ajtó felekkel Ablak Szemöldökkökkel ... fel építti [Szásznyíres SzD; Ks 34 Szásznyíres I. 14]. 1824: a fen irt Napan vettem a Nemes Asztalas Czéh Cassajabol Költsen 30 Rf [Kv; AsztCSzám.]. 1841: Költ a fenn irt esztendőben napon és helyen s az közönséges falugyűlésében fel is olvastatott, s ezennel helybe is hagyatott [Taploca Cs; RSzF 175].

2. az előzőekben írásba foglalt; cuprins in scris mai inainte; vorhergeschrieben. 1738: K(e)g(yel)-meteknekis per Praesentes seriő committályuk, hogj ez annectált Patenst a' fen irt decláratioval indilate solemniter mindenik nyelven publicáltassa minden helyeken [Nsz; Borb. II gub.]. 1796: Ezenn mobiliak a fenn irt Specificatio szerint Számtartó Nagy István Vram Gondviselésse alá adattak [Vajdasztiván MT; TSb 43]. 1803: Iras-tudatlanok lévén ezen Testimonialisnak Adoi, hogy igaz Hiteknél fogva ... tették légyen ...

a' fen irt panasz-Vallás-tételt bona fide agnoscallyuk [Héderfája KK; BfR 44/171]. 1843: (A tanúkat)

a' fenn irt Kérdő pontok szerint ki kérdezvén — azokra hitek után tett vallomásaikat, úgy a' mint vallották, megirtuk miis a' mi igaz hitünk szerint [Bodola Hsz; BLt 12]. — L. még RSzF 102.

II. *fn* előzőekben megírt; cel mentionat mai sus, susmentionat; Vorhergeschriebene. 1815: Melly Negyven Véka Törögbuzát Vövék a fenn irtak egy más kezességekre [Kásza MT; Born. G. XVIII. 7]. 1842: Hellyeiket a' fenn irtak szerint ki mutották, ki mérték [Kakasd MT; DE 2]. 1848: A' fennirtak szerénti törvényes intésről 's arra tett felelet valóságáról tiszti hite szerént bizonyított Mészáros József mp szolgabiro [Kv Végr.] — L. még *fentírt* al.

fennjár (betegségből felkelve/gyengélkedve) láb-on jár; a umbla (sculindu-se după boală); auf sein. 1725: En ezen becsülletes nyavalyámbol csak nehezen épülhetek, már ugyan fenn járok, meg unván az kinyeztetést de bizony gyakrabban pálcza nélkül nem igen járhatok [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János apósához, Apor Péterhez]. 1748: Mikor az Ura Enyedről meg szabadult, akkor-is életb(en) volt, s fenn járt Tasnadiné, 's még azutánán későtskére' eset le a' lábáról [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1797: Györgyi több két hetinél hogy beteg már most ugyan fenn jár de rozsul volt [Banyica K; IB Gombos István lev.]. 1853: En Istennek hálá jobban vagyak fenn járok ... a' hidegem ki maradat [Kv; Pk 6]. L. még RettE 376, 388.

Szk: betegséget ~va húz betegséget lábon szenved/visel el. 1840: a' betegséget fenn járva huztam, volta képpen mai napon le betegedtem a' Forroságban [Bereck Hsz; HSzJP].

fennjáró 1. feljáró/menő (föld); care ce se întinde sus; hinaufreichend(er Boden). Hn. 1737: A fen jaroban (sz) [Gyerővásárhely K; KHn 153]. 1798: A' Fenn Jároba (sz) [Maroskeresztúr MT; EHA]. — L. még KHn 157.

2. kornyadozó; suferind; kränkelnd. 1652: az egész nyaro(n) mind betegeskedet hol fekűt hul fen Jaro betegh volt Buxa Istvanne [Böd SzD; BK. „Boda Marto(n) Felesege Gergelj Piroska” vall.]. 1775: Rhédei József mind a boritalra, mind a ringyókra majdcsak gyermekkorában reákapván ... Az is érte végét, mert hosszas fennjáró betegségében tiltották a boritalt a doctorok tőle, de semmiképpen nem állotta, szüntelen ivutt [RettE 352].

fennjárogat lábon húzza/viselgeti a betegséget; a duce boala pe picioare; einer Krankheit auf den Füßen tragen/schleppen. 1842: miolta Farkas Sándor^a meg holt szegény Iosi is nagyon beteg — ott meg hült a' temetésen, meg busult érette nagy fájdalmal vadnak örökös hideglelés, ... még fenn járogat, Barra^b orvasolja nagyon rozsul néz ki [Kv; Pk 6 Pékel Krisztina lev. — ^aBöloni

Farkas Sándor; 8 az év febr. 3-án halt meg Kv-t.
^bBarra József, akkor a város nagynevű orvosa].

fennjárólag fennjáróban; ducind boala in picioare; nicht mehr bettlägerig. 1854: én is fennjárólag időmhöz képest erőtelen testel vgyan, de ép 's jozan elmével ... tevék ilyen állandó, és megmásolhatatlan végrendeletet [Kv; Végr.].

fennkölt. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ nyakú kb. büszkén/kényesen felszegett nyakú; cu gîtul încordat, cu capul in sus; mit emporgehaltenem Hals. 1789: Az edgyik kanczát Sugár Lábunak, fenn költ Nyakunak, és kurta rítka szürke farkunak describálja [Dés; DLt].

fennlátó fennhéjázó; trufaş; hochmütig. 1777: Br Bánffy Mihály Úr is megholt Esláron, Magyarországon. ... Ez ifjabb korában irtóztató fennlátó volt [RettE 377]. 1779: Gr. Bethlen-Elek úr is megholt Nagyaluban ... Három fia és leánya maradt Természetekben sem ütöttek az atyjokhoz, mert az apjuk alázatos ember volt, de a fiai igen fennlátók, pedig bizony fel győzik osztani a dominiumokat [i.h. 398].

fennlét 1. fennállás; existență; Bestehen. 1604: vagio(n) . egi darab hely mely helyet az Var fenlekor Nagj Bernat az Ispan Irtatott vala meg var számára [UstT 18/53]. 1606: Arrais emlékezem hogy egizer az Var fen leteben az Oroz hegiek valamit zoltak volt az Kesken sarok felől [i.h. 20/70 Paulus Bencedi (65) lib. vall.].

2. fenn/künnlét; fapud de a fi expus/abordat; Oben/Draußen sein. 1597: ez mostani vasarbirakis az ew tiszteknek ielet az botochkat az elebi vasarbirak moggia zerint az vasaron mindenkoron kezekben hordozzak, minde(n) harmad vassaron megh kialtassak hogy az zazo^a fen leteigh idege(n) ember az varossi ember eleot semmit ne vegien [Kv; TanJk I/1. 295. ^aA karóra tűzött vásárcégér/jelvény].

3. együttlét; fapud de a fi împreună; Zusammen sein. 1589: Byro Vram es az Tanacz Fen letekoran ... Feozni ualo hust d. 16 Potkat Ratani valot d. — 8 Czyukat Byro vram adatot [Kv Szám. 4/X. 54].

A városi tanács ülésezeit rendsz. együttes, közös lakoma követte. Egy ilyen alkalommal esett költségek elszámolásából került e jel. alá néhány tétel.

fennlélet jelenlét; prezență; Anwesenheit. 1676/1681: Nappalis szükséges a P(rae)sidiarius itt fen lételek^a (így!) (: Porkoláb, vagi Frejt híre nélkül neis mérészellyenek ide s tova setalni:) legh inkább a ki azok(na)k hírek nélkül etzakara kin maradna, a Nemetek között observáltatott regula szerint büntetessék [Vh; VhU 663. — ^aTi. a várban].

fennlevő fennjáró; care duce boala pe picioare; nicht mehr bettlägerig. 1682: Minek eleotte azért

Isten eo szent felsége valami halálos sullyossabb nyavalyakkal, nehéz betegséggel megh nem látogatna, s mostan jo idején lábaimon fenn leveo (az én állapotomhoz képest) ennyire valo egészes voltomban, ép, tiszta, csiendes (!) és jozan elmével lévén, magam tulajdon szabad jo akaratombol ... teottem illyen Testamentumot^a [Kv; RDL I. 160. — Köv. a végr. szövb.].

fennmarad 1. megmarad; a rămîne; übrigbleiben. 1582: Az Zabadosok vonassy tezen ez fertalban vonast 10 1/2; Ky zallithwan az Zabadosok vonassith az Derek vonasoknak Zamabol marad megh fen 227 1/4 [Kv; Szám. 3/VI. 3 Diósy Gergely not. kezével]. 1618: A' mj az Zabo Mihaly al(ia)s Balogh tizen Niolez forintiat illetj abol le tutak az Niolez forintiat az Tuzokmalj zeölőjert es igj maradot fen az haaszba(n) f. 10 d. — [Kv; RDL I. 104]. 1825: ezen Castélyban volt Marháit és Sertésseit egy részint el kotyázattat, de hogy hány darabot adtnak el kotyavetyén és hány maradt fenn ... meg mondani nem tudom [Szentdemeter U; Told.]. 1846: fa hidhoz Schrofok meg 12 darab az otskákból fenn maradt, melyis a' régiség mián meg lévén évödvé [Dés; DLt 858/1847].

2. dtv (továbbra is) fennáll; a se menține (in continuare) (weiter)bestehen. 1720: eddig a mái napig fen nem maradt Semmi praetensio egyik részről, Sőt ha valami orialodnék valamelyik részről annihillatassék [Gyszm; LLt]. 1747: őtt bizony még semis bekéllettenek, a Gróff vr(am) Eltető uram ellen valo requisitioja ezen meg irt Casusban továbbra is fen maradt [Szentgyed SzD; Wass]. 1772: mind az Oculata Revisiok^a, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira próbállyák, hogj semmi kétség fen nem maradhat . . . ha mindazon által mégis maradna fenn valami kétsége az Inclytum Judiciumnak, . . . nem csak meg itilheti ezen probat, sőt tartozikis adhibealni, az igazság ki keresésére hittel lévén köteles [Kük.; JHb LXVII. 263. — ^aA kereset alatt lévő malom helyszíni szemléi]. 1774: az hol a veszekedésnek valami része fennmarad, azt nem lehet békességnek mondani [RettE 321].

Szk: a per ~ a per tovább folyik/folytatódik. 1606: (A lovat) uidel mert futasunk uagion es akkor vgian futnakis uala, felek hogi el uéz az marha töllem de az per vgian fen maradien [UstT 20/159 Mich. Szilagj Vduarhely Sacerdos Ecclesiae Szalobosiensis (U) vall.] ✱ a restancia ~ marad a hátralék. 1704: Az 1700. Esztendőbeli pénz perczeptorságomról midőn számot attam . . . Akkor maratt vólt fenn az Restantia in genere f. 2478,,25 [Kv; Szám. 40/IV. 2].

3. megőrződik; a se păstra; aufbewahren. 1670: Sepsi széki Kyllieni Orthodoxa Religio leuők az Pogany miatt leott romlas Utan . . . Keonyeor-gunk Ngd(na)k Fejedelmi kegyelmessegeből meltoztatsek valami subsidiummal lenni hogy azon Nagd kegyelmességhé eorők emlékeztül fen maradien Muys Istent imadni Nagdért megh nem

szunnunk (így!) [Kilyén Hsz; BLt 1]. 1704: Fen marad mind vegig ő Emlékezte [EM XXXV, 276 gyászének]. 1711: Mint hogy pediglen sokszor említettett Néhay Mihálcz Mihály Ur(am) némű némű acquisitumit légálta vólt csak az őt Fiu ágon lévő Onokay(na)k hogy az jo Atyafiuság, és Szeretet inkább fenn maradgyon; abból is az Fiak, az Leányok(na)k részt adának ez szerént* (Altörja Hsz; Borb. I. — *Köv. a fels.]. 1758: ez fen meg irt három Atyafiak és az említett Relicta magokban szálván, hogy közüllek minden gyűlölség tolláltassék, és az igaz Atyafiui harmonia fen maradgyan vették egymást békességre és meg békéltenek egy más közt [Asz; i.h.]. 1787: talám a' szinmutatás nélkül valo Atyafiság egymás között fenn fog maradni [Told. 27]. — L. még MetTrCs 482; RettE 346.

4. függőben marad; a rāmīne in suspensie; in Schwebe bleiben. 1647: Az uarasz adayaban marat uolt fen restancia, meli teőt f. 9. d. — [Kv; RDL I. 134]. 1666: Az Markosfalui Jozzagot Szanto feöldeket, Szena füuet, Az Rethy, Es komolloy feöldeket, Szena füueket, jozzagot, Es masutj, ha hol mik fen maradtanak osztatlanul azokotjs Eö kmeek oszak Egy mas közt aequaliter ket reszre [Altörja Hsz; Borb. I]. 1707: Egj Tehen fen maradván* az mellyet Balasi Boldisár magához váltván az Relicta részét kész pénzül megh adá az Relictának [Kissollymos U; BLev.

*Az osztozáskor]. 1719: Fen maradván három pusztá hazhely nyilallják fel az Atyafiak egymás közöt [Noszoly SzD; IB VI. 225/25]. 1796: A Rovásakat a kezemen vénén, mikor újra vizglatra vétetödet igaz az hogj a Buza Rovás a Házalattal nem edgjezett, mert két Rovázat egjb(en) szakadva találatatt Fodor Sigmund Uram egjne olvastatta mégis fenn maradt egj véka Dificultás(an) [Aranyosrákos TA; Borb.].

5. érvényben marad; a rāmīne in vigoare; in Geltung bleiben. 1666: az közönséges Praesidiumnak eö kgek rendellyenek olly szállást, hogy az ki bontakozás károkkal ne légye(n) ... fenn maradvan abba(n) is az Kapitány authoritassa, hogy betsületes ember oda menvén, holmi szükséges dolgai véget, rendeltesse(n) illendő szállást [Kv; KvLt I/188]. 1691: Minthogy sok panasz volt az előtt Meszaros Mihályra, magat, Feleseget és Cseledgyeit le pirongattya az utan affele ne legyen, mert az tavalyi Deliberatio fen maradvan ellene toties quoties keményen megh büntetetik [Dés; Jk]. 1773: A párosok egymás között megegyezének, megkövették egymást; s abba ennek utána is senkit meg nem tartok benne, minthogy nem igazat mondoztam; ha pedig találna ennek utána is mondani, mindenek fennmaradjanak [Taploca Cs; RSzF 254].

6. szokásban marad; a rāmīne in uz/obicei; in Brauch bleiben. 1821: az Udvari erdőkről Lejendo száraz ágak hordása iránt oly egyezésre lépet a Falu a Kajántói Tisztel, hogy valamеддг ezen tűzre lejendő aszszuságok hordása fen marad mindadig tartozzanak a Falusi Birák a tűzelő helyek száma szerént egy egy jo napszámos

aratot esztendőnként egyszer az Udvarnak ki állítani [Kajántó K; KmULev. 2].

7. dtv alul marad; a rāmīne invins; unterliegen. 1774: Auersperg* azzal vádolta öfelsége előtt, hogy a quantumnak felettébb való auctiojával enerválta a contribuens népet. Brukenthal^b pedig Auersperget azzal, hogy nem ő enerválta a népet, hanem Auersperg a felettébb való sóvec-turával. Ugyancsak Auersperg fennmarada, az erdélyi gubernátorságot is elveszté s Brukenthal lön az erdélyi totum fac [RettE 334. — *Auersperg Antal Mária 1771 — 1774-ben volt Erdély főkormányzója. *Brukenthal Sámuel 1777 — 1787 közt ua., mint az előbbi].

fennmaradandó megörzendő; de păstrat; was aufzubewahren ist. 1714: Nehaj Mltgs Ur Jósika Gábor Ur(am) Successori .. pro et contra tött allega(ti)ojok s praetensiojok után, Sok adhortationkra magokba Szálván, az egymás közt további fenn maradando és állandó Attyafiságnak conserva(ti)ojára ..., condescendálta(na)k attyafiságon [Ns; JHb XLV gub.].

fennmaradás mentinere; Erhaltung. 1843: (A) nagy gyümölsős elég szép állapotú, tiszta, s idei növései kezeslik állandó gyümölsősünk hasznos fen maradását [F.zsuk K; SLt évr.].

fennmaradhat 1. dtv (továbbra is) fennállhat; a putea persista; (weiter) bestehen können. 1772: mind az Oculata Revislok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira próbállyák, hogj semmi kétség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVII. 263. — A teljesebb szöve. fennmarad 2. al.].

2. érvényben maradhat; a putea rāmīne in vigoare; in Geltung bleiben können. 1666/1701: Mivel eö kgek* mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé, hogy kötelességek odais ne légye(n) az lehetetlen ... Municipalis Törvények az mib(en) az nemesi szabadság(na)k, az ország Törvényének ne(m) derogal, fenn maradhat [KvLt I/188 egy-i végzés. — *Értsd [Az egy-i végzéssel újonnan nemesített Kv lakosai]. 1822: Ezen tul meg irt edgyezést helyben hagyom, ollyan fel tétellel ... Hogy ezen eztendőre leg feljebb a' másakra következöre légyen ereje azon tul ... ujabbi Hellyben hagyásunkkal, és akkor meg határozando időg fenn maradhasson [Gyéresztkirály TA; TLev. 9/27].

3. megmaradhat/örzödhetik; a putea fi păstrat; bewahrt werden können. 1676/1681: Szakats György hiven s jamborul kötelezvén magat szolgálni, nem akarom hogy ebbeli szolgálattja jutalmatlan legyen, hanem még maradekibanis, az en vele valo jo tétemnek emlekezeti fen maradhasson ... adtam és inscribaltam neki es ket agon lévő s lejendő maradekinak Vajda Hunyad Várossomban Alséghe nevű Uczaban egy hazat ..., minden ahoz tartozo határral [Vh; VhU 340—2 Thökölly Imre ad. lev.].

fennmaradó I. mn megmaradó; care rămîne; übrigbleibend. 1841: az előre már felszámított szükséges fa késő ősztől fogva tavasz kezdetéig ... lassanként terjeszkedve oly vigyázattal szőlőtassék ki, hogy a' fenn marado fák a' lehetőségig egyenlő távolságban maradjanak [Nyárádsztanna MT: LLt].

II. fn életben maradó; care rămîne în viață, supraviețuitor; Zurückgebliebene. 1865: Egyedül gyermekeim és utodaim boldogítása fekvén szíven, rendelem, hogy ha kedves gyermekeim közül bár melyik maradék nélkül halna el, vagyonát egyenlő mértékben örököljék a' fenn maradok vagy illetőleg (így!) maradékaik [Kv; Végr. 6].

fennmaradott I. megmaradt; rămas; erhalten, geblieben. 1721: az to az ősön igen tele liven egy fagyot el a vize az malomra ki fojvan az jegnek az szilei fen maradot nagy Űregi Alat, meg halotam hog jártanak az halak [TKI Mihály Deák Teleki Pálnak]. 1757: azonn innen amint a' sokszor nevezett Kűküllő régi fenn maradott folyamly helye observáltatik [Balkács KK; BK]. 1835: Alább irtak ki rendeltetve lévén ... a Felső Porond körül lévő ergénel es a Téglaknal fenn maradt kaszálóknak a fenn irt Esztendei hasznokat limitatio utján adnok el [Dés; DLt 336]. — L. még RSzF 138—9.

2. hátramaradt; rămas în urmă; zurückgeblieben. 1794: (A) fenn maradott Ingó Jóknak Osztyála alkalmatosságával némely dolgok iránt meg nem egyezhettek volna [Kv JHb XX/40. 1].

fennmaraszt vhol ott maraszt; a reține undeva; zurückhalten. 1767: A szegény Bánffí Dénesné rossz válasszal jó a leánya iránt, mert őfelsége fennmarasztotta hódamának [Rette 213].

fennszolgál felszolgál; a servi la masă; (bei Tisch) auftragen. 1589/XVII. sz. eleje: Mikoron az Mesterek tisztesseges lakasnak okaert cöszsze giuluen, le wnek, az Heti Beres Legensegh minden személy valogatás nélkül tartozzanak, fen szolgálni, forgolodni az Mestereknek [Kv; KőmCART. 11]. 1684: <H>a céh házában még az vendégség tart, ha a szükség kívánja, tartozzék egy ifju mester fenn szolgálni [Dés; DFaz. 12]. 1841: A dékánnak pedig kötelessége az, hogy mikor a dolog kívántatik, réquiráltatván tartozzék rend szerint való ifjakat sírt ázni, virasztani fenn szolgálni és egjeb szolgálatra, ahová kívántatik előállítani és subsequens ifjak dékányjoktól dependenter légyenek [Dés; i.h. 38].

fennszolgálás szolgálattétel; prestare de serviciu; Dienstleistung. 1841: ennek utána fenn szolgáló mesterek légyenek, akik a nemes céh minden servitiumait, úgy mint sfrásást, virasztást és minden fenn szolgálást, künn-benn vizet vinni tartozzanak [Dés; DFaz. 37].

fennszolgáló I. mn. Csak szk-ban; numai în construcție; nur in Wortkonstruktion: ~ mester

szolgálatos/felszolgáló mester; maistru de serviciu, maistru care servește; Aufwartungsmeister. 1653/1754 k.: Eőreg Mester emberek observáltassanak rend szerint haton, Ifju fen-szolgáló Mesterek négyen, ezeken kívül akarmennyin légyenek mind le ülyenek és Közép Mestereknek hivattassanak ... Mikor pedig valamely Ifju collatioját a' lé-ülésért meg-adgya tudni illik flor. 5. az légyen tsak a' hat öreg Mesteré [Kv; AsztCJk 17—8]. 1841: ennek utána fenn szolgáló mesterek légyenek, akik a nemes céh minden servitiumait, úgy mint sfrásást, virasztást és minden fennszolgálást, künn-benn vizet vinni tartozzanak [Dés; DFaz. 37].

II. fn felszolgáló mesterlegény; calfă de serviciu; Aufwartungslehrling/geselle. 1748: (A mesterasztal taxája) légjen a' közonséges Czéhé ne(m) az öregeké ő kglmek abutálta(na)k véllé Czéhunk-(na)k p(rae)judiciumára, mert a' Látó Mestérek és fen szolgálatat excludálták belőlle [Torda; TJk III. 222]. 1807: (Március 25-én) végeztetett közonségesen, hogy ennek utána a céhmester, se a nemes céh tagja pénzes temetést ne fogadjon alább 12 német forintnál, ha intertentiot nem ád, ha pedig ád a sfrásóknak, virasztóknak, fennszolgálóknak felfogadjanak 8 német forintér [Dés; DFaz. 34].

fennszóval fennhangon; cu glas tare; laut, mit lauter Stimme. 1653: Én magam is hallottam portán a Bocskai nevét, és sem a Rákoczi Sigmond nevét, hogy szollitották, sem a Báthori Gábor nevét, maga az 1614-k esztendőben vala már a dolog. És Bethlen Gábort is még 1613-k esztendőben választák fejedelemmé, de afelől ugyan csak úgy szollitották nagy fenszóval — mikor a mindennapi alafát kiadták — hogy „Bocskai”! — és mi akkor állottunk elé [ETA I, 101 NSz].

fenntart I. (vmit) felfelé tart; a ține ridicat; nach oben/emporhalten. 1607: mo(n)da Benedek Peter ... ott ne(m) megien be az viz vai banod vaj ne(m), ha banod tegj rolla, Azon megh fordul s az palchait fen tartia úala az kezében meg fordulásban, de azt ne(m) tudo(m) ha wtnj akaria Georgiet Anagy ne(m), Azon, el mene az laba alolla az fordulásba, el esek [UzT 20/302].

2. megtart; a ține; (ein)behalten. 1658: eiletem koczkasztatasaval is ne(m) gondolva(n) I(sten)t hivan segítségül be mentem fen tartvan amaz közmondastis: nincse(n) edeseb mint hazajaert valo megh halasa embernek [Wass. Barcziaj Ádám kezével.] 1694: En Fejervármegyében Fogarasban Lako Boér Peter alitattam az Fog(a)rasi Udvarbirosag tisztiben . mivel pedig az hivatalis aszt kívánja hogj Homagyumí és szolgai kötelességemet annál is szorasobban mint addig volt eo Nsgahoz fen tartam (!). Annak okáért Eskűszóm az elő Istenre ... , hogy ezen hivatalomban is Kglis Urunkat eo Nsgát hiven, igazán és jámborul szolgálom [Fog.; Szád.]. 1703: Mi azért mind az mi kegyelmes urunkhoz eo felségéhez való igaz indulatunkot fen tartván, mind pedig

az Sándor János uram elő kegyelme^a parancsolat-
tyának eleget akarván tenni, ad faciem loci elmen-
vén, a miket találtunk mindeneket conscribáltunk,
az mellyek így következnek [CsVh 117. — ^aCssz,
Gysz és Ksz vicekapitánya]. 1771: Vagyon
immar eddig elé 33. Esztendeje, miolta ketten a'
Házassági Szövetség által égiben köttettünk,
és mindig mostanig az igaz hívséget égj máshoz
fen tartottuk [Kv; KvRLt VIII. 24 Fajk András
és felesége végr.]. 1807: Kötőlességit Néhai Földes
Urának Gyermekeihez tartatta fen [Balázstelke
KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1868: a régi composi-
tíót pedig míg az újabb nem alapul addig mind a
bel, mind a kül birtokosság kellően tartsa fen
[Pálfa U Pf hiv.].

Szk: az apellációt magának ~ja a fellebbezés
jogát magának tartja. 1794: Dipsai Pálné Csi-
pés Mária Aszszony maga, és neveletlen árva
Fia Aron, hasonlóképpen nagobbik Fia Arkosi
F. Joseph eo Klmeis kezeket bé adván meg Birá-
lának bennünket Sub vinculo Viginti quinque
~ 25. flor. hungj. hogj a mi ítéletünkkel meg
elégedő fél, a' meg nem álló felem meg vehesse,
vétethesse, fenn tartván magoknak az édjg Apel-
latíót, asztis extra Dominium [Asz; Borb. I]
* ~ja vérségét vmin vérrokonsági jogát vmire
nézve megtartja. 1664: Az mi az Gonos Judit
Aszonytól megh veot részt illet, abban se(m)i
ellent nem tartunk az első házan fen tartiuk
Versegünket [Ne; DobLev. I/21] * (bebíró
birtokossági) jogot magának ~ja kb. (más falu-
ból bebirtokló társbirtokosi) jogot magának tart.
1852: Lisznyofalva Uzonfalvával csaknem egy-
testvér falu lévén; 's határai egybefügvén, ezen
okból a' bé biro birtokossági jogot magunknak
fentartjuk [Uzon Hsz; Kp V. 386] * jussát ~ja
jogát vmihez megtartja. 1655: azon meg irt Pé-
troczt Havasinak Brasso Várossa számára jutott
dimidietashoz semminemű jussat se maga
se successori fen nem tartják [Brassó; BLt 3].
1705: Melly szőlőket Emptor Uramis, tali
Conditione Zalagosítot meg. hogy usq(ue) ad tem-
pus redemptionis Semminemű jussukat fen nem
tartván, szabadon birhasson, usualhasson, mind
maga a' Do(mi)nus Emptor, mind elő kglme két
ág maradéki es Legitimus Successori [Szilágy-
se; BfR 104/88]. 1724: Az Avasban az Dara-
bont régi Erdőkben az három Atyafiak
egész jussokat fen tartják benne [Asz; Borb. I].

3. a mentíne; aufrechterhalten. 1858: köteles
lesz a bérlő az oltvány iskolát fentartani
[Kendilóna SzD; TKhf 15].

4. érvényben tart; a ține valabil/in vigoare;
in Geltung erhalten. 1683 k.: Malom Birak Dobolyi
Janos, es Mihaly Deak vrameknak Malom Biro-
sagokert fizetesekre rendeltük Annuatim Nro
36. 36. veka Buzat, az mellyetis pro successivis
temporibus fen tartu(n)k [Dés; Jk]. 1796: Ha
az Bároné Aszszony le akar mondani a Kortsoma
Limita(ti)orol ugy igen is egyben gyűjtheti az
Ádamosi Possessorátust egyezésre, de ha
továbbis fenn akarja tartani, s meg akarja állit-
tani a Nms Vár(me)gye Tisztjeit hozza ki és a

Törvénynek értelme szerint vigoraltassa az Limi-
tatíót [Ádamos KK; JHb XIX/55].

Szk: kezességet ~. 1637: Mosa Gergeli pro-
testal azon hogi elő az teörüeni találása szerent el
varta Demőkeőt hogj Juramentumat de ponallia
(!) de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n)
gondgia leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia,
s az kezesseget penigh fen tartia Nagi Janosne(n)
[Mv; MvLt 291. 106b]. 1747: ha Ngod gratiaja
accedalna én az fő kezességet még esztendeig fen
tartanam s fen is tartom [Alfalu Cs; Ap. 5 Thuri
István Apor Péterhez] * pretenciót ~ igényt
érvényben tart. 1678: praetensiojat elő kigyelme
fen tartya ahoz az portiohoz [Mezőmadaras MT;
Bál. I].

5. számon tart; a ține în evidentă; in Evidenz
halten. Szk: ~ja az atyafiságot számon tartja a ro-
konságot. 1753: Beldgye Vaszilia, és Thodor ... az
Atyafiságot mais fen tartják a Tatár familiával,
de én nem tudam gyenealogiájokat [Dombró TA;
Born. XL/50 David Danilla (66) jb vall.].

6. vmit licitáción ~ árverésen vmit magának
tart; a reține ceva pentru sine la licitație; in Ver-
steigerung für sich (be)halten. 1817: Ezen licitáció
alkalmatosságával hozaték az is emlékezetbe, hogj
<ha> a licitáción valamelyik katona renden levő
tart fel valamely havast, az iránt a hadi tiszt úr
helybehagyása, vagyis vidimerozása járuljon hozzá.
Ha pedig valamely colonus találna fenntartani
valamelyik havast, az iránt a földesúr coveályon^a
[Szárhely Cs; RSzF 131. — ^a Így! de sajtóhiba
cavealyon h.].

7. megóv/őríz; a păzi/păstra; hüten, schützen.
1854: most vagyon égető szüksége múltunk emlé-
kezetét az utókor számára fenntartani [ÚjFE
4].

8. kb. gyámolt; a ocroti; unterstützen. 1824:
a' Sülelmedi Ekklesiát Nagyságod fundálta, Nagy-
ságod apolgatta, és Nagyságod tartya fenn máig
is [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

9. eltart; a întreține; sich erhalten/ernähren.
1864: igen jo cserep (!) és téglát készítenek mely-
ből sok szegény atyafi tartya fent családját
[Szárhely Cs; EHA].

10. tart; a ține; (weiter) behalten. 1759: Semény
György Uram ugy tudom hogj az Admonitio
utan is fenn tartotta a kortsomat [Szentlászló
MT; Sár.].

11. folyik, tart; a continua/ține; dauern. 1656:
Azon közben az hadakozasis, fen tartot, kicin
loszágoczkam jövedelmevel, fel nem erhetem
[Ádamos KK; Bal. 93]. 1779: A pénz is annyira
meg(szükkült) a miá az prussussal valo nem tudom
micsoda okból kezdődött belligeratióának miatta
(; mert míg fenntartott, Erdélyből minden hónap-
ban 90 ezer forintnak kellett az ármádiára felmen-
ni.), hogj én soha ilyen pénzsűkiben nem voltam
[RettE 408].

fenntartandó 1. megóvandó; pentru a păstra;
was zu bewahren ist. 1866: A' mult évbe két cir-
culusbol semmi könyör adomány nem küldetett
bé. Fájlatva tudatja a' T.H. Esperes hogj az

Egyházmegye betsületét fentartando, a' magáébol 10 forintal potolta [Gyalu K; RAk 112].

2. vki által fenntartandó; care urmează să fie susținut de cineva; was von jm aufrechtzuhalten ist. 1737: Mikor szorosabb kötelességgel köteleztettem vala Ngodhoz, succedálván a Ngodtol fenn tartandó Alumniara, úgy látzik hogy kötelességemnek vékony tehecségem szerint megfelelni igyekeztem [Ne; TL. Onadi B. József gr. Teleki Ádámmhoz].

fenntartás 1. megtartás; mentinere; Beibehaltung, Bewahrung. 1804: a Teriget mezein bé biro és Törökbuza Földnek fel szan<ott> heljnek Birtokossai az azon heljnek tilalamban jobb <mód>dal valo fenn tartása végett léptünk és tettünk illy állandó meg másolhatatlan Constitutiokat* [Aranyosrákos TA; Borb. — *Köv. az egyezség szöv.] 1809: Nemes F. Fejér Varmegyében Hejasfalván halatot marha dögneinek már most valo menyibe letit az Uj Szekeli Bironak ezen ide zárt attestumából meltoztassek a Tekintetes Tisztseg meg látni es a Strásaltatásnak továbbra valo fenn tartása aránt poroncsolni [UszLt Com-Gub. 1638].

2. folytatás; continuare; Fortsetzung. 1705: Romai Császár es Koronás Király Kgl's vrunk eo Felsege ... mind az népek közönségesen ... mind pedig az egész Nemességnek azokon kívül, kik fő indittoi s okaj voltak ennek az mostani haboruság fen tartásának, Gratiat es minden eddig valo tselekedetekről generalis Amnestiat offeral [Ns; KvLt I/193 gub.]. 1807: Ezen váloasztatt Közönség ... kötelesnek nem tarthatván a Gát tsinálásnak fenn tartásában parantsolt terhet magára venni, kéntelen mostis ... Depraecatioja mellett mostan is meg állani [Kv; KmULev.3].

3. érvényben tartás; mentinere in vigoare; Aufrechterhaltung. 1732: maga Bocskor Ferencz ur(am), harmad napon tul is az Kezességet fen tartani akarta de az Felesége kemenjen ellenzete, sött meg engedni Semmikeppen nem akarvan, magais egészlen a' Kezesség(ne)k tovább valo fen tartásáról le mond [Kv; MvRK].

4. megóvás/őrzés; ferire, pāstrare; Bewahrung/hütung. 1799: Hogy pedig a tanulo ifjuságis az illyen tselekedetekben* meg zaboláztassék az iránt az oskolák Elöljáróivalis egyetértvén általakis az ifjuságot az illendő szemérmetségnek fenn tartására ösztönözni ... el ne mulassa [Kv; EM XLVII, 488 gub. — *Ti. a szamosi fürdésben]. 1816: a Terjéknek Trlestből es Velentzéből a több császári kir. Tartományokba az egesség fenn tartására nézve ki adott rendeletek szerént leendő hozatalát es arulását tsupán tsak a Patikáriusoknak azon a módon, a mint a Bétsi Terjéknek a privátusok számára valo árulására nézve a praescribált Norma ugyan kegyelmesen meg engedi [BesztLt 2375 gub. — Kiss András kijegyzése]. 1844: Nem tsak a' jó rend, — hanem az egesség fenntartásárais nagyon szükséges a' tisztaság, — a' mit már sok példák beis bizanyitattak [Dés; DLt 1366].

5. karbantartás; intretinere; Instandhaltung. 1795: egyéb hasznát ezen le irt két Erdőknek nem vehetik ..., hanem a' szolgáló embereknek építésre, es épületek fen tartására ad bellöllek az Uraság [Vád*; Ks 74/56. — *Később: Révkolostor SzD]. 1868: ki fizettetni rendelek Kriptam fenn tartására 200 frtot [Kv; Végr.].

6. biztosítás; asigurare; Sicherung. 1813: Tekintetbe vétetődven továbbá az is, hogy a már számos kivágott es meg is fizetett butukoknak, ha a zsidok annak használásáról eltiltatnának, rothadást kellene szenvedni es a lakosok is, a kik a már kivágott butukok mellett magoknak mind élelmük fenntartásokra, mind adojok pótlására sokat érdemeltek, e megye rendel igazságos, sött szükséges dolognak ismerik, hogy azon zsidók, akiknek Borsán fűrészmalmak vagynak a már levágott s általuk megvásárolt butukokat deszkáknak s egyéb materialéknak fűrészekben kivágassák [ErdO III, 178—9. — Mm határozata az erdők tilalomzár alá vétele dolgában]. 1815/1842: a' mostani Szük idő mián magam, es Feleségem élelmünk fenn tartására alkalmasok nem lehetvén, ... 's tartván attol; hogy naponként a' gabona inkább meg drágadik, es akkor osztán igen nagy Szükséget kell szenvednünk [Felfalu MT; DE 2].

Szk: emberi élet ~ a létfenntartás. 1805: Ennek a' szintén fogytán levő Esztendőnek mostohasága az emberi élet fenn tartására szolgáló nevezetesebb gazdaságokba igen siralmas nyomaikat hagjták [Torockó; TLev. 9/42].

fenntartatik 1. (jog) megtartatik; a fi rezervat; beibehalten werden. 1858: Át adatnak a bérőnek általán az erdőkben legeltetés, makkoltatás, gubits es pitonka szedetés joga es használata de a fajzás es fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik* [Kendilóna SzD; TKhf 15. — *Kővárvidéki uradalomra von.].

2. kb. (vmilyen szolgálatra) visszatartatik; a fi reținut (intr-un serviciu); (für irgendeinen Dienst) zurückgehalten werden. 1703: Midőn más helybeli Nemesség Régen Haza szállott s njugszik, mik penigh egjnihányon fenn Tartassunk nagy meg terheltetésünkre itéllye meg Isten Kglmetek Lelke es az igasságh Mlto dolog é? [Fog; Uti]. 1794: Azon Nemes Armálisták kik feles időktől fogva ez előtt mentekké tétettettek ... a Ns Szék szolgálatajára fen(n) tartatnak, a' nélkül, hogy egyéb terhet hordozzanak [Szu; Borb. II].

fenntarthat 1. érvényben tarthat; a putea mentine in vigoare; aufrechterhalten können. 1696: Recognoscalom per p(rae)sen(tem) hogy Cs Sz Mihályi Sandor Mihály Ur(am) ... a' nyolcz szaz forintokrol contentalt, de mint hogy ... obligatoriaja kezemmel nem volt eő kg(ne)k viszsza nem adhattam, hanem annihilalom, semmi-nemü praetensiot sem magam sem következendő maradvaim fen nem tarthatvan [Zabola Hsz; Borb. II].

2. elláthat; a putea aproviziona; versehen können. 1786: Ha az Ur I(ste)n meg marasztja Czel-

nán mutatott áldását, a' léssen, a' mi a' Ngd Asztalát Borral fénn tarthatya [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz-i pap gr. Teleki Józsefhez].

fenntarthatás 1. fenntartási lehetőség; posibilitate de sustinere/intreținere; die Möglichkeit der Aufrechterhaltung. 1847: A Torotzkoi Közönség minden Jövedelmező forrása csupán a Bányászathól, és Vastermesztési iparból áll, melynek fenntarthatására edgyik ág az elkerülhetetlen Erdőség [Torockó; TLv. 10/9].

2. megóvhatás, megóvási lehetőség; posibilitate de apărare/protecție; die Möglichkeit der Bewahrung. 1778: Guberniális Rendelések Egészségnek az Emberek és Marhák között fenntarthatására készített Physicus Munkálat aránt [MvÁlt. Mátyus, ConsSan. gub.].

fenntartó kb. meglévő; existent; vorhanden. 1808: ezen utánam oládkodo szándékjok, és most is fenn tarto Haragjok el enyészni nem kíván [Kv; AsztCLv.].

fenntartóztatott felfüggesztett; agátat, suspendat; aufgehängt. 1844: vagyon ezen Istáloban ... egy két oszlopokon álló, és felette két fa horgokkal fenn tartóztatott soroglyával el látott abrakolo jászoly, vagyis vállu fenyő deszkából [Kv; Km-ULv. 2 Pávai János kezével].

fennvaló 1. magasabban fekvő; care se află mai sus; höher liegend. 1699: harmadik lábnak az also része fén valo vapáival edgyüt [Szentdemeter U; LLt.]. 1732: 'a derék ország-uttya a fén valo magass barazdán fellyül jár [M.-zsombor K; EHA].

2. függőben levő; care este în suspensie; in der Schwebe seiend. 1697: ele vetetődött előbi el maradot fén Valo dolgok Hertely Istvánnak Pásztor Istvánnak egy mast Ceh előtt Valo megh hamissitasért az B: Céh marasztá Hertely Istvánt 1 forintra Pásztor Istvánt 3 magyar forintra [Kv; MészCLv.].

fennvan 1. együtt van; a fi împreună; zusammen sein. 1612: eo Fge en általa(m) kegielmeteknek azt parancziollia hogi kegielmetek legie(n) ueztegesbe(n), es egi keues ideiglen uario(n) eo Felsegetül, mert ez mostani állapot ne(m) szenuedi, hogi az kik az eo Fge hadaiban fén uadnak, azok szellel oszlanának, hane(m) inkab eo Fge serio parancziollia, hogi az kik ez ideigh ne(m) insurgaltanak uolnays mingiarast insurgaluan Meggieshez mennienek Taborba(n) [Nsz; JHbK XLII/11 Wesselényi Pál kezével].

2. fennáll; a exista; bestehen. 1632: az mely difficultás egy más kozót, az osztás dolgab(an) fén uolt, azt ó Nagok mű előttünk vegsőkeppen el igazitanak attjafi keppe(n) [T BLt 1]. 1688: A mi adosság meg fén uagyon, az előbi osztozodás szerént az harmad részí Czutak Istuanne Aszonjome leszen [Ksz; BCs]. 1691: várd meg Uram mert meg

fűzetünk, tavaly is sokat fűzetettel az Faluval meg az is fén vagyon, de meg meg fűzetünk [Zágon Hsz; HSzjP].

fenőacél oțel pentru ascuțit; Wetzstahl. 1874: Fenyő acél [TSb 7].

fenőkő kaszakó; cute (piatră de ascuțit); Sensenstein. 1849: Kilentz fenő kövek [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fenséges măreț; durchlauchtig. 1834: Az Országgyűlésre ... Regius Commissariusnak ide meg érkezve levő Fenséges Estei Hertzeg Estei Ferdinánd ... nagy Solemnitással Zászloval a Városon lévő minden Czehokkal a mi Czéhunk tagjai is ki állottunk illő tisztelettel tisztelkedtünk [Kv; AsztCLv. Kül. Perc. 12].

fenterog hentereg, fetreng; a se tăvăli; sich (herum)wälzen. 1633: lattam gjermeek koraba(n), hogi Zabo Jacobne az ferfiu gyermekekkal egiött poliubaba miben el büttak es egimas hasan fentergettek en megis fenitettem neha rolla [Mv; MvLt 290. 124b].

fentírt fn-i haszn-ban; în funcție de substantiv; in substantivischem Gebrauch; fennebb említett; sus-amintit; Obenerwähnte. 1824: a Pent irtak Kömivesek Vagyis Flaszterezők előtttem számban vétettek [Dés; DLt.]. — L. még *fennírt* 11. al.

féntok fenő/kaszakótok; toc de cute; Sensensteinbehälter. 1849: Egy fén tok 1 xr [Mv; Mv-Lv.].

fentő kerékküllő; spiță la roată; Radspeiche. 1653: fenteőt faragtunk vala itt az Petrocz havassa oldala(n) [Bodza Hsz; BLt.]. 1666/1793: a ki fentőnek vagy egjéb darab művben valo makkos bikkfát, musdalljas tölgyfát meg hántana vagj le vágna, azért maradjon három forinton [A.csernátón Hsz; HSzjP. — L. még SzékFt 19]. 1717: Kákucz Ferencz Fentővel fizetet ... Nagy Mihály gerendelj fával ... Fizetett [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1729: az Hajduk házába(n) ... Fentő vagj küvő az gerenda(n) 200 [uo.; Ks 23. XXIIb]. 1751: kik faragtak volna azon fákhol fentőköt, vagy akar mi portekákot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151 vk]. 1792: az Anya ... vissza akárván venni a kereket, Péter nem akarván engedni, együtt vonakodtak rajta, mely keréknek az Anya egy fejszét vévén haragjában kétt fenteit elis vagta [Flapugy H; Ks XLVIII/7. 15]. 1837: Ki nagyolt 84 darab fentő [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. — L. még HSzj *marokvessző* al.; SzékFt 19.

Hn. 1699: Rakottýás Fentőnél (sz) [M.zsákod U; EHA].

fentő-tő kerékagy; butucul roții; Radnabe. 1761: Vagyon még, két kerekű Talyiga, melynek

az egyik kerekén két kerék Főre, és két fentő tőre valo, alkalmas vas karikái vannak, meg lehető Fa rudyával [Kéménd H; JHb XXXV/39. 32].

féntőz kereket küllővel ellát; a inspiša o roatá, a pune spiše la o roatá; (ver)speichen. 1774: Praefectus Botskor Uramnak négy kereken kívül egész Új Szekeret Csináltam egy kotsi kereket is Fentőztem s falasztam [Keszű K; Ks. Conscr. — Barta János (40) jb vall.].

féntőző-bárd fentő/kerékküllő-faragó bárd; bardā dogārească; Speichenbeil. 1737 k.: 1 fentőző kís bárd [Brassó; Ap. 5 Apor Péter inv.].

fénus kamat; dobindá; Zins. 1764: Czelnán^a lako Providus emberek^b .. a Gabonának szűksége miatt, vőnek feles buzát várás fejében Interesre . Teleki Adam Ur eő Nga Udvarabol Minden forint után Esztendőnként faenussa leszen jo el készült tőlgýfa hasitvány szőlő karo husz TK1. — ^aAF. ^bElőtte a nevek fels.].

fény 1. lumină; Licht. 1653: 1610 esztendőben die 18 augusti délután jutának a sáskák ide hozzánk, .. a napnak a fényét elfogta, mintha köd lett volna úgy látszott a serege amikor ment [ETA I, 103 NSz]. 1710: Szatmár felől rettenetes sokasága jött az sáskáknak, annyára, hogy tiszta idő lévén az nap fényét elfogta egyenlő sűrűséggel [TT 1891. 284 SzZsN].

Sz: oly nyilván nagyon, mint a nap ~e. 1589: Az Mezarosok zantalan sok zo fogadatiansagha Noha oly Nylwan wagon, Mint az Nap fenyé, Mostan el veghezetre ebbennis eő kgmek varosul megh Akariak probalni eoket, ha teokletések lesznek az eo lghyreteknek vagy ne(m) [Kv TanJk I/1. 113] * oly helyre teszük, nem látja meg a nap ~ét. 1751: az Vaszkán Felesige tele torokkal kiáltotta Miron Péternek el Vöd az pénz de tud meg hogy még olly helyre téznek hogy nem látod ez Napnak fényét [Gycke K; Ks Vall. 12].

2. csillogás; scilpire; Schimmer. 1784: azon potentiarius Hatalmaskodo Emberek ... a' mint távolról látthattam a' Kasza fényiről, kaszákkal mentenek az utrizált helyre .. az Olá Déák(na)k kalangya buzáját vitték — el [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 8].

3. szeme ~e szeme világa; lumina ochilor; Augenlicht. 1840: Sipos Mihálynak ... a' szeme fénnye tsudálatosan villog mintha repdesne [DLt 537 nyomt. kl].

Szk: vki vkinek ~ 1813: Tktes Gagyí Mihály Ur néhai Gróf Haller János Ur eő Nga el maradó özvegyé(ne)k Gróf Nemes Susánna Aszszony eő Nga Udvari Fő embere — szeme fénye [Damos K; RAk 41] * vmi elfogja vkinek a ~t vmi elhomályosítja/vakítja a világos látását. 1679/1681: noha ez előtti Tiszt Uraimís circumscribaltattak volt Instructiojokb(an) abbéli authoritassok arant, de az Talleroczkáknak halyaga annyira fogta volt el az eő keglmek szemek fényét hogi az Instruc-

tiot abban á részben) nem láttak olvasni; Innen volt a sok rosz, .. ahoz nem értő embereket állattak a Banyakba pinzért; esztendőben ketszeris változtatvan őket [Vh; VhU 677].

Sz. 1666: el hívém bizonyosan, hogy Colosvárat mint vég helyet ... mint szemek fényét úgy igyekezik oltalmazni [Kv; KvLt Fasc. I. 188]. 1748: minden Naponként szomoruan tapasztalván, melly kedvetlen s illetlen dolgok vannak sok Atyafiak között, mellyekkel Jó emlékezetű Elejeknek áldott emlékezetét, mellyet mint szemek fényét oltalmazni tartoznának magok motskollyák, Familiájokat rontyák [JHb XXXV. 35 Jósika Ágnes kérvénye]. 1785: régi időktől fogva nem volt semmi fővebb gongya Torotzko Várossa Lakossinak, mint maga biradalmáb(an) lévő Erdőket őrizze oltalmazza a Torotzkai hataron lévő Erdőket ... úgy oltalmazták mint a szemek fényét [Torockó; TLv. 4/11. 1a].

4. verőfényes/napfényes oldal; coastă insorită/cu soare; sonnige Seite. Hn. 1752: a Kászága megett az Fényen (sz) [Középlak K; KHn 295].

fenyeget 1. a amenința; (be)drohen. 1570: Anna Kalmar ferenchne leanya vallya hogy ... az Trombitas eoteth az chinterembe Jgen Zdyogatta volt es fenegethy volt hogy meg very [Kv; Tjk III/2. 31]. 1582: vtanna haga Az kis fazakasis, azt(is) fenyegete, hogy meg wthy hozzais wtthe de Nem Annyera talala [Kv; Tjk IV/1. 58]. 1596: Bardochfalui Janossi Geörgj es Janosi Mihalj Peter keozi az zek huzon negj ghjra birsa-got vet Ahogy ne fenyegetsek haborgassak egymast es zolgaiait, hane(m) teörue(n)hez tartsak magokat [UszT]. 1623: feniegeti vala Falabu katath mo(n)dua(n) ... bizoni ... megh mo(n)-do(m) ... hogi ki zaggattam az gyermekeket belölled [Mv; MvLt 290. 32a]. 1650: Bizonitsak az Ik hogy eő magok Miklos Ferentzet ne(m) fenyegettek sem Jobbagiat, ne(m) orrogatták [UszT 8/64. 58e]. 1689: a' szegeny jobbagoiokot is szüntelen fenyegeti Száczvaini hogy megh fogattya [Nagy-kászón Cs; BCs]. 1697: az urokal fenyegett(ne)k hogy megh tanitatnak ha ezen dolog(na)k bikit nem hagyok [Szilágycseh; BK. Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1701/1786: Etzken Miklos ... nagy ordítva attával, teremtetével káromkodva jó a Joszágra, fenyegetiis az Attyát, hogy meg őli, és fel égeti [Albis Hsz; BLv.]. 1738: Lászlo Pista ... fenjegette ő kglmét hogi fel égeti [Ádámos KK; Ks 17/LXXXII. 2]. 1756: a Commissarius engem Mártha Pétert nem tsak meg akart a puskájával döfödni hanem fenyegetett is hogy által lö, azért hogy nem akartam olly szer felett itatni eőket [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 165]. 1783: fenyegetett hogy attyafiaival által lötet [Bözödújfalú U; Pf]. 1823: fenyegettet hogy meg tanyit s féltem is [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. 1842: az áristomba valo kíséreléssel is fenyegettük [Dés; DLt 1516].

Szk: égetéssel ~. 1610: az fen denotál edcze Eghetessel fenjegetett [UszT 30]. 1763: Boros Miska ellen constál az, hogi Gazdáját annak utánna ége-

tessel fenyegette [Torda; TjK V. 157]. 1783: mostoha Fiam égetessel s öléssel fenyegetett, úgy hogy egész éztaka sem én sem házam népe nem nyugottunk [Mv; MbK XI. 68] * *főbelövés* ~. 1847: Mély alázatossággal instálók a Tekintetes Tanátsnak hogy ... gonosz fiamnak ki üzésére méltóztassék erőt tizedet rendelni; mert azzal ki engem ... főbe lövéssel fenyeget, mind fegyveresen olákdodik, másként bírni nem lehet [Dés; DLt 617] * *halállal* ~. 1589: Egy zegheny Budoso Jambornak Kith Religioert Gezty ferencz halallal fenieget wídeöz hog Magyar orszag-ba mellessen hazaiaba Adattak f. 2 [Kv; Szám. 4/X. 37a]. 1635: More Lazlo penigh megh bizonytta, hogy szemteöl szembe monda Koztin, Henrich Ur(am) es az szamtarto eleött, hogy halallal feniegette [Abrudbánya; Törzs]. 1702: az eo kglmek szolgai ... Szölő Pasztorit halallal fenyegettek [Dés; Jk 326a] * *öléssel* ~. 1599: Kowachj Janosne Anna azzony Imreh kowach zolgaloia .. vallja az a' Taligasne engemet(is) eolessel feniegetett engemet kergetetis fawal zellel verny akarwa [Kv; TjK VI/1. 310]. 1630: Kalos Gíorgj ... Az attjat felesegenek ... eolessel feniegette [Kv; RDL I. 19]. 1689: Monar Andrast pedig olessel fenyegette [Nagykászon Cs; BCs]. 1703: Arдай Sárát .. a Férje annyira verte taglotta, hogy a' verés miat megh nyomorodott, korságossá lött, és öléssel fenyegett<e> [SzjK 345]. 1867: Kozma J. Istvánné Török Erzsébet panaszoja, hogy férje vele sokat gorombáskodik, öléssel fenyegeti [M.bikal K; Rák 261] * *puskával* ~. 1719: Becski Miklos vr(am) lo haton nyargalozvan puskával fenyegette az falut [M.köblös SzD; RLt Gorza Paskuly (50) j.b vall.] * *tömlőccel* ~. 1726: Hadnagy Uram Károly Samuel Uram tömlőccel Sokat fenyegetett, az mint hogy egy néhány rendben kerestett hogy az tömlőcben tegjen ártatlan [Ne; Ks 90] * *tűzzel* ~ gyújtogatással fenyeget. 1593: Az Czizar legent a ki twzel feniegetet volt, hogi a főkhazba vetettük attunk f - d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 169]. 1771: Tyiu György Sokakat fenyegetett tűzzel hogy fel persel [Bukuresd H; Ks 114. 61. 119] * *veréssel* ~. 1586: Catus Igyarto Georgy zolgaloia* .. Orsolia engem ... veressel fenyegetet hogy megh Ne mongiam [Kv; TjK IV/1. 569. - *Tollban maradt: *vallia*]. 1672: az A. szőlejből mellyet fogadot volt megh mivelni, ki verte, és ha belé megye(n) veréssel fenyegette [Kv TjK VIII/11. 189]. 1740: az elől járok oda disponált Comissariusinkkal rutul bántak, elég teremtetett, hunszfontot (!) rebellist ruháztak reájok, veréssel is fenyegetvén [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1831: (Székely Parkasné) nagyon szájos motkolodo aszszony .. véllem is sokszor kotzodott, 's veréssel is fenyegetett [Torda; TVLt Közig. ir. Gratsán Simonné Székely Mária (64) vall.] * *vkivel/umilyen testülettel* ~. 1655/1754 k.: Ha valamely Mester ember közölünk büntetésben esnék, és a' Czéhnek nem engedne, hanem Kegyelmes Urunkal vagy a' T. Tanátsal fenyegetne ... tartozzék a' Czének büntetést adni

fl. 2 [Kv; AsztCjK 9]. 1653: engem hol attiaival hol massal feniegetet [SzjK 70].

2. (kezével) fenyegető mozdulatokat tesz, megfenyeget; a amenința (cu mîna) (mit der Hand) bedrohen. 1569: bernald balas megh ecczer az kardotis felig, ky vonta vala, es vgy fenyegeti vala apamat [Mezőbánd MT Vlt 7/692]. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia Az kertbe Menek es feniegetet vtanna(m) ... a Lakatosne [Kv; TjK IV/1. 265]. 1620: Zabo Istua(n) recze kerez-twro(n)* .. lako nemes zemely Annor(um) 31 ... így valla .. egy bot vala nala aual feniegety vala wketh czinige Antal [Páncélcseh SzD; RLt 5. - *Récekeresztúr SzD]. 1776: Nemes Thott Samuel Uram ő kgyelme .. azon Malomhaz jött engemet sidott káromolt, páltzájával fenyegetet es aggrédiálván meg is akart verni [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.].

3. *vész/veszély* ~ vész/veszedelem környékez; a amenința un pericol; Gefahr drohen. 1846: Ezen Hídnak folyo Gerendái .. a' rajtok fekvő nagy terüh mián a' ketté törésig le görbedtenek az egész függő alkotmány annyira el sorvadozott, hogy a rajta utazot veszéjjel fenyegeti [Dés; DLt 858/1847]. 1869: az igaz, hogy mi csak egy évig szolgatunk s akkor hazabocsátnak, de 10 évre esketnek fel a sárga fekete zászló alá és így a tíz év alatt, ha vész fenyegeti a gyönyörű osztrákokat visznek még 9 1/2 év mulva is [Kv Pf Pálfi Károly lev.].

fenyegetés amenințare; Drohung. 1574: ezt hallotta hogi Mongia volt Adam Agostonnak, Azt meg Neh keserced Raytam Myt az Attyamon, Mert ely Nem zenwedem eo semmy zidalmot Nem hallot sem fenegetest adamtwl [Kv; TjK III/3. 345]. 1589 k.: Az hol montam volt aztis hogy feniegetessel weötted kj kezembeöl most sem mondhatok egjebeth mert azt mondat hogy ha kj nem adom myenk sem lezen [Szu; Ust]. 1618: ne gondolja azt senki, hogy az hatalmas császárnak szablyája nincsen, mert eddig is megérzette volna Erdély ennek az fenyegetésnek izit [BTN 127]. 1647: az Inctus .. az orszagh uttian, ismet ram tamadot az feoldre le uert, uerbe keuert, es hogi ha az ot valo tarsasagh teölle nem uedelmezet volna fenigeteset eletem el fottara ueghezis uitte volna [Kv TjK VIII/4. 226]. 1692: aszt cseleküdté az I hogy mivel nem adok* bizony nimetet hoz ram, veghezis ment fenyegetese mert circiter egy ora el telve az Nimet rám jöt [Haraly Hsz; HSzJP. - *Ti. zabot]. 1715: Tartva(n) az időnek háborgásától, sem vice udvarbiro, sem korcsomaros, sem biro ... sem mások akkori időben honorariummal nem járta-(na)k szolgálattjok uta(n), hanem kit szép szóval, s kit kéréssel, kit fenyegetéssel, s kényszerítéssel állított akkori udvarbiro maga mellé [Fog; UtI]. 1740: Szabo Gabor atyankfia ... a Magistratus kemény fenyegetésekkel, Publice illette [Torda; TjK I. 180]. 1783: akkoron a' Tanukat kik? mi-tsoda ígéretekkel, vagy ajándékokkal, vagy pedig fenyegetésekkel ösztönözték és kén-

szerítették az ő Naga ellenn való Vallás tételre? [Kr; IB vk]. — L. még BTA I, 60.

Szk: ~ *módra* fenyegetésképpen. 1618: (A pasa) soha csak egy szembeletünkön sem mulatta el, hogy fenyegetés módra elő nem hozta volna azt, hogy Rákóczi Zsigmond is németes volt, s ő mint rázta ki a fejedelemségből [BTN 106] * ~ *csalek-szik/tesz* fenyeget. 1736: Miért kellett ennekem az It Juris Ordine prosequálmom Citatoria Relatoriumból világosan Constál, hogj ... hol és mitsoda helyeken 's kik ellen, minemű I(ste)n ellen való káromkodásokat, invasiót és fenyegetéseket tselekedett Contra Leges Patriae [Dés; Jk 206b]. 1759: Mlgs meg nevezett Principalissa^a ellen mit vétett mivel ditsekedett^b, és mitsoda fenyegetéseket tett? [Marosludas TA; TK1 vk. — *Gr. Teleki Ádám, a földesúr.^b Hajnal Farkas, a gondviselő] * *égetéssel való* ~ gyújtogatással való fenyegetőzés. 1644: Egetéssel való fenyegetéset nem hallottam [Mv; MvLt 291. 419a] * *ember-égetéssel való* ~ felperzséssel való fenyegetőzés. 1783: Mélyly alázatossággal instalok méltóztassanak e felette rettenetes Casusban ... effiaciter belé tekinteni, és illy példa nélkül való rettenetes ember-égetéssel és ölással való fenyegetései ellen de securitate providealni, és a' Faluban olyan rendelest tenni, hogy ezen veszedelemre meg eskütt ember ellen nekem adsistentiával és mellettem méltó vigyázással légyenek a' Falusiak [Mv; MbK XI. 68] * *tűzzel való* ~ égetéssel/gyújtogatással való fenyegetőzés. 1749: ez J ló lopásban or gazdaságban ugy tűzzel való fenyegetésbenis elegjitette magát [Torda; Tjk LII. 268].

fenyegető 1. fenyegetőző; amenințător; drohend. 1623: Hogy pedig Eökött ott be(n) heuerny ne hagiak keuantattnak Jgen Jo serený pallerok kik ne verek tagolliak hane(m) riogatással fenyegető Nogatasall dolgoztassak Eökött [Tör Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1744: semmi fenyegető vagy Szidalmas szókot nem hallottam [Dés; Ks 112 Vegyes ir.]. 1780: el tartot Kováts Péter ur(am) a Fizetésiben de ő soha sem kéri ... fenyegető szavait nem hallottam [Kőrispatak U; Pf]. 1839: Tatár István ... ennek utánna sohasem fogja semmiféle fenyegető szóval illetni* [Jenőfva Cs; RSzF 276. — *Bíró Jánost].

Szk: *tűzzel* ~ gyújtogatással fenyegetőző. 1746: Szászán David nem lopo, verengező vagi tűzzel fenyegető ember hanem szájjal csácsogo edgjel s massal, egib(en) szollalkozo [Brád H; Ks 112 Vegyes ir.].

2. kb. gerjedező; care se aprinde; entflammend. 1594: Az Iekewel való zitkozodás feleol, valosaghozon egyenleo akarattal, az Vristennek Newenek tiztessege otmalara, helien hadtak az 1592 eszten-deobely Istenes veghezest, hogy az Istennek feokeppen ez mostani keserwes felelmes Wdeoben, fenyegető haraghiat tawoztathassuk [Kv; Tan-Jk I/1. 229].

3. ledőléssel ~ care e gata să se surpe, care amenință cu surpare; mit Niederstürzen drohend.

1715 k.: a mostani ... paplak tetején egy kis ingadozó s olykor ledőléssel fenyegető fa-harangláb állt a benne levő kis harangokkal [Kv; ETF 107. 15].

fenyegetődés fenyegetőzés; amenințare; Drohung. 1618: hallván maga szájából való fenyegetődéseket, azt én Nagyságodnak úgy nem mérem megírni, azmint őkegyelme felől az kajmekám is beszéllé [BTN 129]. 1767: hallattam ... Bosor Vaszilly fenyegetődését [Majos MT; Told. 26/5].

fenyegetődik 1. fenyegetőzik; a amenința; drohen. 1613: Mikeppen fenyegetődöt legyen peniglen az J. detentús proc(urator) ugyan Birak U(raim) előtt ... keuannyük hogy erről is az minalkodastrol (I) ő kgmek recognoscallyanak [Kv; PLPr 1612-15. 97]. 1630: Ez mostanj felesége^a mi oltá nala vagio(n) ketzer ha volta(m) nalok. Azert fenyegetődeottj nemj az felesége Attjara semmit benne ne(m) tudok [Kv; RDL I. 19 Toth Gergelyne Sophia vall. — *Ti. Kalos Györgynek]. 1639: Hogi igi fenyegetődeott az az eoregh Aszony, hat csak hamar megh vesze Aszoniomnak az Czechi s ugia(n) kys rothadot [Mv; MvLt 291. 204a]. 1665/1754: Ha valamely Legény érdemes panaszra magát büntetésben nem akarná adni, hanem Ché eleiben fenyegetődni terjeszteni, büntetése két heti bér [Kv; AsztCart. 14]. 1750: nem lett volna szükség, annál inkább illendő ilyen keményen fenyegetődni [Torja Hsz; Ap. 3 St. Apor Apor Péterhez]. 1782: Mlgs Groff Toroczka Sigmund ur ő Nganak egy Tisztye Tkts Praefectus Desi Sigmund ur, ő kglme nem átallya szemtől szemben azzal fenyegetődni, hogy meg mutattya ... hogy Torotzko várossa koldus leszsz [Torockó; mor. XX/4]. 1839: Bíró János káromkodni kezdett csúfoson, egyszersmind fenyegetődni kezdett [Jenőfva Cs; RSzF 276].

Szk: *tűzzel* ~. 1646: Miel ez Inct(us) Az Apiat szakallanal fogua hurczolta, Es Tűzzel is fenyegetődt edes hazaia Colosvar ellen, Azt kiannjak hogi megh halljon [Kv; Tjk VIII/4. 132]. 1776: Vérengzéssel és tűzzel való fenyegetődzéssel élteké? ... Ha tűzzel fenyegetődtek? fenyegetőzéseket szokták volt tselekedetlless teljesíteni [H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. kezével fenyegető mozdulatokat tesz; a amenința (cu mâna); (mit der Hand) drohen. 1637: Keömies Janostul hallotta(m) hogy eő latta volna hogi mint fenyegetődeott ellenkedet, az Czigani Császár Peterrel [Mv; MvLt 291. 114a]. 1779: Grauma Juon így Szol Peter Birohoz az kezevel fenyegetődvén Na immar mi kel töb neked halallé vagy mi? [Záh TA; Mk V. VII/12].

fenyegetődzés fenyegetőzés; amenințare; Drohung. 1653: Zolyomi Dávid ... engemet meg fenyegetett nagy haraggal ... Ezt nekem Borsos Tamás bátyám megjelenté, kérék azon, hogy a fejedelemnek tégyen hirt ebben a fenyegetődzésben [ETA I, 145 NSz]. 1696: Eset büntetésben Asztalos Márton Ur(am) fenyege-

tozdesert [Kv; AsztCJk 19]. 1726: fenyegetődzése utánis mindeniknek külön nyavalyája esett [Dés; Jk]. 1747: En egyéb fenyegetődzést nem hallottam, hanem azt monda de hiszem mennyen belé bizony meg török az orra [Aranyosrákos TA; Borb. II. — *Ti. az erdőbe, azaz foglalja magának az erdőt Kisanna]. 1769: fenyegetődzést nem hallottam [Tarcsafva U; Pf]. 1778: eő Nsga Tisztartóját, és udvari Bíróját, a Váradí Mozes Ur emberei képákkal és más egyébféle szerszámokkal meg támadták és lármázván mind a két részről az emberek, fenyegetődzéseket nem halottam [Kéménd H; JHb XXXI/51. 77]. 1806: minémű fegyvereket vagy vérengzésre való eszközöket látott ezeknél és mitsoda fenyegetődzéseket káromlásokat hallott tőlük, ezen fenyegetődzések ki ellen voltak intézve? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII vk]. 1830: méltóztassan a T.K. Biro Ur a Várfalviakat azon fenyegetődzésekről mely szerint kétskémet ottan meg nem szenvednék hathatosan le íteni [Torockó; Bosla. — Bosla Ferenc kezével]. 1846: (A) Tanuk Vallamásáikból az jön világosságra — hogy az előbbeni verekedésnek panaszlo Darvas Janos volt szerzője piszkolódás s fenyegetődzésével [Dés; DLt 530/1847. 31].

Szk: ~ *sel* él fenyegetődik. 1797: a' ... Groffné Asszony eő Nga emberei mind tsak Imreh Daniel mellett sompordálnak vala 's kéri is vala hogy adná oda a' Marhájakot, de Imreh Daniel nem hogy oda adta hanem egy Puska lévén kezibe mind tsak fenyegetődzéssel élt hogy keresztül lövi [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Oltszemi Olosz András (36) vall.] * ~ *sel* illet fenyeget. 1791: Martyin Szelevesztru a' más kettővel egyetemben szörnyű fenyegetődzésekkel illetvén a ... fogadost, azt mondották néki hogy ... halálra kínozzák [Galgó Sz; JHb I/23] * ~ *sel* mond fenyegetőzve mond. 1772: Hallottam hogy Boldur nevű Neme-gyanus Jobbágy ezt ki áltotta (l) s fenyegetődzéssel mondott* [Káptalan AF; DobLev. II/349. 5a. — *Köv a nyil.] * ~ *t* *kontinuál* fenyegetődik. 1762: mind az Sebestyen György Uram házánál mind pedig masok Házaknál azerte szellyel Mező Bándan hogy Continualtak volna fenyegetődzéseket Szitkozódásokat ha Continualták, ki Hazaknál kik előt kik(ne)k fülek hallatakra? [Msz; MbK IX. 29 vk].

fenyegetődzik fenyegetődik; a amenintja; drohen. 1652/1781: Bogya Kozma ... Senkire ... nem fenyegetődik [A.jára TA; JHbK LII/4. 175]. 1680: az eo Kglne jobbágya sem egyszer, sem maszor, sem a Varas Constitutioja szerentis nem elegetet megh engem, seöt mégh fenyegetődzöt [Dés; Jk]. 1729: Vice Colonellus Vra(m) ... fenyegetődik azzal, hogy mig más dialocatiot nem teszünk eddig Való statióból a Compagniakat el nem Viszi [Fog.; Ks 83]. 1764: Murvai Janos a' verekedés előtt egy héttel az aknán fenyegetődzett* mondván: Hogj Pál Ferkőnek, vagy Hegyi Ferkőnek vérét meg issza [Torda; T]k V. 237. — *I.h. 226 fenyegetődzött, de i.h. 253 megint fenyegetőzött alakban]. 1777: sokaknak hallottára így

fenyegetődzett [Koronka MT; Told. 27/21]. 1782/1799: hallottam, hogy Praefectus Ur effélékkel* fenyegetődzött volna [Torockó; TLev. 8/16 Transm. 352. — *Értsd: A vk-ben jelzett dolgokkal]. 1806: más alkalmatossággal is fenyegetődzett és ki ellen 's mivel? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII vk]. 1814: mikeppen Fenyegetődzett ... mitsoda Fenyegetődző szokat szollatt ...? [Aranyosrákos TA; Borb. vk]. 1818: A Zágoni Communitás ... azzal fenyegetődik hogy mi helyest azon helyben a Szénát meg tsinaltatom tőstént el egeti [Zágon Hsz; Szentk. Szentkereszthy Zsigmond generális nyil.]. 1847: onnét semmit el nem vehettünk mivel csak fenyegetődzett, hogy ha mndjárt halál is történne még sem ad semmit ki a' házából [Kv; AsztCLev.]. — L. még ETA I, 87; RettE 305.

Szk: *égetéssel* ~ gyújtogatással fenyegetődik. 1764: masoktól hallottam hogy égetéssel fenyegetődzött volna Lukás Bukur [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65] * *tűzzel* ~. 1771: A' fennebb elé Szám-lált ellenségeinek Szájokból hallottam, hogy tűzzel fenyegetődzött volna [Bukuresd H; Ks 114. 61. 131]. 1783: Mostoha Fiam Szilágyi Sándor ... Bándon embereket Orozba halálra ütött, a' mi nagyobb ... Tűzzel fenyegetődzett [Mezőbánd MT; MbK XI. 67].

Ha. 1796: fenyegetődzett [Kv; Aggm.]. 1844: fenyegetődzett [Torda; KLev.].

fenyegetődző I. *mn* fenyegetőz; amenintátor; drohend. 1762: Kovács Ferencz Uram szolgálatot okat ... azan karankodo, fenyegetődző es mocskolodo szemellyek(ne)k hogy egész Familiajat Szidgyak mocskollyak, sőt hogy meg Lövéssel, veressel fenyegetsek? [Msz; MbK IX. 29 vk]. 1784: mitsoda szitkokkal és fenyegetődző szokkal éltenek Váradí Mozes Ur Jobbágy emberei nem hallottam [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 11]. 1814: mikeppen Fenyegetődzett ... mitsoda Fenyegetődző szokat szollat? [Aranyosrákos TA; Borb.].

II. *fn* fenyegetőz (személy); persoana care amenintă; Droher. 1782/1799: Ki az a' fenyegetődző a' ki így beszél; meg mutatya hogy Méltóságos Groff Torotzkai Sigmund Ur jobb Emberei közzülis Kilentz vagy tiz Nyakas Embereket a' földel egyenlővé téssen [Asz; TLev. 5/16 Transm. 325 vk]. 1804: Varga Petro nevezetű Czigánya azzal fenyegetődző hogy aki őtöt gonosz-ságával ki adgya a Házban sűti meg [Nagysolymos U; UszLt ComGub./].

Szk: *tűzzel* ~. 1746: (Szuszán Dávidot) Nem tudom sem verengző sem lopo, sem kurvás, sem tűzzel fenyegetődző(ne)k lenni de elég csasogo [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

fenyegetőzés fenyegetődzés; amenintare; Drohung. 1630: Fenlegetőzesett elegett hallotta(m) Zala] Giedörgjnek, hogj feniegete az Eőtüeőseőket [Mv; MvLt 290. 204a]. 1657: értven azért a halva(n) az Tatarnak ez haza ellen velo fenjegetődzését, kevanna eő kegle, hogy ... homagiumunkat praestálnok [Gyf; Törzs]. 1702 k.: (A) Réformátusok ... irtóztato fenyegetőzésekkel sokszor

fútvá Szalasztották az Edgházfiat [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6]. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegie Fogarasi Mária Asz(szo)ny kemény és mások veszedelmére Czélozó fenyegetőzéseket sok izb(en) bocsátott ki szájából hogy tovább azon gonosz fenyegetőzéseiről lemond ... arról tulajdon kezeirása alatt adjon reverzalist [Dés; Jk 302]. 1776: eő Exja Jobbágiai ... tolvaj-ságban, paráznságban, Vérengezzel és tűzel való fenyegetődzéssel élteké? ... Ha tűzel fenyegetődtek? fenyegetőzéseket szokták volt tseledetliss teljesíteni [H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *~sel illet fenyeget.* 1678: Eő Keg(1)me)k ... Potentiose, tsak bele szállottak,* az uta(n) mikor én hozza nyultam ismet Potentiosé sok motskokkal, fenyegetőzésekkel illetven, ismet vissza foglalták es mais potentiose birjak s megis ő keglmek panasznak [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez. — *A jószágba]. 1691: nem tudom mi okult viseltetven kgd, hogy törvény alatt levén kgld rend kívül valo mocskos fenyegetőzessel illette (!) [Dés; Jk 122a] * *átállással való* ~. 1678: attestallják paráznságot ... Jarul hozzája étetással való fenyegetőzése* [SzJk 135. — *Ti. a válófélben lévő asszonyok]. * *~t tesz* fenyegetőzik. 1769: hitek után vallották előtem, hogy házkoba tették azon fenyegetőzéseket [Nagyercse MT; Told. 3a].

fenyegetőzik fenyegetődik; a amenintja; drohen. 1647: az Inctus ... potentia media(nte) rām jeőtt vert, taglot, az feoldre ejtet feniegetoe(ue(n) azon hogi ha valahoua mezeőre! vagi Erdőre ki kaphat megh eő! [Kv; TjK VIII/4. 226]. 1674: Tudgyaé kegyelmelek ha valaki fenyegetőzt volna az Erdőlkre, avagy kerkedezett volna hogy kergette [Altörja Haz; HSzjP]. 1703: Takács György ... fenyegetőzett; hogy ha néki ugya(n) csak el kell attol az asszonytol szakadni, a' Feleségét erette megh veri és rongállja [SzJk 343]. 1761: ő előtte ifiabb Ferentz Lőrintz fenyegetőzzet azzal hogy fel gyujtja Molnár Jánost [Szászsztván KK; BK]. 1765: Murvai János fenyegetőzett ... Ma vagy ő vagy más néki meg isszsa a vérit [Torda; TjK V. 253]. 1772: (Gligorásék) az Ajtora jővén kerdezettnek erősen fenyegetőzttenek ugyan tsak végre meg nyitotta a Fogadosne az Ajtot [Sályi TA; Mk V. VII/17]. 1780: másoktol is hallottam hogy fenyegetőznek [Tarcsafva U; Pf]. 1782: fenyegetőzett, hogy ne kapaljunk ott [Koronka MT; Told. 4]. 1783: mostoha Fiam ... azzal fenyegetőzett, hogy addig nem nyugszik, mig Bándot a' négy szegin meg gyujtja [Mv; MbK XI. 68]. 1842: dorongakat ragadtak, 's fenyegetőztek [Dés; DLt 1516].

Szk: *égetéssel* ~. 1679: Hoher Dani fenyegetőztott annak előtte is égetéssel [Dés; Jk]. 1693: Comproballya Finta Janos Uram hogj Fabian Miklos Egetéssel fenyegetőzt [Szörce Haz; HSzjP]. 1735: Semit sem tudok mondani hogy ... égetéssel fenyegetőzt volna [Szentgyed SzD; Wassa]. 1752: egj Lapustya Veszty nevű Jobbágy

... nem tsak lapásokal elt de égeteselis fenyegetőztet [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * *gyújtással* ~. 1761: nálla léven ifiabb Ferentz Lőrintz, s mondotta, hogy ... várjon meg Molnár Jánosné, mert azért a' nyakára gyujtja a' házat 's tudam aztat, hogy az utrizált időkben etzer a' kerti, máztor a Disznopajtája meg is gyűlla Molnár Jánosnak, 's mivel ő fenyegetőztet gyűjtással az egész Falut reá hallottam gyanakodni [Szászsztván KK; BK. Michael Demeter (37) jb vall.] * *halállal* ~. 1755: midőn pedig a szerént excindált őrgősgűnkert praenominált ortakjaimal egyenlő két részre subdividáltatni kívántam volna ... azon ortakjaim ... halállalis fenyegetőznek [F.lapugy H; Ks 62/11].

fenyegetőző fenyegetődő; amenintátor; drohend. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegie Fogarasi Mária Asz(szo)ny ... kemény és mások veszedelmére Czélozo fenyegetőzéseket sok izb(en) bocsátott ki szájából, mely fenyegetőző szavait némelly részib(en) effectuáltais [Dés; Jk 302]. 1761: mitsoda fenyegetőző karomlo szokkal illettek az Mélgos Exponens Urat? [H; JHb XXXV/45. 6 vk]. 1762: Kít hallat az Tanu Dicsekedni fenyegetődni s kerkedezni hogy az kiszebbik Fiam, Kovács Peternek boszszumat állám de addig nem nyukszam mig az masikatis kezre keritem es vagy meg rontam vagy penig kesemetis meg forgatam benne es hogy vegbeis vitte volna fenyegetőző szándékát, kiszeb Fiam? [Msz; MbK IX. 29 vk].

fenyegetőződik fenyegetőzik; a amenintja; drohen. 1697: eo az evég czurnel senkire nem feniegetozodik, sem penig maga senkinek kart nem teszen [HSzj *úveg-csár* al.]. 1782: keményen fenyegetőződtek [Koronka MT; Told. 23].

fenyegettet a face sá fie amenintat; drohen lassen. 1710 k.: Ráczokat a Birák ránk hosznak a Némétekkél fényégettetnek [Vacsárcsi Cs; BCs].

fenyegettetés vkinek vki által való fenyegetése; amenintare cuiva prin cineva; Bedrohung. 1818: az Unokám ... 36. forintot sáokolt fel ujjonnan iszonyu káromoltatásom, lövéssel való Fenyegettetésem között erőszakoson pénz adásra szorongatott ... Tolvajt kiáltottam, s ... nagy nehezen el fogattattam [T; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna lev. fiához].

fenyegettetik a fi amenintat; bedroht werden. 1670: eo az captiva Asszonytol ... fenyegettetet volnais ... hogy tagadná vissza, mert külömben eo ki szabadittatva(n) megh busul érette, sőt még Kolosvári emberekis sokan megh busulnak miatta [Kv; TanJk II/1. 735]. 1814: Mikor az ember minden igaz ok nélkül fenyegettetik és egyéb illetlenségekkel érdekeltetik ... nem lehet szájosnak nem lenni 's bekességes türéssel el szenvedni [Dés; DLt 56]. 1840: gyujtatással fenyegettettem [Dés; DLt 277].

? fenykezés fenygetés; amenințare; Bedrohung. 1737: Az Király Biro ... fenykezésre az Kőseg közüli fel kiáltottanak, hogy csak mind agyon kénék verni az említett Vr Jobbagyít [Gysz; LLt].

fényelgési fényfűzési; de lux; luxuriös, prunkvoll. 1846: A Belső Szolnok Megyei Peldány kised ovoida építési költségeinek potlására tervezett Sors Játékra, több Nemes keblü Hölgyek Női munkakat és Fényelgési czikkeket ajándékoznak [Dés; Berz. 20].

fenyér ? kopáros-gyepes terület; teren sterp și întelenit; Heide. 1681: Ghinye Muntya(n) Jobb, az Udvarház mellett levő fenyéren á haza [M.brettey H; VhU 99].

fényes I. mn 1. strálucitor; glänzend. 1628/1635: Egi fenjes arannios fatyol fő kötő [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen hagy.]. 1638: most ollian szep kovet vagunk hogi mint az Ezüst ollian fenies de miért ninczen haszna Isten tudgia [Torockó; Thor. XVI/1]. 1650: Vagyon ezen haz(na)k fábol fel rott tűz helyen fenyes kalyhabol rakot belől tüzelő egy kemenceje [A.porumbák F; ÁLt Inv. 5]. 1681: Fenjes hal hejjal rakott arany münék valo tarka Láda, kolcz nélkül Nro 1 [Vh; VhU 540]. Egy Puplican Színjü Finies Ezustes Selliem Szoknia [Beszt.; LLt]. 1699: az Hazba ... taláztatott kemenczének valo paraszt fényes kályha [Andrásfva U; LLt Inv. 115]. 1736: az menyasszonyt^a bévítették az várban, az haját lebecsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az színben ..., ugy kezdették vonni az menyasszony- tánczát. [MetTr 398^b. — ^aGr. Bánffy Annát. ^bL. még i.h. 387]. 1737: az Aszszony Házában ... téglából rakott tűzhely fundamentumra fűttősen fényes veres kájhákból laposs rud vasra rakott szorított csipkés és gombos tűzellő kementze [Széplak KK; CÜ. Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. 1803: Felesége utazott egy vas szín Iberokba, veres hajtókával, két rend fényes gombokkal [DLt nyomt. ki]. 1848: Fényes Szeg az ör Sereg zászlójához [Dés; DLt].

Szk: ~ bőrá lakkbőr-. 1848: 'Siboi Krisán Mária részére .. Egy pár fényes bőrü topánkára 5 ftot adot [Kv; Végr.].

2. ragyogó; scilpitor; blank, glanzvoll, strahlend. 1639: Farkas Jánosné elfelejtett dolgait így referálja; Minthogy énnekem az szegény Kállai Gyurka batyám volt, vitattuk, hogy megholt, szegény bizony megholt — s azt mondá Kállainé ánygom, hogy de bizony nem halt — úgymond — mert az este is igen nézők mi ketten Molnár Istvánnával az csillagokat, de nem borult be, hanem szép fényes, mert ha megholt volna, homályba borult volna be [Mv; MvLt 291. 188a — 91a átírásban].

3. díszes; pompos; feierlich. 1697: Voltunk az comédiab(an), kit is az felséges császárné Sz(ent) Leopold octavájára csináltat(t). Igen fényes frecventia volt és mil(!)iókba tölt az sok gyémántos

öltözet [AIN 148]. 1736: Gubernátor gróf Bánffy György két drága szerszámokkal felöltöztetett vezették paripákat vitetvén maga előtt fényes kíséző sereggel, az erdélyi akkori generalis commendans, gróf Rabutin eleiben ment [MetTr 393]. 1825: A' Castélyban lévő Házak fényesek, ki picturázottak voltak — el annyira — hogy még a' Császár eő Felsége is el-lakhatott volna bennük [Szentdemeter U; Told.].

4. pazar; somptuos; prunkvoll/haft. 1773: (A jezsuiták) a római pápát számba sem vették, sőt a generálisuk, aki Rómában lakott sokkal fényesebb udvart tartott a pápáénál [RettE 312].

5. világos; luminos; hell. Szk: ~ napon/nappal napvilágnál. 1584: mikor el ment Bjro Gaspar, fenyes nappal ment el, azt megh Bizonytom s teorwenyemmelis fel vezem, hogy az kettyey fenyes nappal ment el [Bonchida K; Ks 42. B. 25]. 1630: Latta(m) azt hogi megh baztak az katona Inasok fenies nappalis [Mv; MvLt 290. 198b]. 1650: fenyes nappal ... Duda Miklos Tolualul ra mene az Bella Ferentz házára, az ereszi ajtaltatis mind le ronta [UszT 47/1]. 1702: az eo kglmek ... szolgai ... az eo kglmek Tilalmas pasztorsagh alatt levő Szőlőjekre rea mentek fenyes nappal, Szőlő Pasztorit halallal fenyegettek [Dés; Jk 326a]. 1749: a' Királyné Szénáját ... pénzemmel vettem nem loptam, mivel itt való Falusiak láttára fényes nappal hoztam el [Ohába AF; Told. 3]. 1796: Barthos Kelemen Pap Uram számára, mint magának tartott Erdejiből Fényes Napon egy Szekér Nyír Fát vittem [Albis Hsz; BLv. Vall. 2]. 1806: Angi Mátyás bizonyít, hogy látta Gáspár Ignácot, hogy vitt légyen egy szekér szénát ... Fényes nappal látta, hogy vitte volna [Szárhegy Cs; RSzF 264].

6. Csak e szk-ban állandósult díszítő jelzőként; numai în această construcție ca atribut constant de slăvire; nur in dieser Wortkonstruktion als ständiges Epitheton ornans: a ~ Porta; Sublima Poartă; die Hohe Pforte. 1616: mostan az országban valahol fő boér megmaradott, fejenként felkelvén, az ő hatalmasága fényes portájára viszik fejeket könyörgeni [TMÁO I, 158 ut. Tholdalagy Mihályhoz]. 1625: érkezwen Magiar Orszagból, Balashaj Laszlo, es az fenies Portara akarwan mennj, Vrunk eő felge keva(n)ta hogj elseőben Fogarasban mennien, hogj onnat expediallia [Kv; Szám. 16/XXXIV. 27]. 1659: mely szüese(n) igyekeztük az kegtek romlasara fel gerjedtet fenies Portat ez hazahoz meg engeztelni [UszLt 23 fej.]. 1676: Mivel Iste(n) után ez haza(na)k meg maradása, áll egyedül csak az ország adaja(na)k a Fenyes Portára idejekorán és minden fogyatkozás nélkül valo beszolgáltatásab(an) ... a végre ... keőzeőnseges Ország gyűlését akarunk celebraltatni [UszLt IX. 76. 3 fej.]. 1809: Felséges Urunk azt méltotztatván ... parantsolni, hogy az olyatén Császári és királyi Jobbagyokat, kiknek a fényes Porta Jobbagyoihoz (!) praetensio-jok vagyon ... arra utasittaná, mely szerint mindeneknek előtte egy ... Biztost állitsanak [Kv; UszLt ComGub. 1208 gub.].

II. *fn* csillogó holmi; lucru strálucitor; glänzenden Zeug. 1574: az vra Keore Janos Ment volt egyszer Banyara hogi meg Ieo egy kek papirosban teszen leh az aztaira valamý fenyest Egy Nemykor Annakwtanna oda Ieot az eo vrahoz Sabo Simon Es Mond vgian haragal az vranak howa teod az Aranyat [Kv; Tjk III/3. 315].

◇ Szn. 1592: Paulus Fynies (32) concionator ecclesie oppidi Dees. Paulus fynies salicida [Dés; DLt 235]. 1676/1681: Fényes alias Piczigor Peter [Vh; VhU 329].

◇ Hn. 1736: Fényes veremben (sz) [A.idecs MT; EHA]. 1861: A' Fényes aja nevű helyen (sz) [Kisgörgény MT; EHA].

fényesen díszesen; ímpodobit; geziert/schmückt. 1653: midőn a Báthori Gábor jóakarói látták volna, hogy azok a szántszándékkal való áruló gyilkosok ott a gyűlésben olyan nagy bátran, fényesen járnak: szót kezdnek hozzája vetni [ETA I, 117 NSz]. 1780: midőn a Lakadalmak volt oly fényesen fel volt a Cserei felesége öltözve gyöngyökkel, és tziira köntösökkel mint a Páva hogy ugy ragyogott a ház fényes öltözetitől [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.].

fényeses fényes; lucios; glänzend. 1711: 8 Vég igen keskeny és fényeses Pántlika ... 16//80 [Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1788: Egy fényeses és egy tettzin nyokra valo [Mv; TSb 47].

fényesítő de lustruit; Glanz-. 1789: Stibli fényesített Suvichs 26 Loth Rf 1 xr — [Mv; ConscrAp. 44].

fényeskedik pompáz(ik); a stráluci; paradiieren, pompen. 1688: Nagy Thamás Vram ... A midőn Bontzidán meg fordula többek között Soha a Czitrom, és Narants vitel el nem marad és magam is Sokszor láttam a kolosvári házába az asztalon fényeskedni véle [O.solymos K; BfN. Kátai Mihály lev.].

fényeskedő ékeskedő; strálucitor; glänzend. 1761: Károly herceg, felséges asszonyunk második nagyreménységű, sok szép virtusokkal már is fényeskedő s magyarul is tudó fia megholt [RettE 116].

fényesség 1. csillogás; strálucire; Schimmer, Glanz. 1795: az Arany gyűrűben levo kövek fenyessége miatt szeme vilaga tsillampazot az ember(ne)k [Ákosfva MT; Told. 23].

2. ragyogás; scilpire, strálucire; Glanz, Flimmer. 1752: Solymosi Vr(am) indignalodott, és hozzám jött mutatván egj frást melyben a volt írva; a M. Tótfalusi Kis Miklós és felesége Székely Mária nevek alatt: hogy valamint a Csillagok nem irigylik a Napnak fényességét, ugy Néhai Gubernator Gróff Bánffii Györgj Ur eő Nagais ne sajnálja töllők a még kezeknél meg maradott portiotkskát hogj bírassák [Bálványosvárálja SzD; Ks 43].

fényesül fényárba borul; a se cufunda in luminá; von Glanz umflossen werden. 1626/1770 k.: Galamb abrazatban ismet hozzam jöve Az Isten angyala ... Az Palata mingyart igen fenyesüle [ItK 1931. 75–6 Fiátfalvi György Pokolbeli látomása].

fenyít 1. fenyeget; a amenința; (be)drohen. 1570: Racz Agotha Azt vallya hogy ... Annak vtanna Eccher esmet Megen hozzaya Ez Santha Cristina es Tanachot kerđ volt Theolle Megyen, Merth Az Vrah Rea haragwt hogy azt keoltetek hozza, hogy Kewel Peterrel halt volna, De Ew vgymond Nem Tagadom Mert haltam De Thyztessegeel keoltem fely Melleole, Ez vallo Jgen fenyitette hogy zenkynek Neh Mongya [Kv; Tjk III/2. 146–7].

2. dorgál; a mustra; rügen, tadeln. 1584: Marta Borbely Balintne vallia hogy a' Borbely legent mikor feddenek hat azt felelte hogy senkinek Ne(m) vetet Tudom ezt(is) hogy Niolez oraigh el setalt az eo moggiok zerent, es haragúttunkis Rea, es az vra(m) fenyitetteis rolla [Kv; Tjk IV/1. 335]. 1769: a Popák a késéget intsék és Fenitsék az El szokéstól meg értetvén véllek jól hogy ... el szokni, vagy mást a szokésre hitegetni szoktetni mely veszedelmes és vétkes dolog [UszLt XIII. 97].

fenyíték 1. fenyegetés; amenințare; Drohung. 1570: Vy Adot Mostan eo K. varoswl nem vetnek, hane(m) az elebbj adot zegyek fely Eleosser, Minden kemelesnelkwl Mindentwl, valamint és valahogy lehet, Mind fogsagal es egieb fenyíttekel [Kv; Tanjk V/3. 16b]. 1673: az J. eo Naga szánzándékkal merä et absoluta potentia mediante haytatta oda marhait; s kemény fenyíttekel alat veressel, s, akasztó faval valo yesztés alt(al) parontsolvan azon marhak mellet leveo botosinak felölle hogy az D(ominus) A(ctor) tilalmas szena füvere ra haytsak az barmot [Mezőzáh TA; Wass].

Szk: ~et szól fenyeget. 1595 k.: Tudom hogy az Kisfalúdi berchen vetekednek vala Sofalni fere(n)cz es Kis Pal Istújan valami feöld feleöll, eggik(is) tudgia vala hogy az eőüebe oda marad, az masikis tudgia vala, de megh alkotok eöket, es egyikis en hallaso(m)ra ne(m) zolt fenyiteket az masiknak [UszT 10/44–5].

2. fegyelmzés; disciplinare; Zucht | fegyelem; disciplinā; Disziplin. 1657: meghalván Báthori István, a gyermek fejedelem^a is nevedekvén, s melléje rosz tanácsadók férkezvén, az ifiu elme könnyen megvesztegettetett, s az fenyítéket nem kezdette felvenni [KemÖn. 16–7. — "Báthory Zsigmond]. 1702: Az szebeni Fortalitium építésere kegjelték szekibül küldött dolgosokban visza szoktenek Nro 13 ..., kegjelték küldgjen másokat vagj azonokat ujjobban a munkára kemény fenyíték alatt hogj többször meg ne próbálják [UszLt IX. 77. 53 gub.]. 1795: méltoztassék Ngd a Mlgs Familia Rendeléséhez, mind magába meghasonlott Társaságunk Tagjait, mind p(edi)g a' Művelő Kovacsokat kemény

fenyítették alatt hozzá szorítottani [Torockó; TLev. 9/29].

Szk: ~be/alatt tart fegyelmez. 1580: Az procatortokat penigh eo kegmek vgya(n) azon előbbý Allapatba hattak, es vallyak e mostany eztendőre az ortalý mondok által Keryk biro vramat hogy fenytekbe tarchya hogy tyztekbe hywe(n) el Iáryanak A my az varas dolgayt illety [Kv; TanJk V/3. 207a]. 1595: Barannai Gergely Wrünk ő fge hadnagya Iőt 250 legennyel Cassa felől: Ennek és az hadnagy tarsajnak küldete Biro W(ram) külön, (: hogy bekefél lakjanak és legennylt fenyitek alatt tarczak:) külön aja(n)dekot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 49 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1681: Vadnak bizonyos számu beorok és lesznek puskások s gyalogosok, kiket is illendő fenyítékben tartván, ha mire kívántatik fordítsák [EOE XVII. 204. — A fejedelemszöny utasítása a hadjáratra készülő tábori személyzet számára]. * ~ nélkül fegyelmeztetlennül. 1799: az Ujparasztkoknak gyermekel minden rendelkezések mellett is a Városon szerte széjjel minden fenyíték nélkül kóborolnak [Kv; EM XLVIII. 488 gub.] * legyen ~ alatt fegyelmeztessék meg. 1575: Vagion panaszolkodas Az kapubely Drabantok feleol hogi igen Gondwiseletlenwl vadnak Reszegek, Annakfelette hogi az Tizedesek sem Byr velek teolle Nem halgattnak ... Azert legienek fenytek alat es az tyzedesnek legen Byrodalmok rajtok hogi zertartosok legien [Kv; TanJk V/3. 117].

3. dorgálás; mustrare; Rüge, Schelte. 1676/1681: A castellum) alatta valóit Isteni félelemben igyekezze tartani, es minden nevel neveze(n)dő czégeres vétkekb(en), Lélekével valo szitkozódások(na)k kemény Tilalma fenyeteke, es büntetése legye(n) [Vh; VhU 664]. 1817: Ennek előtte ... a' tsélédek akkor mentenek el Faluba, és Üressen hagyták az Istállot, a' mfkor kedvek tartotta — ez a' szokás már ma meg vagyon regulázva — az első lépes ennek meg fojtására a' szép szo, és fenyítették volt — ma pedig egyébb a' büntetés a' szofogadatlanak [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

4. büntetés; pedeapsa; Strafe. 1581: Keryk eze(n) is Biro vramat hogy Az vasarbiraknak legie(n) segitséggel hogy tyztekbe Az Engedetlenek elle(n) mehessenek eleő, ha Zolga kei zolgat Aggyon ha penig egieb fenytek kel abba is legie(n) segitséggel nekyk [Kv; TanJk V/3. 244b]. 1606: Azert azth kiuanítk, hogy bekesegek legienek, ne szalogollianak, minth ez mi napiban, merth ennek előtte, soha ne(m) haborítottak sem szalaglassal, sem fenytekkal, megh ciak szep szoualis. hanem szabadon bírtok azth az erdeőth [UztT 18/11]. 1679/1681: Udvarbiro Vramis kegyes es Tiszta józan eleteb(en) példát adgyon tőh utanna valo Tisztek(ne)kis ... az kik penig a' joban követoi nem akarna(na)k lenni; azokat elsőb(en) szoval valo szép intésekkel, az utan dorgálással; végre kemenyebb fenyitekkels a' jónak követésere kenszerice s szoktassa [Vh; VhU 668]. 1795—1798: ne hogy olyat találjunk Vala-

kit bé fogadni a ki talám nem meg győződésből, hanem Valamelly fenyíték el kerülésére nézve kívánna gyülekezetünk(b)e fel vétetni [A hagyományosdoni (MT) ekl. könyve]. 1843: ha magát meg nem jobbítja Barátosi Joseff eo kigyelme téhát igen kemény büntetessel fog meg büntetődni, mert a' Nemes Czéh ilyen meg átolkodott szofogadatlan Embert maga betsületes rendiben Fenyíték nélkül nem fog szenvedni [Dés; DLt 56].

Szk: ~ alatt tart kb. rég régula alatt tart. 1794: Erdőket, Szőlőket, Kaszaloikat nagy fenyíték, és őrizet alatt tartom [Vingárd AF; TSb 24] * ~be esik. 1697: az Aszszonyis pedig ha Urat meg nem beczüllene ... ha pedig ók nélkül Urat el hagyja az Sz: Eccl(esiana)k fenyitekkben esven, kemennyen a' Sz: partialis előt meg intettessek elsőb(en) [SzJk 303—4].

fenyítés dorgálás; mustrare; Rüge, Schelte. 1742: Az mynemw dolgokoth k. ennekem parancholt wala az wthanes azonywm athal, az mint en joban thwttham, igen thewrekedthem myndenwel, mynd fenytheswel mynd egeb bezedekwel [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.].

fenyítették büntetettetik; a fl pedepait; bestraf werden. 1782: hogy a Ketskék ki pusztullyanak azon helyről haladék nélkül alázatosan Instállynuk, hogy ha pedig Jobbágyink insolenskednének az Erdők iránt, érdemek szerint zaboláztassanak s fenyittessenek [Torockó; TLev 4/6].

fénylik dtv is ragyog; a stráluci; glänzen. 1580: Előzőr Tyztich meg Az wasakat zepen, hogy fenylik Zep siman [Nsz; MKsz 1896. 369].

Sz. 1653: Itt* az egy proverbiumként veheted eszedbe: „hogy míg a szerencse fénylik, sok barátod vagyon, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz” [ETA I, 115 NSz. — *1513-beli eseményekkel kapcsolatos feljegyzés]. — L. még fémlík al.

* A forrásszerkesztő itt ezt az ovidiusi aranymondást fordítja szabadon: Donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora si fuerint nubila, solus eris.

fénylő 1. csillogó, ragyogó; strálucitor; glänzend. 1714: Rezes Pantzér, melljn(e)k nyakra valo külömb féle fénlő üveges követskéekkel ki rakott [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 51—2]. 1847: Csehországnak fénylő tornyokkal ékes fővárosa egy völgyben, dombokon egymásfeletti terrasse-okon, hasonlíthatatlan szép panorámát képez [Méhes 4].

2. dtv ékeskedő; care strálucește; glänzend, prangend. 1758: Szülő édesanyám volt Dobai Klára ... amaz mostan is jó hírrel-névvvel fénylő szilágyi Dobai régi familiából való [RettE 59].

fennyen 1. nagy hangon, hangosan; cu glas tare; das große Wort führend, laut. 1791: igen fennyen fenyegetőn a' Fogadoat, hogy ha Tihora kaphatták, meg tanítták [Galgó Sz; JHb I/23].

2. fennhézva; trufas; hochmütig/fahrend. Szk: ~ beszél lóhátról beszél vkivel. 1762: bizony fenjen beszél nekem a Falus biro el hitte magát [Gyeke K; Ks] * igen ~ van nagyon fenn/magasan hordja az orrát. 1763: igen fenyen Valának azak a kiket Natsád Urá tet látván énis hogj ollyany fen hijáznak, énis meg mandám hogj a Rabakat vigjék szabadasan be [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] * nagy ~. 1772: a Falu Uttzáján sokaknak hallottára egy Kemény részen lévő ... Jobbágy Nagy fenyen azt kiáltja ... már itt Dobolyi Ur igen kicsin Ember [Káptalan AF; DobLev. 439.4b]. 1845: Székely Aniko ... Nagy fenyen azt felelé hogy bizonyitsam bé azoknak* általai elvitelet 's osztán perelünk. — Rendes felelet a szökövény cselédttől! [Dés; DLt 591. — *Ti. az ellopttnak állított tárgyaknak].

3. 1653: immar Básta megfeneklett vala az országban ... És látszik vala, hogy valami kicsiny csendesség volna, mert Básta hadait igen fenyen tartja vala* [ETA I, 75 NSz. — *1602-beli eseményre von.].

Valamelyes valószínűséggel 1. 'keményen, szigorúan; 2. fegyelmezettten' jel-sel számolhatni.

fenyő 1. fenyőfa; brad; Nadelbaum. 1606: Veres patakon túl ... fenyőöt mys vagtunk, ott, senkj ne(m) haborgatott [UszT 20/68 Simon Barra-bas de Kobatfalua (50) lib. vall.].

Hn. 1754/1835: Csonka Fenyenél (k) [Szárhegy Cs; EHA].

2. fenyőszálfa; trunchi de brad; Nadelholz. 1850: 19 darab avatég fenyő [Gyéressztkirály TA; DE 5].

3. fenyőerdő, fenyves; pădure de brazi, brădet; Nadelwald. 1592: az fanczaliaknak fenywben jaro derek vtok az Nywladon beleol [Fancsal U; EHA] | tudom, hogy nekies adot fenywet fanczaly Dyenes Nywladba(n), megh kazalta es ell hoztwk [UszT].

Hn. 1465/1539: riunul Kys fenyw pathaka. riunul fenyw pathaka. riunul Bothafenyw-pathaka [Bh; KHn 5]. 1592: az Nywladon beleol mely heliet fanczaly fenywnek hinak es fanczaly veznek | az zent kiraly fenyeo szegh [Fancsal U]. 1607: az fenio Zegen ualo zanto feold [BLt 3 Thomas Demeter de Zeretzegh* (50) pp vall. — *Cs]. 1608: az Keoros fenionel (sz) [Tusnád Cs]. 1646: Fenyő szegen az belseő resz kaszalo hely [Szentkirály Hsz]. 1651: faljka feniő fein (sz) [Menaság Cs]. 1737: A Nevetlen Fenyőb(en) [Bh; KHn 14]. 1743: Fenyő orotvanyaban (sz). Fenyő Patakban (k) [Martonos Hsz]. 1768: Fenyő Patakban [Gyalu K]. 1772: A Rovasz Fenyenél (sz). Rovasz Fenyire menőbe (sz) [Tusnád Cs]. 1773: a Vidra Fenyeye n.h.ben (sz). a Vidra Fenyőjiben (k) [Alfalu; GyHn 18] | Kerek fenyő kerüldőiben [Ditró Cs] | a Bartha Fenyőiben. Bartha Fenyéjében (sz). A Bartha Fenyéje patakában (sz) [Szárhegy Cs] | Heveder fenyőb(en) [Szent-simon Cs; Hr]. 1840: Grof Nemes János ... Fenyő Fark nevű helyben egy darab helyet körül boroz-

doltatott volt [Bükszad Hsz; MkGazd.]. 1864: Vidra Fenyeye [Alfalu Cs; GyHn 23]. 1891: Falcakafenyő [M.Valkó K; KHn 117]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

◇ Szn. 1653: Nehaj fenyő Istvanj Kerczedben* lakott [Borb. — *TA]. 1656: Kerczedb(en) lakot Feniő Istuane [Borb.] 1844: Fenyő Sámuel [Torda; KLev.].

fenyőágas fenyőfa cölöp/oszlop; stlp de brad; Säule/Pfosten aus Tannenholz. 1774: az ház fedelében ragasztatt fenyőfa deszkából, rész szerént fenyő rész szerént Cserefa Ágasakra épített Filegoria [T CU].

fenyőágy fenyőfa ágy; pat de brad; Bett aus Tannenholz. 1737: parkanyozott fenyő ágy szuperlat rámajával edgjútt nrő 1 [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 7]. 1789: Egy Cserefa Lábu Diofa festékes fenyő Ágy Rf 1. xr 30 [Mv; Conser-Ap. 17].

fenyőágyfa fenyőfa ágykeret; ramă de brad pentru pat; Bettrahmen aus Tannenholz. 1855: egy rongyos festet fenyő ágyfa [Kara K; HG Vegyes ir.].

fenyőajtó fenyőfa ajtó; ușă de brad; Tür aus Tannenholz. 1692: fel szeres rosz fenyő ajto, rosz fa kilincs fa fordittoval, vas retesz, retesz fű rajta [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1699: Ezen kertből mentünk ki más díbdáb fenyő ajton [O-csesztve AF; LLt Litt. C]. 1737: (A) Kis Boltotská-ból ... bétletlen ... fenyő ajto vagjon [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 5a, 6]. 1804: Jo fenyű Szimpla ajtaja ... ket jo Vas Sarkalotokkal [Marossolymos H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1817: a gabanás falához vagyon ragasztva az Arnyék Szék ... fenyő ajtokan járnak bé [Ördögös-füzes SzD; ÖrmMűz. 3]. 1833: Vagyon egy veszőből font nád fedelű Majorság ketretz fenyő ajtajával [Katona K; Ks 73. 55].

fenyőajtóeska fenyőfa ajtócska; ușită de brad Türchen aus Tannenholz. 1742: mentünk fel törpe fenyő ajtotskán [Pókafva AF; JHb XXV/58].

fenyő-állószekevény ? fenyőfaláda-fajta; un fel de ladă din brad; Art Kiste aus Tannenholz. 1594: Az Thoroni alat valo Thar hazban ... Egi feneo allo zeokrenben nemet vj hell formaia (így!) jdest No. 1 Almarium uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–2].

A laza összetétel utótagjának 'láda' jel-ére l Ny. OklSz TESz és szekevény al.

fenyő-almárium fenyőfa szekevény; dulap de brad; Schrank/Kredenaz aus Tannenholz. 1837: Kolosvári also boltha kétfelé nyilo fenyő almarium [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 43].

fenyőáltalag fenyőfa hordócska; butoiás de brad; Fäßchen aus Tannenholz. 1694: Fa eszközök. Két fenyő kad aestim. den. 48. Két fenyő általagh aestima(tio)ja den. 40 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1724: Egy üres fenyő általag [Koronka MT; Told. 29/12]. 1747: Fenyő seres általag 1 [Borsa K; i.h. 24].

fenyőasztal fenyőfa asztal; masă de brad; Tisch aus Tannenholz. 1732: egy tészta gjuro hoszszu fenjő asztal [Kóród KK; Ks 12. I]. 1799: Egy közönséges kereszties Labakon álló fenyő Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fenyő-asztalfedél fenyőfa asztallap; placă de masă din brad; Tischplatte aus Tannenholz. 1789: Egy Diofa festékes fenyő Asztal fedél Rf — xr 20 [Mv; ConscrAp. 16].

fenyő-asztalfiók fenyő asztalfia; sertarul de brad al unei mese; Schublade aus Tannenholz. 1820: Egy festetlen négy szegű fenyő Asztal fiok [Pí Tarcsafalvi Pálfi Mihály inv.].

fenyőasztalocska fenyőfa asztalka; măsuță de brad; Tischchen aus Tannenholz. 1737: Két Varro parkanyos keskeny fenyő asztalotskák [Csákiigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 6].

fenyő-béldeszka a fenyőörök belső/java részéből vágott deszka; scindură din inima bradului; tannenes Kernbrett. 1685: Fenyő Bel deszka nro 450. Szin avagj Szel deszka nro 190 [A.porumbák F; UtI]. 1722: Tegnap küldette(m) 200. fenyő bél deszkát Balás falvára Szél Deszkát nagy vekturával kéne vinni [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

fenyőberbence fenyőfa bődön; putinică de brad; tannenes Fäßchen. 1656: Fejő sajtar negy. Sos tejnek valo fenyő berbence. Nro 4 [Doboka; Mk Inv. 5]. 1679: Fenyő berbence nro 2 [Uzdiszt-péter K; TL]. 1784: Vagyon egy Fenyő Berbentze, három abrantsok rajta felső feneke nintsen [Rücs TA; Ks 21. XV 22].

fenyőbodon fenyőfa bődön; putină de brad; tannenes Tönnchen. 1652: Vajnak valo két öreg fenyő bodon ... 3 uj fenyő bodon vajnak valo [Görgény MT; Törzs].

fenyőbojt fenyőág/gally; creangă de brad, cetină; Tannenzweig. 1768: egy Szekér tsere fát 'a tilalmos tsere erdőről haza hozza fenyőbojtal be fedezve [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1804: A Víz felől valo Kert oldalára tolteseket tsinálni gatokat kötni fenyő bojtokat hozni, fűz fakot vérti minden Jozzagbeli ember meg jeleuynen [Zágon Hsz; Szentk.].

fenyőbojtos fiatal fenyőhajtásos; cu lăstare tinere de brad; mit jungem Tannentrieb. Hn. 1772: Vágásnál (sz) uicin(us) a Fenyő bojtos Árok [Tusnád Cs; EHA].

fenyőborona fenyőfa gerenda; grindă/birnă de brad; Balken aus Tannenholz. 1673: Az három ház fenyő boronákból fel rótt, negyedik oldala az ház mellett levő keő kamorának oldala [CsVh 42]. 1677: Vagyon Csíkban Madaras nevű falun fellyül az fenyvesből lefolyó patakon eő nagyságoknak egy vas háromra, melynek körös környül valo circuitassa fenyő fábol valo sasok közé, néhult fenyő deszkákkal, néhult penig fenyő boronákkal vagyon fel rakva [Madaras Cs; i.h. 48, 51]. 1688: vagyon fenyő boronákból rakott tapaszos oldalú három ház, két kamara, egy konyha; s egy pitvar, szaru fas szalma fedel alatt [Kozmás Cs; Törzs Inv. 1]. 1713: Diszno okol, melyben találtatott fenyő bornából valo két rekeszű ajtaja [HSzj disznó-ahol al.]. 1731: fenyő baranákából rakott jo edgj odru csür ... szalma fedél alatt [Impérfa Cs; BCs]. 1756: Az Istálló oldala mellett az Uttzán, vagjon fenyű Borona 8 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 30]. 1770: Három szakaszú fenyő bornákból epült szalmával fedett kopo pajtát betsüljük öt m forintra [Zágon Hsz; SzentkGy]. 1785: Egy Istálló fenyő Boronákból épült [Szu; Ks 73. 55]. 1792: Vagyon még egy sertés ol kő rakásra epítve ... fenyő bornából [Apahida K; RLt O.2]. 1828: Bor vető hoszu Kortsia fenyő bornából belé járo kis kortsiával — hordót tarto ket kis horgaival 2 Darab [Szentdemeter U; Told. 39]. 1844: Van a' Csür fenyő boronákból ki rakva [Abafája MT; TSb 11].

fenyőboronafa fenyőfa gerenda; grindă de brad; Balken aus Tannenholz. 1772: vagyon Építve kised Malom, és Molnár Házokkal edgyüt Fenyő Bornafákból [Tusnád Cs; Bethlen Kt. Mikes conscr.]. 1775: Nagy Vastag, és hoszu faragatlan Fenyő Borna fák [Csapó KK; LLt Csáki-per 106. L. 13]. 1816: az Istállonak oldalai Fenyő boronafából ki vagynak rakva [Friss BN; Bál. 66].

? fenyőborsfa ?' XVIII. sz. v.: Ha bizonyos időben Fenyő bors fába oltad a Rosmarintot; a téli hideg Sem árt neki. A Rosmarint töve körül ne enged meg keményedni a földet; azért gyakran, gyengén, hogy a tövít meg ne sértsd, kapálgasd [Kis Kerti oeconomia].

A címszóbeli szó valamelyes valószínűséggel — csak frásban — a *borsfenyőfa* összetétel tagjai sorrendjének alkalmi, téves felcserélésével keletkezett. A *borsfenyő(fa)* egyébként a gyalogfenyő 'Juniperus communis' neve a székelységben (MTsz). Innen idézhető: Hn. 1757: A Bors fenyő alatt (sz) (Csomortán Cs; EHA). — L. még a *borsfenyő-csöbolyó* címszót is.

fenyőborsika borókamag; sămîntă de ienupăr; Wacholdersamen. 1808: kétt kupa fenyő Borsika Líszté törve 21 xr [Kvh; HSzjP].

fenyőcövek fenyőcölöp; pilot de brad; Tannenpfosten. 1846: Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszítettnek fel állíthatása végett szükséges hogy a' hid alá állás készítettessen bé

verendő fenyő Czövekek Segedelve által ... minden közre három rendbeli Czövekelés fog kelleni 2 1/4 öl távolságra egymástól [Dés; DLt 858/1847].

fenyőcsap fenyőág/gally; creangă de brad, cetină; Tannenzweig/ast. 1768: Dobrosz Rádully ... amint maga beszéllette abaszkába (!)* egy fenyő Csapot fel vett a földről [Bereck Hsz; Szentk. Gy. — *Alább más vallomásban: a Baszkába tehát hn-ról van szó].

fenyőcsatorna fenyőfa csatorna; jgheab de brad; tannene Dachrinne. 1756: a Nagy vagyis belső udvar ... közepében vagyon negj ugro kút, melynek vize ben valo alveuson fenyő csatornák vagy csőkön végei jól meg vasazva lévén, hozatik kölcséges munkálódással, és faragott kővel feneke és oldala rendesen kirakva lévén [Déva; Ks 92. I. 32].

fenyőcseber fenyőfa cseber; ciubăr de brad; tannener Zuber. 1679: Fűles, öreg, fenjő Cseber nro 5 [Udziszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 58]. 1687: Fenyő Cseber Nro 1 [Vh; VhU 562]. 1724: Egy Liu; egy fenyő tseber [Koronka MT; Told. 29/12]. 1794: Láb Moso Hoszszuko Fenyő Cseber [Tasnád Sz; CU]. 1829: Egy három vedres koru fenyő tseber [Mv; MvLev.].

fenyőcsebrecke fenyőfa csebrecke; ciubăraș de brad; tannenes Zuberchen. 1687: Felső Pincze ... Vagyon itt ... Bor töltéshez valo Fa Liu Nro 1. Kisded fenyő ő csebricske Nro 1 Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Fenyő Csebrecke Nro 3 [Vh; VhU 530, 562–3].

fenyőcső fenyőfa cső; țevă din lemn de brad; Tannenrohr. 1756: vagyon negj ugro kút, melynek vize ben valo alveuson fenyő csatornák vagy csőkön végei jól meg vasazva lévén, hozatik [Déva; Ks 92. I. 32. — A teljesebb szöveg. *fenyőcsatorna* al.].

fenyőcsőg-karó fenyőfa karó; par de brad; Tannenfahl/Pflock. 1777: az Kőrísfa karo mindenütt igen jonak tartatik. A' Fenyő-tsőg karo még annál jobb [Nsz; Kf Kendeffi Elek lev.].

fenyőcsőtört. Csak hn-i előfordulásban; numai ca toponim; nur in FN: fenyőhasáb(fa); lemne de brad despicate; tannenes Scheitholz. 1594: intelligimus, quomodo incolae possessionum Farciad, Palfalwa, Varallia et Farkaslaka* ... a memoria hominum non minus in silvis et alpihus qcommunibus uam aliis etiam in locis Farczadzalasa et Fenyewchieoteortt nuncupatis liberum semper communemque usum habuissent [Barabás, SzO 323. — *Mind a négy település U-ben]. — Az összetétel utótágját l. *csetert* al.

fenyődarab fenyőrönk; buștean de brad; Tannenklötz. 1813: azon zsidók, akiknek Borsán ma-

goknak fűrész malmok vagyon a fűrészmalomhoz szükséges butukokat, vastagabb fűrészdeszkáknak s más materialéknak való fenyő darabokat nem magok szokták az erdőből kivágni, hanem azt a borsai erdőt teljes jussal bíró lakosoktól veszik [ErdO III, 178–9 Mm hat. az erdők tilalomzár alá vétele dolgában].

fenyődeberke fenyőbödön; putină de brad; tannenes Tönnchen. 1690: Fenyő Deberke nrő. 1. Liu nro. 1 [BK Kentelki* inv. 4. — *SzD]. 1699: Fedeles fenjő deberkek füressen Nro 15 ... Mézes deberke Nro 1 [O.ceszteve AF; LLt Gyulafi László inv.].

fenyődeszka 1. fenyőfa deszkaszál; scindură de brad; Tannenbrett. 1594: Estallois ... fenyő deszkából eppitetet [Kv; Tan]k I/1. 231] Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... fenyő deszka uagjon No. 7 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 32]. 1604: Hazamnak Padlalat mind fenjő deszkait elvitette hordatta [Ust 18/19]. 1644: Fenyő deszka ... Nro 5 Bika deszka Nro 18 [Kv; Szám. 26. VI. 50]. 1677: vagyon jó deszka fedélat egy kő pinczére építve fenyő fából és deszkákból csinált tornáczos nyári ház [Madaras Cs; CsVh 5.]. 1696: Ezen Pitvarban vagyon öreg vastag Fenyő Deszka No 22 [Bethlen SzD; BK]. 1702: a Nagj Házban Asztal fenyő deszkából való nro 1 ... Katona fogas fenyő deszkából való nrő 4 [O.brette H; Born. XXIX. 4]. 1714: Az Ereszből Fenyő fabol való küzőb Lábbon fa sorkokon forgo belletlen fenyő deszkából való szín házba nyíló ajtó [Kászonszékfal; Bál. 71]. 1715: Zetelaki Fenyő deszka nro: 33 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1732: ezen szőlőből ... nyílik egy fenjő deszkából való, vas Sorkokon forgó, Sendelj fedél alatt cserefa melyéken álló gjalog ajtó [Kóród KK; Ks 12. I]. 1807: Magát a zápor-tartót köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandóan és czélszerűleg három lappantsokkal, s legalább is három czőfokos fenyő deszkákkal be deszkázni [Mv; DLev. 5]. 1816: Egy kis házan kívül a' többi szobák mind megvannak fenyő Deszkákkal padimentomozva [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/6].

2. fenyőfa-tábla; planșetă de bucătărie din brad; tannene Platte. 1687: Háj tarto fenyő deszka Nro 1 [Vh; VhU 563]. 1828: Beka so hordo fenyő Deszka [Oltsezm Hsz; MkG].

3. fenyőfa-nyújtódeszka; planșetă de bucătărie din lemn de brad; tannenes Nudelbrett. 1688: ket metelő deszka. Egy czipo szakasztó fenyő deszka [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5].

4. jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: fenyődeszkából való; din scindură de brad; tannen, aus Tannenbrett. 1685 e.: Fenyő deszka buza hordo kas Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 11]. 1789: Item ezen Szobába ... jobb kéz felől lévő fenyő Deszka ki huzo fíjokos Repisitoriumokban ezen alább irt Portékák találtattak Pulvis Aloes, ugyan azon fíjokb(an) 3 font 14 Loth Rf 10 xr 30 [Mv; Conser

Ap. 33]. 1807: Fejer fenyő Deszka pipa tarto az oldalán temjenező füstölő réz [Körtvélyfája MT; LLt].

5. névszói állítmányként; ca predicat nominal; als Nomenpredikat: fenyőfából való; din (lemn de) brad; aus Tannenholz. 1673: Az vas verő ház mellett vagyon az vas futato koh ..., fedele fenyő deszka, hat fa ágason áll (l) [Cszs; CsVh 43]. 1789: (Az istálló) Ajtaja gyalult fenyő Deszka [Mv; ConscrAp. 18].

fenyődeszka-ág pat din scindurá de brad; Bett aus Tannenbrett. 1756: Avatag fenyő Deszka Agj l [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1785: Innét mentünk ismét az Epuletek hátulso részében lévő Nappali Házban, az holottis találtunk Egy Cserefa lábu paraszt fenyő Deszka Ágy Rf l xr. — [Mv; ConscrAp. 16].

fenyődeszka-ajtájú fenyődeszka-ajtós; cu ușă din scindură de brad; mit Tür aus Tannenbrett. 1816: Gyümölcs szárazto (: aszalo:) köből rakott Zsendely Fedelű Fenyő gerendája és Fenyő deszka aytaju vas-zaru ház [Jobbágyfa MT; Bál. 67].

fenyődeszka-ajtó ușă din scindură de brad; Tür aus Tannenbrett. 1688: Ezen Csűrös kertből nyílik be az vetemenyes kertben ... egy fel szer fenyő deszka ajto fa töke Zárjával edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1750: egy simplex fenyő Deszka Ajto Táblával, mely Vas sorkokon fordul Vaas Zárral Zárodik bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 17]. 1797: a' pitvarbol bal kézre nyílik az ebédlo palotára egy két vas sarkakon forgo, vas reteszes alkalmas fenyő Deszka ajto [Ajton K; CU IX/-2. 10b]. 1815/1817: fél bérlett fenyő Deszka ajtó [Szu; TSb 47]. 1843: az Ajtok pedig vas sarkokon forgo fa kilintsű bétlet de avaték Fenyő Dészka Ajtók [Borsa K; Bet. 1]. 1852: A Bival pajta mely régebben eresznakis használtatott, fenyő deszka ajtoval s rozsz hidlással van, jaszoj benne és deszka padlazattya nints [Felfalu MT; DE 4]. — L. még ETF 108. 8—9.

fenyődeszka-ajtóska usită din scindură de brad; Türchen aus Tannenbrett. 1842: egy simpla fenyő deszka ajtocska [Oprakercisóra F; TSb 51].

fenyődeszka-ajtós fenyődeszka aytájú; cu ușă din scindură de brad; mit einer Tür aus Tannenholz. 1816: (A) Czinterem nap kelet felől való része Gyepüből, déli 's északi része pedig tserefa deszkából medvelábokra fektetett talpokra 'Sendely-fedel alatt készült, napnyugot felől valo бүтүјен vagyon egy fenyő deszka ajtós bejárója, Sendely fedett, kerek négy tserefa lábokon álló fedél alatt [Vadad MT; UnVjk 213].

fenyődeszka-asztal masă din scindură de brad; Tisch aus Tannenbrett. 1747: találtunk ... Kerekded fenyődeszka Asztalt lábastol Nro l. Négy segű (l) fenyő deszka nagy Asztalt lábastol nro l [JHb XXV/88. 2]. 1789: A hátulso Házokban

... egy kised fenyő Deszka Asztal Rf l xr — [Mv; ConscrAp. 16]. 1824: Egy őszve járo Két Táblából álló fenyő deszka fejer asztal meg lehetős karba [Erdőszengyel MT; TSb 43].

fenyődeszka-asztaloeska másutá din scindură de brad; Tischchen aus Tannenbrett. 1817: Vagyon ezen Házban egy 4 Szeglettű viseltes fenyő Deszka asztalatska, fenyő deszka lábán ... mozog, és ingadoz az asztal [Ördöngösfűzes SzD; Örm. Múz. 3].

fenyődeszkából fenyődeszkából való; din scindură de brad; aus Tannenbrett. 1858: A' Bástya szobába — egy ujj fenyő deszkából borított ajton — mehetni bé [Mv; TSb 39].

fenyődeszka-darab bucătă de scindură de brad; Stück Tannenbrett. 1736: Az kapu ... Az ajto szemöldöke felett kerekdeden csinálva, és a udvar felől gyalult fenyődeszka darabokkal bedeszkázva [Szászcsanád AF; ETF 108. 8].

fenyődeszka-fedél acoperiş din scindură de brad; Dach sau Tannenbrett. 1844: Egy sertés ól, nyár rako fákbol — tölgy tzövekekre állapítva, régi és sorvadozni kezdett fenyő deszka fedél alatt [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

fenyődeszka-fenek fund din scindură de brad; Boden aus Tannenbrett. 1862: Az also Tonál lévő malom ... A zugo cserefa oszlopfái és gerendái 's fenyő deszka oldalai és feneke [Mezőbánd MT; TSb 39].

fenyődeszka-fenekű cu fund din scindură de brad; mit Boden aus Tannenbrett. 1852: Egy cserefa sasokra fenyő rakofából építettett sendely fedelű jo gabonás ... ebbe van ... Egy két rekeszű fenyő deszka oldalú és fenekű jo hámbár [Felfalu MT; DE 4].

fenyődeszka-hámbár fenyőfa gabonásláda; ladă de cereale din scindură de brad; Kornkiste aus Tannenbrett. 1836: Egy fenyő Deszka Hámbár Más fenyő Deszka Hambár [EMLt].

fenyődeszka-jegyzőtábla fenyőfa tábla; tablă de brad; tannene Tafel. 1789: Egy fenyő Deszka feketén festett jedző Tábla ... xr 20 [Mv; ConscrAp. 42].

fenyődeszka-kapu poartă din scindură de brad; Tor aus Tannenbrett. 1698: álló vas kává két fele nyílo fenyő deszka kapu bejáró kis kapucakával vas be tolyo zárjával edgyütt [HSz] faragott-büvny al.]. 1734-1735: kétt felé nyílo fenyő deszka Kapuja, sorkok nélkül, Cserefa felekben Sendejas, Galambbug nélkül [Torda; JF XI/9. — Tomai László kijegyzése].

fenyődeszka-karszék ijtű din scindură de brad; Lehnstuhl aus Tannenbrett. 1716: ezen Házban

van de p(rae)senti ... egy fenyő deszka karszek [H; BFN 92/4. — *Nalaczi Lajos kúriájának egyik szobájában].

fenyődeszka-láb fenyődeszka asztalláb; picior de masă din scindură de brad; Tischbein aus Tannenbrett. 1817: Vagyon ezen Házban egy 4 Szegletű viseltes fenyő Deszka asztalatska, fenyő deszka lában ... mozog, és ingadoz az asztal [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 3].

fenyődeszka-lábas fenyődeszka lábú; cu picior din scindură de brad; mit Tischbein aus Tannenbrett. 1750: az Tselédházba vagyon egy Fenyő Deszka lábas Asztal [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2].

fenyődeszka-láda fenyőfa csapda; cursă din scindură de brad; Falle aus Tannenholz. 1849: Egy görény fogo fenyő detzka láda [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fenyődeszka-ládacska ládiță din scindură de brad; Kistchen aus Tannenbrett. 1735: Ezen Kamarában, Vagyon egy oh fenyő deszka ládacska [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 7].

fenyődeszka-lapító fenyőfa gyűrődeszka; planșetă de bucătărie din scindură de brad; tannenes Nudelbrett 1849: Két oltska fenyő deszka lapítok [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

fenyődeszka-lóca fenyődeszka pad; bancă din scindură de brad; Bank aus Tannenbrett. 1679: Külső szín vagi, Ittleő hely ... Vagyon itt: Tőkéken álló, gyalult, hosszú fenyő deszka Locza No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt.]. 1681: Konyha ... vagyon itt: Fenyő deszka hosszú Locza Nro 2 [Hátszeg; VhU 600].

fenyődeszka-oldal latură din scindură de brad; Seite aus Tannenbrett. 1862: Az also Tonál lévő malom ... A zugo cserefa oszlopfái és gerendái 's fenyő deszka oldalai és feneke [Mezőbánd MT; TSb 39].

fenyődeszka-oldalú fenyődeszka oldalas; cu latură din scindură de brad; mit Tannenbrett-Seite. 1842: A' Gabonás (: éléstár:) alól patak köfundamentomra épült, cserefa sasok között álló fenyő deszka oldalú épület simpla sendely fedél alatt [Oprakercisőra F; TSb 51]. 1852: Egy Két rekeszű fenyő deszka oldalú s fenekező jo hámbár [Felfalu MT; DE 4. — A teljesebb szöveg. *fenyődeszka-fenekű* al.].

fenyődeszka-oldalzat fenyőfa oldal; latură din scindură de brad; tannene Seite. 1862: A' gabonás mellett hátul van az árnyékszék egy ülésű fenyő deszka oldalzattal egy fedél alatt van továbbá egy szekérszín fenyő deszka oldalzattal [Mezőbánd MT; TSb 39].

fenyődeszka-pad fenyődeszka lóca; lavită din scindură de brad; Bank aus Tannenbrett. 1742: 1. fenyő deszka karas pad. 2. hosszú fenyő karas pad [Pókafva AF; JHb XXV/58]. 1750: az Tselédházba vagyon egy Fenyő Deszka lábas Asztal, egy fenyő fa lábas hosszú pad más fenyő Deszka pad tőveken [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2].

fenyődeszka-patlás fenyődeszka mennyezet; tavă din scindură de brad; Zimmerdecke aus Tannenbrett. 1636: az Istalo mellett uagyon fa labakon álló fűreszen meczet Gabonas ház fenyő deszka padlása, .. az padgyara fel nito aytoczkaja [Siménfva U; JHb Inv.]. 1688: Ezen két háznak hornyolt fejjr fenyő gerendakon álló fejjr párkányos fenyő deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3]. 1756: az ház 4. fenyő fa simplex Gerendáit, meg füstőlódott avatag fenyő Deszka Padlással hasonló vastagab Mester Gerenda erősi [Branyicska H; JHb LXXII/2. 12]. 1776: Innét mentünk az Istállóhoz, melly(ne)k ... fenyő deszka padlással alkalmas fenyő deszkából való jászjai mentünk a' mellett jobbkéze való Istállóban mellynek vagyon jo fenyő deszka Padlása romladozott hídlassa, romladozott jászja fenyőfából való [Mezőméhes TA; Wass].

fenyődeszka-padoeska fenyődeszka lócácska; lăvicioară din scindură de brad; Bänkchen aus Tannenbrett. 1750: az házba egy hosszúcska Asztal lábastol; két fenyő Deszka padotska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4].

fenyődeszka-palánk fenyődeszka kerítés; gard din scindură de brad; Zaun aus Tannenbrett. 1821: vagyon rongyolott fenyő deszka palánk [Koronka MT; Told.].

fenyődeszka-ráma fenyődeszka keret; ramă din scindură de brad; Rahmen aus Tannenbrett. 1738: Fekete Párkányos, gjántáros fenyő deszka rámaakra ragasztott Papiros Effigiesek nro 8 [Szászveaszód NK; Born. XX. 12].

fenyődeszkás din scindură de brad; aus Tannenbrett. 1652: az ebédő Palotának padlása jo gerendás, gyalult fenyő deszkás, padimentoma néhol meg bomlott [Görgény MT; Törzs]. 1694: felettebb regen eppittet jo Sindelyezes alatt levő Deszka-zatos gabonas ház kinéki s Fundamentuma Teglabol rakot kemény erős Tolgy fa Talpokra construalodot, melynekis Ajtaja felszer fenyő Deszkas [Kővár; JHb Inv.]. — I. még ETF 108. 8.

Szk: ~ *ajtajú*. 1681: (A) kapuhoz közel, job felől vagyon az patakra nyíló, egy fenyő fa mellvekkű fűrészes deszkával fedett, fa fordítos, fenjű deszkás ajtaju kis kapucska [CsVh 89] * ~ *kapu*. 1681: Másik Csűrő kert ... Uczarol való, két fele nyílo, Rámás, fenyő deszkas kapuja Nro 1 [Vh; VhU 571]. 1694: ifjú Bálpataki János

Ur(am) ... Udvarára, nyílik az uttzárol, két felé nyíló, párkánjos fenyő deszkás kapu [Borberek AF; BfR]. 1769: Az udvart el választó belső Kapu fél fenyő deszkás kapujával [Felőr SzD; Bet. 7].

fenyődeszka-sótartó putină de brad pentru sare; Salztönnchen aus Tannenbrett. 1747: a Kolcsár Házában ... találtunk ... Fenyő deszka Sótartót Nrő 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 5].

fenyő-deszkaszáll scindură de brad; Tannenbrett. 1756: fenyő és Hárs Dészka száll 5 [Branyicska H; JHb XXXV/35].

fenyődeszka-szék scaun din scindură de brad; Stuhl aus Tannenbrett. 1685 e.: Fenyő deszka belletlen Szék Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 7]. Tizenkét veres festékű búfka ántic (!) lábra tsinált fenyő deszka edgyes ülésű székek [Folyíva MT; Told. 18].

fenyődeszka-szekrény fenyődeszka láda; ladă din scindură de brad; Kiste aus Tannenbrett. 1688: Egy korpa tarto fenyő deszka szekrény [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4].

fenyődeszka-tábla fenyő gyűrődeszka; planșetă de bucătărie din scindură de brad; Nudelbrett aus Tannenholz. 1732: találtunk ... egy czipő szaggató hoszszu fenyő deszka táblát, más kissebb fejez czipő giuro táblát [Kóród KK; Ks 12. I]. 1740: Czipót gyuro Fenyő deszka tábla 1 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 7].

fenyődeszka-táblácska fenyődeszka ablaktáblácska; oblonăș din scindură de brad; Fensterlădchen aus Tannenbrett. 1756: a Kitsid Bolt Ablakainak vadnak külső részeiben két felé nyíló két két vas Sorkokon forduló fenyő Deszka Táblácskái [Branyicska H; JHb LXX/2. 24].

fenyődeszka-táblájú cu tăblie din scindură de brad; mit Füllung aus Tannenbrett. 1761: lehet ki menni ... jo izmas vas sarkakon forgo fenyő deszka táblájú, ... vas szkabákkal fel szegezett fa zárjával zárodo, és nyílo ajton [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

fenyődeszka-tok toc din scindură de brad; Behälter aus Tannenbrett. 1849: Egy Fortepiano fenyő detzka Tok fedelestől [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

fenyődeszka-toloka ? fenyődeszkafiók; sertar de brad; tannene Schublade. 1756: Űres fenyő Deszka Tojoka [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 23].

fenyődeszkázat scinduri de brad; Bretterwerk aus Tannenholz. 1679: Belő kis Udvar. Ez az Leány Aszsonyok külső haza szegeletitől fogva (: hogi az Leányok ajtajához s ablakához alkal-

matlan údöben akár kys ne járhasson:) fenyő deszkázattal (: melyeknek felső végek olasz fokoso(n) vannak metelve:) burított karfiás gerendával vago(n) által rekesztve [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 57].

fenyődézsza fenyőfa cseber; ciubăr de brad; Zuber aus Tannenholz. 1679: Tehen fejeshez való fenyő Désa nro 1. Tehen fejeshez való fenyő Sajtrá nro 2 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 62, 66, 94]. 1681: Kisded fenyő ó désa Nro 1 [Vh; VhU 532].

fenyődonga fenyőfa dongadeszka; scindură de brad pentru doagă; tannenes Daubenbrett. 1801: 10000 régi fenyő Donga M.országon el adatott f. 100 [Déva; Ks 97]. 1837: Kintses Marhássai fenyő dongát hoztak a Havasból [Görgény MT; Born. XXIVb].

fenyődongájú fenyőfa dongadeszkás; cu doage din scindură de brad; aus tannenem Daubenholz. 1752: Fenyő Dongájú Keverő kád [Körtvélyfája MT; LLt].

fenyőedény fenyőfa edény; vas din lemn de brad; Tannengeschierr. 1742: az havasokrol csak valami kártosokkal és fenyő edenyekkel le jövő és magok eleteket kereső szegény emberekis taxálja ... ez mostani Posta mester Nemet András Vr(am) [Somb. I].

fenyőerdő fenyves; brădet, pădure de brazi; Tannenwald. 1632: Blik es Fenieő erdejek eppwletre ualo [Sarkanica F; UC 14/38. 21]. 1637: Eppőletre ualo fennyő, es Blik Erdőie a' falunak io vagion [Bráza F; UC 14/42. 117]. 1864: Vállú pataka egy része fiatal fenyő erdővel borítottatik [Csoma-fva Cs; GyHn 28].

Hn. 1715: a Fenyő Erdő alatt (sz) [M.sárd K; KHN 228]. 1719: A másik Fordulóban, az kit hinak fenyő erdeje fordulójának [uo.; i.h.].

fenyőfa 1. brad; Tanne, Fichte, Kiefer. 1684: a dűllőnek a másik része pedig kőszirtos közep-szerű fenyőfakkal bé vagon növe [Tekerőpatak Cs; EHA]. 1694: vagyon ... Nagj Majorság Szőlő ... Vannak benne gyümölcs fak is, ugj mint: Alma fák nro 8. Körtvélj fák nro 19 ... Fenyő-fa is nro 1. pro raritte [Borberek AF; BfR Néhál ifj. Bálpataki János kúrialefrása]. 1732: Vagon ezen Valkoi határon elég havas, amelyben épület-nek való fenyőfa bővön találtatik [M.valkó K; TSb 51]. 1752: az Toplitzi hegyeken vágtuk a fenyőfakot kit tutalyn(a)k létznek, és tönknek [Holtmaros MT; Told. 37/44].

2. fenyőgerenda; grindă de brad; Tannenbalken. 1581: weottunk az Nagy haranghoz eoreg fenyőe fakat p(ro) f. 1 [Kv; Szám. 3/IV. 10]. 1585: Keövet-keőzik Az poőr Teőreő Malomhoz való Keöltseg ... veottem negj feniw fat, kikert attam — /61 [Kv; i.h. 3/XXIV. 15]. 1592: Azt nem tudom howa való hatar Nywlad de ... fat hordottak

onnet, es az fenywbwl fenywfat [UszT]. 1609: Az Hiducza kapubelj Gemheoz veottem Kerekas Georgiteol egi zaal fenjufat ... d 75 [Kv; Szám. 126/IV. 168]. 1652: Két szál fenyeo fára csinált főveny szoro sövény [Görgény MT; Törzs]. 1696: az Regi Csürös Kerth(en) vagyon egy le omlolag allo Csürben öreg Fenyu Fa no 36 [Bethlen SzD; BK]. 1736: (A lakodalom) másod napján ... az palota vagy szín előtt egy meghántott fenyőfa fel volt állítva, annak az tetején fűrés volt, és az fűrésen fa általtéve, az kin az ki felhágthatott reá, oda fel megnyugudt; az hántott fenyőfát pedig faggyúval, hájjal erősen megkenték [MetTr 389—90]. 1754: Páter Jezsuiták Uraimék által hordattott épületre való fenyő fák [M.valkó K; KHn 103]. 1778: Hajonak való négy darabb fenyű fa nagygyábol ki vésve [Csapó KK; Berz. 4 Fasc. 8 Lit. C 18].

3. fenyő anyagfa; lemn/material de brad; Tannen/Kieferholz. 1585: Die 14 Marty, chinaltatunk Aztalos Benedekel az Scholaban az Mester hazaban egy Aztalt es egy karos Zekechket, es egy fenywfabol chinalt padzeket, attunk az chinalassatol f.i. d. 20 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]. 1652: Vajnak valo bodon fenyő fabol valo N. 3 [Görgény MT; Törzs]. 1688: Ezen Csürös kertben van egy fenyő fakbol csinált asztag láb [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1714: Fenyő fábol valo vastag deszkából csenyált hat eőreg szuszékok [Kászon-felsőfalu; LLt Fasc. 85]. 1735: Egy vedres fenyű fábol való véka [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb]. 1767: Fenyű fából csinált Asztalok [Marossztkirály MT; Berz. 5. Fasc. 38 Lit. P. 2]. 1794: Fenyő Fábol valo Turos Deberke [Nagyfalu Sz; CU]. 1811: egy kitsiny szuszékotska fenyő fából [Mezőőr K; Mkg]. 1816: Egy Olasz fal fenyő fábol tarka kartonnal [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1849: Egy fenyő fábol valo fél fenekű tonna [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még CsVh 48.

Szk: ~ csőskád kifolyócsőves fenyőfa dézsa. 1816: Fenyőfa Csősa Kád [Friss BN; Bál, 66] * ~ gyalogszék fenyőfa szobabuda. 1789: Egy szűkség tévő fenyő fa gyalog Lyukos szék Rf 1. x 30 [Mv; ConsrAp. 17] * ? ~ homódhaszten fenyőfa fiókos szekrény. 1790: Fenyő Fa Commod Kaszten [Sv; Ks].

fenyőfa-ágy pat din scindurá de lemn; Bett aus Tannenholz. 1749: Egy nagy fejer Záldog fa Ágy. Fejer fenyő fa Ágy hétt [Királyhalmá NK; Ks 23. fiók XXIIb]. 1791: Egy paraszt fenyő fa ágy [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. 1817: Egy sárga Pestékű Fenyő Fa és egy Bikfalábú ágy 10 Rf [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. 1843: Felnyilo, és kihuzo emeletes fenyőfa ágy [Km; KmULev.].

fenyőfa-ajtó usá de brad; Tür aus Tannenholz. 1823: a' Palotára menve találunk egy Pitvarra nyilo rosz fenyő fa ajtot [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1830: Festetlen fenyőfa ajto nyilik ... a Konyhába [Ks; Somb. II].

fenyőfa-ajtóeska usitá de brad; Türchen aus Tannenholz. 1815: ket otska kapufél Fa, kapu nélkül a mellette lévő Fenyő fa Ajtotskával [Kosztess H; Ks 111 Vegyes ir.].

fenyőfa-almárium fenyőfa szekrény; dulap de brad; Kredenz aus Tannenholz. 1790: Szegeletes Fenyő Fa Almarium [Sv; Ks]. 1824: Egy festett fenyőfa almárium felső részén két felé nyilo ajtoja és Két Fiokja van ... az alsó részén egy felé nyilo ajtoval [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1837: egy Éléses és egy fenyő fa almárium [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 14].

fenyőfa-áttalag fenyőfa hordócska; butoiás de brad; Fäßchen aus Tannenholz. 1732: egyszer latom hogj az Liszttem fogj nem szaparodik s fogom egy fenyofa kis áttalagb(a) beteszem s 3 vekara sem telik joll ki abb(a) az áttalagb(a) be van fenekezve [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez].

fenyőfa-áttalgerenda fenyőfa padlógerenda; grindá de planseu; Bodenbalken aus Tannenholz. 1810: Ezen nappali ház ... padlázattya s gyalult fenyő deszka fenyőfa áttal gerendákra (így l) [Doboka; Ks 76 Consr.].

fenyőfa-asztal masá de brad; Tisch aus Tannenholz. 1789: (A) Laboratoriumba találtottak ... Egy fenyő fa Asztal, 's egyszersmind Ágyis festetlen Rf. 2. x — [Mv; ConsrAp. 17]. 1797: Egy fenyő fa Kerek asztal rajta lévő avatag szűnyeggel [Náznánfva MT; Berz. 4 Fasc. 22 N. 22]. 1817: Egy Fenyőfa nagyotska Asztal [Mv; MvLev.]. 1824: Egy három Fioku jo fenyőfa hosszu asztal [Erdőszengyel MT; TSb 43].

fenyőfa-ászk gantár, kantárfa (a hordók alá fektetett fenyőfa-gerendapár); podval de brad; Ganter aus Tannenholz. 1824: benn a' Pintzébe ... Két nagy és két kisebb Cserefa jo ászók Két nagy fenyőfa ászók [Erdőszengyel MT; TSb 43]. — A jel-re 1. CzF.

fenyőfa-bárka fenyőfa (fedeles)csónak; barcă de brad; Barke aus Tannenbrett. 1778: Egy Nagy fenyű fa Bárka, ajtaja vas sárkos s retesz es a' két végibe vas karikák ... Rosz Csolnok Hajonak valo négy darabb fenyű fa nagygyábo ki vésve [Csapó KK; Berz. 4 Fasc. 3 Lit. C. 18].

fenyőfa-berbenec fenyőfa bődön; putină de brad; tannen es Tönnchen. 1744: fenyő fa berbenec [Buza SzD; LLt 181 Lit. B].

fenyőfa-borona fenyőfa gerenda; grindá/birná de brad; Tannen/Kieferbalken. 1636: Job kez feleől vagyon fenyő fa berenabol rott Istalo syndelies [Siménfva U; JHb Inv.]. 1714: egy fenyő fa bor-nából Csenyált diszno pajta [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. 1731: Vagyon ... edgj Istáló edgies fenyő fa baranakbol rakott ... szalma fedél alatt

[Impériva Cs; BCs]. 1742: Az Istálló ... fenyőfa bornából ... készült [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. 1792: Tisztartói Ház az épített Tolgyfa talpakra fenyő fa boronából gerezdbe rova [Bh; BfN Bánffy Sándor conscr.]. 1824: egy két ágasakon álló fenyő fa boronából készült sertés paja [Erdőszengyel MT; TSb 43].

fenyőfa-cire fenyőfa pózna; stljp de brad; Tannen-sparre. 1787: négy faragatlan Tengej fa Dr. 24 ... 9. fenyő fa tziire Dr. 9 [Mv; MvLev. Csizsér György hagy. 10—1].

fenyőfa-esatorna fenyőfa ereszcatorna; jgheab de acoperiş de brad; Dachrinne aus Tannenholz. 1787: Két fenyő fa tsatorna Dr 40 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7].

fenyőfa-cseber ciubăr de brad; Zuber aus Tannenholz. 1738: az udvarhoz keuantato fenyőfa Csebrekert kartoskert erogaltam Szurokert mett 19 [Szentbenedek SzD; Ks 70. 51]. 1761: fel kez fenyő fa vedres uj avadag Csebrek [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. 1814: Egy Nagy fenyőfa hosznko Cseber [Mv; MvLev.].

fenyőfa-csebrecke ciubăras de brad; Zuberchen aus Tannenholz. 1819: egy Cserefa avaték hordoban három véka tők mag, egy vedres fenyő fa csebrecke [Baca SzD; TSb 6].

fenyőfa-csobolyó lapos fenyőfa hordócska; butoiaş din brad; Läger aus Tannenholz. 1745: Egy hoszszú fenyő fa tsobolyó nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

fenyőfa-darab fenyőfa rönk; trunchi/buştean de brad; Tannenklotz. 1850: Van 9 darabb avatég fenyő, és tölgyfa darabb [Gyéressztkirály TA; DE 5].

fenyőfa-deberke fenyőfa bődön; putină de brad; tannenes Tönnchen. 1789: Egy fenyő fa Deberkében 1/2 veder Tenta [Mv; Conscrip. 22]. 1819: egy kital fenyőfa deberkében 3 Kupa vaj [Baca SzD; TSb 6].

fenyőfa-deszka 1. fenyő deszkaszál; scinduri de brad; Tannenbrett. 1787: 9 Szál duffla fenyő fa deszka Hf 1 [Mv; MvLev. Nagy György hagy.]. 1797: Gabonás egy bé járo negyedfél fenyő fa deszkából álló ajtajával [Kórispatak U; Pf.].

2. fenyődeszka-anyag; scinduri/material de brad; Brettmaterial aus Tannenholz. 1694: az Pin-czek felett valo házak Tornattzib(a) menvé(n) az ... deszkazatos, tsak hogj deszkazattja igen meg hejamosodott. alsó padlása ennek tölgyfa deszkából valo topaszos; a' felső pedig fenyő fa deszkák(kal) parkanjossan padlott [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kuria-lefrása]. 1727: vagjon fenyő fa deszkából Csalmalt két berlett hoszszu pad [Dés; DLT Liber Inventationis]. 1754: mind a' három alkalmatoasság Tógy fa

gerendához fenyő fa Deszkával megpadoltattanak [Uzdisztpéter K; CU. — Ti. épület]. 1790: Egy fenyő fa deszkából valo So-tarto [Mv; MvLev. Czimbalmos Ferencné hagy. 2]. 1815: Ezen Curiában a' bé járó ... derék Tölgyfa kapufélfákon fekvő ujjadon ujj Fenyőfa Deszkából készült vas sarkokon forgó, galamb bukos (l) kapu betsű szerént valo Árra téssen 34 Rf [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscrip. 848].

fenyőfadeszka-ágy pat din scindură de brad; Pritsche/Bett aus Tannenbrett. 1790: Egy paraszt fenyő fa deszka Ágy [Mv; MvLev. Czimbalmos Ferencné hagy. 2].

fenyőfadeszka-ajtó usă din scindură de brad; Tür aus Tannenbrett. 1802: Néhai Tekintetes Gál István Ur ... Tsináltatot az Udvar kerítésére két Kaput Tserfa oszlopokkal, galamb bugokkal ...; mind a' kettő mellett vagyon fenyőfa deszka ajtó [Dellőpáti SzD; RLt]. 1813: egy két felé nyíló egészen bellett Téli fenyő fa Deszka ajtó Fordított nélkül jó borított frantzia zárjával [Koronka MT; Told. 18].

fenyőfadeszka-ajtócska usită din scindură de brad; Türchen aus Tannenbrett. 1793: Az Pítvara is Bükfa Deszkával meg van padolva, ezen van az híjjában járo két fenyő fa Deszka ajtotska reccszel [Szér Sz; JF 36 LevK 170].

fenyőfadeszka-asztal masă din scindură de brad; Tisch aus Tannenbrett. 1716: ezen Házban* van de p(rae)senti egy fenyő fa deszka asztal Labával együtt [Grid H; BfN 92/4. — *Nalácz Lajos kúriájának egyik szobájában].

fenyőfadeszka-kapu fenyődeszka kapuszárny; canat de poartă din scindură de brad; Torflügel aus Tannenbrett. 1802: Néhai Tekintetes Gál István Ur ... Tsináltatot az Udvar kerítésére két Kaput Tserfa oszlopokkal, galamb bugokkal Sendejjel fedve; mind a' kettőre ujj két felé nyíló fenyőfa deszka Kaput vas Sorkakkal; Mind a' kettő mellett vagyon fenyőfa deszka ajtó [Dellőpáti SzD; RLt]. 1843: az utzárol bé menve nyílik bé egy el senyvett Fenyő Fa detzka két felé nyíló kapu [Borsa K; Bet. 1].

fenyőfadeszka-oldalú fenyődeszka oldalas; cu latură din scindură de brad; mit Seitenwand aus Tannenbrett. 1761: vagyon nyolcz cserefa ágosokra tétetett, tserafa talpokban eresztett, cserefa sasok közzé elegyesleg mettetett es rakatott Cserefa, es fenyőfa deszka oldalú, fenyő faval gerendázott, szarufázott, és lecczett Gabonás [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

fenyőfadeszka-pad fenyődeszka lóca; laviță din scindură de brad; Bank aus Tannenbrett. 1716: ezen Házban* van de p(rae)senti egy fenyő fa deszka asztal ... kett jo fenyő fa deszka Pad [Grid H; BfN 92/4. — *Nalácz Lajos kúriájának egyik szobájában].

fenyőfadeszka-pole poliță din scindură de brad; Gestell aus Tannenbrett. 1849: A' Sütő házba ... Egy fenyő fa detzka poltz [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fenyőfa-dézsza ciubăr de brad; Kübel aus Tannenholz. 1794: Egy vedres kora fenyő fa Désa [Gyalakuta MT; TSb 17].

fenyőfa-drányica (nagyobbfajta) fenyőfa zsindely; draniță de brad; (größere) Schindel aus Tannenholz. 1837: Az Istálló és Pajta, kő fundamentumra tölgy fa talpokkal és Sasokkal 's bükfá boronával készült fenyő fa dranyitzával fedett ujj és jo épület [A.szócs SzD; Bet. 5].

fenyőfa-drányicafedél fenyőfa zsindelyfedél; acoperiș din draniță de brad; Schindeldach aus Tannenholz. 1837: A Pálinka ház, bükfá boronákból készülve, tölgyfa talpokra és kő Fundamentumra, fenyő fa drányitza fedél alatt [A.szócs SzD; Bet. 5].

fenyőfa-edény vas de brad; Geschirr aus Tannenholz. 1752: minden mester Ember az vásári Munkát, égielő képen csinyálja tudni illik az fenyő Fa Edényt, égi köszönséges Tsebet hat Abrontsal, az többi Edényeket pedig az régi mód szerint, mely mester Ember ezt meg nem tartja (!) pőenája leszen flor. 2 [Kv; KádCJk 20a. — A céhlevél németből fordítva].

fenyőfa-feredőkád fenyő fürdőkád; cadă de brad pentru baie; Badewanne aus Tannenholz. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az feier liztes hazban. Rez ferdeő kad vagjon vy No. 2 ... Kaad uagjon No. 2 ... Egi fenieő fa ferdeő kad [Somlyó Sz; UC 78/7. 22–6].

fenyőfa-fogas cuier de brad; Kleiderrechen aus Tannenholz. 1801: egy abajdok fenyő fa fogas [BLt II. 11].

fenyőfa-garderob fenyőfa ruhásszekrény; dulap de brad pentru haine; Kleiderschrank aus Tannenholz. 1849: a' régi Takáts házba ... Egy fenyő fa gardé roch (!) vas sarkaival zárjaival és kulcsaival — 's két felé nyílló ajtajával [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

fenyőfa-gerenda grindă de brad; Tannen/Kieferbalken. 1694: (A ház) Menjezetinek fenő fa Gerendái, gyalult fenő deszkával parkanyossan padlottak [Borberek AF; BfN Néhaj ifj. Bálpataki János kúrialeírása]. 1761: 11 Cserefa ágosokra épült, fenyő fa gerendákkal gerendázot, szarufázot, és léczezet, meg czondorlot nados fedelő ... Istallo [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1792: Istáló ugyan Tölgy fa talpakra fenyőfa boronákból gerezdbe vágva 13 fenyőfa gerendákra fenyő deszkával megpadolva [Bh; BfN Bánffy Sándor conscr.]. 1849: Az Udvar ház előtt ... egy Tölgy sas fákba rakott fenyő fa gerendákkal

körül kerített fűves kertetske [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

fenyőfa-gerendájú fenyőgerendás; cu grindă de brad; aus Tannen/Kieferbalken. 1681: vagyon fenyő fa talpakra, ugyan fenyő boronákból fel rott, ... fenyő fa gerendájú hámor eörzeő ház [CsVh 89].

fenyőfa-grádics fenyőfa lépcső; scară de brad; Treppe aus Tannenholz. 1846: Az Udvar ház hijjába fel menésre készített fenyő fa Grádits [Szászkerked K; LLt].

fenyőfa-heveder fenyőfa kapupánt; chingă de brad la poartă; Torlasche aus Tannenholz. 1681: vagyon ... vastag fenyő fákbul fel rott, fűrészes deszkákkal gömbölyeg fenyő fa hevederekre meg bérlett fa fordító közepszerű kapu [CsVh 89].

fenyőfa-kád cadă de brad; Trog aus Tannenholz. 1765: Két kisded fenyőfa kád [Ilencfva MT; DLv. 2. IX. 13. 13].

fenyőfa-kanapé fenyőfa heverő; canapea de brad; Pritsche/Kanapee aus Tannenholz. 1789: Egy Dio festékes fenyő fa Kanapé formára tsinált kihuzo Agy Rf 2. XI — [Mv; ConsocrAp. 17].

fenyőfa-kártus fenyőfa kanna, rég, táj fenyőkártya/kártus; doniță de brad; Kanne aus Tannenholz. 1794: Viz Hordo Fenyő fa kártus [Nagyfalu Sz; CU]. — Vö. a *fenyőkártos/kártus* címszóval.

fenyőfa-keret fenyőfa ráma; ramă de brad; Rahmen aus Tannenholz. 1867: Jelenleg kaphatók ... Irkák, Palatáblák ... A palatáblák mind szilárd fenyőfa keretbe foglalvák [M.bíkal K; Rák 161].

fenyőfa-konyhaasztal masă de brad pentru bucătărie; Küchentisch aus Tannenholz. 1819: Szalannás Kamra a' melyben vagyon ... egy hoszsu fenyőfa Konyha asztal avatég [Baca SzD; TSb 6].

fenyőfa-koporsó sicriu de brad; Sarg aus Tannenholz. 1854: Az Emberek sok bolondot szoktak el követni, de annál bolondabbat alig lehet, mint a költséges temetés; ugyan ezért ... legyen ... fenyőfa koporso fejezen hagyva, s valami leg hitványabb féle fekete bakatsinnal bé terítve [Kv; Végr.].

fenyőfa-koszorúfa cosoroabă de brad; Mauerbank aus Tannenholz. 1585: vettünk egy fenyw fa kazorú fat, melynek egy darabyabol ..., az gerendák ala egy mester gerendát vonatunk [Kv; Szám. 3/XIX. 39].

fenyőfa-lábas fenyőfa lábú; cu picior de brad; mit Fuß/Bein aus Tannenholz. 1750: az Tselédházba vagjon, egy fenyő fa lábas hoszsu pad, más

fenyő Deszkapad tőveken [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2].

fenyőfa-láda ladă de brad; Kiste aus Tannenholz. 1750: egy szerszám tartó fenyő fa láda [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 6]. 1819: vagyon egy Élés Kamra, melyben tanáltatik ... egy Kása tartó régi fenyő fa Láda [Baca SzD; TSb 6]. 1835: Egy gyöngyszin festékű fenyő fa láda jo borított zárral koltsal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1851: Egy nagy fejr fenyő fa láda [Dés; DLt 1852. évi iratok közt].

fenyőfa-lajtörja fenyőfa létra; scară de brad; Leiter aus Tannenholz. 1680: találtunk az szekér szín oldalán szegekre fel téve egy hetedfél ölni hosszúságu új örög fenyő fa lajtörja (!) [A.porum-bák F; ÁLt Inv. 25].

fenyőfa-lée laț/șipcă de brad; Latte aus Tannenholz. 1787: 9. szál duffla fenyő fa Deszka Hf 1 ... 50. fenyő fa Letz Hf 2 Dr. 50 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 7].

fenyőfa-légely fenyőfa hordócska; butoiăș de brad; Fäßchen/Lägel aus Tannenholz. 1714: eöregű Fenyő fa legely [Kászonsfősfalu; LLt Fasc. 85].

fenyőfa-liu fenyőfa tölcser; pîlnie de brad; Trichter aus Tannenholz. 1781: egy bor töltő fenyő fa Lijju [Körtvélyfája MT; LLt]. 1794: Fenyő Fa bor töltő Liu [Zentelke K; CU]. 1816: Egy fenyő fa Lijú [Friss BN; Bál. 66]. 1820: Edgy fenyő fa nagyobb Liju [Mv; MvLev.].

fenyőfa-medence cuvă de brad; Becken aus Tannenholz. 1688: Egy lábas, mosogató fenyő fa medence [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3].

fenyőfa-mennyiség cantitate de (lemn de) brad; Tannenholz-Quantität. 1846: fa hidhoz ... A karzathoz megkívántató fenyő fa mennyiség ki fog telni az állás gerendákból [Dés; DLt 858/1847].

fenyőfa-merőveder găleată de brad; Schöpfemer aus Tannenholz. 1695: Vasas cserefa vider nro 2. Fenyő fa merő Vider [O.csesztve AF; LLt].

fenyőfa-oszlop fenyőfa cölöp; stîlp de brad; Tannenpflock. 1681: a fűrés malom áll teőgy fa cővekeken, fellyül penig fenyő fa oszlopokon, fűrés deszkákkal borított héjazattával [CsVh 96-7]. 1778: A' Gabonas 14. Cserefa, és egy fenyő fa oszlopokon, vagyis Stömpökön [Csapó KK; Berz. 4. Fasc. 8. Lit. C. 18].

fenyőfa-pad bancă de brad; Bank aus Tannenholz. 1750: az Tselédhazba vagyon egy fenyő fa lábas hosszú pad, más fenyő Deszka pad tőveken [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2].

fenyőfa-padlás (hidépítéshez való) fenyőfa padlódeszka, táj fenyőfa-hídlás; scindură de brad

pentru dușumea (pentru construcție de poduri); Bodenbrett aus Tannenholz (zum Brückenbau). 1738: 22 darab 1—1 öles karzat oszlop ... Rf. 22 ... 12 darab hosszú fenyő fából való karfa Rf 18 ... 366 darab fenyő fa padlás 2 1/2 öles [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fenyőfa-pálea fenyőfa sétatálca; baston de brad; Spazierstock aus Tannenholz. 1805: Egy veress fenyőfa pálcza, Erdélyi fako Jáspis gombal [Mv; TGsz 52].

fenyőfa-pípafofas fenyőfa pipatartó; suport de brad pentru pipe; Pfeigengestell aus Tannenholz. 1855: A tükör alatt a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hosszú száru borgai s egy rövid száru debreczeni makra pipa [ÚjE 176].

fenyőfa-rakófa birne de brad pentru clădit; Balkenlage aus Tannenholz. 1756: Vagyon a Béresház Tserefa Talpakra Sasok közé fenyő, és Cserefa avatag rako fából fel rakva [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

fenyőfa-ráma fenyőfa ablakkeret; rame/cercevea de brad la fereastră; Fensterrahmen aus Tannenholz. 1810: egy lakoház ... két ablakai circiter más fél Such egy arányu szelességű és hosszúságu fenyő fa rá mákba foglalt négy Szegű íveg táblácskákból állnak [Pacal* Sz; Ks 76 Conscr. 383. *Később: Érszólós Sz].

fenyőfa-rámájú fenyőfa keretű; cu ramă/cercevea de brad; mit Fensterrahmen aus Tannenholz. 1816: fenyő fa rámájú ablak az Cápány házára vágva [Jobbágyfva MT; Bál. 67].

fenyőfa-rúd prăjină de brad; Tannen/Kieferstange. 1787: (Az) oldal házba ... Egy Gunya szaraszto fenyő fa Rud Hf 1 | Két fenyő fa Rud ... Egy romlott gyapat fono kerék ezek a Licitation el nem költek [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12].

fenyőfa-sajtár fenyő fejőveder; șistar de brad; Melkeimer aus Tannenholz. 1816: Két merengető fenyő fa Sajtár [Friss BN; Bál. 66].

fenyőfa-stelázsi fenyőfa polcos állvány; etajeră cu rafturi de brad; Gestell mit Tannenholzbrettern. 1830: az élés oldal Kamarába Vagyon egy három poltos fenyőfa nagy Stellási [Kv; Somb. II].

fenyőfa-szarufa szarvazattartó fenyőfa gerenda; căprior de brad; Tannenholz-Dachsparren. 1756: Vagyon a Béres ház melynek Tserefa koszoru Gerendái, 8 fenyő fa Szaru fát közönséges Bik, Tsere és Nyárfia Léttzeivel, s meg avult Szalma fedél alatt tartják [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. 1772: (Az) udvarház Sendelly jo Fedél alatt vagyon, az mellyet 9. Pár kötött oldal jó erős fenyő fa Szarufák, és az Bútújin négy négy rövidebb,

és hosszabb fenyőfa Szarufák tartják [Szász-fenes K; BKt Mikes conscr.].

fenyőfa-szék scaun de brad; Stuhl aus Tannenholz. 1797: alatsón kistsi fenyőfa szék [Köbölkút K; CU]. 1816: öt rosz karatlan fenyő fa Szék [Friss BN; Bál. 66].

fenyőfa-székecske scaunaş de brad; Stühlchen aus Tannenholz. 1797: egy láb alá valo alatsón fenyő fa székecske [Náznánfa MT; Berz. 4 Fasc. 22 Lit. No 22]. 1814: egy kis fenyő fa festetlen láb alá valo Székecske [Forró AF; KCsl 5].

fenyőfa-tálas (cserépedénytartó) fenyőfa polcos (fali) állvány; etajeră cu poliţe de brad (pentru vase de lut); Gestell mit (Wand) Brettern aus Tannenholz (für Irdengeschirr). 1816: Egy fejtér fenyő fa Tálas [Varsolc Sz; Born. IV. Bornemisza Krisztina conscr.].

fenyőfa-tekenyő covată de brad; Trog aus Tannenholz. 1805: Egy Fenyő Fa Szappanyazo Tekenyő [A.jára TA; BLt 9].

fenyőfa-tolóká ? fenyőfa fiók; sertar de brad; tannene Schublade. 1824: Egy kised fenyő fa Tojókába talált két hitván pugilláris [Fugad AF; HG. Mara lev.].

fenyőfa-tonna fenyőfa hordóféle; un fel de butoi de brad; Tonne aus Tannenholz. 1745: Öreg fenyőfa tonna nro 1 Kisebb fenyőfa tonna nro 1 Kised tserefa tonna nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1778: Egy fenyű fa Tonna, mely-b(en) Zab tartatik 28 vékás (Csapó KK; Berz. 4 Fasc. 8 Lit. C. 18). 1802: az ország uton találtak egy ki fenekelt fenyőfa Tonnát [Dés; DLt]. 1820: edgy fel fenekű 13 vékás fenyő fa Tonna [Mv; MvLev.].

fenyőfa-tőke fenyőörök; buştean/trunchi de brad; Tannenklötz. 1689: Az Fűrész malomnál Fenyű fa Tőkék no 7. [A.porumbák F; UtI].

fenyőfa-veaszó fenyőág/gally; ramură de brad; Tannenweig/ast. 1772: az Udvarnak Eszakfelől valo szegelete sűrű fell allagatott fenyőfa veaszókkal veteményezo Hellynek el vagon rekesztve [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.].

fenyőfenekű fenyőfa fenekű; cu fund de brad; mit Boden aus Tannenholz. 1813: Homorodott fenyő fenekű Csap ajja Kád [Koronka MT; Told. 18].

fenyő-fiókgerenda grindă secundară/alăturată de brad; Nebenbalken aus Tannenholz. 1736: Gabonás Ház ... Mester Gerenda Nelkül valo tizenkét fiók fenyő Gerendákra borongatott, padlása fenyő deszkából van [Pinárd*; CU XIII/1. 94. — *Később: Várhegy MT]. 1737: Ezen Épület huszon kilentz szál négy szegre faragott s bárdolt

fenyő fiók gerendákra borongolva fenyő Deszkával párkányoson padoltatot meg [Széplak KK; CU].

fenyőfogas cuier de brad; Kleiderrechen aus Tannenholz. 1742: Három fenyő Karos fogas [Pókafva AF; JF XXV/58].

fenyő-folyógerendás cu grindă transversală de brad; mit Querbalken aus Tannenholz. 1753: elegy belegy Tölgy és fenyő avadag folyó gerendás hitván deszkákkal megpadoltatott Vendég ház [Veresegyháza AF; Told. 18].

fenyő-foszni deszka fenyőfa pallódeszka; scindură groasă, dulap de brad; Dielen/Fußbodenbrett aus Tannenholz. 1840: Fenyő foszni detzka 3 a papiros malom mellett 2 tsatornák adatnak által a deszkázattya fenyő foszni detzkából ... Ezen zsilipek mellett vagon a zugo melynek tsatornája feneke fosni (!) fenyő detzkából vagon [Km; KmUlev. 2].

fenyő-fűrészdeszka scindură de brad; Sägebrett aus Tannenbrett. 1699: Ezen Pitvarbol mennek az Aszszony eő Nga hazaba ... fenyő fűrész deszkából csinált es egészen bellett regi iratos ajton [Szentdemeter U; LLt Inv. 13]. 1757: a Kapu . Bal kéz felől lévő Két Kapu felei között Szolgái bé Fa sorkokon három három fa hevederekhez Szegzett Fenyő Fűrész avatag Deszkából valo két felé nyíló Kapu Levele vagyis Táblája [Buda-telke K; LLt Fasc. 129]. 1794: Kő Mives Munka alatt meg fordult jobbszka Fenyő Fűrész Deszkák [Tasnád Sz; CU].

fenyőfűrészdeszka-padlású fenyődeszka mennyezeti; cu tavan din scindură de brad; mit Zimmerdecke aus Tannenbrett. 1761: (A tornácból) diofa festékű gjontáros fenyő deszkával párkányoson bérlett Németh Ajto szemöldekek között, Németh Zárú, és bé vonoju hasonló festékű gjontáros Ajto nyílik a két ház között lévő, téglá pavimentumu ... régi fenyő fűrész deszka padlású Pitvarban [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 499].

fenyő-fűrészdeszkaszáll scindură lungă de brad; Sägebrett aus Tannenholz. 1756: Ujj fenyű fűrész Deszka szál [Nagyrapolt H; JHb XXX/35. 17].

fenyőgerenda fenyőfa gerenda; grindă de brad; Tannen/Kiefern balken. 1582: vöttem hat zal öreg gerendat f. 8 d. 25. 14 Augusti vöttem ... 5 fenyő gerendat f. 1 d. 50 [Kv; Szám.]. 1598: 2 fenio gerendaiat vittek Tamas vramnak asz hidhoz [Kv; i.h. 8/III. 10]. 1625: Veottunk ket Eoregh feniw Gerendat ... He Szamoson lako Marian kenezteöl f 2 d — [Kv; i.h. 16/XXX. 17]. 1647: Ez kapu eleott vagon kwuwl 13. száál fenyeo Gerenda [Meggykerék AF; BK 48. F. 16]. 1688: Ezen ... két házaknak hornyolt fejtér fenyő gerendakon allo fejtér párkányos fenyő deszka padlása vagon [Kozmás Cs; Törzs Inv*]

3]. 1702: Ezen kis Házból ... nyílik* edgy ... oldal kamarára ... három fennyű gerendákbol álló s fennyű deszkával padolt padlásocskájá vagyon [O.brette H; Born. XXIX. 4. 7. — *Ti. ajtó]. 1722: Hét öles Fenyő Gerendák küldésiről ír Ur(am) kgd [Fog.; Rétyi Péter lev.]. 1756: Vagyon régi fenyű Gerenda hosszú és rövid 6 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1786: Nagyból ki darabolt Fenyő Gerenda találattik régi 110 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1820 k.: Vagyon ... ezen Házban ... Padlása ... Fenyőfa deszkákka, Fenyő Gerendákra bépadoiva [Dés; RLt]. 1844: felettek egy jó fenyő gerenda van [Km; KmULev. Pávai János kezével].

fenyő-gerendafa fenyőfa gerenda; grindă de brad; Tannen/Kieferbalken. 1581: veottünk fenyő Gerenda fat harmat p(ro) f. 1. d. 80 [Kv; Szám. 3/IV. 8]. 1585: vettünk Varga Thamastól három fenyw gerenda fat gradichnak d 46 [Kv; i.h. 3/XIX. 31].

fenyőgerendájú fenyőgerendás; cu grindă de brad; aus Tannen/Kieferbalken. 1758: Háznak vagyon négy jó Fenyő Gerendájú jó Padlása [HSzj gerenda al.]. 1816: Gyümölcs szárasztó (: aszalo:) kőből rakott Zeendely Fedelű Fenyő gerendájú és Fenyő deszka ajtaju vas-zaru ház [Jobbágyfa MT; Bál. 67].

fenyőgerenda-materiálé fenyőgerenda-anyag; scinduri/material de brad; Balkenmaterial aus Tannenholz. 1789: Ezen Fa Conservatorium(na)k Deszka és fenyő Gerenda Materialéjít az mellette lévő Arnyek Székkal, 's ezeken lévő Vas Záros Ajtokkal edgyütt Néhai Patikar(ius) Vladár Adám tsináltatta, facit Rf 15 xr — [Mv; ConscrAp. 16].

fenyőgerendás fenyőfa gerendájú; cu grindă de brad; mit/aus Tannenbalken. 1745: ezen Istálló pedig fenyő gerendás és padlásas, tölgy fa hidlás, jó válu és jó Saraglya benne a' második fenyő gerendás padlásos Istálló ... vagyon nyöltz lona valló állás hidlásával [Marossztkirály AF; Told. 18].

fenyőgrádies fenyőfa lépcső; scară de brad; Treppe aus Tannenholz. 1851: A' Malom ... A' hijuba feljáró nyolcz lépcsőjű fenyő grádits a' körülte lévő felső és alsó karzattal jó [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

fenyő-gyermekágy pat de brad pentru copil; Kinderbettchen aus Tannenholz. 1849: Egy rostélyos oltaka fenyő gyermek ágy — fenék nélkül [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fenyő-gyertyamártó formă de lemn pentru luminări; Kerzenzieher aus Tannenholz. 1747: Abrontos fenyő gyertya Mártó [Borsa K; Told. 24].

fenyőheveder fenyőgerenda kötőpánt (kapu); chingă de brad la poartă; Tor-Querlasche aus Tannenbalken. 1824: Ujj Csűr Tölgyfa talpokan ..., mellyen vagyon két felé nyíló két Deszkás kapu Tölgyfa kapu felekkel s belé véset fenyő hevederekkel, és kötésekkel edgyütt [Mezőbodon TA; Ks 89]. 1852: Az udvarra bé menő rakot Kő Kapu felek között egy két felé nyíló kapu, egy ől magasságu, és gyalulatlan deszkából fenyő hevederekre rá szegezve [Dés; DLt 1248].

A címszó jelzette gerendapánt a kapuszárnyak deszkáiuk összetartására szolgált.

fenyőhordó fenyőfa hordó; butoi de brad; Faß aus Tannenholz. 1589: Vagion Az haznalis ... 1 Berbencze Túro 1 Berbencze Sos tey 2 Kad Kaposzta ... 3 fenyő hordo [Kv; Szám. 4/XII. 21]. 1601: 10 Fenyő hordok ... 1 Altalagban eczet [Kv; Aggm. A 41]. 1679: Legumina tarto fenjő hordo nro 1, Ebben szemem szedet buza ... Legumina tarto fenyő hordo nro 1. Ebben arpa kása [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 73].

fenyőkád fenyőfa kád; cadă de brad; Bottich/-Trog aus Tannenholz. 1594: Az Varbell hazakban ualo Inuentarium ... Az masik Gabonas hazban. Vagion előreg hrdó feneő kad No. 1. Egj előreg hrdó hewetheő vst No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22—7]. 1693: Egy jó must ala valo Fenyő kad [Ne; DobLev. I/38. 11]. 1694: Fa eszközök. Két fenyő kad aestim. den. 48. Ket fenyő altalagh aestima(ti)oja den. 40 [Kilyén Hsz; BLt]. 1743: Virices Fenyő Kád [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1761: Szapullani valo Fenyő Kád [Siménfva U; JHb LXX]. 1833: Fenyő kád jó négy, egy pedig őszve omolva [Katona K; Ks 73. 55]. 1847: Két fenyő kad [F.Árpás F; TSb 46 üveg-huta lelt.].

Szk: szapuló ~. 1695: Szapullo fenyő Kad nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. 1788: Egy hitvány szapuló Fenyő kád Egy hitvány Szapullo kád [Mv; TSb 47].

fenyőkádacska fenyőfa kádacska; cadă mică de brad; kleiner Bottich aus Tannenholz. 1675: Eőreg hrdó három, és kiczin fenyő Kadacska [Dés; Borb. II].

fenyő-karlázatú fenyőfa karfás; cu balustradă de brad; mit Handlauf/Geländer aus Tannenholz. 1747: tölgyfa oszlopokon és Talpokon álló fenyő karlázatu Tornáztos épület [Borsa K; Told. 24].

fenyőkaró fenyő szőlőkaró; arac de brad la vie; Wein/Rebenpfahl aus Tannenholz. 1573: Talalam az platcon Hertel peternett ... felele ... lassatok meg hizem meg lattiatok ha az en zeőleömbe affele karott Talaltok mert en Teőlg karot oda nem veőttem hanem fenyw karott vőttem beleye. Hizem meg esmeritek az Teőlg karot az fenyw karotol [Kv; Tjk III/3. 160].

1591: Az my az Karok dolgat illety ... wegeztek eo kegmek, hogy az karot Indifferenter be hozzak, Jllie(n) Condiowal hogy az törvény karot arra zerent wegiek el, a ky penigh az Merteknel rowygygeb, Azt huzoneot pinznel fellyeb ne wegiek az fenyw karot penigh huz pinznel fellyeb, tyz forint bwntetese alat (igy l) [Kv; Tan]k I/1. 115]. 1596: Fenw karot vettünk az homlitas melle 200 d. 50 [Kv; Szám. 7/II. 38].

fenyőkártyos fenyőfa kanna, rég, táj fenyőkártyus; donitá de brad; Kanne aus Tannenholz. 1794: Víz Hordo Fenyőfa kártus | Vetemény öntözö avatag fenyő kártyos Pléhestől [Nagyfalu Sz; CU] | Fenyő Kártyus ujj. 5. otska 3 [Zentelke K; CU].

fenyőkártyus 1. fenyőkártyos

fenyőkarzat fenyőfa hídkarfa; balustradä de brad la pod; Brückengeländer aus Tannenholz. 1846: fa hidhoz ... fenyő karzat ki faragása, tsapozása, és el helyhetetése ... Rfrt 20 Kr 32 [Dés; DLt 858. — "Igy, de alkalmasint tollvétség helyhezetése h.].

fenyőkáva (malomkő)káva/kéreg; vesčä de brad; Steinzarge, Zarge aus Tannenholz. 1846: a Malom a kövek mellet jo fenyő kávak [Erked K; LLt]. — A jel-re 1. Freckay 285, 506.

fenyő-koszorúfa fenyő hídgerendafajta; un fel de grindä de brad pentru pod; Brücken-Kranzbalken aus Tannenholz. 1621: Foldoztatua(n) az Nadas felseo hidgiat ... az Kajanto vti zeoleok alat valo padot czinaltattuk meg vóttunk hozza Negy fenyu kozoro fat f./55 Egy hozzu vekony teolgi fat f — /25 melibeol czinaltunk ket Jarmot es Ket czeoueket | Veottunk ... Egi fenju hozzu kozoro fat [Kv; Szám. 15b/VIII. 12—3].

fenyőkupa cupă de brad (capacitate de măsură de 1,5 l); Humpen (1,5 l) aus Tannenholz. 1681: Fenyő Uy Kupa Nro 1 [Vh; VhU 530].

fenyőláda ladă de brad; Kiste aus Tannenholz. 1806: az Ajton belől jobbra egy deszka talas vala, mellette egy hitvány fenyő láda [Bodola Hsz; BLt].

fenyőládácska fenyőfa ládikó; láditá de brad; Kästchen aus Tannenholz. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Musicusok hazaban ... Pekethe fenief ladachka vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22. 9].

fenyőlajtörja fenyőfa létra; scară de brad; Leiter aus Tannenholz. 1740: Edgy húsz fogú jó Fenjó lajtörja [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 8]. 1750: vagjon edgi Fenyő Lajtörja [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4].

fenyőlámpás ? felinar de brad; Laterne aus Tannenholz. 1605: Az Bastiakon szakalosok min-

denestwl vagyon Numero 4 Az Szegh Bastiabban ... Vagion 3 feniő Lampas Feniő Lampas tarto három vasas rudak [Gyalu K; Sennyei 14/47 fej-i inv.].

fenyőléc fenyőfa lécz; laț/sipcă de brad; Latte aus Tannenholz. 1681: azon hámorháznak fennyő fákból álló öreg sas fákból berótt, fennyő léczekkel megrakott s fűrészes deszkákkal meg fedett környös körül való kerítése vagjon [CsVh 89]. 1696: Fenyő Lecz nő 700 [Bethlen SzD; BK]. 1715: a Curia(nak) ... fenyő léczekből Csinált rövid Zabekkel egy felé nyíló kapuja van [Nagyverce K; Told. 27/17]. 1746: Szű ötte fenyő Létz [Borsa K; Told. 49]. 1786: Fenyő Létz nro 52 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1799: a fundus ... vagyon hol fenyő léczből, hol fenyő fákból hasogatott Závórokbol tsinált jó gyalog kertel bé kerítve [Csomortán Hsz; HG]. 1820 k.: Az Udvar és Csűrös kert között vagyon az Istálló szegeletétől fogva a szekér szinig 'Sendely Fedél alatt lévő kert méjnek allya kőből rakattatott, felső része pedig Fenyő Létzekből rostélyosan készítettett [Dés; RLt]. 1843: Égy fenyő létzből készült sasfákon álló szalma fedelű malés Kas [Borsa K; Bet. 1].

fenyőlécű fenyőléces; cu lețuri/sipci de brad; aus tannen Latten. 1851: Egy 13 kőlabakon — tölgy fa gerendákon álló — fenyő léczű török-búzás kas zsúp fedél alatt, két kis lécz ajtókkal [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

fenyőlégely lapos fenyőfa hárducska; butoiás plat de brad; Läger aus Tannenholz. 1660: Eöreg fenyő legel nro 7 [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117].

fenyő-levélajtó portitá din brad; Tür(flügel) aus Tannenholz. 1817: Egy pitvar, benne egy nyári konyha ... fenyő levél ajtójával, vas Sarkakonn [Mv; MvLev. 2]. 1852: A' taligás ház déli végén van egy kis kert, melynek déli és napkeleti oldalán, jelenleg könnyű sövény kerítés, és vékony ajtó felek között fa sarkon forduló fenyő levél ajtója vagyon [Km; KmULev. 2].

fenyőlő-út fenyvesbeli erdőöl út; drum în pădurea de brazi; Forstweg im Tannenwald. 1769: Nem szabad senkinek ... Fenyőlő és más közönséges Utakat bé vágni Jegelni (?) egy forint buntetes alat [Zetelaka U; UszLt XII 89].

fenyőmag sáminjá de brad; Tannensame(n) | borókabogyó; ienuperä; Wacholderbeere. 1582: neottem Tehenhust ... wayat fél Bytelt d. 7. fenyw mag d. 2 lemonya d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 22]. 1594: Egi sakban ualami feneő magh No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 31]. 1621: veöttem ... Diot Sasához ... d 10 ... Feniw magot d 6 [Kv; Szám. 15b/X. 39—40]. 1644: en edes szerelmes Atiamfia kerlek regel adigh az hazadból ki ne meni hanem elsőben egli, es az mikor ki meg feniő magot három szemet uegi az szabadban es azt

ragiad, azt kipökuen megh mast uegi az szadban es aztis ragiad, pestis ellen edes Atiamfia illien ornossagot csinail^a euel akkor kel elni kitöl Isten oltalmazzon ha az pestis közel megien, addigh chak foghogimast egiel es feniő magot ragi, az hazat estue regel füstölleik feniő magal [L/Lt Gyulafi László feleségének. — *Köv. az orvosság leírása]. 1688: Két sos tejnek valo deberke az edgyikben fenyő mag [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1690: Fenyő Magh Metr 1 [BK. Kentelki^a inv. 10. — *SzD]. 1719: Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek kőzi ki megyen az Ember Szegeny Lengy Dohant. Basalicumot, melyet biszioknak is hinak vagy örmény Gyűkeret, vagy Livisticum Gyűkeret vagy tsak Fenyő magot ropogasson [Ks 54. 84 Medica instructio]. 1789: Egy Szuszékba 26. Véka, és egy Hordotskába 4 véka Fenyő Mag . fecit az árra Hordostol Szuszékosztol Rf 13 [Mv; Conscrip. 7]. 1825: Fenyő Magvat és gyalog fenyő gyökeretis füstölőnek Erdei epretis szedjenek vagy ket kupát arra töltsenek vagy három kupa igen tiszta jó gabona pálinkát, olyan széles száju üvegbe a' hutabol hozassan [Kv; IB. Gr. Korda Anna lev.].

fenyőmag-aszaló borókabogyó-száritó; uscátor pentru ienuperá; zum Dörren von Wacholderbeeren dienend. 1681: Fenyő mag aszaló, negi szelb(en) levő deszka Tabla Nro 1 [Vh; VhU 561].

fenyőmag-olaj ulei din seminte de brad; Tannensamenöl | borókaolaj; ulei din ienuperá; Wacholderöl. 1589: Egy vas palaczkba(n) fenyő magh olay [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 70]. 1671: az Fördöstül vettem flastromott f 1/ — Fenyő mag olajt f 1// — [Uti]. 1685 k.: Zarnoczi megh érkezett hozott ilyen Orvosságok (l) Edes mand(ula) Olajat p. f. 1. Sarg(a) Viola olajat p. f. 1. Szederjes Viol(a) olajat p. f. 1 ... Narancs olajat p. f. 2. Fenyő mag olajat p. f. 1. Fodormenta olajat p. f. //45. Jó félét p. f. 1 [Uti]. 1687: Kültünk Fennjo mag olajra f 1 // — [Uti].

fenyőmagos 1. fenyőmaggal ízesített; dres/aromatizát cu seminte de brad; mit Tannensamen gewürzt | borókabogyóval ízesített; dres/aromat cu ienuperá; mit Wacholderbeere gewürzt. Szk: ~ *túró*. 1683: Szigeti^a Nagy Miklos máramarosi kamaraispánnak adminisztrált ... Fenyőmagos putina túró négyet pro anno 1682 [Aut 460. — *Máramarosszigeti] | Őszi Fenyő és Kömény magos Turo Tömlő no 2 [Fog.; Uti]. 1686: Fenyő magos Turot Tömlőt nro 1 [Fog.; Uti]. 1688: Fenyő magos Turo Tömlő no 2 [A. porumbák F: Uti]. 2. ~ *ital* borókapálinka, borovicska, *idj* fenyővíz; rachiu de ienupár; Wacholderbranntwein. 1740: Apor urni Fenyőmagos italt d. 48 [Kvh; HSzjP].

fenyőmagosan fenyőmaggal v. borókával ízesítve; res/aromatizát cu seminte de brad sau cu ienuperá; mit Tannensamen od. Wacholderbeere gewürzt. 1708: Az Kaszu saitokat ur(am) el készítvén fenyő magasan in nro 60 bé küldettem

magat a Szkutart küldöttem el vellek a' mint recognoscallya a Szkutár készítették 43 font Turobol [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

fenyőmellékű fenyőfa keretű; cu cadru de brad; mit Tüstock aus Tannenzholz. 1681: vagyon ... kis hámor ház ... Ezen egy fél szeres deszkából csinált, vas sarkos, pántos, vas retezes, retez fős, fenyő mellékű ajtó vagyon [CsVh 95].

fenyő-nyomókád fenyő taposókád; vas de călcat strugurii; Weintrotte/Tretfaß aus Tannenzholz. 1614: Egi Jo Feniw niomo kad f — d. 75. Egi cnapallia kad Jo f — d. 32. Egi Jo szapullo Eoregh boczka vy f — d. 27 [Kv; RDL I. 95].

fenyőolaj fenyőmagolaj; ulei din seminte de brad; Tannensamenöl | borókaolaj; ulei de ienuperá; Wacholderöl. 1801: Edgy üvegetskébe fenyő olaj [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. — L. még előbb *fenyőmag-olaj* al.

fenyőoszlop fenyőfa cölöp/oszlop; stîlp de brad; Pfosten/Pflock aus Tannenzholz. 1677: (A) kerítésre nyílik fenyő oszlopok között job kézre nyíló deszkás hénazat alatt, fa sarkos, pántos fenyő deszkából álló egy kapu [Madaras Cs; CsVh 48]. 1681: két vas futató kemence fedele fenyő oszlopokon áll [CsVh 96].

fenyőpad fenyőfa lóca; lavitá de brad; Bank aus Tannenzholz. 1742: 1. fenyő deszka karas pad. 2. hosszú fenyő karas pad [Pókafva AF; JHb XXV/58. — Tomai László kijegyzése]. 1789: Egy 3 Léptsőkre készült fenyő Pad Rf — xr 12 [Mv; Conscrip. 42].

fenyőpadlás fenyőfa mennyezet; tavan de brad; Zimmerdecke aus Tannenzholz. 1681: Ezen házban a' vagyón új fenyő padlása, fenyő gerendáival edgyütt [CsVh. — *Értsd: helyiségek].

fenyőfa-padoeska fenyőfa padocska; băncuță de brad; Bänkchen aus Tannenzholz. 1801: Egy fenyő padotska [Koronka MT; Told. 23].

fenyő-padszék fenyőfa pad; bancă de brad; Bank aus Tannenzholz. 1681: Ezen házban vagyón ... egy öreg lábos asztal ennek mellette álló két fenyő pad székekkel edgyütt [CsVh 90]. 1688: vagyón fenyő boronakból rakott tapaszos oldal három ház Ezen házak előtt van egy hosszú fenyő pad szék [Kozmás Cs; Törzs. Inv. 1].

fenyőpalló fenyőfa palló; puncte de brad; Steg aus Tannenzholz. Hn. 1654: a Fokra menőb(en) fenyő palo revinel (k) [Bikfva Hsz; EHA]. 1686: fenyő palo revire menőben (k) [uo.; EHA].

fenyőputtony putină de brad; Butte aus Tannenzholz. 1594: Egi feniő Puttomba azzw chjerezne [Somlyó Sz; UC 78/7. 22. 26]. 1794: Szőlő Hordani Valo Fenyő Puttanak [Nagyfal

Sz; CU]. 1813: öt fenyő puttonok, háromnak az ontorája meg van romolva [Koronka MT; Told. 18].

fenyő-rakóborona fenyőfa gerenda; grindă de brad; Tannen/Kieferbalken. 1825: A Csűr ... ezenn Csűrös Kertben vagion Derék fenyő, jo sima, rako Boronabol valo — Székelly modonn készített ket odrú melynek mind ket felől szelés Deszka Csűr kapuja vagj ajtoja van [Pápolc Hsz; SzentkZs Conscr. 150].

fenyő-rakófa fenyőfa gerenda; grindă de brad; Tannen/Kieferbalken. 1756: Vagyon a Béres ház Tserefa Talpakra Sasok köze fenyő, és Cserefa avatag rako fából fel rakva [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. 1862: A' fogadó épület leégett — csak fenyő rakófából valo oldalai és egy néhány fenyő gerenda maradt meg [Mezőbánd MT; TSb 39].

fenyőráma fenyőfa ablakkeret; cercevea de brad la fereastră; Fensterstock aus Tannenholz. 1810: Az Uri Szálló Ház ... Három ablakai fenyő rámaiba ... állanak [Rákos Sz; Ks 76 Conscr. 262]. 1851: A' Lóczy fogadó ... az első ház ... van két ablaka gyenge fenyő rámaival, hibázik két üveg tábla, hasadva van három [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

fenyőrámacska fenyőfa keretecske; ramă mică de brad; kleiner Rahmen aus Tannenholz. 1742: Fenyő Ramátskakan tsinált 14. Sybillak [Pókafva AF; JHb XXV/58].

fenyőrúd fenyőfa rúd; drug de brad; Tannenstange. 1581: veottem ket fenyőo Rudat egyket Gerendely emelny Az masykat nyl fanak Tezen d. 8 [Kv; Szám. 3/III. 6]. 1652: Ezen Folyoson két deszka rekesz ... Ebbe van négy fokra kivető fenyő rudakon függő, négy vas kúpús lampás, faklyának való [Görgény MT; Törzs]. 1702: Vagyon edgy vas kemencze tartojais vas lábával edgyütt Fennyű rud rud tartó lyukas fájával nrő 2 [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. 1717: egy kőntő tartó fenyő rud [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 4]. 1797: a Gerendához Szegezett kétt jukas deszkatskákba egy fenyő rud [Kőrspatak U; Pf].

fenyő-rudaseseber kétfülű fenyőfa cseber; ciubăr de brad cu două mineri; zweihenkeliger Zuber aus Tannenholz. 1741: Fenyő rudas Cseber 3 Fél kész cseber 3 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10].

fenyős I. mn 1. fenyő borította; acoperit de brazi; mit Tannen (bedeckt). 1864: Lazárvágása 2/4 része fenyős szép szálás erdő fűrészt tőkének használható [Gyszm; GyHn 4].

Hn. 1625: Fenyős Patakban léüő kert [Bodola Hsz; EHA]. 1810: Fenyős Lokán (k) [Kisbacon U; EHA]. 1879: Also Fenyős patak (e) [Etéd; EHA].

2. ~ erdő fenyőerdő, fenyves; pădure de brazi, brădet; Tannen/Kieferwald. 1864: Lapias Domuk olá lakosok lakják 1/4 része fenyős és magyoro bokros egy negyed része pedig szálás fenyős erdő [Gyszm; GyHn 43].

3. ? zsenge fenyőhajtásból készített; făcut din tinere ramuri/vlăstare de brad; aus jungem Tannenweig verfertigt. Szk: ~ liktárium ? zsenge fenyőhajtásból készített íz/lekvár. 1676: Az Gyümölcs Mesternek egy süveg Nadmezet Azutan Fenyos lictaromnak egy süveg . . Torettem Fenyos lictaromnak egy süveggel [UtI].

4. ~ túró fenyőmagos/fenyőmaggal ízesített túró; brinză aromatizată/dreasă cu semințe de brad; mit Tannensamen gewürzter Quark/Topfen | borókabogyóval ízesített túró; brinză aromatizată/dreasă cu ienuperă; mit Wacholderbeeren gewürzter Quark/Topfen. 1684: Őszi fenyős Turo Tömlő nro 1. Őszi és nyári Szin Turo libr. 5522 [Fog; UtI].

II. fn hn-i előfordulásban; în nume topice; in FN: fenyőerdő, fenyves; pădure de brazi, brădet; Tannen/Kieferwald. **Hn. XVIII. sz. hsz.:** Fenyős meget (sz) [Énlaka U; EHA]. 1713: az Fenyősben az Germeza volgjin (k) [Nyén*; EHA. — *Később: Keresztvár Hsz]. 1757: A Bors fenyős alatt (sz) [Csomortán Hsz; EHA].

fenyősajka fenyőfa dereglye; șalupă de brad; Prahm aus Tannenholz. 1801: A Portuson* készítettett uj fenő Sajkákért f. 170 xr 34 1/2 [Déva; Ks 97. — *Marosportus, a marosi tutajozás és sószállítás egykori kikötőhelye].

fenyősajt fenyőmaggal ízesített sajt; caș aromatizat/dres cu semințe de brad; mit Tannensamen gewürzter Käse | borókabogyóval ízesített sajt; caș aromatizat/dres cu ienuperă; mit Wacholderbeeren gewürzter Käse. 1681: külön külön minden havastol (: a kin Esztana vago(n):) nyárban tartoznak haro(m) haro(m) jo öreg Sajtót a D(omi)nus Terrestris számára adni ... Kazup fenyő Sajtot kazup szurkot harmat harmat | Kazupas fenyő sajt nro 165 [VhU 56, 218].

fenyősajtár fenyőfa fejőveder; șistă de brad; Melkkübel aus Tannenholz. 1679: Tehen fejeshhez valo fenyő Désa nro 1. Tehen fejeshhez valo fenyő Sajtár nro 2 | fél fülű fenyő Sajtár nro 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 66, 109].

fenyő-sasfa fenyőfa cölöp/oszlop; stîlp de brad; Tannenbalken/pfosten. 1681: Ezen három fenyű szín boronákbul vagyon fel róva. Fenjű sas fák is lüvén az boronáknak közben-közben valo egyben kapcsolásokra azon három oldalán [CsVh 92].

fenyő-stömpöly fenyőcölöp/oszlop; stîlp de brad; Tannenpfosten/pflock. 1811: Az Udvarháznak előtte és háta meget vadnak fenyő Stömpölyökön álló Tornáztok gerendákba állítva [Szpring AF; KvAKt Mss hung. 6].

fenyőszál fenyőszálfa; trunchi de brad; Tannen-/Kieferstamm. 1647: Azon pajtak vegeben egy szekér szín, az alát fenyű szálak nro 75 [Marosillye H; Vlt 55/5415].

fenyő-száldeszka fenyőfa deszkaszál; scindură de brad; Tannen/Kieferbrett. 1679: Fenyő szál deszka az mester gerenda mellett az foljó gerendákhoz szegezve No. 1 [Uzdisztépér K; TL]. 1681: Fenyő szál deszka Nro 5 [Vh; VhU 512]. 1688: Az Aszszony ... első háza alatt vagyon egy köből rakott Pincze, köből fel rakott két felől való Pincze gatorjával edgyütt; melyis fenyő szál deszkakkal van meg fedve [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4].

fenyő-szapulókád fenyőfa mosókád; cadă de brad pentru spălat; Waschbottich aus Tannenholz. 1614: Az Negy Árúának az Anyokai egywt Jwttot egj fenieő zapulo kad [Kv; RDL I. 96a].

fenyő-szarufa fenyőfa szarvazatgerenda; căprior de brad; Sparrenbalken aus Tannenholz. 1757: fenyő Gömbölyég szarufák [Budatelve K; Llt Fasc. 129]. 1815/1817: Az egész háznak Borna oldalai, és avatég zsendely fedele vagyon ... Egy Szekér Szin, és 4 Lóra való Istálló egy fedél alatt oldalai fenyő Boronából, Fedele pedig fenyő Szarufákon álló létekre Zsendelyből rakattak [Szu; TSb 47].

fenyőszarvazat fenyő fedélszék; scaunul de brad al acoperişului; Dachstuhl aus Tannenholz. 1844: Egy Istálló ... fedele Zsendelyből van, fenyő szarvazatokan fekszik [Km; KmUlev. 2 Pávai János kezével].

fenyőszékecske scaunel de brad; Hocker aus Tannenholz. 1833: Láb alá való feje fenyő Székecske egy [Katona K; Ks 73/55].

fenyő-széldeszka látunoaie; Schalbrett aus Tannenholz. 1680: Ezen pinczenek padlása fenyő szel desz(kak)kal vagyon megh hanyva | deszka fedel alatt vagyon egy Sajto ... edgyik oldala ... kötése oszlopokra szel fenyő fűresz deszkakkal fa szegekkel le szegeztetvén be csinálva vagyon egészen az három oldala peniglen csak felig vagyon be csinálva tornaczoson similitér fenyő szél deszkakkal [Aporumbák F; Ált Inv. 3, 35].

fenyőszél-koszorúfa cosoroabă din brad; Kranzbalken aus Tannenholz. 1732: (A) háznak régihi Nád Sup fedelit, Csere koszu gerendákon, hoszan folyo, fenyő szély koszorúfákban kötött, jo magossan felemelt 6. pár fenyő szarufái faragott fenyő létekkel emelik [Szászsztyakab SzD; TSb 51].

fenyőszurok fenyőgyanta; răşină de brad; Tannen/Kienharz. 1679/1681: a havasoko(n) a' szokás szerint fenyő magot, es fenyő szurkotis

szedessen* [Vh; VhU 683. — *Az ub]. 1681: Fenyő Szurok kazuppal Nro 2 [Vh; VhU 530].

fenyőszuszék fenyőfa ládafajta; un fel de ladă de brad; Art Kiste/Lade aus Tannenholz. 1817: A Malomban találtatik egy 40 vékás fenyő szuszik, egy Reteszszel, jo állapotban [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 9—10].

fenyőtábla külső fenyő ablaktábla; oblon de brad la fereastră; Tannen-Fensterfafel/laden. 1817: Kortsoma ... az ablaknak fenyő Táblái vadnak; vas Sarkakkal és bé záro horgaikkal edgyütt [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 7].

Szk: bevonó ~. 1688: az hátulso Cseled hazban .. két ablaka ramák nélkül, ablakai fakkal vadnak be csinálva, az edgyik(ne)k egy be vono fenyő Táblája vagyon [Kozmás Cs; Törzs. Inv. 4].

fenyőtáblácska fenyő nyújtódeszka, táj fenyőfa-lapító; planşetă de brad pentru bucătărie; Nudelbrett aus Tannenholz. 1794: Konyhára Valo Vágo kis Fenyő Táblácska [Tasnád Sz; CU].

fenyőtalp fenyőfa talpgerenda; grindă de brad; Grundbalken aus Tannenholz. 1681: Ezen alól mingyarást fenyő talpokra fenyő boronákból fel rótt, fenyő deszkákkal meg borítottatott vas keő rostoló hely vagyon [CsVh 90]. 1840: A Deszka Gabonás fenyő talpakan, és Sasfák közt R. for. 40 [Várhegy MT; TLt Köz. ir. 1042 Bentze Ilyés lett.].

fenyő-talpfa fenyőfa talapzat; grindă de bază din brad; Grundbalken aus Tannen/Kieferholz. 1681: Ezen nyári ház ... vagyon fenjő vastag talpfakra és megkötöttetett jó temérdek sas fákban be vont, kornyos körül gyalult és párkányos fűresz deszkákkal meg boritva csinálva [CsVh 90].

fenyőtonna fenyőfa hordó; butoi de brad; Faß aus Tannenholz. 1617: egy halas fenju tonna [Kv; RDL I. 90]. 1625: vagyon az haz hejan három fenyű tonna egyik eőregh, az kettel kisebb [Kv; i.h. 126]. 1679: Uy fenyő tonna nro 1. Ebb(en) tavalyi mogyoro | Fenyő Tonna (: csak egy felől fenekes:) nro 1 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 34, 65]. 1714: Egy fekete fias láda Egy nagy fenyő tonna [Kv; Pk 6]. 1788: egy ktsin fenyő Tonna [Mv; TSb 47].

fenyőtőke fenyőörnk; trunchi/buştean de brad; Tannenklötz. 1632: Fwresz Malmok. Ez Hataro(n) két fwresz malom vaglo(n) varhoz ualo, az két malomnal uagion fenieő Tőke három szaz ~ 300 [Sebes F; UC 14/38]. 1681: vagyon az udvarház kerítése mellett sindelynek való harmincz medczet fenyő tőke [CsVh 89]. 1688: furesz deszkanak valo fenyő Tőke [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5].

I. még a köv. kiljegyzést: 1785: Ezen Fűresz Malom minden requisitumival edgyütt jo állapotban vagyon, a Fenyő tőkeket (!) melyekből a Deszák kivágnak a Valói Job-

bágyok szolgálattokban szokták le vágni (Valkó K.; Born. Kornis Krisztina conscr. XXIXb. 20). — Az 1785-ből való egyetlen adalék alapján nem dönthető el, hogy itt a *tönkhöz* elírás-e *tönkhez* h. vagy valóban volt-e az erdélyi régiségben — talán *tönke* × *tönk*: *tönke* × *tönk* alakkeveredéssel keletkezett — *tönke* ~ *tönke* tájazo is. A más tájról ismert *tönkő* (MTsz) ez utóbbi lehetőség elfogadható voltát sugallja.

fenyőtüvis fenyőtű; ac de brad; Tannennadel. 1719: Az Pestisről ... Minden nap az lako Házakot meg kell füstölni lángoló Tüzzel, apron vagdalt fenyő Tövissét vagy apron darabolt meg hasogatott Kőrös fát jo aszszu ... meg lyuggatott Serpenyőben vagy Vas melegítőben kell rakni, meg gyujtani es Szellyel hordozni az Hazban migh elegh [Ks 58. 84 Medica instr.].

? **fenyőtűró fenyőmagos tűró** (fenyőmaggal ízesített tűró); brinză cu semințe de brad (brinză aromatizată/dreasă cu semințe de brad); mit Tannensamen gewürzter Topfen | borókabogyóval ízesített tűró; brinză cu ienuperă (brinză aromatizată/dreasă cu ienuperă); mit Wacholderbeeren gewürzter Topfen. 1674: Batizi János máramarosí kamaraispánunk adminisztrált ... Putina fenyő-tűrőt, 2 [AUt 272]. 1684: adminisztrált ... Fenyő, putina tűrót nro 4 [Máramarossziget; AUt 461].

Teljes bizonyossággal nem dönthető el, hogy az adalékokból az itt megadott *címazó* vagy pedig *fenyő-pudínatűró*: *fenyő-pudina-tűró*: *putina-fenyőtűró* címazó következtetendő-e ki.

fenyő-tutajfa tutajoztatott fenyőszálfa/fenyőgerenda; grindă de brad plutărită; Tannen-Floßholz. 1801: Meg tettzenek az Istállók egész fenyő Tutaj fákból [Nagynyulas K.; DLev. 5].

fenyő-tutajgerenda tutajoztatott fenyő szálfa; trunchi de brad plutărit; Tannen-Floßholz. 1846: egy Szál 10/12 hüvejk vastag fenyő tutajgerenda Rf 1 Kr 36 [Dés; DLt 1541/1841].

fenyőtűt fenyvesűt (fenyőerdőben vezető út); drum în pădure de brazi; Forstweg in Tannenwald. 1592: Az helj ... vagion az erdeön fen, zinte az fenyőo vt mellett [Farkaslaka U; EHA].

A szöve-beli adalék hn-íjalakulatnak is tekinthető.

fenyővanna fenyőfa bödön; putină de brad; Tönnchen aus Tannenholtz. 1679: Fedeles, fenyő uj vanna nro 2 | Vagyo(n) ezen padlaso(n) vajnak valo, ket felől fenekes, uj fenyő vanna nro 32. Egi felől fenekes, uj fenyő vanna nro 12 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 28, 101].

A jel-re l. a MTsz és nyomában az OKISz-beli jel-t: 'faedény amelyben tűrőt, vaját, zsírt, lisztet, korpát stb. tartanak'. CzF a vanna-ról a *vindöly*- és innen a *vendel-vendely*-re utalva — helyesen — 'bödönféle edény fából, melyben vaját, zsírt, tűrőt stb. szoktak tartani' jel-t tulajdonít a szónak.

fenyővéka egyvékás fenyőfa mérőedény; banită de brad; Scheffel aus Tannenholtz. 1614: Vagio(n) negi cheber, Egi feniw veka [Kv; RDL I. 95].

fenyővendely fenyőfa bödön; putină de brad; Tönnchen aus Tannenholtz. 1627: Ket Boreg Tonna, egj keőzep szerw Tonna egj kis berbenche-wel f 1 d. 70 ... 2 lada es Egi feniw vendelj [Kv; RDL I. 134]. — A jel-re l. *fenyővanna* al. a jegyzetet.

fenyővessző fenyőág/gally; creangă de brad, cetină; Tannenzweig/ast. 1713: Kis virágos kert az gyümölcsös kerttől fenyő vesszőkkel van elrekesztve [HSzj gyümölcs(ös) kert al.].

A bizonytalan fogalmazás miatt fenyő-élősvényre is gondolhatni.

fenyőviasz fenyőszurok; răsina de brad; Tannenzweig. 1592: Veottem Masfel fonth Terpentinat Borbely Georgy teol p(ro) f — d 60 fenyő wyazt veottem p(ro) f — d 10 Chinalt Belolle Keo Eony-wezny vallo zerzamat [Kv; Szám. 5/XIV. 47].

fenyővíz boróka/fenyőpálinka, borovicska; rachiu de ienuperă; Wacholderschnaps. 1786: Kornis István . Csiki portiojában Lévő Biraja Szabo András ... küldött Hatodfel kupa Fenyő vizet facientes Hflor 1 Dr 42 ... egy veka Fenyő magot Dr 24[Cssz; Ks 21. XV. 19]. 1793: 6-ta Martij attam ... Fenyő vizet ad flor. 1. D. 44 [Peselnék*; HSzjP. — *Később: Kézdikóvár Hsz]. 1805: Egy kis altalagotskát meg töltöttem fenyő vízzel [Szotyor Hsz; Ks Gidófalvi László lev.]. 1848: Fenyő viz három kupa 1 rft 30 xr Rosa viz nyolcz kupa 3 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

fenyőzsindely szindrillá de brad; Tannenschindel. 1737: Az Szárvazattya ... a' templomnak tölgy fából valo, és fenyő sendellyel épen be sendellyezve vaglon [Csákligorbó SzD; JHbK XXVI/13. 9]. 1846: 1000. Ezer darab hornyolt fenyő sindej Rf 2 [Dés; DLt 1541/1841].

fenyűl l. felyűl

fenyves l. *mn* fenyő borította; acoperit de brazi; mit Tannen/Kiefern bedeckt. 1761: Vagyon a Falunak egy Szentséd nevű bükkös és fenyves havassa Gyergyó felé, a holott Isztinájokat szokták tartani [Bogárfva U; JHbK LXVIII/1. 146].

II. *fn* fenyőerdő; brădet, pădure de brazi; Tannen/Kieferwald. 1677: Vagyon Csíkban Madaras nevű falun felyűl az fenyvesből lefolyó patakon eő nagyságoknak egy vas hámora [Madaras Cs; CsVh 48]. 1803: Toplitza pedig ökor nélkült az Ember meg nem élhet, a' Fenyves lévén itt nagyobbára az élet módja [Toplica MT; Born. Xvc. 1/60 Sztoján Jacobutz (32) col. vall.]. 1804: a' Szek Pataka és Toplitza vize között valo roppant nagy Fenyvesétis Toplitzának el foglalták [Abafája MT; i.h. XVd]. 1821: Csonka Havasba egy darab Fenyves [M.gyerőmonostor K; KHN 86]. 1831: Egy bükkel elegyeskedő Fenyvesben ... határ domb halmoztatott | Az oldalon a'

Fenyves közöt ki nyitott határ folyamatban, esmég föld halom meta erigaltatott [Gyergyóremete/Toplica MT; Born. XVb].

Hn. 1700: az Varos vegin az Fenjves alatt [Abrudbánya AF; EHA]. 1795: Fekete Fenyves nevezetű Nagy Erdő es Közös havas [M. valkó K; KHn 105]. 1820: Fenyves Pataka árkan tull lévő Bikfalvi, Székelyföldi Erdők [Nyén^a; EHA]. — *Később: Keresztvár Hsz]. 1826: Ezen Fenyves Havas az iden valo Birtokos Urak által közre biratvan az abból bé jövő haszonis ... fel osztatik [M. gyergyómonostor K; EHA]. 1832: a' Fenyvesben az ugy nevezett Ruszul Bányában [Abrudbánya; EHA].

fenyveserdő fenyőerdő; pădure de brazi; Tannen/Kieferwald. 1637: Nagy fenyves es Bik Erdőiek uagion [F. szombatfva F; UC 14/42 Fog. urb. 123]. 1653: az Fenius Erdeob(en) kit mi pődnak (!) hiunk olahul [Podsága TA; Thor. X/8 Vona Philip jb vall.]. 1680: Vagyon ez Falunak egy darab bik es Fenyves erdeje melyet az Also Ucsaiakkal közösleg birnak [Korb F; Ált Urb. 74]. XVIII. sz. eleje: Fen az Havasakan nagj fennjes (!) Erdő [H; JHb XLI]. 1740: Vagjon a Falunak Fenyves, Bikkes, es Tölgyes Erdeje, melyeket a Fenyves Erdőn kívül nem szabad a Falusiakn(a)k élni [Méregjő^a; Mk. — *Később: Meregyő K]. 1761: a Falunak Épületre valo fenyves es Makkot termő bükkös erdeji felesen vadnak, kívált az Havason [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 194]. 1813: a Meredjoi határon lévő közös fenyves erdő .. erőssen kezdet puszttatni [Kv; HG. Bánffy lev.].

fér 1. vki/vmi elfér vhol; a încăpea (in ceva); Platz/Raum haben. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia ... ez Lakatosne tanita orwossagra, Es anny Rutság Ieowe sz harmad Nap Beleolle hogy egy Saytarban Ne(m) fert volna [Kv; Tjk IV/1. 265]. 1602: az Alperes ... hordatott egi eökre istallot nagiot el az my hazunkon ualo eoreksegreöl (így !), kibent tiz eoker fert [UstT 16/3]. 1789: G. Kemény Farkas Vr eo Exellentiaja es Groff Teleki Lajosné eo Nga három kis asszonyokkal itt hálának vissza menet elég bajt okoztak mert sokad magokkal léven nehezen fértek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — A baj 2. al. a jelzet hiányzik.]. — L. még RettE 207.

2. vhová ~ vmi belefér, elfér vmiben; a intra/ încăpea, a avea loc; Platz haben. 1571: Ezennys kerik eo Kegelmet Byro vramat es az Thanaczbelv vramat, hogy az ket Egyhazfya Melle eo k. valazanak az Tanaczbelv vram keozwl ketteot, kyk az Templum alatt heuerzeo zegenyket lassak megh, Es az kyk az Espotalban valok Rendellyek oda Az kyk penigh gyermekek volnank hogy az Espotalba Nem fernek Azoknak eo k. Rendellenek az quartabol zegitseget [Kv; TanJk V/3. 41a]. 1576: Wagion kezep zereo gyengy Aproys en Azth hyszem hogy egy dio heba mynd Az ket fele Ne(m) fyne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1735: Az Mlgs Anniska Kis-Aszszony ...

olly nap az mellyen jobbsatán szokott lenni, egy lot mannát es egy qönting Folia Sennot vagy az mennyi egy ezüst kalánba fér kávéval vagy herbathevel ... az levit hörpegesse fel a Kis Aszszony [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.]. — L. még MetTr 425–6.

Sz. 1838: Tudjaé mit mond a' köz példa beszéd igen szentül? aki nem fér jukába tőköt köt a' farkára [Torda kör.; Tlt Közig, ir. 1839. évi sztlán].

3. vmihez ~ hozzáfér/jut; a obține; dazukommen. 1578: Miert hogy penigh az vyzet el veottek es az keoheoz porondhoz keonyebben fernek hogy sem mint ez elot keryk biro vramat, hogy az vtakat varasban feokeppen meg teoltesse eo kegme, feokeppe(n) az Monostor vczaba kyveol [Kv; Tjk V/3. 174b–175a]. 1584: Anna Zeoch Balasne vallia ... Herczegh Antal cherelte el Seoreol vinczenek azt a' hazat Seoreol vince che-rewl fert a' Kadar Mihaly hazahoz [Kv; Tjk IV/1. 327]. 1653: a tatár nem ült vesztég^a, hanem az országban a hol hozzája fért, rablott es égetett, marháját a népknek ellopta a várak aloll [ETA I, 80–1 NSz. — *1603-beli eseményre von.].

Szk: nehezen ~ a dologhoz. 1653: Ezt a dolgot hallván^a azok az urak a kik a törökkel való békességet kívánták, kapának rajta, gondolván, hogy talán megbékélik Sigmond fejedelem, ha béhozzák. De mivel már Bástánál volt a Csáki István es a több urak hiti, nehezen férnek vala a dologhoz [i.h. 58. — *Báthory Zsigmondnak lengyel fogasgból való kiszabadulása után a fej-i székre való visszahozásához] *nem ~ nyakára a katonaság nem ízlik/tetszik neki a katonaság, nem fülük foga a katonasághoz. 1797: Moritz Gábor Ur Senator (77) vallja — Mikor a Burgus háborura ... fell indult ell szökött Köpetzről, mert nem fért a katonaság a nyakára [Szgy; HSzjP] *nem ~ nyakára az iga nem tudja elszenvedni/visszelenni az igt. 1780: nem fér nyakokra némely telhetetleneknek s tehetőseknek a' törvényes iga, valamint eddig sem fért, hanem a' szegénységet hálóban keritvén most magoknak a telhetetlenségre részek jobbításával es jusson rést kívántak keresni már találtakis [Torockó; TLev.].

4. vkihez ~ (hozzá)férdőzik; a ajunge la cineva; an etw/jn herbeikommen. 1653: Egyszer az Apafi kastélyára — a micsodás akkor lehetett — kijöttek vala, hogy megvegyék; de amazok emberül forgódtanak, sűrűn löttének, es nem fértenek hozzájuk a jó lövéstől (ETA I, 97 NSz). 1755: Táblán való baja iránt Ng(na)k én elégét bugyogok az itten valo Uraknál, kikhez közelebb férek [Ks 96 Baló Antal lev. Bécsből].

◇ Szk: bestelen szó ~ vkihez becstelen szóbeszéd hallatszik/hallik vki felől; se aud vorbe mīr-gave despre cineva; schmachvolles Geschwätz läßt sich über jn hören. 1732: szolgálokatis ollyakat tarcon hogj leg kissebb bestelen szok ne ferjenek hozzájuk [Dés; Jk] *csalárdság ne~jen a dolog-hoz csalárdság ne legyen a dologban; să nu fie ceva viclenie în lucrul acesta; es soll keine Falschheit in der Sache sein. 1767: Ha valamely bá-

nyának hertelen romlása következne, az abban dolgozó bányászok, a szomszéd bányászok(na)k meg mutatván, hírekkel, és ha tetszik jelenlétekb(en)is az ilyen romlást Bjtzakais fel építhetik, csak hogy tsaládság a' dologhoz ne férjen [Torockó; TLv. 7/1] * *gondolathoz gondolat* ~ gondolathoz gondolat társul, gondolat gondolatot szül; un gind našte un alt gind; einen Gedanken gesellt sich ein anderer. 1829: Ezek volnának, csekély képzeleteim; azonban gondolathoz — gondolat fer — ennek mezeje határtalan [Kv; KvSzLé] * *gyanú/szuszpicio* ~ *vkihez/vmihez* vkit/vmit vmilyen gyanúval illet; a bannui pe cineva cu ceva; Verdacht hegen etw/jn. 1761: ezen I(ne)k maga cselekedetiért, és szavaiért, nyilvánosan gyanu fér az Ihez magát vétkekké téven [Torda; TjK V. 48]. 1763: bator gjakor izben ide bé meg fordult Dul Joseff eő kegjelme, az I(nct)a Asz(szon)ynál, semmi suspicio egj mashoz valo magok vfelesekhez nem fért [uo.; i.h. 164]. 1764: gyanu fér hozzá miért alteralta fassiojat* [uo.; i.h. — *A tanú] * *lelkéhez nem* ~ *vmi* lelkiismerete nem enged meg vmit; nu-i permite constiinta; sein/ihr Gewissen erlaubt etw. nicht. 1724: három versen is jött hozzánk Nénai Szabo Mihályné Asszonjom, s mond, hogj tégjük magunkéva az meg irt házát, mert a' Lelkihez nem fér hogj el tagadgja, mivel az a' ház Gónos ház, és az Uramékat illeti [Ne; DobLev. I/106. 8 Anna Balog rel. nob. quond(am) Martini Dobolyi (50) vall.] * *nem* ~ *vki kívánságának teljesítéséhez* kb. nem teljesítheti vki kívánságát; a nu putea îndeplini dorința cuiva; js Wunsch nicht erfüllen können. 1743: Nem jöven az Ur dolgaib(an) eddig egj vakaritas parantsolatunkis, éppen nem férünk, az Ur kívánságainak tellyesítéséhez [TL. Alvinczi Gábor kezével] * *vkihez lopás* ~ *vkihez* a lopás gyanúja férközik; a fi bannuit de furt; der Verdacht des Diebstahls kommt einem bei. 1761: (A fogadás) Feleséghez hat poltra Lopás fért, ók ugy mind ketten keszek voltak meg eskünni hogy nem igaz [Harangláb KK; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kövesd (44) ns vall.] * *vki iránt való szekuritáshoz kétség* ~ *vki anyagi megbízhatósága iránt kétely támad; se nasc îndoiele în ce privește cinstea cuiva în probleme materiale; es erhebt sich der Zweifel gegen js materielle Zuverlässigkeit. 1778/1786: Valamikor a Nemes Eclesia azon Summát* töllem fel akarná venni és az irantom valo Securitáshoz valami kétség férven nállam tovább nem kívinná tartani, tartozzam betsülettel meg fizetni [Torockó-sztgyörgy; DobLev. III/517. 1. — *A kölcsönöszeget].*

Sz. 1775: Utoljára nem állhatván sok helytelen-ségit, levonatta a szegény Márk Istvánt s úgy ellapátoltatta, hogy több nem fért reá [RettE 354].

ferecel a *ínskila*; heften. 1614: Varady Szeöczy Gergelynek zayabol hallottam hogy bezellette. Egykor Vinczen Imrephinenek* egy Kis Subayat fercele(m) vala Egy eördeöngöcs Azzony vala ott [Medgyes; VLT 53/5267 Fr. Bodogh de Varad (20) vall. — *Báthory Gábor egyik kedvesének].

? *fercer* 'f' 1800: mondám mennyen el kied a' fercerhez [Kvh; HSzjP Jantso Jánosné Birtalan Khristina (48) vall.].

A szöve-beli szó nem elírás *fercer* ~ *feriser* h.? Akkor ez a *felcer* hangalaki változata lehetne.

ferdela ősi (bojár)telek; ocinā; Ur-Boiarenggrund-stück. 1680/XIX. sz. *eleje*: Tudom azt, hogy az papoknak az édes Atyok Pap volt, az szülő Atyok is hasonló képpen, halottam aztis, hogy az szülő Atyoknak az atya Boér volt, kiis az kájában (!) veszet, és hogy azon Papok mivelünk egy ferdelát bírtanak, mely Boéri ferdela volt [Persány F; Szád. Radul Rajta (70) fej. jb vall.].

Szk: *bojéri* ~. 1680/XIX. sz. *eleje*: azon Papok mivelünk egy ferdelát bírtanak, mely Boéri ferdela volt [uo.; i.h. ua. — A teljesebb szöve fennebb].

ferdőház 1. feredőház

feredés 1. fürdés; scäldat; Baden. 1580: A my penigh az feoredes dolgat illety ..., Azt e Ieowe gywlesre halasztottak [Kv; TanjK V/3. 213a].

2. (fürdőhelyen/folyóban való) fürdőzés; scäldatul/baia (intr-o stațiune balneară, într-un riu); (in einem Badeort/Fluß) Baden. 1764: 16-ta Mai indultam ki Varadra Keczi János urammal nem annyira az feredés kedvéért mint nemes Bihar vármegyében* ... való jussunk iránt való tudakozódásnak okáért [RettE 165. — *Utána a juss részl.]. 1797: A Zoványi Feredőn A Feredés 48. órára per 8 gar(as) 24 óra a hazzal együtt Dr 96 [Szság; IB III. R. CXLV/22]. 1799: minden esztendőben a midőn a feredésnek üdeje elő jön, ... minden embernek tudtára adassék* [EM XLVIII, 488 gub. — *Ti. a kv-i Malomárookban meztelenül való fürdőzés tilalma]. 1847: Foly a' gazdaság, fördés mint a' patak [Kv; Pk 7].

feredezés (fürdőhelyen való) fürdőzés; scäldatul/baia (intr-o stațiune balneară); (in einem Badeort) Baden. 1826: Feleségem ... hasznos feredezést kíván [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

feredezik 1. fürdik; a face baie, a se scälda; baden. 1748: Volt gyanuja, ha Vízikorság is volna rajta, mert az ellen is orvosolta magát, Feredezett Sos viz(en) [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1752: Apor Joseph Ur eo Nga ... le vetkeződött és a kádba ült feredezni [Altörja Hsz; HSzjP Mich. Vargyasi (26) jb vall.]. 1759: ki volt az a Kis Asszony Szent Léleken* ... a ki a Csillagok alatt a kádban feredezet a Fejér luddal együtt? [uo.; i.h. — *Hsz. *Kétségtelenül vmilyen babonáskodó, varázslatoskodó fürdésről van szó, de sajnos, a kijegyzés csak ennyi].

2. fürdőzik; a se scälda; baden. 1642: ittanak az Barmok es ott Delleozenek, az pasztorok feredeztek az vizben [HSzj *délőz* al.]. 1724: feredezvén az viz mellett holmi leányok csizmájokat el vetted [Dálnok Hsz; HSzjP]. 1799: nem tsak az éretlen

ifjuság, hanem még meg élemedett személyek is, félre tévén minden szemérmességet, midőn nyári üdöben a Város mellett lefolyó Szamos árkában* feredeznek a víz mellett alá s fel járkáló személyek között anya szült meztelen a vízben felemelkedni, de még szerte széjjelis sétálni is nem szégyellik [EM XLVIII, 488 gub. — *A Malomárokban].

feredező fürdő, fürdőző; cel care se scaldă; badend. 1809: a feredezők ... a' Nagy hidróll szoktak a' Vízben Ugrani [Dés; DLt 145].

feredik 1. fürdik; a face baie, a se scaldă; baden. 1572: Aztalos leorinchne azt vallya hogy mykor az eo hazanal lakyk volt hegedws Ianos, valasztig Iartak deakok Es egeb Iffyak az feleségehez ferettek es laktak [Kv; Tjk III/3. 34]. 1589: Mizaros Mihalne Sophia azonj Deesi vallia Hal-lottam az zolgalo Leaniatul, hogi Bak Annawal Matias deak egy kadba feredet es Delbe ... egi mas mellet aluttak dyl almot [Dés; DLt 226]. 1714: Feredni való hoszaszü eszköz két rezes füleivel vasok nélkül 115 fontbul allo fl Hung. 69 [Sz/b Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 48]. 1840: az Örmény ... mondá, nem földik az én Feleségem azon földőben, kibn minden röhös és frantzoz földik [Bereck Hsz; HSzJP Bak Ágnes asszony Piktör Csűrös Mihály Hútvessa (37) vall.].

2. gyógyfürdőt vesz; a face baie de ape mine-rale; Heilbäder nehmen. 1737: Kovats Maria Aszszany egykor Sövényfalván feredőtt készitet vala ..., és még én hoztam Poleka nevű fűvet a feredőb(e), s meg főztem a feredőt, engemet a hideg el lelt vala, ki feredet azután abban a feredő vízben, s nevezetesen Kovats Maria Aszszany feredetté nemé, vagy ha feredet ki vel, azt én nem tudom [Born. XXXIX. 16 Maria Szakács (34) vall.]. 1832: most feredem Bráhában egyéb or-vossággal nem élek [Zsibó Sz; Kv-i Ereklýe-Múz. lev. Szigeti Miklós fr. Bod Kata anyjához]. 1855: az idénni ferdőbenni menetelünk alkalmával ottan Gyogyon egy napon Pápaie asszonyság feredni akarván el kérte töllem a ferdőház kultsát, ahová bé is ment [AF; DE 5].

3. (fürdőhelyen) fürdőzik; a face baie/a se scaldă (intr-o stațiune balneară); (in einem Badeort) baden. 1774: Váradi János Uram sokszor járt a zoványi^a ferdőre minden esztendőben kijár oda feredni. Most esztendeje Mikor vissza jött nagyon köhögött. Még mondotta a feleségem, hogy hurutot kapott a feredőn. Melyre mondá: „Azt kaptam ..., de soha többször nem megyek oda feredni” [RettE 336—7. — *Sz]. — L. még i.h. 337.

4. (folyóvízben) fürdik; a face baie/a se scaldă (in rin); (im Fluß) baden. 1592/1593: (A sziget) keorwl folta az víz mint mostan, feredtemis benne [Désakna; Ks] | hogi giermek voltam, Az dizno baromual ala Jeottewnk, mi magunkis ott feretewnk [Szásznyíres SzD; Ks 35. V. 12. — Mind-két vall. a Dés és Szentbenedek határperével kapcsolatos kérdésben forgó Kis-Szamos-beli fürdésre von.]. 1794: oskolába járo gyermek koromban

feredni fel menénk a tora [Angyalos Hsz; HSzJP Salamon Gábor de Réty (69) nb vall.]. 1806: el mentünk Mamáékkal feredni, de én akkor sem feredtem meg [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 322]. 1844: Trézsim Istennek hálá oly egésségen tért vissza a' földőről, mint a' makk, s mostis az, — földik a' Szamosban naponta, de zsimbelve a' vízre, miért nem oly hideg, mint a' Vále Zsiu-lujbeli lobogó, melyben dusztig eleget feredett [Kv; Pk 7].

feredő I. *mn* fürdés céljára való, fürdő-; de/pen-tru baie; Bade-. 1806: Négy kád egy Feredő a többi káposzta [HSzJ káposztás-kád al.].

II. *fn* 1. fürdőépület/ház; baie, localul unde se fac băi; Badeanstalt/haus. 1568: Margaretha vxor Johannis Thuri ... fassa est hogy soha o ne(m) latot ferfiat ky olyan zwe zarent bant volna feleségewel mint ez gruz peter ez azzonnyal bant. Mert minden nap haro(m)zor ferezette meg napiaba az ferdobe penig olebe witte es ky es oleb wotte s agiath onmaga wetette megye (!) [Kv; Tjk III/1. 146]. 1598: Zarka Thamas darabant ... vallja .. egycher Varadda mentonkben kj Jeottek Biro Mihalne es Vargha Imreh, es ott twdom hogy egy Sarwth chjnalt vala Imreh az azonnak, onnet esmet az feredeoben mentenek vala az feredeoben (így!) [Kv; Tjk V/1. 247]. 1855: Dobjetzkiné bé ment a fürdőbe, amit is a kapitány észre vett, és kiáltott bé hogy jöjjön ki a ferdőből [Geszze AF; DE 5].

Szk: *elkezdi a* ~i megnyitja a fürdőt. 1571: Az ferdeos feleol azt Mongiak hogy fogadiak megh eo k. biro vram es az Thanachbely vraini Aggianak eo K. az varos Erdeyebeol ket forintara fat, penzt ha myt eo k. keolcen adnak neky myglen ely kezdy az ferdeot, azutan Megli vegiek rayta. De hogy az ferdeo haznal Lakyek es oltalmazza puztitastwl az ferdeo hazat [Kv; TanJk V/3. 33b].

2. gyógyfürdő(hely); stațiune balneară; Heilbad, Kurort. 1593: Jeue Az Neomet (!) Molnar gergy Biro vramnak es az egez Tanachinak, ken-yergeny, Mindt hogi Eo kegielmek neky Següt-segűl (!) Lenenek, Mert Eo varodra az feredobe, wittetneye Magat, adatta velem B vram Neky f l d 50 [Kv; Szám. 5/XXIII. 35 Casp. Schemel sp kezével]. 1609: Kemecezi Lazlonak vrunk Etek fogoianak labaiual beteges leuen es az Varadi Feredeoben wgiekezwen ... attam) etelt italt [Kv; i.h. 126/IV. 357]. 1678: A Felesége(m) it-ho(n) nincse(n) az csiki Feredőb(e) ment [Mező-sámsond MT; SLt AI. 9 Balogh Ferenc P. Horvát Miklóshoz]. 1699: most a Csiki feredőre szandeko-zom menni [Torda; Ap. 5 Apor István Apor Pé-terhez]. 1721: ha I(ste)n engedi a jövő Hetiűn^a az Savanyu Vízre Feredőre akarak menni [Bethlen SzD; BesztLt II/a; 478/35 Bethlen Elek Georgius Glcs beszt-l bíróhoz. — *A lev. kelte jún. 6]. 1722: itt minden fele dicairik a Gyogyi ferdőtt [Tövis AF; Ks 96 Kálnoki Borbára lev.]. 1748: el mene ő Nga csütörtökön a feredőre bor hegye-sibe vgy hallom szeredán jőne haza [Somlyó Cs; Ap.

5 Bőjte Lőrinc Apor Péterhez]. 1755: Klmes Uraim eo Excelljok mind ketten frissen vadnak s már a Szál Dobosi^a feredőre nem mennek, mivel meg hozatván a proba vizet s Probátis tévén a Doc-torok, veszedelmesnek, s igen erősen tartják az Ur eo Excellja természetéhez [Told. 5. — *U]. 1764: találtak Idősb Ugron Ferencz Uramot ... Homorod^a nevezetű helljen az Feredőn [JHb XVIII/9. — *U]. 1776: Étzaka elment a Pávai^a feredőre [Kovácsna Hsz; HSzJP. — *Hsz]. 1782: szinte két hétig a' Férjem a' Radnai^a Feredőre volt [Torockó; Thor. XX/5. 29 Botár György özvegye Tobiás Ilona lev. — *BN]. 1797: A Zoványi^a Feredőn A Feredés 48. orára per 8 gar(as) 24 orára a hazzal együtt Dr. 96 [Szság; IB III. CXLV/22. — *Zoványi Sz.]. 1826: a Bor Széki Feredőre szándékozik be menni [Mv; Told. 7]. 1840: a Kerő^a Feredőn túl lévő fogadok [Dés; DLt 1073. — *Kerő SzD; itt ma is gyógyfürdő van]. 1844: Trézsim Istennek halál oly egésségesen tért vissza a fürdőről, mint a' makk [Kv; Pk 7. A teljesebb szöveg. *feredők* 4. al.]. — L. még RettE 65, 155, 165–6, 173–4, 362.

Szk: sós. 1840: Bólkény^a ... Gyalagassai kádároztak es a Sos ferdőnél a szél által tett kárt igazították [Born. G. XXIVb. — *MT].

3. meleg ~ a. kb. gőz/kádfürdő; baie de aburi in cadă; Dampf/Wannenbad. 1829: A' meleg Feredőből jött bé 469 Rf [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.]. — b. hévízfürdő; baie termală; Warmquellbad. 1697: Jöttem Budára^a ... Voltam az meleg feredőben is [AIN 146. — *Bécsből].

4. fürdés; scăldat, baie; Baden. 1584: Vrsulia Poharos Iacobne vallia be Ieowe a feredeo hazba Zabo Marthonne ... Azonkeozbe teortenek hogy Zabo Martonne terhes lewen meg vnia az feredeo ... En ezen ky menek vizert mikorra be Ieowek latam hogy hozzw Ianosne Bwrkeornet az eleo-keoteofel feredeo ruftafal (l) vthe [Kv; TJK IV/1. 233]. 1781: holnap ismét az feredőhez kezdek [TSb 13 gr. Teleki Samuné Bethlen Zsuzsa lev.].

5. fürdővíz; apă pentru baie; Badewasser. 1584: Keomiues Antal vallia, Egy giermekem ige(n) beteges vala, hiuan hozza(m) az Catalin azont, Azt monda hog meg vezettek chele-kegietek ezt, hogy ige(n) zepen megh zewriek az feredeyet hogy semmy zeor benne ne legie(n) es abba ferezwk meg, Annak vthanna teoriwnk makot es kenniwk be a' giermeket velle es mossuk le a' feredeo vizbe, mert zeorrel teolteottek meg az giermeket, Az Makot esmeg az vizbeol ki zewrwyk ... Ezt mikor mind rendel meg chelekettewk volna, ... a' megh Zewrt Mak keozt Anny sok zeor vala hogy chodalatos minemio sok kwlomb kwlomb fele vala, ky ollian mint a ven ember zakala, ky Medwe zeor zabasu, Es Bóz Zeor s effelek es a' giermek meg glogula fel estendey Nialualiaibol [Kv; TJK IV/1. 276]. 1774: egy akkor született, gyermek a feredőben meg szólt ... „Any, jössz te” [RettE 328]. 1806: A Feredővel egy bánnyéek Nagyságod hogy a Délutáni órán 5 ora tájban üjön bele Nagyságod, és fel

ora mulva kelyen ki belőlle; minden nap [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre lev.].

Szk: ~i csindl. 1582: Jm vristen az em (l) anya(m) meg gogult vala zepe(n) az em attya(m) megis fordot chynalt nek [Kv; TJK IV/1. 58e. — A teljesebb szöveg *fereszt* al.] | Byro vra(m) Paranchiolta hogy Az feredeos feredot Chynalna hogy Bathory Boldisar meg feredet attam feredosnek fa vetelere f. 1 [Kv; Szám. 4/VI. 54 Stenzely András sp kezével]. 1593: Philep Janosne vallia ... Catus azzonj ... ekkeppe(n) zolla, io azzon-jo(m) ezt megh czelekódneje, hogj czinalna fürő-dót, es egj fekete kakast uőnne holna ala, auagy kezebe(n) es uele megh fürődnejek Annak út(a)nna se(n)ki ne(m) arthatna neki sem(m)ib(en) [Kv; TJK V/L. 339a] * ~i csindlat. 1591: 26 die februar(y) Battory Boldisar Chynalttotat, feőre-dot az ferődesel es Semit nem fyzettet Neky ada-tot B. vram neky f 2 [Kv; Szám. 5/I. 18]. 1621: Izene Gubernator Vram^a Biro Vramnak hogi Azzu fanak tetesse szeret mert Zallasan Czinal-tat feredeo [Kv; i.h.] 15b/IX. 10. — *I. Bethlen István] * ~i főz. 1758: minden héten feredőt kel-letlen főzni az uraknak ... nekem kellett a nagy lóitató csebereket emelnem [RettE 63] * ~i kő-szít. 1770: Más napra kelvén vizant jo reggel az Urnak Feredőt készítettem [Bencenc H; BK sub nro 1017 Nic. Szászvárosi (23) lib. vall.] * ~i készit-tettel. 1731: Kovats Maria Aszszany egykor Ső-vényfalván^a feredőt készítet vala ..., és még én hoztam Poleka nevű fűvet a feredob(e), s meg főztem a feredőt, engemet a hideg el lelt vala [Born. XXXIX. 16 Maria Szakács (34) vall. A teljesebb szöveg. fennebb — *KK] * ~i megfőz → ~i készített * fortyogó ~ 'p' 1840: ottan tanáltam őrmény Cziffre Gergélyt, ki a fortyogo fürdőt mereti vala ki [Bereck Hsz; HSzJP].

Hn. 1699: A Feredő kutyján fejl (sz) [Egeres K; KHN 191]. 1722: egj feredő nevű árok [Elekes AF] Feredő vizin vagyon egy felől Csapo malom [Algyógy H; Born. XXIXa/8 Bornemisza János conscr. 4]. 1724: Innen mentünk az Feredő Völgy Torkában [M.zsombor K]. 1740: Feredő kut nevű Forrás, holott is régen feredőhely volt [Inaktelke K]. 1757: Feredő kutnal (k) [M.gyerőmonostor K; KHN 79]. 1773: Bihal Feredőben (sz). A Bihaj Ferődőben (sz) [Szárhely Cs]. 1775: Feredő Mál nevezetű Szőlő hegyben (sző) [Torda]. 1780: a Sasok Feredője n. kutt [Hidegszamos K]. 1789: a' Fürődőnél (k) [F.tők SzD; THn 15]. 1813: A' Feredőn felyül (sz) [Egeres K; KHN 193]. 1826: a Szék erdeje az ugy nevezett Feredő patak végé-ben a' Kutan tul lévő Szakadással kezdődik [Mészko TA]. 1838: A' Feredőben (gyű) [Torda]. 1850 k.: Feredő (k) [M.köblös SzD]. 1864: Diszno feredő [Gyszim; GyHN 40]. 1897: Feredő [Nagy-almás K; KHN 318]. — L. még KHN Mut.

A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

feredőbeni fürdőbe/fürdőzésre való; la baie/scăldat; für Bade. 1855: az időnni ferdőbeni mene-telünk alkalmával ottan Gyogyon egy napon

Pápaine asszonyosság feredni akarván el kérte tőlem a ferdőház kulcsát [Gezse AF; DE 5].

feredőcseber fürdőcseber; ciubăr pentru baie; Badezuber. 1745: feredő tseber is van. Fél fülű tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1849: Egy feredő oltka tseber két vas abrantsal [Somkerék SzD; Ks 73/55].

feredő-esinálás fürdővíz-készítés; pregătirea apei pentru baie; Zubereitung des Badewassers. 1583: Nemet Borbelj Janos ... vallását Irwa Atta be, kj ig keowetkezik ... feredeo chinalasert egy penzt sem adoth hanem gyogyitassert Adoth flo 8 [Kv; TjK IV/1. 139].

feredőfazék fürdőfazék; oală pentru baie; Badetopf. 1842: A Széplaki Méltóságos Udvar számára. Egy feredő fazékért [Nyárádtó MT; SLT Vegyes perir.].

feredőház 1. fürdőház/épület; baie, local/casă în care se fac băi; Badehaus/gebäude. 1571: Az ferdeos ... az ferdeo haznal Lakyek es oltalmazza pwtitastwl az ferdeo hazat [Kv; TanJk V/3. 33b. — A teljesebb szöveg. *feredő* 1. al.]. 1581: Az ferdeo haznal Biro vram eo kegme, az Saffar polgarral chynaltasson egy kemenyechyket [Kv; i.h. 238b]. 1582: Attam aztalos Janosnak hog az firdeo hazhoz eott ablak ramatt Chinaltt egiket p(ro) d. 25 ... vgian az firdeo hazhoz weottem thiz fwrez Dezhatt f 1 d. 70. Hog meg Gyalulta eott Chebrett Chinalt az firdeo hazhoz attam twlle f. 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 62]. 1585: 10 octo: Az ferdeo hazhoz wottem Tanach wegezesebol 3 feredo wannat Kadar Giorgytol ... f. 2 d. 25. Telcheres Janossal Chinaltatta(m) megh az ferdo ház Ablakait [Kv; i.h. 3/XVIII. 28b. Gelien Imre sp kezével]. 1593: Kowetkezik Rendzerent az Miket az feorodo hazra koltotem: Biro vram Jelen leteben zegotte(m) megh Diozegy Jstwant es Kutty Janost hogh az ferdo hazakat meg Boltozak. Azon Emberek feredo hazakban faragtak 2 Ablakot annak faragatsatol es fel Czinalasatol Attam Nekiek f 2. Ach Lukachnak hog az Arkosokat Chinalta es az ferodo hazbol egh gerendat ky wont Esmeg egh wy koszorw fat Be wont f 3 [Kv; i.h. XXI/5. 145–6]. 1594: 8. 10bris ... Az kik kouacz keouet hoztanak az feoreodeo hazhoz, azoknak fizettem Ilten Renden* [Kv; i.h. 6/IV. 88. — *Köv. a fels.]. 1621: Veottem a feredeo haz szobay ablakaira lantornat Nro 6 [Kv; i.h. 15b/XI. 299]. 1649: Safar Polgar Ur(am) ket szál padló fát .. szejztetet az Fördő haz kutianak Agassahoz [Kv; i.h. 26/VI. 559]. 1829: A' Feredő házbán tett reparatiokra és tűzi fára fizetődött 59 Rf. 8 xr [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.]. 1847: Az elba nevet viselő mulatóhely ottan lévő feredőházza 's több épületekkel [Mv; EHA]. 1855: ottan Gyogyon* egy napon Pápaine asszonyosság feredni akarván el kérte tőlem a ferdőház kulcsát, ahová bé is

ment [Gezse AF; DE 5 A teljesebb szöveg. *feredő* 2. al. — *H].

2. fürdőszoba; camera de baie; Badezimmer. 1823: Feredő-Ház [Borszék Cs; LLt. — E helyiségek a házbán való elhelyezkedésére nézve 1. *cseledőház* 1. al. a vázlatot].

Ha. 1582: az feredeo haz [Kv; Szám. 3/V. 26]. 1589: az ferdeo haznal [Kv; i.h. 4/X. 24]. 1590: az feredeo haaz [Kv; i.h. 4/XXI. 28]. 1598: forodo haaszhoz [Kv; i.h. 7/XVIII. 54].

feredőházaeska fürdőszobácska; cameră mică de baie; Badezimmerchen. 1629: iutot Egy Boltos konyha feredeo hazaczikaua Egiwtt [Kv; RDL I. 132].

feredőhely fürdő/fürdőző hely; loc pentru scăldat; Badeort. 1740: Feredő kut nevű Forrás, holott is régen feredőhely volt [Inaktelke K; EHA].

feredőing fürdőing; cămașă de baie; Badehemd. 1655: Egy gyolts feredő Ingh körül czipkes — f. 2. Mas feredeo Ingh viselt alol czipkes — f. 1. harmadik egy gyolts uy feredeo Ingh — f. 2 [Kv; RDL I. 29].

Szk: török ~. 1698: Egy török feredő ing [Köröspatak Hsz; HSzJP].

feredőkád fürdőkád; vană, cadă de baie; Badewanne. 1588: Az feredeo hazhoz chynaltak keet feredeo kadat attam teole f. 1 d. 36. Vgian oda chynaltak chyebreket, es megis keoteottek bennek attam teole coozseseg f. 2. d. 28 [Kv; Szám. 4/I. 43]. 1595: Kadar Jakabnak a feredő hazhoz valo mueltetese feredő kad, kötes, fenek czjnalas es Czöber kötes .. f 1 d 77 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 252 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: B vram w keg'elme iszene hogy megh fizsessek neki* 20 Czebret ... az feorodo kadakra nalo keotisse (!) f 1 d 30 [Kv; i.h. 7/XVIII. 54 Th. Masass sp kezével. — *Ti. Kadar Istuannak]. 1615: Egj kws feredeo kad .. d. 35 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1656: Az Pincze torkaban, egy úres feredő kád, es egy öregh Czigeres hordo [Doboka; Mk Inv. 6]. 1734: Egy hitván feredő Kád [Kv; Pk 6]. 1755: Csere fa Feredő kád 1 [Buza SzD; LLt.]. 1781: Feredő kád 1 [Koronka MT; Told. 10]. 1788: Vasas feredő kád fedelestől [Mv; TSb 47]. 1842: egy földő kád — fenyofa vastag deszkabol, fa abrancsos [Csekelaka AF; KCal 3]. 1854: Egy Feredő Kád Fenyőfából [Sárd KK; Wass]. — L. még RettE 106–7.

Egy átirásos szövegben, tehát kötes, hiszen az erdélyi régiségben egyedülálló fürdő ház alakváltozatot l. SzO VI, 99.

feredőkádacska fürdőkádacska; cadă mică de baie; kleine Badewanne. 1658: 1 Eöreg h mustos kad Est f. 2 1 Nyomo kad Est f — d 40 1 Feredő kadacska Est f — d 40 [Kv; KJ].

feredőkemence fürdőházbeli kemence; cazan de baie; Badeofen. 1578: Az forodesnek keonyeor-

gessebol Megh ertettek hogy az feröde (!) kemen-
cze ige(n) Meg Romlot volna Miert hogy penig
Idegen feo nepek Ide leonek török keowetek is kik
kewannnyak az biraktol az feredeo tetelt, az waras
nepenekis keozensleges zwkzege ez, keryk eo keg-
met biro vramat hogy Arra is lenne teob gongiy
keozet valamy gongia, hogy epwlne megh [Kv;
TanJk V/3. 163b].

feredöruha fürdőruha; costum de baie; Badean-
zug. 1584: latam hogy hozzw Ianosne Bwrkeornet
az eleoketeofel feredeo ruñafial (!) vthe [Kv;
TJk IV/1. 233. — A teljesebb szöv. *feredö* 4. al.].

feredös I. mn fürdöházi, fürdői; de baie, bäii;
Bade-. Hn. 1557: feredes wcza [Nagyfalu Sz;
EHA]. 1714: Feredös uczában [uo.; EHA]. 1730:
Feredes Uttzaba. Fördös Uttzaba (sz) [uo.; EHA].

II. fn fürdös (fürdöházi gazda); báiaş; Bade-
meister. 1571: Az ferdeos feleol azt Monglak
hogy fogadiak megh eo k. biro vram es az Thanach-
belj vrain De hogy az ferdeo haznal Lakyek
es oltalmazza pwztitastwl az ferdeo hazat | Az
feredeos kenegesset Ertyk eo k. varoswl [Kv;
TanJk V/3. 44b]. 1578: Az forödesnek keonyeor-
gessebol Megh ertettek hogy az feröde (!) kemen-
cze ige(n) Meg Romlot volna [Kv; i.h. 163b].
1579: Az fyredeos dolgat, hal hordoknak es proc-
atoroknak dolgokat e' Jeowe (!) gywlesre halaz-
totta eo kegmek [Kv; i.h. 187a]. 1582: Az fere-
deosnek fizettem fel Eztendeore f. 6 [Kv; Szám.
3/5.55 Lederer Mihály sp kezével] | ... 30 (Januarj)
... attam az firideosnek mikor az karia meg ze-
gett. B.V.H. f. 1 | 20 feb: Attam Byro vram hagia-
sabol az firideosnek zolgalattyaban f. 6 [Kv; i.h.
3/VIII. 33, 39]. 1589: 4 Nouembris Kassa Martton
vitte az fyevedellemi Borbelyat es feredesset (!)
Tordara 4 lora attam Nekye f. 1 [Kv; i.h. 4/VI.
54, 114 Stenzely András sp kezével]. 1591: 24 die
febyari (!) Az zaam weöwe vraym Akarattyabol,
attam az feredesnek, 9 Sing karasyat ... f. 5 d
85 ... 26 die februar(y) Battory Boldisar Chy-
nalttotot feöredot az ferödesel [Kv; i.h. 5/I. 18].
1829: A' Feredösnek a' mult 1828-ik Esztendőben
esett Sz. Mihály naptol fogva, a' mostani Sz.
Mihály nap ment 90 Rf. [Kv; BLt 12 dologházi
nyomt. szám. — A teljesebb szöv. *feredöház* al.].

Szn. 1568: feorodos Pal [Abrudbánya; Törzs].
1570: Ferdeos Kelemen. feredeos kelemen [Kv;
TJk III/2. a 185, 187, 197]. 1573: Ferdeos Kele-
men [Kv; TJk III/3. 263]. 1584: Ferdeos Marton
[Kv; TJk IV/1. 234]. 1598: Ferdeos Boldisar
(darabont) [Kv; Szám. 8/I. 20].

feredösküd fürdőkád; vană, cadă de baie;
Badewanne. 1590: Tykokra walö keolchyege egez
eztendeo altal Elseoben veottem 4/8 Buzat ...
d. 80. Ezeknek fellelte kolt egy Possony hordoual
Telle volt egy feredos Kadal. zab telle volt [Kv;
Szám. 4/XXI. 41 Kis István sp kezével]. 1693:
Egj feredös kád [Kilyén Hsz; BLt].

feredösné kb. fürdősné (a fürdös felesége); so-
tia băiaşului; Frau des Bademeisters. 1725: Fe-
redosne [Kv; Szám. 54/I. 6].

feredötétel kb. fürdés; scăldat, baie; Baden.
1578: Idegen feo nepek Ide leonek török keowet-
ek is kik kewannnyak az biraktol az feredeo tetelt
[Kv; TanJk V/3. 163b. — A teljesebb szöv. *feredö-
hemence* al.].

feredövanna fürdőkád; vană, cadă de baie;
Badewanne. 1585: Az feredo hazhoz wöttem Tan-
nach wegezesebol 3 feredo wannat Kadar Giorgy-
tol [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b Gellien Imre sp
kezével. — A teljesebb szöv. *feredöház* al.]. 1593:
Csinaltatam 2 feredo wannat ... f. 1/40 [Kv; i.h.
5/XXI. 145—6. — Ua]. 1595: Biro W. paranczolat-
tyara czjnalt az O Warbeli Kadar György 7. fe-
redö vannat az feredö hazban [Kv; i.h. 6/XVIIa
251 Heltai Gáspár sp kezével. — Ua.].

feredövíz 1. fürdővíz; apă pentru baie; Bade-
wasser. 1584: (A gyermeknek) ige(n) zepen megh
zewrick az feredeyet ... Annakvthanna teoriwnk
makot es keniwk be a' giermeket es mossuk le a'
feredeo vizbe [Kv; TJk IV/1. 276. — A teljesebb
szöv. *feredö* 5. al.]. 1633: Halla(m) hagi Koczis
Jonasis zida Felej Gasparnet mondua(n) Nem
ollia(n) bestie lelek kurua az en felessegem, mint
az tjed, hagi az föröd vizbeöl dagasztia megh az
keniernek valo teztat [Mv; MvLt 290. 140b].

Szk: ~ *hevítő részűst.* 1679: Feredő viz hevető
öreg híz űst nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi
János inv. 3].

2. meleg ~ hévíz; apă termală; Warmwasser.
1783: vagjon egy egy kövü két Lisztelő Malom,
igen derekas, ezek Télben is el nem fagynak, mint
hogj meleg feredő viz jó réája [Nagyrapolt H;
JHb XXXI/28].

3. kb. fürdőhely; scăldătoare, loc pentru scăl-
dat/baie; Badeplatz. 1834: ott a legjobb feredő
vizet tanálja a falu [Hatolyka Hsz; HszjP].

feredőzés fürdőztatás; scăldat; Baden. 1731:
Kováts Maria Aszszonynál sok ideig laktam
de, én azon idő alatt ... nemis láttam, sohais
együt, hálását paráználkodását, sem feredezéseket
[Mezőszengyel TA; Born. XXXIX. 16].

féreg 1. kukac; vierme; Wurm | lárva; larvă;
Larve. 1732: Aszt el hiszem hogy Radics Borbara
Aszszony(na)k tetvei szaparadhatta(na)k rabsá-
gaban, de az nem volt hogj teste a Sanyaru rab-
ság, és a' felettéb való tetvek miat ki sebesedet
volna és a férgek is este(ne)k volna belé [Kv;
MvRK]. 1773: A szőlők mindenütt bővön termet-
tek, ... a nagy megérésnek miatta féreg is termett
a szőlőben [RettE 317]. 1838—1845: féreg: e
szavat (!) nagyon sok s egymástól elütő értele-
ben használják Erdélyben: 1. ... Wurm
rovarok lárváji általában [MNYTK 107].

2. kb. házi élősd (rovar); vermină, insectă
parazită; Ungeziefer. 1801: Furujás Persi, tsupa

lázári boldogtalanságok és férgek között meg holt [Gyalu K; RAK 140]. 1855: Szobájuk s butoraiik egyformán piszkosok, köntösök s ágyneműjök szennyes s legtöbbszörre undok férgekkel telvék [ÚjFE 324].

3. zsizsik; gárgáritá; Getreide/Kornkäger. 1749: az itt Valo Buzákban buza féreg miat feles kár vagyon, holott a nyáron Vas rostán eresztettem, szellőztettem, de megis elég féreg benne [O.csesztve AF; Ks Szabó István lev.].

4. egér; soarece; Maus. 1700: Járul éhez ... Az egerek(ne)k mind sokasága, mind pedig annak a' féreg(ne)k rendkívül valo nagysága [UszLt IX. 77. 11 gub.]. 1823: ezen fenirt summában foglalt madarak és férgek fejel müelőttünk égetettek egy rakásban el [HSzj]. 1838–1845: féreg: e szavat (!) nagyon sok s egymástól elütő értelemben használják Erdélyben: ... 2. egér [MNYTK 107].

5. (mindennemű) apró ragadozó állat; animale de pradă (de toate felurile); (aller Art) Schmarotzer, Raubtier. 1838–1845: féreg: e szavat (!) nagyon sok s egymástól elütő értelemben használják Erdélyben: ... 5. mindennemű kártékony, apróbb állatok, görény, menyét stb. [MNYTK 107].

E jel. a MTsz-ban széles körű szófeldrajzi adatolással szerepel.

6. szőrös ~ '?' 1736: Constál, hogy másokkal, fizetésért, fehér mázat, egér követ és szőrös férget Férje elvesztésére másokkalis kerestetett* [Dés; Jk. — *A férj-étetéssel gyanúsított feleség].

Féregkő arzén, rég, táj egérkő; arsen; Arsen. 1759: egy Ilona nevű Udvarában lévő Öreg Aszszonyt fogadván meg Kis Albertné hogj Féreg kövel csináljon mézes Eggett bort [Altörja Hsz; HSzjP Catherina Incze Consors Primpili Petri Tölcsésres (49) vall.]. — Vö. az éppen Hsz-ból és Ca-ból adatolt *féregkő* 'egérkő; arsenicum' tájszóval [MTsz].

A MTsz szerint a székelységben a századvégen még ismert szó volt. — Vö. az *egérkő* címszóval.

Féregköves arzénos, rég, táj egérköves; arsenicos; arsenig. 1793: Horváth Párkas Urni egy fazék féreg köves vaját küldött volt ... eladni [Páva Hsz; Bogáts 9 Osvát Julis (22) katona személy vall.].

fereszt fürdet, fürösz; a scálda (pe cineva), a face baie cuiva; baden. 1572: Katalin Molnar Demeterne azt vallya hogi latta az chiaky Deaky Igen tartottak hegedws Janosheoz mykor az aztalos leorinch hazanal lakyk, vgan laktak Syt-ték feoztek Ittak tancholtak, Aztis latta hogi az Annysawal egetembe ferezette eeket egyk lepedot tartot Masik Mozta es leh feketek az agyra [Kv; Tjk III/3. 33]. 1574: Beteges gyermeket kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek es azban feressek [Kv; i.h. 370. — A teljesebb szöve. *bávdol-bájol* al.]. 1582: En Kataljn

azzony Iy garto Janosne kyraly vchaban ... ezt mo(n)dom ... Eztis hallota(m) az haiado(n) leanyatul ... Jm vríste(n) az em (!) anya(m) meg gogult vala zepe(n) az em (!) attya(m) megis fordot chynalt nekj, egh kerek kwuel paroltata, harmad nap igh foroztek [Kv; Tjk IV/1. 58e]. 1632: mikor Melegh Andrasne megh hala ... az az kiczinj melegh Girkó rea monda, eő tartotta, czöcz szopo koratul fogua, most dajkat tartot neki megh magam is ferezette(m) mosogatta(m) azt az giermeket [Mv; MvLt 290. 74b]. 1687: Adamko gjomra fájása hihető attol va(n) hogj az csecstől el valt, ...; tala(m) a gelesztals bantya, az ellen feresztteni kellenék bossó szalma lévben, s gjakorta pedig [Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról]. 1717: betegsegeben hozza latot mindennel kinalta feresztete [Tarcsva U; Pf]. 1765: Nagyobb része ezen helynek egészen tóban fekvűt és olly viz vűt rajta, hogj a Lovakat feresztettik benne [Mv; MvHn]. 1819: T. Hunyadi Dániel a' Nyárszai eméritus Prédikátor ... a' Szamosba esett a' Lováról; a' mint azt feresztteni akarta [Gyalu K; RAK 157].

feresztés fürdetés, fürösz; scáldat; Baden. 1755: hitván dög testemet amint Sokan, Szokták feresztéssel ne mocskolodgyanak, hanem Abrazatomat, kezeimet meg mosogtván tegyenek tiszta inget labravalot reá [Ks 14. XLIIIb Haller János végr.].

feresztett. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: verben ~ verben fürdetett/füröszött; scáldat in singe; im Blut gebadet. 1849: a szegény el rongált Lántsázott verbe feresztett Urfinak élete meg maradásához tsak a vala szerentséje hogj Ujszekelről valami lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldöz-ték* [Héjjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lörintzi Istvánné (45) vall. — *Az üldözöket].

feresztő I. mn fürdető, fürösz; pentru/de baie; Bade-. Szk: ~ dása. 1679: Feresztő Öregh Désa nro 1 | Feresztő, fenyő hoszsu Désa nro 10 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74] * ~ hdd. 1798: portékáit ... vitték Csernátonba ... két véka Haricskát ... Forrózó feresztő Kádakot [Szentkatolna Hsz; Mk 109. 7].

Hn. 1773: a Lo Feresztő tonál (sz) [Ditró Cs; EHA]. 1850: a' lóferesztő tónál (k) [Sárhegy Cs; EHA].

II. fn fürdető személy; persoana care face baie cuiva/care scálda pe cineva; Bader. 1582: Margaretha Zekely fassa est Lattam hog Kalman vram az hatulo hazban fekw, es az Lwczá volt mind ferezteoye, es mind keneoye [Kv; Tjk IV/1. 39–40]. 1842: reggelenként egész 9–10 óráig olyan hidegek vannak, hogj mind a feresztokre, mind juhokra nagy kínzással hatna [Zsibó Sz; Wlt Nagy Lázár kezével]. 1849: Meg feresztettem a birka juhokot ... fizetem ... A feresztőknek ... 2 Rft 30x [Nagycsán TA; Born. F. Ie].

Hn. 1757: Ló feresztób(en) (sz) [Holtmaros MT; EHA].

férli, férliu I. fn 1. bárbat; Mann. 1560: Eg' Nag partha Ew Ezewst Aranyas feerfinak valo [JHb QQ]. 1561: Ez bõlcs es tizteletes ferfiak õtws gergely fylstich peter és dichi õtws miywon walo mestereknek me (!) ceh mesteri [Kv; ÖC-Art. — *A lap alján az utolsó csonka szó az 1627-i más-ban: dicziretes]. 1566: hywanak Mynket Ez wytezleo ferfiyak* Boyt Mas honak heted Napyan gereomonosthorara* Az Eo Jozagoknak Meg oztasara [KP — *Köv. a nevek fels. — *M.-gyerõmonostor K]. 1576: Egy czynadof galler fyrfywnak walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 5]. 1586: Keth zemelt eg' azont es ferijat meg fogtata(m) es vezeozesre Jtyltak [Kv; Szám. 3/XXV. 1]. 1590: Ha valamely azzonj allath auagj firfiu vetkezik az kinek vra ninchie(n), az tiztarto zabad vele ha kj wzethj auagj pinzel bwnetethj [Km; GyU 13]. 1591: Cozma Benedek, Merai* ... vallia

A korczomáros azt monda nekem, hog'egi veres zoknias azzont lattot ott az zekerrel, es három ferfiat [Kv; TjK V/1. 108. — *K.] 1610: (Az alperes) bestie lelek kuruanak szidott azert nieluhe (!) szolok mert az firfihoz nem illendõ szitok [UszT 34a]. 1629: Egy firfiyunak ualo viselt Jngh tt f i l ... Egy firfyu Jng igen ros, ér, tt. f — d. 15 [Kv; RDL I. 143]. 1639: Láttam azt, hogy az rabokkal ott ittak, s táncoltak is az firfiak, de én egyéb gonosztságot nem láttam [Mv; MvLt 291. 188a—91a átirásban]. 1681: Firfiunak valo o* [Beszt.; LLt. — *Olv.: õ; értsd: õv]. 1697: monda Lénárt Gyõrgyné nincs(en) bizony egj férfiám is ide haza [Szamosfva K; Ks 90]. 1761: Tizenkét Esztendõsen fejjül való Férfiunak akár mely rendb(en) és állapotb(an) lévõnek a Nagy harangal szaggassanak Hármat [Torockó; TLev.]. 1766: a Sz. írás aszt tanítja hogy minden férffi a maga tulajdon feleségét mint éppen testet szeresse, és aszt ne rongálja [GörgJk 205]. 1864: ha meg hal valaki, a férfinak csenditsenek egyet a nagy harangal, az asszonyi nemen lévõknek a kis harangal egyet [M.bikal K; RAK 258]. — L. még RettE 84, 87, 128, 168; RSzF 93.

Szk: ~t nem ismeri (nõnek) férfiával nem volt dolga/nemi kapcsolata. 1728: se etzer se mászor férfit nem ismertem [Szemerja Hsz; HSzjP] *~vai hál. 1610: (Az asszony) Azt mo(n)ta, No Margit meg híd hogj menten giermekem lizen nekem ha en firfiuual halok arrul bizonial megh esmerzik en raitam azt: mert en zeóz* vagiok vramtul [A.gyékényes SzD/Dés; DLt 321a Gal Margit Romany Janos felesége jb vall. — *Értsd: szűz].

Sz. 1736: Senkiis a maga testét nem kinoztat-hattya, a mint a sz: Evangelium tanította, a Férffi egy test a maga Felesegevel [Dés; Jk 192].

2. ~akul férfiakként; ca bárbafi; als Manner, nach Mannesart. 1842: késõbb mi Férfiakul kártyáztunk [Dés; DLt 85].

3. fiú; báiat; Junge. 1589: Az három Ezten-doben Lõtt három fathyw Gyermekek Mindenik ferfiw [Kv; Szám. 4/XII. 21].

Szk: ~ parasztygyermek parasztfiú. 1771: õfel-sege azt parancsolja a férfi parasztygyermek felõl, hogy a fonást tanuljak, a szülék is tanítsák fonni, de senki is, büntetés terhe alatt, csúfolni ne merészelje a fonó gyermekeket [RettE 258].

4. férj; sof, bárbat; Gemahl. 1688: az férfi feleségit hogy meltatla(n) le kurvazta masok hallatara arrul meg követi [SzJk 226]. 1793: itt Angyaloson, meg fordulván, és engemet értven Férfi nélkült Lévõ, Ház, Tűz tarto Fejér népet ... szolgálatot keresvén [Angyalos Hsz; HSzjP Helena Forró (60) nb vall.]. 1807 k.: Erre tudak anny(it) vallani hogy Sinfalván ha az Attya meg hall, és tsak Leanya marad, a nyilat elveszik, és ha a Ferfiu meg hal, mindgyárt a nyilat az Menyetkétõl (!) el veszik [Asz; Borb. II. — *TA].

5. férfiember; bárbat; Mann. 1692: A mi akadályt titokban az Asszonyi állat részéről forgatnak tudniillik Férfihoz való alkalmatlanságát nem érthettyük, sõt az Attya relatiojából inkább hiszük valami alá s fel járó servése testében, mely meg orvosolható és a congressust perpetuo nem imediálhattya azért is redeállyon férjéhez [SzJk 261].

II. Jelzõi haszn-ban; in funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: 1. férfivá érett; devenit bárbat; zum Manne herangereift. 1854: A szegényebb sorsú késõcskén kezdvén tanuláshoz, férfi korában végzett [ÚjFE 85].

2. ~ módon férfiasan, férfi módra; in mod bárbátesc; männlich. 1763: Halász Borbárát ... vette volt el ... Teleki Sándor ez ráncba szedte volt gróf uramat, igen éles, nagy nyelvű, nagy haragú, magát férfi módon viselõ, kemény aszszonyi lévén [RettE 155—6].

3. ~ állóhely férfi egyháztagot illetõ templomi állóhely; loc in picioare pentru bárbafii membri ai comunității; Stehplatz für männliche Gemeindeglieder. 1680: az Orbai szeki Baratosi templomban leven ferfi allo egy hely es három aszszonyi allat allo helyek [Szörce Hsz; HSzjP]. 1682: Templombelj ferfi allo hellet tudok egyet a segestje felõl valo kő lab mellet [Köröspatak Hsz; i.h.]. 1685/1792: Templombeli allo helyek Vagyon férffi allo hely, vicinussa Veres-Tamás. Itten (!) Aszszonyi Allat allo helyis vagyon, egy Ember allo helye alol, az kozepso Classisban vicinussa Veres Deme-ter [BLev. Transs. 14].

férfiág fiág; ramură bárbátesc; Mannesstamm, männliche Linie. 1630: fyrfyu Aaggis volt [Kv; LLt Fasc. 77]. 1673: Legh elsõbenis consideratio-ban véven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levõknek igje fogjatsagokat, ..., az menyiben lehetet legjenek reszesek attjoktol maradat jokban illendõkeppen egjarant [Marossz-tkirály AF; IB]. 1677/1768: ha Ferentz fiak nélkül halna meg, vagy azoknak Fiál, s ferfiu agon lévõ Unokáiis; ugý a Joszág Péterre Szállyon, és annak fiaira, ferfiu unokaira, és hasonló unokajoknak unokáira [Ne; DobLev. II/386. 2b]. 1780: az Esponens mint a néhai meg holt meg holt Atyafinak Fiá-hoz ..., Dobolyi Joseff Fiatskájához leg közelebb

valo Férjfi Ágon valo Vér Atyafi és Successor, ezeket terjeszti tudtára az Aszszonynak* [Ne; DobLev. III/542. la. — *Köv. a nyil.].

férfi-alsóing féríing; cămașă bărbătească; Man-neshemd. 1594: Orsolia Kouach peterne vallia ... ez Ersebet ... egi hatuan pinz ereo felseo ingemet es egi ferfi also inget el lopot hazamtol [Kv; TJK V/1. 459].

férfiatlanság impotentia. 1819: Néhai Rákosi Boldisár Urnak Ferfiatlanságarol 's abbéli tehetlenségéről ... tetté valami kinyilatkoztatást a' Felesége, vagy nem? ha igen, mitsoda Szobeli kifejezésekkel? vagy gunyolo szokkal? | A Felesége urának ferfiatlanságáról hogy panaszoit volna nem emlékezem, — hanem annyit férjének szollat, a' midőn fejét az ágyban örökké magassan kívánta a párnákkal fel tsináltatni, hogy a' gyermekét nem ugy Csinályák ám [Kv; Pk 2].

férfi-barát prieten; Freund. 1815: hogy maga is pazérollyon, más idegeny Szovetságes férfi Baráttyátis maga kényén Cziffránn ruházson, ez a Jóságai minden jövedelmiből ki nem telhetik [Mv; Berz. 21].

férfibunda (manta de) blană pentru bărbati; Herrenpelz. 1787: Egy viseltes kék poszto férfi bunda Hf 6 Dr 12 [Mv; MvLev. Csizsár György agya. 7].

férflieseléd servitor, slugă; Diener. 1772: A' ... Férjfi és Fejér Cselédeknek bizonyos Summát-ska pénzt adott ... a' végre, hogy azoknak éjjeli Nappali szolgálattok valamennyiben meg jutalmazassék [Drág K; Tsb 21]. 1773: (Hallotta-e, hogy a) Férfi és Fejér Tselédek közül valamellyik ... valami Nagy Tolvajságot, Lopogatást, tsipést és harapást tselekedett volna? [EMLt vk].

férfliesizma cizmă bărbătească; Herrenstiefel. 1737: Brassob(a) be mentém, és Polnagy uramnak Ngod Assignatioját meg adván mindgyárt parancsolt hogy tizen két Pár Férfi Csizmakot Véréssének (így!)*, de készen nem tanáltatván annyi Pár veres Cszizma kívált alkalmasot hanem kellett tegnapi Brassob(an) várakoznom [Illyefva Hsz; Ap. 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez — *Nyilván elírás Kérésének h.]. 1812: Egy pár férfi Tsidmának ujból valo tsalásáért 48 xr ... A' férfi Tsidmának fejeléséért 18 xr [Frakos U; Falujk 74b Sebe János pap-not. kezével]. 1819: Egy Férjfi nagy Iplikes Cszizmával el telik 1 nap meg készítése 2 Rf [TVLt Bírósági ir. sztlan].

férfiember férfi; bărbat; Mann. 1598: az ferfy ember mind varosunkban, s mind penigh az keornieol valo falvokban igen zeok az sok hadak miatt [Kv; TanJk I/1. 321]. 1744: Nagy Perentzné aszszonynom ... Férfi embert kérdezz vala [Zabola Hsz; HSzJP]. 1756: ki raktanak beleok sok Férfi és Aszszony embernek való köntőseket, és ... ő Nga száraztgattatta [Kv; TGsz 51].

férflieszköz penis. 1771: Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalasara szerette hivattatni magat, noha Leanyi neve Ersok volt:) ... az természetnek rendi elle(n) ferfi köntöst vött magara circiter 14 esztendeje mint maga in facie sedis meg vallotta ferfi irtozatos utalatos eszközt csinált maganak, s a val az Aszszonyi allatokkal ektelenül elt, meg hazasodot az természet ellen, feleségeit paraznasagban ejtette, kik közzül az elsővel hét vagy njolcz esztendeig fertelmeskedet [Kv; TJK XV/1. 68].

férflifedő szőlőfedő/takaró férfimunkás; muncitor care îngroapă vița de vie; Bindeckarbeiter. 1606: 14 8bris Az Hasongarti zölőft fedtek el negle(n) azzonnepek, attam ... d 40 Szent Glorgj hegiennis voltak ferfi fedok harman, attam ... d 36 Azzonnap fedeők eötön, attam(m) d 50 [Kv; Szám. 12a/I. 47].

férfi-íriszkó férfi-kabátfele; un fel de sacou bărbătesc; Männerjacke. 1787: Egy férfi Frisko Dr. 15 [Mv; MvLev. Csizsár György agya. 7].

férfigardero férfiruhás-szekrény; dulap pentru haine bărbătești; Kleiderschrank für Herren, Herrengarderobe. 1837: Hazi butorok ... Kolos-várt égj Ferjfi gardero (l) [Szentbenedek SzD; Ks 88. 14].

férfigatya izmene; Männer/Herrenunterhose. 1787: Két tsepű viseltes férfi Gagya Dr. 18 [Mv; MvLev. Csizsár György agya. 7].

férfigyermek fiúgyermek; băiat; Knabe. 1574: Vagion Egy nagy Eőreg Eőuem ... azt hagiom az ket ferfiu giermeknek [Gyf; JHbK XXI/12]. 1599: Monostor wczaban kiwil Balog Mihalne tartot egi le teot firfi gyermeket [Kv; Szám. 8/XVI. 25]. 1606: Husuet napiara Egi kuldus ferfi giermeknek, attam egi hituan Jnet [Kv; i.l. 12a/49]. 1612: ket leanozkala (l) es egy ferfiu gyermeke es egy balgatak felesége maradot ithon [Kv; PLPr I/3. 1612—1615]. 1627: az firfiu Gyermekeknek Orszagonkint ualo Járásokra, Es tanusagokra Adgianak EGINEK, EGINEK, mas fel száz Arany forintot [Kv; RDL I. 132]. 1630: megh monda az ferfi giermekis hogy nem oda valo tehen [Mv; MvLt 290. 227b]. 1745: (Az asszony) szebenben lévő Firfi gyermekeinek Securitására nézve decernáltatott* [Újbárest H; Ks 62/3. — *Köv. a gyermekek vagyonának zárolására von. nyil.].

Szk: ~ **fiacska**. 1735: Állit kezeseket az meg holt Zúrza Siridontul maradótt Férfi Gyermekek fiacskaáért [Szamosújvárnémeti SzD; SLt 5. AA. 20].

férfigyolcsing cămașă de pinză albă pentru bărbati; Leinenhemd für Männer. 1625: 4 felső ingh kenderből, zótettek, egi ferfiu giolcz ing io [UstT 8a]. 1635 k.: hozot ... egi firfiu giolcz inget [Szu; Pf]. 1730: Egi Ferfi Gyots Jug Fekete Sejemmel varrot [Ust; Pf].

férfigyűrű inel bárbátesc; Männerring. 1827: Egy Fejér Brilliant hoszsuzko négy szegletű formájú Muszka foglalású férjfiu gyűrű [Kv; DLt 464 nyomt.].

férflimeg, férfling cámasá bárbátesc; Männerhemd. 1576: Egy fyrffiw Ingre walo Ing wy galler gallos zederyes Selyemwel waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1589: Ket visselték (1) ferfi Inghék hitwanok [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]. 1602: ferfy ingh uagio(n) tiz eggik giolcz, niolcz ingh aszony állatnak walo [Uzst 19/53]. 1623: Egi ferfiu Ingbeol Jutott f — d. 75 [Kv; RDL I. 122]. 1629: Egy firfyu Jng igen rosz, ér tt. f — d. 15 [Kv; i.h. 143]. 1644: az feleségem eczer szapulott vala s egi firfiu ingh el vesze az ruha közzül, ez nap is oda vagion az egi firfiu ingh [Mv; MvLt 291. 399b]. 1763: 1. Ferfi Imegh régi modi arannyal ezüsttel es Selyem(m)el gazdagon varva minden felől [Nsz; Szer. özv. Harsányi Tisza Ágnes lelt.]. 1788: Egy férjfi tászlis Ing [Mv; TSb 47]. 1817: Egy lengetég fél németes férjfi ing [Mv; MvLev. 2]. 1849: Hat férfi Ing gyapat gyoltsból [Dés; DLt].

Szk: halálra való ~ halotti férfling. 1751: Halálra való férfi Inget Arannyal varrottat [Kv; Pk 6].

férflinas fiúgyermek; báiat; Knabe. 1668: az Váradi vitézek már lopvais ki csapnak az szegenysegre, rabsagrais vitték mostansag benne Kalotaszegből két ferfi ola inast és két leanyt megh irja* az rabsagra vit ficsorokat es leanyokatis bocsassak el [K]. Szekely Moyses Drinápolyban kelt lev. a fej-hez. — *A csausz pasa].

férfling 1. férflimeg

férflikepa obialá; Männerfußappen. 1737 k.: edgy pár ferfi Sárga kapcza, Aszszony ember kapcza mas fel pár [Brassó; Ap. 5 Apor Péter lelt.].

férflikelme férfiruha-anyag; stofa de haine pen-tru bárba; Kleiderstoff für Männer. 1849: szabo mester Lörintzi András ... a' szükséges ruházatokhoz valokat bevásárolva ... Kelemen Béni magát meg méretvén azon férfi kelmékből ... Kelemen Béni számára ruházatok készített volna [Kv; Végr. Vall. 64].

férflikeserves gyászoló férfirokon; rudá bárbátesc; in doliu; trauernder männlicher Verwandter. 1736: Az tornak pengé ez volt az rendi: az papoknak és az deákoknak külön fogták más házban az étket, más házban az férfi keserveseknek, másban az asszonykeserveseknek, külön házban az uraknak, különben az nemességnek, másban az közrendnek [MetTr 420—1].

férflikeverő ' ? ' 1606: 12 July voltak Zent Giorgy hegen ferfi keuzerök heten, attam egyik(ne)k d 12 tt f — d 84 [Kv; Szám. 12a/F. 44].

Mint hogy a kv-i Házsongárdban és a Szent György hegyen jórészt gyű-ök és szó-k voltak, a címszóbeli szó vmilyen gyű-mölcstermelő munkát végző férfinapszámokra vonatkoznak. Jóval kevesebb valószínűséggel gondolhatni a keveréssel (l. ott), szántóföld-forgatással bajoskodó mezőgazdasági munkára is.

férflikor virstá bárbátesc; Mannesalter. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról ...; holnap a férfikornak teljes erejében lévő családapát szakít el a kéréletlen halál szerető nejeének, és gyámoltalan gyermekeinek karjai közül [Kv; Végr.].

férfliköntös férfiruha; costum bárbátesc; Männerkleid. 1625: Ferfiu es Aszszonyember köntös. Az mi ferfiu keonteos wolt, azokat az relicta, hogy el ne weszenek maga és gyermeki taplalasaert el atta [Kv; RDL I. 126]. 1711: Ersok az természet rendi elle(n) ferfi kontöst vött magára [Kv; TJK XV/1. 68. — A teljesebb szöve. *férfliesz-köz* al.]. 1736: az mostani sok czifraság, haszon-talan krepin, paszamánt s a többi az férfi-köntösökön is, nem kevésé kisepri Erdélyből a pénzt [MetTr 346]. 1761/1784: Férfi köntösöket nem láttam többet [Kővárhosszúfalú Szt; TKHf Com. Anna Teleki (61) vall.]. 1836: Férfi Köntösök ... Egy fekete poszto kaput ... Egy más melirtes poszto viseltes kaput [Kv; Pk 3]. — L. még RettE 404.

férfliköpenyeg manta bárbátesc; Männermantel. 1787: Egy ujjas férfi köpenyeg [Mv; MvLt]. 1823: egy Nagy ferfj bérlet köpenyegét varjanak meg 2 Rf [HSzj varr al.].

férflilájbli férfimellény; vestá bárbátesc; Männerweste. 1787: Egy viseltes férfi Lájbli Dr. 50 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4] | Egy viseltes kék poszto férfi Lájbli ... Dr 6 Egy viseltes kék poszto nadrág [Mv; i.h. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 4].

férflilegény flacău; Bursche. 1806: egy Ágyba Ferjfi Legénnyel edgyütt fekwé látta volna [Dés; DLt 250/1808].

férflimagzat fiúszülött; báiat nou-născut; männlicher Sprößling, Knabe. 1697: Felesegetül Varga Katatul lett harom firfi Magzattya [Dés; Jk]. 1827: Sinko F. Istvának és Péntek Katának edgy-szerre két gyermekük születvén edgyik mint Ferjfi magzat György nevet nyert [M. gyerőmonos-tor K; RAk 79].

férflimente férfi zubbonyfajta; un fel de veston bárbátesc; Männerrock. 1710: Egi publican szin velentzei Granatt, hiuz Mallal bellett ferfi mente hat öreg rend vitez köteses arany fonal gombok rajta [Told. 19]. 1714: Kék Bársonbul való Férfi Mente, Nyusz Béléssel 11. Pár arany Paszamannjal és annyi Skofium gombokkal fl. Hung. 102 — Sötétes haj szín bárson férfi Mente, Nyusz lab béléssel gombok nélkül fl. Hung. 60 [Szab/Fog.; REKl. II. Apafi Mihály hagy. 9].

férfimetsző szőlőmetsző férfimunkás; muncitor care tunde/retează vița de vie; Rebenabschneider. 1606: Pant feytes, Mecczes 4 8bris Voltak Hason-gartban 4 ferfi mecczeők attam ... d 48 ... Azzonnap mecczok heten d 70 [Kv; Szám. 12a/I. 46].

férfiműves férfi napszámos; zilier, lucrător cu ziua; (männlicher) Tagelöhner. 1577: Az zeole myesseknek fizetesse felöl voxot kerdve(n). egien-leo akaratból vegeztek, hogy az ferfiu myhesnek 12 penznel teobbet ne aggianak, az Azzony alat Myesnek 8 penzt [Kv; TanJk V/3. 15a].

férfi-napszám férfinapszámos-bér; plata zilieru-lui; Tagelöhnerlohn. 1597: Azzony allatnak penigh leanzonak es giermeknek senki semmikeppe(n) egez ferfi napzamat adni ne merezellien [Kv; TanJk I/1. 293].

férfirend férfinépség; bárbați; Mannsvolk. 1593: Varosul lathwan ith ez Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) s mind feokeppen az Azzony Allat es leanzo renden az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek sokaknak rendeiheoz es erteo-kekheoz (!) kepest, Alkolmatlannak lenny ... vegheztek azert eo kgmek egezh varosul ezt megh zabolazny [Kv; TanJk V/3. 206]. 1603: Miwel-hogy az eolteozetben valo Luxus mind ferfy mind azzony allat es leanzo renden az my varossy allapatunkat felette megh haladta, Tetzett eo kegeknek ... hogy ... minden varosi rend kewl (?) valo eolteozetet (igy!) ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul, Arany Lancz, Arany perecz nyak ruha es akarmi nemes renden valo forma Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; i.h. I/1. 460].

férfiruha haină bărbătească; Männerkleid. 1582: Regeleo Vosarnap vala mikoron Menenek a' hazhoz a' harom Azzony Nepek de az eggik Rengeo Anna ferfyw Ruhaban vala [Kv; Tjk IV/1. 32–3]. 1600: Egy iffjw zemelt Jlona neweott ky ferfy ruhaban eolteozott volt, eo k(e)gmek egez Tanachyul egyeott lewen Sententiaztak hogy az Pe-renger melle keottesek es ereossen meg veretes-senek (igy!) Annak vthanna ky kergetessek, es ha valaha ez varoson talaltatik megh eolteassek, es vizben butattasok [Kv; Tjk VI/1. 404]. 1631: Bőruinet ... neha ... eyell az katonak hoztak haza ferfiu ruhaban [Mv; MvLt 290. 46b].

férfiruházat férfiöltözet; imbrăcămintă bărbă-tească; Männerkleidung. 1629: Ferfyu, es Aszszoni ember ruházat | Firfyu, es Aszszoni ember ruha-zat* [Kv; RDL I. 132, — *Húsz sorral alább: Firfy es Azzoni ember ruházat].

férfi(ű)ság 1. potentia. 1628: az en feleségem ... Feleli en hozza(m) azt: Hogi ferfisa(gom nem) volna, es nem volnek elegses az hazassagba(n) ... kit tagadok, mert szinten <ollia>n ferfinak

esmertem ekkedigh magamatt affelere <mint> mas ember, lehet hogi neha betegség miatt nem an-<nira> lehetett az dologh egikor, esmegh mint mazzor [SzJk 22]. 1654: Molnar Katat, Szeszarmanyon lako Jakab Petertul szeparalta az Ecclesia. Első, mert Molnar Kata megbizonyította, hogy az Ura Jakab Peter impotens az hazassagra, nincz ferfiusaga [i.h.; 73]. 1670: Causa Levata Szekiensis Sigmond Márton(n)e Anna Nagy prokatora által Szeke(n) lako Varga Mihaly által Ura elle(n) Sigmond marto(n) ellen proponallya hogy Ura tehetetle(n) ferfiságával aszszony ember-(ne)k megh ne(m) felelhet [SzJk 109]. 1687: Kotsis Kata ... tehetetlenséggel vadollya ferjet, es hogy el üzte volna tölle, szabadsagot adot neki hogy szeretőt tartso(n). Bencze Gyorgy pro-sua parte így felel. Miolta el vőttelek azoita nin-cze(n) ferfiasago(m), de az előt volt [i.h. 154].

Szk: ~ot megmutat. 1716: az ura ... éczakákon be mégjen hozzá, úgyjekeznék férfiságát megh mutatni, s, annál inkább el betegesedik [Nagyida K; Told. 22] * ~ot megmutathat. 1716: Kinek az szájából hallott az Tanu olyan szökat; csak heaban mentem férhez mert az Vram nem Aszszony emberhez valo, nemis arra valo hogi férfi-ságát megh mutathassa?, mellem fekszik ngjan de semmi ferfiságot nem tehet [uo.; i.h.]. * ~ot tehet → ~ot megmutathat.

2. penis. 1764: Nemis láttam, hogy az fer-fiségből ki ment természetnek Materiájával az bornyú meg lett volna motskoltatva az Lanczi Jösi Férfisága, vagyis szemérem teste [SzűvLt.].

férfiságtalanság impotentia. 1680: Nagy Kata szolitattya férjet Varallyai Nagy Andrast ... Miert kellett Nagy Andrasnak meg hazasodni holot ne(m) Aszsonyi allathoz valo lehetet; erős gyanusagunk vagy(o)n benne. Inctus vero per Patre(m) Joanne(m) Nagy de Varallya* sic proponit. Az en Gyermek(e)m ... nem volth olyan erőtelenséggel avagy ferfiságtalansággal annak előtte hogy meghazasodot tagado(m) egyebarant meg sem hazasodot volna [SzJk 150. — *SzD].

férfisál fular bărbătesc; Männerhalstuch. 1829: Egy férfyu Sál f 6 — [Ks 31. XXXb Dobray Peter „Notta”-ja].

férfisar férfilábbeli-fajta; un fel de încălță-minte pentru bărbați; Männerstiefel. 1669: Ferfi Saru par No 19. Aszszony ember Saru par No 1. Czipelüs par No 2. Boczkor par No 8 [Fog.; UtI]. 1680: Ferfi, es assz(o)nyember Saru par 60 [uo.; UtI]. 1687: Ferfi Saruk készen nro 66 [uo.; UtI].

férfistráza (férfi)őr; paznic; Wächter, Wärter. 1735: Az özvegj Aszszonyok másod rendbe(n) tartoznak Ferfi strasat adni [Dés; Jk 456a].

férfisüveg căciulă bărbătească; Männerhaube. 1739: Három Nuszt kesztyű két nuszt nélkül valo ferfi Angliai Posztból valo süveg [Szász-kerd K; Llt Fasc. 96].

férfliszakács bucătar; Koch. 1621: Demjen Gergeli Negy loan zekere(n) vizen V. eo fel.* zamara valo ferfi Zakaczokat es egy eoreog ladat-is Varadig. attam) 4. lotol f. 6/ — [Kv; Szám. 15b/IX. 165. — *Olv.: Urunk őfelsége].

férfliszemély férfiember; bárbat; männliche Person, Mannsbild. 1585: Neb Janos vallia, lattam hogy eiel az nazba be bochatottak oda ferfi Zemelieket a' hazba eyel (így l), Im ez Minap, hon nem leteben az vranak, zallanak meg ellenbe valamy zolgaló emberek [Kv; TjK IV/1. 492].

férflí-szőrkalap kb. nemezkalap; pălărie de pislă pentru bărbați; Männer-Filzhut. 1812: Egy férfi szőr kalap [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 14].

férflí- 1. férfi

férflíú férfi-, férfinak való; bárbațesc, pentru bárbat; Männer-, Mannes-. 1637/1639: Keovetkeznek az Ferfiuy Ekessegek* [Kv; RDL I. 111. — *Köv. török, pallosok, keshüvelyek fels.].

Szk.: ~ ág férfi/fiág. 1711: Néhay Mihálycz Mihály Uramtól az Testamentom Szerént maradott jók az Fiaknak redundálnak, tali conditione hogy ó kglmek, abból in praejudiciu(m) Filiarum prae-declaratarum senkinek ne abalíneal hassanak, hanem ha deficiálna az egész Ferfiuy Ag, maradhaszon viszzá az Leányokra [Altörja Hsz; Borb. I.] * ~ maradék férfi/fiúörökös. 1560: engette mind eörökke birni, hasznat venni, Az felseő molnot bamfi Pálnak ..., es Az eo ferfiúy Maradékinak mindenesztől fogúa, es minden Jgassagát ki veotte Az vi malombol, valami bamfi menyhartott Jletthe volna [Mv; JHbK XII. 7] * ~ *monie* férfi-zubbonyfajta. 1582: Cathalin Zabo Martonne ... vallia, hushagio vosarnap eleot valo vosarnap* vala Ieowenek Neg Azzon Nepek azon keozben Ez Rengeo Annais ot vala, es megh az palastia Alat eg Bab vala eo magan ferfiyw ruha Nem vala hane(m) amel Bab Nalla vala Azzon eg foztan es eg ferfiwy Mente vala [Kv; TjK IV/1. 53]. — *Febr. 18].

férflíú-testvér fiútestvér, fivér; frate; Bruder. 1793: Ferfiu Testvérünk volt egy oláh Déák Gentsen [Kémer Sz; TKhf 13/34 Anutza Sorbán cons. providi Joannis Tyivorán (37) val.].

férflíú-unoka fiúunoka; nepot; Enkel(sohn). 1677/1768: ha Ferentz fiak nélkül halna meg, vagy azoknak Fiai, s ferfiu agon lévő Unokáís, ugy à Jozság Péterre Szállyon, és annak fiaira, ferfiu unokaira, és hasonló unokájoknak unokaira [Ne; DobLev. II/386. 2b].

férflíváltozat férfi-alsóruha/fehérmű, *tdj* (férfi)-változó; lenjerie/rufárie bárbațescă, primeneli; Männerwäsche. 1634: Ezek után az mi ferfi es Aszonyember változatok (!) voltanak azokatis dinisor vrain az harmad(na)k excindalasakor megh

beczwlwen, penzbeli reszt itiltek csak az aruaknak [Kv; RDL I. 105].

férflíváltozó férfi-alsóruha/fehérmű; lenjerie/rufárie bárbațescă; Männerwäsche. 1849: Három pár ferfi változó [Dés; DLT].

férges 1. zsuzsokos, *rég* búzaférges; cu gărgărită; kornwürmig. 1647: Az Gabonas haz .. Vagion benne nyolcz reszben allo Szűszek; Abban vagion az idei buza Cub. Maj. No. 7. met. 7. Taualyi ferges buza, Cub. Maj. No 12. Met. 4 [Nagyteremi KK; BK]. 1731: En aban az igen ferges buzat atam el ket száz ket vikat, ketteivel egy forinton [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev].

2. ? zszisikes; cu gărgărită; mit Erbsenkafer. 1797: (A) Borsot *bé* hozván és el Csépetteten lett belölle 2 veka és egy kupa az is szörnnyü alatson és férges [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

3. állapotos, terhes, *rég* nehezes; gravidă, însărcinată; schwanger. 1585: Vitez Mihály vallia Az leanyhoz hallomással hallottam hogy Ream fogia volt ferges voltat lattam elegh haydut hog' kapcza zarogatnj oda Iartak [Kv; TjK IV/1. 506].

4. hitvány, romlott; ticălos, stricat; nichts-nutzig, verdorben. 1762: (A szóban forgó jő-ok) rosz hírü nevü férges emberek voltanak. Holmi aprolék lopogatás és férgesség hallatott hozzájuk [Egerbegy K; MNy XXXVIII, 131].

◇ Sz. 1751/1770 k.: Férghes Kata [Ördögös-fűzes SzD; SzConscr.].

férgesedik zsuzsokosodik; a se umple de gărgărite; kornwürmig werden. 1749: Gabona feletséken vólna s tavalyi majt mindenik Jóságbán meg kezdötek vala fergesedni jól lehet eleget száraztattam [Gagy U Ks Péterffi Sándor lev.].

férgeesség hitványság, romlottság; ticăloşenie; Verdorbenheit. 1762: holmi aprolék lopogatás és férgesség hallatott hozzájuk [Egerbegy K; MNy XXXVIII, 131. — A teljesebb szö. *férges* 4. al.].

fergeteg vihar, zivatar; furtună; Gewitter. 1585: Veottek eo kglmek zemek eleybe(n) az Zent Peter egy hazanak puztasagatis, mely miath az Egeknek haborusagy az Jstennek Igyeienek (!) halgatoyt el tauoztatliak Nagy giakorlatossagal onnet a' puzta helyreol ..., vgy mint Nyarba az Nagy hewsegh es az Zapor esseok, Tely wdeöben az ho Ees, es egieb Zawaros hidegh zeles wdeok, fergetegek [Kv; TanJk I/1. 6]. 1709: hideg szelek, nagy hlovak, fergetegek és erőss hidegek voltak [TT 1890. 761 SzZsN]. 1771: Tava] nyáron ... Bánátus felöl egy nagy fergeteg jövén, sok élő fát döjtett ki [Páncszelistye H; JHb 93. XIX. 6].

fergeteges viharos; furtunos; gewittrig. 1749: rut szeles es Fergeteges idő [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1771: Meghala a szegény Györffi József

... Karácsony előtt megbetegedett hagymázban igen súlyosan, feküdt. Abból valamennyire fel-tambalódván husvét napján igen hideg, fergeteges, havas, esős idő lévén, az uton által-vervén a hideg, recidivált s meg is halt [RettE 248–9] 1807: Januarius 7a az időis szeles fergeteges volt [Dés; Ks 87 KMN 344]. 1816 u.: Innep nap tsak akkor vagyom, mikor eső es, vagy havaz, vagy egyéb fergeteges idő vagyom [KLev].

fergetőfa 'f' 1594: Dobos Ferencnek Heth dob-hoz valo fergetteo fatol Sututol es Beorteol attam f – /53 [Kv; Szám. 6/VI. 27].

fergettyű virtej; Wendschemel. 1587: Kere-kes Mihalj harom kerekét Czinalt wj falozással kwlliokkal fiztettem teolle – /78. Jtt(em) sarogliaiat fergettiwet (!) valami aprolekkal – /50 [Kv; Szám. 3/XXX. 13]. 1590: Az Kerekes- sel chinaltattam 4 thaliga kerekét, Chinalt egi fergettiwth, es ket tengelth, es egi rudath fl. – 94 [Kv; i.h. 4/XIX. 18]. 1597: Kerekes Demeter Chynalt ket Tengelt ... d 32 .. Egy fergettywert fiztettem Nekye f – d 16 Esmeg egy fergetthywt f – d 16 [Kv; i.h. V/5. 8]. 1595: Kerekes Mattyas czynalt ... az posztos kúczira ... 1 fergettyüt ... d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: Az Talygához Csinaltattam ... egy agast es egy fergettywt f 1 [Kv; i.h. 16/XXXII. 13]. 1694: 1. fergettyű [Torda; Told. 11/34]. 1699: Szekér agas Nro 3 ... egy fűrgettyű [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lett.]. 1842: egy gyermek kotsi festett – fergettyűje el van törve [Cseke-laka AF; KCsl 3].

fergettyűfa fergettyűnek való fa; lemn pentru virtej; Holz für Wendschemel. 1848: Szekér Lajtorja egy 1 rft 10 xr. Simej fa és fergettyű fa ötven ... 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

férhet 1. elérhet; a putea avea loc; Platz haben können. XVIII. sz. köz.; mi Diák fiakul meg szorulva vagyunk a fél jóságunkon, úgy hogy nem férhetünk rajta [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

2. hozzáférhet; a putea ajunge la; ankom-men können. 1731: ezen az helységen anyira meg kényszeredat az szegenység az éség mijá hogy malamakot (!) és gabanas hazakat a hol férhet-nek Fel verik [Pálos NK; Ks 83 Géczy László lev.]. 1771: olyan helyen vagynak az Erdei: hogy ahaz senki nem férhet [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6].

Szk: gyanító szuszpió ~ utána. 1787: Ha a' Paluban valami idegen ember meg fordulna, a' kinék a' Felsőb Rendelések szerint Passusa nem lenne, 's leg kiseb gyanito suspitio férhetne utána az olyanokat immediate el fogatni, 's a' Proc. Tiszthez kísértetni kemény parantsolat alatt pa-rantsoltatik [Torockó; TLev. 3/2. 3a] * gyanú

~ ukihez. 1758: (Udvar Istvánt és feleségét Csúka Pannát) mindenkor jámbor jó erkölcsű, igaz em-berek(ne)k lenni tudtúk, s tudgyúk azok(na)k ésmérjük lenni mostis, még pedig olyanoknak, a' kikkel eleget barátkoztunk, de még tsak gya-nonkis hozzájuk nem férhet [Betlensztmíklós KK; BK]. 1765: Pakulár Sztánhoz semmi gya-nunk nem férhetett [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 42]. 1772: azon Inquisitoriambeli fatensekhez éppen nem férhet gjano [Kük.; JHb LXVII/-226] * nem ~ hamisság a konszcienciájához. 1749: Czegezit ... recomandalom lmo Catholicus az Constenciájához nem ferhet anji hamisság mind az eretnekeknek [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

3. hozzájuthat; a putea obține; dazukommen können. 1715: az oeconomianak nagy ügygyel bajjal akadallyoskodással reggel későn, estve ide-jekora(n) zárván be a kapukat, nem akkor a mikor kellett, hanem a mikor lehetett, és a kapukat meg nyitották férhetünk, a munkanak tételéhez [Fog.; UtI]. 1776: Barcsai János ... vicecolonusságot vadászott, s arra nézve ezt a Törököt* felküldötte Bécsbe nagy költséggel, hogy már szerezzén nekie vicecolonusságot. De ahhoz semmiképpen nem férhetett ..., baronatust szerzett neki [RettE 370–1. – *Török Andrást; rá vonatkozóan l. i.h.].

feria 1. szünidő, vakáció; vacanță; Ferien. 1734: Az említet Mlgs Urfiak, tudom hogy mikor frequentia volt, itt Kolosváratt a Collegiumban, mikor penig Feriak voltanak kún az Idvezült Mlgs Ur Jóságiban procuraltattak [Kv TKI Joan. Nemethi (46) tricesimae controlor vall.]. 1769: én a feriat ballábom szára ki sebesedése mián ithon töltém [Ne; Told. 5a]. 1798*: En Isten jóvoltából az holnap napon innen MVásár-hellyről Csánba ki menni szándékozom; s a' férían ott is fogog (!) lenni [Mv; TLev. 5/14. 1a. – *A levél kelte: márc. 29].

2. törvényszűnet; vacanță judiciară; Gerichtsstillstand. 1744: Kgyld Causaja mostani feriak interveniálván halasztatott ezen Diaeta Törvényes Continua(ti)ojá(na)k, vagy ha interrumpalodnék, a következőknek eleire [Nsz; Ap. 5 gub.]. 1771: Husvétii feriakra nézve elbomolván a tábla, hazament [RettE 249].

feriál 1. kb. sújt; a lovi/atinge; (be)treffen, belasten. 1733: Ami illeti azon legenynek kerke-dezésit az az Inctát nem feriallya, hanem magát az fatenst vagis (!) kerkedezőt [Dés; Jk]. 1758: semmi némű abból következők kár, terhe ne feriallya Tar Gergelyt, hanem Csegezben resz-ben excindalt Jóságok békességesen kezinel és birtoka alat maradhassanak [Asz; Borb. I].

2. veszedelmezett, veszélyeztet; a periclita; gefährden. 1723: a Kis Mihály Ház helyét ... látom hogy most is feriállya az árvíz [Sövényfa KK; MbK 150]. 1772: Mint-hogy Cancellista Uraimék olyan dolog iránt fognak engemet járálni és fatealtatni, a' melly mind Néhai jó Kegyelmes

Uram és Asszonyom ő Excljokat, mint Mlgs Báro Principalis Uram ő Nsgát is engemetis fognak ferialni, azért én Juramentumomat le nem tésem s nem is fatealok [Drág K; TSb 21].

feriáltatik kb. sújtatik; a fi lovit; betroffen werden. 1612/1723: De a' Koronkaiai is a' Vásárhelyi Esperest hire nélkül Papot ne fogadjanak, hanem a' Bodoniakkal egyet értvén hírré tegyek az Esperestnek, -s úgy fogadjanak Papot, Sidó (!) Papot, Sido hiten valót, Dávid Ferentz vallásan valót pedig ne fogadjanak Ha különben tselekednének a' Koronkaiai, fulmine maledictionis ferialtassanak, a' Bodoniak tőlök el szakadjanak [Hagymásbodoni (MT) eklézsia könyve].

férj sot; Mann, Gatte. 1560: My Thomori Cristoph adom emlekezetre az en leueleni Altal hogy en kozaruarat^a zenth kataryn azzon Masod napian az nehay kozaruari gyeuwygne es az mostani feryewel Bornemizsa Janos vrammal megh Jgienesulesbol Tewttem Jlyen vegezest^b [SLt DE. 2. — *SzD. ^bKöv. a végzés]. 1569: Chyrenj Clara Az Ew Eleoby uranak az megh holth Jstrigj mihálnak Neweth El waltoztata volna Es mas ferjhez Thwnny Illik Kwn ferenchez Menth volna [Mányik SzD; IB VI. 225/13. — L. alább külön a férjhez megy szk-ot!]. 1578: (Adót nem fizetnek) kiknek feriek az bekes hadakor el weztek es kik meg vrok Neweket vysselyk [Kv; TanJk V/3. 167b]. 1680: Kovats Joseph matkajától Rebechatol (igy!) diuortaltatni kiva(n). Deliberatu(m). Absolvattatik, et ad secunda vota fel bocsattatik, mivel constal hogy ferje vagyon matkajanak [SzJk 151]. 1736: az Asszonyok peniglen maguk Férjükkel edgyüt esküdgyenek megh (hogy miért nem vették volna fel azt a bestelenséget hirtulzatást:) [Szentgyed SzD; Wass]. 1752: Lupuj(na)k Kintseben két Testvér Nénnye vagyon fernél (!) ..., de a Nénnyei férjek nevekre nem emlékezem [Körtvélykapu MT; Szimion Pintye (38) jb vall.]. 1804: adta a' testvére Ferjének Bozintán Kosztánnak [F. berekszó Sz; BfR III. 12/7 Drentye Vaszali (60) col. vall.]. 1814: (A) Grof Ur, többnyire mind az említett Léány személynél töltötte és tölti idejét, ezt pedig az asszonyok Férjeikre nézve bajason tudják el nyelni [Ne; TSb 12]. 1837: A' Város a' hely béli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék ... és dolog tehetetlen ... fel segülésökre egy intézetet állított fel [Torda; TLT Praes. ir. 466].

Szk: e mellé jő. 1794: Csipkés Mária Asszony ... midőn említett Férje mellé jött 1. Szuszékat, 4. Hordot és a' féle aproság Házi portékákat hozatt [Asz; Borb. I] * ~hez ad. 1638: mü előttünk Balog Márton eo kegyelme, és Hites Társa Dosa Rákhel Asszony jo Lelkek esméretek szerint azt adák fel hogy nagyobb édes Léányokat Klárát Ferjhez adván a' mely Mobiliakat, parafernumokat eo kegyelmek édes Léányok örökös birtokába által adának, azokat hogy írrok meg [Szentimre MT; BalLev.]. 1659:

(Feleségem) gyermekimet tisztességesen kezicse ki hazasításra mintt fő ember gyermekit szoktak keziteni; ha pedig ... szerencse talalna őket tizen hat estendonek előtte atkozot az ki ferhez adgya akar melljketis [Törösvár F; Ks 90 Bornemisza Pál végr.]. 1781: a kisbiket férhez adta Néhai Borbély Samuel Uramhoz [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1] * ~hez adatik. 1747: az ... Exponens Asz(ony) ... ferjhez adatván eliberalodott az Tutela alol [BSz; Ks 14. XXXVII. 17] * ~hez adja magát. 1766: Régtől fogva várja szegény Beta, hogy valaki elvegye, de helytelen magaviseleért nem kapott senki rajta, mikor ideje lett volna, hanem már most, ha mind időmúlás után is férjhez adá magát [RettE 199] * ~hez adó kiházásító. 1761: Eleinktől reánk Szállott, s mind ez mái Napig meg tartott rend tartásunk, és szokásunk az volt, azis vagyon, mostanis, hogi minden, Leányát ki házaso, Vagyis férjhez adó ember tartozik az eo tehetsége szerint Leányával ... leg alább egy darab szöllöt adni [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715] * ~hez adott. 1806: Minthogy azon férhez adott leány mindeniknek egyarányú testvére volt, és az jószágot egyenlő részre bírják, tehát tartozik az inctus az actornak a fenn írt 38 forintnak és 37 krajcárnak felit lefizetni [Szarhegy Cs; RSzF 241] * ~hez adott portéka hozománytárgy. 1739: Geréb Borbára Asszonyom férhez adott portékájának Laistroma [Illyefva Hsz; HSzJP] * ~hez hoz. 1791: Én ..., nemis ismértem Néhai idősb Majzos János Uramot, akinek Leányát férhez hozták Fiafalvára [Usz; Borb. II Agillis Michaél Csiki (70) vall.] * ~hez jön. 1791: Kalmán Uramhoz ide Fiafalvára Férhez jöttem [Usz; i.h. Juditha Menjhárt consors quondam Michaelis Kalmánj senioris ex Fiafalva (78) vall.] * ~hez kel férjhez megy. 1750: Én itt Sz. Györgyön születtem e világra, innét költem férjhez is [Sszgy; HSzJP Haelena Bakó (64) vall.]. 1759: volt még egy Leánya ki is ferhez költ S Sz Györgyre [Kükös Hsz; Kp I. 204b]. 1782: csikrákosi Balás Györgyné ... költ férhez jenőfalvi Korda Tamáshoz [Jenőfva Cs; RSzF 232] * ~hez megy. 1569: Chyrenj (!) Clara Azzony Az Ew Eleoby uranak az megh holth Iztrigj mihálnak Neweth El waltoztata volna Es mas ferjhez Thwdny Jllik Kwn ferenchez Menth volna [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1592: Louas Thamas ... vallia: Ezt tudom az Teglas Antalné dolgaban: Danch Orban teot volt fogadast velle hogi ferhez megien: Az azzoni mikor ferhez ment volna, egi nehanizor monta nekem Danch Orban, Im ferhez mene Teglas Antalné, chak eztendeot sem vara, menniwnk rea, mert nekem egi ebbeddel ados [Kv; TjK V/1. 220]. 1604: az mi keues ezust marham penzem ruhaím es minden fele labos marhaym uadnak ... ha zinte ferhez meneys az en feleségem az en atiamfiay el ne uehessek [Halmagy K; JHb XVI/50]. 1633: az en feleségem . ha hol ferheöz megien ... gyermekimre ismet minden Contradictio ellen visza szallyon^a [Kv; RDL I. 101. — *Ti. a szóban forgó ingatlan]. 1736: Vala egy úr, az ki székeleyek generálisa vala, ...

egy igen közel való atyafia leány méne férjhez egy jobbágyhoz, attól az jobbágytól lón megint leánya, az is jobbágyhoz méne férjhez [MetTr 416–7]. 1802/1816: (Rápó Kata) ám bátor két Bitangjai lévén, annak utánna betsültesen férjhez ment [Dálnok Hsz; Kp 317 Czintos László (40) cseléd vall.]. * ~hez mehet. 1591: Berekszay Mathe Jelente, azt en nekem az Ecclesia ... vg' aggráulalta es ligalta volna meg az eo tölle el-separaltatot feleseghet Catalin azzonth, hog' vranak Elteigh ferhoz ne mehetne [Kv; KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedi(n)sis minister Colosvariensis kezével]. 1675: Mivel haro(m) esztendeje hogy Ura el hadta hütötlenül felesége ferhez mehet [SzJk 126]. 1763: az Ia ... ezen gonoszságát, hogj inkább tetézhesse, arrais vetemedet hogy egérköves pogatsát készitven uranak küldette, hogj életét fogjatván maga latráhaz inkább ferhez mehetne [Torda; TjK V. 180]. * ~hez mehet. 1840: már most Susánna Léányom meg van fosztatva mind Szolgálatjától, mind férjhez mehető Szerentséjétől, mind született Hittétől és vallásától [Dés; Dlt 1268]. * ~hez menő eladó sorban levő. 1810: Mikor pedig a' Léánya fel nő és férjhez menő lenne ... akkor ... férjhez Menetelével a Gergelyfai Marton telki Szt Jakabi Jozság adodjék által [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel kezével]. * ~hez ment. 1754: Tudgyaé a' Tanu ... Kis Judith úgy viselté magát, mint betsültes férhez ment Aszony ...? [Altörja Hsz; HSzJP]. * ~hez visz. 1729: Rapolti Andrasne Aszonyomnak adta mikor ferhez vittek [Esztelnek Hsz; i.h. Marton Marton (70) col. vall.]. 1751: Sofit Rophaj Istvánné Aszszonyomtól kérték fel mikor Apáczára vitték férhez [Nagyajta Hsz; HSzJP]. 1780: Horvát Julis Aszont férnek vivék [Zabola Hsz; i.h.]. * ~nek ad férjhez ad. 1586: Zeoch Miklos vallia, Az gazdam Aszonnak az éóchet megh fogtak vala paraznasag sorsaiert ... a' leant az Varos Directori kezessegen erezték el, Azon keozbe fernek Adok a leant [Kv; TjK IV/1. 587]. 1639: Az szwleiek szent Pali Anna Aszony az Nagybik leant, az veszedelem keozben atta uolt fernek [Vajdasztván MT; Borb. I. — *Célzás Básta seregének század eleji pusztításaira]. 1736: az menyasszonyt az násznagy az apjától és anyjától elbucsuztatta, megköszöntetvén véle ..., hogy atyal s anyaikepen felnevelték ... s most tisztességesen férjnek adták [MetTr 387]. 1792: A Léányomat Máriát Férjnek adtam tisztességesen [Fog.; Konstantinus lev.]. * ~nek hoz férjhez hoz. 1767: Barbara Jánosi Agilis Danielis Bartalis ex Medeser Consors Annoru(m) Circ. 68 fat(etur) hoc modo engemet ide Férjnek hoztak, mellynek lehet valami negyvenhat esztendeje [Medeser U; Ks 20. XIV. 10]. * ~nél vagyon/van. 1641/1642: mikor Feyeruarta melenek ..., akkor immar Desfallul Anna Becze Mihalyne fernel uala menyeczke [Mihályi NK; JHb XXII/3. 7]. 1725: Oláh Kata Aszszonj M Vászár helljen vagyon fernel [Bölon Hsz; HSzJP]. 1752: Lupuj(nak) ... Kintsesben két Testvér

Nénnye vagyon fernel (!) [Körtvélykapu MT; IB. — A teljesebb szöv.-et l. fennebb].

Sz: a feleség az ő férjére hal meg a feleség vagyonában a férj az örökös. 1745: ezeket* minthogy iffju Legénységemben keresett pénzemben vett fundamentumra építettük a Szegény Néhai meg holt feleségemmel részt adni nem tartozom az A. ő Kg(ne)k, mivel a Feleség az ő férjére hal meg [Torda; TjK II. 11. — *Ti. az ingatlanokat].

férjehagyott hűtelen, hűtlen; necredincioasă; treulos. 1579: meg Ertettwk Mynemő Rwt es Izonyw hyrek forganának Igyarto Georgy felől es teobbek felől is kik Lengyel kiraly ky menete* vtan wtkeztenek volna hogy penig Az vrlste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio orsotar Reank ne bochyassa egywt affele emberekkel ne Bwn-tessen Egez warossul ... Igiarto Georgiet elő zollichyak teorwenre Ezen kyweolis Mindeket paraznakat gykosokat orwokat feriek haglattoakat ... zemely walogatasnelkw elő zolychianak [Kv; TanJk V/3. 184a. — *A lengyel királyvá választott Báthory István Lengyelországba való kimenetele].

férjhezadás mairitat, mairitare; Verheiraten. 1759: hallottam hogy ezen előttünk lévő kis darab csegelly hogy Alb Tyiron (!) ház hellje után való örökség volna, melljetis ő Zesztrében adott volt a' leányaval Fentőse Férjhez adása alkalmatossá-gával [Fentős Szt; TL. Tahár Petre (69) nb vall.].

férjhezmenés férjhezmenetel; mairitis; Heiraten. 1598: ha mi Jozag mostan Chiereni Martonne Azzonim ... kezinel volna ... az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala utan ha magtalanul meg halna Chiereni lazlora zallana [Törzs].

férjhezmenetel férjhezmenés; mairitis; Heiraten. 1676*: férhez menetelivel vagy holta után, az Dotalista Azon(na)k ... mind(en) helyeke(n) mind(en) jussok, jóságok és igasságok mind(en) akadály és perpatvar nélkül immediatē devolvalodgyanak az fen megh irt Successor Atyafiakra [SV; Törzs. — *Az évszám ahaddly 3. al. sajtóhibával]. 1810: Gyöngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével a' mlt az Annjától vitt volt*, ... vissza adassanak [F. rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével. — *Köv. a fels.]. 1849: (Krizsán Máriának) férjhez menetele után születet egy fija [Kv; Végr. Vall. 2 Kelemen Benjámín vall.]. — L. még Rette 181–2, 257; RSzF 242–3.

férj de so; ehemännisch, ehelich. 1690/XVII. sz. eleje: Én Sárdi Susanna Vallom és fatealom, minthogj az én uram ... mikor engemet el vett igen nagy árvaságban voltam etc ... hozzám való igaz igasságos férji hűségéért ők(ne)k kötöm és vallom leg elsőben a Hari* Nagy laki* és Sugadi* pusztá portiolmat hatszáz magyarli forintokig

etc. [Ne; DobLev. I/59. — ^{a-c} AF]. 1833 k.: esedezem a n(eme)s Presbiteriumnak hogy ... ha lehetne .. Férjem Keresztyéni Férji kötelessége, és az Szent Hűt mellé állítani, a köztünk forgo s háborúság okait közöttünk le Csendesíteni [Usz; Borb. II].

férkezés jutás, kerülés; ajungere; Gelangen/-raten. 1764: Ami pedig Silter Ferenc öklme öreg<ek> számába való férkezését reménsége fel<ett> illeti, bizonyos okra nézve úgy kellett meg<maradni> [Dés; DFaz. 23].

férkezhet férkőzhetik, kerülhet; a putea ajunge; sich herannmachen können. 1755: veszedelemb(en) még eddig nincsen Kls Vr(am) eo Exallya, mivel az Doctorokotis Lelkekre kényszergettem, de annyira ell gyengédedet, hogy nagy Dajkálkodás kell eo Exallyának; s mű tsak nem férkezhetünk oly közel, mint kellenék eo Excellýához, mindenre tsak az Aszony eo Excellját kell terhelni [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ból].

férkezik 1. *uki mellé* ~ vkihez hozzáfér a ajunge la cineva; jm ankommen. 1775: De hogy az Ur a Házasot másnak adgya azt meg nem engedem mert aki hozzá nyul ha akkora lesz is mint egy Ház le vágom a fejszevel ha melléje ferkezem [Méra K; Aggm. C. 43].

2. *vmilyen szolgálatba* ~ vmilyen szolgálatba jut/kerül; a ajunge într-o funcție; in irgendeinen Dienst gelangen/geraten. 1769: mind a két Utrizált személy kiváltképpen a miolta Udvari szolgálatban férkeztek volt, úgy annyira kezdettek excedálni, hogy nem vala képpést (!) meg maradni vellek senkinek [Bukuresd H; Ks].

3. *vmihez suszpicció* ~ gyanú fér vmihez; a exista suspiciunea; Verdacht liegt vor. 1748: (Az) attestatiohosis nagy suscipio ferkezett coram sedria censealtatván his rationibus, Imo hogj a subscriptioja mind a két attestans személynek egy kez írás [Torda; T]k III. 243].

4. *mellé* ~ (nőhöz) hozzáférkőzik; a se apropia (de o femeie), (an Frau) herbeikönnen. 1757: Ifiu Legény korában Sipos János, néhai Székely Sámuel urammál szolgálván a szolgálója mellé férkezet s meg nevelte a hasát aki mostan Felesége [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8].

5. *átv* hozzá/odafigondorkodik/furakodik; a se da pe lingă cineva; sich hindrängen. 1657: Meghalván Báthori István^a, az gyermek fejedelem^b is nevedvén s melléje roszt tanácsadók férkezvén az ifiu elme könnyen megvesztegetett, s az fenyítéket nem kezdette felvenni, és így az megvesztegetett gyermeki elmét az rosztul educáltatott ifjuság követte [KemÖn. 16—7. — ^a1586. dec. 22-én halt meg. ^bBáthori Zsigmond].

férkeztethet elhelyeztethet; a putea dispune să fie aşezat; hinlegen/setzen lassen können. 1732: jó tágas lévén a szin, suszékotot és kádakotis felesen ferkeztethetni belé [Nagyida K; Told. 11/70].

fermoár csat; agrafă; Spange. 1818/1826: Két Brázlétt Egy Fermoar Egy pár Fülbenvaló gyöngy Csepp [KvAKt Mss. hung. 27]. 1823: Egy Fermoar, melynek közepében vagyon egy nagy Briliánt, körül apróbbak és az egész Fermoár 3. darabokból áll [LLt 601. 1.1. Csáky Péter kezével].

férő 1. *elférő*; care are loc; Raum/Platz habend. 1825: városunk a Piatzon nem férő e' féle Arusokat^a a' Temploman fellyül lévő ugy nevezett Kolosvári uttzában transferálni kívánta [Torda; TLt Köz. ir. 252. — ^a Az addig a piaci nagytemplomon alul árulókat].

2. *vmekkora befogadóképességu*; cu o capacitate de a aufnehmen/fähig. 1717: fel visgalván menyti szamu szanto foldet birt^a eddig, es ha öt kőből, es ket veka ferőjere ki ne(m) telik, potlodgyek ki annyira, az Kuti Mihály háza után valo szanto földekből [Kük.; DobLev. I/108. — ^aRoser Demeter nevű jb Kissáronon (KK)]. 1752: György Csorogár mondotta, hogy fábol rakot három szekér férő szint szalma fedél alatt rontanánk el [Buzd AF; Ks 22. XXIIa].

3. *birt. szr-os alakban*; cu suffix posesiv; mit Possessivendung; vmekkora irtartalmú; cu o capacitate; von irgendeinem Rauminhalt. 1602: witt el egi eoregh pallost, egy czwt pohart fel eytel fereyet, egi dardat Baz penz ereot [UszT 16/3]. 1625: 1. Zapullo kad egi wst fereie | egi nagi Zuzek. 50. kőből fereie | 1. wst három uider fereie [i.h. 8a].

4. *rends. jelzői haszn-ban és birt. szr-os alakban*; de obicei in funcție de atribut și cu suffix posesiv; gewöhnlich in attributivem Gebrauch mit Possessivendung; vmennyi vetőmagra való; pentru o oarecare cantitate de seminte; für eine bestimmte Menge Korn (geeignet). 1655: 7 veka fereje^a [Lázárfva Cs; LLt I. — ^aTi. föld]. 1656: ada ... Czerebe eorőkw | az Czik szeki Kozmasi hatarba(n) az meszöb(en) három kőből fereje földet [Szentimre Cs; BCs]. 1658: ada negi keobeol fereje földet [Sepsiszkirály Hsz; BLt]. 1687: Az vagottonnis ket veka fereje [Illyefva Hsz; EHA]. 1693 k.: vagion három kőből buza fereje föld [Hévíz NK; UnV]k]. 1700: az földek menyti ferejék? [Aldoboly Hsz; LLt]. 1716: (Adott) húszan ött ött kőből fereje szanto földet [Drassó AF; LLt 13/14]. 1724: tudok a Kús retben is egi oda tartozo földet mellyet ronak 20. veka fereje földnek [Vécs MT; Mich. Sütő (60) jb vall.]. 1753: ada ... egi kis darab szanto foldet .. 1 veka ferejét örökösön fiurol fiura [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1755: mint egy nyolc veka fereje föld [Kárásztelek Sz; BfN Nalácsi Sára conscr.]. 1762: az örökös szanto földekből nekem Dosa Farkasnak obvenialt tizen három kőből férő föld [Makfva MT; DLev. 2. XV. B. 4]. 1775: az hany darabbol álló mennyi fere (i) Föld az [Kük.; Ks 66. 45. 17c vk]. 1786: pusztán maradt benne cir(citer) 20. vekáni fereje föld, az az vetetlen [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. 1719: a tavaly kirendelt 58. veka fereje föld [Szászszt-lászló TA; JHbK XXVI/18]. 1840: a Liznyo pa-

takán egy véka fereje pityokás hely [Lisznó Hsz; EHA].

Ha. 1666: fereje [Szentimre Cs; EHA]. **1695:** fereje [Kilyén Hsz; BLt]. **1710/1792:** fereje [Albis Hsz; BLv. Transs. 30]. **1718:** fereje [Szentmihály Cs; Borb. II]. **1742:** fereje [Aranykút K; Ks 4. VII/1] fereje [Harasztkerék MT; VH]. **1748:** fereje [Székkút KK; Ks 67.49.41]. **1774:** fereje [Mocs K; KS Conscr. 78].

férőjű 1. vmennyi vetőmagra való; pentru o oarecare cantitate de seminte; eine bestimmte Menge Saat Korn in sich fassend. **1720/1811:** Vagnak örökkösön vet földekis ... egy három köből ferejű vagon az Usoni Határon [Szotyor Hsz; Borb. II]. **1736:** egy darab Szántó föld 2. köből ferejű [Magyaros U; LLt Fasc. 133]. **1798:** 12 véka ősz gabona ferejű földeket fen hagyának két szántó földek mindenik külön három véka férő (1) föld [Uraly MT; CU]. **1820:** hány véka férő Szántó Földet és hány Székér Szenát termő Széna helyei [Magyaros U; MvÁlt Usz-i úrbéri összeírások]. **1827:** 30 véka Férő Földü Erdő [M. fráta K; CsS]. **1838:** A' Csűrős kertekhez rugó 64 véka Férő nagy láb (sz) [Csekelaka AF; EHA]. **1842:** az azon két lábakon birtokosok ... mint egy 400 köből ferejű földeket nem mivelhetik [Polyán Hsz; Törzs 195/1843. M. 17] egy négy vékás férő föld [Szászregén; DE 2]. **1859:** ezennel átt adam azon fél hold két véka Fereű szanto Buza foldemet [Sinfva TA; Borb. Kereki Moses jegyző kezével]. **1860:** nyolc erdélyi véka férő ... szántó földje [Mk III. XXIV. 462].

2. vmennyi úrtartalmú; cu o capacitate de ...; von irgendeinem Rauminhalt. **1875:** A' kántori ház hijujában van a' közzel 100 kis véka férőjű, magtár hambára [Szucság K; Rak 107].

férőjűnyi vmennyi vetőmagra való; pentru o oarecare cantitate de seminte; für irgendeine Menge Saat Korn bestimmt/geeignet. **1818:** Ugy látom, hogy Kozma Kosztán ... ezen ő Naga Fogása Nyugott felől való szélén edgy Köből Férényire alatomba bé irtott volt még az 1808ik Esztendőbe [F. berekszó Sz; BfR III. 12/9].

férőjűség 1. (vetőmag-)befogadóképesség; capacitatea de a fi semănat (cu o oarecare cantitate de seminte); (Saatkorn) Fassungsvermögen/raum. **1797:** minthogy különös, mindenkor ugyan egyféle Gabonával vetendő Határ nintsen ... Különbség nélkül őssz-buza férőjűsége vétetődik fel [Pujon SzD; Wass. Conscr. 487]. **1815/1817:** Szántó Föld ... A Likat tetején ... 3-d Classis — férőjűsége 3 köből ... A Likat alatt ... 2-d Classis — férőjűsége 1 köből [Márféva U; TSb 47]. **1860:** A Laza melyen az őszve irt gyümölcsfák találatnak néhol szántatik, néhol kaszáltatik férőjűsége mintegy nyolcz vékányi [Sarmaság Sz; HG. Gr. Kemény Sámuel hagy.].

2. kiterjedés; extindere; Ausbreitung. **1815:** Férőjűsége ezen Teleknek tsak annyi azhol az Haz

fekszik egy kis udvarral [Virágosberek SzD; Ks 77. 19 Conscr. 399].

férőség férőjűség (vetőmag-befogadóképesség); capacitatea de a fi semănat (cu o oarecare cantitate de seminte); (Saatkorn) Fassungsvermögen/raum. **1813:** Ugy látom, hogy ezen darabocskas föld ... a körül szomszédolt, és Határbeli jegyekkel körülvétetett Mlgo Exponens Groffné Asszony ő Naga fogásának, mintegy egy köből férőjűségét (1) teszi [F. berekszó Sz; BfR III. 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.]. **1827:** a Magyarok Temezők alatt ... vagon egy nyomoro (1) kis Telke mellynek férőjűsége feladás szerint két kupás [Cege SzD; Wass. Conscr. 75]. **1842:** Belső Telkeket, künn valokat ... szomszédokkal férőjűségeikkel vennők írásba [Kakasd MT; DLev. I. II. 30].

ferrikultor hárommunkás; muncitor la forjă; Hammerwerkerbeiter | vasbányász; minier la mine de fier; Eisengrubenarbeiter. **1784:** Kégyes Atyai választását alázatosan várva vagyunk az Mlgo Groff Fő Ispány Urnak és a' Tkts Táblának alázatos Szolgái Torotzkai Contribuens Communitas és ferrikultorok [Torockó; TLev. 10/4].

ferrikultúra hárommunka; muncă de forjă; Hammerwerkebeiter | vasbányászat; minierul fierului; Eisenbergbau. **1786:** Minthogy mi nállunk Torotzkon a' Ferriculturát egy darab időtől fogva naponként hanyatlani keservesen tapasztalljuk annyira, hogy ha a Felséges Királyi Gubernium azon Ferriculturát akadályoztató abususokat és impedimentumokat minél hamarabb el-hárítani nem méltoztatik, mind nekünk a' Királyi Felség Aerariumának mind a' Publicumnak igen nagy kárával nálunk és közöttünk a Ferriculturát ne későre cessálni kelletik szemlélnünk [Torockó; TLev. 9/24].

fersing 1. női felsőruha/köntös; haină femelască purtată pe deasupra, rochie; Frauen-Oberkleid | rokolya, szoknya; jupă, fustă; Rock | alszoknya, pendely; jupon; Unterrock. — Hangalaki változatai kb. a fejlődési sorban elfoglalt hely szerint; variante fonetice după faza de evoluție a limbii; Varianten der Lautform ungefähr nach ihrem Platz in der Entwicklungsreihe: A. felső imeg. **1570:** Angalit Emryh gasner Bozwegle, Ezt vallyá hogy valamý Also felső Imeg ..., Es vagy Ket pozto keonteset latta [Kv; Tjk III/2. 155]. **1763:** Igen feln felső gyoltis imegek néme lyike arannyal varrottak [Nsz; Szer.].

B. felsőfőlsőding. **1574:** Varga Imre es Veres Krestel Azt vallyak hogy ... Emlekezet Istwan kowach Nagy Istwannak az Margit feleol ... Az felső Inget Niakaba vonatya es ky veretty az kapwn [Kv; Tjk III/3. 380]. **1587:** Fogattam Vizontak egy Feozoe Azzont Jiona newtth adok Ezteideigh neky keez pinzt f. 8 ... egy felső Ingeth, es Egy keodmenth. pwnkeosd eleot valo Chyeoteorteokeon attam 12. singh vaznat felső Ingeth valott [Kv; Szám. 3/XXXIV. 21 Zabo

György isp. m. kezével]. 1589: az en atiamfia monta vala hogy enneke(m) egy felseo Jngre valot adgion az vazonban* [UszT. — *A vászon áraban]. 1594: Orsolia Kouach peterne vallia ... az Ersebet ... egi hatuan pinz ereo felseo ingemet es egi ferfi also inget el lopot hazamtól [Kv; Tjk V/1. 459]. 1597: Az zolgalo Azongiembernek (!) fizettem f 7 kenderwazon felys inget d 60 kender wazon also inget d 40 ... Az egik zolgalo leanak kenderwazon felsé inget ... Az fezonének ky az zeginéknek fész Egi felsé inget kender wazon d 60 Also len wazon inget Jols az uya d 50 [Kv; Szám. 7/X. 18]. 1602: ferfy ingh úgio(n) tiz eggik giolcz, nioicz giolcz ingh aszony állatnak walo, kilenc felseo ingh s annakis az eggik giolcz es húz also ing Aszony állatnak walo [UszT 19/53]. 1604: Az Felperes keres az Alperesen negj kender felseo inget ... három giolcz also inget [i.h. 18/35]. 1612: egj felseo ing, 12 dutka esmet ket azonj alat ing 7, dutka [Kászon; BCs]. 1623 k.: latta hogi az Azzoni az agybol vgrik fel Balogh Georgj melleol megh az felseo Inge fel fogua volt az legeni penigh Georgj az ajto mege futot es oth keoteotte fel az gathiaiat [Mv; MvLt 290. 30a]. 1641: En semmit nem láttam, sem hallottam ehez az Varga Jánosnéhoz, hanem azt hallottam másut, hogy Enyeden kifutott volt s az fölső ingét elhagyta volt [Mv; i.h. 291. 274b—277b átirásban!]. 1651: egi Felső inget, Ualla nélkül Valot látta(m), egi szoknyas tudom hogi uala [Aranyosrákos TA; Borb. Szász Istua(n) (60) ns vall.]. 1699: Egy vekony gyolcz felső ing [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1721: uj kender felső ing [Kőrispaták Hsz; Told. 19]. 1724: fizetésem volt öt forint, csizma 3rom pár 6 Sustákos, pártá egj forintos lengjel ő egj giolcs ing Sejemmel meg varva egj perpéta elő ruha, egj vászon ing, egy felső ing kender vászonbol csinált két ing ally [Szováta MT; DLev. 2 XVIIIIB Jánosi Jánosné Megjgjes Márta (26) darabont-asszony vall.]. 1734: Egy Recze fátyalbol kék tetzin Sárga és fejer Selyemmel Szot virag felső Ing keskeny" fekete csipkével s tettzin Szalma panlicas (!) tazli ... Bulya vászon fejer Selyemmel Szött Sajtascos felső Ing ... Bulya vaszon felső Ing ... Patyalat felső Ing mellyfi s galleru (igy!) elegjes Selyemmel varratt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt. — *Így és az utolsó szó kétszer!]. 1748: akkor tsak muszuly felső ingben, s, rása mentében járt, most Anglia roka torkos mentéje, s két szép szoknyája [Torda; Borb.].

Egészen ritkán férflingre is von.; íme: 1594: Angelit Nyilas Simonné vallia, Mikoron Cheller Balasmet orsolia Azzont, meg lopta Ersebet ..., ezembe vecm hogi az vramnak, egi also es felseo inget el lopta [Kv; Tjk V/1. 459].

C. *felsing*. 1759: Koács (!) Katonak két felsinget, két ing ajjat, egy olcsó viseltes mejre valóját ... Testvér hugok(n)k ... kezéhez Szolgáltatták [Szásznyires SzD; Ks 25. III. 32]. 1839: felsing kanafáz Váral 18 kr. [Kv; Pk 6]. — L. még alább 4. *kicsi felsing* al.

D. *fersöljöröding*. 1587: Az Leannioknak zegeodsegek. 2 die January zegeottem egi leantt kinek newe Orsolia p(ro) f 10 — 1 arso Jng, 2 ferseo Jng, 2 sing Jng vynak valo giolch [Kv; Szám. 3/XXVI. 13, 84a, Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1709: Egj Gjolcs Ferso ing [Wass. „Árva Macskási Ersebet" lelt.]. 1770: 1 Jo gyocs ferső Ingh [LLt Fasc. 146]. 1723: Vagjon egj Szolgalois kinek fizetése egj giolcs fersőding, egj gjolcs ing ..., egj kender ing allyával edgjütt, egj Szősz ing allyastol [Ludvég K; Told. 29/7]. 1733: Fogadtam meg Kis András Ersokat Szolgálóságra kinek is Esztendeig valo fizetese leszen ... Edgj vászon fekete ferso ing .. Edgj Gyolcz ing alljastol edgj Kender vaszon ing alljastol [Marossztkirály AF; Told. 49]. 1742: 19na Febr. Fogadtam ... Füzési Máriát leszen fizetése e szer(in)t: Egj czifra ködmön, egj szála ferső ing, egy Szála és egy szősz ing allyastol egy főre valo gyolcs akár három márvás ing szőr kötő egj pár vj csizma, bocskor helyett egj pár fejeles csizma [M.köblös SzD; RLt Rettegi I., DiarOec. 17]. 1770: Egy Aszszony Ember Kender Ing. Egy vj kender Förső Ing [Usz; Rf.]. E. *fersäng*. 1789: Egy Pikét fers^a äng (!), gyolts más egy fers ängel edgjütt [LLt. — *E szó az eredetiben *felső*-ból javítva]. 1797: Egy síma batiz Fersing Egy viselő Tarka Török Karton Karakko Fersengestől [M.köblös SzD; RLt Kisbudaki Rettegi István leányának, Teréziának kel.].

Noha ez a forma a fejlődési sorban (*fersing* > *fersäng*) alighanem utolsó, ha oda tennők, a bonyolultan tagolódó *fersing* alak adalékainak felsorakoztatása után a nehezen fellelhető alakváltozat sorára jutna.

F. *fersling*. 1779: Házi Gyoltsbol valo Fersling három [Altörja Hsz; HSzJP, id. MNy XLVII, 88]. 1803: egy veres fejtős fersling [Kvh; i.h.].

Ez az alakváltozat alkalmasint csak a lefrók tollán keletkezett alakkeveredékes forma lehet — talán a nyí-okban közkeletű *ferslag* ~ *ferslog* 'ládajtja' — alaki hatására így: *fersing* < *ferslag* > *fersling* [vö. i.h. 89; e feltételezés elfogadható voltára l. a TESz-t is]. Az ugyancsak Hsz-ből alább idézendő (l. G al.) *fersching* írásmód láttán gyanakodhatni, hogy a német nyelvben jártas íratserkesztő, ill. lefró e szót — a szó belső keletkezését összetétel voltának elhomályosulásával — a német -ling végű főnevekhez hasonló, németben keletkezett szónak, és így onnan magyarba átkerült kölcsönszónak tekinthette. Minthogy azonban ezt az alakváltozatot sem a régebbi, sem az újabb székelységi közlések (l. MTsz, TSzj) nem igazolják, nem ajánlatos Hsz nyí-i vagy akár csak köznyelvi szintjén valaha is valóban élő-dívó alakváltozatnak tartani.

G. *fersing*. 1711: 1 Tafota Fersing 13/— [Ap. 5 Apor Péter inv.]. 1717: egy bagazia fersing [Kv; MNy XLVII, 87. — A szerk. itt az első előfordulások rögzítésére kénytelen volt bevenni néhány olyan adalékot is, amelyet alább a szk-ok között is idéznék kell]. 1733. Egy Deminyből csinalt Fersüng (?)^a hozzávalo két vállával [Marossztkirály AF; Told. 2. — *A rendetlen írású eredetiben az olvasat bizonytalan, de nyilvánvaló tollvétség *fersing* h.]. 1744: egj kender fersing [Csicsó Cs; Ks 65.44.12. — A teljesebb szöve. alább a szk-ok közt a *kender* ~ al.]. 1748: Egy

viseltes gyolts fersing [Nagyida K; Told. 11/95]. 1759: Hájkul ... mikor ide jöt tisztartoskodni, egy fekete Zondrában jöt ide, a' Felesége pedig egy fejer, és egy fekete Fersingben [Marosludas TA; TKI Pastina Providi Philipp Juon rel. vidua (30) vall]. 1767: Valami Fersingjeji is vesztenek el, a közelebb múlt Karátson előtt Molnár Jánosnének [Szászsztyván KK; BK. Andreas Gubás (40) jb, Joannes Galambasi (35) jb és Joannes Gubás (50) jb vall.]. 1768: Két rend béli Rékli hozzá tartozó Fersingivel [Császári SzD; Wass. Gr. Wass Ágnes köntöseinek lelt.]. 1805: Két Fersing, edgyik kartony, másik fejer (egy!) [M.macsás K; RLt Majteni Istvánné Rettegi Sára kel.]. 1820: Gyolcs Ing 12 fersing 10 [Felőr SzD; Bet. 5 Práter Theresia kel.]. 1837: Hallattam a tavaj Nyáran, s láttam is a Fodor Péterné Léányát Sirva borzos hajjal, fővel a piatzan futni, a fersingit hoszan maga után el nyulva vontolván, azt kiabálta jaj meg ő! Székely Parkasné [Torda; TVLt Közíg. rtln]. 1839: özvegy Portsalmi Lászlóné szolgálójával egy fersingért vásárt téven [Dés; DLt 1230]. 1850: a' szoba léány az alatt ki hozta a Ngos asszony fersingit [Dés; DLt 121]. 1856: Varga Susi fizetése 2 fersing lajbistol egyik karton egyik kotzkás ... Kotzkás fersing [Körtvélyfája MT; LLt]. 1864: Az itt Kalotaszeg név alatt ismeretes helysegekben A léány diszöltözte ... a mellyet^a a vállig veres hárással ki varrott ingelő takarja alól kék muszuj (: fersing:) alján 5 ujjnyi színes posztovál szegve, mely két felől felaggatva van a csipőjénél, úgy hogy a poszto szegély hátul egy félkört képez [NÉrt. XXXIII, 272–3; id. Kresz, MPArV 213 is. — *Értsd: a mellet]. — Erre az alakváltozatra még több adalék: Jankó, Kaszeg 94, TAsz 110, MNy XLVII, 87 kk, MNy IX, 43 kk, SzE 312 kk és alább a szk-ok között.

Szk: a. az öltözetdarab anyagára von.; *bagazia* ~. 1717: egy bagazia fersing [Kv; MNy XLVII, 87] * *batizet* ~. 1797: Egy síma batiz Fersing fejer pikett Lájblival virágos mosalin ing ujjal [M.köblös SzD; RLt Kisbudaki Rettegi Terésia kel.]. 1804: Edgy fejer Batiz Fersing [uo.; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye]. 1811: egy magyaras batiz fersing az ajja virágos [Mv; LLt. — A teljesebb szöve. alább *gyolcs* ~ al]. 1815: Egy magyar Batiz Fersing az allya gárnéros [LLt Árva gr. Lázár Klárának az Ugocsa m-i Túrtebesre elvitt és ott leltárba foglalt ingóságai] * *cickarton* ~. 1782: Czitz Carton fersing ketto [A.balázsfalva BN; LLt] * *demény* ~. 1733: Egy Deményből csinált Fersing (?)^a hozzá való két vállával [Marossztykirály AF; Told. 2. — *A rendetlen írású eredetiben a szó olvasata bizonytalan, de ez nyilvánvaló tollvétség *Fersing* v. *Ferseng* h.]. 1767: Egy Demienre (l) varrott fersing ... Egy rojtos Demén fersing [Koronka MT; Told. 8. „Fritai Fekete Klára kis asszony” lelt.]. * *durva* ~. 1815: Egy Fehér pikét magyaros Fersing ... Egy magyar Fejer Vállsz durva Fersing [LLt] * *flánel* ~. 1805: Groff Nemes Josefne Asszony ö Nga ... Vít el még Szamosfalváról ..., Aniskának Gabris

Ferkónének adott Veres piket ujj fersinget, és egy Fejer Flajner (l) Fersinget [Kv; BLt 12] * *gyapot* ~. 1798: Egy Kék gjapot Fersing [Kv; Pk 6]. 1831: Egy Segesvári veres Csikos gyapot fersing [Körtvélyfája MT; LLt Kotona Nyiknláj jb házában felvett lelt.]. 1843: gyapot fersing hurkolással [Dés; DLt 1300] * *gyapotgyolcs* ~. 1793: két gyapot gyolts fersing [Mv; KCsl 15]. 1797: Négy gyapot gyolts fersing [Mv; Told. 19]. 1798: egy kék gjapot gyolts Fersing 1 Hf. [Kv; EMLt Rázmány Hedviga hagy.] * *gyapotharton* ~. 1818: Egy ujj gyapott karton Fersing [Kv; HG. Ádámosi Végh lev. Tartsafalvi Sylvester Györgyné Ádámosi Végh Zsuzsánna kel.] * *gyolcs* ~. 1748: Egy viseltes gyots fersing [Nagyida K; Told. 11/95]. 1782: Gyots garnirozott fersing ketto [A.balázsfalva BN; LLt]. 1817: egy fejer gyolts garnyeros fersing Detto egy fejer gyolts fersing Ismet egy fejer gyolts fersing az ajja garnyeros [Mv; LLt] * *kámertuk* ~. 1810: Egy Kámertuk fersing ... Rf 15 xr 1 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy.] * *kanavác* ~. 1790: Egy viseltes Kanavác Fersing [Mv; MvLev.] * *karton* ~. 1787: Karton fersing egy [Koronka MT; Told. 10]. 1817: Egy kartan Fersing, és egy kartan Ruha [Mv; MvLev.] Egy petyegett tarka karton fersing [Mv; DLev. 3. XXVIII]. 1849: a Jonas Ferencz ... szolgálójától el lopott ... Egy kékes és veresses virágos viseltes karton fersinget [Dés; DLt] * *kender* ~. 1744: Szolgalónak fizetése Hung. f. 5. egy fekete condra, egy köz rása előruha, kender ing aljastól egy. egy kender fersing egy vj pár csizma [Caicsó Cs; Ka 65. 44. 12]. 1778: adtam által ... Kender Fersinget ketőt [Agárd MT; Told. 8] * *krádlí* ~. 1797: Selymes Krádlí fersing potyolat gárnérral egy [Mv; Told. 19] * *muszuj* ~. 1832: Egy Muszuj Csikos Fersing [Nyárádsztanna MT; MvLev. Msz-i anyag 3 Novák Péterné gazdasszonyi konvenciójában] * *parhét* ~. 1797: Parchét fersing potyolat gárnérral egy [Mv; Told. 19. — A teljesebb szöve. előbb *krádlí* ~ al.] * *patyolat* ~. 1806: Egy vonatos potyolat fersing Araunyor vorrot (l) [Koronka MT; i.h. 19]. 1826: Egy rongyos házi patyolat fersing. Egy el bontott rongyos patyolat fersing [Mv; i.h.] * *pergál* ~. 1835: Pergalt Fersing hat [i.h. Toldalagi Zsuzsa kel.]. 1840: Pergalt Fersinget hatat [Nyárádszt-benedek MT; i. h.]. 1849: Nyolcz vékony pergált fersing [Dés; DLt]. 1857: Fajin vékony pergált fersing [Dés; DLt] * *pikét* ~. 1790: Egy fejer Pikét Fersing, és ahoz fekete Creditorból készült fejer Rokával prémezett Mejre való [A.jára TA; BLt 12]. 1805: Egy pikét Fersing [Szamosfa K; BLt 9 Özv. néhai Béli Antalné Jósika Mária hagy.]. 1810: Egy fejer pikét fersing [Mv; MvLev. Néhai Szathmári Krisztina Farkas Pálné hagy.] * *selymes krádlí* ~ *krádlí* ~ * *sléziai gyolcs* ~. 1809: Két Slésiai gyolts Fersing, vékony csipke az allyán [Koronka MT; Told. 19] * *szörös* ~ (durva) *gyapjú* fersing. 1817: Egy Veress kék Csikos Szörös Fersing Rf. 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsa hagy. 3] * *tafota* ~. 1711: 1 Tafota Fersing 13// — ... 1 Uri Ingh 15// — 1 Uri kesz-

keno ighen friss 26/— [Ap. 5 Apor Péter inv.]
 * *valisz*~. 1815: Egy magyar Fejér Valisz durva Fersing [LLt]. 1830: Vallis fersing hat [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19]. 1835: Vallis Fersing hat [i.h. Toldalagi Zsuzsa kel.]. 1840: Valisz Fersinget hatat [Nyárádsztbenedek MT; i.h. 19]. 1849: Két vális urkoltas fersing [Dés; DLt] * *vékony*~. 1793: ugy szép vékony fersing ez, melyre az Oláné monda, Szép bizony a' Grofné adta [Koronka MT; Told.]. 1851: Fajin vékony pergált fersing [Dés; DLt].

b. az öltözetdarabnak, ill. anyagának készítmódjára von.: *garnirozott*~. 1782: Gyots garnirozott fersing kettő [A.balázsfva BN; LLt] * *gárnnyeros*~. 1811: egy fejer gyolts garnyeros fersing [Mv; LLt. — A teljesebb szö. fentebb *gyolts*~ al.] * *házi[háziszött]*~. 1826: Egy rongyos házi patyolat fersing [Koronka MT; Told. 19]. 1840: Fejérmük ... Házi szött fersing hat [i.h.] * *hurkoltas*~. 1849: Két vális urkoltas fersing [Dés; DLt] * *higarnyirozott*~. 1788: Színes pántlikával ki garnyirozott fejer Fersing [Mv; TSb 47] * *rojtos demény*~. 1761: Egy rojtos Demén fersing [Koronka MT; Told. 8 „Frits Fekete Klára kisasszony” lelt.] * *szösz*~. 1781: Egy szösz fersing [Betlenfva U; Ks 65/43] * *ujjasos*~. 1841: ns. Gyulai Antalné ... viselt ujjasos vásári fersinget, csizmát, és gubát [DLt 299 nyomt. kl.] * *urkoltas*~ — *hurkoltas*~ * *varratos*~. 1800: Egy varratos potyolat fersing arannyal varrott [Koronka MT; Told. 19]. 1832: Néhaj Bihari Kara (!) hátra maradott Javai ... Egy Fejer varratos Fersing [Nyárádsztbenedek MT; i.h. 78] * *vonatos*~. 1806: Egy vonatos potyolat fersing [Koronka MT; i.h. 19. — A teljesebb szö. *patyolat*~ al.].

c. az öltözetdarab mintás voltára, színére von.: *csíkos*~. 1817: Egy Veress kék Csikos Szörös Fersing Rfl. 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsa hagy. 3]. 1831: Egy Segesvári veres Csikos gyapot fersing [Körtvélyfája MT; LLt Kotona Nyikuláj jb holmii közt]. 1832: Egy Muszuj Csikos Fersing [Nyárádsztanna MT; MvLev. Msz-i anyag 8 Novák Péterné gazdasszonyi szegődőlev.]. 1842: Brassói szövet veres fejtős csikos fersing [DLt 1019 nyomt. kl.] * *fehér[fejer]*~. 1759: Hájkul ... Felesége ... egy fejer, és egy fekete fersingben* [Marosludas TA; TKI Pastima Providi Phillip Juon rel. vidua (30) vall. *Értsd hozzá jött ide]. 1760: Egy fejer Fersing Diménből [Mv; TGSz 2]. 1788: Színes pántlikával ki garnirozott fejer Fersing [Mv; TSb 47]. 1793: a Grofné a' Mvásárhelyi piacon fejer fersingben sétálgat vala, melyet még a' Szolgálok is nevetének, hogy miképen viseli magát [Koronka MT; Told.]. 1804: Edgy fejer Batiz Fersing [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye]. 1805: Groff Nemes Josefne Asszony o Nga ... Vt el még Szamosfalváról, egy hoszsú kontóst Fejéret, és Fejer Fersinget [Kv; BLt 12]. 1840: Egy viseltes fejer fersinget Henter István* [Dés; DLt 456. — *Értsd hozzá vett meg]. 1845: Hat fejer valisz Fersingek Urkolással [Szgy; MNY, XLVII, 88]. 1849: Egy fehér fersinglegy fejer fer-

sing (!) 27 f [Dés; DLt] * *fejer földű*~. 1829: Surányi Kata ... szökött el egy rongyos fejer földű csikos karszéklibe 's hasonló fersingbe [DLt 883 nyomt. kl.] * *fekete*~. 1759: Hájkul Felesége egy fejer, és egy fekete Fersingben* [Marosludas TA; TKI Pastima Providi Phillip Juon rel. vidua (30) vall. — *Értsd hozzá: jött ide]. 1769: Egy ujj jofele rasa szoknya egy fekete viseltes fersing [Nagyercse MT; Told. 19]. 1791: 1 fekete fersing [Mv; MvLev. Bárdosi György boltbéli portékái közt] * *kék*~. 1798: egj kék giapot gjolts Fersing 1 Hf [Kv; EMLt Rázmány Hedviga hagy.]. 1798: Egj Kék giapot Fersing [Kv; Pl 6] * *kékes*~. 1849: a Jonás Ferencz ... szolgálójától el lopott ... Egy kékes és veresses virágos viseltes kartony fersinget [Dés; DLt] * *kockás*~. 1856: Varga Susi fizetése 2 fersing lajbistol egyik karton egyik kotzkás Kotzkás fersing [Körtvélyfája MT; LLt] * *pettyezett tarka*~. 1817: Egy pettyezett tarka karton fersing [Mv; DLev. 3. XXVIII] * *porcelánszín*~. 1782: Portzellán szín fersing egy [A.balázsfva BN; LLt] * *sárga*~. 1803: egy sárga Fersing [Dés; DLt] * *sárgaföldű*~ sárga alapú fersing. 1840: rajtam lévén Csato Susi Kis aszonymnak sárga földű és veres virágu fersingje [Dés; DLt 1073] * *tarka*~. 1775: 1 Nyári tarka fersing Rf 1 x 8 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1800: Egj tarka rongyos potyolat fersing [Koronka MT; Told. 19]. 1851: Egy tarka Karton uj fersing [Dés; DLt az 1852. évi iratok közt] * *veres kék csikos*~ — *csíkos*~ * *vereses virágos*~. 1849: a Jonás Ferencz szolgálójától el lopott ... Egy kékes és veresses virágos viseltes kartony fersinget [Dés; DLt].

Tárgyi szempontból ide, a e-hez sorolhatjuk ezeket az utójelző-szerű szk-at is: 1840: Egy Fersing veresses kotzkáju ... Egy Fersing fejer jo ... Egy Fersing tarkás jo [Dés; DLt 1590].

d. az öltözetdarab, viselésére, ill. a viselés idejére von.: *nyári*~. 1775: 1 Nyári tarka fersing Rf 1 x 8 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4] * *viselő*~. 1804: Ket Viselő Fersing [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye]. 1844: Fogadtam meg ... Hazi szolgálonak Kis solymosi Buzugán Sárít a' következő fizetés mellett: egy Takáts Gyolts Ing — egy viselő Gyapatos Ing — ... egj viselő fersing egy Ing aly [Hidegkút NK; ToldNy].

e. az öltözetdarab, ill. ennek anyaga készítmódjára, ill. árulási helyére és népi jellegére von.: *brassói szövet*~. 1842: Brassói szövet, veres fejtős csikos fersing [DLt 1019 nyomt. kl.] * *magyar/magyaros*~. 1815: Egy Fehér pikét magyaros Fersing ... Egy magyar Fejer Valisz durva Fersing Egy magyar Batiz Fersing az allya gárnéros [LLt Árva gr. Lázár Klára Mv-en átaladott, s az Ugocsa m-i Túrterebesre vitt és ez utóbbi helyen leltárba foglalt ingóságainak jegyzéke] * *oldh*~. 1747: Az Inctus edgy sákot ilyen portortékkal (!), edgy viola szín fel rása szoknya edgy gjolts oláh fersing ingestol* [Torda; TjK III. 267. — *Polyt a fels.] * *segesvári*~. 1831: Egy Segesvári veres

Csikos gyapot fersing [Körtvélyfája MT; LLt Kotona Nyikuláj jb holmi közt] * *vásári* ~. 1841: ns Gyulai Antalné .. viselt ujjasos vásári fersinget, csizmát és gubát [DLt 299 nyomt. kl.].

A XVIII. század közepi oláh, valamint a múlt század második évtizedében jelentkező magyar és magyaros jelző, sőt talán előbb a *segesvári fersing* szk al. közölt, kétség-telenül román jb tulajdonában lévő öltözetdarabra von. ki-jegyzés arra mutatthat, hogy az erdélyi fersingnek ekkor már lehetett népszerűségeként valamelyes mértékig egymástól el-fonódó változata. — Erre nézve l. még SzE 322.

2. *ingerszű* gyermekköntös, (gyermeki) pendely; rochiță/rochie de copil; hemdatiges Kinderkleid. 1818: Miklos piros fersingel, szépen ül már a földön kosárban, — a' pokrotzon henderikázik, és jóizün elmatyog, örökké vidám eleven [Kv; Pk. 7 Pákei Krisztina férjéhez].

Az értelmezésbe iktatott *pendely* '(egybeszabott) gyermeki ing-szoknya/köntös' jel-ét l. már CzF-nál is nem egészen szabatos megfogalmazásban: pendelynek nevezik a kis gyermek inget is [L. ott *pendel* al.]. Jóval pontosabb az ÉrtSz nép rég minősítésű értelmezése. — L. még alább 5. al. is.

3. *felső* ~ rokolya, szoknya; jupă, fustă; Rock. 1800: három fein Slesiabol Muselin garnirral készült felső fersing [LLt br. Bálintot Anna Mária kel. — Ezt az adalékot az SzE 327 elnézésből Désről valónak jelzi, a tu onnan törlendő.].

4. *kicsi* ~ gyermeking; cămașuță de copil; Kinderhemd. 1893: Kicsi felsing 1/2—3 évig való gyermekeknek, olyan himes ing, amelynek az alsó része felsing, vagyis be van rándzolva, ami úgy történik, hogy kézzel az asztalon rándzba fogják s téglázóval betéglázzák [Torockó; Jankó, TÁszT 113].

A címzőbeli öltözetdarab fejlődéstörténetének ismerete szempontjából ez a torockói adalék rendkívül fontos, mert — mint a nép tárgyi világában oly gyakori — a gyermek-öltözet egy régebbi fejlődési fokot őriz; az egész gyermeki testet beborító pendelyszerű ing alsó részének kezdődő szoknyává alakulása fokát. — L. még fennebb 2. al. is.

5. *kösnys* ~. 1838—1845: kösnys fersing fekete selyemmel himzett mejjú, redős derekú, hosszú nőöltöny, elől nagy kapoccsal. Inkább lányok viselik, veres, ezüstös sinorövet kötnek reája [Torockó; MNy TK 107.25].

Az 1. alatti hármas jel. alá felsorakozó jelentős számú adalék közül csak nagyon keveset lehet több-kevesebb valószínűséggel ehhez v. amához a jel-hez sorolni. A besorolás lehetőségének bizonytalan volta meg az amúgy is bonyolultan tagolt szócikk további széttagolásának elkerülése érdekében a szerk. nem látta ajánlatosnak az 1. jel. ilyen adalékainak a többi, bizonytalan jel-ű adattól való elkülönítését. — A címzőhöz tartozó adalékokra, valamint a viseletdarabbal kapcsolatos nyelvi, néprajzi és társadalmi vonatkozásokra nevezi l. MNy IX, 39—55, SzE 303—29, TESz és az ott id. irodalmat.

Vö. még az *alsőfersing* címzővel.

fersingcsinálás fersingvarrás; cusutul rochiei; (Frauen)Rocknähen. 1771: Mlgs G. Földvári Krisztina számára vásároltatott ... Gyolts fersingnek 10 1/2 Sing a Dr. 78 Hf 8 Dr 18 Sajtásos pántlika fersing gárniozni 20 sing a' Dr 24 Hf. 4 Dr 80 Patyolat 5 Sing fersing gárninak a' Dr

200 Hf 10 — ... 4 1/2 Sing gyolts fersingnek Dr. 90 ... Két fersing tsinálásért hogy kiis gárniozták Hf 1 Dr. 70 [Kv; Told. 56].

fersing-gárnir fersingdísz; gâteală de rochie; Rockputz/zierat. 1771: Patyolat 5 Sing fersing gárninak ... Hf 10 — [Kv; Told. 56. — A teljesebb szöveg. *fersingcsinálás* al.].

ferslag, *ferslog* ládafajta; un fel de ladă; Verschlag. 1728: Egy kised avatég Ferslog [Mv; TSb 47]. 1761: A Pintze fenekéb(en) két Ferslogban bé petsételve Buteliák(an) holmi Tokai borok is vagyunk [Vessződ NK; JHb XXIII/31.28]. 1767: egj felslóg(an) (l) 30 ~ harmintz Ezer forintjok volt [Kük. Ks 4 Fr. Eros de Sárfalva (67) nb vall.]. 1775: l kised ferslog l [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. 1785: Meg érvén a Muskotaly körtvély mind öszve szedtettem, s ezen ferslog(an) szároz széna közl rakván fel küldtettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1788: Egy fersschlag 1/20 [WLt Cserei Heléna jk 19a.]. 1793: Mostan küldök ... egy kis Ferslogba jól bé tsinálva egy Fazék Mustárt [Hadađ Sz; JF 36 LevK 358 Benkő Elek Vincze Józsefhez]. 1796: A Delisáncz-tól által vett egy kis Ferslagert 6 ft. 21 xr [Déva; Ks 95][A Koppenhágába küldött Ferslagert Rfl 1 x 30 [ETF 182. 175 Gyarmathi Sámuel kezével]. 1819: Szalannás Kamra a' melyben vagyon ... két Ferslag (l), az edgyikben vagyon két patrontás [Baca SzD; TSb 6]. 1824: Öt hitvány Ferslag [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt]. 1832: Fedeles szűszék öt ... Lisztes Hámbar ... Harom Fersschlag fedél nélkül [Sáromberke MT; TSb 26]. 1842: egy ferslagban meretett Budös kö fászuja 5. veka és 12. kupa [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1844: Küldöm a' Tolán Vonuj Szekerit ... egy fersschlagba (l) fél véka egressel [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. 1849: Vagyan a' tornázt fáján végig két darabból álló hoszszu fersschlag, — mellyekbe virágokat szoktak vetni vagy ültetni, mellyek Zöld színre vagynak festve] egy Fersschlag, mellybe Tükröket, — és képeket szoktak pakolni [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1850: Két nagy ferschlag — egyik rekesztékes 7 vft 30 xr [Algyógy H; Born. F. II].

Szk: *borvizes* ~. 1793: Egy bor vizes ferslag [Faragó K; Told. 19] * *buteliás* ~. 1797: A Szekes és Butelias Ferslagot a Szeker el hozta a mult héten a Szekeket ki szedtem hogy az egér ott egybe ne ragja és be rakattam az Hazba az Butelias Ferslagot pengig az Ujj Pintzebe Ferslagostol edgyutt Aszokra helyeztettem [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. * *búsatartó* ~. 1839: Egy búzatarto fersschlag ... Négy gyértys Fersschlag [Kv; Pk 3] * *ciitromos* ~. 1820: 'A Ciitromos, és más Ferslagok(na)k ... 3 fenjo Deszka [Déva; Ks 105. 176] * *csigás* ~. 1820: A Csigás és Ikrás Ferslagok [Déva; Ks 105. 173] * *gyertyás* ~. 1813: Egy gyértys Ferslog Fedél nélkül 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * *gyertyatartó* ~. 1795: a Nagyb gyertyatarto a Koppantoval edgy roz Ladával és Gyertyatarto

Ferslagal a Budaianusoknak* jutott [Monostor-szeg SzD; Bet. 5 — *A Budai örökösöknek]. * *ikrás* ~ → *csigás* ~ * *savanyúvizes* ~. 1797: Egy Savanyo vizes vasas Ferslog [Koronka MT; Told. 34].

ferslagocska 1. ládácska; ládiță; kleiner Verschlag, Kistchen. 1759: im küldom ezen tojocskaban v. ferslogocsaban a Specimeneket [Kömlöd K; Wlt Árva Daniel Polixéna lev.]. 1768: Egy kis Ferslogotska (!) [Mezőszentgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

2. váhny ládácskányi; de cîteva ládițe; von einem Kistchen (viel). 1826: Egy Ferslagotska Fuszujka [Dés; DLt 8/1827].

ferslagforma. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~láda ládafajta; un fel de ladă; verschlagförmig. 1744: Ferslog forma tojokás fedelű fejer láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

fersling 1. fersing.

ferslógos-forma. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *ijas-fijas* ~ *láda* fiókos-rekeszes ládafajta; un fel de ladă cu sertare și despărțituri; Verschlag mit Schubladen und Fächern. 1744: Tojokas ijas fijas fejer ferslogos forma láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

fersrájb kötelezvény; obligație; Verschreibung. 1847: egy idegen legény most érkezve a' városra, ... Schnell Lajos ... ara beszéllette hogy maradna nálla — az ő műhelyébe — és ő el igazította azt hogy semmi baja sem fog lenni ... Snell Lajos hamis fersrajbot készítve — mind a legényt mind a fersrajbot 3 napokig magánál el dugva lappangtatta [Kv; ACLev. HatProt. 24].

Szk: ~*ra jön?* 1834: Asztalos Legény Mártinovits Rudolf ... a Varosra valo meg érkezésével meg kérdezvén a Fatter hogy fersrájbra jötté, mely meg kérdeztetése után el tagadta ... első ejzakán nem a herberken hanem rossz helyen hált [Kv; i.h. Perc. 14].

fertyály I. fn-i haszn-ban; in funcție substantivală; in substantivischem Gebrauch: 1. városnegyed, kerület; cartier; Stadtviertel. 1558: Racio Rapularum Monosthor Wczay ferthal Racio Lupporum Farkas Wczay ferthal|Magyar wcha ferthalba Farkas wchay ferthal [Kv; Szám. 1/III. 7, 11, TanJk V/1. 23]. 1571: Ezwtan penigh megis Akaryak latni eo k. az Regestumokat ky mynt zedy fely az eo fertaliaba az adot | ezen Ieowe hetfén az varos nepet fertalionkent egy Nap egyket Mas Nap Masikat megh latogassak kapitanokal es Tyzedekel (!) egetembe [Kv; TanJk V/3, 34b, 39b]. 1582: Az Owar fertalliaban ez eztendeobe az Rawatal Zerenth talatatoth vonas 292 1/2| Mind az Eoth fertalban az vonasokath egbe Zamlawan tezen egy Summaban* [Kv; Szám. 3/VI. 1-3,6 Diósy Gergely not. kezével. — *Köv. az

összegjelzés]. 1600: Az Teozelesreis eo kgmek viseltessenek gondott es minden fertyalyokban leweo Capitanoknak commitaliak hogy zorgalmatosan legyen az vigyazas [Kv; TanJk I/1. 375]. 1621: My Nylas Gaspar kezözp vczay fertaliban ualo eggik Capitan, Halmi Janos Tizedes*... ez ide ala megh irt dologhba(n) Arbiterek [Kv; RDL I. 13, 115. — *Köv. más személyek fels. is]. 1745: Hogy az fertyály köziben bé állott Demes István, az rendtartás szerint három forintot fizetvén, szegénj állapottjakhoz képeest az iden többel ne aggravaltassék, s ezzel mind az fel állás es intertitióra valo penz fizetéssel a fertyály legyen contentus, itilletett [Torda; TJk II.33]. 1818: a' Szent Miklos uttzai fertyályban a' Követes uttzaban [Mv; EHA]. 1836: Az ugynevezett Két Viz közötti Fertályban ... 1831-ben ... Fertály Előljárói* [Kv; Pk. — *Köv. a fels.]. 1848: Gergely Ferencz a Nagy-uttzai felső fertyály kapitánya|Papp János Nagyuttzai közép fertáj kapitánya|Sejmek uttza Középső Fertálya volt Dekánnya [Kolozs*; EHA. — *Egykor bányaváros].

A fertyály élen a fertyálykapitány az alája rendelt tizeleske ellenőrizte a városnegyed életét és hajtotta, ill. hajtatta végre a város bírájának és a tanácsnak rendeleteit.

2. kb. egy városfertyály/negyed munkaejeje/köz munkája; puterea de muncă a unui cartier; Arbeitskräfte/gemeinschaftliche Arbeit eines Stadtviertels. 1581: Az my az vtokat nezy, vegeztek eo kegmek hogy mykor arra Alkolmatos wdó leze(n) Byro vra(m) lattassa megh es ha fertyaly kel fertalt adasson eo kegmek, ha penig Az zomzedsagnak kel chinalny chinaltassa azokkal [Kv; TanJk V/3. 238b].

Szk: ~*t ad/adat* fertyálybeli közmunkát rendel el. 1578: Az Nadas mellett valo zwkseges helieke(n) hydakat palokat, es egieb zwkseges teolteseket ... Biro vram tanachyawal megh chinaltassa. feokeppe(n) egy helie(n) ... kire fertalt aggio(n) eo kegmek [Kv; i.h. 172a]. 1581: Az my az vtokat nezy, vegeztek eo kegmek hogy mykor arra Alkolmatos wdó leze(n). Byro vra(un) lattassa megh es ha fertyaly kel fertalt adasson eo kegmek [Kv; i.h. 238b] * ~*t vettet red* 'ua.' 1575: Minden ember harmad Eztennapig mind kywl beleol haza Eleol keorakast Teokeyet el zerezze Tyzticha

Az keowet penig ki egy nem zerzi haza elcol, veszenek (!) fertalt rea es hordiak az Sarban az wchakon hwl zwkség [Kv; i.h. 122b]. 1577: Az hyd vcza zorossaba valo meg Rekedet foliam felöl vegeztek eo kegmek hagi teob dolgai keozot Byro vram zorgalmaztassa rea az korchiolast hogy tiztechya meg vagy fertalt vettet eo kegmek Rea, vagy penig egyeb vton meg chinaltathattya [Kv; i.h. 151b]. 1581: a ganet, Az kit . Innet raktak le Az vyznek arra vettessen fertalt eo kegmek es hordassak altal [Kv; i.h. 236a].

3. kb. a városnegyed lakosát illető nyílföld; pámint tras la sorți cuvenit locuitorilor cartierului; durch Los erteiltos Feldstück für die Bewohner eines Stadtviertels. 1800: Januariusnak 2dik

Napján ki mentünk hogy fertály nyilakat^a lémitályunk ... Ismét ezen Fertályoknak ki mutagatására ki mentünk [Torockó^b; TLév. 5. — ^aErdőnyilakat. ^bBányaváros volt].

4. ? határfertály (vmely városnegyedhez tartozó határrész); sfert de hotar (parte de hotar apartinător unui cartier); Markviertel (zu einem Stadtviertel gehöriger Flurteil). 1575: Myert hogi fogiatkozás leot az Kíral Retiben honnat az fedyedlemnek zwksegera zena Takartatot ..., az espanokai hywassa Rea az falubelieket, Es lattassa meg eo keg(m)e biro vra(m) az Barnazibokai Iobban az zigaretben Talalny valamit aztis kazalyak meg Ahoz Minden fertaliokból zakastasson byro vra(m) es egywnet Masswnatis gywlyen Be az zena [Kv; TanJk V/3. 125b].

5. negyed(óra); un sfert (de ceas); Viertel (stunde). 1689: Brassoban Gyuladás lón ... az gyuladás négy ora előtt mint fel fertályal kezdetődék [Ap. 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. 1805: egy fertályig játszódtam [Dés; Ks KMN 84].

Szk: ~t (is) mutató részóra. 1789: a' le irt oszlopokon fellyül vagyon Vasból ... Czirádák formájára készült Czifraság, mellynek közepében vagyon ... vasból táinált feketén festett ket fejű Sas Koronáson, ennek p(e)d(ig) közepében egy ütő és fertályt is mutató Réz Ora Rft 200 [Mv; ConscrAp. 42–3] * (az óra) ~t út (az óra) negyedet út. 1756: Az órák Mester pedig mint igitte volt 90 Vonás forintb(an) az órát acceptalom, ugy mind az által, hogy edgyszer s mind fertálytis üssön [Ks 28. VII Árva Daniel Zsófia tollbamondott lev.]. * ~t (is) ütő óra negyedet (is) ütő óra. 1797: Egy falra való fertálytis ütő óráért Rfr. 7 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. * egy ~ a hárs háromnegyed tiz. 1805: tanultam a Repetitiot egy fertály a 10re el kellet volna mondani de nem tudtam [Dés; Ks 87 KMN 94. — A teljesebb szöve. alfél al.].

6. (társtulajdonosi) negyed(rész); un sfert de parte de coproprietar; Viertel(teil) des Mitinhabers. 1570: Harangozo Cristianus Aztis vallya mykor Segeswary Damakos Testamentumot Theot ..., hallotta egy fertal chywrt emleget volt testamentomaba De azt eo eszeben nem veotte ha ely hatta valakinek vagy ne(m) [Kv; TjK III/2. 130a]. XIX. sz. eleje: a' Nemes Malmos Társaság képbén megkínálta ... Csipkés István Uramot mint malombírot ... és azon Fertály Malombeli Részét adá in et pro flor. Hung. 6 ~ Hat Magyar Forintokban Zállogban Hat Esztendőig [Borb. I].

7. fertály/negyed sing; un sfert de cot; Viertel. 1568: Agnes Bartholomei Nagy Rta .. fassa est, Ezt tudom hogy ez Kalara en nalla(m) lakik vala, es három sing vazon veze el hazamnal fertal hean, es 18 ozipora, es io oh penz [Kv TjK III/1. 199].

8. fertályos; vas de un sfert (de măsură de capacitate); von ein Viertel (Hohlmaß). 1787: Két Pléh fél kupa Dr. 30 ... Egy Pléh fertály s 1. fél fertály Dr. 16 ... Egy kupás fa Palatzk

Dr. 12 ... egy fél kupás Dr 9 [Mv; MvLev. Nagy György hagy.].

9. ~onként fertályszámra; cu sfertul; viertelweise. 1798: palinkájokat itten Mérában^a céger nélkül ugyan, de kupánként fél kupánként és titkan fertályanként is szokták el adni [Aggm. C. 108. — *K].

II. mn-i, ill. jelzői hasznban; in functie de adjectiv, resp. atribut; in adjektivischem bzw. attributivem Gebrauch: 1. negyed; sfert; Viertel. 1773: a midőnis a Város Marhái mellé, u: m: Tehén Ketske, es Borju tsordák mellé Pásztorokat fogottunk volna, ... mentiot téven hogy tudnák a Városi marhát tartó Emberek ..., mitsoda fizetessel tartozzanak ... Három Esztendősen fellyul való Tehenektől kell 6 ~ hat Poltra es fél kinyer, azon alól valotol. u.m. 2 ~ két Esztendő Tinotol. Esztendeig 3. Poltra s egy fertály kinyer [Torockó; TLév. 2/3].

2. vmilyen mértékegység (vhány) negyedrésze/negyede; un sfert dintr-o unitate de măsură, sfert; ein Viertel von einer Maßeinheit. a. hosszre von.; cu privire la măsură de lungime; in Bezug auf Längemaß. 1576: Wagion wy Barson ket darabal mynth egy három fertal | wagion zeold thaffotha walamy dnyrb darab, myndenestel Egy fyrtal ha tezen [Szamosfva K; XVIII/7. 14–5]. 1586: Judit Budaj peterné vallya ... ez orsoliat Eniedre vym vele(m) Es ot vgmint három fertal singny zeelt talalek palastia Alat, gondola(m) hogy teollem lopta el [Kv; TjK IV/1. 570]. 1628/1635: Zeonegek ... Egi fel djuán Veres Zoniegh, három singh es egi fertal | az hozza az zeljessege ket singh egi fertal | Bodola Hsz; Blt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.]. 1670: Az Aszszonyunk ú Nagycsa(ga) szoknyaja ala adtam három sing köz landist s eg fertalt [Uti]. 1683: veven ... Egy sing 3 fertaly kanavaczozt in f 8 [Uti]. 1723: Három sing- s — egy fertály fejer aba ... Dirib darab fejer aba [Koronka MT; Told. 29/2]. 1793: egy 6 1/2 fertály hosszazasagu dioszín festekü jo sarkas, zaros lada [TL Conscr.]. 1834: Egy mintegy fel sing hosszúsága, más fél fertály szélességü egy jo hüvelykes Tenyer magasága tarka papirossal bé vont Kártlándliba ... voltak következő portékák^a [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné lelt. — *Köv. az ékszerek, gyöngyök leírása].

b. súlym-re von.; cu privire la măsură de greutate; in Bezug auf Gewichtmaß. 1576: Mas fel cheo Arany fonal, Ezen keoweol Egy papyrwsson es walamy dnyrb darab ky tezen Egy fyrtal Aranyath [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1582: Weottek wolt az kezaros Jmreteol az lengyel keowet konyhayara egy fertaly hust melynek az wtan atta(m) meg az arrat mely teot fl. 1/9 [Kv; Szám. 3/V. 9 Léderer Mihály sp kezével.]. 1585: Borsot votttem egy fertalt d. 25 [Kv, i.h. 3/XXII. 62]. 1591: attam ... Egy farttaly (!) Borywt f — d 31 | 2 fárttal (!) Barany hűst Süttny f — d 12 | Keet farttaly Barany hűst Süttny vallon f — d 12 [Kv; i.h. 5/I. 17, 23–4]. 1592: 1 farttaly Saffrant f 1 d 25 [Kv; i.h. 5/XIV.

216 Eppel Péter sp kezével]. 1594: Egi fartali barani hűss fezni f — d 7 [Kv; i.h. 6/VIII. 73]. 1595: vittem . . . 1 vertaly borjú húst d 22 [Kv; i.h. 6/XVII. 175 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Zaz Caspar Hozot Fel Egy Fertaly (l) Massa giembertt — //25 [Kv; i.h. 8/XIV. 10 hj]. 1614: Vagion Egi Eoreg On tal Jo niom haro(m) fontot es harom fertalt [Kv; RDL I. 95]. 1681: Koli mester egi, jar vasa egi hetre egi masa s egi rud-is Sáfár egi, ennek egi hetre adatik fél mása vas . . . Korfár, három, egnek eginek egi hetre adatik egi fertaly vas [VhU 66]. 1692: En Boldog Falvj Janos . . . az Bányák(na)k Praefectus Uralmék(na)k eő kk(me)k járandominden heten két két fertály vasakat ki ne(m) adhatam volt [Vh; Incz. VII. 1a]. 1751: vásárlottak . . . Egy fertály rosmarintot [Mv; Told. 29/48]. 1773: Egy fertály font Gyöngy Kása Den. 12 . . . [Dés; Wass]. 1820: egy Fertáj másó so [Backamadaras MT; CsS]. 1848: 1 kicsi fertály aranyacska [Kv; Pk 2].

e. űrm-re von.; măsurá cu privire la măsură de capacitate; in bezug auf Hohlmaß. 1732: a' Tót lovász . . . János Deák uramtól hozott egy fertaly égett bort 3. polturán [Hévíz NK; JHbT]. 1747: Királyi biro Űramni discretioban ket kupa egj fertally (l) borert d. 39 s fel [Kvh; Bogáts 8]. 1764: arult bort es egetbort etjével es fertálljával arultak egetbort fertallyval es kupájával [Makíva MT; DLev. 5]. 1783: Tiz Sus-táktot s egj fertalj Palinkát fizetett a' katonáknak érette [Kissáros KK; JHb XX/8. 13]. 1800: A' vásárban a' Pályinkának, fertályanként, fél fertályanként valo el adásának, ugy a' bornak kupánként, és vedrenként valo el nem adhatásának, ki kiáltásáért fizettünk két renden /12 [Torockó; TLev. 5]. 1843: két fertáj boromat meg iván — onnat eljöttem [Dés; DLt 586. 16]. 1870: ezen elhalt a kalákát megelőző nap kalákában volt és a kaláka után is más háznál három fél fertály pálinkát megivutt [Fotos Hsz; HSzJP].

Sz. 1846: kupával jönn, fertáljal megy a betegsége [JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália Jósika Samuhoz].

d. térm-re von.; cu privire la măsură de suprafață; in bezug auf Flächenmaß. 1570: 3 Bizonsagh Kalara Karos peterne ezt valla, hogy vagion 23 Eztendeye mykor veotte volt az kertet, Es montha neky hogy egy fertal zeolet adot hozza cherebe [Kv; Tjk III/2. 58]. 1586 k.: 1567 ezten-döben Jutot wolt . . . az peres zölöben Nekey haro(m) fertaly es masfel Rud [Kv; Tjk IV/1. 566b]. 1622: haro(m) fertal zeoleiek volt itt az Colosuari hatarba(n) az Bekas pataki zeoleő hegyben [Kv; RDL I. 118]. 1641: tudok az Bankos kuttylanal harom fertál feöldet . . . Az szál patak mellett egj fertaly kaszáló rétht [Szélszeg Sz; GyK N. 30/8]. 1679: Szőlőczkéjék vagyon Tuzok málban, mint egy mas fél fertály [Kv; RDL I. 157]. 1756: Valahol ől, és Fertályi iratatik, ott nem közönséges, hanem Királyi őlet kellekik érteni, és annak negy részekre osztott Fertályait [Branyicska H; JHb LXX/2. 11]. 1765: egj For-

tály* Hazhely [Csávás KK; LLt. — *Alább fertály alakban is]. 1798: A Harasztas oldalan egj fertaj Rét [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1802: egy fertály Gyep szőlő föld [uo.; i.h.].

e. időre von.; cu privire la timp; in bezug auf die Zeit: egy ~ esztendő egy negyedév; un pătrar-/trimestru; ein Vierteljahr. 1586: Egy Vy Barnasibot Benesi Mihaly neuot fogattunk harom fertalj esztendeore [Kv; Szám. 3/XXIV. 6]. 1762: az Betsületes Ché . . . engede egy fertály esztendőt az munkara hogy dolgozhassék [Kv; ÖCJk] *vhány ~ óra vhány negyedóra; citeva sferturi de oră; einige Viertels. 1807: délelőt igen rosz voltam 6 rend írással eltöltöttem 3 fertály órát [Dés; Ks 87 KMN 355].

3. egy ~ szessziódcska egy negyed telek; un sfert de lot de pământ; ein Viertel Grundstück. XIX. sz. eleje: edgy fertály sessiotska [Jedd MT; LLt 5/8].

4. egy ~ szekér egy negyed szekérnyi; de un sfert de car; von einem Viertel Wagen viel. 1757: Vagyon egy kis szegéletetske mint egy Fertály szekér szenára való [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. 1825: A' Kornis nevezetű rétbén egy Tábla vég mely az előtt nyoltz öll szelessegű volt, de a' Szamos Lotsogtatásával el apadván, most egy fertály szekér szenát termő hely [Árpástó SzD; EHA].

5. egy ~ széna egy negyed szekér széna; un sfert de car de fin; ein Viertel Wagen Heu. 1774: Vgyan ezenn alodialis erdőből ki hány Szekérre valo rétet tsinált a' maga Nyilához, amint meg intéztük e' szerint tálltunk; Suta Prékup egy Fertály Szénára valot tsinált a' maga Nyilához Suta Szimion ismét egy Fertályra valot, Suta Todor fél Szekérre valot [O.léta TA; JHbB 275]. 1775: terem egy fertelly szénát [Kisillye MT; LLt].

6. vhány ~ tutajj '? 1800: A(nn)o 1799dik Esztendőben Majusnak 16dik napján Érkezet MVásárhelyre Toplitzai Biro Balás Gergelly keze alol . . . két fertály Tutajj az melybe volt 24. Gerenda és 2100 száz szőlő karo. 12dik Julii Hozot megint Balás Gergelly MVásárhelyre öt fertály Tutajt az melybe volt 59. Gerenda és 5000. Idest öt ezer szőlő karo az melynek Sum-maja is tészen 10. Id est tiz fertály Tútajt | Hogy . . . ezen tiz fertály Tutajj . . . az én gondvise-lésem alá adatot erről jo lelkiem esmértem által tézek bizonytságot [Kotonka MT IB. Zilahi Szóts Ferenc kezével]. 1807: Toplitzáról Peteléig le szállitnak egy egy Fertály Űres Tutajat [DE 2]. 1812: Tartozzanak Tavasszal ez első Vizen a Maros partyán két Fertály Tutajat 1000 Ezer Szőlő Karoval meg terhelve Számba adni [Toplica MT; DE 2]. 1841: Oroszfalu* Gyalagassai öll fát vágtak és 6 fertáj tutajt hoztak Görgényig [Bom. G. XXIVb. — *MT].

fertálybelli I. mn városnegyedbeli, kerületi; din quartier; aus dem Stadtviertel. 1848: Bár Ferencz Sejmék utza Felső Fertálybeli Dékány [Kolozs; EHA].

Szk: ~ kapitány városnegyedi/kerületi kapitány. 1586: hyvasson Biro vram Minde(n) fertálybely Capitanokat megh hogy ... Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowennel vagy theowissel Mennel hamareb lehet be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen senkyt, deogeos helyreol leoweot be ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1605: helyen hattak az eot fertali bely Capitan vram oculalasa zerenth valo deliberatiot hogy Eoregh swtheo hazat ne extruelalhasson (!) ott [Kv; i.h. 508].

II. fn városnegyedbeli lakos; locnitor din cartier; Bewohner eines Stadtviertels. 1572: vagion panazolkodas az Monostor vray fertalbeliektwl, hogy semmyt Nem kaphat Barmok az Jwhok myat [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1594: Eo kegmek az Capitanoknak megh hattak, hagi mind az eo fertaliaban, melleje veien niolcz vagi tiz embert azon fertalibelieket, feokeppen az ideosebbek ... ki mennienek, es az hatart iol megh latogassak [Kv; i.h. I/1. 236].

fertályesztendő fertály/negyedév; un pătrar de an; Vierteljahr. 1570: Myklos predicator feleol Igh vegeztek, hagi ... Az fertal Eztendere kyre zolgalt Byro vram elegitessé megh [Kv; TanJk V/3. 3, TjK III/2. 131]. 1598: Veot Jgyarto Simon vram az Egi haz fiw tiztre fertaly Eztendeore f 3/ — [Kv; Szám. 7/XVI. 30].

fertályesztendő fertály/negyedévi; de un pătrar de an; vierteljährlich. 1826: a' fertaly esztendei számadást külgye el [Mv Told. 7].

fertály-felvetés fertály/negyedbeli munkaerő/közmunka-el/kirendelés; ordin de ieşire la muncă obştească a braţelor de muncă din cartier; Anordnung der gemeinschaftlicher Arbeit für die Bewohner eines Stadtviertels. 1597: Ew kegmek Biro vram az vtchinalocknak minde(n) segitseggel legien mind fertali fel wetessel s mind Capitanoknak valo paranchiolattal hagi mellettek legienek es menteol hamareb az megh romlot hidakat megh chinaltassak [Kv TanJk I/1. 294].

fertályföld 1877: Ezen Fertály Földeket adák által Finta Joseff Uram(na)k három be vetésig zálogképpen [Asz; TLt].

fertály-járó városnegyed-járó/ellenőrző; supra-veghetor de cartier Stadtviertelaufseher. 1591: Ez waras fertaly Jaro Vraymra walo keolchyegh Summa zerynt tezen f 21 d 62 [Kv; Szám. 5/X. 7].

fertályjegyző városnegyedbeli jegyző; notar de cartier; Stadtviertelnotar. 1836: Az ugynevezett Két Viz közötti Fertályban 1831-ben Fertály Elöljárói, ugy mint: Bagaméri Mihály Fertály Kapitánya, Ketakeméti Márton Fertály Jegyzője és Akeszmann (!) János Hütös arbiter [Kv; Pk 3].

fertálykapitány városnegyedi kapitány; căpitan de cartier; Stadtviertelkapitän. 1791: Commissio is botsattassék ki belső és külső Fertály Kapitányaira (!) hogy Fertályokban publicálják, hogy senki-is a' maga Nyílyán kívül más Nyílyába szabadon az Ökreit ne eressze [Kv; TanJk 54]. 1806: Bélteki N Sigmund m pr B.K.* Utzai Fertály kapitány [Kv; ACLev. — *Olv.: Belső Király]. 1807: a' Fertály Kapitánynak egy Relatoriáért 24 xr [Kv; ACSzám. 9]. — L. még *fertályjegyző* al.

fertálynyi 1. (vmilyen) negyedmértéknyi; de un sfert; ein Viertel groß/lang/viel: a. hossz-m-re von; cu privire la măsură de lungime; in bezug auf Längenmaß. 1711/XVIII. sz. köz.: Egy Len Gyolts fejer Abrasz két szélből, a' közepén hosszszára 1 fertálynyi szélességű tsipkével varva [EMLt]. 1840: Egy fertálynyi (!) kékes stráfu karton [Dés; DLt 1590].

b. térm-re von; cu privire la măsură de suprafaţă; in bezug auf Flächenmaß. 1667: az Isputalihoz tartozo egy fertaln j kis darab pusztá szőlőziket ... töredtem es uőttem fel giepüből magam szamomra [Kv; RDL I. 31]. 1709: vőtt egy fertálynyi szőlőt kertestől edgyütt [Kv; Pk 6]. 1731: az Testans halálos ágyáb(an) ugj Testalya Léányá(na)k a fél fertálynyi Nénnyérol allo szőlőskét, mint már néki régen által adott jóságát [Kv; TjK XV/9. 48]. 1760: Brinze Dumitrunak volt és vagyonis egy fel antiqua Sessioja ... egy fertálynyi pusztá colonialis fundusotska / azon Josika és Szilvási részekre sorte divisionaria esendő Fertálynyi nyilatskát az ötödik Atyafinak cedálak [Runk TA; Ks 89]. 1803: egy fertálynyi Pusztátskamat vagyis gyümölcsösnek valo földömet adtam el örök árron [Kv; Pk 3].

c. úrm-re von; cu privire la măsură de capacitate; in bezug auf Hohlmaß. 1786: mikor az Milgos Uraságok az magak számakra kortsomároltattanak és árultattanak az magak italakra sem engedte az Uraság hogy italt tartsanak az Thorocz-kai Lakosak, mellyet Házonként meg kerestének, és ha tanaltanak el vették az Szegénységtől ha tsak egy fertálynyit kaptanak is nállak [Torockó; TLev. 4/13. 47]. 1840: Egy fel kupányi Csuporba egy fertálynyi 'sir [Dés; DLt 1590].

2. ~ra negyedölnyre; la o depărtare de un sfert de stinjen; in Entfernung von einem Viertelklaffer. 1756: Fekszik az egész épület Hosszszára Tizetfél ölnére, Szélyességére Nap Kelet felől valo véginéél Négy ölnére, Nap Nyugat felől valo véginéél Negyed fél öll, s egj fertálynéra | Keresztül által ellenben 3 öll, és egj fertálynéra Vagyon a Kut | (A kúttól) 4 ölnére és egj fertálynéra által ellenben Vagyon a Kotsis Ház [Branyicska H; JHb LXX/2. 24—6].

fertálynyil ? a városnegyed lakosát illető nyíl-föld; pămînt tras la sorţi cuvenit locuitorului unui cartier; dem Stadtvierteleinwohner durch Los zugeteiltes Grundstück. 1800: Januariusnak 2dik Napján ki mentünk hogy fertály nyíla-

kat^a lémitályunk ... Ismét ezen Fertálynak ki mutagatásába ki mentünk [Torockó; TLev. 5. — *Erdőnyilakat] ~ — L. még *fertály* I. 5. al.

fertályóra negyedóra; un *sfert* de oră; Viertelstunde. 1593: Anna azzoni, Merai Tamasne vallia ... az legenis be jeoue az mihelibe az hatulso aiton, be mene, az Azzonis vtanna be mene, es vartam fertalj oraign beosegel, de nem geozem ki varni [Kv; T]jk V/1. 331—2]. 1757: egj Fertály orára egy ember meg kerülhetné* [Ikland MT; EHA. — *A szóban forgó földet]. 1764: Palffy Ferentzne Aszszony halalos ágjban fekütt egj fertalj orára meg is holt [Tarcsafva U; Pf]. 1777: azon fertály oraban ebredtünk meg [Barcaufalu Br; Pf]. 1822: egy fertály ora is alig telik belé küld egy otkolonas üveget teli otkolonnal [Dés; Kelemen Benjámín lev.]. 1824: a' mennyit egy fertály ora alatt lépegettünk és a' Köz utba értünk [Szováta MT; EHA].

fertályóráska negyedóráska; un *sfert* de oră; Viertelstündchen. 1760: Barcsai Gergelyné Nálaci Sára úriasszony ebéd előtt egy fertályóráskával csak azt mondá: „Jaj, be meghevülék.” S azonnal lankadozni kezdvén, míg a mellrevalóját róla lekapsolták, meg is hala [Rette 11—2].

fertályos I. *mn* 1. (vhány) negyedkupás; de (cítve) cupe; von einigen Viertelhumpen. 1612: ket kis fertályos kannaczkak [Kv; ParLitPraec. I/3. 1612—15]. 1722: Ezen Nállam előtt pénz egy fertályos csiporb(an) volt [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. 1736: Circiter Másfél fertály Kristály hordotska [Mikesfva KK; CU XIII/1. 157]. 1755: Egykor fedezgetvén az Vram Bina* Kalyibáját egj fertályos üveg égett borra tanált [Déva; Ks 101. — *Bina Peczer]. 1788: Dugos fertályos üveg palaczk [Mv; TSb 47]. 1806: egy fertályos badik kanna [Bodola Hsz; BLt] Fertályos Réz kupa ... dto Fél fertályos [Szu; UszLt XII. 87]. 1830: Boros Fél Fertályos Pohorok Nro 2 ... Pintze Tokbéli 3. 3. Fertályos Flaskok Nro 10 [Nagyikland MT; Tlt Köz. ir. 1748]. 1839: Egy Fertályos czilinder [Dés; DLt 1846]. 1849: A Fogadoba ... Fel kupás üveg 4 Fertályos üveg 2 fél fertályos kettő Fertályos Pohár három [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még HSzj *borivó-pohár, hanna, kártya, lábos, mérték és nyüst* al.

2. negyedfontos; de un *sfert* de funt; von Viertelpfund, Viertelpfund schwer. 1589: Cozma Balintnak, harom font, es egi fertalyos czukat veottem d. 13 [Kv; Szám. 4/X. 3].

3. ' ? ' 1732: Két 3. fertályos falra valo tükörök diofa rámában Két kisebb harmadfél fertályos falra valo tükörök diofa rámában(an) [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 44].

4. ' ? ' Hn. 1718/XVIII. sz.: A nagy Nyárosb(an) fertályos földek(ne)k a kit hivnak [Széplak Sz; EHA].

5. *óra* negyedórát jelző/ütő óra; ceas care bate și sferturile de oră; jede Viertelstunde schla-

gende Uhr. 1748: Láttam ... égy ezüst orát, más Tornynos fertályos rezes orát [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) nb vall.].

II. *fn* 1. negyedkupás (űrmértékedény); (másurá de capacitate) de un *sfert* de cupă; Viertelhumpen (Hohlmaß). 1794: A Hegyen Lévo fogadoban ... Pléh fertályos egy [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1818: Egy pléh-kupa, két fertályos [Szárhegy Cs; L.Lt]. 1841: Balás Mihály egy fél fertályos üveget hozván előnkben ..., mű a falu fa mértékét előnkbe hozattuk, a szerént meg mertük, ... és egy krajtzár érdelövel kisebbnek találtuk a fel adott fertályost [Km/Bács K; Km-ULev. 3]. 1848: Pléh Edények ... Kitsi Töltésér 1. Fertályos 1. Fél fertályos 1 [Szászkerked K; L.Lt Kováts Mihály gub. írnok kezével].

2. *vhinek* ~ a fertály/városnegyedbeli; din cartier; von einem Stadtviertel. 1750: Hogy a Sz. Király Utzabeli kapitány 4 Fertályosziival együt az Utzákat köveztettek adtam egész napra fejeér Czipot ... 8 [Mv; MvLt AAll.].

3. ' ? ' 1671: Egy Krajnik(na)k Mikor Pallerkodik adatik napjában Köz Czipo No 5. ... Egy Fertályosnak Mikor Pallérkodik adatik nékie Czipó per die(m) no. 4 [Utl]. 1803: Mantsu Inon, fertályas Annorum 28 [F.köher MT; Born. G. XIX. 3].

fertályosnyi negyedkupásnyi; de un *sfert* de cupă; von einem Viertelhumpen groß. 1803: Egy más fél fertályosni Cilinder formájú a' feneke és a' Pohara között kívül abrontos Ezüst Pohár [Dicsősztmárton; UnV]k III]. 1847: huszszuko 1/2 fertályosnyi ezüst pohár [uo.; i.h. 9].

fertályoszőlő 1808: A Közép lábban lévő egy hold Földnek ... felit is ide engedték a' két Atya fiak Székely Márton Uramnak, magais ezért le mondván a' Sz. Mihályfalvi Földekhez lehető praetensiojáról, és a Takarobéli fertály Szőlő végiben lévő új fogasról [Asz; Borb. II].

fertálytallér negyedtallér; *sfert* de taler; Viertelhaler. 1587: 1 die Septemb: Biro vram adot egi rabnak kiwel gwbernator vram zolgaia volt, haro(m) fertalj tallert teot az arra — 187* [Kv; Szám. 3/XXX. 24 Seres István sp kezével. — *Valószínűleg dénár, mert a császártallér 240 dénárt ért (Herepei, Adattár III, 582)].

fertát cimbora; *firtat*; Kamerad, Gefährte. 1590: Jango Gasparral egigjw walek Laczko Balintal az korchiomán, enis fell kelek, egj rezezh fertatomath talalam, azt haza keserem [Gyerőmonostor K; KP. Jllej Thomas jb és Th. Kabos de Gierio Monostora vall.]. 1728: esztis monda egjkor azomba Román Mihály a' Káros(na)k Ne busully fertát mert ma-holnap bizony meg kerül a károd* [Pusztaszatmiklós KK; BK. Tsenteri Andrásné Annok (60) jb vall. — *Ti. az ellopott tulkok]. 1752: Ilyésfalvi N(e)m(e)s Pap Vánka volt néki* edgyik kereskedo Fertattja* [Somos Sz; BfR Balás Péter (42) zs vall. — *Di-

káczai Várczán Paskujnak. ^aAlább ugyanakkor Elek Miklos (56) j b (Bikáca Sz) így val: Illyésfalvi N(e)m(e)s Pap Vánka volt a többek között edgyik kereskedő pajtással. 1764: hallám hogy idöbb Lukács János meg verén a maga mellýit ezt mondani (így!) mindenütt elég Fertatom vagy on nem gondolok senkivel, mert a mit en az en Fertatimnak mondok azt meg tselekszik az ő fertatyí | Lukács János azt is monda hogy mindenfelé elég Fertatom vagy on a mit mondok veghez viszik [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. 1777: arra kezdé erőltetni ... azon Czigánt, hogy lenne nekíe Fertáttya és valamire kezít teheti; akár Lo, akár Marha légyen vigye hozzája és nekíe Lopjon [Berend K; Klev. Franc. Kantzler (33) caupo vall.].

Szk: fogadott ~. 1761: En fogadott fertattya voltam néhai Szamuella Angyelnak [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] * ~nak fogad. 1731: edgy alkalmatossággal bor kortsa má lévén náállam Gereble Pável és ... Pagotsai Ifjabbik Felei Juon is ott lévén edgyütt ittak, az ital közben edgy mást Fertátoknak fogadák [Mezőpágyocsa MT; Ks].

Az alábbi vallomás ide vonható részlete román valló román nyelvi nyilatkozatából a magyar szövegbe lefordítatlanul bekerült, valószínűleg 'keresztkoma' jel-ű szk lehet. Íme: 1752: Sokszor hallottam egy itten Pecsétszegen lakott B(udu)l nevű embertől. Hogy néki Fertat gye krutse volt Nehaj Csizmár György [SzD; Szentk Gy Kirse Nyikora (80) j b vall.]. — Ugyancsak román nyelvről nyilatkozatból kerülhetett bele a magyar szövegbe lefordítatlanul a címszóbeli román eredetű szónak alkalmasint vocativusi formája ebbe a vallomásrészletbe: 1759: Tipora Lupu] ... kérlette tőle, hát hol jártál Fertáttye. [A. Ilosva SzD; SLt 24. 3. 19–20 Brágye Péter (46) j b vall.]

férték férőjűség (vetőmag-befogadóképesség); capacitate de a fi seménat; Fassung/Aufnahmevermögen (von Saatkorn). 1812: a' Kender Földék lábáján Kender Föld. Férteke*: A' feladás szerént 2 köből 2 véka [Szászfenes K; Ks 76 Consr. 30. — "Ua-ban a forrásban még nagyon sokszor így]. 1815: (A szőlő) már régtől fogva Pusztán hever, ... a Férteke ... 2 ~ két véka ősz buza vetés A' Felső Fordulóban találtató minden rendű szántó Földök Fértekének egész Őszvesége 25 Köből 3 Véka [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Consr. 944]. 1815/1817: Szántó Föld ... A Likat tetején 3-d Classis férőjűsége 3 köből ... A Likat allatt ... 2-d Classis — férteke 1 köből [Márféva U TSl 47]. — Vö. a férő címszóval.

fertelmes I. mn 1. kb. undok; scirbos; abscheulich, scheußlich. 1736: Jakó András éjszaka salvo honore az gatyáját tele töltötte; eszekben vévén a többi, felkölték, s látták, rútul van a hátulja, ex loco egy káposztafőt ketté vágván, az utóljára tették Jakó András meg hagyá feleségének, azon fertelmes káposztát meg ne mossá, hanem úgy amint van, megapritván ahoz bővön húst és szalonnát főzőn meg ... elsőben azt a szerszámos káposztát asztalra viszik [Met-TrCs 457–8].

2. tisztátalan; necurat; unsauber/rein. 1653: mi M. Vásárhelyt, Erdélyben lakó szegény emberek,

a disznóhúst meg nem eszszük, sem egyéb fertelmes állatot [EHA I, 31 NSz].

3. ocsmány; urit, murdar; scheußlich, abscheulich. 1573: Az felperes hagi lelelek es egieb fertelmes zytokkal zitkozodot 10 gran hagiak Erte [Kv Tjk III/3. 203]. 1591: Orsolia Bekken Antalné vallia, Estue hazunkba hagi be takarottunk volna, hallam hagi fertelmes zitkokkal Nagi Marton, es Berekszai Balint ziggiak vala egimast, es Nagi Marton ki liya vala Berekszait, Jwi ki vgimond te esse lelek kurua, te oruia Jwi ki mert or vagi te, Azonba az Berekszai felesége kezdé mondani Martonnak, te Marton lator vagi te, monda Marton, ha nem ha azert volnek lator, hagi te neked miuitem volna megh [Kv; Tjk V/1. 158]. 1593: feyehez zolok, mynth ollan fertelmes yleteonek, es paraznanak [UszT]. 1627: fertelmes modon zittak bennwnkot, ha egj nehany ember ne zollion erettwnk, keszek valanak megh ölni [Nagyernye MT; Bál. 82]. 1631: Beórueine ighen szitkozodek mo(n)dua(n) kiczioda az fertelmes elető kurua az kj megh mo(n)dotta hagi itt vagiok [Mv; MvLt 290. 47a]. 1715: Kőnczeiek fertelmes, mocskos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris kemenyen meg haragudot, es fel fogada hogy bizony meg bősűltet vellek, hogy olljan emberek illjen embert töbűzőr nem mocskolnak [Ap. 2 Apor Péter lev.]. 1735: dokumentumokból villagoson Constál, hogy egymást fertelmes rut szokkal mocskolták, bestelenitettek, csapottnak, Malmosnak és hogy Hohér Csapja megis kiáltották [Dés; Jk]. 1745: (A feleség) a Sz: Házasságnak tiszta ágyát, rút fertelmes es utálatos paráznaságával meg ferteztette, idegeneket admittáltatván magához [Torda; Tjk II. 99]. 1783: mely tanczbol fertelmes bujasag s boromnak s palinkamnak fealett erkoltsű személyekre lett pusztitasa s torbelasa következtet [Bözödűfalu U; Pf]. 1824: (Csernátoni Sámuel) mind ezen esketésben kijött fertelmes élete Modjáért, mind pedig ezen szegény Öreg volt Porkoláb megverettetésére, Fiscalis Actio alá tésszem [Gyérressztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/827-hez gr. Torotzkai Pál ut.].

4. gyalázatos; infam; schmähhlich. 1629: Baczl Gyeorgy vram az Inctat fertelmes Aszonnak mon-dotta, ilyen szo keozben, ollan fertelmes Aszonyert nem melto eskűneom [Kv; Tjk VII/3. 117]. 1774: szemérem ki mondani, mely fertelmes, motskolodo szokkal gyalázta, s gazlatta [Bábalma KK; Ks 19. VI]. 1815: Térjj meg azért már valahára, 's hadd el az eddig valo korhely, Rézeges, Bujja, ócsmán, Fertelmes Diszno Életedet [Kóród KK Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához].

5. szörnyű; groaznic; entsetzlich. 1655: Igy veré meg Isten azt a fertelmes ellenséget [ETA I, 159 NSz]. 1736: Akkor nem vala ez a mostani fertelmes praecedentia-kivánás azért is az kit meg kénált az gazda hogy mosdjék az meg másokat kezdett kénálni, hogy mosdjék, uram kegyelmetek: sokszor addig kénálkodtak, hogy: bizony nem mosdom uram kegyelmed előtt, s addig volt

a kénálkodás és az felyül ülés felett az kénálkodás, hogy az étek is elhűlt [MetTr 324].

II. *fn* ocsmány/undok perszóna/személy; om scirbos; Abschenliche, Ekel. 1800: annal jobban kezdett lármázni és szitkolodni kutya pítáján esett fertelmesnek kiáltván [Dés; DLt].

fertelmeskedés bujálkodás; desfrinare, luxurā, lascivitate; Unzucht, Buhlerei. 1729: Pap János és Ember Ersok az szék színin . meg vallották egymással fertelmeskedéseket [Kv; TjK XV/7. 35]. 1730: Világos lévén, de ighen nagj botránkozására is ésvén a' Leánzoi ser(e)g(ne)k, sőt mindenek(ne)kis, Csiszár Sárinak illy kitsin idős állapottyában . . . Nehány Napok és Ettzakakon való Fertelmeskedése, mellyért Hohér által Pelen-géren valo kemény meg tsapattatás érdemlene; De tekintvén Jo Attyafiainak érette 's mellette való törekedéseket, . . . Czigany kezéb(e) nem adattatik; hanem a' Torony Udvarán példason meg korbatsoltatik, és hogy itten eo benne, hasonlo aetasu gjanghe Leanzok tovább ne botránkozzanak, az Attyafiak ez Város határáról ki iktassák mentől hamarébb [Kv; i.h. 131]. 1737: Nem első fertelmeskedések lévén mind ket szemelyeknek, mostan . . . mind Nemes Jutka, mind Vas Éva hoher által keményen meg csapattatnak a Pelengéren, és az Város határáról is örökös-en el tiltatnak [Kv; TjK XV/9. 19].

fertelmeskedik 1. bujálkodik | fajtalankodik; a duce o viață destrăbălăță, a se deda luxurii; buhlen, Unzucht treiben. 1711: Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalasara szerette hivattatni magát, noha Leanyi neve Ersok volt:) . . . az természetnek rendi elle(n) ferfi köntöst vőtt magára . . . ferfi irtozatos utalatos eszközt csinált maganak, s aval az Aszszonyi allatokkal ektelenül elt, meg hazasodot az természet ellen, feleségeit paraznasagba ejtette, kik közül az elsővel hét vagj njolcz esztendeig fertelmeskedet [Kv; TjK XV/1. 68]. 1764: A váradi feredőben . . . kispapok, vagyis clericusok is voltak . . . Rettenetes insolentiát vittek végbe, csaknem szemlátomást fertelmeskedtek a bokrokron, úgy az udvaron éjjelenként [RettE 165–6]. 1782: Láttá-e a Tanu bizonyosan, hogy Bukuresdi Nyikora Petru valakinek Feleségét el iktatta volna? és Bukuresden kik azok akik gonosz életet élnek törvéntelenül fertelmeskednek? kikkel, hol és mikor? [H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: ~ *ukivel*. 1584: Catalin papfalwy Jllies Ianosnak a' fogolnak edes leania vallia Legh elseoben mikoron megh esmertem Az en Atthiamnak gonoz Jstentelen voltat, Ieowe a korchomarol Az Apam, az Ania(m) hon nem leteben, Es enge-met Az Agyba vete, es ot kenzo fertelmeskedet vele(m) [Kv; TjK IV/1. 305]. 1630: hallotta(m) hogj az fogolj Leani . . . egy eiel az katona Inasokkal fertelmeskedet [Mv; MvLt 290. 198a]. 1688: Hunyadi Matyas . . . feleségével meg nem elégedet hanem másokhoz adta magát, s másokkal fertelmeskedett [SzJk 227]. 1747: (Az alperes)

Ferjehez valo kötelessegewel nem gondolván, diversis locis, temporib(us) et personis, signant(e)r az Gyulaianus Verbuans katonakhöz adván magát, helyből helybe azokat késergette, fertelmeskedvén vélek, és itten azok mellett intercipialtattis [Torda; TjK III. 110]. 1763: el fogatván Burdonyicza Nyéda, egj más, katonák után járt, és azokkal fertelmeskedett személyel, kivel mind ketten Városunkra a katonak kedvéért jötenek, és el fogatások Napja előtt valo eczaka, ugj reggelis a katonákkal jártanak, vélek ittanak . . . az katonával heverészni, és tsokolodni látták, melyből nyilvános paráznságát concludalni jollehet nem lehet, de . . . minden következheto rosz Consen-quentiakot lehet concludalni, azért hogj az effélékkel, és ezekhez mutathato engedelmességgel ut ne adatnék a roszra nékie . . . az holnapi Vásár Napján, az Város közönseges piatzán, rabok által 12 pácza ütésekkel büntetessék [uo.; TjK V. 146]. 1768: Ezt se kérdem senkitől hogj kivel fertelmeskedet, mert nehaj Sztánts Urszul Varvara nevű özvegy Feleségével az actuson tanáltam az Utrizált D. Birot [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1836: kéntelen . . . azon Czégéres Aszonyal enni innya vele fertelmeskedni [M.légen K; Klev.].

2. sodomitáskodik; a practica sodomia; mit Tieren Unzucht/Sodomie treiben. 1660: Beödeőn lako fogoly Legent . . . megh fogtak hogy fertelmeskedet az oktanallattal . . . Azert megh egettesek mind az oktanallattal edgiütt az kivel fertelmeskedet expurgalvan heted magaval magát el bocsattatik [Kv; TjK VII/3. 250]. 1675: Causa Botháziensis. Sütő Toot Andras T.N. Banffii Dienes Ur(am) sűtője hűtelenséggel s hogy ebekkel fertelmeskedet volna vadoltatik feleségétől Barta Ersebettől [SzJk 127. — Bot-háza K]. 1764: (A cigány) az magam únő (!) bornyumul éképpen fertelmeskedet [UuszLt].

fertelmesül bujálkodás; desfrinare, lascivitate, luxurā; Buhlerei, Unzucht. 1614: Jut eze(m)ben hogy eztis bizonynal hallottam, kiteől rea ne(m) emlekeze(m) hogy az Azzony Dengeleghine Zemere(m) testet, keőkeny leuel mosogatta gonoz veghre, tudni illik fertelmesseghre [Nsz; VLT 53/5267 Cyprianus Seyler udv. muzsikus vall.].

fertelmesül ocsmányul, undokul; scirbos; abschenlich. 1628 u.: Hites feleségem . . . az eő nagj ektelen gondviseletlenseregőol es kemenisegereől dorgaltam; Melj rosz dolgait nem hogj el hatta volna es tőkelletes cziendesseghben viselte volna magát, egten fertelmesül ugian meg harmasztatuan paikos modra Lelek Lelek bestie Lelek kurua fianak zidalmazot sokszor magamatis hites vra leuen [SzJk 32]. 1632: igen haragut Niuzo Glurka Hamar Istokra, mert eczer az ucza(n) igen fertelmesül megh szidogatta volt, s feniegetteis [Mv; MvLt 290. 71b]. 1644: Hallottam azt Hogi ugia(n) fertelmesül szida az az Teke (?) Suska ezt az Cziakinet, az mi az szafan ki fer vala [Mv; i.h. 291. 406b].

fertezük bujálkodik; a duce o viață destrăbălată, a se deda luxurii; Unzucht treiben, buhlen. 1597: (Az incta) az sűspicioktól hitivel egi egiedewl maga menche meg magat hogy az Rötweş legenniel semmi vetekbe(n) nem fertezet, ha júral, meg menekedik, alioquin az perenger alat meg vezzeoztessek [Kv; TJK V/1. 117].

fertezettetés bujálkodás; lascivitate, desfrinare; Unzucht, Buhlerei. 1678–1683: Batori Gabor igen jstentelen es minden semerem kül valo faitalan Feidelem (!) leven, sok betsűletes rendeknek, kinek felesegit s kinek hajadon leanjat, azkit mas keppen ne(m) erőszakalis, meg fertezettett, semeremmel elegies somoru emlekezet, ... Kornis Boldisar agiarais erősakas fertezettessel igieket [Ks Kornis Gáspár kezével].

fertilitás termékenység; fertilitate; Fertilität, Fruchtbarkeit. 1777: Ami nézi ezen esztendőnek fertilitását, egy jól folyó és bőv esztendőnek mondhatjuk. Bor a Szilágyban jó és bőven termett, idebé nem annyira. Gabona is jó és bőv, zabon kül, melyet a balha mindenütt megett. Törökbúza is néhol nem olyan bővön termett. Szénacsínáló idő is igen jól szolgált, sok széna lett [RettE 383].

fertilitású (vmilyen) termékenyséű; de ... fertilitate; von (irgendeiner) Fertilität/Fruchtbarkeit. 1756: Mind a Nobilitaris Curiák, mind pedig azokhoz deveniáló Portiok után külön külön lévő helyek minémű fertilitásuak? [H; JHb LXX/2. 8]. 1777/1780: jo fertilitassu Uraság Számára miveltetni Szokott Szánto Föld vagyon in Fundu Lisztikuluj [Alperét SzD; JHbK LII/3. 95].

fer-ton 1. jobbágyszolgáltatás-nem; un fel de servitute iobăgească; Art Abgabe der Fronbauern. 1594: Ferthon Newen ualo jeűdeulem vagjon kezdűtteők, hagi az kinek vetes zabya vagjon, de ez az Maior bironak jart ez jdeigh, az kinek penigh zab vetese nem uolt tiz penzel tartozot, ez is az Maior bironak jart [Somlyó Sz; UC 1113/5. 6].

Az OkSz jelzetéből megállapíthatóan a szótár szerk-je a *fer-ton* címszó alatt legrégibbi adalékként a tőlünk fennebb idézett forrásból iktatott be a címszó alá egy megcsonkított szövegrészletet. A több jelentésű *fer-ton* szó (l. erre: EtSz, TESz) jelentései közül a fenti szövegből ítélve némi fenntartással csak a Takáts Sándortól kimutatott 'földadó, terragium' vonatkozó ide, az ugyancsak tőle beiktatott 'telekadó' jel. erdélyi jelentkezésére nincsen leírt bizonyosságunk. Az erdélyi *fer-ton* és az alább következő *fer-ton-pénz* fogalmának tisztázatlansága miatt a szerk. jobbnak látta a fenti általánosabb értelmezést beiktatni.

2. súly-mértékegység; unitate de măsură pentru greutate; Gewichtsmaßeinheit. 1594: Bors uagjon fer-ton No. 1 1/2 Fa hey uagjon fer-ton No 3 1/2. Ghömber uagjon fer-ton No. 1. Neh. 1. Tengeri szeűleű fer-ton No. 3. Mondola fer-ton No. 3 Beűrseűn fer-ton No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24].

A szó jel-eire és történetére nézve l. EtSz, TESz és az ott id. irodalmat.

fer-ton-pénz pénzbeli jobbágyszolgáltatás-nem; un fel de obligație bănească a iobăgului; Art Geldabgabe der Fronbauern. 1594: Az kinek egez nila vagjon mellet ferthon penznekis hinak (így l) wk egez niltol 12 Penzt adnak az Jspannak fel nytlhol penigh hat penzt [Bagos Sz; UC 113/5. 16] Az Jspannak minden hazas ember eztendeoben ketszer, egiszer szent geűrgi napban, mászszor szent Mihali napban tartozik ferthon penzel niolcz niolcz penzel, Őzuegi azzoni penigh negi negi penzel [Barla Sz; i.h. 38] Itt az Ispan jeűdeulemet mikor fel zedi az biro mind ferthon penzben mind aiandekben az mi egi emberteűl illenek munkaiert az az bironak jar [Hosszúaszo Sz; i.h. 43] Bir-sagottis azon rend tartassal fizettenek az Jspannak mint az kraznaiak auagi Baghossiak, ezzel kezdűmbeűznek, hagi az Jspannak, zentli geűrgi Napban ferthon penzt minden hazas ember hatt hatt penzt ad, Zent mihali napbanis ugian az zerent fizettek [Perecsen Sz; i.h. 78]. — L. még OkSz.

A *fer-ton* al. mondottak ide vonatkoztatásával megállapítható, hogy a fenti szóval jelölt szolgáltatás Erdélyből csak a szilágy-sági Somlyó várához tartozó faluk jobbágyságának szolgáltatás-nemként mutatható ki. A házas gazdáktól 6–8, az őzvegyektől 4 dénáros őszzeben szedett szolgáltatás azonban itt nem a földesűrnak, hanem az ispánnak, ill. (udvar)bírónak évenként, meghatározott időpontban, Szent Gyűrgy napján (ápr. 24) jart. Telekadónak tehát ez a szolgáltatás nem sem minűsűthető.

fer-tű posványos-vizes gödűr; sműrc; Pfuhl, Suhle. 1640: Azután jűtt osztán igen részegen Nagy Péterné haza. Akkor sem az maga házához ment, hanem Bűró Pálnéjéhez; ott is úgy essett az fertűben hogy mint az disznó olyan volt ... úgy mászott ki belűle [Mv; MvLt 291. 233a-51a átrűrásban l].

Hn. 1757: A Disznó fertű Erdelye [Szentmihály Cs; EHA].

fer-tűs mocsaras; mlűstinos; sumpfig, pfuhlig. 1764: a' Tű mellett ... a' fertűs Sáros hely [Gűc SzD; BűN Bánffy Farkas conscr.].

ferula '?' XVI. sz. v.: Az kinel magmarad az ferula avagy az deűksűgnak a jele reggelig, azon hármat űssen reggel minden ember [Hsz; Barabás, SzO 350].

A címszó latin kölcsűnszó. PP-nel egyik jel-e: plágáló vessző. Fűnaly 'fűnyűtű vessző/pálc'a' jel-t tulajdonít a szűnk. A Tarnűcy Sebestűn kézdiszentleűeki udvarházában fenntartott iskola pontokba szedett — sajnos, csak átrűrásban kűzzett rendtartásából kiemelt fűntű szűvegrűszlet és kűrűnyezete semmi kűzelebbi tűjűkűztűtűt nem nyűjt a címszó értelmezéséhez. Feltehetőleg olyanleűe rűgi diákűleűtbeli szokással kapcsolatos jelűvűnyrűl lehet szű, melyet a műűt századi ref. kollűgiumok, sűt műg e század műsűdűkűkűvűtűzűdűben a deűsi fűgűmnűziűmban is *signum* nűven isműrtek. A feladott leűkűt, tűbbnyire a latin nyelvűtan kűrűbűl valű tanulni valűt egyműstűl kűrdűzgettek ki a diákűk. Aki a kűrdűzűnek nem tudott megfelelni, annak a kűrdűzű atadta a *signum*-űt (kartonpapűr-lapocskát *signum* felirattal). Így ment ez aztán tűvűb egy elűre jelűzett idűponttűg, reűdszerűnt a latin őra kezűdetűg. Akinél akkor megreűkedt a *signum*, valamilyen bűntűtűsűben rűszűsűűt [A szokásra l. Mű-űrt. 44]. A szű eredeti latin jelentűse testi bűntűtűsűre utal.

feselhethes menekedhetés; posibilitatea de scăpare; die Möglichkeit der Entledigung. 1811: méltotassék ... olyan hathatós Rendelést tenni, hogy ezen fel-adott Restantiám további haladék nélkül, s az adósságaimból való feselhethesemre nézve ne apránként, hanem summáson fizettesse nek ki [REkLt Főkonz. 1t ad nr. 32 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

A jel-re 1. Tsz: 'megmenekedik vkitől/vmitől'.

feslett 1. felszakadozott; deztrámat, descusut; aufgerissen, zerschissen. 1637/1639: kett szel feslet uarrasu sahó abroz — f. — d 50 [Kv; RDL I. 111].

2. átv romlott, züllött; dezmaťat, desfrinat; liederlich, lotterhaft. Szk: ~ asszony. 1765: Tudgya é a Tanu valami Latorságát, Feslet Asszonyokkal valo kurválkodását [A.preszáka AF; Mk Reg. III. LXIV. 67. — *Izpáz Dire nevű fogadósnak] * ~ élet. 1628: Az Eccl(es)ia megh oluastattva(n) az Attestatoriakatt <F>üzi Gabor ellen, megh bizonittatott iambor felesége ellen varga <I>lona Azzoni ellen, Fertelmes parazna elete ... az eő parazna feslett eletejert aratla(n) iambor <fe>lesegetől el zakasztotta, es masodik házassagra az Azzo(n)t bocziatotta* [SzJk 20. — *A papi szék]. 1629: Leanykorabanis en semmi oly feslet elete nem tudom sem latta(m) [Mv; MvLt 290. 189b]. 1777: (Az ítélőszék) comprobálja Botránkoztató feslett életit és paráznaságát ... Asszonyi néphez nem illő szőrnűj áttával Teremtettével valo káromkodását; ... Bubájos varaslokkal valo varáslását [Msz; Pf] * ~ életű. 1761: azon Személy feslett életű Asszony é ...? [Szászsztván KK; BK] * ~ erkölcs. 1585: Nyreó ferencz Colosuary vallia ... En sem akkor sem az vta(n) semmy wdeobe(n) semmy feslet erkeolcheót gonozsagot paraznasagot Nem latta(m) sem ertettem Mastolis az Nyreó Mathias leaniahoz [Kv; TjK IV/1. 406]. 1632: lattam enis Szabo Miklost hogj volt ot neha az agjbanis le fektit ot Zabo Miklos, de en semmi feslet erkeolczett az Aszonnak nem latta(m) [Mv; MvLt 290. 81a]. 1745: Bardas Marucza és Dimien Marutza actu gonosz feslett erkölcsök(ne)k követésében nem deprehendáltattanak [Kv; TjK XVI/5. 46] * ~ erkölcsű. 1585: Deseo Benedek* . Nagy Tamas az zoned leaniafial es egy feslet erkeolchw Azzonnial Mene el [Kv; TjK IV/1. 457. — *Értsd; vallja]. 1588: Az Capitanok .. ez fele gonoz feslet erkeolchwweket el ne titkoliai [Kv; TanJk I/1. 60]. 1603: Jo fjaim ... feslet erkeolczjw emberel ne barattkozzatok, zitkoszodok neh legjetei [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1784: mely tanczbol fertelmes bujasag es boromnak s palinkamnak feslett erkoltsű személyekre lett pusztitasa s torbezlasa következett [Bözdűfalu U; Pf].

3. fertelmes, undok, scirbos; abscheulich, scheußlich. Szk: ~ dolog. 1591: Mierthogi nagj panazolkodas leot egez varos eleot, minemw nagj zertelenségh, kialtas, es egieb feslet dolog zokot eccaka lenni, kerik biro vramat eo kegmet varosul, hogy

mind wdeo vtan valo zankazasban, s mind egieb fitalansagnak czelekedetinek megh eniheteseben, tarcha magat ez eleot valo ezteendeokbeli vegezsekhez [Kv; TanJk I/1. 172] * ~ igyekezett. 1761: kikhez járt iffiaibb Ferentz Lórintz feslett igyekezettből? [Szászsztván KK; BK] * ~ természet. 1763: (A vádlott) férje tévén minden keresztényi kegyességet egész Varasunknak botrankozására férhez menetele után, hites férje melletis szuntelenul katonakkal, s haszontalan személyekkel gonosz életit s' feslett természetit mértéktelenul követte, gjakorlatta [Torda; TjK V. 177]. 1799: Az Exponens* soha sem volt ki kapo s étzaka flaugérozo, a' inaga szállásán kívül hálo nem volt, feslett és buja természetet soha sem tapasztaltam benne [Dés; DLt. — *Veres István].

feslettség romlottság, züllöttség; dezmať, desfrú; Liederlichkeit, Unzucht. 1582: Ertyk eo kegmei Byro vram Jelenteseből az Nagy chintalansagot es fesletseget mind iffywsag kozt mind penig Neos Emberek kozt [Kv; TanJk V/3. 249b]. 1799: a Léány edgyikhez is másikhoz is olly feslettséggel viselte magát, hogy tsak a' volt már hijja, hogy réa hágjon, mint a Fojato tehén a' Bikára [Dés; DLt].

fest 1. kifest; a zugrávi; anstreichen. 1849: a szobá (l) sárgán festve, feje virágokkal [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: palota ~eni. 1625: Erkezwen Giogj Janos Pejerwarrol es Palota festenj valo festeket akarva(n) vinnj vrunk eő felge szamara, ... Atta(m) Etelt es Jtalt [Kv; Szám. 16/XXIV. 48].

2. a picta; malen. 1759: Mi is vármegyéstől a Hostát végéig kimentünk ... két zászlóval, melyeken mind a boldog Szűz Mária képe volt festve [RettE 96].

3. a vopsi; färben. Szk: szirony ~eni ' '? 1670: vöttem nyolcz font réz port Szirony fesztetni (l) [Üti].

A szk előtagjának jel-e bizonytalan. Valamelyes valószínűséggel a Freckay 567, ÉrtSz, MTsz és a TESz adta jel-ekkel számolhatni.

4. rosszd ~ átv befeketít; a ponegri; schwärzen, verleumden. 1832: az sok alatsony Lelkek árulkodásaik ugy anyira elborítottak, s rosza festettek hogy talám még a jo intézetemis rosszul nézetik [Torda; IB. Demény János tt kezével].

5. cselekedetének törvényes szint ~ cselekedetének törvényes látszatát kelti; a crea impresia că fapta sa este legală; seiner/ihrer Tat rechtmäßigen Anschein erwecken. 1816: Kigyelmetekis jozanabb megfontolásból az előre véghez vitt Törvénytelen tselekedeteknek valamely Torvényes szint kívánván festeni az előre elfoglalt Marha legelő helyet az Exponens Közönségtől azzal a magak ki Nyilatkoztatásokkal kérettek fel, hogy ha azt az Exponens Közönség nem remittálna, ezen esetben Törvény uttyánis kezek alá venni és magaknak readsignaltatni el nem mulattyták [Asz; Borb. II Rákosi Borbély Janos a szék assz-a kezével]

fést bány főte; tavanul galeriei; First. 1746: A' mely víz utat az Istallyosok adta(na)k a Dongosiak(na)k a Szikrási rekesztésen állol az Istallyban, azon víz ut, a mint a satra mutat, és le száll három darab cső eleibe, a' feje felett a fészen van egy kortz, vagy is ort, az Istallyosok, és Dongosiak között légyen az köz határ [Torockó; Bosla].

A fennebb adott értelmezést a MNSz és NMSz-ből [l. *főte* és *First* al.] vettük. — Jankó, TAszt 199 ilyen bizonyítatlan értelmezéssel szerepelteti a címszóbeli szót: *fést* (First): 'a bányába vezető út felső része, teteje.' Ugyancsak nem eléggé szabatos az FrtSz adta jel: *főte* 'a bánya föld alatti üres, kivájt térségeit határoló kőzet, felület, tető.'

festék vopsea; Farbe. 1570: Festeket Mikeppen kel chinalny. Vegy Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egy kis kazetaban főzd meg es Jo lezen [Nsz; MKsz 1896. 366]. 1587: Az faszasok Czinaltak meg az kemenchiet vrunk zallasan meg földoztak vj kaljhakatis Czinaltak bele es fekete festekel meg festettek, fiszette(m) festekel eözwe — /39 [Kv; Szám. 3/XXX. 34 Seres István sp kezéve]. 1625: Erkezwen Giong Janos Fejerwarrol es Palota festenj valo festeket akarva(n) vinnj vrunk eő felgeszamara, ... Atta(m) Etlét es Jtalt [Kv; i.h. 16/XXXIV. 48]. 1679: Kép iro festékehez foglalt fazek nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 86]. 1772: Ezen Ajtonak küszöbe és szemöldéke, ugy két oldalfaiis Diofa szín festékkel festett fenyőfa Deszkával bé vadnak boritva [Szászienes K; Bkt Mikos conscr.]. 1840: Üveges almarium, színe hagyott veres festékkel, oltka [Nagykapus K; KszRLt].

Szk: habos ~. 1732: (A kúria) tornácban vagjon helyhezette egy fenjő deszkából álló, Sárga habos festékkel (csigáson:) festett kicsinj négy-szegeletű, önban foglalt üveg ablakos óra tok [Kóród KK; Ks 12. I]. 1861: (A szoba) oldalában bé vágva a Palotán levő köntös tartó Almariumokhoz éppen hasonló uj Almarium, discordálván ez éppen csak abb(an) hogy ez ég szín kék hobos festékkel festetett [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 206] * *olajos ~ olajfesték. 1595:* Az város egyik Dobyara Biro W. iratta az Waros Cimeret: Fizettem kepiro Jakabnak tölle hogy Olajos festékkel írta az eső ellen d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 125 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

festékes I. mn 1. festett; vopsit; gefärbt, bemalt. 1629: az Kamara szek aytala festekes berlet, uas sorkokon iar retez rajta [Szentdemeter U; LLt]. 1633: Egj szek ket embernek valo festekes f. — d. 50 [Kv; RDL I. 103]. 1679: Menyeghoi solemnitaara csinalt, fejer, zöld veres ... terpenitinas festekes viaszbol, külömb külömb fele állatok, s — ágak formájara, folium ezüstel arannyal valo czifratok (!) ugyan felesen [Uzdisztpéter U; TL. Bajomi János inv. 106. — *Tollvetség *czifratok* h. ?]. 1758: Egy zöld kilin festékes [Kvh; HSzjP]. 1817: Az Oldal Házba nyillo ajto fenyő deszkából készült, vas Sarkakan forgo koltos Zárral, festékes, Ezen oldal Háznak padimentuma, és padlása gyalult fenyő Deszkák-

bol valok, ép, és jo állapotban, a padlása festékes [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 21].

Szk: ~ agy. 1656: Lako hazakba(n) leveo agy szerzam. Az elseo lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaros, superlatos Aagy, auagy harafa nyozolya [Doboka; Mk Inv. 1] * ~ *ajtó. 1647:* megh teruen az folyosora Nyilik abbol az keozepseo hazra, egy Uy festekes Aito [Drassó AF; BK 48/16]. 1775: bé menetel hat vas sorkokon onnal meg futtatott forgo borított hasonló onas Frantzia zárral zárolható két felé nyillo festékes ajton [Nagyiklód SzD; CU] * ~ *ajtószemöldökfa 1797:* Az Szék Ház hijjában Egy Ajtó szemöldök fa Egy tokozatt festékes ajtó szemöldök fa, mely a Nagy Palotát el szakasztatta volt [Szu; UszLt XII. 87]. 1806: A' szék Ház Hijjába ... Egy Ajtó szemöldök Fa .. Egy Ablak meljék fa .. Egy Tokos Festékes ajtó szemöldökfa [Szu; i.h.] * ~ *almárium. 1752:* Vak Ablakokba tsinált festékes Almarium vagyon haram, ketteje jo Vas Záros a Harmadik penig ki s bé tojo fiokos [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. 1770: Festékes nagy Almarium nro 1 Kitsin Almariumotaka tojokás 1 [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb]. 1819: egy avatég festékes almarium két felé nyillo Záros ajtotskáival edgyütt az alatta lévő pulpussával [Baca SzD; TSb 6] * ~ *almáriumocska. 1739:* egy festékes almariumocska [Kv; Pk 6]. 1797: Az Fő Tiszti Nappali (h)azba Egy falba csinált festékes almariumocska [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *borhűtő-lok. 1732:* Találtunk ... egy szép mesterségesen csinált festékes bor hűtő, vagj mosdó tokot [Ks 40. XXVIIIc] * ~ *cserépkancsó. 1816:* Egy krispány szín festékes taerép kupásnyi kantsó [Szentháromság MT; UnVjk 121] * ~ *cserge. 1760:* asztalra valo festékes Cserge 1 [Szentdemeter U; LLt] * ~ *deszka. 1679:* Ebedlő Palota ... Ajtó fél fak, es szemöldök fákis festékes deszkával burittattak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 15] * ~ *fogas. 1756:* Festékes fogas 7 fa szegeivel két vas szegekkel falba foglalt 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1803: Két festékes egyik hosszu más rövideb kendő szegek vagy fogasok [Betlensztmiklós KK; UnVjk 34] * ~ *karosszék. 1656:* Vagyo(n) benne egy gyontaros festekes Nyozolya. ... Egy gyontaros festekes karos szek [Doboka; Mk Inv. 5] * ~ *haszten. 1805:* Egy bé petséltetett 3 fioku Diofa Festékes Kaszteny ... Egy Diofából meg rakattatatt Kaszten (!) [Szamosfva K; BLt 9] * ~ *kendőszeg ~ fogas * ~ kocsi. 1647:* Egy festekes kisded, kados, de beor sarhanioju koczy [M.királyfva KK; BK 48/16] * ~ *láda. 1764:* Tanáltatot egy üres, festékes Záratlan fako láda [Kál MT; Berz. 6.54. L. 2] * ~ *mosdó-lok ~ borhűtő-lok * ~ nyozolya ~ karosszék * ~ pohárszék. 1656:* Egy Festekes poharszek [Doboka; Mk Inv. 3]. 1694: Nyilik innét az ebedlő Palotára Ajtó ... Vannak még-is itt egy festékes, három Contigna(ti)okra szakasztatott; de el romladozott Pohár szék (így!) is [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.] * ~ *szurhosdászon. 1748:* Asztalra valo festékes

szurkos vászon Nro 1 [Nagyida K; Told. 11/95] * ~ *idlas*. 1812: Egy Dio szín Festekes hitván Tálás Rf 1 x 30 [Mv; MvLev. Szürteji József hagy. 2].

2. színű, színezésű; de culoare; farbig. Szk: *fekete* ~. 1760: Hat Pár aranjas fekete festékes Bétsi pórtzellán fintsiák [Mv; TGsz 2]. 1849: Cseh Josefnő ... a volt Fogadossánál tanált egy fekete festékes gunya-tartónak az ajtaját [Héjjasíva NK; CsZ] * *hék* ~ 1760: Mustáros kék Festékes Hollitsi Butelia 1 [Sv; Ks]. 1810: Egy hitvány festekes Cseber x 32 ... Egy kék festékes régi karos szék ... x 53 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy.]. 1849: Egy kék festékes kasztent talált Cseh Josefnő (!) öszve romolva a volt Fogadossánál árta 7 pfr. [Héjjasíva NK; CsZ] * *sárga* ~. 1758: Sárga festékes virágos 5. táblákból álló olasz fal [Déva; Ks 78. IX. 8]. — L. még *zöld* ~ al. * *veres* ~. 1819: egy veres festékes két supládás kaszten [Kv; Pk 3]. 1849: Saját vallomása szerint el vitt Takantrok Simonne, egy veres festékes ágyat [Héjjasíva KK; CsZ] * *zöld* ~. 1628: Egy Zeöld es Sargha festekes szaros (!) Ladaban egy fedeles kwil belol Arannias kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. 1635: egy niuszolya szeöld festekes. Jtem egy eöregli Lada szeöld festekes kett singes [Kv; RDL I. 107]. 1637/1639: Az Hatuso hazban, ... Az Kemencze meget ... egy zeold festekes tál tarto [Kv; i.h. 111]. 1679: Zöld festekes egyges Szék nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1767: egy avatag zöld festékes régi módra épült Pohár Szék [Marossztkirály MT; Berz. 5/38. P. 2]. 1849: Az éles kamarába ... Egy 1604-be készült zöld festékes láda oltska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

3. festéktartó, festéknek való; pentru vopsea; Farb-. 1810: Egy hitvány festekes Cseber ... x 32 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy.].

4. ~ *munka* festőmunka; muncă de vopsitor; Farbarbeit. XVIII. sz. m. f.: imaron nem tehetek ... hogy az festekes es aranos munkahoz nem ert* [Kv; ACJk 52a. — *A mesterlegény].

II. *fn* népi szőnyeg-, ill. terítőfajta; un fel de covor popular sau cuvertură populară; Art volkstümlicher Teppich/Decke. 1650: Ezen kül hordott, kádat, czebret, festekest mind oda testalom holtom utan Bartha Mihaly fiamnak [HSzJP]. 1653: Vagion Egj falra valo uy Giapju festekes, Vagion Egj uy aztal felől szedet festekes (igy!) [Mencíva MT; DLev. 1. 11—2 Szeles Mihály árvája, Szeles István javainak inv.]. 1660: Egy festekes. Ket czutar. Egy Ueres kilim [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1677: A külső házban festékes a faloldalon és padon [HSzJ]. 1701: Az festekesét elvagdalta [Dáníva Cs; SzO VII, 72]. 1728: Ket festekes predicallo szekre valo [Bikíva Hsz; SVJk] | Egy Török orszagi szep abrosz ... Ket Török orszagi szőnyeg. Harmadik egj szekely szőnyeg (Festekes:) [Bodok Hsz; i.h.] | Egj tarkason vetegetett kilin Lukacs Boldisarne Collatuma. Egy festekes melly a Catedra(n) szokott állani. Egj keudo a pulpituson [Egerpatak Hsz; i.h.] | Egj

regi csillagos szőnyeg. Egj hitvány festekes (: székel szőnyeg:) [Kisborosnyó Hsz; i.h.] | Egj Festekes feketével vetegetett. Masik festekes is vagion veresses [Komolló Hsz; i.h.] | Szekely szőnyeg (: Festekes:) nro 1. ... Duffla szőnyeg Miko Ferenczne Bethlen Sofi aszsz(onyom) collat(uma) Nro 1 [Málnás Hsz; i.h.] | Egy Festekes (: szekely szőnyeg:) Barta Gjörgjne Asz(szonyom) conferalta Egy kecce Barta Sigmondne Asz(szonyom) conferalta [Nagyborosnyó Hsz; i.h.] | Egj viseltes portai szőnyeg. Egj szekely kilin(: vagj festekes:) [Réty Hsz; i.h.] | Két dufla szőnyeg ... Egj festekes kötöt himü [Szgy; i.h.] 1729: Festekes negj. edgilk fekete es fejer varrasu tarkas, ugy a masik is. A mas ketto veressess tarka [Bodola Hsz; i.h.]. 1741: találtunk festékest egjet [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. 1744: Ezen belső hazban . Egj uj ladás asztal, egy viseltes festékes rajta [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12 gr. Petki István udvarházában]. 1751: Egy veres láda abban három vég kilin, vagy festékes [HSzJ]. 1752: Egy veres, kék és fejer gyapjubol Szótt festékes conferalt Bong Simonné Aszszonyom, istenes jo indulatjából [Erőd Hsz; SVJk]. 1760: Festékestis tudom hogj eleget szót az udvari gyapjubol s mind el vitte [Oltszem Hsz; Mk IX/109] | asztalra valo festékes 1 Cserge 1 [Szentdemeter U; LLt]. 1775: Fél viseltes Szőnyeg 1 Viseltes Festekes 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152 gr. Lázár Gábor összeírása]. 1779: egy viseltes Festékes. Két Fejer Cserge. Egy Nyereg alá való Cserge [Nsz; CsS]. 1788: Festékes. Csak egy vagyon, az Ur asztalára való, két szélyből álló lévén; veres sárga, fejer, és kék pántlikázással és a két vége rojtos [Sepsisztiván és Laboríva Hsz; Nép és Nyelv III, 55]. 1789: Festékesen ... 1. Egy külömb külömb féle festékekkel és csillagokkal szótt, a szélyein rostos* festékes, melyel a cathedra takartatott bé Veres Boritza adományja. 2. Más rongyollott a pap ülő-széke az Oratoriumba beboritatott véle. 3. Külömb-külömb féle veres, fekete és sárga színen szótt festékes, amelyet az előtt in Anno 1786 a nehaj tit esperes Mihály István Ur relictája Menyhart Susánna asszony conferalt [Köröspatak Hsz; i.h. 60. — *Elírás, másolási v. sajtóhiba lehet rojtos h.]. 1792: kétt ágyba négy derekally, kétt, kétt, vánkos, tisztességes festékekkel, és lepedőkkel fel készítve [Recsenyéd U; Pf]. 1795: Négy Ruha Lepedo, egy veres Abrosz ..., egy festékes [Szárhegy Cs; LLt].

Szk: *asztalra való* ~. 1693: az asztalra valo festékest .. rendelők vissza Geczó Jánosnak [HSzJ *félkéz-láda* al.]. 1744: Egy asztalra valo tarka festékes [Abásíva U; EMLt az abásívi un. ekl. líbel-lusa]. 1768: Egy Asztalra valo festékes [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] * *kötött* ~. 1728: Egy viseltes kötött festekes | Mihaly Istvan conferalt egy kötött festekest az Ur asztalára, melly mindenkor ott(an) szokott allani [Árkos Hsz; SVJk] | Egj virágos szőnjeg. Egy kötött festekes az asztalon Nrs Köver Suska collatuma [Gidóíva Hsz; i. h.] | Egj asztalra valo kötött festekes . Azon kívül ket festekes [Martonos Hsz; i.h.] | Egj kötött

festekes [Sepsiszkirály Hsz; i.h.] | Egy veresses szekely kecske. Egy kötött festekes [Szemerja Hsz; i.h.]. 1746: Söltyös Mihályne Annais (1) adott más kötött festékest melly a' Predicallo Székre rendeltetett [Bodola Hsz; i.h.] | Néhai Damo mária Aszszony ... conferált az Ekklesianak Imo Egy kőkörtésen Szin Dufla selyem ruhát, melly(ne)k szélén fejeir virágok vagy(ua)k Egy feketés és fejjel elegyes kötött festékest [Lisnyó Hsz; i.h.] * *paraszt* ~. 1728: Egj paraszta abrosz. egj paraszta festekes a Pap szekin [Szemerja Hsz] * *székely* ~. 1728: Egj kecske, (: szekely festekes:) Cathedrara valo [Sepsibesenyő Hsz; i.h.]. 1743: edgy ször Szekely festekes [Nagyernye MT; UNVjk 53] * *tarka* ~. 1728: Egj tarka festekes. Egj sahos abrosz. Egj paraszta abrosz [Nyén Hsz]. 1733: Edgy Tarka Festekes al(ia)s Szekely szönyeg [Marossztkirály AF; Told. 2].

◇ Hn. 1821: A Köz Úton elé menve a Festékes nevezetű patak fejét meg kerülve [Szováta MT; EHA]. 1837: Festékes nevezetű patak mellett haltak és déreltek Marháink [uo.; KelM].

A címszó II. al. a népi szöveg-, ill. terítőfajtával kapcsolatos kérdésekre nézve I. Viski Károly, Székely szövények: A Magyar Népművészet Kincstára. Ép. 1928. bev. - Palotay Gertrúd: Nép és Nyelv III, 59-60. - I. még a szerk.-től: Ethn. LXVII, 99-109 és SzE 101-21 (az utóbb i.h. 109. l-ján a *festékes* és társai Erdélyi elterjedésére von. térképvezérléssel).

festékesen vopsit; bemalt, gefärbt. 1681: Ezen Ur házabol, (: vagi buzganybol (!)) az Also folyosora nyilo ajto ... szep czifraszon festet, rakott partazatos; az Úr háza felől czifras metéléssel festekessen borított; vas sarkas hevederes, Onas plehes, kolcsaval, onas fordítójaival, bé vono vasaval Nro 1 [Vh; VhU 651].

festéktörő-kő piatră de frecat vopsile; Farbbrech/reibstein. 1850/1851: Egy festék törő kő, két nyargalóval [Kv; EMLt Szathmári lev.].

festéktű festésű, színezésű; de culoare ...; von ... Farbe. 1656: Egy szep kül fűtő Zöld mazu kalyhas kemence faragott kő labokon allo falai vaszonra iratott külömb külömb festekeő karpitokkal be vonva | Egy darab falra valo Tsujtar szeőnyeg, sarga es veres festekw [Doboka; Mk Inv. 5, 15]. 1732: az Ebédő palotába ... találtunk ... egj Zöld festékű tokba heljheztetett virginát [Kóród KK; Ks 12. I]. 1748: Zöld festékű Virágos Almárium [Korona MT; Told. 79]. 1753: Fincsia tarto veres festekű fogas 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1767: azonn Láda mitsodás festekű 's színű volt, arról elfelejtkeztem [Dósa KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1789: egy Diofa szín festekő kised láda [T; LLt]. 1793: Egy Diofa szín Festekű kétfelē nyilo öveg Táblás ajtokkal jo zaros Almárium [Mv; Told. 44a]. 1813: egy veres Festekű almárjom fenyő Deszkából [Folyva MT; i.h. 18]. 1816: Egy kék virágos festekű Ibrik tálastol és fedél nélkült [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1835: Ablak előtti kised bikkfa lábu, sötét veress festekű deszka asztal egj rajta

levő zöld cserép Dohány Tárral [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1849: Vagyon két veres festekű oltka Stelázs 7 fiokjaival [Somkerék SzD; Ks 73/55].

festés 1. mázolás; vopsit; Malen, Antreichen. 1670 k.: restal az superlatos niuzolyanak festese es aranyozasa [Kv; ACJk 13a]. 1791: a Képiro-nak a rut festesert 4 — [Wlt Cserei Heléna jk 37a].

2. zugrăvire, zugrăvit; (Zimmer)Anstreichen. 1795: A kastély festésére 7, darab sárga földért adatott 49 xr [Déva; Ks 95].

3. kelmefestés; vopsire, boire, boitt; (Zeng) Färben. 1829: Kertsedí Fogarasi György ... közelebről Csörőge Szabo Janos(ua)k mint Festőnek valami czondra posztóját festés véget oda adván tölle Czinkustis kapott [Torda; TVLt 260. — A teljesebb szöve. cinkus 6. al.].

4. kb. festett falrész; porțiune de perete zugrăvită; bemalter/angestrichener Wandteil. 1760: Solyomkőn lévén, az ott lévő pusztatemplomba bementem (: mely templom igen régen a Básta járáskor ... pusztult volt el:) ... Láttam ... a sanctuariusban ... valami festésen ilyen frást* [RettE 106-7. — *Köv. a felirat szöve.].

festésmunka festés, mázolás; vopsit, zugrăvit; Malen, Anstreichen. 1756: Takács Lenard Esztergalyos, rakott söt festes munkat sem tud [Mv; Told. 16/42].

festésű vopsit (in); bemalt, gefärbt. 1761: a Maros parton egy tornyos ház, ezen háznak aajtaja romladoszott párkányos, zöld festésű fa sarkai és fa zárja [Kutyfva AF; ETF 108. 7]. 1763: (Az udvarház helyre) vastag csere fakból faragott, s cziffrán kimettzett, Veres festésű galambugos Zsendelly fedél alatt lévő kapu Zábék között csere hevederekhez Lapos fejű vas szegekkel ... szégzett ... Kapu szolgál be [Szászvevessződ NK; JHb LXVIII/1. 197]. 1802: A' Cabinétban ... Egy Chinai festésű kis asztalka [Mv; TGsz 52].

festetűk színeztetik; a fi colorat/vopsit; bemalt/gefärbt werden. 1761: (A szoba) oldalában bé vágva ... új Almárium ég szín kék hobos festékekkel festetett* [Szászvevessződ NK; JHbK XXVIII/1. 206. — *Ez múlt idejű mn-i igealaknak is tekinthető].

festetlen nevopsit; unbemalt/gefärbt. 1655/1754 k.: Ezek után tartozzék, akár házias ember akár Ifjú Legény mester Remeket tsinálni, úgy mint: egy tisztességes és rejtékes fias Asztalt, és egy tisztességes Oos (!) Táblát háromfele játékra, még ugyan egy harmad-fel singes ládát lábostól; ezek pedig mind festetlenek légyenek [Kv; ACJk 16]. 1681: Templom fölött levő Kő Ház ... Ajtaja ... duplász, festetlen [Vh; VhU 551]. 1735: Edgyes fa Székek festett, és festetlenek Sz: Benedeken 99. Kóródon 115 [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

1772: Diofa festékes Kárpit Deszka nro 2 ... Ágyfa nro 2. edgyik festet, a másik parasztos vagyis festetlen [Mv; DLev. 5. XVII/3]. 1798: Egj Fejér Gunyás Láda Festetlen [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1842: Steláz (!) festetlen fenyőfa Zöld firhang(gal) [Dés; Ujf Ujfalvi György hagy. 6].

Szk: ~*ágyfa*. 1761: Egy embernek valo festetlen Ágyfa Nro 1 [Pagocsa MT; JHb XXIII/31. 9] * ~ *ajtó*. 1761: (A) házban, Délről vas pántos sorkakon, vas kilintsű és rántóju és szkábakon elé nyúló zárú, fenyő fűrés deszkából bérelett festetlen ép Ajtó [uo.; JHbK LXVIII/1. 13]. 1797: Az Ebédő palotáról nyílik a' nappali házba, egy fenyő deszkából készült festetlen ajtó [Ajton K; CU IX/2. 10b] * ~ *almárium*. 1679: Festetlen almárium az fal mellett nro 1 (: ebb(en) deszka polcz 3:) [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 4]. 1824: Egy Fejér nép Kóntós tarto festetlen záros almarium — fiokostol [Fugad AF; HG. Mara lev.] * ~ *asztalfiók*. 1820: Egy festetlen négy szegű fenyő asztal fiok [Koronka MT; Pf] * ~ *deszka*. 1679: Pohár székh ... festetlen deszkabul vagon [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 50] * ~ *deszkágy*. 1864: két rozacska festetlen deszka ágy [Mihálcfa AF; HG br. Gerlicy-lev.] * ~ *egységshék*. 1781: Öt avadag festetlen egyes székh [Mocs K; CU] * ~ *fenyőfa*. 1772: Mind ezen két Ablakaknak festetlen Fenyőfa Deszkából valo, két két vas sorkokon forgo külső Táblái vadnak [Szászzenes K; BethKt Mikos conscr.] * ~ *fogas*. 1737: (A szoba) oldalain korós környül vas szegekkel fel szegezett festetlen Fogasok vagy(na)k négy darabja Karos öte pedig karatlan [Széplak. KK; CU. Petricevich-Horváth Boldizsár conscr.] 1754: Festetlen keskeny hosszatska fogasok vannak ezen Házban [Uzdizstpéter K; CU] * ~ *láda*. 1679: Vásárhelyről az lakatosoktól ide hozott festetlen, ples, kolczos, vas sarkas, vértés, öreg Láda, egi másb(an) téve nro. 2 [uo.; TL. Bajomi János lelt. 22]. 1788: Fejér hosszuko festetlen Láda [Mv; Tsb 47] * ~ *mente*. 1772: Festetlen nestel prémezett arany készületes mente H Flor. 10 [Szőkefa KK; Kp. III. 187] * ~ *pohárszékh*. 1679: Festetlen Pohár székh nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt 100]. 1761: Az Ajtó sorkan belől, a bal kéz felől valo szegeletben régi Magjars három contignatioju, festetlen Pohárszékh [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 500]. 1789: Festetlen pohár Szék 1 [Mihályfa AF; JHb XLVI/2] * ~ *székhcske*. 1814: egy kis fenyő fa festetlen láb alá valo Széketske [Forró AF; KCs 15].

festett 1. vopsit; bemalt, gefárbt. 1596: Negy Theoreok fa kala(n) festet [Kv; RDL I. 65]. 1636: (Az udvarház) nagyon nagy eöreg festett három temerdek oszlopokon allo keöteött Galambugos kapuja syndelyes [Siménfva U; JHb Inv.]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Himes Torony ... Ezen Torony mind a' kö sziklatol fogva a' böltos helyeig merőn vagon fel rakva ... kereg-

deden; külső oldala festett [Vh; VhU 502, 556]. 1735: Edgyes fa Szekek festett, és festetlenek Sz; Benedeken 99. Kóródon 115 [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1842: egy gyermek kotsi festett fergettyűje el van törve [Csekelaka AF; KCsl 3].

Szk: ~*ágy*. 1633: egy keö haz ... Egj Ladas Asztal szeönieggel, egy eöreg festet czifras aggyal [Kv; RDL I. 103]. — L. még HSzj *ágy* al. * ~*ágyfa*. 1787: Egy festett ágyfa Dr. 38 ... Egy Karikás ágyfa Dr. 36 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4] * ~ *ágyinoszolya*. 1636: egy uy Zeöld festet agy noszolia [Siménfva U; JHb Inv.] * ~ *ajtó*. 1636: Ezen Tornaczból bal kez felől nylik az Ur hazara egy festet Czifrazott, Uy, bellet beczi Zaros, vas sakas (!), pantos, be onos ayto, kinek fa mellyeke [uo.; i.h.]. 1752: (A) Tornácnak a közepe tályan vagon Nyari Fillegoria rajta lévő zaros festett ajtajával együtt [Pókafva AF; JHb XXV/73] * ~ *almárium*. 1647: Az Urfi amelj hazban mostan vagon ... Egj festett Almarium benne [Marosillye H; Vlt 55/5415] * ~ *almáriumocska*. 1788: Egy kitsin festett hat tojkáju almariumocska [Mv; Tsb 47] * ~ *asztal*. 1647: az eoregh haz ... vagon abban ... Egy festett Asztal; egy darab Szebeni pozto raita [M.királyfa KK; Bk 48/16]. 1821: Egy Veres festett Asztal scriptoriummal edgyütt [Mezőméhes MT; HG] * ~ *cimer*. 1839: Egy Csizmadia festett Czimer [Dés; DLT] * ~ *ciráda*. 1737: Az Oltár felet ... Padvai Sz: Antal képe vagon ramában foglalva, a' ráma körül lévő festet és metztet cziradaival edgyütt [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 9] * ~ *deszka*. 1597: az Tanachihaznal ... Az Asztalok keorwl chinalattam festet Deszkakat [Kv; Szám. 7/XII. 21]. 1679: Ebédő Palota ... ablak fel fai kívül belől festet deszkával buritottak [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 15] * ~ *deszkahönyökölő*. 1679: Imatkozó ember terdepléséhez valo festet deszka könyökölő nro 1 [uo.; i.h. 20] * ~ *deszkapártázat*. 1679: Uy Toronyhoz valo festet deszka pártázat nro 45 [uo.; i.h. 53] * ~ *deszkás*. 1679: 2dik Ház ... Az allya tegla padimentomos, az feli gerendas, festet deszkas padlasos [uo.; i.h. 9] * ~ *deszkatáblás*. 1679: Onban foglalt hat szegre meczett, negi fele nyilo, onas sarkas, foglalos vas hevederes, vas vesszős; kívül ket felé nyilo vas sarkas hevederes toljo zaros, festet deszka tablas, Kristaly üveges öreg ablaka, nro 1 [uo.; i.h. 18] * ~ *ebédőasztal*. 1679: Ebédő Palota ... Vagyo(n) azon házban: Egiben járo rakott, festett, három darabba(n) lévő, Ebédő hoszu asztal lábastol nro 1 [uo.; i.h. 16] * ~ *egységshék*. 1677: két festet edgyes Szék [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *faágy*. 1810: Egy festett fa ágy ki huzo Rf 18 Xr 17 ... Más festett kék festékű viseltes fa ágy [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8] * ~ *faedény*. 1789: Ezen Házban festett Cserép, Fa és Uveg Edényekben ezen alább irt moddal specificált Portekák találatnak [Mv; ConsrAp. 45] * ~ *fakalán*. 1674: egy festet fa kalán [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] *

~ *fapikszis*. 1789: 47. festett Fa Pixisek melyekben orvosságok tartatnak Rf 14 [Mv; ConscrAp. 42] * ~ *farostély*. 1696: Ablakra való Festet Fa rostely no 2 [Bethlen SzD; BK] * ~ *fiók*. 1714: Egj Almariomtska elephant tsonalt mind(en) felől borított, Tablakkal, kívül belől különbféle apro festett fiokokkal mesterségesen ékesített fl. Hung. 45 [SzB/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 19] * ~ *fogas*. 1694: (A) ből(b)a vissza menvé(n) Vannak mégis itt karotlan festett Fogasok ... nro 7 [Borberek AF; BfR Néhaj ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. 1790: A' Pitvarban is három hitván festett fogas és egy paraszt a' falba szegezve [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2] * ~ *fogascska*. 1797: festett 8 fogakból álló fogasotska le van szegezve [Kóris-patak U; Pf] * ~ *folyosó*. 1679: Festett órsós folyosó nro 3 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 15] * ~ *gyalogszék*. 1723: Egy festett gyalog szék [Korona MT; Told. 29/2] * ~ *ház*. 1812: Öszve veszvén a Groffné a Groffal ki szaladt a Festett Házbol [Héderfája KK; IB] * ~ *karos-szék*. 1753: Rövideb gyontáros festet karos székek [Mezőzáh MT; Told. 18] * ~ *kaszten*. 1829: Vagyon egy festet kaszten 3. zárakkal [Kvh; HSzjP] * ~ *koronácska*. 1803: deszkából készített kúsded festett koronátska ... Ezen korona alatt vagyon három gráditus, köből rakott Prédikáló szék [Betlensztmiklós KK; UnVjk 30] * ~ *láda*. 1628: Egy eóreogh festet ladaba(n) Abroz veggel Nro 7 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3]. 1687: Brassai festet Lada, egyik kisebb, mindenik pléhes kőlczos Nro 2 [Vh; VhU 541]. 1789: vettem kezemhez ... Két festett Tarka ládákat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Toma Éva kel.]. 1795: Egy nagy festett Láda ... Más kisebb brassai Záros Láda [Szárhegy Cs; LLt.]. 1849: Egy két festett láda ... Egy fejr láda nagy [Wass] * ~ *ládcska*. 1714: Festett fabul tsinalt besz-szas Török Ladatska, Pornak és Tintan(a)k való 1,50 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 34] * ~ *ló*. 1596: 14. Juny. Rettégi mihalt kwldi Biro vram vywarra Azzoniunk festet lowaywal, Adatot B. vra(m) f - d 20 [Kv; Szám. XXIX/6. 36 Bachi Tamas sp kezével] * ~ *legyező*. 1885 e.: Pergamen festet legyező Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb.] * ~ *mennyezet*. 1652: Szegöttem Radicius Mathene Azonyomtól egy festet iratos mennyezetet [Kv; ACjk 55a] * ~ *nyoszolya*. 1608: Vagion három Nozolia Az kettye faragosas es festett az harmadik feier es paraszt [Kv; RDL I. 83]. 1632: Komanaí Udvarház ... Harmadik Palota ... Egy Uy festett nioszolia N 1 Negiedik Palota ... Egj Zeolden festet nioszolia No 1. Mas egj paraszt Nioszolia N 1 [Komána F; UC 14/38. 127] * ~ *olaszfal*. 1825: egy ujj vá-szon festett olaszfal [Hsz; RLt.]. 1836: egy négy táblájú festett vázsony olasz fal [Majos MT; Told. 35]. 1849: egy kis festett olaszfal [Dés; DLt] * ~ *padlású*. 1697: Felső Ház Az kis Tornáczbol, az nagj festett gerendájú, es padlású hazzra nyílik edj festett jo Zaros koltos ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt.] * ~ *padssék*.

1647: egy kis haz... vagion benne... Egy kis szék ket festet pad szék [A.királyfva KK; BK 48/16] * ~ *papiros*. 1789: 2. Kötés és 3 Kontz tarka Pappiros Rf 13 ... Egy kötés sok színű aranyos Papiros Rf 11 ... 17. Kontz Kék Sárga Zöld veress színű festet Pappiros Rf 4 xr 15 [Mv; ConscrAp 24] * ~ *paripa*. 1736: mikor Székely László házasaodott ... az mely festett portai papirán ült maga, annak két szál darutoll az homlokára akasztva [MetTr 347] * ~ *pohárszék*. 1697: Felső ház Ebben vad(na)k, edgj Asztal szarvas bőr rajta, ... Egj festett nagj Pohar szék [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 3]. 1780: Adtam ... Egy festett pohár Széket [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] * ~ *pohárszékeske*. 1694: Vannak ebb(en)*: belől fűjtő, Zöld mázos káljhás kemencze; ... Item egj kis festett Pohár székeske, de romladozott, njilo Ajtaja nélkül találtatott [Borberek AF; BfR Néhaj ifj. Bálpataki János kúria-leír. - "A szobában"] * ~ *skatulya*. 1789: 8. Kötés festett nagyobb duplás Skatulya, ... 5. festett uress Scatulya, és 11. festetlen Rf - - xr. 40 [Mv; ConscrAp. 24-5] * ~ *szarvas-bőr*. 1674: Egy nagy készitett szarvas bőr, asztalra való [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] * ~ *szék*. 1799: 12 Kradlival borított tötött és festett Szék [Doboka; Mk] * ~ *tálas*. 1840: Bentze Illyésnek . Vagnak e következendő Felkelhető Jovatskai .. Ket karos Fogas Egy Falon függő Festet Tálos xr. 30 [Várhegy MT; TL Közig. ir. 1042] * ~ *tárlató*. 1826: a Házba ..., egy festett tal tarto [Mezőbánd MT; TSb 26] * ~ *cifrán* ~. 1679: Vagyo(n) azon Erkélyb(en) ... Alaknak való, cziifran csinált s festet, superlatos nyoszolya nro 1. (: ebben Lelketlen állat egy nyihány) [Uzdisztpéter K. TL Bajomi János lelt. 25] * ~ *cimeresen* ~. 1681: 4. Erkély; Kereged, keő bőlts, bőlts labai cimeressen festettek; padimentumanak harmad része, szeles piros marvány kővel, padimentomoztatott, töb része öntés [Vh; VhU 536] * ~ *felhőszin formára* ~. 1767: Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalú és szegeletu felhő szin formára festett oldalú szép Uri Udvarházat [Szászvessződ NK JHbK VIII/1. 210] * ~ *feketén/feketére* ~. 1714: Körtvely fabul feketére festett Almarion, mellyn(e)k 21 fiokja vagjon fl. Hung. 25 . Körtvéj fabul való l feketére festett kisebb Almarion, fl. Hung. 26 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1778: Almarion és Pohár Székek Feketén festett fenyű Deszkából való nagy Almarion [Kük.; Berz. 4. 8. C. 18] * ~ *gyontárral* ~ gyontáros (gyantás festékes). 1749: két ládát, egyik zöld gyontárral festett, a másik gombos rakott láda [Papolic Hsz; HSzjP] * ~ *gyöngyszínre* ~. 1817: gyöngy színre festett ... jo ajton bé menyen az Ember a Palataba [Ördögösztűes SzD; ÖrmMúz. Inv. 2]. 1830: Vagyon egy gyöngy színre festett almarion két záros, két felé nyílló ajtokkal [Kv; Somb. II]. 1844: Egy kisebb szobába . gyöngyszínre festett jo fenyő ajto [Km; KmUlev. 2 Pávai János kezével] *

hamuszinre ~. 1767: hamu színre festett négy fiókás író Asztalocska záros [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2.] * *zölden* ~. 1681: Kapu felett lévő Kő Ház Palota ... gerendás, Zölden festet deszka mennyezetes [Aszszony Háza a feli gerendás, Zölden festet deszka mennyezetes; a mennyezett (!) alatt az fal, az ablakok mind két felől s fellyül is ighen Czifran megü vannak festve, az ajtók falaival együtt [Vh; VhU 534, 637].

2. vopsit, boit; gefärbt. Szk: ~*cérna*. 1687 k.: Egy Matring Török Czérnától f - // 18. Egy Bál festet Czérnától f - //30 [MvRK Vect. 4.] * ~*dolmány*. 1588: Vagyon egy föstet dolmány viselt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13.] * ~*fejtő*. 1798: 1 1/2 font ide való festett fejtő Rhf 1 x 30. 22 lóth Brassai kék fejtő Rhf 1 x 12. 10 lóth veres fejtő [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4] * ~*fonal*. 1770: festett durgált fekete fonal. Szürke durgált gyapju fonal 5 1/2 [HSzj durgál al.] * ~*gyapjú*. 1688: Egy oka festett Gyapjutól f - //30 [MvRK 26] * ~*nyest*. 1798: egy kik színű mor seljem mejre való festett nyestel [Dés; DLt] * ~*nyesthát*. 1760: Edgj pár festett Nest Hat Hiuz hát [Mv; TGsz] * ~*nyest-prém*. 1790: Viseltes Fekete Materia Mente festet Nest prémel [Sv; Ks] * ~*posztó*. 1666: (A szegények) csizmát s festett posztóból álló kontósöket ne viseljenek [EOE XIV, 183-4 egy-i végzés] * ~*vászon*. 1679: Festett vászonbul, keregdeden czinalt kised legyező [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 22].

3. színes; colorat; farbig. Szk: ~*asszonyember-öv* színes női öv; cordon colorat pentru femei; farbigier Frauengürtel. 1734: Egy háló festett Aszszony ember öv [Kv; Pk 6] * ~*kristályüveg sticlă* de cristal colorat; farbiges Kristallglas. 1789: Ezen Spiritusok vagy(na)k festett Cristally üvegekben. Következnek az Adik Stuchban lévő vastag széllyes száju festett Uveg Edenyek [Mv; ConscrAp. 52] * ~*üveg sticlă* colorat; farbiges Glas. 1789: 15 festett és széllyes száju üvegek, melljekben orvosságok vagy(na)k Rf 2 x [Mv; i.h. 42] * ~*viaszosvászon* musama colorat; farbiges Wachseleinwand. 1759: szállittason el... Egy igen hosszú asztalra való festett Viragos viaszos vászont [Sárd AF; TSb 51].

4. színes mázú; cu smalt colorat; von farbigier Glasur. Szk: ~*bokály*. 1756: Festett Bokály egy egy kupás 3 Fél ejteles 4. Fertályos 2. Fedeles fél fél ejteles Bokály 4 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23] * ~*cserepes*. 1825: az Első szobába... Vagyon ... egy jó állapotba lévő festett Virágos Csepe [Köszvényes MT; Told. 34] * ~*cserepedény*. 1789: Ezen Házban festett Cserép, Fa és Uveg Edényekben ezen alább irt moddal specificált Portékal találatnak [Mv; ConscrAp. 45] * ~*gyümölcs-tálacska*. 1651: Beczi Labas Gyümölcz Tall Aranyas szelyű Harom. Apro festet Gyümölcz Talacska Nedgy. Festet Gyümölcz Tangyer Eött [Wass. Waas Judit kel.] * ~*gyümölcstányér* ~ *gyümölcstálacska* ~ * *korsó*. 1828: 6dik October napján tartatott Egész Czéh Gyűlésében határozottatott

hogy ennek uttánna a festet korsot az földet és az fedeles korsot: kívül, tsepegetni nem szabad 1 forint büntetés mellet [Zilah; ZFaz.] * *büdöskő-színre* ~. 1846: egy Szeges felsőjü, aranyozott szélü büdöskő színre festett virágos findsia tálas-tól [SLt Inv. 17] * *tarkásan* ~. 1699: Az Haz lian vagyon tarkason festet mazos bokaly Kalyha [Boroskrakkó AF BfN dobozolt anyag VI] * *zölden/zöld mázzal* ~. 1767: Egy pár zöldön festett fincsa [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P.2]. 1771: egy Zöld mázzal testett kementze füttőjével együtt [Körtvélyfája MT; LLt 12/5].

5. ~*kép* festmény; pictură, tablou; Gemälde. 1685a.: Vaszonra festet kép Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 13].

festezet festés; zugrăvire; Bemalung, Anstrich. 1849: Egy orosz fal veresses Zöldös festezettel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

festő I. mn kelmefestő; de vopsitor/boiangiu; Färber. 1829: A Brassai Festő Czéh [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.].

II. *fn.* 1. kelmefestő(mester); vopsitor, boiangiu; Färber. 1600: Nagy Mathyas ... valya eoys zynten ahelyen latta az festeott ky Jeony ahwn Jstwan* valya hogy ky Jeott [Kv; Tjk VI/1. 45. - *A megelőző tanú]. 1829: Kertsedí Fogarasi György panasza Csöröge Szabo Janos Festő ellen [Torda; TVLt 260. - A teljesebb szöv. előbb *festés és cinkus* 6. al.]

2. festék; vopsea; Farbe. 1687: Zamóztit expedialvan Brassóban adtunk ... Aquavita festőre f.3// [UtI].

festőcéh I. festő I.

festőkele ? ecset; pensulă; Pinsel. 1810: Egy degenyes festő kefe/Egy festő kefe [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy. 17, 21].

festvény festmény; pictură, tablou; Gemälde 1846: Egy aranyos rámás festvény [Dés; Berz. 20]

fésű, fűsű 1. pieptene; Kamm. 1589: Borbely zerzam ... vagyon Tizen egy borotwa, egy feosse, egy ollo benne ... Ket feossew. Ket zelencze [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71]. 1629: Egi fűsű [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1678: Vöttem egy fűsűt az gyermek(ne)k f - //36 [UtI]. 1684: Gombkötő Peternek vettem 2. Fűsűt f 1/70 [UtI]. 1722: Az Gyermekes Iskolaban menven adtam ... Ket bonto fűsűt Egy közep rendű fűsűt [Ap. 2 Apor Péterné lelt.]. 1736: Az csatlón hátul az úr felől állott az csatlós, ... annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orczatörülkövel, fésűvel együtt bőrtokban lóding-módra [MetTr 369]. XVIII. sz. köz.: A Mester Legények(ne)k forint Számra fűsűt nem Szabad adni itt a börtökba [Kv; FésCjk 45]. 1757: Dudasomnak fűsöre, és egyéb aprosagokra Rhf. 9 x 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 111b]. 1796: fűsű es tsad (!) 1/40 [Cserei Heléna jk 83b]. 1797: A grofnak fű-

sűre Dr. 26. Pomade Dr 14 [Szság; IB III. R. CXLV/22]. 1806: Károlyal veszekedtünk a fűsű felet [Dés; KMN 191]. 1807: Egy Fűsű rubintal 's gyémántal ki-rakva [DLt nyomt. 378]. 1824: fűsűre magamnak 42 xr [Kv; Pk 5].

Szk: *frizér* ~. 1840: Frizér Fésű ... Tapirozo Fésű [Nyárádszbenedek MT; Told. 19] * *frizérozó* ~. 1788: Egy tokba égy bonto, égy frisse-rozo fűsű [Mv; TSb 47] * *hajakasztó* ~. 1805: 1 Haj akasztó fűsű [Mv; Told. 74]. 1839: 1 haj akasztó fűsű [Körtvélyfája MT; LLt] * *horgas* ~. 1734: Vásároltunk ... Egy hargos fűsűt flo. — „12 [Kv; Ks 72. 52]. 1735: Mlgos Groff Kornis Sigmond Urfi eo Nga számára ... Hargas fűsűre flo. — „24 [Kv; i.h.]. 1745: Egj bonto és egj horgas Fűsűért [KGy]. 1816: 1 horgos fűsű [Mv; Told. 48] * *nagyfogú* ~ 1761: Nagy fogu Fésű Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31.20] * *tapirozó* ~ → *frizér* ~.

2. gyapjűfűsű; darac (pieptene pentru lină); Wollkamm. 1740: sok apróság vasmiből álo Szűk-<segek> adgják elő magokat, mint az szőr szövő osztovatta s kerekék körül valo vasbol álo munka és az Fesűk(ne)k való vas fogok [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

Szk: *gyapjú fűsűlni való* ~. 1748: 5 Héhel ... Gyapju fűsűlni való fűsű egy pár [Ks 8. XXVIII.5].

3. ?*gyapjűfűsűlő* ~ ? *gyapjűfűsű*; pieptene pentru bumbac; Baumwollkamm. 1730: Egy pár gjaput* fűsűlő fűsű [Kórispatak U; Pf. — *Elírás *gyapjú* h. ?].

4. ' ' 1592: Myerthog' ez Eztendeoben az nag' Jegnek myatta az Alpret Malmanal nag' karok esstenek. Az kerekbe es feoseonek walo zegnek vettem egy zeker fat p(ro) f — d 75 [Kv; Szám. XIV/5. 55 Eppel Péter sp kezével]. — A valószínű jel-re 1. *fűsűcövek* al. a jegyzetet.

fűsűcövek . ' 1772: ahol a kerekék állanak s a viz el van osztva három apro Silipekre a mely két zsilipbe a két forgo kerekék állanak a meg maradhat, de a kerék nélkül való pusztá Silip egy arasz-szal a mint három felé van a viz véve szállittassék alább a zapor tartotól fogva a hol az első fűsű tővekeket szoktanak állani egészszen addig [Kük.; JHb LXVII/2. 390]. 1840: A Papiros Malmon fellyűl, ahol a papiros Malom vize a kis szamosbol ki válik: vagyon fűsű tővekelés — a mely tölgyfa tővekeken 2 hosszú tölgyfa gerendákból áll, mely-lyek rothadni kezdettek keresztül való egy fa hiány-zik, fűsű tőveke vagyon 10. és hiányzik még 10. amelyik ki potlást kíván [Km; KmULev. 2]. 1872: Gátthoz Fűsű Cövek 22 darab 2 1/2 öllös 4/9" ölle per 15 xr [TSb 38].

Alkalmasint egy olyan rostélyszerű faalkotmány cövekeire von, nyelvi megjelölés, amely fűsűfogyszerű alkotmány a malom-kerekéket óvja a vízhozta gallyaktól, ill. mindenféle, a kerék épégét veszélyeztető, odasodródó hulladéktól.

fűsűcövekelés . ' 1840: A Papiros Malmon fely-lyűl, ahol a papiros Malom a kis szamosbol ki válik: vagyon fűsű tővekelés [Km; KmULev. 2. — A teljesebb szöveg. *fűsűcövek* al.].

fűsűeske pieptánaş; Kämmelein. 1729: Az árvák számára valo kűs fűsűeskékért d 6 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].

fűsűgerenda ' ? ' 1838: Fűsű Gerenda ... Rf 10 Ezeknek nagyolások 's Sukra hozatalok ... Rf 40 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — Hídépítésre von. szövegben].

fűsűgyártó fűsűs; pieptănar; Kammacher. Szn. 1568: Joannis fesoggyartho [Kv; Tjk III/1. 184]. 1573: Feoseo Jarto Balint es Anna az felesége [Kv; Tjk III/3. 106]. 1585: Feoseogiarto Eenedek [Kv; Tjk IV/1. 504].

fűsűl 1. a pieptăna; kămmen. 1735: Teleki Pálné Aszszonyom ... (a) Mlgs Vrffinak fejét takarította, fűsűlte, a kosztol sokszor megmen-tette [Kendilóna SzD; TKI Anna Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba (54) rel. vidua nob. vall.]. 1801: Szávu Popa mint egy 24. esztendő, ... fekete szemű és hajú, az oláh országi modra fűsűlve [DLt nyomt.].

2. gyapjűfűsűlést végez; a dărăci; kămmeln. XVIII. sz. eleje: Az huszon egyedik Articulus. ha egy idegen Poszto csináló Mesterlegeny jőne, ... fizetése légyen*... , ha penig jo (!) nem fűsűlne, az fizetése drűczkeléstol ada (!) veszen ... egy jo féle posztotol fűsűlni hat pénz[Az huszon Negye-dik Articulus. Az Seregbéli Nemetek(ne)k az ki az Regimentbe vagyon semmi dolgot sem fűsűlni sem szóni az Mester Ember ne adjon [Kv; Céhir. II. PosztCart. A teljesebb szöveg. *fűsűlés* al. — *Köv. a fels.].

Szk: *gyapjú ~ ni való fűsű.* 1748: 5 Héhel Gyapju fűsűlni való fűsű egy pár [Ks 8. XXVIII.5].

fűsűlés gyapjűfűsűlés; dărăci; Kămmeln. XVIII. sz. eleje: Az huszon egyedik Articulus, ha egy idegen Poszto csináló Mesterlegeny jőne, a ki .. az beczuletes Czébe álani akarna, tartozik az Remek mint egy egész Esztendőt egy más után égy becsű-letes Mester Embernél dolgozni, ..., az mely Legenynnek fizetése légyen egy vég szövőstol huszon negy pénz, egy font apro fűsűléstol három penz [Kv; Céhir. II PosztCart.]. 1829: Négy fa srofokért a' pokrotzok fűsűlésekhez 4 Rf [Kv BLt dologházi nyomt. szám.].

fűsűletlen nedărăci, nepieptănat; ungekămmelt. 1723: Egy kis Szotyorb(an); egy kis fűsűletlen gyopott [Koronka MT; Told. 29/2].

fűsűlködő E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *palást* fűsűlködő köpeny; pelerină pentru pieptănat; Frisierulifant. 1793: egy fűsűlködő palást [Mv; KCsl 5].

fűsűlköző. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *palást* kb. (ujjatlan) fűsűlködő kabátka; hăinuță pentru pieptănat; (ärmelloses) Frisierjäckchen. 1809: Négy igen szép

vékony Slésiai gyolts fűsülködő palást [Koronka MT; Told. 19].

fésülő 1. pentru pieptănat; kämmelnd, Kämmel-. 1730: Egy par gajpot fesüllő fesű [Kőrispatak U; Pf].

2. Csak szk-ban; numai în construcții, nur in Wortkonstruktionen: ~ *asztalka* szépítkező/toalet asztalka; toalet; Frisiertischchen. 1793: egy kis fésüllő asztalka sárgán festett [TL Conscr.] * ~ *ruha* kb. fésülködő pongyola; manta/pelerină pentru pieptănat/coafat; Frisiermantel/Hausrock. 1789: vettem kezemhez 2 hosszu fűsölő ruhakat garnirozva, mindegyik csipkézett vékony patyalattal. 2. Rendbeli gyolts fűsölő ruhakat [Meggyesfva MT; Torma Éva kel.] * ~ *szék* scaun pentru pieptănat; Frisierstuhl. 1792: Fűsülő Hamuszin bagaziával borított Szék [TL Conscr.]. 1792: egy fűsüllő szék kek posztóval borított [i.h.].

fésülődő. Csak szk-ban; numai în construcții; nur in Wortkonstruktionen: ~ *kőpenyeg* fésülködő pongyola; halat/manta pentru pieptănat; Frisierhausrock/mantel. 1797: Silesiai gyolts fűsülődő Kőpenyeg patyolat garnérral Kettő [Mv; Told. 19] * ~ *palást* kb. (ujjatlan) fésülködő kabátka; háinuță (fără mînici) pentru pieptănat, pelerină pentru pieptănat; (ärmellost) Frisierjackchen. 1804: két fűsülődő palást garnirozva patyolattal [Koronka MT; i.h.].

fésült pieptănat; gekämmelt. 1678: fésült barany Gyapju [HSzj *melyék* al.]. 1714: három kalongya fésültöt kender [Kászonfelsőfalú; LLt Fasc. 85].

fésültet a dispune să fie pieptănat; kämmen lassen. 1795: A Feje igen erősen el lévén gebbedve, a' Doctor Praescriptiója szerint valo Füveknek Levével naponként sok izben maga szemei előtt mosatta, fűsültette [Mv; Told. 47].

fésűs I. mn fésűgyártó/készítő; care face piepteni; Kammacher-. Szn. 1567: Vrsula fewseós Janosne [Kv; Tjk III/1. 49]. 1584: Feoseos Janosne [Kv; Tjk IV/1. 270]. 1585: Catalin feoseós Martonné [Kv; i.h. 453]. 1591: Fwsws Janosne, Orsolia azzoni [Kv; Tjk V/1. 88]. 1592: Joannes fwsws [Dés; DLt 235]. 1597: Fewsews Andras [Kv; Tjk VI/1. 100]. 1598: Feoseos Gaspar* [Kv Szám. 8/I. 2. — *Darabont]. 1711: Fűsűs Mátyás ur(am)* [Kv; FésCLev. — *Remekező legény]. 1730: Borbiro Fűsűs Matyás Ur(am) [Kv; Szám. 56/XIX. 5]. 1787: Fűsűs Josef [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 2]. 1843: Szabadította Schnel István Fűsűs Szabó Jánost [Kv; ACSzám. 151].

II. fn. fésűgyártó/készítő mesterember; pieptănar (fabricant de piepteni); Kammacher. 1568: mindenkor az fesos viselte gongyat asz Elsonek* Az hatulsonak penig szobo (!) Antal [Kv; Tjk III/1.217. — *Ti. a ház csatornájának]. 1750: attam a Fűsűs fiának, hogy kalauznak ment egy

Német alá köz Czip(ót) 4 [Mv; MvLt AAll.]. 1799: Dési Fűsűs Munkátsi István Uram Zöld réklis és húmló helyyes Legénye [Dés; DLt]. 1829: A' Fűsűs és Esztergárusak között találtatván vgy Nevezett Kantárok, Kik ... éppen a' Ns Czéhnek ellenére kívánnak kantárkodni s dolgozni [Torda; TVLt 129].

Ha. 1591: fwsws [Kv; Szám. 5/IX.27]. 1805: fűsűs [Kv; FésCLev.]. 1822: Fűsűsek [Dés; DLt 1821. évi iratok közt]. 1823: Fűsűsek [Dés; DLt].

fésűseéh fésűgyártók/készítők céhe; breasla pieptănarilor; Kammacherzunft. 1737: az B Fűsűs Czének utolsó Mestére tartozik minden héten, Szereda napon, az Szint meg sepernj [Kv; FésC]k 72]. 1742: A Fűsűs Czéh [Mv; Mv-i lak. céh lev.]. 1752: Lévéen az Betsületes Czéhnek Congrégatioja, illjen végézet (!) tevenek ... hogy venseg Lenne az Betsületes Fűsűs Ceban es Valasztánok is, három szemeljből allo Venseget mind hogy az Fűsűs Ceh keveseb sámból álló [Kv; FésCLev.]. 1820: Betsületes Fűsűs Czéh [Kv; i.h.]. 1843: Hegyi István a fazekas és fűsűs céh főcéhmestere [Dés; DLt 159].

fésűslegény (felszabadult) fésűgyártó/készítő mesterlegény; calfă de pieptănar calificat; (ausgeleerter) Kammacherlehrling. 1799: a' Vásár Napján 4 márvás ára kenyérét egészen pogátsává tsinálták Gyórfi Maris és a' Fusus Legény rajta bendérezvén* [Dés; DLt. — *Szekérben kenyéren szeretkező fiatalokról].

fésűs-mesterember mastru-pieptănar; Kammacher. 1771: Hogj ha pedig Valamellyik B Fűsűs mester embernek Rendelitet Timárjánál a szaru Felettébb meg Gyölne s nem birna véle hogy feldolgozhassa tehat tartozik a Cehnek által adni ne hogj idegenek a szarvat el vigjek [Kv; FésCLev.].

fésűsmesterné soția pieptănarului; Kammacherin. 1853: Vas Anna fűsűsmesternő [Dés; KvAKt 44].

fésűtartó suport pentru pieptene; Kammbehalter. 1664: Fűsű tarto Nro 1 [Dés; Hr 2/23]. 1711: 1 Fűsű tarto ... 1/02 2 öreg Elefant Csont Fűsű ... 1/80 [Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1837: 1 ezüst fűsű tarto [Doboka; Bet. 1 Hodor Károly kezével]. 1839: Egy fűsű tarto [Kv; LLt].

fésűtok toc pentru pieptene; Kammhülle/behalter. 1628: Egy fwzw* tok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.5. — *A forrásban a z hangértéke s is].

fésű-tű fűsű-hajtű; pieptene cu care se prinde părul; Kammnadel. 1793: Ezüst Hajtű egy ... Ezüst Fűsű Tű egy [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.].

fésze 1. fejsze

feszegzet 1. feszítget; a forța; aufbrechen wollen. 1573: Anna Barta Jstvan zolgalo leania ... azt valya hogy, az el múlt héten Jw volt az varossbol zena vca Kiss aiton Latya hogy fenessy mihal az pazor hazanal az Zena vca kiss aiton kywul az aitott Egy fawal Jgen fezegetty [Kv; TjK III/3. 295]. 1633: az Hadnagi az felseo haz ajtajat feszegeti hogi nissak megh [Mv; MvLt 290.128a].

2. dtv firtat; a zgindári; an etw. rühren. 1813: A mely Hatarozás a Familiatol etzer Ki adatik azt nem szabad semmi fele Tarsosagnak leg kiszebben is feszegetni hanem kotelessege szorossan meg tartani [Torockó; TLev. 9/45].

Szk: just. 1796: Minthogy pedig Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Jozságában, akár mi szint és praetextus alattis Just feszegetni, és mi, nem szabad, és nem illik, azért meg kívánom az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas, a' mely magát ... nem régibenis Földes Uraik ellen valo rugodozásokban, és lázadozásokban ... belé elegyítette ... az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praecludaltassak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43-4].

feszegetés dtv firtatás; zgindäre; Aufrühren. 1796: meg kívánnyia az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas, ... az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praecludaltassak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43-4]. — A teljesebb szöve. feszegzet 2. al.]

fészek 1. madárfészek; cuib de pasăre; Vogelnest. Hn. 1572: megyen az hollo fezeokre, es ott zakad megh Az my hatarunk weghe [Dés; EHA].

2. fészket ver a. dtv gyökeret ver; a prinde rădăcini; Wurzel fassen. 1653: Itt Vársárhelyt is nagy fészket vert vala az arianus vallás is [ETA I, 29 NSz]. — b. letlepszik; a se aseza; sich ansiedeln. 1653: Mikor osztán ez a darab föld megízlette (!) volna ennek a kicsiny erősségnek ízet és jóvoltát, ide futa mind a föld népe, a ki megmaradt vala fegyvertől, és mind itt vere fészket közöttünk; lőtt oly, a ki ugyan itt maradt meg közöttünk ez mai napig is [i.h. 77].

3. (lakó)telek; locuință; Nest, Sitz, Herd. 1643: egy Keővár uidéki eőreőkeős Jobbáguink fészke-reől mind feleseghesteől, s gyermekesteől el szeők-nen [Becski].

4. kapasnővények ültetőgödröcskéje; cuib (pentru semințe, cartofi); Saathorst. 1803: harmad idén Pánkán Avram 42 fészkeből krumplimat el lopta [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir. Szimán Nyika (45) vall.]. 1815: Ezen földbe anyi földi magyart ültettünk hogy 234. fészkekkel lett [Kv; Pk 3]. 1843: Fuszujkát ültetett a Gonyilalba(n) Fészkenként 2 gyalog Napszám [Hosszúaszó KK; Born. F. Ith Szemerjai Károly számadó kezével].

5. góc; focar; Herd. 1755: tegnap eo Excellya Laxativával élén, igen joll dolgozott, ugy hogy egészen ki vívén az hideg lelésnek fészket, nagy reménységünk vagyon Isten eo szent Felsége ell fogja távoztatni [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

6. tűznek fészke tűzfészek; focarul unni incendiu; Feuerherd/nest. 1770: azon mostani uj épülettyét ... náddal vagy is Szalmával ne fedesse ... a mitől félhetni tűznek fészke ne lenne [Dés; Ks 38.VII.6].

7. kb. (kapu)sarokág/káva; tijnă; Torangel. 1737: Nyflik ... ajtó a csürös kertben járó síkátorra ... egy zsendellyel fedett kötött kapulábon, felyül vaskávában, alól fészekben forgó, cserefa sorokba vésett ... kapu [Széplak KK; ETF 108. 10 Petrichevich-Horváth Boldizsár udvarházának leír.].

8. ? boltzárókő; cheie de boltă; Schlüsselstein. 1694: az Templom Boltozattya(na)k az közepe meg hasadot egy darabja, le szakadozta(na)k az Boltozas(na)k fészkei [Kővár; JHb Iqv. — L. még boltozás al.]. 1793: a Fálnak, melyen a' Bót-hajtás fekszik az ajjától-fogva, mind a' Bót-hajtás fészkeig valo nagy görbesége és félén állása [Kv; Pk 2].

9. ' ? 1694: Ezen hosszú Jo pusztá Istallo fala mellet kívül az Udvar felől, va(gyo)n ragasztva negy egyenlo paros So örlo vagy Rosnicza Kő, Tolgy fabol egyben rottatot fa Talpa; mely Talp fakban, mindenikb(en) ket ket Rosnicza kő helye van ki meczve, ... Azon negy paros Talpfakban, harom, különös fészkeiben va(gyo)n also Rosnicza kő, ugyan harom [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1638: ki lőtt az fészkeből az talp s megh hagjak hogj belieb vonnia Lakatos Giörgynek de Czikor Giörgynekis megh hagjak hogi kapu mellieket Czenaltasson de megh az mint látom eggik sem Czelekette [Mv; MvLt 291. 162b]. 1681: Nebojsza Bástyá ... Puska por töreshez valo fa kőlyű fészkevel Nro 2 [Vh; VhU 557-8].

Hn. 1641/1768: Fészékben (sz) [Csekefva Cs; EHA]. 1765: az Sár fészékben az fél nyil Gyepük között [Harasztkerék MT; EHA]. 1772: Az Nyul fészek oldalán (sz) [Kál MT; EHA]. 1864: Keso fészek, nyíres részint kaszáló és szántó [Remete Cs; GyHn 50].

fészekalja ' Hn. 1864: Keső fészekalja vagy nagy kut sepedékes kaszáló [Remete Cs; GyHn 50].

feszeng fennhéjáz; a fi trufaș; hochmütig sein. 1846: Darvas János ... meg lehet ittasis lévén — mondotta Virág Lászlónak ne feszengjen olyan nagyon mert a' menykő fenn van s egyenként az emberekre szokot le szálni s meg ütheti [Dés; DLt 530/1847.15].

feszengzet feszegzet, firtat; a zgindári; an etw. rühren. 1851: mind asztot feszengetik Deák Ger-gelyék hogy ha a' Puplicatio (!) után költ a' Contractus — nem adnak egy xr is [Héjjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

feszít 1. a forța, a disloca; sprengen. 1585: Egy was Rud keő feztény valo [Kv; Szám. 3/XIX.5]. 1600: veottwnk egy vy vas rudat keo feztetni valot, Es mast hogi megh foldoztattunk, attunk eozeuse-gel az Kowachnak f 2 d 65 [Kv; i.h. 9/IV.44]

2. ki/ráfeszít; a întinde; aufspannen. 1681: Mente béléshöz való széles deszka Rama (: melyre az egész bellest szoktak feszíteni.) Nro 1 [Vh; VhU 512].

feszítő I. *mn* pentru întins; Spann-, Spreng-. 1652: Egy kü feszeto vas rud [Görgény MT; Törzs]. 1831: A Kötő Gerendából a Fuggó oszlopba feljaro kötéseknak hossza 2°3' vastag... A függő oszlopokat két féle feszítő Rigli 2°1' hosszú 9/10" vastag Tölgyfa 2 darabb [Torda; TLt Praes. ir. ad nro 340 hidépítési terv Köetsi János geometra kezével]. 1847: feszítő alkotmány [Dés; DLt 858].

II. *fn* kb. feszítőgerenda; grindă cu contrafișă; Sperr/Spannbalken. 1846: Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszítőnek fel allitathatása végett szükséges hogy a' hid alá állás készíttessen bé verendő fenyő Czövekek Segedelme által [Dés; DLt 858/1847 mérnöki vélemény].

feszítőfa 1. 1758: a Béresek... magokat meg nem adák... fejszéket és feszítő fát ragadozván, valami szitkozódás is volt [Gálfa KK; Ks 66.44.17f].

2. kifeszítő, porong (szövőszék-alkatrész); tindeche; Breithalter. 1703: Kovacs Janos ragada az osztovata feszítő fajat [Szemerja Hsz; BLt].

feszítőgerenda grindă cu contrafișă; Sprengstrebe/balken. 1846: fahidhoz... 36 feszítő gerendák a' hid 3 nyilasainak mind két felőli széleire, mint-hogy öt rendbéli folyo gerendák vagynak egymás mellett a' hidnak... két közbülső rako fával körül vett, és kövel ki töltött kassai... még néhány évekig... ki fognak tartani — így tehát ezen kasakhoz alkalmazando párkány gerendákhoz feszítő gerendák alkalmaztatnak (Schprengwerk:) melyek magok helyekre viszsza nyomtatván az Elörugok Schroffjai annyira hosszabbíttatnak, hogy ezen feszítő gerendákon is átérjenek, a közbülső feszítő gerendák pedig két Schroff által a folyo gerendához felszoríttatván, az egész égy fel szorított testületté váland, és azutanni járhatásra alkalmassá tétetődik [Dés; DLt 858/1847].

feszítővas vas feszítőrúd; rangă (de dislocat); Stemmelsen, Brechstange. 1595: Foldoztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet... Lakatos Benedek csinalt az rúdoknak, az melyeken az kemenczeben az oldal sing vasok függnek, az elso ki főzite(!) rúdoczkat, mert egyben dőlt vala, és az 5. sing vassat haitotta megh, s forrasztot (!) meg fizettem tőle d 16. Az főzite Was egy örög sing vas... d 9 [Kv; Szám. 61/XVIIa 122 ffj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1794: Feszítő Vas [Zentelke K; CU].

fészkelget telepítget; a așeza/coloniza treptat; nach und nach (an)siedeln lassen. 1808: nem bajos... hol egyik hol másik... helyre jó hírő nevű oláhokat fészkelgetni [Jos. Kemény, Coll. Manuscr. Tom. XXX. Varia XII].

fészkelődhetik fészkelhet, fészket rakhat; a putea face cuib; nisten/ein Nest bauen können. 1796: a Ház... különös magam helyemen deszka fedél alatt épült melybe a Madarak sem fészkelődhetnek [Kv; KvLt Prot. oec.-pol. III/3.336 Sıkó István kérelme].

fészkelődik feszeng, izeg-mozog; a se foi; unruhig werden, sich hin und her bewegen. 1804: a széken fészkelődvén el estem székestől [Dés; KMN 41].

fészület Krisztus-kereszt; crucifix; Kruzifix, Kreuzbült. 1714: Kissebb 30 fontott nyomo Mosar, körös körül régi Gotthiai Deak iras vagyon, felső szelljén penig kitsiny feszület fl. Hung. 15 [Hsz/Fog; AMH 48]. 1755: a' Templom oldalán egy irott feszület [Kóród; Ks 20/X]. 1764: az fel olvastatott Inquisitoria(an) describalt Feszület-hez közel, mit tselekedett legjen az I. az meg lött kuvaszszal minden ottan által járo emberek(ne)k botrányozására, tsak hallaniis keptelen [Torda; Tjk V. 249].

fészületes. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~kereszt Krisztus-feszület; crucifix; Kruzifix. 1823: Egy nagy ezüst aranyazott feszületes kereszt [Szentbenedek SzD; Ks 38.V.Clenodia].

fétiseltetik bálványoztatik; a fetişiza; fetischieren. 1846: Délben az Angol királynénál ebédtem. Hollosi Corneliához közel, ki fétiseltetik az arszlánok által, noha nem igen szép és szeplőtelen erkölcsü, — mint mondják [Kemény Zsigmond naplója 190].

fetreng 1. (fejtében) vergődik, hánykolódik; a se zvřicoli; sich (herum)wälzen. 1570: Margith Nyerges peterneh... wallya... Zygarto gergy egy Zekerchewel hozza wttheot az ebhez, es hogy megh wttheotte az eb Ryh volt es fetrengyh volt az vchan [Kv; Tjk III/2.74]. 1591: Nagi Jakabne, Ersebet vallia..., Hogi az zait hallam az piaczon oda menek, tahat Brassai Andrasne ot fetrengyh haiadon feouel az feoldeon, de ne(m) lattam, ki verte [Kv; Tjk V/1. 159]. 1603: Mikor az katonak hozzank be zallanak... Jge(n) fölötteys Juank wgy Aniera hogy tot mihalj az földen fetrengtet az az hogy ket felöl fogwa wiuek haza [UstT 17/22 „Hoggiay gergy Etedy Zabad Zekel” vall.]. 1638: En az mikor oda menek Czizmadia Istuannehoz immar... latam hogj ot fetreng az feöldeon az gjernek, feier tajtekat tur vala, ...; az az gjernek nem is szopot egi czepetis hanem egi hetigh az migh ele mind vonagot (!) inkáb [Mv; MvLt 291.121b]. 1644: lattam hogi az Baba Marton szekere altal mene az gyermekek..., hanem akkor hogi az gjernek az szeker alat fetreng vala, sikoltani kezdenek az Aszoni emberek [Mv; i.h. 410a]. 1716: az szája be nem állat, csak jajgatot, fetrengtet es kénlodatt [Nagyida K; Told. 22]. 1794: mind hárman ösze fogoztak, mint ittas emberek; és az oldalon 'a

hóba: el estenek ott fetrengettek [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. 1806: a Rector a Susika bőséjibe talált fetrengve [Dés; KMN 159]. 1811: mejbe ragadott, én is a mészáros s a sárba iszapba mint a Disznok, holl én alol, hol a meszaros fetrengettünk, s a fetrengés közbe meg valom meg is dögönyoztem [Szűv; DLt]. 1839: láttam ötet a földön fetrengeni vérbe köpülve [K; KLev.]. — L. még RettE 158–9.

2. feküdtet; a se culca (de mai multe ori); (wiederholt) liegen. 1631: ez el múlt niarba(n) hallam hogy sírnak rinak uala az Kalman Gergely hazanall estue, es hallam hogy Beóruy Istuanne mo(n)gia vala nagi fel szouall, az maga Eőczenek. Aha fertelmes kurua io lők addig migh az hasamo(n) fetrengell de immar meg unal [Mv; MvLt 290.47b].

3. kb. henteret; a se tävälli; sich (herum)wälzen. 1600: Zeochy Pterne Varady Margith azzony vallya ... az Ablakon tekintet be amelyben az Zabo Marton gazda(n)k lakik vala, azt latam hogy az monostory zabonewal egy Agyban fekszik vala eozve eolelkezwe, egy massal bezelgetwen Addig fetrengenek hogy az Agyban az azzony fordula egyczyer feyeol, keozteok zynten zemlatomast valo vetket Nem lattam [Kv; TjK VI/1. 489].

4. vmilyen betegségben kúnlódik; a se chinui de o boall; in irgendeiner Krankheit sich schinden. 1730: ittenis azonn nyavalya annyira el hatalmazott hogy tsak nem egesz Városi Embereink Cselédestől abban fetrengenek [Kv; Ks 95 Boros György lev.].

Szk: ágyban ~ az ágyat nyomja. 1829: mi némű terhes nyavalyába sinlödtem eddig-is — sőt most-is az ágyba fetrengék [Dés; DLt 300] *betegségben ~. 1775: Jollehet a' mindenható Istennek súlyos kezeitol illetettven, nehéz betegségben fetrengék és szinte az halállal küzködöm ..., akartam élő szájjal ilyen Rendelést, és állandó Testamentomot tenni* [Örményszékes AF; Bet. 6. — *Köv. a végr. szöv-e] *halálos sebben ~. 1814: minden ok nélküli hatalmasképpen a' Szegény Embernek Véréti ki ontottad, a' ki mostis halálos Sebeiben minden reménységen kívül halálos Sebeiben fetreng (így!) [Görgénysztimre MT; Born. G. IX. 6 instr.] *vérebe(n) ~. 1843: midőn bé léptem látam Pekárik szíjjártot a' földön fetrengve vérében | bé mentem .. -s láttam Collector Pekárikot a' földön vérbe fetrengve, 's orrán száján a' vér omolva [Dés; DLt 586. 3,6].

fetrengés hengerzőzés; távállire; Wälzen. 1811: mejbe ragadott' én is a mészáros s a sárba iszapba mint a Disznok, holl én alol, hol a meszaros fetrengettünk, s a fetrengés közbe meg is dögönyoztem [Szűv; DLt].

fetrengő vergődő; care se zvircolęste; um sich schlagend. Szk: ágyban ~. 1760: Talaltatik egy Jobbagy Bartok István* valami 19 esztendők-től fogva ágyban fetrengő Feleségivel [Felsőtörja Haz; LLt. — *50 éves] *véreben ~. 1843: meg öntözte a földön vérbe fetrengő Pekáriknak fejét a' nyaka csugujája tájat | én kérésére

adtam is egy kantába hideg vizet* 's azzal ... meg öntözte a' földön vérbe fetrengő Pekáriknak fejét a' nyaka csugujája tájat [Dés; DLt 586. — *Toka Sándornak]. 1849: a' vérbe fetrengő Cseh Sándor fel kelvén a' földről Isten nevére kérte a' gyilkolo látsásokat (!) hogy ne olják meg [Héjjas-fva NK; CsZ].

fetrengtében fetrengésében; távállindu-se; in seinem/ihrem (Herum)Wälzen. 1843: két pofot adott volt gazdája* Pekarik(na)k a' Földön fetrengtibe [Dés; DLt 586. 26. — *Ti. a tanúé].

fevalj 1. földalj

fl 1. (közvetlen) fiúivadék; báiat; Sohn. 1597: Az Azzony migh az Vra neüet viseli Addigh az Vra testame(n)túma zere(n)t biria az velle eggjtt zerzett feoldeket, Az teóbbit pedigh oszak ketti Az Aszony biria az eó egy fiaúal, es egy lányauál, az mostoha fia pedigh biria az felét az ket hűgaítal, De ezt ugy erchek hogy ha az Aszoni megh hal vagy ki megie(n) az neubeól, az ket fyra zálnak az zerzett feöldekis Es ha az haro(m) liannak valamelly-kegnek hazzasításra ualo gondgia leze(n), Az ket fy egy arant hazasichiak [UszT 12/129]. 1737: Fiak nélkül, Testamentum nélkül megholt Nms Embernek, minden ingó-bingó Javai, akarminémű légjen, és néven neveztessek a meg-holtak Feleségére száll [Dés; Jk 232a]. 1758: az fiak fel nevekedven ők tartottak az hazat mindennapi ügyekezettel [Ász; Borb. II].

Szk: ~ról ~ra fiutódról fiutódra, fiúivadékról fiúivadéokra. 1621: (A földet) veőtte uolna eőreők eoreokbe firol fira maradurol maraduara [Meggyesfva MT; DLev. I. II. 31]. 1686: ada ... egy darab szőlött örkösön firol fira maradvanyrol maradvanyra [Mv; Told. 15/3]. 1729: egj kis darabocska földet adtunk örkösön firol fira [Dés; Jk].

2. Jelzői szerk-ben; in constructii attributive; in attributiver Konstruktion; vmely település, vidék v. országrész szülőtte; fiul unei aşezări/regiuni, al unui colț de țară; Sohn od. Kind einer Siedlung, Landschaft od. eines Landestells. 1550: ezöknek* ellene monda kemyn Janos hog' mywel wyfalwy fyak^b [Damos K; MNy XXIV, 357. — *Ti. a tanúknak, ^bKalotaújfalu K]. 1572: Veres Marton betleny* fy korchomas tars, azt vallia^b ... [Kv; TjK III/3. 25–6. — *SzD. ^bKöv. a vall.]. 1580: Az my az Dezmalast illety Miért hogy ez Ideig az dezmanal Idegen es Nemes deakok voltak vgya(n) az quartasok ekedig is az zegeny keossege(n) sok kwlen kwlen sarc esset kewannyak azert eo kegme^k hog' ennek vtanna, e ne legien hane(m) Jambor varassunkbely fia^kat is találnak eo kegme^k, kiket oda wltethetnek, kik igazan a' dologba elő mehetnek es az varossi zegenyseget ne(m) saciolattatya (így!) mod nelkw^l [Kv; TanJk V/3. 228b]. 1590: Eo kgmek vegeztek ... Notarius vram ... tarchyon zolgat olljat a' ky Jlljen beteges wdoebe supportalhassa ... ha lehetesse penigh hat Ith valo fiat tarchon, kj ennek vtannais zolgalhasson

Ith hazajaban [Kv; i.h. I/1. 132]. 1599: Witzei Mathe szolgálja Mihaly Mőga Deuaj fy [Kv; TJK VI/1. 385] En ne(m) tudok lengelfalui* birodalmot oda fel noha en Oroszhegy fy uaglok [UszT 14/6 Martinus Kouatz de Farkaslaka* (36) lib. vall. — *^bU]. 1614: Farkas Miklos Molduay fy, Inceze Jakab sellere, olah [Bodos Hsz; UszLt VI/56. 197] Szaz Bartalis Dobay Peter zolgaia szaz Mogiorosi* fy [Szárzajta Hsz; i.h. VI/56. 197. — *KK]. 1625: Fabia(n) Andras en Jobaglom leuen, nemis szekely fi, hanem laksagj* fi uolt [UszT 32a. — *Ti. Erdélyi vm-i területéről és nem a székelly székekből való]. 1640: Kapros Mihaly ... Colosuari fi szabad el menni ha akar [Szászlóna K; GyU 64]. 1685: Gazdagh Janos Nobilis (65) fatetur Tudom hogy Kotsis Pál maga mondotta, hogy Szász Városi fi volna [Bölon Hsz; HszJP]. 1727: Oláh Kozma ... Havaselföldi Fi [Kilyén Hsz; LLt]. 1748: Varándi Vaszil ... Közép Szolnok V(ár)me)gyei Goroszloi* Fi [Nsz; Ks 27. XVIIb. — *A három Szilágy m-i Goroszló (Kis-, M.-és Nagy-) vmelyikéről való]. 1761: Székely Sámuel ... erdélyi fi, de Telegdre* házasodott [RettE 120—1. — *A bihari Mezőtelegre]. 1767: Györbiri János jól esmertem ... Uzoni* fi volt [Kökös Hsz; Kp IV. 242 Joannes Molnár (65) invalidus gyal. katona vall. — *Hsz]. 1797: Szakás Nagy János ... Kolosvári Fi, 30. Esztendő [Dés; DLt]. — 1815/1817: gyeres fiatalos, Bükk erdő, erről azt valják hogy a Vágási* fiak bitangolnák [F.dobó^b; TSb 47. — *Vágás (U), F.dobóval tőszomszédos falu lakosai, *Később: Székelydobó U]. — L. még RettE 137, 256, 276, 282—3.

Szk: örökös ~ ősa/törzslakos férfi. 1666: Szabo Mihály, itt való örökös fi, s ado fizető rőt személy lévén, Kendi János vram(na)k jobbágya vala [Balavásár KK; Ks 19/III. 13].

3. ő ~ tősgyökeres/ős férfilakos; (locuitor) bástinaş; Ureinwohner, Alteingesessener. 1587: Ez Wegezes . foglallia chak az Mywes rendeket Cebelieket be, Es ezen kyweol, az Mezeon zanto műnkalkodo zegeny rendeket keossegetis, kik Ne(m) eos fiak [Kv; KvLt Vegyes III/66]. 1641: esmertem azt az Kis Janost az kit az Tatarok el kaptanak vala ... szent Jakabi* Fejer var(me)gebeli eős fi volt [Kutyfva AF; Ks 90. — *AF].

4. idegen ~ más országai, idegenből való férfi; bárbat din străinătate; Mann aus dem Ausland. XVII. sz. eleje: Vagjone valamely idegen fy az tw falutokban az ki it ben hazasodot meg? [LLt Fasc. 152]. 1614: Olah Gaspar idege(n) fi hauaselui Kalnaki Jan(o)snak atta magát [Szárzajta Hsz; UszT VI/56. 202]. 1653: Juon Ultjan Idegen fi iffii legeni [Martonfva Hsz; Berz. 12.91/3]. 1691: Jöve mű előnk be egy idegen fi ugy mint Eperjesi Nagy Geörgy neü iffiiu legeny [Szárhegy Cs; BLt].

5. Jelzői szk utótagjaként, népiségre utaló jelzővel; ca membru al unei construcții atributive în care atributul indică naționalitatea; als Nachglied einer attributiven Konstruktion mit einem auf die Nationalität hinweisenden Attribut: vmely

nemzetbeli férfi; bárbat apartinător unei anumite națiuni; Mann von irgendeiner Nation: cseh ~. 1771: Gr Klari camerae consiliarius vagyis thesaurarius. Ez cseh fi [RettE 248; l. még i.h. 411] *német ~. 1779: Volt ... in ecclesiasticis Szebenben egy Griem nevű consiliarius pap ..., magyarországi, felemagyar német fi [i.h. 406] *szász ~. 1627: Szasz Janos szasz fi [Zetelaka U; UszLt IV. 50. 154] *székely ~. 1625: Fabia(n) Andras en Jobagiom leuen, nemis szekely fi, hanem laksagj fi volt ... maradt egy gyermeke [UszT 32a. — L. előbb 2. al. a jegyzetet].

6. állat kicsinye; pui (de animal); Junge, Jungtier. 1748: azon tyuk az én udvaromon fiakat költvén nem lesz vala szabad azokat hir nélkül titkon, és tsalardul kerte(n) jukan ki szedegetni s, el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202].

fia 1. vkinek a fiúgyermek(e)ivadéka; báiat(ul cuiva); Sohn. 1507: Az Reudy* Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy(am)nak legyen zabad molna hog vamaual Egyetembe Erolý(éon) benne | <ha>zamba laknek vag fyam vag feleségem [NyIrk VI. 186—7 Cheh István végr. — *Ródön (K) lévő]. 1548: Ezeket senky addig meg ne valthassa Myglen az en fyam fel no [HSzj zálog al.]. 1558: Kerekes Myklosne megy eskwen azth wallia hogy ... az fya elegethe az hedegewzneth (l) [Kv; KvLt Diversae I/26]. 1569: az witezleo zentiwani Kendi Janosne Kendefy Anna Azzon, mely Kendefy Anna azzony Kendefy Janos leanya mely Kendefy Janos Miklos fya mely Miklos az wen Kendefy Mihai fia volt Malom wizen [Gyf; EMLt fej.]. 1588: Kendi Sandor rea kwi-deoth feleségemert meg fogatta, ell vitette vaydahazara* tiztartoyawal, az fiam erte ment az anyaert eo magan valtotta ky [Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — *Vajdaháza SzD]. 1635: meltoztassek Nagod magamot fiamot es eőreőkseget Lazar Istva(n) Vra(m) keze alol ki szabadítani es az orszagh registromaba be iratni [Ditró Cs; LLt]. 1665: az mikoron Nemes Lenart megh halla ott voltom, ő azt monda ennekem Gridy Gaspar őczem Uram, en az en fiammot az Őczemre Keresztes Ferencz Uramra bizom mivel legh közelebb vallo Attyamfia [O.bretttye H; JHb XXXVI/9]. 1715: más 12 vekas fold(ne)k a zalogját le tőtte Kovacs Márton fianok Gyurkanak [Nagyfal AF; DobLev. I/89]. 1751: semmit a Fiok nélkül nem cselekűsznek [Szacsva Hsz; DLev. 5. XIV]. 1769: Vén Putzit, Putzi Samunét fiával együtt láttam mikor fenyos nappal rontották a Balla kertit s rakták gyalog száura [Bögöz U; IB. Fekete Márton szabad szem. vall.]. 1806: az Apjánok is lett volna a' Köppenyege alatt egy Flinta, az Ag Ur fíjánok tulajdon szájából [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII. — *Ti. hallottam]. 1812: A' Groff a Falus Bironak parantsolt S'rásák aránt énis ... a Fiamot küldém magam helyet [Héderfája KK; IB]. 1867: tisztelem s csokolom édes Apámot édes Anyámot ... szerető fiok Pálfy György [Kv/Tarcsafva U; Pf]. — L. még Bogás 14.

Szk: *apja* ~ az apjára üt, szakasztott (olyan, mint) az apja. *XVIII. sz. eleje:* Az Curiosa Domina eleggő allittya hogy epen Apja fia, de meg ismerszik, mert ambár fekete Szemű, Szemődekü légyen is á Gazda Aszszony de Arany Szörü Vrátló férjetül, fekete hajú gyermeke nem Születik [JHb 17. lőrtási instr.] * ~ *lőtni*. 1562: 1540 esztendőben János királynak egy fia születék Budában az Isabella aszszonytól ... de a király azt nem lőthátá, mert minekelőtte Erdélyből haza jőtt volna Budába az ő fia lőtni, annakelőtte őtet Isten kivevé a világából [ETA I, 14 BS] * ~ *i fogad* vkit fiává fogad. 1646: Szabo Janos Vram . cziak maga egyedwl maradvan az feleségevel eggiwtt, gyamol-talan es erőttlen lewēn, kenzeritetik gyamolttalan erőttlen allapottiaban gyamolt es fiat fogadni. Ezokaert egy mas keőzzött így Componalanak: ... Szabo Janos Uram Burianos ő Budan léweő mind(en) portioit, Jozagat mind Diosit, es Keőlesmezey iozagat, jobagit holta utan Pál Gásparnak vgy mind fogadott fiamnak Adá valla, örőkeössön fiurul fiura Leanyrol leanyra [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29] * ~ *i fogad leányra* férjet vesz (a leányának), vőt vesz (maga mellé). 1562: fiat fogadott vala Laszlo Janos egy leanyara egyed Peternek hiyak vala [Kőrispatak U; Pf]. * ~ *nak/vá fogad*. 1636: Andras Deakne Azoniom fogada Szekel Lazlo Vramot fiamnak [Várdotva Cs; LLt Fasc. 155] Bone Janos kitt eörőkségere fiaua az ueghre fogadot hogy az eo szeme hunta utan ide az uduarhazhoz maraduan szolgallyon Jobbagiul [Siménva U; JHb Inv.]. 1766/1800: Mind ketten utolsó gyermekségre jutván életünk táplálására éppen elégtelenek vagyunk ... Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam, ő Klme is akkor a' mi Tutorságunkat magára vállalá, s azoltától fogva tehetsége szerint ez ideig minden panasz nélkült gondunkat viselte, hol egy s hol más Jovaival enge-met, Nyomoru Feleségemet tartott, taplált, min-denekben Tutorságát s fogadott fiúságát az én házamhaz meg mutatta [Harasztkerék MT; Told. 30]. * *János király ~ talléra*. 1596: Egy veres Barsony erzeny ... benne egy Arany Lysimachus es egy Janos kiraly fia* talléra mely erzeny ér ... f 35 [Kv; RDL I. 65. — *János Zsigmond, Szapolyai János fia es utóda a fej-i székben].

2. Fiú v. leánygyermek(ek)re, sőt a nyilatkozóval rokonsági viszonyban nem levő személy(ek)re is von, megszólításként birt. szr-os alakban; ca termen de adresare cu sufix posesiv către copii, băiat sau fată, chiar și către alte persoane care nu se află în raport de rudenie cu cel care face declara-ția/cu cel care vorbește; in bezug auf Knaben od. Mädchen, sogar auch auf Personen, die mit dem Äußerung Tuenden in keinem verwandtschaftlichen Verhältnis sind, als Anrede mit Possessivendung versehen: ~m, ~im gyermekem, gyermekeim; copilul meu, copiii mei; mein Sohn/Kind, meine Söhne/Kinder. 1572: Sofia lengel Janosne Azt vallia hogy ... Mond peter deak Jo fiam Im az Attiafiak azt kewannyak hogi Nekyek Engedied Ez hazbely Reszedet [Kv; T]k III/3. 46]. 1578: Monda erre az Annya Frusinazzonnak, Jo fiam Ne

haborgas engem most, hagy Beket ennekem Elte-mig, Megh latod hogy holtom vtan wgy hagiok min-dent hogy Emberre lehettek wtanna [Torda/ Boldoc TA; Thor. V/14]. 1598 k.: Simo(n) Han-nagy azt mo(n)da Leorinchnenek, en mi(n)-deneket neked hagiok Jo fiam az my vagio(n) [UszT 13/94 Sophia relicta quondam providi Joanis Hannag] de malomfalua* jb vall. — *Malomfiva U]. 1602: Nagy Bartalius Beteg allapattal . leuen ... ezt mo(n)duan Jo fiam* en most azért Jeottem hozzatok engem ne haggjatok tarch-jatok, táplaliatok, mert en Imar igen el Estem talam en teobzeor sem Jeohetek hozatok [Impér^b BCs. — *Leányához és ennek férjéhez intézve. ^bKásonimperfva]. 1609 k.: monda akkor Pal Deak* Imar io fiam en inset mindenekbeol ki ele-gettettelek [Dés; DLt 311. — *A leányának]. 1730: Radics Borbara Aszszony ezt mondá a Kis Aszszony(na)k mikor á Templom felé indultunk: Ócsém Aszszony adgya ide Kglđ á Keresztet had kössem á keszkenőbe monda az Aszszony Grabaricsne Asz(szonyo)m eo kglme: add oda fiam mert meg izzad á kezed s meg rútul tölle á Kereszt [Torda; MvRk]. 1787: Borbély Józsefné . azt mongya: olyan elnyomorodott kicsid borjú volt, meg akart dögleni, s úgy mondotta az attya*, — fiam, legyen a tied, ha megél szerencsédre [Jenőfva Cs; RSzF 230. — *A leányának]. 1793: Ettől a' czivodastól fogva, néhai Gróf Toldalagi István Ur kezdé a meg-étetéstől tartani, 's nekem is mon-dotta Fijam, Máris, valahogy étetőd ne adjatok nekem [Koronka MT; Told.].

3. vkinek gyermeke/ivadéka; copilul/progenitu-ra cuiva; jdes Kind. 1606: En Nagj Andrasne Veres Magdalna Veres Leorincz es veres Jstuan voltunk vgyan veres Leorincz fiai ... Engemet mikor az en Vramnak Nagj Andrasnak adanak, semiuel engemet Atyamtól maradot eoreoksegből ki nem fizettenek, sem Jegy ruha fizetést ne(m) adtanak [UszT 20/185].

4. vkinek veje; ginerele cuiva; jds Schwieger-sohn. 1600: Azok mellet hittam volt* Gellerd Geyorgyetis, es Balassi Gergelynet Vrsula azzont, Ahogy felelt wala Balassi Benedek felől ki akkor zolgaia wala Balassi Gergelynenek, de most leania vtan fia [i.h. 15/242. — *Ti. törvényre].

Szk: ~m *uram* vejem/vőm *uram*. 1599: Az uta(n)is hogy megh futamodék Benedekfi Chris-toph hallam mo(n)da Nagy Janos neky Tudde (!) fiam Vra(m) Christoph vram(m) megh monda(m) hogy ne Jój hazamra, merth ne(m) esik iol az dologh [i.h. 13/109 Anna consors providi Joannis Gergely de Kaidiczfalua vall.]. 1662: ha az Isten údót s eggesseget enged, else mulassa mind az Léanyamal egyut edes Fiam uram ala juni [Déva; Ks 41. H Nádudvari Istvánné Varadi Anna lev.]. 1720: Meltosagos Groff Kedves Fiam Uram [Ks 96 Apor Péter vejéhez, gr. Haller Jánoshoz]. 1769: Az Ur kedves Fiam Uram válaszzsat ... későtskén hoz-ta megh ez olánné (!), imitt amott tekeregvén velle [Nsz; Told. 5a].

5. állat kicsinye/ivadéka; puilul animalului; Junge, Jungtier. a. (a tehén) borja; vițel(ul vacii);

Kalb. 1598: az tehenj megh boriozot, es ... az Alparéti legények ... az tehennek az fiatal elis viuek, az teouisbe elis dugak [Alparét SzD; Ks]. 1638: adtunk eo kegelminek, Egi sárga Tehenet, fyáual Egy veres wszeo tinoiaual Eggiwtt [Kv; RDL I. 114]. — b. (a dísznő) malaca; purcel; Ferkel. 1570: Sofia azzon Nehay Kis palne, hithy zerent vallia, hogy Az mely Malaczeret fekete Jakabal perlenek, ... Nem Thugia ky Dyznaia fya es honnat keolt hozza [Kv; T Jk III/2. 17]. — e. (a ló) csikója; míz; Pohlen. 1629: mind az aruiz eleött az mikor az Cziko el teuehedet vala latta(m), mind penigh az aruiz uta(n) hogj elekerült vala lattam hogy vele járt az Fazakas Márton Kanczajaval; de azt nem tudom hogj lla annak az kanczanak az fia volte avagj nem [Mv; MvLt 290. 165a]. — d. (a kecske) gidája/gidója; led/iadá; Zicklein. 1631: Ket fias kecze, annak 3 fia vagion Egi nőstin 2 czap [Peselnek Hsz; LLt] — e. (a lúd) pipéje; boboc de giscá; Gänlein, Gänchen. 1590 k.: Az En Timafalwy molnomnak az feolseo gattianal, Ludaym fyaywal egyeteomben ot Jarwa(n) az viz mellet az En saiat feoldeme(n), rea meont es ketteot vagy harmatis megh vteot benneok [UszT]. — f. eb ~ dtv, becsm kutyakölke/fatty; pui de cüne; Hundsbraten. 1724: egy alkalματος(ság)g(al) voltam Pekri Házánál s mingyárt meg is ismertem, h. nem kell Pekrinek a Felesége ... Feleségéről ezt mondá: Ebnek kell. Fiáról ismét, eb fia, ebrül ebre maradyon [Szentkirály MT; BK Fejér Péter (I) (49) jv vall.].

6. (bútor)fiók; sertar; Schublade/fach. 1576: Egy fyas fyas* Jskatwla wagio(n) egik fiaba walamy fekete gyöngy es rez wezé, es egieb Aprolek [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9. — *Így kétszer!]. 1628: Egy kolcznelkw ualo himes ladaba(n) uaszo(n) twret Nro. 15 az szarnak az Nielue az fiaba(n) uagion | Egy eoreogh tarka Ladaban ... Az Fiaban egy wrez Iskatolia [Gyalu K/Kv; JHbK XII.44. 2]. 1659: csinaltam egy borsos latat fiakkal f 1 d. 80 [Kv; AsztCJk 50a]. 1710: Anno 1710. Die 5 July Szamlalvan meg keves Szamu arany inarhacs kamatt mellyis következik ez Szerint Az Felső fiaban Job felől Ezüstell vert Sinor övv [Wass]. 1761: Falba lévő almarium ... Ennek fiáj(an) vagyon egy tenta Leves üveg 1 [Szentmargita SzD; Ks C.II. 16]. 1768: 4 Szegeletű Asztal Fiaival 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1819: a Ház közepében egy ebédő veres festéki fenyőfa asztal, rajta lévő török szőnyeggel és két ki huzo fiaival edgyütt [Baca SzD; TSb 6]. 1840: Elloptak egy versen tüköröm fiából egy ezüst frtot [Dés; DLt 10]. 1848: pénzt csak egyszer loptam, a bézárt asztala fiájából (I) [Dés; DLt].

Némely adalék esetében a 'rekesz' jel-sel is számolhatni.

7. csúrfia/fiók, csűrrekesz; despärtitura surri; Schuppenfach, Speicher. 1632: Komanai* Uduarhaz ... Cziwres kerth ... Vagion az kert középin egy baranabol rakott Sindelies cziwr, ket fiaual edgiwtt [UC 14/38. 132. — *A.komána F][Cziw-

res kerth ... Az kert középin vagion egy hozzu eöreg Sindelies Cziwr beleől az Cziwrnek uagio(n) ket fia N 2. [A.porumbák F; UC 14/38]. 1681/1754: vagyon jo tapaszosz (I) zuppal (I) kötöt fedél alatt valo csűr két felől valo oldalában lévő fiaival [KvAKt Mss hung. 6]. 1685 e.: Egy jo formán készült szaru fás Csűr, mind ket felől két felé nyilo deszkas kapuja, két felől sindelyezett alatt valo Csűr fiaival, belől azon Csűr fia ket felől fenyő deszkával van el rekesztve Az Csűr also fiaban vad(na)k Fogas tilo Nrő 1. Rosz deszkas szán Nrő 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10]. 1742: A Csűrös kertben vagyon egy Csűr két pár agasra épített edgyik oldalában valo fiával két hordo a Csűr Fiaban két szakasz szalma öt kalongya szena [Zsombor K; Somb.].

A jel-re 1. a SzamSz csűrfiók címszavát.

8. ~ berbács 1728: Attam számban ... Bergő Gjapias Juhot Nro 187. Bergő ketskét Nro 15. Óreg Fija Berbetset Nro 12 Fejer millora kost nro 2. Szürke millor(a) kost nr 2 [TKI Petki Nagy család szám. 31b].

9. ~ mester kb. alhopmester; subintendant; Unterhofmeister. 1625: Hopmesternek az fia mestereuel fej(er) Czj(pot) 4 ... szalonat esmet fia Mesternek Hopmesterrel egiut f(ejer) Czj(pot) 4 [Kv; Szám. 16/XXXV. 79–80].

A hopmester'kb. 'fej-i udvar gazdasági ügyeinek vezetője' jel-ére nézve 1. MNy LXX, 148.

10. tábla~ táblabíró (a feji legfelsőbb fokú bíróság tagja); judecător la curtea de apel (membru al instanței judecătorești supreme a principelui); Tafelrichter (Mitglied des höchsten fürstlichen Gerichts). 1653: Ha valamelyik fel sokallia az Ezer forint summat, vagi vas Lazlo es Janos vramek, Ellenben penigh Ebeni Lazlone Azzo(nio)m keueselli, az clebbi Contractus szerent ... Lámittaliak az Tabla fiai ... az Czegei Jozagot, hogi abol pro emaritatione mit kelene Ebeni(n)e Azzo(nio)mnak .. fizetni [Wass]. 1695: a Nemes Ország Statussinak Regestruma A. 1695 ... Táblaj Rend Itilő Mester Alvinczi Péter ur(am) ő Kglme*... Suki Pál vr(am) ő kglme Director. Ez^a a voxolásokba és Táblán való ülesbe értetik, de a conversatiokba es kglket ez nem kötelezi, hanem az több Fő Tiszteket viselő Groff urak között a' Grófok, a több becsületes Tábla fiai pedig, tudgjak a' több rendek között valo helyeket [Borb. — *Köv. a többi név fels. *Ti. a nevek felsorolásabeli rend]. 1702: a Meltóságos Gubernium két Tabla fiait küldett hozzánk ... hogy ha akarunk Földes Vrainknak obedialni? [Torokó; TLev. 4/3. 2a]. 1737: injungallyuk Kglmed(ne)k Solemniter publikaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyülése Continuatijára Szent Marton napra ... ide a Fő Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélő Mester, minden Regalisták, és Taxás Varosok Expressusi conflualni tartsak szoros kötölősségek-(ne)k, es el ne mulassák [Ap. 1. — A gub. Apor Péterhez].

11. *haza* ~ honpolgár; cetățean; Staatsbürger/angehöriger. 1770: Br. Bánffy Mihály úr... nem akarta semmiképpen romlásokat az haza fiaí malmainak [RettE 236]. 1776: Ezen Nemes Haza fiaí közfűl Székely Szabadságok elő Születet Szabod Székelyek Szálván mi Ns Marus Székben Magyarosb(an) Feleségeink ős Székely Jussokra már Jo időtől fogva ő Felsége Porcioját fizetyük [Told. 45/7].

12. *szíth essez lélek* ~ kb. ilyen-olyan senkifia; om de nimic, terchea-berchea; solch ein Niemand/von Nirgendheim. 1636: Balas Czigany ker sueget Egerhazitól, kire monda ninczy essez lélek fia nala(m), seot ugia(n) el terjezte az kett karjat, mondu(na), ninczy en nala(m) essez fia [Mv; MvLt 291. 70a].

13. *szíth kurva* ~ kb. fattyú kölyke; bastard(ule); Hurengesindel/pack. 1568: St(eph)hanus Mogioro, Tomas Jgarto, Demetrius Chyzar, iur(ati) pariformiter fassi sunt... mond szöch Antal nekye valaky azt mongya hogy en uottem feyet, hazud kúrúa fyaútl benne [Kv; TjK III/1. 214]. 1593: Zekel Antal vallia: Mikoron eörzenek, toluai kialtast hallank, oda futamank tahať immar el váltak egimastol Buzaj Matias az fiatol, Es monda az ven Buzai Matias, miért nem jwteok el hamar Im az hires kuruafia megħ eol vala az fiam [Kv; TjK V/1. 364]. 1654: az notariusnal kard leuen, meg szida fattia kuru fiaian Istvan deakot [Kászón; BLt 7].

14. *akna* ~ 'P' 1616: Colosuarat lako Rögör Marton Relictaia... az Colossj Soo Kamorarol valo Esztendőnkent fizetéseket, mind az Praedicatoroknak s mind pedig egyeb ottvalo Akna fiainak, mellyet meg ez Incatta birtta, meg nem atta és nem Conte(n)talta tellyesegessen öket rolla sem soval sem az mi kesz penszek volna [Kv; RDL I. 100].

15. ~ *stól* a. fiával együtt; împreună cu fiul; mit/samt dem Sohn. 1584: Chizar Janos vallia... chizar orba(n) volt fiastol az oka [Kv; TjK IV/1. 310]. — 'Ti. a háborúságnak]. 1630: Nagy Janos felől eszt tudom, hogy Jobagiul atta magat Zombori laszlonak örökössön, mind fiastul... az nagy veszedelöm kor, az Basta ideleiben [Szentgyed SzD; Wass]. 1763: Ezen kérdésben forgo erdőbölis láttuk mikor Czirka Juon, fiastol és Czirka Mate ki hozta(nak) egy falka fát hármon elis vittek haza [Gambuc AF; BK]. — b. 'P' 1704: Egy karabély fiyastol [Kv; Pk 6. — 'Ez tollvétség v. téves olvasat is lehet siyastol (olv. szijastól) h.].

fiacska 1. rendsz birt. szr-os alakban; de obicei cu sufix posesiv; gewöhnlich mit Possessivendung; valakinek a kisfia; băiețușul cuiva; jds Söhnchen. 1573: Anna nehay Nagy dienesne Azt vallia hagi az Nagy Lwkachne haza eleot Latta az ferenchy Istwan fiachkaiať mely Nap az Maiorok meg egtek [Kv; TjK III/3. 190]. 1584: Dorottea Kerekes Ianosne vallia Giakorta panazolkodot enneke(m) Zabo Casparne, hogy eotet Keodme(n) Ianosne fattias kwrwanak zidta, ... egy fiachkaia vagyon...

Azis az eo vratol Kowach Ianostol valo volna [Kv; TjK IV/1. 367]. 1593: marad az czywr Balintnak egy kis fiaczkykaia Aruaie, ky megh polkas (l) volt, es nemis wl vala [UstT]. 1644: Vagio(n) ket vagj haro(m) Ezust Calano(m) ha holta tertenik ketteit az fiaczkaianak hadgia [Mv; MvLt 291. 437a]. 1666/1799: ha Isten annyi esztendőssé neveli fiatskáját hogy az dologról vallást tudhat tenni, tehát fiatskájávalis Confirmaltatta az alkuvast [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 287]. 1681: azon ben ualo örökseghnek az Beres pataka felől ualo belső reszczkeje, marada Marko Borbara Fiaczkaianak Istoknak [Homoródsztnárton U; Borb. II]. 1706: Szasz Gergely fiacskaia Miklos lehet nyolcz esztendő [M. bőlkeny MT; Born. G. VII/4]. 1726: egy kövel... ártatlan Fiatskáját főven hajtottá és vérit botsátotta [Dés; Jk 15b]. 1730: az én Jnaskám Török, s — az Fiatskám haza jővé-<n>ek s — mondák hogy Szakács Mátyás áskált azon Jószağon [Altörja Hsz; Borb. „Donát Jánosné Aszsz(onyo)m Ilona” (46) ns vall.]. 1749: Angjom Aszszony(na)k irtam volt egy Invitatoriat a 9um p(rae)sentis meg akarván kereszteltetni a Fiatskánkat [Zsibó Sz; Wlt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. 1771: Az egyik Cigán(na)k egy Fijatskája is vagyon maga mellett [Mv; DLev. 3. XXXIII. 10]. 1783: Megholt Varga Janos Fiatskaja [Inaktelke K; Rak 3]. 1795: Lorinczi Joseff Uram... a Fiatskajat ki edgygyetlen edgy meg vérté [M. köblös SzD; RLt Ládár Dávidné Vanna (30) vall.]. 1853: Kováts András fiatskája [Bács K; RKak 89–90]. — L. még ETA I, 103; RettE 59, 69–70, 141–2, 200, 261, 299, 314–5; RSzF 220.

Szk: drva ~. 1725: néhai Déési János Arva Fiatskáját Pap Györgytől el vévén... eo kgle vegye kezéhez és Scholaztatván tanitassa [Dés; Jk 376b]. 1790: Eresztevényi Elek testvér Etsémnek árva fiatskáját segitetvén... [Eresztevényi Hsz; HSzJP] * **csecsemő** ~. 1708: Commendans u(ramna)k ő Ng(na)k pedig csecsemő fiacskaia meg halva(n) ma Temettek el [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1758: Márk Prekupis... elsőké hāzoz Koraba egy csecsemő Fiatskaja volt... ezis a Szilágyba ment [Szelnice SzD; TSb IV. 7] * **csecsszopó** ~. 1680: Radul Serbanne ez egy csecsszopo (l) fiacskaiaival együt A. Porumbákon lakik [Szkorei F; Ált Conscr. 67. — 'F]. 1832: egy Csecs Szopo Fiatskáját... tartsam és neveljem [Dés; DLt 186] * **felserdülendő** ~. 1831: Abba vagjok ennyi felszeregemben szerentsés, hogy egj felserdülendő Fiatskam bele kapott mestersegebe, ki az én mutogatásom mellett faritsátl [Dés; DLt 828] * **kicsiny** ~. 1719: Baroti Mihály ur(am) Relictája... egj kicsiny Fiatskája meg halván, annak el takarittatására... adta volt Zalogba [Ne; DobLev. I/97. — 'Ti. két földjét]. 1750: egy régi füstös házban valami Karasznai Mester György nevű Tisztartoját tartotta..., holála után maradott két kicsin Fiatskait az Attyafiai ki vitték Karasznára [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262. — 'Kraszna Sz]. 1752: Illianak egy kicsin Fiatskája is vala [Mojgrád Sz; Ks 36.4. 18].

* *his* ~. 1576/1577: Egy kys fiaczkayays Maradot Az Azzonnak Thorozkay Christophol [Torda; Kv; Thor. VI/4. Gr. Zabo de Dengeleg ns vall]. 1585: Teomeswary Balintne vallia laktam Zentkiraly Andrasne hazanal... Egy kis fiachkayais vala [Kv; TjK IV/1. 429]. 1598: kyldettem vala egy kis fiaczkamot vizre [UszT 13/27]. 1613: Keresztési Pal Uram igen beteges állapotallaleu(n) azonkeppen hazanepeis, seot egy kis fiaczkaiais most holt megh [Törzs. — A fej. Fr. Balassi senior de Veczke usz-i kapitányhoz]. 1660: Baczy Katha asz(ony) ugy mint Tutrix Iffiabik Baczy István kis Fiaczkajanak Petinek Sos Martont vallia Procuratoranak Buday Mihaly ellen [Kv; TjK VII/3. 309]. 1665: Primipilus Petrus Zoltani de Zoltan (60) fatet(ur) el jöve velünk az Czerjek Pal Uram földiről Zoltanbol egy kis fiacskaival Thamassal edgyüt [Zoltán Hsz; HSzjP]. 1705: édes kis Fiacskaia Osvat Janko [Kv; Pk 6]. 1739: az kis Miska fiacska, meg himlőzött veres himlőben, de már jobban vagyon [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1763: én egy kis Fiatskám le küldém négy ökrös szekerelemmel Váregyre [Udvarfva MT Told. 44/15]. 1780: Egy Bukur János nevű Feleséges gyermeke ös Jobbagyom hon nem letemben hírem s akaratom ellen Gagyban Miklosi Mihaly Uramhoz szegődött esztendeig beresnek kúsi fiatskajával edgyüt a kiis szabad ember [Bözödújfalv U; Pf]. 1856: halt meg Tót István fazakos Tót Istvan kis fiacskaia 10 hetős korában [Dés; RHAK 78] * *hisded/hisdeg* ~. 1662: kis ded fiaczkajat fel Enyedi Janos Deak maradekjat Istokot [Beszt.; Hr 6/10]. 1722: Feleség(em) I(sten)nek hálá békével meg érkezék, de kised Fiacska né változob Statuban vagyon, mint mikor el ment volt [Fog.; K.J. Rétyi Péter lev.]. 1759: Martinnak is vagynak három kised Fiatskái [Girbó AF; JHb Valászie Muntyán (99) zs vall.]. 1776: Dán Iuvonnak a Felesége és Kised fiatskája mit miveltenek ezen Verekedésben? [K; Born. VI. 14 vk]. 1816: vagyon egy kised fiatskája [Torda; KvAkLt Mss 363]. 1831: Vaszi meg halálozván egy kised fiatskája maradott árván [Szentdemeter U; Told. 39] * *mászó* ~. 1756: egy mászd Fiatskájais volt [Szgy; LLt] * *nevedékeny* ~. 1743: Popa Jion... egy nevedékeny fiatskával [BfN] * *neveletlen* ~. 1644: úgykezzenek... az kiczin neueletlen fiaczkamot az edes kis Mihokomot menteől beczültesben neuelni es scholaban iartatni [Nyárádtó MT; Sár.]. 1768: Nehai Ajtai alias Kardas István Uram megh hagyatott Eözvege Tot Maria Asszony mind maga s mind penig maga neueletlen Fiatskainak Györgynek és Istvannak képekben jövenek én hozzám [F. sinfva TA; AbN] * *neveletlen, árva/árva, neueletlen* ~. 1651: szegnj neveletlen arva fiaczkam [Körtvélyfája MT; Bál. 1]. 1681: Zarandvarmegyeben Bethlenösön* lako szegeny emberek... Bethlen Domokos vrunknak egy darab idők alatt mint ös örökös iobbagi adot fizetnek, de Bizonyos időktől fogva nem adozvan, mostan meg irt vrnak neueletlen arva Ficskaianak Tekt Nemzetes Iktari Betlen Istvan vrunknak

Tutora Tekintetes Nemzetes Véér Kristina Asszony eo kge... szofogadatiansagokert katonak által hozatvan fel azon Betlenös nevű faluból két nőtelen legényeket [IB. Thuroczy András közbíró Désfalván lakó vall. — *Elpusztult település Arad és Hunyad m. határvidékén.].

2. *Fiúgyermekre* von. megszóltásként birt. szros alakban; ca termen de adresare cu sufixul posesiv în legătură cu un băiat; als Anrede eines Knaben mit Possessivendung: ~m báiatul meu; mein Sohn/Söhnchen. 1771: hallottam a Száva Marján Szájából ezeket beszélni... hogy az Utrázns Bágjuléknak attját Bágj (!) Juont az ő édes attja hozta, vagj szókette ell Vintzről, ide Csákljára, ekképpen hitegetvén őtet, gjere ell édes fiatskám én velem mert én meg ruházlak, s felnevelnevellek (így!), s gondodat viselem [Girbó AF; JHb Nikoje Patru (70) jb vall.].

3. *kisfiú*; báietas; Söhnchen. 1574: hagiom w kgnek tartanj az fyaczzykath es az leankath [Gyf; JHbK XXI/12]. 1725: Az Fijacskaát első napján az Innepnek a Jesuvitakhoz küldötték misére [Darlac KK; Ap. 2 gr Haller János apósához]. 1758: Aztán vigasztalt meg lsten, ismét egy fiacskaát adván [RettE 68]. 1837: egy Nasztászia nevu oláh léány szolgáló, és egy mintégy tizenégy esztendő Latzi nevu fiatska beszéltek* [Doboka; Bet. 1. *Köv. a nyil.]. L. még RettE 107.

fiadzó 1. *bárányozó*; (despre oi) fátătoare, care urmează să fete; lămând, (ab)lammend. 1756: Fekete Fiadzó Juh 18. Fekete Berbécs 2 Déva; Ks. 92. I. 32]. 1761: Szürke fiadzó Juh Nro 15... Fekete Diszke Juh Nro 2 Diszke fekete Berbécs Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16–7].

2. *malacozó*; (despre scroafe) fátătoare, care urmează să fete; (ab)ferkelnd. 1631: ad eo kegielme egi fiadzó diznot [Totór* Ks 42. F. *Később: Tötör SzD].

fiág *fiúág*; parte bărbătească; männliche Linie. 1680: Boérok... Opra Barbát és két egy Testvér Attyafiai részekről producáltatott volt Lorantfi Sussana Fejedelem Asszony levelet (!) sub Dato Fog(a)r(as) 14 Apr. 1652. melyb(en) őket és fi agon levő maradékjokat Boeronizallya [F. ucsa F; Ált Urb. 78]. — L. még *fiúág* al.

fiáker *bércocsi*; birjă; Fiaker. 1807: egy numeros Szekeren (: Fiakkeren:) szókott-el [DLt 77 nyomt. kl]. 1838: ide jött egy ember, és egy asszony fiákerrel [Kv; Törzs]. 1839: a Czéh Ladája el viteliért egy fiakernek [Kv; AsztCLev. Perc. 31]. 1847: Fiakernek 1/40[SL]. 1852: a' Dajkának meghala a' gyermeke, tegnap temette el, még pedig urilag, fiákerekkel sat. [Kv; Pk 7].

fiákeres *bércocsi*; birjar; Fiaker. Mietkutscher. 1790: Uti költség... fiakeres 3 [Cserei Heléna jk 32b]. 1858: Czéhmesteri változaskór a Czéh láda vivő fijakeresn(e)k 40 xr [Kv; AsztCSzám. 58]. 1869: tudast (!) a' Fiákerest [Étéd U; NkF].

fias 1. gyermekes; cu copil; mit ... Kindern. 1766: Szimnyik Gábor, jó, fias, vasmíves cigány [RettE 203].

2. fiókos; cu sertar; mit Schubladen. 1657: Vagion egy asztal záros fias [Kv; SzCLev.]. 1675: egy parast asztal labával edgiüt mellete ket paraszt pad szek edgk fias ket parast kar szek ket festet edgies szek [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1801: Egy Kek festékü Avatag Asztal Fias [Mv; MvLev.].

Szk: ~ asztal. 1642: aestimaltuk az Haazatt . . . minden Haazi Ezkeozokkal Fias asztalaual Nnjuszolául (!) padokkal karpitokál ... f 600 [Kv; RDL I. 128]. 1655/1754 h.: Ezek után tartozzék, akár házias ember akár Ifjú legény mester Remeket tsinálni, úgy mint: egy tisztességes és rejtekes fias Asztalt, és egy tisztességes Oos Táb-lát háromfele játékra, még ugyan egy harmad-fel singes Ládát lábostól; ezek penig mind festetlenek légyenek [Kv; AsztCLev. Jk 16]. 1681: Vagyon egy jó kötött fias asztal [CsVh 95]. 1724: Egy fias asztal Egy rövid lábú fias nyugtani való asztal [Koronka MT; Told. 29. 12]. 1740: Fias Asztal 1 [Aranykút K; Ks 73. 55 Paskuly Simon hagy.]. 1744: Vagyon egy kisdend negj szegű fias asztal fennyő fábol való [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ asztalka. 1724: egy szegletes fias asztalka [Koronka MT; Told. 29/12] * ~ asztalocska. 1724: Egy fias asztalotska [uo.; i.h.] * ~ iskatulya. 1576: Egy fias fias* Jskatwla, wagio(n) egik fiaba walamy fekete gyöngy es rez wezē, es egieb Aprolek [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9. — *Így, de talán ijas-fijas ikersző h.] * ~ láda. 1589: Egy fias Lada [Kv; KvLt Inv. I/2. 40]. 1714: Egy nagy fedeletlen fiasláda Egy fekete fias láda Egy nagy fiasláda [Kv; Pk 6].

XVIII. sz.: Igen szép tükörrel rakott fekete fias láda kit 60 talléron vettek volt [MNY XXXVIII, 132] * ~ ládácska. 1747: Egy pincze tok forma fias ládácska 1,02 [Kv; Pk 6] * ~ padszék. 1673: Wagion Egi fias pad szék az Asztal mellet [Wass. Borsai István hagy.] * ~ pohárszék. 1748: Az ebédő palatan egy fias pohar Szék [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12] * paraszt ~ asztal. 1765: Egy kis tékás asztal az hol poharokat fincsiákat tartanak fekete vászonnal vont 1 paraszt fias Asztal 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. C. II] * ~ tálas. 1763: 1 Kis odal Pohár Szék 4.50 1 Fias Tálas 2. 14. 1 Kis Tálas — 24 [Kv; TjK XVII/1. 15] * záros ~ asztal. 1656: Egy zöld Festekes záros fias Asztal kolczostul, zauarostol [Dob.; Mk Inv. 5]. 1662: Vagyon egy Záros fias asztal [Kv; SzCLev.]. 1673: Wagion egi Záros fias asztal a hazban [Wass. Borsai István hagy.] * ~ záros asztal. 1658: Ket fias záros asztal Ert d. 50 [Kv; KJ]. 1739: Egy paraszt fejr láda, egi fias záros asztal egi paraszt lábost asztal [Kv; Pk 6]. 1747: egi jo fias Záros Asztal [Kv; Pk].

Némely adalék esetében a 'rekeszes' jel-sel is számolhatni.

3. rekeszes; cu despărțituri; in Fächern geteilt, fächerig. 1752: egy Nagy Susek ket fias, 80 Vekas [Göc SzD; Borb. I].

4. a. bárányos; cu miel; mit Lamm. 1602: Juh uagio(n). 18. fias, meddw uagio(n) 13. dizno uagio(n) 10. [UstT 19/58]. 1635: adot negi fias iohot [Körispatak U; Pf]. 1714: Todorán Mihály kétt Fias Juval taxal [Kászonfelsőfalú; LLt Fasc. 85]. 1730: Az Fias Juhoknak mett. 6* [Szent-benedek SzD; Ks 70 Szám. 51. — *Ti. zab]. 1770: A Juhok Dezmalasaban tudom hogy tiz-ből egy Fias Juhnal többet nem vettek [Babuca Sz; IB. Volfgang Száros (60) jé vall.]. — b. malacos; cu purcei; mit Ferkeln. 1584: Jgiarto Thamas-ne vallia ... egkor vgia(n) ebrén valek hogy egy fias dizno kepeben Jeowenke ream* es a malaczokal zoptatak teyemet ky, es huzon Niolec hetig fekwem bele es . . . Az glogitasara keolteottem keozel f 50 [Kv; TjK IV/1. 244. — *Ti. a boszor-kányok]. 1630: eő neki ket rozsz eőkeőtnel teőbet s egi Fias Diznonal nem adott [Mv; MvLt 290. 211b]. 1647: Egy fias dizno negy malaczal No. 5 — harom swldeo No. 3 [Megykerék AF; BK 48. 16]. 1656: Disznok Dobokan. Böregh kan vaglon Nro. 2. Böregh Artany Nro 22. Böregh fias dizno Nro 21. Kocza Nro. 28 [Dob.; Mk Inv. 11]. — c. gidás, gidós, gödölyés; cu ied/iadā; mit Zicklein. 1631: Ket fias kecze, annak 3 fia vagion Egi nőtstin 2 czap [Peselnek Hsz; LLt]. — d. csibés, csirkés; cu pui; mit Kücken. 1570: Orsolya chyeow-gwy (!) Janosne ezt vallya, hogy ... Mykor az hazat megh Nernek, Az vrawal ez vallonak egy hazat chinalatna az vduaron, Es velel laknek Merth otth honis (!) vgy laknanak Minth az fias Thykok [Kv; TjK III/2. 173c].

5. ~ ablakráma keresztes ablakráma; cu cercevea în formă de cruce; mit Kreuzrahmen. 1727: ezen Házunk vadnak két Ablakal, Fias Ablak rámai Fenyő fábul valok [Dés; DLt Liber Inv.].

6. ~ tézsla kb. kettős tézsla; tinjalā dublā; Doppelvorspanndeichsel bzw. Ziehstange am Pflug od. an der Egge. 1692: Ezen istallo előt vagyon egy viselt eke talyigastul, fias teslastul, fa sikotyustul egygüt [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1843: Egy szánto eke, fias teslával — tájigával patingal [Magyaró MT; LLt].

◇ Szn. 1544: Fyas Andras [Kv; Szám. 1/IV. 31]. 1550: Andre fyas [Kv; i.h. 1/II. 5a]. 1554: Fyas Andras [Kv; i.h. 1/IV. 31]. 1555: Fyas Andras [Kv; i.h. 100]. 1614: Fias Peter [Száras-ajta Hsz; UstLt VI/56. 201].

◇ Hn. 1640/1679: Az Fias Tho bali szanto föld-nek a sz: mihali falua felől ualo fele (sz) [Bágyon TA; EHA]. 1782/1798: A' Fias Toban (sz) [uo.; EHA]. 1797: Fias mál alat (sz) [Tordátfva U.; EHA]. 1850 u.: Fias alatt [Boroskrakkó AF; EHA]. 1860: Fias alatt [uo.; EHA].

fiasan fiókosan; cu sertar; mit Schubladen. 1656: csinaltam egy deszka hozszamú fekete padot fiason f. 11 d 35 [Kv; AsztCJk 53b].

fialat I. fn 1. sarjfa; lástar; Sprößling, Jung-wald/wuchs. 1682/1722 h.: m. Bólkenyb(en) az egesz Falubeliek jelen levén vallotta(na)k egy darab Falu szabad földén nevedekett szalas

Erdőt (: mely mostan nevekedett Szalas Fiatalokból áll itt valo Eccla szamara :) ... mely felljül meg irt fiatal Erdőnek neve cserek allya [Görg-Jk 109]. 1768: az ő Nga erdejéből hozott ... Vonya Martura egy szánnak való fiatal [Girbó AF; BK. Máty Márko (32) jv vall.]. 1783: Csere és másféle fiatalokat szabadasan hordatták mint a' Lábom olyanakat is husztanak haza [Bos MT; CsS]. 1795: Szent Ivanyi Józsgát ha az Vass Urak kezekre kaphatják az Sz Ivanyi Határon Csak egj Esztendő el múlva is nem Sok fen allo fiatal avagy fat találunk Nagy(ság)tok [Vasasszt-iván SzD; Ap. Zilahi Balog Pál Apor Péterhez]. 1820: a Martonosi Erdőnek also részszeben senkiis fennálló fat vesszőt, vagy fiatal, anyiszori három forint büntetés alatt vágni ne mérészeljen [Martonos U; EMLt.]. 1845: Alább irattak Ip Helysége Hűttes bírái. El mentünk és fel számáltuk a fíjatalakat, találtunk az egész Erdőbe 770. fiatal [Ipp Sz; Végr.]. 1850: A Teleki kertbe többféle bokrok és fiatalok 300 darabb [Gyéresszt- király TA; DE 6]. 1852: A hátulso Nagy erdő Vastag fiatalos, ajja hitvány Csepü, mert a' süri fiatalok miatt nem nőhet [Backamadaras MT CsS].

2. gyümölcsfacsemete; puiet de pom; Pflänzling. 1771: Az eő nag(o)k itt Besenyőben leuő gyümölcsös kertiből az Termőfákat fiatalokat kik vagdalták ki? [Búzásbesenyő KK Bír IV.R. 30/26]. — Vö. a *citromfa* címszóval.

3. *uminek* a ~ja tinár; Junge. 1767: En^a a' Titt Urnak fogadott Vintzelerje vagyok ... Virág Varsánap után Hétfőre viradolog az also Táblajabol szőlőinek, ki ástanak és el loptanak mint egy negyvenig valo tö szőlőket (a mint a helyéit fel számláltuk és többire a' fiatalja, mert az vénebb tö szőlőket is próbálgatták ugyan a' mint meg tettzett de azokat ki nem áshatván mind a fiatalját ásták inkább ki [DobLev. II/377. 4b. — *Joann. Popoltzi al(ia)s Bede (35) nb vall.].

II. *mn* a. emberre von.; cu privire la om; in bezug auf Menschen: ifjú; tinár jung. 1610: Tudom azt hogy engemet az Azzony el kildot (!) meg tudni, hogy ha az Pwspeok Vram teőruenye szerent el oztozotte Chiki Simon fiatal Menyeteöl awagy nem [UszT 20/224 „Miklos Georgy” vall.]. 1843: tudja, én mily ügyes, jó, szorgalmas, csinos, szép, barna-termetes-fiatal, fizetéses, előmeneteles sat fitzko vagyok [Kv; Pk 7]. — b. növényre von.; cu privire la plante; in bezug auf Pflanze: sarj-, sarjadozó; care lăstărește; sprießend, treibend. 1632: Vagio(n) egj tilalmas teölgy Erdejek, melinek Tilalma f. 12. De miuel az erdeő cziaik fiatal, mégh eddegh mak raita nem termett, az mint referalliak [Illyen F; UC 14/38. 37]. 1729: Vagjon egj darab a kut magossa oldaláb(an) fiatal elegjes fa benne [Nyén Hsz; SVJk]. 1747: A Nagy Kapusi^a határ szél felett ... találtunk holmi levágot^a vekony fiatal vessző forma fáknak az ágait, ujjontan levágva [Born. II. 28. — *K]. 1768: három fiatal Cserefát ... levágot [Csapó KK; Berz. 3 F. 7. Lit C. 7]. 1786: a Kűsmód vize melleis ültetet fiatalfűzfak [Kőrispatak U; EHA]. 1798: a Kets-

kék ... a' Fialat jövéseket mind ell rágják, és a' fiatal fák(na)k Héjját körrül le hánttyák [Déva; Ks 76. VIIIc. 183]. 1805: az Erdőből hány szál Csere fíjatal fákot vágot ki, s találtunk 92 Csere fa Tőrsőköt, melyekről a' fák le-vágattak [Csekelaka AF; KCSl 16]. 1834: találtunk Három Fialat Kőrifát [Vécke U; Told. 39]. 1844: imitt amott azon erdőből vagynak le vagdalva fíjatal fák [Selye MT; DE 4]. 1860: ezen nagy kiterjedésű erdő egyenlő fiatal bikfakkal és jó vesszővel van süirű bėnőve [M.zsakod U; EHA]. — e. állatra von.; cu privire la animale; in bezug auf Tier: növendék-; tinár; Jung-. 1647: (Miko Istvánnak) az Buzai^a hatarrol lopua uestet vala el két fiatalj eőkreő [Kv; TJk VIII/4. 237. — *SzD]. 1676/1681: Igen hasznos volna, a több Erdélyi Vrak dicziretes peldajaval annak idejeb(en) ősztvőver marhakat venni es a havasoko(n) megh hizlaltatvan el adattatni; ... azok mellet fiatal marhakat is szerzén (: ugi mint: Esztendős mas fel esztendős vagy két esztendős): Tinokat neveltetni és el adásra ki külden^a [Vh; VhU 678. — *Ti. Magyarországra]. 1757: A Montlé nevű Tsézas Menloval hágattunk meg egy negy esztendős fiatal kantzát [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. — d. tárgyra von.; cu privire la obiecte; in bezug auf Gegenstand: ~bőr növendék-állati bőr; piele de animal tinár; Fell des Jungtiers. 1730: A Toronybeli pergő dobhoz egj fiatal bőrért Hfl. 1 Den. 36 Borításért a szíjgártonak Den. 60 [Kv; Szám. 56/XIX. 16, 23].

Szk: ~ *csereerdő*. 1795: Be vagyon pedig ezer Cziheres irotvány .. Kerítve, resz szerént sántzal resz szerént tövis Kertel resz szerént pedig tilalmas fiatal Csere erdeivel [Bethlen SzD; MNy XXXIII, 338] * ~*tölgyes erdő*. 1772: tilalmas mindenkor, Szép Épületre valo Fialat Tölgyes erdő Csere Makis terem [Szászfenes K; BK. Mikes conscr.].

fiatal-erdő sarjerdő; pādure tinár; Jungwald. 1590: Makkos es fiatal erdeois vagio(n) az hoz egy kerwleo vagio(n) [Bács K; GyU 22]. 1682/1722 k: (A) fellyül meg irt fiatal Erdőnek neve csere allya [GörgJk 109]. 1722: őróg és Fialat erdő jutatt egj Darab [Szecsel Szb; KvAkt Mas 344]. 1847: az őlyvesi erdő, karo vastagsagu szép fiatal erdő [Méra K; EHA].

Szk: *cserefás* ~. 1842: az Egész Erdő fiatal hagyatott, mint egy jo Kert Karo vastagsagu fel eresztett Cserefás fiatal erdő [Kakasd MT; DE 2].

fiatal-hegy sarjfatető; virf de lăstar/copac tinár; Jungwipfel. 1844: most a jeleni Télen láttam ismet tsak ugyan Forai Jánost, hogy egy rakofakora (!) fíjatal hegyet le vágottatt vitt el onnét [Selye MT; DE 4].

fiatalocska I. *fn* csemetécske; puiet; Pflänzling. 1742: Sok féle virágok s fiatalotskak [Pókafva AF JHb XXV/58].

II. *mn* tinár; jung. 1797: Hargos magu Szilva fák Nro 203 ezek közül némelyik fiatalotskákis

találtnak de nagyobbára régi meg vénhedettek [Kőröspatak U; Pf].

fiatalos I. mn 1. sarjfas; cu lästari/copaci tineri; mit Jungwald/wuchs. 1646 k.: egy Zugo hegy neuw Erdeo fiatalos twzre valo [Bányabükk TA]. 1737: (Az erdő) északka bükkes fiatalas, közb(en) meg élemedett Bikfák is vadnak [Nagyida K]. 1749: Erdő ... jo fiatalos volt [Mezőcsán TA; DobLev. I/2. 36. 21a]. 1768: a' Lüget nevezetű helyben ... vagynak nagyobb mak termő Cserefák is, de inkább fiatalas kert támasznak, és karonak valo [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscr. 40]. 1789: Ezen ... erdő Fiatalas [Szászrégen; Told. 27/25]. 1795: a Rindik nevű Erdő egy része épületre valo Fa más része tisztított és tisztítani valo ifju fiatalos [Szilvás AF]. 1815/1817: gyeres fiatalos Bükk, Gyertyán Czliheres erdő erről aszt vallyák, hogy a Vágási fiak bitangolnák [F.dobó U; TSb 47]. 1847: az Ecclesia Isten kiriti (!) nevű Erdeje ... ennek egy darabja igen jo, a más része növendék fiatalos [Méra K]. 1875: Indítványoztatik az erdő fiatalos része takarítása, ritkítása [M.bikal K; RAk 313]. — L. még GyU 138.

Hn. 1806: A' Fiatalos Tetön (k) [Kusaly Sz].
2. kb. növekvő, sarjadó; in crestere; sprießend, treibend. 1760: Solymos nevű Erdő ..., ebben vagynak Fiatalos Tölgy, Juhar Mogyoró, és Tóvis Fák [Csehtelke K; BLt]. 1844: Azon erdő ... a legfajinabb fíjatalos állapotba vagyon mostan| jo fiatalos állapotba láttam lenni azon erdőt a' meleg ősszel, de imitt amott egy egy szál fiatal levágvais láttam benne [Selye MT; DE 4]. 1866: ezen levágot helyeken fiatalos növesek vannak [Mikóújfalú Hsz].

Szk: ~ erdő. 1652: A' teolgy fiatalos Erdeo [Km K; GyU 134]. 1721: egy darab Tölgy es Nyárfakból álló fiatalos Tílalmos Erdő [Nyárszó K; KHN 120]. 1737: A Szász völgybeli Gyertyános tölgyessel elegyessel fiatalos Erdő [Nagyida K]. 1744: A' Kosár Csere ... tölgyfás és Cserefás fiatalos Erdő [M.bece AF]. 1780: A Götsi Szőlő Főn lévő Fiatalos Erdő [Harasztkerék MT]. 1796: szép fiatalas, fás erdeiben tet kárt [M.sáros KK]. 1810: az ájjba szép fel-serdült fiatalas Erdő [Vaja MT]. Borso helyen szép fiatalos Csere Erde (!) [Bibarcfa U]. 1812: A' Kender helyen lévő tisztított szép fiatalos ritkás Erdő [Türe K]. 1814: Tó berek nevezetű fíjatalos Erdő [Peleszarvad Sz]. 1823: a szép fiatalas Erdők [Dés; DLt]. 1849: A Boborbéli fíjatalos erdő | Lá Grapá Tauruluj lévő fíjatalas erdő [Kisesküllő K; BHn 74] * ~ cserefa. 1792: Erdő a Harasz erdelyin ritkás fiatalos épületre valo fiatalos Tsere fakból allo, sertest nem lehet rajta hízlalni [Derzs U] * ~ fa. 1793: Ebben az Erdőben vagynak Épületre való fák, ugy Gyertyános, és fiatalos fák is, melyti tilamban tartatik [Erdőszengyel MT; TSb 51]. 1816: (Az erdő) mindennemű fiatalos fákból áll, szomszédja . nyugotrol a' Varsoltzi Ref Ekklesia fiatalos Erdeje [Varsolc Sz; Born. XXIX, 24/14] * ~ kert? csemetekert. 1604: yeottek uala az Alperesék, fiatalos kert neuw helibe es az chur

Balas kerte neuw heljekben el folio vízre Zentieleken Vdúarhelzekben [UszT 18/175] * ~ tölgyfa. 1784: A' Koristáj n.h.-ben ... Fiatalos Tölgy fákból álló erdő [Szásznyíres SzD]. — L. még BHn 98; KHN 235.

II. fn 1. sarjerdő; pădure tinără; Jungwald. 1590: Vagio(n) itt az feiedelem zamara Hanchiokos erdeo tilalmas fiatalos ne(m) mak terneo [Kajántó K; GyU 17]. 1646: egy Zügő hegy neuw Erdeo fiatalos twzre valo [Bányabükk TA]. 1737: A Kis bükkes, melynek Verőfényes fele tölgyfás, ... északka bükkes fiatalas, közben meg élemedett Bikfák is vadnak [Nagyida K]. 1797: Erdők vagynaké? és azok Makkot termőké? vagy aprofaju Fiatalosok? vagy pedig tűzre valok? [Dob.; Wass]. 1813: A' Nyár szer beli nyil Erdő ... szép Cserefa fíjatalos [Udvarfa MT; Told. 42]. 1815/1817: A Szén hely fiatalossába ... ez szép Bükk épületre s egyéb hasznos dölgyokra is használható szálás erdő [Vágás U]. 1844: azon erdő mostan fíjatalos [Selye MT; DE 4]. 1860: Baglyos mege, alább a' mart felső részéig szép fiatalos innen a' patakig vegyesen öreg és fiatalokkal [M.zsákod U].

Hn. 1740: A Meszes allyán is vagjon edj darab Cseres Erdő, melyi Fiatalosnak hivattatik [Egres-patak Sz]. 1815/1817: A Juászó Fiatalossában (e) [Vágás U].

2. (erdő) ~ a az erdő sarjadék-része; partea pădurii cu vlăstare tinere; Waldteil mit Jungwuchs, Jungwald. 1860: Ezen erdő ... fája használtatik tűzre, épületekre, vesszős része gátnak. — fiatalossa czapkáknak és léczeknek [Vécke U; Told. 21].

◇ **Hn. 1814:** Fiatalas [Pusztakamarás K; CU].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

fiatalság ifjú kor, ifjúság; tinerețe; Jugend. 1754: Fiatalságom óta mindig fáradalmas és tevékeny életet folytatva, mostani tétlen napjaimmal sehogy sem leheték képes kibékülni [ÚjFE 4].

fiátalvi I. mn a Fiátfalva (U) **tu -i** képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i a toponimului Fiátfalva; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Fiátfalva: din Fiátfalva/Filiag; Fiátfalvaer. 1577: galfy peter fiatfalwy boldissar gereb Jobagia [UszT]. 1589: wzette Be Az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot diznajt ... Az kereszturfiatfalwy hatarbol Geogenybeoly [i.h.]. 1604: Fodor Janos fiatfalwy [i.h. 18/168]. 1813: a fiatfalvi Kálmány fiak|A fíjatalfalwy Határ szély|Az fiatfalvi Határ szélyben [Újszékely U; EHA].

II. fn fiátfalvi lakos; locuitor din Fiátfalva/Filiag; Einwohner von Fiátfalva, Fiátfalvaer. 1591: Thudo(m) azt hogy az ffiattfaluiak kerek folat faragnak vala egyzer az kereszturfiatfalui erdőn [UszT]. 1606: Demeterfalj gergelj Janos kereste az fíjataljakoth melljet az Alperesek is nem tagadnak hogy nem fíjatalfal hatar volna [i.h. 20/318]. 1805: Ezen helynek a' Kereszturfiatfalva felé valo bútűjébe vagyon két sos kut, egy a' Fiátfalviaké, más a' mlienjk Kereszturfiatfalviaké [Szk; WLt Conscr.].

fiazik 1. malacozik; (despre scroafe) a fäta; (ab)ferkeln. 1592: Az Zametó Vraim attak mi kezunkben az Inuentalaskor, Eöregh diznokat es Swldókett, No 60 Vamban Jutoth Apro es Eöregh dizno No 4 ... Az mell' Malaczokat ez Ideón fiaztanak, mind megh tettuesóttének es amiatt holtak megh [Kv; Szám 5/XII. 6–7].

2. bárányozik; (despre oi) a fäta; (ab)lammen. 1824: Bárány szaparodásunk is még tsak 45 — most fiaznak* [Veresegyháza AF; Told. 7. *Ti. a juhok].

3. (világra) szül; a naște; gebären. 1629: Hal-lotta(m) azt balogh Giörgjnetöl hogi mondotta Uarbeli Mathenenak, te seg dugasz Varbeli Mathene ti magyar Orszagiak vattok, korci porok czeren bokron hordoztak (így l) tüteökett, engemet it fiaztak ollia(n) Attiafiak vattok, hogy eggitek az hegien szart, az mastok az hegi alat s eöszue mosot az esseö benneteket; teöb efele gjalazatos sokkatis eleget mondot [Mv; MvLt 290. 142a].

fiazó 1. bárányozó; (despre oi) care fatä; (ab)-lammend. 1749: Fejér fiaszo Szämba valo juh nro 40. Szürke fiaszo számba valo 27 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

2. malacozó; (despre scroafe) care fatä; (ab)ferkelnd. 1687: Eöregh díszno nro 15. fiazók [Mocs K; JHbK LVI/6].

3. gidózó, rég ollózó; (despre capre) care fatä; (ab)zickelnd. 1717: Administralt Gyergyobol 20. fiazó kecsket [Born. XXXIX. 9].

ficamodás ficam; scrintiturä, luxatie; Verrenkung. XVIII. sz. eleje: Az ficzamodas kétt féle egyik az elejin, az másik az hatulján, s mindenik köröm házban esik megh: az elso lábán való körömházbeli ficzamodast így orvosold* [JHb 17. 10 lótarási instr. — *Köv. a gyógyítási ut.].

ficamodik (ki)ficamodik/menyül (vmelyik ízület helyéből kiugrik); a se scrinti/luxa; verrenkt werden. 1772: a Grofomat még ágyba feköve talál-tam a lába fájdalma miatt s még mostis csak fekszik, mivel a Térde kaláttsa egészen a czomjára fitzamodott volt, mely miá ugy mint mászsor a Fársang nem folyhatott [DobLev. II/438. 1a Szántó Sándor anyjához Tordáról Ne-re].

ficertes ? csámpás; scälimb; quackelig. 1693: ram tamadott ... szidot santificertesnek ket agh-nenak [Páva Hsz; HSzjP].

A jel-re nézve 1. *ficertös* 1. sánta; 2. csámpás [MTsz; de a felsorakoztatott adalék nem Erdélyből való; 1. még EtSz]. — CsF *ficertes* 'ficamodott eszű' div jel-éhez aligha van köze az itt közölt adaléknak. Magának az adaléknak csúfondáros jel-ére 1. MNy LVI, 257–8, SzE 58–9.

fickó 1. serdülő fiú; adolescent; Heranwachsende, Jüngling. 1633: az Inassat az fickkott kül-teön külte koncnehozis az Aszony uta(n) es ugi hiuatta ki [Mv; MvLt 290. 122a]. 1723: Laczikának edgy nimet fickkot viszek [Mezőméses TA; Ap. Apor Péter feleségéhez]. 1730: néha a' Lovak csak

magokra vóltanak, néha penig egy ros Ficzkö őrizte, hogy még is más falu határára ne mennye-nek [Türe K; Told. 28]. 1741: Martinus Székely de Réty (45) Fatetur az Bora Joseff öcse más Ficzkokkal edgyütt el czövekelék a földeket [Sze-merja Hsz; HSzjP]. 1752: jó Ficksó (!) lévén énis másokkal edgjütt Makkon nyoltz százig valo ser-téseket ezen Szárhegy oldaláb(an) Pásztoroltunk [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 45]. 1765: én az utrizált Kortsoma háznál valék, holot tántolnak vala ide valo Némely szász fickkok [Zágor KK; Ks 18, LXXXVIII. 8]. 1774: Az én szakátsom melléis attak vólt egy Jantsi nevű oláh fitzkót két vers-benis, hogy szakátságot tanuljon [Szentdemeter U; LLt Vall. 49]. 1791: Szeplaki Pakulár Huru-bás Szimion maradt az Juhaknál egy Fitzkoval [Bernád KK; SLt évr. Koros Marian (40) jb vall.]. 1855: a Zsibói garázna fickkók idézték elő a verekedést [ÚjFE 267]. — L. még MNy XXXVIII, 57.

Szk: ~állapot 1746: Nobilis Laurentius Váradí de Al Torja (37) Fatetur mikor Grof Tökölyi Imre itt járt Ficzko állapottal voltam [Altörja Hsz; HSzjP] * ~korában. 1740: én fitzko ko-romban ... jobbgy embernek szolgálja voltam [Ádamos KK; Pf]. 1744: Csiki Pista Ficzko korába ment el. Boros Pista Iffiu Legény korába szö-kött el [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1774: fitzko koromban az Néhai édes Atyám meg neve-zém Szabo Martonnal Czimbórálván velle szán-tottam ezen ... Földben [Vaja MT; VH]. 1800: Ezen a Helyen eleget jártam Ficzko koromban; mert egynehányszor vóltak bé fogadva Sertésse-ink a' Kelentzei Erdőkre Makkolás végett [Bene-dekfa Sz; BfR II. R. 58/21 Bósházi Szilágyi Mihály (50) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével].

2. (fiatal)ember; (om)tinär, fläcäu; junger Mann, Jüngling. 1843: tudja, én mily ügyes, jó, szorgalmas, csinos, szép, barnatermetes-fiatal, fizeteses elő-meneteles fitzko vagyok [Kv; Pk 7].

Szn. 1621: 24. Juny Vyhelj Marton erkezek Cas-sarol ejel Colosra sietue(n) Gubernator U(ram)-hoz ... Vizza jeoue(n) Colosrol Vyhelj Ficzkojs velle leue(n) B.V.h. atta(m) etelekre jtalokra f — /20 [Kv; Szám. 15b/IX. 58]. 1721: Száva János, mellyet most Ficzko Jánosnak is hinnak (gyermek csintalanságáért a mint szokták hinni nalunk:) [Rogna*; Ks 25.V. — *Később: Kornislaka SzD].

An. 1805: Első Pár ökör, .. A fitzko Tsábéli, a Rendes Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csäki-per 124. L. 31]. Első Pár Ökör, Fitzkö és Rendes, öt esztendő szerűek [Bún KK; i.h.]. 1827: Pajkos és Rendes Nevű ökrök Ficko és Rendes [Mocs K; Told. 39].

Hn. 1654: Ficzkoba(n) (sz, k) [Magyaró MT; EHA]. 1795: Fitzko ret [uo. EHA].

fickó-agár kölyökagár; ogar tinär; junger Windhund. 1723: ha lehet az fickzo agarat kuldgje ki Ngd [Kv; Ap. Apor József és János lev.].

fickócska serdülő fiúcska; báieftandru; erwachsender Jüngling. 1753: hat személyek voltak, . . az hatodik pedig egy Kis Fitzkotska volt [Nyáradsztbenedek MT; Told. 28].

fickó-gyermek serdülő fiú; adolescent; heranwachsender Jüngling. 1769 k.: Fitzko Gyermeket mely is nékem Fiam be hajtattott M. Frátára [K; KLev.].

fickó-inas serdülő korú/süvölvény-inas; uenic tinár; junger Lehrling. 1732: Szász Nyiresi Demeter ficzko Inas [Kóród KK; Ks 12.I.].

fickó-jobbágyinas ?serdülő korú/süvölvény jobbágyinas; uenic iobag in virstá adolescentá; heranwachsender Fronbauerbursche. 1752: emlékezem arra is: hogy Fitzko Jobbágy Inasok Szóktenek ell egyszer is mátszor is [Gyeke K; Ks 5. XI. 9 Joannes Senior Biro (65) jb vall.].

'jobbágyfiú' jel-sel is számolhatni.

fickó-jobbágylegény serdülő korú jobbágylegényke; fläcäiandru iobag; heranwachsender Fronbauerbürschchen. 1752: Vonya . . . Csátlos Lévén akkor valami 15 Esztendős fitzko Jobbágy Legény ellszókék [Gyeke K; Ks 5. XI. 9].

fickó-leány serdülő leány; adolescentá; heranwachsendes Mädchen. 1755: Törös Istvánné Intze Judith vidua (85). fat(etur) Fülöp György hoszas rabsága miat a magyar szoban akadozott Bráhát főzött, igen jo édes ital volt, fitzko leányokul oda jártunk [Illyefva Hsz; HSzJP].

fickó-legény serdülő legény; adolescent; heranwachsender Bursche. 1713: Dnus Gabriel Köntzei (57) fatetur tudom hogy egy néhány Fitzko Legényeket estvének idejin meg vert [F.torja Hsz; HSzJP].

Szk: ~ *korában*. 1801: Tott Falusi János Fitzko legény korában a szőlőből valami Turi körtvellyt szedven a Tarisnyajab a azert bé kiser-ték a Faluba [Mákó K; KLev.]. 1773: Ficzko Legény korunkban lattuk hogy Szabo Ferencz egyszer bé keritette vala azon meg nevezett pusztát Uraság számára, és kukuruzát s Tatárkát vetettek beléje [Ádámos KK; JHb XIX/15].

fickó-szolgácska serdülő fiú-szolgácska; slugá micá/tinárá; heranwachsender Knecht. 1778: Volt egy kis Budai* Fitzko szolgátskaja [K; KLev. — *Burjánosóbudáról, azaz Bodonkúttról (K) való].

fickó-társ serdülő fiúpajtás; prieten tinár; heranwachsender Kamerad/Gesell. 1760: a' Tökös tón túl szénát gűjtöttünk oda jöve az említett Praefectus és engemet negyed magamal ficzko társaimal jól meg Suprála egj vesszszóvel [Dés; Ks 23.5].

fickókándozik (szerte)fröcsköl; a se improsca; (zer)spritzen. 1745: a Gyekei embert is látám még

egy katona főb(e) vagja az vére mesze ficskándozot az fejből [Mocs K; Ks 5. X. 6 Moldu-ván Vaszily (36) jb vall.].

ficsor 1. (román) legény; fecior/flăcău (román); (rumänischer) Bursche. 1570: Margith pal deakne hity zarent vallya otth az hazba voltak Zabo Janosne Trombitassal Mayd estweiglen, Annak wtanna mykoron Lérénch deak Menegzeye leot volna, Az Zabo Janosne Zyr (!) volt es zytkozodyk volt hogy Nem Jeo alah az Trombitas Az fychor hogy vonna Thanchot tancholnak payos kes Janossal [Kv; Tjk III/2.26]. 1597: megkerdeok: Az tynzel mely ola vala eossy Andras vram mayora: Peter: mondank (igy!) hogy Peter Jsmerede ezt: Az fyczortt monda Az hogy nem Jsmerem es monda ez Az ficzyor hogy nem Jsmerz ha ez nyaronys egyuth eoryztwnk [UszT 12/66]. 1657: Édes Öcsém uram, megad a ficsor az kegyelmed levelét [Ebesfva KK; TML I, 75 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1676: Mikoron volnánk . . . Also Galdon* . . . Jöve mi elönb(e) . . . egy kis Olah ficsor kinek neve Buta Medre [KB. — *AF]. 1714: tudok . . . egy Nyisztör Kozma nevű Ficsort, ki is volt Fia Nyisztör Gábornak, ez az előtt Rücsön* lakot [A.répa MT; JHbB M. 47. — *Mezőrücsön (MT)]. 1721: attan borsot ket vekat az mellyet az ola ficsor vit ala [Betfva U; Pf]. 1746: latvan a fogoly ficsort, kerde eze az a Ficsor monda Tisztarto Ur(am), ez [Szgy; LLt]. 1752: Boér Klára egy fitsorral meg tsufolta ferteztette magát [Kolozs; CsS]. 1758: a ficsor és Leány kik akkor a Csordát őrzettek mindenik legitimae aetásu [Doboka; TL]. 1768: Midőn érkezünk volna vélek a' Köves arri Isztinához ki néze egy Kerekes Istók nevű Fitsor az Isztinából, és monda: hova hajtjuk azokat a' Lovakat [Páké Hsz; Szentkgy. — Három m. tanú vall.]. 1782: Szabo Moses Gyalog Katona ökrét . . . meg esmérték egy oláh fitsor és mézárások kezén, a fitsor Buna Vaszit vette okul [Zágon Hsz; i.h.]. L. még RettE 136; TML I, 90, 118, 121, 192, 195, 256, 417.

Szn. 1376: Bothus dicto ffichormiklous [Mny X, 78]. 1482: Ioanne Fychor de Kentelke* [TeIO II, 153 a km-i konvent okl. — *SzD]. 1569: Mo-gyorósi Ficsor Mátyás [SzO II, 265]. 1592: vettem 2 Zal fatt Zomordoky fychor Pettertől f 1 d 32 [Kv; Szám 5/IV 258 Eppel Pál sp kezével]. 1614: Fichior Miklos jb [Vécke U; UszLt VI/53. 170] | Ficzor Miklós hauaselui fi zs [Putásfva Hsz; UBeth. 306]. 1629: Zakarjas Ficzor, Ioannes similiter Ficzor [Kölesmező K; JHbK XXIII/3]. 1754: Nobilis Juditha Fitsor (15) [Altörja Hsz; HSzJP]. 1770: Petrus Ficsor* [Ne; DobLev. II/422. — *Fejér m-i not.]. 1772: Atosfalvi Fitsor Péter mp Nemes Fejér Vármegyének hites Asses-sora [Ne; i.h. 437. 2a]. 1846: Ficsor István [Kv; Rak 62]. 1861: Ficsor István [Szamosfva K; Rak]. — L. még Veress, Doc. V, 350, VI, 483–4; TMÁO I, 43.

Án. 1655 k.: Ficsor* [GtSz II, 53 II. Rákóczi György ménesösszeifr. — *Lónév].

Hn. 1616: az mely Erdeőt Nyarasnak hynak az Ficzor kuttynal (sz) [Marossztkirály MT; EHA]. **1737:** A Ficzor gazban [Bh; BfN]. **1792:** A Ficsor volgyibe (sz) [Bh; Sándor conscr.]. **1833:** A' Ficsor Gazba (sz) [Bh; EHA]. — L. még KHN 14, 19, 20.

2. lábbelfajta; un fel de încălțăminte; Art Schuhzeug. **1599:** Achacius Simon Viszen Karoliban .. 60. Bokor karmasin kapzat — //30. 300 Fichwrtt — //45. 12 Lasmakott ... — //24 | Brassay Ambrus Vizen. Karoliban 188 zattian Sarutt ... — //94. .. 450 Fichort aprött — //68. 100 Bokor zattian kapzatt ... //50 [Kv; Szám. 8/XIV. 4,5 harmincadjegyz.]. **1620:** Zaz szekernietul f 1/ Zaz Aszszony ember sarutul koztul f — //50. Zaz szattian sarutul f — //66. Harom szattian sarutul f — //2. Zaz Karmasin Sarutul f 1/. Zaz Ficzortul f — //15. [Kv; KvLt II/69. 2–3 Vectr]. — Vö. a szattyán-ficsur címszóval.

3. vámoló faedény; vas de lemn cu care se măsoară uiumul; hölzernes Mautmaß. **1838–45:** „ficsor: 1. Ficsor” románul „fiisor-ficsor, latin filioliolus. 2. Igaz teszi azt is 'Mautmasz', de csak román „helyeken, s van fuka és fickó nevünk rá” [MNYTK 107, 20].

ficsor-saru lábbelfajta; un fél de încălțăminte: Art Schuhzeug. **1599:** Teolcheres Adam Vizen Banlara 10. Zekerniet ... — //10 9. karmasin Zaras Chismatt — //18. 3 Forinthara zattian kapzat — //9 Apro Fichwr Sarutt ... — //6 | Elek Janosne. Vizen Zilagiba(n) ... 40. Bokor apro Fichwr Sarutt — //70 20 Zattian Sarutt — //20 [Kv; Szám. 8/XIV. 8, 35 Hj]. — Vö a *ficsor* 2.-vel.

ficsőllik-főldecske ? szakadék-főldecske (szomszédos földből kiszakadt földdarabocskák); mică bucată de pământ ruptă din pământul învecinat; kleines aus dem benachbarten Feldstück herausgerissenes Stückchen. **1766:** az hol a kérdés(en) forgó Föld vagyon nekem is vagyon három darab Földem, melyek azon Dőlő Földnek a bűtfüre mennek a melyből az utrizált Ficsőllik Főldecske ki szakadtott volt ... ezen két földből szakadtott és a több Földnek végibőlis, amellyek azon Dőlő Földre mennek. [Kökös Hsz; Kp I. 234 G. Füzi sen. (60) miles ped. vall.].

A címszó előtagjának töve alkalmasint összetartozhatik a székely *ficsinka* 'szakadék/hulladék-rész' tájszó [Vadr. 499] tövével; ez utóbbi szótározásakor az *ETSz ficsinka* és *fincsálék* nl. hangfűző eredetű tő lehetőségével számol. — L. még CzF, MTsz.

fidefragus hitszegő; sprejur; treubruchig | hamis hitű; eretic; falsch. **1736:** világoson Constál az hogy, kik légyenek Fidefragusok, és mi formán essék hamis hitb(en) [Dés; Jk 198b]. **1737:** Exhibeált literale Instrumentumból az Anak világosonn elucescálnak, hogj az I. Hamis-lelkűnek, perjurusnak mondotta az At, ellenb(en) pedig az Inctus két rend béli exhibeált Documen-

tumival semmit nem doceal, hogy fidefragus; vagj perjurus volna az I. hanem olly Cavillumakkal és Subterfugiumokkal kívánnya aggravalni az At, a melyek magokb(an) hamis-hitűséget nem involválnak; hanem többire mások(na)k difamatioját, és maga Tisztb(en) való restes eljárását [Dés; Jk 246a].

fidefragusság hitszegés; sperjur, calcearea credinței; Treubruch. **1733:** Nemzetes Zilahi Istvá(n) Assessor Atyankfia maga szabad jo akarattya szerint Assessorsági hivatallyatol (: nem kéntelen-ségből, nem fidefragusságajert sem legkisebb helytelen Cselekedetiért:) hanem az szegenységhez való nagj szeretetbeli indulattyalból el bucsuzott [Dés; Jk 435].

fidelis 1. hűséges; credincios; treu. **1722:** engedgye Isten hogy légyen eo H(e)r(cegsé)g(ne)k utánnam job oeconomus szolgálja, fideliseb pedig hogj legye(n), azt nem kívánhatom nemis admit-talom [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

2. igazságos; drept; gerecht. **1746:** A Falu vég-in valo Meleg oldalb(an) két helyen lévő Ju heverést két részre osztván ... alól felől való része hagyatik a két részről való Jobbágyok-(nak) egy más között való fidelis el osztásra [Mező-bodon TA; JHb XI/22 10].

fidelitás hűség; credință; Treue. **1592:** Janos Kiraly lewele, melyben beösesen zepp deak zokkal dichiri ez warost az megh tartott Hywsgben hogy Erdelyben tulaido(n) chak Coloswart talalta az fidelitasba(n), az szaz varossokis mind el haylottak volt melleolle, kiert engedte megh ez varosnak Sattcz adaiath [Kv; DiósyInd. 19]. **1679/1681:** Mindeneknek előtte, az Urokhoz való fidelitas, es industria lèven à Tisztviselőkbenn legh dicseretesebb virtus mellyek(ne)k ha Udvar-biro Vramis megh tartoja leszen, I(ste)ntől áldást töllem hitelt es tekintetet varhat maga(na)k [Vh; VhU 668].

fidibusz-tartó pipagyújtó-tartó; suport pentru aprinzător de pipă; Fidibushälter. **1847:** Dohány tarto Fidibus tarto Cigárro tarto Pipa tarto [MkG Conscri].

figál 1. meghatároz; a stabili; bestimmen. **1740:** Kitzing Vram ... azt írja hogy az Tiszttek számára elegendő vecturát, praejuncturát adjunk de nem figálja bizonyos számát, az Militia pedig két annyit kíván, és vészen is az Ordinariumnal [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. **1753:** Kolumb(án) János ... figálni nem tudgya mennyi lehetett* [Kraszna Sz; Borb. II. — *Ti. a pénz]. **1777:** Ezen hely többnyire Erdős volt, de már ki írtatott. Esztendőnként való hasznát pedig figálni nem tudom, mivel per partes írtattott [Révkörtvélyes SzD; TL. Prov. Turde György (60) vall.]. **1802:** a' Gáttnak el vagatása napjától fogva annak a' máj naptol intézendő felállítathatása napjaig egészszen, menyit erő kára le-

het a' Felperes Meltóságos Bàronissa Aszszony-nak? meg intézvé szàmba vévén, és arokat is meg határozatván, ôszve véve mindeneket; az Exequenda Summát figáltuk következendôleg^a [T; BLt 12 Végiai Horváth Gáspár szb kezével. — *Köv. a fels.]. 1827: az antiqua sessiok Számát figáltuk, meg határoztuk és a' Nova Sessioktól meg különböztettük [Erdôsztgyörgy MT; TSB 51].

2. megszab; a fixa; festsetzen/legen. 1782: a Jobbágys Taxáját K Biro Urammal együtt Figaljuk [Patakíva U; Ks I. Ferenczi György lev.].

3. kijelöl/jelöl; a marca/indica; abmarken/steken. 1762: opiniot adánk a collegiatum iudicium felállításáról, melynek sedesit figáltuk Szék városára^a [RettE 142. — *SzD; ez akkor még bánya-város volt]. 1766: Ki keresni és figálni a' Métát p(er) Ocula(ti)onem et Rectifica(ti)onem határozta a' Törvény a' Métát p(er) Ocula(ti)onem lehet kikeresni, de a' hol Méta nints oculalhat ot Hiúzi Szemekkelis még is meg nem kapja [Torda; T Jk V. 328–9]. 1781: (A földnek) midőn az also része ki járattatott s Gódröztetett volna, az nyilás emberek egy más között az nyilak határát meg disputálták volna figálók az Nyilakat Huszon két egész nyilokra [Mezőbánd MT; Mk XI. 62]. 1824: a' Migs Ur áltol, és áltolam is bé adott levelek a' birtokat egy bizonyas időtől fogva figálni láttatnak, s valósággal figállják is [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz].

4. (időpontot) kitűz; a hotári/fixa (un termen); fest/ansetzen. 1739: méltotassék ... az Generális Computusra valo comparitionkat olly competens terminusra figalni hogy szűntelen valo bajoskodásunk között azan Computusra kevantato praeparatoriumakat perfiacialhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.]. 1801: minden Ecclesia gyűlést az Ecclesia tagjai ... oly szorgalmason gyakorolják, hogy ha annak utánna ... a hol a Curator figalni fogja a gyűlést valamellyik meg nem jelenik, egy mforintig büntetessék meg [M.köblös SzD; RLt].

5. lakásd/lakóhelyét ~ja be/megtelepedik; a se stabili; sich ansässig machen. 1757: Tokus Mező (l) nevű Czigány ... Marus Vásárhelyre (: Nagyernyéből^a;) a Czigány Mezőre menvén, ottan magának lako helylyét a több Marus Vásárhelyi Czigányok köze figalta [Mv; EHA. — *MT]. 1777/1785: Nehai Budai István Uram Özvegy Székely Borbára Aszony ... Mivel immár Edes Pánál Budai Mihály Urnál kévänná Lakását figálni ... Emberei tartozának ... ide Sz Iványra által költöztetni és minden Némű portekait Gabonáit általvecturázni [Vajdasztván MT; MbK X. 48]. 1797: én itten Kolos Vármegyében Palatán figáltam a magam lakásomat [RLt Rettégi Mihály kezével]. 1824: igen hasznosnak és szükségesnek látván azt, hogy Kolosvárra kelletvén lakásomat figálni, ehez közel levő Jozságot szegeznek magamnak [Kv; Ks 68. 48. 37]. — L. még RettE 69, 379.

¶ A szk fennebb adott jel-e latin szk tülkörfordítása (l. Finály).

6. possessoriumát ~ja benne kb. birtoklását állandósítja; a-si permanentiza posedarea; sich in Besitz beständig machen. 1766/1778: azon részt is mellyet Déák Istvánné Aszszonyomnak cedált volt Dosa Uram viszá vette, más esztendőn, hogy Possessoriumát ne figállja benne [Ilencíva MT; DLev. 6].

figálás kijelölés; marcare, indicare; Abmarkung. 1844: Berei István eő Kegyelme, édes attya Berei Miklos neve után a sessiok figálása Sora 92ik pontya alatti meg állított l. Sessiobol magát tisztán illető jussából által ad 1/4 rész vagyis egy fertály Sessio után jutando erdőt [Bözöd U; Borb. I].

figálhat kb. rögzíthet; a putea fixa/prinde; fest-machen können. 1748: Az másik Inctus(na)k ... edgj pár fa kengjele két rétbén fogott botskor szíjjuval ôszsze kötve olly hosszszaságra, hogj nyereg nélkül a' ló hátan által vetvén commodē lábait kengjelekb(e) figálhatta [Torda; T Jk III. 219].

figált 1. meghatározott/szabott; stabilit, hotárit; bestimmt. 1780: az első futatott darab vasat meg mérvén, ha a' figált százhusz fontot nem találja, a' másodikban potolhattya, és harmadikban [Torockó; TLev. 5b]. 1781: A Török buza ... a felyebb figalt áron computaltatván fizetődjon F. Rh 9 [Kisalmás H; JHb XXXII. 22].

2. kijelölt; marcat, indicat; abgemarkt. 1740: Noha ez előttis p(rae)moneáltatott vala Néhai Imrefffi Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné hogj magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metaihoz tarttsa; de mind eddig sem cselekkette ... azért, Hadnagj atyánkfia ô kglme, ad 3tium Admoneáltassa, hogj praescribált fixe figált határára végje bé kertit [Dés; Jk 537b]. 1842: mivel hogy a falu Bözöd a köz erdőköt Comuni térümököt (l)^a fel akarja osztani secsiioit (l)^a figáltatta és ... Jakab János a mostan már figalt secsiójából vagyis sectioja után Következendő Közhellyekbéli jussából egy 8ad és egy 16tod, s még ha magának meg maradott fel seccion feljel hami Quodrátt ôle találatik által adá ... Vas Janosnak [Bözöd U; Borb. II. — *^bTollvétség Communi terrenumokot, ill. sessiioit h.].

3. kitűzött; fixat, stabilit; festgesetzt. 1787: Lénárt Joesff eő kegyelme jobb kezének bé adásával arra igéré, és obligálá magát ... hogy maga mint kezes Fésűs Ioseffert a figált időben a taxát le teszi [Mv; MvLev. 2]. 1794: el telvén a figált Esztendő akkorán az fen irt zalog summat le teszi [Aranyosrákos TA; Borb.].

figáltat kijelöltet/jelöltet; a dispune să fie marcat/indicat; abmarken lassen. 1766: kéré minket ... Torotzkai Péter Ur élete kedves Párja Mélgos Suki Klára Aszszony, hogy mennénk el ... Nyárádtőre^a hogj ottan ... két antiqua Colonialis

Sessiojit, ... Törvény szerint való kijáratás által régi igaz határokat kijáratnok és figálatnok, és az hol vgy kivantatnek egyszer s mind gödröze-
sekkel és kövözésekkel a' másokétól distingvál-
tatnok [SLt XL. XLVIII. 16. — *MT]. 1842: a
falú Bözöd a köz erdőköt Comuni tériomokot (!)
fel akarja osztani secsioit (!) figáltatta [Bözöd
U; Borb. II. — A teljesebb szöv. figált 2. al.].

figálatás kijeleltetés/jelöltetés; marcure, indi-
care; Abmarkung. 1780/1784: a Sessioknak figál-
tatásokban ilyen mod observaltassék* [Galambod
MT; Told. 29. — *Köv. a részletezés].

figálatik 1. meghatároztatik/szabatik; a fi sta-
bilit/hotárit; bestimmt/festgelegt werden. 1749:
A malom Conservatiojára való Költség és a Mol-
nárnak cedalandó rész az is a Proventusbol defal-
caltatik és post Defalcationem figálatik a malom
valora [Budatelke K; Ap. Dobra Péter vall.].
1767: a mi akkor azon Consensus mellet figálatott
edgyüt különösen már a Vidua meg nem változ-
tathattya Néhai Fekete Josef vra(m) intentioja
's czelja 's meg határozása ellen [Hsz; BLv.].
1785: az Urbura ugymint: Dézma, Taxa, mint
de Jure tartazo Regalis Proventus ad praestandum
figálatott [Torockó; TLev. 6/1. 16b–17a].

2. kijelöltetik; a fi marcat/indicat; abgesteckt
werden. 1733: Most ujjab dispositioja jött az Com-
pagniak(na)k az Statiojok iránt ... Nekem elég
bajom vagyon az Compagniakkal, a mig eczer
nem figálatik az Statiojok [Kályén Hsz; Ap. 1
Székely Elek Apor Péterhez]. 1745: azon helyre
selléreket vagy Jobbágyokat ne telepítsen ha-
nem csúrt csűrös kertet tartson, az denominalandó
reambalatorok által oculaltatván circumferentiája
figálatik, úgy hogy sem a descriptált Szekér út,
sem az víz partjain levő ösvény ne p(rae)cludaltassék
[Torda; TjK II. 61]. 1762: A gubernium azt pa-
rancsolja, hogy a főispánok generális-széket celeb-
rálnak s adjanak opiniot, hol figálatik a locus
judicii. Nálunk inkább hiszem Széken* lesz [RettE
141. — *SzD]. 1769: a pura antiqua és nova Sessiók
serio investigáltatván, tanáltattak s figálattake
szerint [Bos MT; Told. 8]. 1775/1802: a két Falu
között a Határ figálatassék [BSz; JHb LXVIII/3.
150]. 1801: Minthogy pedig benn az Faluban 68
1/2 Antiqua sessiók figálattak, minden antiqua
sessio után jut 92 köből alá valo föld [M.nagy-
zsombor K; Somb. I].

IIa. 1800: figálatattá vala [Mv; Tsb 24].

fige 1. füge }

figli 1. fligli

figura 1. alak; figurá; Figur. 1714: Meg aranyo-
zott ezüst Pohár Krisztus Vrunck Kinszenvedésit
representalo három figurakkal ékesített | Asztali
Óra, a' tetejen ember figuraja reprezentálván
[Fog.; REkLt Apafi Mihály hagy. 44]. 1837:
Egy Fejér glazirozatlan Hébé figura aljastól [Szent-
benedek SzD; Ks 88. O. 38].

2. forma; formă; Form. 1797: (A föld) Eszak
felől fetske farkulag, vagy triánguláris figura modra
rug-ki a' Tordai Utba [Ajton K; CU]. 1810:
Meg méretvén ezen erdő hely három Szegű figurá-
ban vétetet fel [EMLt].

3. alakzat; formă, infăţişare; Form. 1714: Cseh
Orszagi üveg Palaczk, fedeles, külömbféle figurak-
kal, futraljb(an) fl. Hung. 5 ... Külömbféle figu-
rakkal ékesített Török Karpitok No 7 sok hellje(n)
lyukas fl. Hung. 44 [REkLt II. Apafi Mihály
hagy. 11, 56]. 1765: a' Kis Ajto igen szép for-
májú figurákkal ki vagyon mettzve és azon
mettzés veres sárga testszín fejr és fekete szinek-
kel megfestve [HSz galambbúgos-kapu al.]. 1781:
Aringer András Uram ... mind az alsó mind a
Felső Házak(na)k, Stokaturái felső részeit Teglával
béis Flastromozza; A Stukaturákis körül illendő
szép párkánnyal közepibe pedig illendő Figurak-
kal légyenek ki Csinálva [Déva; Ks 78.20. 12].

Az adalékok közül némelyik az 1. jel. alá is tartozhatik.

4. kb. díszítés; împodobire; Verzierung. 1714:
A Fejedelmi Apafi Hazn(a)k Genealogiai mesterse-
ges es szép írással figurakkal le írva [REkLt II.
Apafi Mihály hagy.].

5. ? parcella; parcelă; Parzelle. 1814: az Exp(o)-
n(en)seket illőttó egész belső Fel méretvén alkal-
matlan állásáért két Figurákra szakasztott: az
1ső Fig. Déli vége 9 □ól Eszaki vege 14 4/6 Közép
Hossza 29 [Benedekfva Sz; Bet. 3]. 1815: az egész
Telek 1 Figura, az Utza felől valo Szelessége 24
ól, hossza 35 ól, más vége 14 ól, Felülete ezen
Figurának 665 négy Szeg ól [Virágosberek SzD;
Ks 77. 19]. 1815/1817: Az Egei és Dályai egyben
folyó Határok között ... egész Láb, mely Feje-
delem lábjának nevezetik egyenetlen allasa miatt
két figurába méretett meg [Ege U; EHA]. 1816:
A legg Also Nagy Berek Két Figurába méretett
meg ... Keresztül mérve a Triángulumnak Bá-
zissa lett 30 ól az honnon közep Széjesség 15 (ól)
[Radnótfája MT; Born. G. IV. 17].

6. tréfa; glumă; Spaß. 1842: kérdeztem Josi nem
vetted é el az orámat figurából melyre ő azt mon-
dotta, hogy ő nem szokta senki portékáját sem
figurából sem más keppen el venni [Dés; DLt
916].

Szk: Lt mutat kb. figurázik, bolondozik. 1806: fél
a 7re (így:) komédiáb(a) mentünk hől (!) egy Pohl
Antal nevű Cséh kezetlen ember a Lábaival figu-
rákat mesterségeket mutatott [Dés; Kornis Mi-
hály naplója 178].

7. ' ? ' 1678: Uzonbol vitte(ne)k el Holnapok
figurait nr. 10 [BLt 1].

Az adalék alkalmasint a hónapok szimbolikus szobor-ábrá-
zolásaira von.

◇ Szn. 1829: Joannes Figura [Dés; RkEak
23].

figurájú 1. alakú; de formă, in formă de ;
förmig. 1785: a Kastélynak felső részin lévő ovalis
figurájú nagy Palotára jutván ... a stokaturája

sok helyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20. Kornis Krisztina conscr. 13]. 1727: hoszsuzko figuraju szoltzas Csesze Tátzáival edgyütt [Backamadaras MT; CsS]. 1834: (A szántóföld) Déli büttiye Ovális Figuráju [Gyalakuta MT; EHA].

Szk: félhold ~. 1834: (A föld) más vége Fél hold Figuráju [Gyalakuta MT; EHA] * galamb ~. 1764: Egy ezüst Arannys Galamb figuráju reszkető tő [Borz. 6. 54. L. 2].

2. alakzatú/mintájú; cu desen(e); mit Muster. 1837: Egy Nagybó többnyire kék figuráju lengeteg szőnyeg [Szentbenedek SzD; Ks 88. O. 28].

figurált figurákkal díszített; ornamentat cu figuri; gemustert. 1714: Egj Theca, melly(en) következő mobillak vann(a)k: ... Egj külömb külömbféle képpen figuralt Torok Tinta és toll tartó fl. Hung. 2 Egy Elephant csont Pixis ... egj elephant csont Porn(a)k valo Pixisetske, réz szayal | Külömbféleképpen figuralt ovit bőres karpitok külömb külömb Quantitasu fl. Hung. 60 [REkL II. Apafi Mihály hagy. 10–1, 17].

figuráltatott díszített; ornamentat; gemustert. 1714: Egj Par Pisztolj Dio fa Agja meg pettegettett figurakkal és a fogatója ezüsttel és rézzel figuráltatott fl. Hung. 40. — [REkL II. Apafi Mihály hagy. 14].

figuráns 1. névleges vásárló; cumpărător nominal; nomineller Kunde. 1805: Ungvári a' Contractus mellől nem akart el állani és annak Complementumát kívánta, és így egy voltunk mint mikor két aszszony osztózik a' szeretője nadrágja felett, az edgyik az edgyik szárát a' másik pedig a másikat tartotta. Már most a' vásáros nem Ungvári hanem Groff Kornis Gábor és Ungvári tsak Figuráns volt a' dologban [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

2. mércehozó segédmunkás; muncitor auxiliar care duce instrumentul de măsurat; Figurant, Anstecker. 1862: Tisztességes szállás és koszt magának 's ha segéddel lesznek mindkettőnknek, figuránsainkkal együtt [Kv; Ks 92 „Malom Zsigmond mk. mérnök”].

A 2. jelentésre nézve l. ÉrtSz.

figurázott figurálsan díszített; ornamentat cu figuri; figural verziert. 1714: Egj Par Pisztolj szilva fabul agja gjongghazzal es elephant tsonttal figurázott a' fogatója aranj és ezust viragokkal fl. Hung. 18 [Fog.; REkL II. Apafi Mihály hagy. 13].

figyel a fi atent la ceva; aufpassen, achtgeben. 1855: Többire csak magamot beszélte*: minden szavalmat nagyon figyelék: s utóbb nem győzik eléggé magasztalni az én erdélyies ... mint ők nevezék ... amúgy éneklő modoru sima hang kiejtéseimet [ÚjFE 219. — *Ti. Kisfaludy Sándor].

figyelem 1. atentie; Aufmerksamkeit. 1808: Biroi szoros figyelemmel meg olvasván ezen Generalis Törvényes Szék a' Feleknek egymás ellen a' közben tett Apellatio mellett fel vett okait, ... úgy találja hogy az Alperes által Novum mellett elé mutatott ... Testamentaria Dispositio Törvényben meg álható, és tellyes hitelt érdemlő [Asz; Borb. II].

Szk: figyelmet fordít figyelmet tanúsít; a acorda atentie; Beachtung schenken, beachten. 1830: az exequutio folyamatyában ... a Cometanensok, és a' bletsűsök választására is lehetőségig valo vigyázatot 's figyelmet fordítsanak, 's azokat a' bletsűre csak hűtek le tétele mellett alkalmaztassák [i.h. gub.]. 1832: A Pintzémre a leg nagyobb figyelmét fordítsa a számtartó a hordok mindenkor petsételve álljanak ... mert ha ügyetlensége által akár el folj va egj hordo borom imputaltatni fog [Csapó KK; Borz. 20].

2. tekintet, tekintetbe vétel; consideratie, luare in considerare; Beachtung. Szk: figyelmet érdemel. 1796: Az^a pediglen hogy Religiojokra nézve sem lehetnének azoknak^b maradéki, éppen figyelmet nem érdemel ..., mivel tudva vagyom, hogy ezenn hazában a 16ik Saeculumban kezdődött [Mv; TLev. 5/16 Transm. 67 tábl. — *Ti az az állítás, hogy az Ausztriából betelepült bányászok rk-ok voltak, a mai torockóiak pedig un-ok. ^bA osztrák betelepülőknek]. 1810: Figyelmet érdemel ezen Falunak Szép Tér helyen valo fekvése [Varsolc Sz; Ks 76 Conscri. 346. — A teljesebb szöveg. által-folyás al.] * figyelmet érdemelhet. 1796: a' 4, 5, 7, 9, 10 Tanuknak Vallomásai minden ellenvetéseken kívül valo bizonyítottások lévén, ... az All Peres Ur kifogása egészen el enyészik, és Törvényes figyelmet anyival inkább nem érdemelhet, mert a 9. 10 Tanuknak Vallomásai ellen ... semmi kifogást nem tud tenni az All Peres Ur [Mv; TLev. 5/16 Transm. 72 tábl.].

3. figyelmesség; atentie; Aufmerksamkeit. 1865/-1866: Zsuzsika hugom irányába legyenek megelőző figyelemmel [Kv; Újf. Újfalvi Sándor végr.].

4. ~re vesz szemügyre vesz; a privi cu atentie, a cerceta; beäugeln, ins Auge fassen. 1838: Elsőben Lízstelő nagy malmot .. vévén figyelemre ... A Szitáló malomba az udvarrol bé nyílik egy két felé nyíló duplás fa szegekkel vert jo ajtó [Km; KmULev. 2].

figyelmetes 1. figyelmes; atent; aufmerksam. 1792: Ezenn mostani Ország Gyűlésének ... Czeljait szorgalmatos jelen létekkal s figyelmetes vizgázásokkal meg értvén s ki tanulván, valamellyek az egész Ország vagy különösön is Városunk Boldogságára néznek s láttatnak lenni, azokban el botsatott követeink munkálkodni tartozó Hivatali köteleességek leszen [Zilah; Borb. hiv.]. 1802: Figyelmetes kezdék lenni, látám hogy az ifjú Delucio a' tántzolo házba be szalada [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1869: nézegettem a tojást minden oldalról ..., látám hogy a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont, s erre lettem figyelmetes, néztem másokat is, de nem mindenikben

volt ilyen [Mk Balog Simon székely zs gr Mikó Imréhez].

Szk: ~*sé tesz* felhívja a figyelmet. 1816: a Pénznek ... nagyon alá szállott betse ... a Mígs Birtokos Urakot-is méltán figyelmetessé tévén, kívánnya magát ... hátorságossá tenni [H; Ks 91. C. 8. — A teljesebb szöveg. *becsű* 3. al.]. 1823: figyelmetessékké tettük hogy a helyet szemesen meg tekinténék [Dés; DLt].

2. figyelemre méltó; demn de luat in seamă; beachtenswert. 1672: külömbennis halhatták az dolgot figyelmetesb leve(n) azok a' teöbbinél [Kv Tjk VIII/11. 194].

figyelmetesen figyelmesen; atent, cu atenție; aufmerksam. 1748: Midőn lettünk volna ... V. Hunyad várossában Nemes vitézlő ifjabbik Vdvari János Vram lakó Házánál ... kére ... benünket, hogy ... írásban le téjendő Testamentaria dispositioit annótálnok ... mi azért szép intentióját observáltuk, Satisfaciáltunk, s figyelmetesen meg halgatván téjendő Testamentaria dispositioját dictamenre szerént következendő képen le irtuk [Wass. — *Köv. a végr. szöveg.]. 1841: megvizsgáltuk figyelmetesen [Dés; DLt 1541].

figyelmetesség figyelem; atenție; Aufmerksamkeit. 1796: a' mi figyelmetességemet leginkább magára vonta, az vala a Landgrafnak kimondhatatlan szép Weinstein nevű Anglus kertje [ETF 182. 32 Gyarmati Sámuel feljegyzése].

Szk: ~*et érdemel*. 1796: Egyebek á mellyek itten ismét, meg ismét reiteraltatnak, mint ezen Processushoz nem tartozok még figyelmetességet sem érdemelnek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 74 tábl.] * ~*gel viseltetik*. 1799: a Tisztek ... ezen tárgyra* vagy éppen semmi vagy felettébb kevés figyelmetességgel viseltetnek [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — *Ti. a Malomároknak való szeméremstörtő fürdőzésre].

figyelmez 1. figyelembe vesz; a lua în considerație; beachten. 1555/1566: Jsten Legyen k minde(n)koro(n) es ez feoll meg mondoth testame(n)tomra figyelmeezek mindenkoron [Zsuk* K; SLt A. 33. — *Melyik a három közül?]. 1723: alazatos repraesentationkra is figyelmezní méltoztatván, Resolutiok(na)k azon Gyúlesre idejénkoránt valo le küldését klgemesen meg igrni méltoztatott [Kv; Told. 2 gub.]. 1791: ne terheltessék ezen kéréssemre figyelmeztvén el vett foglalásokat résigální [Dés; DLt].

2. figyel; a fi atent (la); aufmerksam sein. 1802: nem figyelmezttem arra hogy ki mit tsínál mint hogy én irtoztam ezen Történettől, ugy rája sem figyelmezttem [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1806: én nem figyelmezttem, a fordítás közbe vitzogtam ezért megverték, és a nagy asztaltolís el tsaptak külön [Dés; Ks 87 KMN 173].

3. Csak tagadó nyil-ban; numai în negații; nur verneinend: oda sem figyel; a nu fi atent, a nu da atenție unui lucru; keine Beachtung

schenken, nicht aufpassen. 1724: En nem figyelmezttem az én Ifjuságomba, ugy az utan is, a' kérdésben forgó dolgokra [Ne; DobLev. I/106. 10 G. Kerekes de Sáros (68) ns vall.]. 1755: Klmes Vr(am) eo Exellya hidege napján annyira ell gyengéedik, hogy majd az Emberre' se' figyelmez, hidegén kívül való napokon pedig tsak alkalmasint vagyon [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1773: én az Utrizált időben egész Nap föld részeg lévén Semmire Nem figyelmezttem [Dés; Ks 32. XXXII].

4. vigyáz, ügyel; a avea grijă; aufpassen, achten. 1769: monda énnekem az Dsuga Delemerian Petru, figyelmezzél és tarts számot rá [Válébrád H; Ks 81. 57. 22 Popa Jov (I) (60) gör. kat. pap vall.]. 1783: mivel ő aszt mongya hogy eo* figyelmeztet arra, s puhatolódott hogy vallyon elvesznek eből a Faluból; és amintt eő mondotta a mi lovaink eppen üdöre vesztenek el [Faragó K; GyL. Bliga Thodor (40) jb vall. — *Ti. a kalákos].

figyelmezés vigyázás, felügyelet; supraveghere; Aufsicht. 1750 h.: köteleességében jár krajnik uramnak, hogy conventiójuk szerint napfeljöttekor az dologhoz fogjanak ... Erre ha krajnik uramnak figyelmezése nem leszen, kára úgy forog az uraságnak [Déva; Erdő II, 117].

figyelmeztet felhívja vki figyelmét vmire; a atrage atenția asupra unui lucru; aufmerksam machen. 1843: Figyelmeztetlek tehát arra hogy nem lévén Kolosvart annyi serpetlésed mint falun kerülő a nagy melegt igyál több vizet kívált reggel [Zsibó Sz; EMLt Kelemen Benjámin levelezése. Kelemen Benjámin feleségéhez.]. 1863: A Dispensatio adás a T. Esperes urnál hagyatik, mire figyelmeztetni kell az azzal élni akarokat [Gyalu K; RAK 81].

figyelmeztetik vkinek felhívatik vmire a figyelmre; a fi atras atenția cuiva; aufmerksam gemacht werden. 1865: A' való peresek jo idején figyelmeztessenek a' szükséges lépések meg tételére [Gyalu K; RAK 101]. 1867: Hivatalosan figyelmeztetnek a' T. Papok ne tegyék ki magokat a' kimutatások* készítésében hanyagságok által oly komoly kellemetlenségeknek, melyeket elhárítani az Egyházi hatóságoknak nem áll hatalmokban [Gyalu K; RAK 158. *Ti. a katonaköteleseké].

fikarc 1. csekélyecske, cseppnyi; mic; puțin; ein bißchen. 1776: Limitiora vettvén á volt Jezsuiták fikartz Joszága, Városokba lévő fundussai, házai, azon Uj haz is Vásárhelyen ... el adová tétetik [Mv; JHb Bethlen Miklós lev. VIII. sub C].

2. mind egy ~*áig* az utolsó cseppig; pină la ultimă picătură; bis auf den letzten Tropfen. 1732: az husatt felfűstöltem mind meg vagyon szamb(an) tudom adny mind egy fikarczaig [Noszoly SzD; Ap. Hatházi Kristóf Apor Péternéhez].

fikom. Csak szk-ban szitk-ként; numai in constructiū, ca injurie; nur in Wortkonstruktion als Schimpfwort. ~ *teremtette* fékomadta, teringette!; la naiba!; Donnerwetter! 1817: Hát Fikom teremtette! nem volt bűnszünetem, hogy nékem musikálni le jöjjenek? [K; KLev. 10].

fiktilo cserépedény; vas de lut; Irdengeschirr. 1789: Mell Mororum 7. font egy Űvegbe 's fictilého, az edényein kívül Rft 7 xr 28 | 160 darab nagyobb 's aprotb 's fejer fictilék Rf 2 | Nagybobbés (!) kisebb fejer Mázos Cserép Fiktilek Nro 130 | 3 Nagy és 33 kisebb Cserép Edények vagyis Fictilek mellyekb(en) orvosságok vagy(ua)k Rft 2 . 66 nagyobb, középszerű 506. kisebb 674. darab Föld edények vagyis fejer Csurok Rft 20 | Ki fizetendo Adosság ... Fazakas Keszi Mihály Fictilék árta [Mv; ConscrAp. 8, 29, 42, 44, 94].

E lat. eredetű szót PP így értelmezi: „Minden sárból tsinált fazakas edény”. Finaly és maga az egyik itt idézett szöveg is vagylagosan a 'cserépedény' értelmezéssel él. Eppen ezért a szerk. ezt a jel-t iktatta be, bár — a forrás patikaleltár volta és a darabok nagy száma miatt — inkább a 'cseréptégely' jel-sel számolhatni.

filegoria l. filegória

filagrament filigrán; filigran; Filigran. 1768: Egy égy Garasnyi kereksegi tizenhárom filagrament arany boglárak ugyan ehez tartazo Filagrament munkával csinált egy egy petáknyi kereksegi aranybol csinált fulben való [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

filekalap nemezkalap; pälärie de fetru; Filzhut. 1839: Hell György ... kék szemű, a' bal szemével kancsalit egy keveset ... látták egy magas kerek filzkalappal [Dés; DLt 1535 nyomt. kl].

filegória 1. vmilyen (fedett) kisebb építmény; clădire mică; irgendein kleines Gebäude. 1604: It bennis penigh hyd kapu tayan Amely filegoria feleol vegezetnek volt, aztis onnet teoryek le tudny illik Eotwes mathe haza eleot [Kv; TanJk I/1. 489]. 1647: Curia Drasso Az kapün kwuwl vagion . Egy sendelyes filegoria veszeouel font [Drassó AF; BK 46. 16]. 1652: Felindulván az Várban az kapu előt job kez felől vagion egy oh sendelyes Filegoria padimentoma deszkabol valo, de fel bomladozot, egy hitva(n) pad széke benne, oldala deszkazatlan [Görgény MT; Törzs.]. 1687: Vagyo(n) Groff ur(am) eő Nga* számára egy Udvar ház ... Kapu előtt levő Filegoria, földben ássott fa oszlopoko(n) áll, fellyül jo sindelyes; körül levő kar fai deszkazatlanok [Hátszeg; VhU. 595. — *Gr. Thökoly Imre]. 1744: régi Udvarház, előtte levő Filegoriájával [Buza SzD; LLt 181. B]. 1754: (A) Filegorianak kétt két darabbol álló Tolyokás deszka ablakai [Uzdisztpéter K; CU.]. 1766: Azon Filegorián három ablak helyly láttatik lenni, mindeniknek elé tojo Táblája vagyis Tojokája vagion [Hosszútélke AF; Kath.]. 1804: a Marhatlan emberek Szorittassanak reaia hogy

ezen sasokból és a Kovasznai füreszről jövendő Deszkabol ... a Sütő Háznál elkezdve a kiss filegoriaig jo Magos ugyibevolo kertet tegyenek a Sendelyt az arenda Massajabol tsinallyak ki [Zágon Hsz; Szentk.]. 1854: 10 Quadrát ői vakolás vagion a filegorja külső és belső részín(é)l [Kv; KmMLev. 4].

2. kerti ház/házikó; pavilon; Gartenhaus. 1679: Kert közepin lévő 8 szegű Filegoria [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 107]. 1680: Kertben valo Filegoria ... menyezeti jo parkanyos alsopadlása is jo | Kertben valo Filegoria. Ezen eleb mozdulvan delre nyul fel az kertben valo czifran epitet Filagoriara egy kar fas fa garadics, melynek felső veginel vagion az filegoria körül keskeny folyoso Ezen feljül meg irt Fillegoria hollyagossan kar fászon vagion Sindelyezve es czifrazva az Tetejen vagion egy plehes Gomb [A.porumbák F; Ált. Inv. 9]. 1692: A Fillegoria* mellett valo Puszpang tabla körül isop vagion plantalva [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — *A forrásban többször is így!] 1706: az Udvarb(an) ben vagion edgy halas tő Filegoria rajta, de most hal benne nincsen [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1813: a' To felett vagion egy mestersegesen készült Csiga forma állásu veresen festett Tornýú nyári filegoria, melynek ajtaján 3 vas sarkok, a felsőnek nincs pipa sarokja ..., kívülől zöldre festett szalukaterek (!) még ép és jó állapotban lévőek [Koronka MT; Told. 18]. 1819: a' midőn a' kertbe el mentünk Sylvester oda jött, és a' Phylegoriába idejeket edgyütt töltették [Kv; Pk 2]. 1825: Vadmák, Székfü és borza virágotis szarasszanak árnyékba a' Kertbe a' Filegoriába jo helyen van [Kv; IB. Számlák. Korda Anna kezével].

Szk: *belső* ~ 1694: az ... külső és belső Filegoriak(na)k avagy njári házak(na)k sendelyes fedelek ... ujjitást kívánó [Borberek AF; BfR néh. ifj. Bálpataki János kúria lefr] * *külső* ~ *belső filegoria*.

3. kb. tornyos erkély; foisor cu turn; Erker mit Turm. 1652: Ezen ház felet vagion egy Taraczk állásnak csinált négy kő labako(n) álló Filegoria, erős fa es vas kötesekkel uj eppüllet, es io uj sendelyezes alat, a felü felig megh deszkázva, az tetein két pleh gomb, kire mennnek fel, harom gradics kő, hitvan roz fa mellyékü fel szer gyalulatl(n) vas sarku pantu Ajto(n), retezes retes fejes, egy kis hazacska, kibn ezután gradicsnak kell lenni, mellye(n) Filegoriába(n) járnak | Ezen Harcsa fark bástya Padlásáról egy 13. lépcsős gradicson fel menven, kinek két felől valo karfai ajto mellyeke gyalult fenyő deszkával bélett Filegoria .. Az Filegoria Tizen négy kötéses deszkával borított lábokan áll, oldala gyalult deszka, pártazatos. Vagyon ez Filegoriának hat ki nyilo ablaki, be folyo Táblyai mindenik(ne)k Padlása gyalult deszkából valo, eppen mind mennyezetes a pártázattya. Ezen Filegoriában vagion eg' hosszú Olosz labon allo fenyő deszkából csinált Asztal [Görgény MT; Törzs.]. 1679: Harmadik rend Házak mellyek nem rege(n) ujonna (!) csináltattak Filegoria, avagi Tornycska ... Also Contignatioja, Ez

most Deakok iro háza [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 37–8, 97–8]. 1740: vagyon egy jó Csűr negy szakasz(an) melyis Cserefa Talpra fenyő faból rakatott ..., meg sendelyezve, az Teteje(ben) Filegoria, az Filegoriab(an) Vas Kereszt [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1781: volt egy fel ház is vagy Filegoria cserefa ágasokra, és zsendély fedél alá készülve [Királyfva KK; LLt 24/25]. — L. még SzO VI, 216.

4. *vigyázó* ~ (erkélyes) strázsaházikó; gheretá a santinelei; Wachhäuschen (mit Erker). 1676: Szabó bátyán vagyon kőből rakott vigyázó filegoria, melyre megyen fel grádics [Fog.; MNy X, 368]. 1685: Ezen bástya tetején vagyon vigyázó filegoria, deszka tornáczos, fagrádicsos [Vh; i.h.]. 1691: Az major házzal ellenben vagyon egy vigyázó filegoria deszkázott, jo sendelyezés alatt [Kővár; i.h.].

5. kb. tornác verandaszerű része; cerdac; verandaartiger Teil des Hauses. 1694: Jnnét a' Pincze gátor felett valo Filegoriab(an) avagy tágas Tornácz(an) menván, megjen arra egy kicsiny fa Grádits [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúriájának leír-ból]. 1769: Azon Kapu mellett lévő Tornáczos ház filegoriastul, pinczés-től [Felőr SzD; Bet. 7 özv. Szalánczi Józsefné Boér Borbála inv.]. 1781: A' Fogado házhöz mennek tserefa graditsokon a' tornáczba, mely előtt vagyon a' Pintze torka felett egy tágos mulato hely vagy Filegoria, melynek oldal deszkázottjai mind jok [Kelemenfelte MT; Told. 18].

6. 1697: Az Borberek Ház. Az also házok előtt vagyon, egy hoszszu szarvazott deszkas Filegoria Ebb(en) labokra csinált Asztal körülette valo Szekekkel ezen belől az also házok előtt hoszszu deszkás tornácz vagyon [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. 1732: a folyoso vagj Filegoria ... a ház fedelétől külön Tornyosan szarvazott, Nád Süppel fedett, Ezen folyosóra a Nagy-házbol kinyilo Ajton mennek ki, az Allya Csere deszkával, lábokra padlott, oldala deszkázat nélkü áll, könyöklő faíval edgítt, 'a honnét hét léptős fa grádicson mennek le az Vdvarra [Szász-sztjakab SzD; Told. 11. 67]. 1738: Az Házok előtt, az Pincze Torka felett avult fa mellyékes Contigna(tio)ra épített az udvar ház fedelétől különés (!) nem derekas Sendely 4 szegű fedél alatt oldal falai nélkü valo alol ros Padlásos fellyül Padlás nélkü valo Filegoria vagj Folyaso [Szászvessződ NK; Born. XX. 12].

7. ? teraszféle; un fel de terasä; Art Terasse. 1777: a Házat is ő Klme renováltatta pro suo gusto s egy vagy két Hátulso Házzal szaporította a' pincze felett valo Filegoriátis ő Klme építtette [Dés; Ks 79 a dési ház pere 224].

8. ' ? 1609: Hogy az kwleao praedikallo zek felett valo filegoriat megh pleheosztetuk veottu(n)k szept Lapos feywt lakatos Georgtol d 6 [Kv; Szám. 126/IV. 124].

◇ Szk: *doboló* ~. 1676: Vagyon ezen Dobolyo bastyának szegeletinn kőből s téglából rakva egy gombos sendelyes hejázat alat egy Dobolo filegoria melyben vagyon pálczástul egy pirros^a dob

[Fog.; UrbF II, 706. — *Ödöngő Ábel: MNy X, 368 — a jelzetek különbözőségeiből ítélve — ugyanennek a forrásnak egy másik másolati példányában e helyen *pár*-t olvasott. Minthogy az UrbF másolója a maguk használatá forrást nehezen, bizonytalanul olvasható frásúnak jelzik, a feltűnő *pirros* olvasatot a szerk. kétesnek, a MNy-beli közlést valamivel elfogadhatóbbnak tartja] * *tornyos* ~. 1679: vagio(n) egy szép tornyos Filegoria nro 1. Lab fakon allo; gradicza fabul eppetettett, veresen festett, Kar fás oldalais orsos faival együtt mind ket feldő veressen festet Folyosoja mind körül, veressel festet kar fas orsós [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 97–9] * *törvényes* ~. 1697: Törvényes filegoria, az hol assessorok szokták az törvint folytatni [Uo.; MNy X, 368].

A címszó fennebb adott jelentései alá csak nagy bizonytalan-kodással soroltuk be a rendelkezésre álló adalékok egy részét is, hiszen a szó jelentésviszonyai (az eredettel együtt) — Hadrovics László (NyttudÉrt. 88: 38–40) körültekintő fejtegetése után is — tisztázatlanok.

filegoriácska 1. faházacska/házikó; cásutä de lemn; Häuschen. 1723: Az udvarház szerént vagjon, Egy tisztesseges fabol épített filegoriácska Deszkával [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1736: Ezen Filegoriátskának tsak kitsin Szarvazatotskája van [CU]. 1775: az alatta lévő Kő pintze Gátorja felett, egy kis Sendely fedél alatt lévő, mind fedelire mind oldal Deszkaira nézve meg rongyolott és el pusztult filegoriátska [Buza SzD; LLt Csáki-per 107. L. 14]. 1778: Ezen pincze Torok(na)k felette vagyon egy kis filagoriácska oldalai fenyű Deszkából bélettek [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

2. kertiházacska; pavilion mic; Gartenhäuschen. 1699: a palankhoz vagyon ragasztva kötéses, deszkás, karfás Filagoriácska [Boroskrakkó AF; BfR VI]. 1736: Ezen Gyümölcsös közepiben van egy hulladozott, régi ... Nyári Gyümölstarto, föld színbe épített pintzére fellyül az padlásán épített volt egy kis Filegoriátska [Sárpatak MT; XIII/1. 71].

3. kb. huszártorony; lanternou; Dachreiter. 1756: A Templom felett edgy Félégoriátska mellyben vagyon mint egy Öt ejteles harangotska [MREmLt Conscr.].

4. ' ? 1699: fel menván két rendbeli Sendejezes alatt lévő Gradicsokon, Cserefabol valo kötésekre csinált vesszőkből meg font jo készületű tapaszos Sindelyes Hazban melly Gradicsoknak a közepin, edgy filegoriácska van, két oldalán pedig ezen háznak körül kötésekre csinált fél(en) meg deszkázott fojosoja [O.csesztve AF; LLt]. 1723/1799: egy Tölgyfa lábokon álló tornatz, avagy Filegoriátska [Vámosgálfva KK; CU]. 1736: az Filegoriátskából hoszu Gráditson hág fel az ember az Palota kettős Tornáczába [CU].

A két adalék talán valamilyen teraszocsaszerű lácpitményre vonatkoznak

filegoria-forma filegoriaszerű; ca un cerdac; laubenartig. 1825: Udvar Haz ... A graditson

fel menve vagyon egy Filegoria forma Kő lábakkon álló Tornázt mely az épülethez hozza vagjon ragasztatva A leírt Tornatzotzakából (I) a bemenetel vagjon egy régi vásott és el romladozott záru bérlett Deszka ajtón [Százazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 327]. 1839: Vagyon a' pitvar ajtaja előtt egy filegoria forma Tornázt [Dés; DLt 1840 é.a. 87].

filegóriás 1. kb. filegóriaszerű; ca un cerdac; laubenartig. 1692: Ezen rend eleb meg említet hazakbul az Udvarra szolgal le egy filigorias tölgyfa talpokon allo ket szakaszban levő gradias, deszkázat, parkanyos karjai ket felől, ezen folyosonak, menyezetes padlása [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1710: az Udvar hazan* alol vagjon Egi Filegorias labra csinaltatot Elés haz melynek is alatta volt, egy föld pincze negjed része kőből harom reze penig fabol csinaltatot volt [Msz; MbK 104. — *Ti. Mezőbándon MT]. 1745: Tornázt jó Sendelyes filegorias fedél alatt, mely(ne)k tetején vagyon egy bádóg gomb fellyül rajta lévő Csilogjával [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1753: bal kézre szolgal az regi Veress Bastyára sendelyes Filegorias fedelezettű folyoso vagy Tornatz [Marossztkirály AF; Told. 18].

2. kb. őrtoronyfűlkés; cu nișă/gheretă pentru santinelă; mit Turmstübchen/kammer. 1675: Az Várnak* filegorias kapuja ... mindenik kapunak három három, s mind egy forma, Pesseljess vass zárjai vannak [EFiscLst XII/1/2. 1. A. — *Ti. a számostűvárinak].

Szn. 1727: Filegorias Gábor [Császári SzD; Wass].

◇ Szk: ~ *hert*. 1751: ezen Haller reszre jutott curialis hely ... udvara lesz a kapun kívül levő pusztaság, és Filegorias kert [Piátíva U; JHbK XXIV/14]. * ~ *kút* fedeles kút. 1632: Az Swteő ház megett egy filegorias kutt, meljén vagion egy hasas vider kerekeuel es tengelieneu [A.porumbák F; ÁLT Urb. 175]. * ~ *tornácz*. 1740: az Graditson fel menvén egy Filegorias Tornatz ezen Filegoriának magos holyagos fedele [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1744: a Leányok háza előtte vagion egy kis Filegorias tornázt [Szentdemeter U; LLt 67]. 1761: Frontispiciumán az also contignationban levő házaknak külső Pitvara felett ujj Sendelj fedelű különös Tornyos szarvazatu fenyő fűrész deszkákkal parkányoson bérlett, kótéses tsere Sasokbol valo ujj tsere gerendakkal gerendázottatott, es fűrész deszkával padlott alyu Filegorias Tornázt, meljben két fellől kő falon álló tizen hét hét fa lépcsőjű, és a földtől fogva fel a Filegoriáig parkányoson meg bérlett grádicsok szolgálnak fel, lapos Sendelj fedél alatt [Siméníva U; JHbK LXVIII/1. 41].

filegóriásan filegóriaszerűen; in formă de pavilion; laubenartig. 1761: A faluban vagyon egy pusztulofélben való udvarház ... napkelet felől az mint bėjáro kapuja volt, jobb kéz felé vagyon cserfa ős tompölyre (!)* kótésű fenyődeszkából parkányoson, filegóriásan épített galambház, ...

sok galamb van benne [Kutyíva AF; ETF 108 7. — *Kihagyásos elírás *őstőmpölyre* (*készített*) h.]

filemle 1. fülemüle

filhang 1. firhang

filia 1. leányegyház; filie, filială; Filialkirche. 1732: A Kőrös-pataki Eccla filiaja leven Kálnok-(na)k a Sacramentumok administralasahoz tartozo res mobilisek közösök [Kőrőspatak Hsz; SVJk]. 1766: A Tiszt: nem marasztott Atyafiak iránt végesztenek ezek: A P. Kereszturi Tisz. Atyafi a mater Ek(lesia)tol meg marasztatván ha szintén a Filiatol nem marasztatott is ugyan nem igen illendő okokra nézve, mind az által meg hagyatik [GörgJk 209]. 1801: Vagyon a' Novalyi Határon 3 darab* ..., melyeket a' Pap maga miveltett, mivelhogy a' Filia meg holt [Pusztakamarás K; SzConscr. külön mell. — *Ti. föld]. 1864: Szent egyház utja Csomafalva, Alfalu filiaja levén a Templomban ezen uton jártak [Alfalu Cs; GyHn 20].

2. fiúszék, *ek* filiális szék (a székel anyaszék alszéke, közigazgatási alegysége); scaun apartinător scaunului seculesc, subunitate administrativă; Unterstuhl (eine administrative Untereinheit der szeklerischen Mutterstühle.) 1803: el mentünk ezen Nemes Udvarhely szék Filiaja Nemes Kereszturfi székelben Szt Ersébeten ez Armálisa Szakáts Ádám Uram Nemes Iako Házahoz [Borb. II].

filiális 1. *mn* 1. ~ *eklézia* fiók/leányegyház; filie, filială; Filialkirche. 1694/1770 k.: Mivel a' Keszűi Ekla Mater Eklává lőtt Filialis Eklából ahoz képest a Prédikátor Salariumat-is ezekkel pótolták [Keszűi K; SzConscr. 155]. 1722: Oroszfaja qua Mater és Komlod qua Filialis Ecclak lévén ... meg kívántatik hogj ennek utánna a két Eccla egjet értvén, egjmás hire s akarattja nélkül a Preadikátorán ki ne adhasson, se meg ne maraszt-hasa [GörgJk 167]. 1740: requiráltatván az Harrai R: Filialis Ecclesiától egy ugyan ott Haroban lévő Fundusatskám iránt ..., hogy adnám és Conferálnám azon R: Filialis Ecclesia számára, hogy épitenén(e)k réája egy kis Isteni Tiszteletre való Hajlékotskát [Kéménd H; JHb XXXIII/37]. 1861: minden T. Pap, nem csak Mater, hanem Filialis Ekklájából is tegye meg a kimutatást, 's pedig ugy, hogy a' létszám vagy lelkek száma a' leg pontosabb számba vétel mellett, ugy mutassák ki (így!), a' mint az leendő folyó évi Mártzius utolsó napján [Gyalu K; RAK 57 esp. kl].

2. ~ *szék* a. fiúszék (nemtelen személyek és nemtelenekből álló közösségek elleni ügyekben ítélkező, alsófokú megyei törvényszék); sedes filialis; scaun de judecată inferior (tribunul de comitat/județ care judecă in probleme ale persoanelor nenobile și ale comunităților acestora); Unterstuhl (gegen unedle Personen und in Angelegenheiten gegen aus Unedlen bestehende Gemeinschaften aburteilendes Kreisgericht von niedrigerem Grade). 1744: az paraszt emberek ellen, akár

Communitas légyen, akár privata Personák, nints más Competens forum, hanem a' Nemes Vármegyének Filialis Széke, melly vulgo Ispán-Székieknek szokott hivattatni [Wass. Czegei Wass Ádám kezével]. 1745: az J ... arra is judicialiter ezen gonoszsaagert^a amputaltatott, de a' mi nagyobb és közelebről való bizonság, ezen Ns Var(me)gyé(ne)k Filialis Székén, hogy ezen gonoszsaagát továbbra ne practizalhassa à nyelve is meg tsonkáztatott [Torda; Tjk II. 66–7. — *Fertelmes szitkozódásáért]. 1762: Most foly causajok nemes Fejér vármegyében Pálosnak^a, Peteknek^b, Rétenek^c is a filialis-széken [RettE 139. — *NK. bU]. 1803: Filialis azután Parcialis Szek tartás lévén pro 25a cur. ki hírelve 'a miánt nem érkezhetem [Kőrösbánya H.; Ks 108 Vegyes ir.]. E jel-re l. Dósa, Ejt III, 35; l. még *fiúszék* al. — b. *fiúszék* (a székely anyaszék alszéke, közigazgatási alegysége); scaun anexă (scaun apartinător scaunului secuiesc, subunitate administrativă); Unterstuhl (eine administrative Untereinheit der szeklerischen Mutterstühle). 1730: mikoron volnánk Udvarhely alias filialis Keresztúrszékben Keresztúr városában ..., mindnyájan ezen fenn megirt atyafiak^a ... tőnek ilyen örökös vásárt és alkalmat^b [Szkr; SzO VII, 344–5. — *Az előzőekben név szerint felsoroltak. *Köv. az örökvásár részletezése]. 1781: Hivatának munkót Udvarhely alias Filialis Keresztúr székben Uj székélyre az megh irt széki és Falubali Agilis Pap Sigmond vram nemes székely lako hazához [Pf].

Az anyaszéknek, Udvarhelynek Keresztúrszék mellett filialis v. fiúszéke volt Bardóc, de a Bardóc filialis székre nincs céduláinkon egykorú magyar nyelvű adalék; ezt többnyire Bardóc szék néven említik [1740–1742: *Bardóc szék* (SzO VII Mut.)]. Csak latin formában fordul elő Bardóccal kapcsolatban a filialis szék megjelölés; pl.: 1638: mind az két felek Udvarhely székben laknak, az A. alias in filiáli Bardocz [SzO IV, 269. — l. még i.h. 346]. 1742: Specificatio ... Martino Marko vicejudici regio sedis filialis Bardocz committit [SzO VI, 417]. 1745: in praesenti congregatione ... sedis Siculialis Udvarhely, filialumque Keresztúr et Bardocz [i.h. 427].

3. ~ *mester* kb. vidéki mester (városi céhhez tartozó, vidéken dolgozó, felszabadult céhtag); maistru rural (persoană calificată incorporată într-o breaslă orăşenească, care lucrează la ţară/in mediul rural; ländlicher Zunftmeister (der städtischen Zunft angehörendes, freigesprochenes, auf dem Lande arbeitendes Zunftmitglied). 1845: Orbán István magát Filialis Mesternek fel vétetni Kéri ... mert a Czeh előtt esméretes s itten s itten több mestereknél szolgált legént Szász Fenesi Land Meisternek fél Czehba állási díj fizetése mellet ezzel fel veszi ... oly moddal hogy Orbán István mint Filialis Mester Inasokat szegődtehet Szabadíthat és a Czeh petsétyével legényeket tarthat de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jöhet, mint Landmeister [Kv; ACLev. Hat. Prot. 12].

4. ~ *harmincad* (fiók/mellék) határvámbhely; valamé de hotar (secundară) unde se strînge trice-sîma (a treizecea parte); Unter-Dreisigstzollstelle. 1678: Eskuszem ..., hogy ezen hivatalomban ugí mind az Desj Rationistasagban ... senkinek

harminczadgiat barattsagert Attyafiusagert se(m) ajandekert vagi egieb remensegert el ne(m) enged(m), az peczetes igaz Vectigal Szerint az harminczadot Ezigalom az kereskedő rendeket ne(m) szacoltatom, az mas filialis harminczadokón (!) levő Rationistakal, harminczadon lőevő legényekkel és plajasokkal nem colludalok [Gyf; KaLt Apor István ir. Palogiai Mihály esküje].

5. ~ *majorkodtatás* vmely birtokközponthoz tartozó (rész)birtokon való földesúri (allodiális) gazdálkodás; gospodărire moşierească (alodială) pe o parte a unui teritoriu apartinător unei moşii; gutherrliches (allodiales) Wirtschaffen auf irgendeinem zu einem Gutsbesitzum gehörenden (Teil)gut. 1679/81: Az Béres szekereket s ekéket mind Hunyadon s mind a filialis majorkodtatásokb(an) az eddéghe való mod szerint jo gondviselés alatt meg tartassa ..., inkab szaporicza, többet vihetvén véghez egi jó béres szekerekkel, vagi ekével, mint jobbagyval kettővel [Vh; VhU 677–8].

II. fn. 1. fiók/leányegyház; filie, filiálă (a unei parohii); Filialkirche. 1683 k.: Bilgezd Zovány-nak Filialissa [SzVjk 55]. 1770: Gróf Kornis Zsigmond ezen Ns Belső Szolnak vármegyei Bálványos várallyai Catholicus Tisztelendő plebanusnak ... Szásznyires nevű Falujából mind az említett Tiszt: Plebanusnak Filialisából competalo Qvartát denegalta [BSz; Ks 33. Szásznyires III].

2. *fiúszék* (a székely anyaszék alszéke, közigazgatási alegysége); scaun anexă (scaun apartinător scaunului secuiesc, subunitate administrativă); Unterstuhl (administrative Untereinheit der szeklerischen Mutterstühle). 1665: Mű Bella Andras nagio es Török Gergely Uduarhelyszekb(en) Homorod szent palo(n) lako Nemes emberek, es Medeseri Samuel az megh irtszeknek filialissaba(n) Kereszturfiu szekb(en) Kőröspatako(n) lako nemes ember [BLt 11].

filigrán I. mn 1. finom művű; lucrat fin; zierlich/feinbearbeitet, Filigran-. 1746: Egy kis filegrand skatulya [Vargyas U DanielAd. 255.]. 1782: Füllegrán^a arany Schmuckal közé rakott szép nagy szemű jó féle gyöngyvel készült Nyak-ravalo [A.balázsfva BN; LLt. — *Alább a forrásban még többször így l]. 1798/1821: Filegrán pártá óv [Kv; Pk 5]. 1801: Egy Filegrán Gyűrű 3 Mfr. 60 pénz | Egy Filegrán nyakba való három kis Fityegőivel, és nyoltz szem gyöngyvel 10 Mfr. 80 pénz [Kv; Ks]. 1816: Egy sor apro gyöngy hozzá való egy pár abrants fülbe-valoval, és filegrány arany szemekkel 25 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1824: az ezüst portékáknak hasonfele részek ... Kilentz Filegrand gomb, és 29 pikkely [Dés; Újf. 1 Újfalvi Samu hagy.]. 1860: Tizen négy ezüst filegrán mentegomb 's ugyan annyi pikkely [Kv; Vég.].

Egyes ékszerdarabok esetében a *filigran* 'sodronyzománc' jel-ben német közvetítéssel való átkölcsönzésére is gondolhatunk.

Szk: ~ *munka*. 1740: Egy Filigrand munka ezüst aranyos fedeles só tartó [Ne; Told. 19].

1758: Smaragdós filegrán munkával valo boglár [Nsz; TSb 21]. 1760: Egy Cziprus Fa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készített Ládátaka [Mv; TGsz 2]. 1768: Huszár Benedek Deak(na)k a' blts Ceh ... engedé a' remeket filegran munkával készíteni, de ugj hogy kő-foglalas munkais legjen rajta [Kv; OCJk]. 1820: Egy talpon álló Cziráadás szélű, és virágos fedelű Nád méz tarto, hozzá valo Nád méz vevő Filegram munka fogójával [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.]. 1837: egy ezüst ibrik fejiül filegrán munka gombal [Völcs SzD; Bet.]. * ~ munkájú. 1774: (Adott) Egy Ezüst Trébelyes Aranyos Filegrán munkájú kupát [MNY XXXVIII, 131.]. 1836: egy Filigrán munkájú karba akasztó Srimí kötéshez valo gombajég horog [Apahida K; RLt O.4]. * ~ munkás. 1730: egy Filegrán munkás arannyas kard [Kv; Ks 5. LVIII. 6].

2. 1781: Egy rendbéli Filegrán öltözet [Korronka MT; Told. 10].

II. *fn* filigránmunka; filigran; Filigranarbeit. 1711: 1 Filegrand, meljben fűlvaio, fogvaio, s ollo va(n) 6// — [Ap. Apor Péter inv.].

filigrános finom mívű; lucrat fin/in mod deo-sebit; fein bearbeitet. 1730: egy filegranos fédelés Pohár arannyos [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1732: Egy filegrános ezüst pohár egészen arannyos fedeles [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 35].

filkő fickó; tingáu; Kerl. Szn. 1797: Adam Filko* [Dicsősztmárton; Ks 74. VII. 173. — *Keremidar Mojszának, a dévai uradalom téglavető jé-cigá-nyának kommenciós legénye]. 1842: Filkó Károly beszél németül jól, magyarul es oláhu! ko-csintva [DLt 1488 nyomt. kl].

fillat zargat, zorget; a imboldi/indemna; pen-zen, antreiben. 1762: A főtiszteknék is egyéb gond-jok a mulatánál nem volt, azért örökké fillatták a viceispánokat [RettE 141].

filleng szőlőgerezdecse; ciorchinas; Traubchen | gerezdágacska; rămurica unui ciorchin; Trauben-ästchen. 1838-1845: Fillenk, füllenk, kicsiny szőlőgerezd vagy annak kis ágacsckája [MNYTK 107. 20].

Szk: ~ gerezd. 1762: Latam Buda Gligornak Feleségét az eő Nga szőlőjé(en) Sétalni, meg szolitam, mondván adj vagy kétt Gerezd szőlőt azanb(an) szakasztvan kétt filleng Gerezdet ide ada [Kóródsztmarion KK; Ks 17. LXXXI. 21].

fillér 1. filer; Heller. 1434: pro centum et quin-quaginta florens prioris bone monete filer nuncu-pate | in eadem moneta fyler [DL. 29463 vajdai okl. — Jakó Zsigmond kijegyzése]. 1570: Erzebet Kopas Jakabne, Martha Kis Demeterne leánya hitek zerent vallyak, hogy Nagy Palne ... ez ely mwlt nyarba Menth volt az kenyzerzerbe es ker volt egy filleren egy penzes kalachiot az leant-hwl [Kv; TJK III/2. 7]. 1582: Az vtolzory Adoba fillier eseth, kit az zegeniek keozzewl Nemelliek-

nek lathwan zwkeolkeodeseket el engettek f. 4 [Kv; Szám. 3/VI. 9 Diósy Gergely not. kezével]. 1620: Eötue(n) ket f(or)intya tiz penze es egj filer ~ f 52 d. 10 1/2 [Kv; i.h. 97 Junck András keze-vel]. 1655: Vagyon barna három penzes garas — f. 8. d. 65. Vagyon fillyer N 800 — f. 4. Va-gyon batka N. 500 f. 2. d. 50 [Kv; RDL I. 29]. 1768: Gyilkosságával soha semmit sem hallottam vagy hogy valakiben gráználkodott volna oknél-kült; és hogy valakinek Verét ki ontotta volna, s azért fizetett volna valakinek egy Fillért is [Mező-madaras MT BK. Andr. Czerjék (47) ns vall.]. 1862: Mikor azért a' mi liveink erre a' segélyre föl szollíttatnak, nyujtsanak a' t. papok segédke-zeket, hogy a mi fillereink által is mentől több szenvedők könnyei töröltessenek le [Gyalu; RAK 71].

Szk: egy ~ig egy árva krajcárig. 1624: az mit kgd io akarattiból küld en egy fillyerig rea költöm* [Mv; Törzs. Torday Pal Deak özv. Belleni Sigmond-néhoz. — *Ti. az ablakcsináltatásra].

Sz: egy ~t sem ad egy árva krajcárt sem ad. 1585: Margit Sos Matene ... vallia, Aldozokort ... hallotta(m) vala Az en Zegeny Atthiamfianak Mihály pap gyermekeknek Niomorusagat ... Az olta en tartotta(m) a' scholaba tanittatom, Egy fillert sem Attak enneke(m) [Kv; TJK IV/1. 487] * mind egy ~ig megad/fizet az utolsó fillérig/-krajcárig megfizet. 1598: Almasi Balas ... wallia. Thüdom azt hofi ameli ket eokreot Balogh Mihali Mehesen veot wala saiat penze(n) veotte maga zawara ne(m) Nehez Matiasera ... mind egi fille-rih megf fizetet Balogh Mihaly Nehez Matiasnak [Kv; TJK V/1. 206]. 1623: (Az) Eottuen forintot es az pohartjs, kez penzul mjnd egi fillierig megis ada Anna azzonj eo kemeknek vgia(n) mj eleottunk [Kv; RDL I 120 Hannes Eppel kezével]. 1654: Ighen serio parantsolyuk annak okaert hwseged-(ne)k ualamin az említett falubeli szegensegthöl s biraioktol szokott adaiokon kiwul el neött vagy uetetett praedaltatott, egy filliergh mind uissza adgya mindgyarast, s ennek utanna effele dolgok-tol megf szünnyek, teöb adozasra az szegenyse-get ne kenszeritse es erte megf ne bantsa káro-sitsa [IB fej-i rend. I. Bethlen Domokoshoz].

2. egy ~ ára/érő de un filer; einen Heller wert. 1573: Homlar Ianos azt vallia hofi ... Nagy peter egi fillerara Bort Teoltetet es azt egi aztal Nepe keozbye Eontette az Mertekbeol Azon fely zay-dultak es meg zittak egimast [Kv; TJK III/3. 203]. 1597: Budaj Thamasne vagy Cataazzony wallia monda nekem az leany nagl keserew sirwa, ... ha chiak egi fillier arra teyet kerek teölleokis addigh nem adnak mégf nem az filliert le tezem [Kv; i.h.]. 1601: Kopa Ferencz ... vallia ... ertettek volna ... hogj egy Jakab Neweo olaz valamj aranyat Akarna ky vinny ... Deesen megf erem az rewen ott megf tartoz-(ta)tam ... egy fillyer ereo marhajahozis Nem Nyultunk hanem eo Maga az olaz be pechetelue(n) hattam az Deesy biro kezenel pechet alat [Kv; TJK VI/1. 533].

◇ **Szu. 1606:** Filljer miklos Orozhegy primi-p(ilus) Annor(um) 80 [Uszt 20/166]. 1648: Kis Filler Janos. Filler Mihaline [Oroszhegy U; Usz-Lt IV/51].

fillereeske *kics* filer; Hellerchen. 1792: magam tulajdon Sok faratságom s helyes ügykezetem által szereztetett vagyonotskaimbol, az En Istennem Ladajaban el rendeltem egy Filleretskét vetni; Az az Hagjok és Testalok a' ... KolosVári Unitarium Collegium Szükségire örökösön ... Hung fr. 10 000, az az Tiz Ezer Magyar forintot [Héjjas-fva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Marothi István kezével].

filleres szk (vhány) filleres mértéknyi/mértékre való; de o másurá de un filer; für ein Maß von (einigen) Hellern wert. 1573: Vadalma gergel Azt vallia hogy ez Mihalfy peter Egy filleres Mertek Bort az olos Janosnak Nyakaba teoltet, Azon Merteket Esmet meg teoltetet (!) Borral Es az ket aztal Nepe keozibe Eontette [Kv; Tjk III/3. 202].

fillerezés kb. adománygyűjtés; colectă de daruri; Spendensammlung. 1819: Ha a Czéhnek (!) Tagjai közül valamelyiknek Háza véletlen tűz által el égne 10 Rftal tartozék a Czék az ilyen Mester Embert fel segilleni; ha pedig a' Czéh Cassájában annyi nem tanálatatik a fillerezés, vagy a Czéhbeli Mester Emberek meg hívása által is meg fizetesék a Czéh Mester által [Mv; MészCLev.].

filozófia 1. bölcsélettan; filozofie; Philosophie. 1736: hol egy hol két személyt az fraterek közül*, az mint szegénységektől kitölt, küldöttének idegen országokra, Lengyel- és Csehországban philosophiára és speculativa theologiára [MetTr 437. — *A msz-i mikházi klastromból].

2. bölcsesség, bölcs dolog; inlepleciune; Weisheit, Philosophie. 1769: tsak ez a' Köpönyeg alatt valo Pitty hányás, evel időt s Pappirossat Ngd(na)k töltöni sem kell vala, sem Világ eleiben terjesztetni nem volt volna szüksége, E nem nagy Philosophia [Mv; Told. 19. 45].

filozófus 1. filosof; Philosoph. 1800 k.: Ujvári házassodik vészi Fekete Károlinát a' kit öregben Bethlen Sándorné tartott: most actualiter minden Jozságot az ő mátkájais mint a' Philosophusok magával hordozza intra pedes [Mv; Ks I Thuróczy Károly lev.].

2. kb. bölcsészettan-hallgató, biz bölcsész; student in litere si filozofie; Philosophiestudent. 1757: Kolosvári Philosophus Pázmány Péter [TL Teleki Ádám költségnaplója 150b].

? **filter** szűrő; filtru; Filter. 1558 k.: az első 3 soth tord meg gienge porra es felíwl os rea az unq teietli es keuerd Jol ozue es az vtan ted egy sima kore egy hideg pincheben, es tegy az lueg ala egy luegeth, hogy solualtassek az luegben: es Mikoron meg solualtatoth volna ... zwrđ meg

az filtru(n) által, hogy tizta legien [Nsz; MKsz 1896. 283–4].

filung-gyalu (ajtó)betétgyalu; rindea pentru tăblie de ușă; Füllungshobel. 1850–1851: Négy Czitling Egy Filung gyalu [Kv; Szathmári lev.].

filungos betétes; cu tăblie; mit Füllung. 1839: Véset ajtot filungos futer béléssel [HSzj vésett-ajtó al.].

finak fickó; flăcăiandru; Kerl. 1790: Se Télben, Tavaszán, Nyárb(an) és Ősszel is a Szőlő Gyepűn belől Semmi féle Fínakok, Gyermekek, vagy Léányok, sőt még nagy emberek is még a' kiknek Szőlőjek vagyon is ... a más Szőlőjéb(en) — ... járni ne mérészellyen [Karácsonyfa MT; Told. 76].

finakgyermek fickócska; pici; Kerlchen. 1819: tanálatam három szánat menni ki a faluból az Erdő felé, melly szánakkal tsak valami finak Gyermekek voltak [Méra K; Aggm.].

finakkor fickó/serdülőkor; pubertate; Pubertätszeit. 1805: En az utrizált idő tályéka után, Nemsoka iffju Finak koromban emlékezem hogy ... az utca also Során udvar haz építetett [M.újfalu K; Bet. 2 Popa Silimon (80) gkat. pap vall.].

finális 1. végleges, végső; definitiv; endgültig. 1699: mivel ezen perlekedő Felek edgjmással igen rosszul élnének ... ezen dolognak finális decisiojáig, élyenek edgjmással atyafinasagoston, szeretettel, és addig edgjik is a másik Jozságára potentes ne mennyen [Dob.; SLt AX. 44].

2. ~ **bérc** határbérc; creștet de hotar; Grenzhöhe/spitze. 1736: Azon túl van más Darab Széna fi egy nyil éppen a Finalis Bértre mégyen ki veggel [Mikefva KK; EHA].

finánc-direktor pénzügyigazgató; administrator financiar; Finanzdirektor. 1853: a kérelem levelet ..., Molnár Gáborné és szánduj atták bé a Finántz Direktor kezébe [Mv; Újf. 2 Balog Mihályné nyil.].

finánc-hadnagy pénzügyőrhadnagy; locotenent în garda financiară; Finanzleutnant. 1853: Beridez Károly Fináncz Hadnagy [Dés; RkHAK 141].

finánc-kaszárnya pénzügyőri laktanya; cazarma gărzii financiare; Finanzkaserne. 1860: a Finántz Casarma az enyim és mindétig Febr. 20. fizet az Perceptor érettek [A.jára TA; Bet. 4 Orbán Károly birt. lev.].

findesán 1. findzsa

findellin fonalfajta; un fel de fir; Art Faden. 1807: Egy Krepből valo Felsőköntös Finderlivel ki-varva [DLt 378 nyomt.]. 1842: Egy kisebb

fejér Créditor Abrosz arany csipkével es arany findellinnel ki varva. Készítette ... 1795e [Igy 1] | Egy Créditor arany Findellinnel ki varrott kisebb Abrosz [M. nádas K; RAK 93] | Egy Pergált Fejér Abrosz. selyemmel ezüst Fonallal a Findellivel kivarva. Készítette T. Füleki Eszter a' Szutsáki Ev. Réf. Ekklának 1810 [Szucság K; RAK 66].

findzsza 1. csésze; ceașcă; Tasse. 1628: Egy Tok finczian ... Bokaly kinek egike fedeles Nro. 3. Egy Finczian [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1]. 1735: Finczia Sz. Benedek(en) 9 Tangyer forma fincsia tarto üveg Sz. Benedek(en) 2 [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171]. 1743: 1. Egy Tókban hat Porczinella Tallyaival edgyütt. 2. Fintzia ala valo Pleh Credentia egy [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1756: Közönséges fintsgják (!) pár 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 24]. 1765: Egi kis tékas asztal az hol poharokat fincsikot tartanak [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1767: Egy pár zöldön festett fincsa [Marossztkirály AF; Berz. 5. 38. P. 2]. 1773: Egy Réz mosár Réz törőjével együtt. Fintsgyia (!) [Szentdemeter U; LLt]. 1778: Fingjia pár Nro 5. tálával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1782: Csokoladának valo finzia [Nalác H; CsS]. 1784: Tsukulátéhoz valo Finsia [Mv; Told. 9a]. 1817: 5. kékes Fintsiak 7 Rf 5 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. 1849: egy ordinér findzsza tálastol | Öt pár nagyon gazdagan aranyazatt leg finumab modon alakított virágosan ékesített Fin'siák tálalaival [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch; (vhány) csészényi/csésze való; de (un număr de) cești; von (einigen) Tassen. 1735: Az Mlgs Anniska Kis-Aszszony egy lot mannát es egy quönting Folia Sennot két phindsia szilva, vagy apro malosa levivel, ... hörpegessen [Nsz; Ks. Borosnyai N. Márton lev.]. 1777: az én kedves kis unokám .. két vagy három findsia tejet megivott [RettE 375-6]. 1838: 1 findsa Kave 4 kifli [Kv; DLt 752].

Szk: *angliai* ~. 1760: Tizenkét Pár kék vésztékes nagy angliai Fintsiák [Mv; TGsz 2] * *aranyos* ~. 1832: Egy rozsa girlandos aranyos Findsia [LLt] * *aranyos szélű* ~. 1788: Aranyos Szélű tarka Csukuládénak valo Fintzia ... Két pár Kékes tsukuládénak valo porcellán fintsia tálastol [Mv; TSb 47] * *aranyozott* ~. 1821: Van hat kis fakó-finsia tálastol Van egy aranyozott Finsia talastol [Veresegyház AF; Told. 19]. 1846: Chinai forma aranyozott Findsia tálastol darab 12 | egy más törpebb füles arannyozott Zöld csere lapus findsia tálastol [SLt 17]. 1849: két krispán színű aranyazatt Fin'siák [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55] * *aranyujtásos* ~. 1860: Két arany sujtásos findsia [Kv; Végr.] * *bécsi* ~. 1790: Csukuládés Fintsia 4 Kávés Fintsa 8 ... Bétsi Portzellán Fintsa [Sv; Ks] * *bécsi porcelán* ~ - - *bécsi* ~ * *bokály* ~ - - *kávés* ~ * *cserelapus* ~ *cseréfeleves csésze*. 1846: egy más törpebb füles arannyozott Zöld csere lapus findsia tálastol [SLt 17] *

csokoldás ~. 1763: 6 Tsukulátés Fingsia Floh. 14 dr. 40. 8 Kávés Fingsia Floh. 5 dr. 68 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1790: Csukuládés Fintsia 4 Kávés Fintsa 8 ... Bétsi Portzellán Fintsa [Sv; Ks]. 1837: Egy fejér Csukuládés findzsia Kék Csukuládés Saxoniai Findzsia takostol [Szentbenedek SzD; Ks 88. 8] * *füles* ~. 1790: Öt pár ... füles Fintsiák [A. Jára TA; BLt 12]. - L. még *cserelapus* ~ al. * *holicser/holicsi* ~ *holicsi* csésze. 1790: Olitser Fintsiak pár 6 Olitser Nagy Tanyer kékes 2 Olitser kisebb Tanyer 3 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c] | Cserép Edények. ... 3. Három virágos Holitsi Tángyer ... 5. Egy kised Vintzi Csésze. 6. Egy pár kék Holitsi Fintsia [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 3. - * *Holics* (Nyitra m.)] * *japániai* ~. 1837: Öt Japániai Findzsia, kívül csokoládé színű, belő (!) kék világú táljával edgyütt ... Japániai Findzsia Fedeles, hozza egy retzés tál nagy retzés festéssel [Szentbenedek SzD; Ks 88. 7] * *kávés* ~. 1753: Bokály fejér Kávés Fintsia N 4 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1828: Simény Biri Néném a kit éppen akkor ütött le a gutta midőn kávés Fintsiáját már félig ki üritette volna [Kv; RLt Horváth 'Sigmund Rettégi Györgyhöz]. - L. még *bécsi* ~ és *csokoldás* ~ * *kinai* ~. 1837: 6. veres virágú Chinai findzsia tálastol [Szentbenedek SzD; Ks 88. 37] * *kinai forma* ~ - - *aranyozott* ~ * *krispán színű* ~ - - *aranyozott* ~ * *olicser* ~ - - *holicser* ~ * *rózsagirlandos* ~ *rózsafüzéres csésze*. 1832: Egy rozsa girlandos aranyos Findsia [LLt] * *saxoniai* ~ - - *csokoldás* ~ * *török* ~. 1759: Egy nagy tarka Török Finsia Fedelestől [Sárd AF; TSb 51] * *ürmös* ~. 1837: hat ürmös Findzsia, egy ovalis Fedél 13 darabb hozzá valo aufsatz [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9].

findzsadörgölő csészetörölő; ştergător de cești; Tassenwisch Tuch/lappen. 1830: Kés-dörgölő harmintzhat ... Findsia dörgölő tizenkettő [Szentbenedek MT; Told. 19].

findzsamosó edény csészemosó edény; vas pentru spălat cești; Tassen-Waschgeschirr. 1754: Fekete lakirozssal arany Virágokkal igen szépen készült fintsia, Fintsia moso edény [Nsz; Told. 19].

findzsapohár csészészerű pohár; pahar de forma unei cești; tassenartiges Glas. 1818: Egy sarga findzapohar xr. 1 [Mv; MvLev. 8 özv. Nagy Antalné Szabadi Mária hagy.].

findzsás csészés, csészetartó; pentru cești; Tassen-. **Szk:** ~ *almárium* csészésszekrény. 1837: Kolosvart ... a findzsiás almarium [Szentbenedek SzD; Ks 88. 42] * ~ *toldhaláddácska*. 1753: Fintsiás Tolyoka Ladatka [Marossztkirály AF; Told. 18].

findzsatál csészetalj/tányér; farfurioară de ceașcă; Untertasse. 1817: Két kis Findsia Tálók [Mv; MvLev.]. 1845: Két findsia tál [Kv; MkG Conscr.].

1849: hat fin'sia Tálók, — melyek aranyazatt szélűek és retzések [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

Szk: *kék szélű* ~. 1837: *kék szélű* Findzsia tál 4 [uo.; Ks 88. 9].

findzsutálacska csészealj, kistányér; farfurioară (de ceașcă); Untertasse. 1759: szállittasson el ... Két közönséges Finsia Tálatskát [Sárd AF; TSB 51].

findzsartató fogas csészetartó fogas; cuier pentru cești; Tassenständer/haken. 1753: Finsia tartó veres festekű fogas 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

findzsatörő csészetörő; ştergător de cești; Tassenwisch Tuch/lappen. 1832: Findzsia törő barack magos keszkenő tizenkettő [HG bf. Brukenenthal lev. br. Wesselényi Anna br. Brukenenthal Mihályné kel.]. 1849: Por törő 12 Finsia törő Baratzk magos tángyér törő 4 [Wass].

finesz fortélyoskodás, ravaszkodás; viclenie, şiretenie; Finesse. Szk: ~i csinál fortélyoskodik, ravaszkodik. 1776: B. Henter Antal az Etsém Sztintég akkor érkezék az Istállók felől a gradits alsó Végéhez, Groff Kornis Anna Kis Aszszony álván a grádits felső felin, Finest csináltak vala egy másnak, az Etsém B. Henter Antal, és Gróff Kornis Anna Kis Aszszony az az: egy szénű Köntösbe öltöztek vala. Hol fel menének az házakba kérdem a Kis Aszszont Gróff Kornis Annát Mi az oka Mlgs Kis Aszszony hogy engemet az Annja, maga is Ngod Követtségbe küldöttek, Gróff Lázár Jánoshoz, s mégis illy meg egyező színű Köntöst vett volna magára az Etsémmel B. Henter Antallal? Nékem arra azt felelé: Mért én a Mgs Urnak Menye akarok lenni [Szentdemeter U GyL. St. Henter (37) vall.].

finigik szellent; a se bäsina; furzen. 1583: halotam mastül (l) hogy (az inas) ment volna az andras kato ablaka alla fingani [Kv; TJk IV/1. 194]. 1807: Ma reggel még le se szállottam az ágyból nagyot fingottam a magam egészségemért [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 347].

finigó kb. búzösen bugyborékoló/buzogó(vízű); care bulbucă puturos, cu apă clocotitoare puturoasă; stinkig sprudelnd. Hn. 1773: Fingó kút [Mezőbánd MT; EHA]. 1755: A' Fingo Kutnál [Balla Sz; BfN Nalácz Sára consacr.]. 1775: A Fingo Kutnál [Muzsna U; EHA].

finigos, finigós kb. búzösen bugyborékoló/buzogó (viziű) care bulbucă puturos, cu apă clocotitoare puturoasă; stinkig sprudelnd. Hn. 1692: Fingos kutnál (sz) [Derzs U; EHA]. 1723: Fingos kutnál (sz) [uo.; EHA]. 1792: Fingos kutnál (sz). A Fingas Kutnak mellet (sz) [uo.; EHA]. 1897: Fingos k(üt) [Sztána K; KHn 308].

finiáltatik véghatározat hozatik; a se lua o hotărîre definitivă; Endentschluß gefaßt werden. 1737: a Dn(u)s Ak olyan dolgokról erigálták a magok actiojokat, a melyek is már egyszer a Tktes Nms Tanáts előtt ventiltattak és deliberative finialtattanak [Dés; Jk 195].

finom 1. fin; fein. 1699: 11 Singh fekete finum fátyolt [MNY XXXVIII, 132]. 1701: Nemzetes Budós kúti (!) Boldizár Ur(am) ő kglme adot egy tiszta finum Scoffiummal varot keszkenőt az Ur asztalához [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. 1721: Az mint küldötttemis két Jcet igen finum Olajat [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1811: Egy fejer fain Sáhos, kotzkás abrasz, igen finum kötött recze a' szélin körös körül [A.ilosva SzD; SzConscr.].

2. fájín; fin, ales; fein. 1715: Kedves italu finum bor Kedves italu finum jo bor ... Vad izü bor ... lágy izü, de jo bor ... lágyacská, de külömb(en) jo bor | Nyulosodni kezdett savanyu bor ... Nyulos meg fordult bor .. finu(m) jo bor [Ebesfva; UTI]. 1736: A férfiak reggeli ital gyanánt jó finom csipős ürmös-bort is ittanak, s egészségesnek tartották, mert nem vala olyan paszomántos gyomrok, mint az mostaniaknak [MetTr 321–2]. 1750: az egy pár Atalag finum Aszú szőlő bórával kedveskedni [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

3. kitűnő minőségű; de calitate excepțională; von ausgezeichneter Qualität. 1781: a' gabona drágasága nyilvános lévén a' rudvasaknak másája kilentz forinttal, és a' szánto vasaknak ugy a' régel (l) finum atzelnak másája tiz forinttal fizetessenek ki [Torockó; TLev. 9/20]. 1787: minden Verős Kováts ... a vasat a solitorium Officium Házhoz bé vivén meg masaltassek, meg másáltatván, Annak arra a Vajda Hunyadi vas árrához proportionaltatván, a durva és közönséges az az: a Kasza vasaknak másája Fl. h. Kilentz M. forintokkal, a subtiliseknek pedig ugy mint a szánto és két fülű vasaknak, és a finum regel attzelnakis masaja (: mint hogy ezek természet szerint nem olly fontosok:) Fl. h. 10 Tiz Mforintokkal fizetessenek ki [uo.; i.h. 9/25]. 1862: 1 Risma finum felyér Iropapir 3 ft 80 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

4. finom/szép mívű; lucrat frumos; fein bearbeitet. 1717: edgy két vedres igen finom kis alta-lagot forrasztattam [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.].

5. kb. szépfű; eufemistic; verschöner(nd). 1838–1845: Buzavirág, finomabb kitétele az ember-gánának [MNYTK 107. 14].

6. '?' 1768: Egy finum Vetkező kosár 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Ha. 1849: leg finomabb [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

finoman ügyesen; indeminatic, iscusit; geschickt. 1722: György Deák(na)k egy tehenet s néhány veder bort adtanak, tsak nekik jo Relatori-riat írjon az határrol .. s ugy is irta osztán; azután is publicum volt az, mások előtt is hogy

6 afféle hamis levelek tsinálásához igen finumon jól tudott [Lozsád H; BK sub nro 262 Paulus Antalffi (40) nb vall.].

finomarány színarány; aur fin/curat/pur; Feingold. 1634: Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasagának, magának hagiok egy eoregh Araniat, három keozep araniat, Romay Domús professoraualel egyywt, hagiok egy darab finum Aranyat [Wass 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1648: Egy villago Arany lancz tizenket zal; finu(m) Araniból való [Mk Kapi Krisztina kel. 1]. 1651: (Vas Judit) hozot Edgy Rud Finum arannyat az kiben 96 Árány volt [Wass. Wass Judit kel.]. Egy Finom Araniból csinált Remekes Lapos Arani Lanczy. vagion N 64 Arani ebbe(n) [i.h. 72/2 ua.].

Szk: ~ *kanál*. 1748: Néhá Korda Sigmond Urnak életében eleget dolgoztam ... holmi szép arany Medállyokat, s holmi szép kőves munkákat, melyekre, hogy nem vala elég az arany, egy finom arany kanált is el rontata vélem [Kv; Szentk. Stefanus Dési (59) vall.] * ~ *pénz*. 1749: Kabos Ferencz Ur(am) is Korda Sussanna Aszszony(na)k ... Adott 2000. ie. Két ezer Magyar forintokat finum Arany és tiszta Ezüst pénzzel a mi praesentiankb(an) [Kv; Borb. II] * ~ *tű*. 1848 k.: Két nagy, keszkendő akasztó finum arany tű [Kiseshüllő K; SL].

finomezüst színezüst; argint fin/curat/pur; Feinsilber. 1637: az teöbbit annak, az Tiz Ghirabol megh marado nyolcz nyolcz ghira finum ezüstnek nem masíve, hanem az eő nagha Thar hazaban administralluk, es administraltattuk minden fogyatkozás nélkül [Thor. I/26]. 1665: eo Kegere most az B. Cehteol büntetesb(en)fél ghira finum ezwt imponaltatvan, annakis administratioigh eo Kegejert leontenek kezesek ... T. Luczy Mihaly, es Almási Andras Ur(am)ek [Kv; ÖCjk]. 1714: Czapaval meg borított derék Vasú kard, mellyn(e)k a' hüvellje négy hellje(n) ezüstb(e) foglaltatott, ket meg aranjozott Karikkal, s a' Markolatjtais finum ezüstb(e) foglaltatott fl. Hung. 30 [Szbfog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 6].

Szk: ~ *drót*. 1681: Egy finum Ezüst Drothbul Csinált avagy kötött óltöző medencze [Uti] * ~ *szerszám*. 1646: Az finum ezüst, lóra való szerszámot beküldöm Kolosvárra édes öcsém uram puczer kezéhez [RákCsLev. II. Rákóczi György öccséhez, Zsigmondhoz].

finomodik a deveni mai bun; sich verfeinern. 1844 k.: (A bor) Édes. Áslog-üz. Tisztaságban sem(m)it sem haladt Szénsavanyos forrong úze finomodott a gyümölcs-törkölyektől [Csekelaka AF; KCsl 6].

finta 1. fitos orrú; cu nas cirm; mit Stülpnase, stupnasig. Szén. 1582: Fynta Andras [Kv; Szám. 3/V. 40]. 1590: Finta Gergely [Mákó K; GyU 26]. 1604: Finta Antalné wjezekely martazoni (60) [Uszt 18/133]. 1625: Finta Balint veres drabant

[Kercsed TA; Borb.]. 1754: Finta Péter Vr(am) [Gyalu K; Rák 59]. 1765: Finta Ersok (a) [Kv; RKAk 52]. 1774: Th. Finta (60) jb, prov. [Szamosfva K; KS Conscr.]. 1821: az edig volt Megye Bfiro Finta György F6 Notariusnak vällosztatván [Berreck Hsz; HSzjP]. 1844: Finta András [Torda; EHA].

2. kajla; strimb; krumm. Szk: ~ *szarvú*. 1832: Finta szarvu, kajla szarvu ökör [HSzj 175].

fintaházi a Fintaháza (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al numelui topic Fintaháza; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON Fintaháza: din Fintaháza/Cinta; Fintaházaer. 1746: A Fintaházi utnál egj erdő [Hagymásbodon MT; EHA]. 1798: Az Eszkén a' Fintaházi ut mellett (e) [uo.; EHA].

finnyásan kelletlenül; fárá plácere; zimperlich 1805: a Levesemet nem akartam meg enni . A Rector mondotta ugy ettem egy keveset, de finnyáson makrantzozkodva ... azután rántott Tsirkét ettem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 116].

fiók 1. sertar; Schublade/fach. 1659: csinaltam egy borsos ladat fiokkal f 1 d 80 [Kv; AsztCjk 50]. 1669: Az hazban vagyon ... Egy Tarka Vasas fiokos lada, Az közepső ket kisebb fiokakban vagjon het apro üveg Veres Talaczka [Kőhalom NK; Ks 67. 46. 24a]. 1674: Egy Iskatullya tarka, levelekkel, benne az Armalisunk — Egy bársonyos lodingh az fiokab(an) egyéb alá való egygyetmással is [Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.]. 1714: Körtvély fabul való s feketére festett kisebb Almarium, ezüstel borított Vasas füleivel, 7 fehér onbul való meg ezüstezett, s figurakkal ékesített fiokok(k)al egjütt fl. Hung. 26 [NszFog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1774: Láttam egy kisdéd Varró Ládátskát az kiben sok fiok vagyon [Szentdemeter U; LLt Vall. 93]. 1805: Egy zöld négy Lábu Almárium Fiokjával edgyütt ... Egy Sárga három Fiokos Almarium [A.jára TA; BLt 9]. 1825: Egy hosszú Asztal avatég zöld posztovall bé vonva, két fiokkal [Dés; DLt 595].

Szk: *kettős* ~ ? két rekeszes fiók. 1789: Nagyobb és kissébb Üveg Dugok egy kettős fiokban — 3 font és 4 Loth Rf 2. xr 20 [Mv; ConscrAp. 44].

2. ablakszem/tányér; ochi de geam; Fensterscheibe. 1681: Szobája kő bőlós ... Onban foglalt, paraszt üveges nagi ablaka (melynek hatodik fiokja Lantornas:) Nro 1 [Vh; VhU 520]. 1694: Az másik Ablaka az also Udvarra szolgal, azis fabán (l) foglalt negy fiokokra volt csinval, ennek is az ket also reszin Ramai vas Sarkaival Pantyaival edgyütt meg vadnak, semmi Üveg Tangyer nincs benne holottis va(gyo)n egy tűzelő Konyhacska [Kóvár; JHb Inv.]. 1725: (Az) Ablakok pappirossal vad(na)k bé boritva, ketteje fiokjai penig onb(a) foglalt eveg(ben) [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 4]. 1809: a Dél felől való Ablaknak tsak a fiokja nem volt Üveg [Dés; DLt 44].

3. csűrfa; surá anexá/lateralá; Banse. 1688: Ezen Csűrnek van két fiokja, mindenikben egy egy polyva kut [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1694: az említett Csűrös kertben, találtatott, Tíz Agasokon álló, boronákól félig fel rótt, tapaszos oldalú Csűr ... Annak Fiokja is, pusztá oldalaival egjgüött, hasonló fedel alatt való [Kisenyed AF; BfR. Néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1785: A Csűr fenyő boronából épült, edjék oldalához Deszkával padolt fiók toldatott, két végiben két Istáló és egy Pojva tartó ajtó nélkül [Miklósfva U; Ks 73. 55]. 1815: A' Csűr ... kő fundamentumon áll ... két felől hosszan fiók vagyon benne [Bálványos-váralja SzD; Ks 77. 19 Conscri. 855]. 1837: Kő Csűr fiokjaival Gabonással cserép fedél alatt jó állapotba [Gombás AF; TSb 20].

4. rekesz; despártitúra; Fach. 1744: Ezen Gabonás Tornáczában vagyon három fiók [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1768: ezen Gabonás hosszára két felől négy négy fiokra szakasztva vagyon [O. kocsárd KK; Ks 74. 55]. 1838: Csős Málé ... A Kökas 3ik Fiokjában A Veszsző Kas kisebb rekeszében [Told. 72].

5. (széna) boglyácska, széna fiók, cápiťá/porcan de fin; (Heu) Häufchen. 1762: látunk^a két jó nagj fiokba rakva [Désákna; Hr 1/23. — *Ti. szénať]. 1843: Most is azt mondom, hogy fiokokat hordottunk öszve két helyre, s a szekereket melléjek huzva úgy rakadtunk meg [Bágyon TA; KLev. Bottyán Mihály (38) vall.]. A' Bányám feleségével és fiával fel gyűjtven^a fiókról fiokra menve raktuk meg a Szekeret [uo.; i.h. Bottyán Gábris (28) vall. — *Ti. a szénať].

6. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: (vhány) boglyácskányi-boglyácskára való; de o cápiťá; von einigen Häufchen, einige Häufchen groß. 1855: A Lokk nevű helyben lévő kender föld végiben lévő kaszálló ... nem terem csak egy jó fiók szénať [Vista K; RAK 122].

fiók 1. fiúcska; báieťas; Knäblein. 1661: De talám azért nem jutott eszedben, gondolád, nem fiókád, hanem fátád leszen [TMI, II, 176 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1723: Luka Vaszilyi kétt hetu (!) gyermek ágyban lévő feleségét ágyából fel verte, erőssen megh kötven másuvá vitte, ott láncon nyomorgotta kis fiókajával a hideg házban [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb val./].

2. fiókocska; sertáras; Lädchen. 1817: Felső Pintzébe Három Ferslag Egy Gyertyás Fióká [Told. 58].

3. fiókocska; sertáras; Lädchen | rekeszecske; despártitúra micá; Fächchen. 1674: Egy festett kisebb ládáb(an): Tizen-öt Török keszkendő ... Két elő ruha, az egyik reczés Egy kendő az fiókáb(an). Egy nagy széles mataszával szótt keszkendő [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály hagy.].

4. csűrfa (mellék/oldalcsűr); surá lateralá; Banse. 1752: a Csűrös kertben is vagyon ... szalma fedel alatt lévő Csűr, melyben tsépelhet egyszers-

mind tíz ember, az Fiokáib(an) pedig belé fer két száz kalangya [Pókafva AF; JHb XXV/73. 15].

fiókablak ablakszem/tányér; ochi de geam; Fensterscheibe. 1647: (A ház) Ablak Eot, kilencz reszben allo, egy fiók ablak hean [Drassó AF; BK 48. F. 16].

Szk: világosító ~. 1810: az ... ujj Udvarház ... Szarvazattya első oldalán három világosító fiók ablak [Doboka; Ks 76 Conscri. 35].

fiókajtó kisajtó; usiťá; Türchen. 1773: ez fenyő fábol vallo medve talpon allo Nagy Kötött Kapu ennek fiók ajtoja is hozzá lévő [Tekerőpatak Cs; LLt].

fiók-gyermek ? fiúcska-gyermek; báieťas; Knäblein. 1723: hallottam egy reggel Nemasági (l) ur(am) mint verekedet az Luka Vaszily^a Cseledí között, maga a Tömlőczre lévő, a feleségiti két hetű gyermek ágyából fel verte, kötve masuvá vitte ott láncon tartotta a kicsin fióká gyermekkel [Hodák MT; VGy. Pétre Ojniczáne Mária (28) vall. — *Jb].

A 'csecsemő' jel-sel is számolhatni.

fiókatlan fióktalan, fiók nélküli; fără sertar; ohne Schublade. 1817: Egy Fiókatlan Veress Asztal xr. 40 ... Egy kis karotlan Fogas xr. 17 [Mv; MvLev. 8 ifj. Simonffi Ioseff hagy.].

fiók-csergerenda kereszt-cserfagerenda; grindă transversală de stejar; Eichen-Querbalken. 1732: egy szín ... földben asot ágasok köziben vert Csere karokra, vesszszővel font tapasz nélkül való oldalú, magossan fel emelt kilentz Szarufái, koszu gerendákra nyujtot fiók Csere gerendákon végig folyó szély koszu fakban, szély kötással egyben kötve [Nagyida K; Told. 11/70].

fiókesont singcsont; ulna; osul cubital, cubitus; Elle, Ellenbein. 1634: az Téglas Ferenczjne uerese mia tíz seb uala az lánjon, es az fiók cziontis megh tort vala az karyan az eo utese mia, úgy annyera hogy az ueris mia (: en nalam fekut:) ki nem mehetet, hane(m) minden természetet az hazban vitte veghez [Mv; MvLt 291. 6b].

fiók-fenyőgerenda kereszt-fenyőgerenda; grindă transversală de brad; Tannen-Querbalken. 1732: az Aszszony hazab(an) be menven, annak padlása visszaszon párkanyzot kilentz fiók fenyő gerendákra [Tancs K; Told. 11/70]. 1736: Gabonás Ház ... Mester Gerenda Nélkül való tizenkét fiók fenyő Gerendákra borongatott, padlása fenyő deszkából van [Pinárd MT; CU XIII/1. 94].

fiók-fűtőkemence mellék/oldalkemence; cuptor lateral; Seitenherd. 1694: (A) bőlťb(a) vissza men-ven Vannak benne, belől fűtő, Zöld mázos kemencze (így!), dőlésre hanjatlott, fiók fűtő kemenczéjével egjgüött, ennek az allja, teglából

rakatott pogonos; a' szája vas pántal erőssítettet de alsó rend kályhái elől, egj héjokal vannak az hátulso ház . Belől fűjtő paraszt kaljhás kemen-czéje s annak a' szájáb(an) vas; ennek mellette, fiók fűjtő kemenchéje, hasonló hozzája [Borberek AF; Bfr Néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.].

Kalotaszeg régi házaiban a legújabb időkig megőrződött az a két részből álló főző-fűtő kemencefajta, amelynek egyik részén nyitott tűzhelyen főztek, másik, ajtóval elzárható része pedig a fűtés céljaira szolgált [Képét l. ETF 104. 47–8, 53]. A címző nagy valószínűséggel ez utóbbi fűtő-alkalmatosságra vonatkozhatott.

fiókgarat kb. mellékgarat; coş lateral; Seiten-trichter. 1649: Keouetkezik az Apa Hidi* Malomhoz ualo Erogatio Atta(m) az Fiok Garatra negi Eol Gyepleot ... d. 8 [Kv; Szám. 26/VI. 487–8. — *K]. 1837: Négy garad, négy Lízst vállu négy fíjok garad, és egy ujj lajtorja — a' mellj az also garadot tartya [Náznánfa MT; Berz. 21].

fiókgerenda keresztgerenda; grindă transversală; Querbalken. 1732: ezen háznak padlása fenjő deszkából való, négy fiók, s egj mester gerendáj fenjő fák [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. 1736: a' Léányok háza ... most ujjanon Tiz szál fiók Gerendákra borongatott Gyalult fenyő deszkával van meg padolva [Sárpatak MT; CU]. 1783: Az Ház jo erős Tölgy fa Mester Gerendára s négy vékony Fiók Gerendákra rakott gyalulatlan fenyő Deszkák-kal vagyon padolva [Mocs K; JHbK XXXI/1]. 1803: Rusz Vaszilika Háza a' pitvarán kívül rako fából épült, a' Mester gerendája és két fíjok Gerendája el vagynak törve [Nagyercse MT; Told. 45]. 1851: A' malom áll 17 tölgyfa lábakon ... Van egy mester, s 11 fiók gerendák fenyő fából [Erdőszygyörgy MT; TSb 34].

fiókgerendácska keresztgerendácska; grindă transversală mică; kleiner Querbalken. 1736: (A) Pintzének Cserefa fiók Gerendátskáira borongatott Csere fa padlása vagyon, rostélyos kis ajtótakája [CU].

fiókkapu ' ? 1688/1789: A csűres kertnek belső kapuja négy tölgyfa kapubálványra építve, fiókkapuja közepin; ezen két kapu mindenik vascapokon forognak (így!), feljűl vaskarikákban vagyon foglalva, középső kapuja is hasonló [Görgénysztimre MT; ETF 108. 15].

fiókláda fiók; sertar; Lade, Schublade. 1832: egy üveges Cserefa Almarium — négy üveg táblával, le eresztő pulpituossal, — három ki húzo nagy fiók ládaival, — öt zárjával, két kultsával [Sáromberke MT TSb 26].

fiókmedvehőr (medve)boresbőr piele de ursuleţ/pui de urs; Jungbärfeil. 1679: moly vesztegette csavatatlan borz bőr nro. 3. Czavatatlan Fiók medve bőr nro. 1. czavatatlan fejer bárány bőr nro. 16 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11].

fióknyl (vhány) boglyácskányi/petrencényi; de (cîteva) căpițe; von (einigen) Häufchen. 1823: a rajta termett ket fióknyl szemat el is vitte [Dés; DLt].

fiókoeska 1. sertáras; Lädchen. 1714: Körtvely fabul valo s feketere festett Kis almarium hal tsontall kívüll kirakott 9 fiókotskakkal fl. Hung. 5 — ... Kis Almariumotska Tenger színre festett külső Tablakkal, körös körül külömbféle irott képekkel ékesített, 7, fiókocskákkal fl. Hung. 12 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 54–5]. 1778: kisdéd Tábori Asztalocska fenyű Deszkából fiókocskájával, a' Lába Cserefából csinált [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1797: Egy Fiókotskaban Mentére való Arany készület [Koronka MT; Told. 34]. 1807: Egy fíjokotskába tsatora (l)* forma darab tsontok [Körtvélyfája MT; LLt. — *Elírás csutóra h. ?].

Szk: záros ~. 1737: ezen Pohár szek(ne)k három egj más rendiben lévő párkányos, fenyő deszkából tsinált, ki huzogato Záros fiókotskai vadnak [Csákgörbő SzD; JHbK XXVI/13. 5, 5a]. 2. Jelzől haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: boglyácskányi/boglyácskára való; de/pentru o căpiță; von einigen Häufchen (viel). 1823: az edgyik fiókotska szemat elis vitte [Dés; DLt].

fiókoló rekesz; despărțitură; Fach. 1732: Barónákból Sasokban rakot 8 Fiokalo kikb(en) is vagyon mogos Asztatatlan Kender [Szászkerked K; LLt].

fiókos 1. cu sertar; mit Schubladen. 1681: Lábas, ón Sotarto 2 Fiokos-is 1 [Vh; VhU 541]. 1752: Vak Ablakokba tsinált festékes Almarium vagyon háram, ... a Harmadik ... ki s bé tojo fiokos, mely(ne)k négy Tojokál hyja [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. 1786: Az Udvar Biro Konyháján Két szakáts Asztal, egyik Fiokos [Nagyalmás K; JHbK XXIX. 36]. 1849: a falba van alkatva szalma színre festett egy quadrup, egy kaszli három fiokas polituras [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

Szk: ~ almarium. 1768: Diófából ki rakott köntös tarto Almarium Más Fiokos Uri Almarium 1 Közönséges térdeplos Almarium 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1788: Egy kis Fíokos Ládátska Egy 3. fiokos Almarium [Mv; TSb 47] * ~ asztal. 1679: vagyon ezen házban: Olasz lábas, negi szeghű festet fiokos Asztal nro 1 (: az asztal fia plehes, kolcsos:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. 1788: Fiokas asztal 1 [Somogyom KK; Told. 44a]. 1836: Egy Sárga festekű fíjakos (l) Asztal, rajta lévő két felé nyillo ajtoju tekaval, és rajta lévő Záral edgyűtt [Algyógy H; Born. F. Vlb] * ~ láda. 1669: Az hazban vagyon ... Egy Tarka Vasas fiokos láda, Az középső ket kisebb fiokakban vagyon het apro üveg Veres Talaczka [Kóhalom NK; Ks 67.46.24a]. 1678: Uzonból vitte(ne)k el Egy fekete fiokos ládát nr.1 ... Egy barszonyos

fiokos ládát nr. 1 ... Czfira fiokos lád(át...) [BLt 1] * ~ *ládáska*. 1788: Egy kis Fiokos Ládátka ... Egy 3. fiokos Almárium [Mv; TSb 47]. 1816: Cserefa fiokos ládátka ... 5 Rf 17 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *pad*. 1774: Balint Uramnak ... Csináltam ... egy borított negy fiokos padot 6. Szál Deszkából [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) j b vall.]. 1786: Az Udvar Biro Kamarájában Czugumis tarto Fiokos Pad 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * ~ *padláda*. 1773: van ezen házban egy hoszszu fiokos pad láda [Tekerpatak Cs; LLt] * ~ *padszék*. 1752: két Fiokos padszék [Pókafva AF; JHb XXV/73. 13] * ~ *pohárszék*. 1753: Edgj új járo rostélyos fiokas záros pohár szék [Mezőház TA; Told. 18] * ~ *repositorium* kb. fiokos állvány. 1789: a' mint a külső nagy Patika Házba bé mennék jobb kéz felől lévő fenyő Deszka ki huzo fijokos Repositoriumokban ezen alább irt Portékák* találtatnak [Mv; ConscrAp. 33. - *Köv. a patikaszekek fels. - L. még alább *fiokos stélási* al.] * ~ *stélási*. 1789: a ... Nagy Patika Házban lévő Fiokos Stélási(na)k also részében lévő ki huzo Suplákában találtattak az alább irt rendel Specifíált Materiálek* [Mv; ConscrAp. 74. - *Köv. a fels.] * ~ *idlas*. 1677: Vas verő ház az fal oldalán négy részben vagyon fel szegezve tál, tányér és egyéb egygyetmást tartó fiokos tálas [Madaras Cs; CsVh 49] * ~ *tükör*. 1806/1818: 1 Fiokos tükör magossotska [Mv; Told.]. 1835: Egy fiokos Tükör [F.zsuk K; SLt Vegyes peri.].

2. rekeszes; cu despărtitură; fächerig, fachig. Szk: ~ *láda*. 1782/1795: Liszt tarto nagy fiokos Láda [Sorostély AF; Ks 80] * ~ *skatulya*. 1663: Egj úres fiokos (!) Iskatulya [KGy]. 1797: Egy fiokos Iskatulya [Mezőköbölkiút K; CU].

3. mellék/oldalcsűrös; cu șură laterală/anexă; mit Bansen. Szk: ~ *csűr*. 1654: Rét György ... Istaloja, Pajtacskaja. Egy fiokos Csüre [Szászánadas KK; Ks. Bánffy Anna urb.]. 1715: Csűrös Kert Közepin Jo szarvazás Uj Supozás alat talpakou Sasokban rakó fábol ki rakot Jó hoszszu tágos egy felől valo Fiokos Csűr vagyon [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1797: Egy fiokos tapaszos oldalaival edgyút ép Csűr [Hosszúaszó KK; JHb XX/35]. 1809: Vagyon egy fiokos Csűr, melynek égyik járma el töröt, a falai haszonvehetősök [DLev. 2. XI. A. 9].

4. ablakszemes/tányéros; cu ochi de geam; mit Fensterscheiben. Szk: ~ *ablak*. 1772: A Kő bolt-nak egy fiokas jo uj ablakja [Mv; i.h. 5. XVII. 3]. 1775: vas Sarkatskakon fordulo fiokos ablak [LLt Csáky-per 107. L. 14] * ~ *ablakú*. 1775: (Találtunk) A Két Házakon közepszerű parkányos feje Rámájú Negy fiokokra onba foglalt síma egész Táblájú, szinten annyi vas Sarkatskakon fordulo fiokos ablaku két szép Házakot [i.h.] * ~ *üvegablak*. 1699: onban foglalt hat fiokos üveg ablakai minde-niknek, ötödfel öreg tangyér héján, egik(ne)k fiokjai dezkalval van bé csinálva [Szentdemeter U; LLt].

fiokosan cu sertar; mit Schublade. 1736: Fa héjjal tziírozott Viragozott, szép mesterséggel, fiokoson Csinált Asztal legszebb a' többinél 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 104].

fiokpálha (hónaljbeli) ingujjbetoldás; clin; Zwickel. 1629: az ing ... ugy vala az mint megh szabtak volt, ot vala az fiok palhanak valo ki meczet ki-cziny giolczis [Mv; MvLt 290.35a].

A MTsz magát a *pálhá-t* 'hónalj' alatti ereszték az ingben (és a hosztú szürben) értelmezéssel tartja számon.

fiók-regesztrum ? kb. pótnyilvántartó könyv; registru de evidență suplimentar; Ersatz-Evidenzhaltungsbuch. 1630: Ez fiok Regestumban walo perceptio f 125/99 1/2 ... ez fiok regestumban walo perceptioban ... az fiscusnak fele resze vagyon [Kv; Szám; 18b/IV. 102]. 1650: Tohrdaj (!) Jstuanak, Az Magyar Nation levő Safarnak, Az 1649 Esztendőbely Decemberről ualo Szam ado Fiok Regestruma, Igy következik* [Kv; i.h. 26/VI. 343. - *Köv. a fels.].

fiók-szarufa szarufafajta; un fel de căprior; Art Sparren. 1799: A Kemeny(ne)k fel-állításáért, ki vévén annak kertelését, és a' letzezésért ide értvén a fiok szarufák eszterha tarto és far szarufák el-készítését fel-állítását mind öszve ezen munkáért adok 3 ~ három Mforintot [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. 1825: A Szegelet vagy a Csatorna hajtásban levő Szarufa, a fiok szarufával/Fiok Szarufák [Dés; DLt 3].

fiók-tölgyfagerenda kereszt-tölgyfagerenda; grin-dá transversală/raversă de stejar; Eichen-Querbal-ken. 1727: Ezen hoszszu Istállonak közönségesen vadnak 24 ~ Huszon negy fiok tölgy fa gerendai és három széna hányo ablakai/a' padlása is ezen Pinczének bik fábol valo, melyet hat fiok tölgy fa gerenda, és egy mester gerenda tart [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 12-3].

fiola italosüvegféle; un fel de sticlă pentru bău-turi; Art Flasche, Phiole. 1714: Hatodik Pinczetok . foglal magáb(an) 13. Phiolat fl. Hung. 4 Hetedik Pinczetok közönséges fabul, foglal magab(an) 8. Palaczkokat 1.,50 [Nsz/Fog.; REKlt II. Apafi Mihály hagy. 56].

firog-forog 1. sűrög-forog; a forfoti; sich rüh-ren und regen. 1746: Posoni Lakatos Jánost nem láttam hogy semi Literaleval ele mustralt volna, hanem ott firgett forgott es a Na zaszlo alatt Dobos volt [Esztelnek Hsz; HSzjP Balthasar Karakay de Esztelnek (76) nb vall.]. 1753: mások-t sokat tudakozván felőlle mint firgett, forgott [Koronka MT; Told. 37/50]. 1756: mikor az Asz-szony Henter Jánosné Aszszonyom, vagy Fia Henter István Úrfi itten völtak, Németi István is mindenkor ottan firgett forgott, és mint egy totum fac völt [Kv; Mk IX Vall. 45-6].

2. *dív* forog; a se ínvirti; sich um etw. drehen/handeln. 1603: miért rah emlékeznek az teóriényben hogy mint firgett forgott az dologh [UszT 17/73].

firer kb. szakaszvezető; sergent; Zugsführer. 1782: Szabó András gyalog katona vásárolván Eszterháziánus dimissus katonától, Kala György őkegyelmitől egy hámos lovat Bogdán Estándor (!) firer uram és Küs György, a Barabás káplár szolgálja jelen voltak a vásárban, és az áldomásivásban [Árkos Hsz; RSzF 280]. 1798: Bodosi fiak azt kívánták meg tudni Fhírer Vramtól, hogy azon fegyveres katonák ki parancsolatjával jöttek oda [Barót Hsz; HSzjP]. 1828: azt beszélte Firer ur senki másra nem gyanakodom tsak nénémre [Étfva Hsz; i.h.].

Szk: *verbuváló* ~. 1744: Verbualo Fűjernak Jancso Mihaljni kenyeret, oldalost, egetbort de. 36 [Kvh; HSzjP].

firhang függöny; perdea; Vorhang. 1746: Tiz Ablakra valo Fűrj ham (!) [Nsz; Told. 19]. 1756: Ágy Firhangjához szolgáló kereszt vas egy [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-lefr]. 1772: Mindenik Ablak előtt külön külön Zöld Ujj Rása Matériából valo Firhang, vagyis Supellát vagyon Karikaival, és vass veszszejével edgyüt [Kv; BKt Mikes conscr.]. 1778: Ött Firhangra való vasak, vagy Drótok [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. XIX. sz. *eleje*: Firhangra való karika 18 kr. [Altörja Hsz; HSzjP]. 1801: Egy Zöld Sujtasos Ágy eleibe valo Filhang [Vargyas U; CsS]. 1805: Hat Fejér Ablakra valo Firhang [A.jára TA; BLt 9]. 1817: Két ringy rongy Firhang|Két sráfos Firhang 10 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. 1820: 3 virágos potyolatból készített rojtos firhang felső bodréjával edgyütt [Mv; MvLev]. 1840: 1 zöld fűrhang vevő neve Réty Jánosné 50 xr [Kvh; HSzjP]. 1842: Steláz (!) festetlen fenyőfa Zöld firhang(gal) [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.].

A szerk. gyermekkorában Désen az öregebb rendűek – még városi köznyelvi szinten is – a *függöny* helyett a címszóbeli szóval éltek. De így lehetett ez Erdély más részein is [Kv-ra nézve l. Hantos Gyula, A kétvízközi majorok. Kv, 1943. 21].

firhangli függöny; perdea; Vorhang. 1849: ezen szabának vagynak két nagy ablakai, jo moddal el látva, kékes stráfu firhanglikkal fedozve [Szentbenedek SzD; Ks 73.55].

firhangos függönyös; cu perdea; mit Vorhang. **Szk:** ~ *ágy*. 1848: Egy Firhangos Ágy [MkG Consr.] * ~ *tábori ágy*. 1755: Firhangos Tábori ágy 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.].

firhangú. Jelzős szk-ban; in constructii attributive; in attributiver Wortkonstruktion; kb. *leples*; cu *vál*; mit Decke. 1833: Egy viaszas vászonnal bé huzott, – elől zöld firhangu, fenyő fábol valo Tránsírozó Asztal [Katona K; Ks 73.55 Kornis János lelt.].

firhang-rúd függönyrúd; bară pentru perdele; Vorhangstange. 1877: Egy Firhang rúd [Mv; DLev. 3. XXVIII. A].

firhangtartó I. *mn* függőnytartó; pentru fixarea perdelei; Vorhang haltend. **Szk:** ~ *drót*. 1810: a' Léányok házán lévő ablakok ..., vagynak ezen ablakok felibe Firhang tarto vas drótok is szegezve [Doboka; Ks 76 Consr. 38] * ~ *fa*. 1788: Egy firhang tarto Keresztes fa [Mv; TSb 47].

II. *fn* függőnytartó; galerie pentru perdele; Vorhangstange. 1798: fenyő fábol tsinált firhang-tartok [Malomfva MT; CU]. 1816: Firhang tarto 2 Rf 25 xr [Kv; Born. IV. 41].

firidős I. feredős

firis¹ kabátfajta; un fel de jachetă; Art Jacke. 1582: Petrus Gruz praescriptum suum fassione(m) ... hoc modo auxit hoza ky az Boltbol valamy Iglér poztot, kere Azon hog egy zokniat es eg firist chinalliak beleolle [Kv; TjK IV/1. 41]. 1587: Zegeottem* eng leantt 1 Muhar frish (!). beléssel ezve a mindt (!) zereci [Kv; Szám. 3/XXVI. 13 Süweges Gergely isp.m. kezével. – *Ti. szolgálónak]. 1588: 7 die January Zegeottem esmeg 1 Leant, meljnek Ersebeth neve f. 7 d. 50 3 Jnghbe, 3 Sing galler giolchjban 1 feore valo giolchjban, 1 frische, 1 barsonj Partaban, 1 haifonoban, 1 Vy Sarúban [Kv; i.h. 4/V. 9 Gr. Veber kezével]. 1592: Az Zolgalo Azzon Embórral Zegótn(n)k megh f 8/ – Kett főre valo giolczot vóttunk nekj p(ro) f ... /70 Egi fodor Jgler frist (!) vóttu(n)k nekj, amint Zegódsege tartotta p(ro) f ... /75. Harom sing galler giolczot vóttu(n)k nekj f ... /60 [Kv; i.h. 5/XII. 10]. 1595: Az zolgalo Azonyembernek Jnghwynak valo gyolchot p(ro) f – d 50 Annak feyere valo gyolchot p(ro) f – d 50 Vgion annak fodor igler firist tezen f 1 d 50. Az zolgalonak Margitnak attam . Egi keoz igler firist p(ro) f 1 d 10 [Kv; i.h. 6/XV. 41]. 1600: Margitnak, a pincébe jaro Leannak czinaltattam eg fodor Iglér szokniát es firist f 4 d 95 [Kv; i.h. 9/XII. 62 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. 1627: Egi bellet viselt firisbeöl tartozik az ket aruak(n)ak f – d. 67 [Kv; RDL I. 135].

A címszó alakváltozataira és jelentéseire l. még Nagy Jenő² MNy LXI, 94–6. – A TESz sajnálatosan nem vette figyelembe és nem idézi az i.h. fejtegetéseit.

firis² ügyes; de treabă; priceput; geschickt. 1838–1845: „Unyan firis, hogy ” – olyan ügyes, hogy [MNyTK 107].

firis-ing vászonrékli; lecreu/fris de pinză; leinerner Tulifant. 1783: olyan szeretője volt kinek gjapottas Reklit vagjis Firis inget tsináltatt* [Usz; Pf. – *Az asszony].

firiskó I. friskó

firkál irkafirkál; a mizgáli, a scrie; kritizeln. 1806: egy keveset firkáltam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 153].

firkol ficánkol; a se fitji; zappeln. 1736: Fogaras várát ad vivam kicsinálták, belső, külső bástyaival együtt ..., rendre az álgjuk az bástyákon, körül az árkában viz volt, az vízben eleven apro halak úgy firkoltanak [MetTr 396—7. — *Fő-úri lakodalomra készült cukrász-műre von.].

firkol-farkol kb. hímez-hámoz; a suci vorba, a o scâlda; fickfacken. 1758: Csak készülünk a finalis divisióra, de Rettégi István uram, minthogy fél tőle, jörendin eladván a maga részét, megis annyit s még többet bír, mint mi, nem akarná és azért csak firkol-farkol. Isten tudja lesz-e vagy nem osztózasunk valaha [RettE 64—5].

A jel-re l. *félrefirkol* 'kitérőleg válaszol, kerülgeti a vallomást' [MTéc; ez az adalék Usz-ból való].

fírmál bizonyít; a dovedi; beweisen. 1681/ XVIII. sz. m.f.: (A) két redbéli Contractusok(ban) specificat conditiojok felet mind két felek nem hogy változtatnak akarattjakot, sőt pediglen in omnib(us) articulis punctis et Clausulis firmálják ujabbanis [Szentbenedek AF; DobLev. I/28a]. 1762: Fírmálja azis az A Vr(na)k assertioját, és az I. Ó Klme által gyújtot harap miatt lett károsodását, hogj tudniillik nézvéen in Specie azon harapnak terjedését ... A. még előre meg mondotta, hogy azon harap égés mián el kellene ha szénája volna az A Vr(na)k égni [Torda; TjK V. 103].

fírmálhat bizonyíthat; a putea dovedi; beweisen können. 1780: Nro 26. exhibeált Conscriptio egyebet Nem fírmálhat exponált Vtruma szerént, hanem tsak Actuale Possessoriumát az I. Vrnak [BSz; JHbK LIV/25.18].

fírnáe fírnisz, kence; fírnis; Fírnis. 1839: Ablakokra belső és téli Flingereket Dufláson fírnáztal jo moddal behuzva [HSzj tokos-ablakheveszt al.].

fírnájsz-festék vopsea de fírnis, verniu; Fírnis-farbe. 1802: Szép fegyver tarto Thécácat fejár Fírneis festekkel, sárga párkányokkal az egyik szegeltől fogva a másikig végig a fal mellett, az Stakatura párkányáig valo magosságra* [Mv; TGsz. — *Ti. kell csináltatni].

firol ? becsap, félrevezet, rászed; a inșela/păcăli; betölpeln, hinters Licht führen. 1842: lattya ... folytatta Roth Pál ezek mind a Bátyám fái a mi csak régi vágás, a város nem akarta meg venni jutalmas áron, — a Zsidó Ungvarival* trafikálva fél áron megvették — s most edgyütt két áron administralyák ... a Tanácsba ... nemelyikünk a Zsidó pontosságába kételkedtünk a Fő Hadnagy Ur erre azt felelte, nem lehet félni semmit — mert Ungvári firolja a Zsidót, — vagy gondoskodik

rolla — 's így győződünk meg a Zsidó pontossága felől [Dés; DLt 2480/1843. — *A hídépítő mérnök].

fírreg surrog, süvít; a suiera; sausen. 1638: Az mikor az keöz kert felet veszekedének Csiszar Istua(n) es Kerekes Szabo Istuan, latam azt hogj egj söueny darabal ugy megh üte Csiszar Istuant, hogj ugia(n) fírregh vala az darabia mas fele [Mv; MvLt 291. 161b].

firtat 1. faggat; a descoase, a trage de limbă; ausfragen. 1570: Jwlya Thèmeswary Gergelne Ezt valya hogy Mykor az Besterchey Zokadalomba Jar volt, Es egywt Lattha hogy egybe gywlekeztek es zayganak, es hogy oda Jutot volna hallota azt hogy firthatyak volt chigan esthwannet hogy Te hasitad megh az pap keonteset [Kv; TjK III/2. 59]. 1582: Walentinus Wadany iuratus fassus est, Eg gyermekis wala Az Zekeren, es ereossen firtattak az gyermeket Az eorizeok, Mondwan: No Mond megh Neste kwruafy mit lattal az Azzonyhoz [Kv; TjK IV/1. 8]. 1591: Mikor firtatnak kie az lo es mi iarasba vadnak, azt mondak hogi Colosuari embere az lo az Barat Jmreh kapuiat nitva találuk ..., kerdwk ha hon volna az eo loua hire sincz az eo louanak Mierthogi annak vtanna megh fogtak volna gianora* ... mikor sokaigh firtattak volna, semmit nem valla [Kv; TjK V/1. 72. — *Ti. a lótolvajlással gyanúsítottat]. 1612/ 1613: mikor hazamhoz jót volna az Czereny Gaspar zolgaloia Osvat Anna, firtatni kezdem hogi mond-gia megh kitül valo az giermek [Fellak SzD KJ]. 1629: ha ugia(n) firtatni kezdik, hat szemeben megh mond-gia az ki ule cselekeotte [Mv; MvLt 290. 144a]. 1716: Az Aszszony Csákiné Aszsonyom ő Nga ... még az el mult hétén is mind firtatot izéngétvén rám hogy Ngtok mit poroncsolt néke(m) az borok fránt [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1722: én csak köz Biro voltam megis engem firtotnak [i.h. Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1752: egy Közep Ajtai Vajda Mihály nevű Jobbagya ... Posztó gunyát vévén magára kardoson eczakának idein egy Marton István nevű Közep Ajtai Szabad emberre ra megyen aszt aluvo agyabol fel zaklattya, firtatni kezdi pénzért, palinkeért szalonnaert [Nagyajta Hsz; Ap. 3 Donath György Apor Péterhez] hallám hogy Gligor Mihály a' Feleségít Firtattya vala hogy miért nem viselt gondott reája [Abosfva KK; Ks 8. XXXI. 29]. 1785: azon Tolvajok engem eléggé firtottanak hogy a Méheket meg mondanám ... de én semmiképpen meg mondani nem akartam [Piskinc H; GyK]. 1803: valami bundájából ell veszett pénziért, hol edgyiket, hól pediglen edgy Másikat firtatta [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. 1831: késő éjszaka egy uri ember jön bé a' házba lámpással s azzal tsak firtatni kezdette Vonutzot a' Ludért, hogy töstént adná elő, legottan kopasztva előis adta [Dés; DLt 332. 16].

2. késztet, unszol; indemna/determina; nötigen, (an)treiben zu etw. 1583: Margit Igiarho ferenczne vallia ... egkor ziggia vala Biro Mihalt Lator

Embernek, mivel hog Amint ertettem eg leankat firtatot volna es kerte volna gonossagra [Kv; Tjk IV/1. 140]. 1597: Viczey Ersebet Vrbeögeör Balintne wallia. Vgi waglon hogi mind Marthon deak s mind az felessege mind vntalan firtattanak erette hogi Globicz Mihalihoz mennyek inkab egy nap sem mulhatot el zewret eleot feokeppe(n) hogi nem vntattak volna ..., de en az Globicz Mihál gyewreyet nem hogi el veottem volna teolle de megh latny sem akartam [Kv; Tjk VI/1. 54]. 1629: hallottam teolleok az mustoha gyermekiteol mikor az resz ki adasaert firtattak Zabo Janost, hogi azt mondottak, hogi adgya ki az eo reszeket [Kv; Tjk 34]. 1637: ennekemis volt ados Lakatos Georgj firtattam erette ... hogj ... megh adgya az mimel ados [Mv; MvLt 291.91a].

Ha. 1583: firtatne kezde [Kv; Tjk IV/1. 154]. 1767: firtotta [Gyeke K; Ks 4. V. 20].

firtatás faggatás; descoasere, tras de limbă; Ausfrageri. 1570: Vrsula Boldyzar Mesterne hythy zerent vallya, hogi egykor Zent Marton Napba Zabo Janosne vytte az eo leanyat orsykot eo hozza ... Es egykorba esthve akar volt ely Menny az lean, es hogi kerdette volna howa Menne olyan esthwe, Nem akarya volt megh Mondany, vegre sok firtatas vtan megh Mondya hogi az Nyenze Zabo Janosne kwlte az Trombitashoz Eothuen penzt kerny Theole [Kv; Tjk III/2. 28]. 1582: Anna consors Emerici Warga ... fassa est ... Az gyermeknek firtatassa feleollys vg vall mint a felsőő thanv [Kv; Tjk IV/1. 8].

firtogat 1. faggat, firtatgat; a descoase, a trage de limbă; ausfragen. 1584: Vuch Thamas wallia

Az en hazamhoz ieoue az leian es masod napia vala zwlesenek, Mikoron penig a leiant firtogattam volna, hogi kiteol leot volna a gyermek Ezt felelte refa hogi ha Eotet meg fizetnek is es Meg niuznakis, de nem tudna mondani Egiebet hanem hogi leot volna Barát Peternek ... egy Thamas deak neű (l) Zolgaia, kyteol valonak monta lenny a' gyermekeket [Kv; Tjk IV/1. 225]. 1586: Kowach Janos vallia ... peter ... kesen ieowe esmegh ez varosra, es mikor kerdezte(m) howa teotte az lowat, Azt monta hogi, Nagy dologh Az Bestie Curwafiae hogi chak enge(m) firtogacz[Anna Iller Andrasne vallia ... Azt monta a leany hogi ... a leant az ket Azzon Nepek firtogattak [Kv; i.h. 567, 595].

2. késztetget, unszolgat; a tot indemna, a sta de capul cuiva; drängeln. 1584: Jiona Theolcheres Adam Zolgalo leania, vallia, ilyen bezelgetest hallottam zaialol Annak a' leannak Akj ferkel Miklosnal meg terhesedet volt, Mondwan: egykor az vram firtogat vala Es bewnre kewan vala de Nem engedek neky [Kv; i.h. 227].

firtosvára a Firtosváraja (U) tn -i képzés szárm.; derivatul cu sufixul -i a numelui topic Firtosváraja; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Firtosváraja; din Firtosváraja/-Firtuşu; Firtosvárajaer. 1751: küldte münket ...

Simenfalvi Lázár Gergely ... Firtos Várolyai János János Uramhoz [Keresztúrfiszék*; Sf. — *Usz].

fis játékpénz, zseton, jeton fişă; Spielmarke, Jeton. 1821: Két Jádzo Fises Láda Fiseivel [Veresegyház AF; Told. 19]. 1824: Egy rongyos fisses láda Skatujával, fisekkel [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1826: egy fisses láda [Koronka MT; Told. 19]. 1848: Egy hoszuko Skatuja fisek benne a ladába [Szászterked K; LLt Kovács Mihály gub. írások kezével].

fises játékpénzes, zsetonos; cu jetoane/fise; mit Spielmarken/Jetons. **Szk:** ~ láda játékpénzes ládikó. 1821: Két Jádzo Fises Láda Fiseivel [Veresegyház AF; Told. 19]. 1826: egy fisses láda fisekkel [Koronka MT; Told. 19]. 1835: Fises Láda három Blokkal [Mezőnagycsán TA; LLt] * ~ skatulya 'ua'. 1793: fekete kerek jatekhoz valo Fisches Scatulya, 2 tattzaval [Kv TL Conscri.]. — **L.** még **fi** s **al**.

fiskális I. mn 1. fiskusi, kincstári; fiscal; fiskalisch. 1637/1821: Offen Bánya ... Fiscalis Jóság, Inscriptióban vagyon Filstikk Uraméknál, s a' szegény megholt Kegyelmes Urunk* megengedte, Filatik Lőrincz és Váradí Miklos Uraimeknak hogi cöláltassák, s Decimát adjanak ő Felségének belőlle [Torockósztyörgy TA; TLev. 8/1. — *Bethlen Gábor]. 1650: Az Inscriptio Jozzagot penigh, es kiualtkeppen az Fiscalist, perpetuo jure nem statualhatni, Articulus vagion rolla [Kv; Ks 4.IX. 2 Steph. Pálffy kezével]. 1681: Én Endes Miklos uállaltam fel a csfki fiscalis uas hámor ... gonduiselésének tisztit [CsVh 86]. 1776: Panaszolódik az Fiscalis Tiszt hogi Szurdokon Fono hazatt tartanak, az melljből sok rozsz következik [Szurdok Mm; JHbT]. 1739: Ntzes Kolosvári Daniel Atyánkfia ő Kglme Requistiojára, az ő kglme örökös Retinek a Fiscalis Máléföldektől valo Discernálására, exmittáltatnak* ... ő kglmek [Dés; Jk 414b. — *Köv. a nevek fels.]. 1837: ezenn jelen lévő Fiscalis Esketést .. Authenticaltuk [Torda; TVLt Közig. ir. sztl]. 1836: Nagy Kirally rét nevi fiscalis kaszallo rét [Torda; EHA].

2. ~ **direktor** közügyigazgató (országos főügyész); procurator general; Oberstaatsanwalt. 1832: Az Tekeiek Kérések, a Possessorokkal és Fiscalis Directorral közöltetvén azoknak Reflexiojok mellett a' Guberniumis küldje fel opinioját [Borb. II].

3. ~ **kauzá** **direktora** 'ua.; idem'. 1747: Tekéntetes Vr Zalathnai Dobra Péter Vr N(e)m(e)s Erdély Országí Fiscalis Causak(na)k Directora [JHb 53/y].

4. ~ **kancellista** fiskusi íródeák; functionar la fisc; Kanz(e)list, fiskalischer Schreiber. 1812: minékünk mint Actualis Fiscalis Cancellistáknak a Diurnumunk ... egyikünkre valo nézt naponként tézen 3 Rftokat [Kv; SLt. Vegyes perir. Ujvári Adám nyil.]. 1819: a mikor is egyik a Fiscalis Cancellisták között egy magos poltzra fel álván a Királyi Adomány Levelet fel olvasta ... a Kővári Nemesség .. contradicálni kezdett [Nagysomkút Szt; Ks 67. 47. 28].

5. ~ kereset közkereset; actiune fiscală; offene Klage. 1808 k.: (A tanu) ő maga ma-is törvénytelen életért Fiscalis kereset alatt van [Dés; DLt 250/1808]. 1823: Kérem a Tktes Tiszséget méltotassék Csernátóni Samuel Uramat valahára lehető meg zabolázhatása végett fiscalis kereset alá vetetni határozni [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. No 65/827-hez Budai István viceisp. nyil.].

6. ~ *prokurátor* fiskusi prókátor; avocat fiscal; fiskalischer Anwalt. 1669: Fogarasban lako Hauizi István Déak mostan Fiscalis procurator, és Gabor Déak, edgyik hites szolgabiro, mind ketten Nemes személyek [Szád.] 1798/1799: Fiscalis Procurator Kézdi Pollyáni Kádár János [Torockó; TLev. 5/16 Transs. 419].

7. a fiskust/kincstárt illető; privitor la fisc; ärarisch. 1770: 11-ma Martii holt meg a szegény director ur Tolnai János... Mihelyen megholt, minden fiscalis leveleket Medvéhez^b vittek [RettE 225. — "Fiscusi/országos jogügyigazgató. ^b Medve Mihály, előbb mv-i táblai fiskális (ügyvéd), majd kincstári jogügyigazgatósi ügyész].

II. fn 1. prókátor (ügyvéd); avocat; Anwalt; ügyész; procuror; Anwalt. 1769: örömmel értetem az minap az Néném asszony Fiscalissatol hogy szándékozik Batyam uram bé jünni [Szentgyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.]. 1802: Homorod Almási Barra Ferentz m pr. Nemes Aranyos Szék hitess Ass(ess)ora és Fiscalissa [Asz; Borb. I]. 1826: az Néhai Dobai György Executorai ellen való Perit ... magamrol tellyességgel le nem rázhattam az a' mellett való Assistentiával együtt, a' Kolosvári Tktes N(e)mes Tanátsnak is idegenységit magamra vontam ... Öri Fülöp István mp. kolosvári várossa Fiscalissa [Kv; KmU-Lev. 3] 1835: le ment utánna a' Fiscalis. — azt megint valami csúf szókkal illette [Zsibó Sz; WLt]. 1847: Majthini József mp. a nemes cég fiscalissa [Dés; DFaz. 40].

2. fiskusi/kincstári jóság; bun al fiscului/statului; Kameral-/ärarisches Gut. 1665/1675: Tudode hogy nehaz Iffiaibbik Rakoczi Gyeorgj idejeben mikor az Fiscalis Jozsagok Erdelyben Registraltattak, Kolos Vár Megyeb(en) leuó Mezö Szilvást az Fejedelem erővel iratta volna az puré Fiscalisok közé? [JHbK XXIV/4 vk].

3. *udv* jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: ~ *úr*. 1801: A Tekintetes Urnak 5a Xbr(is) datalt levelét abba a Fiscalis Urét is accludálva tisztelettel vettem 15a xbr(is) [Mv; TL. Makkai Sámuel tt Vesenyi Dániel jóságigazgatóhoz]. 1818: méltotatik a Tktes Fiscalis Ur ezen szerentesen történetet a' Tktes Doctor urnak eszerint meg mondani 's beszélni [Sülelmed Sz; IB. Medgyes Lajos lev.]. 1845: valami huszasakat madarasiné ... Rosi leánya tavalyi gazdájának a Fiscalis Urnak sebéből el vett volt [Dés; DLt 502].

fiskális prókatori (ügyvédi); de avocat; anwaltlich. 1823: A Fiscalis szálláson a' kapu igazgítására 30 Létz szeg [Déva; Ks 106. 155].

fiskalitás 1. kincstári jóság/tulajdon; pose siune a fiscului/statului; Kameral-/Ärarbesitz. 1677: Látván azért én hogj ilyen szín es p(rae)textus alatt az Fiscus Jussa abalienaltot, es napons ként abalienaltatik Azt kévano(m) azért a jure hogj ha az Dnus I az fellyeb megh irt ház helyek(ne)k admonitiomra valo nem rémittálásának helyes okát nem adhattya, ... es azon birodalma helyesnek az eő Nga szekitol ne(m) itiltetik, ugj mint Fiscalitás alol non bono modo abalienaltot hazhelyeket es just kezembe(n) kevanom Donatiomnak es pure emanaltot statutiom(na)k tenora szerint adjudicaltatni [Szád., Joh. Sarosi nyil.]. 1687: az Fiscalitas alol absolvalodot volt Szent Jakab* [Ks 21. XVII. — "SzD].

2. fiskusi/kincstári eredetű jóság/birtok; bun/domeniu al fiscului/statului; Gut ärarischer/kameraler Herkunft. 1748: Az Erdélyi Telekj Fiscalitasoknak aestimatiojak Haza Törvénye szerint és in Facie Loci celebrátassanak, aról való előbbi kegyelmes Decretumak velem valo communicatioját, az Ur, ígérte szerint, el ne felejtse [TKI gr. Teleki Ádám lev.]. 1767: Az egész erdélyi fiscalitást bíró possessor urak evocáltattak gubernium eleibe productiora [RettE 208]. 1772: A szegény Baytay*.. Aradon megholt. az apja valami fiscalításban udvarbíró volt [i.h. 289–90. — "Bajtay Antal József br. erdélyi rk püspök]. — L. még i.h. 238.

3. '?' 1721: Bara Boldisar fiscalitássát adta az Exactoriara szolgál Biro vr(am) Ecchert vr(am) f. f. 3., 96 [Kv; PolgK 134].

fiskus 1. kincstár; vistierie, tezaur al statului; Fiskus, Ärar. 1613: Kóacz Janos, Hoda Istúan, Balog Janos és Zöke Mathé Zentkiralt, és Talas Pall Mogyorokereken Coloswarmegyeb(e)n lakók, kik ott Kalota szegben, az meg tiltot marhakat fel zedik, és ez Mesesen túl valo Töser emberekkel componalua(n), ugyan ő magok, orszagunk tilalma, s vegezesse ellen az Marhakat harmintzad fizetes nélkül, altal szöktetik és keserik, az mi fiscusunknak Nyilua(n) valo karara es fogyatkozasara [PLPr '35 fej.]. 1630: Ez fiok Regestumban valo perceptio f. 125/99 1/2 ez fiok regestumban valo perceptioban az fiscusnak fele resze vagon [Kv; Szám. 18b/IV. 102]. 1669: mikor Balogh Laszlo Uramot Vasárhelyi Gyűlesen meg Szolitotta az Fiscus én mondam Praesidens Uram(na)k hogy az Ország szolgálatyáb(an) vagon az kapuk connumerálásáb(an) [Gyf; SLt 30. A. 9 St. Deczei de Thorda (35) ns vall.]. 1684: Martius 19. Proclamálták Tököllyi grófot ő nagyságát, minden Erdélyben lévő jóságát az fiscusnak íftték, mivel nyilvánvaló hostilitássá mind az mi kegyelmes urunk ő nagysága ellen, mind a haza ellen elucescáltak [TT 1889. 262 SzZsN]. 1702: az Nagy Czicz hegyi Szőlött ... az Fiscus nem egészen bírta hanem egy darabott bírt benne a Kő sziklassat .. igen pusztas volt [Dés; KGy]. 1740: Itt Borzason mindenféle Dézma egyedül az Vraságé szokott lenni, minthogj Olá vátra, a' Fiscus ne g dez-

mál semmit [Borzás H; Ks 89 Inv. 93]. 1820: nem is volt az Arendator Contractus szerint arra aktivizálva, hogy a' Kir: Fiscusra nézt in Cursu Arendae terhes költséggel járó ujjitásokat tétethet [Kolozs; SLt évr. hiv.]. 1844: a Görgényi uradalom a Kir: Fiscus által pereltetik [Kv; DE 3]. 1864: ezen határ résznek külső fele ütközik a felső és alsó sófalvi úgy az ugynevezett Torda megye havasával melyek a Királyi fiskus által Biratnak [Alfalu Cs; GyHn 22].

Szk: a ~ keze alatt lakik. 1749: Máty Gavrilla három fia... el szökvén... Arad Vár(me)-gyéb(en) Siklon laknak a' Fiscus keze alatt [Mezőcsán TA; DobLev. I. 236. 23a Jorga Juon (70) jh vall.].

Hn. 1684: az Fiscus réttye [Borbánd AF; EHA]. 1725: az Fiscus Tava mellett (sz) [Kolozs; EHA]. 1754: a Fiscus réte [Szancsal KK; EHA]. 1761/-1808: a Fiscus Erdeje — Cserfa Fialatok gyalog kert karonak valok találatnak benne [Szind TA; EHA]. 1782: egy hupa hupás gödrös helye... vagyon a Sos kuton alol, Nap keletről az Aknarol le járó ut..., Nap Nyugotrol a' Fiscus Lo kértye szomszedságib(an) [Dés; EHA]. 1794: a' Fiscus Lábában (sz) [Kérő SzD; EHA]. 1797: a' Fiscus Kertyei [Désakna; EHA].

A kv-1 Nagypiac északioldali szejelétén *Fiscus: Fiscus*-has néven emlegették a múlt században azt a kocsmát, amelynek helyén a későbbi Pannónia, majd Nagy Gábor és századunkban Központi néven ismert szálló állott. Magát a szejelétet is Fiscus szejelje néven ismerték a kolozsváriak [I. KvTel. 48-9].

2. ügyész; procuror; Prokurator. 1775: Perle a visitatio fiscusa Serester Mártont Lovas katonát, Kovács Sámuel Deáknét vidnat. — azért hogy a tánczolozat innepnapokon házokba bé fogadták és innepet rontottak [Szemerja Hsz; HSzjP].

fisléder-csizma halzsiros bőrcsizma; cizmá din piele tratată cu unsoare; Fischlederstiefel. 1810: Csináltam egy páár Fisléder Csizmát [Hodor lev.]. 1812: vitt magával egy pár fejelés Fischleder Csizmát [DLt 55 nyomt. kl]. 1834: Csinált edgy Fisléder Csizmát Bori Szolgalom(ua)k [Dés; Törzs. Dési taxalisták 1]. 1846: Egy Pár físs Léder Csizmát [Dés; DLt 780].

fisléder-papucs halzsiros bőrpapucs; papuc din piele tratată cu unsoare; Fischlederpantoffel. 1788: 8. pár fekete Fisléder paputs... Aszszony embernek valo fekete Fisléder Stibli egy pár [Mv; TSb 47].

fisléder-stibli halzsiros bőrtópánka; ghetuță din piele tratată cu unsoare; Fischlederpanke/stiefelchen. 1788: 8. pár fekete Fisléder paputs... Aszszony embernek valo fekete Fisléder Stibli egy pár [Mv; TSb 47].

fislet alá s fel/ki s be jár, koslat; a se foi; umher/herumtreiben. 1838-1845: *Fislet, feslet* = bislet, vislat, koslat; ok nélkül ki s bé, ide s tova járkál [MNYTK 107].

fistó bányászkalapács; fistău; Fäustel. 1796: A Bányához tartozo eszközök... Fisto 7. Puzka 5. Furu 20. Lövö Szerszám 7. Kapa 5. Czinkus 17. Csákány 14 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

fiszék l. fiúszék

fitakos fitos; cirm; stupsnasig. Szk: ~ orrú. 1807: Sütő Vaszy nevezetű Rab kisded fitakos orru [DLt 633 nyomt. kl].

fitogat fitogtat, kérkedve mutogat; a afixa, a face paradă de ceva; zur Schau tragen, mit einer Sache prahlen. 1639: az ucزابanis megh szollította őket, es mondotta ő nekik hogy bizony banom aszonjnepek hogj az szeőleőket kerestül kasul jartok (így l) es mindenik(ne)k egres vala az kezkenében, es fitogatak mondua(n) el iariuk az feleől ha ki bania tegjen rola [Mv; MvLt 291. 182a].

Sz. 1767/1845: 'S elis érte vala ez az Asszony is a Püspöknéséget, sőt Igenben' lévén egy Generális Synodus, maga is eljőve a' még eleven 's jó korbelti Deákiné az ő egészen ősz Férjével' azon gyűlésre, 's hajadon Leányit is elhőzá fitogatni mint az olá Fáta a' Vászrát és kecskéjét a' Topánfalvi vásárra [Hermányi, EDem. 536-7. — 'Deáki Fílep József ekkor erdélyi ref. püspök. — 'M.-igen AF].

fitogtat kérkedve mutogat; a afixa, a face paradă de ceva; prahnd zur Schau tragen. 1794: azt állítván hogy azonn helljeket Te és inkább Eleid szerettek volna, nem tsak, hanem azok iránt helljtelen utan modon, koholt leveleket fitagtattál, az Exp(ona)s Aszszony őrs örökös bekességes Biradalmának, meg Zavarására [Szováta MT; Berz. 16. XL/14].

fitos pisze; cirm; stumpf/stupsnasig. Szk: ~ orrú. 1788: 12. Esztendő's Fiu, barna, kerék ábrázatu, fitos orru [DLt gub. nyomt. kl]. 1834: Nemes Budafalvi Bors Sámuel fitos orru [DLt 481 ua.].

fityeg csüng; a atirna; (herunten)hängen. 1696: láttam... ahöz hasonló Rubintot az menj Aszszony fején, de ez most tsak aranjdíróton fityegett [Mv; Bál. 85]. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjük hosszú volt, annak nagy hosszú széllyes galléra, hogy majd a háta közepit érte, az karjának felit, elől is az mellye felől jócskán leért. Némelyeknek ezen galléron kívül vagy nyuszt volt vagy hiúz vagy rókatörök, vagy valami drága bőr; az két ujjá úgy fityegett az földig [MetTr 350. — L. még i.h. 353, 370]. 1811: egy kis ezüst lántz füttyögött rajta [DLt 749 nyomt. kl].

fityegő I. mn csüngő; care atirná, atirnat; (herunter)hängend. 1686: Edgy rubintos elő Párta 23 Arany boglár edgy edgy rubint bene; az közepin fityegő két rubint bene 48 közep szerű gjöngj közte

[BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1763: vállán fityegő szokmányával oltalmazni kezdé magát [Nagyida K; Told. 9]. 1773: Tizen öt rubintos boglár mellyis őszve van fűzve jo féle gyöngyel, kontyra valoual, ugyan tsak ahöz valo fityegő rubintos boglárál [RLt Salánki Ráchel lelt.].

II. fn (ékszer) csüngője; pandatív; Gehänge. 1681: Egy gyöngyös pántlika rosa egy rubintos boglarcoska az fityögője [Wass]. 1686: Edgj rubintos Arany fűgő 14 rubintos edgj negj szegű sáfir az fitjegője. Edgj bokor rubintos fülbe valo mindenik(en) edgj edgj öreg rubint fityegője termes Smaragd [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1700: Egy Süvegben valo Smaragdus Tollatska 47. Smaragd bene fityegőjevel edgyütt [Hr 1/20]. 1716: egy par rubintos fülbe valo egy edgj rubint a fucsegője (!). Más edgj pár rubintos fülbe valo két gjöngj az közepin és két rubintocska az Fűtyegője [Wass. Wass Daniel sk inv.]. 1719: Egy nagjot rubintos kerek Pántlika rosa egy gjöngy fűgője (!) rajta [i.h. Wass Judit kel.]. 1733/1813: egy tiszta arany medály, igen szép zöld kő az közepbenn, körülötte .. hasonló négy kövek, és még körülötte igen szép feles rubint, ennekis három fűtyegője, a' ketteje fűtyegőjin két jo féle gyöngy, az közepin van egy körtővély formára ki metzett rubint [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.] | egy pántlika Rosátis el vitt Imets Antal Uram, egy jo féle gyöngy a fűtyögőjén [Kv; i.h. 28]. 1749: Adának

Egy Pár Arany fülbe valot husz Rubint benne, s hat szem jo féle Gyöngy ficsegője (!) ... Két Reszkető Tőnek Csinált Rubintos Boglárt egy egy Szem jo féle Gyöngy Ficsegője ... Egy homlok Pártát tizen ött Remekből áll (!) Dupléttal rakva ficsegőjeis van joféle Gyöngyvel egybe Fűzve [Koronka MT; Told. 12/2]. 1768: egy pár rubintos Fülbevalo egy egy Rubint benne; három Szem orientál gyöngy Fityegője [Császári SzD; Wass. Wass Ágnes ékszerei]. 1801: Egy Filegrán nyakba valo három kis Fityegőivel, és nyoltz szem gyöngy 10 Mfr. 80 pénz [Kv; Ks]. 1837: Egy boglárakból álló antic Colier, ket fülbe valokkal, egy mej ékességgel, és egy töből, mellyek állanak 12 nagy és 15 apro boglárakból figyegőkkel (!), mellyeken van 45. kárta nagy gyöngy és négy passauer gyöngy mely betsültetett Rf 500 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18].

fityegőcske (ékszer) csüngő/fűgő része; pandatív; Gehänge. 1681: egy pántlika rosa formara csinált fityögőcske egy rubint benne meg az vigibe egy orientális gyöngy [Wass]. 1758: Egy Arany Rubintos, és gyöngyös Fityegőtske ... az 3. fityegője, mint egy Mezei borsó [Nsz; TSb 21].

fityegőjű csüngős, függős; cu pandatív; mit Gehänge. 1776: Egy pár aranyban foglalt orientál gyöngyből tsinált hat fityegőjű fülbe valo [Veres-egyháza AF; Kath.].

fityegős csüngős, függős; cu pandatív; mit Gehänge. 1740: Egy ezüst aranyos Pléhekkal rakott fityegős homlok előjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzójü Portai Kantár [Ne; Told. 19]. 1772: egy Julianna Napján ajándékozták Ő Ngn(a)k granát Jo féle gyöngyvel fűzött fityegős Nyak szorított? [Zilah; TSb 21]. 1804: egy pár körtvéjes Fityegős Fül(en) valo [Kv; OCJk]. 1823: Egy pár Mászlis és Fityegős Fülbe való, az egy párba van négy darab Rubint, a' többi kövek apro brillantok [LLt Csáky-per 601. L. 1].

fityegősen in formă de pandatív; gehängeartig. 1715/1720: Egy gjöngjös és Rubintos homlok pártá fitjegősön [Cege SzD; Wass. Vas György hagy.].

fityegtet csünget; a atirna; (herunter)hängen lassen. 1763: Vultur Szimionnál volt ugyan egy palcza, de azon a Szokmányat fityegtette | vala ... Vultur Szimionnalis egy Pálcza a' Szokmányát fityegtetvén rajta | hátul a válláról a szokmányát fityegteti vala egyébb sem volt [Nagyida K; Told. 9].

fityelék maradék (darabocska) rest, bucățică (din ceva); ein Rest (Stückchen). 1795: Sorbány Anna Kész Samuné Paraszt Aszszony (30) igy felel oda jöve Nimetné és mondá ugyan tsinált Annis rokolyát, nem láttamé miből szabta vagy valami kis fityelék darabot nem tudnék oda adni erre én bé menék és az Ajtó előtt fel vevék egy kis fityelékét [Bodok Hsz; HSzjP]. — A jel-re l. MTsz.

fityésző fürkésző, szaglászó; iscoditor; suchend, (auf)spürend. 1662: annyi sok kegyetlenkedő, minden könyörületesség nélkül való, sokaságos ellenségtől* minden hegyek, völgyek, erdők, kősziklák elborítottván, azok között lyukak, barlangok, menedék-, búvó-, rejtezőhelyek, mint valami fityésző vizsláktól mindenütt felbujtatnának, kerestetnének és azokban rejtezett szegény község foltonként, csoportonként huzattatnák a siralmas rabságra | a fityésző, prédáló nép^b meg sajdítván a segestyt, könnyen ráhágák, s magát^c, hogy jó szabású, természetes és ifjú ember is volna, rabbá tevék [SKr 437, 439. — *—^bA szerencsétlen kimeneteli lengyelországi hadjárat nyomában 1657-ben Erdélyre zúduló tatár sereg. ^cGyf pusztulásakor a sekrestyében lévő könyv- és levéltárba magát befalaztató egyik fejevári káptalant, Pápai Jánost].

fityfirty 1. kb. fruskácska; strengaritá; Springinsfeld, Frantz. 1773: soha sem láttam hat esztendőben járo gyermekben azt az okosságot, mely abban a gyermekben^a vagon Igen jeles elméjü gyermek. Ha kérdi Somai uram, kinek hívják, majomnak, fityfirtynek s a többi afélének mondja magát, melyet nevetnek [RettE 308—9. — ^aTi. az emlékiró leányunokájában].

2. tréfás haszn-ban játékos névként; in intrebuințare jucăușă ca nume; in spielerischem Ge-

brauch als Name. 1732: Edes Felesegem. Ket rend-beli Leveledet vettem, en magadot várlak vala job szivel, de talám P Fity Fityfiritty holditot el, hogy ki ne jöhess, hanem inkább eo klmínel legy [Ap. 1 Apor Péter feleségéhez, Kálnoki Borbára-hoz].

fitty. Csak e szk-ban; numai in această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~et *hány/vet* fügét mutat vkinek; a arunca o sfírlă; jm eine Feige zeigen/weisen. 1584: Baniay Ianos deak vallia, Rettegen* valem a' sokadalomba, Ez Rettegy Istwa(n) deak poztot veon teolle(m) Ieowe oda Zabo Thamasis vasarlany, Es monda Neky Istwan deak Posztot vesze vgmond, Monda Zabo Tamas, Azt veszek ..., sok szo essek keozteok. De egy masnak fitthiet hantak orrok Ala, Zabo Thamast azert latta(m) hogy a' zabliara teotte a' kezét [Kv; Tjk IV/1. 306. — *Retteg SzD]. 1591: Eotthies Antalne vallia, Mikor az kapun ki menenik találkozónak eoze Kecskemethi Georgi, es feferdi Balíntne, es Kecskemethi Georgi fytthiet vete Feyerdí Balíntnenak. Kecskemethi Georgi ... posta Antalnenak hittá fejerdi-tek [Kv; Tjk V/1. 112].

fitthyányás kb. fűgemutatás; fapult de a arunca o sfírlă; Feigezeigen. 1769: tsak ez a Kópönyeg alatt valo Fitty hányás, evel időt s Pappirosat Ngdk tölteni sem kell vala, sem Világ eleiben terjeszteni nem volt volna szűksege, E nem nagy Philosophia [Mv; Told. 19/45].

fiú 1. báiat; Junge, Sohn. 1570: Varga Jakab Ezt vallyá hogy Ew hozza Ment volt Byro Myhal es kerdette ky volna az vargak Appyk Mert Egy fyat akarnak az Mywre zerzeny, Eo Megh Monta neky hogy varga Lazlohoz Menyen Mert eo apyk, De Nem Twgia ha Ment vagi ne(m) [Kv; Tjk III/2. 162d]. 1605: amikeppen az Attiokrol es Anyokrol az fiakra es leaniokra szal az eo Jowok Azonkeppen melto hogy mikoron magtalanul el hall valakinek fia awagy leanya tehat minden Jowaybol az eleo Attyanak az ket rez Jussón azonkeppe(n) az Anianak az harmad Jússon [Kv; TanJk I/1. 501]. 1633: Miúel hogi az attiaj haznak Túlaidonsaga mindenkor az kissebbik fionak, Az nem leűen az kissebbik leaniae Legien az haz [Kv; RDL I. 22]. 1646: Pál Gasparis Szabo Janos Uramot es az ő keglme feleséget Ugy Tar-ctia, beöczwilye, mint Edes Attiat Annyat, ugy zolgallia mind(en) fele Nyaualiaiaban, Mind hadi Expeditiokban, mint Jambor Isten felő zokta Edes Attiat Aniat zolgalmi [Burjánosóbuda*: JHbK XXII/29. — *Később: Bodonkút K]. 1711: lévén ennek előtte az Fiak, és leányok között perlekedés; ő kglmek mi előttünk Atyafiuságos pacificatoria co(n)descendalának [Altörja Hsz; Borb. I]. 1747: Sároson ket Jobbágj tétetett nyíllvan ... Fiók három, az is édgyk bujdosajaban vagyon [Szentdemeter U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1758: tudam arról az fiak ejjeli nappali farodtságokkal ügjekeztenek az Atjok mellett gyermekegektől

fogva [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1772: azokban* az nagyobbik Fíju el lakhatik [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt. — *Ti. épületekben]. 1808: az Fiu meg mutotta hogy az Attyának szandeka volt az Testalásra és nem tsak söt valojaban testaltis [Harasztos TA; Borb. II].

Sz. 1840: Gábor .. Kedves jo fiu ... olyan a' több ifjak közt, mint a brilliánt a tarka hamis kővek közt [Kv; Pk 7].

2. fiúgyermek; báiat; Knabe. 1603: Magdolna attjamíffja az fiakat Tanitasd, lehessen walamj reze az deakj Tudoma(n)ban [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1677: Ajandekozot meg I(ste)n del uta(n) circa 4tam egy fiuval [PIN 13b]. 1736: Egy úr vala az egész országnak generálisa tanács úr, fejevármegyei főispán, emberi gyarlóságból egy fraja megesék tőle s fiat szűle [MetTr 417]. 1787: A Fiunak Miskanak egy pár fejeles Csiszmáért Hí 1 ... A Léánykának Susinak egy pár fejeles csiz-máért Dr 68 [Mv; MvLev. Nagy György hagy.]. 1819: dél előtti 11 orakor szűlvén Rakosi Boldisarne egy fiat, az rendes idejére született é, az az meg volt érve, s a' meg érésnek minden jelei meg voltanak é rajta vagy nem? [Kv; Pk 2]. 1849: Kelemen Béni az udvar házhöz tartozo telekbe bé helyeztetett a hol is töllem annak utánna mihelyt le betegedtem egy fiut kapot [Kv; Végr. Vall. 22].

Szk: ~t alkot fiúgyermeket nemz. 1613: egy Sara nevő azzonnak egi fiat alkotot vala [KJ].

3. fiúörökös/utód; successor, mostenitor; Erbfolger, männlicher Nachkomme. 1582: Azt monda ... Zelke Margit Azzonj hogi ebben az Jozagban és öröksegeben mind leanj es mind fiu en vagjok [Komolló Hsz; HSzjP]. 1585: Daroczy Peter vg-mint fiw zabadon birta minde(n) eőreőkséget Marhayat Az Attianak [Kv; Tjk IV/1. 393]. 1606: Ki hazasítottak Abból az A. Aszont, mi(n)t Atiara jaro eőreőkségeol. Az en fiam abban fiu. Comprabalom resz marhatis vett el (!) [UszT 20/186]. 1620/XVII. sz. v.: Az Darék örökség melyen Varga István és János, Péter lakik és örök es én ream fiura maradot [Kvh; HSzjP]. 1677/1768: ha Ferentz fiak nélkül halna meg, vagy azoknak Fiai, s ferfiu ágon lévő Unokáis ugy a' Jozság Peterre Száljon, és annak fiaira, ferfiu unokaira [Ne; DobLev. II/386. 2b]. 1711: Melly dolog mi előttünk az Szerént végben menvén sub poena Decretalis Calumniae mind az Dotalista, mind az Fiak, és Leányok obligálák magokat ennek meg állására [Altörja Hsz; Borb. I]. 1782: Botár Tamás ami keresményi maradtanak azok fiat-leánt haza törvénye szerént egyaránt illetnek [Taploca Cs; RSzF 234]. 1803: Nem tudom nem hallottam hogy soha az Útrizalt Jozságra Léány Fíjuval meg osztozott volna s nemis osztozott, holott tudok három rendbéli Moses Fiaot a kik azon Jozságból ki holtak [Szenterzsébet U; Borb. II. id. Szakáts Josef (67) ns armalista vall.]. 1825: a Fiu, és annak maradeka, a Leany aggal ne osztozódjék [Hsz; Kp V. 347].

Szk: ~ról ~ra fi(ú)utódról fi(ú)utódra. 1545 A.: En Sombori Janos ... Sombori mihalyal:

az en atyam fiaual tewtem illien igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna az wagy Jewendewbe Jutni kellene ... attam az en atyamffianak Sombori mihálnak eskewlewbeli rezeyerth ewrewke fiwrol fiwra megh hywathatatlanol [Zsombor K; MNy XL, 137–8]. 1560: en ezt Attam es Adom^a, ez meg mondot hozzwtelky ferencz fyamnak ewrewkben fywrról fywrah [Ketesd K; SLt J. 1 Bethlen Gergely nyil. — *A megnevezett jé-ot]. 1569: En gwyth Jmre adok nyndenek (így!) tutthara kyknek Jlyk beke Jmre hazat atham gurka Janosnak kyrwl engemeth megh elygythet örökre, fyurul fyura kyböl semmy nemzethem meg ne bolgassa [Szécs Sz; WLt]. 1576: Az ven Janos Cigan fia, Thamas Cigan Myuelhogi Eósreol es attiarol Regteol fogwa Dészhez Tartozó üolt, mas vr ala aduan Magát ... Meg fogtak vala ... Megh kegyelmeztek Ili okkal hogy soha ennek vtanna ezt Megh Nem kisirlj, hanem örökke fyuról fyura varos Cigannia Deesnek ... Zawl Lúcachiot eoreokeos es twlaydon Jobagiát, fiuról fiura megh lyhatatlanul [Dés; DLt 238]. 1655/1660: mikor(on) eő kegyelmének leteszek kész pénzül Ezer, és száz magyar forintokat ... mindgyarást enyim légye(n) az ház fiuról fiura, nemzetségrül nemzetségre [Kv; RDL I. 30]. 1671: ada ... Szouati Istua(n) az megh irt jöszagot Vtközi Jakabnak, es Vtközi Györgi maraduajnak (: miuel magha deficiált:) eőreök eőrkben, Fiuról fiura, Maradurol Maraduara per defectu(m) Utriusq(ue) seminis irredemptiliter p(ro) flo 13 [Jakabfva Cs; BCs]. 1712: Levén praenominált Székely Miklos Uram(na)k, és fiának István(na)k egy darab erdejek, ada és kőte ... Kisseb székely Ferentz Uram(na)k mint Attyafianak örökösön fiuról fiura Nemzetségről Nemzetségre [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1762: adak ... örökösön fíjürol fíjura, Maradvárol Maradvára irrevocabilitaer [Szentimre Cs; Hr 30/83]. 1780: adjak pedig a fellyebb irt szölöket örökossen és be is valván előttünk ... emptor Ur(am)na)k és két ág Posteritásinak, Fiuról Fiura Nemzetségről Nemzetségre örökös jussal meg hihatatlanul [Zilah; Borb. II]. — L. még SzO II, 216, 292 *rá száll ukire ~nak vőnek megy. 1772: á Szarhegyi^a Kopias Mihály Szabad Székely nemes embernek volt egy Dorottya nevű leanya arra Fiunak rá szállott Csomafalvabol^b olah Imre nevű Szabad Székely [LLt Fasc. 152. — *^{a-b}Cs].

4. Csak tbsz-ban vezetéknemzetségneves jelzői szk-ban; numai la plural in constructii attributive ale numelor de familie/seminție; nur in Mz in Wortkonstruktionen von Familien- und Geschlechtsnamen: a jelző jelölte család/nemzettség férfitagjai; membrii bărbai ai familiei/seminției indicate de atribut; männliche Glieder der vom Attribut bezeichneten Familie od. des Geschlechts. 1577: Nyuan tuggia hogy a' Jobbagifalvyak eltek^a a' Toth fiakkal [Jobbagifva MT; EHA. — *Olv.: elték (a földet)]. 1667: hagiok ... Az Jlliefalvi Imreh fiaknak Tall: 2 [Kv; RLt 1 Maitoni (!) Andrasné test.]. 1713: én akkor Falus-

biro voltam, hogy az Utrumb(an) fel töt Király fiak megh osztotzanak ugy mint Kiraly István, Samuel es David Uram [Koronka MT; Told. 26]. 1728: Az érben egj resz füvecské, a Kese fiak oszlo füvei között [Lásznóy Hsz; SVJk]. 1779: Josag volt az Ratzok Dombján ... ez kezegben van az Csetri Fiaknak [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. 1796: a' Kakasdi határon egy darab eleitől fogva pallagban hevert és nem használt helyet nekünk Kakasi Fiaknak el adott [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV/4]. 1813: a fiatfalvi Kálmány Fiak | a Lörintzi fiak [Újszékely U; EHA/]. 1840: vagyon ... a Biro fiakkal Oszlo fél nyil [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

Hn. 1689: az Farkas fiak reti mellett [Csók-fva MT; EHA]. 1773: A Pál fiak kerte végénél (sz) [Ditró Cs; GyHn 31]. 1872: Janosi fiak Malmok előtt [Búzaháza MT; EHA]. 1834: (Egy föld) Napkeleti vége meg ütökzik a' Somosdi Sipas Fijak Erdejébe [Fintaháza MT; MRLt]. 1864: Gergely fiak kertje. Pálfiak utja (k.) Birofiak nyire [Alfalu Cs; GyHn 22].

5. férfi/fi(ú)ág; parte bărbătească; männliche Linie. 1590: Az miképpen Kibedy Peter maskeppen Szitas Peter eolte volt megh Begeozon Vduarhely Zekben farkas ferenczy zolgaiai melliert mint gil-kost megh fogtak Molnar Petert es it Vduar hely varaban fogwa volt az Gilkossagert keoteotte magat ... Ozthovani Pernezy Jstvanak Vduarhely Capitannak hogy mind fiwrról az megh Newezet Zitas Peter Jobbagia lezen Perniezy Jstvan vramnak es mind az eo maredekinak (!) eoreokeos-sinekis, es az eo feolden lakik [ÚszT].

6. Jelzői szk utótagjaként nemzetségre utaló jelzővel; ca membru posterior al unei construcții atributive în care atributul indică naționalitatea; als Nachsilbe einer attributiven Wortkonstruktion mit einem an die Nation hinweisenden Attribut: vmely nemzetbeli; dintr-o națiune (oarecare); aus/von irgendeiner Nation. 1623: ez az Vrkon Istuan olah fiu, magais az Vrak eleött azt monda hogj fogarasj fiu eő [Csekefva Cs; BLt]. 1645: Janos neuü Vas mies Czigan jdegen fiu motsan Vzonban Beldi Pal vram-eoreokegeben lakik [Hsz; BLt Fasc. 7]. 1653: Az a Borbély Kristóf török fiu, avagy arnót fiu vala, s ugyan törökös ember is vala, és igen sokat csácsogott a német császár avagy a német nemzetség ellen. [ETA I, 93 NSz. — *1604-re von. feljegyzés]. 1696: Jancsi nevű legény olá fiu vala mert magyarul sem tud vala jöl Molduvai fiu [Hsz; LLt].

7. Jelzői szk utótagjaként rendsz.-i képzős tn-ból v. táj/vidéknévből alakult jelzővel; ca membru posterior al unei construcții atributive format de obicei cu sufixul -i dintr-un nume de așezare sau de regiune; als Nachsilbe einer attributiven Wortkonstruktion gewöhnlich mit einem Siedlungs- od. Landschaftsnamen mit Suffix -i gebildeten Attribut: a jelző jelölte településről/helyről/vidékről való; de proveniență din așezarea/ locul/regiune indicată de atribut; von dem vom Attribut bezeichneten Ort, Gebiet herstammend. 1550: ennek ellene mondot kemyn Janos, hog'

mywel walkaj fyw volna [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag'kapus jb vall.]. 1573: Balint Darochy fiw feier Benedek zolgaia [Kv; TjK III/3. 415]. 1600: En wgia(n) Parkaslaki fiw wagyo(n) noha wagyo(n) talam 42 esztendeie immár hogy el koltem onnat [UszT „Barla Matthias (80) Siklodi, Zabad Zekely” vall.]. 1617: Miklos Georgy Gyergyoban Gytray fiu volt [Szentrontás*; Sár. — *Később: Szentháromság MT]. 1623: Ejg Markus Vojna neuó Ember ki annak előttő (!) Tóuissy fiu uolt [Mindszent AF; Wass]ez az Vrkon Istuan azt monda hogy fogarasj fiu eő [Csekefva Cs; BLt]. 1650: Bakos Istuan ennek előtte it ez országban sz: Georgion Contarkodot, mostis oda jár, ki haza jeouen miuel it valo fiu [Kv; OCJk]. 1673: Lőnek kezések mű előttünk Kis Sármáson lako, Molduvaj ifiu légényért Molduván Lupujért, hogy .. el nem bujdosik . hogy ha penigh el bujdosnik, ha szinten Molduvában menneis, mivel oda valo fiu, Az kezések tartozzanak reducalni [Szászssombor SzD; RLt O. 5]. 1749: Bodoni Gergely kiis Havadi fiu volt ... az en Attyammal edes egy volt [Bozs MT; Told. 8]. 1794: Beszegődtette Inassának Balag Peter kováts Szőtz Lászlott 4 esztendőre kiis Religiora nézve Unitus Papista 16. eszten(dős) Kolos Monostori fiu [Kv; KovClev.].

8. örökös/ős ~ kb. tősgyökeres férfilakos; lo-cuitor/bárbat bástinas; Erb(ein)gesessener. 1617: En Gialakuthy eős fiu uagiok hanem gazdam azzonra zallottam oda a' hol most lakom [Nagygalambfva U; BfN Petr(us) Nagy alias Molnar (80) lb vall.]. 1630: Jol ismerte(m) Majos Mattjast Luduige(n) Eőreőkeős fiu volt itt hazatjs czinalt vala [Ludvég K; Told. Huszár lev. 17a]. 1645/1646: Az en Attiam Stanisai* eőreőkeős fiu volt, de en azokat az heliekett; mind Stanisai hatarnak tudom lenni [Kurety H; JHb XXXVII/1. — *Staniszáról (H) való]. 1663: Tudode Bizonioson Szymul Gabort ha Kaloczay D(obo)ka varm(e)gyébélj örökös fiu volt, Putnokj Uramék(na)k örökös ős jobbágik lőtt volna? [Dob; SLt A. X. 17 vk.]. 1727: épületbe valo fát tartozik a falu adni, ha ide valo ős fiju [Szemerja Hsz; HSzjP].

9. vall Jézus Krisztus, Isten fia; Isus Hristos, fiul lui Dumnezeu; Jesus Christus, Gottessohn. 1600: En Geresj* nagj Miclos Bathorj Peter vram jobbajja Esküzeom az attjara, fiúra, es az Zent lelek Jsterne, az teljes szentt haromsagra hogy en az en vramnak, az vjteleő Bathory Peternek fiúra üalo örőkeős jobbajja lezek [KSz; Wlt. — *Valószínűleg a Szt-i Géresről való]. 1678: Eakusze(m) azért az Elő Istenre kj Attya fiu Sz. Lelek Teljes Sz(en)t Haromsag egi bizony Isten [Gyf; KaLt Apor István ir.]. 1722 k.: eakúszo(m) az elő igaz Istenre, ki Atja, Fiu, Sz. Lélek, személljében három, állatjában egy örökké valo Isten [GörgJk 76]. 1730: Eakúszo(m) az elő Istenre ki Atya Fiu Szent Lelek Teljes Sz: Haromság egy bizony örökké valo Isten engemet ugy segellyen [Dés; Jk 400a]. — L. még DFaz. 30.

◇ Hn. 1671: Az Fiu nevű heljben egi rét [Kóród; EHA]. 1674: Fiu nil nevű heljben [uo; EHA]

fiúág 1. fi/férfiág; linie/parte bărbătească; männliche Linie, männlicher Zweig. 1577: Minket hittak volna az ket fel Waida Zenth Iuanra hogy az mely Jozagok Anniok wtha(n) wagh attjok wthan wagyo(n) ez aloll megh Irth falwkban azokrol My elleotthwnk lewelejth p(ro)ducalna, tholdalagy ferencz, es az kyket wgy thallalnank Theorweny zerinth hogy egy aranth Jlet mind fyw agat es leany agath, azt keozotthwk Igenesen megh ozwk, harom Rezre [Vajdasztván MT; BfN 71/19]. 1627: ennek utanna Vincze Andras sem fia Vincze Istvan sőt megh posteritassokis Beke Marthat avagy posteritassat az ő neki adott öröksegek birasaban megh nem haborgattjak hanem bekessegesen birni engedik es hadgiak mindenik fel fiurol fiura nemzetségről nemzetségre mind fiu mind az Leanj agon [Asz; Borb. T]. 1683: Mivel minden Joszági elsőben Fiu agot Conernal, az deficialván ugy maradgyon leany Agra [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Gáspár végr.]. 1710: hogha eő kgme vagy Fiu agon Levő maradeti sine semine deficiálnának (: melyet Isten tavoztaszon:) in illo Casu azon hely az faluhoz redealyon [Kásonfelsőfalu; BCs]. 1737: Nobilis Franciscus Folta de Kézdi Szent Lélek (71) fatetur ha pedig ki nem fizetnék a Fiu agon levő Onokai osszák egy iránt [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1755 k.: (A szentgyedi* jőszágot) az Titt Wass Urak ... Vitézi Fegyverékek és akkori Bóldog Emlekezetű Felséges Királyhoz Contestalt hivségekkal nyerték és tsak Fiú Ágra Donaltattó légyen még in Anno 1176 Harmadik Béla királytól [Wass. — *SzD]. 1766: Teleki Pál úr ... testvérei megholtak a fiúágon [RettE 202]. 1772: Ha én fiu az Attyai Joszágek között akár melyiket praetendalom tsak fiu ágot illetőnek, ... az Arbiter Birák Urak ítéletire botsátodni ítéltessék [Ádamos KK; Ks 92]. 1803: Az Utrumba vicinalt Joszágot fiu ágon forgo Joszagnak tudom lenni, és hogy valaha Léany azon Joszágból reszesedett volna nem tudom, Soha nemis hallottam [Szenterzsébet U; Borb. II üdősb Ambarus János (73) ns vall.]. 1819: az első mutatott radicalis Levelekből nagyobb részben meg győztettem arról, hogy a' fellyebb érdekelt Joszágek a' Fiu ágot illetnek [Déva; Ks 92]. — L. még fidg al.

Szk: ~ra reguláz fi(ú)/férfiági öröklésre rendel. 1791: azon Kolosvari Házat Néhai Idős Báro Josika Imre Ur, a Borsai Springi Gergelly fái s több Portiokrol szerzett adomány Levélben fiúágra regulázta|Bányabük is valamint a' Kolosvári Ház fiu ágra van regulázva azért ... a fiak ... osztáljra* nem teszik [Kv; JHb XLIV. 4.6. — *Ti. a leány ággal].

2. fiági/férfiági utód (férfi előd vonalán leszármazott személy); descendant pe linie bărbătească; männlicher Nachkomme. 1606: az effele feöldek ... engem illetnek eleőb az J. aszon(n)al, mert az effele eőrekeogh ozlasos en velem, mely heljben en vaglok jm(m)ar fiu agh [UszT 20/29. — A

teljesebb szöv. ág al.]. 1625: azon öröksegh ... Orban Andrasol leaniara maradt Annara mert ő fiu ag benne ha deficial az en feleségem annak vtanna keressed suis modis [i.h. 72b]. 1667/1799: Borbély Márton el nyerte azt az Ház helyet Rátz Mihálytól Törvényel, közelebb való atyafiú lévén Rátz Mihálnál Borbély Mártonné, az aránt, hogy fiu ág volt Borbély Mártonné az örökséghez [Torockó; TLév. 5/16 Transm. 288]. 1742: Klara Köncei fatet(ur) a Csernatoni Bernáld Jozság tsak egy Fiu ágon forog, jollehet némelykor kettő hárman voltak Fiakul [Kanta Hsz; HSzjP].

3. Jelzői jell-ű haszn-ban; in functie cu caracter de atribut; in attributivem Gebrauch fi(ú)férfiági; de pe linie bárbátească; agnatisch, von väterlicher Seite ~ *atyafi* fi(ú)férfiági rokon; rudă pe linie bárbátească; Verwandter im Mannesstamme/von väterlicher Seite. 1760: B. Korda Vram Praefectussa által a M. Teleki Fiu Ág Atyafiak(nak) insinualtatta, hogy a pézt fel veszi [Igenpataka AF; TL. Gr. Teleki Ádám aláírásával, de a szöv. más kézzel] * ~ *levelek* fi/férfiágit illető levelesanyag. 1807: én a' Fiu ág Leveleknek ki adásában ellenkező nem vagyok, ha a' Tkts Commissarius Urak az Resolutio tartása ellen el fogadják, és Sombori Parkas Urnak által adják [F. esküllő K. Somb. II] * ~ *maradék* fi/férfiági utód. 1802: a' melly szözlött a' Bálo Miklos Fiu Ág Maradéka fel fogott és bé plántált, csak anynyibol cselekedtek másokkal edgyütt, hogy az ottan valami Szilva fái lettek volna, és azon a Jussan csipeszkettek [Aranyosrákos TA; Borb.].

fiúatyafi fiági/férfiági rokon; rudă pe linie bárbátească; Verwandter von väterlicher Seite. 1761: a' Mltgos Fiu Atyafiak meg egyezvén, és semmi difficultást nem moveálván, a Mltgos Aszszony részéről nemelly punctumok modő Sequenti a Vessződi Nyil ellen adatattak be [H; JHb XXXV/40. 6]. 1779/1785: Mindazon Jozságokban vané életben Condivisionalis Fiu, vagy Leány Atyafia, s ha van kitsoda? [Fejér m.; DobLev. III/596. 83 vk]. 1824: ezenn Summiabol tizen öt ezer magyar forintokat az említett néhai Kedves Férjem oldalos Fiu Atyafiainak el engedtem [Torockósztyörgy AF BLt II. 12].

fiúeska 1. kisfiú; báieťaş; Knäblein. 1748: voltanak gyermekei egy Fiucska s egy Leányotska [Aranyosrákos TA; LLt]. 1826: Az egész Ser háznál égy örmény fiútskán kívül senki sem lakik [Dés; DLt 251]. 1846: Dosáné asz(sz)ont magánál kapta – kit is a' fiútska hívott haza [Kakass MT; DE 2]. 1848: Nagy kár, szép, derék fiútska volt [Kv; Pk 7]. 1849: szoljon a nő igazat, hogy azon fiucska kitől való légyen? [Kv Végr. Vall. 27].

Szk ~ *t kap*. 1849: (Krizsán Márskó) magától Kelemen Benítől kapott egy fiúcskát [Kv; i.h.] * *his* ~ kicsiny fiúgyermek. 1814: égy kis Fiútska Kerekes Inas [Dés; DLt 222].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung; vkinek a kisfia; báieťaşul cuiva; js Söhnchen. 1803: tekintse meg ezen két fiútskáinkat, kikért törekedünk [Ebesfva; Pk 4]. 1849: Kelemen Béni töllem a fiúcskáját elvéve további dajkálás s nevelés végett átadta Holczér Ignácznak [Kv Végr. Vall. 22].

fiúfatyú bitang/törvénytelen fiúgyermek; copil nelegitim, bastard; uneheliches Kind, Bastard. 1718: Majla Kurke Feleséginek Kurke Annának Fattya vetése it az Nemes Szék Szinin Constal az Fiu fatytais az őliben lévén [Fejér m. Ks 90].

fiúgát kb. csapógát; stavilă cu clapete; Buhne. 1590/1593: Myolta Christoff deak az Zent Benedeki Molnot chinaltata, azulta kezdte fiu gatakkal az Deesi Rétt fele toliatnj az vizet egyczeris mazzoris, de ez eleott az Regi zamos folias ot volt [Mikeháza SzD; Ks. A tőszomszédos Dés és Szenbenedek határperében tett vall.].

fiúgyermek báiat; Knabe. 1595: Tudo(m) hogy otalomról Benedek Martont es Janost hagia keseben Benedek Peter Az fyu giermeketis nalok hagia [Uzst 10/59]. 1679: Az fiu gyermek Thamás Tartására ez időre semmit nem rendeltünk egyebet, hanem egy tehenet és az juhok hasznát [Zágon Hsz; Barabás, SzO 382]. 1718: En tegnap Gyaluban az Dajkanal voltam az szolgálatra ígérkezét alkalmasnak is itelem lenni ket fiu Gyermekei vadnak az nagyubik nigy esztendő ... az masik ket holnap hijan esztendő [Szentpál K; TKl Mihály deák jb Teleki Ádámhoz]. 1723: az Incta Szathmári Ersok törvénytelenül teréhb(e) esvén igen Szép, és ép, idejére elő jött Fiu Gyermeket hozott bujdoklásába e' világra [Kv; TjK XV/4. 22]. 1733: A Déési T Refformata Ecclesia Kantora(na)k Leány Gyermekeket kötelessegedb(en) áll tanítani Szeredán, Szombaton Delután a Fiugyermekeket kötelessegedb(en) áll tanítani Szeredán, Szombaton Delután a Fiugyermekeket, és Déákokat az Iskoláb(an) enekekre tanítani tartozik [Dés; Jk 443a]. 1825: (Kereszteltem) Strása Cigánynak Tódutz Gergelynek egyszersmind két fiu Gyermeket, Gergelyt és Jósit [Damos K; RAK 49]. 1839: Nemes Pétsi Mozes Urnak és felesége T. Szathmári Rosalia asszonynak lett idéten fiúgyermekök – halva [Gyalu K; RAK 138].

Szk: *fattyú* ~ bitang/törvénytelen fiúgyermek. 1679: Egy fattyu fiu Gyermekis vagyon [Gáld F; Thor. 21/33]. 1703: Tuczé fattyu fiu Gyermek is ha volna olyan, a ki eo kglme birodalmán kívül volna? [Gysz; LLt vk].

fiú-héresz fi(ú)utód; urmaş; Nachkomme/Sprößling. 1685/1792: meg-hálálására által adtam minden Etzken Jussón való Jozságomot valahol mik talaltatnak örökbe Fiúrol Fiúra mivel én nekem fiu Haereseem nintsen [BLEv.]. 1760: praetendallyak a fiak, hogy azon aqvistumok valamelyek vadnak találtatnak, mint hogy az örökös

Jus perse igen kevés volt ..., mind azok marad-gya(na)k a fiu haereseknek [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1783: az öreg Pilbárt György János ... a három egy Testvér Fiu Haeresek(ne)k, az ifju Pilbárt György pedig ugyan az egy Testver fen ki nevezett három Leányok(na)k [Zoltán Hsz; Borb. II].

fiúl 1. fiúgyermekhez illő, fiúgyermeki; filial, de fiu/báiat; knabenhaft. 1707: Távul legyen s Isten oltalmazza ő kglmeket attól, hogy ő kglmét Tholdalaghi András Ura(ma)t azzal busítsák, szomoricscsák, hogj ő kegjelmétől Törvényes Divisiót kívánnyanak, nemis az vegre jöttek bé ez Város-bann, hanem hogy ő kglmét Fiui, és Leányi engedelmisséggel complacinalak [Kv; SLt F.G. 55]. 1739: Noha fiui kötelességem hoszta volna magával, hogy Nacságodott személem szerint maga szt Patronussa napjára alázatosan köszönhettem volna, de mivel hogy impedialtattam, kívántam alázatos levelemel, végben vinni [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1799: az Ifju Groff ... kívánta a' Nagyságod meg sebhett Szívét, fiui bizodalomal egybe kötött alázatos kérelemel megújítván meg nyerni [Héderfája KK; IB Molnár György ref. pap lev.]. 1807: ezen hozzám valo fiui kötelességeiért enis nekje hagyom es Testalom az edgyik Testveremtől ... accquiralt külső es belso Jokat [Sinfva TA; Borb. II].

2. fiat illető; cuvenit báiatului; den Knaben/Sohn betreffend. 1848: a' köz helyeket mérette-tik e' mind jo tsak hogy mi előtt a' Mérnök ur ben dologhoz fogna, az előtt a' fiui leányi Telkeket tisztán szükséges meg állitanunk [Usz; Pf]. 1757: Mindenekben Palfi Ferencz Vram és Felesége Nagy Juditt Asszony Fiui és Leányi engedelmisséggel, alkalmaztassák magokott Putnoki Istvánné Asszonyomhoz és eő kigjelmének kívánják kedvitt keresni [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12].

3. ~ dg fi(ú)ág; parte bărbătescă; männliche Linie. 1803: Quietantia Száz Negyven öt Renens forintokrol melyeket az Sombori fiul ág részere jutott két Tertium Excissiojáért hiba és fogyatkozás nélkül percipialtunk [M.zsombor K; Somb. II].

4. ~ szék fiúszék (nemtelen személyek és nemtelenekből álló közösségek ügyeiben ítélkező, alsó-fokú megyei törvényszék); scaun de judecată/tribunal inferior (de comitat/județ care judecă în problemele persoanelor nenobile și ale comunităților acestora); Unterstuhl (Kreisgericht niederen Grades, das in den Angelegenheiten von unedlen Personen und aus unedlen Personen bestehenden Gemeinschaften urteilt). 1674: (A causa) az fiuj székről appella(ti)ob(an) sehova ne admittaltas-sek, és egi szék nap(a)n decdaltassek [IB].

fiújóság fi(ú)/férfiági birtok; proprietate pe linie bărbătescă; Gut von männlicher Linie. 1761: ha ... Baro Josika Antal Urfi Testver Huga Libera Baronissa Josika Maria Kis Asszony a Fiu Jóság Proventjából rész talána kívánni ... Baro Josika Antal Urfi is Legitimus Successori ezts különösön tartozza(na)k meg fi-

zetni [Branyicska H; JHb XLV]. 1812: Néhai 'Sombori 'Sigmond, és ennek édes Attya László az utrizált Palukban a' Titt. 'Sombori Familia által birato fiu Jozságnak hányad részét birták, és a' fiu Jozságnak hányad része illeti a' Néhai 'Sigmond linéáját [Mv; Somb. II. tábl. vk].

fiúleány fiústított leány; fatá cäreia i s-a dat drept de băiat; präfiziertes Mädchen. 1756: tudom hogj valamelly Szekelly Nemes ember defical sine virili Sexu, s Leánya marad és ezen fiu Leány-nak ha fia és Leánya marad nem a' Leányát hanem a' fiát minden Jozsága illeti [Kökös Hsz; Kp I. 199 Sam. Sigmond (66) pp vall.]. 1771: néhai Forró Sára asszony ... volt fiú-leánya régebben oroszfalvi Nagy Forró János uramnak [Oroszfalu Hsz; RSzF 144–5]. 1781: De az inctus meghalá-lozásával néhai édesattyának Holló Damokosnak azután meghalálozott testvéreccsíről egyedül maradván a jóságba, mint fiu-leány, a szerént nem redeálhat az actor Holló Simonnak az jóság, ha-nem marad az incta Miklos Istvánné Holló kezébe [Taploca Cs; RSzF 231]. 1810: néhai atyám Szabo Sigmond Dálnokból ide Zabolára jóságos leánra házasodott, mint fiu leánra Finna Ilonára [Zabola Hsz; HSzJP]. 1824: Felső Voláli Ventzel Ádám (66) vallja ... azt tudom hogy Fiu leján volt, nem volt Több Testvére [F.torja Hsz; i.h.] [Kováts Kristinának Testvére más nem volt Anna. Ezek Fiu Leányok voltak [uo.; i.h. F. Voláli Köntzei András (66) ns vall.]. 1834: S. Magyarosi Gyalog Katona Gáll Ferentz (62) igr felel ... Bajku Rebeka fiu leány volté nem tudom [Sepsi-magyarós Hsz; i.h.]. 1854: kedves Feleségem Szabo Theresia székely Fiu Leány léve (!) birom az ő Fekvő birtokait a Szabo Jussón [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György nyil.].

fiúmagzat fiúgyermek; báiat; Knabe. 1653: 1556 esztendőben ada az úr Isten Borsos Sebes-tyénnek egy fiumagzatot az ő feleségétől a Kris-tina asszonytól, a Jánost [ETA I, 17 NSz]. 1777: minekutánna Kedves Feleségemet ... Hites Tár-sul el vettem, ... velle való edgyes házassági éle-temben azakan kívüli, kiket Isten magához szolli-tott még két mostan elő fiu magzatokkal meg ál-dott [Cintos AF; KGy]. 1786: Szendrei Istvan-nak kéreszteltem egy hasal lett egy Fiú Magzatott és egy Leány Magzatott [Györgyfa K; RAK 14]. 1788: Nagy Győrnek Születet egy fiu magzattya [uo.; RAK. 6].

fiúmaradék fi(ú)utód; urmaş bărbătesc; männ-licher Nachkomme. 1781: tettzett volt a' Felsőges Vr Istennek az én ... Kedves Férjemet e' világi életből már ez előtt joval el tölt 1750k Esz-tendőben minden Fiu vagy Leány Maradék nélkül ki szollítani [Ns; Told. 3]. 1843: még az 1748 előtt el ágazott oldalas ágak bel Petki Fiu és Leány maradékok [Mv; Ks 94. Vegyes lev.].

fiúrecc kis gácsér; räpölas; kleiner Enterich. 1756: Öreg Rétze kátsorral 4 fiú Rétze 4 [Piskinc

H; JHb XXXV/35. 33]. 1789: Nagy Rétze nro 6. fiú retze 2 [Branyicska H; JHb XXXV/65].

A 'fiaréce, récefióka' jel-sel is számolhatni.

fiús. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion ~ *tyúk* csibés/csírkés kotló; gáină cu pui; Huhn mit Kü(c)ken. XVIII. sz. köz.: A Jobbágyok annuális Taxája egy Fius Tyuk [Szárhely Cs; LLt Fasc. 152].

fiúság. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion; *fogadott* ~ vkinak örökbefogadott fiúgyermek volta/jellege; calitatea de a fi băiat adoptiv; Adoptivzustand. 1766/1800: Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam „ő Klme is akkor a' mi Tutorságunkat magára vállalá, s az oltától fogva tehetsége szerint ez ideig minden panasz nélkült gondunkatis viselte „hol egy s hol más Javaival engemet, Nyomoru Feleségemet tartott, taplált, mindenkben Tutorságát s fogadott fiúságát az én házamhoz meg mutattalezen Atyámfiat Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam, most is azonn fogadott fiúságot fenn tartom, minthogy ezenn a' világon eo Kegyelmenél nékem közölőbb való Atyámfia nintsen [Harasztkerék MT; Told. 30].

fiúszék 1. fizék (a székely anyaszék alszéke, közigazgatási alegység) scaun filial (scaun subordonat unui scaun secuiesc, unitate administrativă); Unterstuhl (eine administrative Untereinheit der Szekler Mutterstühle). 1603: mind az ket fel peresek laknak It Wd(uar)hely Zekben, melj hiuatik Kereszturj fiu Zeknek [UszT 17/3]. 1612: Mw Miklos falui Janos es Gergely Deak, Marton Georgi Sileszter János, Tarczia faluan Vduarhely zekben alias Keresztur zekben fiu szekben lakok, Nemes személyek ..., Adgiuk tudasara mindeneknek, az kiknek illik* [Tarcsafva U; Pf — Kelemen Lajos kijegyzése. — *Köv. a nyil.] mind az ket fel peresek laknak It wduarhely zekben, mas newuel Kerestur fiu zekben [UszT 20/23]. 1650: Röröksegi uagion az megí neuezöt Vduarhelyi szekben alias Keresztur fiu szekben martonosban [i.h. 8/64. 72a]. — L. még *filialis 2b* al. a jegyzet.

2. székely fiúszék törvényszéke; scaunul de judecată/tribunal unui scaun filial secuiesc; Gericht des Szekler Unterstuhls. 1610: Deliberatum. Conceditur az fiu zekre ezten napra [Kvh; HSzJP]. 1755: az Aszszony* minden igaz oknelkül el hadja nehaj Atyankat, mit gondol mast utollyára Atyám halála után szüntén négy Esztendőkkkel, instantiát ad bé a Fiu széken Tiszt vramék(nak) [Albis Hsz; BLEv. — *Ti. Bartos Mártonné]. 1809: Hogy ... négy Lovakot ... el loptunk, azért ... az Nemes Fiu Bardotz Széki Tekintetes Törvényes Szék minket a Szamos Ujvári Várban kit (!) Szorosabb foghabzan kenyéren és Vizen tiz esztendőkkig lejendő rabságra, esztendőnként mind a Négy Angarián 25—25 kemény Páltza

ütéseknek el Szenvedésekre condemnalt Ezen terhes Itélete az Nemes Udvarhely Széki Tekintetes Derék Szék Appellatio uttyan ... meg könnyebbítette [UszLt ComGub. 1668—9].

fiútárs fiúcimbora/pajtás; camarad; Kamerad. 1841: Tegnap este felé a ménest az okolhoz itt hajtottam egy fiu társammal [Dés; DLt 1541].

fiútestvér fitestvér, fivér; frate; Bruder. 1781: Kötelesek légyenek Fiu Testvéreink a' Per kifolytatására elegendő Költséget szolgáltatni [Told. 27]. 1802: a' Fiu Testvéreivel meg osztozatt [Aranyosrákos MT; Borb.]. 1828: mű a' Tavaszi gondolatunkat mellyet még akkor ki nyilatkoztatunk volt most ezt meg változtatva ... mű ezen Földunket egészen által adgyuk és szántuk a' Fiu Testvérünknek [Marossztkirály MT; PF].

Ha. 1843: Fiju Testvérjek [Sóvárád MT; KelM].

fiúunoka nepot; Enkel. 1865: tökém fenn maradó részét kamatoztassák végrendeiletem végrehajtoi, 's fordítsák fiu unokáim nevelésére, különös tekintettel az olyanra, ki reményt nyújt, hogy hazájának hasznos polgára 's vallás felekezetének gyámola leend [Kv Végr. 5].

fixum megszabott fizetés, fix-fizetés; salariu fix; Fixum, Fixgehalt. 1750: Fixumam 100 Tallér ... de az accidentia preter ista ha nem Csorgat, tsak ugjan Cseppént ... bizonj pro fixo mindenkor augealodatt fizetésem [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

füzes 1. füzes

füzet 1. a pláti; zahlen. 1546: mykoron az' tooth' meg chenaltatyak, az' wagy' az thoon' az molnoth' meg' eppythykh, thahath' az my' penzel walo' fyzethesse' lezen' annak' azth egyenlee kelchege' esz fyzetessel' fyzesseek' megh' Egykes' feleeth fyzesse, az masyk feelesz feleeth fyzesse' [Panot*; DanielAd. 6. — *? Panád KK]. 1550: Gaspar warga et Petrus G'alay de keresfő fassi sunt eo modo, hog' az w Barmokat az Cylla mezon monostori olah örzötte, az örzésért fyzettek neki [Körösfő/Damos K; MNy XXIV, 290]. 1568: Franciscus Korchiolas ... fassus est, hogy Az mely borokat En ky vontattam volt fenessy Mihalnak, ennekem Fenessy Mihal fyzetet [Kv; TjK III/1. 241]. 1570: Serfeozeo Marton Aztis vallya, hogy eotetis zolgalta Markos Benedek es hogy ely hatta volna volt soksor neky hogy Neh hadna ely ... Azt Monta hogy az Batianak Antalnak kel zegiteny mert Igen Appros Nincz zegitsege Eo azt Montha hogy Nem ad semmyt az Batyad de en fyzetnek neked [Kv; TjK III/2. 138]. 1582: Az ado zedeok ... Az deaknak Balassy Ambrusnak fizettenek f. 20 [Kv; Szám. 3/VI. 8 Diósy Gergely not. kezével]. 1594: hwsz forintoth fiztete Zabo Fabia(n)nak irettek asz Zolgakirt [Dés; DLt 246]. 1604: simonnak fizetöt wolt Kornis

marton [UszT 18/33 Kozma Janos wyzekely* lib. (50) vall. — *Újszékelyről (U) való]. 1607: Mit keöltetot es fizeteót azzalis tartozik [Mv; MvLt 290. 10b]. 1655: fizetteőnk Eőzt forintot [Kv; SzC-Lev.]. 1691: Deliberatum ... aztis mondja meg mit fizetet miája s tartozik meg fizetni [Zabola Hsz; HszjP]. 1778: az Procatornének fizettem Ngos Ur(am) tiz farintig, meg kíván 14 farintot Ngodtol [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből.]. 1797: egyszeris, másszoris fizetett volna aprodonként [Mv; Told. 42]. — L. még HSzj *becsü* és *társzékér* al.

Szk: *bitangba* ~ hiába/feleslegesen fizet. 1585: Hagy beket Hagione, Nem fizetek nem Regennis hat frtot bitangba [Kv; TjK IV/1. 499].

2. ki/megfizet; a achita/plāti; bezahlen. 1507: En az Jeg rwhat az Angyanak fizettem terycen meg hat foryntot Benne (az E)n aruaymnak [NyIrK VI, 187 Cheh István kezével]. 1585: hoztunk Buday Tamas vramtol Egy mester kupat kyt byro vram az fyeedelemnek adot fizette(m) erte Tamas Vramnak f. 69 d. 93 [Kv; Szám. 3/XXII. 57]. 1600: Mikor Czoma Marton ... Cziki Simonak ada az vsteót ingemet hua el alkalomra s eleőttem alkunak (!) megy, Cziki Simo penztis ada s bóczótis ada, mindenesteól fogua tizenharmadfel forintra fizette [Agyagfva U; UszT 15/21 Michael Bartalis vall.]. 1644: Egj fekethe feolseó ruhat latta(m) hogj hozot Vala, roka hattal belleótet, de houa mit fizeteót ... en Ne(m) tudo(m) [Mv MvLt 291. 427b]. 1792 tiz tö Szöllőért, melyet az el ado tartozottis az akkori alkalom szerént el tiltetni, fizettek ... egj egj Székér fát [Dombó KK; JHb XIX/22.20]. 1801: M: Igen Mező Várassában* lako Mészáros Szakmári István Titt. Tana János Urtol 39. Dézma bárányakat alkuván és fizetvén is egyet 63. pénzen [IB. Déák Pál városi notárius kezével. — *AF]. 1821: ennek előtte egy blána öl fátol jo pénzbe 20 xrokat fizettenek [HSzj *blána* al.].

3. (adót, kirovást, díjat) befizet/szolgáltató; a vársa/plāti (impozit, taxá); einzahlen, erlegen. 1554: Mynden ember az kynek hath forynth ero labas Barma vagyon forinthoth fizessen [Mv; SzO II. 108]. 1562: Byro vram es polgar wraym maratak adossa Eney leoryncz Kowachnak ... azerth polgar wraym az Ew czedulayara az adobwl fizeteoth fl. 1. d. 12 1/2 [Kv; Szám. 1/VIII. 46]. 1570: Borbel ferencz Ezt vallya, hogy azra ne(m) Emlekezik ha adot fizetet erthe Zabo Simon vagy ne(m) [Kv; TjK III/2. 118]. 1594: Birsagottis azon rend tartassal fizettenek az Jspannak mint az kraznaiak uagi Baghossiak, ezzel keölseómbéőznek, hogi az Jspannak zent gieörgi Napban ferthon penzt minden hazas ember hatt hatt penzt ad, Zenth mihali napbannis vgian az zerent fizettek [Perecsen Sz; UC 113/5.78]. 1606: Georgius Nagi de Benced Primipil(us) Annor(um) 45. Jur(at)us hogj emberi emlekezetet említe mindenkor (!) keczeti birodalo(m), s zallas hely uolt az Veres patak neuy hely, ki felelől most perelnek, eőuek, eók birtak; bekesegetessen, diznonkotis attuk eleykbe az keczeti diznok kősze, nekik fizettünk teölle

[UszT 20/68]. 1744: Köpeczen vetettenek fel Tiszt Vraim s a Nemes Szék híre s akarattya ellen mikor az Adózó Rend egyben gyült Köpeczre azon Adozo Rend Gyülesekben vetettek Pénzt fel felesetskén; melybe miis Közép Ajtaiakul fizetünk Személy Szerint két két polturát [Közéapja Hsz; INyR 9 Simon János sen. (57) kezével]. 1784: már a Taxán fellyül ki tetzik mit szolgaluunk es fizetünk, de nagyobb az, hogy az mint ki tetzik, banyász Loyaink lo szerb(en) hajtának [Torockó; TLev. 4/3. 14b]. 1836: Ezen vicinált Dézmás szőlők 1832ben jöttek világosságra (így!), hogy az Udvarnak Dézma-bor competál rollok, s az olta fizetik-is mind e' napig [Lackod KK; Ks 78. 21 Conscr. 23].

Szk: *drenddt* ~ dézmaámtalányt ad. 1583: Kun Caspar Rosaly . ielenti hogy az eó faluianak Monostorzegnek dezmaiatol zinte anny Arendat kel eo neki fizetni, minth az ormany* auagy kerőy^b dezmatol fizetnek. Miert peniglen hogi az eó faluianak, azokhoz kepest igen kichid hatara wagion e s zeleo hegieis ninchen, semmikeppe(n) milto nem volna, az eo faluia dezmaczkaiaiol azokkal egiant walo arendat fizetni. Keonieörge annakokairth minekeonk, hogi weletek mind az harom falunak ... hatarith megh iartatnok, occulatatnok, lattatnok, es megis ifiltetneók, hogi ha az eo faluja hataran walo dezmatol miltoe anny arendat fizetni, mint az Ormany, kereoy dezmatol fizetnek [Wass fej. — *Ormány SzD. ^bKérő SzD. — A szk első tagjának jel-ére nézve l. *drenda* 3. al. és ott az irodalomra utaló jegyzetet] * *kontribúciót* ~. 1786: ha az Thoroczka Lakosak az Vasnak mivelésétől el rekesztettnek, .. nem volna Felséges Kiralylyanak tartazando rendes Contributionját hunnan fizesse [így!] [Torockó; TLev. 4/13. 25] * *sarcot* ~. 1682: Azonban annak utánna az hatalmas pogány nemzetnek adott sanczokat azokatis feleséggemmel edgyütt mi fizettük teölle* [Kv; RDL I. 160. — *Ti. a ház után] * *taksába* ~. 1749: (Valami Máramarosba szökött jobbágyok) Nestel, Rokaval taxaz(án)ak, ugj hallottam akkor tájban, hogy e' fizetett is Nestet taxába [Szásznyíres SzD; Ks 81. III. 17] * *taksát* ~. 1681: Hunyadon lako Baja Mihaly . szabad akarattya szerint fel valalta, hogy a modo fizet annuatim Taxat per f 6 es klakatis [Vh; VhU 459]. 1749: a' Gubernator Excelentiája holta után rugták fel magokat*, Taxát sem akarnak fizetni [Szásznyíres SzD; Ks 81. III. 17. — *Ti. a Grék familia tagjai]. 1797: Az itten lakos Colonusok ... Taxát fizetnek; minden Gazda ember pedig külön fizet Taxát 9. Vonás Forintokat, azonn-kívül, hogy tartozzék (!) minden két Gazda tizmorába egy hetet szántani [Fgyékényes SzD; Wass. Conscr. 64–5. — *Elírás *tartozik* h.] * *vámat* ~. 1840 k.: a fásak is de leg inkább a' meszesek soha nem fizetnek bé jövedelekkor vámat [Kv; KLev.].

4. (tartozást) lerő, (adósságot) megad/fizet; a inapoi/restitui/plāti (o datorie); zurückbezahlen entrichten. 1570: Zeoch Imrehne orsolyazzon azt vallya hogy az Andras New legen ... eo neky vyththe az gywreot adossagert fizetny [Kv; TjK

III/2. 66]. 1607: Ennekeo(m) Borbely Janosne tizen ketteöd fel forintol 18 veka buzat fizetett [Mv; MvLt 291. 439b]. 1755: Néhai Secretarius Balo Josef Ur, a Conto fizetett volt valamit, detrahálni kell a' Summából [Alpestes H; Ks 78. 21/1 Türi László Colonnai Ádámhoz]. 1840: Bentze Illyés ... el szegényedése okának azt tudjuk ... Hogy ki mennyi Interest kívánt tőle költsönbe adott pénzire; annak annyit fizetett [Várhegy MT; TLt Köz. ir. 1042].

Szk: kamatot ~. 1852: 19ik Januarii 852 Kántor Céh gyűlés tartatott feljelentődött, hogy több mesteremberek a Céh Cassájába tartozó tömegi Camatokat a maga rendin bé fizetik — többek pedig tartozásaik kamataikat fizetni vonakodnak [Kv AsztCLev. Hat.Prot. 32].

Sz: kezés ~. 1648: ha el szedőtem nem magamhoz kellet volna nyulnod, hane(m) az kezéseket keresned, mert az mint szoktak mondani, kezés fizet [Kv; Tjk VIII/4. 313/ * a vett jókért háladátlansággal ~. 1642: (A szőköt jobbágyot) mingiart kezben adom, ha kezem alatt forog, ebben kedv bizonios legien, haladatlansággal az kegtől vet jokert nem akarok fizetni [Árpástó SzD; Ks 41. B] * a világ becstelenséggel ~. 1678/1688: ez világ böcstelenséggel fizetett [Ks Kornis Gáspár kezével].

5. (birságot, büntetést) be/lefizet; a pláti (o amendä); (Strafe, Geldbuße) zahlen. 1586: Az Azony falwy kenezet hogy Tordan meg fogtak volt valamí hytwan dolgaert ky váltottam. fizettem Erethe f 1 d 50 Az Johotys Be haytottak volt fizettem f. — d 12 [Kv; Szám. 3/XXVIII. 5]. 1594: Birsagottis azon rend tartasasí fizetennek az Ispannak mint az krasznaiak auagi Baghossiak [Perecsen Sz; UC 113/5. 78]. 1640: Nagy Péterné felől hallottam, hogy Régenben az církálók — Rósa Márton fia mással együtt — az vétken kapták ezt az Nagy Péternét, s meg is fogták volt — s fizettek hiszem valamit nekik s úgy eresztették el [Mv; MvLt 291. 233a—51a átrásban]. 1840: minden nap el nézem tele van a' Határ marhával ... azok el nézettetnek vagy a' Csóvások el áldamásoltatnak s így foly a' Szándékos prevalicatio, s én ki tudatlanságból egy kis kakát* vágattam fizessek büntetést [Dés; DLt 921. — *Olv.: kákát].

Szk: pénzül ~. 1840: En a Gerendak és Szarufák meg találása és ösze szedesebe* merőbe munkalodom .. mint hogy... Egy nemelynel két gerenda tanataltat annal fogva pénzül is kellett fizetni a penzfizetes ment a mí a váltogat nezi 1 Rf ezüstbe [Torockó; Bosla. — *Ti. a megáradt Aranyos elsodorta faanyagában].

6. (kárt) megtérít/fizet; a despágubi; entschädigen, (für einen Schaden) aufkommen. 1573: Zekeres Jacob azt vallia hogi Be Jeo puskarne oda ... Mond hogi Myt haborgat kéged hyzem ha my En rea(m) haromlik benne Meg fizetem keg-(n)ek Mond Kakas myt fyzech Io azzon ha egy chatornamat hazam eleol ely vontattad hyrem nelkwl azt se(m) fizetted meg. Mon (!) puskarne Maga ha Meg ne(m) fizette(m) meg fizethete(m) meg [Kv; Tjk III/3. 238]. 1593: az ... haram

Jobagiok mely foghadasokat hogy ha megh ne(m) allananak es az Eö kgiek neuve aloll el Zök-nenek, tehát my közeseek (!) arra kötöttwk maghúnkat hogy ha Eö kgiek kezebe nem hozhatnak,

tehát myndenik Zemeltől kwlön tartozzúnk Eö kgienek Zaz Zaz f(ori)ntot le tenny es fizetny [Perecsen Sz; WLt]. 1639: Szent Miklosnal igen Nagy Zaporessoó león az Linczegh Janos szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az eső be talalt menni a ladaba s valami nad mezet hatot volt megh az eső s el oluadot s megh azert fizetet az szekeres hogi az ladat be nem takarta volt [Mv; MvLt 291. 186a]. 1766: Hogy ha valamelyik Párs ezen Contractust vigorába tãntorgatná, felbontani akarná, tartozék a' vásárt fel bontani nem akaro Résznek fizetni Vinculum Flor. Hung. 12 ~ Tizenkét Mforintokat [Torockó/-Gyertyános TA; Bosla].

7. nyomot ~ kb. elveszett állatért kártérítést fizet; a pláti despágubire pentru un animal pierdut/-dispárut; für ein abhanden gekommenes Tier entschädigen. 1775: Tudjaé a Tanu ... Hogj az említett Fel Gjogjiak*... a njomot fel vették, vagy fizették volna, ugj azon határon találatott njuzatt Marhát, vagj meg őlt Ember Díját fizették volna [Fejér m.; WLt vk. — *Felgyogy (AF) lakosai]. 1760: beszéllettek ezen ... Erdőről hogy bizonyosan Ola Letai határhoz tartozando egy resze; az mint hogy nyomotis fizetennek ezen erdőről egy embernek tehene el veszvén itten tanaltak meg nyuzva s Ola Leta fizetett az karosnak 9., vagy 10., forintokat [O.léta TA; JHbK LIV/33. 4].

Ha valakinek állata veszett el vmely település határán belül, a település előjáróságával és a hozzájuk csatlakozó falusiakkal együtt a falu határáig követték az elveszett állat nyomát, és ott átadták a nyomot a már előre értesített szomszéd falu ilyen célból megjelent előjáróinak és más lakosainak. Amennyiben ezek a nyomot valamely velük szomszédos falu határáig tudták követni, felvették a nyomot és átadták a szomszéd falu erre illetékes képviselőinek, ha azonban nem tudták tovább követni és átadni a nyomot, az elveszett állatért nyomot fizettek a károsultnak, azaz megtérítették az állat árát.

8. bért/járandóságot megad/kifizet; a pláti salariul/retributia; auszahlen, entlohn. 1570: Borbely Marton ezt vallya Zabo Balint Mongya volt aztis hogi Megh nem Theort az Laba*, Ew penigh Theob Borbelyokat hywat hozza, es azokis Latthak hogi Megh Theort volt, Ew^b gogytotta megh Es my(n)d Eddigh sem fizetet semmyt erthe [Kv; Tjk III/2. 56. — *Kowach Kalának. — ^bTi. Borbely Marton]. 1582: Juli 28 Balas Deak witt vrunknak Dinnyet eg zekeren hatt louon eg huniadi ember fizettem Tordaig f 1 d 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 14]. 1591: 25. April(is) Zep Miklosnak fizettem az papassok Temeteo kerte chynalassatol Byro Vram akaratytabol f. 4 d — [Kv; i.h. X/5. 14]. 1614/1618: egy szekér szena behozastol fizetennek húszonött penszt [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns kezével]. 1631: Kovacz Giörgj el ment falura dolgozat s hozat penzt, derib darab szalonnt abbol fizettek a dolgozoknak [Mv; MvLt 290. 58b]. 1659: Az felső varbeli Darabantaknak az fel

vetes szerint fizettem fl. 1// — [Borberek AF; Wass Perc 52]. 1687: Fizetnek mikor dolgozik egy héten den. 15 ut supra a szerez bányásznak [CsVh 100]. 1759: az el-múlt esztendőben 3 szolgálot tartott, mellyek(ne)k kettejét meg vervén fizetés nélkül el-tsapta, a' harmadik(na)k pedig fizetést öt forintot [Maroslúdas TA; TKI 4 r. jób-tanú vall.]. 1788: Allodialis földem fel méretéséért sokat kellett fizetnem [Branyicska H; JHb XXXI/26]. 1819: Probáld meg... mit tehetsz azon rossz unokámmal... oly embert szerezzünk a' kitől fügjen is féljen is... halállyan jó tanító emberre kaphatnánk, ha a' Jóságát érte fizetnők is, azzal sem gondolnék [M. régen MT; Pf Palatkai Anna lev.].

9. (meg)lakol; a ispási, a pláti pentru ceva; büsen. 1570: Erzebet Keomyes Thamasne, Orsolya Aztalos Lérinchne azt vallyak... Rengeo Margit eo Teoleok kwldeot Kwthy Antalnak fl 3 d 33 hogi az vtan neh perelienek, Es azkor hon Nem volt az leanya, Mykor megh Jeot volna, Mond az Annynak, myert myvelted azt... ha Myt Magatwl chelekettel fyzes erte [Kv; Tjk III/2. 102b]. 1676/1687: megh kévanno(m) enis, hogi hozzám valo hűsegekről erős hittel tegyenek bizonyjossa*; melylyet, arultatásokkal lopásokkal, vagi egyéb hitek ellen valo cselekedetekkel, ha által hágnanak, az nemetek között observaltatott büntetéssel büntettesse(ne)k megh, vgi mint: a hitzagesert életék el fogiasaval fizesse(ne)k [Vh; VhU 661. — *A német vitézek].

Szk: életével ~. 1646: Teczik az teoruennek hogy noha nagyobbbat erdemlene, de az plenger alatt verettessek megh cigiznyokkal es innel el mennyen it ne lakjek mert ha it talaltatik életével fizet [Kv; Tjk VIII/4. 81] * fővel ~. 1591: deliberatur, hogy hetedmagawal iamborokkal Menche magat, hogy Nem az eo keze miat holt meg az gyermek, hane(m) egieb betegseben. Alioquin ha 15 Napon megh Nem eskezik, feowel fizesse(n) [Kv; Tjk V/1. 57] * halállal ~. 1681: Az Hamorokon, valamelj Colatorok, vagi Művesek a vasat addigh el adgiak migh a D.T. számára valo eghez Suszt ki nem telik... az arant hamis hitb(en) incurralnak, es elsőb(en) 12 forinttal büntettetnek megh, annak utanna masosodik (!) cselekedesekere (!) halállal fizet(ne)k [VhU 63].

Sz. 1646: Mielhogy a fogoly Galgoczit meg íteotte hogy megh holt beleje, Azert ki vitetue(n) az plenger ala nekies az feje vetessek erette, fizessen halalert halállal [Kv; Tjk VIII/4. 77]. 1749: az I egy idegen szolga Legénynek Vasvillát ütven szeme alá, ugy meg sebhette volt, hogy a' miatt tsak hamar borbély keze alatt megis holt és az J ezen gyilkosságától valo féltében akkor elabalt, s mind eddig méltó büntetését kerülte halálért halállal fizessen, és feje el üttetven meg hallyon [Torda; Tjk III. 257].

10. bottal ~ a trage cuiva o bătaie; (durch)prügeln. 1694: az el-múlt esztendőben Luczai Janos Ur(am) beressének tót Kglis Ur(am)* jamborul szolgáltam, fizetesemben még hat forintom, condoram, Kuczmam oda vagion meg nem fizet

ő kgtme, it Kikellő varat^b mikor kertem fizetesemet bottal fizetett, meg vert erőssen [Törzs. — *Jobbágypanasz a gub-hoz. ^bKüküllővár KK].

fizetendő lerovandó, megadandó; de achitat/-restituit; entrichtend, bezahlend. 1640: vagion megh kesz penz jelen f. 68 d. 45 meljet Kip iro Istuan vram kezeben hattunk hogi az adosoknak el fizesse, meljet ki ueuen az fizetendő adossagbol az f. 95 d. 73 1/2. maradunk meghis adossa f. 27. d. 29 1/2 [Kv; RDL I. 117b]. 1643: az adossagok-(na)k, mind be varandonak s mind fizetendonek discutiasaba(n) procedatunk [Kv; SLt FG. 7]. 1820 k.: Nemes Udvar Háza... esztendőnként fizetendő 400 Rforint Arenda pénz fizetés mellett

6 egymás után következő Esztendőkre arendában adattatván, azon Ház mai napon... Tekintetes Petrij (!) Joseff Urnak Transponáltatott [Dés; RLt]. 1841: lévén nekem Dobaka Várme-gyében Szavában... Jóságom adom által négy egymásból folyo Esztendőig, a legközelebbi Magyarok Szent György Napján kezdve előre fizetendő Esztendőnkénti 55 ~ ötven ött V. R. f-int Arenda fizetés mellet Tekintetes Veres Samuel Urnak [Szava K; RLt O. 4].

fizetendőleg megadandólag; plátibil; zahlbar. 1860: a bérlet iránti egyezésünk egy egész évre ötszáz vnförnt volt minden le vonás nélkül felire az év elein felire közepin fizetendőleg [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

fizetés 1. platá, achitare; Zahlung. 1546: my-koron az' tooth meg chenaltatyak, az' wagy' az' thoon' az' molnoth' meg' eppythykh, thahath' az' my' penzelwalo' fyzethesse' lezen' annak' azth egyenlee kelchegel' esz fyzetessel' fyzesseek' megh' Egykes' feleeth fyzesse, az massyk feelesz feleeth' fyzesse' [Panot*; DanielAd. 6. — *? Panád KK]. 1563/1569: Azyrth az... fyzetesnek nappya, Appro zentek nappya vala [Mészkö TA; Told. 27]. 1585: Kis Ianos pello vallia, En valem keozbe Iaro hogy zerezem az Bania bwky embernek varga Ianosnak az Takach Andrasne három barmat, ot leok Az Arubais, hogy megh Arulanak en Irek lewelet Az fizetes Napiarol [Kv; Tjk I. 513]. 1596: Vonodot penig illien mezze az fizetes azert, mert egi zekeres nierget vontak volt el, eo penigh az nierenekis kerte az arrat [Kv; Szám. 39/VI. 52 Bachi Tamás sp kezével]. 1793: a Sok fizetést nem győztük [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. B/b. 16]. 1840: bor kaláka mellett nyakamra kötött Contractusnál fogva Hadnagyi közbejövettel varos szolga által a fizetésre napoztatva vagyok [Dés; DLt 166].

2. le/megfizetés; platá; Bezahlung. 1681: az ket forint fizetistül megh menekednek [Dés; Jk].

3. fizetnivaló; obligatia de a plāti; Bezahlung, Zahlungspflicht. 1579: Kerik... biro vramat hogy ismegh Az feyedelmet talallyak megh, es Jelenchle megh az zegeny varasnak sok kwlomb kwlomb Nlomorusagat, es fyzetesset karos esetit [Kv; TanJk V/3. 201b]. 1600: Volphgangus Balogy

recognouit ita: az megh holt embernek fia Jeowe hozzam mondwan Im vgimond felette megh nehezede ... zedeol az feyem, Akar chyak kged zezene tiz forintott chyak az borbelynak valo fizetests megh nem erem [Kv; Tjk VI/1. 477]. 1621/1681: Haczogon* Iako Valyai Miklosnak szabadosunk(na)k megh tekintvén jámbor szolgálattat, kegyelmességünkől mind magat mind penigh az mostani Fiat Valyai Istvant Hunyadi Varunkhoz hogy Szabadossok legyenek nekik megh engedték, ... annak felette az Dezma adástul, es egyeb szedő vedő fizetéstülis eximáltak, mind magat, mind penigh Haczogon lévő hazat [Vh; VhU 308 Károlyi Zsuzsanna ad. lev. — *Hátszegen]. 1652: Az minemu adosságokatt penigh Diuortialt Felesege vtan Czinalt, mind az Leanianak Veleo Borbaranak suo Tempore Tertiumat kj nem mutatta, Veleo Jstuan mostani Felesegeuel szenugie, kit maga. is, megh uall, az Leanianak Veleo Borbaranak ahoz semj Fizetese ninczen tartozzanak magok megh Fizetnj [Kv; RDL I. 128].

4. (fizetnivaló) részlet; ratā de plătit; Zahlungsabschnitt, Teilzahlung. 1557: az vitező Zúki Janos ew riszryül az szowaty dezmarul ennekem adot fl. V. az vtolsó fizetisben azirt tellessigél megh fizetet [Zsuk K; SLt XXVI Nag' Imre vall.]. 1573: Mezaros Balint Es az felesége Orsolia, Azt valliak hogy Eok Arwltak volt meg Torozkaywal 118 forintba az hazra harom fizetesbe [Kv Tjk III/3. 250]. 1584: Margit Molnar Gergelne valla, Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ily Conditio volt benne* . . . Amely Napon penigh elseo fizetet fogadot volna Adny az Kos Istwan, Arra Az Napra le Nem teotte az elseo fizetet [Kv; Tjk IV/1. 319. — *Köv. a feltétel].

5. fizetésegrészlet; ratā de platā; (Zahlungs)Rate. 1598: 27 Die february, Az keozegeoknek nagy sirankozasokra attunk az vtvozry fizetesekre f 2 d — | Attünk az keomiüessek (!) az eo fizetesekre legh vtvolzor f 4/— [Kv; Szám. 7/XVI. 28, 49].

6. ~en/for fizetésnapon; in ziua de plată; am Zahl(ungs)tag. 1671: Az fizetiskor volt az gyalogok szama ... nro 100 [Uti]. 1681: Conventioja, varbeli Réz dobosn(a)k Dobossagara, minden fizetesen, 50, ötven pénz ... Veres Ába, egi veggel [Vh; VhU 643]. 1781: a fizetéskor a' szén árrais mint határozva vagyon s leszen szubtraháltassék, a' szén tsinálók is praestatiojoknak ... lejendő ki vételivel fizettethessenek [Torockó; TLev. 9/20].

7. adófizetés/lerovás; plata/achitarea impozitului/dării; Steuerentrichtung. 1554: Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly* hálala vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgynak az fizetésbowl. Ezeknek kywölök mynden Rendbelyek megh fyzessek azt az adoth [Mv; SzO II, 108. — *Alkalmassint a mohácsi csata alkalmával odaveszett II. Lajos]. 1589: (Bálint deák) A Conventek eleőt tegie(n) fassiot, hogy ez varosba(n) Nemessegenek telliessegesen Renuncial, az az Awal nem Fel, hane(n) Amint akar mely ciuis, mindenekbe a' keozeonsses tereh visseles ala, es a' varossi theorweny Ala vethi magath mind poten-

tia s mind eyely nappaly vigiazas, fizetes, dolga-ba(n) [Kv; TanJk I/1. 115]. 1607: Vtannais az my uekony erőnk es allapatunk zerinth az Orzaghnak adomanyunkkal fizetesswnkkal, es egieb zolgalathunkal lehetnenk iob zyuel es serenysggel [Kv; RDL I. 80].

8. (adósság)lerovás; achitare/restituire (a datoriei); Abstattung (einer Schuld). 1570: Janos kenez azt vallya, Thwgia azt hogy egy varosbely Ember megh fogtatta volt Demyent adossagert, 15 Napot hagiót az fyzetesnek [Kv; Tjk III/2. 188]. 1586: monda Elek Janosnak Igyarto Georgy Kerlek zereteo Janos Vram, hogy keresd meg az Ados levelet had Iriuk hatara Mind ez Mostany fizetest, s mind ez eleót valot [Kv Tjk IV/1. 550]. 1769: (A pénz) az agense Becsben el költette parancsolatyából discretiookban, adósságak fizetésiben [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.].

Szk: a ~nek eleget tesz adósságát/tartozását lerőja/kifizeti. 1556: wyzonthak az fizethesnek az felywl meg Jrth napon Elegeth glesan Janos vram Nem thenne hath heya(ba) legyen ffyzethes kyth fizeteth En(nekem) az Jozag Nalam Maragon [Mikefva KK; BfN Reg. VI. 283/3].

9. (munka)bér; simbrie, plată; (Arbeits)Lohn. 1571: Az feo emberek vag' lo feyek zolgay keozzeol az kyk zegeodwe es fizetessert zolgallyak Vroat, chyak azok kerewlyek el a rawast, De a kyweol, wag' zabadoswl wagj oltalomert, wagj egiebert, nem fyzetesert zolgálljak, azok meg rotassanak [SzO III, 335 fej-i ut.]. 1575: (A kapuőrök) fyzetesek legien hora ket forint Mind egy arant [Kv; TanJk V/3. 109a]. 1584: hogha Jart Az varostul a fizetisek az so vagoknak awaghi nem [Torda; DLt 212]. 1614: Az Szamado Regestomatis igy adgya be ilyen rendel Az Iobbagyok Adaia, ... Es egyeb zedes vedes ... Az Vintzeler fizettese [Kv; Aggm. A. 83]. 1636: Markos falui Ur(am) monda ... Balo Georginek szabadsagot attam engemet jobbabisagul (igy!) ne szolgallion az Farkas Ferencz Ur(am) teorekedesert (!) hanem fizetesemert ha szolgal meg fizetem jámborul [Usz; KaLt Apor István ir. Franciscus Alard de Ozfalua* (50) vall. — *Ócfva U]. 1681: Semmmi fizetése az ilyen pusztá bányásznak hetenként, hanem 22 szekér vas kötül fizetnek az többivel edgyütt etc. [CsVh 100]. 1703: Fogarasi Conventiatusok fűzetese ... Kertész Péter fűzetesse [Fog.; Uti]. 1765: meg-is igyirte vala hogy bizony mind fizetesemet meg adgya 's mind pedig arestalt s el-vett marhaimot, s edgyet másomot mindeneket visza ád [Csobotfva Cs; Ks I Csíkcsofotfalvi Bartalis János lev.]. 1768: a Mlgs Baro Kapitány Vr kinalta a Csorda pásztorokat maga marháival, hogy azokat is mind másokét szokott rendes fizetésért őriznék, de ezek Soha Sem vállolták fel [Nagyajta Hsz; JHb XII/29]. 1829: A' Conventiatusok fizetesekbe ment ... 98 Rf. 24 xr [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.].

Szk: ~t felvesz. 1689/XVII. sz. eleje: Az Farago Legennek az eő edgik mester remekek legien

... egy haznak uagi szobanak kereszt boltra valo boltozasa ... annak fizeteseis eouç legien ... De ha az Boltban kár lenne, minden kárt az Legeny tartozzek, nem az Ura, az miueltetõ Gazdának megh fizetni, ugi mint az ki az fizetest fel ueõtte [Kv; KõmCart. 8–9]. 1679/1681: Ha Hunjadon az olyan veteménj el nem kél pinze(n), masuva is az hol el kelhet eo kglme el vitesse székeren; valamitt a' majorne industria altal tenyesztet minden féle apro majorsagot, ugi vaj és Turo beli gyűjteménytis, lehessen lattattja myert veszik õkis fel a' fizetést* [Vh; VhU 675. — *Az ub és a többi gazdasági alkalmazott]. * ~t tess munkabért megad. 1589/XVII. sz. eleje: Valameddigh az Jnas az eo aprod esztendeiét eppenseggel ki nem teolti, akar Attiánál, s — akar Attia fiatal tanolt legien, de semmi keppen addig leginsere ne szabadittassék, se ugi mind heti béres legenek fizetest ne tegienek [Kv; KvLt Céhir. II KõmCart. 5] * konvencionált ~. 1829: a' Conventionalt fizetés mellett szolgálók nevei* [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám. — *Köv. a fels.].

10. tisztségviselői illetmény; leafá, salariu; Gehalt. 1551: Erthywk valamý nehességit az my kegemes vronknak N-gos Nadasdy Thamasnak* ez iny athankfiara Janos Deyakra kiryewk kegielmeteket ..., engeztellye meg kegielmetek az vrat, wegye el haragiat rola ew nagsaga, es hog az ew kegielme thewb jámbor zolgay rendy zerinth lehessen fizettesse [Fog.; LevT, 77 Daczo Mate és Thorma János porkolábok lev. — *Elõbb országbíró, majd nádor, kezdetben Szapolyai János, aztán I. Ferdinánd híve]. 1566: felseged oly deputatio lewelet meltoztassek adny hogy az dezmanak administratori es be zolgalatoy ... adnak meg extendewnkent az summát az oskola mestereknek fizetesekre es az zegen tanulóknak taplalasara [SzO II, 207 ogy-i végzés]. 1571: az kaplanok fizetesebeol eo k. plebanus vra(m) egy predicator Tharcion es mynden Themplumba ket predicator lewen ely viselhetyk annak terhet [Kv Tanjk V/3. 34a]. 1588: Az kett Vasarbyronak walo fizetessek. Leorincz Bennygernek Attam zolgalattiaban f. 10. Kis Jmrehnekis attam(m) zolgalattiaban f. 10 [Kv; Szám. 4/I. 63]. 1614/1616: azon paranczolatot beviven az Varmegye szekire az Varmegyeis igr deliberala felõle, hogy adgyak az Predicator fizeteset [Kolozs; RDL I. 100]. 1673/1681: Haczogi* Praedikator Uzoni Peter valaszsa. Az Restalt õt Veder Quartának mennyen végere Udvarbiro Ur(am) es ha õ kglmét illeti, annak idejében contentallya, fizetését penigh eddigh szokot rend tartas szerint adassa megh õ kglme [VhU 454. Thökoly Imre hat. *Hátszegi]. 1700: a' Bor fogasnak usus fructusabol a tavalyi 1699. esztendõbeli fel nem vetett Praedicatorok Biri a' mint közönsesse(n) szoktak hini, Schola Mester es Cantor fizetese excontentaltassek közönségesen végeztük [Dés; Jk 307a]. 1767: Huszti György vram Kolozsvári elsõbben antiquitatis, azutan Theologiae professornak halálát Szatmári vram* nem várhatván, kitérú a professorságból, noha nem fizetés nélkül, melyért megbúsulván,

megbetegedett, meg is holt [RettE 210. — *Szathmári (Pap) Mihály (l.i.h. 545)].

Szk: pénzbeli ~. 1717: arra nézve, hogy mind az eo Felsége Szolgálatyára annális jobban habituáltathassanak* eddig valo Pénzbéli fizetéseket cum fl. Rhn 250//augealtuk [Msz; Ks 83. — *A nagyobb kancellária kancellistái].

11. zsold; soldá; Sold. 1597: Az eleobbelj soldosok ... fizetesek [Kv; Szám. 8/I. 6]. 1653: Básta pedig kedvez vala a székelyeknek, mert tudta azt, . hogy õk mindenkori fizetés nélkül való hadak [EHA I, 88 NSz]. 1660: Recognosciam ez irásom által, hogy Nemzetes Roer Sigmund Vram administralt kezemben az mi Kegyelmes Vrunck hadai fizetésekre az eõt forintos Summa Penzbeol ... száz tizen hat forintot negyven Penzt usualis monetaul Stephanus Dobolyi mpia [Szád.].

12. taksa; taxá; Taxe, Gebühr. 1791: ha vidéki ember admittáltatik azon székbén pecsenye vágni, az két garas fizetéssel tartozik az communitásnak [Árkos Hsz; RSzF 291–2]. 1821: Iszpász Gruutza Taxa mellett tartván egy idegen havast, társakat vett bé marháikkal fizetés mellett, ezen társak között volt Dumitru Androny is [H; JF 36 Prot. 9]. 1827: A Berendi* Fogadosnak valami pálinkáját Confiscalta volt el Daniel, még volt 4 Kupa és fél, de aztat Farkas Mihály Ur az pálinkafõzõ úst fizetésibe el vette [IB. Flora Ignatz hídalmasi (K) tt nyil. — *K].

13. lefizetés, sáp(adás); mituire; Bestechung. 1585: zida megh Zeõch Mathene a' tizedest, illenkeppen: Valaky vgmond engemet ig Arult hogy en fizetessel bochatta(m) volna wdeo vta(n) ky valakit hazúd tiztessegem Arwloul benne [Kv; Tjk IV/1. 464]. 1598: volt ennekemis bantasom az sombori harmiczados zolgaiatol noha az igaz harminczadat megh fizette(m) volt de meghis ladamat felig fel hantak, nagy neheze(n) chendeztihettem le fizetessel s aiandekkel eoket [Kv; Tjk V/1. 184]. 1615: ha fizetessert auagy egleb uton valakiket adomaniert, keduert, baratsagert hon hadni tapasztaltatik, Kegtek bwntetesnelkwl nem marad [Törzs. Bethlen Gergely rendelete Usz-hez]. 1698: Minden passusokra menjen szoros parancsolat: az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az idegen országban szökö emberek aufugálnak és meg nem fogják: az possessoroknak abbol következett kárát õk fizetik meg; annál inkább, vagy tekintetért, vagy fizetésért elbocsátják: halállal büntettetnek érette [SzO VII, 20 ogy-i végzés]. 1703: Kglđ neis jelentse meg senkinek hogy ilyen válogatás vagj iragatás* léssen, hogj az Hadnagjok megh otthon az Hazoknak el ne kezdjék az alatok valóival az alkuvást és Kottja vettjét. Meg leven penig az elírás* Kglđ elõtt, ne legyen szabad az után se Hadnagjnak sem senkinek el változtatni fizetésért [UszLt IX. 77, 69 gub-i rend. a székelly királybírákhoz. — *—^bÉrtsd: összeírás].

14. kb. kárpótlás; despágubire; Entschädigung. 1602: Teleky Istwan Senator .. priualtassek azoktol a feoldekteol minden fizetes nekewl, es

az Ispanok varos zamara vettessek be [Kv; TanJk I/1. 420]. 1651: ha valaha annyira szaporodnának hogy Predikator tarthatnánk, tartozzanak vissza bostátanj az olahok minden fizetés es tevény nélkül a Magyaroknak* [SzJk 1677. — *Ti. a nekik átadott ref. parókiális házhelyet].

◇ Szk: ~be ejt költségbe ver vkit. 1590: meg Ertettem annak wtanna e magatol Palaticz wramtol, hogj ha meg talaltad volna felölle hatra hatta volna dolgomatt koniorgesedreis de hizem hogj ez al peres Jnkab akart ez fizetesbe Eytteni, miert hogj Gondomatt nem wiselte [UszT] * ~be esik fizetési kötelezettség szakad rá. 1776: hogj kellessék már ártatlan gyermekeim pusztulásokkal ollj nagj fizetésben esnem [Sf; Korondi Kedei Jánosné Lázár Klára lev.]. 1806: Daroczi Josef Uram azt mondá hogy Soha tsak edgy krajtzárt Sem fog fizetni, ha az Város egy két Ember mián fizetésbe fog esni [Szu; UszLt ComGub. 1753u.] * ~be esik vkinek költségbe veri magát vkinél. 1574: Sofia Nehay Nehez palne Azt vallia hogj az Mas twdatlan legent sem kellett volna fogadny kyert Nagi fizetésbe esset az Borbelnak [Kv TjK III/343] * ~e alá vettetik vkinek fizetésére ítéltetik/köteleztetik. 1847: Darvas János ... ki a' kérdésbeni Verekedésre alkalmat szolgáltatott, vér bírság fizetése alá vettetett [Kv; DLt 530a gub.] * ~en elmarad vkinek való fizetésen elmarasztaltatik. 1592: Deliberatur. Myerthogy vilaghos a' bizonsagok altal ez Makaj Tamasnak Meltatlan chelekedetj; Azert a' potencia terhe(n) f 20 el marad, az Borbelnak valo fizetesenis el marad, karwallasaert serelmeyert amynt Mer eskenny. Aztis megh vehesse raita [Kv; TjK V/1. 256] * ~hisz áll vállálja a fizetést. 1809: a' kantza ... azon ejtszaka viradtig eldöglött ... a károsodásban okozza a' Káros Gazda a' pásztorokat, kívánnya azért, hogy megfizessék. A' pásztorok pedig a' fizetéshez állani nem akarván, kívána a' közönség megvilágosodni ezen elkárosodás oka aránt [F. rákos U; Falujk 40 Sebe János pap not. kezével]. 1812: kárát a' F: Peres ... a' pásztorok által refundáltatni mint Gondviseletlenségek mián történt, kívánnya. Az Alperes Pásztorok pedig a' fizetéshez állani nem akarván ... így jöve ki a' dolog [uo.; i.h. 77 Barrabás Áron pap-not. kezével] * ~t tess fizet. 1596: 18 Augusti teottem fizetést Brassai Achj Ianosnak az dobosnak f 1 d 80 [Kv; Szám. 6/XXIX 178 Bachi Tamas sp kezével] * ~t végez vkinek fizetést rendel vkinek. 1585: Biro vram tanachaua egye(te)mbe vegezzen Lukach Vrammal az procuratorsagh feleol, vegezzenek fizetést eo kgmenek [Kv; TanJk I/1. 11] * ~t vess a. vmit kifizettet. 1602: enek eleotte valo ewdeokban ha mikoron az Jspan vrain az varos Jobbhagy keozzeol valamj vetekert megh fogtattanak soha biro vramnak torony valchagot nem fizettének, Mostis kerik eo kmet biro vramat varosul hogj affelekteol fizetést ne vegyen [Kv; i.h. 413]. — b. vmiért pénzét vesz. 1745: Ilyen actiom vagyon az J ellen, hogj ő elhitetvén az emberekkel, hogj ő a régi eltett kintsét az ő bűnös bájos mesterségivel a földnek méllségiből ki hozza,

... ezen mestersége által majd az egész Országot bűnben ejtette, feles fizetést vévén sokakat koldulásra juttatott [Torda; TjK II. 66].

Ha. 1573: fizettesse [Kv; TjK III/3. 76]. 1582: (az ő) fizettesek [Kv; Szám. 7/XIV. 110]. 1588: (az ő) fizettesek [Kv; i.h. 4/II. 63]. 1596: fizetésiért [Kara K; Ks 42. E]. 1597: fizetist [Kv; Szám. 7/XIV. 110].

fizetésbéli de platá; Zahlungs-. 1770: voltam Gombás Jánosnak exequutióra az Inczédi urak ellen a szegény Nagy István fizetésbéli adossága iránt, ki is Barcsainét szolgálván, sokkal maradt ados [RettE 244].

fizetéseske 1. csekély (munka)bér; salariu mic, retributie mică; Löhnchen. 1742: a két szolgáló kevés fizetéseskéje esztendeig 17 forint [Kv; Aggm. C. 12]. 1752: Fizetéseském irántis igen aláztatosan, de tellyes bizalommal instálok, ha kegyes szivére nem véski a' Mlgs Ur igen bajosan Subsiszthatok [Szentdemeter U; Ks 83]. 1764: szoktam vala nemelykor enis Praefectust tartani fizetéseskéjek. s. Joszagsokais a kezek alatt alkalmasin (!) volt annyi, mint a Kovátsnak [Középlak [K; BfR].

2. papi ~ csekélyecske/csekélyke papibér; retributia mică a preotului; Priesterlöhnchen. 1795: M Vásárhelyi Papi Fizetéseské(ne)k jobbittására tzelozott Pium Legatuma [Mv; Told. 50].

fizetési 1. fizetésbéli; de platá; Zahlungs-. 1858: Ha fizetési ratakát pontosan meg nem tartanam az esetben a terminus után tíz napot elvárva, ha ez alatt is a rátát ki nem fizetném, a tulajdonos Grof Ur vagy örökösei jogosítva légyenek, a terminus eltelte után fizetetlen haszonbéri részletet ... hatos kamatjával legrövidebb szoper utján felhajtani [Kendilőna SzD; TKhf. — A kovári uradalomra von.].

2. ~ bérfa mesteri/tanítói fizetésbéli fajarandóság; retributia în lemne care i se cuvine invătătorului; Holzbezüge des Lehrmeisters. 1862: a' Nyárszoi ... nép igen szabad és önkényes kezeket vetett az Ekkla erdeire 's nem elégszik meg, hogj a' kepe bért, melylyet kiki maga tartoznék meg szerezni az Ekkla erdejiből fizetik meg, hanem a gyermeki bért is, a tanítási s fizetési bérfat onnan vágják, s még e' mellett saját hasznokra is onnan sokat praeverikálnak [Nyárszó K; RAk].

fizeteskívánság béremelési követelés; revendicare de majorare a salariilor; Lohnerhöhungsfordernung. 1594: Faydalmas zywel mulattak (!) eo kegmek varosul ez Orzagh is (így!), az Zekeresekek es feokepe(n) Az Zantoknak meeltatlan Beer es fizetes kewansagokat, melj dologhna eo kegmek eleit Akariak vennj [Kv; TanJk I/1. 230].

fizetetlen 1. hsz ki/megfizetetlenül, neplätit, neachitat; unbezahlt. 1570: Zewch Fabiau es Felesegha anna azzon feleletyk Attunk vala ez margit azzonak Egy zokniat aaron kmet es

visel aba vagy on hatra fizetetlen f l d. 18 [Kv; Tjk III/2. 174c]. 1587: Legh elseoben maradot az orsolia azzon restantiaia fizetetlen mindenestül f. 8 d. 30 [Kv; Szám. 3/XXVI, 50.]. 1600: Ez 1600. Esztendőbeli quartas Zegedj Gaspar Wram, költet: Kít meg kellett volna terjtenü(n)k de az penznek fogyatkozassa miatt fizetle(n) marat .. fl. 174 d 40 [Kv; i.h. 9/III. 34]. 1765: az imputalando naturalekkel, s Forspontokkal edgyütt ötven forint Restantia lévén M. Szent Imrén fizetetlen, hat köz katonakot, egy kaplarral, és egy Commissariussal küldött reánk [Marosszitimre MT; Eszt-Mk Vall. 207]. 1792: vagyon fizetetlen egy egész Statoria 88 vono marha [HSzj vonó-marha al.]. 1800: A' Titt V. Ispány Úr parantsolattyára Küldöttünk 10. pár patkot, fizetetlen maradatt a' patko [Torockó; TLev. 5]. 1849: ezekután fel szamitottuk a' fizetetlen maradott özveget mely felrugott 750 vftira [Kv; Végr. Vall. 101].

Szk: ~ van. 1832: Instálám ur(am) Bátyámat azan Kilentzven forintam Szénám árát adgja meg mert sokak az Szükségeim ... másaknak 110 (így l) adtam Ur(am) Bátyámnak oltsoban mégis fizetetlen vagyok [Mocs K; Bet. 4; Henter Parkas Vajna Istvánhoz].

II. mn 1. befizetetlen; nevérsat, neplätit; nicht einbezahlt/erlegt. 1592: Az faluknak ez idej Adaia is fizetetlen ezt(is) tartoznak be zednj zolgaltatnj [Kv; Szám. 5/XI. 15].

2. ki/megfizetetlen; neachitat, neplätit; nicht ausbezahlt/bezahlt. 1648: ne(m) mondgia egy altallia-ba(n) hagi eppen az adossagh meg fizeteodeot, hanem ambigal felölle ha mi fizetle(n) volnals, az Attyak igazittasa [Kv; Tjk VIII/4 322]. 1779: Gerendi Lászlóné Sarádi Susánna Asszonytól levált fizetetlen adosság ... haromszáz mfor [Nagyak AF; DobLev. II. 1b–2a]. 1810: A Csizmadia Czéhban tartozo néhai Édes Attya adossága, mely má napig fizetetlen 25 Rf. A Cselédnek fizetetlen esztendei bére 25 Rf. 30 xr [Kv; Borb. I].

3. 1607: Mert semmi egieb hadat mw nem uizwnk, az eő Fel(se)ge fizetett uduara Nepenel, kiknek tiztessege nem mutatta, hogy Coporsoiaigh ell ne késérlék. Az Vrak is kik uelwnk iwnek az eő Fel(se)ge obstentatiolára semmi egieb hadal ninczielenek, hanem cziaik magok zolgaiual, ..., keserik az eő Fel(se)ge beczzületes tetet*: De sem haidusagh sem Feöld Népe, sem semmi fizetetlen hadak mw uelwnk nem leznek [Lompért Sz; Törzs. — *Az 1606. dec. 29-én Kassán elhunyt és onnan Gyf-on való eltemettetés céljából Erdélybe szállítandó Bocskay István testét].

fizetetlenség vkinek/vkiknek fizetetlen volta; fapult de a nu fi plätit; Unbezahlltheit. 1571: Megh Thekintwen eo K. Egez varoswl az Mostany Ideonek allapatyat, Az keozensages zwksetis Legh fellyeb az predicatoroknak fizetetlensegeket, Melyeknek Beh tellesitessere eo k. varoswl vetette-nek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 37b]. 1621: az melj bizonyos szamü Gialogokat, oda fel

kwleđöttwnk volt, azoknak masodik hawakis szinten kj telnek hogj azert fizetetlensegh miat reank valami vetetlen dolgot ne vonnianak vetettek eő kglmek adot Egy vonasra f l [Kv; i.h. II/1. 329].

fizetett 1. ki/megfizetett; plätit, achitat; bezahlt. 1656: mivel Czutak Mathé eöröksege nagiob es iob leuen az Czutak Peter Vramenal . Czutak Peter Vramis mü előttünk ugy tölte ki az eőtuen haro(m) forintra az diuban* fizetet reszetis ide Computalvan [Impérva Cs; BCs. — *Értsd: díjban]. 1718/1781: Eddiglen fizetett debitumokot ... eő Nagysága az atyafiakon nem praetendallya [Nagyrápolt H; JHb LXXI/8. 485]. 1845: Néhai édes anyámtól volt Serföző Korbuly Domokosnak méltatlanul fizetett és a' Flgs Udvar által visszaitélt 27 Rf 16 Xrt percipialtam [Dés; KvNJ 30].

2. fizetéses; salariat; bezahlt/soldet. 1607: semmi egieb hadat mw nem uizwnk, az eo Fel(se)ge fizetett uduara Nepenel [Lompért Sz; Törzs. — A teljesebb szöve. fizetellen II. 3. al.].

3. szegődéses, szegődött; tocmít, angajat; verdungen. 1642: eo őrzette, mintt fizetett kenier eveo szolgam [HSzj kenyérevő-szolga al.]. 1677: Eördög Péter Eördög István bányászok, fizetett szolgák | Dán falua ... Bodor ferencz Bot Márton fizetett bányászok [CsVh 56]. 1723: néha maga fizetett Cselédeivelis ... Dosa András ur(am) eő kgyi(ne)k dolgoztatott [Ilencfva MT; DLev. 1. II B. 5]. 1736: Rendszerént kinek-kinek jó darab kenyeret adtanak*; fizetett sütőnéjek volt valamelyik sütőben [MetTr 429. — *A diákoknak].

4. zsoldos; cu soldä; besoldet. 1601: ha penig az fizetett népeknek meg nem fizetwnk nagy fogiatkozasukn keövetkezhetik mind orzagul beleölle [Gyf; Ks 100].

Szk: ~ had zsoldossereg. 1615: Az kwlseo Segit-segekett az mi illeti az kett Olah Vaida, Cziazar eo hatalmassaga parancziolatiabol es velwnk ualo Confoederatioiokból oly kezen vadnak mint az magunk fizetett hadunk, Ottis leznek ualahal az szwksegh kiuannia [Gyf; Törzs. — A fej. rend. Usz-hez]. 1653: A mi fizetett had volt, ugy mint a Makó György hada, telelni osztja el az országha* [ETA I. 60 NSz. — *Ti. Báthory Zsigmond]. 1662: a fejedelem is az országh népével s fizetett hadaival ad die 18 Junii Maros-Ujvárhoz táborba kiszállott vala [Szalárdi, SirKr 610].

fizetget 1. pénzt adogat; a da bani din cind in cind; wiederholt/öfter zahlen. 1597: Kadar Jatuan vallia ... zabo Mathene fizetget ennek az zabo Andrasnak [Kv; Tjk V/1. 73].

2. törlesztget; a plätit/stinge (o datorie); wiederholt ab(be)zahlen. 1636: annak utanna égsyszer is mazzoris fizetgete enneke(m) Rádo Peter az bór arraban [Mv; MvLt 291. 65a]. 1785: a Sinko Gáspár adosságát ... fizetgesse [M.gyerőmonos-tor K; Born. XXIXb 20/124 Kornis Krisztina conscr.].

3. (bért, járandóságot) kifizetget; a pläti (salarial, leafa); (Lohn) nach und nach be/auszahlen.

1792: a Ludesdi építést kellenék folytatni, eddig elé a szükséges Materialékat és Mester embereket fizetgettem a mennyire dolgoztak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1872: meg fogadtam Szolgálonak ... Lakatos Miháj Léányát Zsuzsit ... melj ígért fizetést én is az idő foljama szerint fizetgetni magamat kötelezem [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

fizetgetés 1. kiegyenlítés/törlesztgetés; plátá/stingere (a unei datorii); Tilgung. Ab(be)zahlung. 1730: Adosságok és Interesek fizetgetésire Hfl 207 Dr. 20 [Szám. 56/XIX. 31]. 1856: 1855be Julius Végéig bé Fizetgetett Kölcsön pénz további fizetgetésére réa unván a Kösség el attuk a Kereszturi Patikáriusnak [Firtosvárálja U; Borb. II Szederjesi Zsigmond jegyző kezével].

2. (bér, járandóság) kifizetgetés; plátá (a salariului/retribuției); (Lohn, Gehalt)Auszahlung. 1586: Comprehendallion* minden Diuersakat, keozsenséges Aprolek keolchegeket, Vgmint lowakra, Zekerekre És zolgakra valo keoltseget ... ruhazatokat kowachioknak valo fizetgetest [Kv; PolgK 21. ^aAz ispán].

fizethet a putea plăti; zahlen können. 1597 k.: A postasag dolga miat el Nyomorottak az zogensig (így!) mivel hogy Nem fizethetenek nekik [Dés; DLt 233]. 1695: Píringer ura(m) ... bizony rosszul biztatt a pénz aránt ... valameddíg az adosságokban fel nem szedhet ő bizony ne(m) fizethett [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István lev.]. 1722: egy ... emberis halalos agib(an) fekvén Pap Péter uram ... el ne(m) mént, hogj nem fizethetett, hane(m) az szegeny ember meg hólt, utánna se(m) p(ro)hodálta [Kecsed SzD; TL. Prov. Fodor György (50) vall.]. 1780: Semmiféle Munkásoknak a' ki rendelt fizetéseknél többet, vagy a' mellettsi valami Discretiot adni ne attentállya (!) valaki, ha leszsz pénzél, ha nem lenne Vassalis fizethet, de ugy adja Vasát, hogy s annyl Pénzben mint másnak akárkinek adná [Torockó; TLev. 8b].

fizethető fizetőképess; solvabil; zahlungsfähig. 1842: (Az adosság) bé fizetése terminussa leon Ur napi vásár mely tegnap bé tölt; és így fizethető állapotba nem lévén edgyezett vellem akkep[en] [Törzs. Dési taxalisták 71].

fizetni való de plăti; was zu bezahlen ist. 1814: még ugyan marad valami fizetni való meljet ... által adak [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára lev.]. 1829: elég van a fejünken fizetni való [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

fizető I. *mn* 1. adó; care plătește; zahlend. 1681: Az Taxát fizető emberek Taxajais azert iratott itt le, hagi a' Generalis Extractushoz ember könnyebben, s hamareb juthasso(n) [VhU 205—6]. 1784: Vagynak é ... Nemes Détései István Uramnak közönséges Terhet viselő Partiot fizető és

szolgáló emberei ... ? [KSz; Borb. II vk]. 1823: Tordai György (55) ... a Nemes Reformata Ekklesia taxát fizető embere, és egyháza fia [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez].

Szk: ~ *jobbágy* taksát adó/taksás jobbágy. 1730: Déési N. Makkai Mih. vr(am) ... a' Connumerator Urat eő Nagat és Coadjutorit ne(m) informalta hogy rovatalba(n) fizető Jobbagyi vadnak [Dés; Jk 302b].

2. fizetendő; de plăti; was zu(be)zahlen ist. 1744: meg mérvén Oltyán Andrekánál el korcsomálott átalág bort melly lött mérés szerint Ur. 17 justae 4 Söpreje Ur. 2 justae 4. Marad fizető négy négy poltrájával ejtele Ur. 15 [Szász-erked; K; LLt].

3. ~ *szolga* fizetómester (? zsoldfizető); persoana care plătește salariul (solda); Lohn/Soldmeister. 1599: Czako Balint uitte az fizeteo szolgat Janos Deakot, 6 loutan Tordara f 1 d 50 [Kv; Szám. 8/XIII. 61 Szabó András sp kezével].

L. még a *fizetómester* címszót.

II. *fn* kb. fizetést teljesítő; cel care plătește; Zahler. 1574: Az Kwpanak meg fyzetesse feleol ..., Akaryak eo K. hogi Mwtassa az Theorweny meg ky fyzeteoie legien (így!) [Kv; TanJk V/3. 106b].

fizetődik 1. fizettetik; a se plăti; gezahlt werden. 1589/XVII. sz. *eleje*: Az mikoron ez Varos az eő hataraban epittetik minden keömiuesek tartozzanak oda menni, es serenien iol es hiuen, ugi mint hazaioknak az mwiben szolgalmi. Akkoron penigh az Hazas mestereknek Cehbelieknek más fél forint, Az Heti Beres Legeny szamara, edgi forint, Az io miues Jnas szamara, eöten penz fizeteodgiek es iarion hetre [Kv; KőmCART]. 1697: azon lesznek hogy ... az Hugom rész jóságából ne tartoznék fizetni hanem az magam részemből fizetődgyék [Szentdemeter U; LLt Gyulaffi László sk-ű aláírásával]. 1756: (A telkekről) semmi taxa nem fizetődik, ell kell tehát igazittatni, hogy annuus censusa folyhasson [Déva; Ks 101]. 1781: A Török buza a felyebb figalt áron computaltván fizetődjon F. Rh. 9 [Kisalmás H; JHb XXXII/22]. 1795: nem fizetődött a vékaszám nékie [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1806: egy szál rako Bornáért 5 pénz fizetődgyék [Oltszem Hsz; MK II. 4/115]. 1829: A' Feredő házban tett reparatiokra és tűzi fára fizetődött 59 Rf. 8 xr [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.]. 1843: (A Marosson menet 's jövet vám fizetődött, a hajon 30 xr [Born. F. IIIc]. 1852: Deborsnak fizetődött rendeletemből 16o ft [Kv; Born. O. Ia Bornemisza János szám.].

2. lerovatik; a fi plăti/achitat (o datorie); (ab)getilgt/bezahlt werden. 1792: az Imets fiak által elkövetett predából had fizetődgyék az adosság [Árapatak Hsz; Ks 94 Vegyes lev.]. 1797: ezenn régi adosságis Széna és Gabonabeli lévén dologgal intereztetik (!), Penzbéli adosság fekszik az Udvaron, mellynek interesse pénzül fizetődik [Cege SzD; WassConscr. 565] feles Jóságainkat el adogattuk, nevezetesen a vadasdi

Joszágomat ... mejnek ára jobb részent az Kolosvári Kollégium adosságának interessében fizetődék [Mezőcsávás MT; Kp II. 52 Máthé János özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához].

3. vminek vmilyen ára van; a avea un preț oarecare; Preis haben. 1834: (A búza) a' vetés alkalmatosságával feljeb hágat, és akkor én is ... úgy attam a' mint fizetődöt Beszttertzen [Sajóküresztúr SzD; Born. F. IIg Benő Josef számadó kezével].

Ha. 1802: fizetődnek (vkinek) [Maroskeresztúr MT; DLev. 3. XIX. A. 13]. 1842: fizetődöt [Nyárádtó MT; SLt Vegyes perir.].

fizetőmester 1. (fej-i/vajdai) zsoldfizető tisztségviselő; slujbas/functionar (princiar/voievodal) care plătește solda; (fürstlicher od. woiwodischer) Soldmeister. 1594: Cetbitzet, az Nemet fegyveresek fezető Mesteret vitte 1. kúczjauat, es hoo penzel Thordaig 6 louat, hideluei Zabo György | 14. 9bris Varadj koczi lukacz vitte, az vrunk pinzeth, peter deakkal az fēzetoő Mesterrel 4. louan zeke-re(n) Huniadra [Kv; Szám. 6/III. 3, 6/IV. 81]. 1597: 18. Augústi Az hawasely wayda fizeto Mesterit ... widte hermány Georg 6. louan zekerin Tordara f 1/50 [Kv; i.h. 7/XIV. 81 Th. Masass sp kezével]. — L. még *fizető* I. 3. al.

2. vmilyen cs. és kir. központi pénzügyi főtisztségviselő; functionar superior de finanțe k.u.k.; irdendein k.u.k. Finanzoberbeamte. 1697: estve voltam* a fizető mesternél, holot(t) sok szép boldcz(á)gokat láttam [AIN 150. — *Bécsben].

fizetőnap fizetési határidő/nap; zi de plată; Zahl(ungs)tag/frist. 1568: Pro Petro zabo contra R(elic)tam Elia Toth. Grwmoz (!) mester, Gaspar varga iur(ati) fassi sunt, Ezt Tugiuk mikor az haz felől meg arulanak, Varga gergel es szobo Peter, ákariuk vala az fizető napot halasztany de semikepe(n) nem akara az azzony, hane(m) vgyan ez el mult fizető napra adot 50, Masod fizető Napot hattunk, szent Marton Napot, ad f. 50, harmadikat szent gorg Napiat [Kv; T]k III/1. 232]. 1574 k.: Minekwanna Az ados lewelben Rendelt fizetoe Napok ely Mwltanak volna fely Ment volt eo Banyara ... Latwan az otth walo Byrak az Nyilvan valo adoszagot Meg Iteltek volt neky [Kv; T]k III/3. 316a]. 1591: Azon keozbe el Jeowe az fizetoe nap ennekem nem leon mit tenne(m) az eo hat forintiatul el valwa a' pappal egietemben mas atiamfijaj segitsegebol megh kelle fizetneon az diwt [UsztT]. 1602: ha penznek szeret tehnek ... a hazat örökegetis oda fizetik szaz nyolcz forintba(n), melynek im fizető napot is prefigaltunk vala, kiről minekünk Pap Istvanne, es a Leanya Pap Kato illye(n) okon kezet is ada, ha a nevezet es rendelt fizető napra megh nem adhatnak ... eo magokhoz is hozza nyulhasson Borsó Gergely [Keresztúrfva U; Uszt II/2. E. 49]. 1648: mikor az fizetoe nap el ieo Szent mihaly napia, akkor labas marhaual se mastol keölczion kert penzel ... Kamutyne Azzo-

niomat eo Nagat ne Contentalhassa [Szilkerék SzD; JHbK X/13].

fizetős fizetési; de plată; Zahl-. Szk: ~ nap fizetési határidő/nap; zi de plată; Zahl(ungs)tag/frist. 1567: Kysz Mathe ... Adoth wolt barant Myszaros berecznek (!), öth foryntta (!) harmyncz hót pynzen ... kynek a fyszetosz napays wolt [Disznajó MT; BesztLt 54].

fizetség fizetés, járandóság; leafă, salariu; Lohn, Gehalt. 1850: Az olyan papok, kik a dézma vagy dézma Negyed vesztese által eddig fizetségekben rövidséget szenvedtek, azon terményeknek, mikből el-veszett fizetésök állott, ... értékét adják bé hogy a Fő T. Püspök Ur, a kár mentesítést ... a magas Kormánynál, annál hamarabb sürgethesse [Nagykapus K; Rak. 5].

fizettére fizetése ellenében; contra salariului; gegen Lohn/Gehalt. 1609: Deak mihalys azt az rezt mely kezeben uagjo(n) ... se el ne adhassa se el ne zalogositassa, se senkjnek el ne valhassa, seőt fizettereis senkinek ne adhassa [Berz. 15. XXXVIII. 9].

fizettet a dispune să se plătească; (aus)zahlen lassen. 1587: Keouettkezik az Zolgalo Leanioknak meg Zegeodeott Ruhazattoknak megh fizetések Az Orsolia newe leaniomnak fizettette(m) fel eztendeore, maradott ... d. 90 [Kv; Szám. 3/XXVI. 53 Suweges G. isp. mest. kezével]. 1597: Kadar Gergel ... Loan ment Spaczai Gaspar Zilagba Chiehg BV fizetete velem neki [Kv; Szám. 7/XII. 65 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1632: Meszaros Imrehne ... mondotta, hogi meg lattia ezt hamar Istuan hogj veres tajtekkal turatom ki uele az kit most fizetek, mert ezt Kintelen fizetteti velünk [Mv; MvLt 290. 74b]. 1679/1681: Minden nével nevezendő fizetett szolgak(na)k fizetéseket (!) eo kglme* meg adassa; mind azo(n) által előre senkinek ne fiztessen, hanem csak annyit a' ki mennyire szolgált [Vh; VhU 676. — *Az ub].

fizettethetik a putea fi plătit; (aus)gezahlt werden können. 1781: a fizeteskör a' szén árrais mint határozva vagyon s leszen subtraháltassék, a' szén tsinálók is praestatiojoknak .. léjendő ki vételivel fizettethessenek [Torockó; TLev. 9/20].

fizettetik fizetődik; a fi plătit; a se plăti; bezahlt werden. 1772: A nemesek savának mázsája ne két garassal fizetessék, mint eddig, hanem hárommal [RettE 286–7]. 1781: a' vasnak árra ... a' vajda Hunyadi vas árához képest proportionaltatvan az üdő és Emporium állapotyahoz szabattassék a' rudvasaknak másája kilentz forintal és a' szántó vasaknak úgy a' régel (!) finum atzelnak másája tíz forintal fizetessék [Torockó; TLev 9/20].

fizika 1. természettan; fizică; Physik. 1653: E dolognak és csudának* pedig ratióját ha ki meg

akarja vizsgálni, könnyen végére mehet minden okának s módjának, ha physica szerént kezd discursálni föléll [ETA I, 154 NSz. — *A földkéreg-mozgással kapcsolatos rendkívüli jelenségnek].

2. '7' 1764: Meghala a szegény Enyediné aszszonyom is Kolosvárt Az ura medicine doctor, de nem exerceálta, mivel physicája nem volt, amint a hír folyt iránta [RettE 176]. 1771: Szilágyi Sámuel enyedi deáksága után akadémiákra ment medicinát tanulni, de inkább hiszem physicaja nem volt, mert lemondott róla [i.h. 253].

A szót e két idézetben Jakó Zsigmond szójegyzéke [i.h. 479] 'teljes értékű orvosi képesítés' jel-sel értelmezi. Ez az értelmezés az 1764-beli adatokra nyelvi mértékig talál, de az 1771-beli esetben nincs mit kezdeni vele.

fizikus 1. fizician; Physiker | geológus; geolog; Geolog. 1757: a' Mineralis Vénát tarto Hegyeknek hol egy, hol más részében találtnak gazdag Vénák, és így akár mint argumentalodgyanak a' Phisicusok, de az experientia semmi különbséget ebben nem tanít | a' Phisicusok Még abban scrupulust keresnek, küllýeb a' pasint alatt, vagy bellyebb lehet jobb a' Mineralis Vena [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

2. orvos; medic; Arzt, Doktor. 1820: Száknóvits István Ur Ns Aranyos Szek Fungens Physicusa [Torda; JHb Fasc. 48]. 1823–1830: Ez a Gyarmathi hazajöven*, lett Hunyad vármegyei fizikus [FogE 141–2. — *1798-ban a nyelvész Gyarmathi Sámuel Németországából].

fizikus orvosi; medical; ärztlich. 1778: Gubernalis Rendelések Egészségnek az Emberek és Marhák között fenntarthatására készített Physicus Munkálat aránt [MvÁlt Mátyus, ConsSan. Gub].

fiziognómia ábrázat, arc, rég, táj orca; fizionomie, träsäturi ale feței; Physiognomie, Gesichts-ausdruck. 1757: Gáspár János Staturájában és Fisognomiájában (!) Szep magos szál, kövér, piros, és Sárga haju ember volt [Szováta MT; IB jbvallók vall.]. 1770: procurator Medve Mihály* jobbrészint az erdélyi familiák leveleit, possessióit, melyik micsoda fundamentumon áll, jól tudta, mivel sinceritást mutatott fiziognomiája s hittek nékie s communicálta, többire minden ember literaleit vele [RettE 223. — *Előbb a mv-i kir. táblánál prókátor, majd kincstári jogügyigazgatósági ügyész].

fizol-fészkelés paszulyfészkelés; semänatul faso-lei în cuiburi; Fisolendibeln. 1799: Fend meg ekéd vasát, lass az ugorláshoz ... Árpa, Török-buza, Haritska vetéshez ... Görög, Sárga-Dinnye, 's Fizol fészkeléshez, Káposzta, és Dohány-palánt ültetéshez [Miháltz István—Vanier Jakab, Paraszti major. Nsz, 1799. II. 4].

fláje '7' 1746: (Az udvarház) padlása igen flajcz, Ablakai Lantornából valok [Ks 23. XXIB].

fláje-kasza (bőr)húsolókasza; cuțit de descirnat (pielea); Abfleischeisen. 1787: Timár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszközök. Egy derék tserző nagy réz üst Hf 10 Dr 80 ... Hét Kasza mindenik hitván Dr 42 Egy Flaitz kasza Dr 24 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 6].

flajceon 1743: Találatot nyocz nem igen magos flajtzon rakot kő lábokon épített, jo Sendelyezetű, talpfákra, Sasfákra rakot vizen hozot deszkából valo Gabonás [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI]. 1746: Ezen Kapu, és Ajtó között vagyan ... Gabonás ez előt flajczon készült Tornász [Ádamos KK; Ks 23. XXIB]. — L. még *bíbor-palatinli* al.

fláje-virág '7' 1736: Meltosagos Groffi Vri Aszszony Bethlen Kata Aszszony Nehai Teleki Joseph Groff Vr házasa társa buzgo indulatból I(ste)n dicsősegere conferalt egy ezüstbe foglaltatott arany füstel üttetett flajtz viragokkal ekesítettett es gyöngyökkel is cifrazott Kristály pohárt [Lisznyó Hsz; SVJk].

flajtár, flejtár 1. fullajtár.

flakon illatszeres üvegce/üvegecske; flaconas; Flakon. 1840: Egy Flakon ... Egy nagy és három kistsi Kefe [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19]. 1846: egy régi Chinai porcellán zöld s kék festékekkel Színezett fületlen flakon dugostol [SLt 17].

flammirt ? habosan szótt; țesut moarat; geflammt. Szk: ~ *patyolat*. 1797: 1 vég flamirt patyolat [Mv; Bál. 71].

flamirozott ? habos; moarat; geflammt. Szk: ~ *selyem*. 1816: Flamirozott Sellyem 3 7 Rf [Kv; Born. IV. 41].

flandrial flamand (Flandriából való); flamand; flandrisch. Szk: ~ *kárpit*. 1628: Ket uegh szekel karpit Nro. 4 . Ket ueg Beczi karpit Nro 2. Egy Vegh Flandriay karpit [Gyalu Kv; JHbK XII/44. 2] * ~ *kép*. 1602: Bogathj Miklos irt volt kegyelmednek falra valo karpitok es szönyegek felöl, Keryükis Kgmedet hogy azokat a mi szamunkra meg Veue(n), külgye ide, ... Ha valami flandriali kepekettis találhatt Kegmed, külgjön azokatis [Gyf; PLPr. Báthori Zsigmond fej. Gellyen Imre kv-i „senator primarius”-hoz] * ~ *követ*. 1613: die 29 Maji ... Ez nap lön szembe az császárral* az flandriali követ [BTN 67—8. — *Értsd: a szultánnal].

flanell, flaner 1. flanelá; Flanel. 1756: Voltanak valami Tarka Flanelakis véggel, melyből való ez Sándor Ur Japonya, és az ötsém Aszszonyom Also Szoknyája [TSb 21 „Clara Vitéz Sigismundi Biro ... consors” (25) vall.]. 1770: 1^a veres flanell Mentéhez [Gyf; Berz. 7. 69/1. — *Ti. sing]. 1780: Nadrágnak valo posztot vettem

Gyurinak Dr. 309 másfél sing hatvanos posztot alája Flanert béllésnek két singet egy Nemet forinton [Kv; SLt XL Ferentzi Ferenc Suki Jánoshoz]. 1787: Egy görénnyel prémezett flannellel bellett habas kék Sellyem Aszszony Embernek való melyre való [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 4]. 1788: Fejér Fláner 1. sing kék veres és különböző színű kartonok darabotskák [Fekete szőr matéria szederjes flannelrel bérllett Sakéti [Mv; TSb 47]. 1809: Vett fél Sing viaszszos vásznot a Mente eleire mely tétetett a Fláneren belől béllésnek [Várfva TA; KW]. 1817: 7 Darab Veress Flaner és Poszto x 7 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 4]. 1842: Zeke olajsín, a más zöld flannelrel [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

Szk: *bécsi* ~. 1797: 3 1/2 sing becsi Flanel [Mv; Berz. 7/69] * *fél* ~. 1794: 2 Sing fél flanel [Mv; DE 3] * *futer* ~ béllésnek való flanel. 1806: 6 1/2 Sing moldont 7. 48. 4 Sing futer flanelt 4 [Mv; Ks 34. VII] * *segesvári* ~. 1805/1818: 3 1/4 Sing Segesvári Flaner [Mv; Told.] * *szebeni* ~. 1796: (Vett) 1 3/4 Sing Szebeni flanelt 1 Rf 03x [Mv; DE 3]. 1801: 5 1/2 sing fekete Czendel Taffata Szebeni flanel 1 Rf 25 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1806/1818: 1 1/2 sing Szebeni Flaner [Mv; Told.]. 1829: 2 1/4 szebeni Flanel ... 2 Rf 15xr [Kv; Born. 6 oszt. Ia.] | 1 Sing Szebeni flanel [CsS]. 1833: 4 1/2 Szebeni fláner [Bodor lev.].

2. flanelből való/készült; din flanelá; flanelen, aus Flanel. 1784: Két mindennapi viselő Szaknya, egyike veres, másik (így l) hamu szín Flaner [MbK XI. 72 Kováts Ágnes kel.].

Szk: ~ *béllés*. 1791: Új Japónika, veress, sárga és fekete tsigos (!) szőr materiából olly színű flanel bélléssel [DLt nyomt.] * ~ *béllésű*. 1812: Egy viseltes szürke poszto Fláner béllésű ujjas köpenyeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 14] * ~ *fersing*. 1805: Groff Nemes Josefné Aszszony ö Nga Aniskanak Gabris Ferkónének adott Veres piket ujj fersinget, és egy Fejér Flajner (!) Fersinget [Kv; BLt 2] * ~ *kantus*. 1787: (A) Leg kisebb árvának, Mihálynak 2. Pendejes Jungre, egy fonalas Materia Kantusra, egy kalapatskára, ismét egy pendejes Jungre, egy téli flanel Kantusra, béllésre, Kámel harra (!) [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 14] * ~ *kapca*. 1845: Egy pár flaner kaptza [Dés; Dlt 1388] * ~ *lábravaló*. 1793: egy flanel magyar labra való ujj [Kv TLConscr.] * ~ *lajbli*. 1772: Egy Ujj flaner Lajbli Hf 1 [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1774: Egy Csiki szabad Legény Lukás Páter Nevezetű itten az Méltóságos Udvarban Conventio mellet koltsár volt, kinekis azon Esztendőre .. volt fizetése e szerint*: ... két Rendbéli változoja, egy Pár Nadrag, egy három Márvásos flanel lajbli [Mocs K; Ks Conscr. 70. — *Köv. a fels.]. 1795: Két Öz Bör Lajbli edgy Cseléd Dolomán, Nadrag, és Lajbli ... edgy Szarvas Bör Lajbli edgy Rongyos Flaner Lajbli [Monostorszeg SzD; Bet. 5] * ~ *rékli*. 1845: Bodor Márton visel fláner rékli, magyar harisnyát [DLt 58 kv-i nyomt.]. 1849: 1 flaner Rékli [Dés; DLt] * *segesvári* ~ *ujjas*. 1829: Márton Mihály ... szokott el kékes

Segesvári Fláner ujjasba [DLt 46 nyomt.]. ~ *slafrok*. 1790: Viseltes Flaner Slofrok 1 [Sv; Ks] * ~ *sokéti*. 1788: Fekete Spárga váll Fekete Fláner Sokéti [Mv; TSb 47] * ~ *szoknya*. 1761: Egy fehér fláner szoknya [Koronka MT; Told. 8]. 1767 k.: Egy Flaner szoknya [Pf]. 1810: Egy viseltes Fláner Szoknya Rf 6 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 4]. 1811: Négy fejtő Rokolya és egy franel szoknya [Lécíva Hsz; HSzjP]. 1822: A' Felesége 26. esztendő néha visel veszszős vagy felleges fláner szoknyát* [Bodos Hsz; DLt 757 nyomt. kl. — *A párhuzamos német szövegben: manchmal besteht ihre Kleidung aus einem gestreiften flanellenen Unterrock] * ~ *ujjas*. 1840: viselt ... kék fláner újjast [DLt 537 ua.]. 1843: Vántsa Miklós ujjost viselt ... kék flanel ujjost [DLt 72 ua.]. 1847: ígertem Egy Flaner ujjast [Kissolyos U; Márkos lev.]. — L. még *segesvári* ~ *ujjas* al. * ~ *ujjas-lajbli*. 1802: Egy fehér Flaner roszsz Ujjas Lajbli [Dés; DLt 4].

flangérozik flangál; a hoinári; flaniieren. 1775: Czerjék Tamás Uram maga nyavalyájának orvoslátása végett hivatta ki a' Borbélyt, de onnan másnap vissza vitték, másutt nem flangirozott [Szárzpaták Hsz; HSzjP Margareta Szánto Consors Georgli Opra (40) jb vall.]. 1793: mit keres itt az Aszszony, ha eddig ide nem jött? mennyen oda a' kívül flangérozott, a' míg a' szegény néhai Grof itten az halállal küszködött [Koronka MT; Told.]. 1815: ha el nem hagyod szokásod szerént való korhelyiségeidet hogy nem Tanulván egik házból ki, 's az másikban bé Flangirozol; az kezeden kártya, 's Pipa; az öledben Hopp-rondgyos ördínár kurva, ilyen Posztúrában Döglősz még meg [Kóród KK; Ks 101 gr Kornis Gáspár lev. fiához]. 1838—1845: flangirozik: kószál, kóborol [MNyTK 107].

flangérozó csatangoló, kószáló; hoinar; flaniieren. 1799: Az Exponens*... ki kapo etzaka flangerozo kívüli másoknál háló feslett erköltsü buja természetü volna .. ? [Dés; DLt vk. — *Veres István csizmadia legény] Az Exponens soha sem volt ki kapo s étzaka flangérozó, a' maga lako szál-lásán kívüli háló nem volt, feslett és buja természet soha sem tapasztaltam benne [Dés; DLt].

flaskó 1. palack; sticlá, clondir; Flasche. 1790: Flasko 10 [Sv; Ks]. 1796: Kupás Flasko 5. Karafina 3 Boros pohár 6 Rosolisos pohár 2 [Tresztia H; Ks 115]. 1801: Pintze Tokbali Flaskák fél Ejtelesek [Vargyas U; CsS]. 1812: Egy fél kupás Flaskó x 10 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 8]. 1816: Fél kupás flasko 20 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1819: egy 4. szegű kupás flasko ... egy 4. szegű Lapos meszellyes flasko [Kv; Pk 3]. 1830: Boros Fél Fertályos Pohorok Nro 2 ... Pintze Tokbéli 3.3. Fertályos Flaskok Nro 10. [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. 1848: Üveg Némük ... Egy kerek Metzet karafina 1. Pintzetokba való flasko 9 [Szászkerked K; LLt

Kováts Mihály gub-i írnok kezével]. 1849: 17. ordináré cserépből sárga mázos Flaskok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *pálinkás* ~. 1801: edgy palinkás flasko [Mv; MvLev. 5 Tóbiás Antal hagy.].

2. (vhány) palacknyi, flaskónyi; de sticle/clondire; (einige) Flaschen (viel), von einigen Flaschen. 1774: Csutak Uram azon borral meg nem érte, a mellyet asztal felet ivut meg, hanem egy egy Flaskoval hozatatt asztal utánis magának [Mocs K; KS Conscr. 93 Varro János (26) jé kulcsár vall.]. 1800: hozattunk ... egy Flatsko (!) borvizet 40 pénzen [Torockó; TLev. 5].

flasserhole-agyú juharfa-agyú; cu apt de pușcă din arțar: mit Kolben aus Abornholz. 1714: Egj Par Pisztolj vas aggjal .. fl. Hung 20 Egj Par Tecczerol flascherholz agju fl. Hung 2,40 [Naz/Fog.; AH 14].

flastrom (seb)tapasz; plature; Pflaster. 1621: Vizza teruen kiraly Vrunktol^a Rima Zombatba(n) erkezuen, es ot talalua(n) egi nehani varos^b Gialogh-iat melliec Fwlekebeol ki wtuen az Sanczra, rutul megh leoueóldeoztek, es Sebben fekwuen, az Istenert remenkdue(n), hogi keoltseggel megh segiteneók, ... Chianadi Palnak az keze feiet megh sebesitue(n) fizettem erette eggiwtis masuttis az Borbellok(na)k vizekert es flastromokert f 1 d 63 [Kv; Szám. 15b/XI. 292. — *Bethlen Gábornól. ^bKv]. 1671: az Fördöstül vettem flastromott f. 1/ — [UtI]. 1678: 12 Maj Szebenbül Ezeket az vásárlásokat hoszta Szabo Mátyás ... Gyöngy Port f 1 // — Flastromot f 31 = [UtI]. 1684: Megyesi Uramtul küldöttünk Szebenben Orvosságokra ... Torokra valo flastromra f // 51 ... Gyomorra valo Flastrom. Háta girinczre való Flastrom(om) [UtI]. 1737: A bal czomomba (!) egy nagj talyu (!) insinualva(n) magat ... Svinckauer (?) uram Flastroma, Isten uta(n) ki fokaszta [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.]. 1789: Flastromhoz valo Nagy Lapitto, Hárs fábol, és ket kitsiny darab ehez valo Rf — xr 10 [Mv; ConscrAp. 23]. 1846: Virág László pofáján egy darab flastram volt ragasztva. — azt mondotta Virág Laszlo, hogy Darvas János hasította meg [Dés; DLt 530/1847. 9].

Szk: *anglus* ~ angoltapasz. 1846: ekkor láttam hogy Virág Lászlónakís pofája meg van hasítva s még be volt ragasztva anglus flastrommal [Dés; i.h.].

flaszter 1. (macska)köves/kövezett járda; trotuar din pavaj/caldarim; Pflaster. 1825: ez az uttza ugy ki van már porondoztatva követses Porondal — hogy itt a' Strása kövekre semmi szük-ség nintsen a' végre — hogy az Ajtok előtt lévő keskeny Flaszter azok által oltalmaztassék [Torda; TLt Közjg. ir. 252]. 1825 k.: a Flaszter oltalmára állatott strása kövek vagy tzovekek ki hányattas-sanak ... és ezen túl a házok előtt levő flastert a N(eme)s Város conservállja és tartsa tisztába [uo.;

i.h.]. 1844: ott volt ekkor a mészárszék előtt a flaszteren Fenyő Sámuel [Torda; KLev.].

2. kövezet, burkolat; pavaj; Pflasterung, Stein-pflaster. 1831: Az udvaron lévő Flaszter [Kv; Born. IV. 25].

flaszterdöngölő útkövező, útdöngölő; mai pentru bătut pavajul; Pflasterer, Pflasterstampfe. 1832: Flaszter döngölő kettő [Sáromberke MT; TSb 26].

A címszó jelölte eszköz készíttetésére nézve 1. *flaszterezés* al. az 1825-i adalékot.

flaszterez (macska)kövez (járdát v. utat macska-kövel kirak); a pava (un trotuar/drum) cu piatră; (Straße, Gehsteig) mit Kopfstein pflastern. 1824: Pro 5 July voltak kőmivesek Flaszterezni [Dés; DLt].

flaszterezés 1. (macska)kövezés, útkövezés; pavare; Pflastern. 1799: a' flaszterezés mellé Kolosvárra hozattatott Komáromi Dávid nevezetű Rab [Kv; DLt]. 1814: A' Flaszterezés tsak 1 ölnyre vétethetik [Dés; DLt 174]. 1825: tsináltatott ... A' flaszterezéshez meg kivantato tiz döngölőket fábol mellyeken egy egy vas karika, és a talpain szegek vagynak verve [Dés; DLt 595]. 1839/1840: Flaszterezésre való öt döngölő nyelestől [Dés; DLt 87].

2. (ki)kövezés; pavat, pavare; Bepflasterung. 1822: az Udvarnak flaszterezését tökéletesen be végezte [Körtvélyfája MT; Llt 1/12].

flaszterező I. mn 1. (macska)kövező; pavator, care pavează; Pflaster-. **Szk:** ~ *kőműves*. pavator, pavagiu; Pflasterer. 1824: Flaszterező Kőmivesek voltak a nagy Király utzában [Dés; DLt] * ~ *mester*. maistru-pavator; Pflasterermeister. 1818: flaszterező mesterek [Dés; DLt 174].

2. kövezéshez használt, (macska)kövező; de pavat; Pflaster-. **Szk:** ~ *csákány*, tőrnapoc de pavare; Pflastererpicke. 1828: Nagy vas csákán egy flaszterező csákány kitsi egy [Szentdemeter U; Told. 39] * ~ *kalapács* ciocan de pavare; Pickhammer. 1825: Két flaszterező kalapács [Dés; DLt 395].

II. fn (macska)kövező/útkövező mesterember; pavator; Pflasterer. 1809: Flaszterezők az Lo Iskola-ba 16 [Cserei Heléna jk 116a]. 1822: eddig elé Mesterségét MVásárhely Szabad Királyi Városába folytatott Flaszterező, és Létzszeg tsináló Ujj Paraszt Rádúj János [Körtvélyfája MT; Llt 1/12]. 1848: a' hadnagy Ur rendelt Város szolgálát, és a' flaszterezőktől néhány egyéneket [Dés; DLt]. 1860: Janki Mihály Flaszterező [Kv; HG Vegyes V].

Szn. 1847: Flaszterező Ferentz [Dés; DLt 1202]

flaszterkoptató aszfaltkoptató, tekergő; bate-poduri, haimana; Pflasterreter. 1861: Olunítz (?) Juon Fogarasban jelenleg alkalmasint flaszter koptató és kártya maiszter [Ms; TSb 38].

flaszterkő macsakő, *idj* patakkő; piatră de pavaj; Kopf/Pflasterstein. 1840: Soakna Marhas-

saibol 4 gazda Bor után Csesztvére* (így!), a többi flaszter követ hord [Msz; Born. G. XXIVb. — *M.v. O.csesztve AF].

flaszterkőves macskakőves, *táj* patakkőves; cu piatră de pavaj; mit Kopfflaster. 1833: a földet is meg vizsgálván azt követesnek és alább flaster kővesnek találtak a mi a Téglaak veszedelme [Dés; DLt 904/1831 mell.].

? **flatraver** 'p' 1826: Egy rozsz fél pisztoly ... Egy flatraver. Egy pléh szűrő [Dés; DLt 1824. évi iratok közt].

flauta flóta, fuvola; flaut; Flöte. 1732: Egy pár flauta, és egy Sámpél [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 14]. — L. még *flóta* al.

flautál flótázik, fuvalázik; a cinta din/la flaut; Flöte spielen, flöten. 1758: Muzsikán is kaptam, de az karhagedűmet mikor tanultam volna egy barátom* ellopá és öszverontá, azután csak flautálni tanultam [RettE 80. — *Az előtte kihagyott két szót l. Hazánk I, 218]. 1764: Br. Josinzi József consiliarius ur vette fel el amaz híres-neves szép leányt Bíró Anist, kinek sok szerelemének írtam s dúdoltam Igen szerelemes leány vala, rútul szerettem s ő sem gyűlölt, flautáltam sokat nekie [i.h. 173].

flegma hidegvér; singe rece; Phlegma, Kaltblütigkeit. 1816: a Mlgs Groff Fő Király Biro Ur ... a' Pernek meg határozása közben Bírói flegmáját el vesztvén székeről fel költ, és a Derék Szék Biráit meg fenyegetve kényszerítette volna, a' Pernek be végzésére [Mv; Told. 7].

flegmájú. Csak e szk-ban; numai în această construcție de cuvinte; nur in dieser Wortkonstruktion: nagy ~ a. ? nagyon/rendkívül egykedvű/közünyös; foarte apatic/nepăsător; sehr gleichmütig, sehr phlegmatisch. 1770: Henter Zsigmond vr meghalt guttaütésben. Jól qualificalatott ifjúember vala, Maros széki főtiszt, de nem volt a marosszékieknek contentumára, mivel nagy flegmájú ember vala szegény [RettE 230]. — b. 'p' 1767: liber báró losonczy idősb Bánffy Farkas úr őnagysága Felesége Bagosi Erzsébet, fő nemes ember gyermeke, de nagy flegmájú asszony. Úgy hiszem ezután is alább hágy benne [i.h. 120]. 1770: Földvári Ferenc Reá is tartotta az atyafiságot, noha nagy flegmájú ember volt szegény. Az apja Kolozs vármegyei főbíró volt [i.h. 245–6]. 1773: Túri Ferenc, a feleségem apja az enyedi collegiommak udvarbírája volt. Szerencse fia és annak idejében nagy flegmájú [i.h. 295]. 1774: Kabos Sándor, nagy flegmájú, tudatlan, gyermektelen ember [i.h. 330].

A b. alatti kifejezések esetében talán vmi 'rátartó'féle jel-sel számolhatni.

flekk flec; Fleck. 1819: ha a dolgoztató Bőrt, talpat, Bőllést, csiszliket, Simort, kérget fonalat,

czernát, Szorkot, viaszat, ... a' sorokra flekket ... egy szoval mindent a' mi a' Tón és Cairizen kívül egy csizmához meg kívántatik ad, a' csizma el készítésének idejét ... a következőekben nyujtjuk bé [Torda; TVLt Bírósági ir, sztn].

A jel-re nézve l. Freckay 57, 549.

fligel, **flügel** 1. ablakszárny; canat de fereastră; Fensterflügel. 1832: Ablakja* 3 kétféle nyíló, — az Istálló felől valo két fligelü, 8 ónba foglalt táblákkal — az alsó két két fligelek onba foglalt karika Táblákkal [Sáromberke MT; TSb 26. — *Ti. a házé]. 1847: egy ablak tölgy fa rámakba készülve, mellynek also fligelén vagyon négy üveg tábla [Km; KmUlev. 2]. 1842: A' két nagyobb szobának vannak három három ablakai, két két fligelekkel és négy üveg táblákkal [Oprakercisóra F; TSb 5, 51].

2. ajtószárny; canat de ușă; Türflügel. 1852: Az Istálló Ajtó Zárt le vettem. A Bal fligelre egy új supriglit Stráiplevel együt tsináltam, és az also Supriglínak új Stüdlit és felvettem 7 Rf 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája].

3. ép ? szárnygerenda; prag; Flügelbalken. 1829: Egész Huzo gerenda a két flügelre 3 öl 3 láb] Ellent álló gerendák a' vízvezetők mellé a' flügelre [HSzj húzó-gerenda és vízvezetők al.].

fligelü ablakszárnyas; cu canat de fereastră; mit Fensterflügel. 1832: Ablakja* 3 kétféle nyíló, — az Istálló felől valo két fligelü, 8 ónba foglalt Táblákkal* [Sáromberke MT; TSb 21. — *Ti. a házé. *A teljesebb szöveg. fligel 1. al.].

? **flinger** ablaktábla; oblon; Fensterflügel. 1839: Ablakokra belső és téli Flingereket Dufláson finítáztal jó moddal behuzza [HSzj tokos-ablakhereszt al.].

A szöveg-beli Flinger alkalmasint csak elírás Fliger (~ fligel) h. — L. a fligel címszót.

flinta puszkafajta; flintă; Plinte. 1692: Egy hoszszu flinta. Három hoszszu Stucz ... Egy pár hintoban valo Stucz [Szárhegy Cs; LLt]. 1697: Ezen bolth(an) paraszt fogas nro 2. Ezekben vagjon

Egy pár kerek puska tokostol. ... Egy hoszszu flinta tokostol [Borberek AF Mk Alvinczi Péter inv. 8]. 1712: A flinta edes sogor Uram olyan legyen a kicsodás kg(nek) fogh tettezni, a jo puska kdtudgya aszt választani [Kv; Ks 96 gr. Csáki István lev.]. 1715: egy legyen (!) a kormos lovat el akarta lopni az mint raita kapvan a flintaiait el vöttek [Bethlen SzD; BK]. 1728: edgy fejer Szörü Lovatt, egy flintajatt. el vette [Csehtelke K; LLt 50/1286]. 1736: most ... miolta az flinta bėjöve és seréttel kezdettek löni vadhoz, mivel több vad megyen el sebben, az mely asztan hasznalanul döglük meg, mint az ki úgy esik el hogy hasznát vegyed, azért szükült így el az vad [MetTr 371–3]. 1745: az A ártalmas fegyverrel töltött flintával feleségit kergette, aztat Károm-

lotta [Torda; TJKT II. 62]. 1758: A jó lovat, jó kopót, jó vizslát, jó karulyt, jó flintát halálban szerettem, volt is néha-néha szerencsém mindenekhez [RettE 80]. 1790: Flinta Tokkal 2 Stutz 1 Pistol 1 Kis Mordály pár 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. 1849: Egy két csőű puská Egy Flinta [Dés; DLt]. — L. még HSzj *ménaspásztor* al. RettE 188–9.

Szk: *anglus* ~. 1805: Egy Anglus Flinta, fekete egészszű ágyal (!) rezes készüléttel [Mv; TGsz 52] * *bécsi* ~ 1757: Egy Betsi flintám(na)k egész agyastol való meg igazítására Rflr. 01 xr 59 [TL, gr. Teleki Ádám költség-naplója] * *burkus* ~. 1804: Két Burkus flinta [Borosbenedek AF; Slev] * *damascirozott* ~. 1782: Egy damascirozott török Csőjű vasas stutz Egy damascirozott flinta [Nalác H; CsS] * *lajbaki* ~. 1823: Lajbakkii hosszú Flinta [BK Inv. — *Értsd: laibachi] * *londoni rezes* ~. 1759: szállíttasson el Egy Londoni igen szép rezes Flintát [Sárd AF; TSb 51] * *najstatti* ~. 1823: Naj Santi (!) hosszú Flinta [i.h..] *Értsd: (wiener)neustadti(?) * *olasz rezes* ~. 1788: Olosz sima csőjű hosszú rezes Flinta egy [Mv; TSb 47] * *rezes* ~. 1732: Egy Rezes flinta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16]. 1774: Tavaly nyáron vitt Praefectus Bocskor Elek vr(am) az kastélyból egy rezes flintát ... Kolosvárra [Szentdemeter U; LLt Vall. 109]. 1812: Peggyere egy vékony csőjű rezes flinta [DLt 219 nyomt] * *spanyol* ~. 1805: Egy Spanyol Flinta ezüst virágokkal ki-rakott, Spanyol ágyal Szerszámmal [Mv; TGsz 52] * *török* ~. 1805: Egy damascirozott rövid Török flinta félig ágyazva rezes sima készüléttel [Mv; i.h.].

flintácska rövid flinta; flintá scurtă; kleine Flinte. 1782: Egy kopot damaskos szegeletes Csőű ezüsttel munderozott könnyebbszerű flintácska [Mv; NKf]. XVIII. sz. v.: Esmet hozat az jáger ... egy kis flintácskat melnek egy által járo szeget csináltam [Kv; BK. Gyarmathi Sámuel lakatos kezével].

Szk: *rezes* ~. 1788: Rezes régi Flinta egy. Más régi rezes Flinta egy. Egy kisded Rezes Flintácska. Egy vasos rosdás Flinta a' szer száma nem jó [Mv; TSb 47].

flinta-irányzó flinta-irányzék; cătare la flintă; Flintenvisier. 1758: Egy Karabély Sárkányért, és egy flinta irányzóért xr 48 [TL, Teleki Ádám költség-naplója 175b].

flintalövés 1. *impuscătură; Flintenschuß*. 1766: el tőkellet gyilkos, és halálos szándékból a Férjemet két Flinta lövésekkel által lövöldözték ... karján és ágyékán 44 Sebet tettek, holtig való fél széggé és nyomoriká tették [Kökös Hsz; Kp I. 237].

2. *nyire* kb. puskalövésnyire; la o bătăie de pușcă; auf Büchschenschußweite. 1736: ezen le irt metától edgy Stucz lövésnyire edgy alma fácska mellé erigaltatott edgy föld halom innen a sze-ker uton elé menvén edgy Flinta lövésnyire a Tó

fenékben erigálták a 14dik határ Dombot [K; SLt F. 40].

flintapuska flinta; flintă; Flinte. 1681: Német hosszú flinta puská Nro 2. ... Egi kis fűtős rövid Tessényi puská Nro 1. Egi Tőcseres Karabély ... Nro 1 Muskotér csőjű Karabély 3 [Vh; VhU 538–9]. 1750: egy flinta (!) Puskát el vőtt Pap Mihály Tibátul [Sz; Told. 3].

flintás cu flintă; mit Flinte. Sz. 1806 Flintás Flora [DLt nyomt. 730].

flintli ? tűzkő; cremene; Flint. 1791: flintli 1 Loth és Polion 1 Loth 8/30 [Cserei Heléna Jk 38a].

flocipendál semmibe vesz; a desconsidera; miß-achten, außer acht lassen. 1746: Szuszán Dávid olly tőkéletlenséggel élő ember volt Falunkb(an) hogy minden végezést Falusi Eskütteink(ne)k Semmib(e) hajtotta, ha Convincaltatott is flocipendalta [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

floreál *dru* virágzik, virul; a inflori; florieren, gedeihen. 1592: examenbe vetettek az Also tanach Byro polgar kewansagat hogy el ne(m) hagyhat-
nak eleteoket az tanach hazban valo sok foglalato-
tossagokert, hanem fizetést kevannak az varostol ...
Wegheztek eo kgmek azt Hogy noha az mj Reghy el halt Attiaink polgarink az Waros-
nak zep Nemes zabadsagokat Zerzettenek mely-
ben mostany Wdeoben nagy Niugodalommal va-
rosul florealnak, de mindazon altal az Vensegh Nem emlekezik, hogy ez illien reghy varos zabad-
saga zerzeo eleink eztendeonkent valo fizetést
kewantanak, volna, hane(m) Istenteol Wartak er-
demeoket Mostis Vegheztek Reghy Attiaink
Niomdokat keowetny [Kv; TanJk I/1. 176]. 1604: minden dologban az zep rendtartas dicheretes es
haznos, kibeol az Respublica floreal es viragzik
[Kv; TanJk I/1. 470]. 1657–1658: mert noha
im látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk,
tekéntetünk van mostan az mi kegyelmes keresztény
császáruink előtt, de csak addig durál az az német
nemzet előtt, míglen Erdélyben magyar fejedelem
hallatik florealni [KeményÖné. 148].

florencial firenzei; florentin; Florenzer. 1593: Die 7 Aprilis hogy az florentiay koweteket Innet el
wittek Makaj Janost ky az olaz koweteket
Jwt witte tordara zigjarto Daniel 2 lowon f —
d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 102]. 1594: Juny
Az Florinciay keoueteth, vitte Kadas Balinh es
Zyglarto Daniel hatt louan koczia Thordara
[Kv; i.h. 6/IV. 31] | 20 die May Jewe egy floren-
tzyai kewet Kozman Rott [egy l] [Kv; i.h. 6/VIII.
75 Casp. Semel (!) sp. kezével].

florénial firenzei; florentin; Florentiner. 1593: 6 die Aprilis Jutta Az floreniyai olohz (!) kewett,
B: vram Egez Tanachi akaratibol kellett Neky
kazdalkodnunk [Kv; Szám. 5/XXIII. 19 Casp.
Schemel (!) sp. kezével].

floreus *div* virágzó; infloritor; florierend, blühend. 1770: Csak az esik nehezen, hogy szegény vármegyénk*, aki azelőtt Bánffy, Bethlen, Kemény vrak főispánságok alatt floreus vármegyve volt, most arra jutott, hogy a főbírából ispánt tegyenek [RettE 244. — *Dob.].

florentin-kalap *pallarie florentinā*; Florentiner-(Hut). 1844: 1 főkötdő takarítás 1 florentin kalap takarítása [Kv; SL].

floridás, **floridász** *kelmefajta*; un fel de stofă/tesătura; Art Stoff. 1856: 69 1/2 Sing floridás Alsó köntösnek 50 Sing floridász (l) [Kv; KCsl 11].

flotokom l. felestekem

flóta *fuvola*; flaut; Flöte. 1814: egy Flotáért 10 Rf [Bet. 1]. — L. még *flauta* al.

flöstök, **flöstököm** l. felestekem

flöstökök reggelizik; a lua micul dejun; fröhstücken. 1807: Május 27a 6kor, dél előtt flöstököltem ... 28a Felköltem szinte 7kor Urnapja volt flöstököltem (l), ... 29a Felköltem 6 után ... flöstököltem | fel költtem 7kor, flöstököltem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 366, 371]. — Vö. a *felestekörmözik*, *flöstöközik* és *frustukol* címszóval.

flöstöközik reggelizik; a lua micul dejun; fröhstücken. 1760: egy kis káposzta lév Levest flöstöközöm vala [Kara K; KfMiss.]. 1807: délig egyebet nem tsináltam, hanem flöstököltem, és egy Misét halgattam az háznál | Felköltem szinte 7kor, egy darabig öltöztünk, flöstököltem | Felköltem szinte 7kor Urnapja volt flöstököltem (l) ... | Felköltem 6 után ... flöstököltem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 258, 356, 364, 366]. L. még *felestekörmözik*, *flöstököl* és *frustukol* al.

fluxus hasmenés; diaree; Durchfal/marsch. 1697: Szállásomon voltam, fluxus miat(t) ki sem mehet(t)e(m) [AIN 151].

A jel-re nézve l. PPI: *fluxus* 'folyás' jel-e után az értelmezés nélkül adott *fluxus venris* szk-ot. Az OnMed. a *fluxus coeliacus* szót 'hasikülés'-sal értelmezve a *lienteria* címszóra utal; ez utóbbi szót aztán Pápai Páriz Pax corporis-ára, tehát a mi forrásunkkal közelkorú orvosi műre hivatkozva 'hasmenés, emésztetlen ételrészék ürülését, has sikulása' értelmezéssel iktatja címszával közé.

flügel l. fligel

fodor l. *fn* 1. volan, volána; Krause. 1576: Wagon egy galler feyer Selyemel Aranyal zeoth Igen zep zal wonassos A fodra | En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere Igen wyssett fodroth feketeo Selyemwel Aranyal waroth [Szamosfva K; JHBK XVIII/3. 7, 13]. 1594: Az Azzoni Thar hazaban. Egi rakot ladaban uagion valami approlek fodor (Somlyó Sz; UC 78/7. 33). 1603: minden rendbely varosy feleynk

régly attaynktol reank maratt rendy zerent es Nemzetsege zerent valo forma eoiteozetett víselyen, minden varosi rend kewl valo eoiteozetett, ugy mint Spanyol hozw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul, Arany Lancz, Arany perecz nyak ruha es akarmy nemes renden valo forma, Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460]. 1628/1635: Eleo ruhak es fodrok: Egi kek tafota theoreok hym(m)el varrot eleo ruha, aranj chipke az kornjeke ... Egy eoregh czjnadoff czipkes es fejer varrasos fodor. Ket zakadozott recze fodor [Bodola Hsz; BLt 5 Beldi Kelemen hagy.].

Szk: *kézi* ~ ingujjfodor, *rég*, *biz* krézli. 1576: wagon feyr czyrna keotes Arany keotessel elegy egy Ingre walo kezy fodor [Szamosfva K; JHBK XVIII/7. 5].

2. fodorháj, bélfodor; bezárú; Gekröse. 1695: oh fodorok nro 5 [Ocsesztve AF; LLt].

II. *mn* 1. fodros; cu volna/volána; kraus. 1671: Szegöttünk egy Szolgalo leant Kolosvari Horvat Mathias leaniat Catat, ... Igitunk fizeteseben egy fodor brassai szokniat, ... egy Lengyel orszagi ötvet keket [Kv; AsztCjk 80b].

2. ~ *báránybőr* göndörszőrű bárányprém; blană de miel cu pár creț; kraushaariges Lammfell/pelz. 1818: gyalog katona Gegő István ... Háromszéken 10 esztendőtt szolgálván, és ottan szolgálatajából szerzett 24 köből gabonát, 8 sing zeke posztót és két fordor (l) szép báránybőrt [Jenőfva Cs; RSZF 243].

A címszónak a szövegbeli alakban való előfordulása nyilvánvaló írásvéttség fodor h. Vö. a Fejer-Nyikó menti 'Júlia szép leány' ballada *fodor fejer bárány*-ával [Vadr. 123–4].

3. habos, hullámos erezetű; cu nervuri în formă de valuri; wellenförmig flad(e)rig. 1608: Vagion harom zááros Aztalok. Egiknek fodor fa az fedele, masiknak fekete Giontaros, Az harmadik Cziak feyer [Kv; RDL I. 83]. 1611: Aba(n) az hazba(n) mint (l) az Also s mind az felsebb zobat, fogasokal, kepekel, egj Aztalal ... Vj es fodor fabol csinalt Padokal hattük [Kv; i.h. 88]. 1615: Egj zep rakot eöredgh zekren lada fodor faual boritot f. 10. [Kv; i.h. 97].

4. ~ *körösf* habos körös; frasin creț; wellenförmig flad(e)rige Esche. 1652: négy részbe viset fodor körösf [Görgény MT; Törzs].

? ◇ *Szn*. 1556: Stephano Fodor [Kv; Tjk 40]. 1570: fodor Esthwan [Kv; Tjk III/2. 6]. 1590: Fodor János. Fodor Gergely [Jegenye K; GyU 24]. 1602: fodor marton [Szentábrahám U; Uszt 17/37]. 1607: Fodor Andras [Dés; DLt 288]. 1613: uj faluj fodor Gal [Ksz; Ks 42. E]. 1617/1628: Fodor Pal [Ditró Cs; LLt Fasc. 69]. Fodor Tamasne [Uzon Hsz; Kp I. 53]. 1642: Fodor Pal [Abrudbánya; Törzs]. 1643: Fodor Mattias [Koppánd AF; DobLev. I. 13]. 1669: Fodor Gergely [Mezőbánd MT; MbK]. 1681: Fodor Pál [Vacsárcsi Cs; CsVh 102]. 1762: Fodor Daniel [Torda; Tjk 119]. 1776: Fodar Istán [Aranyosrákos TA; Borb.].

? ◇ **Hn. 1627:** az Fodor keortuely szeriben [Galambod MT; Told. 26].

fodoran ? barkásan, szemcsésen; granulat; garnabt. 1755: Perlaki Vram által valami szép borju bőrt szép fodoran készítetve [TL. Teleki Ádám költségnaplója 12a]. — A jel-re nézve l. Frecskay 45.

fodorfátyol 1. fátýolanyagfajta; un fel de material pentru voal; Art Schleiermaterial. XVIII. sz. eleje: Mikor Nagy Ember hal meg ... Szem takarot, jo bőven négy Szegeletű veszős fátýolbol kel csinálni, lepedőtis jo bőven, jo hoszan fodor fátýolbol, körüllette jo szélyes vékony czérna csipkét [Ks]. 1734: Fejér fodor fátýalbol két rendel csinált Tászlí [Born. XXXVIII. 3. Kornis Krisztina inv.]. 1753: fekete széles fodor fátýal [Mezőzáh TA; Told. 73]. 1766: Egy fodor fátýolbol készített széles Párta [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1797: (Vásárolt) 3 sing Fodor Fátýolt ... 3 sing Crepon Fátýolt [Kv; Berz. 69/1]. 1807/1818: 6 Sing Fodor Fátýol Széles [Mv; Told.]. 1812: vett 7 1/4 Sing gyász fátýalt Rfr. 3. 38 ... 7 3/4 Sing fodor fátýalt Rfr. 3. 53 [Mv; DE]. 1839: 1 sing keskeny fodor fátýol [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: ~ előruha. 1728: Fodor fátýol reczes elő ruha, Széles árpa Szemes recze a közepiben [Told. 19]. 1766: Egy fodor fátýol előruha [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. * ~ főkötő. 1796: az el küldet Főkötőmhez egy Minden tekéntetben tökéletesen hasonló igen szép fekete fodor fátýol Főkötőt tsinálnatni ne sajnáljon [Vajdasztiván MT; DE 4]. * ~ ing. 1742: Egy Fodor fátýol ing, kötöstől kötés körülötte [Kisasküllő K; SL]. * ~ ingujj. 1788: Egy pár fekete fodor fátýol ingujj, hozzá valo kar öltővel [Mv; Tsb 47]. * ~ karkötő. 1766: Egy pár fodor fátýol kar kötők, kereszt pántlikástol, ahoz valo Palatiny [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. * ~ keszkenő. 1816: Fodor fátýol kék keszkenő ... 20 xr [Kv; Born. IV. 41]. * ~ nyakszorító. 1766: Egy fodor fátýol nyak szorító [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. * ~ palást. 1766: Egy fodor fátýol Palást [uo. i.h. ua.]. * ~ tászli. 1788: Egy hármos fekete fodor fátýol gyöngyös Tászlí, hozzá hasonló tsős gyöngyös szélő belső gallér kettő egy pár ing váll, és udvari gallér [Mv; Tsb 47].

2. fodros fátýol; voal ondulat; gekräuselter Schleier. 1760: Három viseltes fodor fátýol, veres és Sárga Sejjemmel töltöttek [Mv; TGsz]. 1761: Egy hoszsú fodor fátýol [Koronka MT; Told. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.]. 1798: egy Fekete Fátýol félviseltesnél jobbatska 3., 6 [Kv; Pk 6 Pázmány Hedviga hagy.].

fodorgatás fodorítás; increțitură; Gekräuselt. 1668: Egy Barack-virag szín viragos Atlacz vall arany premmel es fodorgatással czifrazot, ezüst karika rajta [Mk Kapi György inv. 1]. 1788: Fekete Tafotából valo fodorgatással valo Lászlí 3 [Mv; Tsb 47].

fodorgatós sodort; rásucit; gedreht/zwirnt. 1788: Két tsmo fodorgatós (!) egy tsmo hegedűre valo bél hur [Mv; Tsb 47].

fodorgatott fodorított; increțit; gekräuselt. 1651: Vagyon edgy Aranyas Szederjes Terczenella Szoknyaja edgy rend galand az Allya(n). Vagyon edgy Szederjes Barsony Szoknyaja Eot rendel az Arany Perem az Allyan fodorgatot, az kett rendi szelyes, az három rendi keskenyeb | Vagyon edgy kek vont Arannyos Szoknyaja 6 rendel elegyes fodorgatot Arany Perem rajta [WassLt Wass Judit kel.].

fodorhaj . 1651: Ertve(n) aztis hogy az kisebbik Kis Aszszonnak az himleobe(n) ige(n) el hullott volt az haja, eo kgmenekis küldötte(m) egy fodor haiat [Fog. BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna kezével].

A címszó Cal-ban még nem fordul elő, MA-nál azonban a *Fodor hay* éppen úgy 'Cirrus' értelmezéssel kerül elének, mint PP *Fodorhaj* címszáva; PPB és PPE a lat. jel. mellé a ném. 'ein Haar-Zopf' értelmezést csatlakoztatja. A ném. értelmezés szó szerint való vételével csak 'hajfonat/fonadék' jel-sel számolhatnánk, valószínűbbnek látszik azonban, hogy a levélró, ill. az ajándékküldő inkább pót- v. vendéghajjal, valami parókafélével kedveskedhetett "az kisebbik Kis Aszszonnak".

fodorhaj belfodor; bezer, bezárú; Gekröse. 1717: az otsemmek is adott egy fodor hájhat [MNY XXXVIII, 132]. 1730: Uy Szalonna ..., Gömböczi, Májosi, fodorhája, egy néhány aprólék peccsenjével edgyütt [Bibarcfa U; Berz. 16. XLIX/16]. 1823: Két fodor háj két Tök háj és több le szedet kövérségivel együt egy abroszba [Koronka MT; TGsz 16]. 1852: a' zsirt ha ki olvasztattad jegyezzétek meg melyik a' hájbol, és melyik a kövérségből valo, mert az tovább el ál — a' fodorhájból valot ki kel költeni az nem állando [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

A címszó századunk első negyedében Désen még általánosan ismert volt.

fodorházi a M.fodorháza (K) v. O.fodorháza (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i a numelui topic M.fodorháza/Fodora Ungurească sau O.fodorháza/Fodora Românească; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON M.fodorháza od. O.fodorháza. 1598: szantok vala enis, az Donaban az fodorházi hatarban [M.fodorháza K; Ks Fodorhazy Boldisar vall.]. 1770: A baboci, fodorházi, újfalusi, gyulai, csomafái, ...^a határok [RettE 239. — ^a Mind az öt település K-ben]. 1788: Mínekútánna a' Fodorházi határon lévő szánto és kaszálló fölgyeit Tit. Toldi Miklos vram az exponens utorol rehabealta akkór egyik Regius én voltam [M.fodorháza K; RLt].

Szn. 1542: Lucas Fodorhazy de Nema, Iudex Nobilium Comit(a)tus Zolnok interioris [Dés; DLt 235]. 1570: hwzar ferench fodorhazy [Kv; Tjk III/2. 165]. 1598: Fodorhazy Boldisar [M.fodorháza K; Ks].

fodor-igler Iglón készült kelmefajta; un fel de stofá din Igló; Art Iglauer Stoff. 1591: Ispotalybelj Keöltseg . Az daikanak főre walo gioltziot f — d 31. 5 Sing fodor Iglert f 2 [Kv; Szám. 5/VII. 10]. 1596: Az vasarhely Masasok tartoznak veres fodor Igleer arraban f 16 d 60 [Kv; RDL I. 65]. 1599: Egedy Mattias Deak Hozot Bechj Marhatt . . . 5. Veg Sarga Fodor Iglertt — //80. [Kv; i.h. 8/XIV. 39 Hj]. 1625: Az Lectornak Nicolaus(na)k . . . egy Mentenek es egy Nadrag(na)k valo Fodor Iglertt kilencz singert f. 11/25 [Kv; i.h. 16/XXV. 152]. 1628: Egy eoredgh tarka Ladaban Egy daraboczka fekete fodor Iller. (!) Egy daraboczka veres fodor Iller. [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 10—1]. 1632: Beczybeöl az minemw marhakat varadi Miklos hozott. 3 Bal Fodor Iglertt [Kv; KvLt II/69 Vect.].

Szk: ~ *dolmány*. 1592: 9. January az Zakachi Inassal Istokkal zegoöttunk megh az Tanach hazban . . . Egi kezd igler nadragban. Egi fodor igler Dolmanjban [Kv; Szám. 5/XIV. 180] * ~ *firis*. 1592: Az Zolgalo Azzon Embörrel Zegötu(n)k megh f 81. Egi fodor Iglert frist (!) vottu(n)k nekj, amint Zegödsege tartotta p(ro) f /75 [Kv; i.h. 5/XII. 10]. 1600: Margitnak, a pincebe jaro Leannak czinaltattam eg' fodor Iglér szokniát es firist [Kv; i.h. 9/XII. 62 Igyarto Simon isp.m. kezével] * ~ *mente*. 1592: az Inassal zegoöttunk . . . Egi fodor igler Menteben beletben . . . Az 6. singh fodor igler mentenek az arra f 2 d 0 [Kv; i.h. 5/XIV. 180] * ~ *nadrág*. 1609: Az szent Martoni Balint papnak fia zeginseget latwa(n) . . . veotthem egy fodor Iglert na(dra)got . . . f 1 d 45 [Kv; i.h. 126/IV. 126] * ~ *palást*. 1614: Pozto Ruhazat keönetkezik Vagio(n) Egi fodor Iglert palast viselt Bechultek f 1 d 50 [Kv; RDL I. 95]. 1627: Egi fekethe fodor Iglert palast f 10 [Kv; i.h. 134]. 1634: az Annyak Földuarine ket Palast között egi hernacz palast es egi fodor igler Palast kozött Valasztast hagia lenni Nyerges Tamasnak melliket veszi, de Nyerges Tamas az fodor igler Palastot valasztotta valla illyen Pretextussal hogi ő szegenj legeny es nem io mindennap hernacz Palastot viselni [Mv; MvLt 291. 22b] * ~ *posztó*. 1591: Kochyi fedelereh valo kelchyege Az waros kotchyehez (!) veres fodor Iglert poztot, 13 singet f 5 d 40 . . . Vettem Gyapot vaznot 22 1/2 Singet . . . f 2 d 70 Az poztto Nyresreht (!)* att(am) f — d 24 [Kv; Szám. 1/5. 45. — *Tollvétség Nyreserth h.] * ~ *szoknya*. 1587: Az egik Arwa leannak Catús neweonek veottem egi zokniat, fodor igler, az zegennikteol p(ro) f. 1. [Kv; i.h. 3/XXVI 60 Suweges György isp. m. kezével]. 1600: Margitnak, a pincebe jaro Leannak czinaltattam eg' fodor Iglér szokniát es firist [Kv; Szám. 9/XII. 62 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1634: miuel Czinaltatott volt az szegeni Istenben el nyugutt Birone Azzonyom egi fodor igler szoknyat [Mv MvLt 291. 22b].

fodorítás (barokk) csigadisz, voluta; volutá; Volute, Schnecke. 1781: A Nyoltz Oszlop főre nyoltz

nagyobb, és nyoltz kisebb Csiga formájú fodorítás készen vagy on [Óraljaboldogva H; Kf].

fodorított bodorított; buclat; gelockt, kraus gemacht. 1736: Az Úr Házáb(an) . . . Fodorított hajnak valo egy tsomo haj 2 (!) [Várhegy MT; CÚ XIII/1. 102].

fodorkáposzta ? fodorkel; Brassica oleracea var. percrispa; varzá creată; Wirsing Kohl. 1714: Ezen veteményes kert . . . fodor és más féle káposzta palantal bé ültetve [Kásonzfelsőfalú; LLt Fasc. 85].

Az ilyen címszót CzF így értelmezi: Kékes káposztafaj; melynek fodrokba csavarodott levelei vannak, másképp, *csipkés káposzta*. A szerk. adta ?-es értelmező szót CzF címszó anyagában ilyen jel. követi: Az így nevezett olasz káposztának faja, melynek levelei fodrosak.

fodorkáposzta-mag a fodorkáposzta magja; seminte de varzá creată; Wirsingkohlsamen. 1735: Olasz káposzta mag egy Zacsckóba. Veres fodor káposzta mag egy Zacsckóba [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb]. 1789: Kék fodor Káposzta Mag 2. Loth Rf — xr 30 | Fodor Káposzta Mag vulgo Keleh (!) 2. Loth Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 30].

fodormenta *Mentha aquatica* var. *crispa*; mentă/izma creată; Krauseminze. 1596: Sas Dienesneleot veottem galambegi salatát d 2. Rétket d 2. Karaz Leorincznetol paret d 20 vgian teolle veottem pinacz paret d 15. fodormentat, retket veottem d 15 [Kv; Szám. 6/XXIX 129].

fodormenta-olaj ulei de mentă/izma creată; Krauseminzenöl. 1685 k.: Zarnoczi megh érkezett hozott illyen Orvosságok (!) Edes mand(ula) Olajat p.f.1. Sarg(a) Viola olajat p.f.1. Szederjes Olaj(a) olajat p.f.1 . . . Naracs olajat p.f.2. Fenyő mag olajat p.f.1. Fodormenta olajat p.f. || 45. Jó félét p.f. 1 [UT].

fodormenta-spiritusz fodormentás szesz; alcool cu mentă/izma creată; Alkohol mit Krauseminze. 1848: Fodorminta spiritus négy kupa 4 rft. Levendula spiritus nyolcz kupa 8 rft. Mandula spiritus két kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

fodormenta-tea ceai de mentă/izma creată; Krauseminztee. 1839: Anyám ma reggel rosszatskán volt, — gyomra szája fájt, és hányás erőltette, de a mit a fodorminta thea szerencsésen elszüntetett [Kv Pk 7].

fodormenta-víz fodormenta főzet; fiertură de mentă/izma creată; Sud aus Krauseminze. 1679: ökör fark koro víz, egi üveghel nro 1. Fodor menta víz, egi üveghel nro 1. Feke (!)* czalyan víz, egy üveghel nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János Inv. 28. — *Tollvétség Fekete h.?). 1698: öt

üveg palaczk meljekben vadnak Gyöngyviragh, rosa, fodorminta es borza vizek [Kóród KK; LLt 72].

fodorpánkó fánk fajta; un fel de gogoasă; Art Pfannkuchen, Krapfen. 1650: Süttettem Fodor pankohkatt, es Apro Pankohokatis minden fele Eggiütt tt f 1 d 25 Atta(m) Nad Mezett hozzája .. d 20. Likarmott Attam d 50. [Kv; Szám. 26/VI. 428].

A címszó jelzette fánk fajta alkalmasint azonos lehetett az Erdélyben ma is sültögetett fonott pánkóval, azaz fonott fánkkal. Gondolhatni azonban a csörögére is; ezt az ÉrtSz csörögének ~ csörögének néven is ismeri.

fodorpapiros '?' 1596: Két kar zek egyk kichin zeoldeon festet az másik fodor pappirossal borított: [Kv; RDL I. 65].

fodorpapirosos '?' 1611: Egj fodor papirosos karzek oloz korsos [Kv; RDL I. 88]. 1622: Egj mas fel singes lada fodor papirosos f. 1 d. — [Kv; i.h. 119].

fodorposztó posztófajta; un fel de stofă; Art Tuch. 1657: vasarlottam egy sing szebeni fodor postot [Kv; AsztCjk 48b].

fodorsüveg '?' 1599: Rettegi János (!). Hozott Bechy Marhatt 14 Reff. Viragos Barsont singitel d 15 tt 2 || 10. 74. Fodor Posony Sineget .. || 37 [Kv; Szám 8/XIV. Hj 2]. 1625: Mikes Sigmond vra(m) itt ben lewe(n) Biro vra(m) eő kglme adatot nekj Egj Fodor swvegett Teőreők Sigmondnak, hogj cziak Lowatt ne kerjen Meggjes fele, magok es az Teőreőkeők ala [Kv; Szám. 16/XXXIV 250]. 1632: Beczybeől az minemw marhakat Sándor Miklos hozot 4 Ball Galler giolciott ... 200 Fodor swveget esmet 2 bal Fodor Iglert [Kv; KvLt II/69 Vect.]. 1638: Barfan* (!) ... vehetünk vala ket szaz fodor suegett [Mv; MvLt 291. 147b. — *Bártfa]. 1650: adot őh Kigyelme az legenyemnek egy fodor posoni süveget f 1 d 60 [Kv; AsztCjk 58a].

fodortartó ? fodrot ruhára fogó tű; agrafă care prinde volanul de rochie; Krausen/Falbelnadel. 1628/1635: Egj ezwt fodor tarto, felgjra ezwt [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen lelt.]. 1629: Egj vegh seljem prem. Egj ezüst fodor tarto [Gysz; LLt fasc. 155].

fodorvászon kb. hullámos vászon; pinză cu față ondulată; Leinwand mit wellenförmiger Oberfläche. 1620: Egy Báál Fodor uazontul f 3 Egy Báál Veres szelű vazontul f — /60 ... Egy Báál Teőreők vazontul f 3 ... Egy Báál Eerdeli vekoni vazontul f — /60 [Kv; KvLt II/69 VectTr 11]. 1628: Egy uegh Fodor Uazson. Egy uegh ueres Chieőmeoliet [Gyalu K; JHbK. XII/443]. 1687: Egy Bál fodor Vászontul f 4//50* [MvRK Vect. 16. — *A harmincad]. 1688: Egy

Bál fodor Vászontul f 4//50 Egy Bál török Vászontul f 4//50 ... Egy Bál Jancsár Vászontul f 3//00 [BfR Vect.].

fodratlan sodratlan; nerăsucit; ungedreht. 1854: fodratlan selyem 4 lat serített selyem [Mv; TSb 27].

fodritott . göndörített; increțit; gekräuselt. 1789: Egy Diofa Kanapé Antik formára készült, Zöld Materia Párnákkal meg rakva, 's fodritott Lo szőrrel töltve [Mv; ConscrAp. 5].

fodros fodorral díszített, fodordíszes; decorat-/impodobit cu volănăse; gekräuselt. 1627: Egy fodros Ingh váll, Arany fonalas tt f. 2 d. — Item, ket fodros Ingh váll. tt. f. 2 d. — [Kv; RDL I. 132]. 1628/1635: Egj czynadoff fodros ezustfonallal uarrot azzonj embernek ualo ingh [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen hagy.]. 1788: Hat pár ujj Denyin fodros háló fiktő [Mv; TSb 47]. 1789: vettem kezemhez ... 1. Rendbéli vékony varrott patyalat öltözetet hármás tászlival, ing ujjal, elő ruhával Udvari gallérral, belső fodros keszkenővel edgyüt [Meggyesfalva MT; JHb Torma Éva kel.].

Szk: ~ *fátyol keszkenő* ? habos/kreppfátyol 1789: vettem kezemhez ... Szebenben készült fodros fátlyol keszkenőket melyek vétettek 11. Rforintokan [Meggyesfalva MT; JHb Torma Éva kel.].

fodrosan ondulat; gelockt. 1736: Az vrak lovai ha az lovok farkai fejérek voltanak, azt berzsennyel szépen veresen megfestették, gyakrabban azt, mikor istállóban voltak, felkötötték ..., zacskóban tartották, mikor az úr valahová ment, kivált paripán, azt kioldozták, hogy a ló farka szép fodrosan álljon [MetTr 363].

fog ige I. 1. tart; a ține/prinde; halten, fassen. 1570: Kristina Kadar Imrehne hithy zerent vallya ... Mind ketten ky Mennek az Aytot beh vontak vtannok az Reteznal fogwa hogy vtannok Neh Mehessen Zeoch gérgh [Kv; Tjk III/2. 158]. 1584: Vas Georgy ... vallya hogy kadbosast nem latoth, hanem hallotta az Azzonnak Zaiabol hogy mondotta hogy meg fogta az keorossy peter zemere(m) testet, Az kezét mutatta s azt monta hogy illien Nagy az keorossie de eo azt sem tudgia ha fogtaie vag nem fogta [Kv; Tjk IV/1. 350]. 1591: Az kepet ket kezzel fogwa(n) vgy monda nekeonk hogy Menietek ell mert Job nektek ha ell mentek [UszT]. 1633: Mikor az Azony Zabo Andrasne ezt a fiat Zabo Janost e Vilaghra zulee ... az Vra Zabo Andrass hozza nem nyul uala, miuel az Azzony magat nem birta, zola az Vrannak az Azony hogy fogia, s vgy foga az Vra ezt mondua(n) neki: hogy nem zoltz edes Tarsom bizony foglak [Cege SzD; Wass. Vargha Eörzet Cappani Ferenc rel. (65) jb vall.]. 1684: Látam az fel kérés előtt Nagy Jánost Kun Mi halyni Lova Lábát fogja vala hogy patkoltat vala [Kál MT; Berz. 12. 92/103]. 1736: szégyenlem az nevit leírni, az kinek az apja vagy nagyapja

az eke szarvát fogta és robotára az földesurának bejárt, mert olyan bárónk is vagyon [MetTr 318]. 1810: fekete bakatsin boritekot ... tégyenek a' koporsomra . A mely Gyermeket tartok azok fogják a bakatsin négy szegeletét [Héderfája KK; IB. — A teljesebb szöveg. *bakatsinboriték* al.].

Szk: *fogton* ~. 1673: így hordozták alá s fel a német tábornok az országban, harczot nem akarván állani, hanem farkas módon, hol a zsákmányosát mezőben, hol quártélyában a futrásait a németnek fogton fogták, és így a kétféle had jobban jobban elpusztította Magyarországot [Cserei, Hist. 52] * *hajándl/hajándl* ~va. 1568: Petrus Bak iur(a) fassus est, Ezt latta(m) hogy az kayantay embert az zabo gasparne zolgaya hayanal fogwa vona ky es vgy vere, egy karoual amynt zerethe [Kv; TJK III/1. 196]. 1573: Éőczem wgy Jeó oztan hazamra wgy wont oztan hayamnal fogwa [Kv; i.h. 198e]. 1753: mü meg fogok el vívők az Ur(am) Udvaraban egj darabég az hajánál fogwa [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1768: Paulus Horvát pplus Anor 48 fatetur .. Nagy András uram Bernáld uramat a földhöz útá a' Hajánál fogwa s ottan rutul meg tépé és öklözé sorkantjuvalis kétszer vagj háromszor vágot [Hatolyka Hsz; HSzJP]. 1800: el vitték embereit Zagor felé hajónál fogwa kit fülül fogván a Százszok [O.solyomos KK; Ks 67. 47. 27] * *karjándl/haron* ~va. 1636: ezt az fogoly legent Nagy Zabo Istvan karon foghta vala, es vgy vonza ualá . nyerges Istvanis utánok ballagh uala az botokauál [Mv; MvLt 291. 68a]. 1718: az mely éczaka az major el eget reggelre víradva két nemet oda jüve Baronyai Marija Aszszony major hazához ... és két karjánál fogwa fél vívék az kastélyb(a) Fülel Csak Ferencz Uramat arest(um)b(a) és ot tartottak Josika Sigmund Ura(m) haza jüveteleig [Branyicska H; JHb Repas Peter (40) jü vall.]. 1753: Az Ud(va)ri Bfrot Csiki Jánost ki hajánál ki karjánál fogwa el vívék az Urak udvara felé [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67] * *kezéndl* ~va. 1744: Egy Tavaszszal az ő kglme Szöllejébe szaladván a' nyomásból valami Ketskék, az Pitzkó aki őrzötte utánok bé szökött, hogy ki hajtsa, Eltétő Vram ott kapván meg kötözte, és egy barátok fára kezéndl fogwa fel akasztotta, a Gyermekek szinte meg hala [Szentegyed SzD; Wass] * *orrándl* ~va. 1813: (Férje, a gróf) a Migs Aszszony ő Náságát az egyik Ház Ajtójától fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogwa vonta hirtoltza [Kük.; IB] * *üstökéndl* ~va. 1598: Lakatos Balintne Orsolia azzoni wallia. Mikoron az Kosa Miklos hazaba be lepe(m) lato(m) hogi harmannis chioportoztak wala egibe kik az zappanos legent wonnyak wala ewsteokenel fogwa, lata(m) hogi fel kele rüt veres wala arczúl [Kv TJK V/1. 161]. 1707/1768: két fia meg nem betsüllik az édes Attyát és az ő kegyelme Feleségét hanem földözik mindketten ő kegyelmeket ... vertek üstökéndl fogwa vontolták, lántsával, fegyverrel kergették, torka fogva fojtogatni akartak, attával, teremtetttével káromlották [Albis Hsz; BLév.].

Sz: *orrándl* ~va hordoz orránál fogva vezet. 1776: Lássák Ngtok, ha mégis halaszszák, bizom Istenben, hogy Senki többé óromnál fogva nem hordoz [Mv; Llt Br Henter Antal].

2. megfog; a apuca/prinde; (er)greifen, anfasen. 1572: ezt Latam hogh Thamas dyak fogta vala kezenél az szablyat Myhal kezében, Es annal fogua vondoza vala hogh Nem vehethy vala el az zablyat vgh rúgya vala labaul Theglast [Dés; DLt 182]. 1594: Zenth Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagionis eggett foghnak ki keőzseőleők az varhoz, ha zaz vagionis vgian chiak eggett foghnak ezt eők sztrenga Barannak hijak [Györtelek Sz; UC 113/5. 45–6]. 1641: ne hadgiatok fogiatok azt az toluayt, mert megh eőlj az szeginy embert igaz uttiaban [Kentelke SzD; BfR Ouarj Gaspar lelkipásztor vall.]. 1702: immár mindenekben (:hogi dolgunkban elé ne mehessünk:) remorálván bennünket, Appellatit, Protestatit es Deliberatutumot nem akarnak adni hanem kit hol kaphatnak meg közölünk* mindjart fogják 's tömletzbe vitetik [Torockó; TLev. 4/3. 3a. — *A szabadságukat kérvényező torockóiak közül]. 1732: egyszer latom hogi az Liszttem fogj nem szaporodik s fogom egy fenyo-fa kis általagba be tézsem s 3 vekara sem telik joll ki [Noszoly SzD; Ap. 4 Hathazi Kristóf Apor Péternéhez].

Szk: *kezet* ~ vkivel a. kezét szorít vkivel. 1779: Felcsákszéki pálfalvi Ferencz Györgyné Lajos Margit testvérbátyaival Lajos Péterrel és Lajos Józseffel magok kezét fogának és megbékélcnek [Taploca Cs; RSzF 254]. — b. *dtv* kézfogót tart, eljegyesedik vkivel. 1582: Chizar ferencz wallia ... Az Legenys hozata oda scatulaiat eg Gywreot veón ky beleolle es az Legenys meg Aiandekoza Az Azzont azzal, chak ennyben vagion, meg meg Nem kerettwk az Azzont kezét sem fogtak, hane(m) vgian semmibe müllhatik ez dolog [Kv; TJK IV/1. 67]. 1632: Nemetiben lako Kouaczi Istua(n) Jegzette volt el Deveczierben Molnar Giórgh leaniatt Ersebetet kivel kezétis fogot volt [SzJK 40] * *kezét* ~ *jáh egymásnak* kezét szorítanak egymással. 1568: otues Organt az egez ceh elöt, hamisnak chyalard(n)ak es tiztessege veztetnek mondota volt, mely zokert .. egiket az masikal meg kőuetetek azon Ceh elöth es egy masnak kezeth fogtak az kőuetseg vta(n) [Kv TJK III/1. 178] * *kezét* ~ *ja vkinek* a. kezét szorít vkivel. 1586: kezeket ne(m) lattak hogy a' Mestereknek fogta volna hane(m) Az Vadas legenieknek kenzeritesbeol fogta kezeket [Kv; TJK IV/1. 543] — b. megfogja vkinek a kezét/karját. 1630: Fogam kis Vramnak az kezett skj Vúm az kapun [Jobbágyfa MT; Bál. 48]. — e. *dtv* eljegyez vkit, eljegyesedik vkivel. 1591: Magdalna Markos Benedeknek varos hiteos zol-gajanak felesége wallia hogi Nekjes be Adta kezét-Janos a' Serfeozeo, Az leannakis kezét fogha es eleottwnk Igy zola, Az hatalmas Isten vgy seghillie(n) hogy el veszlek, de vgia(n) Ne(m) veowe el, hane(m) hwtit hamissagba(n) hagia, es hamis hwtwnk Nylwa(n) valhattiuk azt a' Serfeozeo

Janost [Kv; Tjk V/1. 96] * *kezet ~nak egymással dtv* eljegyesednek egymással. 1598: Balasy Palne orsolja azzonj vallja Balassy Ambrustol hallottam hogy mondotta hogy Zabo Georgyel egyeott kerthek megh az leanth Ersebetet Zabo Georginek es vgy attak Gyeóreot neky es kezeti vgy fogtanak egy massal [Kv; i.h. 238]. * *vhi/vmi ~ni a. asszony ~ni*. 1597: Porozlo Zabo Marthon wallia Mikoron en az azzony fogny mentem volna Nagi Andrassal egygyewt, amely azzonni Kadas Janost Zolliak, talalom az azzont az enmaga(m) hazamnal [Kv; Tjk VI/1. 98]. b. 16 ~ni. 1598: Andras Deak .. valya ennek eleotte valo eztendeoben mikor ... valamj lowak fogni ala menteonk volna az Tarchya hazara lowainkban ott megh fogank de nemelljet legh kywaltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk [Kv; Tjk V/7. 263]. 1682: ha valamely emberseges ember szolgajat Lo fogni küldi, fizetes nélkül tartozzanak az pasztorok megh fogni [Dés; Jk 18b]. — c. *tolvaj ~ni*. 1687: Minket el küldött Hadnagy Vr(am) Tolvaj kergetni, hogy kik levelnélkül járnak, meg foghuk be hozzuk Berekszóra is el küldött volt egy Tolvaj fogni, magát meg nem foghattuk, mert el szaladott [Szilágycseh; KS Gram Tr. VIII].

3. elfog; a prinde/aresta; fest/gefangennehmen. 1641: latam hogi egi czukliás ... hozza vaga Kouaczi Mikloshoz, monda nekem Kouacz Miklos neze Ferencz ihon ket pinzt adok fogd meg ezt az embert, en mondok en nem fogo(m) mert en sem falus biro sem tiztarto nem vaglok [Kentelke SzD BfR Szilágyi Ferencz (50) jb vall.].

Szk: *vhi ~ni küld vhit*. 1598: Kis Istwan Monostor kapubelj darabant vallja ... Mikoron minket ketten ... biro vram e kgme oda keoldeot volna Biro Mihalne fognj oda menenk [Kv; Tjk V/1. 247].

4. (meg)ragad; a apuca, a pune mina (pe ceva); ergreifen, anpacken. 1570: Byzonsagh Kayanthay Zeoke Janos .. ezt valla hogi Czyuka Lazlo Bakmyhalial (!) egybe zolalkoztanak ... Ez zolalkodasara .. Bak Myhal fely akart kely az asztaltwl, Azonba chyuka Lazlo zekercheyet ket kezbe fogttha es vgy wtheotte Bak Myhalt Archwl hogi azonnal ket foga eszet (!) ky [Kv; Tjk III/2. 45]. 1574: Pitter Bemük (!) ... fassus est Azomba fogtta nyro marton az Symont es ystekenel fogva Az Aztalra vonta [Kv; Tjk III/3. 389]. 1597: lattam azt, hogi az Kis Imre fiat aki meg holt foga Kis Imreh az glermeket ereossen meg vere [Kv; Tjk VI/1. 42]. 1632: monda Varga Matias .. meniel mert ha fogom eme villatt bizony ki igazitlak innett [Mv; MvLt 290. 85a]. 1644: Czizar Andrasne Zolita Geóreógh Thamasnet hogy Jerte te czifra egj keuest Aha pelenger alat forgot Orzagh folta betie hires kurua, foga az kest hogj bele wsse [Mv; i.h. 291. 430b]. 1670: fel kelek es az kargyát Lodinhját fogám be vum az hazba(n) [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I].

Szk: *derékon ~* derékon kap (ragad) vkit. 1634: Erszenyes Pal darako(n) fog(a) ezt a Zigiarto Mihalynt, es ki teue az ayto(n) az utziara, es <az> gereznajatis utanna vete [Mv; MvLt 291. 10b]. * *két kézre ~*. 1753: Vlád Iuonnal ell mentünk az marhákkal a Tilalmasban, .. az határ Pásztór Koszte Iuon bé akarván hajtoni az ókróket Vlád Juon meg nem atta magát, vagj marhát, és mingyárást a Lántsát két kézre fógá, és Ugy meg vagdalá, hogy mái napig is ismerszik rajta [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9]. * *mellbe/mellen ~*. 1812: egyben veszván a Groffné a Groffal verekedni kezdetek volt, hanem én ... közben állottam és mindeniket mellyen fogván kívántam edj mástól el választani és le csendesíteni, de minden iparkodasom melletis a melyik Fél a másikon a mit véghez vihett elkövette [Héderfája KK; IB]. 1830: egy kötelet szekeréből Zalognak ki vettem, ezért tulajdon földemen mejbe fogott ..., Istenemet, Szente-met, teremtésemet szitta, — a kötelet töllem erővel elvette és fenyegetett hogy vére-met meg isza [Dés; DLt 902]. 1843: (Az az) Ember engemet mejbe fogott s úgy a' falhoz lőköt, hogy alig válék el [Dés; DLt] * *nyakon ~*. 1640: Nagy Péterné felől is szemmel látást nem láttam, hanem másoktól hallottam, hogy ittak volna Börveinit, s meggrészegették azt az Nagy Péternét, s az egyik katona nyakon fogta az asszont, s az maga házához vitte s ott fertelmeskedett vele [Mv; MvLt 291. 233a—51a átírásban!]. * *torkon ~*. 1630: az tűzhelyre le nyomtak Szeőke Petert Szanto Marton feleségestől s igen verik, Szanto Marton az hasan ül Szeőke Peternek, az felesége penigh torkon fogta es erőssen verik [Mv; i.h. 290. 203]. 1637: lattam hogj megh foga az kovacz legeny niakon Istva(n) Deak Uramatt s be vona az ajton, torkon foga, s az kis kertnek nioma [Mv; i.h. 291. 119a]. 1794: torkon foga Horvát Josef uramat, fojtogatta, ugy hogy megis körmölte a torkát [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt] * *üstökön ~*. 1596: Miklos be megyen, ystőken fogia ki vonnia az It [UszT 11/54 Gr. Istuanfi de Kaidichfalua jb vall.]. 1600: Catherina Mich(ae)lis Hozzú .. fassa est. En az indulattiaba(n) nem tudok chiak latta(m) hogy egymast ewsteokeon fogwa(n) vonniak vala [Kv; Tjk VI/1. 440]. 1687: tsak mi visellyuk a' bajt miatad, a' kellene hogy üsteken fognalak ne tselekednel mindenkor veszekedest, ha arra valo nem vagy [Huréz F; Szád.].

5. *fegyvert/szablydt ~* (kezébe) fegyvert ragad, fegyverre kap; a lua armele in minä; die Waffen ergreifen. 1585: Zabliat A' tizedes Nem fogot, gonozt sem zollot [Kv; Tjk IV/1. 463]. 1653: minden ember, ... fegyvert fogott kezébe akkor*, és ki a kapun, ki a bástyácskában, s ki a falon vigyázott igen szorgalmatosan [ETA I, 77 NSz. — *1602-ben a kóborló „idegen nép” ellen]. 1763: A szekelyek, akik fegyvert fogtanak* volt, majd mind általmentek Oláhországra [RettE 153. — *A határörvidék létesítése elleni tiltakozásként].

6. vkit megfogva kézben tart; a fine in minä; festhalten, fangen. 1585: mikor meg Sertette volna Danchak leorincz Az pechine fiat, ... megh

Akariuk vala foghny, Oda Iuta Chanadj ferenczne Az Nennie es Monda, Ne banchatok Ne fogiatok, Mert en az en Atthiamffiamert kezes lezek [Kv; Tjk IV/1. 441]. 1630: monda Nagy Gergelys hogi ne fogjak eotet mert el megien eo fogas nekul [Mv; MvLt 290. 196b]. 1753: ne fogjatak mert el menyek [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

7. ~va arestat; fest/gefangengenommen. 1570: Marthon varas zolgaya azt vallia hogy Mykor fogwa leot volna zekely peter, hallotta Theole az fogzagba hogy azt Montha^a [Kv; Tjk III/2. 15. — *Köv. a nyil.]. 1615: Lazar Ersebet ielenti ... hogy az el mult napokban cziczioban^a lako Kelemen Mihaly hatalmasul Jobbagia hazara menuen, es aytaiat ablakatt be teoretuen Jobbagiat fogva vitette marhaiat el dulatta [Bál. 41. — *Csicsó Cs]. 1672: Az buerokot fogva hozatta ki de nem olettett senkit [TML VI, 538]. 1765: embereimet ... meg támadták, meg vertek, és fogva el vitték [Bonyha KK; Ks LVII/9 gr. Bethlen Pál öz. gr. [Haller Jánosné Daniel Sőfiához. — Csak az aláírás sk].

Szk: ~va adja magát. 1574: Zeoch gergy ... Mongia volt ad fogwa Magadat, Mond Bwdy gergy Myert adnam my gondod en velem [Kv; Tjk III/3. 357] * ~va hoz vki. 1645/1653: Die 12 may valami hadba menő székely, Szabó Sebestyén öcsémet megvágá, és reggel után lázzadának némelyek és megfogák a város határában és fogva hozák, és tömlőbe tevék [ETA I, 150 NSz] * ~va tart. 1653: Kornis Farkast — kit fogva tartott ott* sok ideig — ki hozatja, és ott az Ompoly parton fejét véteti [i.h. 56 NSz. — *1600 táján Gyf-ott]. 1657: Ez Vizkeletit . az fejedelemhez vüm, elbocsátván az több vele levő ártatlan nemes embereket, az kit Fogarasban tartának fogva [KemÖn. 383] * ~va tartat. 1564: Balassi Menyhártnak a felesége egy kis fiával foglyá esék, kiket a király fogva tartata Erdélyben Vécis várában sok ideig [ETA I, 21–2 BS]. 1639: magais az biro az en szamomra jutot volt, tsak is akaratombol ideigh engedte(m) volt a' Sogor aszonynak, fellelte sok latorságba elegytette volt magát, á ki penig társa volt most azt fogva tartatom felis akaro(m) akasztatny [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamás de Fogaras udvarhelyi várbeli provisorhoz]. 1752: azon Kotoj Todor meg lövéséért, mindgyárt Székely László eo kglmét meg fogták, és mind addig fogva tartották mig ... a Sélmes féllal megbékélt [Körtvélykapu MT; IB] * ~tartatik, házassági kötelékben tartatik. 1766: Meg kívánom azért a Jure hogy én fogva ne tartassam, hanem engemet hitetlenül el hagyott férjemtől Divortialtassam (igy!) et ad secunda vota feliciora facultaltassam [Görgjk 208] * ~va tart-hat. 1760: ha penig valamelyik kezesnek akár az időben az 40 magjár forintokat fel érő java nem talaltatnék az kezes(ne)k maga személyében hoza nyulhasson az nemeshez nön obstante nobilitari p(rae)rogativa meg foghassa fogtathassa és ad plenariám satisfactionem fogva detentiobanis tart-hassa [Retteg SzD; LLt Rettégi Geréb István belső szolnoki hűtes ass. lev.] * ~va van. 1638: mondot-ta ezt Miklós, hogy ő nem tudja, hova kell lenni

vele, ha visszaadják neki, mert sem testének, sem lelkének nem kell — ő inkább elbűdosik, hogy sem vele lakjék. (Azután mondotta ezt, mikor immár fogva volt az asszony.) [Mv; MvLt 291. 142a–3b átirásban!]. 1700: Janko Thamas Uram fogva ott léven még szollita engemet s kérde mint maradhatok, mondom igen vékonyan bizony mű [HSzjP Th. Damokos de Zágón (50) vall.] * ~va visz. 1542: Kys Petert ... fogwa wytte Moldwaba [Fog.; LevT I, 18–9]. 1570: Gergel es Leorinch város Zolgai vallyak hogy mykor az Trombitast az Thorombol ala hoztak volna es fogwa vynnék az foghazba, zabo Janosis velek megen volt [Kv; Tjk III/2. 30]. 1573: mykor fogwa vyssik volt az Santat Mond volt Noh En vallom Ennek kissebseget de ahwl en Syrok Mas otth beonbelis [Kv; i.h. 68].

8. (vmilyen eszközt/fegyvert) ~ vki ellen/vkihez/vkire (vmilyen eszközt) emel/ráfog vkire; a ridica asupra cuiva ceva; auf jn etw. anlegen. Szk: ballát ~ vkihez. 1629: Andras ... sokszor fenietgete Uramat, hogj eo hozza az Ura csakant foga, bizony eo is mingjart ballat fog hozza [Mv MvLt 290, 157a] * csákányt ~ vkihez — ballát ~ vkihez * fát ~ vkihez. 1692: Buntették Kőrösi Szabo Mártont hogy az Urához Fejer(uary) Mihályhoz fát fogot az üstökéhezis kapot volt [Kv; Mész-CLev.] * fegyvert ~ vki ellen. 1806: Fogatt é valaki és ki ellen fegyvert [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] * fejszét ~ vkihez. 1680: Beres Mihaly diuortialtatni kiva(n) feleségetől his de causis. 1. Mert hitetlenül hagyta el. 4. Fejszet és késtis fogot hozzá [Szjk 150] * kést ~ vkihez kést ránt vkire. 1598: Sarkeozy Janos az aito felen kest fogot vala hozzaia [Kv; Tjk V/7. 160]. — L. még fejszét ~ vkihez * páldát ~ vkire botot emel vkire. 1746: Midőn el akarok hajtani az Marhákot protestala az Titt. Ur(am) udvari Birája hogy senki hozzá ne nyujjon mert kezit már réa tette de mivel hogy Paltzát nem foga senki réánk hogy előnk(b)e allyon tsak el hajtok mivel ugy volt a Parancsalatunk [Szentmária^a IB. Román Alexa (35) jb vall. — *Később: Almassztmária K] * pisztolyt ~ vkire. 1752: Tollo szabadulás után a' Felső Határunkon lévén a Falusi Gyermekek ökrökkel ... Tisztarto Boer Samuel Vram reájok menvén Pistolyt foga reájok [Abos-fva KK; Ks 8. XXIX. 29] * puskát ~ vkihez puskát szegez vkinek. 1599: Rlcta Providi Petrj Pokos Anna fassa est leanyomhoz egy reszeg Koszak puskát fogot [Kv; Tjk VI/1. 384]. 1632: Georgy Deakis az lelkeuel rutabbul szitta az Azzonyt seot megh puskatis fogott hozza [Mv; MvLt 290. 96b] * szablyát ~ vkihez. 1573: Rothues ferench vallia, hogy Az mely Eyel Keres-tury petert megh vagdaltak volna, Masnap talalia Eotet Kappa Myhal Kerdí teole hogi ky myelte, Mond hogi ... valam legeniek . megh akartak fogny, De eo is Zabliat fogot hozzájok es wgy esset rayta [Kv; Tjk III/3. 53] * szehercdt ~ vkihez. 1582: Stephanus Thakach fassus est hog Neminego legeniek haborganak volt korehio-mayan, es eg Mashoz Zekerczet fognak volt [Kv;

TJk IV/1. 27]. 1830: a' Meiszterek ki kérdezésiert Füscher Kováts István dolgába mikor a' Meiszterekre szekértét fogott a' szolga Biro urnak egy Irásért fizettünk 5 Rf [Kv; AsztCLev. 87] * *vasvillát ~ vkire*. 1783: Mostoha Fiam Szilágyi Sandor ... Az édes Anyára vasvillát fogatt azzal által akarta verni [Mezőbánd MT; MbK XI. 67].

9. (zsákmányul) ejt; a lua cu pradă; Beute machen, zur Strecke bringen. 1582: Eggywt valek az Eorizeókkal, es monda Biro Vram, No mychoda vadat fogtatok, Mondanak az eorizeók Im ket Azzony embert hozank kd eleybe [Kv TjK IV/1. 54]. 1636: Kis Mihali eczier egj Nehani rece fiatt fogott vala az vízben [Kovácsna; HSzjP]. 1681: Valaki a' havaso(n) vadász, es vadat fog (:ugi mint erdeit, szarvast, özet, es egyéb olj nevezetes vadat öl, ló vagi fog:) annak neged resze a várban jár [JHb XXXII/57]. 1738: nagy rokát foktunk az harmadikát az Gyekei Elso malmon alol . Bogdány fogatta [Gyeke K; Ks. 99]. 1806: délután tznegét fogtunk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 200].

10. (halat) kifog/halász; a prinde/pescui (pește); (Fisch) fangen, angeln. 1589: Octobris ... Az halazok Mentenek ismeg alla az Thora halaznya Akoron foktanak volt Chywkat 76tot. Esmeg, czompot foktanak 25 [Kv; Szám 4/VI. 43]. 1614: Egy font Czukat, kit a halazok az fokon fogtanak volt [Kv; i.h. 15b/X. 22]. 1725: Most az Maros ki szokot vetni, ha halasztasz (így!), gondolom az szakadékokban szep halakat fognának [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1797: azon hely . a Csikos érgére menő helynek nevezetett ... Gyermekek korombá azon helyből magamis sok Tsikot fogtam [Dengeleg SzD; EHA]. 1834: Szorossan rea kell szorittani a Halászt hogy Csikot fogján [Csapó KK; Berz. 21].

11. (igásállatot) befog; a inhăma/prinde; einspannen. 1582: Chaky Dienes koniha zekere eleiben fogott Colosi marton kett lowatt Hwnyadig fizetem f. 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 13]. 1589: fogtanak Masz Zekerben 2 Louat Az Tarka Loak keozibe [Kv; Szám. 4/VI. 114–5 Stenzely András sp kezével]. 1610: a marhat nem Eggiwue fogtuk uala, ha nem fele másul az eő marhaia melle [UszT 4. 9b.]. 1682: Boneza János edgykor csipelni kereczvén el edgy sarga tehenet es edgy tulkat talyiga eleib(en) fogvan el vitte [M.köblös SzD; RLt 1 Zobor Istvan (60) jb vall.]. 1750: 4 ökröm levén . . . ketteit más jobbágy ökrei közzé fogták [Sz; Told. 3 A teljesebb szöve. *cimbora* 6. al.]. 1800: Ifju házok korombá nekem tő szomszédom volt, Popa Juon, és az Attya Popa Gligor, Kik-kelis égyüvé fogtuk marháinkat nem lévén nekem erőm, hogy magamra szánthassak, velle kellett tzmiborálnom [Déda MT; Told 12/113].

Szk: (igásállatot) *cimborába* ~ igás állatját a cimborástársával egybefogja. 1820: a' kinek nagyon egész ereje az maga erején Szolgál, akinek nintsen, azok Ketten Cimborába fogván tsinálnak egy erőt [Jegyenye K; KmULev. 2].

A feudalizmus korában ha két jb v. zs egymagában nem tudott úrdolgában ekét v. fogatot kiállítani, összefogta igásállatait, és így c i m b o r á b a n teljesítette földesurának a szolgálatot. — I. még *cimbora* 5–7. és *cimbordí* 1. al.

12. használatba/művelésbe vesz/(fel)fog; a cultiva, a începe să cultive; bebauen, bestellen. 1592: Thwdom hogj az fanchaliak az orozhegieknek kedvek es akaratiok ellen birtak Nywladot, kertelték az fanchaliak, s az orozhegiek le vagjtak (!), szena fwet fogtak azt meg ettettek [UszT]. 1646: Miotla emberj emlekezetem uagion hun szeőleőnek ualo helj volt minden embernek az hun akart szabad uolt szeőleőt fogni [Torboszló MT; MvÁlt Bereczki család lt. 36. — Pál Sándor kijegyzése]. 1694: ugyan annyi darab szőlőnek valo hely az Verőfényen maradt Vas részre ha szőlőt akarnak fogni [Mezőméses TA; Wass]. 1712: a' Monostoria mellett lévő nagy vadon erdőb(en) az hegy oldalban tiszta nyers erdőből fogott egy darab Szőlő hegyet, és maga ki is irtotta s Szőlővelis beültette [O.németi BN; EHA]. 1762: többet ki hol fogatt* nem tudgyak [Csicsóhagymás SzD; JHbB Tomai László kijegyzése. *Szántóföldet]. 1780: Magok is a' tehetősek kik most biztattyák magokat edgyütt annyi verőt fognak hogy nem építhetik .. mert edgy Gazda két kézzel két három verő építésére nints mód hogy el érkezék [Torockó; TLev. 9/16]. 1796: adott ... egy darab addig merőben haszon vehetetlen oldalt, de a val nem kárt hanem hasznót tsinált mert addig haszon vehetetlen lévén, már Szőlőnek felfogattatván, magának is akkora Szőlő hegyet fogott, hogy azon particulaja az egész el adott földnél többet ér [Lukafva MT; DLev. 3. XXXV/4]. 1817: néhai Péter János Szentes kuttya teteje nevezetű helyen a falu Szabad Erdeiből egy kűs pártécolla (!) szénafűhelyet fogott [RSzF 139]. 1828: Szék nevű helynekis az bokros helyit szokta volt a közönség ökör Tilalmosnak fogni és tartani [Erdősztyörgy MT; EHA].

13. hozzáfoglal; a împreuna cu ceva; an etw. anschließen/gliedern. 1681: Mind ezek a' jövényeny Sellerek, mint hogi a' földes Úr réteből magok(na)k ingyen fogtak fundust, es ugi epultek rajta, azert ha szinten valaki közzölök el akarnais adni örökségét a' superaedificiumnal egyebet el nem adhat [Hátszeg H; VhU 125–6]. 1719: (A földet) fel fogtam s szőlőt Egittem reája s azon fellyül meg nyujtottam Egy részt a Péter Bogdán Battyám részről is fogtam hozzá [Pókafva AF; JHb XXVI. 54]. 1751: a' Kurucz világ le csendesedése után itt Budan a lakosok(na)k nem voltanak házok s fundusok után járo bizonyos darab szántóföldei, hanem az Budai, Diósi és Kölesmezei határokon lévő közönséges földekből fogván, kinek hol tettett ott szántottak az emberek [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/14]. 1806: (A helyet) ő Nga ... maga udvarához fogta kerítés-sel ... élő fákkal is be plántáltatta [Erdősztyörgy MT; WH].

14. húz/kap vmit; a primi/căpăta; fassen, bekommen. 1625: Tiz Legennek, kik az vr keőrül vadnak husbol nem gazdalkotta(m), mivel hogy az vr konihajarol fognak Etiket[Vajda Ferenczis az

vr Aztalarol fogot Etkett [Kv; Szám. 16/XXXIV. 88, 95]. 1751: a' Tisztartok ... míg eö Excliaio (!) Erdeyben volt ... a konyhárol fogtak egj ket Tal etketsket [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

15. kb. (étket) felszolgái; a servi (mincárurile); auffschen. 1670 k.: En T.T. Eszküszööm az Atya, Fiu, Szent Lelek, telles Szent Háromsagh, és egy bizony eörök Isten eleött, hogy ... Etekfogóji hivatalomb(an) hiven és igazán el járok, az eö Ngok eledelét minden ártalmas (:eledeleknek:) eszközöknek elvegyítéseseöl tehetségem szerint oltalmazom és tisztán fogom [UtI fej-i étekfogó eskü-mintája]. 1736: Az tornak pengig ez volt az rendi: az papoknak és az deákoknak külön fogták más házban az étket, más házban az férfi keserveseknek, másban az asszony keserveseknek, külön házban az vraknak, különben az nemességnek, másban a közrendnek; ... még az szegény koldusoknak is külön helyre fogták az étkeket [MetTr 410-1].

16. ~ vmihez kap rajta/vmin; a profita de; sich nach etw. reißen. 1602: Neb Mathyas vallia .. Akartam el Adny azt az boronat es magat Zekely Leorinchetis kenalam megh velle egy nehanzor de Nem fogot hozza [Kv; TjK VI/1. 571].

17. ~ja magát kapja magát; nici una, nici două şi se hotărâste; sich (ohne viel zu überlegen) entschließen. 1726: Hallottam Hadnagy Uram maga szájából hogy egy mézaros legényt meg fogván ő kglme, egjszer, s mászor rántott rajta 11 Magyar forintokat, es meg keseredvén az Attya, hogy Hadnagy Uramtól vexaltatik, fogta magát Tövisre indult hogy Pápista légjen [Ne; Ks 90]. 1733: (A jh) fogá magát s Feleségéstől méne Volkányba* [Vledény F; BrÁLT Stenner IV. 46 Bukur Boerul (66) vall. Binder Pál kijegyzésében. — *Szászvolkány Br]. 1778: Fogja magát Henricus* s tiznapj armisticiumot kér a császártól [RettE 390. — *Henrik Frigyes Lajos herceg, Nagy Frigyes öccse, az osztrákok ellen harcoló porosz sereg vezére]. — L. még i.h. 382.

18. vmire ~ja magát vmire (rá)adja a fejét; a se deda la ceva; sich auf etw. (ver)legen. 1694: Opre Thama ... fia .. Opre Annoru(m) 10 ... Tanulasra fogta magát, Scholáb(an) lakik [Kis-enyed AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János urb.].

19. szorit; a stringe; drücken, pressen. 1631: Makay Istuanne Szöcz Ersebet Aszony ... fassa est mikor eczer hazunkhoz jöt vala Szalontaj Gergely csak az Isten tarta megh teöle hogj el nem ronta mert ugja(n) az laba koze fogot vala [Mv; MvLt 290. 238a]. 1668: énis fel kapám a Dobai puskáját, hogy bé leojjek oda bé, hozzá loj-jek ahoz á ki leott, á honom alá fogám, s, tsak el süle á honom alatt [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 20]. 1690: tagadom hogy pofamhoz fogtam volna puskamat ex ea intentione hogy meg löjjem [Dés; Jk 295b]. 1745: Csimponjer David meg allott, és puskáját fel tekerve pofájához fogván, Protestált mind Isten, mind emberek előt, hogy réa ne menn-jenek [Kersec H; Ks. 112 Vegyes ir.]. 1792: akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné, hogy Szál-jak le az épületről, mert mingyárt le lő, Arczola-

tyához is fogta a puskát [F. lapugy H; Ks XLVIII 7.6].

20. vmerre/vmifelé indul/tart; a pleca/a se îndrepta înspre ...; sich irgendwohin begeben. 1574: Nagi Imre Nagi Iacob Marton es Balas varos zolgay Azt valliak ... fabian ... az Ablakon Bwt ky Es az kertre fogot hogi ely fwsson ott fogta még Nagi Jacob [Kv; TjK III/3. 350]. 1626: az Beldj vram Tiztartaia az Zent egyhaz vcziaia fele foga [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1711: ménttém Abbafi Sandor Ur(am)hoz első(en) ő kglmit ném talaltam, hogy szolhassak véllé az utan vgy fogtam Biro Sandor Ur(am)hoz, ott is ném fegyvér-keztém Sőt az társam Hollo György puskat ragadot vala azt is még intémm né Cselekedgyél Semit is [Madaras Cs; Born. XXXIX/50 „Antal Istvan Hamoros” (24) vall]. 1772: mü az Kis Galom-falvi* Malom fele fogtunk [EMLt. — *U] (A malomhoz való) árok ásás a' Csatorna alatt való töltés, és a viznek mellesleg való erősítése hogy más felé ne fogjon, csak a Malomra fojjon Hfl 20 [JHb II/17 Kisfenes és O.léta határára von. nyil.].

Szk: vmerre ~ja útját vmerre veszi útját. 1752: ha eléb nem vasárnap Mise után Mótsra fogam uta-mat [Szentdemeter U; UszT 83 Borbándi* Szabó György lev. — *AF].

21. vmerre fordul/tér; a se întoarce/a coti spre ...; (eine Richtung) einschlagen. 1597: Latom hogy az el ieöwe hazatol az úiz pallora ieöüe, enis arra fokek, egikor lata(m) hogy megh fúta-modek [UszT 12/78]. 1604: mikor nekünk Iromos Lukacz meg monda hogy ot wadnak az raczok, Sakodon* latokis hogy weczkere^b Jödögelnek, hat egi felöl meg keritöttek, ketten walank Antal gaspar, el futamodank, en Be dölek egy giepwn gaspar az Erdő fele foga hat öttet el Ertek [UszT 18/139 „marossj Janos Rauay* libertinus” vall. — *M.zsákod U. ^bVécke U. *Rava U]. 1653: A Kozma utczára fogánk az erdő felé [ETA I, 70 NSz]. 1696: (Kovács János) maga egj бүк Pálczával az ösvenyre foga [Mikháza MT; Berz. 17. XII 2]. 1754: Nagy Mihály uram Jed felé fogott a szánnnyával a Bekesdre le jövő útról Jed felé fogott valamelly szánnnak a' nyomát szemeim-mel láttam [Koronka MT; Told. 27]. 1790: a határ ezenn halmocskától fog, egyenesem le [Báld K; BLt]. 1793: a' mint le ment a' gráditson ..., hátra foga a' Sáros köz felé ki járo nagy kapu felé [Koronka MT; Told.]. 1839: le felé fogatt a' Sikátoran, 's el ment [Dés; DLt 20].

22. folyamodik vkhez/vmihez; a se adresa cui-va, a recurge la cineva/ceva; sich an jn/etwas wenden. 1582: Myert hogy Az zena felette meg dragodot vala, Nem tútam húa fogni, vettem Zeo-chy Balint Vramtol 6 1/2 eol zenat f 19/ — [Kv; Szám. XIV/5.57 Eppel Péter sp kezével].

Szk: hitre ~ megesküszik. 1599: ha elegh Nem volna az bjzonsagh hwtrels fogh Jobbaglom, hogy Kan pal chelekette w rajta ezeket [Szinye SzD; Ks] * ide is, tova is ~ ezzel is, azzal is menteg-
tözik. 1809: Mostani büniünket egyenesen meg vallottuk nem tagadoztuk, ide is tovais nem fog-

tunk; ebőlis az jö ki hogy meg rögzött Tolvajok nem vagyunk [UszLt ComGub. 1668–9] * *ins-tanciára ~ja a dolgot könyörgéshez folyamodik, könyörgésre veszi/fordítja a dolgot. 1737: látván*

Bács Juon hogy meg kellessék hálnia, instantiara fogta a dolgot, s a' mellett ugy obligálta volt magát Fejedelem Jobbágynak s e szerént maradot volt meg élete [Katoná K; Born. XI. 79 Sütő János (64) jv vall.] * *reménykedésre ~ja a dolgot rimánkodáshoz folyamodik, rimánkodni kezd. 1774: Bogdán Dénes reménykedésre fogván a dolgot, elhagyta a verést*, de úgy, hogy mindjárt két bört vitessen, vitetett is [RettE 325. — *Ti. a Bogdán hasán térdeplő Szabó György]*

23. *magáénak/övének ~ magáénak állít/tart; a considera/socoti cá ii apartine; etw. eigen halten. 1584: Fodor Albert vallia, ket penzen veottem vala egy darab tafotat es ez zemet birone Annia Eowenek foga hogy az eo vnokaie (!) hogy megh Nem Adam Neky igen meg fenyegete, es egy leankamnak a' zemenek Niavaliaia león [Kv; Tjk IV/1. 247, 250]. 1704: Joannes Laszlo de Dees vivo vocis oraculo solemniter protestat(ur) supr eo. Hogy ... Dés(en) lako Vizaknai István Vr(am) Laszlo János Vr(am) Fianak Mártonnak egy szeg sárga gyermek lovát magáénak fogván, ... a lovat magáénak lenni meg nem bizonyíthatta. mellyért ne sit sera(m) ó kglmet jövendőben meg keresnem [Dés; Jk 344a].*

24. *átv vmit vmiképpen vesz, vmit vmiként kezel/tekint; a considera/trata pe ceva drept; etw. irgendwie behandeln/für etw. betrachten. Szk: a dolgot vmiképpen ~ja vmiképpen veszi/kezei a dolgot. 1752: az Tiszt Tartója, mintegy bolond nével illetét, hogy miért vonogatom magamot, s nem egy aránt fogom a' dolgot másokkal [Buzd AF; Ks 22. XX1a]. 1758: hazud Ecsedi, mert azon levelek, ha vannak, minden bizonynyal az ő kezében vannak, nem a napájánál. Már aszerént fogom az dolgot vele [RettE 56]. * *keményebben ~ja a dolgot. 1629: minthogi penigh hazamnal eset failaltamis, ugy fogam kemeneben az dolgot, megh feniegetem* hogy bizonyj tüzet rakatok az hatara, annak vtanna el szűnt rolla [Kv; Tjk VII/3. 118. — *Ti. a boszorkánysággal gyanúsítottat, aki egy szolgáit bűbájossággal győztört] * *keményen ~ja a dolgot vki ellen. 1653: Borsos Tamás mindazáltal, és a velle lévő atyánkfiai ezt látván, hogy a székelység igen keményen fogta a dolgot ellenünk, . Bástát újabban megtalálja [ETA I, 88 NSz] * *más szemre ~ja a dolgot, másként veszi/tekinti a dolgot. 1774: A Kolosvári épülethez hozzá fogtunk ..., a Fenyő Fának is jó részit még Vágattam volt, de látam ném léssen szükségünk réa ebben az Esztendőben, hatsak más szemre Ném fogjuk a dolgott [Kv; Ks Parkas János lev.].****

25. *vmire/vkire hivatkozik/utal; a se referi la ceva/cineva; sich auf jn/etw. beziehen. 1590: Az all peres azt mongia, az eo kgme Jobbagia ... az en Jobbagiomra tamath ... az en Jobbagiomath meg feniegette ... Azerth ezt az mondast akarta be telliesytteni, Kierth ugian perletteis*

wolna Ennek eleotte s teorwent nem alloth, hanem Vrra fogoth [Gyerőmonostor K; KP]. 1606: Bedeo Mihaly Vram akkori Fejedelemteől adatott Patens levelre fogott volt [UszT 20/14, 77]. 1631: Az mikeppen az Annjok testamentomot tett ot vagjo(n) az testamentom leuelben, s arra fogok s fide mediante irtuk s attukis, hozzak ele s abbol kiteczik [Mv; MvLt 290. 49b]. 1645: az jeoweo kozelb szek napiat p(rae)figallya az teorueny hogy teob testisitit az mellyekre fog eleo allassa [Kv; Tjk VIII/4]. 1718: Kurké [Anna fogh arra hogi egy alkalmatossággal Radosrol* az Malomba mentiben az Komana Erdőn valami oláhok eleibe álván erőszakosan csinálták volna neki^b [Fejér m; Ks 90 — *Rados NK. — *Ti. a fattyat].

Szk: *azt ~ja belé kb. arra hivatkozik. 1770: Keceli Sándor azt fogta belé, hogy a bíróságviselés előtt ment ki* a házából [RettE 243. — *Ti. a visszaigényelt jv] * *bíróra ~ 1598: Az Jk az ket birakra foghnak Jeojenek be az birak, ha ellenek akarnak zolni az Actrix kepeben zollyanak [UszT 13/25]. 1604: Az I. azt mo(n)dotta megh bizonyitia hogy ki fizette az eőreksgeheől s megh az marhabul(is) de ez ellen az Alperes bírora fogott volth hogy eőt s az eő felesgegeth kj ne(m) fizette eőreksgeheől: per hoc be jeő az biro ha vegező biro volth keztek [i.h. 18/7] * *bizony-ságra ~ tanúval való bizonyításra kéredek. 1568: myuel hogy, bizonyysagra fogoth feyerwary Jmre es bizonsagaba meg fogiatkozot, azert mente hattwk Eothues lorincet feyer wary Imretol [Kv; Tjk III/1. 222]. 1570: Lazar Imreh vram penig byzonsagra fogot vala, hogi az feold zynen meg byzonytya, Ember bely byzonsagokkal azt hogy az mely feoldekteől ew Mester vramat tyiltotta, azok a feoldek gyalakwty hatarbali feoldek ew feoldey [Gyalakuta MT; Bál. I]. 1598: Az Ik az ket birakra foghnak Jeojenek be az birak, ha ellenek akarnak zolni az Actrix kepeben zollyanak [UszT 13/25]. 1606: walamj pernek 12 forint alat walo kötesse felől kibeol mind az ket fel bizonyysagra fogot wolt, azert mind az ket fel sucumbalta dolgot, az törwin meg zabaditta keresetiteol, Egiket az masiketol [i.h. 20/297]. — I. még bizonyság 3. al. * *levélre ~. 1573: Ertyk eo k. hogy Zeres Marton lewelere fogh az zer arwlas feleol, Azert ... hywassak Be lewelelew egembe, Lassak meg lewele-nek tartasat Meddeg vagion zabadsaga rea [Kv; TanJk. V/3. 78a]. 1604: Az minth eleózer fogtak az leuelre, Akkor(is) ugy fogtak mi(n)t most [UszT 17/13] * *menedékre/menedékül ~ vkire mentségül vkire/vmire hivatkozik. 1590: az melj féöld felől mynket keress Illyen Valazt tezik. my neki(n)k mas Adta, menedekre fogunk: Zombatfalvi Benedekre [UszT]. 1591: Megh ertette(m) az Actoroknak Az In causactusokon valo kereseteketh, kiből az Ik foghtak volth en ram mende-keyl kiből eleis jeotte(m) (me)g menthem az Inctusokoth [i.h.]. 1609: Az actor azt forgattia hogy az In causam attractus Zent martonon egi darab eoreogseget potentiose occupalta uolna kiert maior potentiat intendal az actor, de az In causam attractus menedekre fog uala Potio (!)*****

Balint [Csíkszereda; BLt 3]. 1618: Az Ik menedekre foghnak Donat Ferenczre es Janosra es Bartha Martonnera Donat Julisekra [Szgy; UtI]. 1662: menedekre fogh valami kalibak elvitelibeol [HSzj; kaliba al.]. — L. még HSzj szolga al. *mondóra ~. 1592: Ha pedyg az mondo az kire en foktam walamy tagadast tenne, Twdomant tezek az ellenes (l) kez wagyok biszonittano(m) [UszT]. 1595 u.: azt mo(n)dgia hogy En azt mo(n)-dotta(m) volna, Egy veka búzat vona el, Az menyere az en zom volt, Azt en ne(m) tagadhato(m), de en neke(m) mas monda, s mondora fogok, Bikafalú molnarra ki az Peter Istvan(n)e Aszony molnaban lakik [i.h.] *testamentomra/testamentomlevele ~. 1574: Az Espotal Mesterne panazolkodasa es kevansaga feleol vegeztek eo k. hogi myert az espotal Mesterne az vra testamentu(m)ara fogot hogy az vra Eoneky hatta volna, Annakaert eo k Byro vram hywasza eleh Teorwenre hozassa eleh Az testamentumot [Kv; TanJk V/3. 97b–98a]. 1596: P(ro)ponit I Ertem hogy testamento(m)ra fogh az A eo kgme, Azert testamento(m) leuelet keuanok [UszT 11/43].

26. előfog/kap/vesz; a lua la rost; hervornemen. 1723: Hozzám jöve Nemasági (l) ur(am) és erőltete a Taploczai utra hogy kulgyek enis az vram Gerebenesre* lévén fogám a fiamott a nyereg Csinálás mesterségről el hívám menynyen el eős az apja hon ninczen [Oroszfalu MT; VGy. — *Mezőgerebenesre (TA)]. 1779: egy Griem nevű consiliarius pap .. felemagyar németfi, addig járt oda gyóntatni, hogy a kisasszonyt impraegnálta .. a gyermek .. meglett az apácák. Fogják azért a leánygyermeket, szép tiszta ruhába takargatván, egy nagy iskatulyába teszik s észszaka titkon .. elküldik a vendégfogadás házához, s kívül az ablakra felteszik [RettE 407].

27. előkerít; a gási/afla; aufbringen/treiben. 1762: Midőn által akart volna költözni vagyis más által költöztetni kik és honét arestaltak a Giczi Czigány portékait, és szeker mellett levő Embert szekerel s ket ökörel együtt hunet s micsoda helyről fogtak ? [Nsz; Born. XL. 82 vk].

28. vkit kerít; a face rost de ... a gási; verschaffen. Szk: becsüst ~. 1589: teőnek ... Kys Budakon* Illie(n) wegezest egy maas keőzeő^b, hogy mind két feleől, két két Attiokfyat foggianak egy bizonyos napon kik az lewelekhez erchjenek, es ha myt adiudicalnak tehat mind egik fel es maas fel tartozzanak az zerintt meg maradnya [BfN 76/16. — *Kisbudak BN. ^aA bizonyásglevelet író közbírák Vajdasztivánról (MT) és Galacról (BN) valók]. 1598: Eleozer az foga bechist my el menenk az Drabo(n)t hazához, Az búzaban kj vonatank, becsilleók eőted fel kalangiajauale egy egy forintra eleget vetelkete(k) hogy ne(m) veri uala de oztan neki alla s ugy foga bechist előzer [UszT 13/41] *embert/jambort ~ döntő/közbíró^t kerít. 1547: wala My nekwnk három Pwztha Tho helywnk My Ezewn nem thw-dwnk wala megy Alkodny . My fogank Jamborokath* ... Ezwk eloth My Illyen Chiereth thewenk^b

[Sv; MNy XXXVI, 53. — *Köv. a nevek fels. ^bKöv. a csere részletezése]. 1570: Filep Antal es Thakacz Istwan, Azt vallyak hogy Nagy Janosné kwile volt eeket az Annyahoz, hogj megh kerdyek Theole ha Megh akarya adny az Eo Rezet az Attya-twl Marathból Mindenbeol theorwennelkwil, Azt felelte az Annyok hogy kes hozza chyak fogyon Jamborokat eois fogh kes ky adny [Kv; TJk III/2. 140]. 1625: Ex ambarum partium Consensu à peresek három embert fogianak es a' kinek nincz adassek megh azok által megh latogatuan kinek kinek nilat [UszT 101a] *fogott embert ~ 'ua.' 1570: Orsolya chyegwdy (l) Janosne ezt vallya, hogy Az Thorday azzonnepek mykor Eothet Byzonsagra Idezyk volt, Az kor az Nyreo Matt-hiasne Azon kery volt Eoteth hogy Azt vallanaia hogy eok fogoth Embert Nem fogtak sem keze- ket Beh ne(m) attak volna ... De eo nem akart vgy vallany [Kv; TJk III/2. 173c] * (köz)bíró^t ~ 'ua.' 1586 k.: mikor Immar az megh holt János kiraly Tordan volna Fodor Istwanis ky Akor Biro wolt által ment Tordara az ő kiraly Biraia- ual Eppel peterrel es Igiarto Benedekkel ... es ott egy Akaratból az ket fel Idegen bírot fogta- nak [Kv; TJk IV/1. 566b]. 1671: Testis Circum- spectus Blasius Matko ... fatetur vegeze Barrabás Peter Vram és Barrabás György Vram hogy ültessenek embereket le, s fogjanak köz- bírá^t [Kvh; HSzjP] * (más)urat ~ magának (más) földesurat keres/kerít magának, más földes- úr keze alá adja magát. 1602: Varga istuan ... meg eskuue(n) mj elettw(n)k, hogy Bamfj istua(n) vra(m)nak eőreokos Jobbagia lezen fiurull fiura holot pedig valami go(n)dolattialból meg futamodnek auag' más vrrt fogna maganak tehat kotj arra magatt . akar mj nemu neucl neuez- tetett helieke(n) kaphattiak fogiak meg az eo maga hutt leuele tartasa zerent [BfN] 1617: ha penig valamj gondolatyaban el szöknejek, es mas vrrt kezdene maganak fogny [Nagyfalu Sz; Told. Ia II].

29. Csak szk-ban; numai in constructii; nur in Wortkonstruktion: arbiternek ~ vkit döntő/közbíróvá tesz; a face pe cineva arbitru; zu Schiedsrichter machen. 1597: Lakatos Benedek wallia. Hallottam mastol hogi megh bechewltek wólna az Andras kowach hazat, de mint hogi en- gemet soha arbiternek nem fogtak bizonnial ne(m) thúdok semmit benne [Kv; TJk VI/1. 47] *bíróvá/bíróⁿ ~ vkit 'ua.; idem'. 1579: Jóew- nek My előnkbe Egy felől Mark Miklos lo fw ze- melyly Mas felől lazlo pap vzoni predikator es Mw előttwnk ez alat Megh Irrt dolgokba Melliekbe minket mind ket felwl birakka foganak [Uzon Hsz; Kp 1]. 1604: Az uegezesreol ualo leuel ky adasra, Biraknak abba(n) az dologba(n) fogak Lippaj Andrast Bogarfaluit, Piros Albertot, es Galamb falui Petert [UszT 18/177 „Stephanus Georgy de Bogarfalua" vall.] *fogott bíróⁿ ~ 'ua.; idem'. 1570: Mw lazar Imreh, Balattffy Ferencz kjakendy, Zekel ferencz erniey, Kornis Myhal zentpaly Adgywk emlekezetre myndenek- nek az kyknek illik, hogi mwnek az keozottek

walo dolgokból fogott biraknak fogttanak wolt, nywttody georgi zent demettery, es mas feleol ferencz gereb, balog Istwan* [Szentdemeter U; SzO II, 301. — *Köv. az ügy előadása] * *köz-bírának/bíróul* ~ 'ua.; idem'. 1539: My Syroky Ferencz es esthwan deak zwthory attwk emlékezthre ez lewelnek zeryben, hogy az wytezlo Sombori benedek, es Sombory myhal foganak Mynketh kewz byroywl, es My elottewnk thewnek Illyen zerzyst* [Zsombor K; MNy XL, 136. — *Köv. az egyezés szövege]. 1669: My Désen lako Nemzetes Makai Mihály és Enjeden Fejer Vármegjeb(en) lakó Nagj Enjedi Marto(n) Ur(am) ugjan Cancellarista Deák Atjankfia, ... kéz beadás alatt minket* ez ide alab megirt dologb(an) Köz Birak(na)k fogván tőnek illjen adást és vevést [Borb. I. — *Ti. az előzőekben megnevezett fej-i íródeákokat és egy nemes személyt].

30. Csak szk-ban; numai in constructi; nur in Wortkonstruktion: *katonának* ~ katonát szed/-toboroz; a inrola soldati; Soldaten (an)werben. 1796: Engemet soha Katonának senki nem fogott, nem Assentáltattam, azért desertor nem vagyok [H; Ks 115] * *tíró* ~ újoncot szed/toboroz; a recruta, a lua recruti la armată; Rekruten ausheben. 1800: Martiusnak 30kán szoros parantsolatunk érkezvén az Vármegyéről hogy Tírokat fogjunk, mely végre is Embereket tartoztattunk bé, és megis eskettük hogy Segítséggel légyenek [Torockó; TLev. 5]. 1825: A Tyrok Assentálása-akor három versen Tyrot fogtunk ötöt Azoknak Intertentiojokra Rf. 3 xfr. 6 [Szk; Borb. I].

31. hat vmi vkire, vmi hatással van vkire; a avea influență asupra cuiva; auf jn Einfluß haben. 1586: Giulai Janos vallia, valtiqh keonyeor-gek a leghenyert a' czeba(n) voxot sem Attam megh veretesere, De Zeochy Istua(n) vgia(n) Neki erosseódek, Czigantisz Akar vala hywatnj, sokannis ellenzettek ez dologot, En feokeppen ighen keonyeorgeottem a' Czeh Mesternek de Ne(m) foga Zegedi Gergelis feieigh leszen vala kez es mas gywlesigh [Kv; Tjk IV/1. 555]. 1591: S monda Berekszai Mathe nekem Azert azt mondom hog' az az Janos pap nem Ighaz Ember, hanem hamis, megh kentek az tenereth aiandekkel. De azt Chyelekedem velle, hog' papsagabol ki tetetem minth ollian Embert. En valtiqh intem vala hog' ne szolna vg' senkire de semmit nem foga nalla az en intesem [Kv; KvLt I/60. Math. Albaregiensis vall. — „Petrus Talliany Bnyediensis minister Colosvariensis” keze írásában]. 1630: Szalaj Giörgj ugja(n) eleget pantolodek mind az gazdaval ... s mind penigh Janos Mesterrel, kiert en valtiqh pirongatta(m) feddeodem rea, de eo rajta igen keveset fogat [Mv; MvLt 290. 205b]. 1664: Tompay György . azt mongia vala katonakat fogadok az Szeőke Istvannak mindén marhaját el haytattom ha penigh az sem fogh az pasahoz megiek panasznolny [Császári SzD; Wass]. 1794/1795: a' ki tsak egyszer masszor mengyen a' Templomba azon a' leg jobb Tanitas is keveset fog [M.bikal K; RAK 16]. 1812: En mondottam én instáltam szépen, ne mennyenek most a Groff-

hoz, mert most mint edj meg háborodva lévén nintsen ideje azon dolog igazittásának, de semmit nem fogván kérésém a' tisztelt Aszszonyságok előtt, ki mentek a Groffhoz mindketten [Héderfája KK; IB]. — L. még ETA I, 147.

Szk: *jól* ~. 1843: A' gazdaság folytatására nézve az az égy alázatos instantiám vagon, hogy engedje meg Nagyságod mikor szorul a' dolog, segíthessek kalákával, mert sokszor jól fogna de már fogott is [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenczhez].

32. *átv* ráfog; a imputa ceva cuiva; jm etw. unterstellen/schieben. 1568: Anna Relicta gregory zabo ... fassa e(st) Ezt tudom hogy a mely Ingeth gatyath feyer vary Imre az zolgayara fogoth hogy el veztet, azt en hozam hozta vala az zolgaya hogy meg mossam [Kv; Tjk III/1. 173]. 1585: Hegedws Mathe vallia ... Egher leorincz veressen be leowe, es ez fogolira foga, hogy ez vagta volna eotet [Kv; Tjk IV/1. 520]. 1629: az bizonsagok inferallyak hogy az Incta Teokeoly Janosne az Ara foghta az Zabia lopasat [Kv; Tjk VII/3. 158]. 1718: fenyegetni kezdé ... Josika Sigmond Ura(m) s aszt mongia az Devai tömlőczb(e) küldelek miért mersz rēja(m) olyakat fogni, vane bizonsagod reija [Branyicska H; JHb Csak Ferenc gondviselő vall.]. 1746: az én Tehenem a' Pulyoni szomszéd Falúbeli Bikával meg folytatvann; Eltető Ur(am) arra fogta hogy az ő kglme Bikájával folytatott meg [Szentegyed SzD; Wass]. 1780: (Az erszényt) ki vette, dugta vagy lopta el? és el lopását kire fogta, hogy azzal magának szines mentseget tsinályon? [Msz; BK]. 1804: Ezen romlott házának fáját a Grof Nemes Antal Ur tzigánya Mosikás Peti lopta el ő arra fogta hogy én adtam az én házamtól: de szemben kerekedvén a dolog hazugságban maradt [Hídvég Hsz; Mk Reg. I. IV/122]. 1831: Vas Mihály Fia Pista ... elő adgya: hogy egyelőbb magára vas Pistára akarta fogni a tolvajságot [Dés; DLt 332. 8]. L. még RettE 164.

Szk: *vkire* ~ vkit gyanúsít vmivel. 1766: csak magoktól az mélies káros Emberektől hallattam, hogj az kalácsos szova után az popa Todor Fiaira fogtanak, de a kalákost nem nevezték ki ki légyen [Liget MT; Szentk. Todorus Hárpá (42) jé vall.] * *vmilyen állitást* ~ *vkire*. 1816: Kövenden* ... Gál Sigmond írásban ada ilyen feleletet: Látom hogj az Exponensek Szoszoloja ezen Instructiobanis valamint a Tisztseghz irt Instantiájában nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett, Kérem azért engem kíméljen meg, mint a kire állatásait méltatlanul fogta s fogja [Borb. II. — *TA].

33. *gyanút* ~ *vkire* gyanúval illet vkit; a bānuu pe cineva, a avea bănuu în privința cuiva; argwöhnen, Verdacht hegen. 1732: azt is tudom, hogj égy Pakulár valami Gyanut fogot réa a Juha iránt [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI].

34. (*vkii*) ~ *vmire* vkit vmivel kapcsolatban gyanúsít; a bānuu pe cineva de ceva; jn beargwöhnen, verdächtigen einer Sache. 1598: Zanizlo

Janos ... vallja Jakab deak egynehanj vttal
sapolodot eleottem, hogy nem twggya ha Jonas
deaknak Awagy penigh Craizar Andrasnak Adot
keolchyeon Zas tallert ; megh elseoben Crajczer
Andrast fogta vala rea [Kv; TjK V/1. 235].

35. kezd; a incepe; beginnen, anfangen. 1584:
Ertettek Bfro vram panazolkodasat minemed
Modnelkwl es lagia(n) fognanak az Monostor
vczaj Epitesheoz, De hogy vegheoz Mennyen,
valasztottak eo kcmek keozewleok ket Eoregh
vraimath [Kv TanJk V/3. 283b]. 1597: Mikor
pedig a leankat .. kerdezny fogam hogi mit
mielt neki Sardy Janos, monda, enneke(m) edes
Marton vram nem mielt semmit [Kv; TjK VI/1].
1635: igen megh szegenyedat Zigiarto Mihaly
mondotta hogy el hadgia az kalmarsagott es az
Zigiarto muhoz fog [Mv; MvLt 291. 47b]. 1670:
Akaruan Egieb Ingo bingo Joknak diuisiojahosz
fognj [Kv; RDL I. 153]. 1699: az, mikor az mun-
kához fognak az Aczok continue edgy bizo-
nyos embere ... mindenkor itt legyen, és serennyen
vigyázzon [Kv; BLt]. 1716: háromszor fogatt már
a Feleségéhez, de egyszer sem vihette végbe dol-
gát [Nagyida K; Told. 22]. 1730: egj ven tehenet
... hízalany fogtam [Noszolyi SzD; Ap. 4]. 1756:
fogtunk azon Curialis helynek meg méretéséhez
[Branyicska H; JHb LXX/2. 28]. 1779: Az Ex-
pressust Siettesse az Ur viszzá jöni mert ha Csi-
törtökön estvére leg alabb meg nem jö nem tudunk
mihez fogni [Nagyak AF; DobLev. III/528.
2b Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Köblös-höz].
1780: Cserei Uram Kolosvárról ki jött hogy a
kripta ásátáshoz fogjon [Bethlen SzD; BK]. 1810:
Isten Segedelmével fogtunk a Joknak Conscript-
tiojához, s azoknak fel osztásához [Kv; Borb. I].
1838: Abban a bodulásba vagyok hogy azt se
Tudom mihez fogjak [Babuc K; RLt Kuun Károly
miss. Rettégi S-höz]. 1852: enis mihelyt el mene
irni fogék [Kv; Pk 6]. — L. még RettE 151, 390,
395, 405–6.

◇ Szk: ~ az igazsághoz ragaszkodik az igazsághoz;
a fine la adevár, a se crampona de adevár; an der
Wahrheit festhalten. 1633: ezeket eddig meg orvo-
solhattuk volna, ha mint Atyafiak, verek az igazság-
hoz úgy fogtunk volna, az mint az Christiana fra-
ternitatis charitas dictalna [Sófalva BN; Ks 41.
E. 31] * ~ vkihez kb. gondozását vállalja vkinek;
a se ingriji de cineva; die Betreuung js auf sich
nehmen. 1586: Sophia Tot Matiasne vallia Az
Arwak gazdagh Attiafiay Ne(m) foganak Az
Arwakhoz, hanem ez Mihaly Mester tartta fel
zegenieket, hogy tartia 7. eztendeie vagyon
[Kv; TjK IV/1. 542] * ~ja dolgát vkivel vkivel
fogózik; a se crampona de cineva; sich fest-
halten/an jn klammern. 1763: az ilyen negyednap
hidegből senki magát ne siessen kivenni s ne
is cselekedje magától, vagy ne minden inexter-
tus medicussal fogja dolgát, mint én Mérki Gá-
borral fogtam, s ő is gondolatlanul érvágással,
purgációval megfojtá bennem [RettE 158] *
adóssá ~ adósként elővesz; a lua pe cineva la
rost ca. datornic; als Schuldner vornehmen. 1637:
az en hazamnal mulatunk vala evel az Szalaj

Tamassal, s oda jöue Feltoti Istuanis, s adossa
foga Szalai Tamast, s egi falkaigh mind ugi han-
kodanak egjmassal hogi az Nierget el uitte volna
Szalai Tamass ... Szalai Tamass tagada [Mv;
MvLt 291. 100b] * azt ~ja benne kb. azt hiszi,
úgy véli; a crede, a fi de pärere; er/sie denkt,
meint etw. 1654/1670: fát* vök kezemben hogy
Nádasra mennek s megh foganak engem, azt
fogák benne, hogy eó reájok fogtam én fát [Szé-
naverős KK; LLt Henczel Lénárt (65) jöb vall.
— *Botot] * békességre ~ békességre jut/megy
vkivel, kibékül vkivel; a se împăca cu cineva;
sich mit jm aussöhnen. 1653: a praedicator vrain
támadának reánk .. hogy egyház földén a
kastély ... A város ... más úrral kötő bé a dolgót,
és békességre foga vele [ETA I, 89 NSz. *Ti.
a mv-i vár építése miatt. 1653: kb. más eszkö-
höz folyamodott]. 1666: annak utánna békes-
ségre fogván, mű előttünk felyel meg irt bírák
előtt így alkuvának meg [Uzon Hsz; BLt] *
életet ~ életlehetőséget biztosít/teremt magának;
a-și crea/asigura mijloace de existență; sich Le-
bensunterhalt sichern. 1629: ugj attá el az zeolott
hogj ualami elettet foghion magának [Kv; TjK
VII/3. 68]. 1672: így disponála ő kcmek(nek)
édes anyyok, hogy az más fél száz forintal Ber-
zenczei Janos válcson Fratan Attyara nezendő
ös örökös jóságot ki, és ot fogjon életet magának
[Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. 5. 16] * fogást
~ ? kifogást tesz, kifogással él; a ridica obiecții;
sich ausreden, Aussetzungen machen. 1683: Ke-
rekes Péternel ván Száz Aranya nehanyszor
kertette mind halogató megh adasat, hol egy s
hol mas fogast fogván kérjek megh tőlle mert
minden adosságot el igazította velle, semmivel
sem ados néki, mert egybe irant igen Mester
Legény [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár
vegr.] * fűre ~ legelőre fog/kapát; a deprinde
cu pășunatul; an die Weide gewöhnen. 1790:
A Paripák is most <jól> vagynak, már ha na-
tságot parantsolna Szeretném őket Fűre fogni
hogj tisztulnának a poros iszapos Szénától [Szi-
lágycseh; IB Fogarasi István lev.] * a fűst ~
vmit a fűst megfog vmit, vmi befűstölődik; a se
afuma; verräuchern. 1680: ezen haz(na)k felső
padlását az fűst fogta mind az által jo, also pad-
lása földelést kíván [A.porumbák F; KvLt Inv.
5] * gond ~ vkit vmivel kapcsolatban gond
szakad rá; a se abate asupra cuiva o griji;
jm eine Sorge zufallen. 1791: Engem ugyan
nem kitsiny gond fogott a Ludesdi épülettel,
mert sok pénz kell materialékra és mester
emberekre, most seminek árra nintsen [Ben-
cenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * gondját ~ ja
vkinek gondját viseli; a se ingriji de cineva,
a avea griji de cineva; für jn sorgen/Sorge tragen.
1569: az toth Janos felesige megh bolondwla de
Hog mywel Bernald balas attya fija vala az a-
zonnak wgy Mynt csak tutorul foga az lozagal
Egyetemben gongyat az ázzonnak Es az gyer-
meknek [Kr; Bál. 78] * gonoszságra ~ gonosz-
ságra rábír/vesz; a îndupleca/determina pe cineva
să facă un rău; zu Boshaffigkeit bewegen. 1583:

Nag kiattassal ki futa Biro Mihál felesége, es monda hogy Az vra az eo Zolgalo leankayat Eolebe Zoritotta volt, es gonossagra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; Tjk IV/1. 141] * *gyengéjén* ~ *vkít* kb. vkinek a gyenge/sebezhető pont-jára tapint vki; a atinge punctu vulnerabil al cuiva; jm auf den wunden Punkt rühren. XVIII. sz. v.: énis Gyujto vrat a' gyengéjin kezdém fogni; 's végre annyira mentem, hogy nem tsak meg ismerte azt, hogy Ngtok nem annyiban hibák, mint G. Battyániné, hanem azt erősítette magais, hogy a' Nagy Grofné és Ngtok közt eddig folyo minden versengéseknek nem más, hanem a kis Grofné az fő oka, es B Zeberg a' Ngtok Seductora, rosz Tanátsloja [GyL] * *hamar* ~ *a pestis vkin* vki hamar megkapja a pestist; ciuna se leagá repede de cineva; die Pest leicht (schnell) bekommen. 1586: Tecczet ezis eo kgmeknek hogy az Scholabely tanitasis, Cessalna Az Iffiussagh es feokeppen a' gyermekek kiken hamar fogh az pestis legienek Attiok hazoknal [Kv; TanJk I/1. 34] * *lopónak* ~ kb. tolvajnak rágalmaz; a calomnia pe cineva fäcindu-l hoj; als Dieb verleumden. 1657: Engemet Petre Telmant ket fjammal edgyüt nylyvan fogot loponak. s azt mondotta az az Rats Gabriel nevü Görögh hogy ő az En hazomnal hálván Hararjat (!) megh metzettük volna, hol mi Dibdabbal szöszsel megh töltvén megh be varrattuk volna. es ily ot kart vallot volna [Nagydenk H; BK 1143] * *mellette/vki mellett* ~ kiáll mellette/vki mellett; a se expune pentru cineva; für jn ein-treten. 1629: keoszeonnye az esse fla Zupouicz Gabor hogy az notarius ... ugy foga mellette, mert bizony most az Toromban ülne [Kv; Tjk VII/3. 84]. 1671: némellyek ... Poor Bađintne javainak divisioja(na)k ideje(n) mondtak oly szokot hogy tudnylik, Mit fogsz ugy mond ezek mellet az Calvinista ebek mellett [Kv; Tjk VIII-11. 43-4]. 1727: Csodálkozom kegyelmeden hogy az cseledim mellet Semit nem fog, bajoskodásokban nem hogy szapartitani kívánná őkt, de még idegenitti [Szentlélek Hsz; Ap. 2 Apor Péterné Bara Sigmondhoz]. 1799: nem tsuda hát ha fognak is mellette*, mert nem tudgyák az ő belső titkait [Dés; DLt. — *Ti. a barátok] * *nem* ~ *a csákánya* nem vág a csákánya; tirnă-copul lui nu e tare; seine Spitzhacke schneidet nicht. 1782/1799: a' Bányászi Mesterséghez értenek többnyire ..., hanem azok közzül némelyek alkalmatosok, némelyek pedig nem alkalmatosok mert ha értikis a' Mesterséget, Vénsegek, vagy egyéb erőtlenségek, 's némellyeknek tudatlan-ságok mián nem fog a' Tsákannyok [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 337-8] * *orvnak* ~ kb. tolvajnak rágalmaz; a calomnia pe cineva fäcindu-l hoj; als Dieb verleumden. 1638: Latam hogi Szylagi Janosne aszióniom az Tarczaine Satoraban wl, es igen sir s kerdeim mi lelte s miért sir, monda Jaj Edes Aszióniom hogi ne sirnek ugi mond, mikor es varga Ferenczne Ornak foga, hogi giwkereiet loptam el [Mv; MvLt 291. 160a] * *örizet alá* ~ *örizetbe* vesz, *örizet*; a lua sub

pază; bewachen lassen. 1793: edgy Hájogos nevü erdötskét örizet alá fogván olyan kö-zönseges aprolekos elegyes fát nevelt [DLev. 2. XIIIb/b. 16] * *pártját* ~ *ja a. védelmére* kel, mellé áll; a lua apărarea cuiva, a se alătura cuiva; jn beitreten. 1568: Georgius Kotang fass(us) est az kayantay ember azt monda zabo gas-parnenak, te azony Inkab zereted asz Ciganokat hogy ne(m) mynt az magart merth partyokat fogod [Kv; Tjk III/1. 195]. 1590: Kerde-m* helfer Andrasnet mo(n)dek miért fogia partiat kigtek az legennek [Kv; Tjk V/1. 45. — *Ifiun Bonczydaj Gergely]. 1600: illien nilwan walo latornak fogaik nemelliek partiokat oltalmazsak [UszT 15/252]. 1813: Nem tapasztaltam hogy az Arendátorok kezek alatt pusztultanak volna a Szolgáló Emberek, sem a Taxások, ha pedig valami bajok adta elő magátt láttam hogy párt-yokat is fogta [Killyén Hsz; MvRK]. — *b. pártfogásába* vesz; a lua sub ocrotirea sa; jn in Schutz nehmen. 1682: mikor ennek az Peter Nevü megh fogot Inasnak az Nagy Annya gyermeket hozza ez Vilagra Csutak Uram ioszagan lon ez Vilagra akor is Csutak Uram foga partyokat .. az edes Annyatis hogy megh fogak fattyazasert. Annak is Csutak Uram foga partyat mint iobbagya gyermeki(ne)k [Impérva Cs; Born. XL. 94 Gazda Istvan(n)e Margit (60) vall.]. 1757: Demian. Iuon az akkori szol-gabiroval discretio által valahogy ugy meg egy-zett hogy a dolog megint el nyomult, annaku-tánna énis szegény ember lévén, s látván aztis, hogy az Udvari Tisztek pártomott nem kívánják fogi belé hattam, mely szerint mostis azon Ré-dei részen lévő emberek birják [Galgó Sz; JHBK LIV/6. 15] * *pázmára* ~ csfkonként/sávonként véve átkutat, átpásztáz; a cerceta bucătă cu bucătă/pas cu pas; streifweise durchsuchen. 1755: Sára Aszszony az maga kertébe híván Palkó társammal, mondgya: fogjátok pázmára fiaim a Törökbuzát, mert itten bizonyoson tanalunk valamit tanaltunk egy kiss vászon zacskoc-skát [Déva; Ks 101] * *perbe/perhez* ~ *perbe* hív; a piri, a da in judecată; jn verklagen. 1570: Erzebet Keomyes Thamasne, Orsolya Aztalos Lörinczhne ezt valliak hogy Az Annya Kwthy Antalt hengernek Monta volt Melly zyda-lomert Kwthy Antal perbe fogta volt [Kv; Tjk III/2. 102b]. 1629: mikor Borbely Ferencz Czi-szar Janosnet el ueöve akkor vala ket loua sze-kere s kalmarkodanak s neha neha, jolis, laktanak az mint vettem eszemben, de egikor perbe fogak az Aszont az adossagert .. addegh per-lek, hogi kalimar aruiabolis ki fogia s iuta az Borbelysagra ismet [Mv; MvLt 290. 174a]. 1689: vdvezult Fejedeleim Aszszony eo Nga an-nuentiajabol perben fogtam vala szegeny Boer Sigmond Uramot, de az törvényre ne(m) mervén magát bízni az dolgot velem bekeségre hozá [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével]. — *L. még SzO II, 326* * *szembe* ~ *a. vádol*; a acuza; jn einer Sache verklagen. 1603: hitesse meg welwuk az Jo azonj hogy az kis giermek az mi attiank

fia weretöl walo ha meg hitetj welwnk hagi az mj atiank fiatol walo, hat mindent kezek wagwnk wele meg oztanj. A(ctor) ... az Első törwinkor Zemebe (!) nem fogtak wele sőt az gyermeknek akor rezelis (!) Jgertek attakis, [hat most aual Zembe ne(m) foghatna [UszT 17/65]. 1625: Az A Azony bizoniczia hogy eő Artatlan vetetlen azokba(n) az szokban az kikkel az I szembe fogta [i.h. 90a]. — b. visszavág, ellene vet; a replica/-riposta; gegen etw. einwenden. 1606: De az A. azt mo(n)dgia hagi eőtet a' teorveny keözbe fogta megh ne(m) chelekedhetne volna: melyre az I. zembe fogia hagi eőtet teorüenihez ne(m) hitta docealtatni keüan(n)ya [i.h. 20/42]. — e. elővesz/kérdőre von vkit vmiért; a trage la räs-pundere; jn zur Rede stellen. 1610: euuel foganak szembe, azert uoltam zolga, ne tauoztam uolna el a marha melleoll [i.h. 4.9b]. 1723: Nemasági (!) vram rut dolgott kovetet el rajtok mind aszszonyokon, férfiakon szembe fogta az Asz(szony) eő kglme jobbágyit de Csak el imezték, hámozták, hogy Nemasági ur(am) ketelenitette eőket arra [Hodák MT; VGy. Buta Flora (50) jb vall.]. 1761: nálla léven iffiabb Ferentz Lörintz, s mondotta, hogy várjon meg Molnár Jánosné, mert azért a' nyakára gyujtja a' házat, és annak utánna Szembe fogám Ferentz Lörintzet, azon Szokért, hogy mér ő ollyanakat mondani, 's nékem is azt mondá, meg is cselekszem azt ..., hogy meg gyujtam [Szászsztiván KK; BK] * szemben ~ vele ellentmond neki; a contrazice cuiva; widersprechen. 1697: En azert el menék tisztet szerent Also Torjára* Nem(es) Mihalcz Miklos Uramot hazanal nem talalyan hivan eő kegyelmit hazahoz, melyre, azt felele tsak procedallyak nem fog szemb(en) velle, es az fellyéb meg irt Szanto földeknek zalogjaval még kinalam, melyre aszt felele nem veszem el [Borb. I. — *Altörja Hsz] * szembe ~ vmilyen dologgal/vmivel ? vmilyen cselekedetet vet szemére; a-i reproşa cuiva o faptă; eine Tat jm vorwerfen. 1593: en Semmiben meg nem haboritottam az Eskötteket, meg bizonitom, Sem vettem volna fel elewen diodert hagi ily dologgal fog zembe melyet nem chelekettem [UszT]. 1739: indebité vexálván, ollyal fog szem-b(e), hogj fejjverkeztem volna, melyb(en) sem hirem sem tanácsom nincsen [Dés; Jk 294b] * szemtől szembe ~ '' 1772: De hogy Lázár János ur tabulae assesorá lön a haza javára azt gondolta fel, hogy ne kényszerítettessék a nemesség felkelni, hanem minden ember redimálja az insurrectiot pénzzel. Ezt eléggé disputáltak mindenfelől s szükségtelennek lenni megmutatták, sőt Gr Teleki László úr szemtől szembe fogta s kiforgatta mindemből. Ófelsege is disvadeálta levele által, de mégis megvevék rajtunk [RetiE 286—7] * szénára ~ szénára kapat/szoktat, szénával tart; a ține/hrăni cu țin; mit Heu üttern. 1595: Az mely gyermeklovak az oláhoknál vadnak azokat is fogják szénára imár, mert ideje [Sazgy; Veress, Doc. IV, 296 Gyerőfi János feleségéhez Radvanczi Annához]

* szóra ~ szól vkinek/megszólt vkit vmiért; a vorbi cu cineva pentru ceva; wegen etw. mit jm sprechen. 1570: Pesthy Kathws Azzon hithy zerenet vallya Annak wtanna valo Ideoben hogy ez vallo megh Ertetthe volna hogy Zabo Janoshoz Thart Aztal tartasra az Trombitas egykor zora fogya az Trombitast es feddy volt hogy Ne Jarna oda [Kv; Tjk III/2. 33]. 1586: vgian azon napon Berekzazy Lukaczioth vgian azon zokra fogta ... szollion urbeóger Gergelinének, hagi Alkwggiek megh a perésekkel (!) [Kv; Tjk IV/1. 618—9] * szorosan ~ dtv szorongatni kezd, megszorít; a începe să strângă, a constringe (pe cineva); bedrängen. 1820: Dregánne Kováts Máris meg Eskettetése után egy üdö tájban ... úgy szolla a' Feleségemhez: Ugyan járék (igyl) a Báronéval én néki pénzt vittem fel, s, hogy mind fel nem vittem a' mennyit kívánt, szorossan fogott meg Vaskalánt vett a' kezébe s inasostol edgyütt meg akart verni, a restantiáért Bundámatis el vétette, leis kurvázott [Várfva TA; JHb 48 Budai Péter (42) fogadós vall.] * törvényre ~ törvénybe/törvény elé szólt; a traduce/chema pe cineva in fața justiției; vor Gericht laden. 1570: Mikor Josa deakne ez veget myert zeoleyet ely beochwiltette Theorwenbe fogta volna hogy teorwenbe allottak volna Josa deakne p(ro)curatora azt felele Bachy gérgh ellen, hogy az parancholatot Meltatlan es pathwaroswl hozta [Kv; Tjk III/2. 108]. 1603: Azok közzül penig az kit (!) törüenybe fognak, Magokrol ha el mütathattak, es Authorat adhattak, ki indyttasabol czelekettek legyen, ő velek kegyelmesben czelekegyenek [Kv; TanJk I/1. 454]. 1678: aszt az Zagori Ferenczi resz Portiot ante omnes alios Donatarios legitime apprehendalván, sok esztendeig birtam, osztan mint es hogy kötölőzött bele, es tsudalatos utakon, modokon ... fogot Törvenyb(e) es vött Contractusra ... Kende Janos [Törzs. Osdolai Kun István a fej-lez]. 1745: holmi dirib darab vass eszközeimet Zaharia az maga mű helylyében fel mivelte, én midőn eszre vettem faluszékln törvényre fogtam, perlettem kárainat kölcségeimett hogy meg fizesse [Szásznýres SzD; Ks Décei Mihály (65) jb vall.]. 1814: Makai Miklós az törvény szerint nem tehette volna hogy Tutorság alatt lévő árva, és minorannis (!) Testvér ötsének Makai Mihálynak azon meg nevezett Jokból sorte Divisionis obvenialando részétis abalienálja: Azért ... Sogorunk ... az irt Jok(na)k rehabéalhatásáért törvénybeis fogta vala [Borb. I] * vkinek ügyét ~ja vki ügyének pártját fogja, vki ügyét pártfogolja; a sustine/prijini cauza cuiva; js Sache in Schutz nehmen. 1632: az en atyam Sombori Laszlo kezehez vött volna hogy causamnak ratiojat adna(m) mi oko(n) fogta volna igyemet [Szjk 39] * zálogot vesz; a lua gaj; Sfand nehmen. 1714: Ado kéri jötte nek hozzánk ..., két izbenis Zállagunkot fogván, nem gondolták a Zállagot elegedendőnek lenni, hanem harmadszor is vissza jötte nek hogy az üstünkötis el vigyék [Bölon]

Hsz; INyR Damokos Eva (18) vall.]. 1771: Ha valakihez a bíró zálaglót küld akármilyen színű dolgot, és ha a zálagló zálagot fog és azon gazda vagy cselédje a zálagot kivénné a zálagló kezéből vagy megszidná büntetődjék flor. Hung. 1 [Szemerja Hsz; RSzF 94].

◇ Sz: *ördögöt* ~ törököt fog, megjárja, rajtaveszt; a o páti; ihm/ihr ist übel angekommen. 1750: külömb(en) nem lehet ha csak meg nem fogatik, mert ugjanis szabadon léven, egj vagj más fejjverhez kapvan az ördög nem aluszik. az mint mondotta is hogy ugj nyulljon akárki valamijéhez hogj ördögöt fogh [Bölön Hsz; Ap. 3 Donáth György Apor Péterhez] * *szelét* ~ *ja uminek* megszimatol vmit, rájő vmire; a-si da seama (de ceva), a afla (ceva); herausbekommen, hinter etw. kommen. 1631: Azt láttam én is itthon, hogy soha oly rossz asszonyállat nem jöhetett ez városra, az kit ő nem ismert, s mindjárt szelét fogta: ki atyjafia volt, ki miye [Mv MvLt 237a–40a átirásban!].

II. *segédige* 1. a cselekvés/történés valószínűségének kifejezése; pentu a exprima probabilitatea acțiunii/intimplării; als Hilfsverb, zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit einer Handlung, eines Geschehens. 1582: Az bekesegh vtan esmegh im most megh haborottak, kinek vgia(n) hagine fog oka lenny [Kv TjK IV/1. 522]. 1585: Ember Iános vram vallia, huswet eleot valo Zeredan fogta Zwiny a' giermeket [Kv TjK IV/1. 453]. 1595: azt en nem tudo(m) ny volt abba(n), merth azt megh ne(m) latta(m), ezt kochiúal (?) fogta úala oda hozny [UszT 10/14]. 1601: Deliberatum In Ca(us)a Annae Sos Mivel hogy Orosz Mihály nevű Ferje hitetlenül el hadta már negyedik esztendeje, absolvályuk féltven az Satannak nagyob törritől noha meg fogot esni, de arrais az Ura infidelitassa adott okott [SzJk 251]. 1640: Marton ... Kutasnit fogh szallason lenni [Mv; MvLt 291. 238b]. 1684: egj Cziko János nevű Nemes ember . attya fia fogott lenni Marosine Asszonyom(na)k [M.igen AF; Incz. V 55a]. 1694: Kenderesi orsolya akkor fogott megh halni mikor boldogh emlekezetű Apafi mihály Kolosvart obsidealta vala [Kv; Mk III. XXXVIII. 1011]. 1700: Irtam nemelj nap nyavaljás Lakatos Ferencz Ur(am) mellett Kglidnek, Sogor Uram ő kglme Almasi Istva(n) vr(am) fogta praesentálni [Dés; RLt]. 1716: abban az nyavaljában fogatt meghis halni [Nagyida K; Told. 22]. 1728: egy Szabo István nevű ősz örökös . Jobbágy innét Cir. 15 Esztendővel ez előtt el szökött volt, s Gálfalvi János uram fel kerestette de egy Siga nevű fia Magyar Országban fogott maradni [Balavásár KK; Ks 13. XV]. 1736: a mint hallottam a tolvaj kiáltás hajnalb(an) fogat lenni [Algyógy H; BK]. 1745: Kalaputi Szabo János ez is akkor tájban szökvén ell, maga meg fogott halni, de maradt egj János nevű fia [Nagyszeg Sz; WLt]. 1746: ugj tetszik hogj ezeken kívül fogott még edgj par pistoly lenni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1764: most van két Borjua it és egy kantza ló, de ez a Spo-

tállyé fog lenni [Méra K; Aggm. C. 30]. 1774: Én ... Vintze Péter adtam el Tavaj az ide valo Udvari Biroval Magyar Juonnal három Jármos Ökröt, amint maga is fogta tám fateálni [Szépenyerüsztmárton SzD; KS Conscr. 104–5]. 1792: talám még kelleténél is többet irtam volt, s helytelen írásom(m)al megis fogtam Ngodat bántani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800: Tavaly fogta jární olyan Guber(nialis) Commissio, hogya a'Halottakat 48 ora előtt el-ne temessük [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. 1812: Ugyan az Exp(One)ns Groff irtol hallottam aztis hogj edj néhány pár ezüst kését villáival kalánnyaival edgyütt (:mellyeket talám Szebenben fogott volt vásárolni;) el vitte magával . a Groffnéja [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esperes vall.]. 1813: a' mint a' Talpal huzalkodtak edgyütt ugy fogta meg Sertení a' Dobolyi Uram ortzáját a' Talp szélle [Dés; DLt 56/1814]. 1848: azt Márkus Villa maga fogta el orozlani [Zilah; KLev.].

2. a cselekvés lehetőségének kifejezése; pentu exprimarea posibilității acțiunii/faptului; zum Ausdruck der Möglichkeit einer Handlung. 1700: Egj Molnár al(ia)s Mester Tuon nevű Jobbágját ... ismertem; a ki felől ugj hallaton (!) volt hogj eő kglme az földes uratol ... vásárlatta volt meg; de mivel fogta meg venni eő kglme nem tudom [Telek H; Szer. Nicolaus Dragán de Telek (72) nb vall.].

3. a jövő igeidő alakítására; pentu formarea timpului viitor al verbului; zur Bildung der Zukunft. 1589: Jokor Jeottel Ide mert Igen felek az en vram Igen beteg megh fogh halni [Márefya U; UszT]. 1651: Kgd samarais külte(m) egy fekeoteot, mellyet az magam Leanywal köttette(m) ha kgd szeretni fogia, teobbetis köttethetek [Fogarás; BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna Bethlen Ferencné Kemény Kátához]. 1670: ő kgme is arra ígerte magat hogy vagy bor vagy meh ser vagy szabad sert it fogok arultatni [Dés; Ks 41. 1. 10]. 1683: valamikor az Egerhatiak kívanni Fogiák*, tartozzek kiadni [Szilágycseh; SzVJk 117. — *Ti. a harangot]. 1691: ha mib(en) kívántatni fogh az eo kglk successorávalis magát és hivatallátis segejtessé [Kv; Törzs]. 1701: borjus tehén van már őt még egy fog lenni ha későre is [Mezőbánd MT; Ap. 6 Makaj Mihály Kálnoki Sámuelnéhez]. 1719: Eczenk Istvan joszagat vettem meg Örökösön meljik(ne)k onussa Contractusombol ki fog tedczeni [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1745: Gáll Peter ... Gáll Janos egj Fia Mihály ... Gáll István innen elmenvén Debretzenben commoralnak mind a' hármán, Kovácséknak fogják magokat ottan hivatni [Szer Sz; WLt]. 1759: azon ... Jobbágyok közül két Gazda Jobbágy, a' mellyik nékem fog tettzeni, nékem maradjon [Moha NK; TSb 2]. 1799: Mi eze(n)el keményen parantsoljuk hogy ezen erdő fel ne osztodjék Te Bíró magad fogol számadásra huzodni mint parantsolatunk ellen rugodsz a közönséges Jonak meg akadályozója [Torockósztyörgy; TLev. 10/7]. 1804: az ural . közleni fogam [Sárpatak MT; Born. Gr. Teleki Domokos főispán nyil.]. 1832:

Az őszi Buza pedig jó rendileg mind elfog vetődni [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.]. 1844: a Deesi Czizmadia Czéh remek készítésre (!) hat Egyéneket bortsátott ... mely mivek elkészítése után mestereknek fel fognak hiteltelni nev Szerint Ezen Szemelmek* [Dés; DLt 855. — *Köv. a fels.].

4. a jövő igeidő alakítására ↔ a cselekvés/történes valószínűségének kifejezésére; pentru formarea timpului viitor al verbului ↔ pentru exprimarea probabilității acțiunii/faptului; für die Bildung der Zukunft ↔ zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit der Handlung/des Geschehens. 1634: Ez leuelwnk praesentalo Mihaczy Demetert es Crakay Andrast ket emberwnkeöt kellettűen Molduaban az vaydahoz ... kwldenwnk ... Hineinknek hagyjuk es paranchollyukis posta louakot aduan alajok gazdalkodgyanak nekiek, es felelmes helyeken ha keuantatni fogh elis kisertessek eöket [Borb. II. fej.]. 1716: tū egy üdőben fogtak megh betegedni az Léányommal [Nagyida K; Told. 22]. 1722: Ha mit a pusztá Nobilitaris fundusokan fognának ... éppiteni, tempore redemptionis azon éppítés estimaltassek és eo kglmék(ne)k megfizetessék [Ne; DobLev. I/99]. 1738: Esvén értésünkre, hogj nyomorult Városunk most is terhes quártelylyal fogna terheltetni [Dés; Jk 504b]. 1764: egy Csákánál úgy vágta föbe, hogy talám meg fog belé halni [Nagyida K; Told. 78]. 1807: A Bátoralmat Széplakon fogom találni ... Trésikoval [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

5. felt. és felsz. módú igealakokban a cselekvés/történes esetlegességének v. valószínűségének kifejezésére; in formele conditionalului și ale imperativului pentru exprimarea eventualității sau probabilității acțiunii/intimplării; in den Zeitformen des Konditionals und des Konjunktivs zum Ausdruck der Eventualität od. Wahrscheinlichkeit der Handlung/des Geschehens. 1592: Merai Tamasne, Anna azzoni vallia Eottues Matias Inassa Ideie ki telue veot volt egi Granat mentet, egez granatot, vram megh Inte rolla, hogi nem hozza illendoe ruha volna az neki Inas voltara, ne talám megh fogna errette búsulni [Kv; TjK V/1 244–5]. 1643: ha Garazda Ur(am)nak holta talal teortenni ki fog abban az joszagban szallani, mert enis az uagamet keonien nem engedhetem, melybeol talan nem kicsiny veszekedes is fogna keouetkezni [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1679/1681: üdővel ha a szükseg fogna kivanni arról enis tudositthasam eo kglme által [Vh; VhU 670]. 1718: a mint értettem Fő kapitánj Ur(am) is el fogna menni, de talám amonnan vár még tudositást [Fog.; KJ Rétyi Péter lev.]. 1748/1822: mikor a' szükség vgy fogná hozni, a' Leveleket . a' Leányok defensiojara ki adni tartozzanak [Nagyzsombor K; Kp II. 119]. 1763: a' szebeni Urak Molnárákkal a' Vízét mérték meg, mennyire fogna fel nőni, hogj a' Falunak karára ne lenne [Szecsel Szb; JHb Lupe Masán (50)jb vall.]. 1782: akár melylyik rész fogjon teczni Bátoralm Uraméknak, mélostztassanak meg határozni [Dés; Ks gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1816: ha Nsa-

god dolgait igyekezetesen fognam vinni ... má nagyobb Joszagba fogna Nsagod transferaltatni [Hidalmás K; KaLt Tankó József tt gr. Korda Annához]. 1829: ha forspont léssen maga is ki fogna másnap jönni [Dés; DLt 829].

6. a cselekvés valószínűségének ↔ kezdésének kifejezésére; pentru exprimarea probabilității acțiunii ↔ începerii acțiunii; zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit ↔ des Beginns der Handlung. 1644: ot az feöldön ütakis Nagi Janost, Benkeő Ianos foga ütni de az uta(n) en nem lattam mert haza mentem [Mv; MvLt 291. 415b]. 1653: Városunkban sem látok semmi oly emlékezetre való dolgot — nem is fogtak építeni [ETA I, 142 NSz].

Ha. 1600: fogam [UszT 15/138]. 1817: fogam [Héderfája KK; IB].

fog *fn* 1. dinte, masea; Zahn. 1564: a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitű ember, nem testi foggal rágja [ETA I, 21 BS]. 1570: ... azonba chyuka Lazlo zekercehjet ket kezbe fogttha es vgy wtheotte Bak Myhalt Archwl hogi azonnal ket foga eszet (!) ky. [Kv; TjK III/2. 45]. 1631: effele szobeszed keozben monda Nagy Ferencz hogi meniel te utalatos oczmanj fogas, menj az szeölöre s kapalj az fogaddal mert ha ki megjek ugi czelekede(m) veled hogi minden ember megh zodallia [Mv; MvLt 290. 260a]. 1728/1793: Etzken Miklos ... edes Attyában kést vert, fogát bé verte stöbbi [Albis Hsz; BLev. Transs. 9]. 1767: Ferentz Lórintz ... az örög Köházi Jánosnak két fogát ki ütette [Szászsztván KK; BK]. 1797: felső fogaiból kettő hibázik [Torda; DLt]. 1807: első fogai tsonkák, rothadozott, rósadások [DLt nyomt. kl 224]. 1841: nekem fájdalom a' fogam [Kv; Pk 7].

Szk: ~at csikorgatja. 1591: Zigeti Mihaline vallia az megh holt legini ugian csikorgatta az fogat rea, haiat baiuzzat tepte [Kv; TjK V/1. 174]. 1843: Kis János fogát csikorgotva monda nem Menyek Pistabáty [Bágyon TA; KLev.]. * ~at fen vkire, feni ~at vkire acsarkodik vkire. 1582: Monda Igiarto Georgy, Ieozte Neste kwrwa vgianys kellez vala, sok wdeoteól fentem fogat read, Azonkeozben vonny es verny kezdé* [Kv; TjK IV/1. 53. — *Rengeo Annát]. 1662: Régen feni fogát arra a pogányság, de a magasságú Isten, ki azelőtt hatalmasul csak egyedül oltalmazta, úgy most is emberi erőnek fogyatkozását, őrizését vállalja magára [SKR 47]. * ~a fehérít kimutatja elarulja magát. 1789: vgyan nagy szégyennek tartom azt hogy vgy kerestettek Ferentz otsémet mindenfelé ezzel foguk Fejerft ki mutatták [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelnek]. * ~ára fér vmi fülk a fogához, vmihez fülk a foga. 1815: tudom, hogy valamint az kutyanak az fű rágás; vgy fér néked az fogadra az Tanulás, s úgy mész bé Iskolába, mintha nyuzni vinnének [Ez előtti napokban irtam vala néked Levelet, az melyre is választ, még nem kaptam; el hiszem Urffi, hogy az nem fért az fogadra de el hiszem hogy ezen Leveletem sem szurod az ablakodban [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár

öccséhez] * ~át *vicsorgatja* fogát vicsoritja. 1586: Megh hagial a' leghenieknek hogy Leorinczet A Mihelbe vigiek, de semmi keppen Nem Akaria Vala Leorincz vichorgatta fogat, de vgia(n) be toliak Jozanodny a Mihelbe [Kv; TjK IV/1. 545] * *elvidd innen a ~adat* hordd el az irhátat, takarodj a szemem elől. 1800: el meny baszszam az anyadat, el vid innen a' tsorba fogadot mert mindgyárt meg kötözlek [Dés; DLt] * *kihozza a ~át átú, becsm* kidugja a csórét. 1844: Vár (!) meg baszom a cigány szentedet, hozd ki onnét a fogadat [Torda; KLev.]. * *kitörök a ~a belé átú* beletörök (vmibe) a foga. 1612: volt Thot Ferencznek valami vezekedesse chiani Jstuannal, s megh bekeltetek eeket tudom hogy 50 frt keőtelet veti vala Mihalfy Thomas monda chiani Istwan el raghom ugian ha lehet azt az keőtelet, monda Mihalfy Thomas, ha ragni kezded tudom hogy az ket első fogad ky teörök bele [Msz; BfN Thomas Janossy de Mogioros^a vall. — "Nyárádnagyáros MT"] * *kiviszi a ~át (vhonnan)* elhordja/viszi az irháját. 1842: ha ot kapot volna soha fogamat onnat ki nem vittem volna [Dés; DLt 1298] * *megvásik addig a ~a átú* elvásik addig belé a foga. 1625: hallotta az pap felől hogj monta Fabian Thomas. Megh vasik az papnak addegh foga s agjara migh az teörüennek veget eri; ezt teörüeni közébe monta [Korond U; UszT 180d] * *ropogtatja a ~át vkire* vicsorgatja/vicsoritja a fogát vkire. 1585: Nyreo ferencz vallia, Be leowe hazamba az lengiel kinek Lazlo Newe mind Zolgaiaial, Pallal Mikor ot vlnenek lata(m) hogj en Ream Igen ropogtatiak Az fogokat, es Rette-netes Rutul zidalmaztak engemet [Kv; TjK IV/1. 534–5] * *vásik a ~a (vmire) átú* fáj a foga vmire. 1658: a fejedelem a fővezér hivatalára el nem ment vala Azért mindjárt ez nagy erejével Boros-Jenőnek megvételére elindúla, melyre régen vásik vala foga [ETA V, 269]. 1750: Apám Vramnak az uj Esztendőben egj Hattzeg videki Dámát kívánok tudom is hogy vásik a Foga réa de meg lassa hogj meg ne nyuazzák a Lovát mint az enyimet [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.]

2. eszköz/szerszám fa/vasszegszerű része(i); dinte de lemn/de fier al unei unelte; Zahn/Zinke eines Geräts, Werkzeugs. a. boronáé; dinteale grapei; Eggenzahn. 1807: Három vas fogu Boronák, egyiknek sok fog hijja [Körtvélyfája MT LLt]. 1851: Két vas fogu boronák, melyekben külön külön 42–42 fogak vagynak — egyiknek egyik szárnya el van törve [Érdősztgyörgy MT TSb 34]. — b. fésűé; dinteale piepteni; Zähne des Kammes. XVIII. sz. köz.: az Apradis az eő Mes-terségenek tanulásában Szorgalmatos legyen minek utanna a nagy fogakat tisztességesen meg tanulta az utan minden holnapban egy egy nap engettetik neki az aprodnak maga számára valo munkára gazdája vagy tanito Mestere műszerével ha jól viseli magát az Apród maga Szerezvén Szarvakat [Kv; FésűsCjk 55 „Inas Szegőcségnék modgya” 8]. — c. fűrésze; dinteale ferástráului; Zähne der Säge. 1680: Ezen Kamarában vagyon Csikból hozot deszka mecző egy fűresz vas, melynek

ött fogai ki történek. Ibidem más fogas fűresz vas is két darabokban. [A.porumbák F ALt Inv. 10]. — d. héhelé; dinteale daracului; Zähne der Hechel. 1717: Czigánynak 2. Héhelben csinál-ván fogakat [Uti]. — e. fogasé; cuiul cuierului; Haken. 1694: (A szoba) fa oldalán v(agy)on ket regen festet Fogas edgyik fokos masik fokai hejával valo [Kóvár; JHb Inv.]. — f. malomkeréké; dinteale de la roata morii; Zähne des Mühlrad(es). 1583: weottem egy wyz kereknek valo fat f l d. 25 weottem korongnak 2 Torozko vassat d 52 veottem orsonak valo fat d 32 veottem fognak valo fat, d 25 [Kv Szám. 3/XII. 31 malomszám.]. 1585: az oh wary malomra fogosnak ualo fat vettem p(ro) d — 18 wettem kereknek valo fat, bell kereknek p(ro) f.l. d. 25 . fognak ualo fat uettem p(ro) d. 70 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. 1594: Keouettkozyk. Az Alperety mallomra valo keol-chyege fognak valo fath veottem d 15 [Kv i.h. 6/II. 2.]. 1731: egy felyűl csapo két kövü malom bél kerekéj faragott cserefákból valok egyik 37. fogakra az másik 32 tőre [Kászonim-perfva; JHb Inv. I/25 sub K]. 1761: Vagyon ezen Malomnak . . . jo vas orsot fordito, a külsőt Víz Csapo kerekei, A belsők(ne)k, jo Fogai, külsőknekis, a Felsőnek 34, az alsónak 36, Cupás viz Csapo Fogai, alkalmas közep szerű Viz Padyával és Silibjével együtt [Boz H; JHb LXX/3. 157]. 1824: A középső Bél kerékbe hibázik ött fog [Nyárádszbenedek MT; Told. 37].

3. lépcső- v. létrafok; treaptă de scară sau fuscel, spiță; Stufe od. Leitersprosse. 1666: czynáltattunk az édgyk lécz latorjának uy fogakat [Kv; SzCjk]. 1781: a Gráditznak felső tágossága kilentz Láb hosszúságú, és hét Láb szélességű lé-szen, ebből tellyességgel Semi nintsen hanem tsak a Pádimentum kövek vadnak meg hasanlo képpen a Gráditz harmintz fogaiból egy sintz ké-szen [Óraljaboldogfva H; Kfj]. 1819: A Hijuba járo gráditson három fog hibázik [Ne; Ks].

◇ ? Hn. 1751: Szekes fog nevű helyben (k) [Szentimre Cs; EHA].

fogaeska hímzés minta; model de broderie; Art Stickmuster. 1714: Előkeető széllýen 3. rendbéli fogatskákka ki varrott fl. Hung. 3 [Kv REkLt II. Apafi Mihály hagy. 31].

fogad 1. befogad; a primi/gázdui; aufnehmen. 1570: Zeoch adam azt felely neky hogy valaky azt Mongya ennek hogy latrokat fogattam en hazamba es azokal haygaltatam volna, hazwd Bestie kur-waywl benne myglen ream nem rakya [Kv TjK III/2. 71]. 1614: az szine és elei az város* népének befutánk-búdosánk Brassóba, azhol — Isten jót adjon az brassaiaknak — nagy böcsülettel fogad-tak és kedveztek [BTN 50. — "Mv].

Szk: *fősnak/jiává* ~. 1636: Andras Deakne Azoniom fogada Szekely Lazlo Vramot fianak [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. Bone Janos kitt eöröksegere fiaua az ueghre fogadot hogy az eő szeme hunta utan ide az udvarhoz maraduan szol-gallyon Iobbagiul [Siménfva U; JHb] * *gremi-*

umába ~ keblébe fogad. 1768: Jonas Istvan ... a' blts Cenak kezét advan, es oblingalvan magát a' blts Cenak minden tisztesseges szolgaltatjára hogj a blts Cenak egjik szofogado tagja leszen a' blts Ceh gremiumaban fogadá [Kv; ÖCJk] * *házához* ~ magához fogad vkit. 1625: Engemet az J hazához fogadott volt leanyara Kouaczy Katara es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadott volt [UszT 107a]. 1753: Czigány Harko alias Josi Laczkot Gyermektelen, Öreg Emberek Farkas István Feleségével edgyütt Házokhoz fogadván nem hogy meg köszönte volna, sött oly no-tabilis tolvajkodásra eresztette gonosz kezeit, és két száz forintokig meg lopta [Kv; TjK XVI/7. 211] * *hozzá* ~ 'ua'. 1633/1650: valamely Mester Inast akar szegöttetni, az Eotues mwnek tanu-lasara, Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosan mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budoso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere menven vgy sze-göttessek be az Inast [Kv; ÖCJk] * *keze alá* ~ oltalma/szárnnya alá vesz. 1678: egj Janko Janos nevű orosz legenj ... ada magát Balogh Geörgj Ura(m)nak örökös Jobbagsagara... Balogh Gorgj Ura(m) azt monda te lassad en erővel ne(m) kinszeritlek magad kivansagod, es sokszorj busit-tasod, hogj fogadgialak kezem ala s Kgd adgion helliet hol lakjam [Héjjasfa NK; DLev. 3 XXXI A. 17] * *leányára* ~ vkit vőként fogad vkit. 1625: Engemet az J házához fogadott volt leanyara Kovaczy Katara [UszT 107a]. — A teljesebb szöw. *belefogad* al.j. 1636: Makraj Thamas Ennek fia nintsen hane(m) leanyara fogadott egyget ugy mint Szente Thamast, ezzel mindene köz [Ülke U; JHb Inv.] * *öccsére* ~. 1603: Orgowany Mag-dolna vallia . Varga Janos egikor haza iowe s' monda az felesegenek, Kata, azt mondgia a' Borbely Peterne zolgaia hogy ha eotet hites eochem-ne fogadom, anny pentz ad hogy el elheteonk vtanna [Kv; TjK VI/1. 689] * *örökségbe* ~ örökös-ként befogad. 1606: hallottam Zóke lörincz-tó(!) hogy en soha Jde az eőreőksegebe soha sem fogattam sem fogadomis mikor mirizlohoz mene akkor meg is verte vala kijs hajta onnat [UszT 20/309 „Simo gjörgj lövetej” lib. vall. — *Lő-vétéről (U) való] * *társnak* ~. 1742: Egy Szam-osujvári Márkul nevű igen tőkéletlen örmény réá vévén egj Jobbagyomat, Ortákjának vagj is Kereskedő Társának fogadta czimborálván job-bágyommal, és iminnet amonnat Haczeg Vidékéről háromszáz nyolevan forint árru s: v: kecske bőreket szedett fel ad Creditum melly bőreket ... Gyergyoban adta el [Nsz; Ks 91]. 1783: Subsumálván a falutörvénye a mészárosok között való controvertsiát pro 1-mo: Tetzsett a sessiónak, hogy Mészáros Tamás jurályon, hogy valóságos társnak fogadta volt maga mellé Daragits István a mészároságban [Árkos Hsz; RSzF 291].

2. ~ *vkit* a íntimpina/primi; empfangen. 1605: myerthogy eo felge be leowetelinek immár Napia instal, eo felget penigh felette zwksegh aminth eo felge megh paranchyoltais hogy tiztessegesen fo-gadgiuk [Kv; TanJk I/1. 528]. 1818: idegen le-

temre reménségem felett jól fogadtak's olyan kedvű emberek hogy mingyárt nem lehet ilyeneket látni [Kv; Pk 3]. 1867: Május 1-én jövő Kir. Biztos eő Nagy Méltóságát a' T. Esperes ur fogadándja N. Kapuson, mire a T. Papok is palástosan meg jelenni köteleztetnek [Gyalu K; RAK 132].

Szk: *kegyelmessége alá* ~ *vkit* kegyelmébe fo-gad vkit. 1677: Rátoti Gyulai Laszlo Ur(am) ő kgime . ki ment az Magyar hadak közé .. illy közönséges nagy job(an) való fáradozásáért akar mikor uiszsza kelletnek is jőni Birodal-munkb(a), mindenkoron k(e)g(je)l(me)ségünk alá fogadgyuk [Törzs. fej-i].

3. vállal; a lua ceva asupra sa, a se angaja la ceva; auf sich nehmen. 1570: Zech Myklos hithy zarent vallya ... hogi panazolkadot eo neky Myhal deak hogi Zylagine Neky atta volt az haznak elseo pythwaratis hogi eo Byria Es eo is azert fo-gatta volt hogi zolgalna Neky periben [Kv; TjK III/2. 95]. 1601: Mastis fogadot Zekerere Berb(e), ladat Mit, Arra Jwtték vizza az hayduk es Vdj vertek feől az Zekeret [Mv; MvLt 290. 12b]. 1589/XVII. sz. eleje: Az mely Legeny vagi megh akarna hazasulni vagi az tiztességes Vaczúrat akar-ná az mestereknek megh adni, Ez illien Legennek két hetigh való miuet szabad legien mester Re-meknek meg czinalasa bę mutatasa utan engedni es fogadni [Kv; KvLt KőmCART. 11–2].

Szk: *evikciót* ~ szavatosságot vállal. 1623: E-uictiotis fogadanak mi előttünk Benkeő Georgi es Benkeő Gaspar az szena fwhelyreől az vitez-leo Retthy Istuannak minden teőruen szerint ualo haborgatok ellen. Ha hol pedig nem Euincalhatnak auagi nem akarnak Euincalni tehát kész pénzwl tartozzanak refundalni az felléib megh neuezet summa pénzt Retthy Istuannak [Markosfva Hsz; Borb. I]. 1645: euictiot igirenek es fogadanak [Kozmás Cs; Bál. 53] 1652: ada mw előttünk ... egy feoldet, eőrók arron eőtuén forin-tert azt az pent (!) moysés giorg épen meg aduan, Barta petérnek, Barta peteris euictiot fogada moysés gioginek(!) minden haborgatok elen (Tar-csaftva U; Borb. II). 1762: euictiot is fogada . ha valaki haborigtana érette [Szentimre Cs; Hr 5/41] * *magára* ~ magára vállal. 1711/1792: az huszan öt forintyárol . Albisi Máté István Pap Uram mostan Bitai Praedicator ő kegyelme fogadá magára adsummálá, hogy három Eszten-dők alatt meg fizeti Eτζken Miklos Deák Uramnak paratis [Albis Hsz; BLev. 33] * *menedék/men-edékséget* ~ védelmet vállal. 1567: minden teőr-veny szerint való haborgatok ellen menedekseget fogadanak az megh nevezet luka antal leany keoteletis vevenek magokra [Imecsftva Hsz; HSzjP]. 1598: Mindenyk fel menedeksegeth fogada mindenek ellen [Étfva Hsz; i.h.]. 1614: attuk az mi hiteonk szerint irattatot leueleonket menedekse-gis fogada my nelegeonk augy (!) mi eleotteonk [Kisborosnyó Hsz; BLt]. 1631: adanak Colomban Keresztes es Pal . egy belseő ereokseget illien conditional, hogy Keleme(n) Ianos vr(am) eletygh, es Colomban Keresztesek(ne)k életelkig

ualo menedeket fogada [Szentgyörgy Cs; IB]. 1752: Menedékségetis fogada Rákosi Pál aszszonyomra minden .. háborgatok ellen [HSzjP.] * *pert* ~ *pert* (el/fel)vállal. 1586: Eskwzeom ... Hogy Seo(ha) (!) Sem temagad ellen, Sem Cattus Azeon (!) Ellen Semynemeó Deolgeokba(n) (!) Casusakba(n) Senky mellett Ellenetek *pert* Ne(m) fogadok Sem ne(m) agalleok (!) [Kv TjK IV/1. 615].

4. felvállal/vesz; a lua/primi; aufnehmen. 1577: Nemy nemo Coloswary ember wyonnan Juhot veot, es Idege(n) tarsasaggal tarsolkodyk es az varas hatarana Idegent fogad [Kv; TanjK V/3. 145a]. 1667: Sorban Flojra (!) az eő kgme hire nélkwl és akarattya ellen az eő kgme szenajara idegen juhokat fogadott [Cege SzD; Wass]. 1681: Vagyo(n) az Erdő hato(n) majd két mély földnyire ki terjedő havas-is bikkes Erdejével egygyütt mellye(n) ha mikor makk terem foltos disznokat szoktak rea fogadni és hajtani [VhU 65].

Szk: *bérbe* ~. 1675: Ez mező pásztor Barnasib ... az Város(na)k mezeire idegen Juhokat fogadott bérbe(e) [Kv; TjK 11. 372] * *sértést makkra* ~. 1653: fogattak volt bizonyos szamu sertes marhakat az makkra [Szováta MT; LLt Fasc. 96.4]. 1731: az Iára vizin tul valo бүкös erdőbenn is reszek vagyon az Letaiak(na)k, közös erdő az Aszsonjfalviakkal mikor Makra serteseket fogadnak egjutt fogagjak arra az бүкös Erdore egygyütt oszttyak a vámot [Szentlászló TA; JHbK XXIV/26]. 1761: Mikor Makk termésnek ideje van pénzreis feles Sertést lehet az Makkra fogadni [Oroszhegy U; i.h. LXVIII/1. 194].

5. fel/megfogad vkit; a tocmi/angaja pe cineva; aufnehmen, in den Dienst nehmen. 1570: Repas Myhal ... vallya, Talalta volt zekel petert ..., Azt Montha Am Mostan is veotte(m) vallyam zabot neky az eo penzewel Leorinch Rewen* fogatta(m) zekerst neky [Kv; TjK III/2. 15. — *Lőrincréve AF]. 1585: Az varos vegezesse zere(n)t fogattunk 2 barna Sybot fel wdőre [Kv; Szám. 3/V. 79–80]. 1606: Az keő ne(m) volt elegh, mynket keő hordani fogadanak [UstT 20/322]. 1640: Kolozsváratt egy szekerst fogadtunk s egygyütt mentünk Váradra. [Mv; MvLt 291. 233a-51a átirásban]. 1665: az Öregh Rázmány Istvan ... prokátortis fogadot mar Csepregi Mihály ellen [Gyf; CartTr II. 894 Val. Decsej de Macskás (50) vall.]. 1680: Kovács Lőrinczet is tudom, hogj béres volt, osztán mást fogada helylyébe [Göröcsfva Cs; CsVh 83–4 Joannes Balás de Göröcsfalva (38) vall.]. 1755: Az Vendég hánaknak Kőmivest fagattam [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. 1784: Csáki György Jakab Pálnit asztalnál ül s egykor mond Csáki György a legényeknek, ilyen szoval, legények ez a hegedős enjim mert eszt en fogadtam [Béta U; IB]. 1804: Dolgost fogadok a Szöllőbe helyyettek [Ádamos KK; Pk 5]. 1823: Erdő pasztort fogadtatt [Mezőmadaras MT; MREmLt]. 1834: Az Arato kalákasak(na)k Fagadtam Musikást 3 Rfr. [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt lev.]. 1851: konyha szolgálot nem fogadok

a' mig haza nem megyek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *bérre* ~. 1786: világosan constáll a praetendens szájából, hogy a megírt gyermeket bérre nem fogadta volt; számadó sem lehetett, miel az etassa (!) is legitimo modo nem hozza [Ozsdola Hsz; RSzF 183] * *vkít* ~ *red*. 1573: Borbolya chisar peterne azt vallya hogy chelegeo Margit . panazolkodot azwtan hogy am vgi Mond ely vittek tythkon az my Marha volt mynd penzt Aranyat ezwt Marhat, de am Borbel Ianost fogatta(m) Reaiok hogi meg perellé teollek [Kv; TjK III/3. 147].

6. alkalmaz; a angaja; anstellen. 1612/1723: a' Koronkaik azt kívánnák mi tőlünk hogy egy Megyét tarcsunk ő vélek ..., holott kedvünk ellen hamis Tanitót fogadtanak, az egyes megyének pedig egyenlő akartabol kellene Papot fogadni; ők ezt nem tselekedték; Azért nem tartozunk egygyütt egj megjé vélek tartani [Hagymásbodon (MT) ekl. könyve]. 1835: Oskolákat állított, és Tanitókat ... fogadott [Zsibó Sz; WLT].

7. (meg)ígér/fogad vmit; a promite/fagadui ceva; versprechen, (an)geloben. 1568: Valentinus zy gyarto fassus est Erre Jol Emlekezem hogy Zygyarto Andras es en azt fogattuk, hogy az aruak tartasara soha semyt ne vegywnk sem zygyarto Andras, sem en [Kv; TjK III/1. 175]. 1573: Orsolia Kis zeoch Imrehne Azt vallya hogy Mond az Ember ... Im az en hiteremre (!) tyztessegemre fogadok hogi holnap az teob tarsasagal Be hozom Eokreimet Kegnek annyet hagiok ky az K. Karat meg Ery [Kv; TjK III/3. 118]. 1584: Margit Molnar Gergelne vallya, Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ... Amely Napra penigh elseo fizetést fogadot volna Adny ez Kos Istwan, Arra Az Napra le Nem teotte az elseo fizetést [Kv; TjK IV/1. 319]. 1678: Kis Azzon Napiara fogadok hogi megh adgiak [Dés; DLt 340]. 1630: Mely conditiokat mi ez szerent acceptalua(n), igeriwk es fogadgiuk az mi kerezteni hwtwnkre, hogi minden reszeiben ... megh tartiunk, es masokkalis megh tartattiunk [Törzs. I. Bethlen István nyil.]. 1678: segénységben (!) meg adosodván hozzája, eleteig fogották hogy szolgályák [Cserefva MT; Ks]. 1708: kitem ... azonn penczenek (!) kezünkben valo bucsatotasat fogotta is ő kgme meg Cselekszi de meg edig Csak abban vagyonn [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1742: az Vr Fő Posta mester vr(am) meghis parancsolta Sombori Posta mester Német András Vr(am)nak hogi dolgait componálja .. mellyet akkor fogadottis, de semmit nem effiaalt [Zsombor K; Somb. I]. 1767: (A jb-ok) hat köből buza után öt napi Szántást fogadtanak [Spring AF; JHb XXIII/31 41,43]. 1806: Czopfot nem <ka>phattam de járok benne, és valahogy tsak kerittenek edgyet Hétfűig, így fogadták a borbélyok [Mv; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *becsületre* ~ becsületszávára ígér. 1771: Külttem Variban, hat ökörrel szánnal, Dadai József ígirt szénájért, ki is egynehányszor becsületre fogatta, hogy egy szán szénát ad, — de mint

egyéb dolgokban, úgy ebben is tökéletlenül hazudott [TT 1891. 291 SzZsN]. 1796: Intzédi György Ótsém betsületire fogatta, hogy a' Leveles Ládát, ide Juniusha bé hozza [Kv; Incz. XI. 22b Josintzi Sándor lev.] * *emberségére* ~. 1634: nyerges Thamas Embersegere fogada, hogy mihelye(n) veghez vihetj az lakadalmat meg elegiti Nemes Georgiot [Mv; MvLt 291. 21b] * *fogadást* ~ ünnepélyesen megígér. 1653: Mihelyt Básta kiment az országból, legottan az urak béhozák Fejérvárra Sigmondot, székiye ülteték és idvezlék. Viszont Sigmond is köszönti az országot, és szép fogadásokat fogad az országnak [ETA I. 60 NSZ] * *hitére (és emberségére)* ~. 1562: En fogattam fogadokes hitemre es Embersegemre Ez levelnek zeribe hogy valamikor En kezemből kj kewania*. minden ok vetetlen kezebe (!) bochatom [Zsombor (K) körny.; MNy XL, 138. — *A levélben megnevezett részjóságokat]. 1612: az Vas Janos bizonsagiból világossan megh mutatodik, hogy hitre fogatta hogy semmi bantasa nem lezen [Kv; PLPr I/3] * *igazat* ~ a. ? kb. elismer. 1602: az mi kart az barmok teotek wolt arrol Jgazat fogattak wolt az medeseriek [UszT 16/89]. — b. ? kb. kötelezi magát, jótáll. 1604 k.: Farkas Katus megh eskwt ezt uallia, Tudom hogy Gal Sigmond Jgazat fogada Balogh Janosnének az 4 aranyrol es az eokeorreol [i.h. 18/179]. 1607: Ez Jwueó Aldoza Vta(n) valo keozelbik Czeteortekre Igazat fogada [Mv; MvLt 290. 13b, 16a]. 1788: Ennek nagyobb erősségére kezesül mutatá magát Lemhényi Tamás; de ha a ke(ze)sségét bé nem szolgáltatná, arról igazat fogadának és vállalák magokra Ördög Mihály és Pászku J David; azt, hogy az irt summát a terminusra beszolgáltatják [Arkos Hsz; RSzF 93] * *tiszteletére* ~ becsületére/becsületszavára ígér. 1545 k.: En Sombori Janos fogadok (!) az en atyamfyanak Sombori Mihálynak tistesegemre hogy valamikor entewlem Somborth* rakosth^b es dalth^a meg akarya váltani minden ok vetetlen ew neky megh bochatom [MNy XL, 138. — *Nagyzsombor K. ^bAlmásrákos Sz. ^aDál K].

Sz. 1597: Kwthy Janosne Orsolya wallia Nagy Istwanne monda en eleotte(m) ne aly mert ennekem ellensegem vagy zinte ollya tartom mintha tennen kezettel eolted volna megh az vramat mert mostis elne ha te elne(m) hitegeted wala az hadba(n), ezt halwa(n) Nagy Mathe tudomant teon monda, Azzony ne bezely wgy mert thüdod hogy keotele wagon annak fogadasod wagon arrol monda, Eb fogadot en teneked semmit [Kv; Tjk V/1. 113].

8. *fogadon* ~ erősen/erőst fogadkozik; a fägädui cu täre; hoch und heilig beteuern. 1589: Az meszarosok feleol Regteol foghwant veghezten wegheasztenek varosul eo kgmek, Mind io Istesekel mind Birsagholással, s mind haraggal megh probaltak eoketh, de noha fogatton fogattak, mind azon Altal ez oraig semmy Jot Nem tehettenek benneök [Kv; TanJk I/1. 106].

9. *fogadást köt vkivel*; a paria, a face pariu cu cineva; mit jm wetten. 1778: meg mondtam a

Lovasoknak, hogj én fogadok véllek, a miben akar-nak, hogy az ök apro székely Lovak által s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le döjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. 1797: Kps Lítza Kozma Bumbujjal fogadtanak, hogy ha feleségét rá szedheti és meg paráznítja, két ökrit néki adja [Nagyiklód SzD; LLt Vall.].

10. Csak jelen idő egysz l. szem-ben; numai la timpul prezent, pers. I sg; nur in Einzahl I Ps der Gegenwart: lefogadom, fogadni mernék; aş paria că ; ich wette/würde wetten. 1586: Kalachswteo ferenczne es Kotloczy Imreh ... valliak . zola ezenekpepen Igiarto Georgy a' Beregzazy lukach zolgalo leania Attianak, Ieozte Imreh Biro, fogadom Nem te Akaratodból Irtak az feleletet [Kv; Tjk IV/1. 597]. 1597: Herczeg Gasparne Calara azzony . wallia . monda neke(m) az leany el zeokeot az my leanyunk mert megh hasasült, mondek, fogadom az vrad fia chelekette azt [Kv; Tjk VI/1. 83].

11. bérel, bérbe vesz; a închiria, a lua cu chirie; mieten. 1570: Varga Jakab, hithy zerent vallya, hogy Ew zeoch Gyergwtl fogadot egy hazat extendeigh fl. 5 de we chyak három hetigh lakot benne [Kv; Tjk III/2. 181]. 1585: Czako Ambrus Vallia Ifewe hozza(m) Bota Janos es egy louát fogada teolem betwe(n) eot penzbe Nagy Ianos Ala [Kv; Tjk IV/1. 513]. 1591: ott fogadott volt valamy batom tarto heliet [UszT]. 1630: Csiszar Mihaly ... a piaczon fogadot eokreoket s vontatta maga be az Talpat [Mv; MvLt 290. 198b]. 1731: Had-nagj Atyánk fia eo kgime az Patoczki Regimentből valo ket kapitanynak, . kételenítettett etczakának idejen nagj hamarsággal az Postotul 4 Lovakat fogadni hóllomezdög [Dés; Jk 124b]. 1796: mindenkor a' volt szokásunk, hogy juhaink számára a' következők Esztendőre Havast fogadgyunk [HSzj berszány al.].

Szk: *bérbe* ~. 1763: Manyika Juon mikor a' Tatár hir fel háborította vala az Országat feles gabonát három rakat szekerekkel hozott ide Gálfalvára, mely három szekerek között a második . Lapadát nevű attyafia szekere, melylyet bérben fogadatt volt [Gálfva KK; Mk VII/1. 22 Bába Györgye (36) zs vall.] * *szállás* ~ ni. 1586: Maj l az louas legin gergeolj megien zallas fogadni Eniedre attam —/62 [Kv; Szám. 3/XXIV. 51] * *szállást* ~. 1849: szállást fogadtam a' kis sátnának* és lakhatik ott mint egy kontesz [Kv; Végr. Vall. 15. — *Ti. a nyilatkozattevő a szerezőjének].

12. *felbérel*; a angaja; dingen. 1567: Ezt halot-tam hogy monta Zöcz Fabyane hogy no el hatta az pert merth penzes tanukat fogadoth volt es en meg tuttam Immar meg yedet es azert hatta el [Kv; Tjk III/1. 95].

Szk: *vkít ~ reá vkire vkire vmilyen célból felbérel*. 1570: Anna Zabo Balintne, hyt zerent ezt vallya . Mond fekete Matene Zeoch adamnak, gyanakodom benne hogy Te fogadatt volt ream az Latrokat hogy az eyel mynd Deoselenek es hazamra haygalanak [Zeoch adam azt felely neky hogy valaky

azt Mongya... hogy latrokat fogattam en hazamba es azokkal haygaltattam volna, hazwd Bestie kwrwayul benne, myglen ream nem rakya [Kv; TjK III/2. 71].

13. (feddést, figyelmeztetést, intést) megfogad; a asculat/accepta o mustrare/avertizare; (einen Tadel, eine Mahnung) befolgen. 1570: Jwlia Zabo Gergelne hithy zerent vallya, hogy Ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondanya, hallot sok semmyre kelleo dolgot feleolek feddete Mindenyeke^a rola de Nem fogattak [Kv; TjK III/2. 36. — ^aTi. Zabo Janosnet és Eotthues vagy Trombitas Demetert]. 1582: Márta Pathikarius Antalne^a, Latam hogy Zaz Georg ketzer Vaga Molnar Alberthoz, Azon keozbe el valaztak eg mastol, es mongiak vala Zaz Georgnek a' Nepek, Menniel Georg' De semmikepe(n) Nem fogada, hane(m) megis rea Mene [Kv; TjK IV/1.30. — ^aTollban maradt... valia]. 1631: Ezt is hallottam: az maga feleségétől, hogy az istentelent mindéltig intém, hogy hagyja el az sok imide-amoda való járást, de nem fogadá [Mv; MvLt 290. 237a 240a átirásban!]. 1716 e.: Akik én élttemben halának meg, én mind intettem a mértéktelenségről, de nem fogadták, pedig hiszen az lsten a magok rettenetes véres természetek és tüzes betegségek által is eléggé intette volna, ha fogadták volna [Bethlen Önel. 127]. 1784: a közelebb el mult télen véket^a tsinálván az Exponens eő kgylme, a mű kapunk eleibe a' fejez nyikora, oda mene Andrási Pálné eő kgylme hogy mosson a véken, mondá az Exponens eő kgylme hogy tsinállyon mosni másuvé véket, de nem fogadá, pedig kéré is ugyan sokat szépen, mert ott osztán nem isznak a marhák [Malomfva U; Pf. Stephani Lakatos consors Barbara piros (32) vall. — ^aÉrtad: léket a jégen].

Szk: szót (nem) ~/szavát (nem). ~ja. 1570: Katalin Balogh Jakabne, Latta hogy egy zekeren Jartak, es az azzonnak Zowat fogatta zolgalt neki^a [Kv; TjK III/2. 148. — ^aMore Ambrus Rácz Bálintnéhoz]. 1573: en Nem fogadam. Zowokat, Mert artatlansagaba byzot (így!) [Kv; TjK III/3. 58–9]. 1585: (A harangozó) Az Egyház fiaknak ... zoukath fogaggya [Kv; Szám. 3 /XIX. 7]. 1586: Az Capitanokatis megh intettek hogy Biro vramnak tanachawal egyembe zowat fogaggyak es parancholatit exequalliak [Kv; TanJk I/1.32]. 1599: Benedekfi Christoph eresse(n) uagh uala eggikhez be juta Makrai Peter tahagh le zakatt az pohai (l), mo(n)dam nekjk. Jo é hogy: zot nem fogadtatok [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua nb vall.]. 1613: rendeltük kgtek köziben fő eles haitonak az mi hüüünket Feiervarj Zomborj Janost, ha kgmetek elshaitonknak szaúat nem fogadgya karat vallyatok (így!) [Kv; PLPr fej.]. 1634: Peter Kouaczy holt rezegh vala. Aztis mo(n)da neki az Hadnagy, hizem te volnal oregh legye(n) (!) es az Iffiakis Tolled tanolhatna(n)ak, miért ne(m) fogaczy szótt [Mv; MvLt 291. 28b]. 1684: <H>a céh házában még az vendégség tart, ha az szükség kívánnya, tartozzék egy ifjú mester fenn szolgálni, ha nem akarná az céhnek ebben szavát fogadni, céh büntetésén marad

<ér>ette [Dés; DFaz. 12]. 1736: Hej Apaffi Mihály, Apaffi Mihály^a, miért nem fogadád szavát jó felséges vradnak^b s igaz hazafi tanácsosidnak, bizony nem koppansz vala ki az erdélyi fejedelem-ségből [MetTr 340. — ^aA valóságosan soha fejedelmi hatalmat nem gyakorló II. Apafi Mihályra von. ^bI. Lipótnak]. 1807: rutul viseltem magamat szot nem fogadtam, katzagtam, a Rector ki üzött az hazbol [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 359].

14. tudomásul vesz; a lua la cunoştinţă; von etw. Kenntnis nehmen. 1629: az meniemtol hallotta(m) hogy eozuetalalkoztak volt az keozben Szantajne keoszont neki emezis fogatta [Mv; MvLt 290. 160b]. 1725: Én a Cápánynak jelentém a keresztek dolgát, és örömost fogadá [Ivánfva TA; Ks 83]. 1842: Piri Joseff Háza előtt azomba Beretzki Joseff tsak előnkbe dobbant, és a mikor én néki betsületesen köszöntem volna, eő azzal fogatta hogy ho meg ály bajom van veled [Szováta MT; Bereczki József lev.].

Szk: (vkinek) köszönetét ~ja vkinek a köszönetét viszonozza. 1584: Balint deakne Annia vallia a' vargané Annia^a... chak keozonetemet se(m) fogatta, Seot ez Napokba(n) hogy a' Toronyba Menek Akoris Rutul tekintte ream es meg psoke, maga soha semmit ennel egiebet Ne(m) vetettem neky [Kv; TjK IV/1. 278. — ^aBoszorkánysággal gyanúsított asszony].

15. ~ja magát kötelezi magát; a se obliga; sich verpflichten. 1568: Zekel Janos erreol^a Mester Awagy kaptalan eleott eoreokbe walo wallast tezen, kyknek Mynden Czykelyben valo Meg Tartasara ez kett fel harom zaz ft. keotel alatt fogada Magat [Gyf; Bfn 54/6. — ^aTi. az egyezményben a másik félnek biztosított engedményekről].

◇ Szk: megvetéssel ~ vmit fitymál/semmbé vesz vmit. 1807: meg intettem Ág Iosef ő kegyelmét, hogy az erőszakoskodástól ... szűnnék meg ..., de ezt ugy látom foganat nélkül, mivel Elöl jároinak a köz bátorságra intézett rendeléseit meg vetéssel fogadgya [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII].

Ha. 1763: fogadatt [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. 1773: fogottunk [Torockó; TLev. 2/3]. 1818: fogadatt [Ákosfva MT; MREmLt].

fogadandó fel/megfogadandó; care urmează să fie angajat; wer aufzunehmen/anzustellen ist. 1847: Valamint az Erdőségek, ugy a határnak több részei, a fogadando pásztorok(na)k keze alá tartoznak [Torockó; TLev. 10/9].

fogadás 1. fogadalom, ígéret; fägäduintă, promisiune; Gelöbniß, Versprechung. 1562: Némelyek választák a királyságra a László herceget, .. ilyen ok és fogadás alatt, hogy a Mátyás király feleségét, a Beatrixet elvegye; kit hitre fel fogada, de a koronázás után ő abban semmit meg nem álla [ETA I, 10 BS]. 1588: Az Malom mestert ... Biro vram ... megh Inche, hogy ... Ha

it haznot Akar vennj a' Malombol Masut Ne Jarion, hanem Continue it legie(n) seot az eleobbi fogadása zerenet vgjan be(n)a' Malomba lakiek Mert ket vrt eo kgmek Ne(m) engednek neky zolgany [Kv; TanJk I/1. 87]. 1606: illien kotesre fogadasom zerenet kottem magamot [Uzon Hsz; BLt]. 1620: attam el egy hazat ... Horuat Giorginek Jly conditiona, hogy ha harmad napra megh nem ualtom, akar kinek el adhassa mely hazhoz semmi proprietassagomat nem mondom Myuel az harmad napot negligaltam es hozzam nem ualtottam fogadasom zere(n)t [Kv; RDL I. 110]. 1644: Az Poliani kapolnat en nekem fogadasom tartia hogy restauraltatom [Kv; JHb III/5]. 1676/1681: Ha ki hatra hagiva(n) I(ste)nnek tott fogadasat hite ellen szolgaltatja mellol el szoknek, az ollytan kezben akadvan, az Nemetek törvennye szerint megh lövöldöztessek [Vh; VhU 663]. 1791: fogadasaim nem teljesitettem sok egy s mas utaim es bajaim miatt [Mezőbánd MT; MbK XII. 81] 1826: az alperes pásztorban köteleessége és fogadása ellen ejtett tetemes fogyatkozásttál; mert a contractus tartása szerint nem csak a vérartól, verhetéstől, békától mint specificált nyavalyáktól, de minden más nyavalyáktól tartozik orvosolni a keze alá adott barmot [F. rákos U; RSzF 224].

Szk: ~a mellé áll fogadalmát/ígéretét megtartja. 1574: kery az azzony arra hogy volna Istwanak arról hogy ... en Eo myatta zoba vagiok, ha fogadása melle Nem al, altalan fogwa meg fogta(m) [Kv; TjK III/3. 380] * ~ának áll 'ua.' 1579: Meg ertettek eo kegmek egez varasul Az kereskedeo vrain panazolkodassit, hogy Kis Imreh dolga myat my nemő keotest es tartast theottek es tennenek az Bechyek Miert hogy fogadassanak ne(m) Alwa(n) Kis Imreh dolgat az Bechy emberrel el ne(m) Igazetotta [Kv; TanJk V/3. 201a]. 1695: Mivel immar Njolz holnapja el mult hogy az leányzot, liga alatt tartja... nem tudositotta az údők alatt, melyre nezve tolle meg idégenedet nagj okot advan a leginy rea, mivel fogadasanak nem allot, melyre böczjületes emberek elöt magat obligalta volt. Teczet azert, az törvény(ne)k hogj az leanyzo tolle absolvaltassek [SzJk 294. — *Ti. a legény]. 1744: Szollottunk Sokat hogy hadgyanak békét állyanak fogadásoknak, hadd menyünk Tiszt vramra, lássuk eo Kglme mit mond [Bölon Hsz; INyR.] * ~ásának eleget tesz. 1753: igiretem(ne)k, s fogadásom(na)k eleget nem töttem [Záh TA; Told. 25] * ~át megállja. 1592: Balasfi Balint vallia Bekessi Gergeli dolgaba egyebet nem tudok, hanem az battia Gialubol* ily okkal zabadita penegh megh, hogi valamit az battia teolle keuan azoknak engedelmes lenne de annak vtanna ne(m) alla vgi megh fogadasat, ammint mi eleothwnk keoteotit vala magat [Kv; TjK V/1. 242 — *Gyaluból (K)]. 1646: ha hutet fogadasat meg nem allana meg foghassak erdeme szert megis buntethessek mint a' fele luti szeget embert [Maksa Hsz; Eszt-Mk Caerle lev.] * ~t tesz fogadalmat/ígéretét tesz. 1558: My Erdely Miklos Chechey Cristoph es

Zygethy Pal deak minth fogott Byrak eleoth zemel zerynth leuen Zabo ferencz Illen fogadast es keothest theon* [Mv; Bál. 86. — *Köv. a fogadás részletezése]. 1570: Thakacz Antal ezt vallya ... More Ambrws feleségewel ... Minden vettheket ky Eddegh volt Megh engettek egy Masnak es ez vthan Jamborwl es Thyztessegei Thartyak egy Mast . Es Igh Theottenek fogadast egymásnak [Kv; TjK III/2. 147]. 1589: Immár azt nem tudom ha az gazdazzonj teotti fogadást neki vagi nem [Dés; DLt 226]. 1627: teőnek mij előtönk ilie(n) fogadast* [Gyf; Bál. 40. — *Köv. a fogadalom szöve]. 1736: Béli Pál . mikor tatárok rabja volt, nagy szakála lévén, az tatár ura ha megharagudott annál fogva hurcolta, akkor tett volt fogadást, ha megszabadul, soha szakált nem visel [MetTr 349—50]. 1758: tőnek ... az Korodi pallon avagy hidatskán valo által járásokért illyen meg égyezést és fogadást* [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14. — *Köv. az egyezés szöve].

2. szegődtetés; angajare; Dingung. 1577: Az Drabantok fogadassat eo kegmek wegeztek, hogy bar meg legyen De oly disciplinawal tarchhyak eoket hogy walamy panazolkodassa vagy fogiatkozassa az varasnak miatta ne essek [Kv; TanJk V/3. 142b]. 1780: Tehény pásztor fogadásakor áldomásra 16 xr [HSzj tehénpásztor al.]. 1819: Az Erdő pásztor fogadásakor admast (l) a-datt felkupa Bort [Mezőmadaras MT; MvRK]. 1861/1862: Aldomas harangozo fogadásakor [Mezőbergenye MT; i.h.].

3. vállalás; angajament; Übernahme. 1655/1754 h.: Ha valamely Mester közölünk ... a' fel-fogadott miveket fogadása szerint, tisztességesen elnem készitené, és a' miveltető emberrel meg-nem békélvén .. a' Czéhet kell meg-busítani felölle . a' Czéh minden engedelem nélkül meg-büntesse flor. 2 [Kv; AsztCjk 8].

4. pariu; Wette. 1831. Egyed László hasztalan beszédű 's tselekedetű ember volt, a' Kornyéknek bolondos Komája, hamis hitbe is maradt egy barázda dolgáét (l), a' mely miatt büntetést szenvedett, fogadásból illetlen dolgokat tselekedet [Szenterzsébet U; Borb. II id. Szakáts György (69) ns vall.]. 1849: Temettetett el Szabo Ferencz Komádi* nemzet ör meg holt fogadásból egy fél kupa pálinkát meg ivutt 19 éves korában [Gyalu K; RAK 215. *B].

Szk: ~t tesz úhivel fogad vkivel. 1592: Louas Thamas ... vallia: Ezt tudom az Teglas Antalne 'dolgaban: Danch Orban teot volt fogadast velle hogi ferhez megien [Kv; TjK V/1. 220].

5. intimpinare, receptie; Empfang. 1607: keszen legyen eo kglmek egez orszagul es jelen az testnek* fogadasara, lenne megh eleb az feyedelem valasztas, es az valasztas vtan wynnwk az eo felsege testett Feyerwarra [Törzs. — *Az 1606 dec. 29-én Kassán elhunyt Bocskay István Gyf-ra hozott és ott eltemetett testének ünnepélyes fogadására von.].

fogadatlan. Csak e szk-ban; numai in constructie; nur in Wortkonstruktion: ~ próhátor inter-

venient/avocat nepoftit; ungebetener Fürsprecher. 1682: Causa B Varallyaiensis J replicat. Fogadatián Procatorttal agal ellenem ne(m) tartozom megis felelni [SzJk 167–8].

Peres ügyben rendszerint egyik fél sem maga védte, hanem prokurátorra, prókátorra bízta ügyét. Az ügyvédvállás (constitutio procuratoris) megszabott formaságokkal egyházi v. világi hatóság előtt történt. Az így megbízott ügyvéd procurator constitutusnak minősült, míg az ilyen szabályos megbízás nélkül a perolyamba beavatkozót procurator inconstitutusnak, azaz fogadatián prókátornak tekintették. A perbe megbízás nélkül beavatkozó személy tettét súlyos jogi szabálytalanságnak minősítették, és az ilyen ténykedést jelentős pénzbírsággal büntették. (L. minderre bővebben: SzE 36–8).

fogadhat 1. (fel)vállalhat; a putea angaja; übernehmen können. 1561: Egy mester meny myet fogadhasson, mynemw modon fogadhassa meg' az Mestert [Kv; ÓCART. Mut.].

2. szegődtethet; a putea tocmi/angaja; dingen können. 1595: vegeztek, hofi valamelj chaplar valamelj jambornak keotelezi magat, tahat zabadasaga legien annak az Chaplart vgmint saiat zolgaiat megh tartani, de eztendeo által mas chaplart ne fogadhasson [Kv; TanJk I/1. 263]. 1596: Biro vram paranchola hogy ket zakaz rakot fogaggiak valamibe fogathatom, fogattam Bajuz Gaspert zakaz rakni 6 nap fizettem f – d 72 [Kv; Szám. 6/XIX. 171 Bachi Tamás sp kezével]. 1765: Bérest nem fogadhattak, s a Béres ökrök mind el nyomorodtanak [Náznánfa MT; Berz. 13. V/12]. 1774: helyekben más jó telhetős zselléreket fogadhasson s állfthasson [Mv; i.h. 8 Fasc. 72].

3. bérlehet; a putea inchiria; mieten können. 1629: En Zilahon beszéltem vele s izéné éntőlem az uránál, hogy Kolozsvárat lakik emberséges ember házánál, s menjen utána, s ha ott nem bérlel is lakást, másutt is fogadhatnak házat [Mv; MvLt 290. 150b átrásban l]. 1682: Immár maga(m)nakis ki kel az házból költőznöm, tsak addigh lakom benne az migh házat fogadhatok valaholott [RDL I. 162 „Mich K's nunc in civitate Claudiopolis commorans nob. pers.” (45) nyil.].

4. be/felfogadhat/vehet; a putea lua/primi; aufnehmen können. 1741: az Ménes pásztorok ... Huszon öt Lovakat ... az város lovain kívül fogadhatnak Szükségek potolására, a nagy szükség úgy kívánván [Dés; Jk 553b].

fogad]isten Doamne-ajutá; grüß Gott! 1638: mikor oda iöue ez az Andras be mene az Malom hazba(n) s keöszöne az monarnak, mondua(n) hofi egészege apa, s monda az eöreg hemberis hofi fogagi Isten fiam, ugj mond, kerde Andras hofi mit feoztel apa [Mv; MvLt 291. 167a].

fogadkozik 1. gyak fenyegetőzve (meg)fogad vmit; a fágádui ceva amenin[un]d; drohend sich vornehmen. Szk: ~ red. 1598: Kadas Janos ... vallja ... en mondam nekj ne menj vtanna mert igen fogatkozik read, egyeold megh vagdálnak ha vthannok megy, mert megh mezze nem halattanak [Kv; TJk V/1. 232].

2. vonakodik; a se codi; sich weigern. 1764: egy alkalmatossággal hivni kezdte Ketzán Mihály engemet hogy mennék el velle ha bé setétednék a rétre mert jo hasznunk lenne ha el mennénk, és én előbb fogatkozáim, hogy nem megyek de ... bé setétedvén az üdö el menék velle a rétre [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

fogadó 1. vendégfogadó, szálló(hely); han; Gasthof. 1807: Vagyon ez a' Dési Kő fogadó a Gatyá szár utza n. Sikátorban a Szamos partyától mintegy Húsz Huszonhat ölnyre ... A most fennálló két Emeletben levő Fogadót fundamentumából maga építette a Néhai Méltóságos Liber Báro Idősbbs Losontzi Bánffy György Ur eö Nagysága [Dés; BfN Conscr. ETF 101. 14. – A szó korábbi dési jelentkezésére nézve 1. alább a hn-i adalékok között az 1744-belit]. 1814: A Nagy Fogadóba a Pilliárdháznak egy egész új Ablak* [Déva; Ks 110 Vegyes ir. – *Köv. a fels.]. 1816: az ugy nevezett Topler Fogadoban [Kv; KvTel. 113]. 1849: hogy Krisán Máriát a Biasini fogadoba* vitte több versen elesmerete [Kv; Végr. Vall. 74. *A fogadó létesítésére l. KvTel. 36].

2. kocsmá; círciumá; Wirtshaus, Weinschenke. 1731: Csabai László Uram ö kglme Gligor nevű szolgájátt Láttam az fogadoban, az holottis egy kártsoban két kupa bort von [Császári SzD; Wass. Balás Thodor (22) vall.]. 1741: mint hogj mi Jobbagji vagyunk a Mlgs Ur(na)k s musikálni kételen-ségünk tartja hogj az Ur kortsomájára musikál-lyunk, ... de az fogadost Kindai Ferenczet meg nem tudtuk az fogadoban elégíteni hanem étzakanak idején egy néhány izben a Faluban vit bennünket s oda hordatta az bort az fogadoból s ott tántzolt [M. fráta K; BLt 1 Hoka Marci (50) jb vall.]. 1769: Tudjaé a Tanu ... Hogy ez öszön ... Boros Jenői Mlgs Korda György ur eö Exc(ell)entia)ja Nagy Galamf(alvi) Fogadojati vagy Korcsuma Házat ki verte fel és a mostani Fogadosnak egy darab ványolatlan posztóját ki lopta el az osztovatajáról? [Nagygalambfva U; IB]. 1778/1813: Vagyon ezen Falu közepiben egy Kortsoma ház, vagyis Fogado ... Mély Fogado bé vagyon keritve Sövényből font szalma fedeli kertel [Kettősmező Sz; JHb LXX/6. 105]. 1814: A' Grof elkísérte a Grofnét Enyeden innen a' Miriszloi Fogadoig, ott benn a' fogadoban kávéztak [Mv; TSb 12]. 1869: a' fogado udvara körül Sövény kert van [Somkerék SzD; Ks 73/55]. – L. még MNY XXXVIII, 134.

Hn. 1744: Az Fogado helyyin (sz) [Dés]. 1753: A Fogadonál (sz) [Veresegyháza AF]. 1758: A Falun fellyül a Fogado oldalb(an) (sz) [Fejérd K]. 1771: a Fogadonál [Kérő SzD] | A Fagadonál [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. 1794: a' Külső Fogadonál (sz) [Mezőbánd MT] | a Fagadonál [Marosbogat TA; MkG]. 1800: a Fogadonál (sz) [Bádok K; BHN 27]. 1804: A Fagadob(an) [Borobenedek AF; SLev.]. 1805: A' Fogadonál a' Rugonfalvi határ szélbe (sz) [Timafva U].

Ha. 1763: Uraság Fogadaja [Hortobágyfva

Szb; Born. XXIXa/19]. 1844: A' fogadohaz tartozott pitvar [Km; KmULev. 2 Pávai János kézír.].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — A címszó előzményeire nézve l. az adalékokat *fogadóház* és *vendégfogadó* al.

fogadóbeli kocsmabeli; kocsmárlásból származó; de la círciumă; aus dem Wirtshaus einkommend. 1810: A malombeli és Fogadobeli Tiszta Jövedelmeknek fellyebb való kelését a' nem engedi, mivel ezen faluban ... sok malmokat és Fogadókot építettek [Doboka; Ks 76 Conscri. 100].

fogadóeska kis kocsmá; círciumioară; Kneipe, Wirtshäuschen. 1799: a' Kérei* Hágó innegsó allyáb(an) való Fogadon innétvaló Fogadotskával szemben bé érték [Dés; DLt. *A Kérő (SzD) határában levő].

fogadóház 1. vendégfogadó, szálló(hely); han; Gasthof/haus. 1788: a szüntelen utazo Militarist Tiszt Urak a' Fogado Házokba bé szálván ... semmi fizetést a' Szobákért, fáért, Istállóért, Szinért Gyertyáért nem kaphat [Déva; Ks 74. VII. 56]. 1806: Mészáros Ats Josefné Árkosi Susánna bé nézett az utrizált udvari fogadóháznak az ablakán ... meglátván hogy Kerekes Márisko másodmagával fekünnék az Ágyban [Dés; DLt 250/1808].

2. kocsmá; círciumă; Wirtshaus. 1781: A' Fogado házhoz mennek tserefa graditsokon a' tornáztba, melly előtt vagyon a' Pintze torka felett egy tágos mulato hely vagy Mlegoria [Kelemtelke MT; Told. 18]. 1791: én a' Fogadoba sietvén ott tanáltam a' fogadó házban Tihai* Logyin Vasiliát, embertelenkedve a' Fogados(s)al [Galgó Sz; JHb I/23. — *Tihórol (Sz) való]. 1810: A Fogado Ház melynek vagyon Szalmából Sorvadtt Fedele [Doboka; Ks 76 Conscri. 95]. 1816: A' Faluba egy Fogado Ház, a' hol a' házan kívül van egy Bót, konyha, és egy kis Pintze Téglából [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/8]. 1856: a fogadoház nádfelel alatt, fábol építve használható ... ennek bejárása áll egy pitvarból, ... ezen pitvarból balfelé ér az ember a Kortsmaházba — melynek tapaszos földje van [Mezőbánd MT; TSb 39]. 1869: Az ócska fogadó ház .. egy asztalon álló Zár nélküli Kellnerei [Somkerék SzD; Ks 73/55].

3. ? mulató(hely); local de distractii; Unterhaltungslokal. 1841: (A város hat évre bérbe adja Bartsay Jánosnak) a' maga 6 kövü malma árakai között lévő Elba nevet viselő mulato kertjét, vagyis Szigettyét, az ottani Fogado, Feredő Házokkal és minden ottan találtato Épületekkel együtt [Mv; EHA].

Ha. 1786: Fogado Házot [Hidvég*; GyL. *Mv-be olvadt település].

1. még *vendégfogadóház* al.

fogadós kocsmáros; círciumar; Schenk, Gastwirt. 1741: Kindai Ferencz az Ur Orbán Elek

Ur(am) M. Frátai fogadossa az Fiamot három versen verte meg [M.fráta K; BLt. 1 Hoka Marczai (50) zs vall.]. 1752: a' fogadott éppen a' session tövén(en) építették, s ne(m) akarnám hogj az én emberem, szüntelen való Czivodásb(an) légyen az ő Excellentiája fogadossaival [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1783: mely Szováért úgy vágta ortzul a Fogados hogy mindjárt el lepte a vér [Agárd MT; Told. 10]. 1793: a Ködi* Fogados bé jött volt hozzám, hogy a bort vegyem vissza mert nem iszssa senki [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev. — *Sz]. 1801: Váradi János ... Mlgs Horváth Miklos Ur A. Járari Fogadossa [A.jára TA; BLt 12]. 1820: Budai Péter az Unitaria Ecclesia Fogadossa [Váriva TA; JHb Fasc. 48]. 1849: Egy kék fetékes kaszent talált Cseh Josefine ösze romolva a volt Fogadosánál árta 7 pfr. [Héjjasfva NK; CsZ].

Ha. 1788: Fagados [H; Ks 76. VIII. C. 190].

fogadósodlik kocsmárosodik; a se ocupa de círciumărit; als Gastwirt/Weinschenk tätig sein. 1769/1778: én egy Esztendeig, és egy hólnapig fogadósodtam .. de nékem két véka buzánát többett nem adtanak egész fogadóságomban [Bogdánháza Sz; BfN DDD/4 Koltsár Vaszil (52) jb vall.]. 1772: Földes Aszszonyom ... Fogadojában círciter tizen négy esztendőktől fogva Fogadoskodom, az előtt pedig itten Ádámoson Udvari Béresse feles esztendők alatt voltam [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 223–4].

fogadósne kocsmárosné; círciumăreasă, círciumărită; Gastwirtin. 1755: ki jővén az Vr Inczedi Vra(m) fogadosneja ezt mondván adgyátok ide a bokájomat tám nem lopjátok el [Kékes SzD; WLt. Nagy András (30) jb vall.]. 1763: maga az fogadosnéis recognoscallya, hogy Mészáros Péter kezében adta muntli szákját az fogadosnének [Torda; TJk V. 171–2]. 1796: Balog Pálné, Erdeine, ugy az Inai* Fogadosné a vasznakat meg szöttek és most fejerítik [Szilágycseh; BI. Fogarasi István lev. — *Inórol (Sz) való]. 1846: Özvegy Isáki Josefné Bányai Sára val Pap Hótzig urnak piatzi fogadojaban én vagyok fogadosné [Dés; DLt 530/1847. 14]. 1849: Krizsán Mária folyamodott Wendler Károly úrhoz, hogy ötet fogadosnének bé vegye, mi megis történt ő folytatta az italmerést | a gróf Teleki János házánál vendéglőnő, úgy a Vendler Károly fogadosnéje Kelemen Bérinek panaszkodott az iránt, hogy a nő nekiek adóssok maradt [Kv; Végr. Vall. 5, 36].

fogadóső 1. fogadósne

fogadóság kocsmároság; círciumărit; die Beschäftigung als Gastwirt, Krügerei. 1769/1778: én ... egy Esztendeig, és egy hólnapig fogadósodtam ..., de nékem két véka buzánát többett nem adtanak egész fogadóságomban [Bogdánháza Sz; BfN DDD/4 Koltsár Vaszil (52) jb vall.].

fogadott 1. szegődtetett, felfogadott; tocmít; gedungen. 1585: Ilona Coloswary Mathene vallia . voltam az a' fogadot ember ky az Anniaval banta(m) es az Annia Adot ennekem etemre minde(n) Nap egy egy penzt De azert az zegeod-seget az f l d. 75 Kuthi Janos Atta megh [Kv; TjK IV/1. 438]. 1595: Waradi Lúkacz Deak, Wrúnk ő fge eggyik Secretariussa, szolgaiúal, Darabontokkal kekkekkel^b megyen Tasnad^b fele, ho penzel, az fogadot Nep eleiben, 1. kúciúál és 1. zekerrel [Kv; Szám. 6/XVIIa. 57 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Értsd: kék darabontokkal. ^bSz]. 1727: Ha fogadott pásztorunk medio tempore elszökött olyankor azon csordát szerre őriztük [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1767: En^a a' Titt Urnak fogadatt Vintzellérje vagyok erre az esztendőre [DobLev. II/377. 4b. — *Joann. Pa-poltzi al(ia)s Bede (35) nb vall.] 1782/1799: Bánya beli reszit eddig elé a Mlgs Groff Ur ő Nagysága pénzel fogadott emberekkel miveltette, most pedig annak miveltetésit a' Jobbágyainak akarta poron-tolni, hogy Jobbágy szerbe vigyék véghez [Toroc-kó; TLev. 5/16. 363]. 1794: Egy nagy ökör pajtatis tsináltatott pénzen fogadatt Áts Mesterek állították fel menyeyiért meg felejtettem [Mező-madaras MT; BK. GazdIr. Dem. Kupán (38) vall.]. 1840: Bosla Ferentz . élte párja Arendás Szőlőjinek Fogadatt Vintzellérjeit a rozs mivélés által esett Szőlőjinek betsúje mellé meg hívatta^a [Mészék TA; Bosla. — *Köv. a meghívott becstisök fels.].

2. alkalmazott; angajat; angestellt. 1640: Popa Bukur Ez mostan also visti fogadott pap paraszt Boer helljen vagjon haza eorőksége [Ludisor F; UC 14/48. 101].

Szk: ~ *próhátor/prokurátor*. 1586: Pechy Istua(n) azt vallia hogy fogadott procatora volt eo neky Igyártó Georgy, es zinte legh zwksegeseb Ideie kora(n) hatta el, es el Allot melleolle | Nyrelt Ianos iuratus Senator Vallia, 1584 eztendeoben vala ez dolog hogy egy Nehany bozorkaniokat egethenek megh, kiket Igyarto Georgy Varos fogadot procatora lewen fogtatot megh [Kv; TjK IV/1. 585–6]. 1672: Az Anak Fodor Janosnak doiga p(ro)curatoriban valo megh foglatkozasa miatt, hogj . ne pericitalodgyék differaltatik, miglen fogadot procu(rato)ra haza jeövend, az alat sollicituskodgiék magha is haza hivattatá-(sá)ba(n) [Kv; TjK VIII/11. 176]. 1827: még nin-ten Fogadatt Procurátorunk [Bögöz U; BfR Káli Nagy Boldisár gondv. Bágya Sigmond insp-hoz].

1. a jegyzetet fogadatlán al.

3. felfogadott/vett; primit, gäzduit; aufgenommen. 1592 k.: mo(n)da Orban Thamas, hogy men-nyen haza s mo(n)dgia megh eo Kegnek hogy elegh fogadott Juh vagyon [UzT]. 1776: az Ik ő Kegyelmek tulajdon tilalmas Makkas erdejéből eo Rxccl(enti)ájának, s az Udvar által oda foga-dott (:salva venia:) Sertéseit behajtották [H; Ks LIX/13].

4. bérelt; inchiriat; gemietet. 1638: miért hanta ki az szegeni embert fogadot beres hazabol ideje elöt? [Dés; DLt 403].

Szk: ~ *ló*. 1785: a' Fogadatt Loért atta(m) Rf. 3 Dr. 6 [Kv; Pk 7] * ~ *szállás*. 1710: midőn vol-nánk Szeben Várossában Tekéntetes Nemzetes Homorod szent Mártoni üdösbik Biro Samuel Uram fogadott szállásán Nagy Enyedi Püs-pöki László Uram . jelenté^a [DobLev. I/68.

*Köv. az ügy előadása]. 1849: szállást fogadtam a kis sátánnak^a és lakhatik ott mint egy kontesz ennek utánna csak hamar be is költöztetett az általa fogadott szállásba engemet [Kv Végr. Vall. 15. — *Ti. a szeretőjének].

5. el/felvállalt; intreprins; über/angenommen; 1714: Esett büntetésb(en) Szabo Asztalos György Ur(am) hogy az Farkas György Ur(am) fogadott munkáját el akarta tsinálni kezétől hatta a B: Céh nagy Instantiajára ad fl: 1 [Kv; AsztCjK 79]. 1750: Bulzesti Gyurs Danila incaptivaltatvan, hogy accordája szerént az két Bulzesti Beszerikát nem curalta, nem építette, az melly Gainész rész örökséget az Falu ezen fogadott építésére, curálásért által adott volt, az tőlle el vétetett [Déva; Ks].

6. (meg)ígért; promis; versprochen. 1806: Nemes Pap Demeter(nek) ezen időben egy Kantzaja el lopattatott . el mentenek a' Babczai^a szena füre egy Boszorkányos nező Aszszonyhoz a' ki jó fizetést kérven biztatta Pap Demetert hogy kantzaja haza kerül csak hogy mas Nap vigye meg a' fogadott pénzt [A.várca Sz; BfR 130/1 Izvóri Lup (46) col. vall. — *A Bábca (Sz) határában levő].

7. (le)tett; depus; abgelegt. 1742: A' ki ettzer megh esküszik a' megh irtt mód szerént való fútatásra, egész életében tartsa ahöz magát, az Istennek etzer adott 's fogadott Hüti szerént megtartya, 's a' mennyiben rajta áll mással is megh tartattya [Torockó; TLev. 9/2].

8. örökre vett; adoptat; adoptiert. 1646: Szabo Janos Uram Burianos ő Budan léweő mind(en) portloit, Jozagat . . . , holta utan Pál Gáspar-nak vgy mind fogadott fianak Adá [JHbK XXII/-29]. 1766/1800: Enis^a a' Harasztkereki Ioszágo-mat . . . hagyom, kötöm, és Testáлом átok alatt fogadatt Piamnak Tutoramnak Osvath Fe-rentznek | ezen Atyámfiat Osvát Ferentzet Piamná fogadtam, mostan is azonn fogadatt fiaságát fenn tartom, minthogy ezen a' világon ő Kegyel-ménél nékem közölőbb valo Atyámfia pintsen [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1826: felperes Illyés Jánosné fogadott fiának feleségét, Bíró Annát mint alperest törvénybe szólítja ily okon; hogy tudniillik az alperes a felperest a sárba belé-rontotta s csúfos[szokkal] illette . . . az alperest mint fogadott s örökre vett gyermeke után való gyermekét úgy bocsátotta vala bé házába s vagyon-jába Melyre nézve kívánja is, hogy mint hálá-datlan, anya ellen támadott gyermek, úgy bünt-tetessék meg [F.rákos U; RSzF 275. — Az ítélet-ből idevonható részlet ez: (Az alperesnek) nem lesz vala szabad semmi esetre . . . a felperest a

sárba, pacsaljába belérántani szidalmazni és mocskos szókkal illetni, mind magának és örökre fogadott férjének csaknem édesanyja helyett való anyját és legjobb jóltevőjét. 1860: kedves fogadott leányomnak, Puskás Lillának, a ki nekem öregségem és gyengélkedő napjaiban, hűséges gyámolom és apolom volt ... adjon hagyományomból 500.-/ öt száz Cs szimpla aranyot [Kv; Végr.].

fogadtat 1. megfogadtat/igértet; a pune (pe cineva) să făgăduiască; versprechen lassen, jm ein Versprechen abnehmen. 1570: Erzebet Darochy Jacobné Ezt vallyá hogy .. ezt Mongia wolt More Ambrus az feleségének ha ely hagiód az Rachnewal valo peredet, Im haza fogadlak hozzam, Arra azt Montha Az felesége, ha en velem azt fogadtatod, Tahat teys fogad fel hogy Nem Jars soha vele egy zekeren, De arrali nem Emlekezyk hogy fely fogatta volna Ambrws [Kv; Tjk III/2. 149].

2. szegődtet, felfogadtat; a pune să tocmească/-să angajeze (pe cineva); dingen lassen. 1607: mindenik kapwra hat hat darabantott fogatassanak es Iniuagianak nekik zorgalmatoson hogy az kapwkon legyenek zorgalmatoson valo vigyazasban es onneth .. el ne mrezelyenek menny biro vram lyre nelkeol [Kv TanJk I/1. 388].

fogadtatik 1. a fi intimpinat/primit; emfangen werden. 1833: Az ezen Erdelyi Nagy fejedelemségbeli régen ohajtot Dietát Felsőes Fejedelmünk Iső Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvárra 26dik Majusra határozván személyessének unoka Ötsit Estei Ferdinánd ő Fő Hertzegsége nevezetvén ki, ... 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatott [AsztCLev. 5].

2. szegődtetik, felfogadtatik; a fi angajat; gedungen werden. 1840: Ezen folyó 1840-dik esztendő július 19-én közönséges falugyűléssel sarjúpásztor fogadtatott [Taploca Cs; RSzF 175].

3. 1864: (A csapatok) Ditrót^a ... fel égettek, — 's Szárhelynek^b tartva fogadtatának 300 székelyektől, kik harczias el szántsággal többet 500-nál leölének [GyHn 63. ^{a-b}Cs].

fogamzik megered/fogan; a prinde rădăcini; (Pflanze) angehen, Wurzel fassen. 1722: az Zab Tavasz féle hamar fogamzik [Fog.; KJ Rétyi Péter lev.].

fogamat 1. hatás; efect, urmare; Wirkung. 1659: Az Kapuczi Bassa is így aduan az Vezernak ertesire az dolgot, noha bizony az Taphtadar-Panajotais az dolgot valoba szepítettetek, mindeneket megh mondottanak, hogy az szegény Ország^a igen megh pusztult, ... de annak egy penz ereo foganattya sem leott [Borb. I konstantinápolyi követ-jel. — *Értsd: Erdély]. 1703: meg irtuk vala kgk(ne)k, hogj a szebeni Citedalla (!) epítésére, Aprilisre^c es Majusra rendeltetett dolgozók(na)k hátra maradt reszet fel számláltatván maga szekib(en) fogyatkozás nélkül menten be küldesse, de ... azon Intimationk(na)k igen keves foganattya volt

kglmeteknél [Nsz; UszLt IX/77. 63 gub.]. 1831: Hamis az a' Contractus, nem igaz, ne legyen annak foganatja sohut a világon [Kvh; HSzJP Babós Ignázt (72) vall.].

2. eredmény; rezultat; Erfolg. 1737: Nem kétlem, ha foganattya intimatiomnak nem léssen, továbbá is fogják a Qverulansok panaszkodot, és instantiájokot urgealni [Darlac KK; Ap. 4 gr. Haller János aláírásával]. 1801: reméllem foganatyát kéréssemnek [Kv; Kp II. 59]. 1808: az egész dolgot az az* az ot véghez ment Inquisitiót és publicatiót az ottan levő urak hogy vitték véghez és mi lett a' foganattya és gyűmőltse [Torockó; TLev. 13. 7. 13. — *Olv.: azaz].

Szk: ~ nélkül eredménytelenül. 1807: meg intetttem Ágh Josef ő kegyelmét, hogy az erőszakoskodástól szűnnyék meg ..., de ezt úgy látom foganat nélkül [Balázstelke KK; DLev. XXXVIII. 4].

fogamatlan eredménytelen; fähré rezultat; erfolglos. 1804: minden a' szeretet, és emberség utján tett igyekezetei nem tsak foganatlanok lévén, hanem még képtelen méltatlanságokkal és tsufságokkal viszontagoltatván [Berz. 21]. 1822: A minden istentelenséggel, boszorkánysággal, tolvajsággal etc etc tele, telyjes Mar(us) Széki Bernárd Benedek. A gonoszságokban Semmit sem engedő Társával G. Mikes Jossal ... irántok tett annyi Irásim Kérésim el mulasztthatatlan Relatioim mind foganatlanok [Kv; RLt ismeretlen rk pap kezével]. 1834: Erkeserűi Tktes Prater Ur ... általam atyafiságoson kéreti, 's ha ez foganatlan lenne, ezennel Törvényesen inteti [Dés; Bet. 5].

fogamatlanság eredménytelenség; nereusitá, in-succes; Erfolglosigkeit. 1768: néhai Váradí János elégtelen lévén maga élete táplálására, elsőbben meg kínáltotta volna az Attyafiait hogy tartanak, és táplálnak mert különben kételenítettik idegen Gyámott maganak keresni, es úgy azután látván kérésinek, és meg kínáltatásának Attyafiai előtt való foganatlanságát ... néhai Mlgos Groff Kornis István Ur elő Excellentiája Szárnyai alá recipialta magát [Ród K; Ks 33. III. 3].

fogamatos eredményes; eficace; erfolgreich. 1800: igen foganatos volna ha ő Nagyságok azon perrel^a fázasztott Atyánk flainak ott ahol illik segedelemmel lennének [Torockó; TLev. 9/33. — *Ti. a szomszéd birtokosok ellen erdőfoglalás miatt indított perben]. 1803: Perceptor Kommentzi Ur azon Királyi Tárház-Inspectort azon dolognak végképpen lejendő el igazittásáig bennis tiltotta; de annak foganatos kimenetele nem lett [Toplica MT; Born. XVc/1.30 Vulkán Jákob sen. (72) col. lev.].

fogamatosabban eredményesebben; mai eficace; erfolgreicher. 1683: sokak(na)k ... here modon családcsággal való élődések, vagy tartozó szám adások foganatosabbanis véghez mehessenek [UszLt IX. 76. 13 fej.].

fogantatosan eredményesen; efficace; erfolgreich. 1678: parancsollyuk kglmetek(ne)k ... igen serio hogy se orát se napott sem penigh több parancsollatunkat rolla nem várván hova hamaréb mindezek(ne)k effectuáltatásába(n) az hól illik szorgalmatoskodgyek hogy kötelessegek(ne)k felelhessen megh fogantossan [UszLt IX. 76. 8 fej.]. 1699: az en kedves Felesegem Kapi Anna ... az en ellenem intentaltatott Notának is gratiaját fogantossan munkalodta [Mk Macskásy Boldisar végr.].

fogantositás executare, ducere la capăt; Durchführung. 1873: a m. bikali ev. ref. egyház fel van hatalmazva 150 szál fa eladására az ekklá erdejéből, s kérdésbe teszi ajánlja-e a p(resb)ite(ri)um e határozat fogantositását [M.bikal K; RAK 304].

fogandó 1. foglalandó; care urmează să fie cuprins; was (ein)zunehmen ist. 1834: A Falu napkeleti végén lévő sánczok közé fogandó Előláb (sz) [Csekelaka AF; EHA]. 1838: (A földnek) a sáncz közé fogandó része bé ültethető burgonyával [uo.; KCsl 3].

2. befogandó; de inhámat; was einzuspannen ist. 1672: Katonából Radnotra haitott 32 Gyermekek Lovak ... Szekérben fogandók* [UtI. — *Köv. a színnevek szerinti fels.].

fogantatás fogamzás; concepere; Empfängnis. 1657: Nekem pedig magamnak mind fogantatásom s mind születésem háboruságos időkben löttek volt | Lött pedig születésem in anno 1607 az akkori időjárás szerint karácson előtt két héttel pénteknapon*; és az mint fogantatásom, születésem, úgy egész eddig való életemnek is rendi, folyása csak nyomoruságos és nyughatatlanságos volt [Kem-Ön. 15–6. — *Dec. 14-én]. 1819: én fogantatása napját elő nem számlálhatom, hanem ... a' gyermek néha a lilki holnapba is bele lépik, a' mint esztet több tapasztalásaim után is erősíthetem [Kv; Pk 2].

fogantatik a fi conceptu; gezeugt werden. 1570: Minden ember kwlön kwlön planetak alatt fogantattak es zwlettettek azoknakis mind kwlömb kwlömb természetik vagion [Ns; MKsz 1896. 366–7]. 1584: Paysos Istwan vallia ..., oth voltam akor, Amikor ferkely Miklos meg Eskettete az eo nála lakot es meg terheswlt leiant Azon ha eoteolle fogantatot volna a leiannak gyermeke [Kv; Tjk IV/1. 226]. 1657: az atyám ... egykorban hazaérkezvén, jól megivott barátival ..., s én akkor fogantattam [KeményÖn. 15]. 1766: azon gyermek nem Petrucz Györgytől, hanem Docz Juontól fogantatott [Grohot H; Ks 40/9 Roman Iuon (40) jb vall.].

fogantatott teherbe esett, terhes; gravidá; schwanger geworden. 1739: azon eő szt Felsége szepölöten, minden makula nélkül fogantatott szit Anyát, és minden szt Angyalokkal és Szentekkel alázatosan kérem [JHb IX/30 Bornemisza János végr.].

fogantó, fogantyú 1. (ajtó, ablak v. fiók) fogó; húzó; miner (al usii, ferestre, sertarului) (Tür, Fenster od. Schubladen) Handgriff. 1589: az gradich ay alat valo haznak aytora (így!) kelenczet, fogantot, fordítot ... chinaltatunk [Kv; Szám. 4/IX. 17]. 1596: Mind azoknak az aítoknak, pantnak sarknak, kelinchnek, foga(n)ttonak, Retez es Retez feonek es hewedernek vettünk Eot apro vassot [Kv; i.h. 7/II. 32]. 1609: Veottunk egy zaart rea* fogontostol kolchyostol attu(n)k f — d 70 [Kv; i.h. 126/IV. 120. — *Ti. egy ajtóra]. 1629: szöld berlet gjontaros ayto fogontiu rafta [Szentdemeter U; LLt]. 1654: Az Nagyobik hazon bérlyet ajto, jo zár rajta foganto [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]. 1662: az ucza aytohoz ualo Fogontot czinaltattuk meg hogi el teörték, Attunk az czigannak f //5 [Kv; SzCLev]. 1720: Ajtóra valo virágos fogontju [HSzj tölcseres al.]. 1734: az háznak közepe alatt egy Pitvar, annak ajtaja berlett, vas Sorkokkal, pántokkal, kilincs, és fogontyuval [Datk NK; JHbB D/1 gr. Bethlen Farkas lelt.]. 1756: Ezen Háznak ... Vas szegekkel ajto Táblájához foglalt két vas Sarkokon Vas Kilintsel Fogantsuval (!) és Zárral Nyilik be Ajtaja [Branyicska H; JHb LXX/2. 20].

2. fogó; toartă; Griff, Henkel. 1585: miért hogy az kúton valo vedernek ... az fogontoyat is el teortek, hogy meg chinaltatuk Attunk Lakatos Balintnak attúl d. 12 | beor vedernek chinaltatunk fogontoiat attunk d 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 29, XIV. 34]. 1595: Czjnalattam az Toroniban valo kútra az fokhaznal l. tölgyfa vedret d. 20. 3 sing vasra. 3 Abroncznak és fogontonak d 25 [Kv; i.h. XVIIa/6. 121 if. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Egy cheörték nap mütata ket kosar mehet Bodor Janos az eó kertibe, azt lata(m) hogy eggiknek az fogontiuia el teórett wala [UszT 12/37 Martha relicta quondam providi Martini Foris vall.]. 1636: Egi fel fwggeszteo rész wst rosz az fogantoia ér f. 1. d. 75 [Kv; RDL I/109].

3. fül; toartă; Henkel. 1588: Az Nagy Pincze Palazknak chinalt Lakatos Benedek Egy zart, keet fogantott, Az kis pince palazknakis keet fogantot, és keet pantott chynalt [Kv; Szám. 4/1. 64]. 1615/1628: Lywkas fedetlen kanna fogonto nelkwl [Kv; RDL I. 96c]. 1656: Egy foganto nelkwl valo Teőreők Rez wst onos. Egy Ket fogantou rez palatsnita (!) süteő [Doboka; Mk Inv. 16]. 1851: nyolcz vessző-aszaló-tábla, melyeknek бүтїї és oldalai deszkából vagynak vas kapcsolokkal össze foglalva. ... a' tábláknak fogantyui is vagynak vas szeggel jól rá alkalmazva [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

4. 'p' 1813: Vagyon egy Gangos ... retzés Vas, Pofa Vasak szoritto karikával együtt, Párnába valo két fogontyu bele járo horogal együtt [HSzj gangos al.].

5. 'p' 1586: Az Varas pechietit viobban mecchettette(m) Thanachj akarattiból, Ezwstéot Czinaltak rea az fogonto niomoiara — p. 15 beoueon az Ezwsti arra teszen f. 2/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 2].

Szk: ~ *sajtár* ? füles *sajtár*. 1597: Kadar Jakab ky Varos Zamara a' Feredeo hazhoz miúelt ... Chinalt 2 vj Teolgy kadat f 2 d — ... ket foganto Saitarokat chinalt p(er) f 2 d [Kv; i.h. 7/XII. 148 Filstich Lőrinc sp kezével].

Ha. 1666: fogontyu [HSz] *fogantyú* és *zár* al.].

fogantós, fogantyús 1. (ajtó v. ablak) fogós/húzó; (usá) sau fereastră cu mîner; mit (Tür-od. Fenster-) Handgriff (versehen). 1652: festet, parkányos, holyagos szegekkel, vas sarkon panton forgo, vas tolyo záros, kilincses, fogantos, vértés, ütökzós, fordítos Ajto kulcsával egyött | Ezen haz hijján vagyon egy rekesz, ajtaja ... vas sarkon panton forgo, vas retez retez feő rajta, fogantyus [Görgény MT; Törzs]. 1694: Innét az elébb meg irt ház(b) vissza térvén, nyilik ugjan abbol balkezre is, vas sarkas, pántos, fogantos, fa hevederes, parkanjós, festett félszer Ajtó [Borberek AF; Bfr Néhai ifj. Bálpataki János kúrialeírása]. 1745: Nyilik bé vas Sarkakon és pántokon forgó borított vas záros, fogantjus, koltsos ajtó [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1807: édgý Hordo szín két felé nyílo Fenyő Dészka vas Sarkas Fogantjus, és Francia Záros ajtóval Fenyőfa. Dészkákkal egészszen bé padolva [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Conscri. 6].

2. fogós; cu mîner; mit Griff (versehen). 1627: Egy fogantos rez vsteoczke f — d. 20 [Kv; RDL I. 134]. 1656: Hat rez fazek auagy wst; negye fogantius [Doboka; Mk Inv. 3]. 1774: Latzi(na)k attunk egy' ket vedres fogantius üstöt in fl. 2 [Kv; Pk 6]. 1736: Fél ejtelesnél kissebb fogantyus réz üstötske [Pinárd MT; CU]. 1851: Egy czövekverő uj bikfa kos, három fogantyus vas karikával, két büti vas abroncsal ... egészen jó állapotban [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

3. füles; cu toartă; henkelig, mit Henkel versehen. 1637/1639: Egj Jeges viznek ualo fogontos csecses on korso [Kv; RDL I. 111]. 1687: Vas abroncsos merő véka ket vas abronczaval; fogantos vasaval [Bretttye H; VhU 589]. 1742: Egj vas abrantos, fogantyus kis Viz csobalyó [Pókafva AF; JHb XXV] 58 Tomai László kiigyzése]. 1806: Vagyon egy tsigollya vesszőcskékből font fogontus nagy kasornya [HSz] *csigolyavessző-kasornya* al.].

fogantyú 1. fogantó

fogantyú-karika fogókarika; mîner in formă de belciug; Griffingel. 1736: áll (!) földel töltött tűzhely fundamentomon, paraszt veres kájhábol, meg vadnak csinos ablak ráamátskájok és rájok szegezett apro vas Sorkotskákka egyetemben, Nem maradván hátra a' bé záro vas fordítotskák és fogontyu kis karikák [Várhegy MT; CU XIII/1. 111].

fogantyútlan fületlen; fără toartă; ohne Henkel. 1736: Az Ur Házáb(an) Fogontyutlan lyukas Cir. harmad fél vedres üst 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 101].

fogarasföldi I. *mn* Fogarasföldről (a fogarasi vártartományból) való; din țara/ținutul Făgărașului; aus dem Fogarascher Land stammend. 1648: Az székelly atyánkfiak proponálván kegyelmes urunk, hogy az fogarasföldi boérok bémenvén székekben, nem requirálnak sem tisztet, sem dominus terrest-rist, hanem ... a jobbágyokat elviszik nyilván való károkra [Gyf; EOE X, 480]. 1680: en jol ismertem Sigmond Jánost, ugy hallottam hogy Fogaras földi fi volt [LLt Fasc. 151]. 1703: Fogaras Városbéli és Fogarasföldi Táborozo Nemesség-(ne)k és Boérság(na)k közzőnségessen alazato(s) <s>supplicatiojok T F Kapitany Urunkhoz és az Nemes székekhez Kglmetekhez [Fog.; Uti]. 1722: Hoza mi nékünk . Fogorosföldi Voillay Nem-(zete)s Sorbány Gabor uram eő kglme Fogorosi Fő Kapitany Kövesdi Ts és Nemzetes Boer Simon vram eo Kglme Valato es Czitatoria pecsetitt [F; BK]. 1808: Fogaras Földi Porumbáki .. Gyitza Pap János .. visel szörös Oláh babot, vagy szárikát [DLt 171 nyomt. kl]. — L. még EOE XII, 166, XIII, 293.

II. *fn-i* jell-ű haszn-ban; cu funcție substantivală; in substantivischem Gebrauch: Fogarasföldről való személy; persoană din țara/ținutul Făgărașului; Person aus dem Fogarascher Land. 1643: három esperestek a Mezősegről valók ... nem hogy reversalist adtak volna, elől állanak, és azt mondták, hogy ők az Vladika mellől el nem állanak A Fogaras-földiek is azt mondták, hogy ők nem szakadtak el az oláh Vladikatól a mikor magokat a Nagyságod protectionja alá adák [Gyf; Lupas, DocIst Trans. 219 Geleji Katona István a fej-hez].

fogarasi 1. a Fogaras hn -i képzős alakja; forma derivată cu sufixul -i a numelui topic Fogaras; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Fogaras; din Făgăraș; Fogarascher. 1586: 20 Marty Herman Marton viszi Tordaig az fogarasi Szent egi haz fwndalot felesegestel attam az Negi lora tordaig f. 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 49]. 1597: kwitem Alandokot Miklos Deaknak a' fograsi (!) Kapitannak [Kv; i.h. 7/XII. 136 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1633: Az fogarasi udvarbírnak is parancsoltunk: hat avagy hét jó lovas boerokat rendeljen [Gyf; Veress, Doc. IX, 324 a fej. Szalánczi Istvánhoz]. 1675: az ő Nagk Fagaras Pinczikb(en) lévő Borokrol valo Partiale Regestum [Uti]. 1679: Sescsori Sorban fagarasi udvarbíránk administrált boérok honorariumát, fl. 24 [Porumbák F Aut 138]. 1684: Fagarasi Vár [Uti]. 1687: flor. 400 fagarasi gostina proven-tus [Zalatna AF; Aut 486]. 1722: Fogorosi Fő Kapitány Kövesdi Ts és Nemzetes Boer Simon vram eo Kglme [F; BK]. — A teljesebb szöv. *fogarasföldi* I. al.].

Szn. 1621/1622: Fogarassi Geörgy deak [Dés; DLt 343, 345]. 1641: Fogarasi Geörgy Deakne Swtéo Kata [Kv; RDL I. 125]. 1684: Georgyus Fogarasi negociator Fogarasiensis [Kvh; HSzjP]. 1694: En Ingodályon^a lako Fagarasi Biro János [JHb XXIX/6. — ^aNK]. 1699: Fagarasi

Sámuel [TL]. 1731: zugattak és rebesgették ... hogy Fagarasi a mostoha leányát élne [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16]. 1699: Fagarasi S(a)m(ue)l [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16 G. Simon (52) j b vall.]. 1732: Fagarasi Gábor [Gergelyfája AF; JHb XXVII/7]. 1738: Fagarasi Mária Aszszany [Dés; Jk 495]. 1750: Fagarasi Paur Ferentz [Mocs K; EMLt]. 1773: Fagarasi Gábor mpr Fejér Vármegyének hites v Szolga Birája [DobLev. II/448a]. 1780: Tekintetes Ntzes Fagarasi Krisztina Aszszony [Nagylak AF; i.h. III/541].

Szk: ~ fazék. 1812: Egy pár Seges Vári Csésze xr 6 Harom porgoló xr 6 Egy pár Zöld fazék xr 10 Egy pár kisti fogarasi fazék xr 6 Egy szebeni Fazék xr 6 Egy pár Korondi Fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7–8] * ~ lábos. 1812: Nagy Seges-Vári kopott Tányér xr 4 Egy Nagyobb Lábos Fogorasi xr 6 Mas kisebb Fogarasi Lábas xr 4 [Mv; i.h.].

2. ~ guba Fogarason készített, ill. Fogarasföldén viselt fűrtös gyapjú felsőruha-darab; sarică făgărăseană confecționată din lână mîtoasă la Făgăraș și purtată în țara/ținutul Făgărașului; Oberkleid aus zottiger Wolle verfertigt und getragen in Fogarasch bzw. im Fogarascher Land. 1668: Egy Hordo szűrtől kibem vagyó(n) veg. no 800 f 6 // 00 ... Száz Uy Gubától f 5 // 00 ... Száz fogarasi viselt, Gubától . [BfN Vect.]. 1683 k.: Száz fogarasi viselt Gubától f 3 // 00 Egy végh Brassaj szűrtől f — // 20 Egy Végh szebenyi szűrtől [Mv; MvRK Vect. 8]. 1688: Egy Böreg Gubától f — // 05 Egy fogarasi viselt Gubától f — // 03 [Mv; i.h. 23].

3. ~ kalap Fogarason készített, ill. Fogarasföldén viselt főrevaló; pălărie confecționată la Făgăraș, respectiv purtat în țara/ținutul Făgărașului; Hut verfertigt und getragen in Fogarasch bzw. im Fogarascher Land. 1683: Fogarasbol ez sz(erint) hoztunk egyetmasokat el Három Fogarasi kalap [UtI].

fogas I. mn 1. vnilyen fogú; cu dinți; zahnig. 1631: effele szobeszed kezben monda Nagy Ferencz hogi meniel te utalatos oczmany fogas, menj az szeölöre s kapalj az fogaddal mert ha ki megjek ugi cselekedé(m) veled hogi minden ember megh csodallia, Meg arczulis akara peokny de nem talala [Mv; MvLt 290. 260].

2. fogazott; dințat; angezackt, verzahnt. 1590: Az Malomra valo keoltseg 8 Septembris veotem egy zeker fat az fogas gerendak eleiben az vyzvetelnek zuksegere az nagy gathozis vittu(n)k benne ... d. 75 [Kv; Szám. 4/XIII. 3 Greg. Wass kezével]. 1680: Ezen Kamarában vagjon Csikbol hozot deszka meczo egy fűresz vas, melynek ött fogai ki történek. Ibidem más fogas fűresz vas is két darabokban [Porumbák F; Ált Inv. 16]. 1692: Fűresz malom ... Egy öreg deszkamecző jo fogas vas fűresz, vasfűresz vono vas [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1840: (A gerendely) végén vagyon egy fél kereksgű tölgyfa kerék amely több fa fogainál fogva az alatta nyulongo

megint fogas fenyő gerendát taszigállya [Km; KmUlev. 2 papirosmalom lett.].

3. csípős, metsző; pátrunzător, tăios; bissig, scharf. 1840: Veteményt 's Majorságot mihelyt ez a' fogas hideg szelidül, küldeni fog a' Tiszt [A.ilosva SzD; KfMiss.].

4. ~ borona grapă cu dinți; zinkige Egge. 1647: Ket fogas borona [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1735: Az udvarban vagjon három Seprő Borona, és két fogas Borona [Szentjakab TA; JHb XI/9. 12].

Mint hogy a régiségben, sőt a kezdetleges fokan megrekedt népi földművelésben némelyütt szinte korunkig volt tövis v. tuské borona is, ezért használhatták az ettől való megkülönböztető jelzővel alakított szk-ot. Az 1735-beli adalékban az ezzel együtt emlegetett boronafajta közül a seprőborona alkalmasint éppen az előbbi boronafajtára vonatkozhatik.

◇ **Szn. 1557:** Fogas Alberth [Kv Szám. V/1. 25]. 1573: Fogas Albert [Kv; Tjk III/3. 225].

II. **fn 1.** cuier; Hakenbrett. 1568: Vrsula c(on)sors fran(cisci) korchyolas . fassa e(st) az anyam az hazat Jdegen embernekys el agya vala, es vgy tarta meg Barla peter, azert semy holta vta(n) ne(m) maradoth hane(m) egy hitua(n) tollas derekal, es egy hitua(n) fogas [Kv; Tjk III/1. 203]. 1572: (A) fal Mellett Bois feleségével feksyk volt Annyera rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; Tjk III/3. 33]. 1585: Keotelweroé Balint vallia, Le tewe(n) Keotelweroé Leorincz Az czech Messterseget ... Az czech Tablaiaitis le veówe a' fogasrol . vgy Adak a' ladat Mas kezebe [Kv; Tjk IV/1. 441]. 1605: Az eőreög palotaba(n) ualo hazba(n) uadnak keőrwly padszekek, Vgianot ket ; kis fogas, kemenceze, egy szaruas eőkeőf fő, giortya tarto [Gyalu K; Sennyei 11/47 feji inv.]. 1636: Kertesz haz Vagyon benne egy kül futó mazos kalyhas kemenceze, keőrüleőtte pad szek, kett eőregh bellett fejer pad, uy aztal dezka Talas, egy fogas, egy noszolia [Siménfva U JHb Inv.]. 1716: ezen Hazban^a az Falan haram jo fogos [Grid II; BfN 92/4. — "Naláci Lajos kúriájának egyik szobájában]. 1723: negj darab Apro fogasak [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1740: az M. Aszszony Házab(an) ... Az Fogosokon Cristaly Bokaly . nro 2 Cserep bokaj nro 10 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1766: egy hoszszatska régi fogass a' falra Szegezve [Hoszsztelke AF; Kath.]. 1772: a Kő Boltban három fogasak edgyik teli bokájokkal, ugyan vas Szerzámokkal [Mv; DLev. 5. XVII/3]. 1782: Groff Házában illő asztal, Fogasak tisztéséges és Csinos bokájakkal, szép Ládák Nagjabbak es kisebbek, a Nagyabban fejer néműt tartatt [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1816: Az ajto felett valo kerek Fogason Négy hojagos Csupor, és Tiz Csuprok [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina hagy.]. 1826: egy Fogos a Házba ..., egy feszített (!) tal tarto [Mezőbánd MT; TSb 26].

Szk: edényt tartó ~. 1820 k.: egy avatég edényt tarto Fogas [Dés; RLt] * fegyvernek való ~.

1677: Paraszt fogosak karjaival edgyút és egy kúsdet feyvernek ualo fogas [Mezőmadaras MT; Borb. II] * *gyantáros* ~. 1637: ket giontaros berlet fogas [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1765: Gyantáros fogas 2 Paraszt fogas 6 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/7]. 1771/1817: Gyantáros fogas vass A' Falon három fogakkal [Bözöd U; Mk] * *hámtartó* ~. 1810: ezen Istállóban ... vagyon egy hám tarto fogas is [Doboka; Ks 76 Conscr. 32] * *hús aggató/tartó* ~. 1636: uagyon egy Teytarto Ablaktalan keő Kamaraczkara nylo ayto vagyon benne furesz deszkabol czenalt teytarto polcz .., es egy hus tarto fogas [Simén-fva U; JHb Inv.]. 1692: Ugyan ezen Boros Pinczében vagyon Hus tarto fogas no 1 [Mezőbodon TA; BK 6]. 1795: Kamarába Hus aggato fogas 1 [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1849: Egy Hus tarto fogos [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *iratos* ~ 1690: Ebédülő Ház Foghás nro 3 Az Ur ő kglme Haza Iratos Fogasok nro 2 [Kentelke SzD; BK Inv. 8] * *karatlan* ~. 1681: Ezen Udvarbirak házabol nyilo belső Kő Ház Karotlan fogas az falon, egyik hossz- su, nro 2 [Vh; VhU 517]. 1762: Az Cseléd Haz- ban két karotlan fogas [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1788: Fejér karatlan fogos 3 ... Fejér fogos 3 [Somogyom KK; Told. 44a]. * *karos* ~. 1724: Három apró darabotska karos fogasok [Koronka MT; i.h. 29/12]. 1745: hat karjas, és egj gjalog réz fogú fogasak [Marossztki- rály AF; i.h. 18]. 1790: a' falon ... Három darab festett karos fogas a' Ház falába szegezve és egy kisded az ajtó felett [Mv; MvLev. 2 Cim- balmos Ferencné nagy.]. * *paraszt/parasztos* ~. 1632: Komanai Uduarház .. Eőteődik Palota .. Két paraszt fogas [Komána F; UC 14/38. 128]. 1688: Ket paraszt fogas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1744: Fal oldalán három régi parasztos fogasok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. — L. még *gyantáros* ~ * *párkányos* ~. 1688: A falon két parkányos hosszú fogas [Kozmás Cs; Eszt. inv. 3]. 1697: Vagyon az Vinczi felső várban Parkányos fogas nro 3. Paraszt fogas nro 1, ezeken a fogasokon két virágos bokály nro 5. [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 7]. 1797: Simma Szinit meg vesztett párkányos fogas [Kőrispatak U; Pf] * *serpenyőtartó* ~. 1652: csinaltam egy serpenio tarto fogast az bolthban d. 80 [Kv; AsztCJk 50a].

2. ? gerendákból fésűszerűen, rostélyosan össze- rótt gátféle; un fel de stăvilăr făcut în formă de pieptene, de grătar, din birne; kammartig zusammengefügt Knüppeldamm. 1583: Az Gerendely meg zakat volt foldoztatny veottem 2 Apro vassat d. 16. Korro (!) fat Gusnak es zegnek es fogasnak. veottem d. 53 [Kv; Szám 3/XII. 4 Malomszám.]. 1585: Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra ... Zapor tarto gerendat vettem p(ro) d. 67 . fogosnak ualo fat vettem p(ro) d.—18 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. 1595: veottem giortianfat fognak 10. Zalat f 0 d 50 veottem malom eleibe fogasnak fat f 0 d 60 [Kv; i.h. XV/6. 30]. 1600: Az Malom Zwkssegere walo Fa wetel

. Veottem 27. karo fatth Fogas eleiben d 54 [Kv; i.h. 9/VIII. 11].

Ha. 1680: fogos [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4]. 1701: fogos [HSzj *tűzes-ház* al.]. 1710: fogasak [Mezőbánd MT; MbK]. 1747: fogast [Szpring AF; JHb XXV/88. 3]. 1804: fogasak [Boros- benedek AF; SLev.]. 1805: Fogos. Fogas [Sza- mosfva K; BLt 9]. 1817: fogasak [Mv; MvLev. 2].

fogás¹ 1. el/lefogás; prindere, arestare; f'est- nalime. 1590: Illet volna Azert az gonozúl téueő embert meg fogatny, myert hogy az fogast nem tagadgiak es fogasok Alatt szabadult el az gyl- kos azert maradnak dijan Az a' gylkos pe- digh vgyan kergeteobe marad [Usz; UtI]. 1614: paranczollyúk mindenfele rendeknek, ez levelwnk latvan, .. Beztercej hiueinknek akar mely fele minden latrokat kergetni meg engedgywk, azoknak fogásában es bwntetésében, melléjek fel tamadván, minden segitseggel legyen [PLPr 116—7]. 1630: monda Nagy Gergelys hogi ne fogjak eőtet mert el megien eo fogas nekül [Mv; MvLt 290. 196b]. 1748: Nagod parancsolta vala, hogy azt kit az Hajduk az tiltot ősvenyen fogtak meg küldenem Harminczados Uram ke- zizhez Masszor is törtenven illyen fogasok egy nihanyat küldöttem a Brassai Gene- ralishoz [Ikafva Hsz; Ap. 1]. 1769: Parancsolván . Tiszt Vram hogy fogva vigyék az Udvarban Vaszilyt eő monda arra ... el mégyek én fogás nélkül is [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 69].

2. fogdosás; stringere; Angreifen/fassen. 1814: Markovits Ersebet karján fogta meg rántzi- kálta annyira hogy karja is a Kemény rantzi- kálás, és Fogásai miatt el keült [Dés; DLt 221]. 3. 1775: Bánffy György felesége az ura kalamárisládáját felrontja s benne találja Wesselényi Farkasnének 15 rendbeli leveleit, melyben, egyéb fajtalanások között, többire a volt írva, hol, mikor és micsoda fogások közül melyik actus venereus esett jól neki s melyik nem [RettE 357].

4. mesterfogás; iscusință; Kunstgriff. 1766: A szegény Berki László is megholt. Ez olyan hegedűs volt, hogy hozzáfogható ezelőtt 30 esztendővel nem volt. Ugyan ő redigálta az erdélyi cigány muzsikásokat arra a fogásra, melyen most muzsikálnak [RettE 204].

5. fortély; viclenie, șiretlic; Kniff, List. 1766: Ribicorai Glis Thodor Iffiahb Petrucz János unszolásából most Circit(er) két Esztendeje hamis kalácsot vevén, minden akkor, és annak előtte falunkban történt Tolvajságokat lopásokat reája fogot volt, de annak utánna Glis Thodor meg vallotta, hogy valamely vétkekkel ki kalácsolta, mind hamis fogások voltanak [Grohot H; Ks 40/9]. 1771: (Zilahi Istvánné) a mint orvos- ságért ment volna haza, mely tsak fogása vala, ... egy foro fazék vizet kezében fogván ... látá hogy Aszszony fekszik a Férje mellett, le rántván a paplant rollak, végik (!) önté foro vízzel őket [Dés; DLt 321. 43b]. 1793: jötenek bé némelly emberek, olyan jelentéssel, hogy az

all peres kendert és fonaltat Árulgat, de ezeket akkor, hol egy, hogy (!) más fogásokkal, magáról el kívánta Harittani [Déva; Ks Vegyes ír. 114 Jk 356]. 1827 k.: mitsoda Mesterséges fogásokkal vitte véghez azon személy, hogy Szabo Josefhez régen Férhez ment Léányomat Susit miként keverte rosszsz hirbe, melyért a Templomból ki tiltatott [Torda; TLt Praes. ir. 65/1827-hez özv. Vas Gergelyné Pülep Ágnes nyil.].

6. kifogás; pretext; Ausrede, Vorwand. 1553: ha penygh wala mely fel Ezt Az napoth <c>hak valamely fogással mulatna El reya nem Alana dolgot vezesse [Kv; BfR VI. 295/1].

Szk: ~t fogvón. 1683: Kerekes Péternel ván Száz Aranya nehanszor kertette mind halogata megh adasat, hol egy s hol mas fogast fogván kérjek megh tölle mert minden adosságot el igazította velle, semmivel sem ados néki, mert egyeb irant igen Mester Legény [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Gáspár végr.] * ~t tess? ármanyszkodik, fortélyoskodik, mesterkedik. 1553: ha la (így!) valamely fel <E>len valamely foghas(t) tenne az mas fel Az keth By<ro>hoz menyen Az megh hagyot napra Es Az tyzen otód <na>pra lewel<et> kyryen es Az vr Zekyre Jeoyó<n> [Kv; BfR VI. 295/1].

7. ál-jogcím, ürügy; motif, pretext; Vorwand, Prátext. 1818: a mostani vágás alatt lévő Táblában fel járo uton alol lévő szegeletetske erdő adattassék által, ugy mindazonáltal hogy az a helybeli Ispány által mutatassék ki a Bácsiaknak^a, és ... horgyákis el onnan ne hogy ezen fogás alatt az egész Télen erdőlljék az erdőt [Kv; KmUlev. 3 — *A tőszomszédos Kisbács lakosainak].

8. kb. vmihez való folyamodás, vmire való hivatkozás; referire la ceva; Bezugnahme. 1816: A tudva lévő Causában, az evictio iránt való kérdés ell dőlt, és a' Méltóságos K. Tábla azt határozta: hogy a' Hajdoni Apor István Legatariussai .. nem tartoznak evincalni, a' mi All-pereseinket Mely szerint a' mi Alpere-seink az evictiora való fogással, és az evictorok elé állításával, nem hogy használatnak volna magoknak, hanem még kárt tettenek [Borb. II Mátyás Sámuel prokátor Mihálc Antalhoz (Altorja Hsz)].

9. kézfogó, eljegyzés; logodnă; Verlobung. 1582: Anna Bothweós Jsthwanné ... vallia, Kere Engemet Eppel Catalin Azzoni, hogi mongiam megh Zeoke Mihálnak es az eothweós legennek hogi vgian Nem lehet hettefőn en teollem az kez fogas hanem kedre haggiuk Ieowe el eo maga Catalin Azzony es keowete Catalin azzony eoket, hogi hettefőreől kedre lenne az fogasnak haladása [Kv; Tjk IV/1. 66].

10. tirók ~a újoncfogás/szedés; luare la oaste (a recruților); Rekrutenaushebung. 1799: a' Parantsolat szerint hogy Thirokat fogjunk, ... meg indultunk a' Thirok fogására a' Thirok voltak ott személyből állók ... *Az elfogott Thirokra mindgyárt költöttünk Vatsorára ...^b Ezen Thirok meg kötőzésére nyoltz Strangat

vettünk .. téssen summa 64° ... Ezen Thirok Assentalasakra el ment Biro Sako Albert és Király János [Torockó; TLev. 5. — *Köv. a személyek fels. ^bKöv. a költség fels. ^cÉrtsd: denár, pénz].

Az általános, kötelező katonai szolgálat bevezetése előtti korban a Habsburg-uralom alá került Erdélyben is a vármegyéknek, illetőleg az egyes településeknek meghatározott számú tírót (újoncot) kellett kiállítani. Minthogy az újoncságtól — ritka kivételt nem tekintve — a fiatalok vonakodott, az egyes faluk előjárósága erőszakosan fogta, kényszerítette főként a nehezen kezelhető, féktelen ifjakat a katonai szolgálatra. A meghatározott időben megjelenő tíró-fogók elől a falu fiataljainak java része többnyire az erdőbe, havasokba vette be magát, míg el nem múlt fejük felől a vész.

◇ Szk: alkalmas keze ~a vagyon kb. ügyes kezű; indeminatic; handfertig. 1790: a felesége gazda asszonyaságot folytat alkalmas keze fogása vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * a dolgot vmilyen ~on deffendálja az ügyet vmiképpen védi; a apára cauza intr-un fel oarecare; die Sache irgendwie verteidigt. 1779: Pethe Uramot vagy más valamelyik bits Procuratort Levele al(ta)l riquirálni (!) méltoztassék, instruálván arról hogy azon Forumou a dolgot micsoda fogáson deffendálja [Nagyak AF; DobLev. III/528. 2b Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Köb-lös-höz].

fogás^a 1. felfogott föld (mezőgazdasági használatba vett földdarab); pämint luat in lucrú; in Anbau genommenes Feld. 1572: aztsz vallya, hogy draguzlora, bedechy olahok, zalotak volth az Ew fogások Eleybe [Gyerőmonostor K; KP]. 1753: egy uj fogás vagyis palánt Szőlője [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs.]. 1783: Az ujj Hegy nevezetű Szőlő mellett való fogás (sző) [Dombó KK; EHA]. 1796: Az Also Fordulon Szőlő ez uj fogás, meg nem terem igen jól [Szentegyed SzD; Wass]. 1808: A Közép lábban lévő egy hold Földnek felit is ide engedték a' két Atyafiak Székely Márton Uramnak, maga is ezért le mondván ... a Takarobéli fertály Szőlő végiben lévő uj fogasrol [Asz; Borb. II]. 1845: A' Czikluban az uj fogás nagy hely (sző) [Ispánlaka AF; EHA].

Hn. 1639: az Pap széna füve felett biro fogásánál (k) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1652: Az Juga szerib(en) ... az biro fogas mellet [M.derzse SzD; DHn 39]. 1714: az Biro fogas mellet (r) [Középlak K; KHn 294]. 1740: A Fogás szőlő tetején (sz) [Sztána K; EHA]. 1753: Az Új fogásban (sz) [Miriszló AF; EHA]. 1768: a Májád fogása közep(én) (sz) [Sarmaság Sz; EHA]. 1795/1807: A Fogás nevű Helyben [Kispetri K; EHA]. 1802: a Dombai egy nevezett Templom felett való szőlő hegybeli Ujj Fogasak között lévő azan darabotska szőlő [Dombó KK; JHb XX/21]. 1837: A' Völgyi uj fogás mellett (sz) [Szék SzD; EHA].

Szk: ~t tess földet felfog. 1807: néhai ifiabb Rettegi Sigmond Ur communé Terrénumbol való Fogást tett ..., egy nagy rétét fogott fel, azt jo nagy Sántzal ki sántzoltatta a Mettzenzori

1) Totokkal költségesen ásatván [Apahida K; RLt O. 2. Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

2. (vki ingatlanjához) foglalt földdarab; bucată de pământ atașată (la proprietatea cuiva); (zu js Grundstück) angegliedertes Feldstück. 1572: volt Egy darab föld kyth ... Kerekes györgy ... az tob fogas melle zakazta az olta aztis oda byryak [Bedecs K; KP]. 1784: Egy Limbovitcz nevű kaszálo havast foglaltatott volt a Nsgtok számára Titt Csato Vram, aztat most perbe vétette Groff Bánfi György Vr, mert a maga emberének volt egy darab fogása benne, s tartak attol hogy azt a részt ki kellett bocsátanunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. erdőlésre fogott erdőréssz; parcelă de pădure luată în exploatare; zum Abholzen genommener Waldteil. 1813: Kozma Kosztán ezen Erdős Fogásból edgy kevesett irtott volt, és tiltásom ellen belé harapozot lopva [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9]. 1822: A' Falu felett a' Falu erdejébe valo Fogas [Bádok K; Bhn 30].

4. irtásföld; pământ desțelenit; Rodeacker. 1804: Bizonyoson tudom, hogy ez a' hely mellyen állók és meg esküttem Drentye Mitru fogása, álló nagy Erdőből ..., hanem hogy melyik Vraság Telkéről fogta azt meg különböztetni nem tudom [Berekszó Sz; BfR III. 12/7. Avasan Szimu (60) col. vall.]. Tudom nyilván és bizonyoson, hogy ezt az irtás földet mellyen állók és Hitemel le töttem az Ötsém Néhai Drentye Mitru véllem együtt ez előtt mintegy 28. Esztendőkkel fogta, énis ott vótam mikor a' fákat kerengettük, és keresztekkel meg határoztuk ..., és minekutánna már birtok alatt vólt úgy adta a' testvérje Ferjének Bozintán Kosztánnak, még pedig azért, hogy a' fel lelhető Atyai Jókbán Osztályt téven az Atyafiak, Bozintán Kosztánnának is jutni kellett volna egy Tehenének ..., annak ki potlására úgy adta Mitru a fogását a' testvérjének Bozintán Kosztánnának [uo.; i.h. Drentye Vaszali (60) col. vall.].

5. tál étel; fel de mincare; (Speise) Gericht, Gang. 1736: (A toron) akármelyik asztalnál sem volt több két-két fogás étেকnél [MetTr 411]. — L. még 334.

fogásbeli felfogásbeli, felfogást jelző; care indică luarea în folosință; das in Anbau genommene (Wald, Feld) Gebiet bezeichnend. 1813: ezen most általam körül járt, és el eskűtt fogás Erdős Fiatalos köz osztatlan helyből fel fogattatott az Exp(onen)s Groffné Aszszony eő Nga^a számára annak több lehet 12 esztendejénélis a régi fogásbeli jegyekis meg találtattak, és meg ujjitattak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Horváth Tamostyé (50) col. vall. — *Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

fogásjegy művelésbe fogott föld határjele; semn de hotar al unui pământ luat în lucru; Grenzzeichen des in Anbau genommenen Feldstücks. 1813: itt a F Berekszozi Határban még ez előtt 14. esztendőkkel, szép fiatalos köz osz-

tatlan szabad erdő lévén, fogatta fel maga számára az Exp(onen)s Groffné Aszszony^a ..., s amint az ezen fogas jegyeit mondotta az Atyám úgy találtam meg énis, azon régi fogás jegyeket ahol még a Fákön és azoknak törőkein esmerszettek meg ujjitottuk [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9. — *Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

fogásjel művelésbe fogott föld határjele; semn de hotar al unui pământ luat în lucru; Grenzzeichen des in Anbau genommenen Feldstücks. 1813: az Exp(onen)s Groffné Asz(sz)ony eő Nsga^a emberei meg mutották a régi Fogás jeleket, 's mindenüt meg is esmerszettek, hogy régi Fogás jelek Keresztek, 's meg is Ujjitottuk, már ennek utánna akár mikor is tudok rajtok elmenni [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Szűts Vonutz (40) col. vall. — *Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

fogaska fogasocska; cuier mic; Hakenbrettchen. 1798: egy darabotska Deszkabol egy kis potzoska ... Egy Pipa tarto Fogaska Pohár Székben 3 orvosságos üvegetske, 3 cserep kitsiny fedőtske [Vingárd AF; KCsl 5].

fogaskerek roatá dințată; Zahnrad. 1625: az Mester az Erdőre volt harom grendl fa faragni es fogas kereknek valot faragni [Kv; Szám. 16/XXXII. 10]. 1840: egy vasas jó fogas kerék [HSzj fűrés al.]. [

fogasocska cuier mic; Hakenbrettchen. 1694: Az említett Zöld Palotabol nyilik mas Ajto mas Hazacska. Ebből a Hazacska nyilik mas hasonlo Ajto mas hazacska ... keorös környül zölden festet sima Fogasocskák vad(na)k benne az oldalan .. egy rejtek Kamaracska ja va(gyo)n ennek az haznak [Kővár; JHb Inv.]. 1699: (A szoba) minden benne levő appertinentiákkal, kemenczekkel, fogassal, kivéven egy fogasocskát és az Tál tartot [HSzj fogas al.]. 1735: egy kis fejer fogasocska [Királyhalma NK; Ks 23/XXIIb]. 1748: appro fogasotok az oldalan^a [Koronka MT; Told. 79. — *Ti. a szobának]. 1797: festett 8 fogakból álló fogasotska két vas rudatskákkal le van szegezve [Kőrispatok U; Pf.]. 1799: A' Fal Oldalan vagyon Egy hét Srofos Vass Szegekkel készült kőntöst aggato Fogasotska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1807: Tanaltatik a hazban egy fogasotska mint egy harmad fel singni [Dés; Bet. 6 Gy. Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

? fogasos ' ? ' 1651: Egy kek fogasos^a Arany gyureő f 4 d [RDL I. 28. — *Olv. fogasos v. fogasos ?].

A NySz-ben a MA-ból és PPB-ből vett adaléknak 'denticulatus; gezähnt, was kleine Zähne hat' jel-ével az e címszó alá vonható egyetlen kijegyzés esetében sincs mihez kezdenünk.

fogásos ? szedettes; cu un anumit fel de țesătură; Art gewebter Stoff. 1615: Egi uereses

fogásos abroz io f — d. 75 [Kv. RDL I. 97 Junck András kezével].

fogasszeg fogas fog/kampó; cui/braț de cuier; Haken. 1650: három szakadek fogasnak csinaltam megh az karyat egy fogaszeggel egyut d 20 [Kv; AsztCjk 57b].

fogastiló fogazott élű tiló; meliță cu limbă dințată; Hanfbreche mit gezahnter Schneide. 1685 e.: Az Csűr also fiaban Vad(na)k Fogas tilo Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10].

Az értelmezésre nézve l. Szolnoky Lajos, Alakuló munkacszközök. A magyar népi kenderrost-megmunkálás. Bp, 1972. 82–3.

fogat 1. elfogat; a dispune să fie prins/arestat; festnehmen lassen. 1649: Deveczierben* lako Szekely Thamas felesegenek paraznasagat proponallia hogi tolle el futot vagion haro(m) esztendeje; azert az Eccl(es)ia bocziatotta felesegenek keresere a' hol talallia fogassa es bontettesse mint hitötlen parazna szemelt [SzJk 68. — *Nagy-devecser SzD].

2. zsákmányul ejtet; a pune să prindă; fangen lassen. 1738: negy rokát foktunk . az harmadikát az Gyekei also malmon alol Bogdány fogatta a hűnnatis egyet el Szalasztottunk [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1759: három farkas fjakot fogattam [Eszény SzD; Told. 29].

Sz. 1793: bezzeg mikor Csernátoni Ur jelen volt ebédén vagy vatsorán, akkor nem veszedett, hanem olyan kedve volt, hogy madarat lehetett volna ő Nsgával fogatni* [Koronka MT; Told. — *Ti. az asszonnyal gavallérja ottlétekor].

3. (ki)halásztat; a pune să pescuiască/să prindă; (heraus)angeln lassen. 1723: Most Kolosvaratt edgy edes kis hálóat vettem ... czernából hat óles, hogy mindenkor az gyalmot ne vessek a toban, ma ki mentem vala véle, sok szép csukat, czompot, potykát fogaték [Méhes TA; Ap. 1 Apor Péter feleségéhez]. 1824: Mig Sülelmeden voltam három szép hartsákot fogatván, azokat egy ferschlogba jég közze jól bé csinálván 's meg sozván ... küldjük [Perecsen Sz; IB. Tamás József lev.].

4. befogat; a dispune să fie înhamat; einspannen lassen. 1736: Petki Farkas, az ifju ifju legénységében szekérben lovakot fogatott, egynéhány csicsai* asszonyokat, leányokat egyben gyűjtött, felülteti szekérben őket, hogy Szeredában vigye az sokadalomban [MetTr 419. — *Csikcsicsói].

5. lovat szénára ~ a dispune să fie pus calul la nutreț de fin; Pferd zum Heu anhalten. 1784: Az Mén Lovakat éppen tegnap fogattam Szénára öt hetig füveltek [Sáromberke MT; Tsb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.].

6. hozzákezdett/fogat; a dispune să se apuce (de ceva); anfangen lassen. 1679/1689: Hunyad vára, es ahoz tartozó Fiscalis Udvarházak megh várjak az építés beli reparatiokat, megh kevantatik ... hogi ... minden szükséges ma-

teriakrol idejen gondolkodván provideallyon hogi à mikor, hol, és mely helyen az szükséges épülethez fogat, fogiatkozása ne lehessen(n) [Vh; VhU 668]. 1693: Quartás Uraimék . . . késedelem nélkül fogassanak az építéshez a' Collegiumbann [Kv; SRE 9]. 1711: mar nem sokara az fűnek Csenaltatasához fogatok csak az vanjoltot készítettethessem megh [Impérfva Cs; BCs]. 1734: Jo Istenünk segedelméből holnap a Gát kötéséhez fogatunk [Dés; Jk 451a]. 1763: a szálló hajtásház nem fagattam mivel it majd minden harmadnap Havaz [Kóród KK; Ks CII.19]. 1770: az héten az ugarlásnak fogata [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. — L. még RettE 70, 184.

7. hozzácsatol/kapcsol; a alătura/anexa; anschließen. 1609: Kaychya Jmreh kazon vy falui lo feő nemes ember (78) hiti uta(n) ezt felele ... azt tudom hogj az cheke tanarokban ualo bech pal, bekeszegeszen birtan en ugja(n) menestis eöristem benne azon kepen bech palneys mind holtaygla(n) bekeszegeszen birta(n) seöt ugja(n) kerteben tanorokban fogattan* vala bech pal mind Leörinch, andras hanagjot ne(m) jllette(n)^b az [BLt 1. — *^bErre az ígealakra nézve l. a szerk.-től: MNy LIV, 333–4, LV, 273–8, NyIRK VIII, 77–92, NyM 182–205; Pais: MNy LIV, 334–5; Ifj. Domokos Pál Péter: MNy LVII, 39–46].

8. kifogat; a dispune să fie scos/luat din ...; herausfangen lassen. 1653: a lovainkat fogata s a maga lovai közé kötteté [ETA I, 130 NSz]. 1762: a menkö Űtete kancza helyet mást fogatam a Ménesből az melyet meg az Groffné ki mustrált volt hámban jární [Gyeke K; Ks Miss I. Bíró János lev.].

fogaték ? puskatus; patul armei; Gewehrkolben. 1714: Egj Puska fogatekja lefuggü (!) Csüje agjatlan fl. Hung. 25 | Par kised Stucz dio fa agja elephant tsont Viragokkal fogatekja ki rakott fl. Hung. 20 [Nsz/Fog. REkLt II. Apafi Mihály hagy. 26].

fogathat 1. a putea pune să se pescuiască; fangen lassen können. 1721: Az Mlgos Ur parancsolatya szerint probaltam halaszatni két Csukanal többet nem fogathatam egy kis meritő haloval [Szentpál K; TKI Mihály deák Teleki Pálhoz].

2. tirót ~ újoncot szedethet; a putea dispune luarea recruților/ostașilor; Rekruten ausheben lassen können. 1779: Most hallám, hogy Kalotaszegen három falut felprédáltatt voltu miliatiával gr. Bánffy György úr, azért, hogy nem fogathatott egyikből is tyrot [RettE 394]. L. erre fogás¹ 10. al. a jegyzetet.

fogatik 1. a fi inhămat; eingespannt werden. 1742: á lo nem épülhetett mivel nagyobb terhre fogatott, mint á posta kürtöt hordozni [Kv; Aggm. C 12].

2. vkinek pártja ~ vki pártoltatik; cineva a fi pártinit; js Partei ergriffen werden. 1748: a' Loponak pártja senkitől nem fogatik [Nsz; Ks 27/XVIIb].

fogatkozik kb. összeakaszodik; a se încăiera; aneinandergeraten. 1827: Máris Juon (27) Confrontáltatván Ránta Vonujjal Vallomásában változtatást téssen ezek szerint, hogy nem tudja ... amikor a' Szt Miháji Hérészesek oda jöttek Nyértzére a' Fújurassokat (!) mellyik ragadta elébb Mejbe ..., hanem mikor onnan ki jött látta a' fújurással hogy Mejbe volt fogatkozva [K; KLev.].

fogatlan¹ fără a fi prins, nearestat; unangefaßt. 1718: ot Levén az Urnak Josika Sigmond Uram-n(a)k kocsiša porkolabja meg mongyak Josika Sigmondne Aszszonyomnak ő kigyelme min-gyart két németet küld ... s engement meg fognak, kerde(m) az nemetek(et) ki adot szabacsagot hogy enge(m) meg fogjanak az Generalis ő excellenciajaé vagy az kapitány mondom az nemeteknek ne fogjatok meg engem mert fogatlan is be megyek, de az nemetek csak é ne(m) hagyán(a)k hane(m) be viven(e)k az kastelyb(a) az Aszszony eleib(e) az Aszszony arestumb(a) tetete az kapu közzé [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.].

fogatlan² 1. fără dinţi; zahnlos. 1787: Instáló Levelet ír még is bestelenkedik a fogatlan Toratzkai Lictariumával kínálja az embert hogy meg egye [Szászalmá NK; IB. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. I. Bethlen Sámuelhez]. 1808: Egy kékelő szőrű Tehén .. meg a vénhessége miatt éppen fogatlan [DLt 361 nyomt.kl].

2. fogzatlan; nerostuit; ohne Zähne. 1669: Deszka meczzeni valo fogatlan furesz No. 2 [Fog; UtI].

3. ~ borona foghíjas/fogak nélküli borona; grapă ştirbă/fără dinţi; zinkenarme/lose Egge. 1787: Egy fogatlan Barona [Mv; MvLev. Császár György hagy. 10].

fogató 1. fogó; mîner; Griff. 1714: Egj Par Pisztolj szilva fabul agja gjongjhazzal és elephant tsonttal figurazott a' fogatoja arany es ezust varagokkal fl. Hung. 18 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 13].

2. elfogató, fogtató; cel care arestează/prinde; Festnehmer. 1645: az fogolnak szabadsaga vagyon az maga ki hozatasara, es ha az fogható vel contumaciter vel vero ex negligentia absentallya magát a Biro absolvallhattya a fogsághbol a Captivust [Kv; Tjk VIII/4. 13].

fogatott felfogott; luat în cultivare; in Anbau genommen. 1732: A Pintzéből ki jővén, mindjárt, előtte, nem régen fogatott, az udvarbol ki szakasztott, Méhes kert [Szászstjakab SzD; TSb 51]. 1764/1786: Pásztoroknak is az város közönséges osztatlan földiből fogatott házok az

Bunezova Uttza végiben [Sárd AF; EHA]. 1793: az erdőből fogatott kaszálo [Kide K; BHN 96].

fogatat 1. (földet) művelés alá fogat/felfogatatt; a dispune ca (un pămînt) să fie luat în cultivare; (Feldstück) in Anbau nehmen lassen. 1744: Ezen földék és Kaszálók mind Falu közönséges Erdeiből, tövisses és bokros helyeiből fogattattak, irtattak [Koronka MT Told. 26]. 1807 k.: Sin-falván* a Takaro Szőlőből nem osztozhatik Léány mivel Szek Szabad Földebol fogatott, és a Contractusis azt tartya hogy léánt nem illett a Fölgye [Asz; Borb. II. *TA].

2. hozzákezdet/fogat; a putea face să se apuce (de ceva); anfangen lassen. 1742: ha az Isten eő Szent Felsege üdőt jártat hétfőn az árpához fogattatok [Szemerja Hsz; Ap. 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez].

fogatattik 1. (erdő, szántóföld) vmilyen célra felfogatattik; a se ocupa pentru un anumit scop (o pădure sau un pămînt) (Wald, Feld) für irgendeinen Zweck in Anbau genommen werden. 1801: ezen nemes vidék öbleiben levő erdőeknek Pusztításai megakadályozhatására eszközül véljük ... A branyistyáknak sövényvel való bekerteltetése mindenütt kemény büntetés alatt megtiltassék; akiknek az határán branyistyák felfogattnának pedig, azok azt csóvák és kerülők által conserválják [ErdO II, 770—1 Kővár vidékének a gub-hoz fölterjesztett erdőóvó javaslatából]. 1828: Léány Mező, Kis bük, borzája és Kalandos fogattatott volt Ókör Tilalomsnak [Erdősztygyörgy MT; EHA].

2. (vmilyen célra) alkalmaztatik; a fi folosit (pentru un anumit scop); (für etw.) gebraucht, angewandt werden. 1576: Towaba zoltanak eo k. varoBul az postasag dolga feleolis, Azert Rendetek eo k. hagi 12 Lo fogattaBek postasagra fizeteses egi lora három forint legien [Kv; TanJk V/3. 135b].

fogazás ferecare, dinţare; Versehen mit Zähnen, Verzahnen. 1735: En Türkösi István Molnár ... építtem pedig ezeket egy Viz kereket, egy bél kereket és egy tengelyt csináltam ... a két bél keréknek fogazása és a korongoknak órsózása [Bácsfalu Br; BrÁlt T.B. V (Baciu) 25 Binder Pál kijegyzése].

fogcsorba foghiány, csorbaság; ştirbitură; Zahn-lücke. 1820: Hollet Vintze rosz rothadt fogu, és feljül egy nagy fogtsorbája van [DLt 1123 nyomt. kl].

fogdos 1. fogdosgat; a stringe întruna; wiederholt anfassen. 1635: Ez minapiban ki menek az piacyra, latam azt hogy Aztálos Marthonne fogdossa az torkat, es mongia, megh akar uala foytani, hogy mostanis fay az torkam [Mv; Mv-Lt 291. 53a].

2. befogdos; a prinde/înhaţa unul după altul; nach und nach einfangen. 1664: az gaváj Miklos

es ferencz Nad udvary Janos es szakaczi peter Ur(amnak) meneseket es Marhajokat az ohla buadiak predaltak el, még az meneseknek kosart Czinaltanak ugy fogdostak es kosarba hoszu keötelkel [Sajókéresztúr SzD; Born. XXXIX. 4].

3. kifogdos/halászat; a pescui unul dupá al-tul; nach und nach herausangeln. 1761: az hőmenéskor Parajdnál valami régi sóaknába szakadván a Kis-Küküllő, annyira inficialta a vizet, hogy kényszerítették a halak megrészedni valamint a maszlagtól nagy sokasága volt a hálnak azon vízben, igen sokat fogdostak mindenütt kivált a magyarok [RettE 119].

4. összefogdos; a prinde; einfangen. 1562: Akkor onnat a Bán András elszalada, ki főhadnagy vala; de azon kívül rabokat sokat fogdosának és némelyeket csak el hajtának [ETA I, 19 BS]. 1588: Miértthogy az el mult dragassagba az eo zegin Jobagy veottek volt hitelben buzatt az Vitezleo Erdeli Miklos vramtúl az nap ell Jeowe az eo iobagy megh nem atthattak az buza arrat kiertt kezdte kergetni es fogdosni edkett [SLt J. 31]. 1666: szeginy emberinket mostis fogdossák, büntetik bírságolják [Thor. III/3 Thoroczka Mihály, Péter és István a fej-hez]. 1740: verik, rongálják, fogdossák és Tömlöczöz-tetik ökököt* [Told. 3a. — *Ti. Ompolyica (AF) j-b-lakosait]. 1771: A majorságba is sok kár esett*. a vizen fogdostuk s ugj hoztunk fel bennek a házba [Eszmény SzD; Told. 5a. — *Ti. az árvíz miatt]. L. még Báthory ErdLev. 202, SzO VI, 307.

5. kezet ~/kezét ~sa a. vmire kezet ad; a da mina pentru ceva; jm die Hand auf etw. geben. 1586: Imre Mester Engedelmes lewe(n) Minket meg keowete kezwnket mind egyenkent fogdoswa(n) Myes eotet megh keowettewk [Kv; Tjk IV/1. 543]. 1592: mynkeot ... myndenik fel ez dologban megh biralan 's kszunk fogdossuan [Impérfa Cs; BCs]. 1631: Mü nekünk peniglen kezönkeött fogdosua(n) Es mönnkött mind az ket fel megh biralan tőnek mű előttök Ily köttest [Újfalú Cs; LLt]. 1638: mvnkeót felieb megh irt zemelieket mind ket felek kezwnkeót fogdosua(n) biralanak [Hsz; Bál. 1]. 1695: My kik ezen aláb még irt dologban kezen fogot birak vagyunk*. Agyuk tudtara mindenek-(ne)k az kik(ne)k illik, quod Bernád Janos Deak Uram két uttai is kezűnköt fogdosván bíralt münkött [Impérfa Cs; BCs. — *Köv. a nevek fels./]. — b. kezet ad; a-și da mina; die Hand geben. 1598: Kis Peterne Martha azzonj ... vallja ... eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezét Borbely Ferencznenek, Annak vthanua vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgjel es zenteol zembe vgy kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott neky Jegyben, s vgy fogdossanak kezét mind az leannyal, es mind Anniawal [Kv; Tjk V/1. 238]. — e. kezét szorongatja; a stringe mina cuiva, jm die Hand drücken. 1572: Hegedws Janos Mond ahwl mynt fogdosak Egimas kezét az en felesége(m) az lengelekel [Kv; Tjk

III/3. 32]. 1642: Márton deákné anyja megesküdt hitivel azt vallja: En soha semmi gonosz-ságot nem láttam Szávnéhoz, hanem azt láttam, hogy Filepnek, az ki szolgájuk vala annak a kezét fogdosta s morzsoldogálta az kezében s mosolygottak egymásra [Mv; MvLt 291. 352 átirásban!]. 1647: az Leany oda ment az Gazdajanak gazdaja Azzonianak hon nem leteben es az Leany cziak maga leven, az Leannial ott tractalt bezellett, s ... az kezétis azon közben fogdosta [SzJk 66–7].

6. katonának fog/szed; a lua la oaste; Soldat(en) ausheben. 1758: az emberek ugy mint a Lipitorok Szellerek (!) ki mentenek az Erdőkre mivel ez előtt fogdosták s most is fogdosni akarják hogy katonákat tegyenek belőlők [Szászkerked U; LLt Fasc. 109]. 1765: Azon Legény .. megh hallotta hogy az idegen Legényeket fogdossák, azért meg ijedvén, ment ki az Erdőre [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt–Mk 36]. — L. még RettE 389.

7. megfogdos/markolász; a prinde, a pipai cu mina; anpacken/fassen. 1570: Angalyt Danchyak Leorinchne vallya, Latta hogy Bottwes Demeter Az azzont fogdossa volt Az azzon Myn-denkor Lassan meg Jajdwl volt [Kv; Tjk III/2. 37]. 1591: Cathalin Azzoni, Zabo Jstuan Deak zolgaloia, vallia azt mongia vala Keczkemethi Georgine feirdinenek, az ki Jambor azzoni nem aggiak annak az mas embereket kezebe, te illien zemeli vagi, hagi Czizar Thamaset egy nehanzor fogdostad [Kv; Tjk V/1. 112]. 1597: Chizar Peterne feleol azt mondhatom hagi lattam azt hagi egi Chizar legeny kenegeti fogdossa wala giortia wilagnal [Kv; Tjk VI/1. 72]. 1625: az A Azzony az J Azzon(n)ak Vrav(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek hol czjomja kózt fogdosta hol Jtal közben cziokolgatta, hol mezőre czialt (!) [Bözöd U; UszT 89b]. 1631: akkor ejel ot halank mind egi mas szeltibe(n) az az Szalontaj Gergely tul feküt Uramon, eczer czodalom ki kezében az Czeczem mert elsőben azt tudam, hogy uram tapogattia meg ugja(n) sokaig hagjam ot az kezét egjkor eszembe veöm, s hat Szalontaj Gergely által niult Uramon, eo fogdossa Czeczemet; es masuais kezde niulni [Mv; MvLt 290. 237b].

8. (kínvallatás rendjén fogóval) (meg)csipeget; a pișca/ciupi intruna (la schingiure); (während der Folterung) öfters zwicken. 1591: 4 die Jüly wagtak Negye az keett Legentt, kyk az Merhray* Malomnal, felesegestwl meg olttek voltb*, á kinzastul á Cziganyoknak fyzete(m) f 1 d 20 ... Attam az Cziganyoknak hogy fogowal fogdostak lo farkon hordoztak es Negye wagtak ... f 8 d 0 [Kv; Szám. I/5. 28. — *Méra K. bTi. egy embert]. 1594: 12 Januar(y) Az hohernek Ist-rangra zeoue(n)dekre Gerttiara Mondro peter kenzasara attam f — /43 Az hoheroknak Miuel hagi az Mondro peter testeth, fogokkal fogdostak es Negye vaktak attam Neginek f 4 ... Az 2. porozlonak hagi Mondro Peterrel Baylotta(na)k attam ... Az mely ...* ze-

kere(n) az Mondro peter testeth hordoztak es fogdostak. attol attam) f -/12 [Kv; i.h. 6/VI. 4. — *Egy t betűvel kezdődő szó olvashatatlanul elmázolva].

9. *dtv* kb. szorongat; a strimtora/incolti; (be)-dängen. 1586: Waida Georgy Meszaros vallia, Mikoron Igyarto Georgy orsoliat megh fogtatta volna, eleo Jdeze a' leany ellen bizonsagnak, Amit en tudek Ighazan megh vallam, Az Vtan Ighen fogdosa, hogy Nilwan valobbat Ne(m) vallhatta(m) az leanyra, Ingherlet hogy Jobba(n) gondolkodna(m) feleolle, es Vallasomat megh Masolna(m) a' leany ellen [Kv; TjK IV/1. 587]. 1653: az pituan (!) ajtajanak szijat rangatni kezdek, eszembem vöm azonba(n) hogi idegen Ember iar ot, mivel az ebek is fogdosni kezdek [SzjK 70].

Szk: *szóval* ~ firtatgat. 1593: Catus, Bachi Janos zolgalo leania vallia: . . . az vram megh hagia nekem, hogi vegiem ki beleolle mint s hogi jutot az pinzhez, mikor zoual fogdosni kezte(m) volna, monda nekem, En ne(m) chak en magamtól chelektem ezt en, hanem Marta nitotta megh az pesselt harom vttal [Kv; TjK V/1. 345–6].

10. kb. kezelget; a (tot) trata; öfters behandeln. 1717: Eger Patakon vagyon edgy Isák Peter nevű öreg ember: Sepsí székben az mely gyermekeknek az torka fájt: mind az fogdosta s jobban lettek [Nsz; Ap. 2 Apor Péter feleséghez].

fogdosás 1. összefogás; prindere; Einfangen. 1605: rabok fogdosasa, es marhainknak zwntelen valo el vitele eset [Kv; TanjK I/1. 508]. 1664: ném latta az hovason az menés lovak fogdosasát [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kutos Janos (25) jé vall.].

2. katonafogás/szedés; luare de soldați; Soldatenpressen. 1830: A másod rendbéli fogdosáskor vágta el az ujjait [EMLt].

3. markolászás; pipäire; (Herum)Greifen, Fingere. 1700: (Látta az asszony) maga szolgáljával a Czinteremben a' borza bokorba(n) edgyütt fekvéseket és fel kelésöket és sokszori jádczodozásokat, csokolodásokat szemtelen paráznuaságra mutato egy más testének fogdosását tapogatását [SzjK 329–30].

fogdosó markolászó; care pipäie; fassend. 1591: Catalin varga Georgine vallia, Chizar Tamas Monya fogdosó Bestie hires Curwanak zida fejedinet Az Eotweosne | Aztalos Marthonne . . . vallia . . . oda Iuta Keczkemeti Georgine, s monda, Ah te bestie, Czizar Thamas monia fogdosó kurua | Te faz fogdosó azzoni, Jo valek addig, megh neotelen valek, es oda mentem hozzád [Kv; TjK V/1. 113, 116, 121].

fogdostat összefogat/fogdostat; a dispune să fie prins; einfangen lassen. 1750: Balog János az itten lévő Tisztartó Majd bordélj Házát tsinál vala, az Uram eő Exja Házából Midőn oh szerént Aldozoban^a itten Sokadalom lett volna,

akkor az bakkantsosok káplárját az Uram eő Exja Házában fel hivta, ivot tántsalt, Dombolt Vélek együt, az darabontokkal az káplár szovára, az idegen embereket fogdostatta [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev. — *Értsd: az ó-naptár szerinti áldozósütörtökön]. 1754: Minden erejekkel igen keményen szolgáltatya, fogdostattya, Tömleczezteti, és vereti mostani földes vrok Kemény Ádám ur az Ompojiczaikat^a [Told. 3a. — *AF]. 1778: Fogdostatják is mindenféle a katonának valo jobbágylegényeket. Reám is erővel akara tudni a főispán egy tyrot [RettE 390].

fogla 1593: Egj Sardj Embertel veottem 7 szal fat fogh fanak d 70 . . . Malom szwksigere . . . Egy Sardj embertől veottem 8 darab Gyortyan fat fogh fanak p(ro) d 50 [Kv; Szám. 5/XX. 159]. 1599: Veottem 3 szal giortianfat . . . d 42 . . . Veottem az malom szwksigere 3. fogfat d 25 [Kv; i.h. 8/XII. 2 J. Chanadj mb kezével].

Talán a malomzsilip fogainak készítésére vásárolt fára von adalékok.

foghagyma 1. fokhagyma

foghat 1. a putea prinde; fassen können. 1763: Kесе Ferencz exponallya, hogy két Okellianus gyalog katona fejét bé rontotta, kezit is pagényával annyira meg vágta, hogy három hétig nem foghatot véle [Lisznyó Hsz; HSzjP].

2. zsákmányul ejthet; a putea prinde/lua pradă; fangen können. 1621: Eő kgnék Tanachiul az Zamosfalui hatarba(n) leueo fokban halaztanak. Ha mit foghatnanak Gubernator^a vramnakis eo Nganak kedueskednenek eo kgk velle [Kv; Szám. 15b/XI. 282. — *Bethlen Gábor hadakozása idején gubernátorként hagyott öccse, I. Bethlen István]. 1662: semmit egyebet amaz hitván fejer hálnál nem foghatni [Görgénysztimre MT; Pf]. 1681: Halaszo vize az Isztrigj. Ebben halat minden kor bővön foghatni [Brettje H; VhU 594]. 1731: az Posarok nem vinak ha vinak is itt az mi tonkban köz haloval nem foghatni mert nadas az To szélei [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1774: vagyan ugyan egy Toja az uraságnak a' Malomnál, mellybőlis egyszerű mászor a' Molnár foghatott valami keveset az udvarb(an) költöték [Mocs K; KS Conscr. 25]. 1797: A Méhek pedig ugyan keveset eresztének többet 3 Rajnál nem foghatánk mivel nem eresztének [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

3. *üstökön* ~ elcsíphet/foghat; a putea pune mina pe cineva; erwischen können. 1591: Franciscus Orban de Lengelffalwa Nobilis vallja: . . . Keresztur varosanak zolgaltam vala valami keusset, Igertek vala magokatt hogy ennekem egy mazos kemenczet czinaltatnanak zorgalmaztattam eeket rea hogy czinaltatnak megh, auual attanak okott hogy . . . Georgy Gereb vram hazaba(n) lakik . . . ā fazekas Nem mindenkoren

foghátiuk wsteokeon mikor mi akaryuk de azert megli teljesittywk az Jgeretet [UstT].

4. vmíhez kezdhet; a se putea apuca de ceva; mit etw. anfangen können. 1716: Bálintot Meltotassék Ngd, hamar fél bocsátani, Mivel en nála nélkül semihez ne(m) foghatok [Szentdemeter U Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1735: Az Excelentiad Statussának leírásához eddig nem foghattam gyakor impedimentumim miatt [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.]. 1780: Akármely Verős Kovács, a' jól el készült, és ép verőre, vas szám futatás, úgy mivelést foghat [Torockó; TLev. 6]. 1847: midőn már az Idő anyira nyílt munkálathoz* nem* foghatok [Dés; DLt 617. — *Ti. téglavetéshez].

5. valamerre indulhat/tarthat; a putea porni/merge incotrova; auf etw. zugehen können. 1653: Egy Nagy Albert vala fő ember, Feketelakon a Mezőségen bír vala, mert ott láttam udvarházát. Küldte vala Mózes* ezt Lengyelország felé hogy hadat gyűjtson. Elmenvén, nem tudom mennyit gyűjtött is volt ugyan, de az alatt hát megessett Bécsbe az ebvásár. Hallotta, hogy suspust vallott volna az ura Székely Mózes és nem foghatott egyebüve, hanem aláfogott Tömösvár felé — Vaskapunál akart kimenni [ETA I, 83 Nsz. — *1603-ban Székely Mózes választott, de a Radul vajdával való harcban elesett fej.]. 1795: Szilvási Imre onnét suhuvá ne foghassan [A.jára TA BLt II. 11].

6. vmit vkire ráfoghat; a putea imputa ceva cuiva; jm etw. in die Schuhe schieben können. 1823: Csernátóni Sámuel azonnal nekem szökött tsakánnyával s azt mondotta, tsak egygyet kiált mingyárt főbe ütlök . . . abbéli féltembe a mindapig senkinek nem is mondtam, De mivel másra hamissan nem foghatom, vagy két személynek ki jelentetem, hogy teremh tölle vagyon [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-ben].

7. felfoghat, használatba vehet, művelni kezdhet; a putea lua in folosință, a începe să cultive; in Gebrauch/Verwendung nehmen können. 1672: Ha ki szőlőt akar fel foghni Szabadoson foghat, dézmajában [Páncélcseh SzD; RLt O. 5].

◇ Szk: életet ~ magának kb. meggyökerezhetik/gyökereződhetik; a se putea înrădăcina; Fuß fassen können. 1659: Molduvab(an) lako Koman Hereczel Janos kóte magat jobbagyul Nemzetes vitézlő Berzenczei Marton Uramnak Berzenczei Uramis kóte arra magat egy vagy ket esztendeig migh életet foghat maganak nem erőlteti olyan súlyos szolgálatra mint az többit [Berz. 12. 92/89]. 1667: egy ola Ifju rend ember kóte magat Zellyer Jobbagyul . minden esztendő el telve(n) 6. 6. hetet szolgat, . . . jövő esztendő(n) penigh hogy ős életet fogjhass(on) (!) maganak, őtt hetet szolgáljo(n) [Mezősámsond MT; Berz. 92/12. 111] * kézbe ~ kézbe vehet; a putea lua in mână; in die Hand nehmen können. 1595: Azzú Mathenéal mosottam az Oh Taa-lakat, melyek Tasnadra voltak, és oly szagossa(n) haza hoztak (így l) hogy kezünkben sem foghattuk . . . d 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 146 ifj. Heltai

Gáspár sp kezével] * lapát alá ~ meglapátol-tathat; a putea dispune să i se aplice cuiva lovitură cu lopata; jm mit Spaten schlagen lassen können. 1746: Sokszor volt töllem szenvedése az Csesztvei Gondviselőnek a' Levelek után restül való küldese miá, most se maradt 'a nélkült, de ha becsületiket nem félytik, lapát alá nem foghatom* [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev. — *A lapát lapjával, sőt — utolsó ütésként — az élével való büntető verés a régiségben általános alkalmazott büntetés-nem volt] * magának ~ kb. vmit átvállalhat/vehet maga számára; a putea lua asupra sa, a putea prelua pentru el; für sich übernehmen können. 1776: ha verő maradna vacantiában, a' ki jó Gazda is hogy terhes házát tarthassa a' vacantiában maradt verőből harmintz vas tsináláson feljül is foghassan magának, így már a verőkis vacantiában nem maradnak, a' terhes házát tartó Gazdais ki az három ágas vassal nem subsistálhatna szükségít potolhatja [Torockó; TLev. 715].

fogható 1. befogható; care poate fi prins în jug; einspannbar. 1684: Birsagb(an) vet járom-b(a) fogható Tulok No 2 [Porumbák F; UtI].

2. hozzá(ja) ~ hozzá hasonlítható/hasonló; de asemuit; jm gleichkommend. 1736: Mindazoknak* csináló-mestere volt marosszéki Berzenczei Márton, ki Apaífi Mihály öreg regnans fejedeleme is konyha-mestere volt és hozzája fogható nem volt Erdélyben [MetTr 397. — *A lakodalmi ételeknek]. 1766: A szegény Berki László is megholt Ez olyan hegedűs volt, hogy hozzáfogható ezeltől 30 esztendőre nem volt [RettE 204].

fogház tömlő; închisoare; Gefängnis. 1570: Gergel es Leorinch varos zolgay hytek zerent vallyak, hogy mykor az Trombitas az Thorombol ala hoztak volna es fogva vynnek az fogházba, Zabo Janosis velek megen volt [Kv; TJK III/2. 27]. 1585: Az keomlvesnek hogy a Scolaban egy aítot be rakot, es egyket által wakta es egy ablakot chinalt a falba es az fokhazot(is) be foldozta a hol az megh zakadozot wolt a fala . . . attunk neky f 0 d 40 [Kv; Szám. 3/XIX. 32]. 1609: Veottem . . . az Ouarelj foghazhoz ket lakatot f 1 d 10 [Kv; i.h. 126/IV. 168]. 1681/1748: A Kastély kapu között egj bolt hajtás fogh ház [Balázsfa; KvAKt Mss lat. 236]. 1717: Idősbik Sz: Kereszti Sz: Kereszti (így l) András Ur(am), eő kglm kolosvari Lábos ház mellet lévő placzi házánál, egj a' toronjban vagj fogházban keserves rabságot szenvedő Varadi Márton nevű ember, azon helynek Poroszlojával, meg irt Mgos Ur(na)k eő kg(ne)k eleibe késértetvén magát jelengeté keserves rabság(ána)k okát [Kv; Ks 89]. 1774: (A legényt) Számtarto Ur(am) az udvarban lévő fog házban dugatotta, 'a honnat 'a kúrtón ki but, mái napigis oda vann [O.zsákod KK; LLt Vall. 198]. 1814: Isáki Danit . . . Város szolga által el kísértette a' Fog Ház felé [Dés; DLt 56]. 1846: Virág László Meszaros Mester-seget folytato Legént meg vizsgálván az Déési

fogházban az Jobb kezen az úgy nevezett könyök orson egy kemény vak ütes talaltatik [Dés; DLt 530b].

fogházbeli. Csak e szk-ban; numai in această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~ *szolga* börtönőr, rég tömlőctartó; temnicer; Kerkermeister. 1595: Az második Fokhazbeli szolganak Was Györgynekis fizettem ... Attam az fizetesnek meg Jobbitasara pénzt 1. köbel búzara tt f 2 d 40 [Kv; Szám 6/XVIIa. 233 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1602: Veres Georgine Ilona azzony az foghazbely zolga felesége [Kv; TJK VI/1. 615].

foghús gingie; Zahnfleisch. 1748: jó volna bizony Ur(am) által hozni, ha volna, de ezis á magam saját pénzem, s úgy adom oda, mintha á fogam husát adnám, de látom hogy éhel hal-meg á marhájok [Torda; Borb.]. 1763: számtalan Sak it nem tsak az Météjes hanem a Falubanis olyan gajvásak az Marhák, hogy én többet olytant nem láttam, az Fédervájszat is mind fel kenettem az inyekre vaj az faghusára de Semit sem használt [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka Józef tt lev.]. 1805: Welling Lajosnak .. az inye vagy foghusa nagyon Skorbutos [DLt nyomt.].

fogjövés fogzás; dentiție, ieșirea dinților; Zahnbildung. 1855: halt meg Pap István más fél éves gyermek fogjövés miatti nyavalya törésben [Dés; RHAK 65 Medgyes Lajos költő-pap kezével].

fogkefe perie de dinți; Zahnbürste. 1840: Fog kefét egyet [Nyárádszbenedek MT; Told. 19 gr. Kornis Sámuelné gr. Toldalagi Johanna kel.].

fogkendő șervet pentru dinți; Zahntuch. 1823: Kitsin gyólt, Fog Kendő [LLt Csáki-per 601. L.1 hozománylelt.].

foglal 1. elfoglal; a ocupa; besetzen, in Besitz nehmen. 1568: Az melly feoldeket holt Maros feleol wyollan foglalt Pal vram megh ozlassek [Gyf; JHbK XII. 8]. 1577: Marada mynd az egész Jozzag Kendy Antal kezebe(n) mynd addig bira míg Kendy Antal kyalne Aszon leuagatha, Annak vta(n)na Kiralne Aszony küldé Margaith^a Kendre^b es oda hiuatanak mynd birakat vaydakath es kyalry szamara foglalak Io rez ideig bírák Kiraly zamara Alpretoth tartomaniaual [Alparét SzD; Ks. — ^aA Márgai szn? ^bValószínűleg a közeli Szarvaskend]. 1589: Tudom aztis hogy Demeter deak foglalt mint egy barozdanj feoldett de en ne(m) hallottam hogy azertt zolitotta volna megh az varas [Szu; UszT]. 1591: az vtak Jowara tagassagara, az ollian theo zeoleoket, kikel telhetetlenwl valaky vtat foglalt es vesztet, ky Irthasak, es Ne Nezzek egy vag' ket embernek karat, hanem az eghesz keosseg haznat [Kv; TanJk I/1. 160]. 1609: miczioda modgia vagion kegdnak abban, hogy kegđ az varas zerin valo hazat maganak

akaria foglalni [Dés; DLt 312]. 1620 k.: Az kazalnak Ideje, bizonyos Napia, az 1612 extendő belj vegezes szerent igh peragaltassek hogy Zent Leorincz napia(n) az foglaló fel menyene(n), Nap nyugotkor foglalyo(n), de senky ne kazallyo(n), hogj az Isteny Myltosagh az Innep Zegessere my ellenwnk haragra fel ne gerjedgye(n) [Csz; Ks 90]. 1697: ez az roz Tot miat Udvarheljről innét Csehből Pelsőszivágyrúl az en kglmes ur(amna)k sok jobbágya mais bujdosob(an) vadnak, velem is miolta ide jöttem örökké perel az en kglmes ur(am) szánto kaszáló földei iránt mivel csak hatalmasul Sokat el foglalt mais foglalja [Szi-lágycseh; BK. Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1715: fogott emberek előtt Sztojka Gergely-(ne)k adjudikáltatott volt azon föld mivel mások is az előtt hasonló képpen foglaltak volt aféle falu földit [Nagyercse MT; WH]. 1766: eő Nga tobbet azon specificalt el borozdolt földnél nem foglalt az mi időnkben [Árapatak Hsz; Eszt-Mk]. 1798: Ne bolondoskadgyál Nyikulaj! mert ha eszed van láthatod, hogy ő tsak azért mérseklí" ruddal a helyet, hogy a köztetek valo egyenlenséget meg irhassam az Uraknak, de nem azert hogy foglaljon [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev. — ^aE szó bolondoskodik al. sajtóhibásan]. 1807: Foglalt egy nagy darab pusztá helyet a mellyen annak előtte a falu Ludai, és bornyai jártak [Apahida K; RLt O. 5 Martzis Ursz (80) col. vall.].

Szk: *bánya* ~ *ni* bányahelyet birtokba venni. 1771: kiváltképpen in Válye Dsurdászske nevezetű Erdőt igen erőssen meg ritkították, azt mind szünetlen vágják, vagy Bánya foglalni, vagy egyéb szükségre [Runk H; JHb 93. XIX. 6] * *foglalton* ~ állandóan foglaltat. 1690: Mathe Mihancsul nevű eő kglme Jobbagyanak az maga reszere Czedalando Szanto Foldeiert es retiert adat volt Szegeny Atyank bizonyas Szamu penzt Melyről extalis maga eő kglme Subscriptioja es pecsetye alat valo keze irasa, ezeket noha maga eő kglme engedelmeből Zalogasította volt Szegeny Atyank (melyrolis Jó igassagunk extal:) megíis (!) az eő kglme jobbagyi ezeknekis nagyab reszit Colalyak Tőlünk potentiose foglaltan foglalalyak [Fog; Szád. „Boer Thamas es Peterek Postulatumi”] * *határ* ~ *ni*. 1751: ki jötték vala a Remeteiek határ foglalni, de már annak elotte azon helyet az varhegy allyai oláhok el aszalták volt [Remete Cs; LLt Fasc. 150] * *jóságot* ~. 1594: 2 die Septemb(ris) ... Vrűnk Zolgaytt kildettek Esmeg Jozzagott foglalni, kiúnttanak 4 zekerett Swkyk^a [Kv; Szám. 6/VIII. 196 Caspar Semel sp kezével. ^aVmelyik Zsukig (K)] * *kezére* ~ vkinek kezére játszik vmit. 1653: De látván, azt, hogy Forgács és a vajda Erdélyben vagyon és az országot német kezére foglalja, avagy a német Császár számára és elszakasztják a portától az országot a porta ... Omer bassát harmincz ezer tatárral és törökkel Havasalföldén által küldi^a segítségére Báthori Gábornak [ETA I, 106 NSz. — ^a1611-ben] * *makkot* ~ (erdőrészt) makkoltatás céljából birtokba vesz/elfoglal. 1599:

Mikor a' Warhoz ualo Ispan valek jeöttem enis fel hól dezma felöl feiedelem szamara, hól pedig Makkot foglaltunk [UszT 14/9 Nicolaus Jakob de Faczad (60) pp vall.] * *vki helyét magának ~ja vki helyét (illetéktelenül) elfoglalja.* 1589/ XVII. sz. *eleje:* Valamely Mester az eö neki szabot helyre az Cehben nem wlné, seöt az Iffiu az wdeös mester helliet szant szandekkel maganak foglalna, huszon eöt penzel bwntessek [Kv Kőm-Cart. 25].

2. (jb-öt) kezébe/tulajdonába vesz; a lua in stäpinire (un iobag); (Leibeigener) in Besitz nehmen. 1603: Jakab georgj Zent mihalj zabad zekél hwti wtan ezt wallia . Engem hiwt wala oda az kedey Janosj gergelj fia, Janosj georgy, balog ferencznj, akor mind ketten miklos gereb zamara walank. monda Janosj geörgy hogj, Jm foglallak, balog ferenczet miklos gereb wram lewewel. Ennek wtanna my nekwnk ne ö neki zolgaly [UszT 17/27]. 1639: I(ste)n oltalmazzon attól hogj én az eo Nagaét engedném potentiose szolgálomnak foglalni [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos lev. Nagy Tamas de Fogarashoz, Udvarhely vára gondviselőjéhez]. 1730: többet is foglaltak*, de felölök meg feletkeztem. A Foglalás penig azért eset hogy valami Jobbágyokat kértenek fel Vármezőről Csáki László Uramtul a' Teleki Urak részére [Vármező Sz; TKI. *Ti. jobbágyot].

3. (katonailag) meghódít, elfoglal; a cuceri/ocupa (militärestje); (militärisch) erobern. 1653: Igy lön akkor Erdélynek dolga.* Mely hitbéli változtatás megerősítenítette a nagy fejedelmeket, egymástól elidegenítette a népeket; és az alatt a nagy szultán Szulimán mint eszes ember ezt látván, akkor hántá a hársot, mikor hámlík vala, és az alatt magának teve és foglalá a magyar birodalomnak jobb részét [ETA I, 28 NSz. — *A János Zsigmond korabeli vallási felbolydulásra és a török térfoglalásra von. észrevételek].

4. foglalással vmihez csatol; a anexa de ceva prin ocupare; (durch Besitzergreifung) anschließen. 1586: Egykor Zalanczy Georgy foglalt vala borozdawal az Teerben egy darab feoldett lw kerttnek [Kisfalud*; JHb XX/48. — *Eltűnt település Maroscspó (KK) táján]. 1600: Tudom hogy az molnoth oda chenalak es az warhoz foglalak, de en azt se(m) tudo(m) howa walo határ az feöldis kie wolt [UszT 15/269 Nobilis Michael Sandor de Kenos (80) vall.]. 1607: fellyel az Lazar Janosek eoreoksegenek az hatara az kertt uala be az fwzeknel, de most az kertet be vetette es az viz tonyaya helyett az eönehez foglalta az kerttel [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1647: Vagion egy darab kaszalo Retis mellyet megh Bethhlen Gabor idejeben foglaltak az Teremi Uduarhoz: Igen difficultallyak [Teremiújfalu KK; BK 48/16]. 1698/1699: az eö kglme haz helyeihez jo darabokat foglaltak [Cege Szd; Wass. Vas Dániel vall.]. 1729: Az melly emberek masunnan ide származván s telepedvén magok Házhelyek(ne)k valo Földeket kértenek s obtinealtanak az Város közönséges földéből azok(na)k házhelyek ... pellustral-

tatvan Ujjobbanis hogj ha az akkori oculatiojok s meg határozások szerint biratnak é vagy az Város földieiből többet foglaltanak hozzá s mennyi részib(en) foglaltanak [Dés; Jk 384b]. 1769: A Falu közönséges Úttzáját mely a' Kis Kút felől M Vásárhely felé a' Faluból ki járt maga Gyümölsös Kertyéhez foglalta [Koronka MT; EHA]. 1840: (Egy helyet) Grof Nemes János a' Fenyő Farkon a Csorda derlőbe akart foglalni [Bükszád Hsz; MkG].

5. szállást ~ szálláshelyet leköt; a reține/ocupa un salas/un loc de popas; Quartier belegen. 1595: Biro Wram közüle ala feier Wara . Adata ö kme Gaspar Deaknak az Loas Legennek, hogy zalast foglallyon: Miert hogy az Zakacz Ianos hazat el irttak vala egy Nemet Köüetnek Attam f 2 d 88 [Kv; Szám. 6/XVIIa 139 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Gubernator^a Vram eo.Nga be Jaroy es Gubernatorne Azzonio(m) szolgai érkezve(n) eleöl, szállast foglaluan perso Nro 5 leuen . Atta(m) hust Nekik Libr 5 [Kv; i.h. 15b/XI. 107. *I. Bethlen István, Bethlen Gábor öccse].

Szk: sátorhely ~ ni. 1639: ket s három mely feöldreis el megjünk eleöl az szekerepektül, sátor hely foglalni [Mv MvLt 291. 186a].

6. felpénzel; a arvuni; Drauf/Angeld geben. 1595: Attam Zabo György W(ram)nak hogy borjút és malaczt foglallyon vele ... d 50. Ez penz vezet oda, . és így maradot oda ez az foglaló penz [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

7. befoglal, vmilyen keretbe foglal; a încadra, a pune în ramă; einfassen/rahmen. 1560: Ket sarkany nyelw Egyyk Ezwstben vagion foglalwa keöz [JHb Temeswary János reg.] 1628: Aesti-maltanak eo kegimek . Egy Arauy gyureot kiben vagyon egy eoregh gyeoncy szem foglalua ket Aranyat nyom. f. 8 [Kv; RDL I. 123]. 1645: egj szelencze* (!) dio pohar ezustbe foglalva [LLt Fasc. 120. — *Elírás szerezzen h.]. 1693: Ezüst-bem foglalva valamj kő flo: 3//[Ne; DobLev. I. 37. 4]. 1789: Egy Nagytaska sima Tükör, fekete arannyas rámába foglalva Rf 6 xr — [Mv Conscrip. 5]. 1849: Szűz máriát ábrázoló képezet aranyos rámába foglalva [Szentbenedek Sz; Ks 73/55].

Szk: rámába ~ bekeretez. 1597: Teolchieres Jstuan Monostor Utzai chinalta meg az Feredeahazban valo Júeg ablakokat mindenesteol teot 40 vy Júeg talnert, . Az vyakat foglalta vy ramaban [Kv; Szám. 7/XII. 17 Filtich Lőrincz sp kezével]. 1737: Az Oltár felet . Padvai Sz: Antal képe vagion rámában foglalva [Csákiigorbo Szd; JHbK XXVI/13. 9].

8. vmihez erősít, odarögzít; a fixa/lega de ceva; mit etw. verbinden, zu etw. befestigen. 1593: Georgy kowaczjnak fizettem hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz 5 keopwt Czinalt az Chowekek wigire, az kit alawertek, Jsmet 4 truczikaj (!) wasbol Czinalt pantokat kikel az tarto fakat az lab fahoz foglaltak [Kv; Szám. 5/XXI. 30]. 1681: Vár emelcsős kapuja ... Vagy(on) ezen

kapu között ... Szalonna tarto hosszu gerenda a boltozathoz foglalva Nro 2 [Vh; VhU 508–9]. 1756: az Cseléd Házban Vagjon paraszt fogas Kétkét vas széggel falba foglalva melyben 17 fa szég áll [Nagyrápolyt H; JHb XXXV/35. 21]. 1792: Ezen elé számlált alkalmatosságokat kerítik bé 88. Szál fenyő Deszkák 25. Sasokba foglalva [Apahida K; RLt O. 2].

9. belefoglal/fr; a include/introduce; einschließen. 1587: Atta eo kgmek eleyben, Biro vram tanachawal egie(te)mbe Az Myves embereknek, meg hazasult Iffiaknak az varos keonywebe walo be Iratasokat, hogy Ne(m) kellene az Aros Rend-reol Irt Constitutiohoz foglalnj ez illie(n) Mywes Rendet [Kv; TanJk I/1. 45]. 1784: Malombéli részünket örökösön oda engedték kötelezván magunkat és Maradványainkat ... arra, hogy a' miket ezenn Levelünkbe foglaltunk áthatatos meg tartóji lészünk [Gyalakuta MT; Ks].

Szk: *írásba* ~. 1635: Ahol penig Nagod keglisen parancziollya, hogy az dolgot mégis bizonyos írásban foglallyuk es ugy adgyuk Nagod eleiben: Nagod(na)k azért írhattuk alazatosan ez keppen megh az dolgot* [Kv Céhir. I. 15. — *Köv. a közlés].

10. *magában* ~ tartalmaz; a conține/cuprinde; enthalten. 1714: Hatodik Pinczetok ... foglal magáb(an) 13 Phiolat fl. Hung. 4 Hetedik Pinczetok közonséges fabul, foglal magab(an) 8. Palaczkokat 1., 50 [REkLt II. Apafi Mihály lelt. 56]. 1756: Ezen Nemes Udvarház hely foglallya magában a Veteményes, Szőlös, Gyümölcsös, Csűrös, Major és Akoly kerteket [Branyicska H; JHb LXX/2. 9–10]. 1776: A levél ugyan Kedvetlen Választ foglal magában, de azon Ő Ngok meg ne ítűközzenek, mert ez mind az Csízi Hadnagy mestersége [Kóród KK; GyL. Georgius Vízi (30) rk kántor vall.]. 1798/1799: a Iuramentum oblatioja-is magában Contradictoriumat foglal [Torockó; TLev. 5/16. 426]. 1809: Meg lévén már a Békesség Frantzia Országgal és annak Szövetségeseivel (Confederatussáival :) kötvé ... szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Újságok, vagy egyéb más közönséges napi-vagy honapi folyo Írások olly kitételekkel 's írás módjával (: Stylussal :) készíttessenek melyek magokban a mostani környüállások folyammatjával ellenkező vagy azokat sértegető kezeleteket ne foglaljanak [UszLt ComGub. 1670 gub.]. 1823: két, vagy három Szekérnyi termésű helyet foglal magában azon Rét, mert nagyotska darabb Föld [Bh; HG Eszterházi perek].

11. tart; a ține; halten. 1584: minden Rendeketh wgiekezzek eo kgmek az tisztesseges disciplinaba es felelembe buntetesselis foglalny [Kv; TanJk V/3. 281b].

12. *umi* ~ni kb. vmit keríteni/szerezni; a face rost de/a procura ceva; verschaffen. 1625: Kultuk Zeocz Tamast Heszamosra* es Hileg szam(osra)* kapia fak foglalnj [Kv; Szám. 16/XXXV. 149. — *Később: Melegszamos K. *K].

◇ Szk: ~ja magát vmiben a. foglalatoskodik/forgolódik vmiben; a se ocupa de ceva; sich beschäftigen/um etw. herumtun. 1653: 1629 esztendőben Bethlen Gábor fejedelem foglalá magát — a békesség meglévén — a Várad és egyéb helyen való építésekben [ETA I, 142 NSz]. — b. (bele)elegyedik vmibe; a se amesteca în ceva; sich verwickeln. 1646: ez fogoly Leany nem cziak mostan, hanem ennek eleötteis foglalta magát illien gonoz czielekedetekben, lopasokban [Torda; Jk 161] * helyet ~ (áruló)helyet foglal magának; a ocupa loc pentru tarabă; (Verkaufs)Platz belegen. 1585: Beke Mathias vallia Huniaddon a sokadalom Ideyen, az Racz Iacabne foglalta vala eleb Az helt, es az Alperesek vgy Ieowenek Az eo ell foglalt heliere [Kv; TJk IV/1. 385] * közösködésbe ~ja magát vkivel kb. vkivel közös vállalkozásba elegyíti magát; a se uni cu cineva într-o treabă; sich mit jm in ein gemeinsames Unternehmen hineinmischen. 1580: Baka Georgy

Az my nemo keozoskedesseben foglalta magát Thar Istwannel Azt Zent Mihaly napigh wegezze el, Annak vtanna tarchya ahoz magat a mint magat Ayanlotta az teob henteler mesterek Rendtartassa zerent [Kv; TanJk V/3. 220b].

foglalandó de ocupat; was zu irgendeinem Zweck zu enteignen ist. 1780/1804: ha valakinek kaszállóján, vagy szántó földin találatik a' haszon, a' Bányának foglalando Hely, megbetsültetvén, betsü szerént a' helynek gazdája ki fizetessék, osztán lehesen a Bányásznak maga munkáját a' megvett helyen fojtatni [Torockó; TLev. 2/4. 3].

foglalás 1. (törvényes v. törvénytelen) birtokbavétel; ocupare (în mod legal sau ilegal); (recht)mäßige od. rechtswidrige Besitzergreifung. 1568: Hoza mynekwnk Kabos Gaspar felseged lewelet Inihycyot* Hogy my mennekny hozwtelky Jstwan-hoz tyltanoky az felseged lewele tartasa zerynt az Jozagynaky foglalasatwl es reya hynoky bothazara* Zemlye zerint my ely tyltoky az Jozagy foglalastwl es reya Intoky* az hywatálnaky tyzen otod napyara [Nádas K; SLt J.2. — *Tollvétség Inihycyot h. *Botháza K. *Olv. intők]. 1584: eő kegelme uala hul enekem Jozagomat wag eöröksegetmet tuga Erdelben Akar My neuely neuezett helyeken, hatt haz Jobagomyg foglal-hasson az el foglalasnak Jdeyen soha senky Elle-ne ne alhasson [Csapósztyörgy*]; Ks Miska András kezével. — *Eltűnt település Marosorbó(TA) táján]. 1608: Az Pettkj Janos vram foglalasaban penig ennyit tud hagi egizer Kornis Balas vram idejen Mustraiok volt, akkor penig az Kornis farkas vram Musnaban lako iobagj es szabad szekelyek-ke az Mustran valanak, Pettkj Janos vram az Regestromot veue, es az Kornis vram iobaginak neweket kj vonogala, es ezt monda nekik: Mennye-tek haza, es az napsagtol fogwa tudom hagi Dersbe hittak szolgálnj [Muzsna U; TSb 21]. 1677/1628: Az Oláh Istuan Aszalasa es foglalasa felol azt Feleli tudom hogy Fodor Pal Azalt vala megh valami Nyrfakat [Ditró Cs; LLt Fasc.

69]. 1630: minthogy a ckor (!) szolga Biro valék, es kenszerettenek arra, hogy Diomal^a foglalására mennyek vélek [Ne; Bál. 82. — *AF]. 1682: Tudom azt hogy az foglalastol fogva mind Sinka ur(amna)k, Dosa Ur(am)ék(na)k minden sokadal-mokon Czegerek állot kin [Makfva U; DLev. 5]. 1747 k.: Az Kender földek és több Város földéből lett foglalások aránt in A(un)o 1746. lett Constitu-tioja, és vegezése az FAMILIANAK observaltassék [Torockó; TLev. 2/1]. 1803: a' közelebb mult 1802dik Esztendőől fogva mitsoda nevezetű Faluk mitsoda nevezetű helyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai határba? [Gysz; Born. XVc]. 1829: nem lett azomban ezenn foglalásnak egyeb sikere, mint az hogy egy ... ember az általa természetett Vetésekből alattomosan lopott el a' mit lehetett [Toplica MT; Borb. XVc. 6].

Szk: ~ *esik* foglalás történik. 1674: foglalta el az öreg Rakoczi Georgy katonákkal Mező Szilvást^a Örményesen voltam, mikor az foglalás esék [Mezőörményes K; JHbK XX/20. — *K]. 1730: többet is foglaltak^a, de felőlők megfeletkeztem. A Foglalás pedig azért esett hogy valami Jobbágyokat kértenek fel Vármezőről Csáki László Uramtul a' Teleki Urak részére [Vármező Sz; TKI. "Ti. jobbágyot] * ~ *t tehet* foglalhat. 1821: az osztatlan terrenumok a commonitások bírái vigyázatyak alatt lévén, azokban egy privátus is magános foglalást nem tehet [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF¹ 140] * ~ *t cselekszik/tesz* (földet/jószágot) foglal. 1580: bíro vram eo kegme kialtassa meg hogy valaky valamý foglalast theot vagy kertek keozt vagy fwz keozt, vagy mayorok zolók keozt, ky ky mind bonchya el es helyére chinalya [Kv; TanJk V/3. 220b]. 1589 k.: Tudom aztis hogj egj forint volt birsaga ha ki valami foglalast teott, azt megh veottek rajta [Szu; UszT]. 1668: Tudode, ha az kolczeriak^a, vgi más vellek szomszedosok ki micsoda hatalmasságot, vagy foglalast tött volna határokon vagi mostannis tenne Hagimás Láposiaknak? [Hagymás-lápos Szt; JHbK XIII/18. — *A tőszomszédos Kolcér lakosai]. 1791: Ugy esett ertesere hogy Nagyságod és Kegyelmed a' Seszurakb(an) osztatlan Erdőben foglalást és tilalmat akarnak tselekedni [Nagyrapolt H; JHb XXX/30]. 1822 a Király Biro Ur .. meg tiltotta volt azt hogj a Köröspataki lakosok közül több orotvány-béli foglalásokat ne tégen [Köröspatak U; PF] * ~ *t tétethet* birtokba vétethet, foglaltathat. 1689: ha pedig az én Feleségem akadalyoskodnek, ugy hogy fizetnj nem akarna, néném Aszszonnak, ezen Leuelemnek erejével tétethessen foglalást [BLt].

Mivel jö-foglalás esetén a szóban forgó jö-ot, ill. jö-okat lakótelekkel, sőt a telekhez tartozó mezőgazdasági ingatlanokkal együtt vették birtokba, nem látszott ajánlatosnak a birtokfoglalást és a személyi birtokbavételt egymástól külön jel. al. elszakítani.

2. birtokba vett/elfoglalt ingatlan v. ingatlanrész; imobil sau parte de imobil luată în posesie/

ocupată; in Besitz genommenes/besetztes Grundstück. 1590 k.: Vagion egj rez eoreokseg Jrtas ki uolt a' megh halt Damakos Myhaly Jrtasa es foglalassa [Szu; UszT]. 1596: Vj foglalast ne(m) latta(m) hane(m) a' reghi gyepe hatarrol hantak el az erdön az kertet az Chehertfaluiak [i.h. 11/64 Joannes Bereczky de Demeterfalva jöb vall.]. 1775: a Dako Szigetbe, egy pusztába heverő ujj Foglalás [Középlak K; KHn 298]. 1799: hogy azon már most bé fogva lévő darab hely foglalás volna, azt nem mondhatom, mert a' míg pusztán állottis, bizonyos birtokossa nem volt [Gyéres-sztkirály TA; Ks 89]. 1822/1823: ujjább foglalás a' Pad nevezetű helljen, az holott 1822-ben sokat szaporított a' mellette való Erdőből [Dés; EHA].

11n. 1607: az Nagy Thamas Irottwanian alol es Baczyko mihaly foglalasanak felette ki az patak mellett wagion [Szentháromság MT EHA]. 1761: A Vészi foglalásba (k) [Szárhegy Cs; EHA]. 1762/1779: Az új foglalásban, a Motsoja nevű helyben (sz) [Nagypacal Sz; EHA]. 1774: (A) rét Foglalás név alatt 3 Szekérre valonak iratik [Kispetri K; KHn 291]. 1801: A Keresztes László foglalásán fellyül az Erdő között (k) [A. üvegcsür Hsz; EHA]. 1817: A Kovács foglalásánál (sz) [M.valkó K; KHn 106].

3. első ~ kb. ősi birtoklás; posedare strămoșească; Stammbesitz/besitzung. 1836: a' Fiu ág kihalásával Leányra is regulázott Donatios Jóságokban a' Fiu ág kihalásával nem a' K. Fiscus hanem az Impetrans után származott in Genere minden Leányok jöhetnek a' successioba, ugy szintén az első Foglalással szerzett Jóságokban is in Genere et Cumulo minden Leányok egy-szerre állanak elő a' Szuccessoria [SLt Vegyes periratok].

4. (ingatlan)bitorlás, elbirtoklás; luare în posesie/uzurpare (a unui imobil); unrechtmäßige Besitzergreifung. 1571: Az hatarokat Mindenfele Latassa megh eo k. Byro vra(m) azon keryk eo kegelmeket, Mert foglalast ertenek benne eo k. varoswl [Kv; TanJk V/3. 36b]. 1803: a' közelebb mult 1802dik Esztendőől fogva mitsoda nevezetű Faluk mitsoda nevezetű helyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai határba [Gysz; Born. XVc]. 1823: A' Somkut és Csatány^a felé való részeken tett foglalások vagy bitangolások fel adásai [Dés; DLt. — *A várossal tőszomszédos két falu].

5. kötés; legáturá; Bindung. 1680: Vagyon a Porumbaki Revén egy öreg hajo, melly hossz-ságára het szélesegere pedig ket öles mellynek foglalasi, vas szkabakkal vadnak, ket felől való orrainak is, szegeletej ördög vas pántossok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35].

6. befoglalás; încadrare; Einfassung. 1768: Huszár Benedek Deak(na)k a' blts Ceh ... Engedé a' remeket filegran munkaval keszitteni, de ugj hogj kö-foglalas munkais legjen rajta [Kv; ÖCJk 176].

foglalásföld birtokba vett/elfoglalt föld; pământ luat în posesie; in Besitz genommenes/besetztes

Grundstück. 1766: Léven Nagy Baló Józsefnek Hermány falvának^a felső határában Likat nevű helyben egy darab foglalás földje, melyen a falu régi útját potentiose el foglalta [RSzF 133. — ^aM.hermánynak (U)].

foglalásképpen foglalás útján; prin ocupare; durch Besitzergreifung. 1606: Aztis megh bizonytwtk hogy Galfi Mihály Vram foglaláskeppen birta^a, protestalunk az bizonisagh mellet, az Eleóti Vrunck leveletis praesentallyuk, kikbeol tessék ki mint forgot az fundamentom [UszT 20/25. — ^aTi. a peres helyet].

foglalású foglalatú; cu montură; mit Einfassung. 1850: Egy magyar kalpag, arany foglalású 2 boglár költség tollal 14 vft [Algyógy H; Born. F. II].

Szk: *muszka* ~ orosz foglalatú. 1827: Egy Fejér Brilliánt hosszúko négy szegletű formájú Muszka foglalású férjfiu gyűrű [Kv; DLt 464 nyomt.].

foglalat 1. keret; ramá; Rahmen. 1849: Egy olosz fal két virágokkal ki festve, foglalattya massivsárgán politurazva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. *dív* tartalom; continút, cuprins; Inhalt. 1819: Az 1819be 24a Maji dátált Esperesi Kerulo Levélnek foglalattya [Nagykapus K; RAK 29]. 1822: Hogy Nagyságod mind írja, melyet magából a' Levél foglalattyaiból-is meg esmérni lehet, nagyon gyengélkedik, nem csak nagyon Sajnáljuk, de valóban érezzük-is [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányzékai tanácsos lev.].

foglalatlan foglalat nélküli; fără montură; uneingefabt. 1818/1826: Régi Páczlik hat darabokba ... Foglatatlan két Opál [KvAKt Mss hung. 27].

foglalatos vmiben elfoglalt; (a fi) ocupat cu ceva; mit etw. beschäftigt. 1576: Eo kege Byro vram hagia meg az Mezeo pastoroknak hogi Az Lombon valo Erdeore es Tölgesre vygazanak kywalkeppen Myglen az Erdeo oztasban leznek az Erdeo birak foglalatosok [Kv; TanJk V/3. 131b]. 1579: Nem akarwa(n) haladatlanok lenny az zolgalatba foglalatos Attiokfiayhoz . vegeztek hogi Ez vta(n) entendeo(n)kent az valasztot Tannachynak Adgianak fl. Negiedfel zazit kinek el oztassat Az Byrora a Kiraly Byrora hagygyak [Kv; i.h. 204a]. 1618: Szölfikár^a .. azkor az lengyel és muszka levelek fordításában volt foglalatos [BTN 125. — ^aA tolmács.]. 1687: Megh gondolván, hogy gyakorta az ighen terhes munkában a Földes Úr annyira szorgalmatos es foglalatos, hogi akarmely dölgot is (mely nem a rendes munkajához valo;) nehezen tekint meg .. im rövidebb formab(an) vetettek a Summárius Extractusb(an) lévő minden dolgok, jövedelmek, etc. [VhU 215]. 1701: Sz: Kereszti András Úr mostan Bécsben a' Nemes Országk dolgaiban foglalatos [Kv; AsztCjk 42]. 1718: A magazinális

ad(mini)stratiobanis foglalatos vagyok, de az sok erogatum a Naturalekot ige(n) meg kevesitette [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1733: soha is semmitis ezen Nemes Varosnak meg nem szolgáltanak, mostis actu szolgabiroasági hivatalb(an) foglalatosok [Dés; Jk]. 1749: Attam Nagy Ferencz Vramnak Varas dolgaban Leven foglalatas Gyertyat N: 2 [Mv; MvLev. 4,8]. 1835: Csont Juon (!) Kertesznek es Dominalis Bironak bé szegoldtettem A' mikor irt kötelessegeben foglalatos léssen elelme Hazamtól fog ki szolgaltatni [Dés; Törzs. Dési taxalisták].

Szk: ~ *dolog* elfoglaltság, foglalatosság. 1653: Kerem azert kegyelmedet ha leheczezes teobb sok foglalatos dolgai keozetot ne neheztelyen tudositani egessege feleol s egyeb ot ualo alapotrolis ualami reouiden [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István lev-e apósához Petki Istvánhoz]. 1694: Kornya Sándor Plenipotentiarius ur(am) ő kglme foglalatos dolgai mia ide Fogarasban hivatallya mellől el nem jöhetne [Fog.; Szád. Tibodi Márton kezével].

foglalatoskodás forgolódás; forfotealá, forfotá; Herumtun, 1803: azon Computusra szükségképpen megkívántato készülétek körüli valo foglalatoskodásai [Abrudbánya; Pk 7].

foglalatoskodik 1. tevékenykedik; a trebálni; sich betätigen. 1675: az Aratason foglalatoskodva(n) főzettem hvst libras No: 20 ... d 30 [Kv; Szám. 35/I. 34]. 1676/1681: Hunyadon lako Nagy Mihály Ur(am) ... Előbbi Supplicatiojaban Taxainak nyolcz forintul Eött forintra kivanta relaxatiojat, migh azert az en szolgálatomban foglalatoskodik, . azon haztul csak öt forintot fizessen [VhU 456 Thökölyi Imre vál.]. 1730: nem tudom sem egyszer sem madszor miolta Bako Ioseph Uram az meltosagos Urat szolgálja hogi az Úr ő Nagysaga udvaran kívül hált volna hanem ha az Úr ő Nagysága dolgaiban foglalatoskodat [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1762: el kezdvén az Inquisitiót abba(n) Regiusi már olyasok voltak, kik in Offo lévően Város dolgaiba(n) foglalatoskadtak [Torda; TJK V 98–9]. 1815: azon Sok reparatiokra, melyeket azon Telkekre kel tenni sok fárattság kívántatik, ugy hogy egész Tavaszig azokon kel foglalatoskodniok [Újlak Sz; Ks 90 Rátz Dániel lev.]. 1842: A Lopás előtti, és utáni napokon, mivel engemet nem érdekel, ki mivel, és hol foglalatoskodott ... nem tudom [Km; KmUlev. 3 Hintnár Juon (48) vall.]. — L. még SzO VII, 105.

2. buzgólkodik, igyekszik; a lucra cu rivnă; eifrig sein. XVIII sz. köz.: az iránt foglalatoskodik én általam hogy ha örökösön nem adnáe el^a Tiszteletes Aszszonyom mivel hogy vér is hozzája [Hsz; Dlev. 5. XIV. — ^aTi. bizonyos földet]. 1766: En Nemes Kézdi Székben Albisi Pántzel Istvan ki is mostan Kolos Vármegyeben Mera nevű Rf Ecclesiaban Fungens Pap vagyok ... kis Gyermekségemtől fogva az Isteni tudományok tanulásában foglalatoskodtam, ugy ma is

az Isten oltárán hűségesen szolgálni igyekszem [BLev.]. 1790: Vévén a Nsgod uri parantsolatját tőstént abba foglalatoskodtam hogy elegendő vaját vehessek a Nsgtok számára amint hogy alkudtamis négy veder vaját meg szűrve, kupáját 13 garasával, iros vajatis hagytam hogy még két vedret szerezzem Máté a havason [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1792: Szászvárosan jártomb(an) Debretzenit holmi fogyatkozásaiért nyomosan meg dorgaltam, vagyon benne jois valami, de inkább az Aszszonyok körül való pepetelésébe foglalatoskodik reménlem hogy ezután az időis jobbulván, magais jobbul [uo.; i.h., ua.]. 1831: A' nevezet Gujás ... az utrizált éjszaka ... és az ezt meg előzőtt estve hol járt miben foglalatoskodott? [Dés; DLt 332. 1 vk.] azt se tudhatom hogy ... Kend Vonutz a Guja mellett halté, vagy hol járt, és mibe foglalatoskadatt[Az utrizált két Lovak el lopását meg előzőtt késő estve, jártalé Lohátan ..., és miben foglalatoskadatt[Gellérd Abel ... szemébe mondotta legyen Dragán Vonutznak, hogy az utrizált éjtzaka ... mibe foglalatoskadva látta légyen jarni Lo hátan Dregan Vonutzat [Dés; i.h. 4, 6, 9].

foglalatoskodott tevékenykedett; care a activat; tätig gewesen. 1702: sem Nemes embert nem fogattam, sem peniglen Czeben tanult és Város közönséges szolgalttyaban akkori időben foglalatoskodott. Ifju legent nem fogattam [Dés; Jk 334]. 1842: A' Meg nevezett Bizonyosságoknak hűtők le tétele mellett elő sorolt ezen vallomásaik szerént, a bé panaszoltatott ... vérengzése verekedése s törvénytelen tettei, engedtlensége a' Köz dolgokban foglalatoskodott Tisztviselőnek ... le motskoltatása tűnven elő ... ezen törvénytelen tetteket elkövetett Kereskedő Amberbaj Josefne Alexander Máriával ezen terhelő pontok ... oly meg hagyással közöltettnek, hogy azokra feleletet, 's lehető mentségeit 8ad napok alatt Ki Nyomozo Biztosságunkhoz mulhatatlanul tégye meg [Dés; DLt 1452].

foglalatosság 1. elfoglaltság; preocupare, treabă; Beschäftigung. 1593: En Zanizlofi Bathori Ferencz perecheny ... kenzerittetem Bathori Elekne Azoniotol Jakch Anna azzontol, Byzonios Sum(m)at kerne(m) ... miuel hogy Sok foghlatatosaghim es Zwkseghim miat elegh ne(m) lehet(m) hogy az Napra megh aggia(m), Eö kgie Enghemet megh böczwllöth es az napot Jöuendö Karachion napiara 1593 eztendöben lewore halaztotta [Perecsen Sz; WLt.]. 1600: Kadar Georgy vallia ... Balos* Jstwan . kery vala az zeoleonek az Arrat, Akkor sok bezed vthan kere Kadar Peter Istvan vramat hadgyon bekeseget mostan nekj lattya az sok nyawaliat, inseget, es foglalatossgat, mind az deak rezewel eggyeot ez Ieóweo vasarnapra megh Adgiuk [Kv; T] Jk VI/1. 396. — *Tollvét-ség Balas h.]. 1625: sok foglalatossági leue(n) az beczulletes Tanaczjnak attam esmet ket ejtel Fenesi* bort d 24 [Kv; Szám. 16/XXXV. 161. — *A Kv-ral tőszomszédos Szászfenesen ter-

mett]. 1642: Jo akaro bizodalmas somsed Uram miuel bizony alkalmas előttem allo dolgomot kel el halasztanom egyeb foglalatossagimis böuön leuen igen hatra marattam ualami nehez dolgokkal, kmeteknek megh igjekezem szolgálni [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay beszt-i bírőhoz.]. 1739: az Exp(onens) úr a' Kerületi Tkttes Al Ispán Urat Executiora a' ki tűzött napra ki fogja hozni, ha csak hivatalos foglalatossági elnem tartóztatják [Hsz; Bet. 3].

2. munkásság; activitate; Tätigkeit. 1791: Reménlem hogy a most közelebről Postán küldött alázatos jelentéséből alkalmasint által lathatta Nsgod mostoni foglalatosságainkat és mind ez ideig folytatott szorgalmatosságainkat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. vmiben való fáradozás/forgolódás; osteneală pentru ceva; Mühe, Bemühung. 1823: a' vasnak el készüléséig alig marad annyija, a mind (!) tsak abban való foglalatossága s munkája után a mivel-tető Gazdának, hoj élhessen s házát tarthassa [Torockó; TLev. 9/47]. 1850: vettem észre, hogy a szőlőbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azokat lekeríteni, ezen foglalatosságom alatt azt vettem észre, hogy körülvéve, engem kövekkel agyba, főbe igyekeztek le agyalni [Dés; DLt 1320].

foglalatú tartalmú; cu continut; mit/von Inhalt. 1817: én nem tudom, hogy az el égett Levelek mitsoda foglalatuak lehettek [Torda; KvAKt Mss 363].

foglalgat el-elfoglal; a lua bucată cu bucată în stăpinire; nach und nach in Besitz nehmen. 1814: Tudja é hogy a . Kis aszszony Körtvélyfáji*... árendába más által biratott Jozságát valaki csipte, harapta, és foglalgatta volna? [LLt. — *MT].

foglalhat 1. a putea ocupa; etw. in Besitz nehmen können. 1584: ha megh Nem oltalmazhatna az varost az Tar Istwan hazanak vrasagaba, hat Kendy Janos Iozagat ... foglalhassa az varos es az eo Iozagabol hat zaz forintert igazat vehessen, Amellien az hazat el Atta* [Kv; TanJk V/3. 284ab. — *Ti. a városnak]. 1616: Nehaj Peteő Andrasne Apor Kata Azzonynak, Szaraz patakon* ... mindenekkel akar mik uolnanak Eor-deogh Mihajne Apor Anna azzony rézire nezendeők, ez m' jelen ualo leuelunkkel magához vehesse foglalhassa [Hsz; Borb. I. — *Szárazpatak Hsz.]. 1630: ha penigle(n) meg ne(m) oltalmazhatnaik ..., Tehat eze(n) leuelnek ereieuel eze(n) Teney portioyat foglalhassa foglaltathassa arra rendeltetembere által eo Naga Lonahaz [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. 1778: Kováts Ferentz Ur ... (az) által adattatott Jozsag után minden nevel Nevezendő Falu közönseges Főledeből Rettyeiből és Szena fuveiből, a' mi jut magának foglalhassan vehessen Colalhassan [Mezőbánd MT; MbK X. 51].

2. igényelhet; a putea cere/solicita; in Anspruch nehmen/beanspruchen können. 1794: jollehet egyis

közüllök azon Hid nélkül el nem élhet, mégis annak dolga segítségére, ki nem hajthatom, holott a két vége igen gyengén áll, úgy hogy kevés víz áradással Holnapokig tartó Munkát foglalhat, mely most kevés repároltathatnék, minden Naturálék meg hordva egybe gyűjtve vadnak [Ádamos KK; JHb XIX/40].

foglalkozás foglalatosság; treabă, preocupare; Beschäftigung. 1868: Bar mind ohajtsam is holnap Pálfalvára menni úgy látszik, hogy nem leszen modom benne, mivel hetes vagyok, 's a' többi király bíró Urak egyéb hivatalos foglalkozásaikkal lévén meg terhelve, egyiket sem nyerhetem meg hogy holnapra itt maradjon [Szu; Pf. Gálffy Sándor lev.].

foglaló I. m. 1. kb. foglalást jelző; care indică ocupare; Besitzergreifung bezeichnend. Szk: ~ *gyepű*. 1588: Myert hogy sok panasz Ieő erreolis hogy sokan eoreoksegeket Seowenyeket gypwyeket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak, Azert Az vt chinalo vrain es az hatarra vigyazo valasztot Negy vrain bizonios Wdeokban ez Niafiatiis el Igazichak tellies hatalommal Jarhassanak, es karos foglaló Seowenieket gypwket le vonhassanak [Kv; Tanjk I/1. 66] * ~ *karó*. 1682: az megh irt szánto földből az foglaló Karot (:melyel el fogháltatta volt Patko Abiga Aszoni:) azt én előttem ki veti az földből [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *sövény* →. ~ *gyepű*.

2. ~ *deák* iktató fródeák/kancellista; scribe care efectuează înregistrarea trecerii în posesiune; Schreiber/Kanzellist bei Besitzinweisung. 1730: A meg említet Foglas Vármezőn mikor eset, tudom bizonyoson, mert engemet is innét a' Foglalo Deakok akkor Pecsétel hivtanak oda ... a' kiket el foglaltak s egyszer s mind kapujokat meg is czedulázták [Vármező Sz; TKI].

3. ~ *levél* iktatólevél; act de intrare în posesiune; Besitzinweisungsschrift/brief. 1595: 9. February ... Gaspar Deak vitte utan (így!) az vy Jobbagyokhoz az foglaló levelet Gorbo Videkire: és Iart ot zelle az Joszagban [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. tartalmazó; care conține; enthaltend. 1790: követeinket ... meg bíztuk és ezen Biztos Leve-lünknek erejével meg bíraltuk arra, hogy ... ké-résünket magában bővebben foglaló Jelentő Leve-lünket ... a mi Képeinkben és Nevünkben bé nyujtsák [Mv; Told. 20a]. 1830: a Magurai* Pa-raszt közönségnek csupa hazugságot magában foglaló Instantiaja az arra de dato 10ae July indorsalt Válaszszal edgyütt Copiában [T; Bosla. — *Magura, később Járamagura TA].

5. (a jelzett területmennyiséget) elfoglaló/felölölő; care cuprinde (suprafața de teritoriu semnalată); (die bezeichnete/angegebene Gebietsfläche) umfassen. 1841: öszvésen 747 Jugerumat és 101 quadr(at) ölet foglaló* [Gyalakuta MT; EHA. — *Ti. erdő].

6. *magába* ~ befogadó, felvevő; care cuprinde; einfassend, aufnehmend. 1804: az illetén vizet magában foglaló és elis emésztő gödröket ásat-tatni és tartani mind szükséges, mind penig szabad-ságos dolog [Kv; Pk 3].

7. szorító; care stringe, stringător; Klemm-. Szk: ~ *karika*. 1756: jo Béres szekér 1 Fog-laló karika 14 Tanyér Karika 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 29] * ~ *pánt*. 1679: Beres fa-ko szekér nro 7 Tengelyin marok vas nro 23 Foglalo pant nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 135–6]. 1681: Kerék agiára küllő melle valo vas karika Nro 1 Tengelyhez valo fog-lalo pant Nro 2 [Hátszeg; VhU 597] * ~ *vas* 1587: Ket foglaló vassat Chinaltattam az beel kerekheoz attam f. — d.8 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 9 malomszám.]. 1595: Az feredős akarúan feredőt czinalni, az viz merőt az Ghem meg rantya mind vedrestől és csak alig hogy le nem esset, amaz szalasztya el és az Ghem meg szaladúan, úgy meg randúl, hogy mind le szakad: Kellet úynan az Ghemet le vetetnünk, és vy vassat többet hozza vennünk szegnek, foglaló vassoknak, és az mely az Czap körül Iar [Kv; i.h. 6/XVIIa. 250 ifj. Hel-tai Gáspár sp kezével].

8. összekapcsoló; de legătură, care leagă/unește; verbindend, Verbindungs-. Szk: ~ *kapocs*. 1598: az uaralia malomra ualo kolcegy .. uottem egy apro usat az folio kore foglaló capchot d 10 cynal-tak onnat uottem riva kiuel be ottotte (!) * d 14 [Kv; i.h. 7/XVI. 119]. — *Olv.: öttötte; értsd: öntötte]. * ~ *karika*. 1687: Egy aranyas e-züst forgacs övet, mellyben vagyón, negyven kilencz forgács, es negyven kilencz foglaló ka-rika [Déva; Szer.] * ~ *pántocska*. 1680: Pincze torkokrol le szedet három darab foglaló Pantoc-skak [Aporumbák F; Ált Inv. 17] * ~ *szer-szám*. 1587: Az Zermat kyt Chynalt az Molnar az Semlye liztnék. Arra vallo Vasz Karikakat, Zeget es Chyapnak vallokat es az Semlye saknakis valamj Karikakat és foglaló Zermamokat. Chin-altattam ... f.1 d. 9 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 11 malomszám.] * ~ *pántos*. 1679: Az Kertnek Ajtaja ... széles ramas deszkaval duplason bellett, Sarka alol vas karikás csapos fellyül foglaló pan-tos [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.] * ~ *rúdvas*. 1681: Vajda Hunyad vára Fel vono kapura valo, foglaló hosszu rud vas Nro 5 [Vh; VhU 520] * ~ *vas*. 1750: ket Ablak Sarkakert karikákért, kereszt rud vasakért, és foglaló va-sért HFlor 3 d 10 [Kv; Szám. 70/VIII. 19] * ~ *vaspánt*. 1679: Vásárhelyről az lakatosoktól ide hozott festetlen, plehes, kolczos, vas sarkas, vértés, Óreg Láda, egi másb(an) téve nro. 2. az öreg-bik(ne)k szegeletin foglaló vas pánt. 8 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 22] * ~ *vas-rúd*. 1652: Az Tömlöcz kü sziklából ki vágót. Mélysége negyed fél öl a föld színig. Torkolattya cserfa gerendákkal bället Egy kaloda benne; két foglaló vas rud az végibe [Görgény MT; Törzs].

9. ~ *láncszem* sikattyú; ciocăltău, circeie; Klo-ben. 1784: Szir János ... valami foglaló Lántz sze-

meket, vulgó Sikotyót lopott volna hallotam [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

10. ? ~ *küsd* '' 1622: egj foglaló küseött f. — d. 25 ... Egj hozzu niako uereo tt f. — d. 10 Egj teöke kwseö tt f. — d. 6 [Kv; RDL I. 119 néhai Tótházi Eötes Mihály ötvös műszereinek lelt.].

11. kb. tárgyzó; in care se discută; enthaltend. 1799: az Fogadoban, Herbert tarto Német Szabó Legények Társasága bizonyítottaival világosságra hozván aztat hogy az asztalos Legényi Társaság sem egyszer, sem mászor az emlegetet Herberten Rebelliot és lázzadást magában foglaló Gyűléseket, Congregatiot nem tartott ..., hanem az tagathatatlan, hogy olykor ... jó kedv, és éneklés közt mulattanak, és szóbeli vetélkedés is esett, kiváltképpen mikor Társ poharazások voltak [Kv; AsztCLEv. városi tanácsi végzés].

II. fn 1. persoană care ocupă/care ia în primire; Besitzergreifer. 1620 k.: A kazalnak Ideje, bizonyos Napia, az 1612 extendöbelj vegezes szerent igh peragaltassek hogy Zent Leorincz napia(n) az foglaló fel meny(e)n, Nap niugotkor foglalloy(n), de senky ne kazallyo(n) hogj az Isteny Myltosagh az Innep Zegessere my ellenwuk haragra fel ne gerjedgye(n) [Csz; Ks 90]. 1762: Azon hatalmas foglaló most benne vagyon-e maga a meg nevezet Udvarb(an)? [H; JHb XXXV/51. 4 vk]. 1776: Ezen Vicinált Földnek egy részit az idén ki foglalta bé, mikor és mennyi részit volt é annak előtte azon foglalónak kertye azon helyre téve? [Marosztgyörgy MT; MkG 36. 5/4 vk].

2. (össze)kapcsoló (lánc)szem; za de legătură; Verbindungsglied. 1599: Hogy az scolaban valo kwtrol az Veder le zakadot, es az egik abrancha el vezet, vettünk az abranchnak egy apro vasot d 12 . Hogy ket lancz zemet ket foglalot chinaltanak d 12 [Kv; Szám. 8/XVI. 41.].

3. 1741: Puska cső egyben vetéshez való foglaló [Kv; TL 90].

4. ? szögletvas; colțar, vinclu; Winkeleisen. 1585: Czhynt Lakatos Jstua(n) ... 2 foglalot az ablakhoz d. 2 [Kv; Szám. 3/XXII. 77]. 1817: az uttza felől való ablakban egy üveg táblácska el van hasadva, Salugatterei is a felsők meg vadnak, de mivel vas Sarkai, és foglaloi hibáznak, le véve másutt tartatnak [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMűz. 2]. — A jelre l. Freckay 744 Winkeleisen al.

5. (sarok)kötés; imbinarea Țifinii; Türangelbindung. 1636: (Az udvarház) nagy ödregh festett három temerdek oszlopokon allo köteött Galambugos kapuja sindyelyes ... Ez kapunak felső sarka foglalója szeles vas kapocs [Sövényfa KK; JHb Inv.].

6. '' 1838: Egy kisebb 8-iv alakú, nyomtatott bőr pugillaris, a' belső bőrre nyomott kép alá irtt nevével a' Károsítottnak, a' lapok foglalóján, egy felől kalendárium, másfelől, fejrénemü névsora, belőlről a' Teremtés és Léda a' Stóber meczei [Kv; RLt O. 1 nyomt. kl Mike S. elloptott ingóságairól].

foglalódik hozzáfoglaltatik; a fi alăturat/anexat; angeschlossen werden. 1723: Egregyi János ház helyéből egy jo darab holta után az Pásztai Ferencz Vram háza helyéhez foglalodott [M.köb-lös SzD; RLt]. 1792: meg ez elotti Esztendőkkben az N. Rapolti Határból egy darab Reth... az Padi Lakosok birodalmokra foglalodat volt [H; JHb XXXI. 31].

foglalófa ? kb. a két kapufelet összefogó gerenda; grindă care leagă cei doi stlpi ai porții; Verbindungsbalken am Tor. 1699: (A Gyulaffy-kastélyba) mennek bé .. galambbúg nélkül ... fenyődeszkából csinált kapun, ... kapufelei tölgyfából parasztosan vannak kifaragva, a foglaló fáján is vas kapocs, melyen vas reteszű, jó nagy öreg bécsi lakat kócsostól [Egeres K; ETF 108. 11].

foglalópénz 1. felpénz; arvună; Angeld. 1595: Attam Zabo György W(ram)nak hogy boryút és malaczozt foglallyon vele . d 50. Ez penz vezet oda, ... És igy maradot oda ez az foglaló penz [Kv; Szám. 61/XVIIa. 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: B: wram w keg'elme Tanacs Aka-ratiabwl fogadtanak (igy l) w keg'elmek egy Trom-bitast w keg'elme iszene hogy Adgiak neki foglaló pinszt ... f 1 [Kv; i.h. 7/XVIII. 54. Th. Masass sp kezével]. 1758: Bélavári Ur(am)n(a)k szénára, szalmára Foglaló pénzt Rh fl. 4 xr 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 208a]. 1807: a' bé-panaszlott Al-peresek(ne)k midőn ... a panaszlo fel-peres által töllok meg-alkudott szalonna árabol foglaló vagy-is a' Vásárt meg erősítő pénzt az egy Vforintot előre fel-is vették, nem leszsz vala már ekkor másnak el-adni, ha szinte pin-zekb(en) rothadásra kezdett volt is menni a' Szalonna [Dés; DLt 198].

2. '' 1563: pagis duobus eciam imposuerunt florenos viginti quinq(ue) ab hys florenos eciam duodecim, occupationis foglaló penz vocatos recipiant domini Senatores [Kv; TanJk V/1. 188].

foglalós ? kb. (ablakzáró) kallantyús; cu clampă (la fereastră); mit (Fenster) Riegel. 1679: Onban foglalt, hat szegre mecset negi fele nyilo, onas sarkas, foglalos vas hevederes, vas veszzős; kivül ket felé nyilo vas sarkas hevederes toljo zaros, deszka tablas, Kristaly üveges öregi ablak nro.1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18].

foglalószeg a (ló)szekérrúd fején levő szeg, táj ragasztószeg; cui de la capătul oștei; Vormandel. 1745: Rud orrára valo marok-vas melly most tsináltatott 3. lántos szegeivel nro 3. Foglalo szeg nro 3 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1790: Két tésla Sikoltystol. Vas foglaló Szeg a' végibe [Mv; MvLev. 4 Cimbalmos Ferencné hagy.] — Vö. a foglaló-vasszeg címszóval.

foglaló-vasszeg a (ló)szekérrúd fején levő szeg, *táj* ragasztószeg; cui de la capătul oiștei; Vormandel. 1653: Egj foglaló vas szegh rud orrara [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. — Vö. a *foglalószeg* címszóval.

foglalt 1. luat in posesie; in Besitz genommen. 1589 k.: Tudom hogj az Botosban vala Zabo Thamasnak foglalt Erdeie de vegre az varosnak kezibe bocziata [Szu; UszT]. 1602: Bizonitcha megh mezaros Janos hogy eo amely feoldet be vetet eo neky az az feold Lincz (?) Georgyteol megh berelt feolde volt nem hatalmasul foglalt feolde [Kv; TjK VI/1. 126c]. 1652: Ezek mostan foglalt Joszagok az elebbeni Urbariumb(an) nem voltak [Egerbegy K; GyU 102]. 1780/1804: Documentumokból világosságra jöven az, hogy a régi és Gazdák bányajokat magok öntötték be, vagy a romladozást öntésekkel segítették, ekkor az Occupansok foglalt Bányajokban manuteneáltassanak [Torockó; TLev. 5].

2. művelésre felfogott; luat in cultivare/lucru; in Anbau genommen. 1677: Az Régi Majorság Uj földb(en) Sax. Cub. no 25// Ugyan az Szinye fele menő ut mellett moston foglalt Uj földb(en) Sax. Cub. no 20 [Borb. II. *SzD].

A XVI-XVII. századi háborúskodások, ellenséges és járványos pusztítások következtében meggyérült lakosságú településeknek jó részében elpusztásodott, bozót és erdő fölvette határában a mezőgazdasági szempontból művelés alá nem fogott földekből mind a helybeli kiváltások renden lévő, mind a jö-ök, ill. zs-ek közül ki-ki annyit tehetett művelésre alkalmassá és vehetett használatba, amennyinek megművelésére képes volt. Az ilyen földekre vonatkozik a foglalt új föld megjelölés.

3. odaerősített/fogott; fixat/prins de; angefaßt, festgemacht. 1680: Hajo oráb(a) valo egy arasznal valamivel hosszab retezekhez foglalt vas karikak [A.porumbák F; Ált Inv. 17]. 1713: Sasokban foglalt Sendelj fedél alatt lévő deszkás kert [HSzj *deszkás-kert* al]. 1756: Festékes fogas 7 fa szegeivel, két vas szegekkel falba foglalt 1 [Branyicska H; JHb LXX/2.20, XXXV/35]. 1803: a' Gyitrai Communitas el vett egy Testvéremtől . egj lántzot, két csafilingját (:a' melly valami hasitto szeg forma vas, a' melljet a' Tőkébe szoktunk ütni, 's az ahoz foglalt karikákba akasztjuk a' Lántzot:) [Toplica MT; Born. XVC/1.77 Bukur Todor (45) col. vall.].

4. hozzáépített; construit/adäugat la; zugebaut. 1681: Erkelyek igen szép rendel ä nap nyugot felol valo Palotak külső oldalanal vannak, mind egi vegtébe(n), mellyek(ne)k az allya nagi magassan fel rakott, fellyül pogonyoso(n) hajtott az also rend hazak oldalához foglalt kő labakon álla(na)k, mindenik kő boltos [Vh; VhU 535]. 1816: (A templom) első bütűjébe foglalt Torony alatt [Ikland MT; UnVJk 247].

5. 1791: A' Curia ... Vagyon ... Eszakrol ... Pop Hora nevezetü 'Sellére Lakó Telke, Nap Nyugotrol a' Falun keresztül járó Ország úttya Szomszédságiban, mely Vicinitások közé foglalt

Curialis Hellyet ... meg mérvén ... Nap Nyugotti hosszásaga 70 öl [Büzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5].

6. befoglalt; incadrat, montat; eingefast. 1645: egj eszustbe foglalt szerezzen dio [Szárhely Cs; LLt Fasc. 120]. 1681: Onban foglalt Kristály üveges Lámpas Nro 1 [Vh 522]. 1713: Egy Arany Láncz diobel formán csinált 86 Szemre foglalt [Wass. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1745: nyilik a' Nagy Palotára egy . Ajtó, mellyen vannak önba foglalt két üveg ablakok két törött karikával és egy tzikellyel [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1767: Egy Aranyba foglalt Strutz Tojás Pohár [O.sályi KK; Ks 21. VIII. 78]. 1800: Indiai Diobol készült, aranyazott ezüstbe foglalt fedeles pohár [Mv; TGsz 52]. 1846: Egy pár bársony bronzba foglalt karperecz [Dés; Berz.].

7. körbefogott; inconjurat; umfaßt. 1847: A' Stomp Malom ... a' Stampok aljain egy-egy vas karikával foglalt törő kő van — a' Brassai földet törőnek egyike alól a karikán megvan vasazva [F.árpás F; Tsb 46 üveghuta lelt.].

8. keretezett; incadrat; um/eingerahmt. 1668: Egy Meczet ezüstb(e) foglalt ocular [Mk 13 Kapi György inv.]. 1836: Egy ezüstbe foglalt szeműveg Rh fl. 1 xr 30 Egy más rézbe foglalt szeműveg xr 10 [Kv; Pk 3].

Szk: *rámába/ramák közé* ~ keretezett. 1637/1639: 12 vy szep Ramaban foglalt velencezj, Sibilla kepek [Kv; RDL I. 111]. 1849: vagynak egy nyihány rámák közé foglalt nagy üveg táblákis ... most a' meleg ágyok bé fedésre használatik (így!) [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

9. belefoglalt/írt; cuprins, consennat in; eingeschlossen. 1688: (Az asszony) Az I(ste)nnek az 7dik parancsolatba(n) foglalt erőss tilalmát által hagva(n) paráznaságbanniss leledzett volna [SzJk 225]. 1797: Nem tsak halála előtt kevés orákkal, sőt életében gyakorta elő mondotta ennékem magamnak ezen ... Testamentumban foglalt Rendeléseit [Kolozs; Told. 42.24]. 1832: Az ezen quietantiaba foglalt Vasznakat vettem, meg esmérem Kis Lajos mpria. Inspector [Kercsesora F; TL].

10. belefoglalt/számfított; socotit, cuprins in socoteală; (mit)einbegriffen. 1823: Varjak és csókák 1720, Verebek és férgék 2300. Hogy ezen fenirt summában foglalt madarak és férgék fejei müelőttünk égetettek egy rakásban el, aztot bizonyitsuk [HSzj *féreg* al.].

11. bejegyzett; inscrib; eingetragen. XIX. sz. m. f.: (A) 960—967 hr sz: a: foglalt birtoktest idős Pataki Jozsef és Fogarasi Josef (!) osztatlan közös birtokosok nevén van fel véve [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

12. ~ *bor '?* 1658: Annuatim tartoznak adni a dominus terrestrisnek foglalt bort [Zilah; EM XLIII, 308]. 1677: Máiorsag, foglalt és Pénzin vött borókat in vasis et vasculis nr 69 [Kődvár; UtI]. 1684: Ország adaja bor vas. 29 ... Foglalt bor vasc. 12 [Küüllővár KK; UtI]. 1715: Uj-

falvi foglalt bor Kis Hordo iz van rajta [Ebes-
fva; Utl].

13. *fekete szőlővel ~ ecet ?* feketeszőlő-ágyon ér-
lelt ecet; ötlet fermentat din drojdie de struguri
negri; auf Weinlager von schwarzen Trauben
reifen gelassener Essig. 1679: Eczetes Ház
Vagyo(n) itt... Első hordoban, bor köre vet
eczet, agyastol Urn. 13... 4 Hordob(an) Fekete
szőlővel foglalt eczet, agyastol Urn. 14 [Uzdiszt-
péter K; TL. Bajomi János inv. 68].

foglaltat 1. a dispune să fie luat în posesie;
Besitz ergreifen lassen. 1592: az feoldet Elseo-
zer aldozo chyeoteorteken kezde zautanj, foglal-
tatni [Szu; UszT]. 1631: Bethlen Gabor mikor
megh ertette volna hogy en annak az resz ioszagnak
urauai Ballingh Janossal compositioban indultam
volna..., tehát eo felseghe hatalmasul én
tedllem azon ioszagot el uőue maga az Radnoti
ioszaghoz foglaltata [Nagyteremi KK; JHb
XXI. 13 Sükösd György kezével]. 1665: egy resz
portio Maros Nemetty joszagh Keresztési Ferencz
Uram edes Anyja Nemes Dorko joszaga volt s
birta akkory Fejedelem Betlen Gabor foglal-
tatá hatalmasul [Oncsokfva H; XXXVI/9]. 1719:
vagjon. Az also mezőben egy darab föld meljet
nelhay T N Imecs Istvan anyi szam pénzcel ados
léven Imecs István Batyam Uram, es anyiban fog-
laltatta(m) [Inecsfa Hsz; Borb. I]. 1784: Egy
Limbovitz nevű kaszallo havast foglaltatott volt a
Nsgtok számára Titt Csato Vram, aztat most
perbe vétette Groff Bánfi György Vr mert a maga
emberének volt egy darab fogása benne [Bencenc
H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. befoglaltat; a dispune să fie încadrat/montat;
einfassen lassen. 1696: Egy fel uidres bokaly kék
kancsot csinaltatuan mostan a mellynek feneke es
fedele onban foglaltatott [Kv; AsztCjk 20].

3. kb. vkinek birtokába adatik; a fi dat în
proprietatea cuiva; in Besitz js eingewiesen werden.
1604: az a' haz es eoreoksigh donatio alat uolt
foglaltatuan hoggiay Lukaczinak ualamint keole
az alperesek kezéhez ha zwksigh comprobalom
[UszT 18/19].

foglaltatás dispoziție de luare în posesie; Besitz-
ergreifung. 1794/1795: az Egyhazi Tisztviselők
mindgyárt Circularissok által meg tudják, ha vala-
holott ilyen foglaltatások estenek volna [M.bikal
K; Rak 14].

foglaltathat a putea dispune să fie ocupat/
anexat (cu forța); (mit Gewalt) belegen/besetzen
lassen können. 1630: ha penigle(n) megh ne(m)
otalmazhatnakiak Tehat eze(n) leuelnek ere-
ieuel eze(n) Jeney portioyat foglalhassa foglaltat-
hassa arra rendeltetett embere által eo Naga Lona-
haz [Gernyeszeg MT; TGsz 51].

foglaltatik 1. elfoglaltatik; a fi ocupat; belegt/
besetzt werden. 1768: Nagy Gyurka liquidáltatott
öt Száz ~ 500 forintal, es annyiban foglaltatott
tölle az örökség. . akarnám meg tudni mennyi-

ben foglaltatott az Ipam belső Öröksége Harroba
[Haró H; JHb XXXIII. 39]. 1797: valaholott
valamely Colonialis Föld foglaltatotté valaki, és
ki által? [Dob; Wass vk]. 1836: Ezen nevezett
Szánto-is a' Commune Terrenumbol foglaltatván
— turbáltatott az Udvar benne — s folya pro-
cessus érette [Csüdötélke KK; Ks 78.21 Conscrip-
32].

2. hozzáfoglaltatik; a fi anexat; angeschlossen
werden. 1723: Tudgyaé a Tanu hogy
Egregyi János nevezetű ház helyecskének egy
darab része régentén Szakadott vagy foglaltatott
volna az mellette lévő ház helyhez ? [Dob.
RLt]. 1778: mikoron ezen darabotska erdő helyi
a szőlőhöz foglaltatott, akkor haszontalan tseplesz
bokrokból és nagy nyeső fákból állott [Koron-
ka MT; Told. 79]. 1813: mikor ezen két
darabotska földem a Tablához foglaltatott, azt
mondották nekem . . , hogy ne busuljak én
azon, mert azon kis földetske töllem el nem
vétetik, bár a Tablába mentis használhatom
[F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Horváth Tamas-
tyé (50) col. vall.].

3. lefoglaltatik; a fi sechestrat; beschlagnahmt
werden. 1657: Senki ez hazaban lakok keozül sub
amissione bonor(um) ne mereszelyen el menni ez
uarasrol, feleséget jouait, gyermeket el keöltöz-
tetni, mert ualaki azt cselekszi minden jovai
uaras szamara foglaltatik (így!) es solha teobszeör
ide be jeőni lakasnak okaért ne(m) bocziattatik
[Kv; PolgK 127].

4. vétetik; a fi luat în genommen werden.
1775/1802: azon Erdő a Doszu Máre nagy
bükkös Erdőnek Circulussában foglaltatik [BSz;
LXVII/3.100].

5. (be)kereteztetik; a se înrăma; eingerahmt/
gefaßt werden. 1694: Ablaki ezen ház(na)k is nro
2. Rámai penig úveges tanyerossak, onb(a) fog-
laltatva [Borberek AF; BfR].

6. befoglaltatik; a fi încadrat în; eingefaßt wer-
den. 1803: Egy fél ejteles, előlről egészen eltört
ajakú, aranyas virágózással volt Aradi Bokáj,
mellynek feneke szélyye onba foglaltatott, füléhez
p(e)d(i)g Ongombos fedele fen álló on soroknál
fogva foglaltatott [Discósztmárton UnVjk 111].

7. vmivel beborítottatik/vonatik; a fi acoperit cu
ceva; überzogen/bekleidet werden. 1714: Czapaval
meg borított derék Vasú kard, mellyn(e)k a' hű-
vellje négy hellje(n) ezüstb(e) foglaltatott, ket meg
aranyozott Karikakkal, s a' Markolattja is finum
ezüstb(e) foglaltatott fl. Hung. 30 [Nsz/Fog.;
II. Apafi Mihály hagy. 6].

8. vmihez hozzáerősítettetik/kapcsoltatik; a fi
fixat/legat de ceva; zu etw. festgebunden/an etw.
befestigt werden. 1732: (A kút) lántzis tekerődik,
egy két felől vas csapokon forgó cserefából csinált
kerekess tengelyre, meljbe vas, retezfes szegnél
fogva foglaltatott [Kóród KK; Ks 12. I.]. 1756:
a Veteményes kertben bé szolgáló Ajto felső
szemöldöke szegeletesen kötással nagy feju fejér
fa szegekkel foglaltatik a kapu felekhez [Branyicska
H; JHb LXX/2.29]. 1847: Mind a nagy mind a
Kis Bonto farának bé taszito, és tarto rudjai jok,

erőssek, valamint szinte össze kapcsoló pallojais kinek kinek elegendő Csövekjei (!) vagynak. — Amellyekhez vastag lántzakkal foglaltotnak [Dés; DLt 316].

9. beleszámtódik; a fi cuprins in; eingerechnet werden. 1690: Tudom aztis hogy ezen ház öröksege annak utannais*, az adásban vevésben csak maga foglaltatott, s adatott, a' Mezőben levő szanto földek, es szena füveken kívül [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA/25. — *Ti. a zálogba adás után. (E szó az *adás-vevés* al. sajátjával). 1802: Summa Exequenda Phung 604 Dr. 35. 1/2 Melly Summában foglaltattanak és betsülttettenek a' következők* [T.; BLt Végiai Horváth Gáspár szb kezével. — *Köv. az ingatlanok fels.].

foglaltatott 1. befoglaltatott; incadrat, montat; eingefaßt. 1694: Ket Kisded ablak va(gyo)n rajta, edgyiknek az Fiokja onnal foglaltatott Uveg Ablak [Kővár; JHb Inv.]. 1714: Rézb(e) foglaltatott körökes (!) óra, Pixis formara két oldalról mutatója lévén, futraljb(an) fl. Hung. 10 [Nsz/Fog.; REkL II. Apafi Mihály hagy. 45]. 1736: Meltosagos Groffi Vri Aszszony Bethlen Kata Aszszony Nehai Teleki Joseph Groff Vr házas társa buzgo indulatból I(ste)n dicsősegeire conferalt egy ezüstbe foglaltatott arany füstel tütetett ... Kristály pohárt [Liszný Hsz; SVJk]. 1774: ablakak ... Onban foglaltatott jo és ép üveg karikákból ki rakattatak [T; CU]. 1803: egy küsed Onban foglaltatott karikás üveg Ablakotska [Dicsőszmárton; UnVJk 139].

2. bevont; acoperit; überzogen. 1714: Egészsen ezüstben foglaltatott Szablja, mellynek a' Szija meg aranjozott ezüsttel ékesített fl. Hung. 60 [Nsz/Fog.; REkL II. Apafi Mihály hagy. 7].

Ha. 1792: foglaltatatt [Mezőbánd MT; MbK].

foglaltattatik (törvényes v. törvénytelen módon) elfoglaltatik; a fi ocupat (in mod legal sau ilegal); (rechtmäßig od. rechtswidrig) in Besitz genommen werden. 1606: eo Naga akkor megh Paranchiolta ..., hogy ... valami marham es Jozagom enteölle(m) potentiose adimaltattak es foglaltattattanak mindenek restitultassanak [Kálnok Hsz; UszT 20/13 „Stephanus Bedeo trium sed. sic. capitaneus” aláírásával].

foglalvány keret; ramă; Rahmen. 1846: Egy fali naptár díszes foglalványba [Dés; Berz. 20].

fogláne rablánc; lanț pentru robi; Gefängnis-kette. 1791: Pap Mihály nevezetű Borgoi Lámítaneus Katonát a Verbunkosok fogták el és tétették ide Magistratualis Foglántzra [Torda; DLt].

foglár 1. ? börtönőr; temnicer, gardian; Gefängniswächter. 1772: A Foglár Léányát halloitam hogy a katonák után jár [Dés; DLt 321. 60a Sara Biro Andreae Sitter cons. (50) vall.].

Szn. 1729: Foglar Janko [Dés; Jk]. 1731: Johannes Foglar [Dés; Jk]. 1765: Foglár Ferenc, Foglár István, Foglár József [Dés; DFaz. 41].

1769: Foglár Ferenc nevű mester ember [Dés; i.h. 27]. 1804: Ujvári Sámuelné Foglár Kalára Aszszony [Dés; DLt 198/1807]. 1808: Csizmadiak: Foglár János (36)* [Dés; DLt 940. *Folytatódik a fels.].

2. ? (irtással való) foglalás/foglalt terület; suprafață/teritoriu ocupat (luat in posesie prin defrișare); (durch Rodung) in Besitz genommenes Gebiet. Hn. 1759: Kováts foglára nevezetű hej-b(en) [M. valkó K; KHn 104]. 1791/1796 k.: A' Tökszeribe (k) vagy a Falunak egy közönséges darab Erdeje Foglár, Nyáras, Mészkatlan, 's fogott Oldal nevezetek alatt [Aldoboly Hsz; EHA]. 1831: A Kováts foglárába [M. valkó K; KHn 109].

foglyászhaló fogolyfogó háló; plasă de prins potirniche; Rebhuhnnatz. 1747: Foglyász Háló Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 4].

foglyászó háló fogolyfogó háló; plasă de prins potirniche; Rebhuhnnetz. 1723: edgy foglyászó, és más edgy fűrjészó haló [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

foglyos ? szűkös; sáracácios; dürrftig, kärglich. 1588: mindenkor az Authoritast Magoknak tartottak varosul hogy az Baromnak oltosaga zarent Az huss Arrat zallichak, Az Dragasagba penigh Newelliek Az Arrat ... De most latwa(n) az Baromnak foglyos (!) voltat zwkseget, vegeztek eo kgmek varosul hogy mostantol foghwa pwnkeostigh Ha Az eokeor Io, es keower, hat egy penzre erezzek fontiat, egy penzre vagassa le fontiat [Kv; TanJk I/1. 61]. 1595: az varost meg rottak volna az Ország keziben, Nyoltz zaz fra: vegeztek, hogy az Birak W: Ala feierwara mennyenek es törökegyenek Biro W. azt hagyta. hog elest adgyak az küczjra: Miert hogy ... Hoz Lörintz es Rosas Janos meg ot volnanak es minde(n) olly foglyos (!) vala, böuen adnek [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

A NySz néhány, e címszó alá tartozó adaléka elé a 'captiosus, difficilis; verfanglich, beschwerlich' jel-t iktatta be.

foglyosság ? vminek szűke/szűkös volta; lipsă; Knappheit, Kargheit. 1591: Mierthogi lattiak eo kegme az buzának foglyossagat, Biro vramnak eo kegmenek legien zorgalmatos gonduissele, hogi az vasarbirak vigiazzanak, es az Instructio zarent iarianak el hiuatalliookban [Kv; TanJk I/1. 164].

L. foglyos al. a jegyzetet és a NySz-t.

fogmosó I. mn fogmosásra való; pentru spălat/curățat dinții; zum Zahnputzen dienend. Szk: ~ kefe. 1824: Egy fog moso kefe [Fugad AF; HG. Mara lev.] * ~ keszkenő. 1789: vettem kezemhez ... 6 kis fog moso keszkenőket [Megygyesfva MT; JHb XLVI. 1 Torma Éva kel.] * ~ por. 1811: Egy kitsiny fogmoso pornak való Skatulja [Györgyfva K; LLt Csáky-per 211. L. 2 kieg. Nehai gr. Haller Erzsébet hagy.]

II. *fn* ? fogmosó kefe v. keszkenőcske; perie de dinți sau servetel pentru curățat dinții; Zahnbürste od. Tüchlein zum Zahnputzen. 1781: Egy fog moso. Egy kerek Iskatullya, tele fog tisztító veres porral [Mv; Told. 9a].

E jel-re l. az I. alatti szk-okat.

fogó I. mn 1. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *ebet ~ háló* kutya-fogó háló; *plasă de prins ciini*; Hundefangnetz. 1587: az Ebet fogo halora veottenek volt. sinor keotelet kiert attam —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 15 Seres István sp kezével].

2. felfogó; pentru colectare, in care se scurge; auffangend, Auffang-. 1838: A Palinka főző Házhoz tartozok ezek. A Pálinka főző Réz üst Csős Kádak ... három ... Pálinkát fogo tölgyfa csebrek ... Keverő Kádak 3 [Km; KmULev. 2].

II. *fn* 1. clește; Zange. 1558 k.: Az purgalasa^a penig Ig lezen, Rp. veres rezet es ted eleven zenre es ves az rezre kenkoueth es koz soth, keuseseth es Mikor az kenko es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutság le hul rolla es lezen teneked purgalt rezed [Nsz; MKsz 1896. 281. — "Ti. rézé]. 1570: Mykor az vrah haza leot volna Mongya volt hogy sok approlek ezusty fogoya myeh vezet ely [Kv; TjK III/2. 109]. 1594: Az hoheroknak Miuel hogi az Mondro peter testeth, fogokkal foghdostak, es Negge vaktak attam Neginek f 4 [Kv; TjK VI/6. 4]. 1603: nagy Balinth nem tagadgya hogy eo foztotta megh az holt testet. Tetzkyk azert az theorwennek hogy elseoben lo farkon megh hordoztassek, masodzor hew fogowal megh fogdostassek es annak vthanna helyere ky vitettesek es kerekben teorettesek [Kv; TjK VI/1. 657]. 1629: az fogotis ele kereste volt hogj megh czipie az szerszamat mert az Nadragottis megh otta volt Szij Istua(n) [Mv; MvLt 290. 184a]. 1635: adtam mwszert nekj Egy Eoregh pörölt, egy fél kéz vereot, kett fogott [Uzon Hsz; BLt]. 1687: Eöreg fogó, mellyel vasat szoktanak hordani nro 2. Forrasztó fogó — ketteő nro 2. Kalán fogó- egy nro 1. Lapos fogó, edgy nro 1. Sing fogó, springostul, ketteő nro 2. [CsVh 92—3]. 1745: Fogo nrő 1. Kalapás nrő 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1829: Ungvari István sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma Fogo 24 xr 1 Kitsi Fogo 6 xr. 2 [Torda; TVLt 995].

Nagy valószínűséggel e jel. alá vonható a köv. korai adalék is: 1567: audisset in platea a paisone hec dicta audisset ha tudnam e ver aruloth ky uoúlna (!) ky az en gyermekeket meg ewtthe (!) en magam lennek bengeere es enmagam vinne(m) nekj az fogotha [Kv; TjK III/1.49. — "A csipegetéshez, kizáshoz való fogót?]

Szk: forrasztó ~. 1673: A hámorhoz való eszközök ezek: két forrasztó fogó, egy lapos fogó [CsVh 44—5]. 1687: Forrasztó fogó — ketteő nro 2 [i.h. 92—3. — A teljesebb szöveg. előbb II. 1. al.] * *hegyes orrú ~.* 1622: hegyes oru fogó

No 7 [Kv RDL I. 119 Néhai Tótházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.]. 1627: Egj hegyes orw fogo, Eotuesnek valo, tiz penzt adtak etette d. 10 [Kv; i.h. 134] * *hosszú ~.* 1735: Kovacsok(na)k valo hoszu fogo. Nagy Verő. Kissebbb verő [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171] * *lapos orrú ~.* 1627: Eotuesnek valo Lapis orw fogo nro ketteo d. 20 [Kv; RDL I. 134].

Sz: szegyenli a ~ nyelét megfogni. 1805: (Az) egyenetlensegek nem volnának ha a Veros kovats Gazda a fogo Nyelit nem szegyenlené meg fogni de ma a Verőskovácsok közül edgy sincsen a ki a tulojdon mesterségét Tudni ne szegyenlene [Torockó; TLev. 9/41].

2. kb. fogantyú; miner; Griff. 1585: Lakatos Mattiasnak hogy az ora fel tekereo kerekky fogoa chinalassatol, mindenestül attunk nekj f. 2. d. 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 37].

3. 1597: En mikor Imar oda Jutek, szinten el akaria vala hadny az biro monda az fogoknak hadgiatok el mert nem kevűetkezik ebbwl Jo, s wgy hagiak el [Uzst].

Ha nem volna lebecsülő jelentésárnyalata, '(városi) fogdmeg' értelmezéssel élhetnénk.

◇ **Hn. 1732: Taxás vizek** Lo fogoszeg vizet most Jancso Laszlo birja [Aldoboly Hsz; SVJk].

fogócska cleștișor; Zänglein. 1748: Vas Fogocska Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12].

fogódzik fogózik; a se sprijini/tine de ceva; sich an jn/jm, etw/an einer Sache anhalten. 1852: Anyám . . . járkál magátolís holmihez fogodzva 's páltzához támaszkodva [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

fogoly¹ 1. puscăriș, deținut; Gefangene. 1542: azonyom el bochatthna az foglyokoth, az thob dolgok had jaryanak [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Ianoshoz, Poson m. ispánjához és Fog. vára urához]. 1573: Zylassy Myhal es Beke Gergely . . . valliak, hogy Eoket biro vram kwlte be az Thoromba^a . . . hogi Megh kerdeznek az fogliokat az dolognak essety feleol [Kv; TjK III/3. 69. — "A városi börtönbe]. 1584: Catalin papfalwy Illies Ianosnak a fogolnak edes leania [Kv; TjK IV/1. 492]. 1590: Jol ch'elekettek . . . hogj megh tartosztattak az gylkost, de myert hogj az megh fogott fogliot megh nem eöriztek, hanem az Alperesek tartoztatások Alatt szabadult el az gylkos, Egizer valo holt dyan maradnak Az el' szabadulassa miatt az gylkosnak [Uzst]. 1597: fizetem Az hohernek (!), hogy az Traüzner Lúkachy foglanak feyet vette f. 1 [Kv; Szám. I/5. 5]. 1593: mj túlaydon pereczienbe löttwnk kezések Eo kgmének az mikor ki vittwk az feliwll megh Jrt foghliokat [Perecsen Sz; WLt]. 1598: Az fogliaknak attunk f —/24 [Kv; Szám. 7/XVI. 34]. 1629: Biro Ura(m) eő kegjelme kerdeze az fogliot [Mv; MvLt 290. 145b]. 1653: ott kínozták

meg a foglyokat, a ki halálra való volt [ETA I, 92 NSz]. 1698: Tudom ... az Utrumban feltöltött ... jobbágyinak lopásokat, orzásokot, és orr gazdaságokat, tudom aztis hogy Tisztek foglai mind hárman voltanak ... az fülek is lopásokért el vágattatott [Gyulatelke K; Ks Joannes Pap (35) j b vall]. 1739: Agilis P(rimi)pilus Joannes Hodor (50) ... Fatetur ... az fogljokot bé hozák hozzám fűtőzni [Szentlélek Hsz; HSzJP]. 1791: mindég bukált, ... Amelyből azt elicítáltam; hogy eö egy valóságos tolvaj, és azon foglyoknak ortákja [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) j b vall.].

Szk: foglyá ad foglyul ad. 1591: lata Janos Balas hogy megh akaro(m) eeket fogny az fiait az hazba(n) kwlde eo maga egy kepet hoza kj az kemenies hazbol s monda bizony megh hal egy bennetek migh az en fiaimat en foglia adom [ÚszT] * foglyá csik foglyul esik. 1564: Balassi Menyhartnak a felesége egy kis fiával és egy leányával öszve foglyá esék [ETA I, 21–2 BS]. 1565: Senyei Miklós foglyá esék a jaucsár agának [i.h. 23].

2. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: fogságban tartott; tñut in închisoare; gefangengehalten. 1582: Barbara Lengiel Adam felesége vallia, Tudom hogy Reggel ki hiwa Az fogoly Catus azzont Bezedre, Hallam ezt Az fogoly Catus Azzonytol, en velem Azt Amit vallotta(m) ez Boregeteó Peterne Adomanyert es Igiretert vallata ... De ne(m) hallottam hog Bakone zidogatta volna Azt Az fogol Catust | Sophia Balint Deakne vallia

Kertem az Kowachot rea hog enny vigie(n) az fogol leannak [Kv; Tjk IV/1. 93, 112–3]. 1599: Erzengyartho Mihaly vallja Ez fogoly leanyzo ... elseo vttal el Zeokek teollem Monostorra [Kv; Tjk VI/1. 328]. 1630: hallotta(m) hogj ez az fogoly Leani ... egy eiel az katona Inasokkal fertelmeskedet [Mv; MvLt 290. 198a]. 1636: En tollem ez fogoly Ember Embersegesen el buczuizek [Mv; i.h. 291. 68a]. 1637: egi kor latam hogj be haita az az Olah Istua(n) az kapun, ezt az fogalj fazakas legent hasba(n) talala s ki futa utanna [Mv; i.h. 102b]. 1639: jóve oda hoszam ez az fogol czizmadiane, ugia(n) czodalkoztam rajta [Mv i.h. 198a]. 1674: Csismadia Mihaly Colosvari, az Inctust fogoly Kabai Danielet vadollya az Szek eleöt [Kv; Tjk VIII/11. 308. — *Köv. a vád előadása]. 1746: látvan a fogoly ficsor kerde eze az a Ficsor monda Tisztarto Ur(am), ez [Sszgy; LLt].

fogoly² Perdix perdix; potirniche; Rebhuhn. 1808: 21. Császár Madár f 35 x 54. 2. Fogoj f. 4 x 20 [Déva; Ks 99].

fogolyháló fogolymadárfogó háló; plasă de prins potirniche; Fangnetz für Rebhühner. 1673: Két fogoly háló [Uti]. 1681: Fogoly háló jó Nro 1 [Vh; VhU 539]. — Vö. a fogolymadár-fogó háló címszóval.

fogolykalitka fogolyketrec/zárka; carceră; Arrestzelle, Kotter. 1825: Vagyon az Udvaron* egy kemény tölgyfa rostellyos Fogoly Kalitka, melynek ajtojan van két vas pánt, a felső kettőbe törve [Dés; DLt 595. — *Ti. a Városházáén].

fogolymadár 1. Perdix perdix; potirniche; Rebhuhn. 1582: Boryw hws pechenye d. 7 ... Keet fogoly madar d. 13 [Kv; Szám. 3/V. 4 Lederer Mihály sp kezével] | attam Neg' hizlalt Ludath d. 56 Kett fogoll madarezt attam f — d. 18 [Kv; i.h. 3/VIII. 34]. 1584: Egy yo tyukot adgyanak per d 5 Alab valot d 4 fogoly madarat yot d 7 hitwanbat d 5 [Kv; PolgK 13]. 1595: Harmadik tál etek swlt Dio sasahoz: 2 Fogoly madarat veöttem d 20. 2 Thiukot veöttem d 14 [Kv; Szám. 6/XVI. 1]. 1677: Nalaczy uram csikot, eleven fogoly madarakot küldött tegnap vagy tegnapelőtt is [Fog.; SzO VI, 369 Kápolnásy Pál Béli Pálné Vitéz Susánnához]. 1722: In(n)en küldette(m) 15 fogoly madarat, és edgy fajdat, özetis edgjet [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1760: Ezen félyebb réndre meg irt Erdőkön, és Havasokon Farkas, Róka, Öz, Nyúl, Császár, és Fogoll Madarak némellykor tanálatnak [Hasadát TA; EHA]. 1766: A szegény fogolymadarak is majd mind elveszének az ölyvek mia, pedig soha életemnek rendiben oly bővséggel nem láttam fogolymadarat mint az idén, mert az alparéti vásárban több volt, akit eladni hordoztak, hatszáznál [RettE 195]. 1789: 1 Császár s 1 fogoly Madáért: (l) 31 xr [Déva; Ks 95]. 1860: a ki töltött állatok száma és nevelk ... Vad páva 1 ... fogoly madár 2 fenyő madár 2 fái tyuk 1 [Kv; Újf].

2. fogolyhús; carne de potirniche; Rebhuhnfleisch. 1586: egi pechenie fogolj madarakkal —/5 [Kv; Szám. 3/XXIV. 81]. 1650: Süttettem ket Fogoly Madaratt, Hozza ualo Fű szer szammal ... Czjnalattat(m) Szekfüűes leuett Alaia. Attam Hozzaja Mezett Just 3/4 ... Attam Hozzaja Apro Tengeri szőlöt ... Sekfüűett (l), Fahaiatt Borsatt, Győmbert [Kv; i.h. 26/VI. 416].

fogolymadár-fogó háló plasă de prins potirniche; Fangnetz für Rebhühner. 1736: Fogolly madár fogo háló kis zatskoba nro 1 [Mártonfva NK; CU XIII/1. 242]. — Vö. fogolyháló címszóval.

fogolymadár-háló fogolyfogó háló; plasă de prins potirniche; Fangnetz für Rebhühner. 1723: Egy fogoly madár háló [Koronka MT; To ld. 29/2]. — Vö. a fogolymadár-fogó háló és fogolyháló címszóval.

fogontó 1. fogantó.

fogós füles; cu toartă; henkelig. 1754: Két Fintsia fogos [Nsz; Told. 19].

fogósorító ? szorítókarika; inel de stringere; Spannring. 1812: Hat Sparing, vagyis fogo szorítottok xr 18 [Mv; MvLev. Szabadi József kov.

hagy. 10]. — Az adott jel-re 1. Freckay 170, 719.

fogótartó. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *vasmacska tűzi-vaskutya*; suport pentru clești; Feuerhund. 1765: Fogo tartó vas matska Numero 1 Ráspoló 1 Véső 1 [JHb XXXV/35] | Az Kováts Méhelyben Fogo tartó vas matska 1 [Nagyrapólt H; i.h. 14–5].

fogott 1. prins (indoit); zusammengefaltet/gelegt. 1748: Az másik Inctus(na)k ... edgj pár fa kengjele két rétbén fogott bostkor szíjuval összekötve oly hosszaságra, hogy nyereg nélkül a' ló haton által vetvén commode lábait kengjelekbe figálhatta [Torda; Tjk III/219]. 1798: valami utonjáró Brassai kereskedők beszellették elé nékem hogy Számoila Mandanét Vasília két rét fogot ostarával mind addig verte míg a' keziből ki törött az ostar Nyele [A.árpás F; TL. Maria con junx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.].

2. kifogott/halászott; pescuit, prins; (her)ausgefischt/geangelt. 1583/1584: Myerthogy penygh fogoth halamoth Byro keresere Megh ne(m) Attak Mindenikre Sigillatim penat Exoptalok az Theorwenteol Es Jsmet p(ro)testalok Ktek Eleoth hogy zowok halwan liceat Enneke(m) Ad vltioria progredj [Újfaluk; Ks 42, B. 9. — *? O., később Tekeújfalu K.]. 1779: elége offeraltak az Halaszok az fogatt halakat hálóval egyútt tsak hogy magaknak hadnának békét s tuabb ne vérnék s rongálnak ökket [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Vonya (40) jb vall.].

3. zsákmányul ejtett; prins; gefangen (genommen). 1685: Vadasz haloval fogott Roka bor nrő 16 [A.porumbák F; UtI].

4. befogott, járomba fogott; prins la jug; ein-gespannt. 1802: az Ekék elfben fogott ökrekkal ... el-bocsátottuk [Felőr SzD; Torma].

5. kb. (művelésre) felfogott; luat in cultivare/lucru; in Anbau genommen | használatba vett; luat in folosință; in Gebrauch genommen | egyéni tulajdonba vett; luat in proprietate personală; in eigenen Besitz genommen. 1728: azaz ut megjen el a sz. egj haz avassa es a fogott ávás (!) között [Nagyborosnyó Hsz; EHA]. 1732: hivjak ... ezeket peniglen fogot haz helyeknek azért hogy nem regen fogtak fel, de szinten olyan nyilas haz helyek mint a regi örökös haz helyek [Nagyida K; EHA]. 1734: regi szőlő vagyon edgy darab, fogatt szőlő három darab [Péterlaka MT; KGy]. 1746: adá ... az mostan fogot istan mezejen valo nyilat 3 vider borert [Szent márton Cs; Berz. 1. 20/11]. 1758/1813: a Kö Juk mellett valo Erdőből fogot Gyümölsős [Kide K; Bhn 92]. 1762: Szőlők az Mostanság fogott Szőlő hegyben [Nagylak AF; DLev. 2. XVB. 6] | Petki részre fogott erdő [Udvarfva MT; EHA]. 1764/1786: egy darabotska közönséges Erdőből fogott Irtovánnya [Sárd AF EHA]. 1766: azon Bongordos gyümölsős és a mellett lévő fogott és irtásra indított helyről ... ezt tudgyuk bizonyosan mondani* [Szásznýres SzD; Ks 33

Szásznýres II. 15. — *Köv. a nyil.]. 1783: Farkastelkén azon Donát Mihály Jussán hány Antiqua Colonialis, és Ujj fogott Sessiók vagy(n)ak ? [Farkastelke AF; RLt vk.]. 1803: Bolha Szegben káposztásnak fogott (sz) [Szeztsimon Cs; EHA]. 1818: ezen nyomásból fogot tilalmas kárára volt sok gazdáknak [M.bikal K; KHn 71]. Hn. 1510: terre captate Fogothfewld (sz) [Góc SzD; DL 36399. 325 Jakó Zsigmond kijegyzése]. 1798: a Fogot földekbe (sz) [M.sáros KK; EHA].

A címszóbeli jelzővel minősítették a régi lakótelekkel, ill. régóta egyéni v. közösségi tulajdonban lévő mezőgazdasági területekkel (sz, k, sző, e) szemben közhatháról újonnan teleknek felfogott, ill. mezőgazdasági célra egyéni használatba vett közföldeket.

6. *sáncba* ~ árokkal körülvett; imprejmuít cu un șanț; umgraben. 1843: Elöláb alján sáncba-fogot darab föl-törése őszszel egészszén vízenyösse is angolfú alá [Csekelaka AF; KCsl 3].

7. kb. igénybe vett; folosit, luat; in Anspruch genommen. 1659: (A futároknak) ha másutt fogott postalovok elbágyadna, ... senkinek se adjanak [EOE XII, 221 egy-i végzés].

8. szk-okban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *arbiter* (kézfogással) fel/meghatalmazott döntőbíró; arbitru imputernicit prin stringere de mină; (durch Handschlag) bevollmächtigter Schiedsrichter. 1579: My Dobokay Imreh Dobokarol, Teke Ferencz Köblősről*, Vaida Peter Gyrotból^b, es Sziluaşy Peter legenből^c, vgi mynth az ket fel akarattyabol fogoth Arbiterek Aggyúk (!) Emlkezetre myndeneknek az my leuelwnknek rendebe(n), az kiknek illjk^d [JHbK XLV/15. — *M.köblös és Girolt SzD, Légen K. dKöv. az ügy részletezése]. 1592/1633: Minket ugymint fogott Arbitereket, es keoz birakat kerenek, hogy jelen lennenk es az mint az dologh keozteok ueghez megjen, bizonsagul leuelwnket adnók rolla, hogy ieouendeoben, egykis azt ne obycialhatna, hogy ez mostani oztas hire nelkwil, auagy akarattya ellen leott uolna [Gyeke K; Ks 90]. 1609: My Sylester Mihaly Zemerian lako, es Pap Janos Vzonj, Istuan deak Rethy, es Bikfalui Istuan, ugian Bikfalui Nemes Zemelik ugi mint ez alat meg hirt dologban fogot arbiterek [Uzon Hsz; BLt]. 1624: Jwuenek mi elónkben (!) ugy mint ez Jde alá meg hirt Dolgokban, mind két felől, egyenleo keppen fogot, es ualaztot Arbiterek elejben, egy felől (!) az uitezleo Zalanczy Istuan vram, Es felesége ., es más felől, az uitezleo Haranghlabi Ferencz vram [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. 1667: My kik az ide alab meg hirt dologb(an) fogot Arbiterek Vagjunk ugy mint Belső szolnok Vármegyéb(en) Baluanyos Varallyan^a lako Istua(n) Deak, Ezen Belső szolnok Vármegyének edgyik Vice Nemes Biraia, es Miklos vár szekb(en) Barotho(n)^b lako Bedo Mathe nemes szemely [BLt 5. — *SzD. ^bHsz] * ~ *biró* fel/meghatalmazott döntőbíró; arbitru imputernicit; bevollmächtigter Schiedsrichter | fel/meghatalmazott bizonságtévő (személy); martor imputernicit; bevollmächtigter Zeuge. 1508: Ezt

my Emlekezettre adywk vg mynth fogoth Byrak vytezlew ... Zekel gergel eleut Cheh Isthwan eleut, Was Janos Eleut, Lazar ferench lewt, az Zwky Isthwan ... az Bathory Annath ... meg elegytette [Kv körny.; EM XXIX, 261, 263 Cheh István kezével]. 1541: My kyk vagyunk Kantafalvabol Borszol gergel es nierges Mihál eben az allol meg irt ez dologban (így!) wgy mynt fogoth es kötöth byrak [Kvh.; HSzjP]. 1554: Mw fogott Birak* Illyessy Cozmane Illyessy Christoph dolgabol teottwnk ilyen wegezest ew keozottok^b [Bölon Hsz; SzO II, 114. — *Köv. két név. ^bKöv. a végzés]. 1557: az el mwlt purificatio Bodog azzon Nap vthan valo wasarnapon, az My nemw theorwenywnk lewt It Somlyon fogot Byrak elwt wegezthok Illyen zerzest [Somlyó Sz; WLt]. 1590: ki Ieóvenek az Mihali Kouach hazahoz Az fogott Birakba(n) [UszT]. 1607: My kic vagiunk ez Dologban fogot Birak Maros szekben Atos falvan* lako Kis Demeter és Lazlo Ambr(us) Nemes emberek ugj mint az ala megh irt dolgoknak emlekeztetö Birai kic vagiunk^b [DLév. 2. XVIB. No 1. — *MT. ^bKöv. az ügy előadása]. 1615: ez ide ala megh irt dologban fogot es ualasztot bíró [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 67]. 1633: Mi kik vagiunk valasztot es fogot birakok (!) [Réty Hsz; Szentk.]. 1650: Mi kik ez dologban fogot Birakok ez levelet hitünk szerent irattuk^a [Kvh.; HSzjP. — *Köv. az ügy előadása]. 1697: Mü kik ez ide alabb megh irt dologb(an) fogott Birak vagyunk midön volnank Sepsi szeki Killyeni T. Nemzetes Szekely György Ur(am) udvarhazanal, jövenek mü előnk(b)e ab una specificalt Nemzetes Szekely György Ur(am), ab alia verö parte mostan Kökösb(en) lako Sepsi szeki Killyeni Killyeni Peter, es ö k(e)g(ye)lmekek munköt kezek beadasával, megh biralvan tenek illye(n) örökös-kappe(n) meg allando concambiumot^a [BLt 3. — *Köv. a csereszerződés rész.] * ~ ember 'ua.; idem' 1550: Bvday Peter es Buday Marton elewt, Thomory gywrgy es olchyardy gabriel Elewth vgy Mint foggot Emberynk elewt theonk es zerzenk ylyen zerzest es wegezest^a [Berend K; BfR VI. 28/2. — *Köv. a nyil.]. 1570: Orsolya chegödy Nagy Janosne hity zerent vallya hogy Eo Ne(m) thwggya ha atthak Beh kezeket es volt fogot emberek vagy nem [Kv; Tjk III/2. 169]. 1588: az eokeorth mind oth tarta az Jakezy boldisarne azzonym birata zinte beoth keozepbe Jeowe aztan az eokeore teorwent kivana hogy teorweny legyen benne fogot Ember eleoth vgy wegezenk hogy eois hat Embert fogion Erdelybeol Enis hatoth ismet Zilagybol azok lassak meg mikor az teorweny tewoek le vlték volna kezeonket mind ket feleol Zaz forint keotel alat be attwk hogy az mi teorwent találnak meg allywk [Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1590: Cybrefaluj Cybre Ambrus és felsö Bodogh Azzon ffuluj Dios Ferencz keozt Gjg deliberalanak eo kegmek, Valamj buzaiook vagion Egienlö kepen Arassak megh, felet Rakia Cybre Ambr(us) kylen, Az felet pedig Dyos Ferench

..., valaményt el Akarnak keölteni benne, ket fogott emberek legie(n) azok előtt vegienek el az búzaban [UszT]. 1636: Mi kik ez ide valo dologban fogot emberek vogiunk ugj mint Maros szekben Bandon lakok Sebestien Istvan nemes ember Egerhazi Istvan simillter minor, ugian Egerhazi Istvan major, Nemes ember, Fódor giorgi Falus biro es Sebestien Geörgi veres Darabantok [Mezőbánd MT; MbK]. 1715: Vagyon ... a Köszörü patak alatt edgy szánto Földetske melyet is Sztojka Gergely fogott volt fel a falu közsónsages földiböl, mind azáltal fogott emberek előtt Sztojka Gergely(ne)k adjudikáltatott volt azon föld mivel mások is az előtt hasonló képpen foglaltak volt aféle falu földit [Nagyercse MT; WH] * ~ közbíró 'ua.; idem'. 1594: Bathori Gaspar es Crazna warmegye zekyre ideztettwen Zilagy Borbara Azzont, Theorwennnyel kereste wolna, De my eleönkbe wgy mynt fogot keöz birak eleybe adwa(n) mind az ket fel ez dologot, keözötteök ekkeppen egyeneseteok el, az mynt Reya emlekezeonk [WLt]. 1607: Az fogot keöz birak Jntezeset bizonyittiak (így!) az keömiveseöknök Vallasais [Mv; MvLt 290. 12]. 1623: Mi ez ide ala megh irt dologban fogot keöz bírak [Mezőmadaras MT; Berz. 5. 41. S. 1]. 1627: My, Ciszsar Jaunos, Szygiarto Mihaly, Huzar Peter, es Bék Samuel ugimint ez ide ala megh irt dolgokban fogot keoz birak [Kv; RDL I. 130]. 1721: Mi Enyedi G: Péter, Nemes Nagj Enyed Várossa hités Notáriussa, és Szappanos Samuel azon Város edjik hités Szolga biraja .. ez ide alabb meg irt dologban fogott Közbirák .. leven hivatalasok edgj részről Nagj Enyedi Nzts Belényesi Györgj Deák Vramtöl, Feleségétöl Nemes Hunyadi Kata Asz(szony)-tól .. ; más részről penig Tiszteletes Tudos Szigethi Gyula Görgj Vramtöl [DE 2]. 1761: Mikházán* lakó Sellyei Kovács Imre, és Mikházi Sylvester Mihály Minnyájon Nemes Emberek kik vagyunk az ide aláb meg irando dologban kéz bé adás által meg bíralt fogot közbirák, Adgyuk tudtára mindeneknek az kiknek illik^b [Dob-Lev. II/327. la. — *MT. ^bKöv. az ügy előadása] * kéz/kezen/kezüll/kézzel ~ (köz)bíró 'ua.; idem'. 1632: ez jelen ualo leuelonkben megh Jrt dologban kesz fogott keoz bjrak ... Adgjuk tudtara ez mj jelen ualo leuelonknek rendiben [Iszló MT; Berz. 11. 84/3]. 1693: Mü kik ez itt(en) alab valo dologban kezül fogot birakok (!) vagyunk [Egerpatak Hsz; BLt]. 1695: My kik ezen aláb még irt dologban kezen fogot birak vagyunk^a [Impérfa Cs; BCs. — *Köv. a nevek fels.]. 1715: Mü kik ez ide aláb meg irt Dologban kezül fogot és választot Birákok vagyunk^a [Dálnok Hsz; HszjP. — *Köv. a nevek fels. és az ügy előadása]. 1725: Kezen fogatt Köz birák [Farkastelke AF; JHb XXVII/35]. 1794: Mü .. az ide alabb meg irt dologban kez fogatt köz birakok (!) [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1831: Mü .. Bözödi Sebestyén Dániel és Nagy Joseff az kik az ide alabb meg irando dologban kézen fogott köz Birákok (!) vagyunk

. . Midőn lettünk volna itten. Bözödön . Osvát Pál előkegyelme bizonyos szükségseitől kényszerítvén kölcsönőze Sipos Joeff előkegyelmektől 10 Rnsf. az az Tiz. Német Forintokot [Bözöd U; Borb. II.] * ~ *közember* 'ua.; idem' 1563/1577: Mw Harynnay Farkas, Bamffy Pal, Gharda Antal, Pokay Lazlo, Baxa Ferencz, Lwgassy Mate, Maray Gall . Agywk emlékezetre mindeneknek mynt fogot kez Emberek, hittak wala Mynket az my attyank fyay* Coloswarat hogy, my eo keozteok indultatott perben Egyenessegeot zerzenek, Azert my e-leotewn, Sok zo wthan Teonek Jlyen weg-zesth [Kv; Thor. VIII/2. — *Köv. a nevek fels.] * ~ *nemesember* 'ua.; idem'. 1596: Biro vram kwldi Hersenczy Jstwant zolgabirakert es fogot Nemes emberekert, az kik teoruenibe legienek Zamos falwan, ez megh holt Apahidj emberert, attam nekj f — d 50 [Kv; Szám. 29/VI. 39 Bachi Tamás sp kezével] * ~ *nép* kb. 'ua.; idem'. 1570: vegre az fogoth nepekel ez wallo zolt Borbely Lazlonak az haro(m) lab Nyomneh feold feleolel (!) [Kv; Tjk]. 1588: Sombori Vram keoz heljen vr mezeon* hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne, Kopaczy Ferencz az nap el Jeowen rea bocziata feo nemes Embereket Zilagyzezy Palt, Dobai gabort, Hadadbolis biro Caspart Zeorgely (!) Jstwant Siborwl azon keppen Jamborokath bocziata az keoz helyre En azokkal rea mentem az teorwenyre oth varwan az mas felth mind nap estig de rea nem Jeowenek az teorwenyre [Zsákíva Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall. — *Örmező Sz] * ~ *polgár* 'ua.; idem'. 1674: Felső Szovati Nagy Peter felső Szovati* hűtős fogot polgár [SLt Q. 14. — *M.szovát K] * ~ *testamentum* (kézfogással) fel/meghatalmazott végrendeletíró/szerkesztő; scriitor/redactor de testamentum imputernicit prin stringere de mină; (durch Handschlag) bevollmächtigter Testament-schreiber. 1661: Mü Kouacz Ferencz es Baranyai Janos, mind az ketten . Maros Vásárhelyt lako személlyek, az ide aláb meg irt dologban fogott Testamentumosok . . mikoron hiuattatunk volna it az Maros Vásárhelyt (!) Várban Néhai Nemzetes Váradi Balogh Lászlone Aszonyomtól Boros Anna Aszszonytól az maga felső Várbeli házához, my előttünk elő Kglme tön ilyen Testamentumot* [Mv; MbK. — *Köv. a végr.] * ~ *vice-bíró*. 1635: Sentegieden (!) Doboka var* lako Ratoní Gíörgy fogot uice biro En azert ugy mint fogot vice szolga biro el men-vén az Vas Gíörgy vr(am) házához es . Tisz-tartojatul megh tudam ha tetete töruenit Szasz al(ia)s Prasmari Lukaczy felől [Wass. — *Vármegyében] * ~ *vice-szolgabíró* — ~ *vice-bíró* * *közül* ~ *bíró/közbíró* (a két féltől közösen) fel/meghatalmazott döntőbíró; arbitru imputernicit de ambele párți; (von den zwei Parteien gemeinsam) bevollmächtigter Schiedsrichter | (a két féltől közösen) fel/meghatalmazott bizonyágtevő (személy); martor imputernicit de ambele párți; (von den zwei Parteien gemeinsam)

bevollmächtigter Zeuge. 1623: Vizontag közül fogot Birak Gidofalvi Gergely, ki mostan Markosfalvi Praedicator es Konia Benedek, ki mostan Markosfalvi Mester [Márkosíva Hsz; HSzjP]. 1641: Mjv Szas Balas, es Danka Balas primpil Kezdi szeki Also Torjayak az jde alab megh irt dologban, mind az ket felől valo Szemelieknek, közül fogot biray, Adiuk tuttara es emlékezetire mindeneknek az kiknek Illik, ez miű jelen valo leuelünk latoknak ...* [Altörja Hsz; Borb. I. — *Köv. az ügy előadása]. 1677: az ide aláb megh irt dologban keozül fogot keoz bírak [Désíva KK; LLt Fasc. 72]. 1684: Mü kik ez alabb megh irt dologba(n) közül fogot Bírakok vagyunk adgyuk az mű peczétünkkel megh erősítetett levélünköt [Bikíva Hsz; BLt].

9. Udvarias hivatkozásban; in formulă de politetă; in höflicher Bezeichnung: ~ *uraim* a a döntőbíró urak; domnii arbitri; (die) Herren Schiedsrichter. 1546: Banffy Magdolna azon Egy feleel, masfeleel Bogathy Chaspar my althalunk thenek ilyen zerzeesth ... Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethék el wegezthék wolth [Panot*; DanielO 5. — *? Panád KK]. 1568: Martha R(elic)ta Emerici toth Jur(ata) fassa e(st) in hunc modu(m), Ezt tudom Mikor az Toth ferenc hazanal Engemeth meg Elegytenek, kerdek akkor az fogoth vraym, Balog Jmrehuet, ha valamý kozy volna oda, mondana meg [Kv; Tjk III/1, [77]. 1589/1590: az mynemw Compositiok 1587 eztendeoben keozteok veghezettettek volna Arbitr vraym eleot . . azon Attyok fyait el hyany egy akarattal Mehesre giwllienek es azt az eleobbi vegezest recognoscaltassak minden exceptio nélkül azon Attiokfyaiual, kireol derek lefelet weiden az foghot vraymtol, Az vthan Jtyleo Mester altal exequaltassak per rectificatione(m) azoknak deliberatioit az eleobbi keozteok valo Compositio tartassa zerent haladek nélkül [Wass]. 1590: Mely dolgot az compositio zerent mikor recognoscaltattunk volna, es az fogot Vraym super recognitione ipsoru(m) hogy Mehes hataranak fele enym legje(n) minden haznawal lewelet attak volna [Mehes TA; i.h.].

A 8–9. al. adott jel. szokásjogi hátterére nézve l. MNy LJ, 232–3, SzE 127–31.

10. ~ *szék* ? fogott bírakból alakult ítélőszék; scaun de judecată format din arbitrii imputerniciți prin stringere de mină; aus durch Handschlag bevollmächtigten Richtern geformter Richterstuhl. 1747 k.: A Törvény(ne)k folyása folyon in ea forma az mint eddig observaltott mind á Szabad, mind pediglen a' fogott széken, mind azok(na)k terminussai aránt [Torockó; TLev. 2/1].

11. *kézen* ~ *mátka* (gyűrűs) menyasszony; lodnică (cu verighetă); (mit Ring) verlobte Braut. 1703: Vajai Balog Peter Tompai Visitationk(na)k rendre Citaltatván kézen fogott Mátkáját Markodi Kováts Annát ... ok adásra, holot ...

I(ste)n törvénye szerént magának Feleségül el akarván venni . . bizonyos Jeggyel ugymint Gyűrfűjével el mátkásította volt, és haza akarván venni mikor a' Lakodalom(ua)k napját meg napozták volna s tehetsége szerént a' Lakodalomhoz hozzáis készült volna . a' Leány defraudálta, gyűrfűjét ajándékját magánál tartván [MRJk II, 1. 263] | Szakács János Vajda Ilonát kívánnya maga melle házas társul mivel ő neki kézen fogott Mátkája. I: Felel hogy erővel veték bé a' kezét a Leány(ua)k, hanem az eleőt ismét a' Sz: Gothárti^a leginyel őszve mátkásodott [SzJk 346. ^aSzD].

12. ? (meg)kezdett; inceptu; begonnen, angefangen. 1780/1804: akármely Gazdának tulajdon Bányájából annyi Vas Kőve gyűlvén, mennyi maga művére bőven elég lehet, az ilyen verős Kovács gazdák Bánya folyásán előre kereskedés vegett Vas-követ ne vegyenek: a' kinek elégséges Kővők nem kerülne, azok is annyit vegyenek, mennyi fogoth munkájokra elég lehet [Torockó; TLv. 5].

'fogadott,

is számolhatni.

13. neksizgett, ráirányított; ridicat/indreptat (asupra cuiva); angelegt, gerichtet. 1792: egymást Szidalmazták, Péter is Szidta ördöngözte az Annyát, akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné . . , hogy . . . mingyárt le lő, Arczolatyához is fogta a puskát, de Popa Jozsiv elé vetemedvén, alig vehette el Annya kezéből a reám fogott fegyvert [F.Lapugy H; Ks XLVIII/7. 6 Gura Jósza (38) vall.].

14. (költelen) ~ tiró (erőszakosan) katonának vitt újonc; recrut prins cu arcanul/luat cu forța la oaste; (mit Gewalt) ausgehobener Rekrut. 1828: A mostani Tyrozásra nézve a Tekintetes Szolga Biro Ur azt a parantsolatot adta volt ki a Birák(na)k, hogy egy Katonának voltott fogjanak el, de lármat ne csináljanak . . . , mint-hogj Tökről 16 esztendőktől fogva kötelen fogott Tyrot nem vittek, hanem a falusiak magok önként aki szerez volt a fiát bé vitte s assentálta mostan tehát Széplékán Vonujnének három fiait lévén, vgy Szalantai Istvánnának . . . , annakis három . . . (: mint a kik mostan ők a Szeresek :) adjanak a fiaik közzül katonát [M.köblös SzD; Bet. 2].

Ha. 1749: fogatt Lovak [Koronka MT Told. 29/42].

fogózik fogódzik, vkibe belekapaszkodik; a se tine/sprijini de cineva; sich an jn/jm, etw./einer Sache anhalten. 1818: a' Hidas a benne levőkkel el súlyedett . . az ijetségbe a' kik edgy másba fogoztak belé vesztenek [Sülelmed Sz; IB].

fogság 1. captivitate; Gefangenschaft. 1558: Myvel hogy kyralne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayerth fogsagayerth az Warosra haraggyat wethette, ees az ew felsege Melthosagayerth, Thewrwennyel akar ew felsege chelekedny . .

ha leheh semmy keppen ew felsegewel thewrrwenbe Ne allyonak deh kewnyeorewgygenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haragyath el Wegye hywseges zolgalatonkoth [Kv; TanJk V/1. 47]. 1652: A király^a akkoron nagy haddal készült vala a székelyek megrontására ugy mint húsz ezer emberrel. . a székely urak közül . némelyiknek a fogságban lőn halála. De azon kívül esmét néhányat találának kik abban^b részesek voltak, . kiket nagy erőss fogságban tartata király Görgényben és Gyula^c várában [ETA I, 19–20 BS. — ^aJános Zsigmond. ^bTi. a felkelésben. ^cNyilvánvaló elírás v. sajtóhiba Gyalu (K) h.]. 1570: Sofia azzon nehay Josa Deakne, Ezt vallya hogy Eois kezes volt More Ambrwzert feyerwary Byrotwl mykor ky kertek az foksagbol [Kv; Tjk III/2. 93]. 1581: Keonjergek annak okayert fel(segednek) mind Kegielmes fegyedeleme nek hogy felseged ez en chelekedesemet Bochassa meg melljet En magamis Banok mostan de kegielmes vra(m) az meg leott dolgot tetlenne Immar nem tehetem, felseged zabadichon meg Ebbeli fogsagbol [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. 1590: ha torveni engedí, miért ti fogtatok volt meg az ti fogsagtok alat zabadult meg, mivel hogy ketten vadatok hozza, ketczer valo dyavál kivanom töletet az gykost kezemben, valamit ebben tagadnatok, hogy tj meg nem fogtatok volna, kez vagyok bizonyitanom, Torvenyt varok az kgtek zekitol [UszT]. 1630: Kerdeztem most fogsagaban teole hogj mint let^a [Mv; MvLt 290. 192. ^aÉrtsd: miképpen született a leányanya gyermeke]. 1675: így vöttük ki az fogsagbul [Sófia BN; Ks 42. G]. 1707: az ide alab megh irt szemelyek kezek beadással . vőnek ky kezesegen . . fogsagbul Kivár viedky Szakaturay Maricz Geczit [Révkörtvélyes SzD; TL]. 1757: ezen Vonya mondogta néki el ne vigye ked a Kantzajit mig az Apamat ki nem szabadittya Ked az fogsagbol, mivel a mely szürke Kantzát ked adott Apámnak azért fogták meg [Káptalan AF; TL]. 1809: fogsagra késer tetik vasra verettetik [Dés; DLt].

Szk: ~a esik vkinek. 1598: 1595 eztend(eoben) essett wa(⟨la⟩) fogysagok az al pereseknek [UszT 13/45] * ~ba ejt. 1736: Egy Ragnai Petrás nevű jobbágy Kolozsvárra (l) jöven A Rác katonák belé vesztek, és fogságba ejtették [Kv; Ks 72. 53] * ~ba esik. 1600: Tekes (l) Imreh vallya . mikor fogsagban estenek menteonk vala be hozzaja hogy kezesegen ki vegyeok [Kv; Tjk VI/1. 422]. 1774: a mióta fogságba esett a felesége koldulással tartya magát s vgy elődik közöttünk [MNY XXXVIII, 131]. 1768: In Anno 1767. fogsagban esek Silesiaban Breslau városában a' Burgs keziben [Sárfva Hsz; HSzjp Stephanus Kondrath (39) nb vall.] * ~ban megtartoztat. 1577: ha valamely zam ado tyzt wyseleo az zam vetelbeol adossa maradna, zabado(n) meg foghassak es tiztesseges fogsagba meg tartoztassak, addeg mig meg fizety a' mywel adossa Marad [Kv; TanJk V/3. 155b] * ~ban tart. 1588: Kendi Sandor . . felesegemet meg fogatta,

ell vitette vaydahazara* tiztartoyawal, az fiam erte ment az anyaeo eo magan valtotta kj Ki oly nagy fogsagban ehezben tartoth (igy!) hogj czyak eliel nem holth megh [Zsákiva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — *Ez az egyetlen eddig ismert okleveles adalék a Debren (Sz) táján eltűnt Vajdaházára]. 1591: Galfi Istua(n) deak haza mentében pereset megh fogta... fogsagba tartotta saczoltatta [UszT]. 1664: Banfi Sighmondne Aszszoniomnak (!) egj Almádi Georgj Janos neuú Jambor Jobbagiat, Gialai tisztt uram masokkal eggiütt megh fogua(n) gialuba' tartottak fogsagbha' [Sebesvár K; UtI]. 1732: én hozzam Grabaricsné Aszszonyom Sem város szolgáját, ... sem mást valakit nem küldöt a' végre hogj Radics Borbára Aszszonjt erős fogságban tarcsam, és hogj még val-tazóját, és ételét is be vinni meg ne engedgjem [Kv MvRK] * ~ban tartat. 1638: Az miteöl fogua immar Uarga Miklos az feleséget fogsagba(n) tartattia, en menek az Czerteoreó Malomhoz [Mv; MvLt 291. 146a]. 1748: Még Málé sedés (!) előtt fogattatott meg Marosán, 's ma is a falu tartattya fogságban [Kv; BFR III. 60/9 vk] * ~ban tartatik. 1662: Jstentelen és keresztyénj természet ellen valo lator Armáságomért megh fogat-tatva(n) eo Ngā Léven Feő Jspáno(m) erős fogh-ságba(n) tartattam halálra mint afféle Pribék megh sententiaztattam [Monó Sz; Törzs. — A teljesebb szöve *ármás al.*]. 1732: az Incta fogságban tartatván, száraz kenyernel és viznel egyeb semmi, enni 's innya ne adattassek [Kv; TjK XV/9. 80] * ~ba tesz. 1849: Báró Vesselényi Miklos urat mikor fogságba tették, alig valék 12. éves, annál fogva a Báró úr .. meg nem ronthatott [Kv; Végr. Vall. 26] * ~ba tétetik. 1763: maga fateallya az I. hogj az actionalt két ökreket ő lopta el, melyek most kezín talaltatvan, vellek edgjütt fel fogatot, és fogságban tétetett [Torda; TjK 176] * ~ba tétetődik. 1812: Egy gyanus Ember ..., a' kiről már meg határozottatott volt, hogy itten* fogságban tétetődgyék, ... el szö-kött [DLt 383 nyomt. kl. — *Ti. Nsz-ben] * ~gal meguehet. 1585: Tablara Iarwan eo kgmek városul valasztottanak Ado zedeo vramath... hogj Mindeneken az Adot mind fogsaggal s mind hazaknak be pechetlesewel meg vehessek [Kv; TanJk I/1. 3] * ~ot szenved. 1682: Eleven díját keresi Orosz Istvá(n) Dobai Uramon ilyen okon, hogy egykor a' templomban maga élete után leselkedőnek mondotta, melly miatt ... kilencz hétig vele fogságot szenvedett [SzJk 166]. 1711: En a szőlőben sem voltam hogy meg szedék, megis fogságot szenvedék Etsedi Uramtol [Sövényfa KK; MbK 106]. 1749: Ketskés Sára ez előttis olyan gonosz teelkedetekben* sokszor magat exercealta, és fogságot is szenvedett érette [Torda; TjK III. 261. — *Ti. paráznságban] * ~ra a-dattathatik. 1790: ha Történék, hogy az olyan szem-lynek, annyi erő vagy Semmi Bonuma nem találatnék s, Gonosságal is azt érdemlené (igy!) Magistatualis fogságra is adattathassék [Kará-csonfva MT; Told. 76] * ~ra ítél. 1809: mi nem lévén meg rögzött meg jobbithatlan Tolvajok,

ezen egy és első lopásunkért nem kellettük vála minket egyenest Szamos Új Vári fogságra itélni [UszT ComGub. 1668–9] * ~ra küld. 1730: Azon verekedők közzül ... az kik Residentiatlanok Hadnagy Atyánk fia eo kglme ... incaptivaltassa, és külgje fogságra usque ad decisionem Causae vagj penig jó kezességen bocsáttassanak ki [Dés; Jk 404b]. — L. még RettE 163–4 * ~ra szen-tenciáztatik. 1813: Kerekes János a' Segesvári Tzukházba, 4. Esztendei fogságra, Sententiaztatott [DLt nyomt. kl] * ~ra tétet. 1745: te-tette fogságra ... Jobbágyat Ifiu Fekete Istokot [Zágor KK; SLt 17. C. 22] * ~ra vitet. 1767: Nehai Doctor Pataki Samuel Vram posteritássit feles Arany és Ezüst, ugy drága kövek és jó féle gyöngyökből álnak tsalárdsággal ki forgatták valami Aszszony ember és két Léanyi azért ezen kerőlő Levélben comitaltatik, hogy szor-sos vigyázás lévén erantok, ha valahol meg for-dulnának, szoros fogságra vitetné(ne)k [Szancsal KK; Mk. Jos. Mezey jur. ass. kezével] * ~ra vitetik. 1774: Midőn Fogságra vitetet volna, Ganya Mitra .. engemet vetett Strásának a Falusi Biro melléje [Bábahalma KK; Ks 19. VII] * *elégzi vhány forintban vkiuel a ~ot* váhny forint fájdalomdijban alkuszik meg a fogságért. 1653: a tanácsot az ő megfogásáért* evocálá és nagy törekedéssel kétszáz forintba végezék el velle a fogságot [ETA I, 94 NSz. — *Borbély Kristóf-nak ártatlanul való elfogatásáért].

2. vall, dtv. 1574: En Salfy Anna leuen Jsten-nek fogsagaban es Ereös betegsigben mely beteg-sigben reminlem Azt hogy az vrsten az w markaba vely Az En lelkemet, Azirt zamon niueluen, Eszemen leuen tezek Illien Testamentomtol [Gyf; JHbK XXI/12]. 1579: ketteot Az vrain keözzwl kwigienek Ala Az fayedelemhez, es enyhyczek zallichyak Az eo Naga haragyat, Mutogassak Az kezessegetis, hogy mint hogy istennek fogsagaban is wagio(n) Iambor feo emberek es Attiafyay kezes-segre az tartoztatatsnak galazattialual ne terhelne, mert sohowa Innet el ne(m) megie(n)* [Kv; Tan-Jk V/3. 188a. *Az elfogatott Dávid Ferencre von. teljes szöve: MNy LXIII, 362–3]. 1583: En Chyzer Anthal Ghidofalvi Istennek fogsagaban leven ... tezek Illien testamentomtol [Gidófva Hsz; HSzjP]. 1599: En Ferenczy Mathe ex Vachi, ki uagiok Istennek fogsagaban, noha testembe(n) gieotrelmet zenüedek, de lelekben az en Istenem eleót egessegben, es niügodalomban uagiok. Tezek en testame(n)tumot az en iaúaimrol, melliet Iste(n) eo zent felsége safarul kezemben bizot, az en lelkem ismereti es meg niügóása zeren [Kv; RDL I. 5]. 1626: Szabo Mihali ..., az Istennek sok wdeoteol fogua sullios fogsagaban leuen, szinte akkor nehezebbe(n) es lassabban uala [Kv; i.h. 129]. 1644: En Swteő Leörjncz az Jstennek Ereös fogsagaban leuen, Betegh Agjamban fekuen, Hiuatan (!) az en io akaro Vrajmatt, Hogj az en kjczjn Jouajmrol testalnek [Kv; i.h. 132]. 1730/1792: mind maga Etkzen András, mind Fele-sege . már régtől fogva Isten fogságában lévén sok jó akarattyokkal éltenek Nemzetes Barthos

Márton Uramnak és kedves Leányoknak Etzken Ilona Aszszonyinak . . . kívánván meg hálálni sok rendbéli fáradságokat, téssen ily állandó Testamentumot Nemes Barthos Márton Uramnak és Feleségének [Albis Hsz. BLev. Transs. 34].

3. börtön; închisoare; Gefängnis. 1592: Borbeli Georgi Coloswari vallia Eperiesen laktomba teortenek valami haborusagh Zent Andras napba sokadalomkor, az harczolasba leon ket embernek halala . . . megh foganak eginehaniat az legenieken, kikhez az gianosagh lehetet volna. . . . Annak vtanna egi Lengiellel, ki velle egi fogsagba volt, eozue tanachkozotanak, es az porozlot agion vertek ketten es . . . eo magok vgi zalattanak el [Kv; TJk V/1. 226].

fogságbeli. Csak birt. szr-os alakban; numai cu sufix posesiv; nur mit Possessivendung: rabságbeli; din captivitate; von/ aus der Gefangenschaft. 1597: Myert hogy az Actor bizonsagy egienessen mutatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli valasara, latomast penigh awagy walamy nyilwan valot . . . az captiúshoz nem bizonytot, az teorweny simpliciter az Azzony vallasanak vgimint infamis personanak semmi helt ne(m) adhat, et consequenter . . . az tortúrara sem bochiattia az Actort [Kv; TJk VI/1. 5a].

fogtásztó orv elevátor (műszer fogkiemelésre); elevator; Zahnstößel, Elevator. 1589: Borbely zezsam Eot vas fogho kywel foghat vonnak Egy Tethem zedeo, Ket fogh tazito [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71].

fogtat 1. el/megfogat; a face să fie prins; fangen lassen. 1570: Sofia azzon pesthi Zabo Lwkachne ezt vallyia, hogy . . . mikor Zabo Balinthnenak Marhaya ely vezet volt, syrankozyk volt karan Azonban Megen oda hozzaya Zeoch Jmrehne Es mond neky Jo Jlona azzon Lasd Jol megh ha Tyednek Mondod az gywreot Az legent ky nekem attha fogtasd meg, Ne Maradyak en karba, Zabo Balinthne azt Monta hogy en Nem fogtattom Mert lelky esmeretem Rea Nem bochat, Mert az en hazam kwzeoben soha beleol nem volt [Kv; TJk III/2. 65]. 1582: Nilas Antal vallia, Latam hog valtigh verę Igiarto Georg Rengeo Annat, De az vthan Nem tudom ha Igiarto Georg fogtata es viteteye az Birohoz [Kv; TJk IV/1.53]. 1656: egj Jobbagiomot Petraka Juant fogtak uala megh az eozszel bwntelen gianora az Ispanlakaiak . . . Zoltay Istuan Vramtolis uöttem leuelet ketszeris, hogj eo keme sem nem fogtatta sem tartattia [Ikldd KK; Thor. X/20 Torozkay Laszlo özvegye árva Toldalagy Susanna lev.]. 1711: eo Kgle^a hitét, köteleességét és házasságbéli szövétségét félben hagyván, várasakat, vármegyeket feljárván erkölctelen életét, mindenütt kimutatván Már circiter tizen ött vagy tizenhat esztendeje mi óta el hagyott, az időtől fogva nyolczor fogtattam . . . , de eo kgle mindenkor el szökött [Dés; Jk 359b–60a. — *Ti. a feleség]. 1744: az Piaik és

azok fenyegetnek és fogtatnak bennünket minden uton modon [T.; TLev. 15/1].

2. bíróni ~ bíró elé kényszerít; a forța să se prezinte în fața judelei; vor den Richter zwingen. 1606: Marthon gergelj Remetej hitta wolt teorueni-heöz Marefalj Thöser Balintoht egj Menes louanak az al peresnek be haitasa miat walo meg halasaert . . . az en menes louamnak karat harmincz ket forint forintert (így!) fel nem vöttem volna, melj vegezest^a az al peres mas be haito tarsaual telljessegel tagadoth Begezj Andras wram előth az eo kme teoruenie bizonisagra bocziatta, bizonytottak mind ket felül mikor az Circalasnak rendin előnkbe Juthanak az al peres azt monda hogy vegezésre fogtal biroúal nem bizonyttal s erőtlen az A. azt monda hogy az kj fogaskor nem fogtatal Engem birora hanem mind ket felewli bizonisagra boczatoh az teoruenj [Uzst 20/89. *Ti. a két falu között a marhák behajtására vonatkozót].

3. jog védekezésre/menedékre kényszerít/kötelez; a obliga să se apere; zur Verteidigung verpflichtet. 1590: Myerth hogy Elejtöl fogwa Aszal elt az szek hogy mikor valamelj perest az teorwenj menedekre fogtatott es megh nem tartott; az menedek, mindgiart teorwenje lett, mostis Azert vgj teczik eo kegmek hogy az A az mit keresett az Jnctusokon, Raita maradtak [Uzst].

4. faggat; a descoase, a trage de limbă; ausfragen, mit Fragen quälen. 1597: En fogtattam Zeóleos Balas Batiamat, ha ados volna Bernath Andrasnak, zembe volt Bernath Andrasis, Zeóleos Balas pedigh betegh wola, Azt mo(n)dotta hogy, En ne(m) vagyok egy penzewel(is) ados, seöt eo is az enjm vthan elt, tudgia [Uzst 12/58 Lucas Zeóleos de Zombatfalua ppix vall.]. 1603: En akor biro ualek hogi Janos wram Tot mihalt fogwa oda hozata, monda hogy Jm nekem panazolokodnak Tizt lewen hogi Tot mihaljaln Zallotak wolt ez Katona wraim es sok kart wallotanak volna az ő hazanal, Ted az kalodaba, hogy fogwa wala Tot mihalj fogtatnj kezdök hogy mondana meg ha tudna howa löt volna az ő marhaioi Jgen tagada hogj ő nem latta sem nem tugia howa löt mert ő Jgen rezege wolt [i.h. 17/22]. 1655: en is oda érkezem fogtatók az oláhot, hogy mondanná megh hol volna az pénz nem mondá meg [Kv; Carti II. St.Korpos vall.].

5. ? kb. vmire tereli a beszédet/a beszéd fonálát; a întoarce vorba la ceva; die Rede auf etw. bringen/lenken. 1618: Mikor alternatim ezféle szép beszélgetésink löttek volna^a, végre sok követés után fogtattam arra, az mint Görcsi Mehmet pasát^b [BTN 139. — *A kajmekámmal, a nagyvezér helyettesével. *Ti. Báthori Andrásnak Bethlen Gábor helyett a fej-i székbe való helyezéséről indult hírről].

fogtatás el/megfogatás; prindere; Gefangenahme. 1574: Sala Imre Azt vallia hogi . . . egy hid-elwy Ember . . . Mond . . . Andras kowachnak hogi Meg akarya fogatny zolgayat, Mert Egy pohar veszet ely az Menegzeos haztwl, Rea vagio(n) gyanwszaga, ha penig kezes leszen erte, ely hagia

ne(m) fogtatie, Mond Andras kowach hogi eo Nem lehet zoiganeklw kezes leszen Erte, Az vtan vgy hatta ely az Ember az fogtatast [Kv; Tjk III/3. 346]. 1584: Borbely Egiedne vallia ... vram rea talait es meg fenyegette fogtatassal, de vgia(n) Ne(m) Ieowe teobzeor hozza(m) [Kv; Tjk IV/1. 245–6]. 1593: 12 die february Mikor egi saioy leanzot Annat azert meg foktatuk volna hogi giermekit meg colte volna, Az foktatastol attunk f — d 4 [Kv Szám. 20/V. 168–9]. 1631: az fogtatast en nem hallota(m) [Mv; MvLt 290. 243a]. 1648: az Inctanak szolgálóiat ... kezessegh alatt ez Actrix, illegitimé megh foghtatua(n) be vitette, es ot ben tartua(n) az Actrix premonealtatta hogy ne tartassa hane(m) uisellie(n) gondot, mert magat ki hozattia, de az Incta nemoba(n) hatta, nem atta ite okat foghtatasa(na)k [Kv; Tjk VIII/4. 315].

fogtathat 1. el/megfogathat; a putea dispune să fie prins; festnehmen/fangen lassen können. 1732: ha nem volna annyi erő bonumak; magak személyekhez is hozza nyúlhasan, s fogtathassan usq(ue) ad pienariam Satis Factionem, és Contentumat vehessen, és vetethessen [Dellőpáti SzD; Ks 25. Fasc. B. 12].

2. fogathat, halásztathat; a putea dispune să fie prins/pescuit; angeln lassen können. 1595: 6. Iuly Boldi György vitte Bornemisza Benedek Toora (l), az nagy halot és az Czolnakot, és egyeb szerszámot probara, hogy ha Wrunk ő fge be hozassakort foktathatnank, miért hogy vala hogy az el múlt telen mind el holt* [Kv; Szám. 17a/VI. 79 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Így! — Értsd: kipusztult a tóból a hal].

fogtató elfogató; care dispune să fie prins/arestat; festnehmen. 1645: az fogolnak szabad-saga vagyon az maga ki hozatasara, es ha az foghtato vel contumaciter vel vero ex negligentia absentallya magat, a Biro absolvallhattya a fog-saghibol a Captivust [Kv; Tjk VIII/4. 13].

fogtiszító I. *mn* fogmosó; pentru spălat/curățat dinții; Zahnputz-. Szk: ~ *por*. 1781: Egy fog moso Egy kerek Iskatulya, tele fogtiszító veres porral [Mv Told. 9a] * ~ *tok* ? 1732: Ezüst fog tisztító tok, Egy Szagló két felé nyíló kis ezüst tokocska [Kv; Ks Kornis Zsigmond ielt. 21].

II. *fn* vmilyen fogmosó eszköz; obiect pentru curățat/spălat dinții; Zahnputzmittel. 1576: Wagon egy fogh tyztytho [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3].

fogú. Csak jelzői szk-okban; numai în construcții atributive; nur in attributiven Wortkonstruktionen: 1. *csorba* ~ foghíjas; cu știrbă dantură/dinți; mit schartigem Zähnen/Gebiß. 1799: Brak János ... fekete hajú, elől csorba fogu [DLt nyomt. kl]. 1802: Jósá János ... Tsorba ... fogú [i.h.]. 1813: Mántó Pártintzia 40. Esztendő s tsorba fogu [i.h.] * *ritka* ~. 1784: Sárpatakról* ...

el szóköt Jobbágy Sütőnek le írása ... Középtermetű ... nagy Széles Szájú ritka fogu csontos husas kezű, izmas Lábú [TKL. — *A két Sárpatak (MT, NK) valamelyike].

2. *vhány* ~ *fogas* vhány kampós/szeges fogas; cuier cu un număr oarecare de cirlige/cuie; Kleiderrechen mit/von einigen Haken. 1740: Paraszt, de jó Fenjő deszka — 15–15 — fogú fogas 3 ... Edgy fogú kicsiny fogas 1 [Gyéressztkirály TA; Ks Inv. 6].

3. *vhány* ~ *lajtorja* vhány fokos/fokú létra; scară cu un număr oarecare de spițe/fuscei; Leiter mit/von einigen Sprossen. 1699: egy tizen kilencz fogu fenyő Lajtorja [Szentdemeter U; LLt]. 1740: Edgy húsz fogú jó Fenjő lajtorja [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 8].

4. *vhány/lumilyen* ~ *borona* vhány szeges/szegű borona; grapă cu un număr oarecare de dinți; Egge mit/von einigen Zinken. 1677: egy vasas fogu Barana az udvaron [Dés; Borb. II mezőmadarasi ns összeírók jel.]. 1782: egy huszanhat fogu vas Borona is maradván, a Boronát fel hasagatván, szegeit mind el vitték [M.fodorháza K; KvRLt VII. 27 Pop Nyisztor (50) zs vall.].

fogva, fogvánt 1. Helyre von.: cu privire la loc; mit Bezug auf Ort: kezdve; inccipind, beginnend. 1569: tudom, hogy az Nagy weolgy torkát, az gyalog vttol fogva az kerez wtig bernald balas byrta mynd Ez Ideig [Sámsond MT; VLt 7/692]. 1572: az Aroktwl fogva [Dés; DLt 184]. 1573: Katalin azony Takas (l) andrasne fass(a) est ... Azirt mikor meg lattok Herttel petter zeőleiet Es az felső vegeteöl fogva mint egy felyg nem Talalank Teölgy karot benne [Kv; Tjk III/3. 160]. 1579: Az 17 January Ő Naga vrunk hywata wala Syetsegel doctort blandratat* feyervarrol az wdwarban . Izente feyr wartol fogva eg falatot nem ott volna [Kv; 1/XVIII. 6 Filstich István sp kezével. — *Blandrata György, a fej. olasz orvosa]. 1580: ottis halmokat hanyattunk az patakwtl fogva(n) mind fel, in cacumine montis, mind az hegy Elig [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1592: Bathory Istwan donatioia, hogi a Trebelt szabad legien Saytolatlan haza hozni, minden dezma fizetesnelkw, de vgy hogi ighen mustos ne legien, hane(m) a' kad feneketeol fogwan felwl ne halaggio(n) a' Trebely le zowarkodot mustia Negy vy zelessegenel, Alioquin el vehessek teőlle [Kv; Diósi Ind. 60]. 1614: Az keő haznak szegeletitől fogua(n) Egyenessen által az sziluas kertigh [Récse F.; Szád.]. 1637/1639: vagyon az Első ablaktól foguant az bolt ai'oiig egy lousas Bechy karpit. Itten az Bolt aitol foguant az kemencze megeigh más Zöld Bechy karpit ... Ittem az Aitol fogua az masodik ablakig kett Darabban Egy fele Kiralyos Veres Poztos Bechy karpit ... Az füst haztol fogua az ablakig vagyon egy hoszu Bechy karpit [Kv; RDL I. 111]. 1669: Ezen derek hazoktol fogva az Uj süteő hazigh vagyon az kert el keritve, palankal [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1715: Az Dragány Város kezdődik a Vártol fogva ... mégyen az Sorompo kapura le

felé és meg fordul az malom felé éppen az Uczáig [Somlyó Sz; MúzBf]. 1736: az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az kezüig sípos ránczos szoros újja volt [MetTr 341]. 1745: edgjezenek meg azonis, hogy a' Gyümölcsös felső végétől fogván a fundus(na)k hatulso végéig levő haszontalan romladozott Kertett Jakab János Vr(am) maga ususara fordíthattya [Torda; TjK II. 5]. 1813: a Mlgs Aszszony ö Nságát az egyik Ház Ajtójától fogva a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hirtzolta [Kük., IB].

2. Időre von.; cu privire la timp; mit Bezug auf Zeit; kezdve, óta; de, de la, începind de la; seit. 1563: a tordai gyűléstől fogva ezután ... senki nem kergetheti és nem büntetheti őket* [ETA I, 21 BS. — A teljesebb szöv. *bűn* 1. al. *A gonosztevőket.] 1570: ew az keresztet hadtol fogva Emlekezik [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1582: Az waras borat teoltette(m) meg az zedes eleoteol fogva zent marto(n) napig [Kv; Szám. 3/V. 29]. 1592: Az Bekes hadtul* fogua(n) tudom birodalmokat az familianak Nyuladban [Uzst. — *Az időpontra nézve 1. *Bekes hada* al.]. 1593: Az wtan walo keolczigem hogj az Regestumot, be attam igj kouetkezik melliet az waras zwksigire keolteottem, 4 Decembristul foguan [Kv; Szám. XXI/5. 129]. 1616: Kantor Peter az Zabadulastol fogua Nemes Givkerben lakot [BLt 3 Demetrius Matte de Kozmas* ns vall. — *Cs]. 1640: Az Neotelen legeniek dezmalet Kamuti Farkastol fogua, az Tiztek veottek fel [Mákó K; GyU 53]. 1667 u.: Giwlistis iletemben nagyub fülelemel nem uartam ez mostani gywlisnel az nyartul fogua [GramTr 645]. 1687: Mindenik Malombol Sabbatalis jar az Hunyadi P(rae)dicatornak és Oskola mesternek; ... terminussa ennek Szombaton nap fel jöte-től fogvan vasárnap nap fel jöteigh légyen [Vh; VhU 48]. 1694: Miis el menenk ... Melegh Földvár-ra*, az holott ... Evocalok ... Földvari Ersebet Aszszont az Meltosagos Regium Gubernium törvényes táblájára ez fel kéréstől és Evocalastol fogva nyolczad napra [SLt AM. 25. — *SzD]. 1706: Pünköstől foghva Szüret korig [Fehéregyháza NK; KvAKt Mss 261]. 1708: het-főtől fogv az el mult heten az harmadik bor két már [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1739/1756: A' szőlő penig a' Sinai Hegyben volt, a' Revolutiotól* fogva el pusztúlt [Torda; EHA. — *A Rákóczi szabadságharcotól]. 1774: az ipom Halálától fogva magam egyedül bajlok a' dolgokkal [Kozárvár SzD; Told. 22]. 1793: Ettől a czivodástól fogva, néhai Gróf Toldalagi István Ur kezde a meg-étetéstől tartani [Koronka MT; Told.]. 1834: Aprilis végétől fogva újra itten vagyon Pia's menyé gyermekestől [Somb. II].

Szk: *amióta/amiótól* ~. 1607: en azt mondom hogy az myoltatul fogúan en ezt az heljet megh vettem ..., attul fogua bekessegesen bírtam [Uzst 18/103]. 1622*: Lowasztelkinek negy Darabiat az miolta fogva tudom ... Apatihoz elte az megh holt Kabos Pal Vram [Dellőapáti SzD; EHA. *Az *amióta* 2. al. az évszám sajtóhibás]. 1715:

a mioltától fogva bírták a fel Gjogjiak azon Magost égj ember njomni időt meg halad[Ponor TA; WH Czir Nicula (66) jb vall.] — * *amiótól/mitől* ~ *amióta*. 1569: az kynchyes veölgiel myteol fogva Emlekezem, Eok byrtak az Madarasy hazhoz [Mezőbánd MT; Vlt 7/892]. 1570: Borbel ferencz ... vallia az mytwl fogwa birya vrbeger gergel az hazat vgy emlekezyk vagon 10 Ezten-deie [Kv; TjK III/2. 3]. 1614/1616: Mitől fogva en emlekezetre valo emberkort ertem, mindenkor meg attak az Kamora Ispanok az Praedicatorok-nak az nyolcz szaz kő Sót, fel sovalal együt [Kv; RDL I.100]. 1783: Mitől fogva ő Nagyságok ketten össze szövetkeztek ... a' valo hogy gyakrabban szóll a' Fa kukuk az Udvarban [MNy XXXVI, 270] * *attól* ~. 1570: Aztwl fogwa eo Byrta de Nem Thwgia Menye Ideje annak [Kv; TjK III/2. 19]. 1572: Zilagy Georgy Azont vallia Mint Mate, mynd aztwl fogwa hogy Eo az ablakon be zolt az azzonnak Es bekerezetzet, Mind addeg myglen az Istwan vaydafia ky fwot onnath az Keomies gérgh hazatul [Kv; TjK III/3.2]. 1669/1681: Karansebesből es Lugosbul ki bukdosot s mostan Haczok Varosaban lako Nemessi es paraszti rendeknek Zolyomi Miklos Uram . megh telepedéseket meg engedven ... attul fogwan gyakorlatossággal oly rend kívül valo dolgokkal oneraltatnak naponkent, az mely oda telepedteknek adatot annuntialis Zolyomi Miklos levelevel ellenkezik [VhU 353 fej.]. 1682: Vagyon mar tiz esztendeje hogy enis ide makfaluara szarmaztam, attol fogva ... szabadonssan korcsma-roltatot Sinka Georgy vr(am) [Makfa MT; DLev. 5]. 1760: ezen borozdakatis az többivel edjűtt az előtt 3. Esztendőkkel egy eránt usualtak az Falusiakkal az Motsiakkal de attól fogva el tiltottak mi töllünk [Novoly K; BLt] * *az időtől* ~ *attól* kezdve. 1570: Pontencia (l) Azzon Pal Bwzerne Azt vallya hogy ... Hoz Barthosne ... Mongia volt aztis, hogy hwl eordegbe volt ez Eleot hogy ne(m) kereste myglen az en Marha(m) éppen volt, Immar harmadyk vrammal vagiok az Jdeotwl fogwa ne(m) kereset erthe* nekem Mostan Ninch myt adnom [Kv; TjK III/2. 98. — *Az eladott ingatlanok és ingóságok áráért]. 1633: Wermescher Borbara aszony az fiának Nagy Andorkonak az eo Dualitassat ottan hamar kj mutatuan, az údeoteol foguant az mit az tutrix az fiara Nagy Andrasra keolteott uolna ez Ideiglen arrol az fiual szamot akarna uetni [Kv; RDL I. 115]. 1643: mikipp(en) twz (hw)lvan az Egbwl Templo-mu(n)kra, ki miat hirtelensigel Torniuunkis mind(en ezkeöz)eökkkel Templo-muk Mesterseges Boltoza-sokkal . cziak nem egi Ora alat mikippen puz-tulanak el, az időtwl fogva k. Vrunk mint ha puztaban lakoznánk [Dés; DLT 408. — A tanács I. Bethlen Istvánról]. 1717: Már circiter tizen öt vagy tizen hat esztendeje miolta el hagyott, az időtől fogva nyolczor fogtattam* [Dés; Jk 359b–360a. — *Férj elszökött feleségét] * *az időtől* ~ *mitől* ~. 1570: Paysos Illes, Es Neste az felesége hitek zerent vallyak, hogy Thwgyak az Ideotwl fogwa mytwl fogva az eo hazokba laknak

..., hogy az Ablak otth volt [Kv; Tjk III/2. 129] * *aznapságtól/eznapságtól* ~. 1596: Mely török császár hadától akkor Báthori Zsigmond úgy megszept volt, hogy aznapságtól fogva mindjárt praktikálni kezdte, hogy ő az német Rodolfus császárnak adja Erdélyt [BTN 43]. 1615: En Kattonaj Mihajl Adom Emlekezetre Mindeneknek az kiknek illik hagi Vgian 1615 estendőben engettem magam is akarattom zerent az fallú mellett vallo vduar hazunkat hogi ez napsaghtol foghuan Kattonaj Ferencz Vrame legien es az ő kigelme Maradekijo (!) [Kérő kör. SzD; RLt 0/5]. 1651: azon portiot ... most kgltek eleot elis foglalom ez nopsaght fogua birnys akaria aszonio(m) ero Nga [Szászcegó SzD; JHbK XIX/26]. 1675: Gligo Tivadar erős hüttel megh esküvek hogi az hazassagra advan ü magat az magiar vallasnak az szent Evangeliomnak igazan vevője s megh tartója akar az napsaghtul fogvan lenni [Sófalva BN; Ks 42. G]. 1714: az en fiam Togyar (!) Sztanucseszkuly fia ugy meg verte hogy az napsaghtul fogva jo napat nem latat az mig meg holt [„Küs Denk“; BK 261. — *Kisdenk H] * *azótól/azótól* ~. 1569: Mykor bernald balas ka Jeöwe Chiarnatombol, Eztendeig Leök Zolgaya, az olta fogwa twdom hogi az Nagy weolgy torkat, az gyalog vttol fogwa az kerez (!) wtig bernald balas byrta mind Ez Ideig [Sámsond MT; VLt 7/692 Baltassar byro kezével]. 1596: Azültatúl foghua ugy birtam minth enjmet [UszT 11/78]. 1623: engemetis az oltatol fogua zolgall [Deline Cs; Bál 60]. 1736: az fejéregyházi klastrom elpusztula ugyan ..., az szárhegyi mind addig pusztán álla, az mig kegyelmes felséges urunknak fegyverit Isten béhozá, s azótátol fogva megint azon szent helyen az Istent dicsérik azon szerzetesek [MetTr 437]. 1789: az oltatol fogva naprol napra el teldegelvén az üdö, mind e máji napigis azon káros tsonkaságában vagyon a' dolog [Kük.; JHb XX/32] * *déltől* ~. 1573: Peter deak zilahi hity vtan vallia hogi ... az zabo Aznap déltwl fogwa Mind Iwt volt teob Tarsaywal egyémbé [Kv; Tjk III/3. 276]. 1600: Kowach Istwan ... vallja Ezek az fogoly legienek Delteol fogwant mind ott ittanak [Kv; Tjk VI/1. 456] * *elejtől* ~. 1583: Colosvary Balint vram es Zeoch Balint vram vgimint hiteoseok megh oculalwan az Peres Aytot, .. referaltak ekkeppen, hog ameli Zeoleót eleyteol fogwa birt Vinczej Caspar vram, ara a' felseo Zeoleore semmikeppen Nem intezhettek es itilhetek ot az Ayton be Iarast hog leot volna [Kv; Tjk IV/1. 180]. 1588: az Meszarosok ... Menteol inkab eleyteol foghwant valo Ighireteket Nem Allottak megh [Kv; TanJk I/1. 85]. 1590: varosul vgian megh tapasztaltak eleyteol fogwant mostis a' Mezarosok kemenysegeket [Kv; i.h. 139]. 1593: attam Clehliben Czazna varmegieben Egy fell haz heliet .. mynden hozza tartozo Eörökseghyvel Egietembe ... valamik Ele(y)től foghua töruiny zerent hozza tartozok uolnanak es uoltak fölna [Perecsen Sz. Wlt]. 1599: Zilagy Andrasne Anna azzony ... vallya ... en eleyteol fogwant ott laktam [Kv; Tjk VI/1. 356]. 1632: adok czere-

ben ... egy pusztá hasz heliúnket ... kinek egy felöl vicinussa az szent Egyház eleitül foguant hozza tartozo mindön öröksegeuel [Cege SzD; Wass] adtam Osvát Orbán ház helyétt pro f. 32 ... minden eleitül fogvánt hozza Tartozo Eöröksegeuel [Szentgothárd SzD; i.h.]. 1708: itt ebb(en) a' faluban eleitül fogván nem az Urak részekről, s birodalmakról viselték a' falus Biroságot [Vámosudvarhely KK; SLt AM. 46]. 1733: T.N. Makai Ioseph Uram itt Kincsi(b)en 6. haz helyeket avagy Fundusokot bir, mellyek is eleitül fogva mind nyilas ház helyek(ne)k tartattak [Kincses KK; SLt Fasc. 8 Sub K Nro 5]. 1714: Dobai Mihály Uram csufondáros Ember szokott lenni hol egjhez hol másához, nevezetesen az Exponensekkel eleitül fogva sokat czivodott perlekedett [Dés; DLt 56. 11.2] * *(ember/emberi) emlékezettől* ~. 1586: ez peres feöld mindenkor Az En emlekezetemteol fogwa keoz feold volt [Csapó KK; JHb XX/48]. 1592: Emlekezetemteol fogwa tudom hogi fanczaliak bírtak nywladot [UszT]. 1602: az falun ember emlekeszettül foghwan valo vtamot az I. most el kertele [UszT 16/9]. 1603: ez telliessegl farczadi hatar uolt ember emlékezettől fogua [i.h. 17/10]. 1791: Tudjaé a Tanu ... Hogj ... Sz Ersébeti Agillis Mojzes György, Daniel es Janos Uramék, Sz. Ersébeten a közepső tizedben amelj benn valo jóságot birnak, azon jóságban emberi emlékezettől fogva a Njju Léányakkal osztozotté? [Usz; Borb. II vk] * *ez mai naptól* ~. 1571: Ez May Naptwl fogwa [Kv; TanJk V/3. 45a]. 1573: Ez May Naptwl fogwa Egi penzel (!) fellyeb az Sernek Eytelet Ne aggya [Kv; i.h. 85b]. 1598: Ez May Naptwl foguant hogi w kegelmeknek Registrumot be Adtam Az My keolcszig (!) eset 19. Iobris Napig [Kv; SzE 388] * *gyermekségétől* ~. 1572: Job rezere gyermeksegetől fogua, itt neotem fel fratan [M.fráta K; SLt S37] mind az Birch Tetheye az hathar Somkwth Chatan es Pestes* keozeotth gyermeksighyteol fogua Twggia [Dés; DLt 184. — *Csatány, Pestes es Somkú, mindhárom Dés közvetlen közelében]. 1573: w gyermeksigitwl fogua Mind ott lakot Kechetben* [Szilkerék SzD; JHbK XLIV/11. — *Kecset SzD]. 1607: Keönieöreög ... eő keme ... Az Erdelj Feiedelemnek hogi eő maga ... Az eő keme gyermeksegetől foguant valo sok saniaru zolgalattiakat meg tekintuen legien gonviselőie es p(ro)tektora Az eő keme zerelmes Attiafianak czeffej margit Azzonnak [Ks NN.30]. 1751: Titt. Pálfi <Fe>rencz Nagj Judith Aszszonyt gyermekségétől fogván ... Puthnoki Istvánné Kassai Krisztina Aszszony tartotta, nevelte, mint maga gyermekeivel szintén ugj dajkálkodott [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12]. 1812: gyermeksegetől fogva ebben az udvarban neveltetem fel [Héderfája KK; IB Nemes Kolumbán Imreh (21)] * ... *időtől* ... *idejétől* ~. 1570: Zegedy Gërgh ... vallya ... Nem emlekezyk Rea annyé Ideotwl fogua Mynt leot es hogi leot [Kv; Tjk III/2. 19]. 1571: mykoron Byro vram ... az Zaz vramat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl fogua egy oraiglan fely

Nem leone, ... Tyz penzt vegenek rayta [Kv; TanJk V/3. 31a]. 1584: Dossy Mathias ... vallia, ... Wagion azert sok ideye megh az Kis Király* Ideyeteol fogva hallottuk hogy Bozorkany [Kv; Tjk IV/1. 250. — *Valószínűleg János Zsigmondra von.]. 1585: Egy Zegen Azonnak Zekel Balasne neweo kinek az vra sok ideotol fogwant az agyban fezik attunk Elimosinat f o d 20 [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. 1599: Reghi ydeoteol foghua valo zasz helyek eo nekjek az az hely [UszT 14/3]. 1637 k.: Nyilva(n) lehet Na(gyságodn)al Torocz-kai Jobbagyink ellenünk mint költenek fel Immar vgia(n) sok údeokteol fogva semmi hasznokat ne(m) vehettük [Thor. XVIII/4. — A Thorocz-kai familia a fej-hez]. 1668: az melj haz rot haz leuin es sok wdötöl Fogua(n) valo ado rakodot reaja meljne megh Fizetesere magatul elegtelen liuin kinszerítettet Poljamodnj Naduduary Janos es Eo kglme Felesigihez [A.szovát K; Born. V/28]. 1676: magam Udvarnál volta(m) ed darab időtől fogva [Tövis AF; Bál. 1]. 1721: bizanjos üdöktül fogva kezdet viszázkodni s hozzájuk just formálván praetendálni Samariai Samuel vram eo kglme [Kozárvár SzD; KGy]. 1733: kevés üdötöl fogva a fiam a Hazbol ki tudvan beres házban lakom [Torda; Tjk I. 17a]. 1736: Badonban* bizonyos időtül fogva zálogb(an) kezem alatt lévő Telekett ad Manus bocsátott(am) [Menyő Sz; Borb. II. — *Badon Sz]. 1742: Makove eddig lesz 40. esztendő s ... nem láttuk feles időtől fogva [Kincsi KK; SLt 8.K. 15]. 1745: (Az alperes) Házassági kötelesség alatt lévő személy lévén ..., már régi időtől fogván idegen személyekkel parázna életet él [Torda; Tjk II. 18]. 1761: azon .. föld már jó darab időtől fogva mind pusztájában hevert [Vécke U; Told. 68]. 1798: én már egy darab időtől fogva udvarában bé járatos vagyok [Dés; Ks 79. 29 Vall. 282]. 1824: a' Mlgs Ur álto, és áltolam is bé adott levelek a' birtokat egy bizonyas időtől fogva figálni láttatnak, s valósággal figályák is [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz] * ifjúságától ~. 1584: Emlekeznek Biro vramnak Ferenczy Antalnak Ifjúsagatol fogwant valo Iambor Zolgalattiarol [Kv; TanJk V/3. 283a]. * kezdetétől/kezdetől ~. 1662: valakik szegény Barczai Akos Fejedelemséginek kezdetitől fogva eddig perceptorj voltanak kegltek között az porta Contentatiogara valo Contributionak mingyarast ige(n) szorgalmatoso(n) fel cicallya, es külgie ki szamadásra ökö personalit(er) böczületes exactor hiveink elejekben [UszT IX. 75. 42 fej.]. 1812: a Groffné eo Nsga en nsgát edesgetései köztis nem szenvedhetted egy szoval: kezdetől fogva tökéletes szeretetett nem tapasztaltam [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) vall.] * kicsidségétől/kicsinységtől ~. 1696: az három inas Simon, Pista, es Bonta Istok Cserei Janos Ur(am) Udvarab(an) Jobbágyiból allo beres inasok vala(na)k, árvaul maradván kicsinsegektől fogván ott nevezketten fel [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1705: Balog Samu is magam acquisitumom, mind Szász Miklóssal, és Szilágyi Jánossal

edgyütt kiket magam neveltem kicsinységektől fogva [Altörja Hsz; Borb. Alsó Torjay Mihálcz Miklós senior végr. a Nic. Márton scholae magister pp kezével]. 1795: Ferentz eo kegyelmét tudom kicsidségtől fogva, hogy szolgált [Ozdola Hsz; HSzjP Ito Mihály (70) miles pedestris vall.] * máttól ~ 1585: Matol fogwanth Az három falwk mind felekkel* egi(te)nbe Az Espanok keze es gondwisselesse Alat legienek mindenkeppen [Kv; TanJk I/1. 2. *A Torda m-i A. és F.füle, Asszonyfva meg a várossal tőszomszédos Felek, Kv jb-falui voltak]. 1587: Lattak immar sok esztendeoteol fogwant minemeo hazontalanul bíratatott Az három falw [Kv; SzE 388]. 1588: Az Mezarosok keoneorgeset megh engettek varosul hogy Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiaual Aggiak [Kv; TanJk I/1. 88]. 1590: Matol fogwan Amit mind a' megh irt summaba(n) s mind Borban Buzaban amit el keoltenek tartoznak rolla zamot Adnj [Kv; Szám. 4/XXXIII. 6]. 1621: Annak okaert az megh nevezett darab feöld-heöz es kerthez az melliet matol foguan abbol minde(n) Jussat es keozit beleölle ki veuen ada es Transferala ... a' megh irt Colosi varga Janosnak es maradekinak [Kv; RDL I.115] * miölta . azótól ~ amióta ..., attól kezdve. 1640: miolta en emberkort tudok, az oltatol fogua senkit nem tudok Szamosffaluanak egyeb örökös urat az mikolaknal az Gierőffieknel [O.kiskapus K; Ks 90. — *Kiskapus (K) egyik része] * miőtől ~. 1574: Teoreok Janos ... aszt uallotta hogj eo mioltatol fogva szamos foluan lakik soha sem tudta hogj senki cirkalta uolna sem meg ne(m) buntettek uolna senkit etette [Szamosfva K; Tjk III/3. 376b]. 1596: Actor(es) comp(ro)bant hogj az malom retinek az fejeben birodalmok volth. Incti Comp(ro)bant hogj miotatul foghua az Varos kezzi ki vetettek az az hogj megh nemesittek, Azültá ne(m) birtak [Szu; UszT 11/37]. 1687: En mioltatul fogva Koszta Hircocsát esmertem tudom hogj ide valo Dragosi Jobbagy soha nem volt [Dragus F; Szád. Opra Purense (51) jb vall.] * mitől ~ -: amitől ~ * mostantól ~. 1689: Mely megh irt 20. szamu Nemes Vraink akarvan telepedni ... Nemzetes Suki Pal es Mihály Vraink ola suk neuü Puzta falu helyekre ... alkuuanak megh . Hogj mostantol fogvan ket esztendokigh se adot se dezmat ne adgyanak mivel hogj puztara telepednek [Kv/O.zsuk*; SLt D. 19. — *Nemeszúk K] * nagy idő óitól ~ régóta. 1831: Székelly Elek Farkasné . az előt kotzodo volt, ... most már pedig nagy idő oltától fogva nem olljon a milyen volt [Torda; TVLt Közig. sztn] * régtől ~. 1573: En Bekes Gaspar megh tekynthwen Zolgalatthyath az wytezleo Kamwthy Balasnak ... az hazath neky attwk <v>alamy Regthewl fogwa a hoz a hazhoz walo wolth mynd azokkal egytembe ueky attuk aggywk es my Lewelewnknek Ereyewel [Fog.; Törzs]. 1587: Azon por mywelhogj Regteol fogwan teoltettlen allott teoltettem bele 8. veder Borth [Kv; Szám. 3/XXXIV. 12]. 1589: Az mezarosok feleol Regteol foghwant veghezten wegheztenek

varosul eo kgmek [Kv; TanJk I/1. 106]. 1594: Pasith disznót is azonkeppen vesznek raitok, ki reghtel foghuan valo teóruenike [Györgytelke Sz; UC 113/5. 46]. 1602: az Bozzazegh földé, Reghtol fogua(n) valo nemes wles eós heli volth [Marossztkirály AF; Bál.1]. 1677: (A ház) régtwl fogwan, czyak puztaban allana [Gyf; Berz. 17]. 1681: Öreg Konyha Vagyo(n) itt: Egi ighen nagi vas ajto Ezis régtől fogvan csak ugi hevert itt a' szemetb(en) [Vh; VhU 519]. 1732: a' Széna fű uttya mellett régtől fogván parlag [Feketelak SzD; EHA]. 1772: (A malom) silipestől le süllyedett, s régtől fogva vgj vánszarog, mikor a' Silipet egjszer egyszer foldozák, s valami kevés Viz mehet reá [Kük; JHb LXVII. 245–50]. 1805: régtől fogva tudva vagyon: minden törvényes procesusok az hűtösök investigatíojokkal ... szokott megindítani [Szárhegy Cs; RSzF 99]. 1835: a' Báro egy esztendőben sem ad el gabonát már régtől fogva [Zsibó; WLt] * *vhány emberi nyomtól* ~ *vhány emberöltőtől fogva*. 1777: Papak birták három emberi nyomtól fogva ezen .. helyet [Hosszúaszó KK; BLt 9] * *vhány esztendőitől* ~. 1586: lathwan az három olah falunak* Sok eztendeotol fogwant Veszekedeset ... Annak okaert Intettek az Vonas Igazításra el valasztot Vraimat, hogy ez három falut Regestralliak, panazolkodasokat megh halgassak Erchek, es el Igazgassak [Kv; TanJk I/i. 40. — *Alsó-, Felsőfüle és Asszonyfalva TA]. 1598 k.: vagyon Egy feold .. mely feoldet az En Attyam, Kenyeres marthon adot volt az meg holt Galpálnak (l) az Inek az Attyanak tizedebe elny melynek tizedet sok eztendeotol fogva az I. my nekwnk meg ne(m) Atta, hanem maganal tartotta [UszT 14/47]. 1652: Tartottam ismet az It es daikalkodtam az Iuel Anno 1640 esztendőktől fogua hat esztendejgh [Asz; Borb. I]. 1693: (A szőlőt) tizenket esztendőitől fogva építettem [Dés; Jk]. 1713: Ezen házat már számos esztendőitől fogva ... Pajtának tartották [HSzj *pajta* al.]. 1740: vagy két Esztendőitől fogva kezdetek az Csovát rakni a fejér kőhöz [Várfa TA; EHA]. 1770: Mi feles Esztendőitől fogva Revesz Legények voltunk itt az Deesi Vámnál [Dés; JHbK XL/8]. 1812: Már edj néhány esztendőitől fogva a Groff az udvara körül és a kertben ... nagy költségeket tett esztendőnként [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esperes vall.] * *vhány héttől* ~ *vhány hete*. 1681: majd három hetitől fogva az Malom vesztegh allat az időnek alkalmatlan volta miat [Dés; Jk]. 1733: igen későn érkezet kgld embere az partékálkal it az szüret majd egy hetitől fogva el mult [Borosbocsárd AF; Borb. II] * *vhány hónaptól* ~. 1718: ha két holnapotól fogva így dolgoztak volna az egész opus Consumalodot volna [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.] * *vki értől* ~ *amióta vki él és emlékezik*. 1748: azon helyet mi értünkől fogva a Nadasiaknak tudjuk [H; JHb XXXI/29] * *valamitől* ~ *mióta, valami óta*. 1624: Valamiteol fogua ra emlékezhető(n)k tudjuk azt hogy az ... retet mindenkor Zentgeorgyhez birták [Marossztygyörgy MT; EHA]. 1682:

Valamitől fogva én rá emlékezem Sinka vramek-(na)k szabados korcsomárlások volt akar mellyik sokadalmon, s egyéb időben is [Makfva MT; DLev. 5].

3. *vkin/vkitől* v. *vmin/vmitől* kezdve; *incepind de la cineva/ceva*; *angefangen von jm/etw*. 1636: uagyon mostan uyolagh Capitan Ur(am) által epittetet keő pincze, fundamentomatol fogua mind uy [Siménfva U; JHb Inv.]. 1736: az kocsis és felejtár ostorának mind az nyelinek az végén, mind az ostornak harmadányira az nyeltől fogua rojt volt [MetTr 367].

Szk: *kicsinytől* ~ *nagyig* apraja-nagyja, min-denki. 1670: kicsintol foghvan nagyigh Nagyod-(na)k fejek allasaigh alazatosan megh ügyeknek szolgálni [KJ]. 1814: Dobai Mihály Uram más betsületes Czéhbeli Mester Embereketis le boldozta, le hamislelkuzte, le huntzvutozta égy szóval kitsintül fogva nagyig ok nélkül vexálta [Dés; DLt 56. 20].

Sz. 1769: ha így menyen a mint hallatik, első-től fogva utolsóig, és főtől fogva farkig meg rom-lunk [Ne; Told. 5a].

4. *vminél* ~ *vmi* következtében; in urma de ceva; *infolge einer Sache*. 1796: a' Kérés éppen ad Sphaeram Actionis tartozik, mint hogy azokon a' Törvényeken fundaltatik, a' melyeknél fogva a' Levélnek vissza adattatása kéretik [Mv; TLev 5/16 Transm. 63 tábl.] 1808: Kontárkodok támadnak ... majd Minden Legényeinket magokhoz édesgetik, holott ha a Felséges Rendelésnél fogva Kontárkodni szabad is, azon tisztelt Rendelés is tsupán a maga kezére való dolgozhatásra való Just engedte meg kinek kinek [Kv; AsztCLev.]. 1814: meg nem jelenésénél fogva zálogolták [Dés; DLt 56.15]. 1834: ezeknél fogva alázatosan meg kívánnya a' Felperes, hogy az Appella(t)ionak helye ne adattassék [Asz; Borb. I]. 1847: Hivatali Kötelességünkél fogva adgyuk ezen Hiteles bizonyítványunkat [Kv; AsztCLev.]. 1865: (A hagnyományozott vagyont) kezelje az, kit végrendeilem végrehajtói e végre kinéveznek, ennek történhető halála esetében pedig az, kit ezen kezelő maga helyett végrendeileg ki nevez 's így tovább, mely-nél fogva felkérem az ily módon ki nevezendő kezelőt, hogy mindjárt ki nevezése után végrendeileg utodjáról gondoskodjék [Kv; Végr. 4].

5. *melynél/vminél* ~ *ennélfogva*, ennek tekintetbe vételével, ennek értelmében; *prin urmare, in consecință*; *demnach/ensprechend*, mit Berücksichtigung dessen. 1811: a' Midőn az Egés esett ... a' Vajda ... keze alatt lévő Embereit fel költvén Ugy ment ki a' Tűznek meg oltására ... Melynel fogva, hogy sem Harang fére verés, Sem Falusi Biro által léjendő meg szollítás nem volt ... ki nem mentünk a' Tűz meg oltására [Cold K; JHb F. 5. 3/3]. 1817: Tessék ... Ngodnak most mindjárt ... az Ex(pone)ns Ur(na)k nevezett szókövény emberét az az illető modonn resignálni az ellenk(ező) esetre nehézségire ne légyen Ngodnak ha az exponens vr a' Törvényes ut mutatásoknál fogva Ngod ellen mind azt el fogja követni,

a' mire tsak a' Törvény fogja vezérteni, de el sem is mulatya [Dob.; Somb. II].

6. mindenestül ~ a. összesen; total; zusammen. 1581: Mindenesteol fogva Tezen singet 159 1/4 [Kv; Szám. 3/IV. 18]. 1585: Az Scholaban mikor az Zuksegh helt mind a keteot megh tisztiták. vittének mind az keteobol rútsagot ky húzon három kadal attunk három kadiatol f l tezen mindenestul fogwant f 7 [Kv; i.h. 3/XIX. 27]. 1698: (A jb-ok) mindenestől fogva Tizen haton vadnak de az Portiot igen vekonyan segíthetik [Szászkerked K; LLt Fasc. 154]. — b. teljességgel, teljesen; cu totul; ganz und gar, schlechterdings. 1560: az malom felől való perpatfiarokot mindenestől fogva hatra ffogüann ilyen egienességre es bekességre ieóttének [Mv; JHbK XII.7]. 1578: Az teob tellyes rezbely fölwl megh Irtt Jozagnak mindenestül fogua bekesegecs vrasagaban hagyuan [Jobbágyfva MT; Bál. 79]. — c. egészében; in totalitate lui/ei; im ganzen, in seiner Gänze. 1586: Pereczy<eni> Janost peniglen az eoczyet mindenesteol fogwan zent kiralj* rezbeol Elegite meg az Kis retben, Debren^b feleol hat Rwd rettel az Also fordwloban [Nagydoba Sz; Borb. I. — *→ A Nagydobával tőszomszédos Debren és Szilágy-sztkirály]. 1694: a belső Var Udvaranak az felső szegeleti mellet va(gy)o(n) egy Kősziklaból ki vagot Kut, mely tellyességgel mindenestől fogva el pusztult [Kővár; JHb Inv.]. — d. minden tartozékával együtt; cu toate anexele/acareturile; mit allem Zubehör. 1673: Nehai Toth Miklosné aszszonjomat ... házánál találva(n) személlj szerint ... tőn illjen választ ..., ha kel néki építse, nem bánom bizony ha ide jü örömost el igazitom, mert most mindenestől fogva betsüllik, de eszt az házat többre még tala(m) anjra sem betsüllik, de én bizony penzt ne(m) adok: most nintsen olly(a) árra az Eörökségnek [Kv; KvLt I. 182 Bátsi Péter szb kezével].

7. maga tetszésinél ~ maga/saját kénye-kedvére; dupá bunul sau plac; nach Belieben. 1796: Olasz-telki Tit. Kolumbán Samuel Uram. Kinda Netifor ... nyilas háza után lévő kaszálojából egy jó Szekér szenáját készen fel takarítva, tsak a maga tetszésinél fogva hatalmasul el vitetett [Kük.; JHb XX/23].

Vö. a fogvást címszóval. — Az clavult fogvást alakra l. még további erdélyi adalékokat: MNy I/V, 128–9, SzE 388–9.

fogvájó scobitoare; Zahnstocher. 1696: Egy kálán kis villa fog vájó [LLt]. 1711: 1 Filegrand, meljb(en) fül vajo, fog vajo, s ollo va(n) 6 // — [Ap.5 Apor Péter inv.]. 1789: fog vajo [WLt Cserei Heléna jk 29a].

fogvájótartó-tokoeska fogvájótokocska; toc mic pentru scobitoare; kleiner Behälter für Zahnstocher. 1782: Egy Másfél Iznyi hosszúságú fogvájó Tarto Ezüst Tokocska* [M.fodorháza K; RLt. *Somai Sándor ellopott portékái közt].

fogvájó-tokoeska fogvájótartó tokocska; toc mic pentru scobitoare; kleiner Behälter für Zahnstocher.

1743: Egy fog vájó ezüst Tokotska [O.fenes*]; JHbK XXIX/28. — *Később; M.fenes K].

fogvánt l. fogva

fogvást l. Helyre von.; cu privire la loc; lokal; vmitől kezdve; incepind de la; von ... angefangen. 1670: Radnától fogvást le Havaselföldéig valamennyi káros praetendens lehetett, azokat ők mind összegyűjtötték ide Tatroszhoz [Bodola Hsz; SzO VI, 328]. 1775/1802: a Burgyej szakatúrájának ajjától fogvást pedig fel az oldalon az Bércz tetőig, hol és minemű helyeken Coincidáljan a Bezdedi^a határ ... a Nagy Kristolczi^b Hatarral, nem tudgyák ki járni [BSz; JHb LXVII/3. 76, 144. — *SzD.^bKésőbb: Nagykeresztes SzD].

2. Időre von.; cu privire la timp, temporal; temporal: óta (vmilyen időponttól kezdve); cu incepere/incepind de la; seit, von ... angefangen. 1716: Husvettel fogvást tellyességgel nem arra való vát szegeny [Nagyida K; Told. 22]. 1775/1802: az említett kaszálo Irotványt. Meltosagos Grof Csaki Imre Ur decessusától fogvást ... a Bezdediek^a pacifice birtak [BSz; JHb LXVII/3. 117–8. — *Bezded (SzD) lakosai]. 1801: Argye Eva eő Nga házában lakván az el mult 1800ban volt Szt. György nap tájékljától fogvást maga Esztendejét attan igazán ki töltötte [Erdősztyörgy MT; WH. Hoszsza Kálo (60) cigányvajda vall.].

Szk; attól ~ attól fogva/kezdve. 1779: Miolta a Mlgos Exponens Aszszonynak a Férjével annyi ügyes (!) bajai voltanak attól fogvást soha együtt sem voltunk [Marosvécs MT; KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druziánna (61) vall.] * **azótól** ~ 'ua.' 1743: miolta az sóvényfalvi felső falu végén a' Malom erigaltatott az oltától fogvást mi legyen az oka igen kevés hasznót és vámot mérünk a' Malomból [Ádámos KK; JHb XXVIII/9]. 1770: eő Nga Malma a miotától fogvást építettett az otától fogvást az magassátnak vízbéli fel tojása mián nagy praejudicumat szenvedni Láttatik [Kük.; JHb LXVII/17] * **elejétől** ~ elejétől fogva/kezdve. 1681: az eő Kglme instantiajara eleitül fogvást a miolta egy massal esmeretseget vetettünk, hozzá(m) való baracsagos synceritassaért megh engettem három esztendeigh hogy usualhassa azon Gyalari vas kő banjabeli vas követ [Vh; VhU 250]. 1762: kit hallat hogy ... eleitől fogvást ő tanacsalta volna kisbeé Fiát edes Attya ellen ... ? [Msz; MbK IX.29 vk]. 1786: hogy ha magak nem őrizték volna eleitől fogvást mai napan nem volna erdejek olly állapotban, mint vagyan [Torockó; TLev. 4/13. 10]. 1811: Nehai Érkeserűi Frater Antal Ótsém Gazdaságára neze zsengejítő fogvást Órőke Szorgalmatos Gazda volt [Felső SzD; Bet. 5] * **emlékezetétől** ~ attól fogva, ameddig vkinek az emlékezete felér. 1770: (A) Circumscribált kaszálo emlékezetünkől fogvást mindenkor a Nikita Agon lévő Maradékok birtak [Salamon SzD; LIV/12. 10] * **gyermekségétől** ~ gyermekségétől fogva. 1743: ha az Urnak valamellyik jo(szá)gában Tisztártó kivantatnek, tehat azt az iffiját mely<et> gyermek-

ségetől fogvast felnéveltem magam gondviselés(e) alatt recommendalna(m) [TKI K. Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. 1839: N(eme)s Nagy Ferencz Uramat igen jól esmérem még gyermekségétől fogvast [Érkávás Sz; Borb. II] * *rég-től* ~ *rég-től* fogva. 1659: Czicz hegyen egy regtül fogvast el pusztult szőlő hely [Dés; EHA] * *születés-től* ~ *születésétől* fogva. 1750: születésétől fogvast tudom hogy egészségtelen volt à Léánka [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.] * *vhány esztendőtől* ~ *vhány esztendőtől* fogva/kezdve. 1743: (A rét) egészen iszopban és vízben áll a' Sövényfalvi berekkel edjűtt egj vagj ket esztendőtől fogvast [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. 1775/1805: ezen Salamon Ember ... már egy néhány Esztendőtől fogvast nem kaszálja s nem usálja [BSz; JHb LXVII/3. 122]. 1781: ezen írótvány kaszalo Ret 40 Esztendőtől fogvast mind a Kornis Udvarhoz biratatott [O.solyos KK; Ks 19/IV. 8] * *vmennyi idő-től* ~ *vmennyi idő-től* fogva/kezdve, vmi óta. 1717: Már jó darab időtől fogvast hallogatom à hir hintegetesét [Kv; Ks Biro Mojszes lev.].

3. *kicsinytől* ~ *nagyig* *dív* a kisembertől a nagyig; de la mic la mare; von dem kleinen Menschen an bis zum großen. 1678/1683: Valakiknek, azért lehet, akkor kel szolgálni, mikor módja embernek benne, kicsintől fogvast nagik (!) mindeneket, megh becsülny, s az alacsonokkal magat szeretetve (!) s, minden bosszuírást ferre tenni, s minel több barátokat maganok szerzeni [Ks Kornis Gáspár kezével].

Vö. a *fogva*, *fogvánt* címszóval.

fogy 1. elfogy/ke; a se vinde; ausgehen, vergriffen sein. 1676/81: Az Vaszak el adásában observállya^a asztis: hogi a' mennyire az két szekérhez való vas hordo Lovaim győzhetik, meg szűnes nélkül aszt mindenfelé hordassa sokadalmok(ba); hogi avagi csak az Lovak is haszontalanul it-ho(n) ne vesztgessek a' szénát s az abrakot, s az vas is fodgyon [Vh; VhU 660. — *A számtartó].

2. kevesbedik; a se micșora/impuțina; sich vermindern/ringern. 1656: az varási renden liveő emberek igen el fottanak s naponkenti fogznak [Dés; DLt 435]. 1679/1681: Sajtot penig à Majoraghi Juhok utannis csinálnak, azokra is szorgalmas vigiazaa légye(n) eő kglmenek^a, hogi számok szerint is inkább szaporodgianak mint fogdia(na)k, azoktól való gyűjtemen is igaza(n) prae-stallják [Vh; VhU 673. — *A vártartomány provizorának]. 1732: egyszer latom hogi az Líztem fogj nem szaporodik [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1742: az Eccla penziből visitatio költésire es egjeb díb dáb dolgokra ne kölcsenek, hanem az ilyen költeseket egymásra vessek fel hogi az Eccla penze fogjon (!) hanem nevedgják [Szemerja Hsz; SVJk. — *Előtte tollban maradt a ne szó].

3. csökken, fogyatkozik; a scădea; abnehmen, nachlassen. 1852: Lelkem Anyám magával jól tehetetlen minden nap fogy az ereje — kér hogy

itt ne hadgyam [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. ? kb. gyengül, szegényedik; a slăbi/sărăci; schwächer werden, verarmen. 1607: az faluis három tizesbe volt azért az ket feltizes tilalmat tet volt az zaporodik az altizes penig fogiot [UszT 20/233].

A terjedelmesebb idézet és a belőle itt kiszakított adalék aros fog-a miatt a fent adott jel. is bizonytalan.

5. apad, zsugorodik; a scădea, a se micșora; kleiner werden, zusammenschrumpfen. 1762: azon berek a viz Szagattása miatt fogjott fellyül alol pedig Szaporodot [Udvarfa MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: *fogyton* ~ *szüntelenül/szakadatlanul* apad; a scădea/descresce neincet; unaufhörlich/immerfort sich verringern. 1653: Ezalatt élések fogyton-fogyván, végtére meglassudának a vár-béliek, és a várat őrizni alább hagyák [ETA I, 156 NSz].

6. lefogy/soványodik; a slăbi, a deveni slab; abmagern. 1778: csak félek, hogj nem sokáig él szegény, mert láczhatosképpen erősen fogy és gyengüle [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.] 1751: a' Lelkem Anyámat is fájlalom, mert minden nap gyengébb gyengébb fogy, kevés időt lehet néki igérni még [Kv; Pk 6].

Sz. 1771 k.: naponként bizony mint a' gyertya fogyok, mint a fű és a' gyenge plánta a' nagy hévségben hervadok s mind ezekben ha az Isten hathatosan meg nem vigasztal egészen elis fogyok s elis hervadok [Kv; Pk 2 Pákei Mózes nyil.].

fogyás imputinare; Verminderung. 1590: Lat-wa(n) azért a' keoweknek Naponkent valo fogias-sat Apadasat es Az Foghaznakis Rementelenseget, ... valasztottak a' Gondwiselesre Miklos Deakot, es Dioszeghy Istwánt kik az foghaznal valo zwkseges falt keobeol haladeknelkwl illendőkeppen megh Epicchek Mennel hamareb lehet [Kv; TanJk I/1. 140].

fogyaszt elfogyaszt/költ; a cheltui; verzehren. 1860—1861: récze, gyöngy- és házi tyuk feles számmal, az utóbbiakat nagy mennyiséggel hordják^a ... a m.-vásárhelyi piacra tojásaikkal együtt, házaiknál is sokat fogyasztanak [Benkő, MszIsm. 12. — *Ti. a falusiak].

fogyat 1. apaszt, zsugorít; a scădea/micșora; verringern, zusammenschrumpfen. 1723: ez az Eorökség igen káros lévén mivel az patak igen Szagattya s fogattya [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1751: Léven imitt amott az Vandorék szántó földenek szomszedsagaiban nékem is földem, mindenütt el szanttyák borozdolják, földemeit fogjatyák, semmit nem tudok tenni velük [Balázstelke KK; IB. Vonya Bocskai (50) jé vall]. 1765/1770: azon Földet a viz fogyatta [Széplak KK; SLt évr. Transm. 340]. 1806: ő Nagysága Majorját, és ... Tanorok nevezetű kaszáloját fogyatta, az régi ország Uttya mellett le follyt régiebb Küküllő árka [Erdősztygyörgy MT; WH].

2. csökkent, szűkít; a micșora/reduce; vermindern/engen. 1765: az az után épült Malmok a Vidékit* megh kisbebitették és fogyatták [Náznánfva MT; Berz. 13. V/12. — *Ti. a malomba járó vidékét].

3. apaszt, csökkent; a scădea/impușina; vermindern. 1678/1683: Is(te)n kegielmeből ősdmől mara ket agrol levő ioszagocskamot, nem fogiatam edegh, hanem edes Atjam szaczaban el zalogosítottakatis, vissza szerzeni igiekeztem, sőt, más sunnais szaporatasavol farodoztam [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1699: az en kedves Feleségem Kapi Anna keze alatt lévő kevés jóságomat nem fogyatta sem pusztította de sőt inkább szaporította a adosságimat is megfizette [Mk Macskásy Boldizsár végr.].

4. (létszámot) csökkent; a scădea (numărul/effectivul); vermindern. 1681: a hámor és eörhöz is elejteől foguán rendszerent tartozó szolgákat senki tekintetiért és magam hasznáért is nem fogiatom, seőt ha kik eddigh is ki iratták magokat uagy más képpen is elidegencedtenek, helyekre hozni s számokat az jó műeseknek, bányászoknak s eőrállók-nak szaporítani minden igyenes utakon módokon is lelkem ismereti szerént ígírkem [CsVh 87].

5. dtv emészt; a mistui/istovi; zehren. 1600: (A had) tereh wiselekkel mint fogiatott legien egez orzagul bennwnket [Torda; DLt 263]. 1704: Már barentis* hada nemzetünk fogyattya, Hazánk ékességet tűzzel elrontattya [EM XXV, 276 gyász-ének. — *Baron de Tige császári ezredes].

Szk: életét ~ja vkinek életét elemészt. 1763: Insinualván Instantiájában(an) ... Fejér István eö-kegielme, miképpen kívánta adoriálni Eczakának idején Házában az I(nct)us mezetelen fejjvert, rosza czelőzo szándékkal kezében hordazván, Apját, Nemzettségét attával, teremttével szidván, káromalván, és mind I(ste)n, ugj Hazánk Törvényét is semminck állitván, hogj minél hamarébb életét fogjattya fenyegetvén . hogj érdeme szerént büntetessék . szükséges] az Ia . ezen gonoszságát, hogj inkább tetézhesse, arrais vetemedet hogj egér köves pogatsát készitven uranak küldette, hogj életét fogjatván maga latrához inkább ferhez mehetne [Torda; Tjk 147, 180].

6. ~ja magát emészt/epeszt magát, (el)emésztődik/eped; a se consuma/mistui; sich (ab)härmen/quälen. 1699: Azért edes Létánjím ebben ujogogjatos megh <v>eszkekedést ki ne hozzatok, más(na)k kedvét ne tölcsétek, magatokat ne fogjaszátok, az ros sz tanácsnak ne engedjete [Mv; MbK 89].

7. dtv ? kb. lejárát; a face să-și piardă creditul/considerația altora, a discredit; in abtun/unmöglich machen. 1597: Chizar Andras ... wallya ... Ez nemely nap ieot wala hozza(m) Sardy Janos kerde(m) teolle ha meghis fogwa az felesége, monda hogj, Megh fogwa wagon elegh rozzul wagon az dologba(n) inkab hizem hogj el kezdy fogiatny az Sardy neuet [Kv; Tjk VI/1. 100].

8. elkölt/fogyaszt; a consuma (mîncarea, băutura); verzehren/speisen. 1732: Ezen Ioszágbán a Kortsomárlásnak ideje ritkan vagyon, hogj hasznoson folyhasson, leg inkább akkor esik kitsid ideje; mikor a bor szűk, mert mikor a szőlőnek termése vagyon, a Falubelieknekis tsak vagyon, s ollyankor nem is igen kél az Vrak Bora, az utazoknak sem igen esik elejekben, hogj azok fogyatnák, nem lévén igen utban valo hely [Szászstjakab SzD; TSb 51].

fogyatás 1. (számbeli) csökkentés; reducere/scădere (numerică); Verminderung. 1684: mivel a Tolvajok igen el aratta(na)k az egész Országban, azok(na)k fogyatásában is industrialkodgyek kglmetek s hűsegték [UzLt fej.].

2. apasztás; impușinare, micșorare; Verringerung. 1695: A Dezmákon esni szokot Collatiok in totum nem tollaltatnak, csak szintén legyen illendő keppen és nem tékozolva, ez irántis meg felelvén nem az Ecclesia bonuminak fogyatásának sőt inkább szaporításának [Kv; SRE 37].

3. pusztítás, irtás, distrugere, stürpire; Ausrottung. 1722: Az el mult Ország Gyűlése alkalmosságával forogván in discursu a verebek által naponként tapasztalható sok károk arra nézve hasznosnak és egyszersmind szükségesnek is itelte a Gubernium a Verebek fogyatása felől minden Vármegekre és Szekekre committalni hogj minden Gazda ember 50. vereb főt tartozzék beadni [Ks 83 gub.].

fogyaték 1. Jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch; maradék; rest, rămășiță; Rest. 1650: Valami Magyar Orszagj fogiatek bor maradu(n) itt Eö Nagok el menetelc uta(n), Viszik pincze tokokba(n) Szamos Vyuarra [Kv; Szám. 26/VI. 366]. 1684: Segesvári fogyaték Fűszerszám egy negy szegeletű öszve szegzett ládában [UtI]. 1716/1793: az hiteseeknek vagy határ őrzőknek fogyaték kalongyáját gabonáját bé hozhattja [A.csernáton Hsz; SzékPt 30]. 1764: Fogyaték ősz buza [Buza SzD; LLt]. 1804: egy Hordo fogyatek Borral [Borosbenedek AF; SLev.].

2. ~ján van fogytán/fogyóban van, fogyófélben van; a fi pe terminate; zu Ende/zur Neige gehen. 1756: Éles tartó Bóltban .. egy hordoban kevés etczet fogyatékján [Déva; Ks 92. I. 32]. 1793: régetskén vivén Bort a' Falukra, vagy két hejt fogyatékján tudom lenni a bort [Hadad Sz; JF 36 LevK 294 Benkő Elek lev.]. 1804: egy 4 Vedres Palinkás atalag Palinkával fogyatékján [Borosbenedek AF; SLev.]. 1816: egy Hordoba a' Bor fogyatékján lévén le szűrtem Czifünderekbe [Mezőmadaras MT; Born. XVb Séra István szt kezével].

fogyaték-kalangya kb. káros/károsított kalangya; clăie descompletată; geschädigte Mandel. 1716/1793: gabonája ha olly káros helyen vagyon, hogj lopástol vagy kártol féjti (!) ... hirt tévén

az liteseknek vagy határ őrzőknek fogyaték ka-
longyáját gabonáját bé hozhatja [A.csernátón
Hsz; SzékFt 30].

fogyatkozás 1. hiány; lipső; Mangel, Fehlen.
1575: Biro es Kiral biro vra(m) Eleot Herceg gas-
par, vogner Mihál Silassy Myhal es Zabo Istwan,
.. valliak hoga mynd az fragmentawal egembe
Mertek zerent Nem Talaltak teobet 13 singnel az
zoknyaba, es eok vgian vgi Inteztek hoga ha ceibeli
Mester cinalta volnais az Mynemw fogatkozás
benne vagion Melto volna Rea vetny [Kv TjK
III/3. 408]. 1596: Emlkezhetik kegmed rea, ennek
eleotte is michioda zerettel intettewk kegmedet,
hoga az my zerelmes Atiankfiara oly gondot wiselne
hoga semmibeol fogiatkozasa ne lenne [Déva;
Törzs. fej.]. 1604: az huga borok (!)* azonj kere
gergely wramot hoga az lohoz hoza latasson, s
monda gergely wram hoga, Jo atiamfia, hoga En
felelnek nem felelhetők az magamet sem ohatom,
de az legenieket haza nogatom hoga Etelbeol Ital-
bol fogiatkozassa ne legien [UstT 18/126 „Zaz Mi-
haly Andrasfalwy mohos Ferench Jobagia” vall. —
*Borók a Borbála beceformája]. 1688: protestala
mű elottunk Kaszonj pal uram, hoga miuél a leue-
leket manuteneallja Czutak Istuanne Aszonlom s
fel nem adta, eo keglme vgi czelekediek, hoga ha az
leuelekben ualami fogiatkozás leszen, ha mű
busulasa kőuetkezik maganak tulajdonissa (!), mert
Kaszonj Pal Ura(m) meg keresi erette annak ide-
b(en) (!) [Ksz; BCs fej.]. 1718: Ami penig a'penzt
illeti meg ádam ... ebből Fogyatkozás nem leszen
[Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. 1730:
Az Hazat, Csúrt megy visgalvan es egieb épületek
kerteket, semmi fogiatkozast nem üsmertünk
az Inventarium szerent [Ust; Pf]. 1774: volt vgyan
Fogyotkozás a Szántó Földek Terméseibenis,
azért hoga egyszer Sem trágyásztattak Tiszt Ura-
im ed kigyelmék ..., de azok(na)k Terméseket,
hoga trágyázatlan maradtanak is Fogyotkozásokat
nem tudjuk meg mondani [Mocs K; KS Conscr.
78–9]. 1806: ha valaki az idegeneknekis szalonát
el adott, a miat a piatznak Semmi Szűkölése
vagy fogyatkozása se volt [UstLt ComGub.
1753 u.].

Szk: ~ *esik* hiány jelentkezik. 1580: ha valami
fogiatkozás esnek es az it be(n) hyzlalt belegezet
barommal az varas zwkseget be ne(m) ernek tar-
tozzanak az tósersegre be hozot barmot is le
vagattatny [Kv; TanJk V/3. 192a]. 1591: az
eleobbi konihanak alkatmatlan helien voltat meg
tekintuen, . vegeztek eo kgmek hoga alkalmas
helt rendellienek mas konihanak, ... hoga ha vrunk
ide reortennek iwni, ne esnek valami fogiatkozás
az koniha dolgabol [Kv; i.h. I/1. 160] * ~ *t szen-
ved.* 1676/1681: ha az ed gondviseletlensege miatt
érfi valami veszedelem az ollyaten apro marhat,
kivalkeppen az étlenség miat; azoknak számokhoz
képest eledeleket is ki szolgaltassa; Ugi hoga fogiat-
kozast ökis ne szenvedgye(ne)k s à tékozlás is el
tavoztassák [Vh; VhU 657]. 1695: az Istennek gyű-
lekezete nevedekest vehessen, s nem penig fogyat-
kozast szenvedgyen [Kv; SRE 33]. 1769: (A)

Pestisnek ezen Hazába ki terjedése ellen kívántato
vigyázásra nézve szükséges a Militianak ide valo
járása, hoga azok fogiatkozast ne szenvedgyenek,
porontsoltatik kegyek(ne)k, hoga az olyan Masi-
rozo Militianak Tisztei Quietantiájára ... Naturálé-
kot adgyanak [UstLt XIII. 97]. 1817: Contrásnak
hoga ide visába* meg tétetett az Exponens eo
kegyelme .. a' maga idejébe mindenkor meg
jelent, es soós vizet nekünk ki osztogatván, ugy
kötelendre^b a' falujaba viszsza utazatt .. Soós
vizet minden héten a' maga idejébe ki adni meg
jelent, ha maga nem tehát személyesse által is mely-
nél fogva fogiatkozast nem szenvedtünk [KLev.
10. — *Visa K. *Kötelend K].

2. hiányosság; imperfectiune, deficientă; Man-
gelhaftigkeit, Übelstand. 1596: Megh ertettek biro
vram zawabol, az nagi zertelenseget, meli az vasar
dolgabol vagion, feokeppen edel dolgabol vegez-
tek azert eo kegme hoga . mind affelenek arrat,
mind penigh egieb vasari fogiatkozásokat el vegez-
zek es meg Iobbichak [Kv; TanJk I/1. 273]
| vj Itilet az nouum(na)k continentiaia az
hoga egyzer minden teőrüenybelj fogiatkozások
meg epitessenek [UstT 11/73]. 1781: az Elejiről
réája maradtott Örökségnek fogyatkozása ki
nem potoltatik [Nsz; Told. 3].

Szk: ~ *esik* (a dologban) hiányosság származik
(a dologból). 1572: az Safar vram eo k. Byro
vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwlliek hoga
az eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmes-
sek legenek Minden Ideoben hoga seh az feyede-
lem sem az varos dolgaiban eo Myattok fogiatko-
zas Ne Essek [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1579: Az
ado feiebe az ado Zedeok keolchylenezzenek hoga
fogiatkozás ne essek a' dologba [Kv; i.h. 201b].
1832: Nehogy ide hátrébb az üsse ki magát,
hoga az emberek étlen nem jöhetvén szolgálatra
— amiatt az Oeconomianban valami hátramara-
dás es fogyatkozás essék — Még mostis majd
meg hálnak éhel — hát még az őszön [Torda;
IB. Demény János tt lev.] * ~ *t hoz.* 1597:
Lattiak ew kegme varossúl meli nagy fogiat-
kozast hozzon az is Az keőssegenek, hoga az
Georeogeoket es egieb kewlseo kereskedeoket har-
mad napnal touab it nem akarnak az Aros vram
zenwedny [Kv; TanJk I/1. 294] * ~ *t lát* hiányos-
ságot tapasztal. 1583: myerthogy zamtalan fogiat-
kozásokat latlnak varosul, Azert vegeztek
matul foghua minde(n) wdeobe(n) obserualnj hoga
Biro vram, es keowetkezendeo Birakis minden Negy
hetben egzer az cedulat el iartassa es eo kmeke
varosul egybe gywche, el se halgatodgyek ez Rend
tartas hoga Nem chak azokrol Akiket Biro vra(m)
p(ro)ponal, hane(m) egieb fogiatkozásokról vegez-
hessenek [Kv; TanJk V/3. 275b]. 1738: Nagj
fogiatkozast látván(n) a T.N. Tanács a szalonma
nem árultatásáb(an), ezen defestust rectificálni
kívánván(n) Concludáltatott a T.N. Tanácstól ...,
hoga Mészáros Atyánkffiai ó kgmek szüntelen árul-
lyák a szalonnát fontal, Hentes Atyánkffiai hasonlő
képpen [Dés; Jk 491].

3. csökkenés; scădere, diminuare; Verminde-
rung. 1724: pater Elekis ... vásznat hozott ide a'

meleg vízbe fejeztetni, a' viz ugyan elég bő és meleg, de essős üdö ..., a' nap meleginek fogyatkozása miatt, nem fejeedik a' vászon [Algyógy H; Ap. 2 Apor Zsuzsanna anyjához].

4. (számbeli) fogyás; scādere/reducere (numerica); Verringerung. 1808: a' Magyarok nem bőjtőlven, és minden konyhára valót fel divatlanokdván, nints mivel kenhessek a' kereket, és már ezen dolog is mennyit segítetté legyen a' mi Nemzetünk(ne)k terjedését, és a' Magyarok fogyatkozását, alig lehet el gondolni [Kemény, CollManuscr. Tom. XXX Varia XII].

5. szűkölködés; lipsä, nevoie; Entbehrung, Bedürftigkeit. 1693: Mint hogy a' Refr Eccl(ana)k Praedikator dolga irant nagy a' fogyatkozása, . . . maturaltassek Csengeri Ephraim Ur(am) után való költség küldés, és haza hivatása ő k(ne)k, az Eccl(ana)k így tecczik, hogy a' Franekerai Tiszt Professorok^a requiraltassa(na)k az Eccla nevével, hogy ő klmek Csengeri Uram(na)k adgyanak kétszáz Tallerokat [Kv; SRE 13. — *Köv. a professzorok nevének fels.].

6. nélkülözés; neajuns, lipsä; Entberung. 1578: ha ualami fogyatkozást, az isten valamellikre olliat bocziatana, hogy az eo rezze molnot, el keletnek adnjok [Hsz; Bál. 1.]. 1598: Ezek kiueol, mint hogy latuan sok fogyatkozasit, Chiereni Lazlo vrunknak, Teke Ferencz vrunk ada vgian mi elottunk huzon eot forintot [Törzs]. 1600: Chyszar Mihaly vallia Harsany Peter Jo eleo ember vala, es Jo mywes vegre betegsege myatt volt fogyatkozasban [Kv; TjK VI/1. 514]. 1644: Ersek uy vari Nagy Istvan feleségevel Tompa Borbara Aszszoninial, es fiatal Nagy Istvannal egywt, Jelentve(n) illien hadi expeditioba(n) valo szwkseges, es szegeniseges allapattiat melire kepest kenszerittetek egy hold szeolejet el adni ... megh kena laezert^a mi eleottunk Nemzetes Nehay Nagi Falne Aszszoniomat Ros Anna Aszszont az megh nevezett hold szeoleovel; Noha szwksege ne(m) leven eo kgmenek reaia, mind az által illie(n) szwkseges Allapattiat, es fogyatkozasat eo kgme megh tekintve(n) az szeoleöt magahoz vevé [Déva; JHb Fasc. 53/u. — *Mint szomszedot]. 1704: En ... Székely Kereszturban lako^a Kovács István Adom tuttára a' kik(ne)k illik, hogy minek utánna Országunkb(an) grassáló ellenség által lakó helyem, házam, residentia(m) el égettetvén, marháimtul és minden jóságomtul meg fosztatván nagy fogyatkozásra jutottam volna ... Bodrog Keresztur Várasáb(an) pusztá ház Telkemet attam Tekint(etes) Nemz. Dobozi István Ur(am)nak . . . Debreczen Városa Fő Birájának . . . Négy száz el est 400 Magyar forintokon [Inc. VIII/9b — *Debreczenben kelt, de saját kezű ir.]. 1730: Mind két Esztendőkbeli Ratioimat ... helyes Postulatummimmal édgyütt alázatosan commendalom a Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojára meg eshetett fogyatkozásaimrol, jo Uraimat devote követvén, és consolaltatásomat tellyes bizodalommal Várván vagjok és maradok ... alázatos öreg szolgálja Füzéry György mpr [Kv; Szám. 56/XIX. 29]. 1789: Buzát Rosot, és kevés Zabot

szoktak vetni de a Falubéli Lakosok aval fél esztendeigis meg nem érik hanem ebéli fogyatkozásokat Szekereskedéssel és egyéb napszamoskodással potoltyák ki [Kénos U; UszLt XII. 97].

7. hiba; greşeală, eroare; Fehler. 1575: c(on)-stal az lato Mesterek vallasabol hogi Ninch benne^a Mind az cemelet ... es az chinalasais Nem Iol vagion, teob fogyatkozasokis vadnak Benné [Kv; TjK III/3. 408 — *A szoknyában]. 1592: Ngod paranchyola hogy minemeo fogyatkozas Relatoriajaban volt mellyet az eleottis my Irattunk volt azt megh epiteneok Azert my Nagos Vrunk az Ngod paranchyolattya tartasa zarent meg epitettwk [Esztelnek Hsz; HSzjP]. 1676: az iroban lehetett a' fogyatkozás, hogy szánto földjeivel találta irni, . . . talám magamis fogta(m) irni az szokás szerént [Tövis Af; Bál. 1.]. 1703: gyulai Boldisár Deák(na)k Remekét be vette az becsületes Czéh, Mivel hogy fogyatkozás nélkül nem találtatott ... az mostani boldogtalan időhöz képest büntetett ad f. 5 öt forintra [ÖCJk]. 1770: a viz az also kerékre fel tójult, s az also kerék nemis forgott, de az also gát okoztae vagy egyéb fogyotkozása ezen malom(n)ak nem tudom [Ádamos KK; JHb LXVII/128].

Szk: ~ esik hiba történik. 1670: Nemzetes Ebeni Judit Aszszony Nemzetes Földvari Ferencz Ur(am) megh maradot özvegie ... Házasságra el jedzvé, Uri s Nemes szokas szerint ug<an> akkor Copulaltatva(n), holmi fogyatkozások estenek az hitles dolgában . . . Hogy a' rendes hitlesnek tellyes formáját el ne(m) mondotta [SzjK 107–8].

8. rongálódás, romlás; stricăciune; Beschädigung, Verfall. 1603: Myerthogy lathyak eo kiglmek eghez varosul, oda ki az themeteo kërthnekis nilwan valo elronthasaath es megh bomlaasaath, weghezttenek . . . hogy az Safar Polghaar vraym . . . minden fogyatkozasit es elbomlasit az themeteo kërthnek renoualtassak es megh epyttthessek [Kv; TanjK I/1. 476]. 1676/1681: Az malmok vamjat ighazán szedgye bé, ravasokat tartvan rolla, s ha mi fogyatkozasokat lát a malmokb(an), jelencze megh Udvarbiro Vramnak [Vh; VhU 658]. 1703: tapasztaltunk ez hámoron olyan fogyatkozást, hogy ha meg nem orvosoltatik, lehetetlenség semmi hasznát venni, sőt végső posztulásra es romlásra jut dolga [CsVh 119]. 1772: a Fatensek s Commeta-neusok Relatiojok hibások voltak midőn az én Malmomra kenték egészszzen az eo Excellentiaja Malma fogyatkozásait [Kük.; JHb LXVII/2. 356 vk].

Szk: ~ban van rongált/rozoga állapotban van. 1770: az utrizált Adamosi malomnak az gattyá, sokszor volt fogyotkazásban, vgy mostis le nyomulva Léven, a viznek a nagy ereje a gáton folyván le, inkább okozom a porond hanyást annak . . . mind az utrizált Királyfalvi ujj malomnak [Ádamos KK; JHb LXVII/125].

9. kár; pagubă; Schaden [károsodás; pagubire; Eintrag, Schädigung. 1571: Aggyak eleyben eo Nagak Menye fogyatkozasunk vagion az Buzanak kessen valo Behordasaban hogy azonnal vgian egy Ideoben az kasalasis Raytunk vagion es

Mindiarast az vetes es az zwreth, Neh Maradywnk hatra dolgai(n)kban [Kv; TanJk V/3. 45a]. 1579: Megh értettek eo kegmek Aztis varassul minemő nagy fogiatkozassara legie(n) az varasnak az zeoleo mywesseknek saczoltatassa [Kv; TanJk V/3. 200b]. 1595: Ha kedigh az be zedésbe walami kár lenne gonoz adossok miatt, wagj ha marhat bechwlttettnenek, auagy keolchegh miatt, vagy ki wezne benne, felét ennek az fogiatkozasnak Sara azzony zenweggye, felét wiczey Mathe, mint hogy az lucrumnak fele viczey Mathét nézj fele azzonionat illeti [Kv; RDL I. 132a]. 1623: Nem kyczyn' Bwsulással Lattwk sok karaynkat es fogiatkozassunkoth gonduseletlensége myatth, mellyeket hogy ell tavoztasson es az Vduarbirosagnak tiztinek. megh felellyen keuantatik hogy az Ide ala megh irtt modok zerent viselyen gondott Ideyn [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1690: attol felünk hogy az Esztendőnek szűk termése es ennek az hazanak még az derék bekessegek es bőségnek idejenis propter defectum comerciorum penzetlensége, és az hadak(na)k ennyi sok alá, s fel járása miatt vegben nem vihettyük, azért ha valami fogiatkozás esik vetkűl ne tulajdonittassék, sőt az General ő kglme oda fel ő Felsege és ministeri előtt repraesentallya sok fogiatkozásinkat és munkalodgja terhünk(ne)k könnyebbülését [i.h. fej.].

Szk: ~ *esik* kár származik. 1580: Myert penigh hogy ekedig eset vgya(n) nagy fogiatkozás, A myat hogy Az hust borybe, es laba(n) Iteitk megh, vegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) megh ityllyk. az Látó mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 261b]. 1622: Ez alatt pedigh kegtek az regi usus szerént, az Halaszok keozól rendellien arra valo eleghséges embert, az ki az Reunek gongiat visellie hogy az rew dolgabol valami fogiatkozás ne essek [Dés; DLt 347] * ~ *t ismer* kárt észlel/tapasztal. 1575: Meg Brtettek eo K. varoswl Kadar Gergel által Az Malombely puztasagot, Es az Vyz foliasnak is Bantastat. Azert eo k. varoswl hattak az eleby 12 valasztot vramira hogi megh laszak Es hwl mi fogiatkozast Esmernek az vyz foliasban, Minden kemeletlen es zemely valogatatsnelkwl Meg Igazichak [Kv; TanJk V/3. 120b] * ~ *t tesz* kárt okoz, megkárosít. 1583: Valaki, Borat chaplarral akarika ky merethny es arultatni .. hogy ha az chaplark az eo Tekozlasok miath, vagy egiebh lelekbeol indultathwan a' Bornak ki mereseben a' hordonak quantitassahoz kepest az eo gazdaioknak fogiatkozást thenenek: Tehagh raitok megh vehessek es az Meltan Valo megh Vetelnek vtha nyilwan ky tessék [Kv; KvLt Vegyes ir. III. 2–3].

10. testi fogyatékosság; infirmitate; Gebrechen. 1598/1635: En Kötelnereo Lorinczy Zekely wasarhelyi* marosszekben lako, hogy az vensegh es erotlenségh miat, halalomnak idejen nyelvennek valaminemű fogiatkozasa következue(n) az en imprudentia(m) miat, gyermekim köze kulomb, kulomb igienetlenségh es uizza vonas ne kőwetkezzek, ... az my jouaim ennekem vadnak ... tezek azok-

rol testamentumat [Mv; APol. I. 68. — *Mv]. 1610: Az I ... teob complicesiuel egietemben rah tamadua(n), kjert kezebe fogiatkozaset f 100, faidalomert f. 50 kőuet [UszT 49a]. 1674/1681: Haczogi* Dan Szőts supplicatiojara valo valasz. Testének fogiatkozasa nem most esett rajta, azért ha elein mikor Taxassa lőt Santa volt s megh adhatta az négy forintot, mostis maradgyon abban [Vh; VhU fej. — *Hátszegi]. 1701: Az A hac ratione akar valni ... a kézbeadás meg volt az ajandek is meg volt de mint hogy én jelen nem voltam s ő kglt ne(m) ismertem az utan vette(m) eze(m)b(e) szavab(an) es beszedéb(en) valo fogiatkozaset [SzJk 333]. 1765: Tordán Lako Hegyi vagy Székely Ferentz nevű Jobbágy legényem kezének tsonkulása s fogiatkozása ... miatt ép ember nemis léssen [Torda; TJk V. 257].

Szk: *elmebeli* ~. 1778: ... és es csendes és jozon elméjin, minden elmebeli fogiatkozás nélkült lévén tön ilyen Testamentumot [Hatolyka Hsz; HSzjP] * *elmebeli* ~ *ba esik*. 1801: Tudjae a Tanu ... hogy az Nehai Gidofalvi Antal Uram Halálózása után tsak hamar Gidofalvi István Uram elmebeli fogiatkozásban eset? [Hsz; Blev. vk.] | Gidofalvi Istvan Uram ... elmebeli fogiatkozásban esvén az Fija ... Gidofalvi Samuel Uram alla elé Tutornak* [Albis Hsz; i.h. — *Ti. az árvák mellé] * *eszében* ~ *a vagyon* gyengeelméjű. 1593: Fegiuerneki Gergeli deak vallia Aztis veottem ezembe hogi ezebe fogiatkozasa vagion [Kv; TJk V/1. 319].

11. kb. betegség; boalá; Krankheit. 1590: Eo kgmek vegeztek Miert hogy Notarius vram az eo fogiatkozassa miath a' teorweny dolgatis megh fogiatkoztattia hogy tarchyon zolgat ollyat a' ky Jlljen beteges wdeobe supportalhassa, es biro Vramath se egybe se masba megh ne fogiatkoztassa. ha lehetteseg penigh hat Ith valo fiat tarchon, ky ennek vtannais zolgalhasson Ith hazajaban [Kv; TanJk I/1. 132]. 1658: bizony igy nem is kivan(o)m Doktorokkal magamat Gyo gyitani ilyen nehez fogiatkozásban el kesseredet az szivem [Beszt.; Ks Cseffey László lev.].

12. hanyagság; delásare; Nachlässigkeit | mulasztás; negligentiá; Versäumnis. 1598: az mj en nekem volth teóriembelj fogiatkozásom es feledkenesége(m) mindenben uetteo(m) az Uy Itiletetth [UszT 12/99]. 1694: En Fejervármegyeben Fogarasban Lako Boér Peter Állitattam az Fog(a)rasí Udvarbiroság tisztriben ... Eskűszóm az elő Istenre ..., hogy ezen hivatalomban is Kglis Urunkat eo Nsgát hiven, igazán és jámborol szolgalom ha penig Ratiombol vilagosagra jőhető karos fogiatkozások irant, valami karok következnék, azokat meg fizetem [Fog.; Szád.]. 1720: ha siető az munka ne légjen fogiatkozás [Ks 56 Bornemisza Imre lev.]. 1734: Az Léány Gyermekiek iránt igen helyes a kívánság* ... hogj vásárnapokon fel jarjanak es fenn maradgjanak, bár vgj lőtt volna eddigis, de akik fel jőttekis a Templomb(a) tanításra fenn nem maradtanak az szülék kövessék el tiszteket mi bennunk sem leszen fogiatkozás [Dés; Jk 556b. — *A két

ref. pap válasza az eklézsia kívánságaira]. 1792: Szászvároson jártomb(an) Debretzenit holmi fogyatkozásaiért nyomonon meg dorgaltam, vagyon benne jois valami, de inkább az Aszszonyok körül valo pepetelésébe foglalatoskodik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ban találattik mulasztáson érik. 1769: A kiknek Gátyok, töltések, Árkok, vagy pallojok rendeltetel mindenkor olyan karban tartásák ..., hogy fogyatkozásban ne talattassanak [Zetelaka U; UszLt XII. 89] * ~ esik hanyagság/mulasztás történi. 1695: csiplésnek idejénis mikor be hány-nyák a' buzát, a' Csűrbíro bizonyosson igaz hiti szerént fel roja, mindenik asztagbol menyí kalongya jö ki, hogy abból a' ravásból rectificaltassék ha mi fogyatkozás eset volna az asztagok rakásakor [Kv; SRE 34] * ~t tesz mulasztást követ el. 1732/1770 k.: A praenotált hat Punctumok(ban) ha mi fogyatkozást tenne az Ur ő Nga, tehát ezen Concambialis permuta(tio) egészen felbomoljon [Vajdakamarás K; SzConscr. 144].

◇ **Szk:** ~ nélkül a. hiánytalanul, maradéktalanul; fără lipsă, în intregime; restlos. 1569: Nyro Josa kwldoth volt ky 160 ftot, Kys Imretol Beke Gergelnek Debrecenbe, es azt a penzt Kys Imre pechyet alat oda vitte, es keszebe attá Beke Gergelnek, Az penzt Megis oluastak, es fogyatkozás nekwl meg volt [Kv; Tjk III/1. 255]. 1588: Az paticiariust vegheztek megh tartany Az paticiariustis megh eskessek hogy minden zerzamokat a' beteghsegek ellen cum suis integris specie(us) fogyatkozás nekwl confical, semmiben Ne(m) chalardkodik, el sem zeokik az város penzewel hanem megh Epwlwen maradwan az városban az Varost megh eleghty [Kv; TanJk I/1. 77 — *Ti. a rendelkezésre bocsátott patikafelszerelést]. 1676/1681: Kérges nevű Falubeli Jobbagyink arra kötötték magokat, hogy azon Szőlőnek* minden munkáját jól megh adgyak valamint illik, jo kertekkel tartyak, hasitot karot elegendőt hordanak bele, kapallyak, gyomlallyak, homlittyak, ganejozzak, egy szoval minden ahöz szükséges munkáját annak idejében minden fogyatkozás nekwl megh adgyak [Vh; VhU 342—3. — *Ti. a Vh-on levőnek]. 1712: a mü földes Uraink minket obligáltak hogy állítsunk bizonyos Mészárosokat, a kik a Várost fogyatkozás nekwl hussal el tartásák [Torockó; TLev. 13/1]. 1803: ez a' dolog igazittásba nem vétetődven, az árenda a' Gyitrai* Communitasnak esztendőnként 60 Német Forintokban a Királyi Kamarától fogyatkozás nekwl fizetődik [Topica MT; Born. XVc. 1/82 Bukur Todor (45) col. vall. — *Ditrói (Cs)]. — b. hibátlan/ép állapotban; fără defect, în stare bună; fehlerlos, in gutem Zustand. 1681: Vajda Hunyad vára Buzgány (l) nevű Ház; avagi Ur háza Alol faragot Keő Laban, fellyül Kerekded vas abronczon s vas lábako(n) allo Kerekded bokalyos Kemenczeje minden fogyatkozás nekwl [Vh; VhU 502, 550]. 1732: Investigalvan az Eccle(na)k mindennemű bonumát ugj talaltuk fogyatkozásnekwl, a mint .. urbarizaltattak [Angyalos Hsz; SVJk]. —

c. haladéktalanul; neintirziat; unverzüglich. 1578: Vagio(n) penigh nagy panaz az vassar birakra hogy tyztekbe ige(n) zorgalmatlanak, .. Azert eo kegmet biro vramat kerik hogy vgya(n) valoba megh haggya nekik hogy minden(n) nemo fontot Merteket az Wegezes zerent husnak hálnak es egyeb eledelre valo dolgoknak el adassaba elő wygyek fogyatkozás nekwl [Kv; TanJk V/3. 171a]. 1604: Fabian Janos .. azon fewriz molmothys az mintt szinte az eleött wolt megh eppezie fogyatkozás nekwl [Korond U; Ks 14. XXIX. 2]. 1679/1681: a mely údöre az erdőháti Joszaght tartozik le jöni a szolgálatra, azt akkor vélek fogyatkozás nekwl praestaltassa [Vh; VhU 574]. — d. hibátlanul, kifogástalanul; ireproșabil; fehlerlos, tadello. 1607/1681: megh tekintven, az mi jambor szolgan(kna)k Szemere Geörgynek hüseg szolgálatyát, ki minket ... mind jo es gonosz szerencseinkb(en) jámborul, igazan, es hiven szolgált mind(en) fogyatkozás nekwl azert mi ... az mi falunkat Kalant* attuk neki [Vh; VhU 243. — *Kiskalán v. Pusztakalán? H]. 1625: Engemet az I hazához fogadott volt leanyara Kovaczy Katara es minde(n) Jovajba bele vallott es fogadott volt, mely nek(em) igirt Leanyat enneke(m) meges ada annak modgia szerent, az menyegzeo után enis Vgy Viseltem az ott valo mind külső es belseő gondot az en tehetsegem szerent a mint illien szegeny legeny ertekem szerent fogyatkozás nekwl [UszT 107a]. 1801: Mig Szabo Pál élt ... Királyi szolgálatot fogyatkozás nekwl vitte [HSzjP Rádúj János (56) jb vall.]. — e. fölösen; prisoitor; überschüssig. 1723: Ezeken kívül vad hus Bóvségesen, verő Malacz Sőő, Aszszu medgy, es Cseresznye, egjéb Aszszu gjumölcs, Kőlös es Törőkbuza kása Börös pecsenye, Táj fel edes Táj, Káposzta, es egjéb meg kívántato minden féle Kerti veteményj fogyatkozás nekwl [TK1].

Ha. 1590: fogiotkozast [Kv; Szám 4/XIV. 17]. fogiotkozásnelkeolt [Cyf; DLt 308]. 1631: fogiotkozásinkot [F.venice F; Szád.]. 1709: fagyotkozás [KvLt I/197b gub.]. 1809: fogyotkozásokat [UszLt ComGub. 1643].

fogyatkozásos kb. nyavalyás, nyomorult; nevoias, nenorocit; elend. 1786: az 1774dik Esztendőre Biroi hivatalra valasztatvan . Todor Gabor, a nemes Falu Notarius nem letele miatt meg szorittattott Tekentetes Kis Harsanyi Harsányi Ferentz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felső járás-beli Duloja altal, hogy Stantane Notariust állitson Külömben 24 ~ huszonnégy Mforint büntetést nem fogja el kerülni fogyatkozásos Falunk [Barla lev.].

fogyatkozik 1. hiányzik; a lipsi; fehlen. 1852: Az Udvar háznál fogyatkozik két kő gomb, es a' szegeletnél egy pár Téglá is hiányzik [Backamadaras MT; CsS].

2. vmiben hiányt szenved; a duce lipsă de ceva; an einer Sache Mangel leiden/haben. 1585: Biro vra(m) ... Az Juh dolgarol io modon tanachal elwen es instrualtatwa(n), igiekeztek vrunk eo

Nganal minden keppen panaszt tenny, hogy az Iuh Iarasnak miatta Az keozeonseges Zegenyseghnek Barma Ne fogiatkozok [Kv; TanJk I/1. 16]. 1603: szorgalmatosson zedgyek mind az Satz adot, mind penig az fel vetet adot és az Saffar Wrainkuak penzt administralyanak hogy Biro Wra(m) meg ne(m) (!) fogyatkozok az gondviselesbe(n) [Kv; i.h. 450]. 1728: erdő vagjon ... melyből ha a Praedicator fa iránt fogiatkozik, meretleketesse(n) tüzt tarthattja, de maga joszag(ab) által ne hordhassa se ne abutallyon [SVJk].

3. *vmivel* ~ *vminek* szűkében van; a duce lipsä de ceva; an etw. Mengel/Not leiden. 1785: egy két hitványság foldozo varga kivéven minden mesteremberekkel fogyatkozik [HSzj mesterember al.].

fogyatkozott I. *mn* szűkös, ínséges; neindestulátor, sáracácios; eng. kuapp, spärlich. 1599: Myert hogy ertik az Vrunk eo fel(se)ge ide valo Jeowetelit keryk eo kgmek biro wramat ... hogy eo kgme Vrwukat eo kelseget uttjaban talál-tassa megli keonieorgesse által hogy eo felsege az varmegyekre paranchyolion horgianak zenat, zabott, fat es minden elest, holot ny varosul felette fogyatkozott alapathban vagiunk [Kv; TanJk I/1. 344]. 1601: Boér Györgyné asszonyomnak gyermekeivel együtt adának, minthogy akkor fogyatkozott állapottal valának, két fejer lovat r.f. 40 [Vargyas U; DanielO 7]. 1631: Miuehogy Colomban Keresztesnek és Pálnak ereötelen fogiatkozott állapottiok, az uensegnek miatta leuen, az hadi szolgálatra elegendenek [Szentgyörgy Cs; IB]. 1656: en igen arvajul, es mostoha kezre maradva(n), szegeny es fogiatkozott állapotall voltam [Ádamos KK; Bál. 93]. 1670: considerationban veven minden rendeknek fogyotkozot állapottyokot [KJ].

II. *fn* ? kb. gyarló (személy); persoană de o cinstă nesigură; (an Menschlichkeit) Mangelhafte. 1772: Én már talán csak a holtakról írok ezután familiájokat, statusukat s a többit feljegyzem s kit-kit aszerént describálom, amint volt s élt. A jókat jóból azért, hogy igyekezzenek jót cselekedni s magok után ... jó hír-nevet hagyni, a fogyatkozottakat és hibásokat azért, hogy azt eltávoztatni igyekezzenek [RettE 268].

Hu. 1644: fogiotkozot [Néma SzD; Ks 90].

fogyatkozottság kb. rongálódás; stricăciune; Beschädigung. 1694: az Asz(szo)ny Telekine Asz(szonyo)m az maga kölcséggel minden hejanas fogiatkozottsagát jól meg csinaltatva(n) mostanában, nagj vas retez van az oldalaban* [Kővár; JHb. — *Az ajtónak].

fogyatkozottul ínséges állapotban, szűkösen; in stare nevoiașă, neindestulător; in elendem Zustand, kuapp. 1617: Mjel hogy mostani eözwegy »llapotttyaban ighen: fogyatkozottul volna, mind magat mind arwait kellene taplalni [Gyf; Berz. 17].

fogyató apasztó; care scade/micșorează; verringernd. 1672: En Desi Janos Deák adom tudtara az kik(ne)k illik hogy ... rendelven engemet az Radnothi kulcsarsagnak Tisztiben esküszöm az elő I(ste)nre ..., hogy mindenekben az en ream bizot es bizatando dolgokban az en kgl's Vramnak s Asszonyomnak eo Ngok(na)k igaz hü, serény, es hasznos szolgáljak leszek, az eo Ngok kezem alatt valo jóvainak szaporgatoja, takargatoja, nem fogyatoja leszek [Uti].

Szk: ~ *barázda* '?' 1764: A Határka pataknaál valo föld(ne)k a felső vagyis fogyato barázdjája [Mezőbánd MT; Hr 1/49]. 1772: oly Földek Vadnaké akiknek kezdő vagy fogyato borozdját vgy also vagy felső végét valaki el foglalta [Márkod MT; Berz. 15. VII/6] * ~ *gabona* '?' 1716/1793: Isten eo felsége az Aratásnak ideit el hozván a mely marhán munkálkodni szokott ... ki viheti meg tővekenje legeltetheti napkeletől fogva nap nyugotig, a kit nap nyugott után ott találunk ha tővekelve lészen is poena flor. 1 excipiálván ha urgens necessitas kényszeritti a mely ilyen ha fogyato gabonáját végezni akarja vagy siető kalonyáloja van etc [A.csernáton Hsz; SzékFt 30].

fogyhatatlanul szüntelen(ül), szakadatlan(ul); fährä incetare, neintrerupt; unablässig/aufhörlich. 1842: Egészségem rosz, ... az orvaságot fogyhatatlanul izom [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

fogyófélben. E szk-ban; in această construcție de cuvinte; in dieser Wortkonstruktion: ~ *való* elmúlóban/hanyatlóban lévő; care este pe sfârșite; auf die/zur Neige gehend/seiend. 1777: ezen Praevicinalt szőlőt tsak ez moston fogyo félben valo Esztendőben apprialvan (!)* az arról költ Contractualis szerent Nehai Brassai János Vr(am) el maradt özvegyetol [Ne; DobLev. II/491. — *Tollvétség *appropriálvan* h.].

fogyólag fogyatékan, fogyóban, fogytán; pe terminate; auf die/zur Neige sein. 1793: ha a' zab fogyolag van vgy kezdjenek meg egy Asztagot [Kv; JHbK 36 LevK 269 Szarka János lev.].

fogyta I. vége; sfârșit; Ende. 1567: a király* nagy erejét indittá a bójtnás-hava fogyta felé és szemelye szerent megszállá Kővárat [ETA I, 25 BS. — *János Zsigmond]. 1734: Az kik ... az el mult Revolutio fódttal fogva ab A(nu)o 1711 telepedtek becsült földekre, azok közzül, Csak a bene merita Personak(na)k s Marhas Embereknek adattassek személyekre fele nyil föld [Dés; Jk 446b]. 1753: az Olah Györgj ökrei tavasztol fogva njar fottaig voltak Palffy Ferencz vram birodalmaban [Tarcsafva U; Pf]. 1763: szandikazam ides Natsás Uram az Hétnek fatta felé fel menni az Havas allá [Kóród KK; KsCII. 18]. 1768: Ugyan azon erdőnek egy farkat külön a Losardiaknak adtuk el Hét vonás forinton ennek bé fizető terminussa ezen fejer hétnek a fotta [Esztény SzD; Told. 5a]. 1782: Az el-mult Hétnek

fotta felé ... ide Kolosvárbá bé-is gyűttem [Kv; Ks 37. IV/36 gr. Kornis Zsigmond lev.]. 1788: most Martiusnak a' fogyta felé tölt két Esztendeje [Dés; DLt]. 1806: minden solymosi es korodi portiunculáknak a' Ngod kezére léjendő kerítését ... munkába vettem és ezen hónap fogytára annak tellyesedését reménylem [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. 1807: (A) Rendelésnek haladéék nélkül eleget tenni, s annak tellyesítése felől Tudosításokat a' Jövő Mártius fogytaig ide meg tenni el ne mulassák [Kv; UszLt Com-Gub 1753 u.].

Szk: élete *~ig* élete végéig. 1618: En nagi Janos ... Egesz etelem fottaigh, sem maga(na)k suki benedek vrnak mind felesegenek es maradekinnak neűek alol el ne(m) szököm [Botháza K; SLt Y. 33]. 1637: Mw Toroczko(n) lakok ... ő keglmeket* mindenekbe(n) igazan jamborul, őkelletesen tehetsegwnk szerent, mint jambor jobbgiok életwnk fottaig szolgálunk [Thor. XVIII/3. — *A Thoroczkaí famlíát, földesuraikat]. 1652: Nagy Andras .. ilete fottaigh semmi eodeo fottaban az Gavai Peter Vr(am) es posteritassj feoldekredő ... el nem szeokik bujdosik idegenedik [Sófva BN; Ks 41. E. 22]. 1673: poroncziollo(n) az miben tudok etelem fottaigh [Balástelke KK; Bál. 1]. 1697: Azonban igen alazatosan kérem Uram kgd(e)t igen nyomorultul lévén Felesegem kitis Szebenb(en) akarok vinni Curaltatni Kőlóseri Uramhoz ne denegallya ithon valo maradasomat I(ste)n Uram engemetis eltetven etelem fottaigh nagy alazatosagall meg szolgálni el nem mulatom Uram kgd(ne)k mint Uramnak [Mikeszása KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez.]. 1723: adgya Isten hogy etelem fotajig Szolgalhasam meg Ngd meltosagos gracziáját s szep Szunyok haloval valo kedveskedesit [Darlac KK; Ap. 2 Apor Zsuzsanna lev.]. 1765: Tkts Cserei Mihály Vr(am) egész etele fottaigh mindennel bővőlködött [Bölön Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.] **törvény* *~ig* a törvénykezés végéig. 1701: Ha valamellyik Mester ember (kit Isten ő szent Felsége ne adgyon:) valami nagy bűnben esnék, annak a' Műhelyét mingyárt tiltsák fel törvény fottaig [Kv; PosztCart. 14].

2. *~n* végén; la sűrítul ; gegen/am Ende. 1695: (A quartas) esztendeje a' Die 1. Juni kezdődgyek, és Majusnak fogytán terminállyon [Kv; SRE 38]. 1712: ha nyárba lészen le jöveteled kivált Aprilisnak az fottán vagy Majusnak az elein jűj Károly* fele mivel engem ott találssz [Medgyes; Ks 96 Haller Gábor lev. — *Nagy-károly]. 1768: Hogy az Hetek változzanak valaki Művét wegzi ősz fogytán, viszont Tavasz kezdetiben a' kezdje, hogy így se szegényne se tehetőssebbé kárt ne vallyon [Torockó; TLev. 9/12]. 1780: Rendi a' mivelő és futató Heteknek így observáltassék, valaki Mivét végzi ősz fogytán Uy Esztendőre, tavasz kezdetében ugyan az kezdje [Torockó; TLev. 4a] * *~n levő a. fogyatékán/fogyóban levő*; care este pe terminat; auf die/zur Neige seiend. 1748: Vagyon egy fottan levő hordo is az Pinczéb(en) [Mezősályi TA; Ks 7.

XVII. 12]. — b. elmúlóban/hanyatlóban levő; care este pe sűrítite; auf die/zur Neige seiend. 1805: Ennek a' szintén fogytán levő Esztendőnek mostohasága ... az emberi elet fenn tartására szolgáló nevezetesebb gazdaságokba igen siralnas nyomaikat hagjták [Torockó; TLev. 4a].

3. *hold ~n* a hold fogyásakor, a hold utolsó negyedekor; in ultimul pătrar al lunii; bei abnehmendem Mond. 1708: En edgy Karáco(n) Borka nevű Asszony embert el mátkasította(m) P. Kamarasso(n) de meg unatkoztam tőlle, mert ... igen siketes kivált Hold fogytán [SzJk 365]. 1792: Mult héten .. A. Árpási* határon vettettem 100. véka zabot éppen hold fogytán, némelyek vgy tartják hogy az ollyant a' Bolha nem rontya, Ujjásra nem vettettem hanem már ezután többetis vettek [Sztrézakercesora F; TL. Wesényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez. *A.Árpás F].

fogytalan kifogyhatatlan/meríthetetlen; inepuizabil; unerschöpflich. 1851: legyen szabad mindnyájunkat fogytalan forro szeretetőkbe újolag ajánlanom [Kv; Pk 7].

fogytig vki élete fogytaig, haláláig; pină la sűrítul vietii cuiva, pină la moartea cuiva; bis zum js Lebensende. 1847: a' szegény Doctorné .. szinte fogytig ép elmével, kimúlt [Kv; Pk 7].

Szk: mind ~ mindvégig; pină la sűrít; bis ans Ende, durchgehends. 1644: enis mind fottig voltam valamigh az buzat elhoztuk onnet [Mv; MvLt 291. 401b].

fohászzkodás 1. imádkozás, könyörgés; rugare, implorare; Gebet. 1593: Varosul eo Kegmek latuan wdeoknak siralnas allapatiat, lattiak hagi az megh haragut Istennek haragiat nem egiebbel, hanem alazatos keoniorgessel fohazkodassal zalithattiuk le talalliak megh pwspek vramat, hagi eo kegme rendlien bizonios rendet, modot, hagi keozeonsegess helien keonieorges helien keonieorgeswnkelengeztelliwk Jstenwnknek felgeriedet haragiat [Kv; TanJk I/1. 220]. 1678/1683: Is-(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s okoskodassal kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh iobbításavol, magok megh alazasavol, penitentia tartassol Istenhez szűrű buzgo ohatassal valo fuhazkodassal kel, az engezeleshez niulni, hagi mencsen megh, az tirannus büntető ostorozasa szenvedesitől [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1684: Igen betegem találtam az szegény Szentmártoni Uramat Sok kinja és fohászzkodási után mult ki ez világból [Torda; TT 1889. 263 SzZsN]. 1765: El felejtkezven az I. maga emberi tartásáról, mely szerént maga Idvességét Isteni étellel, Istenhez valo fohazkodásokkal, ... kel vala keresni, kiis nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem őrdőgi practiacat tartott, őrdőgi segitséget advocalt s azaltal bűjes bajos boszorkanyi varaslasokat vitt véghez sokaknak ... veszedelmes nyavalyákat, tsonkaságokat

okozott [Torda; Tjk V. 284–5]. 1784: (Temettem el) Idősb Szász Györgyöt, ki hirtelen három nagy foháskodásai után mingyárt (me)g holt [Gyalu K; Rák 131]. — L. még RettE 71.

2. fohász, ima, imádság; rugáciune; Gebet. 1571: az zeginy keosse is vgy annyra meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek kiknek fohazkodassok az hatalmas Istenhez fel hatott [SzO II, 323 a székelység panasza az egy-hez].

foháskodhatik imádkozhatik, könyöröghet; a se putea ruga; beten können. 1571: Keonyergunk ty kegielmeteknek hogy ty kegielmetek Illien nagy Insigkebeol rabsagbol eeket zabadicha meg mert chak ohaytasokkal fohazkodhatnak az eleo Istenhez [SzO II, 330 a székelység panasza az egy-hez].

foháskodik 1. imádkozik, könyörög; a se ruga; beten. 1671: Keresztyen Religionkhoz Ngd klmes Urunk mely nagy indulattal gerjedezzen, lattuk; Istenünket aldyuk erette, szívünk mélységéből, kérvén továbbra tartsa fen Ngdat, sőt lelkének erejével nevelye kiért ez életben, és mind hálalraig bizonyos reménységgel ohájtott, fohazkodva, szép csendesesen meg adta [DLev 5]. XVIII. sz. köz.: Fuháskodván mindennap Istenemhez eő Felsegehez esedezzel könyörgők [Berz. 17 Fasc. XII].

2. felfoháskodik/sóhaj; a scoate un oftat; aufstöhnen/seufzen. 1582: Catalin Nag Georgne vallia Az fogoly leany, Ilona monda Nagy foházkodwan: Zýwem Catalin Azzony valamith mondanek en Noked, ha Nallad meg Maradna [Kv; Tjk IV/1. 101].

fojlódik 1. fulladozik; a se sufoca; um Atem ringen. 1816: a' Fökötője madzagát Timárné az Exp(one)ns Aszony Nyakára szorítván annál fogva fojlodott [Dés; DLt 99].

2. ráfojtódik/hurkolódik/szorul; a se stringe/infășura; sich daraufschlingeln. 1796: a keszkenyője a nyakára lévén fojlodva ..., láttom hogy az Oláhné egészszen el kekült s feketedett volt [Kv; Aggm. B. 15].

fojlódó (el/le)fojtott; inábusit; unterdrückt, gedämpft. 1803: Látván én Simonffi Urnak, e' mián magában fojlodo indulatyt, leg ottan meg szollítottam [K; KLev.].

? fojlott. E szk-ban; numai în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *káposzta* hordós káposzta; varză de puțină; Faßkraut. 1677: Kad Kaposzta vagyion Nro 8. fojlott Kaposzta hordo Nro 4 [Radnót KK; UtI].

A címszóbéli szó a szövegben nem elírás fojtott h. ? — I. fojtott 2. al.

fojt 1. a sugruma/gitui; (er)würgen. 1707/1768: két fia meg nem betsüllik az édes Attyát (Igy I) és az ő kegyelme Feleségét hanem üldözik mindketten ő kegyelmeket. vertek üstökínél fogva rontsolták, lántsával, fegyverrel kergették, torka fogva fojtani akarták [Albis Hsz; BLev.]. 1750: azon ártatlan kised testnek nyakára négy szál cérna öszve sodorva fojta (!) és annyira urkolva lött volna, hogy midőn késsel meczették volna le azon czérnát az bőre utánna szakadott [Kv; Tjk XVI/6. 113].

2. belefojt; a ineca; ertränken. 1730: A város főhadnagya perbe fogja Timofi Mariát azért, hogy tőba fojtotta gyermekét [Dés; Jk].

3. a kemence ~va van a kemence le van fojtva, a kemencének nincs húzása, a kemence nem szel; cuptorul este infundat/n-are tragere; der Ofen hat keinen Zug. 1568: az zayat vly igen be raktuk volt, hogy az kemence Mind anne Idey fojtva volt kyt My ewzkben (!) sem vottwnk volt [Nsz; MKsz 1896. 354].

fojtás burá; Liderung, Packung. 1595: az püska leóúesnek mjatta az goliobis egy ladajaban az Jobbagio(m)nak altal menth ..., Az ajtonak pedig darabjaban az leóúesnek mjatta az foitas az Aito dezakjaban vagio(n) [UszT 10/99]. 1599: Pathohazy Istwan tizedes .. vallja egy legeniem leott az vizen egy ebhez, kjert en megh ereossen zjdogatam eo arra azt monta hogy eo chyak fojtással leott [Kv; Tjk VI/1. 320–1]. 1764: ezen Pistollyok is tsak Follytással voltak totve nem pedig Selétell vagy Gollyobissal [Nagysajó BN; Ks „G. Simonffi de Magyar Bölkeny” (27) ns vall. — *MT]. 1767: fojtással töltett fél pistoijt meg foga [Majos MT; Told. 26/5]. 1783: Gyulás a miatt a löves miatt nem támadhatott valae könnyen a Faluban ha masok azon égő fojtást el nem otották volna? [Agárd MT Told. 10 vk].

Szk: ~sal lövöldöz. 1764: A magyarok az első lövést felettek tették, aztán csak fojtással lövöldöztek [RettE 161. — *A Madéfván álmukban megtámadott székelyek felett].

fojtatódik. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *kárában* ~ kárával marad; a rămîne în pagubă; mit dem Schaden bleiben. XVII. sz. m. f.: Szkorai Opra Sztrojanak Ngtok jobbagyok(na)k alázatos supplicatioja. Kglmes Asszonyom ige(n) alaz(at)o(son) jeltente(m) Ngdn(a)k ... hon nem letemben ettzakanak idein lopvan el nyoltz kőből gabonamat ... mind eddig is csak kárb(an) vagjok, igazítás(b)a nem vetetődik dolgom, már tovább nem győzőm az oda valo járást karomb(an) fojtatom [Szkorá F; UtI].

fojtó I. mn 1. fojtogató; sugrumător, care sugrumă; (er)würgend, würgerisch. 1572: Magdolna Istwan deakne, Azt vallia, hogy hallotta Zeoch Benedekne parta Zeowé katalint hata Mege (!) Bestie

kwrrwanak zytta, foitonakis Monta zembe [Kv; Tjk III/3. 19].

2. ~ *szekérkarika* fojtókarika; cerc/inel de stringere; Klemmring. 1652: Két Fél hercz vas, egyikbe (így) el törött. Két tengely tön fojto szeker karika [Görgény MT; Törzs].

I. alább II. al. a jegyzetet és fojtókarika al.

II. *fn* fojtó/szorítókarika; cerc/inel de stringere; Klemmring. 1836: edgy viseltes eke jo lapos és Hoszszu Vassaival, Czimer vasával, Fojtojával és rősz talyiga Kerekeivel, jo patingjával [Borsa K; MNy XXXVIII, 55.]. 1846: két eke gerendély mind kettőn folytok es Czimer vas tarto lántzotskák [Szászkered K; LLt]. 1861: Jegyzés ... kováts munkáról Két vj Rud szárnyát be kötőtem 1 f 34 x. 2 otska fojtót 20 x [Kv; Újf. 1].

A fojtó v. fojtókarika elnevezést — Balassa, MEke 228 szerint — inkább a szekér részeként említik, ekével kapcsolatban ritkábban használják.

◇ **Hn. 1680/1825:** az Fojto szeren [Vajdasztván MT; EHA].

fojtogat 1. a sugruma/gitui; würgen, erdrosseln. 1586: Anna Zasz Georgne vallia ... ky Indulek Az pitwar Aytayan, es hát az egik Az Ayto meget Al, Az masik az haz meghwl Arczal futamodek Ream . es torkon ragada vgy foghak megh . es vgia(n) esmerem iol hogy ez az Aky engem fojtogat vala [Kv; Tjk IV/1. 562]. 1638: Istva(n) Deak . mindgiart torkon ragada Garco Gergelyt fojtogatni kezde Istua(n) Deak ... akkoris torkon ragada s vgi megh fogta hogj csak aligh tikogot . üteotte czapta fojtogatta s uegere ugja(n) az feöldre ismet lenioma s ot oztan ugja(n) sokaigh veztegete [Mv; MvLt 291. 130b, 131a]. 1682: Nemes Des varosnak Suho Marton nevü Legitimus szolgajat mind(en) igaz ok nelkül az Varos közönseges Uczajan le nyomva(n) hasara ült, tepte, szagatta, fojtogatta [Dés; Jk]. 1765: az Görög ... esmét bé jöven az Házban Fiastol edgyüt az Kolcsárban akadának, ugy kezdek fojtogatni, hogy ha az Malom Mester nem let volna, megis fojtatták volna, mivel, hogy Fias-tol edgyüt rutul szorongatták az Tisztartois látván, hogy az kolcsárt fojtogattyák, ugy kapta az Baltát, s az Görög Fiát ugy ütette meg vagy kétszer az lapjával [Marosbogát TA; Mk V/V. 97 Halmágyi Mihály (35) jb vall.]. 1773: fojtogatta, szájával orrát, ujját Nyakát harapdászán meg vérezte [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1809: az falunkba egy embert Kissebb Ketskes Mihályt. Régen hogy az Nagj Nyavalja Ront de most leg közeleb tegnap ... az Atyát meg támáda fojtogatni Kezdette ugy hogy a keze helje mostis láttzik [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

2. ~ *a* a keh fullasztja a kehesség; a se sufoca din cauza tignafesului; vom Dampf gestickt werden. 1639: (A lovat) en Oruoslam megh, s az keh, igen fojtogattia vala [Mv; MvLt 291. 185a]. 1842:

a Ló gyenge ... egyéb aránt is a Kehe folytogatta [Dés; DLt 564].

fojtogatás sugrumare, gítuire; Würgerei, Erdrosselung. 1699: A' Czicz hegye alatt levő teren ... Jobbagyostol szolgastol ... rea jót az J. es lovarol az Att le huzta, torkon ragadva(n), fojtogatta ... vérét kiontotta ... meg kivano(m) ..., lovarol valo le huzásért, fojtogatásáért vére ki ontásáért in poena minoris Potentiae ... convincaltassek [Dés; Jk 292a]. 1722: Tudgyaé ... bizonyoson ... Hoszszu aszon* lakott Nimeth Sigmund Uram(na)k halála miből történyt Micsoda erőszak esett rajta utes, veres, Sephetes, fojtogatás és az miat letté halála ...? [Szentk. vk. — *KK]. 1750: azon ártatlan kisded testnek nyakára négy szál czérna öszve sodorva fojta (!) és annyira urkolva lött volna, hogy midőn késsel meczették volna le azon czérnát az bőre utánna szakadott, az fojtogatás miatt az kisded nyelvcskéje szájából keresztül ki vetve, hasán és gymrán dürczkölő es roncsolo kezeknek helyei és az vérnek törési [Kv; Tjk XVI/6. 113].

fojtókapocs fojtókarika; cerc/inel de stringere; Klemmring. 1827: egy más szekér . 4 fojto kapots vaslott [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

A jel-re 1. fojtó II. és fojtókarika 1. al. jegyzetet.

fojtókarika 1. a sémelyt v. párnafát a tengellyel egybefogó vaspánt; cerc de fier care leagă perinocul de osie; Zugband. 1694: Egy foito karika aestim 24 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1726: Az Abosfalvi* beres Székereken vagjon vas é szerent. lő Vagjon az első tengelyen 2 marok vas, négy- fojto karika, és két vas karika [Ks 4. 14. — *KK]. 1734: Vagyon egy béres szekér vasas tengelyekkel, négy fojto karikkal, negy löcs vas kávékkal, vas tengely vég szegekkel edgyüt, kerék főre valo karika no 7 [Datk NK; JHbB Fasc. D. 1]. 1744: vastag fojtó karika edgy, Sikótyu egy (!) [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1756: Szekerekhez valo fojto Vas karikák Nro 2 Vas kapotskák Nro 2 [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. 1777: két fojto karikat meg forrasztottam es felis vertem dr. — 6 [Szászváros; BK]. 1819: Béres Székérre valo három marok vas, egy jo és egy rozsz fojto Karika, Kerékfőre valo két karika [Baca SzD; TSb 6].

I. fojtó II. al. a jegyzetet.

2. vmilyen vas szorítókarika; un fel de cerc/inel de stringere; irgendein eiserner Klemmring: a. szekérrúdon; la oște; an der Wagendeichsel. 1669: vagjon egy lo szekerhez valo rud; kin őtt fojto karika vagyon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] | szeker rudon vegiben valo marok vas egj szeker rudhoz valo fojto karika het [Kóhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. — b. tengelyen; pe osie; an der Achse. 1652: Agyu tengelyére valo fojto karika No. 2 [Görgény MT; Törzs]. 1736: Béres széker tiszta fako ... tengelyekről le hullottak

három hegy karika és egy fojtó karika [Várhegy MT; Conscr. XIII/1. 92 néhai gr. Keresztes Márton gyermekei kúriájának leírása]. — c. ekén; la plug; am Pflug. 1741: Kerülő eke 4. Hozza való lapos vas 4 Hoszu Vas 4 Fojtó karikák 6 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. 1751: Egy Eke, mellyhez vagyon Laposvas, Hoszszuvas, tzimervas, és egy fojtó karika [Eszményi SzD; Told. 25].

3. (kerék)agykarika; inelul bucsei; Nabenring. 1744: Kerék főre való 3 fojtó karika [Szentdemeter U; LLt F 67]. 1750: Negy fako szekerek hegy Tő Karikák a kerekeken az elsőnek vagyon Nrő kilencz fojtó Karika (így!) második szekeren 10 karika, fojtó karika kettő [Gyeke K; Ks 83]. 1827: Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér. a' Rudján 5 vas kapots — A rud végén marok vas, és Vas Hatloszeg, jó felhértz, négy kerék, Pántokkal ... mindenik keréken negy negy fojtó Karika [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Ha. 1825: fojtó karika [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Fojtókarikás I. mn fojtókarikával felszerelt; prevázut cu cerc/inel de stringere; mit Klemmring versehen. 1767: Beres fojtó karikás fako Szekér Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17].

II. fn fojtókarika; cerc/inel de stringere; Klemmring. 1792: Az árkosi közönséges falugyűlésiben mindennemű munkáknak árok ... meghatározottatott eszerint ... Fojtó karikás den. 6, egy karikás marokvas den. 4* [Árkos Hsz; RSzF 292. — *Köv. a fels.].

I.h. 322. l.-ján ez az értelmezés olvasható: a szekér párnadeszkáját a tengelyhez kapcsoló széles, lapos karika.

Fojtó-nátha ? asztma; astmă; Asthma. 1809: Szilágyi Andrásnak és feleségének esztendő 16-anyak Borbara meg halt fojtó Náthában [Nagykapus K; RAK 11].

Fojtós-szeg szegfajta; un fel de cui; Art Nagel. 1694: (Az ajtó) külső felire vastag fojtós szegekkel hozzaja szegeztetett Kereszt formara Ket Lapossa(n) kivert edgyik szegeletitől az másik szegeletire erős szeles vas va(gyo)n rea szegezve, csinálva [Kővár; JHb Inv.].

Fojtó-szekérkarika 1. fojtó 2.

Fojtott 1. ~ must erjedésében lefojtott must; must oporit; im Gären gedämpfter Most. 1845: Fojtott-must [KCsI 13]. 1847: Zagyvalék 6–7 vedernyi: fojtott mustal zavart [i.h.].

A szerk. tudomása szerint ma a fojtott must forralással cátránlított és pezsgőpalackba légmentesen elzárt must.

2. ~ háposzta kb. hordós/sós káposzta; varzá de putină, varzá sárátá; Faßkraut. 1679: Pincze ... Vagyo(n) itt: Tavalyi fojtott káposzta, haro(m) őregh hordoval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 109]. 1685 e.: Az Káposztás Pinczé-

reis hasonló ajtó nyílik Melyben vad(na)k Ket hordoban fojtott káposzta mindenik teli* [Borberek AF; MvRK. — *Köv. a fels.].

Fojtóvas fojtókarika; cerc de legătură; Klemmring. 1814: Vagyon új eke hozza tartozójával, a másik otska nints Patingja fojtó vasa, és marokvasa és kerekeis otskék (!) [Mezősályi TA; RLt].

fok 1. muchie; Nacken. 1568: az porozlo Lazlo, be vize vala az kayantay embert az toromba* es az ember el futamodék elotte, bezeg oztan Lazlo az zekerce fokauál es lapassauál egy nehazor meg wtthe [Kv; TjK III/1. 225. — *A városi börtönbe]. 1582: Ieőwenek ket kardal ream, .. Azon keozbe vg haytanak hog a' foka a' karomon es az Nyele a' tharkomon esek az wasal thekert Nyelw Zekerczenek [Kv; TjK IV/1. 10]. 1590: Ket kapanak az foka el teőreoth uala [Kv; Szám. 4/XIX. 15.]. 1632: azt latta(m) hog' az Ispotali mester annira vtotte az Nierges Thamas szolgajat Valközbe az Czakani fokauál hogi mindgiar ala szakada az szokmani [Mv; MvLt 290. 104b]. 1644: ket feleséget megh eolte Monar György ... az közepső felesége mondotta szegeny hogi fejsze fokával ütötte az Ura [Mv; i.h. 291. 414b]. 1759: meg vere Kús Balas a Batjtát Kús Janost a feszi fokával [Remete Cs; LLt Fasc. 149]. 1779: Feiér János hirivel, egj kápanak a fokát ki tsináltom xr. 4 [Szászváros; BK]. 1796: a' Gujas fia felemelvén a' kapát a' fokával főbe akarta ütni Vadas Györgyöt [Panit Sz; TSb 2]. 1841: el kapván a fészemet édgvet a fokával vágott a hátára [Bordos U; Pf].

2. kasza ~ a kasza nyaka; muchia/gitul coasei; Sensennacken. 1761: Takács Pásk. a Kasza fokával hatban ütötte [Büzamező SzD; Ks 17/LXXXIV. 41]. 1776: Simon Gavrilla Uram meg ragadta a' kaszát a Pasztor keziben és kivette a keziből s az hatahoz verte keményen az kasza fokát [Marossztyörgy MT; MkG 36. 5/4].

3. (fogas)kampó/szeg; cirlig/cui (la cuier); Haken. 1694: (A szoba) fa oldalán va(gyo)n ket regen festet Fogas edgyik fokos másik fokai hejával [Kővár; JHb Inv.].

4. hegyfok; pisc/vírf de munte; Bergspitze. 1732: Magyar Somboron a pusztá N(e)m(e)s Curia vagyon, az Almás Vize felett való Dombon, szép kies, s világos prospectussu helyen, mely az Almas vizire le nyulo él fokáról rug fel a dombon hoszszan az Falu Erdeire [M.zsombor/Szentjakab SzD; TSb 51].

5. bástya/várfok; meterez; Zinne; 1605: Fekete Marton ... vallia ... Az teob Nemetekis megh latwan a' fokrul ala ieowenek, es rank tamadanak [Kv; TjK VI/1. 710]. 1676/1681: Etzakanak idejen (: sőt nappalis :) a' fokrol vagi Kirkalo bastyárol sem sehonnét a' várból maga gondolatlansagabol szót a' Cirkalo ki ne adgy(on) (: mert esnek affelekteol arultatasok :) [Vh; VhU 662].

Talán ide vonható a köv. adalék is: 1620: Az Also Varban ... Kett Vas Lampas Fokra walo eggik rudastul [Kővár; Borb. II].

6. lépcsőfok; treaptă de scară; Stufe. 1652: Az Harcsa Fark Bástyára, vagyon egy bolt formán faragot kűből rakot kapu forma bē járo hely, hat fog' fa lépcső gradics előtte, belől egy őlni szélességű Tornác | Pinczére megye(n) alá őtt fog gradics [Görgény MT; Törzs]. 1681: az boltak felett való házokra fel jövőleg vagyon két darabnyi vj grádics, mely is kilencz fokbul áll [CsVh 94—5]. 1813: a nagy Palotán, Grantzki, ő Nságát meg taszigálta . a Kerek Gráditsrol le is taszitotta, ... hét fok grádits tetejéről, egészen a kemény fagyos Jeges földre [Kük.; IB instr.].

7. vmilyen vízrajzi tényező; un oarecare factor hidrografic; irgendein hydrographischer Faktor. 1614: Kezittettem Zam ueuo Vrajmnek eo Kemekek Ebedre ... Egy font Czukat, kit az halazok az fokon fogtanak volt [Kv; Szám. 15b/XA. 22]. 1621: Eo kgmek Tanachial az Zamosfalvi hatarb(an) leueo fokban halaztatnanak [Kv; i.h. 282].

Hn. 1625: Az fokban (sz) [Uzon Hsz]. 1636: fok nevű heliben [Uzon Hsz]. 1654: a Fokra menőb(en) fenyő palo revinel (k) [Bikfva Hsz]. 1670: az Széles fokon alol (k) [Szentimre Cs]. 1686: Felső fok revinel [Bikfva Hsz]. 1698: alsó hatarban az fogb(an) (sz) [Uzon Hsz]. 1734: az olt mellett az Szeke hidgján feljűl széljjes fokon alol ... kaszálo hellje [Szentsimon Cs]. 1750: A Kis Retben az Enyedi ut mellett (k) azon tul à Fokon (k) [Marossztkirály AF]. 1752 u./1770 h.: Poltz Fok nevű Helyb(en) (sz) [Pulyon SzD]. 1754: Á Halász Pál fokában (k) [Sárpatak MT]. 1767: Széna rétben a holt foknál [Tusnád Cs]. 1772: Az olt mellett, fok nevű Hellybe (k) [Csekefva Cs]. 1773: a Bako fokánál (k) [Alfalu Cs; GyHn 17]. 1778: A Fokok előtt (k) [Balavásár KK]. 1796: Fok feje nevezett helyen. A Fok Árokja [Verebes Cs]. 1818: A' Fok tön (k) [Bikfva Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A címszó 'tű foka' jel-ére gyűjtésünkben ugyan nincsen adalék, de l. *fokos* I, 7. és *fokatlan* al. az -s képzős szárm-ot.

fok³ régi hosszérték-alapegység; submultiplu al unei măsurii vechi de lungime; alte Längen-Untermaßeinheit. 1872: Marha istallora Kötés és Kurta Szaru fák 12. darab 2 ölős 4/6 fok öle per 10 x [TSb 38].

foka, fuka (malombeli) vámoló mérce; miértű pentru luat uimul (la moară); (Mühlen) Zollmaß. 1699: Miháczfalván^a vagjon edgj Malom ház ... Itt van mérő véka Nro 3. Fuka nro 1 [LLt Gyulafi László lelt. — *Mihácfva AF]. 1722: az Törökbúzából hany fuka vámot vegyenek Nsád parancsolattját el várom [Abosfva KK; Ks 96 Pergér György lev.]. 1729: Az Szent Annai malom ... Foka vas karikas ab-

roncza [Marossztyörgy MT; Ks 28/XXIIB]. 1734: Az malomb(an) vagyon küpü véka nr. 1. Vág tál nr. 1. Foka nr. 1. [Bogát NK; JHbB D. 1]. 1745: Liszt merő véka nro 1. Nyólcz mértékes fuka nro 1. Tizennégj mértékes nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1753: Vaptyiko (!) vagyis fuka vas nro 2 Mérő Véka Nro 4 [Szentmargita SzD; Ks 1. 18. CII]. 1768: Jo 4 kövű Lisztelo Malom ... Mérő Vékák 6 Foka^a vagyis vhammerő kupa [Marossztyörgy MT; Ks 1. 23. XXIIB. — *Alább még egyszer: Faka vagyis Vám mérő kupa 1]. 1782: most Praefectus Vram ... arra vette az uraságot, hogy a' Fokát meg változtatták | azt tudom a' Molnárok relatiojából, hogy a' pohár, vagy foka mellyel vámot szoktak venni, nagyobb mint eddig ... abban sem tudok különbséget tenni, mennyivel volt kisebb az helységünkbeli Malmok pohára, vagy mértéke, a' más helységekben lévő Malmok Mértékeinél [Torockó TLev. 5/16. 349, 366]. 1782/1799: eddig elé egy véka Gabonából egy kupát, 16 véka Gabonából egy Vékát vettenek a' Torotzkai Molnárok, de most meg változtatták, és a pohárt avagy Fokát nagyobbították ... ezért sok átkozódás is volt, a Szegényektől [uo.; i.h. 353]. 1810: Vám Vevő két vas karikás Fuka No 1 [Sóakna MT; Born. G. IX. 5]. 1816: Találtak a' Malomba ... Egy vámat vevő Fuka obrontsaival. — [Radnótfája MT; i.h. G. IV. 17]. 1819: Malom Két merő véka . A Molnár házban ... egy régi Hordo egy feneke nélkült és egy Fuka ... Mihályfalván^a egy állo malom . minden hozzá tartozando eszközeivel, egy mérő véka, egy fuka [Baca SzD; TSb 6. — *Az előbbivel tőszomszédos Csicsómihályfva]. 1821: ezenn Malom . minden hozzá tartozandokkal . vékával, két fél vékával, egy Fukával edgyütt becsültetett Rf 840 [Makfva MT; DLev. 6 Conscr. 126].

A mérce úrtartalmára nézve hozzátételek felvilágosítással szolgál a MTsz adaléka: a véka nyolcadrésze (molnárok vámoló mértéke) [L. i.h. *fuka* al.; ezt ismétli az EtSz a m. jel. mellett a 'mautmaß in der mühle' értelmezéssel].

fokad I. fakad.

fokányi vhány mércényi, vhány fokára való; de citeva merte; von einigem Maß (viel). 1765: még volt az kasban valami két fokányi buza [Záh TA; Mk V. VII/19 Blága Gjorgyitza (43) jb vall.].

fokatlan fok nélküli; fără ureche; ösen/nackenlos. 1684: Viczei Ersébet salaváriáb(a), item .. Maxai Mihály Eozvegyenek (salvo honore sit dictu(m) :) kapczáiáb(a) fokatlan varro tőket es gombos tőket rakot, sok izb(en) giakor intésekreis eze(n) babonától meg nem szűnt es azolta ezen ket személyek(ne)k az lábok el veszedelmestek [Kv; TJK 13. 187]. 1751: egy fokatlan fejsze [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/4]. 1769: Fokatlan kapa egy [Nagyercse MT; Told. 19].

fokhagyma usturoi; Knoblauch. 1582: weres hagyma foghagyma keolt f 1/13 [Kv; Szám. 3/V. 21]. 1587: fogh hagyma es veoreos hagyma keolt el f. 2/55 [Kv; i.h. 3/XXX. 38 Seres István sp. kezével]. 1594: Az Bagossi* Maior haznal foghagyma vagjon kozoruul No. 10 [Somlyó Sz; UC 78/7. 18. — *Szilágybagosi]. 1597: B: wram w kegelme hagiabawl keszitedtem Elest az Taborban Tomoswar Ala ... 1633 fw fokhagimat f 2 d 58 [Kv; Szám 7/XIV. 126b Th. Masass sp. kezével]. 1614: Minden kerttbeli vetemenyt is, kaposztat petreselymet, Mürkot, Repat az Ioszagban neüelleyen, hagymat fokhagymat Es mindenkor az hús melle Adgyon az szegenyeknek abban [Kv; Aggm. 1. 83]. 1644: pestis elen edes Atiamfia illien oruossagot chinali, egi tista üvegubn tegi egi etel igen io fele erős echetet, aban szaz szem feniő magot, három fő foghagimanak az gerezdit az menni leszen megh tistechak es aztis bele haniak, niolcz dionak az belitis bele haniak es egi keues rutatis ualami három szalat tegienek bele, es ugi alion harmadnapigh azutan minden regel egi kalanban hat chöpet uegien az szaiaban [LLt Gyulafi László feleségéhez]. 1679: Ez idej Fokhagyma, öregk koszoruul nro 55. hullot fokhagyma is mogjoro hagyma [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34]. 1694: a Vetemenjes kert . Vagjon ez elosztva, négy eőreg táblákra 3 dikb(an) Mogjoro hagyma 2 Ágyakal Fok hagyma 6 Agjakal, Veres hagyma is 15 Agjakkal [Borberek AF; BfR]. 1717: Kerti Vetemény, Veres hagyma, fokhagyma [Dés; DLt 504] | áruktam ... fokhagymából 20 koszoruból 20 süstakat [Borosbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével]. 1736: az hintóban ösztővéres szalonának, fokhagymának, s rendszerént főtt sódornak is meg kellett lenni [MetTr 370]. 1799: három rudakan 124 koszoru veress Hagyma Vagyan két koszorutska Fok hagymais, meljen vagyon Fő 46 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1817: a magnak valo hagymat is 16 hat (!) koszorut elültettünk, aprót 6 kupát, magyarot 3mat, fokhagymat 16 Koszorut [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.]. 1855: Hagyma ... Korélabi fokhagyma [Mezőkerked K; LLt].

Szk: török ~. 1717: Két Sákban magjaro hagyma, más sákban fél vékani Török fokhagyma [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3]. 1793: Egy kötés török fok hagyma Négy koszoru jo fele fog hagyma török fok hagyma [Faragó K; Told. 19]. **Szn.** 1766: Georgius Fokhagyma (apa) [Dés; RkAk 51]. 1839: Joannes Fokhagyma [Dés; RkHak 45].

fokhagyma-koszorú cununá de usturoi; Knoblauchkranz. 1746: Veres hagyma koszorú 37 Fokhagyma koszorú 6 [Borsa K; Told. 49].

fokhagymás I. mn fokhagymával ízesített; dres cu usturoi; mit Knoblauch gewürzt. 1719: Etzetes Fokhagymas Meses (!) Etelek hasznossabbak az Pestis idejen ugymint Dios asa (!) Sufas, kaszás

Lev, Czitromos Etelek [Ks 54. 84 Medicina instructio]. 1793: Idei Torok petsenye 6 Idei orja 6 Idei hoszszu Petsenye 12 ... Idei oldal 12 Idei Sodor 12 Idei fokhagymás Hus 12 [Drág K; JF 36 LevK 108].

II. fn fokhagymával ízesített étel; mincare dreasă cu usturoi; mit Knoblauch gewürzte Speise. 1644: en edes szerelmes Atiamfia kerlek regel ... az mikor ki megí feniő magot három szemet ragi az szadban es ast ragiad, azt ki pökuen meg mast uegi az szadban es aztis ragiad, ebeden foghagimast egie, pestis elen ... illien oruossagot chinali* euei akor kel elni kitől Isten oltalmazon ha az pestis közel megien, adigh chak foghagimast egie es feniő magot ragi, az hazat estue regel füstölleik feniő magal [LLt Gyulafi László feleségéhez]. *L. az orvosság leírását *fokhagyma* 1. al.].

fokhagyma-törő fokhagymazúzó; piuă de usturoi; Knoblauchbrecher/mörser. 1754: 1. fokhagyma törő | Fokhagyma törő nro 1 [Borsa K; Told. 51, 53].

fokos I. mn 1. cu ureche (de ac); mit Öse. 1759: egy fokos tőt elővévén arra sokat berbetélt [Altörja Hsz; HSzjP].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *balta* fokos; toporás; Fokosch. 1817: Egy Fokos Balta ... Két Katzor [Mv; MvLev. if]. Simonffi Joseff hagy. 8] * ~ *csákány* 'ua.; idem', 1787: egy fokas tsákány régi és avatag Dr. 15 [Mv; i.h. Csiszár György hagy. 5.] * ~ *szeke* 'ua.; idem'. 1585: Gacho Istwan Bachy* vallia hatra fordula Nag hertelen ez Caspar fogolj mas Egy Legenniel .. Caspárnal egy Nagy Teolgyfa vala, Az Masiknal egy fokos zekerce [Kv; TjK IV/1. 478. — *A várossal tőszomszédos Kisbácsból való].

3. kampós; cu cîrlige/cuie; hakig. 1694: (A szoba) fa oldalán v(agy)o(n) ket regen festet Fogas edgyike fokos masik fokai hejaval [Kővár; JHb Inv.].

4. ~ *vas* 1723: Fűrés malomhoz való három darab fokos vas [Koronka MT; Told. 29/2].

5. ? vastag; gros; dick. 1679: Fűrészelt fokos fenyő deszka 17 ... Közöns(éges) fenyő deszka 148 ... Vásár helyről hoztak Közönséges, fűrés fenyő deszkat nro 100 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110]. 1852: A pallo részint fokos, részint szél deszkával padolva vgyan kopott, de még használható; ennek 4 vékony oszlopokon nyugvó fenyő gerenda karfája régi, de még jó, csak oszlopai mozdultak ki helyökből [Km; KmULev 2].

Az erdélyi köznyelvben a könyvre vonatkoztatva 'testes, vastag' jel-ben használatos e szó. Feltehető, hogy a régiségben más vonatkozásban is ismeretes volt e jel. Megjegyzendő: csak a MTsz szótározza U-ból, és éppen a könyvvel kapcsolatban, a 'vaskos' jel-t.

II. fn toporás; Fokosch. XIX. sz. eleje: Egy rezes Fokas. Egy fekete fa nyelű, fejér rézzel

készített Fokas [BK Inv.]. 1846: kezibe lévő fokosával vagy kettőt ütött Darvasra [Dés; DLT 530/1847].

◇ Hn: 1804: Az Első Fokoson fejjül. A Fokoson fejjül (k) [M.fülpös MT; EHA].

Alkalmasint a fok¹ 7. jel. -s képzős származékával alakult hn-i szárm.

fokoz (vmilyen szerszámnak) fokot készít; a face muchie (la o oarecare sculă); (ein Werkzeug) mit Nacken versehen. **Szk:** fejsze ~ni. 1735: Fejsze fokozni valo vas [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171].

fokú 1. gerincű, sarkú; cu cotor; mit ... Kante (eines Buches). 1801: Egy Aranyas foku Frantzia kötésű könyv [Vargyas U; CsS].

2. lépcsőfokos; cu trepte ...; mit ... Stufen. 1743: egj tiz foku vagj lépcsőjű cserefából való karfás grádistska [Boroskrakkó AF; BfR VI]. 1772: Ezen Épületnek egy Ajtaja nyílik nap keletről, mely Ajtó előtt négy fogu fenyőfa Dész-kából való Garaditsatska vagyon [Szászfenes K; BKt Mikes conscr.].

fold foltként rávarr, foltoz; a coase ca un petic; flicken. 1567: Anna Koach, vxor Caspar(is) ispan de Maythyn iur(ata) fassa est, Quod presens fuisset quan(do) Vargane ad Helenam hys dictis adysset Embersege az hogy az gylchot az en ladambol ky wewtted elmetelted es Vrad ingere foldottath (!). Cui respondisset Helena Hazucz benne ... mert en sem mecczette(m) sem wewtted, hane(m) a mith az en vram ingere foldotta(m), te attad [Kv; Tjk III/1. 69]. — L. még *fold* al.

foldat 1. foldoztat, foltoztat; a pune să peticească; flicken lassen. 1703: az en Anjam nem hogy örökseggel josszággal penzel bírna, de megh az mindennapi kenyeret is en adom az szájában en ruházom csizmáját en fodatom [Kv; Pk 6].

2. foltként rávarrat; a pune să fie cusut ca petic; als Fleck (dar) aufnähen lassen. 1572: Anna Bakony Balint zolgaloia Azt vallia hogi tawaly Nyarba ... valamin haborottak volt eoze Lakatos leorinch lakatos peternewel ... hallotta leorinch Azt Mongia volt peternek, Roz eb vgy chapnalak Archwl ha Embersege(m) Nem Neznem Minden fogaid ky hwlananak Az vtan Massor valo haborgasokban aztis Monta, Roz Azzoni, roz eb ki Mechete(m) az Nyelwed es az alfeledre foldato(m) [Kv; Tjk III/3. 30]. 1573: Nerges peter Azt vallia hogi ... az vchan Megan volt lakatos peterne leorinch ky Jeot es Azt Mongia volt, Te lator te koffa (?) Eb vagy ky vonatom Nyelwedet es az alfeledre foldatom [Kv; i.h. 248].

foldgat javítgat; a repara migălind; herum-bessern. 1595: Hogy Imre fel tisztítottta az koch-nyat, és Acz Ianos, szogeszte le az deszkakat aztalokat, padokat, kiken az szakaczok czelekeze-nek ... Hogy meg czjnalitta és Egyebetis ot foldga-

tot d 12 | foldgattam az Fockhazban (!) ... vöttem Ianos Waidatol 2000 sendely szeget p(er) d 60 | Olah Demeter Tapasztotta azt az 1. faalt, es az 2 zobat belől kiutul foldgatta felesegestől harmad napig d 60 | Az Hid kapuban valo czj-nalगतas Padimentomoztak meg és foldgattak (!) az Hiduczaj kapú belj hjdát, (; vöttek az könet az Tanacz haz elől ;) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 135, 150, 244 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

foldgatás javítgatás; reparare; Herumbessern. 1595: foldgattam az Fockhazban (!) Attam az fokhazban az Bűdös szobaja felet És pituarahoz valo heazatnak foldgattasara, az meg az Wr Isten adgya, hogy köbel rakattyúk, mert nyiluan igen hituan, mind az ket szoba: 50 lecz szeget p(er) d 6 | Vittetem a Cigant ala, mellyekkel czj-naltattuk az kaszasok szérszamat: Czj-naltak és foldosztak 80 kalapacztot, igazítottak: 28. ütöt: 21 kazat foldoztak. Vöttem az fold-gatashoz 1 sing vassat p(er) d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 150, 272 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

foldgattat javítgattat; a dispune să se repare; herum-bessern lassen. 1595: Zekel Palint az Darabant foldgattatta az Varos kis kúciat: 1. Első Tengelt czj-nalt Kerekes Mattyas d 12. Maarok vasert attam d 12 Gyepleert d 4 Istuan kóuacznak attam töle ... d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 313 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

foldott 1. megigazított/javított; indreptat, reparat; ausgebessert. 1869: Molnár János remeket Bé mutatja vizsgálás véget ... III a Fazék File Fodot Büntetese 20 Kr [Zilah; ZFaz.].

2. '?' 1828: (A) Czéh Gyűlésében határozatott hogy ennek vtánna az festett korsot az fodott és az fedeles korsosn kívül, tsepegtetni nem szabad 1. forint büntetés mellett [uo.; i.h.].

foldoz 1. foltoz, vmire foltot varr/vet; a petici/cirpi; flicken. 1570: Cristina Kadar Imrelné vallyia, hogy Egy Nap Mentenek volt eok ketthen Belger peternewel Zeoch Gérgh hazahoz valamý hythwan gereznayert melliet Annak eleotte varga fereneczne adot volt foldoz(ny) oda [Kv; Tjk III/2. 158]. 1584: Hegedews Georgy feleségestől valliak hogy sok ideig lakott mellették Zabo Cato, ... foldozot es Azzalis eletet kereset | Margit Sos Mathene vallia, azt monda hogy Horwat Istwa(n)t latta, Mert egy dolma(n)t vlt volt hozza foldozny [Kv; IV/1. 223, 336]. 1630: Szabo Marton foldozot mind ennekem sarut, Mind penigh az Inasnak s mind Uramnak maganak s Aszoniom-nakis foldozta Czizmáját de uy miuet en nem tudom hogj mielt volna [Mv; MvLt 290. 221a]. 1765: Sztávár Vaszi ha mentis nem masuvá hanem a határa aratni ment az Embereknek vagy fodozni mivel varga mestersegetis tud [Mezőzál TA; Mk VII/6]. 1802: bé jöve ... György az Inge után, melyet a' Dajka várrott vagy foldozott [Mv; Born. XXXIX. 53 Parhan Sára (21) szoba-leány vall.].

Szk: *csizma ~ni.* 1824: Lajásnak tsizma fodazni 1 Rf 20 xr ... Lőrintznek tsizma fodazni 24 xr [Kv; Pk 5] * *saru ~ni.* 1596: Az Lamekre ualo költségh. attam saru foldozni f — d 10 [Kv; Szám. 6/XXIX. 84 Bachi Tamás sp kezével].

2. megfold; a cirpi/lipi; flicken, bessern. 1843: foldoztam egy nagy zsir olvasztani valo űstet [Szászrégen; TSb Kreisel Sámuel kezével].

3. (meg)igazít/javít; a reface/indrepta/repara; richten, bessern. 1573: Zekel gergy Azt vallia hogi az haz heazatis (így!) foldozta Keore Ianos holta vtan [Kv; TJk III/3. 223]. 1588: Keozep Kapuban Sarampot meg foldoztak* ... Vittenek valami Sendel zeget Capukhoz foldoznya 500 [Kv; Szám. 4/III. 29 — *A cigányok]. 1592: 2da Marty Az tanachi hazban uitettem 50 Teglat, melliet az also hazban padimentomoztatam fel foldozni d 8 [Kv; Szám. 5/XIV. 138 Eppel Péter sp kezével]. 1595: 21 kazat foldoztak

Vöttem az foldgatoshoz 1. sing vassat p(er) d 8 [Kv i.h. 6/XVIIa. 272]. 1650: uytottam s foldoztam egy kepet ramastol az Azonyom hazaban | Foldoztam egy aztal labot [Kv; AsztC]k 57b, 60b]. 1666: foldoztam egy ablak ramat az auditoriumhoz [Kv; i.h. 80b]. 1842: Az Ház fedele szalma, régi, foldozni kell [Felfalu MT; DE 2].

Szk: *ablak ~ni.* 1589: Ablak foldozny a deakok (így!) az Auditoriumokba, attunk papirosra f. — d 5 [Kv; Szám. 4/IX. 18] * *kasza ~ni.* 1621: veőtwnk ... Egy sing dopszaj vasat p(ro) d 18 kasza foldozni [Kv; Szám. 15b/VII. 23] * *hemence ~ni.* 1585: az aggyagtol melyet a Scolaban az kemence foldozny niomatútk attunk egy embernek a ky megh niomta d 5 [Kv; i.h. 3/XIX. 40].

4. tataroz; a repara/renova; instandsetzen, reparieren. 1593: Kwmyes Peter foldozot az kaianto patakon walo kw hidon, masod magawal egy nap fizetem f — d 40 [Kv; i.h. XXI/5. 28]. 1715: gátnak valo fát nem találunk ... Istrásán vagyion mint egy 60 szekérnyi .. az is csak gát borítéknak jo, de hogy az szakadást fodozuk véle igen rövid [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1774: Ujjolag semmit nem építettek, hanem 'a romlott épületeket földözták, és foldoztatták 'a Jobbágyokkal [Szentdemeter U; LLt Vall. 125]. 1840: Görgény* ... Gyalagassal Czigány házakot foldoztak [Born. XXIVb. — *MT].

Szk: *zsilip ~ni.* 1872: Mallom Rénovállására fűrészelt Fák ... Zsillip foldozni deszka 12 Szál 2 ölös öle per 10 x [TSb 38].

5. kb. pótolgat; a completa/intregi (incet); nach und nach ersetzen. 1782: a régibb Allodialis Szőlők is pusztáson jöven által ... eő Excellenciaja birodalma alá, azokatis azon sok felől hordott kés alja fákból és Szőlőkből foldozták, építették és állították helyre [Dombó KK; JHb XIX/22. 9].

még *toldoz-foldoz* al.

foldozás 1. foltozás; peticire; Flicken. 1597: Lameknek az Bógaty Miklos fianak ... Az Mentelenek foldozasatwl az zabonak ... —/12 | Az wa-

ross Satorat ... B. wram w kegelme hagasabwl feoldoztadtam (!) meg Zabo Miklosnak adtam az feoldozasatul (!) warrogatasatwl ... /05 [Kv; Szám. 7/XIV. 8, 36 Th. Masass sp kezével]. 1600: Az Azzonjnak ki az tehent fey sarja foldozasatól attam d. 3 [Kv; i.h. 9/XIII. 15 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1674: az szöcznak (!) palastya foldozasaert Katonak de: 15 [Beszt. körny.; Törzs]. 1725: Egy űstnek fodozásáért d 27 [Ap. 2]. 1740: Styirbulnak ... A Csizmája Fodozásáért [M.köb-lös; RLt Rettégi DiarOec. 7]. 1756: Molnar Martinak (!) Csizmája fodozasara* xr. 11 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 54b. — *Uo. fennebb foldozás alakban is!]. 1797: A Kondernak és Kasztrolnak fodozásáért Dr. 54 [Szilágyság; IB IIIB. CXLV. Fasc. 22].

2. toldozás; cirpealá; Flickerei. 1585: Die 14 Marty Az nagy harang Zya foldozassatol attunk Zigiarto Balintnak f 0 d. 5 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]. 1588: keouetkezik az Louakra ualo keoltsegh. 12 die Januáry fizettem az Zigiartoknak fékek foldozasaert d. 24 [Kv; Szám. 4/V. 36]. 1698: az Harang Szijjainak fodozására fizetem Szigyarto Gasparnak || 34 [Kv KvRLt I.C. 8: 13].

3. (meg)igazítás/javítás; indreptare, reparare; Ausbesserung. 1579: Az 30 Nouember az Gywtho martonnak kwműesnek fizetem hog az plebanos hazan az ablakban kerezst es poganakat es egyeb sok foldozast chenalt f. 6 [Kv; Szám. 1/XVIII. 38]. 1585: fizettünk ... Ach Antalnak az hiazas mywetol ... f 5. Ite(m) az boltak felet hyazassa awagy foldozasatol az legeneknek attunk d. 10 [Kv; i.h. 3/XIX. 39]. 1592: foldoztattuk Erasmus Vram p(rae)dicator Kemecezeit Nyredekert es foldozasser Attunk fazakas Simonnak d 16 [Kv; i.h. 5/XIV. 25 Eppel Péter sp kezével]. 1600: ket záar foldozasatol, es ket kolch chinalastol attunk Lakatos Balintnak d 32 [Kv; i.h. 9/IX. 27]. 1693: A Templom Ablakainak foldozására valo füvegekről requiraltassék Tiszt Nemes Samuel Uram [Kv; SRE I. 11]. 1717: Hidas alá valo öreg hajo vagyion kettő, egyike még, foldozással szolgálhat kevésse, a másik nem jó [Dés; DLt 504]. 1756: Deszka .. kapuknak fodozására ment föl Nro 10 [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

4. tatarozás; reparare, renovare; Renovierung, Instandsetzung. 1581: vottam esmeg az Malom-haznak foldozasara 400 sendelt zaszt p(ro) d. 11 Tezen d. 44 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chanady Thamas mb szám.]. 1587: Meg Septemb: vittének volt valamj eoreg szal keoweket az Nagi hid laba foldozasara [Kv; i.h. 3/XXX. 44 Seres István sp kezével]. 1613: Az serfezeo haznakis ke! keves foldozas [HSzj *sörfőző-ház* al. — L. még i.h. *udvar-ház* al.]. 1647: Vagion az Czürös kerten túl ket barom Akol sövenj kapuja, sövennyenek foldozas kel, mivel nehul roszas [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1692: Ezen kö-konyhanak körös környűl valo sendelyezese meg lehetős, imit, amot a szel meg szaggatta, fodozas kevantatik rajta [Görgényszimre MT; JHb lelt.]. 1774: Balint Uram Tisztartóságában az Palatát ujra Sendejesztette ...

Jobbágyok építetek hasonló képpen az Epületekben való toldozások vagy foldozások azok által mentenek végben [Mocs K; Ks Conscri. 73]. 1817: vagy az Ujj Malom . . . Silipje imitt amott foldozást kíván váluji meg lehetőséek [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.]. 1821: A Nagy Fogado Istálojának fodozására 1000 Praestyla Szeg [Déva; Ks. 105. 137]. 1877: A csürnek megfedése mely fodozásnak nevezhető, . . . későbbi időre halasztatott [Burjánosóbuda K; RAK 113].

Szk: ~t tesz tataroz. 1771: Hogy az el mult Nyáron lévő kicsin vizben nem forgattak azon Malmok, oka volt a' Silipnek roszszasága, sőt némeljik Kéréknél egj csep* sem volt, vgj a' Gátis semmire valo haszontalan, mig nem Sövényfalviakul az eleinteken jól meg kötöttük s meg igazítottuk, s a' Silipeken is holni foldozásokat tévén, jól forognak [Sövényfva KK; JHb LXVII. 174. — *Tollban maradt: víz].

I. még toldozás-foldozás al.

foldozgat 1. foltozgat; a tot cirpi/petici; (herum)flicken. 1584: Sophia Varga Simonne vallia hogy kenegetet minketis es foldozgatot, s azzal élt ez Zabo Cato [Kv; Tjk IV/1. 223].

2. javítgat; a repara; herumbessern. 1597: Az Azzonnepek feredeo hazokban, az kementze mellieket, ezen Dabo Leorintz viollan chinalta, es egieb tatarozas is volt raita attam f — d 25 a' Kementzeben beleolis foldozgatot attam f — d 8 [Kv; Szám. 7/XII. 25 Filstich Lörinc sp kezével]. 1600: Fazakas Ambrus hogi az scholaba kemenczeket fodozgatot . . . fizettwnk d 31 | Az keomiuesnek . . . hogy egiebwttis foldozgatot fizettwnk f 6 d — [Kv; i.h. 9/IX. 28, 45]. 1621: Az kett Acz György foldozgatot a nagj Templomon [Kv; i.h. 15b/IV. 11]. 1670: az udvarbiro az Varat felől foldozghassa [Tövis AF; Born. XXXIX. 50]. 1789: Egy Mihaila nevezetü idegen Malom Mester vetődven ide . . . annyira meg igazította a malmot s Gáttáyt foldozgatta, hogy az elmúlt 1788dik Esztendő(en) három kövei forogván sok jo hasznót vett belőlle [Désfva KK; Gyl.]. 1796: (A) kerteket fodozgatta belőlle* [Retteg SzD; Mk. — *Ti. az erdőből]. 1844: Az Istalót . . . tsak mi szolgálatban foldozgattuk, mostis tsak támogatva ván fákkal, es az oldala deszkával és kereteléssel [Abafája MT; TSb 22].

foldozgatás javítgatás; reparare; Herumbesserung. 1600: Hoztak feowent 12 zekerral padimontom ala, es ket ablak fel rakatasra, es egieb foldozgatasra f 1 d 44 [Kv; Szám. 9/IX. 45]. 1835: ithon . . . a sokféle csonkaság fodozgatására mindennap hajnalról estveig futni valam valoba vala s van [Zsibó Sz; Wlt Kelemen Benjamin lev.].

foldozhat foltozhat, szabad foltoznia; a putea petici, a avea vole să peticească; flicken dürfen. 1677: az Foldozo Vargakis a Piaczon, es az Uczako(n) le ne ülhessenek, es ott sarukat ne foldozhassa(na)k [Kv; Céhir. I. 17].

foldozó 1. foltozóvarga; cizmar cirpaci; Flickschuster. 1640: Molnár Mártonnének vagy az egy öccse, afféle foldozó, . . . Varga Andrásnak híjják [Mv; MvLt 291. 233a—51a átirásban]. 1677: az Foldozo Vargakis a Piaczon, es az Uczako(n) le ne ülhessenek, es ott sarukat ne foldozhassa(na)k

Hogyha penigh ez ilyen foldozok nem a Varos taglaj keozzül valok(na)k talaltatnak, hanem budosok, Felesegh es evróksegék nem leven, semmi keppen ne dolgozhassanak, seot az Varosban is az illyeneknek lakni ne legyen szabad [Kv Céhir. I. 17].

Szn. 1631: Foldozo Andras [Mv; MvLt 290. 59b].

2. javítgató mesterember; mester care repară; Herumbesserer. 1590: Az keozepseó selljer hazra az mith keölteöttem. Hozattam egi Zeker agiagottam fl. — d. 14 Niomasatol es fel tapasztasatol attam fl. — d 50. Az Kemeni heazni ueöttem cherepeth fl. — d. 22. Az foldozonak az kj megh foldozta az heazatot fl. — d. 16 [Kv; Szám 4/XIX. 18].

Ha. 1787: Foldazó [Pálos NK; Hr].

foldozott 1. foltozott, foltos; peticit; geflickt, ausgebessert. 1611: Egj zeöld viselt foldozot taiftota zoknia sima keöttes rajta az alia keczer hant es hat apro karika raita | Egi foldozott jo derekalj [Kv; RDL I. 88, 90]. 1615/1628: Kis Anna harmadgiara . . . Egi viselt gránat foldozot szokniabol tartozik az Apia fordítani . . . f 1 66 [Kv i.h. 96c]. 1655: Egy gyapottas fel köteött abrosz foldozot d. 60 [Kv; i.h. I. 29]. 1733: holmi aprolekos rongjocskákkal egj viseltes és foldozot veres Csuitár [Hacezsel H; JHb].

2. cirpit, lipit; geflickt. 1622: Egj eörög Angliaj io tal. Egj keözep foldozot tal [Kv; RDL I. 119]. 1627: Egj foldozot serpeneo, 3 labw f — d. 15 | Egj foldozott Vas rosta tt f. — d. 25 [Kv i.h. 134].

3. (meg)igazított/javított; reparat, indreptat; repariert/instandgesetzt. 1625: Az Alpret Malomról valo Regestum . . . Az egyk korong karika regi foldozot leuen el töröt es nem foldoztathattak meg [Kv; Szám 16/XXXII. 2]. 1692: vagy az hitvan foldozot paraszt kalyhabul csinalt ő kemencze [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1817: Talaltatik a Malomban egy 36 vékás avatæg, és fodozot szuszék, Vas Reteszszével [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8—9].

I. még toldozott-foldozott al.

foldozóvarga lábbelijavító mestérember; cizmar cirpaci; Flicker, Flickschuster. 1592: Zeoch Palne, Margit Azzoni vallia: Zeoch Janostol hallottam hogi ezt mongia vála az tánach haznal mikor varga Gaspar az tanukat be aggia vála te foldozo varga nylyan valo orr vagi mind felesegesteol, kit az egez zomzedasag jól tud hogi tes (!) az vagi, mert ha ne(m) volnal, tudua or felesegedel ne(m) laknal [Kv; Tjk V/1. 291]. 1603: Varga Balint foldozo varga [Kv; Tjk VI/1. 777]. 1653: egy

foldozó varga, Török István [Mv; ETA I, 152 NSz]. 1677: Ismet az Foldozo Vargakis a Piaczon, es az Uczako(n) le ne ülhesse nek, es ott sarukat ne foldozhassa(na)k, hanem az Varos nagyob, vagy kisebb Kapui mellet dolgozzanak, holot Fegyverek vellik levén, eorizeok helyenis legyenek, illendeo vigiazással jele(n) legyenek, es semmi u saru művet ne gyakorollyanak, hanem csak tulajdon az Saruk(na)k foldozásával (így!), azaz, szakadozt sarukra aprolek beoreoket fel varvan, magokat es hazok nepet taplalni kenszeritessenek, az megh világositott büntetes alatt, es ismet egy szolgatis ne tarczanak [Kv; Céhir. I. 17]. 1785: egy két hitványság foldozo varga kivévén minden mesteremberekkel fogyatkozik [HSzj mesterember al.].

Szu. 1595: foldozo varga Georg [Kv Szám. 13/VI. 24]. 1675: Martinús Foldozo varga [Kv; Tjk VII/2. 284]. 1623: Foldozo Varga Miklos [Mv; MvLt 290. 32b].

foldoztat 1. megfoldoztat; a pune să peticească, a petici; flicken lassen. 1591: az Zakachy foldoztatott keett was fazekatt f d 8 [Kv Szám. 1/V. 19]. 1595: foldoztattam az Varos 4 Ohn Taalat Sixtúsnal, miért hogy az karimaioiok mint fel zakadot vala d 28 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 139 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1675: Az Sütő hazhoz Sztakat foldoztatva(n) attam az Sztia foldozonak f — d 12 [Kv; i.h. 35/I. 30].

2. (meg)igazított/javított; a pune să îndrepte/repere; ausbessern/reprieren lassen. 1581: 27 Marty hogy Az Kysz Templom fellet foldoztattanak attam 100 sendel zeget d. 4 [Kv; Szám. 3/IV. 15]. 1590: Esmeg foldoztattam 4 Kemeczet az varos haazaban fazakas Ambrusnak attam 14 Kahliatis adot fizette(m) f. d 80 [Kv; i.h. 4/XXI. 7]. 1801: Tudom azt világosan hogy a' Mlgs Beldi Antalné Aszszony ő Nsga Also Járai Malma gátja építésétől fogva azon helyen van, hol eleitől fogva volt mellyet az ő Nga Tisztye az viz szaggatása után foldoztatott [A.jára TA; BLt 12 Ferentz Pál (25) zs. vall.].

3. tataroztat; a dispune să fie renovat; instand-setzen lassen. 1583: Ackoron Ismett foldostattam az massahazatt attam az Achynak tolle d. 32 [Kv; Szám. 3/IX. 9]. 1621: Foldoztatua(n), az Nadas felseő hidgiat veottunk hozza egy nehani zalfat f — 12 [Kv; i.h. 15b/VIII. 13]. 1774: Ujjolag semmit nem építettek, hanem a romlott épületeket földöztták, és foldoztatták 'a Jobbágyokkal [Szentdemeter U LLt Fasc. 125]. 1819: ne szegesztessen, és ne foldoztasson hanem tsináltasson kő falat [Kv Pk 2].

foldoztatás 1. toldoztatás; cîrpire, innădire; Flicken. 1699: Az harang Szijjainak foldoztatásáért fizettem Szigyarto Istvannak // 42 [Kv; KvRLt I. C. 8. 19].

2. kb. megigazított/javított rész; parte reparat; ausbesserner Teil. 1801: Az foldoztatás el vágattatása előtt, az ... Oh gát, meg volt két esztendővel | Tudom azt is nyilván hol vágatta-

tott, hányattatott el az Mlgs Beldi Antalné Aszszony ő Nga birtoka alatt volt gát foldoztatása, mellyet az árviz meg szaggatván, azon tsonkaságot kívánta az Aszszony ő Nsga ki foldoztatni, azon hely pedig a' hol a' foldoztatás esett más fél ölnyi [A.jára; BLt 12 Várad Márton (39) zs. vall.].

fólium 1. levél; foaie, filă; Blatt. 1584: Viczey Caspar vallasa es Barat Peter vallasa ide eleo vagion A masodik foliúmon megh Irwa, Iollehet ky vontam* [Kv; Tjk IV/1. 290. *Valóban előbb, a 286. l-on ki van húzva a két vall.]. 1687 minden foliumok Aritmetikai Coták alá vétettek es nemely dolgok is Abece-i bötükkal jegyeztettek megh; hagi annyival is hamareb megh lattassék keresetb(en) levő dolog [ÁLt Urb. I. 2].

Alkalmasint ide vonható a köv. kijegyzés is: 1589 Vadnak valamj poszerlasok (!) megh Er f 10. Negi Tuczán Czimmer keo megh Er f. 8. Harom Gamaho valami Amatistekkel f 2. Kct skatula foliomok (!) valet f 2 [Kv; Inv. I/2. 46 Pekreczy Anna Desi János ötv. özv. inv.].

2. ? a drágakő tüze; focul pietrei scumpe; Feuer des Edelsteines. 1624: Ezust Marhabol Jutott Andorkonak Egi Rubintos Giwreő melj nio(m) Egi Araniatt az foliuma meg vessett az keouenek bechultuk ad f. 3 d. 50 [Kv; RDL I. 123].

3. '??' 1823: Zöld aranyos Török materia szoknya, megyszin tafotával béllelve, hozzá való fél rőfös szélességű aranyos Csapke, szines foliummal, és frindellivel varva, ehhez való váll, paszománytyával [LLt Csáky-per 601. L. 1].

fólium-arany aranyfűst/fólia; foaie/foiță de aur, Goldblatt/folie. 1679: Metelessel, folium Ezustel arannyal festekkel czifrazott egyges szék nro 2 | Az mester gerendán két helyen Szarvasnak az Szarva, melljek függő lanczokkal együtt veressen vannak festve Aghainak hegyei folium aranyas; mindeniken zöldel festet, folium ezüstel arannyal czifrazott, harom harom rosas darab vas abroncz nro 2 (I-ras czimeres. Tablajoko(n) ez Anna Bornemisza Dei gra(tia) Tran(sylua)niae Principissa etc. Siculorum Comitissa:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János Inv. 18, 49].

fólium-aranyos aranyfűstös/fóliás; cu foaie/foiță de aur; mit Goldblatt/folie. 1679: A mestergerendán Szarvasnak az Szarva Againak hegyei folium aranyas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18. A teljesebb szöve. fólium-arany al.].

fólium-ezüst ezüsfűst/fólia; foaie/foiță de argint; Silberblatt/folie. 1679: Metelessel, folium Ezustel arannyal festekkel czifrazott egyges szék nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János Inv. 18]. — L. még fólium-arany al.

fólius levél; foaie, filă; Blatt. 1774: (A) beirt levelet kiszakasztottam De akkor mindjárt oly helyre tettem volt, hogy soha reá nem akad-

hattam ..., hanem a napokban lévén szükségem egy missilis levélre, sok fasciculusokat felhánván, kezembe akadott. Mely foliusokra ezek voltak írva*] Ezek voltak azon két vagy három foliusokra írva [RettE 327, 329, — *Köv. krónikás feljegyzések]. 1806: Conscriptio Taxája. Az Első Foliusért xr 50. Az azután következő 62 Foliusokért fel vévén egy foliust a xr 24 teszen in Summa Rfl. 27 xr 36 [Mv; Ks 92].

folnagy 1. falnagy

folt 1. ták; petic; Riest. 1734/1784: étzer olyan Labravalója volt, hogy egy Tisztességes fotot nem vallaszthattanak volna belőle [TKI]. 1736: Az dolomanyomhoz nadragomhoz nem azt az posztot hoztak el fotnak, az mely kellett volna [Ap 4 Apor Péter feleségéhez]. 1756: Vagjon holmi dirib darabb rongj és fót [Nagyrápol H; JHb XXXV/35. 24]. 1859: Egy bekötőre fot és fel ránto 20 xr [Kv Újf 1].

Szk: ~ *nak való.* 1679: Fotnak valo, roszt, dirib darab kódmén [Uzdisztépér K; TLt Bajomi János inv. 82–3]. 1693: Andrisnak ... Valami fotnak valo poszto [Ne; DobLev. I/38.10]. 1752: egy vázson szácskóban áféle haszontalan moj étte vállak, és dirib darab fotnak valo posztok [Brassó; Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1791: két Darabatska Foltnak valo kanafász [Nagyercse MT; Told. 36].

Sz. 1776: A nemesség Contributioja iránt valo közönséges hir hogj bé nem tölt áldassék az I(sten)-nek neve érette.. Hogj pedig a Szegénység terhe nem hogj könnyebbülne hanem inkább nevededik azt akár melj jo lélek sajnálhattja, mivel igazsággal irom, hogj igazan hivatik most a szegenység szegenjségnek mivel olj szegénj hogj nem hogj Zatsko penzre Zatsko Penzt tehetne de meg fotra fotot se tehet és Falatra Falatot az szájában mivel nagyobb resze(ne)k maris nintsen hogj mit egjék [Négeríva SzD BfN Bánfi Péter lev.].

2. patá; Fleck. 1773: az úrfi .. egész ábrázatja és teste veres és kék foltokkal volt megrakva [RettE 294]. 1789: Egér szőrü lo, ... homlokán fejeér csillag és orrán fejeér folt [HSzj 170].

3. pecsét; patá; Fleck, Klecks. 1637/1639: 1. vj f-ejer Skarlat szeonyegh, folt eset bele — f. 12 [Kv; RDL I. 111].

4. kb. tákolmánydarab; bucatá pentru cîrpeală; Stück vom Flickwerk. 1771: (A) Gátnak hibái és jukai, ugj a' nagj silipnek el törött talpa miatt nagj jukak esvén, vgj a' több silipek több dirib darab foltok lévén azoknak sok jukai között ugj el ment a' viz, hogj még annyí sem ment a' kerekre, a' mennyi egy jo víz ivo kártyán keresztül térne, melj szerént nem volt mod hogj a' kereknek foroglassanak [Ádamos KK; JHb LXVII. 166].

5. ~ onként a. kb. foltszerűen, foltokban; in petice; in Flecken. 1722: Az ház megett egj nagj darab gyümölcsös kert, foltonként vetemenyezni való helyly vagjon benné [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1]. 1732: Wagyon a . Nemes Vávar ház helyly ellenben a Verőfény oldalban, edgy nagy Gyümölcsös kert,

vagy Bongor, . kivált az allyán, s egjebüttis fótónként feles Szilva, sűrűn, Alma, és Diofa, Medgyfa [Szászsztyjakab SzD; TSb 51]a hazak oldala, kívül, belől szépen meszelt, szegeletei fotonként fekete festékkel szegeletesen alternativ czifraztattak [Nagyida K; Told. 11/70]. 1739: Tudok sűrű kökény rusnya bokrokat foltonként ezeken a réteken a kis Szamosig bé, melyet a Mgs Kornys Vrak tisztiei irtattak ki [Dés; Ks 28. V]. 1791: ezek is nem formás Erdők, hanem fotonként Irottványokkal telyes bokros dirib darab szakadások [MNY XXXVIII, 53 *aszalvány* al.]. 1843: azon használható fű az olta nem nőtt — hanem ha foltonként muhar, s ezt ha valaki lopva foltonként marhái számokra le vagdalta [Körtvélyfája MT; LLt]. 1850 k.: kövecses meredek hely ... foltonként suvadozás [Miklósfva U; TSb 9]. — **b.** nyilanként; pe parcele atribuite prin tragere la sorț; in durch Los zugeteilt en Feldstücken. 1831: akkor az Udvar számára foltonként az erdő le vágattatva volt [Náznánfva MT; Berz. 21.]. — **c.** darabocskánként, darabocskákban, *táj* fancsikánként, fancsikákban; in bucățele; in Stückchen. 1800: magamis láttam diribb darabb égett Leveleket, mellyek foltonként meg maradtak [Torda; KvAKt Mss 363]. — **d.** csoportonként, falkánként; in grupuri; haufen/triebweise. 1620: Mjert hogi sok karokat latnak carosul az foltonként valo Cziordak miat ... senkj semmi fele Barmat az keozeonseges Cziordan küiwl ne Jartassa: Mert valakj magha paztoraval eöriztetj ... azt Tiz forint birsággal megh bwntetik [Kv; TanJk II/1. 295].

6. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: a. ? egy foltocska/foltocskányi, egy foltocskára való; pentru un petic mic; für ein Fleckchen (reichend). 1733: Edgj darabatska folt Csemellyet [Marossztkirály AF; Told. 2]. — **b.** egy csepp/cseppnyi; un pic; ein Tröpfchen. 1717: miut hogj magam sahuva felé nem mehetek, annyira el ronsolt az pogany es azon küvüls csak egy folt ruhám sem maradot, ugj az több Atyafiaknak, hanem ide vontuk magunkat mind Nagybányára és itten nyomorgunk, s egytülis mástul is vgy kerünk magunknak ocaka hitvá(n) öltözetet s vgy vagunk [TL. Mikolay Judit Teleki Mihályhoz]. — **c.** csordányi; de o cireadă; eine Herde (groß). 1600: Thiborczy Mihaly . vallia: Az mezesen* Innet hattunk vala ábbol az folt barombol harmat el [Kv; Tjk VI/1. 427. — *A Meszes hegység Zilah táján]. 1634: az harom folt Juhomat, diznaimat hagiom ... egyket az Posoni Collegiumhoz; masikat à Zombatihoz*; Harmadikat az nagy Georyhez* [Wass 73/1 Czegei Vass János végr. — *A nagyszombati kollégiumnak. *A győri kollégiumnak]. 1638: az mikor kiuantatik, eő Naga kegims parancsiolattyara, egy föltt Marhaianak eő Naganak (:Geőbeőly marháknak tudni illik:) azon rész határon esztendeönként hellt adok, és azoknak ott való legeltetésekett nem ellenzem, [Beszt; Ks 90]. — **d.** falka, sereg; turmă; Trieb. 1681: Az havasokon* penig szoktanak legh inkább, az Szász yarasi

es szasz sebesi videkek Esztenakat tartani, kik között leg inkább szokot ilyen rendel valo usus observaltatni; Ha őszszel a' havasi Esztenako(n) foltos Juli marad fen, minden folt Juhtol szoktanak adni ötven ötven pinzt [VhU 56. — *Vh környékén]. 1709: oly példa nélkül való hideg és rettentő szél támadott hóval elegy. Debrecen táján egész főt johokat paculárostól megölt [TT 1890. 757 SzZsN]. — L. még előbb e. al. az 1634-beli adalékok.

7. kb. darabocska, nyilacska; bucățică; ein Stückchen 1824: a Nyergesbe három főt erdő [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 130].

Hn. 1683: Az Fót erdő alatt [Nagyfalu Sz; EHA]. 1758: Az App Aga oldalb(an) az folt erdő(en) [Egrespatak Sz; EHA].

8. kb. táj darab (kender-mértékegység) de o depănătoare; eine Haspel(viel). 1687: az egész Joszagban, minden egész ház nép (az ighen szegenjen, özvegyen ki csak orsojával tartja magát, es Selleren kívül:) tartozik egy-egy főt fonalat meg fonatni az Var szükségére melynek szószit, Lenit, Kenderit az varbol szoktak ki adni Minden egész örökséges ház nép egy egy főt fonalatis tartozik fonatni, hasonló keppen az fel örökséges gazda is ugya(n) annyit; a' var szükségére; de nem a magokból, hanem az Officialisok industriajabol, adattassek nekik szószül es kenderül; mivel a vas Banyakra azis kévantatik [Vh; VhU 71, 201].

A darab 'egy motollányi kender' [DolgD. 1. 61] — A fogalmazásbeli bizonytalanság miatt a kendermunkában a 'nyaláb (12–16 kenderfőnyi mennyiség); legatúra; Bund' jel-sel [i.h. 83] is számolhatni.

foltnyi egy cseppnyi; un pic/o grăunte de ...; ein bißchen. 1710 k.: magamra oly modon fótnyit költtettem [EMLt Vajda lev.].

foltocsa 1. petic mic; Fleckchen. 1814: Egy őtt Esztendő, sőtét pej ki herélt Paripa Lo, mellynek bal szeme fejr, és az Homlokán-is, és (!)* kis fejr foltotska vagyon [DLt 769 nyomt. kl. *Nyilvánvaló elírás egy h.]. 1823: Egy pej Kantza Hátán négy fejr foltotska [DLt nyomt.].

2. darabocska; bucățică; Stückchen. 1746: minthogy az Urfi ő Nga része alábbatska Való ennek gyengesége explealtatik a felső To felett lévő szakodásban lévő foltatskával[A Szőlő végéb(en) lévő verő fény fel méretvén, hosszszasága huszonkét kötel es tizen három öl legalol egy foltotska jutott Mlgs. B Josika Mojzes Ur ő Ng(na)k [Mezőbodon TA; JHb XI/22.8, XI/29.4].

3. Jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: darabocska, nyilacska; bucățică; ein Stückchen. 1773: egy foltotska kaszálo [Vingárt AF; LLt 53/17]. 1814: imitt amott a' határon vagyon egy egy Foltotska közre birato Cseples erdős helyek [Benedekfa Sz; Bet.3]. 1877: egy Foltotska Erdő [Bádok K; BHn 28].

foltocskányi darabocskányi; de o bucățică; ein Stückchen (groß). 1808: az Szekely Györgygtől acquirált kitsin foltotskányi (!) Joszag 11 Forinttal acquiraltatott es az 11 Forinttal vasarlot Joszagotska az Szekely Boldisar kezére ment [Harasztos TA; Borb. II].

foltos 1. foltozott; peticit; geflickt. 1567: Anna Rlta Pauli Bothwos ... fassa est Tunc filia Magdalena dictu(m) hoc fecisset En Maid Meg fogom az foltos gereznath raytad Es ky tollak [Kv; TJk III/1. 94]. 1615: Egi foltos feőnalj f — d. 35. Egi io feőnalj f d. 32 [Kv; RDL I. 97]. 1658: Egy Eőregh nagy meztelen derekalj Est f. 3. Mas foltos derekalj Est. f. 1 d 50 [Kv KJ]. 1679: Foltos vászo(n) csak nro 10 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János lelt. 73]. 1787: Egy foltos Börös Nadrág egy szegény(ne)k adatott [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 7]. 1803: Két szélyből széles Toth kötessel egyben foglalt rojtos végü már foltos Abrosz [Harangláb K.K; Palotay 21]. 1827: egy otska piros foltos Bunda-mejrevalo [Dés; DLt 1261 nyomt.]. 1845: Grajczy Gyuri visel. foltos obszeszes csizmát [DLt 1263 nyomt. kl].

2. foltozott; cirpit, lipit; geflickt. 1627: Vagio(n) Egi Kis foltos wst melliet aestimaltunk f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 135]. 1634: Egi foltos vas serpenyű f —/15 [Kv; i.h. 105]. 1652: Ezen haznak hijazattyi fotosok igen megh avultak [Görgény MT; Törzs]. 1679: Fejér Czipohoz valo foltos szita nro 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János lelt. 59]. 1744: Pléh szivárván foltos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1794: Két más ón tálak, lapos, és fótosok [Kosed H; Ks 78. XVII. 6]. 1876: Egy két Csőjü fotos Palyinka főző üst Sisakostol [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemissza Krisztina conscr.]. 1825: Egy két águ zöld mázas ujj fűtő, mellynek vas táblája régi, és foltos, a tűzhelye téglából valo jo [Dés; DLt 595]. 1842: van még egy kisebb üst foltos [Km; KmLev. 2].

3. (foltokban/foltosan) tarkázott; pestrít; gescheckt, (bunt)scheckig. 1807: Egy 5 Esztendő fejr elejü, feketés foltos hátul, fekete babos szőrü mén Ló Csikó [DLt 856 nyomt. kl]. 1825: ábrázattya foltas szeplos [DLt 736 nyomt. kl].

4. kb. peccéses; cu pete, pătat; fleckig, flecksig. 1670: Zwniekbeöl Jütot az ket kwsebek Aruaknak Egi ueres viselt Zwniek es egy feyr foltos zwniegh [Kv; RDL I. 6].

A jel. valószínűségére nézve 1. folt 3. al. az adalékok.

5. májfoltos; cu pete hepatică/de ficat; leberfleckig. 1582: Borbara hozzw Georgnē vallia, Egkor Jeowe oda hozzam Lucza a' Nireo Kalman Zolgalo leanya ... En penigh mondek Neki, Lucza mikor ennekem az homlokom foltos volt, Nem zolok azert semmith feleolled de volt Akkor ennekem valamint dolgom, De Lucza erre semmit Ne(m) zolt [Kv; TJk IV/1. 42]. 1762: ábrázattya-ból, vagy annak foltasságából, és testenek naponként valo vastagulásából ... ezekből következ-

hető viselőségét a denotált Esztendőb(en) kezdette observálni meg éreskor, szüretig ... foltas volt, vastag volt, ergo viselős volt [Torda; TJK V. 94].

6. a. ~ *barom* csorda/gulya-barom; animal de turmă/cireadă; Herdevieh/tier. 1572: Keryk eo k. Byro vramat az Tanachbely vramimates visellie-nek gondot erreol, hagi semmy egieb Barom Neh Iarion az chorda kywl, hane(m) chak az my Mezarszekre valo, egieb foltos Barmot es Teoser-segre valot Ne Engedienek eo k. az varos feolden lyzlatny [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1578: Ha penig foltos barom lezen a kit illie(n) helie(n)* talainak paztorawal, wagy Idegen baro(m) lezen, wagy e warossy embere, de az 12. frtot meg wegiek rayta [Kv; i.h. 168 b. — *Ti. tilosban]. — b. ~ *disznó* csürhe/konda-disznó; turmă de porci; Sauherde, Schurz. 1681: Vagyó(n) az Erdő ható(n) majd két mély földnyire ki terjedő havas-is bikkes Erdejével együtt mellye(n) ha mikor makk terem foltos disznokat szoktak rea fogadni es hajtani [Vh; VhU 65]. — c. ~ *juh* nyáj/sereg-juh; turmă de oi; Schafherde. 1681: A havasokon* penig szoktanak legh inkább, az Szasz varasi es szasz sebesi videkek Esztenakat tartani, Ha őszszel a' havasi Esztenako(n) foltos Juh marad fen, minden folt Juhtol szoktának adni ötven ötven pinzt [VhU 56. — *Vh környékén].

7. ~ *munka* kb. vmilyen díszítési eljárás; un procedeu de împodobire; irgendein Ziervverfahren. 1758: Egy ezüsttel fotos munkával sínorozott elő ruha [Nsz; TSb 21].

8. '?' 1797: Egy foltos táplálkkal* rakott abrosz [HSzjP. *Tollvétség *táblálkkal* h.].

foltosság májfoltosság; aspect cu pete hepatice/de ficat; leberfleckiges Aussehen. 1762: ábrázattya-ból, vagy annak foltosságából, és testenek naponként való vastagulásából. ezekből következheto viselőségét a denotált Esztendőb(en) kezdette observálni [Torda; TJK V. 94].

foly 1. folyik

folyam 1. patakocska; piriás, Bächlein|vízfolyás; curs de apă; Wasserlauf. 1570: Byro vram egy Kis hidat chinaltasson az folyamra Mely az vago hidra Megien, hogy Iarhassanak zekerel altal Rayta [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1577: Az hyd vca zorossaba valo meg Rekedet foliam felöl vezetek eo kegmek, hagi teob dolgai keozót Byro vram zorgalmaztassa rea az korchioliaszt hogy tiztechya meg [Kv; TanJk V/3. 15b]. 1585: az hal: fel Meheteth az also Tobolis az foliamba [Kv; TJK IV/1. 430a]. 1700 k.: Az Hersa alatt a folyam mellett (sz) [Ne]. 1722: Szotelke felöl valo Teke rész völgyecskéb(en) az eszakos oldalb(an) a folyam mellett hāro(m) idén . volt borsoja [Szótelke SzD; RLt]. 1750/1797: Vig István az Ifju egyedül azt addállya, a' Füz tó tetején vagy is mondom, a' Füz tó folyamján fellyül a' réthen tudok három rud Kaszállott [Nagydoba Sz; Borb.II]. 1769/1802: aki régi metalisakat olvasatt vagy olvasni hallott

mindenkor a Méta Arkon, folyaman, hegyen, hegy éllin szokott termináltatni [Torda; TJK III/38]. 1770: (A méta) ezen k Csomorol bé jöven a' völgyben a' fojomig az hol egy sik körül le — szölik a' fojom [Gyertyános/Torockó TA; Bosla]. 1823: hosszszára szántattatott éppen a Folyom* mellett [Bh; HG. Eszterházi perek. — *Uo. alább ezt „egy kis patakocska” gyanánt említik]. 1860/1861: A Kis-Nyáráddal versenyzett korábban a Véczkepataka, mely az egyesült andrásfalvi folyamokból származva lehaladott Fintaházára, s ott szakadott a Nyárádba [Benkő, MszIsm. 7]. 1864: a Nagy patak . a Gúducz nevű folyamba omlik, mely átvágja a Ditroi és Szárhegy községi határt egész a Maros folyoig a hová belé omlik [Szarhegy Cs; GyHn 53].

Hn. 1700 k.: Az Hersa alatt a folyam mellett (sz) [Ne] Tibath folyamlya mellett (k) [Bh; KHn 13]. 1740: Az App Aga folyamjában (k) [Egres-patak Sz]. 1758: A' Kutas Völgy folyomjáb(an) (k) [M.kiskapus K]. 1764: A Kis folyamon valo föld (sz) [Szövérd MT]. 1773: A Folyom érben (sz) [Gyszm]. 1816: a' Patak vagy is Follyam [Nyíres*]; JHbB 4. — *Később: Almásnyíres K]. 1843: Berekallya folyama [M.bikal K; KHn 71].

2. időszakos vízfolyás; curs de apă periodic; periodischer Wasserlauf. 1732: Kolosvari Daniel Atyánkfiát Hadnagy Atyánkfia eo kglme legitimo admonealtassa ... arrol, hogi az Kibedj Márton Atyánkfia Telekinél le fojo dudvát, melyet eo kglme s: v. ganejjával szemettyével be töltött intra octavum ki tisztittasson (Igy!) s oda töb-ször, se ganejját, se szemettyét ne hányassa ... mivel mind a Nemes Város utczáinak azon Dudva fojamjanak szabados nem fojhatasa s mind a szomszedok(ua)k el szenvedhetlen praejudiciumokra vagjon [Dés; Jk].

E jel. megvilágítására nézve 1. a *dudva* címszót.

3. (víz)árok; sanț (cu apă); (Wasser)Graben. 1573: Fazakas Georgy Atz vallia ... Latta hogi Nyreo András hazafele az vcha kézepet zinte az foliamba Megen volt [Kv; TJK III/3. 79]. 1592: 28 die Nouemb(ris) . attam esmeg Az ko hangyoknak (!) Crestelynek es Zaza Jstüannok f 2 d 0. hogy keőűet hanyanok az folyo(m)hoz, a Mely folyam Az Pyazrol az hűdt vtzay vdtűarokan Altal Megyen [Kv; Szám. 5/XIV. 267 Eppel Péter sp kezével]. 1681/1748: szánto Földe ... egy darabig egy arokba, vagy folyamba útközik [KvAKt Mss lat. 236].

4. folyás; curs; Fluß, Lauf. 1617: az Fisak vizinek darek foliamia [Szentgyörgy Cs; IB]. 1681/1741: Az Ujvári hago alatt Ujvár* felől . vagyon negj hold föld az Cserge folyamja tartya* [Nagylak AF; DobLev. I/27. — *A tőszomszédos Marosújvár. *Ti. határát tartja, azaz határolja]. 1694: Vagion itt egj Nobilitar(is) Curia ... szomszédi ... oldalul a' patak foljamja [Kisenyed AF; BfR] az Lapos patakja folyamjának also reszeigh [Mezőmés K; Wass]. 1715: az Karasz-naban szakado Vár völgye pataka foljamja

[Somlyó Sz; EHA]. 1721: (Egy föld) vicinussa egy felől az nagy Szamos folyamja [BSz; SLt 29. J. 25]. 1723: adának ... a Nyárad foljamára egy malom(na)k valo helljet [Nyáradkarácsonyfva MT; EHA]. 1758: meg indulván ezen Kánás patakán fel a patak folyamját hagyák Naphalatra határnak [Szárhegy Cs; LLt 76/2153]. 1760: Azon Mákoai patak ... soha oda folyamját emberi industria nélkül nem vehette volna [Mákóíva K; KHn 232]. 1766: a' Maros vize nagy folyámja [Náznáníva MT; EHA]. 1775: a patak folyamílya [Marostelek MT; TGsz 59]. 1805: a' Viz folyamja az Isputály földek felé, tul vette magát [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]. 1840: a' Kraszna vize folyamja [Krasznahorvát Sz; EHA]. 1850: A Malmon alol valo Kaszálo rét ... szomszégiai, egy felől az Aranyos folyama, más felől a Betegh kaszáloja [Gyéressztkirály TA; DE 5]. 1864: a Fejér nyiko folyama [Kadács U; EHA].

Szk: (umely folyóvíz) más folyamját veszi vmely folyóvíz (folyása) más irányba csap. 1806: a' Küküllő vize ... a' régi árkából más folyomját vette ... a Gypű Pataka árkában [Erdősztyörgy MT; WH]. — A teljesebb szöv. alább a 7. jel. al.

5. kifolyás; curgere; scurgere; Ausfluß/lauf. 1592: 8 Juny Az Varos Towan az foliam el fwrtá vala magát hordattam ganet oda [Kv Szám. 5/XIV. 151]. 1593: Hogy az Cloacabol valo folyamat (!) az warosfalan kywil megtisztattattuk Attunk f — d 52 [Kv; i.h. 5/XX. 122—3]. 1657: az kut foliamjara iwh ueggel egy darab ret [M.fodorháza K; SLt HI. 38]. 1736: az forrás folyamlyatis meg bontván más helyre vitték [Torda; TJk 1.]. 1740: Délről a' edgj kut folyamja [M.gyerőmonostor K. — *Ti. a szomszédja egy földnek]. 1745: a Kút folyamjától fogva a két árok között való kurta földek [Nagyida K; Told 9]. 1758: A Gerepse kutyánál ... A Kut folyamja ... szomszéd(ságában)|A Szoldok kutyánál Alol a kut folyamja szomszéd(ságában) [Egres-patak Sz].

Hn. 1574: mwtattak az erkedyek hog az was kwt folyamya vermen twl ne erezzem a barmot mert be haytyak az tekeyek [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1641: Körteuelli ay kuttian(al) az foliam mellett (sz) [M.köblös SzD; RLt I]. 1668: az Sos kut foljamia [M.szová K]. 1681/1748: a Tón alol, a To Follyamja mellett (sz) [Túr AF; KvAKt Mss. lat. 236]. 1696: az Gyeres kut folyamja [Désakna]. 1698: Az Bűdös kut foljamja mellett [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. 1718: Botos Kút foljamjan innet mindgyárt [Szilágy-cseh]. 1725: Az Jardován kuttya folyamjánál (sz) [Bágyon TA]. 1726: rivuli Petlendi Kut folyomja dicti [Szancsal KK]. 1740: a Mester Kuttyán(a)k folyamja [Gyerővásárhely] az Bodomos Kút folyamjára jár véggel [Szamosfva K]|A Gerepse folyamán tul (k) [Egrespatak Sz]. 1753: a Pavel Csorgoja folyamjára véggel járo föld [M.nádas K; RLt]. 1758: a Feneketlen Tonak a folyamja [Bh; BfN]|a' Feredő kut folyamja [Inaktelke K]. 1759: A' Csorgo folyamján alóll [Kutyfva AF].

1775: a' Kut folyamja [Karácsoníva U]. 1776: a Vaskút foljamja mellett [Sámson Sz]. L. még BHn 95; KHn 17, 82.

6. folyó; riu; Fluß. 1860/1861: A Nagy-Nyárad ... a folyam területén fekvő falvak ezek [Benkő, MszIsm. 7. — *Köv. a fels.].

7. (folyóvíz)-ág; braţ (de apă curgătoare) (Fluß)-Arm. 1736: vagjon azon viznek a' egy kis folyamja [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 161. — *Ti. a Heveder patakának]. 1806: (A kaszálo) jo kaszálo helyly volt; mert a' Küküllő vizétől még nem rontatott volt el, az után a' Küküllő vize egy árokrol két fojomra, arokra szakadván, a régi árkából mas folyomját vette ... a Nga Majorja mellett lévő Gypű Pataka árkában [Erdősztyörgy MT; WH].

8. ágy, meder; albie; Flußbett. 1570: a hydon alol epen mutata az Pataknak eleoby folyamát [Gyalakuta MT]. 1590: Hogi penigh az Malombol be nem zolgaltatotez az oka hogi az el mült (!) ezendebe az Zam adas vtan, az Viz el zakadoth vala

Annak vtanna esmet Zenth Geörgi nap vtan az epp feöldet el zakastotta vala, es mas foljamoth verth vala maganak akkoris egi egez holnapigh nem iarth [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. 1651: az en határomra hatta(m) volt hogy Gátat csinallja(na)k hogy inkab regi folyamjab(an) menven el az Viz, nagyobb kártol magamot oltalmazhatnam annal, az melly rajta(m) esett [Uzon Hsz; BLt]. 1739: akkor az patak idéb járt, és az hol most Jele van az mostani szantasnak, az patak ott fojt, es az utan tova vetődven az patak, ugj szantodatt fel az mas reszeis ezen földnek az patak fojamjabol [Hidegvíz NK; JHb XXIII/149. 11]. 1757: a Rakos Vize régi follyamja [Szentmihály Cs; EHA]. 1805: e rész rug az Erdő alatt lévő halavány mellett Kozárvál (!) felé a' Báro Dioszegi Urfi rész kaszálojaig régen, régen volt nap nyugat felől a' szél szomszédja a' viz régi follyamja Partja [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]. 1814: a Sinfalvi Határban bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Közönség, Possessorak, meg kerestetenek bennünket ... avégre, hogy ... Török buzásaiak közt fél hold formalog tekervényesen folyó kövendi patakot, s annak ... Árkát egyenes uj Természetes Arokban, folyambann, vétetni el kezdett tzeljakkat Inhibitioval s egyéb akadálylyal meg akadályazatt Sinfalvi közönség ellen ... az egesz Helységeket további károk szenvedésétől leendő meg szabadittása iránt (Igy!) [Asz; Borb. II].

9. (egy) ~ban egyévtébe; in continuare, legat de; in Fortsetzung, anschließend. 1849: Az Istállok és szekér színekkal egy folyamba épült Konyha Ezen gabanással folyamba van a' déli részen egy Tornázt fenyő deszkából|A' Tisztí házzal folyamba van a' gabanás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

10. egymás ~ában 'ua.; idem' 1851: Sarj Erdők: Mely egymás folyamában lévő és így egy tagot tévő részeket vagy is Nyilat a' más nyiltól elkülönít az ugynevezett Kakuk pataka (pareu Kukuluj:) [Bányabük TA; EHA].

11. az idő ~a az idő múlása; trecerea timpului; Verlauf der Zeit. 1872: meg fogadtam Szolgálonak Lakatos Miháj Léányát Zsuzsit melj ígért fizetést én is az idő foljama szerint fizetgetni magamat kötelezem [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

12. átv folyamat; curs; proces; Prozeß, Verlauf 1844: Gagyí Pálffy Elek ... ország szerte vesztegetőnek ki hirdettetett a nékie ki rendelt Gondnoknak hivatalába kellett bé igtatása ... az ellene hozott ítéletek tellyes elégtételben vétele folyamának bé végezése [UeszLt XI. 85/1. 26].

13. évfolyam; an (de apariție); Jahrgang. 1861: A' Sáros Pataki Püzetek 5ik évi folyamára előfizetésre fölhivatnak, a' T. Papok akár külön külön akar Társulatokban [Gyalu K; Rák 59 esp. kl kiv.].

Iln. 1758: folyomlyát [Torockó; TLev. 8/6].

címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

folyam-ásás árokásás; săpare de șanț; Graben-ziehen|mederásás; săpare de albie; Flußbettgrabung. 1590: Az felseo Espotaly mesternek Az megh latot folyam Asasra Adassanak Az Safar vrain Altal tiz f(r)tot, Ne farazzak mostanj Wdeoben az keosseget ezzel [Kv; TanJk I/1. 148].

folyamat 1. patak; pîriu; Bach. 1666/1681: Sztójka Jstva(n) hazat mely vagyon Csor-das Janos pusztá telke, es magyar patak nevű folyamat szomszedsagiban. mindennemű adozás .. alol eximalvan fenn megh irt Sztójka Istva(n) es Felesege igaz Nemessé Jussal es szabadsaggal birhassak [Vh; VhU 361 Zolyomi Miklós ad. lev]. 1693: az több Atyafiakis azon folyamatra hal tartot epithesse(ne)k [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1725: azon Udvarház Udvarának délről valo helyyén egj kis folyamat megjen le, az folyamaton tull egj kis pinczét csináltatot említet Kovács Mihály, ugyan azon folyamaton tul vagjon egy darabján azon Daraboska föld [Szilágycséh; TKI]. 1768: Tugyaé a Tanu hogy azon Territoriumban Marha itato To, vagy Szüntelen Folyo bő vízü Folyamat (:Hol az Marha Téiben nyárban bőv jo Vízét ihassék:) vagyóné? [Kissármás K; RLt 4 vk]. 1777: Én az Nagy Bunyru Ilondára menő ország utat mindétg itt értem az Búdós pataki Praedfumban, ezen az helyyen az hol most vagjon. Ezen Ut penig Coincidat a' Rév-Kőrtvélljesrül Ilondára menő Uttal a' Búdóspatak folyamatnál [Révkörtvélyes SzD; TL].

Iln. 1737: Nagy avas felé valo határ(an) az folyamatonál (sz) [Illyefva Hsz]. 1750: A Folyamat nevű helyb(en) (sz) [Barátos Hsz]. 1825: a folyamat Széle nevű helyben (sz) [Barátos Hsz]. — L. még BHN 93.

2. (folyóvíz-)ág; braț (de curs de apă); Fluß-arm. 1700: azon Árkot, vagj Kis Maros nevű folyamatott pacifice es ab antiquo birták [Backa-madaras MT; Bál. 85].

3. folyás; curs (al ape); Fluß, Lauf. 1687: Nagy szükségek leven kentelenitetet ... egy szanto földet örök arran meg masolhatatlanul el adni ..., mely Szanto földök egy felől valo vicinusa a' Parro Kurul folyamattya [Fog.; Szád.]. 1690: Ezen Malom helyre jő az Víznek folyamottja [Huréz F; i.h.]. 1724: mindenütt ezenn hegj allya tartotta a' Kis Küküllő folyamattját [O.solymos KK; Ks 12/III]. 1727: a Lucz vize falyamattya [Vajdasztván MT; EHA]. 1748: (Egy kaszáló) vicinusa az olt folyamattya [Tusnád Cs; EHA]. 1760: A Nyárad fojamattya és a Kut motsár közt lévő háton egy kis kő kut ... vagyon [Nyáradremete MT; EHA]. 1767: adá tseréb(e) azon darob ben valo Jozsagát mely vagyon a Falu közt a Patok folyomattya és az ország uttya szomszedsagában [Vaja MT; VH]. 1772: Ezt a Falu adta azért, hogy az Kemények kertye nevezetű kaszálóban a Falu Kozmás nevezetű Pataka folyomattjának hely adattatott [Kozmás Cs; Bkt Mikes conscr. — "Ti. kaszálót]. 1805: Kádár Tuon kére minket az iránt, hogy .. körűl nézven a helyet, és a Viz folyomottját adnánk arról hitelcs bizonyosság Levelet, hogy azon Gátotska okozott é valami kárt vagy nem [Rusor H; Ks 92]. 1852: a maras fojamattya szomszédolya a Gödrögbe az erdőn [Magyaró MT].

Szk: ~ját ved veszi rá kezd folyni. 1800: Ezen Malmokon alábbatska levő Sos Forrás penig ma nincs meg .. mivel néha az nagy essőzés és Patak Aradása miatt, igen közel lévén a' Patakhoz az Fojamattját a' Patak reá vette, és ma rajta foj [Indal-Mikes TA; JHB] * ~ját veszi a víz-folyás vmerre csap. 1794: ezen gátotis ujjabb nagy árvíz tsak hamar el szaggatta, s az egész Szamos folyamattját vette viszont Majorjaink eleiben [Kv; Pk 3]. 1805: a régi Gát miatt fel tojlván a Viz, azért vette folyamottját arra a merre az Újj Gát kötetett, s annál fogva mosattak el a Viz által az ... Földek [Rusor H; Ks 92].

Iln. 1704: reghj Kís olt folyamattja helyye [Kilyén Hsz]. 1734: azon Völgyről Le foljo Patak fojmotyán innen [Alparét SzD; Ks 35. IV/7]. 1740: A Csengő folyamattján alól (sz) [Boroskrakkó AF]. 1751: A' Bos Pataka folyamattjában [Koronka MT]. 1762/1779: A' Szék patak folyamattja mellet (k) [Monó Sz]. 1778: azon pataknak folyamattján felyül [Bányabükk TA; BLt 11]. 1786: a' Sos Patak folyamattja [Szováta MT]. 1793: A Nyárad folyamattján tul Lévo Berec [Nyárad-karácsonyfa MT]. 1800/1831: A' Doborlo pataka Folyamottja mellett (sz) [Lisznyó Hsz]. — L. még BHN 44, 93.

4. kifolyás; curgere, scurgere; Ausfluß/lauf. 1728: Ezen két Maladé nevű hely határoztatik meg egymástól az Bodon kútnál mely kútnak folyamotja hasítja meg az határt Ujlak felé [Maladé Sz; BFN]. 1734: Azon feredő víznek falyamattján ... egészen fenn a feredőig ki épített leg első(en) Malmat [H; Born. Vegyes ir. X/9 vk]. 1763: mely erdőnek metaja ... a' mint be fordul a' Remetei erdőre, ... a' völgyön egj kevéssé alá felé, egj kis ővenybe ... a tsorgo folyamottjaig,

a folyamoton ismét fel a' tsorgoig [Gyertyános/Torockó TA; Bosla]. 1825: Déés és Somkut között lévő Hidak nevezetesen a' Város végén a' nagy árkon, a Király árkn, a' Szeltován, és a Bodon kut folyamottján lévő Hidak oly rossz állapotba légyenek, hogy az utazás felettébb veszedelmeztetik [Dés; EHA].

Hn. 1683: a' Savalyos (?) Kutnal az Folyamat mellett (k) [Kémer Sz]. 1763/1779: A Somoson a' verőfényen a' Bodon Kuttya folyamottya mellett (sz) [Szilágycseh]. 1772: a Gyapal kuttya folyamattya [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Urb. 86]. 1791: a' Kút folyamottya árka [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 63]. 1801: a Biszo kut folyamattya mellet/(sz) [Kide K; BHn 96].

5. (folyó- v. patak-)ágy, meder; albie, matcă (a riului); Fluibett. 1714: az Mohalyi határt ezen felül mind az oláh Vásárhelyi határtól mind pedig az nagy Devetseri határtól az Devetser felől le folyó Patak(na)k az folyamattya vagy árka szakasztya meg [Nagydevecser SzD; Wass. Somai György de Nagydevecser kezével]. 1730: a Bolya völgyen le jövő Kalba* nevű vizét az maga ennek előtte sok száz Esztendőktől fogva Continuált Alveussárol, folyamattyaról tulajdon a mi Földünköt el árkolván más felé vetették a mi Malminktot el vévén a vizet [Fejér m.; JHb XXXIII. 46. — *A Kallbach elalakítlanodott formája]. 1756: nem termett olyan fű itten, mert csak tiszta fűvény és porond volt ez, ez előtt volt a' Küküllő fojamatya [Mikeszása KK; Told. 38]. 1772: Lett a Kis Küküllő Vízének kerületei, a Királyfalvi Malomra valo folyamattyanak sokkal nagyobb mint a Sövényfalvi Malomra valo régi folyomattanak, melyet ma Királyi öllel fel mértünk [Csüdötelke KK; i.h. 361]. 1795: ha a mult esztendei nagy szárazságban a fell állított Gátnak Segedelmé a két felé ágazó Vízet egy folyamatba nem szorította volna, a' Sós Hajók százszorta nehezebben szállíttathattanak volna le [Déva; Ks 73. 74. VII. 108]. 1805: a Víznek mostoni folyamottját, és régibb folyamottya helyét ... ki járván ... azok iránt vélekedésünket csak ennyiben adhattuk, hogy az Ujj Gát nints és nem is lesz Károkra a bé panaszlottak(na)k [Rusor H; Ks 92]. 1826 k.: A Pataknak záporos ki áradása sokkal kimélletesebben halad a Balavásárig tartó hosszú folyamatjában mintsem vagy három puska lövésnyi kurtán meg szorított új árkába [Gyalakuta MT; GyL].

6. ~jában folytatásában, végtében; in continuarea .., legat de ...; in Fortsetzung. XIX. sz. eleje: A mostani lak hazok folyamatyába(n), még két más szobák építésére kívántatnak* [Told. 18. — *Köv. az építőanyagok fels.].

7. vmivel egy ~ban vmivel egyvégtében; in continuarea a ceva; in Fortsetzung, anschließend. 1825: egy joállapotbann lévő Barona Csűr fél viseltes Szalma fedéllel meg fedve; ugjan ezzel egy folyamatbann egy tágas Szeker Szín [Moha NK; SzentkZs].

8. ~jában van működőben van, működik; a fi in functiune, a funcționa; im Betrieb sein. 1793:

Hogy a' Malmok ebben az Esztendőben szüntelen folyamottokban voltaké, a vagy néha néha meg is állottak? [Déva; Ks 78. XVII. 8 vk].

9. (le)folyás; curs; Ablauf. 1798/1799: az Al Peres Bárá Úr, a' Processus folyamatjában nem ezt erőssíti, hogy ezen Recognitioja extrajudicialis lett volna, hanem csak azt állítja, hogy az illusive lett volna [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 424]. 1826: A Ngod és a Bétsi Tanácsossai által ki tett processus beli hibáimot csak úgy teheték volna ki, ha mindenik Pert egészen megvizsgálták, és az egész folyamattyal esmeretesebbek lettek volna s velek edgyütt a Törvényeinket is [Mv; Told. 7. 1830: bár tik kettenis jól érthették volna az új esztendőt, melyet szívünköl örövendők, adja az Isten hogy mind a' kezdete mind a' folyamatja, mind a vége jo, és boldog legyen néktek, úgy nekünk is velletek együtt [Kv; Pk 6].

10. menet; mers; Lauf, Gang. 1808: Enis tartozom az ígért 50 Vforintokat vagy részenként a' munka folyomottjához alkalmaztatva, vagy a' munka el végzése után egyszersmind ki fizetni [Kakasd MT; DLev. 4. XLI].

11. ~ban lehet kivethető, esetleg kivetendő; de impus, care urmează să fie impus; was aufzuferlegen ist. 1837: Minden terhesebb subsidiumokat, nem külömben eshető folyamattban lehető hadi adokat s háromlandható háborui költségeket a Szepesianum Joszág el zálogosítottja Nyomdokossai vagy a' Famillia tartozik vinni [Dés; Bet.].

12. ~ban lévő forgalomban lévő; (care este) in circulație; in Umlauf sein. 1811: Husz Rforintokott még folyamattban lévő fekete Bánkoban ... ki is fizette [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1822: A' Stipulált Négy Esztendő alatt, minden Esztendőben tartozni fog Arendátor Berkovits Mender (!) most folyamattban lévő ... 200 Rforintokat fizetni ... és egy font Puska Port adni [M.köblös SzD; RLt].

13. irány, iránylat; curent, direcție; Tendenz. 1809: Meg lévően már a Békesség Frantzia Országgal és annak Szövetségesséivel ... kövte szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Újságok, vagy egyéb más közönséges napi — vagy honapi folyó Irások olly kitételekkel 's írásmódjával (: Stylussal :) készíttessenek melyek magokban a mostani környülállások folyamatjával ellenkező vagy azokat sértegető kezeleteket ne foglaljanak [UszLt ComGub. 1670 gub.].

◇ Szk: ~ba indul megindul/kezdődik; a incepe; beginnen. 1837: Az Innetső Malom rongyos lévően most ujbol egészen ujtitást vár, mely folyamatba indult [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

* ~ban van; a fi in curs; im Gange sein. 1864: kiknek perek már folyamattban van, csak akkorra hívándok meg [Gyalu K; RAK 88] * vmely rendelés közönséges ~ba való hozatala vmely rendelkezés általános törvényesítése; aplicarea generală a unei dispoziții/ a unui ordin; allgemeine Gültigmachung einer Verordnung. 1830: (Aranyos-székbén a) ki bortsátott Kerülő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedéséb(en) inostan

is a regi hosszú Rovások használtatnak (!), melyre nézve ezen Rendelesnek tellyesítése és közönséges folyamathely való hozatala olly hozzáadással (!) ujjiattatik meg ... * [AszL 5533 gub-i rend. — *Köv. a rendelkezés] * a törvény ~jára utasítottik (az ügy) bírót/törvényes útra tereltetik (az ügy); a fi indreptat pe cale juridică/legală; auf den Rechtsweg geleitet werden. 1819: (Az ügy) utasítottassék a rendes Törvény folyamathelyre [Császári SzD; Wass].

Ha. 1768: folyamathely [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a] | folyamathely [Gyalu K]. 1778: folyamathelyének [Szásznyfres SzD]. 1799: Folyamathelyban [Piátfa U]. 1807: folyamathely [Apahida K; RLt Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

folyamathely (folyóvíz)-ágy/meder; albie, matcă (a unei ape curgătoare); Flußbett. 1752: Küküllőnekis el hagyat régi folamot helyéről [Msz; LLt 72/1] | a Küküllőnek régi folamot helye [Gyalakuta MT; BHA] | az Küküllőnek régi folamot helye [Szentdemeter U; EHA].

folyamatocska patakocska; pîrîiaş; Bächlein. 1764: Valaki a' Tohban menő vagy szolgáló vízi folyamatoskákát maga hasznára ki szakasztja, el vészi, nevezetesen a Verespataki nagy Toban folyo Rotundul patakat az ollyan 12 forint bírságban inkurrállyan [Abrudbánya; Born. XXXVIII. 8 Abrudbányai bányászok törv.]. 1768: a' Berek nevű Erdő alatt Le menő folyamatoskát innat a Szántó Földek felől egy kis oldalos helynek a tetején vagyon egy nyilas Szántó fölgye [Cege SzD; Wass].

folyamatú lefolyású; cu desfășurare/curs; von/ mit .. Ablauf. 1845: A Regeni Szászok Spoliumos pert indítottak a Tutajokért ..., a Spoliumos per rövidebb folyamatu [Görgény MT; Born. F. VIII Csiki Sámuel lev.].

folyamocska patakocska; pîrîiaş; Bächlein. 1860/1861: a Kétárok nevű folyamocska [Mezőmadas MT; Benkő, MszIsm. 321].

folyamodás 1. recurrere; Anrufung. 1866: A' folyamodás határ napja september vége [Gyalu K; RAK 119].

Szk: ~t tesz folyamodik. 1846: Lászlófy Ferencz bé adja kérelmét, melybe rögtöni remekre való bocsátását kéri. A' Keresmes folyamodást tévén a Felsőbbséghez, a K. Kormány .. Özvegy Szász Janosnehoz rendelte remek évét tölthetni, é' szerént Czehunk csak is .. felsőbbségtől nyert válasz napjától ösméri remek év töltését [Kv; AsztCLev. Perc. 48].

2. folyamodvány; cerere, petiție; Ansuchen. 1852: Szóts legény Darvai Antalnak Remek darabla bocsátani kérésére Czehunktól kapot válasza megváltoztathatása aránt tett folyamodása [Dés; DLt 1312]. 1869: Ha te folyamodni

akarsz^a, még be veszik a folyamodásod ... — küldvén a folyamodással a kereszt leveledet, apai engedelyedet, ... és az érettség(i) bizonyítványod [Kv; Pf Pálfi Károly lev. — *Katonai felvétel ügyében].

3. vki segítségének felhasználása/igénybevétele folosirea ajutorului cuiva; Inanspruchnahme js Hilfe. 1736: az mostani Incta Márton kovátsné Szendrei Judith Nős paráznsága .. világonna Constál, és ... más I(ste)n és Ns Haza Törvénye ellen való gonosz cselekedetei, ugymint kuruzslo; vagj Varásló Asz(sz)onyhoz való folyamodása, és ágjab(an) holt ember tsonttyának tartásais subinferaltatik probabilitier. Azért mint Nős Paráznának, noha halál lőtt volna fejűn; de most elete meg-hagyatik ..., de hogy közönséges Helyenn, a Pelengér(en); erősen meg-tsapattassék, Hóhér által, és a Ns Varosról in perpetuum extermináltassék végeztetett [Dés; Jk 219b–20a]. 1814: meg mondotta a' Boszorkány Péternek, hogy meljik volt a' károsító, vagy pénz el lopó — melj gyáva és a' Papi tiszteletes rangal s a' jőzon okossagon épült tiszta Tudományokkal ellenkező Boszorkányokhoz való folyamodás következése a lett, hogy a' Pap meg kötöztetvén a' Menyemét Kolosvár felé Tömletzbe indittatott [Banyica K; Bfr 117/1].

folyamodhatás folyamodási lehetőség; posibilitate de recurrere/petiționare; Anrufungsmöglichkeit. 1866: A' folyamodhatás határ ideje sep. 1-ője [Gyalu K; RAK 115–6].

folyamodhatik fordulhat vkihez; a se putea adresa (cuiva); sich an jn wenden können. 1816: Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudományak Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus, ajánlja szenvedő felebaráttjainak a' szemek minden némű nyavalyáiban a' maga kész segedelmét, Nevezetesen teljes bizalommal folyamodhatnak hozzája azok, a' kik .. * [DLt 203. — *Köv. a szembetegségek részletes fels.].

folyamodik 1. (kéréssel) segítségért fordul vkihez; a se adresa cuiva (cu o cerere, pentru ajutor); bei jm (um Bitte, Hilfe) suchen. 1598: Miuel hol edgyink hol masink nemw nemw szwkségeinkben hozzayok folyamodvan kedwnketh nem szegtek [Kadicstva U; Törzs. Benedekfi Janos és Christoph nyil.]. 1635: Kegelmes Uram igyefogyot arua állapotomba(n) kenszerittetem Nagodhoz^a ighen alazatossa(n) folyamodnom [Wass. — *A fej-hez]. 1668: az melj haz rot Haz leuin es sok wdőtől Fogua(n) valo ado rakodot reaja meljne megfizetere magatul elegtelen liuin kinszerittet Folyamoduj Naduduarj Janos es Eo kglme Felesigheh [A.szovát K; Born. V/28]. 1683: kellett ismét előbbi gyámolomhoz folyamodnom [Torockó; Pk 2]. 1700: Praeda Rotar .. visza jövenn mind adig nem mert Szem előtt járni valamig Csonokosi Balint uramhoz nem folyamadat arra nevez hogj azok előtt, az kik előtt illik dolgát szerezz meg [Szer. Joannes Pap de Maczesd^a (40)

jb. vall. — *Macesd H]. 1738: ketelenítettem fojjomadni kedves sogor Uramhoz [Egerbegy TA; Berz. 2. 46/13]. 1756: Meleg Földvart* lako emberek az mostani szukségnek terhetöl meg nyomottatván fojjomadnak közönsegesen az Méltóságos Felső Magjar Suki, Suki Laszlo Urhoz, mint jo es földes Urokhöz, hogj őket mostani szukségk(en) meg segittene, es költsen nekik egy kevés gabonát adna [SLt XLV. 5. — *SzD]. 1762: (A zsellér) Meszarosi mesterségét is akarván gyakoralni folyamadat Danczkai Josef Urtol percipialni 50 id ezt ötven M(a)gyar forintakat [Migen AF; DobLev. II/337]. 1791: Darlatzon Nélhai édes Attyámrol Sztojka Juonrol maradtolt Boltotskának meg nyérése végett instantiám által Nagyságodhoz alázatosan folyamadtam vala [Déva; Ks 75. VIII. 159]. 1800: a' Benedekfalviak a' Kőödiekhez* fojjomadtak, és vélek alkudoztak a' Gát ki kitése iránt [Benedekfalva Sz; BfR R. 58/21. — *Az előbbivel tőszomszédos település lakosaihoz]. 1814: lehetetlen tehát ilyen környül állásokba hogy a Törvény hatalomhoz ne folyamadjam [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Csipkés Albert ellen]. 1846: Sérelmünknek Fel fedetése tekintetéből Folyamadtunk az iránt* [Magyaros MT; MvRLt. — *Köv. a folyamodás előadása]. L. még RSzF 105, 109, 138–9.

Szk: a porta árnyékába ~. 1662: Barcsai* minden maga mentsége a portán helyesnek találtatott, hogy a budai vezérhez is porta árnyékába folyamodott, s azon ellene való vád, hogy ő a török hadakat segítségnek színe alatt csak becsalni s oda veszteni akarta volna hamisnak találtatott [SKr 505. — *Barcsai Ákos fej.] *vki közbenjárásához ~ vkinek közbenjárását kéri. 1788: Levelemet meg ado ifju most censurázni ment a vladikához, tudom hogy a Nsgtok közben járásához folyamodik, Nsgtok egy jo szava, neki holtig használhat, ezért instálók enis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. vki segítségét felhasználja/igénybe veszi; a se folosi de ajutorul cuiva; js Hilfe benützen/in Anspruch nehmen. 1636: Azon kezdte el az preadikallast Istvan Uram, az mikeppen Christus Urunk az Templomot meg tisztita, egy enis elsőben megh tisztito(m), it is vagio(n) egy Iffiu Zabo Janos, feleségevel, az ki Eretnék uallasu paphoz folyamodot, az ki Lator, es kurua, ki meny Te Zabo Janos, mint Lator az Isten hazabol, teis Borbely Janosne mint kurva [Mv; MvLt 291. 67a]. 1698: N. Némái Istvánne Asszonyom Kis Anna Asszony ... boszorkányos és varáslo asszonyi állatokhoz folyamadtott hogy ura(na)k azok által ártthasson [SzJk 312]. 1759: Gyarmati Jánosné constal hogy búvós bájosokhoz fojjomadtott holmi elkárosodott portékáinak meg találások végett [Szacsva Hsz; HSzJP]. 1796: ennél sokkal szarvasabb és Vallásunk Principiumával ellenkezo Cselekedete Ambrus Gedeon Uramnak . hogy azon Terafi Ördögök Fejedelme lévén hozzá folyamodván annyiszor a' mennyiszer mindenkor summás pénzt hozna elé [Récse Sz; KCsl 1265]. 1814:

Barabás Mihály Uram . . kapott volt valami 600 Rforintokat, a' mellyeket azután valaki ellopván tőlle, ... még tudákos aszszonyhozis fojjomadtott érette, de meg nem Kaphatta [Banyica K; BfR 117/1 Ladislaus Barta (48) col. vall.].

3. hír ~ hír futamodik/szárnyra kel; a se láti/ráspíndi vestea; das Gerücht entsteht/kommt auf. 1831: én az ökreimmel haza jöttem, s azután folyamadat az a' hír hogy a' Tektes Ferentzi Károly ur Lovai azon éjszaka a' Gyertyánosrol el lopattattak [Dés; DLt 332. 15].

Ha. 1670: fojjomadni [M.köblös SzD; RLt 1]. 1677: Folyamodam [Fog; Szád. Bojer Sigmond Bornemisza Anna fejedelemaasszonyhoz]. 1692: fojjomadtanak [Köröspatak Hsz; Barabás, SzO 385–6]. 1771: Folyomodom [Abafája MT; Told. 26/8]. 1783 k.: fojjomadni. fojjomadnunk [Torockó; TLev, 419]. 1792: folyamadt [Mezőbánd MT; MbK]. 1794: fojjomadt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1825: fojjomadtott [Torda; TLt Közig. ir. 252]. 1831: Folyamattam vala [Dés; DLt 904]. 1840: fojjomadni [Dés; DLt 1444]. 1848: folyamadjam [Dés; DLt]. 1851: folyamadtak [Dés; DLt 606].

folyamodó I. mn (vmilyen testülethez) forduló, felfolyamodó; care recurge (la o autoritate oarecare); bei einer Körperschaft ansuchend. 1794: Meg vizsgálván a Királyi Gubernium az . ide felküldött Actakat, ugy tanállya, hogy az ide folyamodo A Járai Birtokosok (így!) azon okból kívánnák Recursus mellett meg változtatni az Also Szék Itéletét hogy a ... Processusban két egy mással ellenkező Itéletek tétettek volna [Somb. I].

II. fn kérelmező személy; petitionar; Ansuchen/in. 1844: a folyamodo kerésének engedni, annyival méltábban el határozottuk mentől nyilvánosabb köz tudatunkban vagyon az: hogy a Homorod oklándi Nagy néven lévő Nemzettség mindenkori Székely Nemesi joggal, és kiváltsággal birt, 's hír jelenleg is [UzSLt XI. 85/1. 89–90]. 1846: a folyamodo többnyire mindég czellengett hol itt, hol más Helysegekbe [Dés; DLt 352]. 1863: a' folyamodok Szebenbe utasittassanak, akár személyesen, akár irásoson [Gyalu K; Rak 79].

Ha. 1850: folyamadó [Dés; DLt 1054].

folyamodvány petíció; Ansuchen. 1864: Akik a Daniel fele alapítványt elnyerni akarnak ... utasítsák oda hogy kívánt bizonyítványaikkal ellátandó folyamodványokat a' jövő Martius végéig a T. H. Esperest úrhoz külgyk be [Gyalu K; Rak 86 esp-i kl].

folyamat 1785: Tővissel és Szalmával fedett három Szálával valo Deszka kert felyül Sővennyel folytatva 63. Láb [Miklósfva U; Ks. 73.55] Az Uttza felől a Gyümölsős körül 85. Láb kert, melyn(e)k ajja 3 szál deszkával, felyül Csere sővennyel folytatva Sátorozott Tővissel és Szalmával fédve [Szu; i.h.].

folyamtorkolat vízfolyástorkolat; gura unui cursa de apă; Flußmündung. 1593: Attam valamj maradik müttül meli az folliam ttorkollatton volttt Attam Egi nagy samott d 15| Ezen szoros Jpületjre az varos faragott könből Hozattam nigett Ell ketteitt titttettem az Hidacka kett Eleire Lipisnek az ketteitt az folliam ttorkollatban [Kv; Szám. XXIV/5. 5, 6].

folyamú vmilyen folyású; cu curs; von ... Lauf. 1864: Csínod pataka, mely gyakran Sebes folyamu Csintalanságu nem remélt károkat okoz [Szárhegy Cs; EHA].

folyandó lefolytatandó; care urmează/va urma; was auszuführen ist. 1761: ujjobb(an) folyando Causaban Hellyet, napot Holnapot kívántam volna praefigalni, de már tessék az Tit. Exponens Vr praepote(us) Intentiojának Competens terminus-sat designálni [TKI gr Teleki Ádám nyil.]. 1797: (Az előírásokat) kegyelmed e szerint mindeneknek tudtára — adni tartsa kötelességének olly végett, hogy minden Uraság, és Assessor Procuratorok ehhez tartsák magokat, és ... minden Assessor magának le írja és az előtte folyando perekben observálja [Mv; MbK XII. 113].

folyás 1. curgere; Fluß, Lauf. 1574: my helien az Jekh ely Indwl Meg Iariak az vyz foliast, Es hwl valamynemw Bantast Esmernek lenny Az vyznek foliasaba Meg zabadichak [Kv; TanJk V/3. 99b]. 1637: Azonnis panaszolkodua(n), hogy az Molnok Vamia jóvedelmében is hasonlokeppe(n) az viznek giakorta mas fele valo ele fogasa miat, mind magoknak mind penigh ő Naga(na)k nem kitsin karok vagio(n), holott az viznek Eredeti es folyasa az eő hausasokbul uolna [Dragus F; UC 14/42. 139]. 1655: Az Tatrang vizének penig örökös, és egy helyben való folyásáról lön illyen Conclusu(m)* [Brassó; BLt 3. — *Köv. a végzés]. 1722: a Viznek <sz>a>bados folyást tsinálta(na)k volna, hogy a' malomtól el szakadgyon [Szókefva KK; MbK 137]. 1756: viznek sugóját sohult nem observaltuk, hanem igen igen lassu folyását [Kanta*]; HSzjP. — *Kvh-be olvadt bele. 1793: ezen Kis Rapoltról lefojo Patak hogy az Epületek fundamentomait el ne mossa az Templom alatt való kösziklák alatt engették fojását [Kisrápolt H; JHb XXXI/3]. 1814: A Gátok gyakorl izben bomlást Szenvedvén a vizek áradások következőleg Sebes folyások miatt, ... mikor a szükség kívánnya az el bomlót gátok igazittására köteleztetik az Arendator Molnárját Segedelmül mindenkor el küldeni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. — L. még KHn 232.

Szk: bőséges ~ában vagyon áradóban van. 1768: most Zajjal elegyes bővséges folyásában vagyon a Maros [Abafája MT; Told. 17a].

2. vízfolyás; cursul ape; Wasserlauf. 1582: Megh értettek eo kegelmek Biro vram panazolkodasat az viz foliasanak Niawaliaiarol, ... Valasztottak keozzwleok Niolez zemelt az viz foliasanak es Niawalianak (!) meg latasara es Cirka-

lasara* ... De kerik eo kegelmet Biro vramat hog eo kegelmeis tanachy keozzw valazzon ezek-heöz Negy vramath, kik egywt lewen az viz foliasat ez varos hataratol fogwa zent Miklosigh el Iariak lowok hatan [Kv; TanJk V/3. 267a. — *Köv. a választottak fels.]. 1615: Tatrangh vize foliasan innet [Bodola Hsz; EHA]. 1641: also Arok keoze neuo heliben az Nyarad uize folyasa keozot egy eoreg hold parlag szanto feolde [Jobbágyfa MT; EHA]. 1743: azon Sövényfalvi Malom miatt a Viz mind az Dombai, mind az Sövényfalvi Rétekbén két felől az Viz folyása mellett feles károkat téssen [Sövényfa KK; JHb XIX/5]. 1772: a' Küküllő árka keskenyebb, Martyai nagjok, fojása tekevényesebb [Ádamos KK; JHb LXVII. 294]. 1818: a' Fekete Úgy Martyan (k) ... NNyugotrol a' fekete úgy vize folyása szomszedságokban [Bikfa Hsz; EHA].

Szk: a víz ~át uerre veszi. 1810: Ezen Malomra Gátot kötetni bajos, mert a' hely a' hová a' víz mostani folyását vette, fővényes, és homokos [Rákossz; Ks 77. 20 Conscr. 65]. 1827: a Dudva a' maga folyását a' Malomra le járo utra vette [Dés; Ref. egyházközség lt C. 77/15]. 1844: Ezen Felső Bereknek mostani Szamos felöllyi bütüje képeztetett a' mint tisztan láttzik oly formán, hogy a' Szamos vize hol ide, hol amoda veszi folyását [Szászfenek K; KmULev. 1].

Hn. 1702: a két patak fojása között (e) [M.lóna K; EHA]. 1723: az Termán völgy torkában le menő patak fojása [Fejérd K; EHA]. Kőkény Szegben a Küküllő folyása mellett (sz) [Bordos U; EHA]. 1728: a Sos patak folyása árkan alól Napkeletről [Dés; EHA]. 1737: A' Szilvasi kút patakjának folyása mellett (sz) [Nagyölyves MT; EHA]. 1754: az új Deberke folyása [Dés; EHA]. 1787: Egeres Gát n.h. Főjása mellé (k) [Tasnád Sz; EHA].

3. kifolyás; curgere, scurgere; Ausfluß/lauf. 1572: az azzon kutjanak vyzze foliasatis melj az vcha fele foly ky myert hogy az Zabo Myhal haza talpanak pinceyenek artalmas volna, hatra vegek az vduaron az kert fele [Kv; TJk III/3. 17]. 1697: Felső Tó. Tuson felé vagjon: Ez mint hogi ighen csékely, gáttya is nem ighen derekas Zugoja ninczen, hanem az folyásan egy hidacska [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 143].

4. lefolyás; scurgere; Ablauf. 1570: Az vyz folias feleol vegerstek ezt, hogy valamely fele Inkab karnelkw lehet lassu(k) meg eo kmelek es keressenek foliast neky [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1597: az Chiatorna alatt egi bochkat tartottak akibe az viz folt ..., az teob wiz aki az vduarra gyewlt az paita alolt egi vermeckebe onna(n) sehowa ne(m) wolt foliassa [Kv; TJk VI/1. 79].

5. derék ~ ídág; braț principal; Hauptarm/lauf. 1651/1653: az Tatrang(na)k derek folyasa [Bodola Hsz; EHA].

6. vízárok; șanț pentru scurgerea ape, șanț de scurgere; Wassergraben. 1572: Vyonan Megh Értettek eo k. varoswl ... Az Magiarwchayak es Zapanwchayak panazolkodasat, Az foliasok fe-

leol, Mely dolgoknak megli latasara valasztotak eo k. keozzwle(ok) Nyolchat | Katalin Kadas Mihalne Azt vallia hogi . latta aztls hogy az foliast giakorta tyztitattia Zeoch Benedeknek ... Mely folias az partas katalin Satora myat telyk be [Kv; TanJk V/3. 64a, TjK III/3. 20].

7. áradás; revársare; Überschwemmung. 1763: A Vakareczból le folyo Patak nevezetessen mikor nagy Egi háboruk vadnak az uton alol lévő Szántó Földekben, nagy károkat tett folyásával azon folyamatnak árkot csinállyanak [Dés; DLt Liber Inventionis].

8. (folyóvíz-)ágy/meder; albie, matcă (a unui curs de apă); Flußbett. 1575: Annak vtanna keryk azonis eo k. biro vramat hogy Latafa meg eo k. az Nadas teriben Az Minemw vyz folias ky az derek vtban foly Es vtat ely vezty, Ereztesse eo k. az eloby foliasban, valaky feolden leßen ala Menety azzal Neh gondolianak hane(m) barazdoliak ala [Kv; TanJk V/3. 127b.]. 1590/1593: Az amos foliasatis tudgia hogy Christoff* vram Veótte ez mostani helyre az Regi foliasabol [Bálványosváralja SzD; Ks. — *A désiekkal perlekedő Keresztúry Kristóf, Szentbenedek birtokosa]. 1591: Az Viznek foliasa Ahol volt az Pal Biro Eóreksege mellett, Azt foliasabol ki vettek es vgj borozdoltak az Pal Biro Eóreksegere, ott folj inostanis [UszT]. 1607: az fwzek mellet most lato(m) hogy benneb vette az kertet es az viznek regy folyasa helyét az eóuehez foglalta [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1651/1653: az Prasmariak folyasabol ki veottek az Tatranghot [Bodola Hsz; EHA]. 1655: az Tatrangh uize folyasanak el arkolasa .. tekergeósen es nem igyinesen lenne [Hsz; BLt]. 1725: Ha az Olt viszsza térne a régi folyására ha mosásképpen el mosná az Vgraiaknak mosná, de ha el Szakasztana által mehetne utánna az asszony* [Hévíz NK; JHbT. — *Ti. akkor az asszony birtokában maradna]. 1772: meg mikor a Kis Küküllő régi folyását változtatván, asatott volt Fekete Josef Vram egy nagy Sántzat, melyen a Küküllő vizét Malmára viszsza vehetné, és azon két fele oszalván a' Küküllő folyása a mi Határunkra ki nem jő s jött szokot volt a meg mondott Sántzon két felé oszalni, és a mostani toul állo régi folyamattyán le menván a mostani folyásában bé kerülni [Ádámos KK; JHb LXVII. 380].

9. havi vérzés/tisztulás; menstruatio; menstruatie; Monatsblutung/fluß, 1640: Engem mikor kiküldöttek vala az uram után en ezt az Báthori Annát Kolozsváratt láttam ... beteges volt: az asszonyállatnak micsoda folyása szokott lenni, az volt rajta — s mondtam, hogy az bányában* menjen [Mv; MvLt 291. 233a–251a átirásban! — *Értsd a fiúrdőbe].

Szk: havi~. 'ua.; idem' 1865: szolga legény Kozma Garnai György 16 éves ... Nagy Katival paráználkodott, ki is ... dicsekedett, hogy négy piczulaért adott egy fiúnak, de minthogy havi folyása volt, félt, hogy a fiu gatyáján meglátszik [M.bikal K; RAk 257] * az hószámnak rendes ~ a 'ua.; idem'. 1762: az hószámnak rendes fo-

lyása azon üdöb(en) az I(nct)an mindenkor meg volt, mely egészen evertállyá az viselő Aszsz(ony)nak lehető állapattyát [Torda; TjK V. 97].

10. kb. vonulat; linie; Zug. 1590: az hatar kertet foliast az teorweny vgia(n) ott haggia az Kouaczy Janos feolden az mint az falu Jgazitotta [UszT]. 1606: Tilalmat teót uala kys Janos ... tiltotta uolt megli egy kortóuel fankat ... melj Swkeóben Wduarheljzekben uagio(n), az regj gepw foliasaba(n), melj feleségem Marta utan egy Emberul enim [i.h. 20/275]. 1663/1728: Ha valaki az mezöb(en) foglalt valamit, akar szanto földet akar szenafüvet hogj ha az ut attol el vesz vagj el veszet tartozzek csinálni ha pedig nem csinálhattja tegye a reghi folljasab(a) a' kertet [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. 1693: A vetés kert folyásának mind két felin valo szena fü [Szentmiklós U; EHA]. 1706: az ... Lokon valo edgy Gyeprüivel edgyütt a Több Gyeprük Viz és Vetés Kertek folyási, Küprüi, Sárái egészen megli maradának Kis Péternek és Posteritás(inak) örökösön [Tarcsafva U; Pf]. 1748: azon Jozzagrol az Falu le vaga az szilvafat es ugy Csinyalak meg az veteskert fojasat abból [Bözödűjfalu U JHb XVIII/20]. 1780: A Toth György háza mellett levő vetés kert folyását, kik hanyták ki, gyakorta magok marhájokot kik hajtogatták, jo kaszálo Sarjúját kik éttették meg ottan? [Tarcsafva U; Pf vk].

11. ? átjárás; trecere; Durchgang. 1573: Keotelweroe Brechk azt vallia hogi eo lakot az Zemlyesiteo hazaba az vtanis Mykor Zemlesiteo birta, De azkor semmy Zabad foliasa Nem volt az mellette valo haznak vduarara kibe az Trombitasne lakyk most [Kv; TjK III/3. 134].

12. a bánya/bányamű ~ a bányaművelés; exploatare minieră; Bergbau. 1767: Akar Gazda, akar béres, akar mely nével nevezendő személy vagy a' bányák szokott folyása alatt, vagy p(e)-d(ig) azon kívül, akar nyári akar p(e)d(ig) Téli bányában találatnék hogj Tolvajul bé menyenyen, tehát az ollyas személy el fogattatván az Város Birái eleibe vitetessék [Torockó; TLév. 7/1]. 1780/1804: akármely Gazdának tulajdon Bányájából annyi Vas Kőve gyűlvén, mennyi maga mivére bőven elég lehet, az illyen verős Kováts gazdák Bánya miv folyásán előre kereskedés vegett Vas: követ ne vegyenek [uo.; i.h. 9].

13. vmennyi idő lefolyása/eltelte; trecere/scurgereá unui anumit timp; Zeitverlauf. 1614/1616: Illyen dologból ideztettük törényre ... Nehaj Fenessj al(ia)s Rögör Marton R(e)lictaiat, ugy mint Alperest ... hogj ... mikor eó kgme az mi városunkban Coloson .. bizonyos ideig az köztünk valo Aknat mind az Kamora hazzal birtta volna; Minekünk ez üdö folyása alat ő kgme maradot adossa ezekkel az mellyek rendszerint így következnek* [Kolozs; RDL I. 100. — *Köv. az adósság részletezése]. 1777: ha az jozsagban mi kár lehet és lészen az időnek folyása alat magok lészen eó kegyelmek okai mind Isten s mind világh előtt [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18].

1767: ezen Biroság viselések felől való rend tartás, hat esztendő(ke)k el forgása s folyása alatt fordul egyett [Korona MT; Told. 26]. 1770: Ami ezen esztendő folyását nézi, gabonára nézve az egy törökbúzában kívül elég termékeny volt [RettE 247]. — L. még i.h. 361.

Szk: a kocsmá ~ a kb. a kocsmárlás. 1731: Nemes Városunk ött holnapi Koresmájá(na)k fojása egj holnapja, hogy expirált [Dés; Jk 423b]. 1756: Ezen korcsmák folyása à lma January kezdődven, durál Szent Mihály napjáig [Déva; Ks 101].

14. per v. hivatalos eljárás lefolyása/folytatása; desfășurare a unui proces/unui procedeu oficial; Gerichtsgang, Prozeßausführung. 1590: Ezeknek* is egj modgiok vagio(n) az Bogartelkjekkel, mind birsagh zedesbeöl mind teóruinjek foliasabol [Jegenye K; GyU 25. — *Ti. a jegenyeleknek]. 1600: En Eleöttem Agiagyalui Peter Miclos biro leuen az eskvttekkkel egyetembe Agiagyaluan lako Cziki Simonak, Es Czoma Jstuanak egy vst feleöl teóruenyek león, mely teóruennek foliasa igy keóuetkózik ... [Agyagva U; UszT 15/21]. 1625: Arol penigh protestalok hogi ha hozzu pernek foliasanal akarod megh adni egi ezte(n)dőben uehetne(m) rezem öröksejnek zaz forint arra hasznat ezte(n)dőről ezte(n)dőre megh keuano(m) az zaz forinttot magamnak az tóruene(n)től [UszT 93a]. 1724: Néhai Dobolyi Lakatos Bálint perlette volna a Gónos jussan, az Gonos István Feleségét ..., de a' Tökölji járása, és Enjed Várossá(na)k tűz miatt való romlása szakasztatta felben a' per foljását [Ne; DobLev. I/106. 11b Joannes Szabó de Szatimár (48) nb vall.]. 1764: ha nem Consentiált volna is Bátyám Uram tsak ugy lett volna a Causa folyása, s a költségetis szinten ugy meg fizette volna Bátyám Uram [Középlak K; BIR]. 1832: Az Instantivalis per folyása alatt közönségesen a Procuratorok állégáltak ugyan, hanem néha néha magok a Pársok is potolták állégatiojokat [Ne; KCsl 6].

Szk: ~ban indítás hivatalos eljárás megindítás. 1802: az Executionnak harmad nap' el jövetelével fojásban indítása iránt hir tétetett a' bē panaszlott Succumbens Alperes vrnak [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével] * a dolog ~ a az ügy lefolyása/folytatása. 1792: engemet a Tit. Executor Tiszt Ur elsőben maga mellé a dolognak folyásáról bizonyítható Regiusnak vagy Assessornak fel vett [Ms; MbK XII. 86] * a törvények ~ukban megindulnak a perfolymat megindul. 1702: a peresek várják el migh az Törvények az eo folyasokban meg indulnak ..., az kinek az utan Törvény szerent jut, aze lesz az Szóló [Dés; Jk 324b].

15. (tábla) törvényes ~ a táblai ülősszak; sesiunea tablei judicioase; Sitzungsperiode der Gerichtstafel. 1769: A közeleb követközendő Perioduson mellyen kézdi ezen udvarhelyi Széki Tábla maga Törvényes folyását kezdődik Viz Kereszt nap utan valo hetfün és tart Hus hagyo vásánapig az Bőjti Periodus penig kezdődik a csonka

hét után valo vásánap és tart süket vásánapig [UszLt XIII. 97].

16. folytatás; continuare; Fortsetzung. 1796: ezen Praevaricationak* tovább valo folyása meg akadályoztatása végett minden utak modok el követesevel Nagyságodat praevie meg keressük az ebben meg kívántato asistentia meg nyérése végett [Torockó; TLev. 10/6. — *A tilalmas erdőhasználat].

17. alakulás; evoluție, desfășurare; Formung, Gestaltung. 1586: Az Zwret dolgat varosul Biro vramra tanachawal egye(te)mbe biztak, hogy eo kgmek lathwan az Ideónek foliasat Allapattiat, Az keossegnekis zowat erthwen, io Itilettel, rendelienek Napot az wdeoheosz kepest a' Zwretnek [Kv; TanJk I/1. 36].

18. vminek rendje/módja; ordine, rânduială; Ordnung. 1585: Die 14 May deliberarunt do(min)i Senatores: Noha az természet foliasais lehetelennek tartia, az Ersebet Maga menteset hog az Arniek zeken tudatla(n) veletlen ment Volna el a' giermek es ig leót volna halala Azert keoztassek megh, es ha az Wetket megh Vallia hath megh hallion, Ha penigh Nem vallia megh ... veryek ky* [Kv; TJk IV/1. 454. — *Ti. a városból és határából]. 1592 k.: my mind aszrol Reouidenen Illy valaszt tezuink hogy my Jo modo(n) chelekettünk, Jo modo(n) kerestünk, merth my teóruenyek foliasa zerinth chelekettünk [UszT]. 1624: Szakacz Thamast az Ecclesia ... parazna es ördeongeós feleségetöl fel szabadi<to>ttá az tóruennek foliasa szerent contentalua(n) az <Ecc>1(es)iat iutalmarol [SzJk 16]. 1632: Seruitia Census et prouen(tus). Zolgalatioknak Adozasoknak, es minden jeóuedelmek be szolgáltatatanak, azon foliasan, rende es teóruenje, mint felseő Uczianak [Dridif F; UC. 14/38. 46]. 1747 k.: A Törvény(ne)k folyása folyon in ea forma az mint eddig observaltatott mind à Szabad mind pediglen a' fogott széken, mind azok(na)k terminussai aránt [Torockó; TLev. 2/1]. 1758: az Ur Conservator ura(m) az szolgalat rendes follyasanak meg tartásab(an) igen accuratus lévén innen vagyon ., hogy az Ns Var-megyé(ne)k szebeni agitalando Causa(na)k follyatasara magam elegtelenseget ismerem [Kv; Ks 101 Pap Samuel conv. reqv(isitor) lev.]. L. még SzO IV, 141; RettE 141.

Szk: törvénynek ~dval a törvény rendje szerint. 1581: Nemineomé okokert fogta wolt megh Kemeny Janosnę Azzonyom az eo Jakotelky Jobagiat Markos Jmrehet, mellyet mi eleöttünk weónek kj kezessegen* . ha walakj teóruennek foliasatál el uizj az kezesek ment emberek lehessenek [Gyerőmonostor K; KP. *Köv. a kezesek fels.].

19. vminek menete; mersul/desfășurare a ceva; Gang, Verlauf. 1657: Lött pedig születésem in anno 1607, az akkori időjárás szerent, karácson előtt két héttel péntek napon*, és az mint fogantatásom, születésem, ugy egesz eddig való élettemnek is rendi, folyása csak nyomoruságos és nyughatatlanságos volt [KemÖn. 16. — *Dec.

14]. 1722: kivántom Ngsdat tudositani a Conscriptio folyásának modalitása iránt [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1787: a katona fogással .. az Al Tisztek .. sok akadályt szerzetének az oeconomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — A teljesebb szöveg. *altiszt* 2. al.]. 1821: az Ó Felsége által kegyelmesen ki bocsátott Királyi Biztosoknak adott utasítás világos értelme azt foglalja magában, hogy az ollyan közönséges Tiszt kicsapongásai, aki a köz administratio folyásában alkalmatlan akadályul szolgál vagyis akinek további szolgálatban való maradása a Föld népe meg károsíttatásával lenne egyben köttetve, abban Hivatalától lejendő fel függesztéssel is megzaboláztassék [Szászrégen; TLt Praes, ir 65/827-hez gr. Bethlen Imre főisp. aláírásával].

Szk: minden világi dolog ~a. 1772: El merem mondani, hogy többen vannak most, akik minden világi dolgoknak folyásait egyedül az emberi okosságtól függesztik fel, meg sem gondolják s gondolni sem akarják, hogy az Úristenen áll minden, az őfelsége akarata nélkül egy verbecske sem esik a földre [RettE 275] * *törvényt ~ára bocsát* kb. perfolymatot mentére hagy. 1574: ha .. az testamentumot az Teorweny Ereyebe Ne(m) hagia Bochassa eo k. biro vra(m) az Teorwent foliasaba hwl penig Megis az feidelemre panazol az espotal Mesterne Ez dolog feleol, Eo kegis lelye meg az feiedelmet vagi Eomaga vagi Lewele altal, Es Agia ertený hogi Teorweny follasa kywl nem chelekettek semyt rayta [Kv; TanJk V/3. 97b–8a] * *vki a maga rendes ~án kereset* vki vki a szokott (törvényes) úton indíthat keresetét vki ellen. 1762: hogy ha valamit ezután világosságra jöne azon p(rac)-tensioban forgo gyermeknek lett születése, s azutan történt vagy történhet el veszése, halála, vagy élete .. az A. Vr maga rendes folyásan keresesse az Ita Asz(szon)t [Torda; TjK V. 98].

20. forgalom; circulație (monetară); Umlauf. 1705: Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itültük ki írni, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendő(en) ott Sezenben, mely mostis mindenütt observaltatni parantsoltatik [Nsz; KvLt I/192]. 1769: Ki világosodván eő Felsége előtt holmi Arany szín alat vert hamis monetak(na)k folyása keményen parantsoltatik .., hogy 1753. vert Aranyakat melyek közul egy tiz krajtzárnál többet nem érne magánoson, öszve tévén az igaz Aran(n)yal Jol meg ismerszik azon hamis Moneta az igaz Aránytól meg ismervén el ne vegyék kifjelmetek [UszLt XIII. 97].

Szk: ~ban lévő forgalomban lévő. 1769: a Muszka biradalombol valo a eddig itt is folyásb(an) lévő Tallérok meg tiltatnak ugj hogj az közelítő 1770. Esztendő(en) fell téttzó Januarius holnapnak első napjáig, a' kiknél az ollyan Tallérok találtatnak, ugj vigyázzanak, hogj azon tull folyások azoknak abrogaltatik [UszLt XIII. 97].

21. ~ában lévő folyó; in curs; laufend. 1791: ezen foljásában lévő 1791dik Esztendőben Bőjt más hovánek 16dik Napján midőn volnánk ... Ádamoson ... [Ádamos KK; JHb XIX/31].

22. a hold ~a a hold változása; schimbarea lunii; Mondwechsel. 1604: Eme esztendőben die 22 Octobris az hold folyása szerént született ez nyomoru világra az én fiam Istók [BTN 53].

23. 1589/XVII. sz. eleje: Szwksegh penigh es melto dologh, hogi minden rendeknek, polgari társaságnak az eő Teorueny, rendtartasi, erősege, es ezekbeli Articulusok, melyek az Regiseg miat az Vy emberek közéot, vagi az embereknek változando erkeolcziók miat megh romlottanak volna, es szokatlansagba fordultanak volna, hogi meg iobbittassanak, meg uyittassanak .., ujolagh uy wdőnek foliasara rendeltessenek [KvLt Céhlev. II KőmCART. 2].

Ha. 1775/1802: fojások [BSz; JHb LXVII/3. 71].

folyásabell vminek a hosszában/mentében lévő; care este in lungul/de-a lungul a ceva; die Länge/den Lauf entlang. 1605: Zent Marton faluanak ugimint harom tizednek illyen teórúeniak uagio(n) nemy Vetes kert foliasabell kert ueghett ualo periben hogi az mint az Altizes magiarasza hogi a' melj nylas glepwt fel oztottak uolt az Altizesnek jm(m)ar az falura szall, abban(n)is egy resze uagio(n) az Altizesnek oszak fel aztis [UszT 19/92].

folyáshely hn-i jell-ű szk-ban; in constructi cu caracter toponimic; in ortsnamenartiger Wortkonstruktion: Maros ~ Maros-ágy/meder; albia/matca Muregului; Flußbett des Mieresch. 1692: a Kis Berek nevű kaszalo retinek a felső szelyiben a regi Maros foljas helyben (k) [Körtvélyfája MT; BHA] * Szamos ~ Szamos-ágy/meder; albia/matca Somegului; Flußbett des Samosch. 1592/1593: az zamos folias hely volt egyk sem ellenzette az masikat soha nem volt tilalmas senkíteol, orzagh rewe iart altal raita [Bálványosvárálja SzD; Ks] | Damakos Dienes*

nem tudgia ki zamara mondhasza azt az porondot, ha Deesi, vagy zent Benedekj mert az Zamos folyas hely' volt mind eltigh, chiak hogy az viz hanta fel' azt az porondot [Szentmargita SzD; Ks. — *55 éves].

folyat 1. ~ni való (tehén/hancatinó) bika alá/folyatni való tehén/ünő; (vacă/juncă) bună pentru împerechere/gonit; zum Ochsen/Rindern geeignet. 1756: Folyotni való Negjedfü Tehén Tino Nr.2. Esztendős ünő Tinok Nro 5 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. 1761/1784: A Fejős Tehenekből szint ugy alku szerént mint a' fellyeb meg irt Kantzákból jutott tiz tiz Fejős Tehenünk, és két Kantza Tinonk fojatni valok [Hosszúfalu Szt; TKI Teleki Sámuel tutorságának ir.].

2. becsm jell-ű haszn-ban emberre von.; cu privire la om cu sens defăimător/ocăritor; in Bezug auf Menschen mit schmähehem Sinn:

paráználkodik vkivel; a trāi in desfriū cu cineva; mit jm Unzucht treiben. 1640: Az mikor azt az Ágostonné kiavérék onnan urastul, akkor hallottam hogy szidta őket nemzetségestül Asztalosné, hogy egyiket kicsapták, s az másik folyat vele [Mv; MvLt 291. 212a–5b átirásban!].

folythat párosodhat; a se putea împerechea/-goni; sich bepaaren können. 1824: A most vásárlott nagyobb Bikanak .. az tsőge görbe — jobbra áll nagyon, nem folyathat, azomban fél tőkü [Dés; DLt 885].

folytató 1. üzekedő; in goană/călduri; brünstig. 1729: az Atjám adot neki két tulkot edgj fojato tintot és egj nehanj juhocskát [A.oroszfalu SzD; BK. Alsóoroszfalusi jobbágyügyek. Pap Jonásk (40) vall.]. 1799: a Leány edgyikhez is másikhoz is olly feslettséggel viselte magát, hogy tsak a volt már hijja, hogy réa hágjon, mint a Fojato tehén a Bikára [Dés; DLt].

2. bagzó, pározó; care se împerechează; deckend, streichend. 1636: monda Zabo János, Istennel bizonyítok hogy Lator nem voltam, nemis uagiok, hanem lator az az ki engémétt Latornak tart, ugy gondolkodgial te Zabo János, hogy az folyato ebnel fertelmeseb vagy | Hallam hogy monda Jstvan Uram, Tasziczky ki az székből, czio ki, czio ki az Isten házából, aha látor, utanna teis kurua az Lator(n)ak ullianok vattok mint az folyato ebek [Mv; MvLt 291. 67a].

folydogal 1. lassacsán folyik; a curge incet; rinnen, rieseln. 1772: a' Vizis ugy meg csendesedett, hogy már most a' silip árkábanis tsak alig folydogal | minek utanna azon Malom fel állatt a' Nagj kövek se láttzattak ki soha a vizből, de a' Vizis ugj meg csendesedett, hogj már most a' Silip árkábanis tsak alig folydogal azért hogj fővennjel nagjon fel tölt [Ádamos KK; JHb XX/39, LXVII/2. 223] | eo. Exilja Ádamosi Malmának Gáttya jobban be dugattassék s meg ujittassék, hogy a viz alatta ne szivárogn s folydogollyan, hogy azis holt vizet verjen [Kük.; i.h. 389].

2. csordogál; a se prelinge; (langsam) rinnen. 1597: Anna azzony Zok Peterne ... wallia latam hogi az leankanak az labarol az keoteo le súhat vala s az ver foldogal wala ala az zara(n) [Kv; Tjk VI/1. 94].

3. teldegél, lassacsán telik; a trece incet; (langsam) vergehen. 1782: ritkán esett meg az is, ... hogj hetességre kukuruza kapálni, vagj szedni, vagy széna tsinálni kimentenek az aprobb tselédek, a Bányász Mesterség folytatásától a' mieinket el nem fogták, így folydogalt ez sokáig, s ha talám valamivel terheselettis tsak szenvedhető volt [Torockó; Thor. XX/5]. 1784: az idő fajdagal [Dés; Hr 5/40].

folydogáló teldegélő, lassacsán telő; care trece incet; langsam vergehend. 1776: ezen Mostan fojdogalo 1776dik esztendőben Pünkösöd havának

28dik napján [M.köblös SzD; RLt]. 1802: ez mostan folydogalo 1802ik Esztendőben [Kv; LLt 27/36]. 1854: Tétlenségben folydogáló napjaim a visszaemlékezés és elmélkedésre sok szomorú órát hagytak [ÚjFE 4].

Ha. 1802: follydagalo [Székes MT; MvLev. 8 Msz-i anyag].

folylfalvi a. Folyfalva (MT) tu -i képzős származéka; derivatul cu sufixul -i a toponimului Folyfalva/Foi; mit -i Ableitungssuffix gebildet. Form des ON Folyfalva: din Foi; Folyfalvaer. 1607/1685: az Foly falui hatar [Karácsonfva MT; EHA]. 1664: a' Folyfalvi határ [Szentbenedek MT; EHA]. 1693: folfalvi Ecclesijának lelki pasztora [Told. 76]. 1748: A Folyfalvi Hidon fellyül [Folyfva MT; EHA]. 1789: foljfalvi Aszalos Mártonné [Szentimre MT; BalLev.].

folylhat 1. a putea curge; fließen können. 1592/1593: az a porond zygett soha tilalmas nem volt ... Azt latom hogy gattal ala keoteottek Dees feleol, hogy arra ne folihasson az viz* [Szásznyfres SzD; Ks. — *Dés és a tőszomszédos Szentbenedek határperéről szóló vall.]. 1764: az ár vizek idején a' Maros szabadoson nem folylhatott ki ütötte magát s úgy jött ebbe az porondos helylyen innen ... levő árkába [Vajdasztván MT; JHb IX/46]. 1772: mindenütt szép tér lévén, árvizkor a Viz magát inkább ki öntheti s egjenesebben is folylhat, szélesebbis lévén az árka [Kük.; JHb LXVII. 278 vk].

2. végbemehet; a putea avea loc; vollziehen können. 1701: eo Felsége ez Hazába(n) Quártélyozo Hadai(na)k interten(ti)oiáról szükségesképpen testestiva dispositioikat kívánván, hogj a Militia(na)k téli Interten(ti)oiia facilitálódhassék, és iob módgjaival folyhasson, töttünk ilyen Dispositioikat [UszLt IX. 77. 31 gub.]. 1715: Mint hogj veszedelmes idő vala rettenetes sok iggyel bajjal, nagj félelemmel vitethettük véghez az eo Her(czegse)ge dolgait, rendessen nem folylhatott, hanem csak kapdosva [Fog.; UtI]. 1747: az Divisio in duas aequales partes nem folylhat [Torda; Tjk III. 125]. 1800/1827: ezen osztály Dolga az Insineur Ur által vitetett és vijendő Mérés beli Munka szerént folyhasson [Erdősztyörgy/Mv; TSb 51].

3. (per) lefolylhat; a se putea desfășura/a putea avea loc (despre proces); (Prozeß) sich verlaufen können. 1784: A Bányák, és Bányászág felett valo controversiakból származo Causák az eddig bé vett Rendtartás, és Constitutioik szerint az Torotzkai foruman folylhattnak | A Kűlső és Belső örökségek felett indulni szokott Perek, az Helység beli Birák előtt folylhattnak [Torockó; TLev. 2/6. 4a].

4. (pénzösszeg) befolyhat/gyűlhet; a putea intra; (Geldsumme) einfließen/kommen können. 1756: (A telkekről) semmi taxa nem fizetődik, ell kell tehát igazittatni, hogy annuus censusa folylhasson [Déva; Ks 101].

5. ~ a kocsmá állhat/működhetik a kocsmá; circuma poate să existe/să funcționeze; das Wirtshaus im Betrieb sein können. 1773: bátran folyhatott a Kortsoma [Mezőkerked K; LLt].

◇ Szék: ~ vki ellen a pretenzió kb. vki ellen (igény)per indulhat; a putea deschide un proces împotriva cuiva; gegen jn Prozeßeinleiten können. 1748: Ha Szintén in foro Seculari folyhatna is ellenem ezen p(rae)tensio, mindazáltal, hogy ez Sedrianak mint inferiorinak, autoritassat excedallya a p(rae)tensioiban forgo materia, ezen forumon nem folyhat [Torda; TJK III. 226] * micsoda beszédek ~nak mit beszélhetnek; ce ar putea vorbi; was sie hersagen können. 1842: mitsoda beszédek folyhattak nem tudom, 's a' Főzönével is mi történhetett nem láttam [Dés; DLt 1452].

folyhatás 1. akadálytalan/ akadály nélküli lefolyás; curgere nestinjenită/fără piedici; unbehinderter Abfluß. 1732: mind a Nemes Város utcáinak azon Dudva fojamjanak szabados nem főjhatasa, s mind a szomszedok(na)k el szenvedhetetlen praejudiciumokra vagjon [Dés; Jk]. 1781: Az egész vas bé váltásnak a' meg irt moddal és jó rendel léjendő folyhatása és folytathatása végett az Mlgs Familia vagy annak Praesesse ezen 10 §-kat a Dicasteriale Oeconomicum officiumnak vagy a' Felseges Királyi Oeconomicum Guberniumnak pro Confirmatione ket exemplarban submittalya [Torockó; TLev.].

2. folytatási lehetőség; posibilitatea de continuare; Fortsetzungs/führungsmöglichkeiten. 1814: lehetetlen tehát ilyen környül állásokba hogy a Törvényes Hatalomhoz ne folyamadjam, és magam személyit ... bátorságba helyheztenni a lázatosan ne esedezzem a Tktes Generalis Szektől; mind azért hogy a Causansak pereik nem folyhatása miánn ne szenvedjenek, mind pedig azért, hogy én is életem módja folytathatásába bátorságos lehessen [TLt Praes. lev. Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Csipkés Albert ellen].

folyhatott befolyhatott/szedődhetett; care a putut intra; was einlaufen/gehen konnte. 1777: most . kész arany és ezüst pénzül kínáltatyák azon Lugosi Creditornak adott egész Summával és annak a ki adástól fogva folyhatott s nevedkedhetet Interesivel [H; JHb XXXV. 60].

folyik 1. a curge; fließen. 1570: Zemere (!) Opprian ... vallia, hogy Ew Nem Thwda Míchoda haborgassa legen Janos kezeznek Balinth Thywadarall hane(m) Azt Thwgya hagi harmadewy (!) ez varosban az korchoma haznal eotet Bwntelen vgy vteotte volt Balint Thywadar hogy vereis folt volt az orranak [Kv; TJK III/2. 9–11]. 1576: Nylwan twdom hogy gyortyan pataka foly az zaldopos erdeonel [Jobbágyfa MT; EHA]. 1591: Az Viznek foliasa Ahol volt az Pal Biro Eóreksege mellett, Azt foliasabol ki vettek es vgy borozdoltak az Pal Biro Eóreksege ott folj mostanis [UszT]. 1600: Annak vthanna

egy Palchawal vgy verte az azzonth Zentmiklossy hogy vgyan pufogott az Palcha vegybe egy zegh vala en azt hizem awal serte megh az azzonak az Allat, hogy vere kezdé foliny [Kv; TJK VI/1. 503]. 1608: Mely eoreoksegnek mellette foly az Thamok kapuia eleot ala folio kws patak [Papolt Hsz; HSzJP]. 1623: az hol most az Ferniko foly [Szentmihály U; EHA]. 1630: Andras Mesteris ugy talala megh cziapni arczul Szanto Martonnet ugy czeppent ki az orra vere de nem folt [Mv; MvLt 290. 201a]. 1651/1653: az oh Gatnal folt a Tatrangh [Bodola Hsz; EHA]. 1701: Tudom hogy az kérdésben forgo hell(en) két ághban foljt az Ólt vize, mikor nagy volt a Viz, mikor kicsin volt csak Apálcza (!) felől foljt [Ürmös NK; BNB V/9 Erdő Györgj senior (66) col. vall. — *Apáca (Br) tőzsomszédos Ürmössel]. 1736: Vaslábu közül a patakot vgy el fogták és dugták hogy Semmj viz nem folyt Vaslábu között [Gyszm; LLt Fasc. 161] | az ott a Falu közepin vegig folyo Pataknak ... árkán indullyon meg s lássa meg, hogyha olly bővön es elevenen foly a vize mint ennek előtte [Vaslab Cs; LLt Fasc. 16]. 1841: a' Firtustrol lejövő nagy patak jelenleg egészen azon birtokon foly [Etéd U; EHA]. 1864: Ket völgy köze ... tavasszal ho meneskor, essőzés alkalmával a földéről lefolyó víz magának helyet vervén otton ülepszik es folyik [Alfalu Cs; GyHn 20] | hasznos vize e foly a falun keresztül [Inaktelke K; KHn 203].

Szk: zajjal ~ zajlik. 1668: 4dik April regeltől fogva eset az ho derekason diligh következet esos hidegh ... az Samosnak ket szely megh fogyot es vgy folt szalay mint derek telben 13 April sajal folt [Kv; AsztCJk 41b].

2. ts kb. mos; a spála; schwemmen. 1592/1593: azt a' porond zigaret az Kys zamos vize keet feleol follja vala az peres porond zigaret Dees feleollis follja vala az viz [Szásznyíres SzD; Ks] | Az vizetis tudom hogj keet feleol folyta Ds helt [uo.; Ks 35. V. 12. — E három kijegyzés Ds és Szentbenedek határperében folytatott vallból való]. 1694: birtunk zalogul egy darab kaszáló szigetett, mely(ne)k nap nyugotrol az Szamos folya határatt nap Keletről az nadas erge folya körül [Szamosújvárnémeti SzD; RLt 1]. 1763: Vagyon egy Sziget körös környül a Maros Vize folya [Udvarfalu MT; EHA].

Szk: szertesséjjel ~ja előnti. 1743: miolta az a' Malom épittetet a Küköllőnek exundatioja miá mind azon országy uttja a' Sövényfalvi beekkel edgjüt ugj meg iszopotatatt hogj ottan sem egyszer sem mászor éppen lehetetlen járn szekerrel, mivel a' Küköllő olj árkakat mosot hogj leg kússeb áradásával szerte széjjel follja [Dombó KK; JHbK XXVIII/9].

3. csorog; a se prelinge, a curge; rieseln. 1597: Crestel Reichelt ... wallia az Chiatorna alatt egi bochkat tartottak, akibe az viz folt [Kv; TJK VI/1. 79]. 1599: kere hogy az szaiat megh keótné(m) merth az orra vere ige(n) foly uala [UszT 13/110 „Anna consors agilis Gregory Thi-

bald primipilis in Kadichfalua" vall.]. 1609 k.: foli vala az Vire [Dés; DLt 311]. 1819: nézem egy darabig miként próbálgatva vala pipájába tüzet tenni, 's dohányozni ... tovább osztán el lágyulván szunyokálni kezdett, mely alatt a' nyála úgy folyt, hogy magam undorodván tölle, mondam a' feleségemnek, hogy fektetné le [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

4. 1763: (A) Kanczának az egyik órán igen erősen foj a kehe [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1795: Orrán, Száján, fülein, Szakadatlanul folyt a' Nyulánkos Nedvesség, és iszonyatos Szagos volt [Mv; Told. 47]. 1842: a' Lovat visszá hozta, ezt betegnek állítván, az orrát folyini láttuk hogy azon Ló szopornyitász lett volna, azt mi a világeért se tudtuk [Dés; DLt 564]. — Vö. a folyókeh címszóval.

5. omlik; a iesi/cádea; strömen, stürzen. 1644: (Az asszony) monda hogi az Ura veszi fel s eő mosogatia megh, vagi ket nap nem banhatot velem s ihon ugian foli az niü beleölem [Mv; MvLt 291. 421a].

6. ömlik; a curge, a se vársa; strömen, fluten. 1763: mikor Nagj essők voltanak ez a Patak ki ütett, sőt az el mult Nyáron, mind a' Falun, mind a' Mezőn szerte széllyel foljt [Sze-csel Szb; JHb két r. tanú vall.].

Sz. 1767: Predicálott amaz mostan leghűsebb pap, Hermányi József vram . . Foly ennek szájából az ige s olyanokat hall tőle* melyeket mástól nem [RettE 126. — *Értsd: az ember].

7. (az eső) ömlik, szakad; toarnă (cu găleata), plouă; gießen, strömen. 1843: a' Kertek megett nuár kéttzer borította el a' rendet a' Küküllő, s még csak a' van hátra, hogy a' Pinczék tellyenek meg, a' mi meg is történik, ha mind így foly az esső a' mint elkezdette [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

8. (az út) megy/víz vmerre; a duce (drumul) într-o parte; (der Weg) irgendwohin führen. 1768: azon ut úgy foly valamig egybe átközik a val az uttal, mely a mű határukot Felső Bencze fejére bé viszi, és onnan el hagyván a mű határukot ugyan dél felé folytában más felől ki hág a bérceze [O.léta TA; JHb XXXV/17].

9. terjed; a se intinde; reichen. 1608: Miuel az vr Jsten az Embereknek iletek felől auuagj ileteknek uige felől se(n)kit bizonylosa nem tők kinek kinek ilete meddig follio(n) ... annak okaiért Enis gondolkodua(n) magamba(n), nem tudo(m) az vr Isten wfelsige mikor es hol uigeeze el iletemet [Kv; RDL I. 84 Tölcséres Ádám kezével].

10. tart; a ține/dura; dauern. 1796: mig a Verekedés tűzessen folyt Sonka Mihaila szűntelen nógatta 's biztatta a Czigányokat, hogy őrsek, és őljék meg ő Nga ott lévő Béréseit [Mocs K; Eszt-Mk] | A Cseples most is foj és már felesen is Csepeltettü(n)k [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1798: a Szőlőben a szűret foljt [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1814: ezen barátsága már régetske hogy foly [Ne; TSb 12]. 1830: A téatrum foly à lovas kome-

diais tavaszig itt lesznek (így!) [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1840: itt már bőjtönis egész virádtig ... folynak az éjtzakázások, tivornyázások [Dés; DLt]. 1846: Tövissi Sándor bától hallottam azt mondani — Na a' Faluban ugyan foly a veszekedés [Kakasd MT DE 2]. 1850: A' gyermekek épek egészesek mint a' makk, egész nap foly a' hantazás itt [Kv; Pk 7]. 1851: A Cséplés foly de ugyan sok Buza bogár van [Széplak KK; SLt Bíró Sándor lev.].

11. végbemegy; a se petrece/intimpla; sich vollziehen. 1707/1711: Mely Testamentum tetel mi előttünk es az mi jelen letünkben epp Elmejevel nyelvevel az megh említet szüleknek így folyvan attestalunk miis bona Fide rolla subscriptionkal es pecsetünkkel [Kv; JHbK LVII/43]. 1740: az eddig valo oeconomia follyt csak a Fiak industriaok által [Pókafva AF; JHb XXV. 57]. 1776: Estve Vatsorára mentek ő Ngok Mlgs Praepost Urhoz, de mi discursusok follytak ott asztal felett, jelen nem lévén, aztot nem hallottam [Kóród KK; GyL G. Vizi r. kat. kántor (30) vall.]. 1786: Az Biraknak szamataltásak miként fojt, s foj ma, nem lévén arra én nekem gondam mint Aszszony embernek nem tudam [Torockó; TLev. 4/13. 31, 36]. 1792: mi pedig Regiusok igj szállá(n)k eő Kglmihez att volté mikor az Atjafiak között a dolog foljt. Láttáé irásainkot, vagj pedig talán Regiusis volt [Borb. II „Nob. Gabriel Simon ex Kis Soljmos”* (66) vall. — *U]. 1835: azon ház gazdaszszonya a' hol folyt az esketés ki s be sétifikált [Zsibó Sz; WLt].

12. (per v. hivatalos eljárás) folyamatban van; a fi in curs (un proces, un procedeu oficial); (Prozeß, amtliches Verfahren) im Gange sein. 1625: En az tilalmat ugj teöttem hogj mikor Notarius lezen es derekason folynak az perek akkor adom okat [UszT 5]. 1687: tectet Kglmeteknek ide Fogarasban, Generalis Ország Gyűlését promulgáltatunk holott az Dietak alatt folyini szokott törvényekis agítaltatnak [Thor. XIV/9 fej.]. 1701: rendeltünk kgltek(ne)k Országul közőnséges Gyűlést Gyula Fejérvárra ... holis az Gyűlések alatt agítáltatni szokott Causák foly(na)k [UszLt IX. 77. 36 gub.]. 1750: az mi az Transmissionalis Causáknak Seriessit nézi, az fojni fog post Dominicam Reminiscere* [Medgyes; Ap. 3 Székely Elek lev. — *Húsvét (ez évben: márc. 29) előtti ötödik vasárnap (febr. 22) után]. 1785: Minthogy in anno 1785 die 7-ma Marty tisztelendő páter György úr gonoszul elveszett hosszúvása és erdőölánca aránt folyván törvények, íftletett volt, hogy az actornak bizonyási tegyék le a hütöt [Taploca Cs; RSzF 260]. 1836: Ezen nevezett Szántó-is a' Commune Terrenumbol foglaltatván — turbáltatott az Udvar benne — s foly a processus érette [Csüddötelke KK; Ks 78. 21 Conscr. 32]. — L. még RettE 139, 183, 231, 402.

13. (hivatalos eljárás) lefolyik/folytatódik; a decurge/a se desfășura (un procedeu oficial); (amtliches Verfahren) sich verlaufen, weitergehen.

1777: minekelőtte az osztázás folt volna, a Literale instrumentumakott producálni kívánák [Nagyrápolyt H; JHb XLVII. 18]. 1737: két Tszinadia Zabolai István vagjon, Iffjú és Iffjabb; ha pedig az Iffjabb neve alatt iratott az Actio, annak neve alatt kell vala fojni a Continuáták-(na)k is [Dés; Jk 224a]. 1770/1771: annak rendi szerént folyan az osztandok osztálya [Fejér m.; DobLev III/428. 2b]. 1794: meg kívánom a Jure hogj a regi meg rögzött Constitutionk szerint foljan a Törvény [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1801 a' M.N. Sombori Commune Terrenumok-(na)k fel-osztása a' fellyebb említett Deliberatunok tenorok szerént . . . ellene alhatatlanul folyon, és késedelem nélkül kezdődjék-el [M.-zsombor K; Somb. II]. L. még RettE 223; RSzF 152.

14. folytatódik; a se continua; sich forsetzen. 1722: De ha csak az eddig valo Stylus szerént fog foljni az Fogarasi Udvarbíronak Uralkodása, sok felől decarpalni* fogják az Proventust [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev. — *Javítás miatt bizonytalan olvasat]. 1774: az Arenda tarcsón, és folyon állandó keppen őt esztendőig [Mv; Berz. 7 Fasc. 72].

15. (pénzösszeg) befolyik; a intra (despre o sumă); (Geldsumme) eingehen. 1767: a' melly két ezer forintot Gróff Székelly László Ur számára szerzettem, az Urnak fordítottom hogy minden bajból ki menekedgyék az Ur osztán csak légális Interessivel adgyák, soha sem bojgattyák az Urat érette, csak az Interesse folyon minden esztendőben . . . egy Albát külgyön az Ur [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz]. 1781: (A) vas bé váltás fel állítván minden esztendő végével az Mlgs Familia vagy annak Praesesse a' Cassat revidealya, miként folyt az administratio Censalya, az oeconomia folytatását approbalvan más esztendőre a' vas és szén árjáról a' verős Kovátsi Társasággal szinte ugy mint most edgyet értsen . . . , hogy esztendőnként ugy folyan [Torockó; TLv. 9/20].

16. átv (vmely dolog) vhogyan megy; a merge (un lucru) cumva; (eine Sache) irgendwie gehen. 1670: Músnafaluiai zalagoltak wolt meg az Agiagfaluiakoth . . . , kyert az Agiagfaluiak az Musnayakoth az Circalasnak rendire Citaltak volt, mely dolgot Egjmas Akaratthiabul hatra hattok Petkj Janos vram eő Naga haza Jöuteleig ha eő Naga az dolgot keözöttök el Jgazithattyia, Io ha penig Nem, az dolog Ezen állapotat foljon, az mint meg Jnditottak [UszT 22]. 1662: miben volnának és mint folynának az török nemzet-séggel való dolgok, az ország tudná-e? [SKr 505]. 1670: jól foljan az dologh [KJ]. 1722: ki adta(m) kevés pénzetskémét dolog feiben, az által folj az oeconomia(m) [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1736: Nézd meg . . . az régi erdélyi szokástól mely messze mentél, erdélyi ember: hitesd el magaddal, az következendő negyvenkilencz esztendő az míg elfoly, ha ugy foly az erdélyi dolog az náj módi, új módi, rosz módi szerint, mint folyt az eltölt negyvenkilencz esz-

tendő alatt, azokban az mélyek még most folynak, semmit az te maradvád ugy nem folytat az mint csak most is folynak az dolgok [MetTr 443]. 1761: nem folyt igosságon az osztály [Branyicska H; JHb XXXV/15. 17] | Amint halljuk, az országban a dolgok csak imígy-amígy folynak [RettE 145]. 1786: mind ez ideig miként folyonak a dolgok el hiszem Lisznyai Vr voltaképpen tudositja ezen levelében Nsgtokat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1820: gondolhatod hogy ugyan folyt nállam, a patikázás s' elis iszonjodtam volt a sok orvosságtól [Kv; Pk 7]. 1840: minden nap el nézem tele van a' Határ marhával . . . azok el nézettetnek vagy a' Csovások el áldamásolatnak s így foly a' Szándekos prevalidatio [Dés; DLt 921]. — L. még RettE 154–5, 280–1.

Szk: folyvást ~. 1839: a két végén a havasnak telepítettessenek meg esztenáink; úgy, hogy amelyik alul esik, másik esztendőben feljűl legyen és úgy változólag folyvást folyon [Jenőfva Cs; RSzF 186].

Sz: ma egyképpen ~ a dolog, holnap másképpen változik. 1765: Nem is tudhatni mihez tartjuk magunkat, mert ha ma egyképpen foly a dolog, holnap másképpen változik [RettE 186] * tővel-heggyel ~nak a dolgok istenszámában mennek/vannak a dolgok/ügyek. 1765: gr. Bethlen Imre . . . consiliarius gubernialis lévén, látta, mely tővel-heggyel folynak a dolgok, elbúcsúzott [RettE 180] * umi ~, mint a patak. 1841: Foly a gazdaság, fordés, mint a patak [Kv; Pk 7].

17. (idő el)telik/múlik; a trece (despre timp); vergehen/laufen. 1655: Fratan Iako Csongoradi Jstvant hűtőtlenül tüle elment feleségetül Horvat Margitül elvalasztotta az szent corona mivel immar ötödik esztendeje folyna miolta tüle el szökött [SzJk 77]. 1770: Mint április, mind május eddig eltölt napjai többire hideg esővel és széllel folytak [RettE 231].

18. ? intéződik; se aranjează; arrangiert/verrichtet werden. 1761: A memoria hominum a szörös botskornak arulása Varasunban (!) oly szabados volt, hogy nevezetesen vásár, és sokadalom napokon senki nem kerdezhetette, miért arulatik mindenektől, hanem az Tavaszszal mitsoda canalison folyt, mitsoda directorium által ment véghez, hogy az szörös botskor(na)k publicum commerciuma tollaltatott [Torda; TJK V. 63].

19. ~ a kocsmá (javában) áll a kocsmá; circuma funcionează (bine); das Wirtshaus im (besten) Gang/Betrieb sein. 1732: midőn a Ne-(me)s Város Korcsmája folyt, akkorkor maga házá-nál in praejudicium oppidi áll Korcsomát tartott [Dés; Jk]. 1770: a Bor és Palinka kortsomallást rendre egy aránt visellyük Szüntelen foljván a kortsoma [Sülelmed Sz; IB. Blidár Andréka (60) ub vall.]. 1796: Méltazzassék Nsagod rendelést tenni és valahonon ide jo Bort parantsolni hogy had falyan a Kartsama és azakat a meg ramlot Barakat jo volna Trébelyel meg ujjittani [Koppánd TA; GyL. Csia Mózes lev.].

20. forgalomban van; a fi in circulație; im Umlauf sein. 1813 k.: Mikor az új ezüst peták pénz folyt .. [Aranyosrákos TA; Borb.].

21. vmennyit ér, vmilyen értékben használatban van; a valora cívta, a fi in circulație cu o valoare oarecare; wert sein. 1769: Méltóztatot Felsőleges Aszszonyunk az arany moneták(na)k Valorat augealni, úgy hogy ennek utánna az kör-möczi és Venecziai aranyak érnek Rflr. 4×18 az császári és ezekhez hasonló Bavariai és Salisburgensis Aranyak járnak 4 Rforintokban és 16 xrajczárokb. Az másfél aranyak folynak Rf. 6×20. Az Hollandiai aranyak Rf. 4×14 [Uzsl. XIII. 97a gub.]. 1764: Mind ezen híresztések tsak tsupa költömények .. melyek(ne)k árnyéka alatt egyéb Dolgok Fedeztetni kívántak s azok mik 's kik között folytanak vagy Forrat-tattak .. ? [KS. tábl. vk.].

22. ered, származik; a-și avea originea/a trage din; entsprießen/stehen. 1672: latvan, hogy soha semmi utakon modakon edes hazánk reghi jó szokása szerint keserves meg bantodasaink meg nem orvosoltathatnak, hanem naponként többül-nek és szaporodnak az haza veszedelmeit és I(ste)-nünk ő felsege haragját siettető zűr zavarok és törvénytelenségek, kentelenítettünk ..., el fogyva(n) ebből a' szegény hazából az igasság, es oda folyamodunk, a' honna(n) szegény hazánk-(na)k meg maradása I(ste)n uta(n), es bekessege foly [PIN 68a. — A hsz-i rendek nyil.; kelt Maksán (Hsz)].

◇ Szk: ~ a hír ered/indul a hír; a-și avea sursa/a porni vestea; das Gericht stammen/herrühren. 1783: Maga Nánya Száva mondotta nékem az ősszel elvesztet lovoknak egyik károssa hogy eő-tölle Nemes Thorda V(árme)gyeben Beresztelkén lako Pap Flora vett volna Kalákat ezen Nanya Makavejra, s innét foly a hír hogy talám az eő dolga lenne azon lovak(na)k elve-szések [Faragó K; Gyl. Pintye Thodor (70) jő vall.] * ~ a szó vmiről vmiről beszélnek/tárgyalnak; a vorbi/a discuta despre ceva; über etw. verhandeln. 1842: hallottam, hogy cseréről, beréről foly a' szó [KLev.] * amint a hír ~ (fel)le/iránta) ahogy/amint hírlik/hallatik; wie es verlautet/hören läßt. 1760: Azt is hallám, hogy a székely natio Ófelségétől solicitálja a personalis insurrectiót csak adja meg régi szabadságokat, s amint a hír foly, nagy dolog, ha meg nem engedtetik nékiek [RettE 103-4]. 1764: Meghala a szegény Enyediné asszonyom ... Az vra medicinae doctor, de nem exerceálta, mivel physi-cája nem volt, amint a hír folyt iránta [i.h. 176]. — L. még i.h. 103, 156, 212, 251, 351 * vmi-lyen hír ~ vmilyen hír járja; a circula/merge vestea; man sagt/erzählt, es verlautet. 1717: az Ház hiján levő Árpá felől tudósicsan az Vr bennünket hová tegyük mert itt igen elegyes hírek folj(na)k [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.]. 1729: Minemű hírek folytanak felöllem oda bé, értem az Aszszony leveléből, bizony csudálkozom azonh becsülletes emberenn, hogy bizonytalan-ságot oly bizonnnyal mereszel az Asz(szonyo)m(na)k

beszélni [Nsz; Ap. 1 gr. Haller János gr. Kál-noki Borbárához]. 1790: Itt mi körüflettünk az a hír foly, hogy a Török Belgrádot sok kárunkal ismét vissza vette [Bencenc H; BK. Bara Fe-renc lev.]. — L. még RettE 164 * vmilyen irat vki neve alatt ~ kb. vmilyen irat vkinek a keze alól kerül ki; un act iese din mînile cuiva; ein Schriftstück von den Händen js gegeben werden. 1759: Oly nagyra is ment volt, hogy compul-soriumok s egyéb expedióiok az ő neve^a alatt folytak s emanáltattak [RettE 92. — *Gr. Bánffi György gubernátoré].

folyó I. mn 1. care curge; fließend. 1617: az Marosnak egyk folio agan kett keőre valo mol-not chynaltattam [Marossztkirály MT; Bál. 57]. 1636: az malomra folio patakon által uagyon egy hidaczka [Siménfva U; JHb Inv.]. 1637: Vagyon szept folyo patakoczykaya kiben rak keő hal terem [Lupsa F; UC 14/42. 191]. 1690: Ezen Malom helyre jő az Viznek folyamottja Vi-cinussa nap keletről az malomra folyó viz folyamot [Huréz F; Szád.]. 1707: az falu közt fojo patak [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1736: az ott a Falu közepin vegig folyó Pataknak természet szerent valo árkan indullyon meg, s lássa meg, hogyha olly bővön es elevenen foly a vize mint ennek előtte [Vaslab Cs; LLt Fasc. 16]. 1746: a hót Marostól fogva a folyó marosig [Gerend préd. H; Ks 92. II. 1]. 1784: nap nyu-gotrol .. a mellette folyo Patak szomszédtságai kozótt (sz) [Diós K; BHN 68].

Szk: ~ patak. 1580: az zekes wyz Newo foljo patak mellet partyabann egy kwtt wagon ab oriente elo es Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1585: az zekes wyz Newo folyo patak [Örményszékes AF; EHA]. 1604: egy folio patak [Etéd U; EHA]. 1618-1619/XVII. sz. hōz.: az folyo patak mellet [Kovácsi K; EHA] * ~ patakocska. 1641: Turbuczsa es Csokmány közétt valo hattart eszt az kis foljo pattakos-katt azt tudom [Csokmány SzD; JHbK VIII/8].

Mint hogy a patak vízrajzi köznév az erdélyi régiségben a hn-i alakulatokban 'szárazpatak, ill. időszakos vízfolyás' jel-ű is volt és az ma is, ennek ellentétjeként a folyó patak, ill. patakocska szk-ot vízben bő vízrajzi tényezőre von. szk-nak foghatjuk fel.

2. vhoval ömlő, torkolló; care se varsă; ein-mündend. 1734: 'Valaki a' Tokban menő vagy szolgáló vízi folyamatotskákát maga hasznára ki szakasztja, el vészi, nevezetesen a Verespataki nagy Toban folyo Rotundul patakat ... az olyan 12 forint bírságban inkurállyan [Born. XXXVIII. 8 Abrudbányai bányászok törv.]. 1832: a' Vá-gohidnak felépítését tovább nem halasztván, an-nak jobb, alkalmasabb ... helyét nem talál-t, mint a' Város' végén az úgy nevezett Bánfi Fo-gadónál, de oldalélt eső Szajka Patakának a' Szamosba folyó torkán [Dés; EHA].

3. orv kb. gennyező; purulent, care puruiază; eitrig, eiternd. 1816: Krotskevits Károly Ur az

Orvosi tudományok Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus ... folyamadhatnak hozzája azok, a'kik szemeik gojobbissa, és héja még-rögzött gyuladástól szenvednek — szemeik vérmesek, könnyezők, foljok, es tspásak [DLt 103].

A 'hurutos' jel-sel is számolhatni.

4. vivő, vezető; care duce; fűhrend. 1761: az Csélye lokán Folyó országos uttya [Etéd U; EHA]. 1768: Ambrus Mihály ... az irt Controversias helyen vágta az Erdőt ebből a mindenütt bértzen folyó és itt az országuttyába belé szakado utból [O.léta TA; JHb XXXVI/17].

5. elnyúló; care se întinde; hinstreckend. 1732: A le irt háznak réghii Nád sup fedelit, Csere koszu gerendákon, hoszan folyo, fenő szély koszu rafákban kötött, jo magosan fel emelt, 6. pár fenő szarufái faragott fenő létzekkel emelik [Szászstjakab SzD; TSb 51]. 1753: Vagyon ... egy Curia Az hazok vadnak Tölgyfa ágasokra egyéb mindenfele elegy-belegy koszu folyo Mester Gerendákra (Igy l) s szaru fákra deszkas padlázatokkal 's tapaszos sövény Oldalokkal e-pítve [Karácsonyfa AF; Told. 18]. 1763: azon Szamos .. magasabb partjánál maradot egy Tótska, melynek Partyára rugat ki véggel Mlgs Gróff Gyulai Josef Ur ő Nsga Szamos fojtába hoszsára fojo tábla földje [Széplak Sz; Ks 92].

6. egymásba folyó, egybefonódó; care se îmbină; ineinanderschlingend, weiterlaufend. 1837: 24. személyre valo Abrosz folyo virágokkal [Szent-benedek SzD; Ks 88 Oszt. 7].

7. fára ~ borsó felfolyó/futó borsó; mazăre câțărătoare; Ringelerbse. 1592: Veres hag'ma, foghagma, mogloro hagma, Repa, Petreseliem, fara folio borso, az Vduar haznal' igaz elegh Vagion [Kv; Szám. 5/XII. 3. — *A.fülén (TA)].

8. folyamathatn lévő; (care este) în curs; im Gange seiend. 1768/1771: az irt Dsugya kemenyebb szóval imponálá nekem, hogy ne vallyam ki ezen folyo Inquisitioba, hogy ő azon 130ftokat desumalta rajtam [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1778: Mosonban folyó Épít-setskéinek Nagy hátra-maradásával kelletrén ide fáradni [Msz; Told. 3a]. 1834: ezen summa' ki-fizetését az Exps a' köz szüléktől maradott ingó Jók fel-osztására árbitrált Tktes osztoztato Forum előtt folyo processusba is több rendbe kérte [Dés; Bet. 5].

Szk: ~ esztendő/év. 1718/1791: ez mostan folyo 1718dik esztendőben, Szt Iván Havának 27dik napján [JHb LXXI/3. 481]. 1754: Ez előtt hány Esztendőkkel szakasztotta el a' Maros Vize a' Maros Németi határ szélből az el szaggatás utau mindenkoron békeséges Urasággal birták volna, mind ezen folyó Esztendeig? [H; GyK vk]. 1792: ezen foljo 1792dik Esztendőben (en) Sz Iván Havának 13dik napján [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1809: ezen folyó esztendőben, ketten egy nap csépelnek [Szárhegy Cs; RSzF 174–5]. 1849: folyo év és ho 25 én 693 számok alatt Borozda kijártato Biztosoknak ki rendeltetvén [Szu;

Borb. II Simó Pál várm. jegyző kezével]. — L. még RSzF 97, 117, 130, 157, 191, 194, 200, 257, 265 * ~ esztendőbeli. 1825: ezen .. Kis Bányai^a Havasi Colonus Vutka Ilia Styopuj ... az folyo 1825ik esztendőbeli Contributionis Tabellába .. rá tett Mosiát nyomoréksága mián nem bírhatta [Tlt Köz. ir. Nr 1470. — *TA] * ~ évi. 1851: a' folyo évi Szentgyörgy napra eső első fél évi illetéket még mostan előre ki is fizette [Kv; Pk 3]. 1861: minden T. Pap ... tegye meg a ki mutatást, 's pedig ugy; hogy a' létszám vagy lelkek száma a' leg pontosabb számba vétel mellett, ugy mutassák ki (Igy l), a mint az lénd folyo évi Mártzius utolsó napján [Gyalu K; RAK 57]. 1868: A folyó évi közzsinat .. Sz. Somlyón fog tartatni [M.bikal K; RAK 167] * ~ hónap. 1749: Attam ezen Fojo Holnapra az Istarsara (!) Gyortyat [Mv; MvLev. I]. 1804: A Néhai Kováts Sigmund Joszágai iránt fen forgó differentiajaban ma a Hajdu Sándor Ur kérésére terminusul tettem a folyo Honapnak 10ik napját [Mv; MbK 118 „Nagy Daniel mp VK Biró” aláírásával]. 1836: a hó le esett folyó holnap Zára viradolag [Zsibó Sz; Wlt Nagy Lázár lev.]. 1866: A' visitatio folyo ho 8-án indul ki [Gyalu K; RAK 107] * ~ szekulum a jelen század, századunk. 1773: ez folyo 17dik Séculumnak (Igy l) elein vagy az mult 16todik Seculumnak a' végén a' Tiszte-lendő Pater Jésuiták Maros Vasárhelyre szállattanak és telepedtenek [Told. 47/67].

9. végbemenő; care se petrece/întimplă; stattfindend. 1744: azt irhattuk Nsgd(na)k, hogy olyan Bál nevezeti alatt folyo solennis pompak mennek végb(en) ejjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazásokkal edgyütt, az melly(ne)k az olyan színű Legenyek mint mű vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [Ap. 4 Árkosi Benkő Ráphael és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. 1784: Alázatos kötelességem szerint kívántom Nsgtokat az ide le folyo dolgokrol tudositani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

10. ülésező; care e în ședință; tagend, sitzend. 1784: Minekutanna az Torotzkai Biráknok ... Abusussai ... az Tktes Nemes Torda V(á)ri(me)-gyei szüntelen folyo Törvényes Táblának tudtára estenek volna, ... az szegény adoza népnek conservatiojára vigyázni, s superattendálni fő kötelessége (Igy l) tartya [Torockó; TLev. 2/6].

11. naponként ~ napi; naponkénti; zilnic; täglich. 1756 k.: ha Verőt kell építeni, mi epittjük, annak Dezmaja, annak portioja, annak naponként folyó költsége mi rajtunk forog [Torockó; TLev. 9/9. 1].

12. befolyó; care intră/se încasează; eingehend/kommand. 1766: Néhai édes Aszszony Anyám .. a Bellicum Delegatum Iudicium előtt mi-képen triumfált, végre pedig miképen ítéltetett meg 15185 R. For: xf: 25 Capitalist Bánffi Nusáanna halálától fogva foljo Interessel s accessoriomokkal edgyütt [Berve AF; CartTr II, 829 gr Gyulai Ferenc aláírásával]. 1863: (A) pénz tőkésítettén, annak évenként folyó kamatja a

nevezett mindkét Ecclesia^a kebelében 's közvetlen felügyelete alatt fen álló szegény ápolo intézetben felvett legnyomorultabb szegények ápolására és élelmezésére fordíttassék [Kv; Végr. — *A ref. és luth.].

13. ~ *becsű* kb. jelenlegi/mai becsár; preț curent de evaluare; jetziger Schätzungspreis. 1550: Az Massodyk hassonj felet kedygh Az folyo Bechert zalagol Addygh tartom Az Migh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzawl En Nekem hwz foryntot le nem tezen [Berend K; BfN VI. 28/2]. 1578: my el mennek filethelkere^a ... és megh kenalnok folyo Beochyel szeoke Anthal newu ember által Mihalfy Myhalt nekunk ilyen walasztt teon az Szeoke Anthal hogy eo nem weszy az folyo beochyeott, mert nem eo atta el magatt, hanem az vranak hirre teszy, hyszem gongya leszen rea, ha neky kell [Ks E. 4. — *Fületekke KK].

14. forgalomban lévő; care este în circulație; im Umlauf befindlich. Szk: ~ *aranypénz*. 1767: lévőlék ... Josika Dániel Ur 6 Nagyságától

160 Mforintokat jó follvó arany pénzül [Örményszékes AF; JHb XXVI. 28] * ~ *bankó-cédula*. 1811: Barabás Antal meg vívén az Zalag sumát az mostani fojo Bango (!) Czedulákban meg is kínálá vele előttünk [Albis Hsz. BLev.] * ~ *ezüsthúzas*. 1815: minden azon részen volt ujjításakat, építményeket meg Betsültettünk ..., folyo ezüst Huszasakba értve, in Summa 350, Renes Forintakra [Orsova MT; Born. G. XV/13 Pop Illya (63) vall.] * ~ *ezüstpénz*. 1719: Ezen ... Joszasságot az Introscriptus Donatarijustul valta ki ... Boros Borbara Aszszony le Tiven előttünk Szip folyo Ezüst Pinzül az 50 id est ötven Magyar Forintokat [Kv; Mk Reg. III. XXXVIII. 1006]. 1756: ha mi épületet superaedificaltatna Sombori János Uram, ... tehát tempore redemptionis az épületeknéki az árát ... jo folyo ezüst pénzül ... deponállya [Zutor K; Somb. I]. 1795: azon Fundusért 300 ~ háromszáz Vonás forintokat szép folyo ezüst pénzül le számláltata [Torda; JHb XX/41] * ~ *máriás pénz*. 1778: Super addála Kováts Ferentz Ur 20 ~ Husz Vonás Forintokat, melyet ... Szép folyo Máriás pénzül le is olvasa [Mezőbánd MT; MbK X. 51] * ~ *pénz*. 1652: Egy vászon zacskob(an) negy szaz harmincz negy Arany. Potura pinz fl: 3//12. Egy zacskob(an) folyo pinz fl: 170//6 Potura pinz fl: 3//60 [Nsz; IB X. 2 Bethlen István reg.]. 1683: A pinz dolgat a m(i) nezi, My Vr(am) eoromesbben jo felé p(en)zt venenk tsak hogy mys imit amat, az hun kophotnank egy egy haz jobbogyot akarnank venni s folyo pinzen inkab kaphatni, mind azon által ha Kgd az oroszlyanos tallert, szaz nyalva(n)^a penzben, greczit 2 forintb(a) adgya vgy be veszik [Diód AF; Incz. V/19. — *Elírás nyolcv(n) h.]. 1696: volt három Aranyis, Talleris volt egj és Zlotis volt kettő a' többi elegyeslegh folyo penz volt [Dés; Jk]. 1768: az zálagos Sumát jo fallyo pénzül le fizetvén ... említett széna rétet kezünkhez batsatani tartozék [DobLev. II/399. 1a

Br. Josika Imre kapitány aláírásával] * ~ *réz-pénz*. 1768: ada ... Agotaine, Komives Kata Aszszony(na)k négi magyar forintokat ket penz hijjan, jo folyo ezüst és réz pénzekül. [Ne; DobLev. II/396] * ~ *váltópénz*. 1828: az Petki Samuel által adott Fel Hold szanto Föld vég Nagyab lévően az Szabo Sandor által adott belső Joszágnal tehett Szabo Sandor Uram Felesegevel Petki Katával bonificalanak 10 idest Tiz Nemett Forintakkal mellyett is mű előttünk mostan Follyo valto pénzben le olvásának és Petki Samuel Uram is kezéhez véve [Asz; Borb. I „Aranyas Rakasi” Csipkés István” ns kezével. *TA].

15. ~ *ár* forgalmi ár; preț curent; Umlaufspreis. 1805: mint hogy a' vasbeli Discretioval látva lattjuk a sok praevarica(ti)ora valo tágas utat azon instalunk, meltoztassek Ngd a' három naprol abusive be csuszott egy sinvasat meg engedni hogy az időhöz képest folyó árrán pénzül fizethessük ki [Torockó; TLev. 3/41].

Szk: *vminek azon időben ~ árban* vminek az időbeli értékében. 1875: ki egyházi közmunkára kirendeltetvén, a szabott munkát hanyagság vagy makacsságból nem teljesitené, az azon időben folyo ígás vagy tenyeres napszám árrában marasztaltassék el ... az egyház közpénztára javára [Damos K; RAK 199].

II. fn 1. riu; Fluß. 1844: ezen Berekhezis a' Szöllők alatt lévő Sodoritból aprpráknént mosogatott a' Szamosfolyo vize [Km; KmULev. 1 Kosztin Györgye (57) col. vall]. 1864: a Nagy patak, a Gúdúcz nevű folyamba omlik, mely átvágja a Ditrói és Szárhegyi községi határt egész a Maros folyoig a hová belé omlik [Szarhegy Cs; GyHn 53].

2. folyóvíz; apă curgătoare; Flußwasser. 1864: Halaság pataka kis folyó, melyben régen sok hal találtatott [Ditró Cs; i.h. 35].

folyó-cseregerenda csere keresztgerenda; grindă transversală de cer; eichener Querbalken. 1732: A föld pintze, az egész ház alatt hosszan és keresztül, Csere talpakban vésett, sassok köziben, Csere deszkából ki rakott ... padlása, keresztül folyo Csere gerendákon, Vastag Csere deszkából valo [Szászsztyakab SzD; TSB 51].

folyógerenda 1. keresztgerenda; grindă transversală; Querbalken. 1649: Csaszar Mihaly, az Por Teőreő ... Weőtt 2 Folló Gerendat ... d 90 [Kv; Szám. 26. VI. 575]. 1679: Penyő szál deszka, az mester gerenda mellett az foljó gerendakhoz szegezve No 1 [Uzdisztpéter K; TL, TL. Bajomi János inv. 15]. 1692: Ezen háznak mester es folyo gerendai ujjak [Görgénysztíme MT; JHb Inv.]. 1699: három folyo, és egy mester gerendai cserefából, padlása bük fából álnak [Szentdemeter U; LLt]. 1753: Az egész épüle(t)ben minden féle falak(an) lévő Rakófák ~ (: flor ung :) 24 ... egj Mester gerenda — „30 folyó, és koszorú Gerenda 3 — 25 szarúfa [M.nádas K; RLt]. 1814: (A lámpást) felakasztotta a folyo Gerendaba

verve volt Szegre [Kajántó K; KLev.]. 1825: 'A két Szin koszorú gerendája körödős körül vastagsága 4—5 hüvelyk Esmet ilyen vastagságú 6 darab Folyo gerendak ... 20 darab Folyo gerendak (: Bundrāme :) [Dés; DLt 3. 681]. 1851: Alsó folyó gerenda, két ölösek [Erdősztygörgy MT; TSb 34].

A címszót PP *trabs lac naria*-nak értelmez, tehát 'menyvezetgerenda' jel-t tulajdonít neki. CzF a latin szk-ot — PP-re hivatkozva — *padolat- v. padlászgerenda* értelmezéssel fordítja, megjegyezve, hogy a címszóbeli szó újabb (értad: XIX. sz. közepi) értelme „azon hosszú gerenda a tető hosszán, mely az ollókat öszvetartja, szelemen” ez az értelmezés azonban alighanem téves, vagy csak bizonyos táji környezetre vonatkoztatva fogadható el. A MTsz 'keresztgerenda' értelmezést ad; ez Kaszgen is a szó mai jel-e [vö. ETF 146. 25, 58; KTsz]. A MNr I, 129 ugyanazt *főgerendá*-nak nevezi. Freckay a 'hasfa, vánkosta' értelmezést adja.

2. a híd vmelyik gerendája; una dintre grinzele podului; irgendein Balken der Brücke. 1822: Három folyó Gerenda melj az Ujj hídhöz tartozik [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. 1846: Ezen Hidnak függő alkotmányja (: Hängwerk) ... általánosan kidőlt félbe van, huzo gerendái (: Durchzug) mind két végein elrothadtak, folyo Gerendái . a' rajtok fekvő nagy terük mián a ketté törésig le görbédtek [a híd 6 folyo gerendák meg vannak repedve [Dés; DLt 858/1847].

3. az állás vmelyik gerendája; una dintre grinzele schelei; Gerüstbalken. 1846: Az Ó híd függő alkotmányának elbonthatása, és feszítettnek fel állithatása véget szükséges hogy a' híd alá állás készíttessen bé verendő fenyő Czövekek Segedelme által . minden közre három rendbeli Czövekelés fog kelleni 2 1/4 öl távolságra egymástól, a' Czövekekre Járomfák és ezekre folyo gerendák helyezendők [Dés; DLt 858/1847].

folyógerendás keresztgerendás; cu grindă transversală; mit Querbalken (versehen). 1753: avadag folyó gerendás hítván deszkákkal megpadoltatott Vendég ház [Veresegyháza AF; Told. 18].

folyógerendájú keresztgerendás; cu grindă transversală; mit Querbalken (versehen). 1854: Agasokra épített sövényvel bé kertelt agyaggal tapasztatt és szalmával jo moddal bé fedett 6 tölgyfa folyo gerendájú bival pajta [M.köblös SzD; Torma].

folyógyepű 1629: (A határ) Az Viz arok martrol peniglen Egjenesen megjen az folio Gypure s Egy borza bokorra [Jobbágyfa MT; EHA]. 1659: az eorőgseghz ada Szinai Gyeorne . . az mayor ház tányan egy folyo gypűtis [Vadad MT; VK]. 1723 k.: (Az) erdőnek vici-nussa napkeletrol a folyo gypűjü [A hagymásbodon (MT) ekl. könyve]. 1786: (Egy föld) vici-nussa a folyo gypű és Bango irtása [Udvarfva MT; EHtt].

Hn. 1802: in Loco Folyo gypű mellett (k) [Hagymásbodon MT; EHA].

folyóhely (folyóvíz)-ágy/meder; albie, matcă (a unei ape curgătoare); Flußbett. 1756: Ez a hely ... régi Küküllő fojamatja volt, de a viz tul felől el szaggatván a szánto földeket, tovább vert magá(n)ak folyo helyet [Mikesásza KK; Told. 38]. 1797: az Ormányi Patak ezen földeknek a végihez vert volt magának folyo helyet és abban az időben sok Csik volt benne [Dengeleg SzD; EHA]. 1806: a Küküllő vize a régi igaz árkából Insinéri el intézés szerént a' mostani folyo helyére Szék erejével Csinált munkás Gáttal el mozdittatott [Erdősztygörgy MT; WH].

folyóírás napilap; ziar; Tageblatt | folyóirat; revistă; Zeitschrift. 1809: Meg lévén már a Békesség Frantzia Országgal és ennek Szövetségseivel ... kövte szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Ujságok, vagy egyéb más közönséges napi- vagy honapi folyo Irások olly kitételekkel s írás modjával (: Stylussal) készíttessenek melyek magokban a mostani környüállások folyamattjával ellenkező vagy azokat sértegető kepleteket ne foglaljanak [Uzslt ComGub. 1670 gub.].

folyóirat revistă; Zeitschrift. 1854: Ily gondolatok közt lepett meg a „Héti Lap” egyedüli erdélyi folyóiratunknak azon számaival, melyekben báró Nalácz Józsefnek emlék fratait közlé [Újfe 5].

folyóka patakocska; piriias; Bächlein. 1757: Gonorás folyóka mellett a hoszszu ág fojókája [BfN Bánfi László conscr.].

folyókeh ? kb. gennyező/hurutos keh (lóbetegség); tignafes cu puroi; eiternder Dampf. XVIII. sz. eleje: Az melly lovat á folyó keh háborgat, az fen meg irt kigyó fű gyűkérel való praxissal kell elejt venni [JHb 17/10 lóirtási instr.]. 1722: az Komanai Gyermekek lovakkal dolga ván, azok szaporniczások, vagy hármak segregaltunk közülök, de félő hogy az többys el ne töltek legye(ne)k^a, egy már meg dögölt azok közzűlis, mind Szénával tartom 1. hétre 1. köből Abrakot rendeltem, de ne(m) hitvanok . . . ha valóságos szapornicza lésze(n), épp(en) el kel veszniek, de én inkább csak foljo keh(ne)k gondolom [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev. — *Ti. szopornycával]. — A jel-re l. MPászt. 317.

folyókő felső/forgókő, őrlőkő; piatră de moară de deasupra/invîrtitoare; Mahlstein. 1598: az uaralia malomra ualo kolcegy uottem egy apro usat az folio kore foglaló capchot d 10 [Kv; Szám. 7/XVI. 119]. 1699: Miháczfalván* vagjon edgj Malom ház . . . Ezen malom negj kövü, melynek folyo kövei ige(n) megh vásottak, alkövei penig el hasattak és el vástak, ugj hogj ezen tul csak hamar mind az folyo kövek helyiben mind penig az alkövek helyiben mas kívántatik [LLt Gyulafi László inv. — *Miháczfalva AF]. 1706: vagyon edgy pusztá Malom helyi, mely-

b(en) volt három folyókő kása törővel edgyűtt [Hsz; Törzs, Rákóczi inv.], 1785: A Malomnak nevezetesebb Eszközei: A Felső és középső Lízstől kövek szintén új Csitsai jó kövek, az Felső alkő elhasadt, az also folyó kő is meg vásott nem vastagabb 4 ujnál, tsak alkőnek való [Szu; Ks 73. 55]. 1821: Vagyon a' Kis Küküllőn egy Malom, mellynek három folyó Kővei vagynak [Makfva MT; DLev. 6].

folyólag folyékonyan; curen, cursiv; fließend. 1805: Welling Lajos . Németül Saxoniai accentussal beszél, Frantziaul pedig fojolog [DLt nyomt. kl].

folyom 1. folium.

folyómérték 'p' 1846: fa hidhoz 154° ... folyó mérték 6/7 hüvejk vastag fenyő karzat ki faragása tsapozása, és el helylyhetetése . Rfrt 20 Kr 32 [Dés; DLt 858. — *Olv.: 154 öl ?].

folyóóra 'p' 1592: Benchel Andrastol wedttem egy folio orat az tanachi hazhoz f 0 d 16 [Kv; Szám. XIV/5. 126]. 1685 e.: Szász sebesen Pihen (1) Peter Uram Házánál vadnak Vas ora Nro 1 ... Folyó ora Nro 2 [Borberek AF; MvRK Urb. 18, 20]. 1700: Negj folyó ora, kopot mutotajaval edgyűtt no 1 [Ebesfva; UtI]. 1714: Egj Theca, mellyb(en) következendő mobiliak van(n)a(k): Egj foljo ora, meg romlott Agathos kőb(en) [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 10—1]. 1749/1770 k.: a' Prédikállo Cathedrat^a Lévai Janosné Vég Anna Aszszony ex fundamento, folyó órával meg-ékesítvén tsináltatta [Sz-Conscr. 210. — *A bálványosvárálji (SzD) ref. templomban].

folyóól kb. két méter; doi metri; zwei Meter. 1851: egy 172 folyóól hosszúságu átvágás, mely a' nevezett utból, föl vonul a mikési határ szélekig [Bányabükk TA; EHA].

folyó-portéka folyadékáru; marfä in stare lichidă; Flüssigkeitsware. 1786: Nyilvánságos Királyi rendelés extál arról, hogy ebben az országban — is valamint más Birodalmaiban eő Felségének, minden folyó és Száraz portékák bizonyos mértékek szerint distráhlátassanak, és azon rendelése eő Felségének ... nekünk Torotzkaiaknak a Vassal való Comerciumra nézve pro observatia intimáltatott volt [Torockó; TLev. 9/24].

folyó-posta ? kb. futárposta; poştă prin curier; Kurierpost. 1621: Rakosi Janos folio postan menue(n) oda fel. attak alaja Egi loat [Kv; Szám. 15b/X. 11].

folyós vízáteresztő; permeabil la apă; wasser-durchlässig. 1826: Zilajrol ojan igetetlen és fojos tserép edint Vittek az ér mellé hogy a Vízet meg nem tartotta [ZFaz.].

folyosó 1. tornác; pridvor; Hausflur/gang. Diele. 1573 k.: hiuatta volt Eötet Bornemyzza Farkas Betlenbe^a... mykor otth egy folioson Eleh Mennéh Latot egy Ayton chiaký Mihál pechettit [Kv; TjK III/3. 106 b. — *SzD]. 1594: Az Varbéli hazakban való Inuentarium . . . Az Konihan ... Az folioso felet uagion vad halo [Somlyó Sz; UC 78/7. 22/30]. 1625: Kezduén . . az folyoso epitetesehez, es egyeb fabol valo czinaltatáshoz, vetetett elseoben füresz deszkat No: 68 . . . Ugyan azon folyosohoz Lab fáknak . . . három Szál teolgy fat [Kv; Szám. 16/XXXV. 207, XXVII. 24]. 1647: Drasson vagion az Udvarház . az kapú felett vagion egy tapaszos, sendelyes haz, melyre megyen egy fa gradicz, melynek felső felén vagion egy fél szer vas sarkú pantú, horgaskolczú aito egy kis folyosóra [Drassó AF; BK 48/16]. 1694: mind az Garadics oldala, mind az Könyöklo es Folyoso oldalai Bik es Tölgy fa Deszkakkal elegyeslég meg van deszkazva, mely Deszkazatban sok leis hullot [Kővár; JHb Inv.]. 1732: az elegyes lézéken, vert szalma fedelet tarto gabonás ház oldala sóvényből valo gyengen agyagal meg vert, szemöldök gerendák(an) kő-tött lábfákból állo folyosoja alatt sendelyt tartat(na)k [Nagyiklód SzD; Told. 11/67]. 1744: Ezen Tornátz vagyis foljosorol nyilik egj ajto [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1772: Ezen Udvarház előtt . . ott rakott kő oszlopokon fél viseltében lévő Folyoso vagyon [Szászfenes K; BKt Mikes conscr.]. 1838/1839: A' ház folyosoja alatt vagyon egy uj nagy mungorlo [M.péterlaka MT; TGsz 18].

2. ? filegória; pavilion (in grădină); Gartenhaus/laube. 1732: a folyoso, vagj Filegorja . . 'a ház fedelitől külön Tornyosan szarvazott, Nád Súppal fedett, Ezen folyosora a Nagyházbol kinyílo Ajton mennek-ki, az Allya Csere deszkával, lábokra padlott, oldala deszkázat nélkül áll, könyöklő fáival edgyűtt, 'a honnét hét léptsőn fa grádicson mennek le az Vdvarra [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67]. 1738: az Pincze Torka felett avult fa mellyékes Contigna(ti)ora épített az ndvar ház fedelétől külön fedél alatt oldal falai nélkül valo alol, rosz Padlásos fellyül Padlás nélkül valo Filegoria vagj Folyaso [Szászvezzsöd NK; Born. XX. 12].

3. ? kerengő; galerie circulară, cerdac; Kreuzgang. 1694: Abból az Toronyból alá jőven azon ... kerengő Kő Gradicson, kinéki alsoveginel kezdődik az Kőből rakot Felső Contignatio(na)k Kőlabokra inteztetet Folyosoja, Teglaival van meg padimentumozva [Kővár; JHb Inv.].

4. templomi előcsarnok, táj portikus; portal/portic al bisericii; Vorkirche, Portikus. 1694: Az Templom előtt valo Folyoso Kő Parkanyos Labakon allo bolthajtasos Teglaival padimentumozva [Kővár; JHb Inv.].

5. kb. bástyatornác; coridor pe zidurile unei cetăți; Wehrgang. 1681: Nebojsza Bástya 5dik Contigna(ti)oja; Gerendas padlasos . Ezen felső Contigna(ti)onak mind körül kőből rakott folyosaja vagyon; az foljosonak külső fala függő

keő Lábakon álló. Lővő lyuk rajta Nro 52 Vagyo(n) ezen folyoson; Szakallas puská ágiastol Nro 1 Szakallas Csú — agi nélkül Nro 1 [Vh; VhU 557—9].

6. fedett falépcső; scară de lemn acoperită; bedeckte Holzterrasse. 1692: Ezen rend eleb meg említet hazakbul az Udvarra szolgál le egy filigorias tölgyfa talpokon allo ket szakaszban levő gradics, deszkázat, parkanyos karjai ket felől, ezen folyosonak, menyezetes padlása [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

7. kb. a lépcső fedél- és oldaldeszkázata; acoperişul şi peretele de scinduri al scării; Dach- und Seitenbretterverschalung der Treppe. 1652: csináltam meg az Gradics folyosóját [Kv; Aszt-Cjk 59a].

8. coridor/foisor închis; geschlossener Gang. 1681: (A) Templom felett valo keő ház végéb(en) levő hosszú folyoso. Keőből eppettetett, az allya öntött, feli gerendas; czifraso(n) festet, Tablas deszka menyezetes [Vh; VhU 582]. 1699: Ezen Tornaczbul mennek az folyosora, melly(ne)k ajtó felei cserefabul valok, ajtaja fenyő Deszkából ... ablak felei keresztel Cserefabul valok paraszt kállyhabul csinált kemence [Pipe KK; Llt].

IIa. 1699: folyosója [O.csesztve AF; Llt]. 1742: Folyoso [Pókafva; JHb XXV/58]. 1761: folyoso [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1; 13]. 1772: Fojoso [Szászfehes K; Bkt Mikos conscr.]. 1788: folyoso [Kv; Pk 3]. 1823: folyosaján [Gyalu K; RAK 198].

folyosóska tornácocska; pridvor mic; kleiner Gang/Flur. 1699: vagyon nyolcz cserifa köteses oszlopokon allo folyosocska karfa nékül/vagyon egy ajtó ki az meg említet folyosocska [Szentdemeter U; Llt]. 1742: a' fejzebb említett gjümöltes kert felé egy Folyosotokban mennek [Pókafva AF; JHb XXV/58]. 1745: vagyon egy tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötesesen épített deszka Padimentum új Tornáztotska új Sendelyezés alatt ... erről a' külső Recessusra szolgál egy kis Folyosotska hasonló épületű ... Melly kis Folyosotskáról a' kerítésre szolgál le egy kis paraszt új fa-grádics [Marossztkirály AF; Told. 18].

folyosó-forma folyosószerűség; un fel de culoar; Art Gang/Flur. 1811: egy Fájín kis Budátis csináltotam a házomból Nyilik ki az ajtója egy kis folyoso forma és annak az végiben jo Budám [Konkolyfa SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

folyosós tornácós; cu pridvor; mit Gang/Flur. 1687: A mocsí Nemes Udvarház(ua)k ... végiben két felől Szükséghez székek ... felső rend ház mind végigh folyosos [Mocs K; JHbK LVI/6].

folyó-tölgyfagerenda tölgy-keresztgerenda; grindă transversală de stejar; eichenener Querbalken. 1694: Ezen belől a' Pincze falátatlik ... az hazak Pitvara és a' két boltok alatt valók bolthajtások: az ebédő Palota, és az Uttza felől lévő két házak

alatt valo Pinczek, mester és folgój tolgj fa Gerendáira (egy!), deszkakal padlásosok [Borberek AF; Bfr. — Néhai ifj. Bálpataki János kuria lefr.].

folyóviasz pecsét/spanyolviasz; ceară roşie; Siegellack. 1812: (Az irat) A' közép allyán az eő Felsége Veress Folyo viaszra Fejér papiros Boritékba nyomt (!) petsétjével vala meg erőssítve [IB].

folyóvíz 1. apá curgătoare; Flußwasser. 1626/1766: a folyo Viznek olyan szokása és természete vagyon, hogy eo kiváltképpen térhelyeken nem mindenkor foly egy helyen, hanem nagy sokszor más helyett tsap magának [Mv; Llt]. 1632: Folio vizek szép uagio(n) melib(en) Piztraugh Semlingh es Kopp hal terem [F.porumbák F; UC 14/38. 168]. 1713: amaz Városnak, Falunak vagjone folyo vize, Toja halászatra valo [UzLt 21 gub.]. 1816: (A) Jozágnak fele részt ... által adák minden utánna valo szanto kaszáloval Erdeivel mezeivel elő és folljo Vizeivel együtt, örökösön [Szentimre MT; Ballev.]. 1820: ország közönséges Törvénye az: Hogy a' folyo vizek ha darabjába szakasztanak, a Birtokos annak utánna mehet, ha pedig öblögetés által mossa el, az azé léssen a kiéhez öblögette [F.rákos U; Falujk 100 Barabas Áron pap-not. kezével].

Sz: farkas iszik felyül a folyó vízben mégis ..., 1698: én ponoszokodhatnám az Baranyal edgyűt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), mégis én réam haragszik hogy felszavarvan tiszta vizet ne(m) ihatlik, holot ha el kezdem szamlalni, nekem lehetének eő klmére töb es méltobb panaszim [Cege SzD; Wass] * napjai elfolyának, mint a ~ 1726: az én Jo Istenem kegjelmességéből az én életemnek rövid napjai nagjobbára elfojtanak nem külömben mint a folyóvíz [JHb XXXV/21. Br. Jósika Imre végr.].

2. folyóvízből merített víz; apă scoasă dintr-o apă curgătoare; aus Flußwasser geschöpftes Wasser. 1778: Mindenek felett szükséges a' forro nyavallyában Levőknek az böv ital ... E végre a szép tiszta forrás, vagy folyó viz ... elég alkalmas, és bátorságos [MvAlt Mátyus, ConsSan. gub.].

3. folyó; riú; Fluß. 1680: Az meg irt folljo vizen* vagjon ő Ngoknak egy nyilo kása törő mal-mok [A.porumbák F; UrbF 985. — *Ti. az Olton]. 1735: Gyeres Varossa mellet foly az Aranyas, tanáltattnak ezen ... folyo vízben Halak [Arányosgyéres TA; JHb XI/9. 53]. 1766: azon Törökbuzát termő sziget ... vagyon ... éppen az Nyárad fojo Vize Martján [SLt XLVIII. 16]. 1780: a Nagod ... Kis Kükellő folyo vizen építettett Lisztelő Malma ... fel emeltetése ... Nagj kárt okoz [Ádamos KK; JHb XIX/20]. 1810: Ezen Kaszálók a' Szamos Folyo vize terin lévő, gyakorta az árviz ki ütese alatt ... nem használatatnak [Jenő SzD; Ks 76. 56 Conscr. 570].

folyóvizes. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ malom vízimalom;

moară de apă; Wassermühle. 1768: Tugyaé a Tanu hogy Kis Sármas nevű Falutól menyre Distál a rend szerint Malomban járo helyi és Folyo Vizes Malom ? [Kissármas K; RLt O. 4 vk].

folyt 1. esett, történt; intimplat; geschehen, erfolgt. 1753: magam s kezem alatt lévő kolcsár gondviseletlensége miá is esett eő Nsága(na)k Kezünk alatt fojt borbéli kára, feles Bor seprőnek meg veszése [Mezőzáh TA; Told. 25]. XVIII. sz. v.: a' Nagy Grofné és Ngtok közt eddig folyt minden versengéseknek nem más, hanem a' kis Grofné az fő oka, és B. Zeberg a' Ngtok Seductora, rosz Tanátslója [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

2. ülésezett; desfășurat/ținut (ședința); getagt. 1749: Citáltotta vala kegyelmetekett ezen Nemes Marus Szék, az okkori (!) szokás szerint folyt Generalis (:vulgo Derék Székfőre:) [DLv. 1.I.B.9].

3. tárgyal, szőnyegre került; discutat, ajuns pe tapet; behandelt, zur Sprache gekommen. 1845: A közelebb mult ülésen folyt tárgyakról szerkeztett jegyzőkönyv olvastatik és megállítatik [UszLt XI. 85/4. 110. pont].

4. vitt, folytatott; purtat; geführt. 1746: Attyafisagos poroncsolattya sz(er)(n)t Mlgős Bátyám Ur(amna)k fel kerestettem azon Boer Gabor vr-(ra)l folyt Causajat Korda Sigmond Ur(amna)k az Prothocolumbol [Nsz; Ap. 1 gr. Mikes István lev.].

5. kb. következett; succedat; erfolgt. 1767: 4ma Maii iszonyú nagy hó esék a virágos gyümölcs-fákra ... Elrontott az előtte jött hideg éjszaki szél minden zöldséget, szőlőt, mindent egyszóval. 24 esztendeje miólta se borban, se buzában szükség nem volt, de félő, hogy az akkori egymásután folyt keserves idők ismét elé ne forduljanak [RettE 209].

folyta 1. (a víz)folyás mente; curs (al apei), Lauf. 1763: (A) Tótska ... Partyára rugat ki véggel Mlgs Gróff Gyulai Josef Ur ő Nsga Szamos fojtába hosszúra fojó tábla földje [Széplak Sz; Ks 92].

2. (vmely irányba való) haladta/haladása; mers (intr-o anumită direcție); Fortsetzung (in einer Richtung). 1768: azon út úgy foly valamig egybe útközik avar az uttal, mely a mű határunkot Felső Bencze fejére bé viszi, és onnan'el hagyván a mű határunkot ugyan dél felé folytatban más felől ki hág a bércre [O.léta TA; JHb XXXV/-17].

3. átv vminek lefolyása/lefolyta; decurs; Verlauf. 1856: (A) kihirdetés mind két részről megtörtént, 's ezen idő folyta alatt semmi, egybekelést gátolható akadály felnem merüle [Bádok K; RAK 68].

Szk: ~ *ban* levő a. folyó. 1801: e folytatban lévő Katonai Esztendőnek második angariajáról kün heverő Taxakrol szollo Laistrom [Kv; DLt]. 1814: Méltóságos Báro Apor Péter és Lázár Urak ellen a' ... Zalogos per a' folytatban lévő Honapnak 3-ik Napjan levataztattvan, az Alperes Báro

Urak Dilatitot kértének a jövő törvényes Szakaszig [Mv; Borb. I.]. — **b.** folyamatban levő. 1820: A' B. Apor Urak ellen indított, s már rég folytatban levő Zalogos Per ma áll a' Novum után tétetett Iratások Replicájában [Mv; Borb. II] * *idő* ~ *val* idő múltával, idővel. 1770: egy Blága Simonka nevű ember ment réá lakni* ez üdő folytával ki holván belőlle eő Nga Szeledsán Gligor nevű Jobbágya ... költözött beléje [Búrjánosóbuda K; JHbK LVI/15. — *Értsd: a telekre]. 1826: azért ha azt* a Gyalakuti határomra egészen be venném, megeshetnék hogy idő folytával a Gyalakuti határombol is azt a részt, a' mely az árkon tul Kelementelke felől esendő lenne, a' Kelementelki Communitas a maga határához tartozónak kezdené állítani [Msz; GyL. *Ti a patakot].

folytában 1. ? hamarjában; in grabă; in der Eile, eilends. 1596: Biro Wram egez Tanaczbeli Wram ackarattyabol, hogy Wrünk ő fge be jöüetelere, ez Sz: György Napi gyülesre fő Bort keresnek és az mellet Abrak bortis vennek, megh hagyva ... Kezdet meg fő bort egyget, mely foltaban el költ volna [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: *sebes* ~ sebesen, sietve. 1603: Lattam hog' az malomnal allok vala, hogy sebes folytaba ala jeoue* az szorosso [UszT 17/51. — *Ti. Gegesy Menyhart].

2. folyékonyan; curent, cursiv; fließend. 1807: (A szókott rab) beszédjét úgy ejti, mint a' vastag nyelvűek, tudniillik butátskán 's keményen, egyéb aránt folytatban 's akadozás nélkül, bátron beszéllő [DLt 674 nyomt. kl].

folytán 1. vminek következtében; in urma ... ca urmare ...; infolge. 1864: más fél év óta M. Bikali ev. ref. Egyházunkba az udvarok segélyezése, valamint az egyház adománya folytán legatus jár [M.bikal K; RAK 252].

2. (vmilyen határozat) értelmében; conform (unei hotăriri); laut (irgendeines Beschlusses). 1863: A . rész* zsinat határozata folytán a vizsgálat minden egyházban külön fog megtartatni [M.bikal/Szászlóna K; RAK 143 esp. kl. *Értsd: részleges].

folytat 1. a continua; fortsetzen. 1748: nem érvén a' költség a' per(ne)k terhes voltat, a' mester. emberek magokat meg rótták, s ngj fojtatták [EMLt]. 1796: A Cséplést folytatjuk [Szilágy-cseh; IB]. 1797: Szilagy (!) Sándor . maga eddig tanult hivatalját folytatni akarja [Kércsed TA; Wass]. 1799: az egymás között kotzodo beszédek sokkal tovább folytatta a pitvar előtt mint az házban [Dés; DLt]. 1828: a mint annak utánna más nap értésemre esett ejtzaka poharazás között folytatták gyüléseket, 's tették határozásaikat, meg eshetik a Czéhalis Artikulusokkal meg nem edgyezölég [Dés; DLt 581].

2. végez; a indeplini/executa; verichten, erledigen. 1697: igj aztán oda kívántato Portiok foly-

tatása iránt tegyenek kívántato dispositiot, s, folytassák az mennyiben lehet kár és fogyatkozás nélkül [Kv; Törzs gub.]. 1749: eddig el fojt dolgait az I... malitiosē fojtatta, s, ezen lovak(na)k is custodiat és p(ro)curatioját magára vállalta [Torda; TjK III. 263]. 1787: igaz hogy a katana fogással meg hibázván a dolgot, mert az al Tisztek nem a Fel Tiszt Vrak meszsire láto intézések szerént folytatván dolgokat; sok akadályt szerzettenek az eoonomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1792: az egy által semmikeppen végben nem vihető fáradságos munkának két Notárius által fojtatni Szokott dolgok(na)k tsak 30. forintokkal valo tsekély jutalmaztatását fel fedezvén, ezen kevés fizetéseket... szaporittatni tellyes tehetségek szerént törekedjenek [Zilah; Borb. II. hiv.]. 1823: mi némű moddal folyttattjak kötelességeket? [KLev.].

Szk: *dolgát ~ja* úrdolgát végzi (jb-i szolgálatát teljesíti). 1789: Ezen egész Etédi Processusban három helyen tartanak a D(omi)nus Terrestrisek Dominalis Cancellariát, Medeséren, Martonosb(an) és Tartsafalván, a' hol az egész Processusban azon kivülis kevés Számbol álló Colonosok folytatták a Flgs K. Patens szerént magok dolgaikat [UszLt XIII/97] * *kurzusát ~ja* tanulmányait végzi. 1751: Atyámfia Pataki Samuel, Collegiumunkban Cursusát rendszeren és igen ditséretesen folytatván, még zöldellő Esztendeiben a' Scholai minden Studiumokban szép nevedekést vévén mostan Academiaikra szándékozik [Pat.].

3. (vmely foglalkozást/mesterséget) űz; a exercita (o ocupatie/meserie); (eine Beschäftigung, ein Handwerk) ausüben. 1756: haszon a korcsomallásból pedig mi fordulhatna azt a kik folytaták jobban tudhattak [Branyicska H; JHb LXX/2.54]. 1759: Bukurestyán Mihaila Posteritási... az Bányaszagot is ugy folytattak hogy arendaba vesznek esztendőre Stompott az Possessoroktól [Abrudbánya; Ks 111 Vegyes ir.]. 1763: Nagy Sámuel Angyalosi mester nem tanít, hanem inkább külső mesterséget* folytat [Szemerja Hsz; HSzjP. — *Gazdálkodást]. 1774: Mesterségeket fel rugták és azt nem folytatták [Kv; MészCLev.]. 1780/1804: Jó Rendtartás nem lévén mind eddig elé a' Vas-kő vásárlásában, hanem a' Verős Kovácsok egymásnak, sőt mások is kik soha Verős Kovátságot nem folytattak még előre kereskedés végett a' Vas követ meg vásárolván, igen dragitották [Torockó; TLev. 9]. 1802: Müller Ferentz Sztler Mesterséget folytat [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1831: Bánamis en mar most hogy Rab-ságamból mihelyst ki szabadultam tanult kotsisi Mesterségemet nem folytattam [Dés; DLt 332. 23]. 1849: Krizsán Mária folyamodott Wendler Károly úrhoz, hogy ötet fogadosnének bé vegye, mi megis történt, ő folytatta az italmérést [Kv; Végr. 5].

4. Csak szk-ban; numai in constructie de cuvinte; nur in Wortkonstruktion: *~ja a produc-
ciót* nemesség-igazoló pert vizs; a purta un proces pentru dovedirea calității de nobil; zum Beweis der adeligen Abstammung Prozeß führen. 1782: Pro-

curátor Pápai Uram tudta a' fenn irt vásár dolgát, mivelhogy maga javasolta volt az előtt, s maga is vitte fel a' Leveleket s maga is folytatta a' Productiot [Torda; KW Vall. 10] * *kauzáját/perét ~ja* perét (tovább) viszi; a-și continua procesul; seinen/ihren Prozeß (weiter) führen. 1740: Mltgs Gróff Kornis Sigmond Úrri ő Ngával való Rét dolgáb(an) eddig lött Processusunk recolálására, Literalékn(a)k számban 's jó rendben vételére denomináltatn(a)k, Hadnagy atyámfia őkgleme mellé, Assessor Nztes Ersek-újvári László, Procurator Irsai Sigmond, és Notarius Bőszörményi András atyámfiai ő kglemek; Ügy hogj, a' Nms Vármegye előttis, ő kglemek fojtassák ezen Caussát [Dés; Jk 527b]. 1749: Ebesfalvi Krátson Gergely protestal, ugyan Ebesfalvi Ármény Jakab Márton ellen, hogy az mostan ellene orialodott causáját folytassa Ebesfalván, mint ott residealo Házas tüzes ember ellen, és ott Törvent állani az Compagnia előtt Kész lészen [Torda; TjK III. 251]. 1780: külső faluk határain akik magoknak erdőket vettenek es az Földes Urak benne haborgatyak, A varos költségen akarnak folytatni irantya valo pereket, Amelyis az Varos költségeken nem illik, nem is tartazunk abban fizetni [Torockó; TLev. 15/5] * *perlekedést ~* 'ua.; idem'. 1757: (A perlekedés) abban maradtott, az említett Csáki részre valo Jobbágys továbbra nem folytotta [Galgó Sz; JHbK LIV/6.10]. 1809: Ha valami köz Teher fizetés, vagy Perlekedés találva találna a' már meg-irt Jóságaimat, azokat meg tenni és folytatni köteles lészen az irt ötsém [Kv; Bet. 7]. 1812: asztot is tudom, hogy Köntzékkal valo Perlekedéseket hosszasan fojtatták [Altörja Hsz; HSzjP Márton Elek (60) ns vall.] * *pretenzióját ~ja* kb. perét tovább viszi; a-și continua procesul; Prozeß weiterführen. 1741: Ngod* ha tettzik folytatni azon p(rae)tensioját, ő Ngok^b arra rendelendő emberei kések lészenek Ngod(na)k meg felelni s exhibeálni, hogy semmi Atyafiságtalansággal vagj egyéb tergiversatioval ő Nga ne vándoltassék [TKI. — *Teleki Sámuel. *Teleki Ádám] * *processusát ~ja* vki ellen lefolytatja az eljárást; a da curs proceduri impotri va cuiva; gegen jn den Prozeß ausführen. 1765: Nem obji-cialtothatik az Inspector urnak, hogy tsak palliate folytotta volna processussát és büntettette volna meg az It, mert a felesége néki meg engedett [Torda; TjK V. 280] * *az ügyét ~ja* peres ügyét tovább viszi; a duce, mai departe/a continua procesul; Prozeßsache weiterführen. 1800: méltoztas-sék ezen ügyemet is, az Procuratorommal együtt ugy folytatni, hogy azon Terh, 's baj réám ne tudulyon [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár Sárdi Simén Elekhez].

5. gyakorol; a exercita; üben. 1801: az Felseges Kiralyi Gubernium Poroncsolatjából az akori Localis Tiszt Ur gyakor izben ki adta hogy Gido-falvi Sámuel uram hadjon békét az Tutorságnak és ne fojtassa tovább [Albis Hsz; EMLt Vall. 3]. 1820: a Néhai Báro Ur... az eleibe jött Aszszanyakat csipdeste, mellyet halála orája előtt egy hetig... folytatatt [Aranyosrákos TA; JHb F.

48]. 1834: Czehmester Majer Janos Uram requisitoriaja meg intettem hentes Ferenczi N. Uramat az eránt; hogy tessék a mestersége mellé állani és hentesi kötelességét folytatni... nevezett hentes Ferenczi Uramnak felesége és Anyja tevének ilyen felcietett: Jo szivel folytatnak ha volna mivel; hanem a mivel lehetné folytatni azzal a Nyul el szaladott [Kv; MészCLEv.].

Szk: mesterségét ~ mesterkedését gyakorolja/üzi. 1745: az J... orra és judicialiter ezen gonoszságáért amputáltatott; de ezen gonoszságát továbbra ne practizalhassa, a' nyelve is meg tsonkázattott, de ittenis azon mesterségit folytatta, mestersége által embereket lopta, tsalta, és hitgette, mellyet ellene comprobalvan minthogj jure naturae illetlen az Asszony embernek fán függeni, meg kívánom, hogy feje vétetessék és meg halljon [Torda; TjK II. 66–7].

6. (tisztet, megbízatást) betölt; a inderplini (o functie, o însărcinare); (Amt, Auftrag) versehen. 1783: Absolutio... Tiszteletes Predikator Uramék Béreket pro Annis 1779/80 item pro 1780/81 Collectalo Detsei György eökegytelme... midőn maga hivatalát és Administratioit igen Ditséretesen folytatta 's véghezvite volna Számot adván... Meltónak ítélte a Nemes Eklésia, hogy illy Ditséretes magaviselésért innenis absolutiot végyen a mint hogy ezennel absolváltatik is [Zilah; Borb. II]. 1801: az Nehai Gidofalvi Antal ur(am) Halala után az eökgiyelmetől el-hagyatott arvainak Gidofalvi István Uram tetetik Tutornak de tsak hamar... Gido (!) Sámuel uram alla elé Tutornak az kiis adig fojtata az mig Volt Nehai Gyarfás Király Büro Ur el vévé az Tutorságot [Albis HSz; BLEv.]. 1809: én Iffjabb Abats Ianos

5ta Augusti... bé köszöntöttem és Papi hivatalomat folytatni kezdettem [Dés; RKAK 114]. 1826: Dullok eskü formája, Én n. n. esküszöm az egy igaz élő Istenre: hogy én ezen nemes Udvarhelyszékban a' t.t. Járásbéli Dullói hivatalomat, melyre a nemes szék rendeitől választattam, és rendeltettem hiven és igazán folytatom [UszL III. 48].

7. intéz; a aranja; verrichten. 1720: Tehettségem szerint az mib(en) sufficiens vagjok ügykezekem s ügykezekem az dolgokat folytatni [Ruszkova Mm; TKI Zolyomi János Teleki Pálhoz]. 1738: Nehai Imrefi Szűcs János ö kglme Özvegye Markus Judith Asz(zy)ony, mint hogj gjámoltalan özvegyiségre jutott dolga, és maga, vagj meg holt Ura dolgot fojtatni nem tudván, Procuratorais itthon nem lévén az Executio ugjan suspendáltatik mig Procuratora jelen lehet [Dés; Jk 494b]. 1753/1781: Josika Imre ur, mikor Bétsben fenn volt, több dolgai között a Mostoháinak dolgát folytatta [Renget H; JHb LXXI/3, 284]. 1794: Nehai edes Atyámnak el öregedett állapottyáb(an) s nagy gjámoltalanságában is ö Kglme mellett laktam minden dolgait hiven fojtattam... az Atyám házát és Jóságait püsztlüni nem engedtem [DLév. 2. XVI. A.3]. 1820: a Báro Ur beteges volt ugyan de nem feküdt öröкке ágyban ottan ottan felkölt, dolgait folytatta [Aranyos-

rákos TA; JHb Fasc. 48. Ballos Nasztászia Opra Juon felesége (20) majorosné vall.]. — L. még RettE 203.

8. *vmilyen életet* ~ vmilyen életet él, vhogyan él; a trăia/duce o viață într-un fel oarecare; irgend-ein Leben führen, irgendwie leben. 1763: (A vádlott nő) régi parázna életet nem cessalt folytatni signanter leg közelebből tsaknem in facto fornicationis talaltotvan intercipiáltatott, melyeket az I nem is tagadhat [Torda; TjK 177]. 1812: tapasztaltuk, hogy jozon mértékletes... életet fojtattak [Altörja Hsz; HSzjP Bardocz Páll pp vall.]. [Mlgos Aszszony! ha a' Groffné eö naga eleitől fogva ezen Regulák szerént folytatta volna a Groffal valo életét, ma ennek a' Háboruságnak nem volna semmi nyoma [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. 1821 k.: (Az asszony) tapasztalván Rákosinak el ázottságát s hanjatlását... nem tsak egy, hanem több személyekkelis botránkoztatolag 's törvénytelenül folytatta', törvényes férjétől penig külön más szobában hált [Pk 2. — 'Ti. életét]. 1854: Fiatalságom óta mindig fáradalmas és tevékeny életet folytatva, mostani tétlen napjaimmal sehogy sem lehetek képes kibékülni [UjE 4].

9. tovább beszél; a-și continua vorba, a vorbi în continuare; fortsetzen, weitersprechen. 1842: ekkor Roth Pál kérdezte tőlem — tudja e az ur micsa fák lehetnek ezek... láttya az Ur folytattya Roth Pál ezek mind a Bátyám fái [Dés; DLt 1480/1843].

◇ **Szk: az ekonomid/ekonomidját** ~ja gazdálkodik; a gospodări; wirtschaften. 1749: az Sz. Demeteri Joszág olyan Joszágk hogj az szokatlan Gondviselő esztendeig is alig tud belé szokni, hogj rendivel tudgia az oeconomiat folytatni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1750: Tudgyaé a Tanú. Hogy Mároni Pap Mihály Bánffi Sigmond Uram eö Nga Nagy Falusi Joszágának Udvari Major bírāja miölta Tisztartó nélkül folytattya a... Földes Ura Oeconomidját a Jobbágyokat és selléreket... kedvezés és barattság nélkül a szolgálatra egy aránt el hajtotta? [Szság; Told. 3 vk]. 1756: Balog Mihály Uram... Szakaturán az Mlgos Uraság mindenféle economidját maga idejéb(en) folytatta [Szakatura SzD; TKI]. — L. még RettE 260–1 * *házi gazdaságt* ~ja 'ua; idem'. 1792: látván az Anya hogy egyedül a ház terhét nem viselheti, egynihányszor engemet kért, hogy... hinám haza Pétert, mert nintsen ki folytassa a hazi gazdaságot [Lapugy H; Ks XLVIII/7. 18] * *az inkviziciót* ~ja vallat, vallatást tart; a interoga; ausfragen. 1763: mi folytottuk az Juquisitiót maga modja, es rendi szerint [Mv; Told. 33/48]. 1767: kértem Pap György Uramtól, hol vagon Henter Mihally Ur(am) Felele nekem Pap György Ur(am) én Henter Mihally Ur(am) Personalissa vagyok, s folytatomis a Controversias helyről valo Inquisitiót [Kökös Hsz; Kp IV. 246 Mich Tók (71) miles equ. vall.]. 1791: ismét én Simon Gábor más rendbennis Titt Kövesdi Szarka Sigmond Urammal Regiussa lévén az Exponenseknek, amidőnnis a Sz. Ersébeti

Török János elő Kglme Nemes házána az Inquisitiót folytattuk volna oda is el jöve Sz Ersebethi Idősb György Péter [Kissolyos U; Borb. II/ * kötelességét ~ja kötelességét teljesíti; a-si indeplini datoria; die Pflicht tun. 1797: Kötelességet folytatni meg nem szűnöm [Szászkered K; Bál. 1]. 1823: mi némű moddal folytatták kötelességeket [K; KLev.] * a maga privátumát ~ja magának gazdálkodik; a gospodári pentru sine însuși; für sich wirtschaften. 1740: Kornis Sigmond elő Ngának ... Vdvarbirája ... Fenyegette őket midőn az Vrfi elő Nga Kárával, maga privátumát folytatta volna vélek azért, hogy ötet annak idejében ki ne adgyák? [BSz; EMLt vk] * majorkodtatást ~ majorgazdálkodást/földesúri gazdálkodást végeztet, (a maga) uradalmán gazdálkodik; a gospodári pe moșie proprie; auf eigenem Gut wirtschaften, Meierei betreiben. 1827: Itten Majorkodtatást igen keveset folytat a Mlgs Udvar [Szentegyed SzD; Wass Conscr. 288] * a pestis ~ja kurzusát a pestis folytatódik/tovább dühöng rég a pestis tovább grasszál; ciuma continuă/bintuie mai departe; die Pestilenz grassiert weiter. 1719: ige(n) nagy bodulasban vad(na)k mert a Pestis csak folytattya Cursussát [Ebesfva; KJ Rétyi Péter lev.] * az úrdolgát ~ja az úrdolgát/a jbi szolgálatot végezteti; a pune să facă servituție; Fronarbeit leisten. 1736: Tisztarto Uram elő kglme az Ur dolgát rendesen és helyessen nem igen folytatta és helyes rendes Dispositioi nem igen voltak [Récse F; JHbT].

? folytatandatik folytatattik; a se continua; fortgesetzt werden. 1849: Mig a' szem borogatás len ruha által ezen szem vízzel folytatandatik a' ruha a szemem egyszer se száradjon meg [Etéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

folytatandó 1. végzendő; de indeplinit/executat; was zu verrichten ist. 1732: azon három hólnapi Város számára fojtatandó korcsomároltas fojtatására Borbirak(na)k rendeltük* ... Atytyankfiakt [Dés; Jk 427a. — *Köv. a nevek fels.], 1780: A' Kohóknak Verőknak Természetéről, és ezekben folytatandó munka minéműségéről [Torockó; TLev. 3b].

2. lefolytatandó/vezetendő; de efectuat/făcut; was durchzuführen ist. 1730: Mind két Esztendőkbeli Ratioimat . helyes Postulatummimmal édgyjűtt alázatosan commendalom az Tisz. Exactoria szokot igralmassággal és igazsággal folytatandó Ventilatiojára meg eshetett fogjatkozásaimrol, jo Uraimat devotē követvén [Kv; Szám. 56/XIX. 29]. 1849: (A poggyászok) Wendler Károly úr keze alatt hagyattak tartozása biztosításul a Krizsán Mária ellen folytatandó kinyomozásig [Kv; Végr. Vall. 5].

3. betöltendő; de ocupat; was zu bekleiden ist. 1827: (A) Kolosvári Kollégium ... Thogátus Tagja Buzogány 'Sigmond Uram a' Széki Venerabilis Tractus Tiszt. Tudos Esperestyétől nyereendő Con-

sensus mellett, a most közelebb el következő Szentgyörgy Napkor fojtatando hivatalába magát kötelezze [Visa K; SzConscr.].

folytatás¹ 1. continuare; Fortsetzung. 1769: Mivel az országba Isten kegyelmességéből már a Pestis annyira meg szűnt, hogy Háromszéken Bodola, és Marosszéken Kakasd nevű Falukon kívül több gyanus hely nem található, Kegyesen meg engedte a Mlgs K. Gubernium, hogy mind a Sokadalmak fel szabadullynak, mind pedig az oskolákból el széllyedet Iffjusag tanulásának folytatására egybe gyűllyön [UzslT XIII. 97a]. 1797: Mű Torotzkai Communitas közönséges meg egyezett akarattunkból . Csupar Mihallynak, Brótár Andrásnak, Kriza Ferentznek, és Bosla Ferentznek . ezen nevezett ügyünk eléb mozdítására, és a tökéletességig lehető további folytatására adtunk teljes hatalmat [Torockó; TLev. 5/13]. 1844: all Király Biro . atyánkfia elő terjeszti miszerént fő Király Biro atyánkfia ezen . közgyűlésen tartós betegségi állapotjának jobbra nem fordulta miatt nem elnökösködködvén az elnökség folytatását nékie át irta [UzslT XI. 85/1. 1].

2. végzés; indeplinare, executare; Verrichtung. 1740: Szabo Gabor Contumaciával és szofogadatlanságal méltán vadoltathatik . az egész Postálkodásnak folytatásab(an) [Torda; TJK I. 182]. 1832: én ... Láng Mátyás segrestyési Egyházi Szolgálatoknak pontos folytatásokra ki választván [Dés; DLt 91].

3. (vmely munka/mesterség) végzés/üzés; executarea unei lucrări, exercitarea unei meserii; Durchführung, Verrichtung (einer Arbeit, eines Handwerks). 1712: Böer (!) Samuel Uram és Felesége ... jelente hogj az mostani közelebb el múlt haboruságos üdőkben(m) marhájokból nagyobbára ki pusztultanak volna, ugj hogj oeconomiajoknak folytatására nem sufficiálhatnának [Hari AF; DobLev. I/75]. 1715: Az oeconomia folytatását . jo ideji(n) igyekeze véghez vinni [Dés; DLt 501]. 1733: in A(nn)o praesenti 1733 uyab latogato kezeit bocsátván Isten eo Felsége helységünkre, t.i. az nagy marha Dögét, mely mia T. Nemzetes Killyéni Székely Laszlo Uram(na)kis az Szarvas Marhai annyára el hullotta(na)k, hogy ha másokot helyekben nem állit Economiajanak folytatásában tellyességgel megh csökkönik [Kilyén Hsz; MvRRK]. 1776: A' Kohókban és Verőkben való munka tétel folytatásában mostanság a' futatás jöven difficultásban, az ágas vasak számával, jól meg fontolván ezen difficultast a' futatást így határoztuk* [Torockó; TLev. 7/5. — *Köv. a hat.]. 1788: A szőlőket ki kapáltuk jo moddal, már ha Isten életünk(ne)k kedvez ezen a heten az ugorlášhoz s buza gyomlálášhoz és rosolášhoz fogunk, időnk igen jo jár a dolog folytatására [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: az oeconomia/ekonomiadcska/a gazdaság ~a a gazdálkodás. 1761: Jol ismértem ... Bentser Pálnét Kováts Margit Aszont elméjében oly tébolyodott volt ..., hogy ... gazdaság folyta-

tására is, éppen incapax volt [Medesér U; Ks 20. XIV. 10]. 1784: most már minkutánna az oeconomia folytatása szaporodott, szükség keppen annak folytatására emberis több kívántatik [Torockó; TLev. 4/9 11b]. 1796: gyermekei ... mais beteges állapotjában körölette dajkálodnak, gazdasága folytatásában segítik [Lukafva MT; DLev. 4. XL. A]. 1802: kevés Oeconomiátskám folytatására .. keresetem ... meg tsökkent [Dés; DLt 4]. 1850: a' gazdaság folytatása sántikálni kezdett, mivel csakis egy béresre maradtam [Széplak KK; SLt évr. — Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

4. gyakorlás; exercitare; Ausübung. 1792: A négy Recepta Religio(na)k valamint szabados folytatása, ugy az azon lévő alkalmas Személyeknek Hivatalra való fel vételek [Zilah; Borb. II hiv.]. 1796: Tegnap Napon t. Esperest Uram, mind a Papot, mind a Mestert Cselekedetekre néve szolgálattok folytatását felfüggesztette, és már ma a' Templom bé zároltatva sem papunk sem Mesterünk nincsen [Récsa Sz; KemLev. 1265].

5. betöltés; inderplinnre; Bekleidung. 1844: A Rendek el ősmérik a Kérelmesnek hivatala pontos és Szorgalmatos folytatását [Uslt XI. 85/1 80].

6. lefolyás; desfășurare; Verlauf. 1757: Déva Városán esztendőben esendő három rendbéli Sokadalmaknak Szabados folytatási usus szerént egyszersmind terminalattak [Déva; Ks 101].

7. Csak szk-ban; numai in constructii; nur in Wortkonstruktionen: *kauzdák(nak)/per(nek) ~ a a per vitele; putare de proces; Prozeßführung.* 1722: irt vala a' Gubernium Felges Vrunk(na)k .. hogj már I(ste)nnnek Hazánkon forgott bokros itileti meg tsendesedvén, á régen függőben lévő perek(ne)k folytatására Svális Terminus(na)k celebra(tio)ját ksen engedné meg ő Felge [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. 1747: Szegény Székünk továbbra ezen Causat urgialni nem kívánnya ..., sőt ezen Causanak továbbra való folytatásától Supersedéál [Sz; Ap. 5]. 1761: az Ó Tordaj Reformata Ecclesiab(an) Papot nem marasztat Ecclesia Tagjaj kepekb(en) Constitualyak* Plenipotentiariussaknak Ifiab Blenyesi Csapo Istv(án) Ur(ama)t a Pappal Tiszt. Abats Márton Urammal fen forgo Causanak akár holotis folytatásáb(an) az nem marasztás dolga iránt [Torda; TJK V. 32. — *Előbb felsorolva 19 név]. 1813: Nem is az a tzéllvok az allpereseknek, hogy ezen Per folytatását hátráltassák, mert mihellyt az idő engedi leg ottan meg jelennek, a Per oltalmara meg kívántato Leveleket [Mv; Somb. II]. — I. még Retté 94—5; RSzF 301, 303; CsVh 98—9 * *a processus ~ 'ua.; idem.'* 1784: Abel Károly Urnak a Processusak folytatására* [JHb 23/1. — *Ti. adtak költséget] * *törvény ~ a törvénykezés; procedurá procesualá; Rechtssprechung.* 1727: Az falu tizenkét hűtöst falu törvényének folytatására tartozzék kiállítani [HSzj *tized* al.]. 1781: Kötelesek légyenek Fiu Testvéreink a' Per kifolytatására elegendő Költséget szolgáltatni, ugy magokat eládhato minden egyéb Törvényeink folytatására és oltalmazásárais [Told. 27] — I.

még RSzF 303 * *törvényes dolgok ~ a 'ua.; idem.'* 1779: A Periodusnak tegnap volt utolsó napja már Szent István Király napig a' Tekintetes Tábla Törvényes dolgok folytatására nem Conflual [Kv; SLt Mart. Ágoston Suki Jánoshoz].

8. intézés; aranjare, facere; Verrichtung. 1736: látvann az Incta Aszszonynak tehetetlenségét 's nagj szegénységét, melly miá a maga dolgainak is folytatására eligtelen; Enged a T.N. Tanáts addig való Dilatiot az Inctának, mig Hadnagj Atyánkfia ő kglme pro parte Inctae Inquiráltat [Dés; Jk 216b]. 1771 k.: oly nagy és szüntelen való elmém(ne)k hánkodása és nyughatatlansaga hogj a' miatt immár sem étem, sem itom, sem nappali dolgaimnak folytatása, sem éjjeli álmom ügyibe és ugy a' mint kellene nem esik [Kv; Pk 2].

9. kocsmá ~ a kocsmatartás; tinere de círciumă; Weinschankhalten. 1734: A három holnapi Arendába(n) adott korcsomának folytatása ideje alatt Senki lakosaink közzfl sub pena fl 3. se kamara házhoz, se másuva semmi fele ital innya ne mennyen se ne hozasson [Dés; Jk 446a]. 1746: Márás a' Mlgös Vrak mind az Csesztvéi Jozságb(an) mind Sz. Demeteriben abutaltak az Kortsomák folytatásáb(an) [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

10. teljesítés; inderplinnre; Erfüllung. 1844: ki iratván az ítéletesen ki nevezett Gondnoknakis Gondnoki kötelessége folytatása [Uslt XI. 85/1. 29].

folytatás* kifolytatás/vezetés; scurgere; Ausfluß/lauf. 1694: az Var Udvararol való hitvan es senyvet vizek(ne)k es Locsadekok(na)k való foytatására reghi fa Csatorna [Kővár; JHb Inv.].

folytatásabeli vminek folytatásában/betöltésében mutatkozó; care se iveşte in inderplinnre a ceva; in der Verrichtung/Ausübung einer Sache sich zeigend. 1713/1730: Hadnagj Dálnoki Daniel Atyánkfiának Hadnagjságabeli hivatallyának folytatásabeli fogjatkozásit detegalo Difficultassit meg engedhető ratiokkal enodálya nagj részent ő kglme .. meg esett fogjatkozásit láttya az Tktes Nemes Tanacs nem szanszandekosnak lenni [Dés; Jk 395b].

folytathat 1. tovább vihet; a putea duce mai departe; weiterführen/fortsetzen können. 1750: ha tettzik az decisio jó; ha pedig nem; Appellatio vagy pedig Protestatio mellett recursusát Ngtok előttis szabadoson folytathassa [Torockó; TLev. 9/19]. 1765: az Felséges Udvarhoz irtt könyörgeése kegyelmednek olyl véggel küldetik viszzá, hogj különös utakon kérésit folytatthassa [Nsz; Ks 18/XCIII. 11 gub.].

2. vmely munkát/mesterséget végezhet; a putea executa/exercita o muncă/o meserie oarecare; eine Arbeit/ein Handwerk verrichten, ausüben können. 1722: Bolgár Borbára Aszony pénz(ne)k egy részivel akarná itt az Magyar Utczában ruináb(an) lévő Ne(me)s házát restauráltatni, meg

eppittetni, más részével pedig ... béres ökröket állítani, hogj oeconomiaját folytathassa [Ne; DobLev. I/99]. 1756: annyára elnyomorodva vagyunk, hogj rendes munkánkot is alig folytathattuk [Torockó; TLev.]. 1770/1771: Minthogy az idő Statusa^a azt kívánja elsőben is a' Törökbuza határ tétecsék osztály alá, hogy a' Lakosok is, a' Possessorok is annál hamarabb a' Török buza vetést folytathassák .. [Fejér m.; DobLev. II/428. — "Az osztálylevél ápr. 19-én kelt]. 1810: Sajgó Lajos .. következő nap mindjárt megverettetése után szokott munkáját folytathatta-é? [Szárhegy Cs; RSzF 274]. 1831: Szabo Josef .. noha Czéhbeli Fazakas mester ember el esett állapotja mian nem kapax hogy maga mühelybe mesterseget fojtathassa [Dés; DLt 1176]. — L. még FogarasiÖné. 58].

3. végezethet; a putea dispune să se execute/facă; verrichten/machen lassen können. 1708: meg eddig csak edgy Pallért sem tudék allítani szep szerint senkit ne(m) Talalhatok. A Birak pedig anyera occupatusok az ő Felge Servitiumáb(an) hogj általak Semmi dolgot ne(m) folytathatok [Fog; KJ. Fogarasi János lev.].

4. intézhet; a putea aranja; erledigen können. 1681: gondviselőnk reá bizattatol dolgainkot is mind rendesebben s mind pedig csendesebb lelki ismerettel folytathatta és követheti [Szűv; CsVh 109 „Petrum Alvinczi mp" aláírással]. 1836: a nyugthatatlanság is nem olyan nagy, hogj elviselhetetlen volna, vagy a miatt a maga dolgait is ne folytathatná az Ember [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály esp. lev.].

5. kocsmát ~ kocsmát tarthat; a putea ține circiumă; Weinschank halten können. 1706: Ezen Jozsagn(a)k jövedelme volna az mezei oeconomiaiból is ha az korcsomát folytathatn(a)k [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.].

◇ Szk: *ekonomiát/ekonomiácskát/gazdaságot* ~, *ekonomiaját* ~ja gazdálkodhatik; a putea gospodări; wirtschaften können. 1712: Minthogy peuih azon praedialis portionalis tellyességesen semmi hasznat nem veheti ; azért gondolkozott ugj, hogj ha el adhatná kész pénzen, azon pénznel másutt, és inkább keze ügyiben valo oeconomiaját folytathatná [Batizháza AF; DobLev. I/74]. 1755 k.: az hol praedecessorim mint Fő emberek bővön oeconomizaltanak most én szeginj leginj igen gjengén folytathatom vekonj oeconomiamat [Kecset SzD; TK1 Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1757: A mi Határunk erdős helyen fekszik, mind nyájunk(na)k irtás által kell segíteni mind szántó, ugy kaszáló helyeinket küllőmb(en) aconomiátskainkat (!) nem folytathattuk [Runkor H; BK ad nro 144]. 1809: Vas nélkül senki semmiféle Gazdaságot nem folytathat [Torockó; TLev. 9/43] * *úttját* ~ja útját (tovább) követheti; a-și putea continua drumul; den Weg (weiter)fortsetzen können. 1763: Sok dolgaim s ide s tova valo járásim lévően pedig úgy gondolkoztam hogy ha magamon hagyom*, sem dolgaimat, sem útaimat nem folytathatom [RettE 158. — "Értsd: a betegséget]. 1815: (gr. Haller

Gábort) hétfőn délutáni 2 órakor a' Város házánál* várja készen hat hámas Ló, melyekkel töstént uttyát folytathassa ide Kolosvárra ő Excellentiája [Kv; TVLt rlin. — "Tordán] * *életét* ~ja életlehetőségét biztosíthatja; a-și putea asigura posibilitatea de trai; die Lebensmöglichkeiten sichern können. 1799: a Torotzkai vas ... az ország népe előtt kellelenségre az mi szomszéd Tartományinkban levő Lakosok előtt pedig anynyira utálatb(an) ment; hogj az által már életünkis köztök alig fojtathattuk [Torockó; Thor. 21/20] * *gonoszsgát* ~ja gonosz életet folytathat/követhet; a fi in situația de a duce o viață desfrinată/rea; ein böses Leben führen können. 1763: az Ia eleitől fogva, hogy annyára nevedett hogy maga gonoszsgát folytathassa legottan gyanus személyekkel társalkodott, s oly rosra celozo cselekedetei voltak, melyből nyilvános paráznságát lehet concludalni [Torda; TJK V. 179].

Ha. 1844: folytathatam [Várfa TA; Borb.].

folytathatás 1. folytatási lehetőség; posibilitate de continuare; Fortsetzungsmöglichkeiten. 1781: Az egész vas bé váltásnak a' meg irt móddal és jó rendel léjendő folyhatása és folytathatása véget az Mlgs Familia^a vagy annak Praesesse ezen 10 §-kat a Dicasteriale Oeconomicum officiumnak . pro Confirmatione ket exemplarban submittalya [Torockó; TLev. 9/20. — "A Thoroczka]. 1814: lehetetlen tehát ilyen környül állásokba hogy a Törvényes Hatalomhoz ne folyamadjam, és ... felettébb öszve martzongalt Betsületemet ... most ezuttal hevenyibe és a Dolognak melegbe bátorságba helyeztetni aláztatlan ne esedezzem a Tktes Generalis Széktől; mind azért hogy a Causánsak pereik nem folyhatása miánn ne szenvedjenek, mind pedig azért, hogy én is életem módja folytathatásába bátorságos lehessenek [Torda; Praes. lev. Fodor Mihály panasz prókator-társának, Csipkés Albertnek ellene való gyalázkodása ügyében]. 1838: A . Havasokban tett kár tétel arant esketést folytatván a munkát bé nem végződhetett . — az ezen munka folytathatására a következő Julius 3-ik napját terminálván — a feltett napra a kezébe adott Petséttel meghívni és elő allítani esmerje Szoros köteletségének a következő Személyeket* [Korond U; Pf Pap Samuel eskettető biztos kezével. — "Köv. a fels.].

2. (hivatalos eljárás) lefolytatási lehetőség; posibilitatea îndeplinirii unei proceduri oficiale; Möglichkeiten der Prozeßführung. 1729: Az gonoszsgának meg zabolására (!) nézve Concludaltuk mint hogj Constal Farago Simonnénak Szabo Katának, Nemeti Szűcs Györgjnénak Kurvaságok, ugy Szígyárto Szekely Istvannak Farago Simonnével valo éjjeli nappali ros Conversatioja, Hadnagy Atyánkfia eő klgme incaptivaltassa és klgnye mindeniket különös tömlőczb(e) a Törvenjnek fojtathatásáig [Dés; Jk 387b]. 1792: a jobb fizetésre alkalmasabb Személyek állittatván a Törvény és ezen Város terhes dolgai fojtatása

mellé azok(na)k jobb moddal való folytathatások iránt reménység lehetne [Zilah; Borb. II].

3. (hivatal-)betölthetőség; posibilitatea de îndeplinire (a unei funcții); die Möglichkeit der Amtsbeleidung. 1841: akkoron . . hivatalam további folytathatásomtól megis szüntem [Dés; DLt 367].

4. *vmely mesterség* ~ a *vmely mesterség* üzésének/végzésének lehetősége; posibilitatea exercitării unei meserii; die Möglichkeit der Verrichtung/Ausübung eines Handwerks. 1844: valakik még Polgárnak fel esküve nintsenek, leg fellyebb 8. napok alatt fel esküdyenek, mivel különben Legényeik el fognak vétetni s mesterségek folytathatása meg fog Szüntettetni [Kv; AsztCSzám. 148].

5. *a gazdaság* ~ a a gazdálkodás lehetősége; posibilitatea gospodăriei; die Möglichkeit des Wirtschaftens. 1793: azon alázatosn instálók Nsgodnak gazdaságotskájok folytathatásában Méltotassék hozzájuk grátiát Mutatni [Kályán K; JF LevK 36 Vég Mihály lev.].

folytatható (vmely munka/mesterség) végezhető; (o muncă/o meserie) poate fi executată/exercitată; durch/ausführbar. 1708: ha szüntelen ide s Tova hanykodo embereink mas feleis disponaltatnak nagj neheze(n) folytathato eo Herczegsege itt valo oeconomiaja [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1792: A Közönséges Adorol egy átallyáb(an) Szó fordulván elő az Ország Gyűlésen, Követeink kötelesek lésznek az Ország előtt ki nyilatkoztatni, hogy . . Contribuenseinkre a közönséges adot, nem a több Városbéli, és mesterségeket divattyában folytatható Mester Emberek(ne)k példájok szerént, hanem vagy azokra semmit sem, vagy legalább sokkal alább valo tekintetb(en) vettesenek fel [Zilah; Borb. II követi ut.].

folytató I. mn 1. lefolyó, végbemenő; care decurge/se desfășoară; verlaufend. 1761: Midőn volnánk az Biróság Háznál, több Városunkb(an) folytató ügyes bajos dolgaink közt accedála sok betsülletes Atyánkfiainak panaszolkadása [Torockó; TLev. 2/2].

2. folytatott; îndeplinit; verrichtet. 1809: méltán kértém hogy az Instáns Vr az ilyen modon folytató Procuratorságtól Suspendáltassék és mind Nobilis Cítáltatván Törvényesen Fiscaliter Prosequaltassék és agraváltassék [UzslT 1655-höz gub.].

3. *vmely mesterséget* űző/végző; care exercită o meserie; ein Handwerk verrichtend/ausübend. 1786: Torotzkón lakó Verős Kovátsi vas tsinálás opificiumat folytat Communitas ada kezemben edgy iratt Instructiot, hogy azt a' Toroczkaí actu fungens Bíró és Birák előtt in praesentia Communitatis praefata felolvassám [Torockó; TLev. 9/22]. 1794: a' Verős Kovátsi munkát folytat Atyánkfiái mindenfelől annyera le tiltattanak a Szennek vasarlatt erdejikről (így) hogy a' mia tellyessel meg akadalyoztatott a vas tsinalasnak mestersege [Torockó; TLev. 9/26]. 1846: Virág László . . . Meszaros mesterséget folytató Legént meg vizsgálván az Déesi fogházban . . . az jobb

kezen . . egy kemény vak ütés találtatik [Dés; DLt 530b].

4. (vmilyen tiszte) betöltő; care îndeplinește (o funcție); (ein Amt) bekleidend. 1764: (A) kiscéh<es>terséget mostan folytató kiscéhmaster ő<kglme> esztendejének elteléséig hivataljában m<eg>lagyatik [Dés; DFaz. 23].

5. *kauzát* ~ pert vivő; care poartă proces; Prozeß führend. 1777: Tessék azért Nagyságodnak az Leveleket szorgalmatosan ara rendelendő híteles Ember ál(ta)l sietve meg-hányatni, és ha mi levelek az említett Causa defensiojához tartozandok, azokat az Causat folytató Procuratorokkal communicálni [Kv; JHbK XXIX/25].

6. *életet* ~ vmilyen életet élő; care duce o viață oarecare; irgendein Leben führend. 1844: közel tíz esztendeje miolta ide származott Szakmári Ferentz, én egy részeges gaz égtelen káronkodo parázna életet folytató embernek tudom lenni [A.sófva U; DLt 1441].

II. *fn* *vmely mesterséget* űző személy; persoană care exercită o meserie; ein Handwerk verrichtende Person. 1780 k: Az 1771ben 8dik Maji költ Királyi Rescriptumban, a' Boldog emlékeztű Koronás Királyne Maria Theresia Aszszonyunk rollunkis Torotzkai Verős Kovátsi Mesterséget folytatokrol, Vas-hámorak és Kohok mellett lévő mivesekről, Bányaszakrol, Szén égetőkről Kegyesen emlékezni Méltotatott [Torockó; TLev. 14/2].

folytatódhatik poate fi continuat; fortgesetzt werden können. 1841: (Az erdők) égyütt véve 8 évre szolgálnak és így 30 esztendők le folyta alatt ezen erdőket a' vágás megkerülte, a' mikor ujjabban, a' fennebbi Rendel folytatódhatik [Szentanna MT; EHA].

folytatódik a se continua; fortgesetzt werden. 1841: az Erdő vágatása a' Bakk Szurdukan kezdődve a' Somos élin folytatodva . végte a' innetső Vágottra megyen által [Gyalakuta MT; EHA].

folytatólag folytatásképpen; in continuare; fortgesetzt/laufend. 1845: A Tekintetes Tanácsnak idei 478. Tanácsi számok alatt tisztelt határozása következésül . . . meg jelenvén egyben függőleg az idei 472 Tanácsi számmal; folytatolag a Szelid vallatást és Szembesített az alább irtak szerént vittük véghez [Dés; DLt 845].

folytatott I. mn 1. urmat, fácut; fortgesetzt. 1815: az Enyedi Kolégymban Tanulását ditséretesen folytatott és végzett Ifju Körösi Sándor^a ezen kolégymban Cenzurát adván, nállam magát az aránt, hogy a' Papi Sz. Hivatalra készül, és Hazájába vissza jön reversalta [Ne; NyIrK XII, 139. — *Körösi Csoma Sándor].

2. végzett; fácut, îndeplinit; verrichtet, ausgeübt. 1791: Remenlem hogy a most közelebről Postán küldött alázatos jelentéséből alkalmasint

által lathatta Nsgod mostoni foglalatosságainkat és mind ez ideig folytatott szorgalmatosságainkat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1840: Thorotzkai Bosla Ferentz elő kegyelme Kedves élete párja Arendás Szőlő hegyibe ... betsúlnók meg hogy külön külön az Arendás jószága gondviselője Fülep András ő kegyelme által Csonkán és nem a meg kívántato modan folytatott gazdaságával a Szőlőiben lévő termésbe mi kárt okozat [A.szentmihályi TA; Bosla].

3. kb. mutatott; arátat; erwiesen. 1814: En pedig már többé általa^a okoztatott káromat és apro gyermekeim között folytatott rossz példaadását nem szenvedhetvén, tovább a házomb(an) meg nem engedem lakását [M.gyerőmonos-tor K; Gyl. Miss. — *Ti. testvére által].

4. vmely mesterséget űzött; care a exercitatio meserie oarecare; ein Handwerk verrichtet/ausgeübt. 1822: eddig elé Mesterségét M. Vásárhely Szabad Királyi Városába folytatott, Flaszterező, és Létszeg tsináló Ujj Paraszt Rádúj Joseff [Körtvélyfája MT; LLt 1/12].

5. jog vitt; purtat; geführt. 1826: fa vágásért^a folytatatt harmad napus Kereset [Szövérd MT; Hr. — *Értsd: tiltott erdőlés miatt].

6. lefolytatott; dus pină la capăt, îndeplinit; ausgeführt. 1766: Csiki Istvánné Jobbágj Ersebeth Asz(sz)onyis el kezdett s' eddig a' Nemes Thorda Var(me)gjei Törvényes Tablán folytatott Processussairól in perpetuum le monda azt Cassala's^a annihíla [Mv JHb XIII/55].

II. tbsz-ban fn-i jell-ű haszn-ban; la plural in funcție cu caracter substantival; in Mz substantivisch gebraucht; végzett dolgok; lucruri făcute; verrichtete Dinge. 1859: édes apám ... együtt találkozásokat és az együtt folytatottakat nekem le beszélte, mely beszélgetések hogy engemet igenis érdekel azt ha nem írom ugys tudni meltoztat [Szu; Pf].

folytatatt (hivatalos eljárást) levezettet; a dispune să fie îndeplinit/executat (un procedeu oficial); (offizielles Vorgehen) ausführen lassen. 1770: Mostan előállván 1770-ben die 20 Octobris a pástor Oláh János per procuratorem Petrum Keresztes de Sepsibacon et dicit hoc modo: minémű terhes deliberátumom pronuntziáltatott vala énnekem, tulajdon magam és procurátorom vigyázatlansága mián, hogy maga törvényt rendiben nem folytattatta [M.hermány U; RSzF 207].

folytatattás 1. végeztetés; îndeplinire, executare; Durchführung, Verrichtung. 1767: hogj ezenn Jozszágban valo oeconomia roszzsul valo folytatattása miá ezenn Jozzágnak valami tsonkulása vagj is károsodása következett volna sem égszer sem másszor nem vettem eszembe [Szentmargita SzD; Ks 19/18] | ezenn Tsáni Jozszágban lévő oeconomia folyttatásában valami tsonkulás esett volna, nem tudom [Mezőcsán TA; Ks 19/I. 8].

2. vki kauszójának ~a vki perének/peres ügyének vitele; purtare procesului cuiva; Prozeß-

führung. 1778: Csikapolcai gyalog ... katonák a méltóságos Regiminis fórumról ide igazítottván causajok folytattatását; melyhez képest Hollo Simon ut actor pretendálja" [Tapolca Cs; RSzF 227. — *Köv. a felperes követelésének előadása].

folytattathatik. Tagadó szk-ban; in constructiō negative; in verneinden Wortkonstruktionen: a korcsma nem ~ a kocsmá nem tartathatik; a kocsmá fenn nem tartható; circuma nu mai poate fi menținut; der Weinschank kann nicht im Betrieb gehalten werden. 1738: Concludátatott hogj Hadnagy és Borbirák atyáncfiai ő kglmek, mint hogj most Dési borokkal nem folytattathatik a korcsomá, Visellyenek gondot a Nms Város korcsmájára hogj bor iránt defectus ne essék és a Nms Varos(na)k kára ne következék [Dés; Jk 494a].

folytattatik 1. a fi continuat; fortgesetzt werden. 1738: Ezen Dolog mostannis folytattassék tegnap Protocollalt Atyáncfiai ő kglmek által [Dés; Jk 495a]. 1813: Folytattatik ezen esketés további Junius 19-én a hely színén [F.berek-szó Sz; BfR III. 12/9]. 1846: ezen erdők gyapja aránti betsú ... folytattatna [Kál MT; Pf Inv.].

2. végeztetik; a fi îndeplinit/executat; verichtet/ausgeübt werden. 1809: A Szőlőnek nevezetes munkája a bé vagyás vagy is a második kapálás és kötözése a Csonkázással a Kapots, Levél honyaj tisztítással együtt, mely ha illendő modon nem folytatatik árt a Szőlő Termésének [KS. — A szilágysági girókuti és kövesdi tisztek instr.].

folytattatott (le)folytatott; îndeplinit, executat; ausgeführt. 1797: Mű Torotzkai Communitas ... közönséges meg egyezett akaratunkból ... Csúpar Mihálynak, Brotár Andrásnak, Kriza Ferentznek, és Bosla Ferentznek, kiket az altalak ... hiven folytattatott Peres ügyünk oltalmazására .. fel választattunk vala, ezen nevezett ügyünk eléb mozdítására, és a' tökéletességig lehető további folytatására adtunk teljes hatalmat [Torockó; TLev. 5/13].

folytonos állandó; permanent, continuu; ständig. 1864: kaszálo rét, mely folytonos vizenyős — seppedékes helyiségénél fogva nádat és sásos szénát terem [Magyarókeréke K; KHn 94].

folytonosan állandóan; permanent, continuu; ständig. 1843: Déesen voltam folytonosan [Dés; DLt 190].

folyvást 1. állandóan, folyton; permanent, meru; ständig, immer(fort). 1708: ha az halaszo vizek(ne)k dolga meg nem orvosoltatik vr(am), erővel is ne(m) allithatunk halaszokat, mivel minden fele ember folyvást halaszza, gübüli a patakokat [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1839: 18 Esztendeje a' miolta Ér Káváson Folyvást Hadnagy vagyok [Érkávás Sz; Borb. II

Nyisztor György (65) nemesek hadnagya vall.]. 1848: a' gyermek folyvást csicsenült, ott aludt, 's mégis békételen volt [Kv; Pk 7].

Szk: ~ folyik. 1784: a vetéseket igen meg vesztegette a télis, de azután már most a Maros árja két héttől fogva ostromolja s a hol folyvást folyt ott ha mi buza meg maradottis a gyökeréről a földet el hajtotta [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1839: a két végén a havasnak telepíttessenek meg esztenáink; úgy, hogy amelyik alul esik, más esztendőben felyül legyen, és úgy változólag folyvást folyon [Jenőfva Cs; RSzF 186].

2. folyékonyan; curen, cursiv; fließend. 1775: a nagy tudákos Dési a diplomát sem tudta folyvást olvasni, hanem osztán a vicenotarius, Alsó László, kivette a kezéből s ő olvasta [RettE 342]. 1805: 17 expositiora sem tudtam 10 rendet fójvást olvasni [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 99].

3. átv futva, futvást; usor; im Handumdrehen, im Nu. 1775/1781: Két kalongya buza leg alább három véka buzát szemül, de némelykor többséket is meg ereszt; egy véka buza folyvást el két minden időben hat hét sustákon | eo Ngok a bort el szoktak kortsomároltatni .. mostonság, mind hat s hét poltrán kortsomároltatták kupáját a bornak, folyvást jól el költ, 's el két | egy kalongya jó Zab meg ad két véka Zabot szemül, egy véka Zab folyvást el mégyn tiz poltrán 's némelykor drágábban is [Algyógy H; JHb LXXI/3. 350, 351, 356].

folyvásti állandó, megszakítás nélküli; continuu' fährä intrerupere; ununterbrochen, ständig. 1845: törvény szerént is folyvásti elnökösködéssel nem köteles [UzslT IX. 86/6. 227].

fomentum átv vminek a melegágya; focar; Brutstátte. 1778: Pestis alkalmatosságával Szükség praeservatoria nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákban, és kunyhókban Sordidé magokat viselő, es Lako Emberekre az affele Szemetes lyukak taploi es Fomentuma az affele nyavalyáknak [Kv; KvLt Fasc. I. 225 gub.].

fon ige 1. a toarce; spinnen. 1574: Mezaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellete az Lean eo neky hogi Eccher efely vtan ... Eotet az Azzonya fely keolty Ille zowal kely fely esselelek leany fony eskessik Istenre ha nem fon ely very hogi meg hal beleh [Kv; TjK III/3. 392c]. 1635: maga szöve Vaina Mihaline, az ontokott en fontam [HSzj onlok al.]. 1738: A Jobbágy-Aszszonyok kiváltképpen a Magyar Monostoriak akar gjapjat akár kendert küldöttek fonni vdvar számára, ki ki maga részin bé fonni tartozik, tartozott eddig is [Kszeg; Told. 11/67]. 1775: Borsai Nagy István Uram ki Száraz Patakon* lakik . felesége a Jobbágy Aszszonyoknak is szó és fon lisztettségért, szállonátiskáért, turotskáért [Peselnak Hsz; HSzjP. — *Hszj. 1785: Kendertis fonunk az első Classisbéliek három Matollát az második Classisbéliek másfél

Matollát; az harmadik Classisbéliek pedig fél Matollát [Torockó; TLev; 6/1 Transm. 4b]. 1820: Titi penig újjen othon 's fonnjon [Kv Pk 7]. 1843: én ... Bakó András Csismadéa kortszmáros, hátulso házába voltam fonni [Dés; DLT 586. 3].

2. vmit vesszőből/vesszővel fon/köt; a impleti; flechten. 1736: Nyárban ... a seminárium híjában apró cellácskákat fontanak vesszőből, s azokban háltnak* [MetTr 428. — *A rk szeminarista deákok]. 1805: az Udvarház . kerítése is drága kert volt, fele része lészás kertel sasfákba fonva volt bé kerítve, fele része pedig fejlü bé fűzelt sántzal és jo tövis kertel [Csekelaka AF; KCsl 16]. 1817: Vagyon egy épülő félben lévő ökör pajta, ágasakra epitve, oldalán vesszőből fonva [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz.]. 1820 k.: A Csűrös kertbe ... találattik egy Tógyifa Sasokon álló Bival pajtácska, melynek oldalai vesszőből vagynak fonva [Dés; RLt.]. 1849: Asztag fenekek. Vagyan a' Csür körül tizenégy asztag fenék vesszőből fonva [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

Szk: kertel ~ kerítést csinál/ sövényel, vég, táj kertel. 1841: Orsova* ... Gyalagassai kertel fontak [Born. G. XXIVb. — *MT] * palánkot ~ (védő)palánkot sövényel. 1653: Ebben az 1612-k esztendőben a György deák bíróságában kezdik fonni a palánkot* és tapasztani [ETA I, 111 NSz. — *Mv-t] * sövény ~ ni sövényelni, sövényezni. 1580: vezettek azt, hogy az epwletlensegek megh epullyenek ... vezzeot hozzanak az also Espotalynak Seovent kywel megh ipychyek, A kinek penigh zekere ninchyen gyalogh feyzeyel mennye(n) vagy erdolny vagy seoweny fonny [Kv; TanJk V/3. 206a] * sövényel ~ va sövényelve. 1717: Ezen kertben vagyon egy ágasokra csinált jó Csür, az oldala sövényel fonva tapasztos [Dés; DLT 504]. 1750: vagyon egy Sertes óll, nagj, náddal kötött ágosra tsinálva sövényel fonva igen ritkán [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3] * sövényt ~ sövényel. 1579: ket swüent chenaltatek eg zeker wözöt vöttem d. 28. Az Napon wöttem karot az Swüenhöz mert wala o karo es d. 6. Toaban wöttem az Süwenehöz (!) Twesett d. 20. Toaban az kyk az söwent fontak es chenaltak es az Twest az Süwenre raktak atam d. 11 [Kv; Szám. 1/XVIII. 12]. 1591: Attam 175 Söweni karot tezenn f 2 d 62. 3 Legennek az kik az Seöwent 2 nap Segitettek fonni Attam f — d 48 [Kv; i.h. 5/VII. 9]. 1598: Thasnadi Iacab vallia az kerbe(n) seöwent fonok vala [Kv TjK V/1].

fon fn (szeméremtest)szőrzet; pár; (Scham)-haare. 1633: Kouacz Janos az feleségemet sokszor probalta es paraznasagra kenalta igerte neki cziak mennien az eo hazához es engedien neki hol f 4 hol penigh ezüst nemü marhat es azzalis igerte magat hogj megh ruhazza es oda jeóven az gazdam Azzonit p(ro)baluan mideaon mosagatna az gazdam Azzoni fel niult az felseo ingh alat es megh fogta az fonat az vtanniségi

nehányszor niult az laba keoze az megh eszebe vehette [Mv MvLt 290. 131b].

A ígr. eredetű *fan* ~ *fon* '(szemérem)szörzet' [MSzFgE, TE: Sz] szó – egyetlen adalékunkban szereplő régebbi hangalakja miatt – betűrendben elküült az újabb hangalakú *fan* formából alakult -s képzős származékától. – Vö. a *fanos*, *finos* címszóval.

fonadék 1. hajfonat; coadă, cosită; Haarflechte, Zopf. 1736: az menyasszony lakadalma napján az haját az fonadékból kifonták, azt szélyesen az hátán leeresztették, fényes keskeny pántlikával közben felcizfrázván, de azt is hosszsan lebecsátván [MetTr 387]. 1762: 26-ta Martii történt ily dolog itt Köblösön^a, hogy Rettégi Istvánné asszonyomnak egy Lukács Vonul nevű jobbágya leányának a haját éjszaka, midőn aludt, a fonadékja mellett körül tőlől levágták s a feje alá tették valami fáta vágta le, hihető, hogy ketten szerettek egy ficsort s a másik által akarta avocalni tőle a ficsort etc. [RettE 136. – *M.köblösön (SzD)].

2. vesszőfonás/fonat; impletitură de nuiel; Flechtwerk. 1817: (Az udvarház) kémenye fonadékja el romolva vagon [M.bogáta SzD; Bet. 5]. 1814: a kert pedig felyül fonadékára nézve jó volt de a' töve ki lévén rothadva jukas volt [Aranyosrákos TA Borb]. 1823: a régi sántz ki bérlesére használt külső fonadék [Dés; DLt]. 1839: Azon balparti láb mellé a mederben 8 1/2 ölni hoszu jászolj gátot fonatván a fonadékon által az Canális folyására lyukat hagyván [Dés; DLt 717].

3. kötés; legáturá; Bündel. 1628: Egy Szepetben Egy fonadék Viaz giortia [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 4].

fonadékú (vessző)fonásos; cu impletitură de nuiel; mit Flechtwerk. 1798: Ezen Pogadó (!) ... külső Udvarán közölről építettett egy Sütő házatska ... Zsendelly fedél alatt, oldalaira nézve tapasztos fonadékú és 4 ágósókra erigáltatott, tsak hevederes deszka ajtó levén rajta [Brád H; Ks 76. IX. 27].

lónagy 1. fálnagy

fonák fura; ciudat, curios, straniu; sonderbar, merkwürdig. 1829 k.: Ezen Director azzal a fonák principiu(m)mal nem leszen fel ruházva, hogy a Kotzébue Ember gyűlölés és megbánásában Eulaliával verbunkas tántzot tántzoltasson [Kv KvSzLt].

fonákoson fonákul, visszásan; ciudat, pe dos, anapoda; verkehr, schief. 1846: az igen fonákoson kért megintetésemnek se lehet semmi helye [KLev.].

fonákul visszásan, rosszul; pe dos, de-a-ndo-selea, rău; schief, verkehr. Szk: ~ *ut ki* visszásan/rosszul sikerül. 1846: Tegnap későn feküvém le szokásom ellen hét óra körül ebredtem föl 's

ritkán valék életemben olly ostoba. Egy óra beletölt mig fölöltöttem; mert a' mire csak rátettem kezemet, az bizonyoson eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákul ütött ki [Ap. KeményNapl. 157] * ~ *való* visszás, visszatsző. 1697: Szighethi Gergely feleségevel Görög Mariával való fonakul való botrankoztato eleteről ez előttis a' N. Tanacstol admonealtatv(an) hogy I(ste)nnnek tettző Hazassagi eletett éllyen es feleséget mint keresztyen Ember taplallya [Dés; Jk].

Sz. 1831: a világ fonákul megyen ilyen a dolog, a' ki a' tűznél van a' melegszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] látom egyik sem jár benne, hogy itt jól dőljen el 's most a' világ fonákul megyen [Kv Pk 6].

fonal 1. fir; Faden. 1570: Anna Jerney ferencz deakne, Hithy Zerent vallya hogy Ennek-eleote Mint Eoth Eztendeowel vyttte volt Eothet Moreh Ambrws Tekebe az sokadalomba, vyt volt Jnnet 15 fonth kek fonalat [Kv; Tjk III/2. 146]. 1573: Molnar Marton Azt vallia hogi Idezte volt eotet Beh az Benedek Telmanne ez ely mwlt Ideokban, myert hogi Eo zolt volt es gianakodot feleole valam yly vezet hat falka fonalarol pert inditot volt vele az azzony [Kv; Tjk III/3. 212]. 1589: Tizen egy falka fonal Hat len kendeó veres fonallal zeot [Kv; K vLt Inv. I/2. 36]. 1615: Egj Teőreők uazonra uarot derekalj cziup ueres fonalal uarot ... f d 50 [Kv; RDL I/97]. 1628/1635: Egj gallernelkul ualo granat dolmanj zederies zjnú fonallal elegitet ezust gombok rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béli Kelemen lelt.]. 1677: Fejéretet szapullot fonal darab(an) no 140 [A.komána F; UtI]. 1693: egj nehany Gombolyagban levő Fonalaimat hatalmasul el vevén felis szótette [Dés; Jk]. 1716: 16 darabban és 38 matoláb(an) az fonalat ell küldöttem az bordával elgyűtt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1793: jötenek bé némelly emberek, olyan jelentéssel, hogy az all peres kendert, és fonalatt Árulgat [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 356]. 1823: a' Tolvaj .. elhordott .. Fonalakot 6 darabot [Firtosváralja U; Borb. II]. 1840: Görgény* gyalagassai kendert héheltek] .. Görgény . Gyalagassai fonalat tekertek [Born. G. XXIVb. – *MT]. 1848: Meg vetett fonal szövetlen száz négy singre valo 50 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849: az Ágyakhoz 2 házi szőtt surgyé kék és közönséges fonalal barack magosan szöve [Széplak KK; SLt Inv. 17].

Szk: ~ *mosni*. 1777: fonal Mosni Voltam Szabo Pálnéval [Sárvásár K; KLev.] * ~ *teker*. 1743: az Catholicum (!) Exlesianak (!) mesterneje hozam jove fonal tekerni [Kál MT; Berz. 17 Fasc. XII] * *szász* ~. 1741: Vás héhel nro 1 Szapullott gombolyek szász fonal 8. Szapulatlan szála fonál három darab es két gombolyég [Mocs K; JHbK XLIX/25].

Sz: *élete* ~ *át elmetszi* élete folytatását lehetetlenné teszi. 1782/1799: a Bedelei Mészárosoknak

adták a' szombati nyuzást, a' Hét kőznapi nyuzást pedig magoknak tartották*, nekünk pedig kik eleitől fogva mézszáros mesterséggel éltünk Tizenegy személyneknek életünk fonálát el metzeték, hogy már éhel halokká maradjunk [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 378—9. — *A földesurak].

2. *dív* sor, sorozat; *şir*; Faden. 1854: fölvevém a' tollat, hogy a körütem fölmerült eseményeket lejegyezzem ..., Végig futék emlékeim borús és derűs fonálán [Újfe 5].

fonalas vmilyen fonalból szőtt; *tesut dintr-un fir oarecare*; *aus irgendeinem Faden gewebt*. 1588: Niolec Abroz veres fonalosok es feyer sahosok [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 14]. 1589: Egy Mereó derekalj hay vy, kek fonalas [Kv; i.h. Inv. I/2. 35]. 1608: Harom Derekalj Cziwp, Egik Selymes vy másik vereses rosas, harmadik kek fonalas [Kv; RDL I. 83]. 1625: Egy egész derekalj hai, viselt szakadozott negy nyeosteos kek fonalas er f. — /35 [Kv; i.h. 126]. 1656: Vagyon az nyozolya-b(an) három hozu derekalj ... Az másiknak egy veres fonalas vaszon haja [Doboka; Mk Inv. 1]. 1787: (A) Leg kisebb árvának, Mihállynak 2. Pendes Ingre, egy fonalas Materia Kantusra, egy kalapatskára [Mv; MvLev. Császár György hagy. 14].

fonalgombolya fonalgomolya/gombolyag; *ghemotoc de fire*; *Fadenknäuel*. 1660: Harmincz fonal gombolya Hat gyapiu gombolya [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117].

fonallopó fonaltolvajló; *care fură fire*; *Faden stehend*. 1573: oztan ely kezdy zydny, Te Bwza Lopo, Zalonna lopo chiganneo Lictarium lopo fonal lopo chiganneo Andare fore te kwrtá Zoly Inmar (!) ha myt tucch zolni [Kv; Tjk III/3. 214].

fonalmérő-kompona fonalmérleg; *cintar pentru fire*; *Fadenwaage*. 1824: egy fonal mérő kompona [Erdőszengyel MT; TSb 43].

fonalnemű fonalból szőtt, fonalas; *tesut din fire, cu fire*; *aus Faden gewebt, Faden-*. 1720/1811: Deliberatum. A vászon és Fonalnemű portikákat tartozik fide mediante, producni, Szabo Pálné Aszszonyom [Szotyor Hsz; Borb. II].

fonaltekerő I. mn fonal-feltekerő; *pentru depănarea firelor*; *aufwindend, was zum Aufwinden des Fadens dient*. 1724: Holmj did dáb fonal tekerő eszközök [Koronka MT; Told. 27] Holmi dib dáb fonal tekerő eszközök [Ludvég K; i.h. 29/12].

II. *fn* tekerőlevél; *depănătoare*; *Garnwinde*. 1685 e.: Metelő deszka Nro 1. Fonal tekerő Nro 1. Dagasztó Szek láb Nro 1. [Borberek AF; MvRK Urb. 8]. 1688: az ház ereszsze alatt fonal tekerő . három dagasztó székláb ... Egy kaloda [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1765: Vetőszeg, osztovátá minden portékáival s egy fonal tekerő [Ilencfva MT; DLev. 2. IXB. 13]. 1816: Fonal tekerő ... 40 xr [Kv; Born. IV. 41].

fonaltekerő-fa tekerőlevél; *depănătoare*; *Arm der Garnwinde*. 1744: Fonal Tekerőfa 5 pár [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

fonaltekerő-levél tekerőlevél; *depănătoare*; *Garnwinde*. 1736: Fonal tekerő levél Lábostol I [Mikefva KK; CU]. 1848: Fonal tekerő levél négy 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

fonalú fonalas; *cu fire*; *aus Faden*. 1589: Egy Mereó derekalj hay vy, kek fonalas. Ket visselt Selmes kek fonalu derekal hay ezis Mereoh [Kv; KvLt Inv. I/2. 35].

fonalvetés táj vetőkaróra feltekerés; *urzit, punere pe urzitor*; *Aufschären*. XVIII. sz. *eleje*: ha egy idegen Poszto csináló Mesterlegény jőne, a ki id (!) az Városunkba maradni avagy az betsületes Czébe álani akarua, tartozik az Remek miat egy egész Esztendőt egy más után egy becsületes Mester Embernél dolgozni ... az melly Legénynek fizetése légyen egy vég szövöstol huszon negy penz, egy vég posztotól örfög csü csüirelni öt pénz, egy fonal vetéstől ött pénz [Kv; PosztCart. 24].

fonalvető táj vetőkaró; *urzitor*; *Schärrahmen*. 1673: palastot is hozanak, fonalvetőt is hozanak [HSzj *avas-szalonna* al.]. 1699: az Szabók házában ... van ... Fonal vető Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1851: három jo osztovátá hozá tartozóival — egy nagy fonal vető és egy tekerő levél 10 borda elegyes joságuk [M.bogáta SzD; Bet. 2].

fonalvető-fa táj vetőkaró; *urzitor*; *Schärrahmen*. 1828: Egy fonal vető fa ... Három Csörlő vasaival [Szentdemeter U; Told. 39].

fonalvető-szeg táj vetőkaró; *urzitor*; *Schärrahmen*. 1736: Fonalvető szeg I [Mikefva KK; CU]. 1837: A Zöld Bástya hijján találatott négy hitván osztovátá Egy fonal vető Szeg [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

fonás I. tors; *Spinnen*. 1593: Buzai Antal valia ... Mochi Albertne fonasaul es egieb mondonnis eo maga kereste eletet [Kv; Tjk V/1. 398]. 1614: Agoston Pete(r) aszonj ember termesztő fonassaul el [Geges MT; UszLt VI/56 Connun. 46]. 1771: öfelsége azt parancsolja a férfi parasztygyermek felől, hogy a fonást tanulják, a szülék is tanítsák fonni, de senkiis büntetés alatt, csúfolni ne merészelje a fonó gyermeket [RettE 258] 1878: Czifra Márinak negyven pászma fonásért fizetem 80. kr [Etéd U; Nkf].

2. fonásbeli szolgálat/úrdolga; *robot de tors*; *Spinnen-Fronarbeit*. 1744: a Fonás rend kívül volt a mennyi volt a Kender Komponában annyi-(na)k kellett lenni a vászonnak is [Rava U; LLt Fasc. 67]. 1754: Ezen Jobbágyok ... Fonással is tartoznak [M.gyerőmonostor K; Told. 12/40]. 1769/1778: minden Öszön Lent, vagy Kendert,

bizonyos számú fontokat vetvén Aszszony Népeinkre, addigis minket* mikor kívántatik hajtának az Uraság Szolgálatyára, Aszszony Népeink fonásának imputatioja nélkül [Kárasztelke Sz; BfN DDD/4. — *Értsd: a jő-férjeket]. 1842: A Semesnyei*... Telkemet adtam által Ungur vagy Koptyil Lupnak... Esztendőnként 102 ~ Száz két napi kézi Napszám robottalis Szolgálatra Három font fonás: 15 Sing Szövésminden fele termeséből [Törzs. Dé. taxalisták 75. — *Semesnyén (SzD) levő].

3. sövénykötés, sövényelés; facerea gardului de nuiele împletite; Zaunflechten. 1586: 19 Aprilis Hoztak zegeodve az Bachiak* Eöt zeker vesszeot az zoba fonasához hwzon eot eöt pinszert attam f. 1/25 [Kv; Szám 3/XXIV. 16. — *A várossal tőzomszédos Kisbács lakosai]. 1597: 3 Legennek az kik az Seowent 2 nap Segitettek fonni Attam f — d 48. 65 karora walo fónasért fizettem f — d 65 [Kv; i.h. 5/VII. 9].

Szk: *sövénynek ~ a 'ua.; idem' 1605: az keoz seowenyeknek fel eppiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh Vonnak magokat; Annak vthanna magokat gondoluan kertelny akarja az eo puztaiat, es az fel font seowenihez ragasztia seoweniet, amely seowennek fonasaban az eleot segitseggel nem akart len<ny>* [Kv TanJk I/1. 517].

4. sövény, sövényelés; gard împletit; Umzäunen. 1593: Szaz Jacob, Genge Caspar valliak... Ahul Tamas az seouent fel fonta vala, latuk hagi egi teniernenel bellieb eszet az Andras feoldere az fonas [Kv; Tjk V/1. 368].

5. kb. vesszőfonadék/fonás; împletitură de nuiele; Flechtwerk. 1801: Pápai Sándor Ur, az Aszszony ő Ngával köz haszonra birták azon gátot azon gátot fel vitték a' Mlgs Horváth Miklos Ur Malmáról le folyo mostani viz árkaig kötteték volt, hol most is azon régi gátban a' Vastag fák, fonás, és Czövekek végei láttzonak [A.jára TA; BLt 12].

fonat 1. a dispune să toarcă; spinnen lassen. 1587: Az mely fonalatt Zabo Lenart fonatott wolt, Zeotettem megh egy Zappan wczay Takachyal [Kv; Szám. 3/XXXIV. 15]. 1687: Minden egész örökséges ház nép egi egi fót fonalatis tartozik fonatni à vár szükségére [VhU 201]. 1783: Nobilis Faemina Clara Köntzei, quondam Pauli Porro de Angyalos Relicta Vidua Annorum 65. fatetur... az Frajokkal főre valokat fonatott, szötetett [Angyalos Hsz; HSzjP].

2. sövényt köttet, sövényeltet; a dispune să se împletească gard de nuiele; Zaun flechten lassen. 1590: hogy Az Korchiolias Souent fonatot az város Towan attam f. — d. 20 [Kv; Szám. 4/XXI. 32]. 1606: Fonattam az Jspotalj haznal az vca felől szaz niolczuan niolcz karora ualo söuent, fizettem minden karorol masfel fel penzt tt f 2 d 82... Mas felőlis fonattam(m) egi darab gialog seouent az giwmeölczibz kert felől, három napzamossal attam. d 36 [Kv; i.h. 12a/I. 31]. 1790: Az Fűresz malom arkat most ásátom es fonatom

[A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámboz]. 1839: Azon balparti láb mellé a mederben 8 1/2 ölni hoszu jászoly gátot fonatván, s közit kovatsal ki töltvén [Dés; DLt 717].

fonaték hajfonat; codiță; Haarflechte. 1805: az haját két fonatékban viseli [DLt nyomt. kl]. 1806: Nagy János az haját két fonatékban viseli [DLt 847 nyomt. kl]. 1813: Fodor Dani... haja fekete, tömöt, két fonatékban viseli [DLt 99 ua].

fonathat (sövényt) köttethet, sövényeltethet; a putea dispune să se împletească gard de nuiele; (Zaun) flechten lassen können. 1598: Bachy Thamas vram amely kertet harsongartban Paul Magnustol teorwenniel prosequalt es adeptiscalt, azon kertel egez városwl, az város zenas kerthly mellet valo alo vizet ollian hatarawal attak, hogy az minth az viznek allasa, es horgassaga vagion seowent, egyk vegeteol fogva masikhoz fonathasson [Kv; TanJk I/1. 325].

fonatlik (sövény) köttetik; a se împleti (gard de nuiele); (Zaun) geflochten werden. 1812: Major Ház... oldalai hajdon vesszőből fonattak, meg bomladozott fedele Szalmából valo [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 19]. 1843: a' sikátor mellett volt a régi sanc ki takaritatván, ennek ormoja tetejére egészen a Tiszti lak írányáig alacson sövény kert fonatott addig, míg ide is más épülhet [Zsibó Sz; Wlt Nagy Lázár lev.].

fonatlan I. *mn* fel/meg nem font; netors, ungesponnen. 1836: Két darab szősz fonal Egy darabra valo Szősz fonatlan [Kv; Pk 3].

II. *hsz* 1. fonatlanul; fără să fie tors, netors; ungesponnen. 1829: Len fonatlan nem maradván jött bé... Len szősz... 214 font [Kv BLt 12 a kv-i dologház nyomt. szám.].

2. sövény/vesszőfonás nélkül; fără împletitură de nuiele; ungeflochten. 1687: ezen belső udvar(n) mostan kezdetek építeni edgy fedél alá három házat pitvarostol talpra sasokkal, mely még Szarvazatlan fonatlan és gerendázatlan vagy(n) [Mocs K; JHbK LVI/6].

fonatos vesszőfonásos, sövényelt; împletit din nuiele; aus Flechtwerk, geflochten. 1694: vagyon kilencz aprolekos Praesidiariusok számára csináltatott fonatos es fakból valo hazacska [Kővár; JHb Inv.].

fonatott vesszőből font/kötött; împletit din nuiele; aus Ruten geflochten. 1702: vagyon egy kémeny formára Sövényből fonatott, tapaszos, a Padlásból horgokon le függő kemence, melynek tűzhelye, köből vagyon ki rakva [O.brettje H; Born. XXIX. 4]. 1740: edgy közönséges Sövényből fonatot Konyhácska [Szamosfva K; Mk]](A) Curia Udvarán építettett az idén edgy házacska a' Bérések számára, mely(ne)k oldala fűz vesszőből fonatott Tölgyfa karókra, gerendái dirib darab

Fenő fák, szarufái vékonj Tölgyfák, lécezetlen, fedetlen, oldala tapasztatlan 's még eddig ajtaja sincsen [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11].

fonattat (vkivel fonalat) fonat; a pune (pe cineva) să toarcă (fire); spinnen lassen. 1754: (A) Jobbágy és Sellér embereket ... eo Excell(entia)ja szolgálattján kívül Groff Teleki Lajos Ur dolgoztatta kalákában, ezt pedig kételen kellett véghez vinni. fonotatta* kalákában [Cernyeszeg MT TGsz 33. *Ti. az asszonyokat].

foncsika 1. ringy-rongy; zdreantă; Lumpen. 1740: Vagyon egy ros zardotian tarka Lada, mellyben vagyon egy néhány ... kép és holmi fontsikák [Ap. 5 Apor Péterné lelt.].

2. rongyhulladék; cîrpă; Fetzen. 1838: a' Tizedeseknek a' Fancsika és a' Borsika meg gyűjtésről Porontsolatot adtam [Jo reggel el indultam Bras-soba az öszve gyűjtött fancsikát el vittem [Bereck Hsz; HSzjP]. — E jel-re 1. még alább *foncsika-gyűjtés* al.

3. papírfoszladék/foszlány; fărime/bucăteale de hirtie; Papierabfälle. 1805: a Leveleknek némű nemű fantsikáit meg tanálták | a midőnn az el égett leveleket bojtatták volna, ott tanáltatott a Nemes Levelekis fontsikára égve [Torda; KvAKt Mss 363].

4. Jelzői haszn-ban; în funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: papírhulladékos/foszlányos în fărime/bucăteale de hirtie; aus Papierab-fällen. 1805: Sok fantsika leveleket tanáltunk [uo.; i.h.].

5. (egy) csepp, (egy)cseppnyi, táj (egy)szikrányi; o leacă, un pic; ein Tröpfchen/Fünkchen. 1784: nagyon erősítik hittel hogy ők a sákokból egy font-sikát se vettek ki, azért méltoztassék Nsagod jól végire menetni hogy mi? és mennyi volt benne? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1838: hagy-tatok volna hogy Uratok jöjjön által, mert még font-sika sem maradtott volna belőlle [Usz; Pf].
Vö. a *fancsika* címszóval.

foncsikagyűjtés rongyhulladékgyűjtés; colectare de zdreantă/cîrpe; Lumpensammlung. 1809: En 'a Tekintetes Tisztségnek vettem 'a Papirosnak valo font-sika gyűtés aránt valo porontsalattját [Bibarcfa U; UszLt ComGub. 1636 „Borbáth Daniel Dullo” kezével]. — Vö. a *fancsikagyűjtés* címszóval.

foncsol foncsorol; a amalgama; amalgamieren. 1792: Sigmond, Zigeti Mihali Jnassa vallia Az meli eoűet Bekessi Gergeli az daikanak chinalt, Nímiet Istuan hon nem leteben, zememel lattam hagi Tamas ott az vra miheliben forrogatta Gergelis ezt mondotta job lezen ha foncholua lezen az Arany [Kv; Tjk V/1. 243].

A régiségben az ötvös a kohász munkáját is végezte úgy, hogy a bányá-v. természetes, ill. a mosott aranyat különböző eljárásokkal, egyebek mellett *foncsorolással* választotta ki az ércporból. A *foncsorolás* abból állott, hogy az aranyat

kénesevel (higannyal) adta össze, és az így előállott foncsorból v. amalgamból a kéneseűt ellilaszván az aranyat *kiválatia* [Az eljárásra nézve l. Freckay 311].

? **foncsorlat** foncsor, amalgám; amalgam; A-malgam. 1580: Was Araniazas. Wegy 1 loth galich-köuet, 2 loth timsoth, 1 loth feier galicköuet, 1/2 loth plumosumot, Tiszta vízben kel vetny, hogy porra Tötted, Megkel solualny, hogy Tyzta viz legien, vgy kel beleie vetny, es az kenesű Megfogia es kend be arannyal, foncsorloltal es zaraz fel Mint tudod [Nsz; MKsz 1896. 569].

A homályos értelmű szövegben e szó az előtte álló szó utó-jelzője lehet, és ekkor a *foncsorlolt* címszó alá tartozik.

fundál 1. fundál

fundogal fonogat; a (tot) toarce; erwiedert/ab und zu spinnen. 1769/1778: minden Őszön Lent, vagy Kendert, bizonyos számú fontokat vetvén Aszszony Népeinkre, mig azt fundogallyák, addigis minket, mikor kívántatik hajtának az Vraság Szólgálatyára [Kárásztelke Sz; BfN DDD/4. — A teljesebb szöve. *fonás* 1. al.].

fundor álnok; intrigant, uneltitor; hinterlistig, unwahr, falsch. 1574: Zalay Istwanne ... azt vallota hagi Eo Nalla zolgalt az leany es Eo teolle Ment volt Mazasnehoz, Eo meg Monta volt hogy Nem Jo Erkwiceo (l), Mert Igen fundor Nyalank hazvg, szokzor haborwsagot zerzet zomzedy keozt eo vele [Kv; Tjk III/3. 392c]. 1716: en bizony meg vallom, solia anyi hazug; fundor ket szin tökeletlen embereket nem láttam mint nimeljek közöttünk vadnak [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

fundorkodás álnok mesterkedés, álnok okoskodás; intrigă, uneltire; Hinterlist, Falschheit. 1723: Nemasági ur(am) ... mind a feleségivel Lukának azt mielte a mit akart, Csak Sukuriatt (l) akart rajta végb(e) vinni mások fundorkodására [Hodák MT; VGy. Náandra Urszuly (40) jb vall.].

fundorkodik álnokoskodik; a intriga/unelti; rän-keln, intrigieren. 1572: Kalmar Marton, Hallotta hogy Zeoch Benedekne Zytkozodot Illenzowal* hogy hazwd Eretnek esseh kwrwafyawl benne ha ferfy, ha azzoniatat esseh kwrwaywl Az ky en ream fundorkodot Mert ne(m) En Zom, De eo Nem twgia Myert zitkozodot s nem azt hogy kyth zydott volna, Mert senkit Nem nevezet [Kv; Tjk III/3. 18. *Így l; olv. ill(y)en szóval].

fonuivaló I. *mu* de tors; zum Spinnen (bestimmt). 1770: Emlekezem hogy egykor attanak egy Kis Fonni valo szöszöt. [Fszivágy Sz; BK].

II. *fn* ceea ce trebuie tors; das zu verspinnende. 1770: Fonni valot attanak ezen Vrasagok helljségünkben de egy vgy ket fontot, Nem jut eszemben [Babuca Sz; IB. Volfg. Szároz (60) jb vall.]. 1841: bé következik a' Tél méltoztasson Nsgod nékem Fonni valot küldeni [Mv; IB. Magyarai Anikó lev.].